

ئىنسكلوبىدىيا

مىنتىدى اقراۇ الثقافى

www.iqra.ahlamontada.com

پارىزىزىگىھى دۇھوكى

insiklobîdya parêzgeha duhoke

insiklobîdya parêzgeha duhokê

بۆدابه زاندى جۆرهها كتيب: سهردانى: (مُنْتَدَى إِقْرَأَ الثَّقَافِي)

لتحميل أنواع الكتب راجع: (مُنْتَدَى إِقْرَأَ الثَّقَافِي)

براي دائلود كتابهاى مختلف مراجعه: (منتدى اقرأ الثقافى)

www.iqra.ahlamontada.com

www.iqra.ahlamontada.com

للكتب (كوردى , عربى , فارسى)

ئىنسكلۇپىدىيا پارىزگەھا دھۆكە

سەرنقىسەر و سەرىپەرشتە گشتە

موسەدەق تۇقە

ھارىكارە سەرنقىسەرە
خالد سالىح

بەرگە پىنجە

زمان و ئەدەبىيات - فولكلور و كولتور

۱۴۳۹ مش

۲۷۱۷ ك

۲۰۱۷ ز

ناقەرۆك

- ۹ زمان ونە دەبیات.....
- ۱۱ بەھدینی د.فازل عومەر
- ۱۹ ئەنلەسا فۆنولۇجییا زمانی كوردی پاریزگەھا دەۋكى د.سەلوا فەریق سالح
- ۶۲ ھۆزانا كوردی ل چاخین ناقەرەست ۵۰۰-۱۵۰۰ز د.عەبدولرەحمان مزوری
- ۷۹ شعرا كوردی یا كلاسسیكى ل دەقەرا بادینان..... تەحسین دۆسكى
- ۸۶ بزاقا ئەدەبى ل دەقەرا بەھدینان ۱۹۰۰-۲۰۰۰ ئیسماعیل ئیبراھیم باددی
- ۱۰۶ كورتە چیرۆك ل دەقەرا بەھدینان خالد سالح جەسەن
- ۱۲۱ رەوشا رۇمانی ل دەقەرا بەھدینان د.نەوزەت زىبارى
- ۱۲۵ ژانرىن (جۆرىن) ئەدەبیاتا ئىزدیاتیى..... كۇفان رىسان جەسەن
- ۱۴۰ رەخنا ئەدەبى ل دەقەرا بەھدینان د.نعمەت اللە حامد نەھلی
- ۱۵۶ بزاق و قۇناغین وەرگىرانى ل دەقەرا بەھدینان ھىرش كەمال رىكانى
- ۱۹۳ **فولكلور و كولتور.....**
- ۱۹۵ فولكلور. یاسا نەتەوہییا كوردی د.عیماد وەیسى خالد
- ۱۹۹ پەندا كوردی ل دەقەرا بەھدینان خالد سالح
- ۲۳۲ گۈتین مەزنان ل دەقەرا بەھدینان د.عیماد وەیسى خالد

- ۲۴۵ مامك يان تشتيك ئىسماعىل تاھا شاھىن
- ۲۵۱ ئەدەبىي زارۇكان د فولكلۇرى كوردى دا بەھدىنان وەك نمونە جەجى جەغفەر
- ۲۶۴ نىرىن ژ دەقەرا بەھدىنان ئەحمەد عەبدوللا زەرو
- ۲۷۲ ھندەك داب و نەرىتىن كوردان ل دەقەرا بەھدىنان محەمەد حەسەن بناقى
- ۲۸۷ رىزو سەرۋىبەرىن ژئىنانى ل دەقەرا بەھدىنان جەمىل شىنلازى
- ۲۹۱ يارىنن دقەرا دھۆك پەيپەرى ئەرتىسى
- ۳۴۷ ئىدىيوم ل دەقەرا بەھدىنان خالد سالىح
- ۳۶۹ فولكلۇرى كىلدانىان ل دھۆكى خالد سالىح
- ۳۷۸ چەند پىششە سازىن دەقەرا بەھدىنان محەمەد حەسەن بناقى
- ۳۸۷ راق و نىچىر ل پارىزگەھا دھۆكى خالد سالىح
- ۴۰۱ دەھوات ل پارىزگەھا دھۆكى كامىران درىاس ھرۋرى
- ۴۲۰ خان ل پارىزگەھا دھۆكى خالد سالىح
- ۴۲۷ خوارنىن كوردى محەمەد حەسەن بناقى
- ۴۵۴ كار و پىششەيىن كوردەھوارى ل پارىزگەھا دھۆكى كامىران درىاس ئىسماعىل
- ۴۸۰ كەقنە باوھرى ل بەھدىنان جەمىل شىنلازى
- ۵۰۳ ئامۋىرىن ھىرانا دەخل و دانى ل دەقەرى جەمىل شىنلازى
- ۵۲۲ سىترانا فولكلۇرى ل دەقەرا بەھدىنان جەمىل شىنلازى
- ۵۲۷ باژىرىن بەھدىنان دناق فولكلۇرى دەقەرى دا خالد سالىح

زمان و نهدهيات

بەھدینى

د.غازل عومەر

پېنگۈت:

ئەدۋورە ب سانەھى نەبەت، ئەم دەقۇكەكا
 ھەقگرتى و جودا و سىنۇرداى ئاقىن بەھدینى بېيىن،
 بەھدینى پتر رەنگقەدانا مېژوویى و جیوگرافیا
 سباسبە ژ راستبەكا زمانەقانى، چاوا بت، بەھدینى
 بۇ ئەوى كوردیا ل دەقەرا بەھدینان پى دئاخقن، دەپتە
 گۈتەن. ب گۈتەكا دى، بەھدینى ئەو ئاخقننا كوردیە
 پان ئەو دەقۇكا كرمانجییه، ئەوا ل دەقەرا بەھدینان
 دەپتە بەیستەن و نغیسین.

ئەف راستییه مە تووشى راستییهكا دى دكەت كو
 زارەكن كوردى نینە ئاقىن وی بەھدینى بت، ھەلبەت
 ئەفە دى دلكرانىی بۇ گەلەك كەسان چى كەت، لى
 راستییهكە پىدقیه ئەم بېيىن. ل ھەمان وەخت، ژبیر
 نەكەین كو ئەدۋورە، ل پاشەرۆژەكا نىزىك ئەو دەقۇكە
 پان ئەو زارە پەیدا بېت، ئەخاسمە ھەكەر پەرودەیا
 دەقۇكى و دەزگەھىن رەوشەنبیری (مەدیا، زانكۇ،
 نغیسەرەن، ھۈنەرمانەندان)شپان، رەنگە رىزمانەكا
 ھەقپىشك پەسەند بکەن و ھەمى بكاربېن.

دگەل ئەقن راستیى، ئەم دىشپىن خەرتەبەكى
 بەھدینى دگەل زارىن دى دارىژىن و جیوگرافیا
 ھندەك جوداھىین ناخخوہ ژى پەرچاڧ بکەین، ئەف
 ھەردو كارە، وەكو پارچەبەك ژ زارناسیبا كوردى،

مەكەنزى، ب نەرزەكى مەیدانكى ل نىفا سەدسالیبا
 بېست كرى، لى نەگەھشتیە ھوورھووركىن
 جوداھىین ناخخوہى، بەرى ھینگى ل سەدسالیبا
 نۆزدى، گارزۇنى رىزمانەكا زارى دەقەرى دانایە، و پاشى
 مەنى فلیپى بازى پرتووكەك ل سەر ئەقن دەقۇكى
 نغیسىە و ھندەك تايبەتمەندى بەرچاڧكرىنە، رۇلى
 سادق بەھادىن ئامبىدى ل ئەقى وارى ديارە دگەل
 ھندەك براقىن كەسى ل قر و ور.

بەھدینان:

بەھدینان، وەكو ئاقىن، دەقەرەكا سباسبە بوویە،
 بەرى بېتە دەقەرەكا جوداىا رەوشەنبیری و مېژوویى
 و ئابۇرى. ب گۈتەكا دى، بەھدینان ناسنامەبەكا
 سباسبە بوویە، ئە ژ مېژە بوویە ئاق بۇ كۇمەلەكى
 خوەسەر و جوداىى رەوشەنبیری پان ئابوورى، لى
 ئەفە ھندەك راستیان ناخەشیرت، كو بەھدینان
 جەھەكى زىندى بوویە د مېژوویى دا و گەلەك جاران
 پشكداریەكا كارا د بوپەرەن دا كرىە نا كو وەكو
 دەقەرەكا خوەسەر و جودا خوە دایە ناسین.

بەرى مووسل بەپتە ئالىن چەپى ژ دىجلەى، دەقەرا
 بەھدینان دكەفتە ئاقبەرا ھىزلى و دىجلەى و زىنى
 و دەقەرا بارزان دگەلدا. دەشتا مووسلى و خوارت،

« ئەۋى كورى چ گۇت؟

« ئەۋى كورى چ گۇت؟

ل ئەقى دەقەرى گەلەك جازان (ەكە)پا ناسىيارىن دەھىتە دىتن كو د كىرمانجىدا پان نىنە پان ب تەرزىن دى دەھىتە گۇتن.

« تە رۇز دىت؟

« نە رۇزەكە دىت؟

۱-۲ زىردەقۇكا نامىدىن

دەھىتە پىشېنىكىن كو نامىدىن ۋەكو كەشە پائىنەختىن بەھدىنان سەنتەرى دەقۇكا بەھدىنى زى بت. لى راستى ۋەسا نىنە پان نەمايە، ھەكەر زەمانەكى ھەبىت زى.

ل ۋارى دەنگسازىن، دەردۇرىن نامىدىن، دەنگى // ۋەكو دىقتۇنگەكى (ئۋاين دېزىن. ئەۋ دەنگە د فارسى زى دا دەھىتە بەھىستن.

« ئاف، داف، چاف.

« ئۇف، دۇف، چۇف.

ھەلبەت دەنگى /ۋا ھەمان دەنگى /ۋا يا بەرەلاڧ نىنە- ۋەكو /ۋاۋە، لى ز نەچارى من پىن نقىسى، چۈنكى نىزىكتىرنە.

ھەر ۋەسا نامىدىن، دەنگى /را نايىزىن، ئەف دياردەيە ل گەلەك كەشە گوندىن بەھدىنان تاكو درەنگ مابوو، لى بەرەف نەمانىيە زىلى ئافا نامىدىن.

« بارەكى گران ل كەرى نەكە.

« بانەكى گران ل كەنى نەكە.

ئەۋ دەنگى / نەھىتە گۇتن / من ب دەنگى /ۋا نقىسى داكو ز سفرى جودا بكام، چۈنكى نەگۇتتا دەنگى /راى ۋى ناگەھىت كو (ھىچ) جەئ ۋى دگرت. ئەۋ فالاهى ب گۇرەي دەنگىن دۇرماندۇر، ب گەلەك

د گومانى دايە، چەند گىردايى بەھدىنان بوويە پان چەند زى دوورە. ل ۋەختىن چىيى مەقلىۋى شىخان پارچەك ز ھەكارى، ھىنگى ئەۋ دەقەرە دگەلدا بوويە، لى بزاڧىن لەشكەرى و سىياسىين بەردەۋام، نەھىلاينە دەقەر ئارام بىت و رەنگە ھەقگرتەكا جەگىر بپارزىت.

ل بەھدىنان ب سەدان جەھىن شۋىنۋارى ھەنە، مېژوۋيا دەقەرى قەدگەرىننە دەستپىكىن شەھرىستانىن، لى مخابن پىرىيا ئەۋى مېژوۋىين ب تەرزەكى بىدەنگ و بىرەنگ د پارچە شۋىنۋارەكىدا پان د نەخشەكى پان د كەقەرەكى پان د رتەكا پرتوۋكەكىدا .. ماپە، و ئەقە نىزا بەرھەقكرنا زنجىرەكا پىگفە گىردايى ناكەت. لەۋ، ئەم دى ياسىن ئەۋ كوردىيا ئەقرو ل بەھدىنان پى دناخىن، كەين و ئەتىمۇلۇجىيا ئەقى دەقۇكى بۇ پاشەرۇزى ھىلېن.

جيوگرافىيا زىر دەقۇكىن بەھدىنى

ئەم دىشېين د ئاف دەقۇكا بەھدىنان دا، كۇمەكا زىر دەقۇكان بىيىن، كو ز رەنگە جوداھىين فۇنەتىكى، ئاۋاز و سىترىسى دەستپىدكەن ئو ب ھندەك جوداھىين رىزمانكى و سىمانتىكى ب دوماھى دەھىن.

۱-۱ بەھدىنىيا رەھىن زى:

چۈنكى دكەفتە سىنۇرى زارى سۇرانى، ھندەك جوداھىين ئەۋى جيوگرافىيى سىتاندىنە، بۇ ئەۋونە، ب بەررەھى پىرست (ز) تىدا نەمايە و (ل) ل شۋونى بكار دەھىت.

« ز مال دەرکەفت.

« ل مال دەرکەفت.

ل شۋونا مۇرفىمىن دياركرنا تەكى نىشى نىر (ى) ل ھندەك رەوشان دىنە (ەى) و نەدوورە ئەقە بۇ جوداكرنى بت ز مۇرفىمىن سۇرانى (ى) ل رەوشا جىناقى ئكاۋى كەسى سىيەم.

بى ھىج و رەقى و ...ھتد.

ل دەقەرا زاخۇ، رەنگە سىڭىرىنەكا فۇرمىن رىزمانى
ژى دەھتەدەيتن، ھەر بۇ نەمۇنە، ل پىرىيا دەقەرىن
بەھدىنان، نىشىنى نەقى درۇقى ژى دياردەكەن و دىيژن:

- ۱-سىنەم يا جوانە.
- ۲- شىنۇ پىن زىرەكە.
- ۳- سىنەم و شىنۇ رەنگىز!

ل دەقەرا زاخۇ ئەفە بى نىشانىن نىشى و ھەزمارى
دەھتە گۈتن:

- ۱-سىنەم جوانە.
- ۲- شىنۇ زىرەكە.
- ۳- سىنەم و شىنۇ رەنگىز!

ھەر وەسا فەرتىژىن دەمكى يىن كارىن كرىن و برىن:
ب (أ) دەھتە گۈتن، ھەكەرچى ل پىرىيا بەھدىنان ب
/ە/ دەھتە گۈتن، وەكو:

« دكەت، دىمەت، دى كەت، دى بەت، ب ئەقى رەنگى
دەھتە گۈتن،
« دكەت، دىت، دى كەت، دى بەت.

پاشبەندى كەسىن دووھى تەك، ل پىرىيا زار و
دەقۇكىن كوردى، مۇرفىمى (ى) يە، تو چۇى، تو
ھاتى، لىن ل پىرىيا دەقەرىن ژىردەقۇكا زاخۇ، ب دەنگى
/ئ/ دەھتە گۈتن، تو چۇىن، تو ھاتى، ئەق بەرازى
پاشبەندى نىشىنى نىر ژى دىت و دىيژن:
زەلامەكى گۈت، ئەقى ژى رەوشەكا دى ئىنايە پىنش
ئەو ژى (ژەكى جوانە) ل شىوونا ژەكا جوانە دەھتە
بەھىستىن، ھەر وەسا زەلامەكى باشە ل شىوونا
زەلامەكى باشە).

ل كىرەپىن سىندىان، ھىدەك تايبەتمەندىپىن دى ھەنە،
وەكو، ل شىوونا (يا كرى يان كرىە)، دىيژن، كرى، ھەر
وەسا ھىدەك پەيىقىن دەگمەن وەكو (ژۇ، بۇ) دەھتەدەيتن.

جۇران دەھتە پىركىن، دىت ئەق بابەتە ھەوجەى پىر
لىكۈلىنىن بىت، نەخاسمە ھىدەك كەقنە گۈندىن
بەھدىنان (ياقيا سىلىقنەپان) تاكو سالىن ھەفتىيان،
ھەمان دياردە لى دەھتە بەھىستىن، ھەر وەسا، پىندقىە
نەم ئەقى ژ زارى مووسىليان و ۋەرگۈھاستىنا /ر/ بۇ
/غ/ دوور نەپىن، چۈنكى شەنگىستەپىن ھەردووان،
نەشىيانا گۈتتىپە.

۳-۱ ژىردەقۇكا زاخۇ

چۈنكى زاخۇ دكەقنە سىنۇرى دەقۇكا بۇتان، چەندىن
جوداھى دگەل دەقەرىن دى و د نەق دا، دەھتە دىتن،
نەدوورە ئىك ژ ئەوان جوداھىپىن نەقخوھ پىن گەلەك
بالكىش، ب كارئىنانا ئووشىن دەنگان /خۇ/ ل شىوونا
/خوھ/ بىت، ل نەق زاخۇ ب تەنى.

- * خوھ، خوھش، خوھزى.
- * خۇ، خۇش، خۇزى.

ل ئەقى دەقەرى فۇرمىن كەقنى ئووشىن دەنگان
(خوھو خوا- و كوا-) گەلەك باش ھاتىپە پاراستىن،
بەرەقازى پىرىيا دەقەرىن بەھدىنان كو (خوھ) بوويە
(خۇ) و (خوا- و كوا-) بوويە (خا- و كا-).

- * خواست، كوار، خواندىن.
- * خاست، كار، خاندن.

ھەر وەسا ل ئەقى دەقەرى فۇرمىن كەقنى (ا-ە-ە-ا) ب
بەرەقەھى دەھتە بەھىستىن، ھەكەرچى ل سەلال و
خوارتر، بوويە دەنگى //.

- * كەھر، بەھر، مەھرگىن، خوھەر.
- * كار، بار، مارگىن، خوار/خار.

ل ئەقى دەقەرى ل شىوونا كارى بوونى (بوو) ب ھەردو
رۇلىن ۋىقە، (پى) بكاردەھت،
چىبوو/ چىپى، ئەز بووم/ ئەز بىم، بوو ھىج و رەقى/

ازا بوويه /قا/ يان /زا/
اس/ بوويه /ص/...هتد.
/قا/ بوويه/پ يان و/.

مۇرفۇلۇجى

كوردى ئىكە ژ زمانىن ھەرى زەنگىن ل وارى مۇرفۇلۇجى، لى مخابنى، تاكو نهو خزمەتا ھەرى بۇ ئەھاتىيە كىن و زمانى ئىسسىنى ئەھاتىيە زەنگىنگىن ب دارىشتىن نوو و ھەقچاخ. ھەر بۇ نىمۇنە، ل كىنار دەھ رىكىن دارىشتىنا ئافى بىكەرى ھەنە، لى ھىشتا كوردى ب گىشتى گەلەك ھەزارە ب ئافى بىكەرى يان درۇقى بىكەرىن (الصفه الفاعله) و ئەقى دەركەھ لىبەر بەلاقبۇونا ھىدەك فۇرمىن خەلەت و تىكەدەر قەكرىە و يىن جەگىر دىن. وەكو كىرىار (ئافى كارىە وەكو پىرسىار) ل شوونا بىكەر دگەل خوازىار و فرۇشىار كو ھەمى ئافىن كارىنە و بەرى ھىنگى كۇرى زانىارى كورد ب زانىارى ئەف دەركەھە قەكرىوو.

چونكى ئەفە يا دەستورەكا زمانى تىك دەت، دى پىر رۇھن كەم،

د كوردىدا باشگر (-يار) دچتە سىمەر رەگىن پەيقان و ئافى كارى (ژندەر) ئاقا دكەت وەكو، پىرس- پىرسىار، پىر- پىرىار، كىر- كىرىار، ئىز- ئىزار، دروو-درووار/دورىار، كىر- كىرىار، دى- دىار (مىرى)، ...هتد. ئەفە ئافىن بەرانبەر پىرسىسا كارى ژ ھەمان رەگان، پىرسىن، كىرىن، ئىزىن، دروون يان درووتىن، كىن، دىتىن.

بەرانبەر ئەقى و ئەوا سىمەر ل زماننەزاتان گىزىكىرى پەيقا لىكدايە دگەل پەيقا يار ب واتەيا (دۇست، ھەقال، ھۇگر). وەكو ئاشكرا، پەيقا يار دگەل پەيقىن دى يان ئاقان پەيقىن لىكداي ئاقا دكەت و فۇرمى دەركار، وەكو ئافى كارى دىار دكەت.

د كىرمانجىيا بەھدىتان دا، ئەم دىشىن سىن نىمۇنەپىن خومەمال بىيىن:

بەخت- يار، ھىش (ھۇش)- يار، جۇت- يار.

بىنرە: بەخت و ھىش و جۇت ئافىن، نە رەگن و يار وەكو درۇق يان سىفەت چۇبە دگەل و درۇقى بىكەرى

ھەلبەت ئەقى گوھەرىنى و يىن دى، قارىبۇونەكا مەزىن بۇ دەقۇكا بەھدىتان ژ دەقۇك و زارىن دى چىكرىە و بوويه دەركەھەك يان دەستىكەك بۇ بەھدىبانۇنا زارەكى دىيى كوردى ب ئافى بەھدىنى يان بەھدىنانى. راستە ئىرۇ ئەفە گەلەك دىار نىنە، لى ھەكەر ل وارى ئىسسىنى و پەروەردەپى ھىدەك بىراقىن لىك- نىزىكىكىن ئەھىتەكىن، ئەف پىرسىسە نىزىك نەدوو دى گەھتە ئەنجامەكى، نەخاسمە دەقۇكا بۇتان و نىزىكى وى، يىن كۇمەكا گوھەرىنىن مەزىن ب خوەفە دىيىن و يىن دەھنە پەسەندىكىن، ئانكو كىرمانجىيا بەھدىتان و يا بۇتان، ھەرىك يا بۇ رەخەكى وەرارى دكەت و ھىشتا نەچو ھىزىن بەرگر ھەنە، نە ژى يىن ھەقەر.

ل وارى ئەتىمۇلۇجىا دەنگان، ژىلى باندۇرا زمانىن سامى، رەنگە تەقلەھەقەكا ھەردو گرۇپىن ئىرانى ل ئەقى وارى دەھتە دىن، ئانكو، دەنگى /زا/ بەرانبەر /زا/ نو دەنگى /گا/ وەكو وركوھاستىنا دەنگى /قا/ بەرانبەر /اب/ پىر فارسىنە و يىن پاشى كوردىنە، لى فارس دىژن زوبان و كورد دىژن زمان و ئەزمان. كورد زىرەك ژ ئىر پىر بىكار دىيىن، نو گۇتن و گازى ژ بىژە پىر بەرەلاقن.

ل وارى دەنگوھەرىنى، ژىلى گوھەرىنىن گىشتى كو كىردىاي ھەمى زمانى كوردىە يان كىردىاي بىنەمالا زمانىە، كوردىا بەھدىتان رەنگە پاشقەبىرنا گۇتنى ھەپە، ئانكو گۇتنا دەنگان پاشقەچووويه .. دەنگىن لىقىن بۇ بدوو و ددانان چۇبە و يىن وان بۇ زمانى و يىن زمانى پاشقەتر.

ئەف پىرسىسە، ب كىماتى بۇ ئەتىمۇلۇجىايىن و جودابوونا بەھدىنىن ژ زارىن دى، گەلەك كىرەكە ھەر بۇ نىمۇنە:

ئا/ بوويه /ا/ يان /ا/.

اا/ بوويه /ا/.

اكا/ بوويه /قا/.

ازا/ بوويه /ا/.

اب/ بوويه /ا/ پاشى دىتە /اس/.

اتا/ بوويه /گا/.

رېزمان

ژ ھەممى زار و ژىرزار و دەقۇكىن كوردى، ل وارى سينتاكسىس، بەھدىنى ژ ھەمىيان زەنگىنترە، ھەم فۇرمىن كەفن پاراستىنە، ھەم ژىكجوداكرن بۇ باشتر تىكگەھشتىنى پاراستىنە. بۇ نموونە سادەترىن رستەيەكا وەكى (ئەز دچم) نىشى ئەز ديار دكەن و دىيژن: ئەز بى/ يا دچم). ئەف دياركرنا نىشى ل دەقۇرا زاخۇ بەرەف ئەمانىيە لى ساخلەتەكا دەقۇكا بەھدىنە.

- * ئەز بى گەنجىم.
- * تو يا گەنجى.
- * ئەز و تود گەنجىم.

ئەز /د/ بەرمايىكا (بىندە كو نھو وەكو (بىنت) ل كارە، ھەروەسا نىشانان نىشى و ھەژمارى ل پاش ناغان ژى دەيتەدېتن كو د كرماتجىدا بەرەف ئەمانىيە. بۇ نموونە:

بابى زىرەكى، يان دايكا جوانى،

ل جھىن دى دىنە بابى زىرەك و دايكا جوان، و ئەفە رەنگە تىكەگەھشتەكا ل ناقبەرا دو رەوشان پەيدا دكەت، كانى زىرەك و جوان زاپۇكن يان درۇقىن باب و دايكىنە. ل بەھدىنان ئەو ئارىنشە نىنە.

ل بەھدىنان نىشانان پاشبەند بۇ كەسى سىبەم دگەل كاران ب سى ئەلۇمۇفان ھەيە: -ت، -بىت، -بىتن، وەكو: ئەو دچت، ئەو دچىت، ئەو دچىتن. ئەفە بەھدىنىن پتر نىزىكى سۇرانى دكەت ژ بۇتانى كو ھەمان پاشبەندى ناغان و درۇقان بكاردەيت:

- ئەز گەنجىم. - تو گەنجى. - ئەو گەنجە.
- ئەز دگەرم، - تو دگەرى. - ئەو دگەرت/ دگەرىت/ دگەرىتن.
- (دگەرە- بۇتانى).

بەھدىنىن دۇخەكى دەمىن زىدەتر ژ ھەممى زار و

ئافاكرىە، ھەچوەكو بىژى بەخترەش، ھوشپاك و جۇتكار.

ل دەقۇكا بەھدىنان، بەرمايىكىن وەختى درۇف يان سىفەت ل پىنش ناغان دەت مائىنە، لى بەرەف ئەمانىيە، وەكو: پىرەمىر بۇ مېرى پىر، پىرەژن بۇ ژنا پىر، سۇرگول بۇ گولا سۇر، زەرگول بۇ گەنمى گولى زەر، ...ھتد. لى ھندەك پەبىقن كەفن ھەنە بەرەفائىن. ئانكو درۇف ل پاشە وەكو دۆتەم، پىمام، پىسناغا، ژنمەلا، ...ھتد. ئەقى رەنگە ئالۇزى و شەپىزەيەك پەيداكرىە چونكى وەكو دەستور، ھەكەر سىفەت ل پەى ناقى ھات، دگەل ناقى دىتە سىفەتى خودان يان جھى ناقى، بۇ نموونە، وەختى بىژىن: سۇرگول و گولسۇر. سۇرگول گولا سۇرە، لى گولسۇر ئەو جھە بى گولىن سۇر لى ھەبن يان ئەو كەسە بى گولا سۇر ھەيە. ئانكو كەچەل جەسەن و جەسەن كەچەل ھەردو ئىك نىن، كەچەل جەسەن جەسەن كەچەلنى و جەسەن كەچەل ئەو مالە يان گەلە بى جەسەنى وى ئان وان كەچەل بت.

ئارىنشە ئەو ئەف ئارىنشەيە ب نىورىن و رۇھنكرنى چارەناپ، ل ئەقى وارى ئالۇزىەكا قۇناغا وەرگۇھاستىنى دەيتەدېتن و نەدوورە ئىك ژ گىرفتارىبىن زمانى بت.

ل بەھدىنان پاشكرى /ك/ گەلەك دەيتەدېتن و ھندەك جارار رۇلىن ئەنتىكە دگىرت، بۇ نموونە:

ژن و مېر (الزوجه والزوج) ب زىدەكرنا ئەقى كنى دىنە: ژنك و مېرك (المرأه والرجل). ھەر وەسا رۇلى لىكدانى يان پىكفە بەستىنى ژى دگىرت، سەرۇپىك، نىرامىك، بەرىپىك، بەردەسنىك، ...ھتد.

ل بەھدىنان رەنگە وەرگۇھاستىنا دەنگى /ە/ ل ھندەك جھان دەيتە دىتن، وەكە، ھەژىر، ھەقىر و ھىقىن دىنە ھىژىر، ھىقىر و ھىقىن، ھەروەسا وەج و كەچ دىنە وچ و كچ.

تشتەكى ئەنتىكە و جھى پرسىارى، ل بەھدىنان دىيژن ئىك ئو ل دۇرماندۇرى وى يەك دەيتە گۇتن و ئەفە بەس ل ھىندستانى دەيتە بەيىستىن! چاوا جىنبوويە؟ ب دىتتا من، ئەفە بەرمايىكەكا مېتائىنە كو بەرى ۳۴۰۰ سالان، ل ئەقى دەقەرى دەسئەھلاتداربوون.

پەيغۇ شىۋونك، بۇ ئەۋىن نەزەت، پەيغۇكا خۇدەروو سۇمەرى- كوردىيە. شىۋونك ژ شوو (دەست) و نە (بەر، كەقەر) و - ەك (ك) پىنكەتتە، ھەچۈكە بىزىن دەسبەرك و ئەفە دىستارى دىننە بىرا مەۋقى كو ژ دەست و ھار (ھىر- ھىران) پىنكەتتە و پەيغۇ ھار ژى د زمانى سۇمەرى دا ب ھەمان ماناينە.

پەيغۇ دەپ، كو نەۋۇ بۇ دارى تراسى و پانكرى بكاردەيت، ھەقەندى تەپك و تەپ و تىپە، و ھەمى پىنكەتە دگەھنە پەيغۇ سۇمەرى دۇب/ دەپ/ تۇپو. كو دگۈتنە تەپكىن ناخى ئەۋىن بۇ نقىسىنى بكاردەتان. پاشى دبستان و ئەدەب و دەبىر ژى ھاتىنە دارىشتىن. گىرنگىيا ئەقى پەيغۇ د ئەۋىنە، زمانى كوردى ب دەستىنكىن شەھرىستانى و شەھەرەۋىفە گىر دەت. كوردى رەگى ئىكەمىن ئالاقى نقىسىنى پاراستىيە.

بۇ پىر رۇھنكرى، ئەرەبان (كتب، طبع) ژ ھەمان رەگى ھەنە، (طبع) ھندەك مانا دەستىنكى پاراستىيە، ۋەختى بۇ لىدانى بكاردەيت (طبع قىلە على خدەا- ماچەك ل روۋىنى وى دا)، لى (كتب) گىرداى قۇناغا دىيە، قۇناغا ۋەرگۇھاستنا مانا تەپن و تەپكىن ژ جەن خۇەينى سىرۇشتى بۇ نقىسىنى. ئانكو پەيغۇ (كتب) و قەرتىن وى ۋەرگىتەنە.

ل بەھدىنان، پەيغۇ ئىك ل شوونا بەك دەنتە گۈتن، ئەفە ژى تىكرەسانەك دگەل زارى سۇرانى چىن دكەت كو بەك دىيىن، و بۇ دياركرنا كەسى نەئىاس، دىيىن؛ پىاۋىك ھات، ئافرەتىك دەريازىوو، بەھدىنان بەرەقاز بكاردەيت؛ دىيىن ئىك و بۇ تەكى نەئىاس دىيىن زەلامەك ھات، ژنەك دەريازىوو.

ھەلبەت مەرەما من ئەفەننە .. من ب بەرچاكرنا پەيغۇ ئىك مەرەمەكا دوورتر ل جەنى و ل زەمانى ھەپە. بەرى ۳۵۰۰ سالان، گەلەكى نافرار ل ئەقى دەقەرى دىيا، دگۈتنى مېتانى. ئەقان ئىمپىراتۇرىەكا ھندى كوردستانا ئىرۇ و پىر دامەزىراندىوو، ئەۋان ژى ۋەكو ھندىستانى و بەھدىنان دگۈت؛ ئىك.

ژ ئەقان پەيغۇن و بىن دى، ئەم دىيىن باسنى مېزۇوا بەھدىنى بگەين. لى مخابنى، ژ بەلا نقىسىنى يان

دەقۇكىن دى ھەپە ئەۋ ژى دەمى ئەۋىن ئىكسەر: ئەز بىن دىقىسىم، تو يا دىقەرى، ئەۋ بىن دىقەن ئەفە جودايە ژ؛

ئەز دىقىسىم، تو دىقەرى، ئەۋ دىقەن. كو رەنگە نەۋىيەكى بەردەۋامە و جودايە ژ؛

من دىقىسى، تو دىقەرى، ئەۋ دىقىسىن. كو بەردەۋامى دەمى بۇرىنە.

بىزىرە ئەقان رستەيان؛

۱- ئەز كەقتەم

۲- ئەز داكەقتەم

۳- ئەز دكەقتەم

۴- ئەز كەقتىۋوم

۵- ئەز كەقتىامە

۶- ئەز كەقتىمە

۷- ئەز بىن/ يا دكەقم

۸- بگەفە

۹- ئەز دى كەقم

۱۰- ئەز بگەقم

۱۱- ئەز دكەقم

نومرە ھەفت ل ئەقان رستەيان، تايەتمەندىيەكا دەقۇكا بەھدىنانە و دەگمەن ل جەھەكى دى بەيتتەبەيستىن

شىۋونك و دەپ و ئىك ل بەھدىنان، تىن دەقۇكەكا ھەقچاخ و نوۋيا كوردى ناھىتە بەيستىن، بەھدىنىن ب دەھان پەيغۇن مېزۇۋەلگر و مېزۇۋاپارىز ھەنە، ھەم دەقەرى ب دىرۇكىفە گىر دەن، ھەم ھندەك، ھەم ھندەك دەستىنكىن زمانى دياردكەن .. من شىۋونك (بەرى دانى بىن دقوتن- كو گىرداى خوارنىيە) و دەپ (تەپك- كو ئىكەمىن بەرى نقىسى بوو) و ئىك (دەستىنكا ھەزمارتنى و فەھمكرنا كۆمكرنى) كرنە سەرنافىن دوماھىيا ئەقى گۇتارى، دا كو ژ ئىرۇ فەگەرىنە بەرەرىن دەستىنكا شەھرىشىنى و ۋەرارا مەۋقى و سىستەمىن ژبارى، و دياركەين كو بەھدىنان ئەۋ دەستىنكا پاراستىنە.

نەمانا دۇكىۋمەنتان، ئەم نەشىين زنجىرەكا مېژوۋىيى
بۇ ئەقى دەفۇكى دارىژىن، نەخاسمە زمان پتر ب
رىزمانى نە ب پەيشان دەينە جوداكرن و ناسين، لەو،

تاكو زنجىرەكا دۇكىۋمەنتىن نقىساي نەھىنەدېتن،
ئەم نەشىين مېژوۋىيەكا جودا ژ زار و زمانى كوردى بۇ
بەھدىنى بنقىسىين.

زىدر و پەراۋىز

- بەھدىنى و بەھدىنانى و بادىنى و بادىنانى، ھەمى بۇ ئەو كوردىا ل ئەقى دەفەرى دەيتە بەيستىن، دەيتە گۈتن، كانى كىشك
كەقتىرە و دروستىرە بىتە ستاندەرد، پتر بابەتن پىكھاتىبە ژ راستىن زمانكى و مېژوۋىيى، ۋەكە ئاشىكرا، فۇرمىن (-۵ ۵) ل
كەلەك زار و دەفۇكىن كوردى بوۋىيە دەنگى // و ھندەك جازان، بەرەفاژ ژى روودايە، نەخاسمە ل باكۋورى كوردستانى، بۇ
نموونە،

بەھر- بار، كەھر- كار، مەھر- مار، خوەھر- خوار.

لى بەلگەبىن فۇرمىن (-۵ ۵) دېرىنتر دكەن، ھندەك پەيفىن ھەفپىشكن د زمانىن ئارىدا، كورد ب گىشتى دېيژن، چاف، چاۋ، لى
فارسى دېيژن، چەشم، بەرانبەرى كوردى، پىندقى بە چەشۇف بت و ئەفە بوۋىيە چەھف و پاشى چاف ژى مايە، بەلگە ئەۋە
ھىشتا چەھف و چەعۇ ل باكۋور مايە و ۋەرگەرانا دەنگى /زا بۇ اش/ و پاشى بۇ /ە/ و پاشى بۇ /۰/ درىژن و رىتن دا دەينە
دېتن، رىشتىن- رىشتىن، رىھتن، رىتن.

ئەفجا، فۇرمىن بەھدىنان و بەھدىنى دېرىنترە، لى خەلك چاۋا باخفن، ئەو زمانە نە چى دئاخفتن.

ئەتلەسا فونۇلۇجىيا زمانى كوردى پارىزگەھا دەھۆكى

د. سەلوا فەرىق سالىح

د خىستەيىن ژۇرىدا ھېنما و پىننېنسا (IPA) با كو د فىن فەكۇلىنىدا مفا زى ھاتىبە وەرگرتن، ھاتىبە نىشاندىن،
۱. كونسۇنانت،

	لېنىمى		لېنىف ددانى		ددانى		پووپى		پەھنك		پووپ		نەرم		پەھنكا		ئەزماك		كەورى		پەتە	
	ق	ق	ق	ق	ق	ق	ق	ق	ق	ق	ق	ق	ق	ق	ق	ق	ق	ق	ق	ق	ق	ق
پەقى					p	b												q	k	g		?
خىشووڪ					f	v			s	z								ç	x	ħ	h	
پەقى- خىشووڪ									tʃ	dʒ												
دەفنى						m				n												
لازمانى									+		l											
لېدان										r												
ھەژۆك									R													
شىئە بزوين						w									j							

۲. قانۇل:

a a u o i e i		پىز		
		پىشى	ئاقھاراست	پاشى
رادى	گرى	ا ي	و t i	u
بەزى				
و	نىقگرى	e		o
نزمىن	نىققەگرى		ə	
	قەگرى			ɪə

۳. نىشانە:

ھەناسەدارى	ˈ
توندىبون	.
دېرژىبون	:

دەرازىنك:

نىشانىدا نا چەوانىيا دابەشېوونا قۇرمىن زمانىيىن دياركرى ل دەقەرەكا جوگرافىيا دياركرى ب زارناسىيا جوگرافى دەيتە نياسىن. د زارناسىيا جوگرافىدا جەن جوگرافى و دوورائىيا د ئاقبەرا دەقەراند ب فاكتەرتىن گرنگ دەيتە ھۆمارتن. ھەمەجۇرىيا زمانى ل دەقەرتىن جىران كىمتر و ب دوور بوونا دەقەرا جوگرافى ئەف ھەمەجۇرىيە پتردېيت. زارناس ھندەك قۇرمىن زمانى ھەلدېزىن و لدووف نارمانجا دياركرى. جياوازيىن قۇنىمى. سىنتاكسى و لىكسىكىيىن وان نىشانىدەن. ئەف جياوازييە لدووف دەقەرا جوگرافى دەيتە دەستىنشانكرن و ل سەر ھندەك نەخشان دەيتە نىشانىدان. زارناس ھەلدەن لدووف شىيانى و بەلگىن زمانى دەقەرتىن پەيدا بوونا دياردەيەكا زمانى و چەوانىيا بەلاقبوونا وى و سنوورىن وەكھەفى و جياوازيى نىشانىدەن. كۇما قان نەخشىن كو باسى قۇرمىن زمانىيىن دەقەرەكا دياركرى دكەن. ب ئەتلەسا زمانى (ئەتلەسا دىالىكتى) دەيتە نياسىن.

فۇنۇلۇجىيا(۲۵) قۇرمىن زمانى بكىشىت و شىرقەبەكەت. قەكۇلىن لدووف رىبازا دىالىكتۇلۇجىيا كلاسىك و ب رىكا نەخشەيىن نىشانىدانى (پىنگاڧا ئېكىن ژىتوئ دەستىنشانكرنا سنوورىيا وەكھەفىيىن - isogloss) ھاتىيە ئەنجامدان. بگۇرىن زمانىيىن قى قەكۇلىن بىن بگۇرىن قۇنىمىنە.

د ئاقبەرا زمان و دىالىكتىن دەقەرتىن جياوازيىن كوردستانىدا ھندەك جياوازي ھەنە. ئەم دىشىن قان جياوازيان ژ دوو ئالىين جوگرافى و جفاكىفە نىشانىدەن. ئاخىننا خەلكىن پارىزگەھا دەھۆكىن چ ژ لايى قۇنىمىفە و چ ژ لايى لىكسىكىفە ھندەك جياوازي د ئاقبەرا واندا ھەنە. ئەگەرب ھوورى گوھى خۇ بدەيتە ئاخىننا خەلكى ل دەقەرتىن جياوازيىن قى پارىزگەھى. دى ھەست ب قى ھەمەجۇرى و پەقتارا جياوازا زمانى كەين. كو گرنداي دابەشېوونا جوگرافىيە. ب دەرىپنەكا دى ھندى ئەم ژ ئاقبەندا بازارى دەھۆكىن بەرەف ئالىين (باكوور باشوورى بۇزھەلات و باشوورى بۇزئاقفە) بچىن. ئەف ھەمەجۇرىيا زمانى پتر دياردېيت. لەوا ئەم دىشىن جياوازي و ھەمەجۇرىيا پەقتارا زمانىيا قى پارىزگەھى ب رىكا ھۆكارى دابەشېوونا جوگرافى نىشانىدەن.

ب پىشكەقتا ھۇيىن پەيوەندىكرى و ژ ئەنجامى تىكەلبوون و ب ھەقرا ژيانا قى سەردەمى. چىنن جياوازيىن جفاكى و ب تايبەتى تەخا كەنج ل پارىزگەھا دەھۆكى ھىدى ھىدى مفا ژ قۇرمىن ستاندارد وەردگرن. ئەفە زى مەترسىيە ل سەر ژىبركرن و ئەمانا شىووزارىن قى پارىزگەھى پەيداكەت. تووماركرن و پارازتا قۇرمىن زمانىيىن پارىزگەھا دەھۆكى و نىشانىدان وان ل سەر نەخشەى دىيتە پىنگاڧەك بۇ پارازتا قان شىووزاران و ھەبوونا كەرەستەيمكى خاف بۇ قەكۇلىن پاشەرۇزى. ئەم دىشىن گرنگى و پىدقايىيا قەكۇلىن د قان خالاندا دەستىنشانىكەين:

۱. بۇ كىشانا ئەتلەسا زمانىيا كوردستانى. پىدقايىيە ھەموو دىالىكتىن كوردى بەيتە كۇمكرن.

۲. چ قەكۇلىنەك ل سەر دەستىنشانكرنا سنوورىن

و نەكەقنە ژنر كارىگەرىيا دەھۆكا قەكۆلەرئى. داخواز ژ ئاخقتنكەران دەھانەكەرن ب ھەمان شىوئى كو لكەل ئەتەمىن خىزانە خۇ دئاخقن باخقن بەرسقەن ئاخقتنكەران دەھانە نووماركرن، و پاشى ل سەر پرسىيارنامى ژى ب رىنقىسا (IPA) دەھانە نقىسىن. پرسىيار ژ لايى قەكۆلەرئقە بۇ ئاخقتنكەران دەھانە خواندن و وئە دەھانە نىشانان. لى دەمى چافى ئاخقتنكەرى باش نەددىت، قەكۆلەر نەچار دىوو وى فۇرمى زەمانى سالۇخ بەدەت، داكو ئاخقتنكەر وى فۇرمى زەمانى بلىنقىكەت.

دەستىشانكرنا ئاخقتنكەر و دەھەرئىن تووماركرنى:

• ژى، رەگەز و ھۇمارا ئاخقتنكەران

بۇ ھەر دەھەرەكا دەستىشانكرى زانىارى و دەنگى (۴) ھەتا (۱) كەسان ھاتىبە نووماركرن، دوو ژن و دوو زەلام، ژىيىن ئاخقتنكەرانژى (۴۵) وسەروروى (۴۵) سالىن و ژ كەسىن نەخوئىندەوار بوون، ھەلبىزارتنا ئاخقتنكەران ل ھەر دەھەرەكى ژى لدووف ەششېرنا زال ل وئ دەھەرئى بووئە، ئەو ژن و زەلامىن دەھانە ھەلبىزارتن پىندقى بوو خەلكى رەسەنى وئ دەھەرئى بان و بەرى ھىنگى بۇ چ دەھەرئى دى مشەخت نەبىن زىدەبارى قى پىندقى بوو ھەقۇنىن ئاخقتنكەرا ژن ژى سەر ب ھەمان شىوہ گوڤەرا ژنى بىت و پىچەوانە. ئاخقتنكەر ب شىوہەكەن ھەرەمەكى ھاتىبە ھەلبىزارتن و پىشنى رەزامەندىيا وان دەنگى وان ھاتىبە نووماركرن، ھندەك جارىن پىشتى ب دوماھىك ھاننا نووماركرنى بۇ قەكۆلەرى دىار بووئە، كو مەرچىن دىاركى لىدەف ئاخقتنكەرى نەبووئە، لەورا پرسىيارنامە و توومارا دەنگىيا وى/وئ ھاتىبە لادان.

• دەھەرئىن تووماركرنى

بۇ مەبەستا ھەلبىزارتنا دەھەرئىن تووماركرنى، ب پىشت بەستەن ب تووماركرنا دەنگى، ب پاشى ھاتە

وەكەھەقىيىن ل قى پارىزگەھى نەھانەنە ئەنجامدان، ب قەكۆلەن ل دىالىكتىن كوردى دشىن سىنوورئىن وەكەھەقىيى و نەوەكەھەقىيى دەناقبەرا دىالىكتىن كوردىدا نىشانىدەين.

۳. كەرەسىن خاقىن دىالىكتىن زەمانى كوردى دىنە ژىدەھەكن گەنگ بۇ قەكۆلەن زەمانى، جفاكناسى، گەلناسى و دىرۇكى و... ھەند.

۴. بۇ ئەنجامدانا قەكۆلەن ھوور و زانستى ل سەر زەمانى كوردى پىندقىبە ھەموو دىالىكتىن زەمانى كوردى بەھىنە نووماركرن.

۵. دابەشبوونا جوگرافىيا فۇرمىن زەمانى ل پارىزگەھا دەھۆكى، دى زانىارىن تەواو ل سەر جىاوازىيا زەمانى ل قى دەھەرئى دەت.

۱. بگۇرئىن زەمانى ژ ئالىيىن دەنگىقە ل پارىزگەھا دەھۆكى دەھىنە نىشانان.

پىنگاڭىن ئەنجامدانا قى قەكۆلەنى:

۱. قۇنغا بەرمەكرنا پرسىيارنامى، پىشنى دەستىشانكرنا بگۇرئىن زەمانى، پرسىيارنامەك ھانە بەرھەقكرن، كو ھەموو بگۇرئىن فۇنىمى بوون، پاشى پرسىيارنامە پىشكىشى لىژنا زانستىيا پىشكا زەمانى كوردى ھانەكرن، داكو ھەلسەنكاندن بۇ پرسىيارنامى بەھىتەكرن، لىژنا زانستى ژى پرسىيارنامە بۇ چەند بسىپۇران ھنارت، قەكۆلەرى سەرچەم تىبىنى و رىنمايىن ھەلسەنگىنەران بچھەينان، پاشى ئەو پرسىيارنامە ب شىوہەكەن بالكىش ھاتىبە دىزابىكرن و ب چاپەكا رەنگى ھاتىبە بەرھەقكرن، داكو بىشنىت پىتر خزمەتا نارمانجا قەكۆلەنى بىكەت و سەرناجا ئاخقتنكەران رابكىشنىت.

ب. بەرسقەدانا پرسىيارنامى، ل دەستىكى پىرۇسا كارى و نارمانجا كارى ژ لايىن قەكۆلەرئقە بۇ ئاخقتنكەران و ئامادەبوويان دەھانە شىوہەكەن. قەكۆلەرئى بۇ ھەر دەھەرەكى رىنىشانەدەرەكى خۇجھى وئ دەھەرئى لكەل خۇ دىر، داكو بىشنىت ب دەھۆك و شىوہ گوڤەرا وان بخۇ پرسىياران ژ وان بىكەت

تووماركرنا دەنگىن ئاخشتنكەرتن ھەر دەفەرەكىن ل پايىز و دەستېنكا زفستانا (۲۰۱۳) ئى ھاتىيە ئەنجامدان. قۇناغا گوھدارىكرن و نقىسىن ب رىنقىنسا (IPA) ل بەھارا (۲۰۱۴) ئى بوويە.

زانىن مفا ژ دابەشبوونا ئىدارىيا پارىزگەھا دھۆكى بەھىتە وەرگرتن. پارىزگەھا دھۆكى ژ (۷) قەزايىن (دھۆك، سىمىل، زاخۇ، ئامىدى، ئاكرى، بەردەرەش و شىخان) ئى پىكدهيت، ھەرۆھسان ژ (۲۹) ناحيان پىكدهيت، نمۇونە ژ فان (۲۹) ناحيان ھاتنە وەرگرتن.

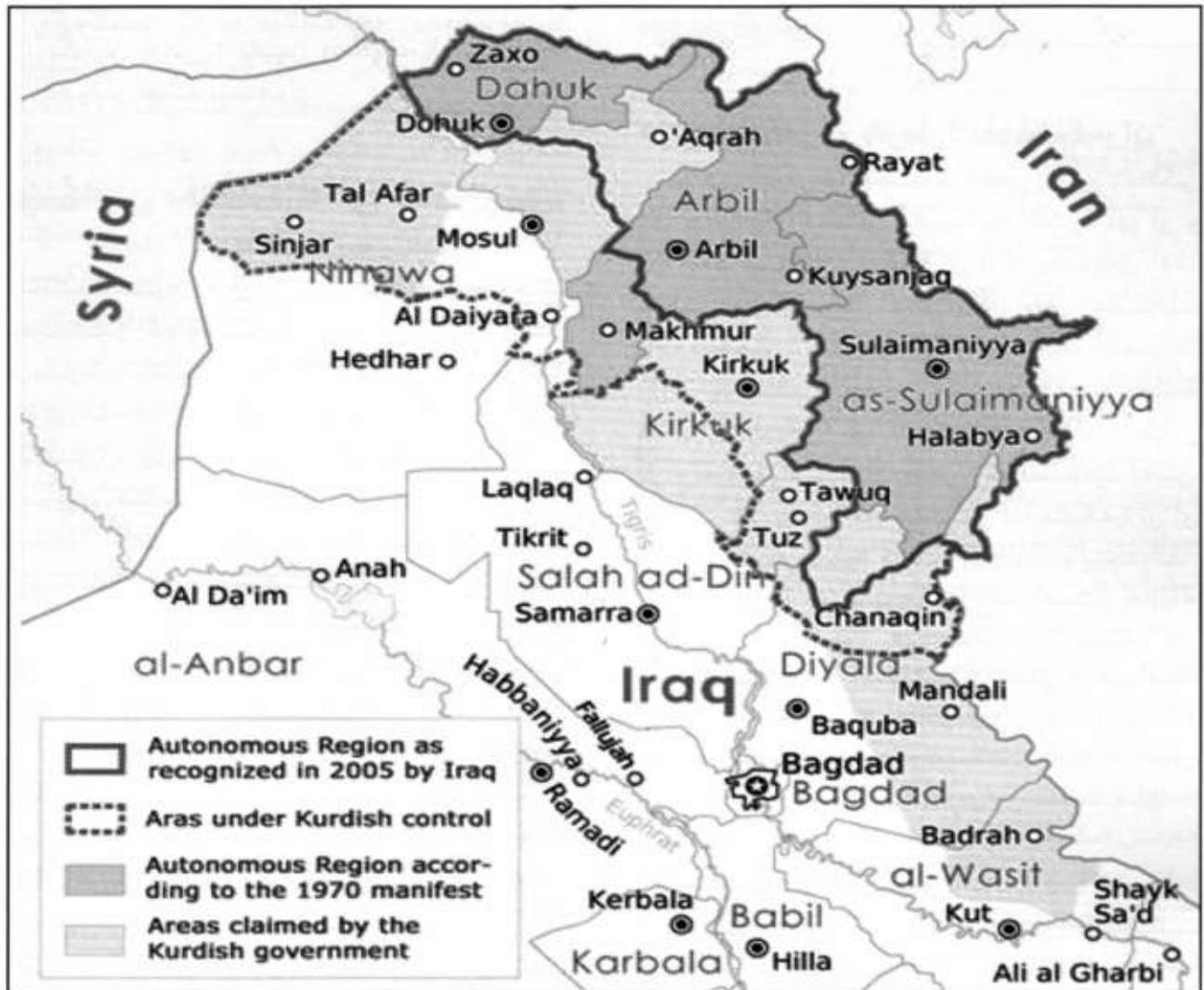
ھەرىما كوردستانى - ئىراق

ھەرىما كوردستانى ژ پارىزگەھا دھۆكى، سنوورى ئەوئى يىن كارگىرىيا نھا و سنوورى كارگىرىيا بەرى سالا (۱۹۱۸) ئى، و پارىزگەھىن (كەركوك، سلېمانى، ھەولېر، ھەلەبچە) و دەفەردارىن ئاكرى، شىخان، شەنگار، تەلەغفەر، تلكىف، قەرەقۇش و ناوچەبىن

دەمى تووماركرنى

تووماركرن و گوھدارىكرنا ئاخشتنا ئازاد ل دەفەر و خىزانىن جىاواز، بۇ بەھار و دەستېنكا ھافىنا سالا (۲۰۱۳) ئى دزفريت. بەرھەفكرن، دىزايىكرن و چاپكرنا پرىسپارنامى ل دوماھىيا ھافىنى و چافىنكەفتن و

نەخشى ژمارە (۱) ھەرىما كوردستانى

پشكەك ژ مىرگەھى كەتە ژىر دەستەھەلاتدارىيا ئوسمانىيان و سەردەھەكى نوو ژ دىرۇكا وئ دەستىپىكىر، و بقى شىۋەى دىرۇكا زىندىيا بازىرى دەھۆكى ژ چەرخى نوزدى دەستىپىكىرىيە و ئەف دەقەرە ب سىنجهقا مووسل يان ويلايەتا ئوسمانىيە ھاتىيە گرندان و گىشت دەقەرا بادىنان ب رەنگى چەند دەقەردارىيان كەتىيە ژىر كارىكەرىيا راستەوخۇيا پارىزگەھا مووسلى. (موسى مستەفا ھىنىيانى، ۹۲: ۲۰۰۶)

ھەر ژ دامەزراندنا دەولەتا ئىراقى ل سالا (۱۹۲۱ز)، ھىزا پارىزگەھكرنا دەھۆكى ھەبوويە، ژ ئەنجامى براق و خەباتا بەردەوام و بتايەتى وەك داخوازەكا شۇرشى ل سەردەمى شۇرشا ئەپلوتى (۱۹۱۱) ئى پارىزگەھا دەھۆكى ھانە دامەزراندن. (كۇقارا دەھۆك، ۲۰۰۵: ۲۲) ل رىكەقتى (۲۷ ئى گولانا ۱۹۱۹ز) ئى بىرارا ژمارە (۲۱۱) دەركەفت و ل گۇرەى قى بىرارى دەھۆك بوو پارىزگەھ و مەلبەندى وئ بازىرى (دەھۆك) ئى بوو و ھەر چار دەقەردارىين (دەھۆك، زاخۇ، ئامىدى و سىمىل) سەرب پارىزگەھا دەھۆكىقە بوون. (ھاشىم خىزىر الجىابى، ۱۹۸۵: ۷)

پشتى سەرھەلدانا (۱۹۹۱) ئى تەقايە دەقەردارىيا (ئاكرى) و پشكەكا مەزىن ژ دەقەردارىيا اشىخان) كەقتە ژىر دەستەھەلاتدارىيا ھىكومەنا ھەرىما كوردستانى، وەك دوو دەقەردارىين سەرب پارىزگەھا دەھۆكىقە سەردەرى لگەل ھاتەكىن. ل پۇژا (۱۲- ۱۰-۲۰۰۶) ئى ب بىرارەكا پەرلەمانى كوردستانى دەقەردارىيا بەردەرەش ژى ھاتەدامەزراندن. بقى رەنگى پارىزگەھا دەھۆكى نھو ژ ھەفت دەقەردارىين (دەھۆك، ئامىدى، زاخۇ، سىمىل، ئاكرى، شىخان و بەردەرەش) پىكەھىت.

جوگرافىيا پارىزگەھا دەھۆكى :

پارىزگەھا دەھۆكى دكەقتە باكوورى ئىراقى و پۇژناقايە ھەرىما كوردستانى. پارىزگەھا دەھۆكى دەيتە ھىمارتن ئىك ژ پارىزگەھىن سىنوورى و سىترانىزى، كو دكەقتە د ناھىرا سى پارچىن كوردستانىدا ل ئاق وەلاتىن اعىراق، سورىا و تركىيا، پارىزگەھا دەھۆكى (ژ لايى باكوورىقە لگەل تركىيا ب دىرژاھىيا (۱، ۲۲۹كەم).

زۇمار، باشىكى، ئاسكى كەلەك ل پارىزگەھا نەپنەوا و ھەر دوو دەقەردارىين خانەقىن و مەندەلى ل پارىزگەھا دىالە و دەقەردارىيا بەدرە و ناوچەيا جەسىسان ل پارىزگەھا واست، ب سىنوورى كارگىزىيا سالا (۱۹۶۸) ئى، پىكەھىت. (پروژەى دەستوورى ھەرىمى كوردستان - عىراق، ۲۰۰۶/۸/۲۲)

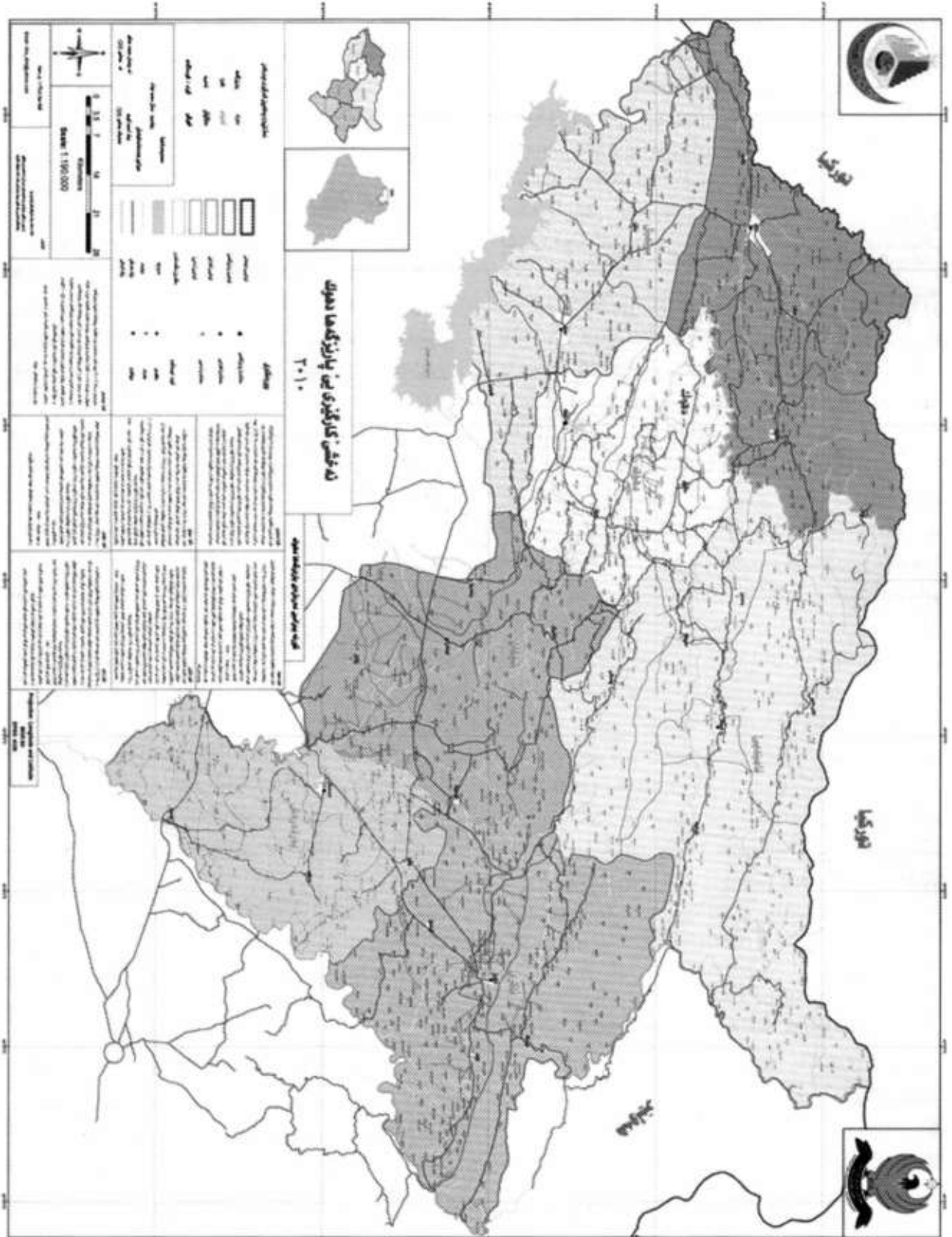
ئىرىنەكا گىتى بۇ پارىزگەھا دەھۆكى:

پارىزگەھا دەھۆكى ب ئىك ژ پارىزگەھىن ھەرىما كوردستانى (باشوورى كوردستانى) دەيتە ھىمارتن، ئەف پارىزگەھە خودان دىرۇك، شىوینوار و كەلىن دىرۇكىيە، لىدووف بەلگە و شىوینوارىن كەتىنە دەست شارەزاين، دىار دىبىت كو ب دىرژاھىيا چەرخىن دىرۇكى، ئەف دەقەرە يا ئافەدان بوويە و جەئ ژيان و شارسىنايەتى بوويە.

ھەبوونا شىوینواران ل ھەر دەقەرەكى بەلگەيە ل سەرب ھەبوونا شارسىنانى و كەقنارىيا وئ، ل دەھۆكى ژى ھىمارەكا زۇرا شىوینواران ھەنە. گىرنگىتىن شىوینوارىن دەھۆكى بىرىنە ژ اشكەفتا چارستىن) ل ئالىين راستى يى گەلىين دەھۆكى. (گرى مالتاين) ل گوندى مالتاينى و (شكەفتا ھەلامەتا) ل باشوورى شىندۇخا و... ھتد. دىرۇكا شىوینوارىن دەقەرا دەھۆكى بۇ سەردەمىن دىرۇكىيىن جودا جودا دزقرن، بتايەتى بۇ سەردەمى ئەكەدى، بابلى، ئاشورى، مىدى، ئەخمىنى، نەغرىقى، ساسانى و قەكرىن ئىسلامى ل چەرخى ئىكى كوچى دزقرن. (موسى مستەفا ھىنىيانى، ۲۰۰۶: ۹۰)

سەبارەت ب ئاقى دەھۆكى نقىسەرو دىرۇكنقىسان بۇچوونىن جىاواز ھەنە، دەمەلوجى دىئىت دەھۆك ب رىنقىسا كوردى دەيتە نقىسىن لى ئەف پەيغە نەيا كوردىيە، بەلكو ئاشورىيە. (كاوہ فرىق احمد، ۲۰۰۰: ۲۷) دىشېن بىزىن) بۇ ئىكەمىن چار د ژىدەرەن دىرۇكىدا ئاقى (دەھۆك) ئى د پەرتووكا (دىبارىكرىە) يا (ابوبكر الطھرانى) ھاتىيە ئەوا ل سالا (۱۴۷۰- ۱۴۷۱ز) ب زمانى فارسى ھاتىيەدانان. دەمى لىدور رويدانىن (۱۴۴۶-۱۴۴۷ز) دئاخىمىت، ئامازەى ب ئاقى دەھۆكى دكەت. (زرار صدىق ئوفىق ۲۰۰۰: ۷۱)

پشتى ھەرفىنا مىرگەھا بادىنان. دەھۆك ژى وەك

سىنتاكس)دا يان د فەرھەنگىدا پەيدابىن، ھەرھەسا ديار دكەت كا چەوا ئەف ھەمەجۇريا جوگرافى پەيدابىت. (عەبدولسەلام نەجمەدىن عەبدولا و شىنرەد سەمبىرى : ۲۰۱۱ : ۱۰۴)

ئەفرۇكە كۆمكەرن و تووماركرنا دىيالىكتان گرنگىبەكا تايبەت پەيداكرىه، (چونكى لگەل ھاتنا تەكنۆلۇژىيى و پەيدابوونا تەلەقزىون، رادىو و ئەنترنىت و... ھند و د نەجامدا خویندەھارى و ھىشپاربوونا خەلكى ناوچە و گۇندان و زىندەبوونا پەيوەندىيان، ھىدى ھىدى زمانى فەرمى جەئى گەلەك ز دىيالىكت و ئەكسىتتىن ناوچەيى دگرىت، ئەف بارۇدوخە بۇ ئەگەر كو زمانقان پترژ ھەرچار خوازىرى دىيالىكتولۇژى و كۆمكرنا دىيالىكتىن ناوچەيى د زوپترىن دەمدا بن.) (زىنت مرتضوى : ۱۳۸۷ : ۱۸۰) ب ئەقى شىنۆھى دىشنىن بىژىن دىيالىكت گەنجىنەيىن پرىھانە بۇ نەجامدانا فەكۇلىنان ل سەر زمان و كەلتور و پىشنىنەيا دىرۇكا گەل و نەتەھەيان، زىندەھارى ھىدى ژ بەركو زمان و كەلتور دوو رەگەزىن سەرەكى و گرنگى بۇ نىشادانا ناسنامەيا ھەر جفاكەكى د دىرژاھىيا دىرۇكىدا، دىسا فەكۇلىننىن دىيالىكتولۇژى ژىلى زمانقانىي دىشنىن د بىياقن جفاكاناسى، شىنوارناسى ژىدا بكاربەين. (حامد مولايى : ۱۳۹۰ : ۴۲)

زمان و دىيالىكت، ژ رەگەزىن سەركىين ھەر كەلتورەكى دەينە ھۇمارتن و پىندقىيە ب ھەر شىنۆھەكى بىت بەھىنەپارازتن، چونكى سەرھەت و سامانىن مرقۇايەتتىنە، دىيالىكتولۇجى ھەكى زانستەك دىشنىت دىيالىكتان ب شىنۆھەكى زانستى كۆمىكەت و پىشتى ھەسفىكرن و تووماركرنا دىيالىكتان، وان ژناقچوونى پىارنىت، ب قى شىنۆھى دىيالىكت ب شىنۆھەكى زانستى دەينە تووماركرن و ژناقچوونى دەينە پارازتن، (د فان سالىن داوبىندا بابەتنى پارازتنا زمان و دىيالىكتان، بوويە پىشكەك ژ پارازتنا كەلتورنى بۇماوھىيا مرقۇقى، و ژ لايىن زمانقان و و پىكخراوا يونسكۇفە ب بابەتەكى زۇر گرنگ دەينە ھۇمارتن، دەرئەنجامى گرنگى قى بابەتنى، بجهىنانا پىرۇھىيا بەرفرەھ يا نىقەدەولەتتەيە،

و ژ لايىن باكورنى رۇژناقافە لگەل سمورىيى ب دىرژاھىيا (۵،۵كەم)، و ژ لايىن باشوورنى رۇژھەلاتقە لگەل پارىزگەھا ھەولتېرى ب دىرژاھىيا(۷،۲۳۹كەم)، ژ لايىن باشوور و باشوورنى رۇژناقافە لگەل پارىزگەھا مووسل ب دىرژاھىيا (۲۳۳،۸۸كەم) ھەقسىنوورە. ھاشىم خىزىر الجىنايى : ۱۹۸۵ : ۸)

شىنۆى گىشتىن پارىزگەھا دھۆكى ھەك لاكىشەبەكا نەرىكخىستىيە، ھىلا دىرژىن(۴۳-) پلەيا رۇژھەلات، دھۆكى ب نىقى بىكەت و ئەف ھىلە د ناقەندا باژىرى دھۆكىرا دىوورىت، ھەرھەسا دكەقىتە د ناقەرا بازەينى دىرژىن ھىلا (۳۶،۴۰) و (۳۷،۲۰) پلەيان ژ باكورنىقە، ئانكو دكەقىتە باكورنى ھىلا راست، (لجىنە التالىف : ۱۹۸۱ : ۱۱)

دھۆك ھەكو باژىر دكەقىتە د ناقەرا دوو چىايىن بلىد و نھالەكا كووردا، ژ نالىن باكورنىقە چىايى سىي (كىلىيا شەداين و كىلىيا فرەيىنى)نە، ژ نالىن باشوورنىقە چىايى رەش (چىايى زاوا) - ھىندەك دىيژن چىايى شىندوخا و دەھكان - و ژ لايىن رۇژناقافە دەشتا دووبانى - دەشتا سلىقمانە - ھەتا دكەھىتە رووبارىن دجلە، رووبەرى گىشتى يىن پارىزگەھى (۳،۹۰۲،۲۱۸) دۈنەمە و ھۇمارا ئاكنجىيىن وى لدووف رىقەبەرىيا ئامارا دھۆكى ل سالا (۲۰۱۳)ئى، (۱۴۱۸۹۳۳) كەسەن (موسەدەق توقى : ۲۰۱۰ : ۶۸ و ۱۱۲)

دىيالىكتولۇجى (زارناسى)

دىيالىكتولۇجى ئەكە ژ زمانقانىيىن كو د دىرۇكا خۇدا توشى گەلەك گوھۇرىن و ھەرچەرخانان بوويە. ئارمانجا دىيالىكتولۇجىن كۆمكەرن و ھەسفىكرنەكا زانستىيانەبە بۇ دىيالىكتان، دا كو بىشنىن ب شىنۆھەكى زانستى ئەوان توومارىكەين و نەھىلېن ژناقچىن (دىيالىكتولۇجى) ئەكە ژ لقىن زمانقانىيى، كو فەكۇلىننى ل زمانەكى دىباركرى دكەت ژ لايىن شىرۇقەكرن و ھەسفىكرنا ھەمەجورىا ناوچەيى يان جفاكى يان رۇژگارنىقە، دىباردكەت كا چەوا ئەف ھەمەجۇرىيە د دركاندن يان پىزمان (پەيىقسازى يان

دىرۇكى، دىئالىكتىن چىكاكى، دىئالىكتا پېشەر (دىئالىكتا ئىستاندارد) دىيىت. (على اكبر شىرى: ۱۳۸۱، ۲-۱) جۇراوجۇرىن زىمانىن جوگرافى ژ بەر ھۇكارىن جىاواز پوى دەن. دەمىن زىمانەك ل دەقەرەكا گەلەك بەرفرە بەھىتەبكارەھىنان. ب پورىنا دەمى دى توشى گوھۇرىنان بىت، لى ئەو گوھۇرىن زىمانى كو ل دەقەرەكا جوگرافى پوى دەن دى ژ گوھۇرىن زىمانىن دەقەرەكا دى جىاواز بن. بۇ نىمۇنە، ئەگەر ئاخىقتىنكەرىن زىمانەكى ژ بەر بارودۇخىن رامىارى و ئاستەنگىن سرۇشتى ژ ئىك دوپر بەمىن، پىشتى ماوہبەكى دى توشى گوھۇرىن زىمانىن تابىت ب خۇ بن و پىشتى چەندىن سالان ھەر ئىك ژ وان دەقەرەكا دى ب زىمانەكى جىاواز ئاخىقت. (ئىتوئى ارلانو، ۱۳۸۴، ۷)

گەلەك ھۇكار بۇ پەيدا بوونا جۇراوجۇرىن زىمانىن جوگرافى ھاتىنە دەستىنشانكرن. (ئىن و ھىنگا Nerbonne & Heeringa) كوچىبەرىن ب ئىك ژ ھۇكارىن جۇراوجۇرىيا جوگرافىيى دزان، ب باوھرا وان كوچىبەرىيا ب كۆمەل ژ جھەكى وەلاتەكى بۇ جھەكى دى، دىيىتە ئەگەرئ فەگوھارتنا تابىتەتمەندىن ئەكسىنتى. (ئىن و ھىنگا) بۇ كارىگەرىيا كوچىبەرىن، ئىالەتا مىشىگان دكەنە نىمۇنە، چونكى ل ئىالەتا مىشىگان ھۇمارەكا تابىتەتمەندىن ئەكسىنتى ھەنە كو پىرل دەقەرەن باكوررى پۇزەلاتى وى وەلاتى ھەنە و ھۇكارى وى ژى ئەوہ كو زۆرىبا خۇجھىن دەستىنكى بىن مىشىگان ژ باكوررى پۇزەلات ھاتىنە و ل دەمىن ھاتىن ئەكسىنتا خۇمالىيا خۇ ژى ھىناينە مىشىگانى، ئەف ھۇكارە زۆرىبا جاران بۇ وان جىاوازىن ئەكسىنتى كو گرئداى چىنن چىكاكىبە كارىگەرىيا خۇ ھەبە. (احامد مولايى: ۱۳۹۰، ۷۲) ب فى رەنگى دەمى كۆمەلەكا خەلكى ژ جھەكى بەرەف جھەكى دى دچن دىئالىكتا خۇ ژى لگەل خۇ دەن، و ژ بەر تىكەلبوون لگەل ئەكسىنتى بىن دىئالىكت بىن زىمانەكى دى، دى ھندەك تابىتەتمەندىيان ژ دەستەن و ھندەكا ژى دى فەگوھىن و ب فى رەنگى ئەف كوچىبەرىيە دىيىتە

ب نافتى (پەرتووكا سوور)، د فى پۇزەمىدا پىندقىبە نافتەند و بەنكىن زانىارىن پەيوەندىدار، وان زىمانىن كو نھا بەرەف ژناقچوونى دچن بىياسن و داتايىن ئەنرۇپۇلۇجىيىن-Anthropology ئاخىقتىنكەرىن وان زىمانان و ئىبىنىن رامىارى، ئاكنجىبوون، چىكاكناسى و زىمانىن وان وەرىگىن و زانىارىن پىندقى و تەناتەت سالوخذانەكا رىكوپىك بۇ زىمان و دىئالىكتىن كو ل سەرانسەرى دونىايىن ھەنە كۆمبەكەن و پىارىن. (على اكبر شىرى: ۱۳۸۱، ۴۰)

دىئالىكتولۇجىيا جوگرافى:

كەقنترىن تايىن دىئالىكتولۇجىيىن، ئەو فەكۆلىنن، كو ئەقۇكە ب دىئالىكتولۇجىيا جوگرافى دەھىنە نىياسىن، واتە ئەو فەكۆلىنن بىن ل سەر بەلاقىبوونا فۇرمىن زىمانى ل دەقەرەكا جوگرافىيا دىاركرى، ھاتىنە ئەنجامدان. بارودۇخى جوگرافى و مەودا جھى ژ سەرەكىرىن ھۇكارىن ئەزىمانىنە، كو دىنە ئەگەرئ دروستبوونا دىئالىكتىن جىاواز، ئەگەر ئەم ژ دەقەرەكى بۇ دەقەرەكا دىيا جوگرافى بچىن، بى گومان دى ھندەك جىاوازىن دەرىپىن، لىكسىكى بىن پىزىمانى د ئاخىقتا خەلكى وان دەقەرەندا بىن ب دەرىپىنەكا دى، ئاخىقتىنكەرىن رەسەنن زىمانەكى دىاركرى، لىدووف وى دەقەرە جوگرافىيا، تىدا پەيدا بووینە و دىن، تابىتەتمەندىن زىمانىن جىاواز ھەنە، چونكى (ھۇكارىن جوگرافى د گوھۇرىن زىمانىدا پۇل ھەبە، ب فى رەنگى خالەكا ھەفپىشك د نافتەرا زىمانىنى و جوگرافىيادا پەيدا دىيىت، كو ب دىئالىكتولۇجىيا جوگرافى دەھىنە نىياسىن.) (اسماعىل عباسى: ۱۳۸۱، ۲۴)

ھەر زىمانەكى شىوہ و فۇرمىن جۇراوجۇر ھەنە و جوگرافىيا ب ئىك ژ ھۇكارىن قىن جۇراوجۇرىن دەھىتە ھۇمارتن، بكارەھىنانا زىمانەكى دىاركرى ل دەقەرەن جىاواز، دىيىتە ئەگەرئ پەيدا بوونا فۇرمىن جۇراوجۇر، ھەرەسسا گوھۇرىن بىن بەردەوامىن زىمانى ژى ب دىزىھىيا دەمى فۇرمىن جۇراوجۇر پەيدا دكەن. ب فى رەنگى دىئالىكتىن جىاوازىن زىمانەكى دابەشى دىئالىكتىن جوگرافى، دىئالىكتىن ناوچەبى، دىئالىكتىن

جۇگرافىيە د ھىندەك ئالىاندا، ئارمانجەكا ھەقىشك لگەل ئايىن دىيىن زىمانقانىن ھەبە، ھەرۋەسا رەنگە د ھەر دەقەرەكا جۇگرافىدا گەلەك جۇراۋجۇرىيا زىمانى ھەبىت، ئەورا پىندقىبە فەكۆلەرىن دىيالىكتولۇجىيا جۇگرافىيە بىرارى بىدەن، كا دى فەكۆلىنى ل سەر كىز كەرەستى زىمانى كەن، پاشى دانايان كۆم بىكەن ب قى رەنگى فەكۆلەر دىشەت كەرەستەبەكى باش كۆمبەكەت و باشتر كارى خۇ ئەنجام بەدەت. رەنگە فەكۆلەر گىرنگىيى بەدەت پەيىقن جىاۋاز، يان ھىندەك دەنگان د پەيىقن دىاركرىدا، يان قۇرمىن رىزىمانى، ۋەكى كار و ئاقان، پىندقىبە ئەف دانايە ز گىفتكۆ يان چاقىپكەقتن لگەل خەلكن دەقەرى بەيىنە ۋەرگىرن، ئەفنى زى پىندقى ب بىكارھىنانا ھىندەك شىۋەبىن ھوور و تايبەتن. (Robert L. Trask، ۱۷۰۰: ۱۹۹۶)

فەكۆلەرىن دىيالىكتولۇجىيا جۇگرافىيە، لىدوۋف ئارمانجا فەكۆلىنا خۇ، دى ب كۆمكرنا دانايان رابىن، ژەرەكو فەكۆلىنىن دىيالىكتولۇجىيا جۇگرافىيە ب دوو شىۋەبىن ۋەسفى و بەراۋرەكەن دەيىنە ئەنجامدان، ئەورا پىندقىبە ئىك ز قان شىۋازان بەيىتە ھەلبىزارتىن، شىۋى ۋەسفى بەرەلاقتىن جۇرە د فەكۆلىنىن دىيالىكتولۇجىيا جۇگرافىدا و بۇپىناسەكرنا دىيالىكتىن ۋەلانەكى يان دەقەرەكى دەيىتە بىكارھىنان، د شىۋى بەراۋرەكەنلىدا، زۇرەيا جاران دىيالىكتا دەقەرەكا تايبەت لگەل دىيالىكتا پىقەرا ۋى ۋەلاتى دەيىتە بەراۋرەكەن و ۋەكەھقى و جىاۋازىن وان دەيىنە بەحسكىرن، ھەلبەت شىۋەبەكى دى زى ھەبە، كو پىتر بۇ فەكۆلىنىن دىيالىكتولۇجىيا جۇگرافىدا جۇگرافىيە بىكارھىنان، ئەو زى شىۋى ئامارىيە. (على اكبر شىرى، ۱۳۸۶: ۹-۱)

۱- شىۋى ۋەسفى

بەرەلاقتىن شىۋى كۆمكرن و ۋەسفىكرنا دىيالىكتان، شىۋى ۋەسفىبە، فەكۆلەر زانىارىيىن قۇنۇلۇجى، رىزىمانى و واتابى لىدور دىيالىكتەكى كۆمىدكەت و پىشتى شىۋەقەكرنى، دى وان زانىارىيان پىناسە و ۋەسفى كەت، بى گومان پىناسەكرن و ۋەسفا ھەمى ئالىيىن دىيالىكتەكى، كارەكى بەرەفرەھ

ئەگەرى جۇراۋجۇرىيا زىمانىيا جۇگرافىيە، پىندقىبە نامازى ب ۋى چەندى بەدىن، كو ئەقۇرۇكە بەرۋاڭى بەرى، ز بەر بەلاقبوون و پەيدابوونا رىكىن پەيوەندىكرىن و سىستەمىن خۋاندنى و پەيدابوونا ئەنتەرىت و ھەبوونا مېدىيىن، كارىگەرىيا ھۇكارىن جۇگرافىيىن مە بەحسكىرن ھەتا رادەبەكى زىدە كىم بوۋىە، (پىتر تىرادگىل) د ۋى باۋەرىدايە دەمى ل جەھەكى دەستىشەنكىرى تىشەككى نوو د زىمانىدا - مېنا پەيىقەكا نوو، زاركىرەكا نوو بۇ بىكارھىنانەكا نوو - پەيدا دىبىت، رەنگە ھەتا ۋى دەمى كو چ ئاستەنگ نەكەشە د رىكا پەيوەندىكرىندا بۇ ھەمى دەقەرەكەن ب تايبەتى بۇ دەقەرەكەن نوو بىجىت و بەلاقبىبىت، (پىتر تىرادگىل، ۱۳۷۶: ۲۲۰) د بەردەوامىيا بابەتىدا دىپىزىتە، (داھىنانىن زىمانى زۇرەيا جاران ز سەنتەرى باژىرەكى بۇ سەنتەرىكى دى بەلاقبىبىن و پاشى بىتنى دگەھنە گوندىن دەۋرۋەسەر، ئەفە زى ز بەر دەستەلاتارىيا ئابوورى، جەماۋەرى، كەلتوورىيا باژىران ل سەر گوندىن و ز بەر پىكەھانا سىستەمى پەيوەندىكرىنە، كەۋاتە بەلاقبوونا تايبەتەندىن زىمانى ز دەقەرەكى بۇ دەقەرەكا دى بىتنى گىرندى ئىزىكى و جىرانييىن نىنە، (پىتر تىرادگىل، ۱۳۷۶: ۲۴۴)

شىۋازىن دىيالىكتولۇجىيا جۇگرافىيە

د دىيالىكتولۇجىيا جۇگرافىدا ھەول دەيىنەدان بىنەمايىن پىراكتىكى و ئەزموونىيا وان ئەنجامىن، كو پەيوەندى ب جۇراۋجۇرىيا زىمانى دەقەرەكا دىاركرىقە ھەبە بەيىنەدانان، ئەف تايە زىمانقانىن ئارمانجىن ھەقىشك لگەل تايىن دىيىن ۋى، مېنا قۇنۇلۇجى، سىنتاكس و سىمانتىكى ھەنە، ھەرچەندە دىيالىكتولۇجىيا جۇگرافى ھىندەك ئالىيىن دى زى ھەنە، كو گىرندى ۋى بىخۇنە. (J.K.chambers & PeterTrudgill، ۱۹۸۰: ۲۴)

دىيالىكتولۇجىيا جۇگرافى بىرىتتە ز كۆمەكا قۇرمىن ناۋچەبىيىن ئاشكەرا، كو ل ناۋچەبىيىن جوداۋودايىن دەقەرەكا بەرەفرەھ دەيىنەبىكارھىنان، ھەرۋەكى ھاتىبە گوتىن، چۈنكى دىيالىكتولۇجىيا

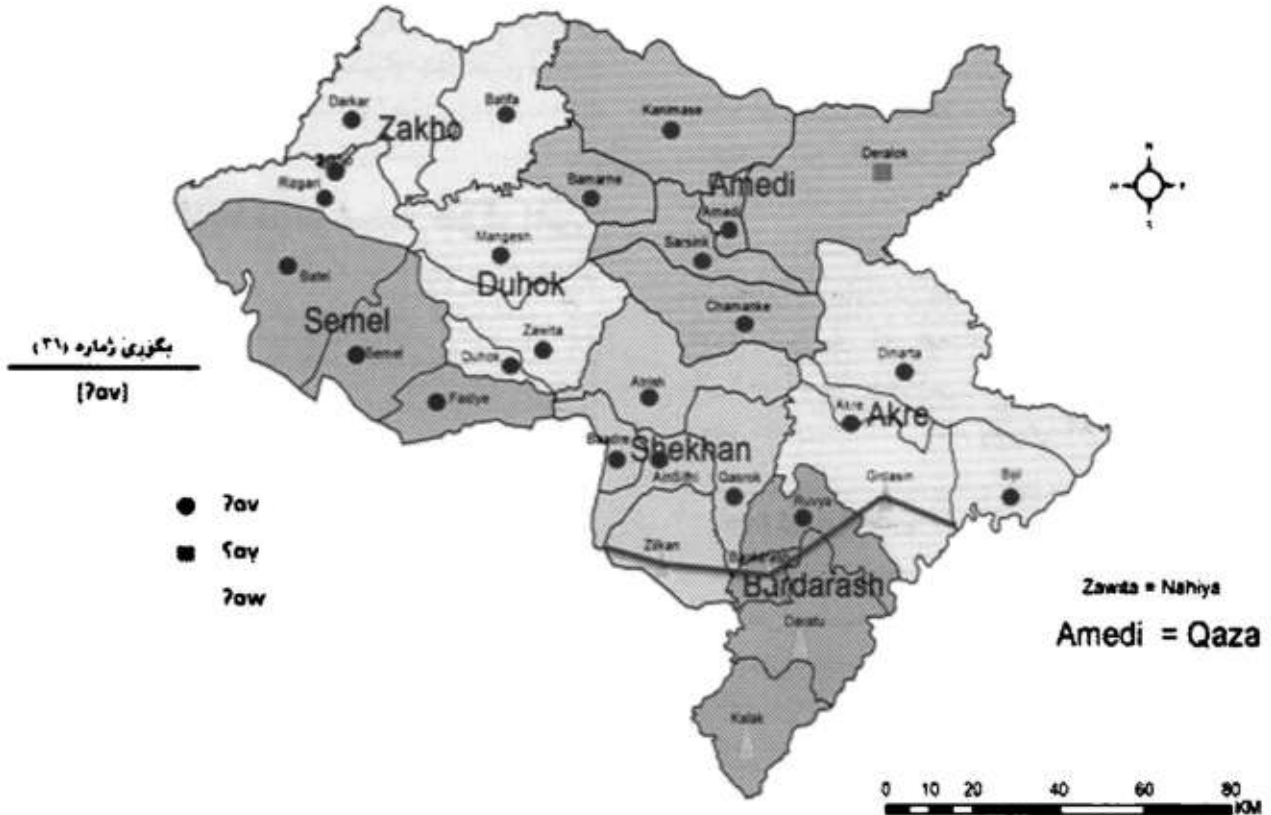
وەرگرتن ژ رىكىن تايىبەت و پىشتى چاقپىكەفتن و دىداران، داتايان كۆمدكەت، (ب قى رىكىن قەكۆلەر دى (كەلواشنى زمانى كۆمكەت و پاشى دى وەسفا وى دىيالىكتى كەت.) (رضا زمردىان: ۱۳۷۹: ۱۰۹)

د شىئوى وەسفىدا سىن فاكتەرەن سەرەكى بۆ وەسفا دىيالىكتان پىندىيە، واتە: قەكۆلەر، بكارهينەرى زمانى و كەلواشنى زمانى .

۲- شىئوى بەراوردكارى

شىئوۋەيەكى دى د دىيالىكتولۇجىيا جوگرافىدا، شىئوى بەراوردكارىيە. د قى شىئوۋەيدا بۆ دانەنياسىن و وەسفا دىيالىكتەكى، لگەل دىيالىكتەكا دى يان لگەل دىيالىكتا ستاندىرا وى وەلاتى بەراورد كەن و بەحسى وەكھەقى و جىياوازيىن د ناقبەرا واندا دەيتەكرن.

و بەزەحمەتە، زۆرەيا جارن قەكۆلەر بۆ ھندى، داکو قەكۆلەنەكا زانستى و باش ئەنجام بەت، بىتنى ئىك ژ قان ئاليان - فۇنۇلۇجى، رىزمانى يان واتايى- وەردگىت. د قى جۆرى قەكۆلەنەكا، قەكۆلەر ئىك يان چەند كەس ژ خەلكى خۇمالىن دەقەرى، لدووف ھندەك پىقەرەن، وەكى: ب تەمەن بىت، زەلام بىت، خەلكى رەسەنى دەقەرى بىت و گوندى بىت، ھەلدبىزىرىت، مفاى ژ ھندەك تەكنىكىن تايىبەت وەردگىت و ب ھارىكارىيا ئاخقىتەكرەن، تايىبەتەندىين وى دىيالىكتى پەيدا و وەسفا دكەت. (على اكبر شىرى: ۱۳۸۱: ۱۰۹-۱۱۰) بۆ لىكۆلەن و وەسفا دىيالىكت و ئەكسىنتان، ژىلى ھەبوونا قەكۆلەرەكى زمانقان و شارەزا، پىدقى ب ئاخقىتەكرەكى خۇمالى و خەلكى رەسەنى وى دەقەرا دەستىنشانكىرى ژى ھەيە، قەكۆلەر ب مفا

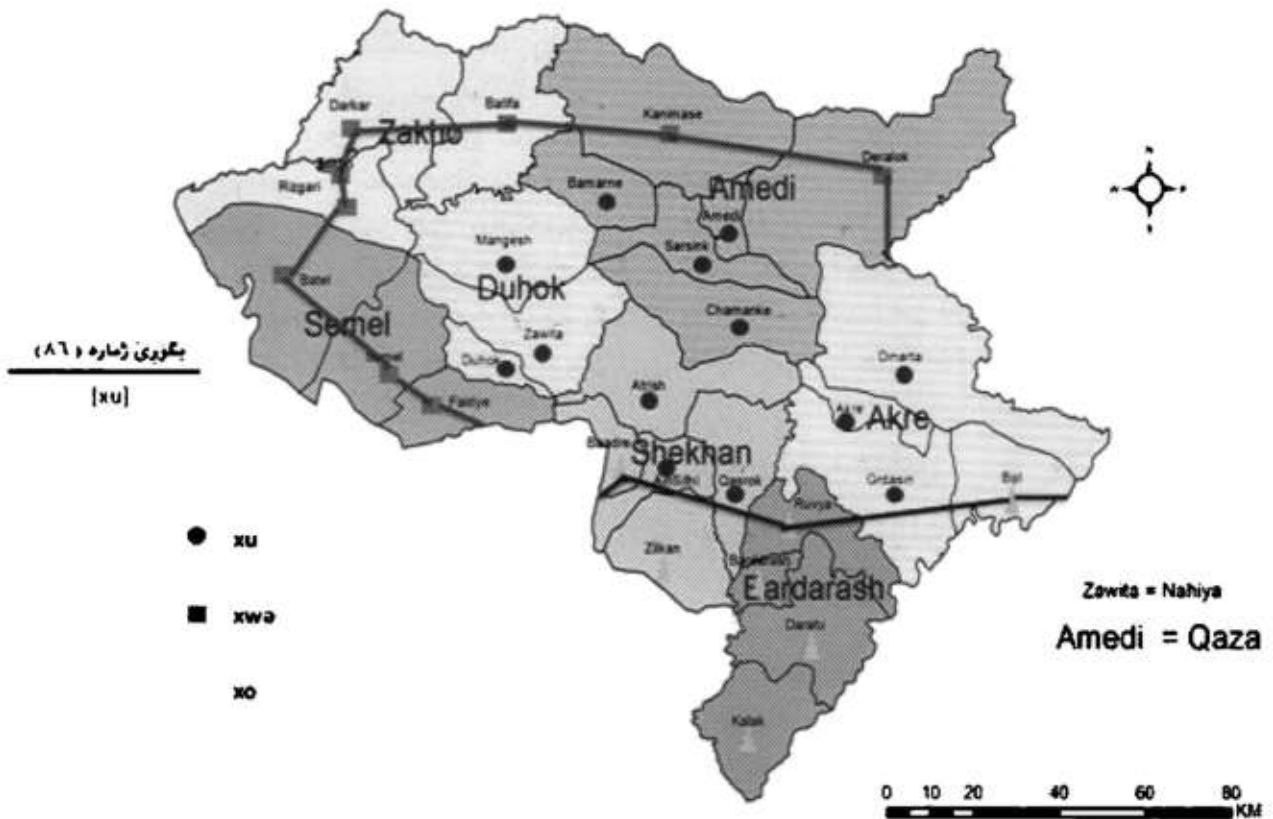

أ.ھەلبۇزارتنا بگۇرپن زمانى

ئىكەم قۇناغ د قەكۆلىپن بەراوردكارىدا، ھەلبۇزارتنا بگۇرپن زمانىيە. مەبەست ژ بگۇرپن زمانى، كەرەستەيەكە كو ب دوو يان چەند شىئوھيان دەردكەقىت،(د قى قۇناغىدا ئىك يان چەند بگۇرپن دەھنە ھەلبۇزارتن و پاشى ئەو بگۇرپن دەقەرپن دياركرى دەھنە بەراوردكرن، ب قى شىئوھى سنوورپ د ناقبەرا دىالىكتاندا دئ ھىتە دەستىشانكرن،) (على اكبر شىرى: ۱۳۸۱، ۱۱۵-۱۱۴)

د دىالىكتولۇجىيا پىنشكەقتىدا، ل شوونا وەسفرنا ھەمى ئالىپن دىالىكتەكى، ئىك يان چەند بگۇرپن زمانى دەھنە ھەلبۇزارتن و ب شىئوئ نامارى، پەيوھندىيا قۇرمىن جياوازىن وئ بگۇرپن لگەل ھۆكارىن جفاكى دەھنە باسكرن. (على اكبر شىرى: ۱۳۸۱، ۴۴)

ب قى رىكن تايبەتمەندىپن دىالىكتا مەبەست پى ھەي، دەھنە دەستىشانكرن، (پرانىيا جاران د قى شىئوھىدا، دىالىكتەك لگەل دىالىكتا ستاندر دەھنە بەراوردكرن و لىدووف ئارمانجا قەكۆلەرى ئىك ژ تايبەتمەندىپن قۇنۇلۇجى، رىزمانى و واتاپى يان رى ژ ھەمى ئالىپانقە دەھنە وەسفرن، لى پتر قەكۆلىن ل ئالىپن قۇنۇلۇجى دەھنەكرن و د بەراوردكرنا ئالىپن قونولۇجىيا دىالىكتەكى دا لگەل دىالىكتا ستاندر، تايبەتمەندىپن دەنگى و قونۇلۇجىپن دىالىكتامەبەست دەھنە دەستىشانكرن. رىئۇ ئەنجامدانا قەكۆلىنەكا ب قى شىئوھى پىندقىيە قەكۆلەر ژ چەند قۇناغان دەرياز بىپىت، ئەو قۇناغ برىتىنە ژ، ھەلبۇزارتنا بگۇرپن زمانى، دەستىشانكرنا لەرەيا (فرىكۇنسى) تايبەتىن زمانى، نەخشەپن دىالىكتا زمانى (ئەتلەسپن زمانى. (على اكبر شىرى: ۱۳۸۱، ۱۱۴)

دەنگى، لىكسىيىكى، رىزمانى يان واتاپيا بگۈرەكى- ز لاين بكارهينەرنىن خۇمالىقە - نىشاددەت، (حسنعلى كدخدا، ۱۳۸۸: ۱۲) ب قى شىۋەي ئەنجامىن بەردەست ل سەر نەخشىن جوگرافى دەينەدارىتن و دىنە نەخشەبىن دىالېكتان. (نەخشىن زەمانى كو ب رىنكا قەكۈلىنن دىالېكتولوچى بەدەستقە دەين، بتنى بۇ نىشاندا زانىرىيان نىن، بەلكو دەرىنن ز وان گوۋىنەن دكەن يىن د زمانەكى يان دىالېكتەكىدا روويدىنە،) (اسماعىل عباسى، ۱۳۸۱: ۳۰)

۲- شىۋى نامارى

د قى جۇرى قەكۈلىنەن، قەكۈلەر ئىك يان چەند بگۈرىن زەمانى ھەلدېزىرىت و رىژە و فرىكۈنسىيا بكارهينانا وى بگۈرى يان بگۈران لىژىر فاكترىن جىاواز، مىنا چىنا چىكاكى، ئەمەن، پەگەر، خويندەۋارى و ... ھتد دەستىشەن دكەت، و ھەول دەت كو وان زانىرىيان ب رىنكا خىشە و سەھمان نىشان بەدەت. (على اكبر شىرى، ۱۳۸۱: ۱۲۰)

بۇ شىۋەقەكرنا دىاردىن دەنگىن بگۈران، ناقەندا پارىژگەھادەۋكى ۋەك پىشەرھاتىبە ۋەرگرتن، چۈنكى ئەگەر لدوۋق بناغى رەسەننى پەيغى بگەرھىن قەكۈلىن بەرەف ئىتىمۇلۇجى دچىت و گەلەك جاران قەدېتتا فۇرمى رەسەن، كارەكى ب سانامى نىنە و ئەقە زى دا قەكۈلىننى توشى نارىكىنى كەت، لەورا بۇ خو دەريازكرن ز قى ئارىشى بگۈر لدوۋق چەۋانىيا بلىنكىرنى ل باژىرى دەۋكى ھانە شىۋەقەكرن.

دىاردىن دەنگى

(ياساين فۇنۇلۇجى)

زنجىرا دەنگى د ھەر زمانەكىدا دكەفېتە ژىر كارىگەرىيا دەنگىن دەۋرۋبەرى خوە، دىنە ئەگەرى روودانا كۈمەكا گوۋۇرىن و كارىگەرىيان، ئەف گوۋۇرىنە ب گەلەك شىۋان، ۋەكى (دىاردىن دەنگى، ياساين فۇنۇلۇجى، ياساين فۇنۇمى و... ھتد) ھاتىنە بناقكرن. (يەكىن دەنگى گەلەك جاران پىشنى كو ب

ب. دەستىشەنكرنا لەرەيا تايبەتمەندىبەكى

قۇناغەكا دى ز قەكۈلىنن بەراۋدكارى، دەستىشەنكرنا لەرەيا تايبەتمەندىبەكا زمانىبە بۇ قى مەبەستى تايبەتمەندىبەكا دىارا وى دىالېكتى- بۇ نمونە شىۋى بلىنكرنا دەنگەكى يان پەيغەكا دىاركرى و پادەيا بكارهينانا وى دەيتەبەرچاقرن - ل وى دەقەرا، كو ئەو دىالېكت تىدا بكارەدەت، دەيتە ھەلبىزارتن، پىشنى ھۇمارتن و بەراۋدكرنا رىژە و چەۋانىيا بكارهينانا وى تايبەتمەندىن، سىۋورى د ناقبەرا دىالېكتاندا دەيتە دەستىشەنكرن. (على اكبر شىرى، ۱۳۸۱: ۱۱۵)

ت. نەقەبىن دىالېكتىن زەمانى

(نەتەبىن زەمانى)

قەكۈلەر پىشنى نووماركرنا ئاخقننا خەلكنى دەقەرا مەبەست پى ھەي، وان زانىرىيان دى پۈلىنكەت، (پاشى وان داتايان ب ئەلفابىيا جىھانى (IPA) نقىسەت، داکو بىشەت جىاوازىن دەنگى، لىكسىيىكى، رىزمانى و واتاپىن وان پەيغىن كو بەرۋەخت نامادە كرىۋون، دەستىشەنكەت، پىشنى نووماركرنا داتايان، نھا ئەنجامىن ب دەستقەھاتى بۇ بەلاقكرنى نامادەنە، شىۋازىن جىاواز بۇ بەلاقكرنا ئەنجامان ھەنە، بۇ نمونە ئەنجامىن داتايان ب شىۋى لىستە دەينە بەلاقكرن، لى دىالېكتناس جۈرەكى دى ب باشتر دزانن، كو ب زەحمەت و گرانترە، لى ئەنجامان ب شىۋەبەكى ئاشكراتر بەرچاقدكەت، ئەو زى نىشاندا وان ئەنجامانە ل سەر نەخشەبىن دىالېكتان،) (Robert L.Trask، ۱۹۹۱: ۱۷)

ھەر ئەتلەسەكا زەمانى، ز چەندىن نەخشەبىن جوداجودا پىنكەدەت و جۇراۋجۇرىيا خۇمالىا زمانەكى نىشانددەت، (ئەتلەسا زەمانى كو ب ئەتلەسا دىالېكتى زى دەيتە بناقكرن، كۈمەكا نەخشەبىن زمانىبە، كو بەلاقبۇونا دىاردەكا زەمانى ل دەقەرەكا دىاركرى نىشاددەت، ئەف نىشاندا نە ل سەر نەخشەپان و ب ھارىكارىيا ھندەك ھىمايان، ۋەكى: سىگوشە، سىتىر، يازنە، خال و... ھتد بىت. ب قى رەنگى ھەر نەخشەبەك جەن بكارهينانا تايبەتمەندىبەكا

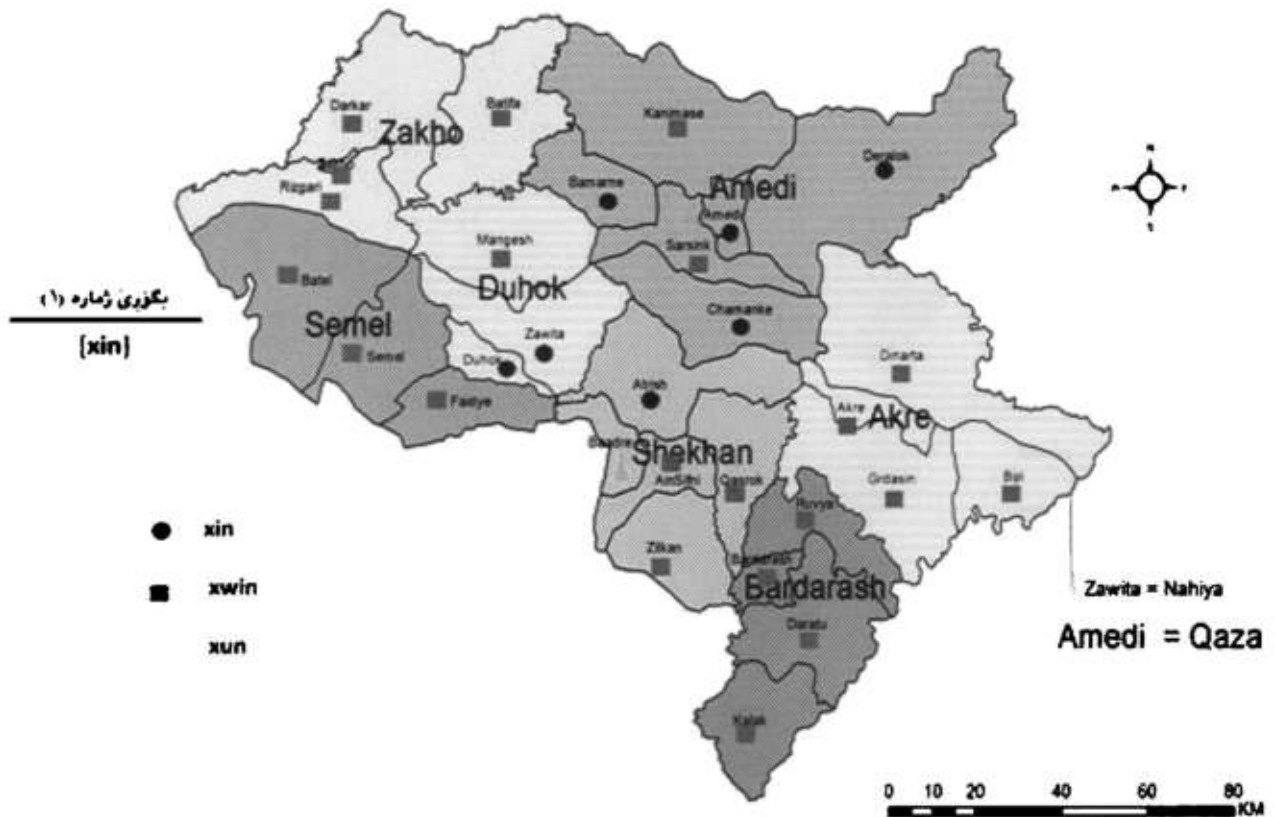
دېئىزنى ياساينىن قۇنىمى. (مەرى باقىرى: ۱۳۸۰: ۱۱۴) ب شىنۇەپەكى گىشىنى ئەگەرى پوودانا قان دياردان، بۇ ھەبوونا ياساينىن دەنگى بەئىز و ياساينىن دووبارەكرىنى، ھەروەسا بۇ ھۆكارىن دەرەكى و ھۆكارى لەزاتىيا ئاخشىتىنى، دزقرىتەفە. (طالب حسين على: ۱۹۸۹: ۴۴)

شىنۇى بىرگە دەردكەفن و ژ ئەجامىن ھاتنا وان لكەل بىرگەيىن دى توشى ھندەك گوھۇرىنان دىن و ئەف گوھۇرىنە ب شىنۇىن جۇراوجۇر ديار دىن، دېئىزە قان گوھۇرىنان دياردىن دەنگى. (على محمد حق شناس: ۱۳۸۳: ۱۳۶) بان ژى ھەر گوھۇرىنەك، كارتىكرىن ل جۇر، جھ و ژمارا قۇنىمىن بىكھىنەرىن بىرگى بكت.

شۆۋەكرنا دياردىن دەنگىين بگۇران

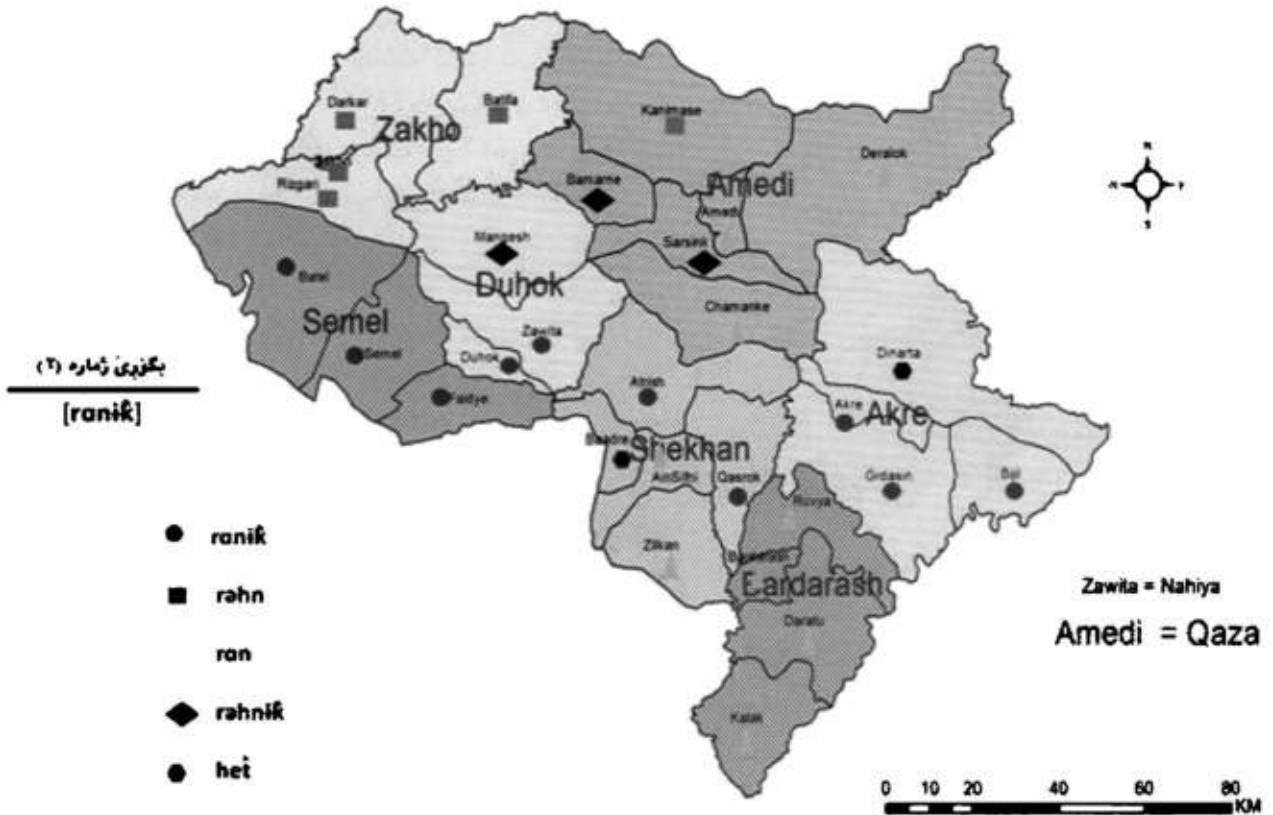
• بگۇرى ژمارە (۱) [xin]، د قى پەيفىدا:

۱. ل بىست و ئىك دەقەران نىمچە كۇنسىۇنانتا [w] ھاتىبە زىدەكرى. ← [xwin]
۲. ل دەقەرەكى فاولا [i] بووبە [u]، پاشقەچوونا قاولى پوودابە. ← [xun]
۳. ل ھەفت دەقەران ژى وەكى خۇ ماپە. ← [xin]

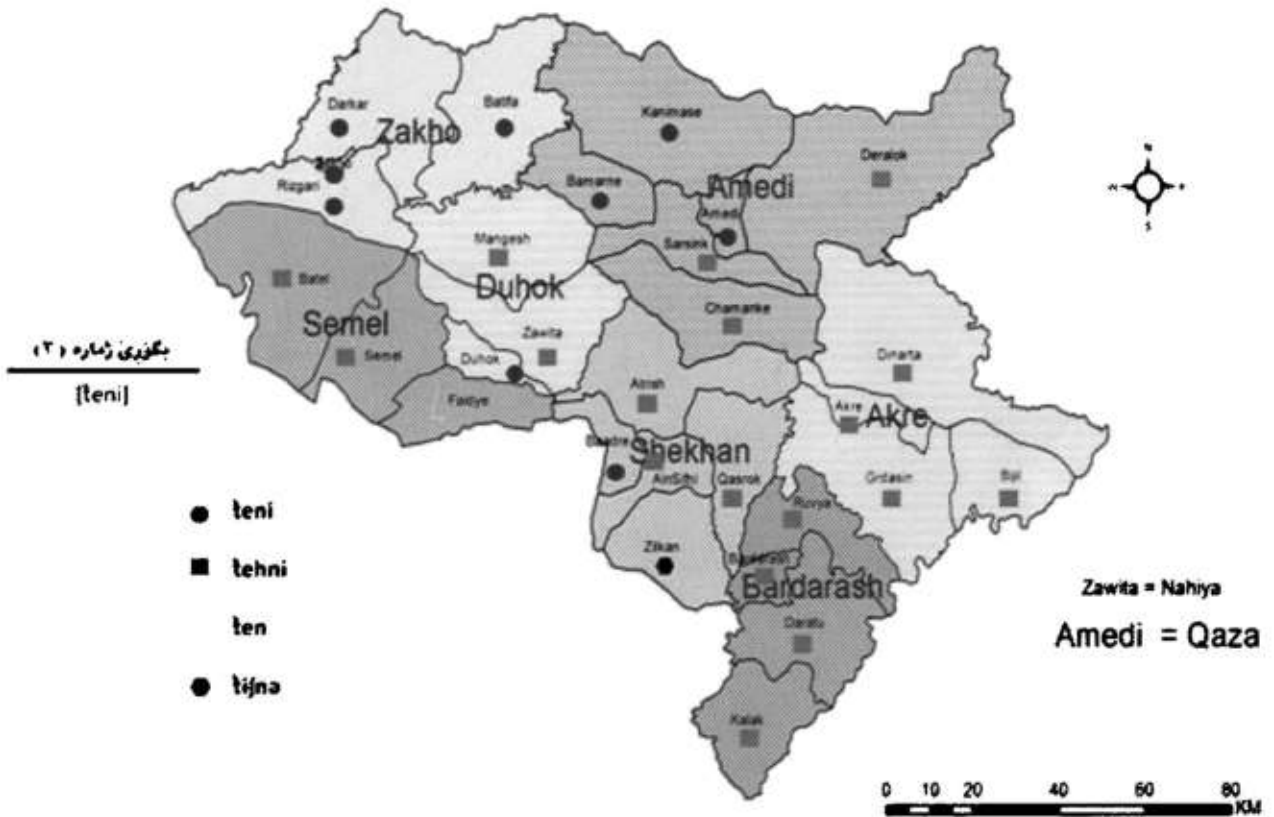
• بگۆرى زمارە (۲) [ranik], د قى پەيغىدا:

۱. ل نەھ دەقەرەن قاول و كۆنسۇنانتا [t̪k] ژناقچوويە. ← [ran]
۲. ل سىن دەقەرەن زىدەكرنا كۆنسۇنانتى و پىنگگوھۇرىنا قاولى روودايە: ← [rəhnik]
- أ. كۆنسۇنانتا [h] ھاتىيە زىدەكرن.
- ب. قاولا [a] بوويە [ə]. ب ناقەراستبوون و نىقشەكرىبوون روودايە.
۳. ل پىنج دەقەرەن زىدەكرن و ژناقچوونا كۆنسۇنانتى و پىنگگوھۇرىنا قاولى روودايە: ← [rahn]
- أ. كۆنسۇنانتا [h] ھاتىيە زىدەكرن.
- ب. قاولا [a] بوويە [ə]. ب ناقەراستبوون و نىقشەكرىبوون روودايە.
- ت. قاول و كۆنسۇنانتا [t̪k] ژناقچوويە.
۴. ل دوو دەقەرەن ژى گوھۇرىنا لىكسىكىيا [het] ھەيە.
۵. ل دەھ دەقەرەن ژى وەكى خۇ مايە. ← [ranik]

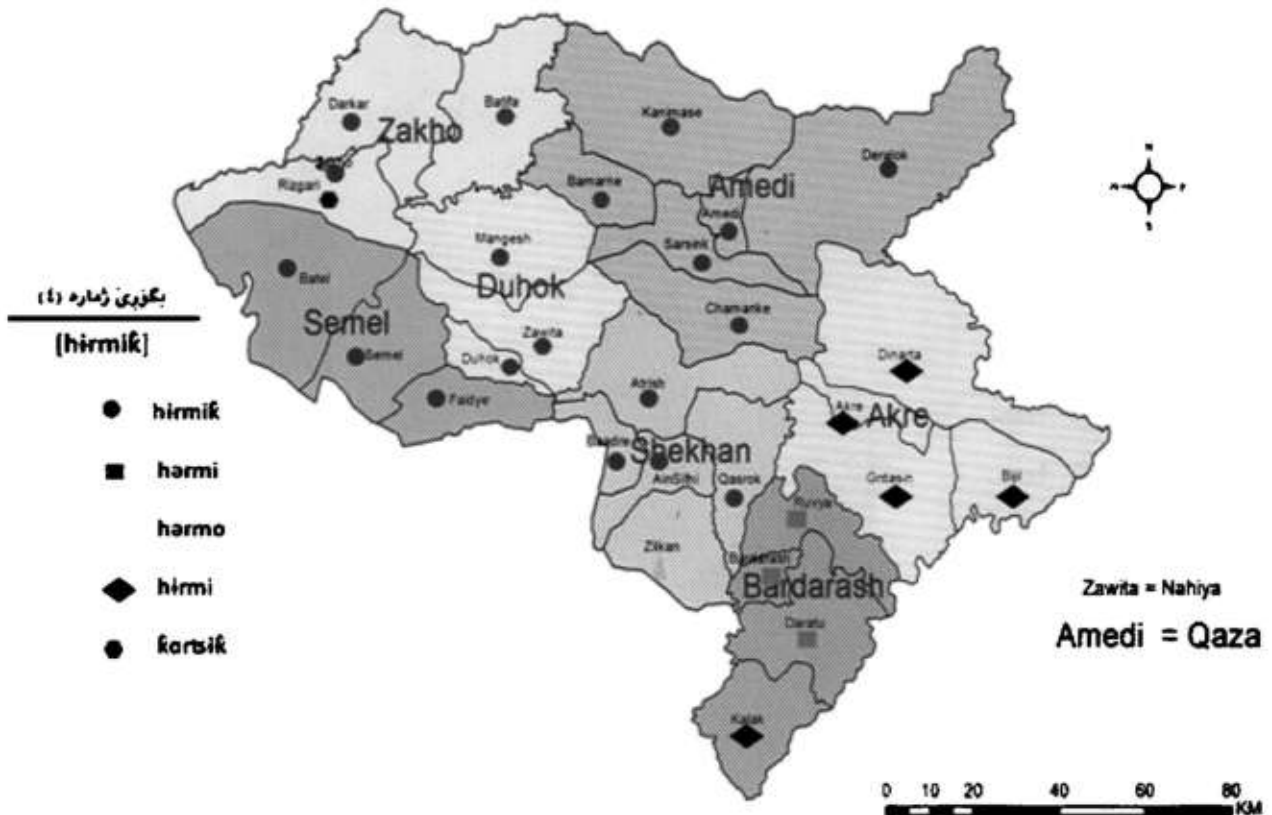
• بىگۇرى زىمارە (۳) [tehni]، د قى پەيغىدا:

۱. ل ھەژدە دەقەرەن ژىناقچوونا كۇنسىۇنانتى بوودايە. ← [teni]
۲. ل دەقەرەكىن ژىناقچوونا كۇنسىۇنانتى و قاولى بوودايە: ← [ten]
 - أ. كۇنسىۇنانتا [h] ژىناقچوويە.
 - ب. قاولا [i] ژىناقچوويە.
۳. ل دەقەرەكىن چەندىن گوھۇپىنن بوودايە: ← [tiɲə]
 - أ. قاولا [e] بوويە [i]، ب ناقەرەستبوون گرتىبوون بوودايە.
 - ب. كۇنسىۇنانتا [h] بوويە [j]، تووشى نەرمبوونى بوويە.
۴. ل نە دەقەرەن ژى وەكى خۇ مايە. ← [tehni]

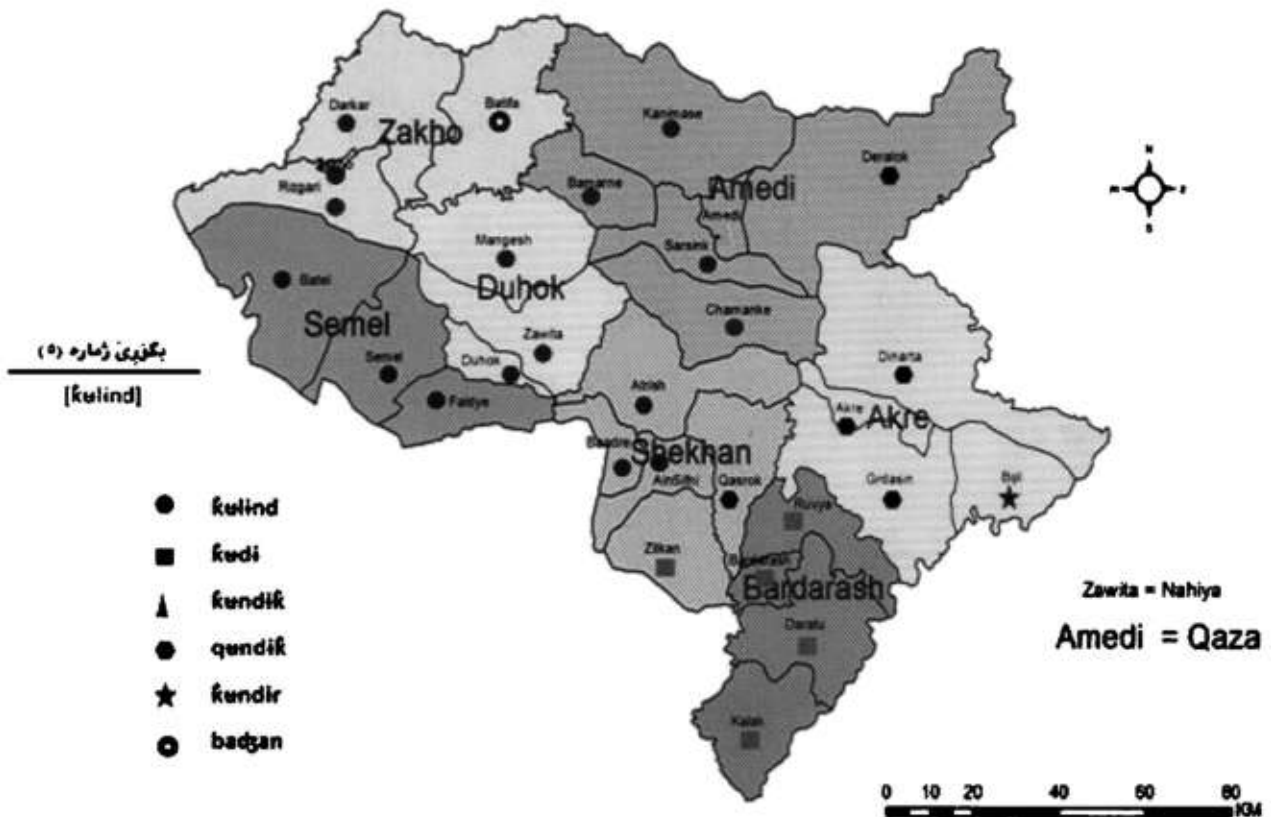
• بىگۇرى ژمارە (۴) [hirmiK], د قى پەيشىدا:

۱. ل سى دەقەران ژنافچوونا كۆنسۇنانتى و پىككوهۇرىنا قاولى بوودايە: ← [harmi]
 أ. قاولا [i] بوويە [ə], ب نافەراستبوون و نىقشەكريبوون بوودايە.
 ب. كۆنسۇنانتا [R] ژنافچوويە.
۲. ل دەقەرەكى ژنافچوونا كۆنسۇنانتى و پىككوهۇرىنا قاولى بوودايە: [harmo]
 أ. قاولا [i] بوويە [ə], ب نافەراستبوون و نىقشەكريبوون بوودايە.
 ب. قاولا [i] بوويە [o], پاشقەچوون و نىقكرتىبوون بوودايە.
 ت. كۆنسۇنانتا [R] ژنافچوويە.
۳. ل پىنج دەقەران كۆنسۇنانتا [R] ژنافچوويە. ← [hirmi]
۴. ل دەقەرەكى ژى گوھۇرىنا لىكسىكىبا [kartiK] ھەيە.
۵. ل نوزدە دەقەران ژى ھەكى خۇ مايە. ← [hirmiK]

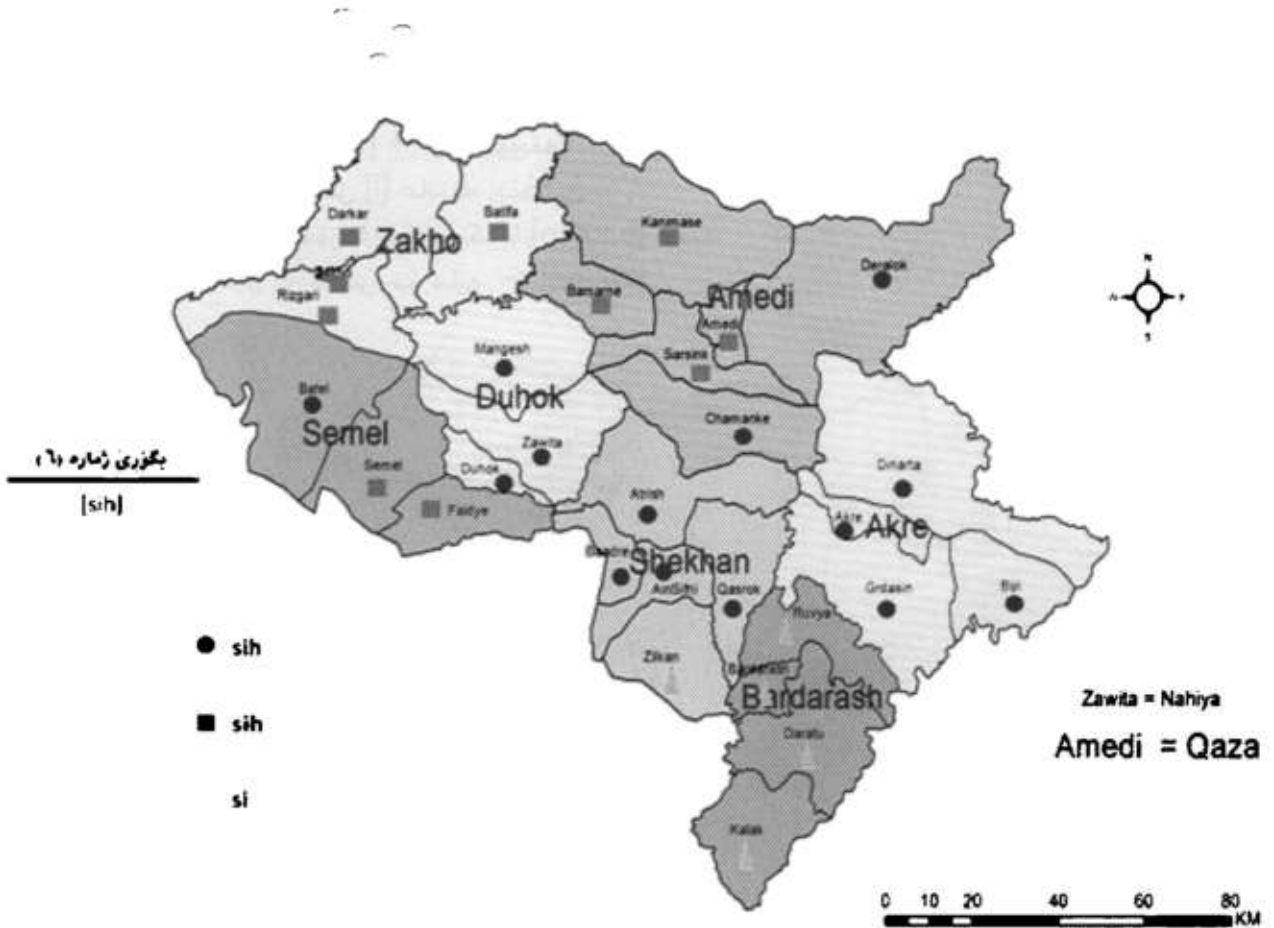
• بىگۆرى ژمارە (۵) [kʷlɪnd], د قى پەيغىدا:

۱. ل دەقەرەكى ژنافچوون قاول و كۆنسۇنانتى، زىدەكرنا قاول و كۆنسۇنانتى روودايە: [kʷndɪk]
 - أ. قاول و كۆنسۇنانتىن [ɪ], [ʔ] ژنافچوويە.
 - ب. قاول و كۆنسۇنانتىن [k], [ɪ] ھاتىنە زىدەكرن.
۲. ل پىنج دەقەرەن ژنافچوونا قاول و كۆنسۇنانتى، زىدەكرنا قاول و كۆنسۇنانتى و پىنگوھۇرنا كۆنسۇنانتى روودايە: [qʷndɪk]
 - أ. قاول و كۆنسۇنانتىن [ɪ], [ʔ] ژنافچوويە.
 - ب. قاول و كۆنسۇنانتىن [k], [ɪ] ھاتىنە زىدەكرن.
 - ت. كۆنسۇنانتا [k] بوويە [q], ب ئەزمانكىبوون روودايە.
۳. ل دەقەرەكى ژنافچوونا قاول و كۆنسۇنانتى، زىدەكرنا قاول و كۆنسۇنانتى روودايە: [kʷndɪr]
 - أ. قاول و كۆنسۇنانتىن [ɪ], [ʔ] ژنافچوويە.
 - ب. قاول و كۆنسۇنانتىن [r], [ɪ] ھاتىنە زىدەكرن.
۴. ل پىنج دەقەرەن ژنافچوونا قاول و كۆنسۇنانتى، زىدەكرنا قاولى روودايە: [kʷndɪ]
 - أ. قاول و كۆنسۇنانتىن [ɪ], [ʔ] ژنافچوويە.
 - ب. قاول و كۆنسۇنانتىن [ɪ] ھاتىنە زىدەكرن.
۵. ل دەقەرەكى ژى گوھۇرنا لىكسىكىيا [badʒan] ھەيە.
۶. ل شازدە دەقەرەن ژى وەكى خۇمايە. [kʷlɪnd]

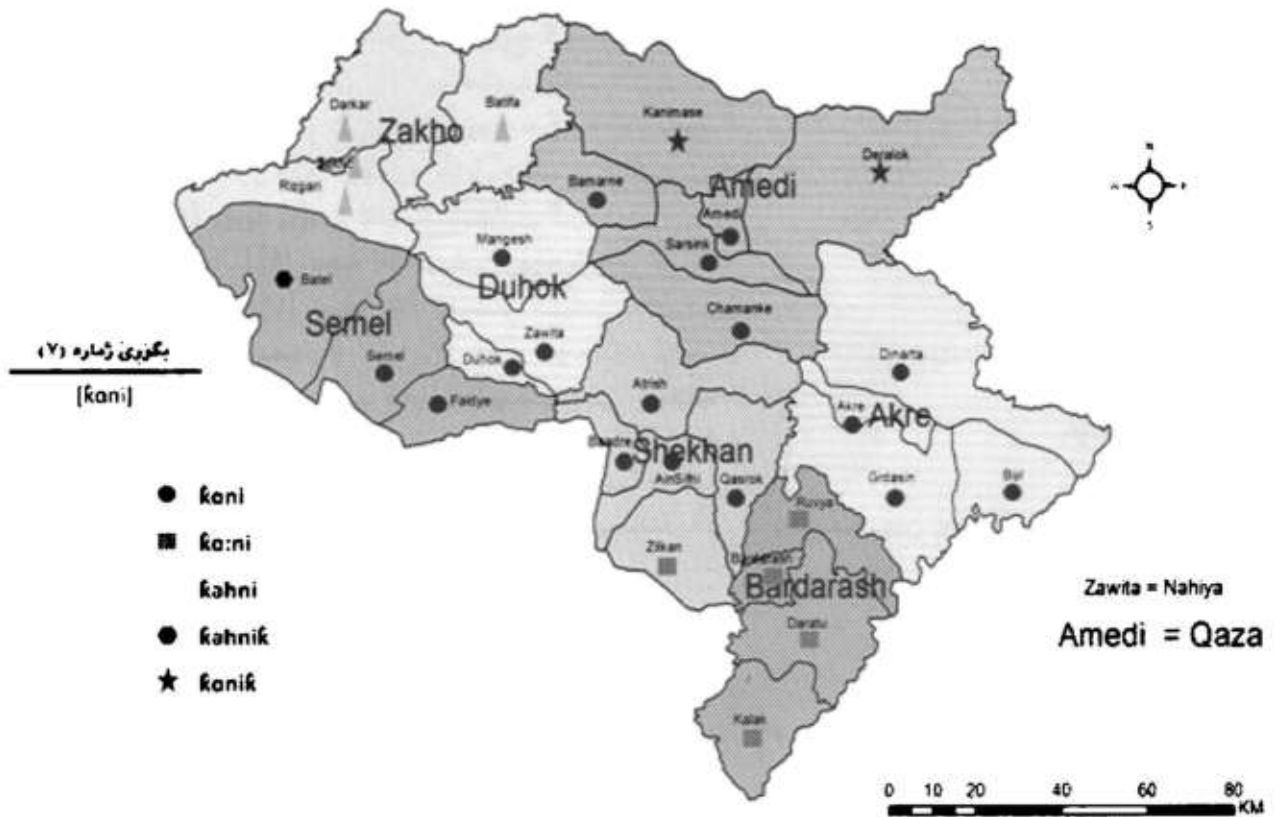
• بىگۆرى ژمارە (۶) [sih]، د قى پەيشىدا:

۱. ل دەھ دەقەرمان قاولا [i] بوويه [i]، ب نافر استبوون و گرتىبوون روودايه. ← [sih]
۲. ل پىنج دەقەرمان كونسونانتا [h] ژناقچوويه. ← [si]
۳. ل چارده دەقەرمان ژى وهكى خو مابه. ← [sih]

• بىگۆرى ژمارە (۷) [kani]، د قى پەيشىدا:

۱. ل چار دەقەران پىنگوھۇرىنا قاولى و زىدەكرنا كۇنسۇنانتى روودايە: [kəhni] ←
 أ. قاولا [a] بوويه [ə]. ب ناقەراستبوون و نىقشەكرىبوون روودايە.
 ب. كۇنسۇنانتا [h] ھاتىيە زىدەكرن.
۲. ل دەقەرەكى پىنگوھۇرىنا قاولى و زىدەكرنا كۇنسۇنانتى روودايە: [kəhnik] ←
 أ. قاولا [a] بوويه [ə]. ب ناقەراستبوون و نىقشەكرىبوون روودايە.
 ب. كۇنسۇنانتا [h] و [k] ھاتىنە زىدەكرن.
۳. ل دوو دەقەران زىدەكرنا كۇنسۇنانتى روودايە: [kanik] ←
۴. ل پىنج دەقەران درىژبوونا قاولى روودايە. [ka:ni] ←
۵. ل ھەقدە دەقەران ژى ھەكى خۇ ماہە. [kani] ←

• بگۇرىي ژمارە (۸) [kʰtʌv]، د قىن پەيىتىدا:

۱. ل يازدە دەقەرەن كۇنسۇنانتا [t] بوويە [l]، تووشى پدوويىبوونى بوويە. ← [kʰtʌv]
۲. ل چار دەقەرەن ژناقچوونا قاول و كۇنسۇنانتى و زىدەكرنا قاول و كۇنسۇنانتى روودايە: ← [kʰtmik]

أ. قاول و كۇنسۇنانتى [a]، [t] و [v] ژناقچوويە.

ب. قاول و كۇنسۇنانتى [m]، [k] ھاتىنە زىدەكرن.

۳. ل دەقەرەكى ژىرنا قاول و كۇنسۇنانتى و زىدەكرنا كۇنسۇنانتى روودايە: ← [kʰtm]

أ. قاول و كۇنسۇنانتى [a]، [t] و [v] ژناقچوويە.

ب. كۇنسۇنانتا [m] ھاتىيە زىدەكرن.

۴. ل دەقەرەكى پىنگوھۇرنا قاول و كۇنسۇنانتى و زىدەكرنا كۇنسۇنانتى روودايە: ← [kʰtʌvk]

أ. قاول [t] بوويە [i]، ب ناقەراست بوونا قاولى روودايە.

ب. كۇنسۇنانتا [t] بوويە [l]، تووشى پدوويىبوونى بوويە.

ت. كۇنسۇنانتا [k] ھاتىيە زىدەكرن.

۵. ل دەقەرەكى پىنگوھۇرنا قاول و كۇنسۇنانتى روودايە: ← [kʰtʌv]

أ. قاول [t] بوويە [i] ب ناقەراستبوون و گرتىبوون روودايە.

ب. كۇنسۇنانتا [t] بوويە [l]، تووشى پدوويىبوونى بوويە.

۶. ل چار دەقەرەن پىنگوھۇرنا قاول روودايە، قاول [t] بوويە [i]، ب ناقەراست بوونا قاولى روودايە، ← [kʰtʌv]
۷. ل شەش دەقەرەن پىنگوھۇرنا قاول و كۇنسۇنانتى روودايە: ← [kʰtʌw]

أ. قاول [t] بوويە [i]، ب ناقەراستبوون و گرتىبوون روودايە.

ب. كۇنسۇنانتا [t] بوويە [l]، تووشى پدوويىبوونى بوويە.

ت. كۇنسۇنانتا [v] بوويە [w]، تووشى حلېسىنا دەنگى بوويە.

پ. كۇنسۇنانتا پقدار و گرانا [k] بوويە كۇنسۇنانتا پقدار [k]، سىقېبوون روودايە.

۸. ل دەقەرەكى پىنگوھۇرنا قاول و كۇنسۇنانتى روودايە: ← [kʰtʌw]

أ. قاول [t] بوويە [i]، ب ناقەراستبوون و گرتىبوون روودايە.

ب. كۇنسۇنانتا [v] بوويە [w]، تووشى حلېسىنا دەنگى بوويە.

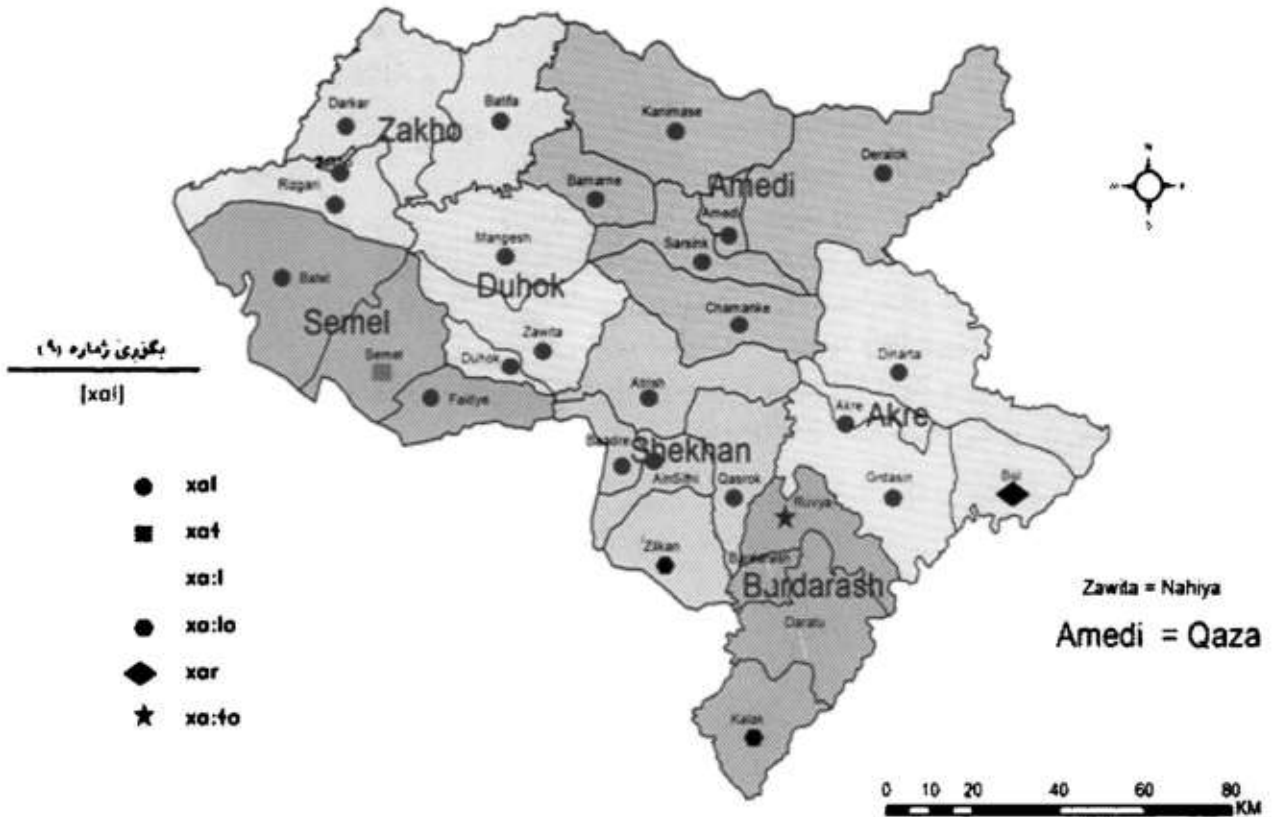
ت. كۇنسۇنانتا پقدار و گرانا [k] بوويە كۇنسۇنانتا پقدار [k]، سىقېبوون روودايە.

۹. ل دەقەرەكى ژى وەكى خۇمايە، ← [kʰtʌv]

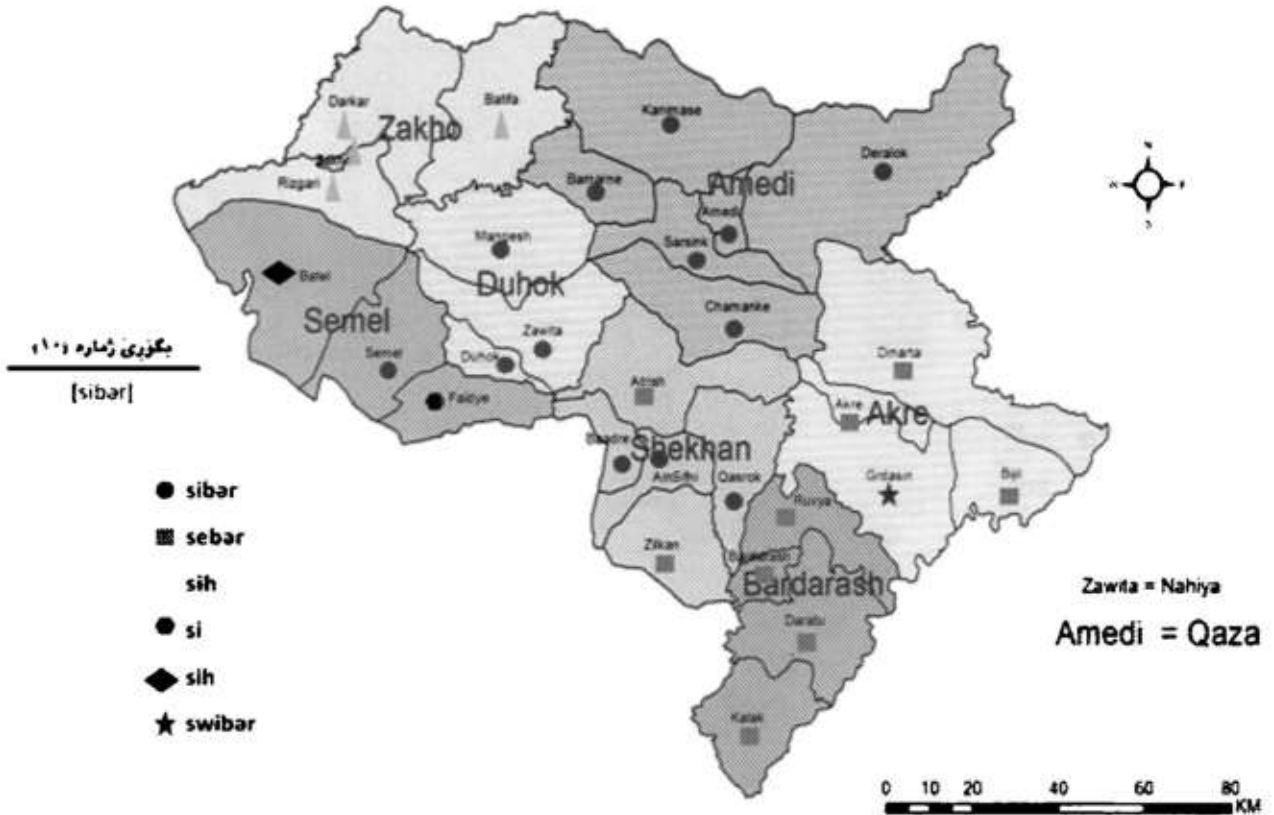
• بىگۇرى ژمارە (۹) [xal]، د قىن پەيشىدا:

۱. ل دەقەرەكى كۇنسۇنانتا [l] بوويه كۇنسۇنانتا [t]، ب پەحنكانەرمبوون روودايە. ← [xat]
۲. ل دوو دەقەرەن درىژبوونا قاولى روودايە. ← [xa:l]
۳. ل دەقەرەكى كۇنسۇنانتا [l] بوويه كۇنسۇنانتا [r]، ب رىبوون (لىدان) روودايە. ← [xar]
۴. ل دەقەرەكى زىدەبوون، پىنككوھۆرىن و درىژبوونا قاولى روودايە: ← [xa:to]
- أ. قاولا [a] درىژ بوويه [a].
- ب. كۇنسۇنانتا [l] بوويه كۇنسۇنانتا [t]، ب پەحنكانەرمبوون روودايە.
- ت. قاولا [o] زىدەبوويه.
۵. ل دوو دەقەرەن زىدەبوون و درىژبوونا قاولى روودايە. ← [xa:lo]
- أ. قاولا [a] درىژ بوويه [a].
- ب. قاولا [o] زىدەبوويه.
۶. ل بىست و دوو دەقەرەن ژى وەكى خۇ مايە. ← [xal]

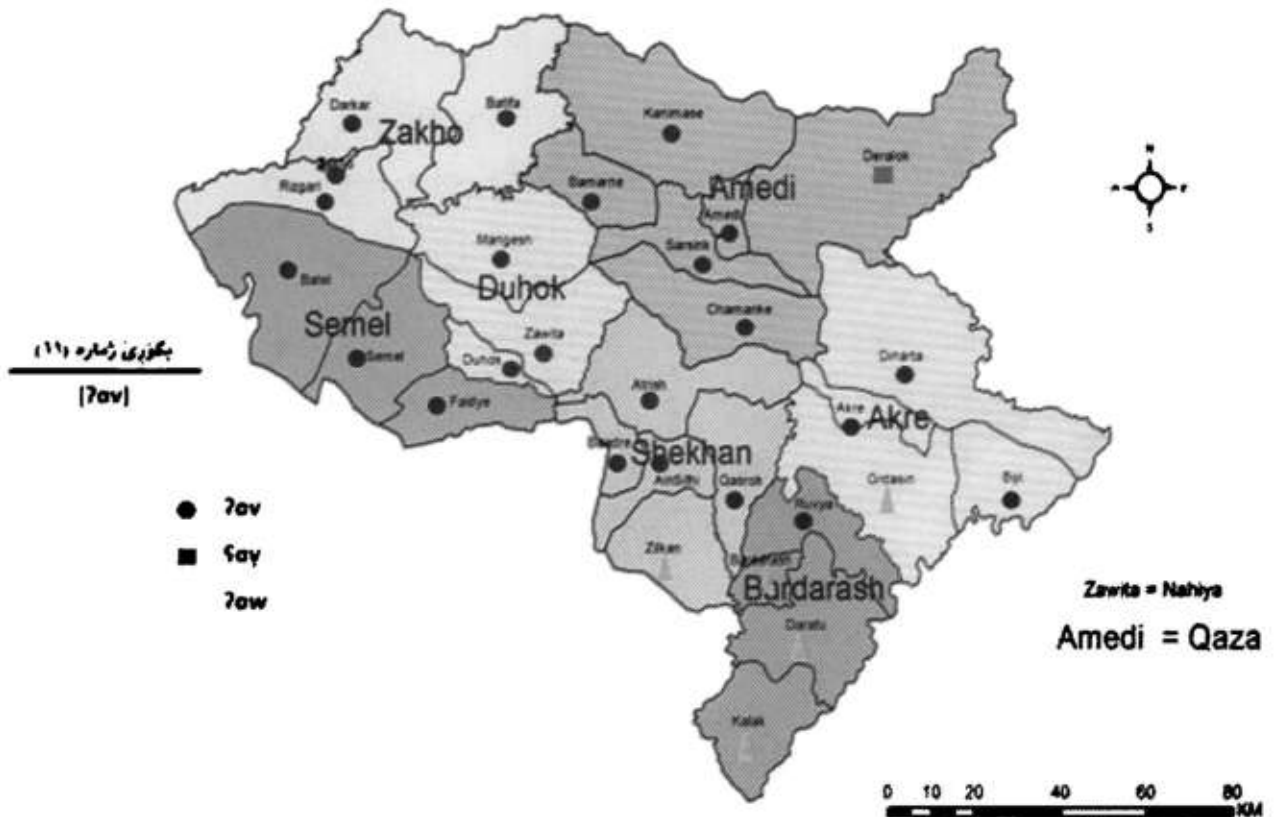
• بىگۇرى ژمارە (۱۰) [sibar]، د قى پەيىندا:

۱. ل چار دەقەران ژنافچوونا قاول و كۇنسۇنانتى، زىدەكرنا كۇنسۇنانتى و پىككوھۇرىنا قاولى روودايە: ← [sih]
- أ. قاولا [i]بوويە [i]، ب نافەراستبوون و كرتىبوون روودايە.
- ب. قاول و كۇنسۇنانتىن [r]، [ə]، [b] ژنافچوويە.
- ت. كۇنسۇنانتا [h] ھاتىيە زىدەكرن.
۲. ل دەقەرهكى ژنافچوونا قاول و كۇنسۇنانتى روودايە: ← [si]
- قاول و كۇنسۇنانتىن [r]، [ə]، [b] ژنافچوويە.
۳. ل دەقەرهكى ژنافچوونا قاول و كۇنسۇنانتى و زىدەكرنا كۇنسۇنانتى روودايە: ← [sih]
- أ. قاول و كۇنسۇنانتىن [r]، [ə]، [b] ژنافچوويە.
- ب. كۇنسۇنانتا [h] ھاتىيە زىدەكرن.
۴. ل نەھ دەقەران قاولا [i]بوويە [e]، پىنشقەھاتن و نىفكرتىبوون روودايە. ← [sebar]
۵. ل دەقەرهكى نىمچە كۇنسۇنانتا [w]ھاتىيە زىدەكرن. ← [swibar]
۶. ل سىزىدە دەقەران ژى ۋەكى خۇمايە. ← [sibar]

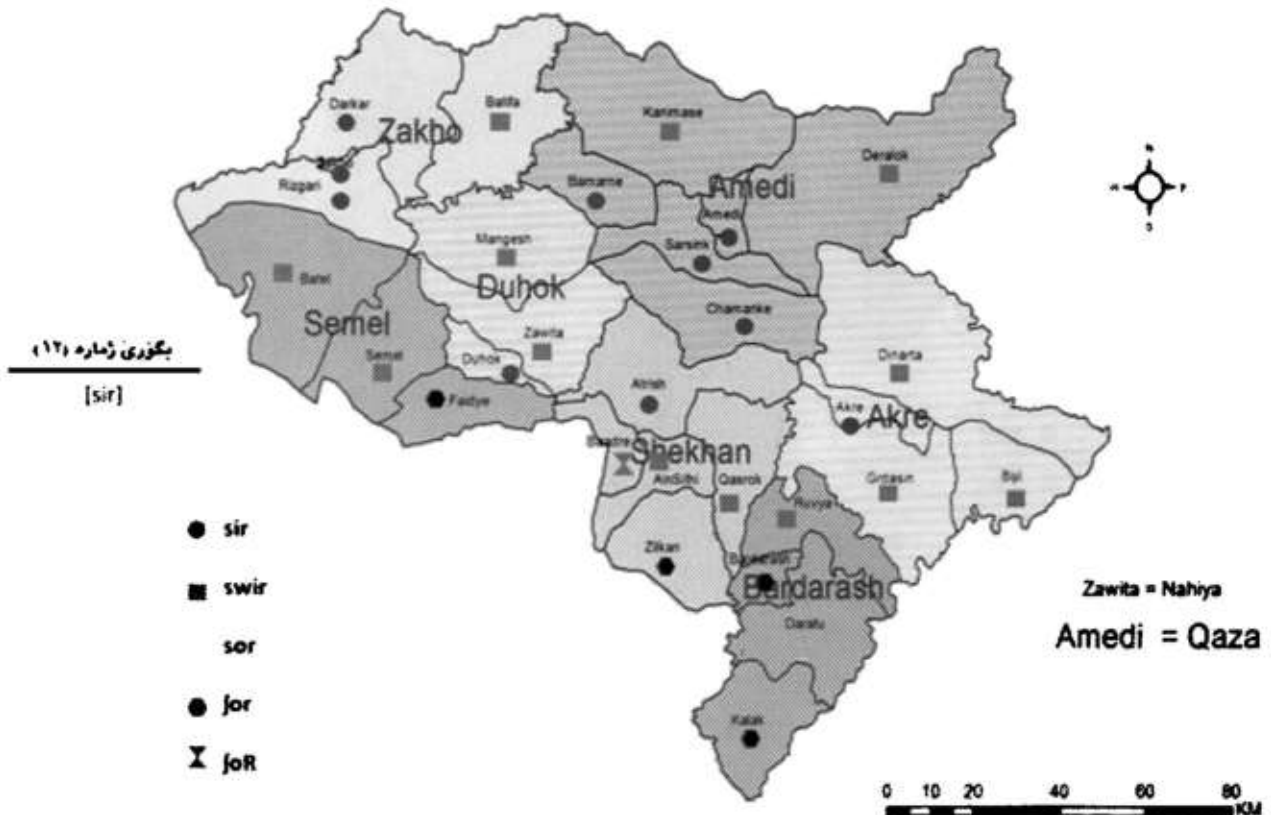
• بىگۆرى زىمارە (۱۱) [ʔav]، د سىن پەيشىدا:

۱. كۆنسۇنانتا [ʋ] ل پىنج دەقەرەن تووشى خلىسىنا دەنگى بوويه [ʔaw] ← [w].
۲. دەقەرەكن گرانبوون و پىككوهۇپىنا كۆنسۇنانتى روودايە: ← [ʔav]
- أ. كۆنسۇنانتا [ʋ] ل دەقەرەكن بوويه [ʋ]. واتە گرانتر دەيتە بلىفكرن.
- ب. كۆنسۇنانتا [ʔ] ل دەقەرەكن بوويه [ʔ]. واتە ب حەفكىبوون روودايە.
۳. ل بىست و سىن دەقەرەن زى وەكى خۇ مايە. ← [ʔav]

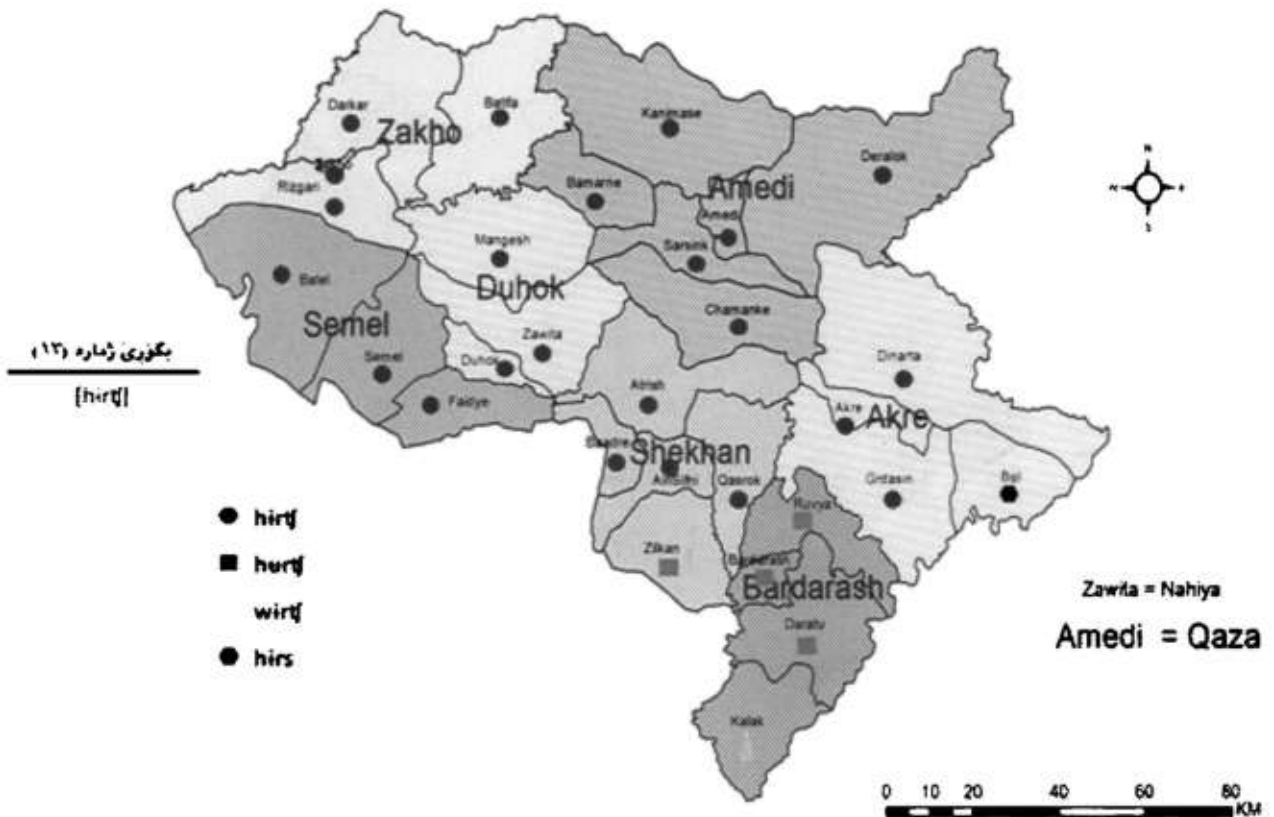
• بىگۇرى زىمارە (۱۲) [sir]، د قى پەيئىدا:

۱. ل سىزىدە دەقىران نىمچە كۆنسىۋانانتا [w] ھاتىبە زىدەكرن. ← [swir]
۲. ل دەقىرەكى قاولا قاولا [i] بوويە [o]، پاشقىچوون و نىقىكرتېبوون روودايە. ← [sor]
۳. ل چار دەقىران پىكىكوھۇرېنا قاولى و كۆنسىۋانانتى روودايە: ← [jor]
- أ. قاولا [i] بوويە [o]، پاشقىچوون و نىقىكرتېبوون روودايە.
- ب. كۆنسىۋانانتا [j] بوويە [s]، ب پدووېبوون روودايە.
۴. ل دەقىرەكى پىكىكوھۇرېنا قاولى و كۆنسىۋانانتى روودايە: ← [jor]
- أ. قاولا [i] بوويە [o]، پاشقىچوون و نىقىكرتېبوون روودايە.
- ب. كۆنسىۋانانتا [j] بوويە [s]، ب پدووېبوون روودايە.
- ت. كۆنسىۋانانتا [R] بوويە [r]، تووشى ب رېبوون (لىدانى) بوويە.
۵. ل دەھ دەقىران زى وەكى خۇمايە. ← [sir]

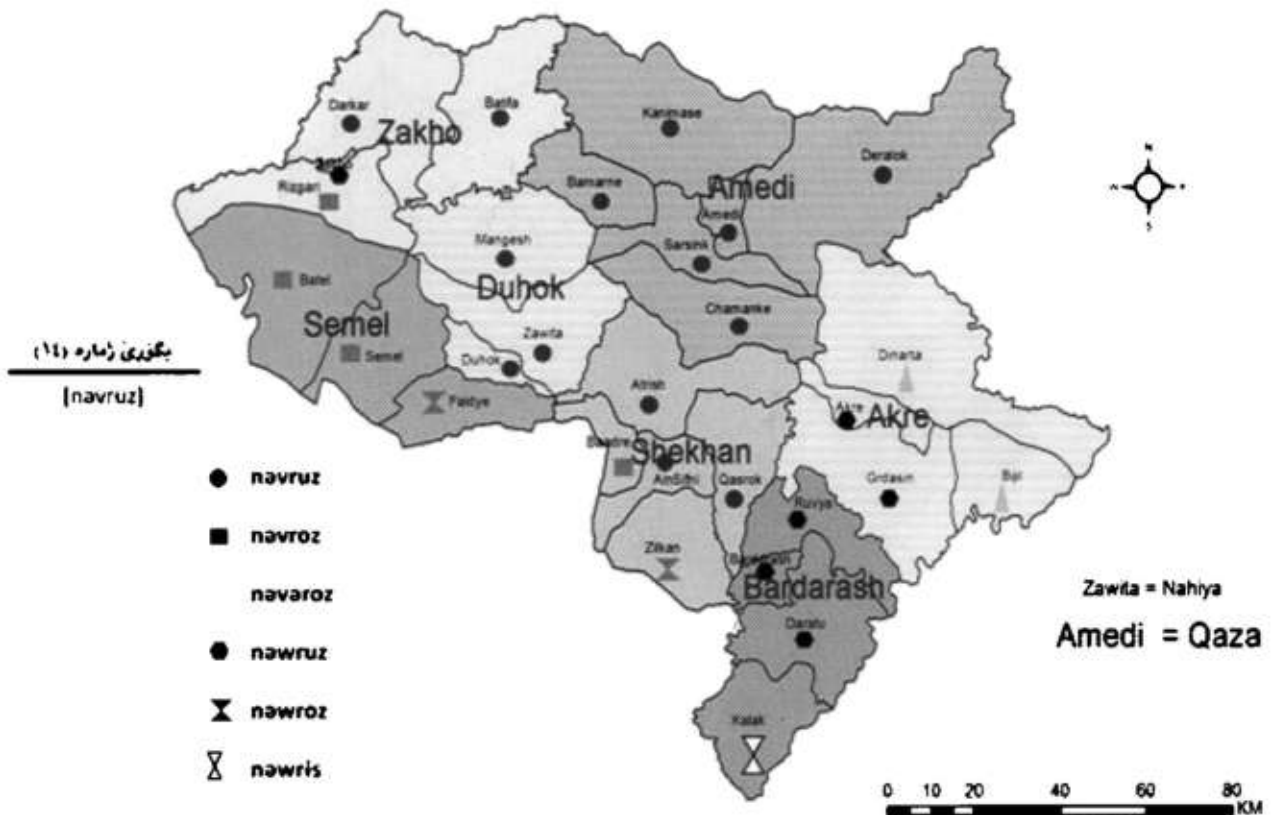
• بىگۆرى ژمارە (۱۳) [hirtʃ]، د قىن پەيشىدا:

۱. ل چار دەقەرەن قاولا [i] بوويە [tʃ]. ب نافەرەستبوون و گرتىبوون. ← [hirtʃ]
۲. ل دەقەرەكى كۆنسۇنانتا [h] بوويە [w]. تووشى حلىسىنا دەنگى بوويە. ← [wirtʃ]
۳. ل دەقەرەكى كۆنسۇنانتا [tʃ] بوويە [s]. ب خىشوو كبوون بوودايە. ← [hirs]
۴. ل بىست و سى دەقەرەن ژى وەكى خۇ مايە. ← [hirtʃ]

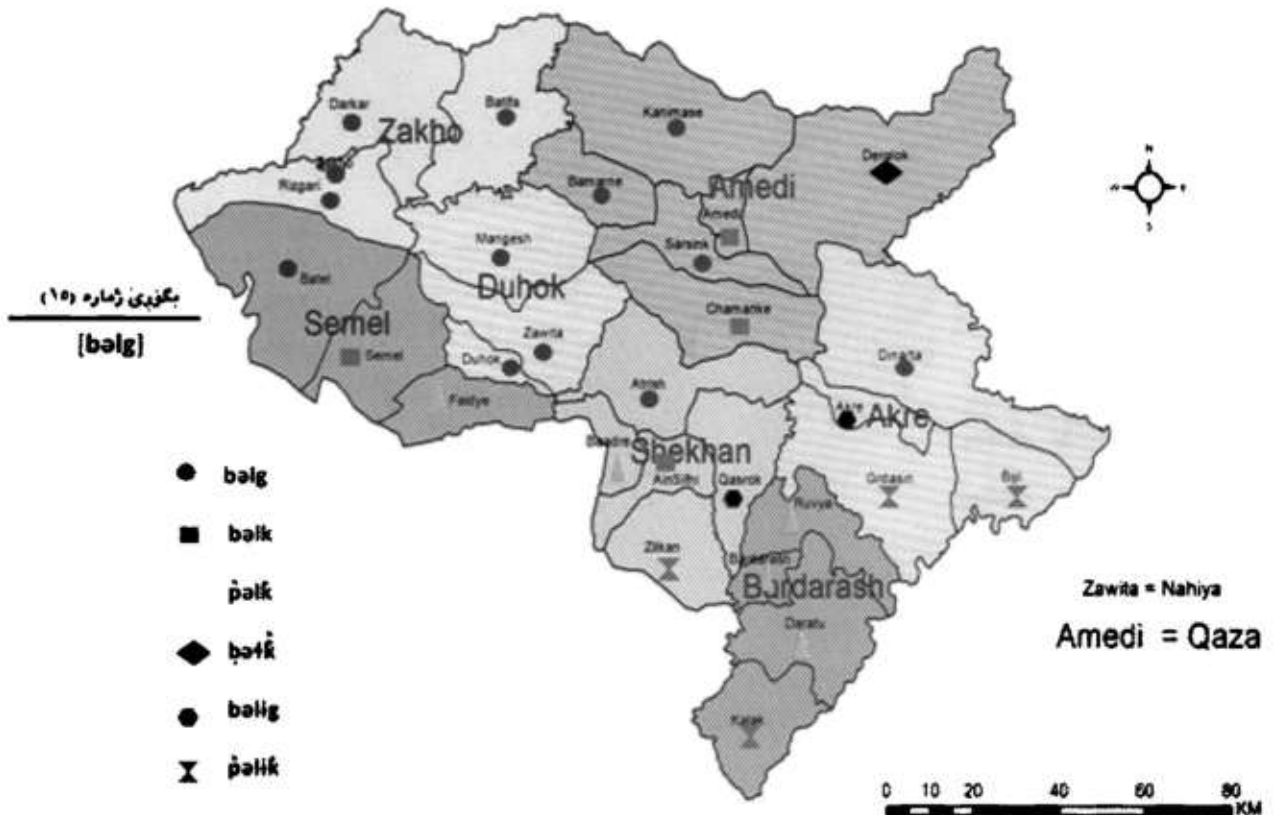
• بىگۆرى زىمارە (۱۴) [nəvruz]، دەقى پەيشىدا؛

۱. ل شەش دەقىران كۆنسۇنانتا [v] بوويە [w]، تووشى حلىسىنا دەنگى بوويە. ← [nəvruz]
۲. ل چار دەقىران فاولا [u] بوويە [o]، پاششەچوون و نىشكرتىبوون. ← [navroz]
۳. ل دوو دەقىران پىنگوھۇرىنا فاولى و كۆنسۇنانتى روودايە؛ ← [nəvröz]
- أ. كۆنسۇنانتا [v] بوويە [w]، تووشى حلىسىنا دەنگى بوويە.
- ب. فاولا [u] بوويە [o]، پاششەچوون و نىشكرتىبوون روودايە.
۴. ل دەقىرەكنى پىنگوھۇرىنا فاولى و كۆنسۇنانتى روودايە؛ ← [nəvrɪs]
- أ. كۆنسۇنانتا [v] بوويە [w]، تووشى حلىسىنا دەنگى بوويە.
- ب. فاولا [u] بوويە [ɪ]، ب ناقىراستبوون و كرتىبوون روودايە.
۵. ل دوو دەقىران پىنگوھۇرىن و زىدەكرنا فاولى روودايە؛ ← [nəvɾoz]
- أ. فاولا [ə] ھاتىبە زىدەكرن.
- ب. فاولا [u] بوويە [o]، پاششەچوون و نىشكرتىبوون روودايە. ← [navroz]
۶. ل چارە دەقىران زى وەكى خۇمايە. ← [nəvruz]

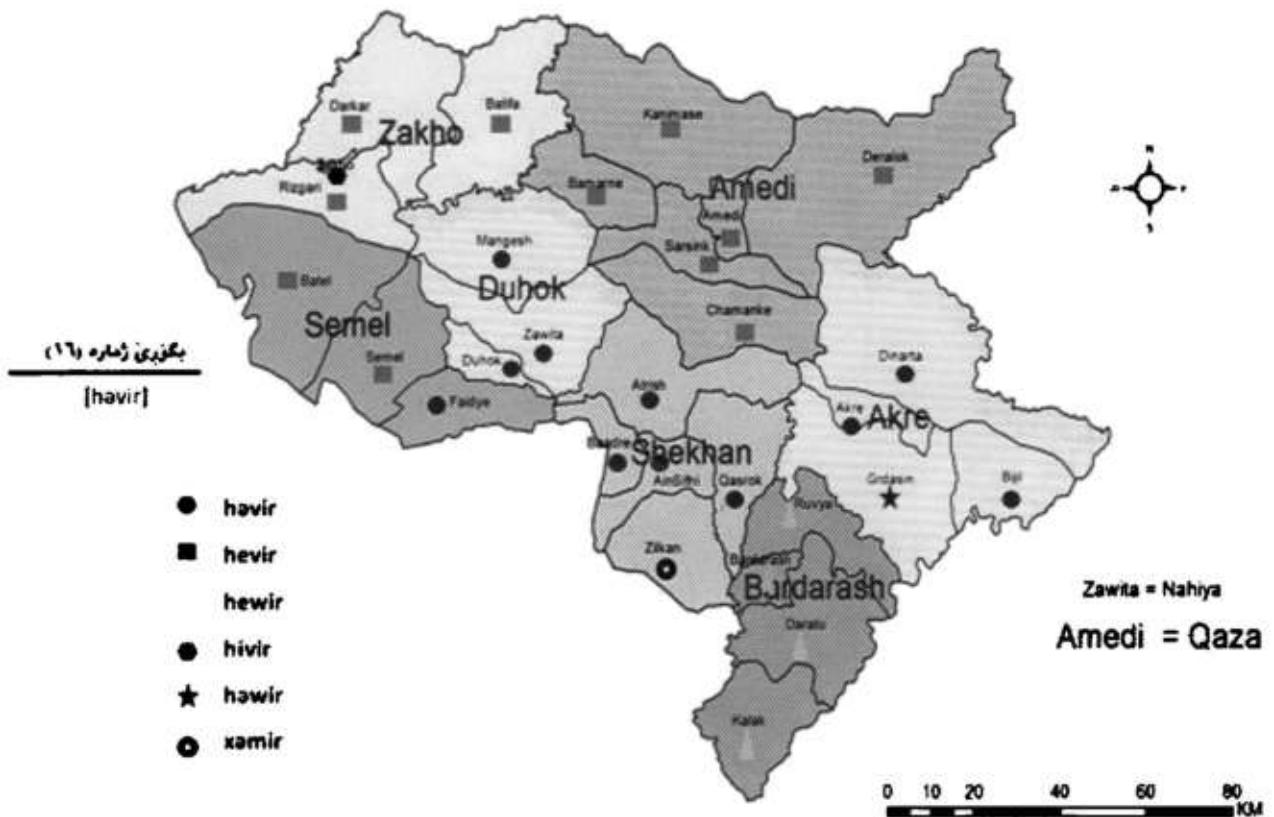
• بىگۇرى زىمارە (۱۵)، [bəlɣ]، د قى پەيشىدا:

۱. ل چار دەقەران كۇنسۇنانتا [g] بوويە [k]. تووشى گىرچوونى بوويە. ← [bəlɔk]
۲. ل دەقەرەكى پىنگوھۇرىن و گرانبوونا كۇنسۇنانتى روودايە: ← [bətɔk]
 - أ. كۇنسۇنانتا [l] بوويە [t]. ب پەحنكانەرمبوون روودايە.
 - ب. كۇنسۇنانتا [g] بوويە [k]. تووشى گىرچوونى بوويە.
 - ت. كۇنسۇنانتا [b] گران بوويە [p]
۳. ل پىنج دەقەران پىنگوھۇرىنا كۇنسۇنانتى روودايە: ← [pəlɔk]
 - أ. كۇنسۇنانتا [b] بوويە [p]. تووشى گىرچوونى بوويە.
 - ب. كۇنسۇنانتا [g] بوويە [k]. تووشى گىرچوونى بوويە.
۴. ل دوو دەقەران زىدەبوونا قاولى روودايە: ← [bəlɣ]
۵. ل چار دەقەران پىنگوھۇرىنا كۇنسۇنانتى و زىدەبوونا قاولى روودايە: ← [pəlɔk]
 - أ. كۇنسۇنانتا [b] بوويە [p]. تووشى گىرچوونى بوويە.
 - ب. كۇنسۇنانتا [g] بوويە [k]. تووشى گىرچوونى بوويە.
 - ت. قاولا [t] زىدەبوويە.
۶. ل سىزدە دەقەران زى وەكى خۇ مايە. ← [bəlɣ]

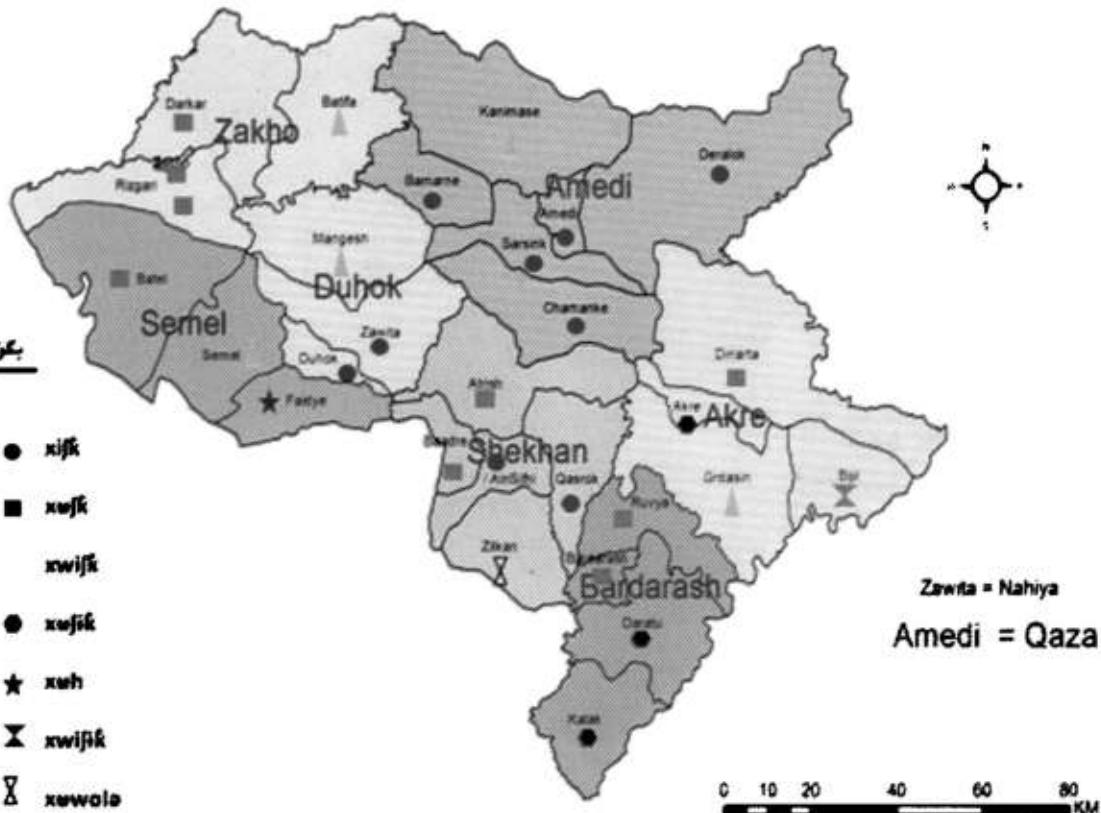
• بىگۇرې زىمارە (۱۶) [həvir], د قى پەيشىدا:

۱. فاولا [ə] دەقەرەكى بوويه [i], ب ناقەرەستىبوون و كرتىبوون روودايە. ← [hivir]
۲. فاولا [ə] يازدە دەقەرەن بوويه [e], پىنشەھاتن و نىقكرتىبوون روودايە. ← [hevir]
۳. دەقەرەكى پىنگوھۇرپنا كۇنسۇنانتى روودايە و كۇنسۇنانتا [v] بوويه [w], توشى حلىسىنا دەنگى بوويه. ← [həwir]
۴. چار دەقەرەن پىنگوھۇرپنا فاولى و كۇنسۇنانتى روودايە. ← [hewir]
 - أ. كۇنسۇنانتا [v] بوويه [w], توشى حلىسىنا دەنگى بوويه.
 - ب. فاولا [ə] بوويه [e], پىنشەھاتن و نىقكرتىبوون روودايە.
۵. دەقەرەكى پىنگوھۇرپنا كۇنسۇنانتى روودايە. ← [xəmir]
 - أ. كۇنسۇنانتا [h] بوويه [x], توشى نەرمبوونى بوويه.
 - ب. كۇنسۇنانتا [v] بوويه [m], توشى نەرمبوونى بوويه.
۶. ل يازدە دەقەرەن زى وەكى خۇ مايە. ← [həvir]

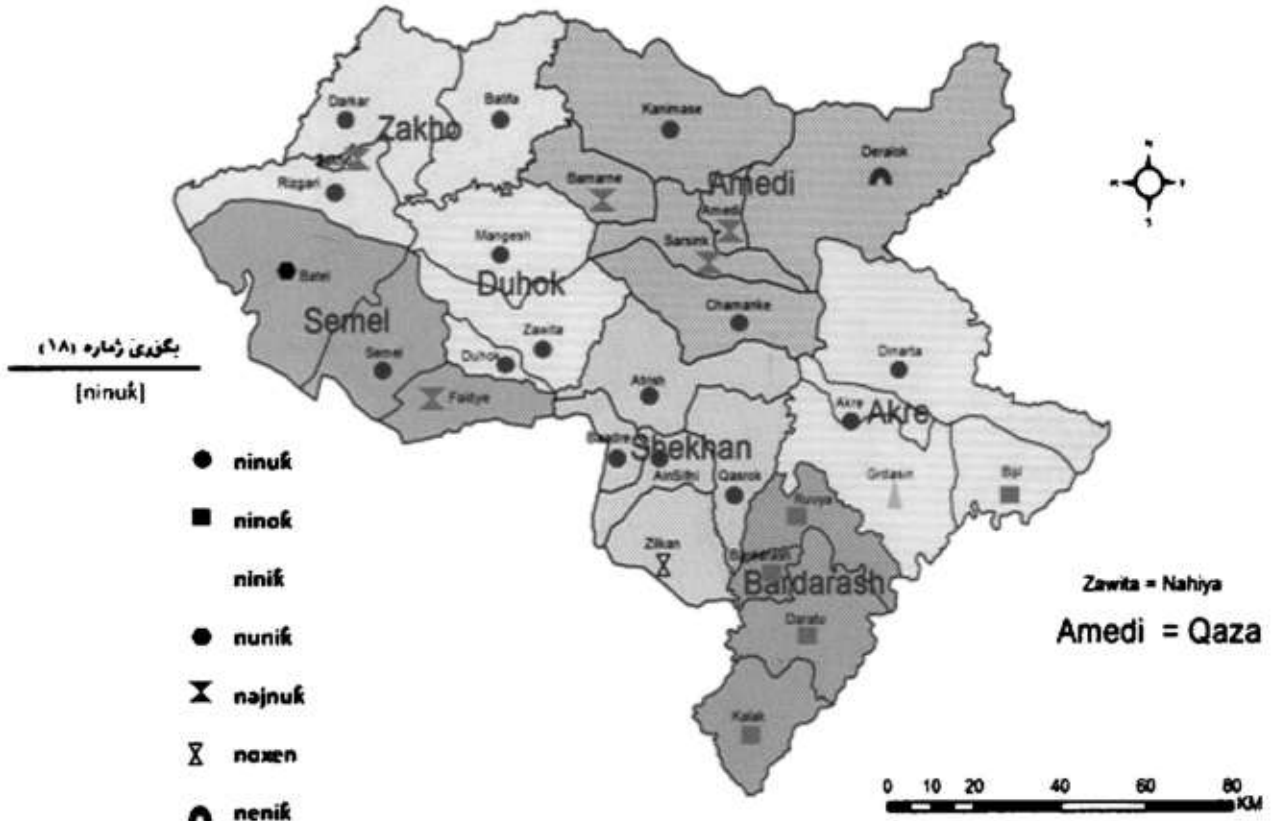
• بىگۇرى ژمارە (۱۷) [xiʃk], د قى پەيشىدا:

۱. ل نەھ دەقەران قاۋلا [i] بوويە [t]. ب ناقەراستبوون و گرتىبوون روودايە. ← [xtʃk]
۲. ل پىنج دەقەران نىمچە كۇنسۇنانتا [w] ھاتىبە زىدەكرن. ← [xwiʃk]
۳. ل دەقەركى ژىرن و پىنگوھۇرپىن و زىدەكرنا قاۋلى و كۇنسۇنانتى روودايە: ← [xtʃh]
 أ. قاۋلا [i] بوويە [t]. ب ناقەراستبوون و گرتىبوون روودايە.
 ب. كۇنسۇنانتىن [l] و [k] ژناقچووينە.
 ت. كۇنسۇنانتا [h] ھاتىبە زىدەكرن.
۴. ل سى دەقەران پىنگوھۇرپىن و زىدەكرنا قاۋلى روودايە: ← [xtʃk]
 أ. قاۋلا [i] بوويە [t]. ب ناقەراستبوون و گرتىبوون روودايە.
 ب. قاۋلا [i] ھاتىبە زىدەكرن.
۵. ل دەقەركى زىدەكرنا قاۋلى و كۇنسۇنانتى روودايە: ← [xwiʃk]
 أ. قاۋلا [i] ھاتىبە زىدەكرن.
 ب. نىمچە كۇنسۇنانتا [w] ھاتىبە زىدەكرن.
۶. ل دەقەركى چەندىن گوھۇرپىن ب سەر دا ھاتىنە: ← [xtʃwala]
 أ. قاۋلا [i] بوويە [t]. ب ناقەراستبوون و گرتىبوون روودايە.
 ب. قاۋل و كۇنسۇنانتىن [l], [a], [w] و [ə] ژناقچووينە.
۷. ل نەھ دەقەران ژى وەكى خۇ مايە. ← [xiʃk]

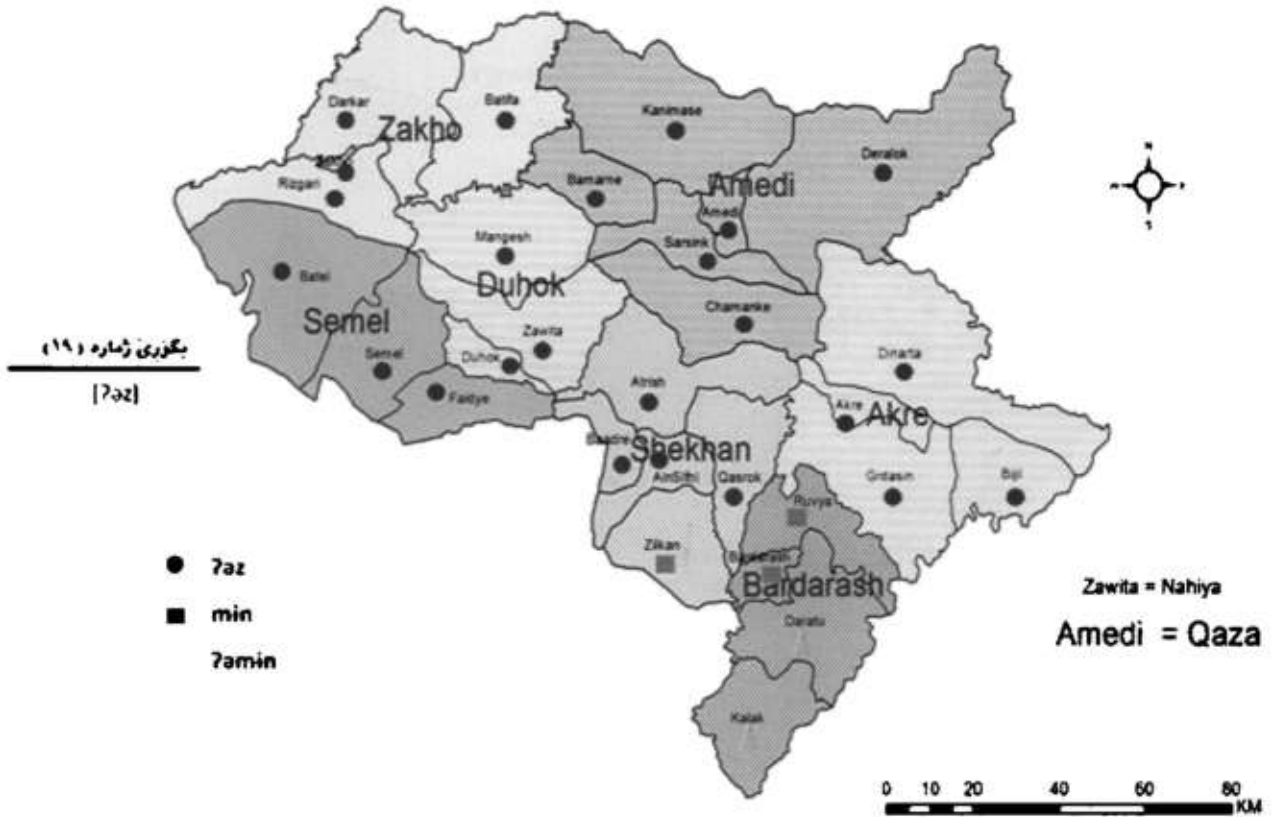
• بىگۆرى ژمارە (۱۸) [ninuk], د قى پەيئىدا:

۱. ل پىنج دەفەرەن پىكگوهۆرپىنا قاولى و زىدەكرنا كۆنسۇنانتى روودايە: [nəjnuk] ←
 أ. قاولا [i] بوويه [ə], ب ناقەرەستبوون و نىشقهكريبوون روودايە.
 ب. كۆنسۇنانتا [j] ھاتىيە زىدەكرن.
۲. ل دەفەرەكى جھى قاولا [i] بوويه [u], پاشقهچوون و گرتىبوون روودايە. ← [nunik]
۳. ل پىنج دەفەرەن قاولا [u] بوويه [o], پاشقهچوون و نىشقرىبوون روودايە. ← [ninok]
۴. ل دەفەرەكى قاولا [u] بوويه [i], پىشقهھاتن و گرتىبوون روودايە. ← [niniik]
۵. ل دەفەرەكى پىكگوهۆرپىنا قاولى و زىدەكرنا كۆنسۇنانتى روودايە: ← [neniik]
 ا. قاولا [i] بوويه [e], پىشقهھاتن و نىشقرىبوون روودايە.
 ب. قاولا [u] بوويه [i], پىشقهھاتنا گرتىبوون روودايە.
۶. ل دەفەرەكى گوهۆرپىنا لىكسىكى ھەيە: ← [naxen]
۷. ل پازدە دەفەرەن زى ۋەكى خۆ مايە. ← [ninuk]

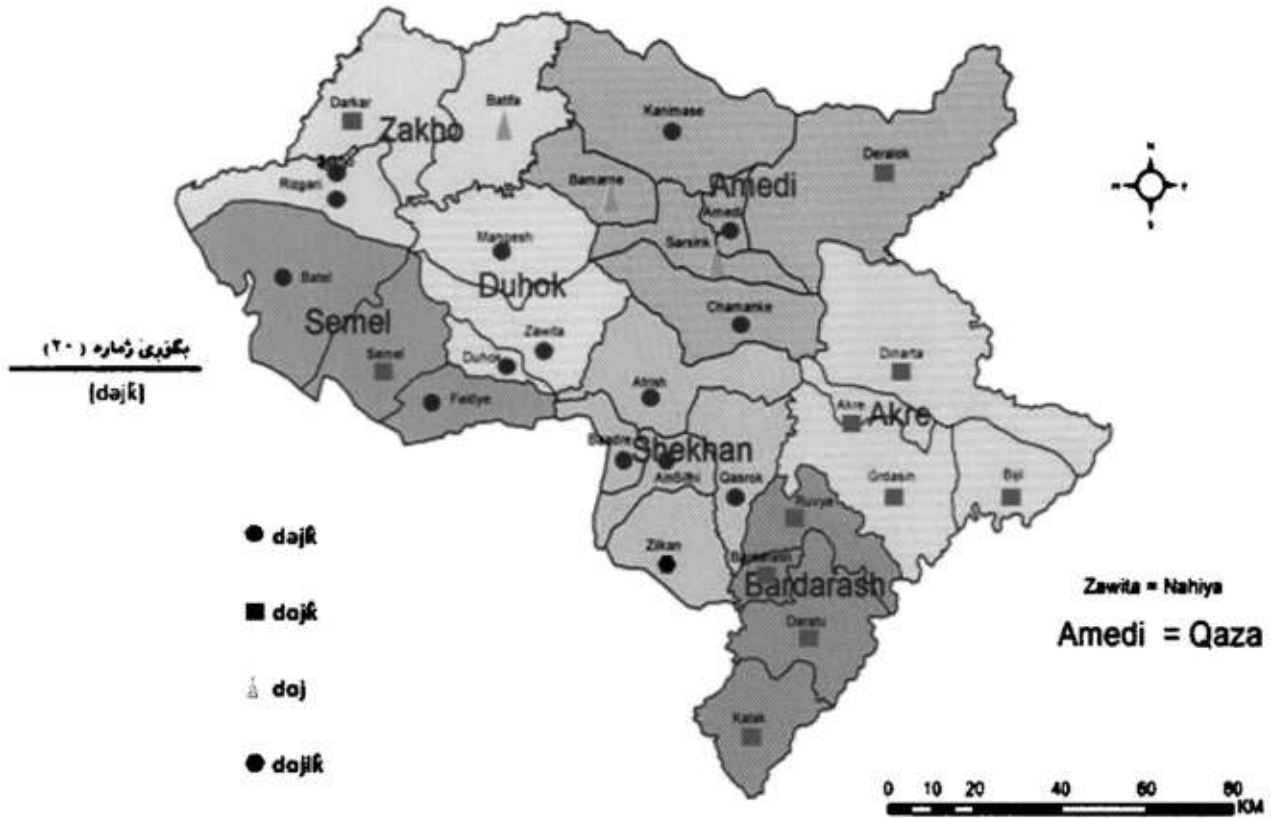
• بگۆرى ژمارە (۱۹) [ʔəz]، د قى پەيئىدا:

۱. ل سى دەقەرەن گوھۆرىنا لىكسىكىيا [min] روودايە.
۲. ل دوو دەقەرەن گوھۆرىنا لىكسىكىيا [ʔamin] روودايە.
۳. ل بىست و چار دەقەرەن چ گوھۆرىنىن دەنگى روونەداينە و وەكى خۇ ماپە. ← [ʔəz]

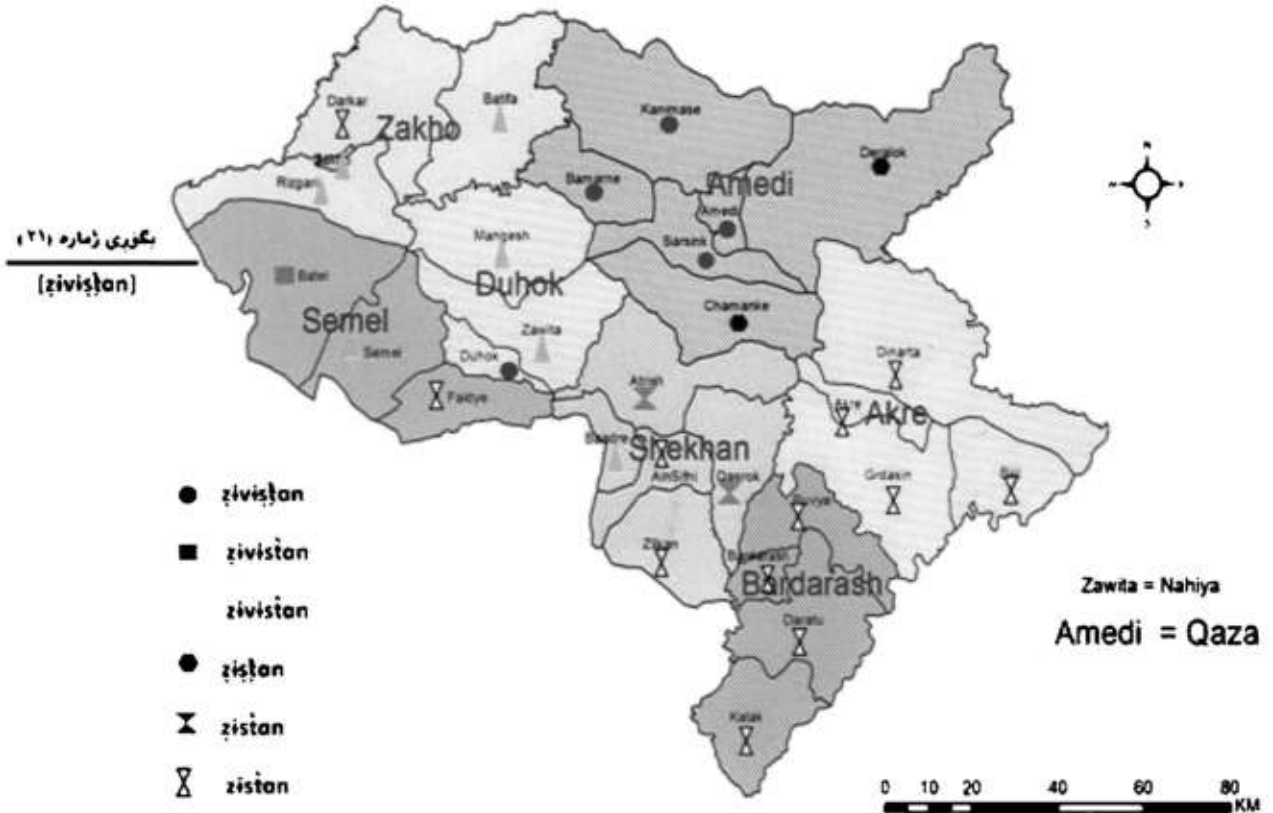
• بىگۇرى زىمارە (۲۰) [dajk], د قى پەيشىدا:

۱. ل سى دەقەران ژىناقچوونا قاولى روودايە. ← [daj]
۲. ل يازدە دەقەران قاولا [ə] بوويە [a]. پاشقەچوون و قەكرىبوون روودايە. ← [dajk]
۳. ل دەقەرەكى پىنگوھۆرپىنا و زىندەكرىنا قاولى روودايە. ← [dajik]
- أ. قاولا [ə] بوويە [a]. پاشقەچوون و قەكرىبوون روودايە.
- ب. قاولا [i] ھاتىيە زىندەكرىن.
۴. ل چارە دەقەران زى وەكى خۇمايە. ← [dajk]

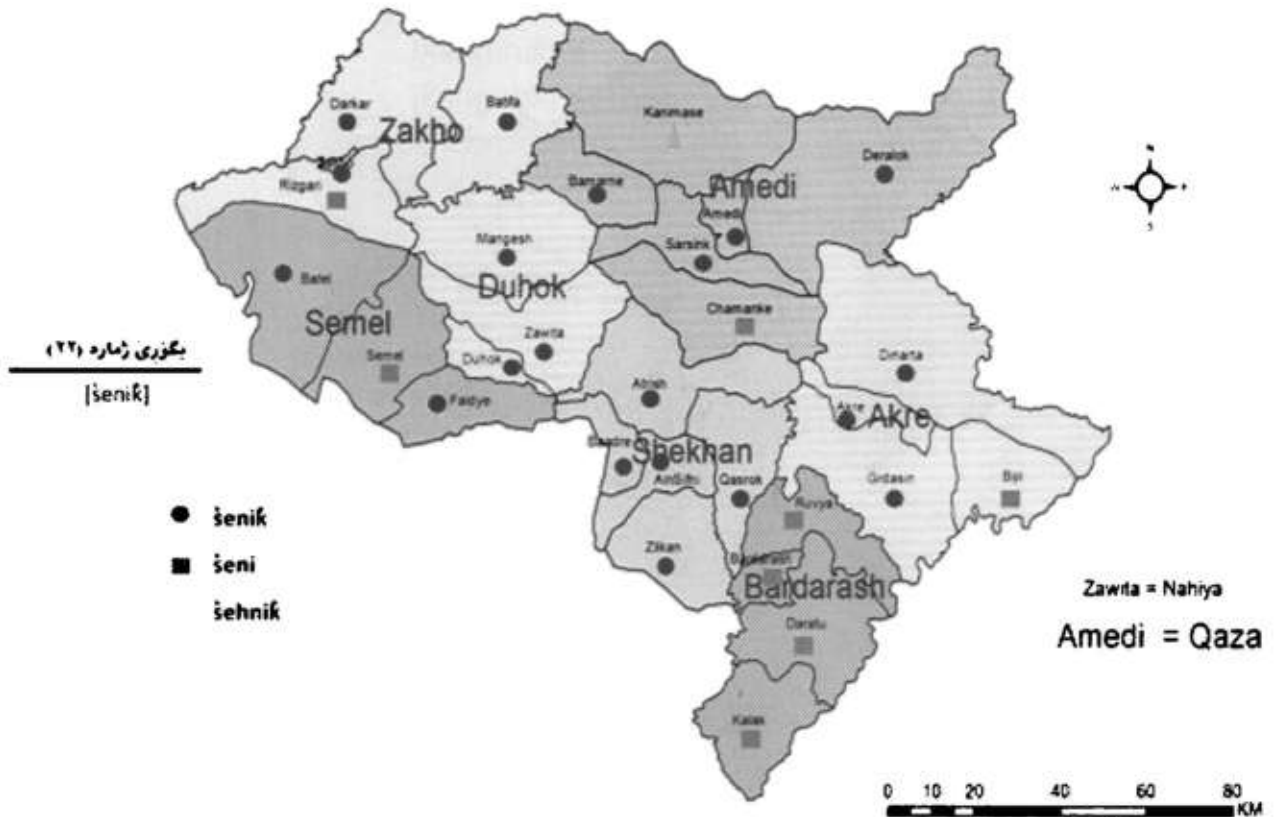
• بگۆرى ژمارە (۲۱) [z̤ivɨʃt̪an]، دەقىن پەيغىمبار:

۱. ل جەفت دەقەرەن كۆنسۇناتىن گرانىن [ʃ̤]. [z̤] و [ʃ̤] سىفكبووینە ← [z̤ivɨʃt̪an]
۲. ل دەقەرەكى كۆنسۇناتىن گرانىن [ʃ̤] و [ʃ̤] سىفكبووینە ← [z̤ivɨʃt̪an]
۳. ل دوازە دەقەرەن ژناقچوونا قاولى و كۆنسۇناتى و سىفكبوونا كۆنسۇناتى روودايە: ← [z̤ɨʃt̪an]
 - ا. كۆنسۇنات و قاولا [vi] ژناقچووینە.
 - ب. كۆنسۇناتىن گرانىن [ʃ̤]. [z̤] و [ʃ̤] سىفكبووینە.
۴. ل دوو دەقەرەن ژناقچوونا قاولى و كۆنسۇناتى و سىفكبوونا كۆنسۇناتى روودايە: ← [z̤ɨʃt̪an]
 - ا. كۆنسۇنات و قاولا [vi] ژناقچووینە.
 - ب. كۆنسۇناتىن گرانىن [ʃ̤] و [ʃ̤] سىفكبووینە.
۵. ل دەقەرەكى كۆنسۇنات و قاولا [vi] ژناقچووینە. ← [z̤iʃt̪an]
۶. ل شەش دەقەرەن ژى وەكى خۇمايە. ← [z̤ivɨʃt̪an]

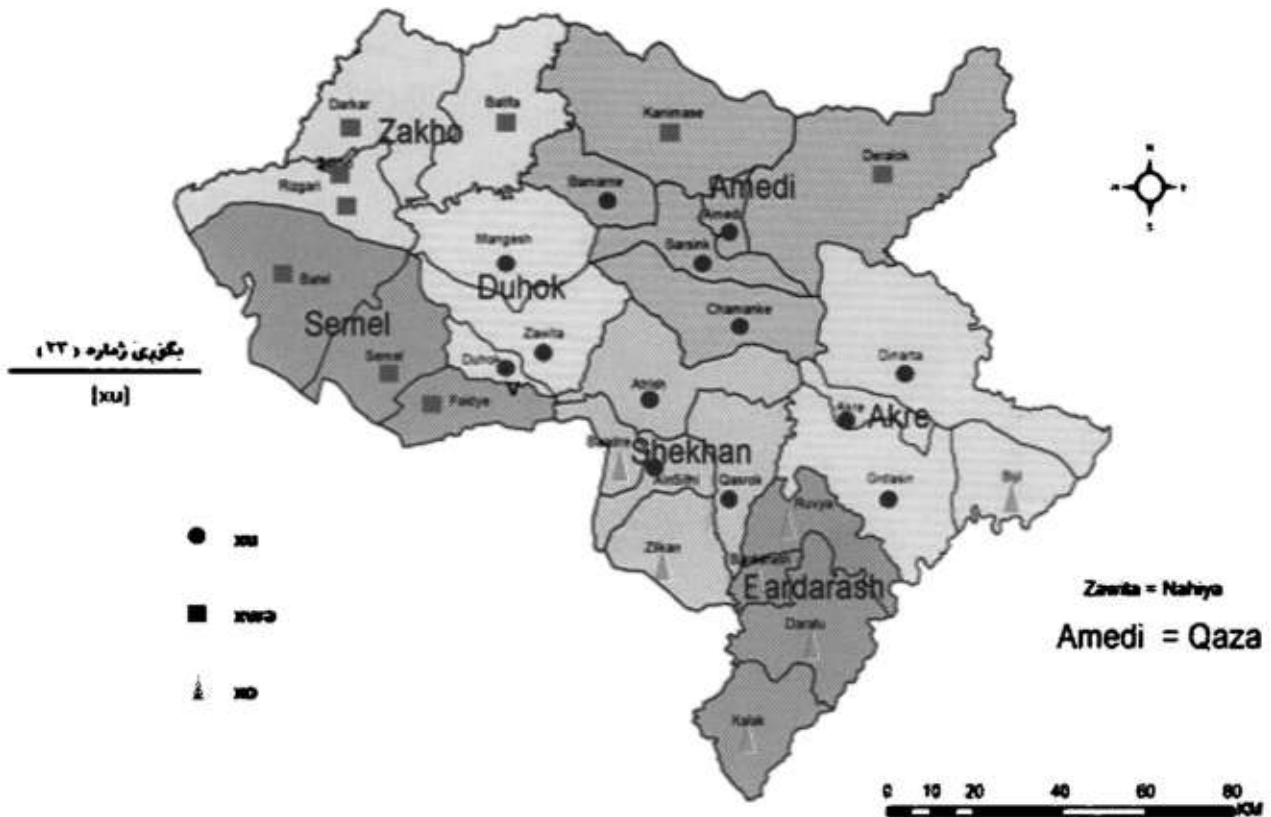
• بگۆرى ژمارە (۲۲) [senik]، د قى پەيئىدا:

۱. ل ھەشت دەفەران كۆنسۇنانتا [k] ژناقچوويه. ← [seni]
۲. ل دەفەرەكى كۆنسۇنانتا [h] ھاتىبە زىدەكرن. ← [sehnik]
۳. ل بىست دەفەران ژى ۋەكى خۇ ماپە. ← [senik]

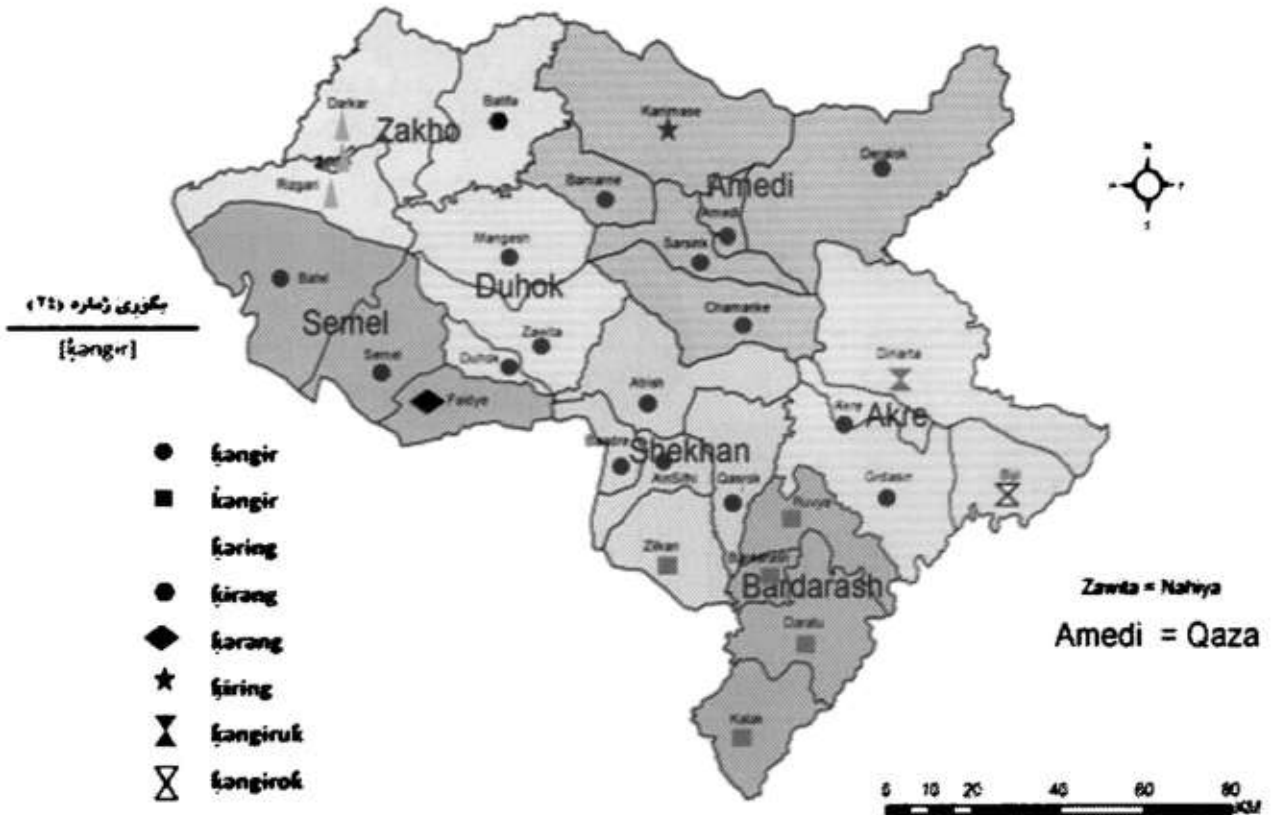
• بگۆرى ژمارە (۲۳) [xu]، د قى پەيىقىدا:

۱. ل نەھ دەقەرەن پىنكىگوهۇرىنا قاولى و زىندەكرن كۆنسىۋاننى بوودايە: ← [xwə]
- أ. نىمچە كۆنسىۋاننىتا [w] ھاتىبە زىندەكرن.
- ب. قاولا [u] بوويە [ə]. ب ناقەرەراستبوون و نىقشەكرىبوون بوودايە.
۲. ل ھەفت دەقەرەن قاولا [u] بوويە [o]. پاشقەچوون و نىقكرتىبوون بوودايە. ← [xo]
۳. ل سىزىدە دەقەرەن ژى وەكى خۇ ماىە. ← [xu]

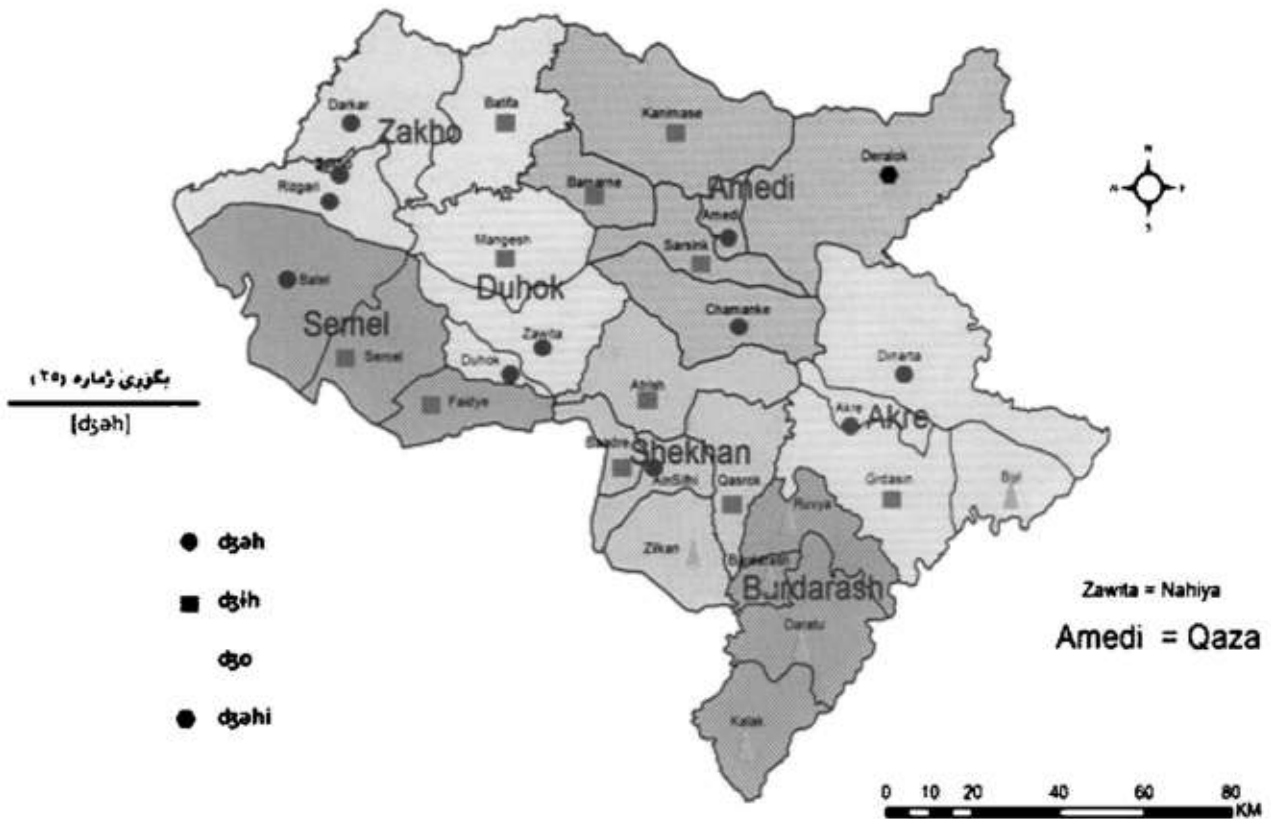
• بىگۆرى ژمارە (۲۴) [ʁɑŋgɪr]، دىنى پەيغىدا:

۱. ل سى دەقەرەن جھگوھۆرىن روودايە. ← [ʁɑŋgɪr]
۲. ل دەقەرەكى جھگوھۆرىن و پىنگكوھۆرىنا قاولى روودايە: ← [ʁɪrɑŋgɪr]
 أ. قاولا [ə]بوويە [ɪ]. ب ناقەرەراستبوون و گرتىبوون روودايە.
 ب. قاولا [ɪ]بوويە [ə]. ب ناقەرەراستبوون و نىقشەكرىبوون روودايە.
 ت. جھن قاول و كۆنسىنانتا [rə] ھاتىيە گوھۆرىن.
۳. ل دەقەرەكى جھگوھۆرىن و پىنگكوھۆرىنا قاولى روودايە: ← [ʁɑrɑŋgɪr]
 أ. قاولا [ɪ]بوويە [ə]. ب ناقەرەراستبوون و نىقشەكرىبوون روودايە.
 ب. جھن قاول و كۆنسىنانتا [rə] ھاتىيە گوھۆرىن.
۴. ل دەقەرەكى جھگوھۆرىن و پىنگكوھۆرىنا قاولى روودايە: ← [ʁɪrɪŋgɪr]
 أ. قاولا [ə]بوويە [ɪ]. ب ناقەرەراستبوون و گرتىبوون روودايە.
 ب. جھن قاول و كۆنسىنانتا [rɪ] ھاتىيە گوھۆرىن.
۵. ل پىنج دەقەرەن كۆنسىنانتا پىدار و گرانا [ʁ] بوويە كۆنسىنانتا پىدار و سىفاكا [ʁɑŋgɪr] ← [ʁ].
۶. ل دەقەرەكى زىدەبوونا قاولى و كۆنسىنانتى روودايە. ← [ʁɑŋgɪruʁ]
۷. ل دەقەرەكى زىدەبوونا قاولى و كۆنسىنانتى روودايە. ← [ʁɑŋgɪroʁ]
۸. ل شازدە دەقەرەن زى وەكى خۇمايە. ← [ʁɑŋgɪr]

• بىگۆرى ژمارە (۲۵)، [dʒəh]، ە قى پەيشىدا:

۱. ل يازدە دەقەران قاولا [ə] بوويە [i]، ب ئاقەراستىبوون و گرتىبوون روودايە. ← [dʒih]
۲. ل شەش دەقەران پىنگوھۇرىنا قاولى و ژناقچوونا كۇنسىۋانانتى روودايە: ← [dʒo]
- أ. قاولا [ə] بوويە [o]. پاشقەچوون و نىقكرتىبوون روودايە.
ب. كۇنسىۋانانتا [h] ژناقچوويە.
۳. ل دەقەرەكىن زىدەكرنا قاولى روودايە. ← [dʒəhi]
۴. ل يازدە دەقەران زى وەكى خۇ مايە. ← [dʒəh]

ئەنجام:

• شىرۋەكەرنى بىكۆرۈن زىمانى نىشانىدەن، كو ل پارىزگەھا دھۆكى گوقەرەكا دياركرى زالە و پتر دەيتە بكارهينان و هەتا رادەبەكى يەكەيىن زىمانىين هەقبەش دەيتە بكارهينان. لى چونكى ھندەك جياوازيىن بكارهينانا بەكەيان ل ھندەك دەقەرۈن پارىزگەھى دەيتە ديتن، لەورا دىيىن بىژىن ژىلى گوقەرا زال، دىيالىكتەكا دى ژى ل ھندەك دەقەرۈن قى پارىزگەھى دەيتە بكارهينان. ھۆكارى قى ژى بۇ ھەقسىنوور بوونا قان دەقەرۈن بۇ پارىزگەھا ھەولپىرى و دىيالىكتا كرمانجىيا ناقەرەست بىزقريتەقە. ھەرەھسا ل سەرەنسەرى پارىزگەھا دھۆكى جۆرەكى زىمانىين وەكەھەف ناھيتە بكارهينان، ل دووۋ ھەلكەقتا و مەوداين جۇگرافى جۆرۈن زىمانىين جياواز دەيتە بكارهينان، ھەر چەندە ئەف جياوازيىە د ھندەك بگۇراندە يا كىنم ژى بيت، ب قى رەنگى گرمانا ئىكى و دوويى ھەر دوو دەيتە سەلماندىن. سەرەراى قى چەندى ئاخىتتەكەرۈن قى پارىزگەھى ب ساناھى دىيىن جياوازيىن دىيالىكتى دەستىنشانىكەن.

• لدور نىشانىدانا سىنوورۈن وەكەھەقىيى ل

پارىزگەھا دھۆكى، دىيىن بىژىن بۇ ھندەك بگۇرۈن دىيىن وى سىنوورى دەستىنشان بكەين وەكى بگۇرۈ [xwə]، [ʔav] ، لى بۇ ھندەك بگۇرۈن ئەف كارە ب زەھمەتە و ئەم نەشۈن چ سىنووران بۇ دەستىنشان بكەين. بۇ نىمۇنە بگۇرۈ [βalatink] و [duʔmam] زورترىن جۆر ھەنە و ئەم نەشۈن سىنوورى وەكەھەقىيى بۇ وان دەستىنشان بكەين.

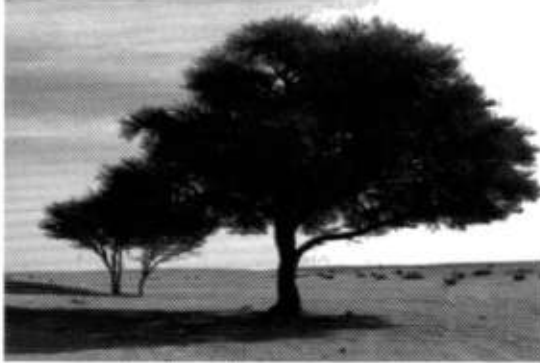

پىشنىيار

• بۇ مەبەستا تەواو بوونا ئەتلەسا زىمانىيا پارىزگەھا دھۆكى و ل دووۋ بەرقەرەھىيا قى پارىزگەھى، پىدقىيە دەقەرۈن جۇگرافىين پتر بەيتە وەرگرتن. بۇ قى يەكى ژى پارىزگەھ بۇ سەر چەند دەقەرۈن بەيتە دابەشكرن (باشترە ل دووۋ ەششیرەتا زال ل ھەر دەقەرەكى بيت)، پاشى ئەو دەقەر ژى بۇ دەقەرۈن بچووكتر بەيتە دابەشكرن (گوندىن سەر ب ھەر دەقەرەكى يان ەششیرەتەكىتە) و سىمايىن زىمانىين وان بەيتە تووماركرن.

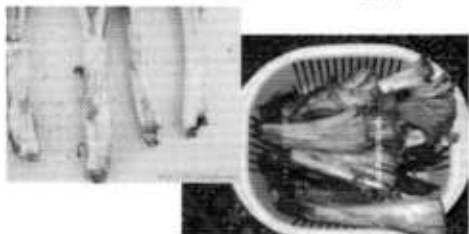
• قەكۆلەرۈن ئەنترىپۇلۇجى دىيىن مفاى ژ بگۇر و ئەتلەسىن زىمانىين قى قەكۆلىنى وەرگرتن و ھندەك قەكۆلىن ل سەر كەلتوور و پەيوەندىيا قان دەقەرۈن ل كەل ھەقدوو ئەنجام بەدن.

رېز	پرسىيار	بەرسىف	بلىشكرن
۱	دەمى لەشنى مرۇقى برىندار دبىت ... ژى دەيت	خوين (خين) خوون	
۲	ئەقە كىز پارچا مرىشكىيە؟ 	رانك رەھنك	
۳	دەمى مرۇق.... دبىت ئافى قەدخووت	تىھنى تىنى تىنى	

	<p>ھەرمىن ھەرمىك</p>	<p>۴ ئەفە چىيە؟</p> 	
	<p>كولند كولندك</p>	<p>۵ ئەفە چىيە؟</p> 	
	<p>سىھ سھ</p>	<p>۶ ھەر ھەيۋەك ژ چەند رۇژان پىكدھىت؟</p>	
	<p>كەھنى كانى كانىك</p>	<p>۷ ل بەرى د چوونە سەر ... يا گۇندى و ئاف بۇ خو دەينان</p>	
	<p>كولاف كلاڤك كلاف كوم</p>	<p>۸ ئەو چىيە ل سەرى ئى كورى؟</p> 	
	<p>خال</p>	<p>۹ براين دەيكا تە دىتە چىين تە؟</p>	

	سىبەر	<p>۱۰ ئەم ل ھاڧىنى دى چىنە بن ... دارى دا ھەئاف ل مەنەدەت</p> 	۱۰
	ئاف	<p>۱۱ دەمى ئەم تىھنى دبىن، ئەم ... ئى قەدخووين ؟</p>	۱۱
	سوپرە سسورە سىرە	<p>۱۲ فلفل تا ماوئى يا نېژە و خوئى تاما وئى يا ... ھە</p>	۱۲
	ھىچ ھوچ	<p>۱۳ ئەقە وئىنى چىبە ؟</p> 	۱۳
	نەقروۇزە نەورۇزە	<p>۱۴ گەلى كورد جەژنا ... ئى ئاگرى ھەلدكەت و دچىتە سەيرانى</p>	۱۴
	بەلگ	<p>۱۵ ل زقستانى ... يىن داران دوھرىت</p> 	۱۵

	<p>ھەقىر ھىقىر</p>	<p>۱۶ ئەف مروفە يىن..... ى دكەت داکو نانى بېئىزىت</p> 	<p>۱۶</p>
	<p>خووشىك خوشىك</p>	<p>۱۷ كچا دەپكا من دىبته ... ا من</p>	<p>۱۷</p>
	<p>نىنوك</p>	<p>۱۸ ئەفە وىنى چىبە؟</p> 	<p>۱۸</p>
		<p>۱۹ ئەز - ئەس</p>	<p>۱۹</p>
		<p>دەپك - داپك</p>	<p></p>
	<p>زۇستان، زستان</p>	<p>۲۰ ل كىز وەرزى بەفر دبارىت و دنيا گەلەك ساره؟</p>	<p>۲۰</p>
	<p>سىنىك سىنھنىك سنىك</p>	<p>۲۱ ئەف خارنە دناف چداپە ؟</p> 	<p>۲۱</p>
		<p>خۇ - خوه</p>	<p>۲۲</p>

	<p>كەنگر كەرنك</p>	<p>۲۳ ئەفە چىبە ؟</p>
	<p>حەھ جھ</p>	<p>۲۴ نەم كا و ... د دەينە تەرش و كەوالى</p>

ژىدەر و پەراويز

۱. ئەنجومەنى نىشتمانىيى كوردستان - عىراق، پرۆژە دەستوورى ھەرىمى كوردستان - عىراق، ئامادەكردن و ۋەرگىرانى، لىژنەى پىداچوونەۋەى پرۆژەى دەستوورى ھەرىمى كوردستان - عىراق، ۲۰۰۶/۸/۲۲ زابىنى، ۳۱ خەرمانان ۲۷۰۶ كوردى.
۲. اسماعىل عباسى، بررسى توزىع متغىرەھى تارىخى زىان قارسى در بىستر جغرافىيى و تعىين مرزەھى ھەمگوشى و تەبىھى اطللس زىانى، پاىان نامە دانشگاه سيستان و بلوچستان، دانشكده تحصيلات تكميلى، زاھدان، ۱۳۸۶.
۳. انتونى ارلاتو، درامدى بر زىان شناسى تارىخى، ترجمەى يحيى مدرسى، پژوهشگاه علوم انسانى و مطالعات فرهنگى، چاپ دوم، تهران، ۱۳۸۴.
۴. بەرھەفكرنا، موسەدەق تۇقى و ئىسماعىل بادى، رىنەرى پارىزگەھا دھۆك، چاپخانا ھاۋار دھۆك، ۲۰۱۰.
۵. پىتر ترادگىل، زىانشناسى اجتماعى (درىمدى بر زىان و جامە)، ترجمەى محمد طباطبايى، چاپ اول، نشر اكە، ۱۳۷۱.
۶. حامد مولايى، بررسى توزىع ۱۱۴ متغىر زىان قارسى و رسم اكلس زىانى بخش ھى كۆھىنان و خرمداشت در استان كرمان، پاىان نامە دانشگاه سيستان و بلوچستان، دانشكده تحصيلات تكميلى، زاھدان، ۱۳۹۰.
۷. رضا زەردىان، راھنماى كرداۋرى و توصيف كۆبىشھا، انتشارات دانشگاه فردوسى مشهد، مشهد، ۱۳۷۹.
۸. زرار صديق توفيق، المؤرخ (ابوبكر الطهرانى) و اول ذكر لاسم دھوك، مجلة دھوك، عدد (۱۰)، ايلول ۲۰۰۰.
۹. طالب حسين على، فونولوژى كوردى و ديارەى ئاسان بوونى فونىمەكانى لى زارى سلىمانىدا، نامەى ماستەر، زانكوى سەلاھەدىن، كۆلىژى ئاداب، ۱۹۸۹.
۱۰. عەبدولسەلام نەجمەدىن عەبدوللا و شىرزاد سەبرى، زمانشائىيا تيۇرى، جاپا ئىكىن، سىپىرىز، دھۆك، ۲۰۱۱.
۱۱. على اكبر شىرى، درامدى بر كۆبىش شناسى، انتشارات مازىار، تهران، ۱۳۸۶.
۱۲. على محمد حق شناس، اوانشناسى (فونىك)، چاپ نەم، موسسەى نشر اكە، تهران، ۱۳۸۳.
۱۳. لجنة التاليف، محافظة دھوك، شركە مطبعة الاديب، ۱۹۸۶.
۱۴. مەرى باقرى، مقدمات زىانشناسى، چاپ چەھارم، نىشرە قىطرە، تهران، ۱۳۸۰.
۱۵. موسا مستەفا ھەسنىانى، دھۆكا باژىر و پارىزگەھا دناقىرا دوهى و ئەقرودا، ترجمە سەئىد عبدالرحمن دوسكى، كۆقارا مەتىن، ژمارە (۱۴۵) خىزىرانا، ۲۰۰۶.
۱۶. ھاشم خضىر الجنايى، مدينە دھوك (دراسة في جغرافية المدن)، مطبعة الموصل، الموصل، ۱۹۸۵.
۱۷. Robert Lawrence Trask, Dictionary of Phonetics and Phonology, London: Routledge, 1996.
۱۸. J.K.Chambers & Peter Trudgill, Dialectology, second edition, Cambridge university press, London. 1980.

ھۆزانا كوردى ل چاخىن ئاقھراست

۵۰۰ - ۱۵۰۰ز

د.عەبدولرەھمان مزورى

رستىيە و فەھاندىيە. ژۇرسىن فوتېرىنېن جىرانان و ژۇرسا نەمانى و ژناقچونى، قەولفانان و ھۆزانفانان ئەف ئەدەبە ل چ جھان نەنقىسىيە، بەلكو دىسنگىن خودا ژبەركىيە و پاراستىيە، نىشەكى تەسلىمى نىشنى دووقدا كرىيە، جەتا ئىرو.

دقان چەرخىن داويدا و ب پىشكەننا رەوشەنپىرى وچاندا كوردى و كوردىن ئىزدى ب تايىيەتى. ھنەك ژ فى ئەدەبى ھاتە كوومىكەن و بەلاڧكرن. سالا ۱۹۲۰ ھنەك ژى لازو كازارىان Lazo Kazaryan ل سوفيىتا جاران بەلاڧكر. سالا ۱۹۲۳ جەلادەت بەدرخان ھنەك بەلاڧكر. دسالىن جەفتىپاندا برايان جەلىلى جەلىل و ئوردىخاننى جەلىل، خدرى سلىمان و خەلىلى جوندى ھنەكى دن بەلاڧكر. ئەفرۇ بەلاڧكرنا وى ئەدەبى بەردەوامە، ھىقېدارىن ددەمەكى نىزدا ھەمو ژسنگىن پىروژىن پىرەمىران، پىرەژنان، قەولفانان، كالان و زانايىن دىنى دەرگەقىت و بگەقىتە سەر كاغىزى.

ھىز بو ھندى دچىت ئەدەبى دىنېن ئىزدىپان ل سەردەمى شىخادىن كورپى موساڧرى ھەكارى و ھىرقە ھاتىيەتەفەھاندىن. ب گروڧى مەشھۇنا پەيڧ و زاراقىن ئىسلامى دىنىڧ شوڧادا (تىكستادا) ۋەك، أمین، تبارك اللہ والدين، اللہ احسن الخالقين، پرا سەلەۋاتى، نورا رەھمانى، كانيا زەمزەم، سونەتخان

چاخىن ئاقھراست Middle ages دېئۇنە وى قۇناغا مېژوبيا ھزار سالىيا، دكەقىتە نىڧبەرا كەتتا ئىمبىراتورىيەتا رومانى و سەردەمى ھىسپارىونى Renaissance ۵۰۰ - ۱۵۰۰ز ئانكو قۇناغا ژ دەسپىنكا سەدسالىيا شەشى تا دەسپىنكا سەدسالىيا شازدى زانىنى فەكېشاي^(۱). ئاشكارە ژندەرىن مېژوبى و ئەدەبى باسى چ نىڧسىنان ب گوڧەرى كىرمانجىيا ژوورى بەرى سەدسالىيا چاردى زانىنى، ئاكەن. بۇ جارا ئىكىن رۇژھەلاتفاننى روس ڧلادىمىر مېنورسكى V. Minorsky باسى دەسنىڧسەكا ئەرمەنى دكە، نىڧسەرى وى ھنەك نىڧسىنېن دىنېن^(۲) ل سەر دىۋارى دىرەكا ئەرمەنى، ھلگرتىنە و دىنىڧ بەرىيەرىن دەسنىڧىسا خودا بەلاڧكرىنە، دەسنىڧىس دېئۇزى ئەف رىزكە ۋەكو دەسپىنكا نىڧىژەكىنە ب زەمانى مار^(۳) (ماد/كوردى) ھاتىنە، ئەفە ئورگىنالا وان رىزكايە، (پاكۇ خويى، پاكۇ زەخم، پانڧىڧى ڧى) (بى) مەرگە كو ھاتى خاچىن ئەشكەرە مە، رەھمەتى مە^(۴).

ل جەم كوردىن ئىزدى ئەدەبەكى دىنى ھەيە، ژ قەولان، بەيتان، دوغان، دەروزان، شىرەتان و ھۆزانان ... پىكھاتىيە، زانايىن دىنى و قەولفانان ئەف ئەدەبە

قاتانى، پىر خىر، كوچەك جىم، گاقانى زەرز، داودى بن دەرمان، ئەبو بەكرى ئومەرى زەرزىي، پىسى جىم، پىر ھەقىقەت، دىرۇش ئاجدىن، شىخ مەند، ھەسەدى ئال تەورى^{۱۱}... وگەلەكىن دىن ئەف ھۇزانتان وقەولتانه ل سەر دەمەكى/چاخەكى دىرۇز دىلاقت، دىرۇزا وى مىنا دىسەرمەرا بۇرى ژسەدسالىيا دوازى تا سەدسالىيا ھەزى زىنى قەدكىشە. ئەگەر لىكولەر ونقىسەرىن كورد ب كارن سەردەمىن ژانا قان ھۇزانتانان ھەمبان، ھەكەن، ھەتا ئىك ژوان دەسنىشەتەكەن. بىن گومان دى خىزمەتەكە بى ھەقتا گەھىنە ئەدەبى كوردى. مەن دەق گوتارىدا ھىدى بەرومىن خو ئەف پىكولە كرىيە.

ئىكە: پىر رەشى ھەيران:

مە بەرى نەو گوتى وان ھۇزانتان وقەولتانا كارەكى باش كرىيە، ئەوزى راجاندنا ناقىن خويە دىنىف راجاندن وقەھاندنا ھۇزانتان، بەيتان وقەولاندنا. دەق گوتارىدا ھەر بەرھەمەكى ھۇزانتانەكى يان قەولتانهكى، ناقى وى يان ناسناقى وى د نىف بەيت و قەولىن ويدا نەھاتىت، دى ب پىشتگوھمە ھىننەھافىتن. تا دىنشەرۇزىدا بەلگە وگروقتىن پىشتەقانىن مكومتر دەست مە دكەقن.

دېئىز ناقى وى رەشويە يان رەشە^{۱۲}، باقى محمد رەشانە ھەقچاخ وخوندكارى شىخادىن كورى مسافر^{۱۳}. ب مكرتەكا مكوم پىر رەش دىسەدسالىيا دوازى زىنىدا ژايە، ئەمازە شىخى وى شىخادى نىقبەرا ۱۰۷۴-۱۱۶۱ز ژايە. ھەسا ديارە پىر رەشى ھەيران ل گورستانا پىر رەش، سىن كىلومىتران نىزى باژىركى ئەتروش. ل سەر رىيا شىخان - ئەتروش ھاتىيەقەشارىن.

ھۇزانتاننىيا وى

ژەر دىرۇزا بابەتى دى پىكولېكەين بۇ ھەر ھۇزانتانەكى. سىن سەبەقان (موفكان) ژ سى ھۇزانتان (قەصيدان) ل بەرچاڧ دانىن. تىن ۋەك نەونە بۇ ھۇزانتاننىيا وى.

(اهل السنە)، ئىمام، خەلىفە، ھاشىمى قورەيشى، ئاتقات (اعتقاد)، ھەج، زەكات، فىر، تەرقىن (تەلقىن)، مورىد، فەقىر، شىخ، قەوال، موسحەف، قورئان، ياسىن، ئەلھەمد، تەحىيات، عىبادەت، سىجود، عىرفان، ھەقىقەت، شەفاعەت، مەلەك (ملائكە) ... كور رىيا غەدەوى يا سۇفىياتى ھاتىنەنىف زىمانى ھۇزانتان، بەيتان وقەولاندنا. لەوان لىكولەرى ل سەر مېژوا كەقتا نىزىياتى قەكولت و پىشنا خوتى ب قان بەيتان، قەولان و دەروزان ... قاھىمكەت، ناشكارە دى كەقىتە شاشىيان، چمكى نىزىياتى ژ رىيا غەدەوى يا سۇفى گەلەك كەقتەرە، دەمىن قەھاندنا وان ھۇزانتان، بەيتان وقەولان ژسەردەمىن شىخادىن كورى موسافر (۱۶۷-۱۰۷۴/۵۵۵۷-۱۱۶۱ز) سەدسالىيا دوازى زىنى تا سەدسالىيا ھەقدى ھەزى زىنى قەكىشايە، چمكى دىنىف وان ھۇزانتان، بەيتان وقەولاندنا گەلەك جاران ھۇزانتان قەقىن تەيران (۱۵۱۳ - ۱۱۶۲ز) ومەلاىن باتەيى (۱۱۸۸-۱۷۵۶ز) ھاتىنە^{۱۴}.

ئەف قەول وقەھىنوگە ھۇزانتان يان نە؟

دەرسقىدا دىئىزىن، قان قەول و قەھىنوگان كىشىن خويىن خومالى ھەنە.

ژ لايى كىشىقە، كىشىن ھۇزانتان سەربەستىن، مىنا كىشىن پىرانىيا سىتران، لاوك وھەيرانىن كوردىنە. ل سەر بىنگەھى، سىن لقى، چار لقى، پىنج لقى، ھەفت لقى، يازدە لقى... ھاتىنە قەھاندن، ۋەك مەوالىيەكا ئەندازەيى مامەلە دگەل بىنگەھى ھەر كىشەكى ھاتىيەكەن.

ژ لايى سەروايىقە (قافىقە)، ھەر سىن مالكان ژ ھۇزانتى (قەصيدى)، كىم جاران ژى چار مالكان ئىك قافىيە ھەبە، قافىيە سىن مالك سىن مالك تىننەگوھورپىن. ب كورتى ئەف قەول و قەھىنوگە، ھۇزانتان دكىش وقافىيەكەنە.

گەلەك ژ ھۇزانتان و قەولتانا ناقىن خول داويا بەيتان يان دىنىف بەيتاندا ئانىنە و راجاندىنە ۋەك، شىخ فەخرى ئابىيا، پىر رەشى ھەيران، دىرۇش

مىز جەماكرىن ل موغىرائى (۹ دەنگ)
پىر داود خەلاتىكر^(۱۴) ۋى جارى^(۱۵) (۹ دەنگ)
خوبايە شىخادى دىسالىن ۰۷۴-۱۱۶۱ز ژايە.

ب. دەھمان قەولىدا سۇلتان زەنگى، داودى بن دەھمان
بو جەم شىخادى، ۋەك قاسد ھىنارتىيە:

سۇلتان زەنگى مىرەك ب كارە (۹ دەنگ)
بەرى دچىن دەۋل ۋىقارە (۹ دەنگ)
داود كره قاسد، باشىخادى قە دەھارە^(۱۶)
(۱۵ دەنگ)

ئاشكارە دەۋلەتا ئەتابەگى ل موصل پىر
ژسەد سالان قەكىشايە (۱۱۲۷-۱۲۳۳ز)، تىدا نەھ
سۇلتانان فەرۋەرى گىزايە، دىپرائىيا ژندەراندا، تىن
عمادالدىن كورئ ئاق سىنگەرى زەنگى، ئەۋى
دىنقىبەرا ۱۱۲۷-۱۱۴۶ز فەرۋەرى گىزاي، ناسناقى
(زەنگى) ھىگرتىيە^(۱۷)، لەۋان ب مگرتىيەكا مەزىن
داودى بن دەھمان دەھدىسالىيا ۋازەئى زىنىدا ژايە.
ھۇزانفانىا ۋى:

۱. قەولى سبەكى ژىتىن غەدەۋيا، ل سەر بىنگەھى
(چار دەنگى) ھاتىيەقەھونان، ئەف سەبەقە
تىدا ھاتىيە:

- فەخرى مىن ژىرى زانە (۸ دەنگ)
تە ئىمامىكر ل بەر خەلكى عىزفىن دانە^(۱۸)

(۱۴ دەنگ)
تەمامىا فى قەولى ل ملك الموت ۋداودى بن دەھمانە^(۱۹)
(۲۰ دەنگ)

۲. قەولى داودى خەرىئەندە، ل سەر بىنگەھى اچار
دەنگى) ھاتىيەقەھونان، ئەف سەبەقە تىدا
ھاتىيە:

- داود دىبىزىت،

ھەى پەدشئى مىن پىرى (۸ دەنگ)
ھەگەر تو كەرامەتەكى ژ زىمانى مەزىنر ناھىئىرى
(۲۰ دەنگ)

سۇلتانى (زەنگى) ل سەر دەستى خو^(۲۰) ناسپىرى^(۲۱)

۱. قەولى شىخو بەكر ل سەر بىنگەھى (سىن
دەنگى) ھاتىيەقەھونان، ئەف سەبەقە تىدا
ھاتىيە:

- ژ قەولى (پىر رەشىن جەيرانە) (۹ دەنگ)
ھىجىن ب راست دەست دەھقىتە دامانا پار ۋ برانە
(۱۸ دەنگ)

دائىم مەركەبا ۋى ل بەحرىن گران مەلەقانە
(۱۵ دەنگ)

- ژ قەولى (پىر رەشىن) ب جىدە (۹ دەنگ)
دىژمە ۋە گەلى مورىدە (۹ دەنگ)

مە دىن شەرفەدىنە ۋىناقانا (مە) سۇلتان ئىزىدە^(۲۱)
(۱۵ دەنگ)

۴. قەولى سىيا ئىس^(۲۲)، ل سەر بىنگەھى اچار
دەنگى) ھاتىيەقەھونان، ئەف سەبەقە تىدا
ھاتىيە:

- ئەف كەسەرا (رەشىن پىرە) (۸ دەنگ)
خوزى رونىشتامە ل جەلسا مىرە (۱۲ دەنگ)
جەئ سەمائى دكىشنى فەقىرە^(۲۳) (۱۰ دەنگ)

۳. قەولى شەرفەدىن ل سەر بىنگەھى اچار
دەنگى) ھاتىيەقەھونان، ئەف سەبەقە تىدا
ھاتىيە:

- ئەف زەھمان دى ب ئىمان بى (۸ دەنگ)
جەججا مە سۇلتان بى (۶ دەنگ)

(پىر رەشىن جەيران) زەبۇنى چار بران بى^(۲۴)
(۱۲ دەنگ)

دو: داودى بن دەھمان:

ئاقى ۋى دقەۋلاندا پىر داود، داودى خەرىئەندە^(۲۵)،
داودى فەقىر... زى ھاتىيە، مە (دو) بەلگە ھەنە كو
ھۇزانفانى مە، دەھدىسالىيا ۋازەئى زىنىدا ژايە:

۱. دقەۋلەكىدا شىخادىن كورئ موسافر ئەو
خەلاتىكرىيە:

شىخادى خودانى قەرارى (۹ دەنگ)

۱۲۴۱ز) ^(۱۷۷) ل گورر ژئەدرىن ئىزدىيان شىخ فەخر كورر ئىزدىنى مېرە/مېر ئىزدىنى شەمسىانى يە ^(۱۷۸).
خارزىنى شىخ حەسەنى داسنىن كورر شىخادىن
دوئ يە ^(۱۷۹).

ژئەدرىن ئىزدىيان سەبارا شىخ فەخرى ئاديا ژ
ژئەدرىن عەرەبى رەسەنتر وراستىن، چىكى ئەو ژئەدر
دى، باقى خوشك و برايتىن شىخ فەخر ھەمويان
دىاردىكەن. ئامازى ھۇزۇنقىنى وقەولقانىا وى دكەن،
حەتا رۇزا مەنا وى ژى ژمەرا روندكەن. ژئەدرىن عەرەبى
سەبارا قى چەندى دىمت و شتىن. ھەنك چرىسكىن
كىمىن روناھىن نەبن.

دسەبەقەكىدا ھوسا دى وياقىن شىخ فەخرى
ئاديا دەردكەقن:

شەمسەدىن و فەخرەدىنە
ھەردو پسىن ستيا زىنە
ھەردو خەلەقىن مېرئىزىنە ^(۱۸۰)
ھەردو نەقىن شەرفەدىنە ^(۱۸۱)

ل گورر رىزمانا كوردى راسترە مالكىن بورى ھوسا
بىنەنقىسىن:

شەمسەدىن و فەخرەدىنە
ھەردو پسىن ستيا زىنە
ھەردو خەلەقىن مېرئىزىنە
ھەردو نەقىن شەرفەدىنە

چىكى مالک ب رەنگن اکۆمى/ھەردو/ھاتىنە،
دقى ب كۆمى ب ھىنەنقىسىن. بىرى كىش وقافىە
ونانكویا وان بىتەگوھورپن.

لېكولەرى ئەلمان رودولف فرانك R. Frank
پەرتووكەك سالا ۱۹۱۱ چاپكرى يە ئىدا نقىسىيە، وى
زانبارىن خو سەبارا كورپن شىخادى (بىن دوئ ع.م)
ژ مىژوا Chronika يا Barhebraeus (ابن العبرى)
وەرگىرا فەرەنسېا برونس Bruns و كېرش Kirsh
ب ۵۲۴، ۵۲۲ وەرگرتىنە. پاشى دەقن سىرمانى دگەل
وەرگىرا خویا ئەلمانى ئىنايەخارى ^(۱۸۲) ئەفا ژىرى

(۱۲ دەنگ)

۲. بەيتا سېى، ل سەر بنگەھى (چار دەنگى)
ھاتىبەقەھونان، ئەف سەبەقە ئىدا ھاتىبە:

- داود وه (ھە) دېژى يە (۸ دەنگ)
ھە شىنەشمەسوى ئەولى يە (۸ دەنگ)
دابچىنە سىلاقى شىخادى يە ^(۱۸۳) (۱۰ دەنگ)

سى: شىخ فەخرى ئاديا:

دژئەدرىن مېژويىدا ودىبەيت و قەولاندا ناقى
شىخ فەخرى ئاديا ب گەلەك رەنگان و تەخلىتان
ھاتىبە وەك: شىخ فەخرى ئاديا، شىخ فەخر، شىخ
فەخرەدىن، مەلك فەخرەدىن، فەخرى زەرگورن،
فەخرى زەرباب/بابزەر، فەخرى رەش... كو دجھىن خۇدا
دى ئامازە بىن ھىنەدان.

ھىزا صدېق الدملوجى نقىسىيە، ابن العبرى
دپەرتووكا خۇيا مېژوبىن دا ناقى وى (ئانكو ناقى شىخ
فەخرەدىن) ئىنايە ^(۱۸۴). لى مخابن نەگوتى بە دكېش
چاپىن و كېش بەرپەردا!

دىسان سامى سعید الاحمد نقىسىيە، ابن
العبرى دپەرتووكا خو (تارىخ مختصر الدول) دا ناقى
شىخ فەخرەدىن كورر ئەبولمەفاخر عودەى (بى
دوئ) برىبە ^(۱۸۵). لى دىسان نە نقىسىيە دكېش چاپىن
وكېش بەرپەردا! ھوسا ديارە ژ الدملوجى بى ئامازە
پىدان قەگوھاسىتىيە.

مېژوفان ابن العبرى، كرىكورىوس بن اھرون/ھارون
الملطى خوداتىن پەرتووكا عەرەبىيا نفاقى، تارىخ
مختصر الدول نىقبەرا ۱۲۲۶-۱۲۸۶ز ژبايە. مخابن
من نەكارى ناقى شىخ فەخرەدىن كورر ئادىن دوئ،
دپەرتووكا ناقىدا دلېن عەرەبىن ل بەردستى خۇدا
ب بىنم ^(۱۸۶). ئەگەر بۇچوونا الدملوجى والاحمد
ياراست بىت، ئانكویا وى ئەو شىخ فەخرى ئاديا
ھەقچاخىن ابن العبرى بوپە، دسەدسالىيا سىزدى
زاينىدا ژبايە.

ل گورر ژئەدرىن عەرەبى شىخ فەخر كورر
شىخادىن دوئ يە (۱۲۱۷/۵۱۱۴ز مىرى يە) ^(۱۸۷). براين
شىخ حەسەنى داسنى يە (۵۹۱-۱۱۹۴/۵۱۴۴-۱۱۹۴)

چو لەشكەرگەھى (مەغولان) ولتېورين خاست، لى مەغولان ئەو ب مەرتىن مەحكومكەر وكوشت^{۱۳۹}، ئەف سالە (۱۲۸۱ز) نە فرانك بو پەرتووكا خۇ قەگوھاستىيە، نەزى لىسكوى، تىنى جون گىست قەگوھاستىيە ونقىسىيە، وى (براين چويە سورىن) دەمەكى خراب بو زقېرنا خو ھەلبىزارتېوو (۱۲۸۱ز)، مەغولى دزى مەمالىكان دشمەپىدايوون، لەوان پىپارا كوشتنا وى دا^{۱۴۰}.

فېلىپ كراينبروك Ph.Kreyenbrock سالا ۱۹۹۵ ھەرنەو زانبارىن فرانك ب ۵۴، لىسكو ب ۱۰۴ قەگوھاستىيە^{۱۴۱}.

سەبارا بۇچوونا لىسكو كو فەخەرەدىن دەمى ز مسرى زقېرى يە وەلاتى، مەغولان حوكمىن كوشتنى ل سەردانى^{۱۴۲}، مە بەرى نھو گو ئەفە شاشى يە ب گروقىن:

أ. فرانك بەرى لىسكوى نقىسى يە، كورى مەزنى شىخادى ئەوئ مشەختى سورىن بوى، دەمى پوشمان بووى و زقېرى ل سىدارى ھاتەدان^{۱۴۳}، ناشكارە شەمسەدىن بۇ مشەختى سورىن بووى و فەخەرەدىن چويو مسرى!

ب. Barhebraeus (ابن العبرى) سەرەكانىيا قان نوچانە نقىسى يە، كورى مەزنى شىخادى (بىن دوئ ع.م) ئەوئ چويە سورىن پىشتى زقېرى وەلاتى، مەغولان كوشت^{۱۴۴}، ناشكارە شەمسەدىن بو چويە سورىن!

دەمى ئەم بۇچوونىن نقىسەرىن بورى بىزنگ دكەين ئەف نىقىشكە سەردكەفە:

۱. ھەمىان ھزرىن خو ز مىژوا سىرانييا ابن العبرى، ز وەرگىزىن فەرەنسى وئنگلىزىن وى، قەگوھاستىيە.

۲. ابن العبرى ھەقچاخى بۇيەرىن رۇژھەلاتا ناپىنە دەسەسالىيا سىزىدىدا، نىقىبەرا ۱۲۲۶-۱۲۸۱ز ژبايە، خەلكى باكوروى كوردستانىيە ل مەلاتىا ز دىيوپە ول ئەزەرىنجان مرى يە، تانكو ب گىشتى دى نوچەپىن وى داستىن و نىزى راستىن بن.

۳. مىژوقان ابن العبرى مىنا پىرانييا مىژوقانىن

وەرگىزا كوردىيا وەرگىزا ئەلمانىيا دەقى سىرانيىن فرانكە:

وى سەردەمى (۱۲۷۵ز) دوپەرەكى نىقىبەرا دو كورىن شىخادى (بىن دوئ دا ع.م) پەيدابو، شىخادىن كوردىن دەردورىن مۇسل مىنا پىغەمبەرەكى ھىقىدكەنى، يەك ژوان ژنەكا مەغولى تانى بو، بىن دوئ ز ترسادا دگەل نىزى ۴۰۰ كەسان ز ئالىگىرىن خو، ب گاران و پەزى خۇقە، مشەختى سورىن بون، دوئ سالىدا^{۱۳۳} و دەسەردەمى مەسعود دا^{۱۳۴} (۱۲۷۶ز) كورى دىن شىخادى ز دەردورىن مۇسل، دگەل ژنا خۇيا مەغولى مشەختى مسرى بون، كورى مەزنى شىخادى ئەوئ مشەختى سورىن بوى، پىشتى دەمەكى زقېرى مىرگەھى وژ مشەختىبونا خو پوشمان بو، لى پىپارا سىدارەدانا وى (ز لاپىن مەغولان قە) ھاتەدان^{۱۳۵}.

روچيە لىسكو R. Iescot دپەرتووكا خودا سالا ۱۹۲۸ ھەرنەو زانبارىن فرانك قەگوھاستىيە، دىسان زانبارىن خو ز پەرتووكا خۇيا بناقى Les Yezidis de Syrie وژ پەرتووكا Barhebraeus وەرگىزا فەرەنسىا پروكوك Prococke ب ۵۰۹ وەرگىتە^{۱۳۶}، لىسكو خالەكا بالكىش ئازاندىبە و نقىسىيە، شىخ فەخر پىشتى دەمەكى كورت ز مسرى زقېرى وەلاتى وب كوشتنى ھاتەحوكمكەرن^{۱۳۷}، ب ھزرا من ئەفە بوچوونەكا شاشە ود موفكىن داھاتىدا دى راستىا وى بو خاندەفانان بەلىكەين.

جون گىست J. Guest ل سالا ۱۹۸۷ ھەرنەو زانبارى دوبارەكرىنە ل گوور ژندەرىن نقىسىن ئەوى زانبارىن خو ز Barhebraeus توژاندنا، بىجان، وەرگىزا ئنگلىزىيا، بودج، چاپا، ئكسفورد، ۱۹۳۲، جا ب ۴۵۳ - ۴۵۶ وەرگىتە^{۱۳۸}، من ز جون گىست زانى وەرگىزا ئنگلىزىيا پەرتووكا Barhebraeus ھەبە، ژ بەختى من سى سى لىبەكا وەرگىزا، بودج چاپا، ئكسفورد ياناقىرى، ل پەرتووكاخانا Staatsbibliothek ل بەرلىن ھەبە.

Barhebraeus (ابن العبرى) خالەكا گىزنگ نقىسىيە ئەوئ ئەو، سالا ۱۲۸۱ز براين مەزنى چويە سورىن (شەمسەدىن ع.م) زقېرى جەھى خو،

(معدل) بو ژاننا خورسنىيا مروقى ھژمارەكا بەرنەقلە. لەوان ل گوور فنان پىزانىنان شىخ فەخر ب راستىن بۇچوون دقنى نىقبەرا ۱۲۱۲ - ۱۲۸۲ ز ژايبىت^{۱۵۱}. گومانبەرە دسەدسالىيا سىزىدندا ژايبە.

بەلگەبەكى دنى مكوومى پىشتەقانىيا ژاننا شىخ فەخرى ئاديا دسەدسالىيا سىزىدندا دكەت مشورا پىر خەتىب پىسى كورئ پىر بوتارە^{۱۵۲}. كو شىخ حەسەنى داسنى يان ب قەرمانا وى. ب حازرىونا شىخ فەخرى ئاديا وگەلەكىن دن ل گەلىن لالاش. دىقا ئىكىيا سەدسالىيا سىزىدندا ھاتىبەنقىسىن. چمكى شىخ حەسەن مينا دسەرمەرا بورى تا سالا ۱۲۴۶ ل ژاننى بوو. ژىبرا مە نەچىت ب حازرىونا شىخ فەخرى ئاديا ھاتىبەنقىسىن كو وىگا ئەوزى ل ژاننى بو. ئاشكارە گىش نقىسەرن مە بەرى نھو ناقىن وان ئانىن وەك توسنى رەشىد. عەسكەرى بويىك. خىرى بوزانى وياقى نازاد ... ل وى ھزرىنە شىخ فەخر دسەدسالىيا سىزىدندا ژايبە.

ھۆزاقانىيا شىخ فەخرى ئاديا:

مەگو شىخ فەخرى ئاديا خارزايى شىخ حەسەنى داسنى بە. شىخ حەسەن دژدەرن مېژويىدا بىرتىژ. زىرەك، شەرەزا و فلىقان/بلىمەت بو. بژلى كو ھۆزاقان و نقىسەر ژى بو^{۱۵۳}. كورد دېژن پىشتى سەدساللا خارزا ددەنە دو خالا. ل گوور ژدەرن ئىزدىيان شىخ فەخر ژى بىرتىژ شەرەزا، زانا، دورىن، ھۆزاقان وقەولقان بو^{۱۵۴}.

ژەنەك ژدەرن عەرەبى تى زانىن شىخ فەخر بەيت، چامە وقەولن دىنى بو ئىزدىيان دىستن و قەدھونان، الدملوجى نقىسى بە، دقەفتەكا دەسنىقىسىن داود الجلبى دا فەتوايەكا شىخ حەسەنى شىفكى ھەبە، تىدا ھاتى بە: ئىزدى ل دو (ھىياتات الشىخ فخر) ژبەرناخفتىن شىخ فەخر) دچن وپىشتا خو پى قاھىمدكەن^{۱۵۵}. پاشى موفكەك ژ فەتوا شىفكى ناقىرى بو نىف پەرتووكا خو قەگەھاسنى بە^{۱۵۶}. ئەو موفك دفتوا رەبەتكى دا تونە. ئەفەزى بەلگەبە شىفكى فەتوايەكا چودا

عەرەب شىخ حەسەنى داسنى، شەمسەدىن وفەخرەدىن ب كورن شىخادىنى دوى زانىنە. ل گوور ژدەرن ئىزدىيان شەمسەدىن وفەخرەدىن كورن مېر ئىزدىن. خارزىن شىخ حەسەنى داسنى نە، شىخ حەسەن ژى كورن شىخادىن دوى. ژدەرن ئىزدىيان راستىن چمكى ئىزدى دىق بويەراندا ژايبە وپاراستىنە.

۱. فەخرەدىن/شىخ فەخرى ئاديا سالا ۱۲۷۱ از مشەختى مسرى بوويە، ئاشكارە بەرى سالا ۱۲۸۱ از. ھى نىقبەرا مەغولان ومەمالىكان شىلونەبووي. زقرى بە وەلاتى. پىدقى بە نھو ھزى و بۇچوونىن ھەك نقىسەرن كورد سەبارا سەردەمى ژاننا شىخ فەخرى ئاديا دانىنە بەرچاق.

أ. توسنى رەشىد، شىخ فەخر دسەدسالىيا سىزىدندا بەرھەمىن خو سىوراندىنە^{۱۵۷}.

ب. خىرى بوزانى، شىخ فەخر نىقبەرا ۱۱۹۴ - ۱۲۴۶ از يان ۱۲۱۲ - ۱۲۹۰ از ژايبە^{۱۵۸}.

ج. باقى نازاد، شىخ فەخر نىقبەرا ۱۱۶۹ - ۱۲۵۴ از ژايبە^{۱۵۹}.

د. عەسكەرى بويىك، شىخ فەخر نىقبەرا ۱۱۹۰ - ۱۲۶۰ از ژايبە^{۱۶۰}.

بژلى ھىژا خىرى بوزانى ھىزايىن دىن ناقىرى نەنقىسى بە، ئەو چەوان گەھشتىنە دەسنىشانكرنا وان سالان!

مە بەرى نھو گو شىخ فەخر كورن مېر ئىزدىنە، خارزىن شىخ حەسەنى داسنى بە. ب گىشتى دقنى بىست سالەكىن ژى/تەمەنى نىقبەرا خالى و خارزىدا ھەبن. شىخ حەسەن سالا ۱۲۴۶/۵۶۴۴ از ب دەستىن والىن مۇسل بدرالدىن لولۇ ھاتىبەكوشتن^{۱۶۱}. وىگا ژىن وى ۵۳ سالبوون، ئانكو شىخ حەسەن نىقبەرا ۱۱۹۴-۱۲۴۶ از ژايبە^{۱۶۲}. شىخ فەخر كو بىست سالەكا ژ خالى خو بچوكتەرە، ژدەرەكى نقىسى بە ھەفتى سالان ژايبە^{۱۶۳} بى بىرتىتە مە ئەف ھەفتى سالە ژكوقە نانىنە. لى ھەفتى سال وەك ناقىجى

ھىزا من سىلاڧ و كەلاڧ ھەردو ئەسلىدا (سەلام و كەلام) بويىنە، دا دگەل قافىيا (خولام) ب گونجىن! ئانكو ئەڧ سەبەقە ل سەر بىنگەھى (چار دەنگى) ھاتىبە قەھاندىن ھوسابويە:

سەلام و سەد سەلام (۶ دەنگ)
 ھەي مەلك و شىرىن كەلام (۸ دەنگ)
 يامەلك شىخ سىن تو باخوى، شىفەخرى ئادىا ئەزم خولام^{۱۰۸} (۱۸ دەنگ)
 ئاشكارە ئەم نكارىن ھەمو بەرھەمى شىخ فەخرى ئادىا دڧى گونارنىدا توومار كەين چىمكى گەلەكە. تىن دى ھەنەك بەيت وقەولتىن ويىن ناڧىن وى تىدا ھاتى، ھەك بەلگە بو ھوزان قانبا وى، دانىنە بەرچاڧ

۱. قەولنى شىخ فەخرى زەرگىوون، سەرىنگەھى (سىن دەنگى) ھاتىبە قەھونان، ئەڧ سەبەقە تىدا ھاتىنە:

- ز قولى شىخ فەخرى زەرگىوون^{۱۱۱} (۹ دەنگ)
 ھنجىن ئەفەسا پار وبرايتت ئاخىرەتن ب كىشىنە (۱۸ دەنگ)

رۆژا ئاخىرەتن وى دەردەكى بى دەرمان ب بىنە (۱۵ دەنگ)

- ز قەولنى شىخ فەخرى ئادىا ئەزى ئەسلىمە ژ ناڧ، و (ئەز) دكارى ئەسلىيا (۱۶) (۱۵ دەنگ)

ئەزى مسرى بوم ژ مسرى^{۱۱۲} (۹ دەنگ)
 ۲. قەولنى فەندىلا سەرىنگەھى (چار دەنگى) ھاتىبە قەھونان، ئەڧ سەبەقە تىدا ھاتىنە:

- ئەڧ قەولە قەولنى مەلك فەخرەدىنى زەرگىوون^{۱۱۵} (۱۴ دەنگ)

پىرسكەن مەلەكى بەيرونە (۸ دەنگ)
 گەلو ەزمان جاوا راوەستابو بى ستونە؟

(۱۴ دەنگ)
 - ۋە دىبىزە فەخرەدىنى ئادىايى^{۱۱۱} (۱۰ دەنگ)

دژى ئىزدىيان داپە، جھى داخىيە سىلا نڧىسىنا فەتواين و سەردەمى ژيانا شىڧكى بۇمە نە درونن. دوور نىە فەتوا دسەدسالىيا پازدىدا ھاتىبەدان، ب گروڧى زانايەكى دىن كوردى بناڧى محمد كورپى يوسڧىن ھەلوانى^{۱۰۸} بانگى شەرى ئىزدىيان سىلا ۱۴۱۴ ز ھەلدىزىيە، دوفدا ھىزىن مېرى جىزىرى عزالدىنى بۇتانى، ھىزىن مېرى شەرانتىش تەۋەكۈلى كورد ھىزىن سەردارى ھەسكىڧى ... ھىزىش بىرىنەسەر لالىش^{۱۰۹}. لەوان دور نىە فەتوا شىڧكى بو پىشتەقانبا گازىن ھەلوانى بە.

بەرنەڧل ئەڧ فەتوايە بەرى فەتوا شىخ ەبەدولابىن رەبەتكى بە ئەوا سىلا ۱۷۱۵ ز ھاتىبەدان، ب گروڧى شىخىن رەبەتكى ھەنەك ھەڧوكىن وى بو نىڧ فەتوا خو ڧەگۇھاسىتىنە، ژوان ھەڧوكا (ژىرئاخمتىن شىخ فەخرى^{۱۱۱})، پانژى ھەردو فەتوا ئىكەن، بو دو كەسان ھاتىبەدانان.

پەيڧا ھىزىيات/ژىرئاخمتىن ئەوا دژىمان داپەپال شىخ فەخرى بەلگەيە كو ھەنەك خەلكىن بادىيان دزانى قەول، بەيت، ھوزان و دەروژىن ھەين ژ گوتىن شىخ فەخرىن، ئەڧە ژى خالەكە پىشتەقانبا راستىا ھوزان قانبا وى دكە.

مەگو بەيت، ھوزان، دەروز وقەولتىن ھوزان قان و قەولقانىن ئىزدىيان دىنگادا ھاتىنە پاراستىن و نڧىش بو نڧىشى ڧەگۇھاسىتىنە، لەوان گەلەك جازان پەيڧ و جھىن وان ھاتىنە گۇھارتىن، قافىە و كىش ھاتىنە شىكاندىن، مالك (رىزك) ھاتىنە زىدە كىرن يان قوساندىن، لى كاكىل و نىڧىشكىن وان ھاتىبە پاراستىن. بۇ نىمۇنە دقەولنى امەلك شىخ سىن) دا سەبەقا ئىكەن ھوسا ھاتىبە نڧىسىن:

سىلاڧ و سەد سىلاڧ

ھەي مەلكو شىرىن كەلاڧ

يامەلك شىخ سىن كو باخو شىفەخرى ئادىا ئەزىم خولام^{۱۱۱}

ئاشكارە دىزىكا سىندا (كو باخو) شائىشىيا چاپىنە، چىمكى دسەبەقىن دوفدا (تو باخو) ھانى يە، قافىا پەيڧىن (سىلاڧ، كەلاڧ، خولام) شىكەستى بە، ب

عەشىرەتتەن كوردان ۋەك: ھەكارىيان، مېھرانىيان/
مېرانىيان، ھەمىدىيان، بەشتەۋىيان، ھەزىيانىيان
ۋەزەرزىيان ب گەرمى تىدا بىشكداربوون^(۱۷۳). گەلەك
زەرزىيان تىدا جەيتن بلند گرتن ۋەك شىركويىن كورئ
باخلئ زەرزازرى، نوشىروانى زەرزازرى^(۱۷۴)، نورالدىنى
زەرزازرى^(۱۷۵)، جمال الدىن خوشترىنى زەرزازرى
ۋشىروين (شىروە) كورئ ھەسەنئ مېھرانىي/
مېرانىي زەرزازرى^(۱۷۶)... ھند.

زەرزازرى دكەقندا ل دەقەرا شىنگارى ھەبوون. ابن
الاثىر نقىسى يە، سالا ۵۷۸ھ/۱۱۸۲ از سۇلتان صلاح
الدىنئ ئەيوپى دقيا شىنگار بىختەين دەستىن خو،
براين سەردارى مۇسل عزالدىن ئەتابەگى خو تىدا
ناسىكرا، مېرىن كوردىن زەرزازرى ژ بىنقە خو گەھاندە
صلاح الدىن، رئا كەلى نىشادا ۋھارىكارىيا ۋى كر،
سۇلتان شىبا شىنگارى ب ھارىكارىيا وان بگرت^(۱۷۷).
ل گوور ژىدەرىن ئىزدىيان زەرزازرى/زەرزازىسى
دەدسالىيا دوازى زاپىدا ل دەقەرا مەقلوبئ
شىخان ۋەدەردورن روبارى گومل (تابەكئ زى
بادىنان) ھەبون، گوندئ زىوە ل بن چىايى مەقلوب
ئالى ژوورى قە، گوندئ شىخ جەغەرى زەرزازى بو،
محمد رەشائى دومبەلى/دوملى خوندكار، مورىد
ۋەھفچاخئ شىخادىن كورئ موسافرا، پىشتى
شەرەكن گران دژى شىخى زەرزازى و ئالبىكرىن ۋى
كرى، ئەو ژ گوندئ ناقرى گرنەدەر^(۱۷۸).

بىشتى نەمانا دەلەتا ئەيوپى ل مصرئ، گەلەك
ژخىل ۋەشىرىن كوردان كەتتەنىق ئەشكەرى
مەملوكى، مئزوفان ابن فضل اللە الاعمرى شىرەتا
سەركىشىن كوردان (وصية مقدم الاكراد) بو ھىزىن
كوردىن دنىق ئەشكەرى ناقرىدا، ھوسا بومە
قەدگىرى: ((ان رعايتنا الشريفة ستعمم وتوقد
نار كل قبيلة، واننا لاينقص عندنا بختبختى،
ولاننسى طرف دىسنى، ولا نحل ازار زرزازى الا
لنلبسه الملبس السننى، ولانسهر طرف سهرى الا
لینام قرير العين... الخ^(۱۷۹).

دقن شوفا بورىدا بختى بۇنانى نە، سهرى
ژى سۇراتى نە، مەرەما مە دىسنى/دېسنايە كو

ھەرچار برا ب تەقايى (۸ دەنگ)

رادانە وان ب ھەقرايى (۸ دەنگ)

دىن ستونا عەزمان راۋەسرابو ب دوغايى^(۱۷۷)

(۱۴ دەنگ)

۳. قەولئ تەختا ل سەر بىنگەھئ (چارەنگى)
ھاتىيەقەھونان، ئەق سەبەقە تىدا ھاتىيە،

- پادىشاين من ل ناقد تەختى خويىن ئامنە

(۱۴ دەنگ)

مەلك فەخرەدىن خادەمە (۸ دەنگ)

ھەجا مە كاف و مغار و قوبلەت ب دور ۋەزەرمە^(۱۷۸)

(۱۶ دەنگ)

- ژ قەولئ شىخ فەخرئ نادىا (۸ دەنگ)

پادشاھئ من بن بىريا (۸ دەنگ)

بن داھەرە (زاھەرە) لەھمو جىا^(۱۷۹) (۸ دەنگ)

ب ھىزا من ئەق ھەرسىن نەونە بو ھۇزائىنى
ۋقەولفانىا شىخ فەخرئ نادىا بەسەن،
بەرھەمىن ۋى پىندقى پەرتووكەكا خوسەرن،
گوتارا مە ھەرھندە دكارىت دنىق چارچوقئ
خودا ھەبىزكەت.

چار. نەبو بەكرئ كورئ ئومەرى

زەرزازى:

ئەوى ناقتن خو دىبەيت ۋقەولئن خۇدا ھوسا نقىسى
بە: ژ قەولئ ئەبا بەكرئ ئومەرە، ژ قەولئ ئەبا
بەكرئ زەرزازى، ژ قەولئ ئەبا بەكرئ ئومەرا يى
زەرزازى^(۱۷۷). ژ قان قەولان مە ناقتى ۋى زانى يە.

پەيشا زەرزازى سىناھىەكن سەبارا سەردەمئ ژيانا
قى ھەلبەستمانى ۋ قەولفانى ددەتە مە. زەرزازى
كەقتەر زەرزازى ناقتن عەشىرەتەكا كوردى يە، ناقتى
ۋى دژىدەرىن مئزويىدا دچاخىن ناقتەراستدا پى ھاتى
يە^(۱۷۸). ھەنەك بابكىن ۋى بەرى ئەيوپىيان ل شامى
دژيان، بو نەمونە زانايى دىنى محمد كورئ رەھمەزانى
زەرزازى ل باژئى دىمەشق سالا ۵۴۷مىش/۱۱۵۴ از
ژ دىيوپە^(۱۷۹) دگەل پەيدابوونا دەلەتا ئەيوپى

داسنى نە! نە بەلى يە ئەف داسنى يە، مينا ئىزدى دىنىف ئەشكەرى ئەبۇبىيا ومەملوكىيادا بۇون، يانژى بوسلمان بىوون ونقىشنى خو ئىزىنەكرىون. قى دىنىم چىمكى دگوتنه زانابىن ناقدىر حىسبىن بن باخل الزىزارى، ئەوى دسەدسالىيا دوازى زانيدا ژىلى، دگوتنى پىر حوسىن^{۱۸۱}.

ياقوت الحموى (۱۲۲۸ز مرى يە) نقىسى يە، كەلا خوفتىان^{۱۸۱} دكەقىتە ھەرىما ھەولتەر. سەر رىيا ھەولتەر - مەراغە ودىنژى كەلا خوفتىان زەرزارى^{۱۸۲}. ئانكو زەرزارى دسەدسالىيا سىزىدا ل دەردورىن ھەولتەر ژى دىلەقۇبون.

بەدلىسى فەسلەكن پەرتووكا خو (شەرەقنامى) بو مىرژىن مىرگەھا زەرزا نەرخان كرىبو، لى مخابىن يان ژىركر بنقىسىت، يانژى نقىسى بو ونەما. بەدلىسى دىنژى مىرى يابان پىر بوداق (ل داوويا سەدسالىيا پازى زانيدا) وىلايەتا لارجان/لاھىجان ژ عەشىرەتا زەرزا ستاندا^{۱۸۳}. ب ھىزا عباس العزاوى عەشىرەتا زەرزا دئەسلدا ژ عەشىرەتىن بادىنان بو، ژ وىرى بەلاقۇبون چۈنە گەقەرئ ومەلازگىردى ل وىلايەتا ھەكارى، شىوېن (أشنوبە) وناق شىكاكان ل رۇژھەلاتى كوردستانى و چۈنە دھەرا ئالتون كوپرى^{۱۸۴}.

وھسا ديارە زەرزارى، زەرزارى وزەرزا يەكن، جەنن ئاكنجىبونا وان نىزى ھەقن، تىپىن پەيقا زەرزارى لىك ھاتىنەگوھارتن وسقۇكرن، مينا پىرانىا خىل وعەشىرەتىن كوردان بەرى ئىسلامن، پىرانىا عەشىرەتا زەرزارى/زەرزارى ژى دكەقندا ئىزدى، جو وفەلەبون، كەسىن وانىن وھك گاقانن زەرزارى ونەبابەكرى عومەرى زەرزارى بەيت وقەول بو دىنن ئىزدىياتىن قەھاندىنە، پاشى ھىدى ھىدى عەشىرەت بەرف موسلمانەتىن قە چۈبە، ژ بەلگەيىن دىنن ئىزدىبونا ھەك بابكىن عەشىرەتا زەرزارى/زەرزارى سەمايا پىروزا زەرزايە كو تا ئىرو ل لالاش تىنەكرن، ئاشكارە حەفت رەنگىن سەمايا پىروز ل لالاش تىنەكرن، سەمايا زەرزا بەك ژ وانە^{۱۸۵} دور نىە بو رىزگرتنا قى عەشىرەتن ئەف سەمايە ھاتىبە

پىروزكرن.

نھو ل گوور ژىندەرتن ل سەر عەشىرەتىن ئىزدىيان ئاخفتىن^{۱۸۱}. ھىچ عەشىرەتەك ئىزدى بناقنى زەرزارى/ زەرزا نەمايە، حەتا ل دھەرتىن مىنژوېن وان وھك بادىنان، شىنگار، ھەكارى وشام... عەشىرەتا زەرزارى يادەشتا لاھىجانن ئەوا بەدلىسى باسكرى، نە گوتى يە ئىزدىبون، چىمكى بەدلىسى عەشىرەتىن ئىزدىبىن سەردەمىن خو ھىمارتىنە وھك، مەحمۇدى، سلىمانى/سلىقمانى، خالدى/خالتى، نوبىدكان، دونبەلى، شورش، ھىودل، بسىانى وبۇتانى^{۱۸۶}.

پشتى ئەمانا دەولەتا ئەبۇبى دسەدسالىيا سىزىدا (۱۲۸۴ز)، بۇلى ناقى زەرزاينىن دەشتا لاھىجانن، ناقى عەشىرەتا زەرزارى/زەرزا دژىندەرتن مىنژوويدا كىم تىنەدىن يان ناھىتەدىن، ناقى وى نھو بوبە زىزارى وزازا، وھسا ديارە بابكىن ئىزدىن كەقنارتن عەشىرەتن، ناقى وان سقۇكبوبە وبوبىنە زازا، بابكىن ژى موسلمانوبىن ناقى زازا ھلكرتى يە، بابكىن ماين ئىزدى ب ناقى دومبەلى/دوملى تىنەناسكرن، ھەرچەند زازا ودوملى ئىكن.

ل گوور زانبارىن بورى ھۆزانقان وقەولقانىن مەيىن ناسناقى زەرزارى دھەلگىرن، بەيت وقەول ب دىنن ئىزدىيان قەھاندىن وھك، ئەبو بەكرى كوپرى ئومەرى زەرزارى وگافانن زەرزارى ... دقن دسەدسالىيا سىزى زانيدا، وب مگرتبەكە لەغەرا سىست دسەدسالىيا دوازىدا، ژابىن.

ھۆزانقانیا ئەبو بەكرى كوپرى ئومەرى زەرزارى:

۱. قەولن پىر شەرەقنى مىراقى، سەرىنگەھى (چار دەنگى) ھاتىبە قەھوتان، ئەف سەبەقە تىدا ھاتىنە،

ژ قەولن (ئەبابەكرى ئومەرە) (۱۰ دەنگ)

ھنجىن مىرى ل رىيا مەسەبىن خو، بىن نەكەر وىن مەكەرە (۲۰ دەنگ)

ل دىوانا شىخادى ومەلك شىخ سىن نەشەفاعەت

۱. قەولىن سېبەكنى ژىيىت غەدەھوى يا، سەرىنگەھى
(چارەدەنگى) ھاتىيەفەھونان، ئەف سەبەقە تېدا
ھاتىيە؛
(۸ دەنگ)
۲. فەخرى مىنى ژىرى زانە
تە ئىمامى كىر لېبەرخەلكنى غىرىفى زانە (۱۴۱ دەنگ)
ئەمامىيا فى قەولى ل ملك الموت و(گافانى زەرزانە)
(۱۸ دەنگ)^(۹۲)
۳. قەولىن ئەمرد و غەزىمان، سەرىنگەھى
(خەفت دەنگى) ھاتىيەفەھونان، ئەف
سەبەقە تېدا ھاتىيە؛
- ب قودرەتا رحمانە (۷ دەنگ)
ئەمرد و غەزىمان پىكھاتن وەكە خوشك وبرانە
(۱۴ دەنگ)
۴. ئەمامىيا فى قەولى خودانە وملك الموت و(گافانى
زەرزانە)^(۹۳) (۲۱ دەنگ)
۵. قەولىن قەرە فرقان، سەرىنگەھى (چار دەنگى)
ھاتىيەفەھونان، ئەف مالكە تېدا ھاتىيە؛
- ھنجىن ل فى قەولى يىن ب شكە يىن ب گومانە
(۱۱ دەنگ)
۶. ئەف قەولە قەولى قەرە فرقانە
ئەمامەتيا فى قەولى ل خودى و(گافانى زەرزانە)^(۹۴)
(۱۱ دەنگ)

تەش. شىخ مەند كورى فەخرى نادىيا؛

شىخ فەخرى نادىيا دو كور ھەبون مەند و بەدر^(۹۵)،
ھەك دىئىن سى ھەبون وئاقوب زىدەدكەن^(۹۶)، دگەل
كچەكى بناقى خەزال ناقدىرە ب خاتونا فەخرا^(۹۷)،
ئاشكارە شىخ مەند دەسەدسالىيا سىزدىدا ژىايە،
دەمى باقى وى چوبەبەر دلوقانىيا خودى، شىخ مەند
قەول پى قەھاندىنە، ئانكو يى مەزىبويە و شەرەزايى
دېستىن و قەھاندنا قەولاندا پەيدا كرى يە.
ھۇزاتقانیا شىخ مەند؛

۱. قەولىن فەرۋارى، ل سەرىنگەھى (سى دەنگى)
ھاتىيەفەھونان، ئەف سەبەقە تېدا ھاتىيە؛

۱. لى ھەبە، نە مەھدەرە^(۹۸) (۲۴ دەنگ)
- ژ قەولى (ئەبایە كرى ئومەرا يىن زەرزاىى)
(۱۴ دەنگ)
۲. ھەكە دو برا كىرەتەباىى (۱۰ دەنگ)
ب فەرۋارا سۇلتان شىخادى، دى چىباى دانىنە سەرچ
باىى^(۹۹) (۲۰ دەنگ)
۳. دوغا تفاقى، سەرىنگەھى (چار دەنگى)
ھاتىيەفەھونان، ئەف سەبەقە تېدا ھاتىيە؛
- ژ قەولى (ئەبایە كرى زەرزاىى)
(۱۰ دەنگ)
ھەكە دو برا ب ھەقرا كىر تەباىى
(۱۴ دەنگ)
۴. ب فەرۋارا شىخادى وملك شىخ سىن، دى چىبا دەيىن
سەر چىباىى^(۱۰۰) (۲۰ دەنگ)
۵. قەولىن قەندىلا، سەرىنگەھى (ياز دەنگى)
ھاتىيەفەھونان، ئەف سەبەقە تېدا ھاتىيە؛
- (ئەبایە كرى ئومەرا) مە لومىن (۱۱ دەنگ)
شەمس و فەخرىن مىرا مەزەھب و دىن (۱۱ دەنگ)
برانو ژاغفان ب گەرىن، بلا دناگرى غەزەبىدا ب مېن
(۲۲ دەنگ)
۶. - (ئەبایە كرى ئومەرا) مە قەھۇژن (۱۱ دەنگ)
شەمس و فەخرىن مىرا ھەيغن وروژن (۱۱ دەنگ)
برانو ژاغفان ب گەرىن، بلا دناگرى غەزەبىدا ب سۇژن^(۱۰۱)
(۲۲ دەنگ)

پىنج. گافانى زەرزا؛

سەبارا ھۇزاتقان و قەولغان گافانى زەرزا كو مە
بەرى نەھو ناقى وى ئانى بوو، تىشتى زىدە ل سەر
ژيانا وى ل جەم مە تونە، ئەھۋى ب مگرتىبەكا مەزىن
دەسەدسالىيا سىزدى زابىدا ژىايە، مېنا ئەم دىزىكىن
بوريدا ل سەر سەردەمى غەشىرەتا زەرزا ب گىشتى
ئاخفتىن وئامازە داىى.

ھۇزاتقانیا گافانى زەرزا؛

-شىيخ مەند وئ دگومىنە (دگەمىنە)

بىن مىنا عەزىز مەلك فەخرەدىنە

ژ نائ مە دچنە، گەلو ئەم كى وكىنە^(۹۸۲)

-رايە بابو تو رايە

چارشەمبو رۇزا ب حسايە

شىيخ مەند مايە بىن بابە^(۹۹۱)

هەنەك ل وئ ھەزرىنە (قەولىن فەرۋارنى) ژ قەھاندنا
شىيخ فەخرى نادىيە. ئى ئەفە بۇچوونەكا
سىستە چىمكى شىيخ فەخر دقەولىدا بىن
نەساخ و بەدخالە (حالى وى حالەكى نەخوشنە،
ل سەر قوبى بى بەدخالە)^(۱۰۰۱) پاشى دچىتەبەر
دلوقانىبا خودى و وەسفىن سىندروكا وى تىنەدان
(ئەفە سىندروكا سىپى يە، دناقدا فەخرى بگولى
يە، مەلەكان برە جەم مەلەكى عەرشى عىلى
يە)^(۱۰۰۲) دىسان رۇزا چارشەمبو وەك رۇزا ژ دىبون
وكراسگوھورينا وى تىنە دەسنىشانكىرن (دلن
مىن ب خەمە، ئەزى ل عالمان پىسار دكەمە،
عەزىز مەلك فەخرەدىن ل چارشەمبوى بويە
و ل چار شەمبوى گۆھەست قەدەمە)^(۱۰۰۱) نە
بەر ئەقلە شىيخ فەخر باسى سىندروكا خو ورۇزا
كراسگوھورينا خو بكتە! ئەفە شىيخ مەندە
ھوسا نازك و خەمگىن وەسفىن مرنا باقى خو
دە.

۲- قەولىن بەدرومەند^(۱۰۰۲) سەرىنگەھى (چارەدەنگى)

ھاتىيەقەھونان، ئەف سەبەقە تىدا ھاتىيە:

- مەند دىيىرتى بەدرو بەس بكتە قال وقىلە

(۱۲ دەنگ)

ئەز چى بكتەم تو رونىشتى يە ل سەر چى دەلىلە

(۱۴ دەنگ)

پىشتى شىيخ فەخرى نادىا، ئەز وتو نائىنەن دەرزىكە

ب دو پىلە^(۱۰۰۱)

۳- قەولىن بۇرىت قەقىرا، سەرىنگەھى (چارەدەنگى)

ھاتىيەقەھونان، ئەف سەبەقە تىدا ھاتىيە:

- ژ قەولى شىيخ مەندى فەخراتە (۸ دەنگ)

راستمالى مىزا ئىمانە (۸ دەنگ)

ئەم دكىمەن خودى تەمانە^(۱۰۰۵) (۸ دەنگ)

ئەف نەموونە بۇ ھۇزانفانى وقەولقانىبا شىيخ مەندى

فەخرابەسن.

سەرىنگەھى:

ھۇزانفان و قەولقانىن قى لىكولىن
ھەمبىزكىرىن شەشەن، پىر رەشى ھەيران، داودى
بىن دەرمان، شىيخ فەخرى نادىا، ئەبو بەكرى
كورى ئومەرى زەرزايى، گاغانى زەرزايى شىيخ مەندى
فەخرابەسن، پىر رەشى ھەيران و داودى بىن دەرمان
ل گوور بەلگە و ژندەرىن مىژووى دەسەدسالىبا
دوازى زانىدا ژايەنە، ھەر چارىن دىن دەسەد سالىبا
سىزدىدا.

پرانىبا ھۇزان و قەولقانىن وان سەرىنگەھى
اسىمالكى ھاتىيەقەھونان، ئانكو ھەر
سەبەقەك ژسىمالكان پىكھاتى يە سەبەقىن
ناقىن قەولقانىن تىدا ھاتىن و مە دقى گوتارىدا
دەسنىشانكىرن، دكىش و قافىە كرىنە، كىشىن
وان وەك دەسەرمەرا بورى، كىشىن سەرىسەن
مىنا كىشىن لاوك و ھەيرانىن كوردىنە.

تا نھو مىژوا دەسپىكا ھۇزان قەھاندنا كوردى
ب كرمانجىبا ژوورى دزقرى يە سەدسالىبا شازدى
زايىنى، سەردەمى فەقىن تەيران (۱۵۶۳-۱۶۴۲ز)،
مەلاىى جزىرى (۱۵۶۷-۱۶۶۰ز) و شەمسەدىن
ئەخلاتى (۱۵۸۸-۱۶۷۴ز). ئەفرۇ ل بىن سەھا
ھۇزان و بەيتىن پىر رەشى ھەيران، داودى بىن
دەرمان، شىيخ فەخرى نادىا، ئەبو بەكرى زەرزايى
... مىژووا دەسپىكا ھۇزان قەھاندنا كوردى زقرى
سەدسالىبا دوازى زايىنى، ئانكو چار سەدسالان
بۇ پاشقە زقرى.

ژىدەر و پەراويز

1. Das Neue Duden Lexikon, Dudenverlag, Mannheim, 1989, Vol. 6, p. 2548 .
دىسان: ھل آخرون، دائره معارف التاشئين، ترجمه: فاطمه محجوب، دار الهلال، سلسله الالف كتاب، دت، ص 234.
2. دين: پەرقەھا ئاقىستايى ويەھلموى يە، ژ دائىنا/دەئىنا daena ب ئانكوبا دين religion يان قانونا دىنى ھايتىيە، ب ھزرا ئىبېرگ Nyberg ژ زمانى پەھلموى كەنپە نىف زمانى نارامى و ياشى عەربى احسان بەھامى، فرھنگ وازەھى اوستائى، نىشر بنىاد نىشاپور، تھران، ۲۰۰۰، ج ۱ ب 177، ب فارسى، ديسان: بەھرام فرەوشى، فرھنگ زبان پهلوى، انتشارات دانشگاه تھران، تھران، 1358 ش، ب 145، ب فارسى.
3. مارا، نافر مللەتى امام، مەد) كەلەك گوھوپىن ب سەردا ھايتىيە، ئەرمەنان دگوتى: مارا، ساسانىان دگوتى: مای، بوسلمانان دگوتى: ماھ ... ھند (حسن پىرنيا، ايران باستان، انتشارات دنيای كتاب، تھران، 1316 ش، ج ۱ ب 207، ب فارسى)، مئزوقانين ئەرمەن پەرقا مار بۇ نىفشن كوردا ب كارئاتىيە، ئانكو كورد ژنەفشن مارانە/مادانە، مەدانە.
4. مینورسكى، فلادىمىر، ئىچىتەكانى كورد وچەند وتارىكى كوردناسى، وەرگىزانى، د نەجاتى عبدالله، مەكتەبى بىر وھوشىارى (ى، ن ك)، سەلیمانى، ۲۰۰۷، ب 117، ديسان: دجمال رشید احمد، ظهور الكورد في التاريخ، منشورات دار أراس، اربيل، ۲۰۰۲، ج ۱ ص 312، ب عەربى.
5. سەبارا ھۆزانين قەقىن تەيران و بانەبى ھىفكە، دخەليل جوندى رەشو، پەرن ژئەدەبى دىنى ئىزدىيان، دەرگەھا سەپىرتز ياچاپ وھوشانى، دھۆك، ۲۰۰۴، ج ۱ ب 109، 136، 141، 146، 147، 148، 149، 150، 151، 152، 153، 154، 155، 156، 157، 158، 159، 160، 161، 162، 163، 164، 165، 166، 167، 168، 169، 170، 171، 172، 173، 174، 175، 176، 177، 178، 179، 180، 181، 182، 183، 184، 185، 186، 187، 188، 189، 190، 191، 192، 193، 194، 195، 196، 197، 198، 199، 200، 201، 202، 203، 204، 205، 206، 207، 208، 209، 210، 211، 212، 213، 214، 215، 216، 217، 218، 219، 220، 221، 222، 223، 224، 225، 226، 227، 228، 229، 230، 231، 232، 233، 234، 235، 236، 237، 238، 239، 240، 241، 242، 243، 244، 245، 246، 247، 248، 249، 250، 251، 252، 253، 254، 255، 256، 257، 258، 259، 260، 261، 262، 263، 264، 265، 266، 267، 268، 269، 270، 271، 272، 273، 274، 275، 276، 277، 278، 279، 280، 281، 282، 283، 284، 285، 286، 287، 288، 289، 290، 291، 292، 293، 294، 295، 296، 297، 298، 299، 300، 301، 302، 303، 304، 305، 306، 307، 308، 309، 310، 311، 312، 313، 314، 315، 316، 317، 318، 319، 320، 321، 322، 323، 324، 325، 326، 327، 328، 329، 330، 331، 332، 333، 334، 335، 336، 337، 338، 339، 340، 341، 342، 343، 344، 345، 346، 347، 348، 349، 350، 351، 352، 353، 354، 355، 356، 357، 358، 359، 360، 361، 362، 363، 364، 365، 366، 367، 368، 369، 370، 371، 372، 373، 374، 375، 376، 377، 378، 379، 380، 381، 382، 383، 384، 385، 386، 387، 388، 389، 390، 391، 392، 393، 394، 395، 396، 397، 398، 399، 400، 401، 402، 403، 404، 405، 406، 407، 408، 409، 410، 411، 412، 413، 414، 415، 416، 417، 418، 419، 420، 421، 422، 423، 424، 425، 426، 427، 428، 429، 430، 431، 432، 433، 434، 435، 436، 437، 438، 439، 440، 441، 442، 443، 444، 445، 446، 447، 448، 449، 450، 451، 452، 453، 454، 455، 456، 457، 458، 459، 460، 461، 462، 463، 464، 465، 466، 467، 468، 469، 470، 471، 472، 473، 474، 475، 476، 477، 478، 479، 480، 481، 482، 483، 484، 485، 486، 487، 488، 489، 490، 491، 492، 493، 494، 495، 496، 497، 498، 499، 500، 501، 502، 503، 504، 505، 506، 507، 508، 509، 510، 511، 512، 513، 514، 515، 516، 517، 518، 519، 520، 521، 522، 523، 524، 525، 526، 527، 528، 529، 530، 531، 532، 533، 534، 535، 536، 537، 538، 539، 540، 541، 542، 543، 544، 545، 546، 547، 548، 549، 550، 551، 552، 553، 554، 555، 556، 557، 558، 559، 560، 561، 562، 563، 564، 565، 566، 567، 568، 569، 570، 571، 572، 573، 574، 575، 576، 577، 578، 579، 580، 581، 582، 583، 584، 585، 586، 587، 588، 589، 590، 591، 592، 593، 594، 595، 596، 597، 598، 599، 600، 601، 602، 603، 604، 605، 606، 607، 608، 609، 610، 611، 612، 613، 614، 615، 616، 617، 618، 619، 620، 621، 622، 623، 624، 625، 626، 627، 628، 629، 630، 631، 632، 633، 634، 635، 636، 637، 638، 639، 640، 641، 642، 643، 644، 645، 646، 647، 648، 649، 650، 651، 652، 653، 654، 655، 656، 657، 658، 659، 660، 661، 662، 663، 664، 665، 666، 667، 668، 669، 670، 671، 672، 673، 674، 675، 676، 677، 678، 679، 680، 681، 682، 683، 684، 685، 686، 687، 688، 689، 690، 691، 692، 693، 694، 695، 696، 697، 698، 699، 700، 701، 702، 703، 704، 705، 706، 707، 708، 709، 710، 711، 712، 713، 714، 715، 716، 717، 718، 719، 720، 721، 722، 723، 724، 725، 726، 727، 728، 729، 730، 731، 732، 733، 734، 735، 736، 737، 738، 739، 740، 741، 742، 743، 744، 745، 746، 747، 748، 749، 750، 751، 752، 753، 754، 755، 756، 757، 758، 759، 760، 761، 762، 763، 764، 765، 766، 767، 768، 769، 770، 771، 772، 773، 774، 775، 776، 777، 778، 779، 780، 781، 782، 783، 784، 785، 786، 787، 788، 789، 790، 791، 792، 793، 794، 795، 796، 797، 798، 799، 800، 801، 802، 803، 804، 805، 806، 807، 808، 809، 810، 811، 812، 813، 814، 815، 816، 817، 818، 819، 820، 821، 822، 823، 824، 825، 826، 827، 828، 829، 830، 831، 832، 833، 834، 835، 836، 837، 838، 839، 840، 841، 842، 843، 844، 845، 846، 847، 848، 849، 850، 851، 852، 853، 854، 855، 856، 857، 858، 859، 860، 861، 862، 863، 864، 865، 866، 867، 868، 869، 870، 871، 872، 873، 874، 875، 876، 877، 878، 879، 880، 881، 882، 883، 884، 885، 886، 887، 888، 889، 890، 891، 892، 893، 894، 895، 896، 897، 898، 899، 900، 901، 902، 903، 904، 905، 906، 907، 908، 909، 910، 911، 912، 913، 914، 915، 916، 917، 918، 919، 920، 921، 922، 923، 924، 925، 926، 927، 928، 929، 930، 931، 932، 933، 934، 935، 936، 937، 938، 939، 940، 941، 942، 943، 944، 945، 946، 947، 948، 949، 950، 951، 952، 953، 954، 955، 956، 957، 958، 959، 960، 961، 962، 963، 964، 965، 966، 967، 968، 969، 970، 971، 972، 973، 974، 975، 976، 977، 978، 979، 980، 981، 982، 983، 984، 985، 986، 987، 988، 989، 990، 991، 992، 993، 994، 995، 996، 997، 998، 999، 1000.

- بيروت، ۲۰۱۲، ج۱ ب ۲۴۶، ب غەرەبى. دېسان: د.محمد سهيل طقوش، تاريخ الزنكبين في الموصل و بلاد الشام، دار النفائس، بيروت، ۱۹۹۹، ب ۴۳۹. ب غەرەبى. ئەم دكارين سەبارا رامان ژا سولتان زەنگى، عمادالدينى زەنگى يە، ھەك بەلگەبىن دىن زى زىدەكەين وەك: دسەردەمى عمادالدين دا پىرانىيا نەقەرەن كوردستانى وەك، موصل، ھەلبىر، شەھەرەزور، ئاكىرى، نامىدى، حەران، خەلەب، پۇتان، سىنجا، كوردەن جەمبىدى، بەشەنەوى، ھەكارى، مېھرانى/مېراتى ... كەتتە بىندەستى دەولەتا زەنگى. دېسان فەكۆلەر (الصلابي) ئاقىن كورپىن عمادالدينى ھوسا نغىسەنە: نورالدين محمود بن زىكى، قطب الدين مودود بن زىكى ... ئانكو زەنگى ھەر ناسنافن عمادالدينى بويە (د.على محمد الصلابي، السلطان الشهيد عمادالدين زىكى، منشورات المكتبة العصرية، بيروت، ۲۰۱۰، ب ۹۵ - ۹۷، ب غەرەبى. دېسان: ئەو نغىسەنە، عصر الدولة الزنكية، مؤسسسه افرأ للنشر والتوزيع، القاهرة، ۲۰۰۶، ب ۱۶۹، ب غەرەبى).
۱۸. دھەك شوقاندا (زانە)، ھەر چەند ئانكويانا زانا وانا ئىكە. دېسان ئەف مالکە ل بىن ئاقىن گافاننى زەززا زى ھاتىنەكوتىن.
۱۹. د.خەلىل جوندى رەشو، پەرن ژەدەبىن دىننى ئىزدەبىيان، ژىدەرى بەرى، ج۱ ب ۵۷۹، ئەف سەبەفە ل سەر ئاقىن گافاننى زەززا زى ھاتىيە (ھەرئەو ژىدەرا).
۲۰. دھەك شوقاندا دەستىن تە.
۲۱. د.خەلىل جوندى رەشو، پەرن ژەدەبى دىننى ئىزدەبىيان، ژىدەرى بەرى، ج۱ ب ۸۶.
۲۲. ھەرئەو ژىدەر، ب ۶۵۷. ئەز نەگەلەكەن پىشتراستەم ئەف ھەردە قەولە (۲۰۱) ژفەھاندانا داودى بىن دەرمان بىن، چەكى گوتىبە، داود دىزىت يان داود وە دىزىتە! دقبا بو نمونە گوتيا: زقەولنى داودى خەرىتە، يان زقەولنى داودى بىن دەرمان ... دارشئنا راستا مە نا نھو دقەولاندا دىتى.
۲۳. صديق الدملوجى، اليزيدية، مطبعة الاتحاد، الموصل، ۱۹۴۹، ب ۱۰۰، ب غەرەبى.
۲۴. د.سامى سەيد الاحمد، اليزيدية احوالهم ومعتقداتهم، مطبعة الجامعة، بغداد، ۱۹۷۱، ج۱ ب ۱۵۸، ب غەرەبى.
۲۵. سى ئىبن پەرتووكا: تاريخ مختصر الدول يامىزوفان ابن العبرى ب زمانى غەرەبى ل بەرەدەستى مەن، جەن داخىرە ھەرسىن لب ژ تۆزاندانا ئەنتون صالجانى الیسوعى نە، دو چاپىن چاپخانا كاسولىكى نە، بەروت، ۱۸۹۰، ۱۹۵۸، چاپەكا دار الرائد اللباني يە، بەروت، ۱۹۸۲. ھىدى ئەز ئاگەھدارم تاريخا ئاقىرى سالا ۱۱۶۳ ل چاپخانا ئىكسפורد ل بەرىئانیا زى ھاتىيەچاپكەن، تزانم ل مسرى ھاتىيەچاپكەن بان تە؟ ئىكۆلەر
۲۶. ب بۇچوونا عباس العزاوى شىخادىن دوى تا سالا ۱۱۱۸ھ بىن ساخبو (عباس العزاوى، تاريخ اليزيدية واصل عقيدتهم، مطبعة بغداد، بغداد، ۱۹۳۵، ب ۴۶).
۲۷. الدملوجى، ژىدەرى بەرى، ب ۸۳، ۹۹ - ۱۰۰، سامى سەيد الاحمد، ژىدەرى بەرى، ج۱ ب ۱۵۸، سەيد الديوەجى، اليزيدية، مؤسسسه دار الكتب، الموصل، ۱۹۷۳، ب ۹۲، ب غەرەبى. زھىر كاظم عبود، لمحات عن اليزيدية، مطبعة النهضة، بغداد، ب ۵۲، ب غەرەبى. محمود الجندي، ماهي اليزيدية ومن هم اليزيديون؟ مطبعة التضامن، بغداد، ۱۹۷۶، ب ۴۹، ب غەرەبى.
۲۸. بەدەل فەقىر جەجى، گوتارا: چەواتيا ناسكرنا تىكستىن راست و درستىن دىانەتا ئىزدەبىيان، ژ پەرتووكا: شىخ فەخرى ئادىان، ژىدەرى بەرى، ب ۱۴۴.
۲۹. خىرى بوزانى، گوتارا: شىخ فەخرى ئادىان - ژبان وبەرەم، ژ پەرتووكا: شىخ فەخرى ئادىان، ژىدەرى بەرى، ب ۱۸۵.
۳۰. ھىزا خىرى بوزانى نغىسە، ھەك قەولزان فى مالكن مينا مە نغىسى دخون، ودبىزى ھوسا راستە چەكى ئىزدەبى مېر بوو، مەن جىنا شىخان نەھاتىبو دانان (خىرى بوزانى، گوتارا: شىخ فەخرى ئادىا قەولقان و ئختيار، كوفارا: لالش، ھىمارا، ۱۰، سالا، ۱۹۹۹، ب ۱۳۱، فەروزى، ۱۴).
۳۱. د.خەلىل جندى رەشو، پەرن ژ ئەدەبى دىننى ئىزدەبىيان، ژىدەرى بەرى، ج۱ ب ۱۷۰، ھىزا رىسان جەسەن جوندى ئەف مالکە ب (يا و نونى) كوومكرىنە، مە ئەفە بو ئىككرىنا رىنغىسا كوردى راستر زانى (رىسان جەسەن جوندى، گوتارا: بەرەمەبىن شىخ فەخر و شروھەكرىنەك، ژ پەرتووكا: شىخ فەخرى ئادىا، ژىدەرى بەرى، ب ۲۳۰).
۳۲. Frank, Rudolf, Scheick Adi-der grosse Heilige der Jezidis, Mayer u. Müller, Berlin, 1911, p.53.
۳۳. د.شوقا ئەسلىدا (دوى سالىندا) ھاتىيە، لى ديارە دسالا پاشترەدا بويە ۱۲۷۱ز.

۳۴. مەسعود، رامان زى مەسعود كورۇ ئەغلموددەن يەققوبى بەرقۇتى يە، دىسانىن ۱۲۷۶ - ۱۲۸۹ز والىن مۇسلى بوو ز لابن مەغولبيان فە (سليمان الصائغ، تاريخ الموصل، المطبعة السلفية، مصر، ۱۹۲۴. ج۱ ب ۲۴۰ - ۲۴۱، ب عەرەبى. ديسان، عباس العزاوى، تاريخ العراق بين احتلالين، مطبعة بغداد، بغداد، ۱۹۳۵، ج۱ ب ۲۶۶، ۲۸۱، ۳۳۵، ب عەرەبى).
۳۵. Frank, Rudolf, op. cit., p. 53-54.
۳۶. Lescot, Roger, Enquete sur les Yezidis de Syrie et du Djebel Sindjar, Beyrouth, 1938, p. 104.
۳۷. Ibid.
- * ھېژا سېروان بەرگو فەرمانبەرى ئىنستىتوتنا كوردولوگى ل بەرلىن. بو من جھېن پىندقى ز پەرتووكا لىسكو ژ زمانى فەرەنسى وەرگېرانە كوردى جھى سوپاسىن يە. لىكولەر
۳۸. Guest, John S., The Yezidis, KPI Limited, London and New York, 1987, p. 24, 217.
۳۹. Bar Hebraeus, Gregory Abul Faraj, The Chronography, translated by Ernest A. Budge, Oxford University Press, London, 1932, Vol. 1, p.464.
۴۰. Guest, John S., The Yezidis, KPI Limited, London and New York, 1987, p. 24. ديسان، وەرگېرا
۴۱. وى يا عەرەبى: الحياة بين الكورد .. تاريخ الابدن، ترجمة: عماد جميل مزوري، دار سببريز للطباعة والنشر، دهوك، ۲۰۰۵، ب ۱۷-۱۸.
۴۱. Kreyenbrock, Philip G., Yezidisim-Its backround, observances and textual tradition, Edwin Mellen Press, Lewiston and New York, 1995, p. 33-34, 42 footnote N. 61.
۴۲. Lescot, Roger, op. cit., p. 104.
۴۳. Frank, Rudolf, op. cit., p. 54.
۴۴. Bar Hebraeus, op. cit., p. 464.
۴۵. توسنى رەشىد، گوتارا، زمانى قەول وبەيتىن ئىزدىيان، ژ پەرتووكا، شىخ فەخرى ئادىان، ئىدەرى بەرى، ب ۱۷۱.
۴۶. خېرى بوژانى، گوتارا، شىخ فەخرى ئادىا قەولقان و ئختيار، ئىدەرى بەرى، ب ۱۲۰.
۴۷. باقى نازاد، گوتارا، شىخ فەخرى ئادىان، ژ پەرتووكا، شىخ فەخرى ئادىان، ئىدەرى بەرى، ب ۲۸۸.
۴۸. د.عەسكەرى بويىك، ئىدەرى بەرى، ب ۱۰.
۴۹. ابن شاکر الکتبى، محمد بن شاکر بن احمد، فوات الوفیات، تحقيق، محمد محى الدين عبدالحميد، مطبعة السعادة، مصر، ۱۹۵۱، ج۱ ب ۱۲۱، ب عەرەبى. ديسان، الذهبى، محمد بن احمد، العبر في خبر من غير، تحقيق، صلاح الدين المنجد، مطبعة حكومة الكويت، الكويت، ۱۹۱۶، ج۵ ب ۸۲، ب عەرەبى.
۵۰. Frank, Rudolf, op. cit., p.54.
- ديسان، صديق الدمولجى، ئىدەرى بەرى، ب ۸۴ - ۸۶.
۵۱. حاجى عەلو، گوتارا، مەلك فەخرەدەن شەمسانى، ژ پەرتووكا، شىخ فەخرى ئادىا، ئىدەرى بەرى، ب ۲۵۰.
۵۲. بەرى من ھېژا خېرى بوژانى ب زى يا خويا تابەنى گەھشتى يە ھندى شىخ فەخرى ئادىا نىقبەرا ۱۲۱۲ - ۱۲۹۰ز ژبايە، ب ھزا من بۇچوونەكا بەرئەقلە (خېرى بوژانى، گوتارا، شىخ فەخرى ئادىا قەولقان و ئختيار، ئىدەرى بەرى، ب ۱۱۲).
۵۳. مشورا پير خەتىب پىسى دەسنقىسە، ھېژا خدرى پير سليمان ل گوتدى كەلەبەرى مېنى يە. لىكا ميناككرى ژ منرا شاندى يە، جھى سوپاسىن يە. لىكولەر
۵۴. ابن شاکر الکتبى، ئىدەرى بەرى، ج۱ ص ۲۴۱، ديسان، السخاوى، محمد بن عبدالرحمن، تحفه الاحباب وبغية الطلاب في الخطط والمزارات، تحقيق: محمود ربيع وحسن قاسم، مكتبة العلوم والاداب للطباعة والنشر، القاهرة، ۱۹۳۷، ص ۱۹۱، ب عەرەبى.
۵۵. د. عەسكەرى بويىك، ئىدەرى بەرى، ب ۱۴۵، ۱۴۹.
۵۶. صديق الدمولجى، ئىدەرى بەرى، ب ۴۴.
۵۷. ئىدەرى بەرى، ب ۴۹.

۵۸. ل گورور ناگەھداريا من (مو) باژنېن بىناقىن خەلوان/خەلوان ل كوردستانى ھەنە. خەلوان ل رۇژھەلاتى كوردستانى. باژنېرەكن كەفتى كوردايە. شونوارىن وى دكەفئە ژىريا سەرىول زەھاب رۇژھەلاتى قەسىر شىرىن. ناقى وى دەسپىكا ھاتنا موسلماناندا بو ھەرىما كوردستانى پىر ھەمە. خەلوان ل باكوورى كوردستانى. دكەفئە ژىرى رۇژناقاينى باژنېن سونېرەك. باكوورى ئورفاين. رۇژھەلاتى ئاھا سكرى ئەتاتورك.
۵۹. المقربرى، احمد بن على، السلوك لمعرفة دول الملوك، مطبعة دار الكتب المصرية، القاهرة، ۱۹۷۲، ج۱ و ۲، ۲۹۴، ب. عەرەبى. دىسان: عباس العزاوي، ژىدەرى بەرى، ب ۱۱۲.
۶۰. عباس العزاوي، ژىدەرى بەرى، ب ۸۴.
۶۱. خەرى سلىمان وخەلىلى جوندى، ئىزىياتى ل بەر رۇشنايا ھەنەك تىكىستىن ئاينى ئىزىدىيان، ژىدەرى بەرى، ب ۱۴۲.
- * ب ھزا من دقنى شوفا (تىكىست) جەوا تىنەگوتن ھەسا بىن گوھارتىن بىنەنقىسىن. ھىزايان پىر خەدر وخەلىل جوندى راست وب ئەمانەت سەبەق تىقىسى بە. دىنگاكا دوتدا پىندقى بە تىقىسەر وتىكولەر ب تەرازا ئەقلى وزانستى شوفا ب كىشەن ھەمەسەنگىن. ھەتا دكەھنە راستىن شىوہ. لىكولەر
۶۲. زەرگورن: زەرىاف رەنگ زەر. قەولفاننى دىزى: ژ دەرى ئەقىنا خودى ئەزى نەساخ و رەنگ زەرم.
۶۳. پىمىقا (ئەسلىيا) دچاپىدا بوپە (ئەسلىمە). ئاشكارە شاشيا چاپى بە چىكى قافىە پىن دىكىن.
۶۴. دخەلىل جوندى رەشو، پەرىن ژەدەبى دىنى ئىزىدىيان، ژىدەرى بەرى، ج ۱ ب ۵۰۹ — ۵۱۰.
۶۵. ب ھزا من (ئەف قەولە) دقنى رىزىدا ژەدەبە. دقيا (ژ قەولنى ...) ل شونى بە. ب گروقى پىرانيا قەولان دىزىن (ژ قەولنى...) ھەك، ژ قەولنى پىر رەشەن ھەرىانە، ژ قەولنى پىسى جەمى. ژ قەولنى ئەبا بەكرى ئومەرە ... ھەند دخەلىل جوندى رەشو، ھەرىنو ژىدەر، ج ۱ ب ۱۹۰، ۳۹۵، ج ۲ ب ۸۱۹).
۶۶. دئەسلدا (ئادى). ھوسا دكەل قافىا: تەقاسى، ھەقرايى، بوغابى ... ناگونجىت، ھەوان دور نىبە شاشيا چاپى بە.
۶۷. دخەلىل جوندى رەشو، پەرىن ژەدەبى دىنى ئىزىدىيان، ژىدەرى بەرى، ج ۱ ب ۴۴۰.
۶۸. بەدەل فەقىر ھەجى، باوهرى ومىتولوجيا ئىزىدىيان، ژىدەرى بەرى، ب ۳۲۷ — ۳۲۸.
- ب دور، رۇژە (دەمەد، ئە، عەلى، ژىدەرى بەرى، ب ۳۳). ل گورور داخازا من ھىزا بەدەل فەقىر ھەجى رۇژا ۲۰۱۱/۱/۱ ب تەلفونى پىسارازا ئانكوييا پەمىقا (ب دور) ژ باقىن خوكىر، ئەوى ژى دىبەرسىندا گو (رۇژە) ئى گوھارتىن وب دورە، جار قوبىلەت ل رۇژھەلاتى بە جاززى ل رۇژناقا. دەپىن زەردەشنىدا رۇژى جەھەكن پىروز وپابەبلند ھەبە، روناھيا وى ژ ئەقىنا خودى بە (ھورمىزى بە). روناھيا وى دىوان، نزان وگورگان دىبەرىنە (دجھانگىر اوشىدىرى، دانىشنامە مزىدىسان — واژەنامە نوچىحى ئىن زىشت، نىشەركىز، تەران، ۱۳۷۱ش، ب ۲۶۵، ب فارسى). قەشە جان دومىكى تىقىسى بە، قىبەلەتەن كەنىسان وجەنەن نىزان ل كەنىسىن كەفنىن رۇژھەلاتى ورۇژناقا، بەرەوام دكەفتە رۇژھەلاتى بەرف ھەلاتنا رۇژى، پاشى ل كەنىسىن نو ب ژورى ئەو جەھەتتە گوھورىن (الدومىكى، جان مورىس فىبە، الاثار المسىحىيە فى الموصل، ترجمە، نجىب قاقو، مطبعة الطيف، بىقاد، ۲۰۰۰، ب ۸۹، ب عەرەبى).
۶۹. بەدەل فەقىر ھەجى، ژىدەرى بەرى، ب ۳۴۱.
۷۰. دخەلىل جوندى رەشو، پەرىن ژەدەبى دىنى ئىزىدىيان، ژىدەرى بەرى، ج ۱ ب ۸۷۰، ۸۷۱، ۱۰۱۶.
۷۱. بو پىر زانىان بىنېرە، بەھار عەباس جىرائىل، كوردە زەرزىرەكان — رۇلى رامبارى وشارىستانىان ئە ھەردو سەدەى دوازىدەھەم وسىزىدەھەمى زانىدا، نامەيا ماستەرىزى سالا ۲۰۱۰ پىشكىشى زانكوييا كۇبە كرىبە، نەھاتىبە ھەشاندن.
۷۲. الذەبى، محمد بن احمد، تاريخ الاسلام ووفيات المشاهير والاعلام، دار الكتاب العربى، بىروت، ۱۹۹۸، ص ۳۷۵، ب عەرەبى.
۷۳. ابن الفرات، محمد بن عبدالرحىم، تاريخ ابن الفرات، تحقيق دحسن الشماع، مطبعة حداد، البصرە، ۱۹۶۷، مجلد ۴، ج ۱ ب ۲۴۰، ب عەرەبى. دىسان: العباد الكاتب الاصفهاني، محمد بن محمد، الفتح القسى فى الفتح القدسى، مطابع برىل، لىدن، ۱۸۸۸، ص ۳۰۴، ب عەرەبى.
۷۴. ابن شداد، يوسف بن رافع، النوادر السلطانية والمحاسن اليوسفة، تحقيق احمد ايش، دار الاوائل للنشر والتوزيع.

- دمشق، ۲۰۰۲. ب ۲۲۵، ۴۱۹. ب عەرەبى.
۷۵. ابن العميد، المكين جرجس، اخبار الايوبيين، مكتبة الثقافة الدينية، بورسعيد، دت، ب ۴۰، ب عەرەبى.
۷۶. ابن شداد، محمد بن على، الاعلاق الخطيرة في ذكر امراء الشام والجزيرة، تحقيق، سامي الدهان، منشورات المعهد الفرنسي للدراسات العربية بدمشق، دمشق، ۱۹۵۶، ج ۲ ب ۱۹۵، ۲۵۰، ب عەرەبى، ديسان.
- دزار صديق نويق، القبائل والزعامات القبلية الكوردية في العصر الوسيط، مؤسسة موكرياني للبحوث والنشر، اربيل، ۲۰۰۷، ب ۱۰۲، ب عەرەبى.
۷۷. ابن الاثير، على بن محمد الجزري، الكامل في التاريخ، دار صادر للطباعة و النشر، بيروت، ۱۹۶۶، ج ۱۱ ب ۴۸۷، ب عەرەبى.
۷۸. خدر پير سليمان، گونارا: قهولن حەمەدى يانن، كوفارا: لائش، هژمارا: ۱، سالا: ۱۹۹۶، ب ۵، ۹.
۷۹. ابن فضل الله العمري، احمد بن يحيى، التعريف بالمصطلح الشريف، تحقيق، محمد حسين شمس الدين، دار الكتب العلمية، بيروت، د ت، ب ۱۴۹، ب عەرەبى.
۸۰. ابن المستوفى، المبارك بن احمد، تاريخ اربل، تحقيق، سامي خماس الصقار، دار الرشيد للنشر، بغداد، ۱۹۸۰، ج ۱ ب ۵۳، ب عەرەبى.
۸۱. هيژا محمد على عهونى دىئىزى نھو ناڤى اخوقتبان سىڭكوبه بوبە، هاوديان (شرفنامه، وەرگېژا) محمد على عونى، ج ۱ ب ۲۱۸).
۸۲. الحموي، ياقوت بن عبدالله، معجم البلدان، دار احياو التراث العربى، بيروت، ۱۹۹۷، ج ۲ ب ۲۴۰، ب عەرەبى.
۸۳. شرف خان البديسى، شرفنامه، ترجمة: محمد على عونى، دار احياء الكتب العربية، القاهرة، ۱۹۱۲، ج ۱ ب ۲۷۷، ۳۱۲، ب عەرەبى. دەشتا لاھيجانى دكەفیتە ژئىيا رۆژناڤانى باژئىر مەھاباد (ھىڭكە، مېرزا شىكرالله سىندجى، ئىخە ناصىرى در تاريخ وجغرافىاي كوردستان، موسسة انتشارات امير كبير، تهران، ۱۳۶۱ش، ب ۳۶۲، ب فارسى).
۸۴. عباس العزاوي، عشائر العراق، مطبعة المعارف، بغداد، ۱۹۴۷، ج ۲ ب ۱۲۵، ۲۱۷، ب عەرەبى.
۸۵. بەدەل فەقىر حەجى، ژئەدرى بەرئ، ب ۳۸.
۸۶. وەك: التدملوجى، ژئەدرى بەرئ، ب ۱۲۴ - ۲۶۰ - عباس العزاوي، ژئەدرى بەرئ، ب ۹۰ - ۱۱۰ - د-محمد التونجى، الجىزىديون - واقعهم، تاريخهم ومعتقداتهم، الدار السلفية، الكويت، ۱۹۸۸، ب ۵۳ - ۵۹، ب عەرەبى. دىخليل جندى، نحو معرفه حقيقه الديانة الايزية، منشورات رايون، أسبلا، ۱۹۹۸، ب ۲۰۵ - ۲۴۷، ب عەرەبى. كەمال تۆلان، ھەيون وئوئەبونا ئىزىديان، وەشائىن ھان، بەرلین، ۲۰۱۰، پەرتووك ھەمو ل سەر عەشیرەتین كوردستانا ياكورە.
۸۷. شرف خان البديسى، ژئەدرى بەرئ، ج ۱ ب ۱۳، ۱۱۴، ۲۵۹، ۲۰۱، ۲۰۵.
۸۸. دىخليل جوندى رەشو، پەرن ژئەدەبن دىنن ئىزىديان، ژئەدرى بەرئ، ج ۱ ب ۸۶۹ - ۸۷۰، ديسان، بەدەل فەقىر حەجى، باوهرى وميتولوجيا ئىزىديان، ژئەدرى بەرئ، ب ۴۰.
۸۹. ژئەدرى بەرئ.
۹۰. دىخليل جوندى رەشو، ژئەدرى بەرئ، ج ۱ ب ۱۰۲۶، ئەقە دوچارىكرنا سەبەقا بەرئ، بە، لىن ھەمك جودايى دقەگىزانىدا ھەمە.
۹۱. بەدەل فەقىر حەجى، باوهرى وميتولوجيا ئىزىديان، ژئەدرى بەرئ، ب ۴۰، ديسان.
- دىخليل جوندى رەشو، پەرن ژئەدەبن دىنن ئىزىديان، ژئەدرى بەرئ، ج ۱ ب ۸۶۹.
۹۲. ژئەدرى بەرئ، ج ۱ ب ۵۷۹، درزىكا سىنىدا ژڤى سەبەقن ناڤى (داودى بن دەرماتە) بەرى گافانى زەرزانە ھاتى بە، ب ھىزا من (داودى بن دەرماتە) ل داويا رىزكى قافىي بن ھىزىكە، قافيا پەيڤىن (زانە، زانە، زەرزانە) گەلمكا رەھوان وموسىقى بە، ب دوور نايىنم گافانى زەرزا ناستافى داودى كورئ دەرمان بيت!
۹۳. بەدەل فەقىر حەجى، باوهرى وميتولوجيا ئىزىديان، ژئەدرى بەرئ، ب ۲۰۰، دقن سەبەقىدا مالكا چارى ھەمە دىئە (ئول ھەرچار برانە)، چەمكى فەول ھەمو سەرنىگەھى (سەن مالكان) ھاتىيەقەھاندەن، لەورا مە مالكا چارى ل قە تەنڤىسى، لىنكولەر

۹۴. عزالدین سەلىم باقەسەرى، مەركەم ژەشانىن بىنگەھىن لالاش ىن رەوشەنبىرى، دھۆك، ۲۰۰۲، پ. ۲۸۷ - ۲۸۸.
۹۵. بەدەل قەقىر جەجى، باوەرى و مېتولوگىيا ئىزدىيان، ئىدەرى بەرى، پ. ۳۴۴، پەبقا (مەند) ب كوردى ئاڧا ھىدىيا جەھىن راست و كووړىن روبايايە، بەروقائىيا ئاڧا رۇد و لەزە ل جەھىن ژووردىيى، (مەند) ب ئارامى دىئۇنە كەسەن دورىين و زانا(ھىڧكە، غضبان رومى الناشرى ، الصابله، مطبعة الامة، بغداد، ۱۹۸۳، پ. ۱۶، ب عمرەبى).
۹۶. د. محمد، ئە، عەلى، چىايى كورمىنج عەقىرىن - ئىزدى وئىزدىيانى، عەقىرىن، ۲۰۰۸، پ. ۱۷.
۹۷. خىرى بوزانى، گوتارا، شىخ قەخىرى ئادبا - ژيان و بەرھەم، ژ پەرنووكا، شىخ قەخىرى ئادبا، ئىدەرى بەرى، پ. ۱۸۱.
۹۸. عىدو بابە شىخ، گوتارا، شىخ قەخىر و بەردەوامىا رولا وى دناڧ ئىزدىياتىندا، ژ پەرنووكا، شىخ قەخىرى ئادبا، ئىدەرى بەرى، پ. ۱۶۹، دىسان، بەدەل قەقىر جەجى، باوەرى و مېتولوگىيا ئىزدىيان، ئىدەرى بەرى، پ. ۲۴۷، مخابىن دژىدەرى داويىندا ناقى شىخ مەند كەتى يە.
۹۹. ئىدەرى بەرى، پ. ۱۶۹، ۱۴۸.
۱۰۰. بەدەل قەقىر جەجى، باوەرى و مېتولوگىيا ئىزدىيان، ئىدەرى بەرى، پ. ۳۴۴.
۱۰۱. ئىدەرى بەرى، پ. ۳۴۵.
۱۰۲. ئىدەرى بەرى، پ. ۳۴۸.
۱۰۳. دقى قەولپىدا ھەردو كورين شىخ قەخىرى ئادبا مەند و بەرد سەبەقان دھاقىنەبەرك، لى سەبەق ھەمو ژ قەھاندنا شىخ مەند.
۱۰۴. داسن شىخ عەلو، قەولنى بەرد و مەند، كوفارا، رۇژ، ھژمارا، ۴ - ۵، سالا، ۱۹۹۸، پ. ۱۰، دژىكا سىندا (پولا) ھاتىيەنقىسىن، شاشىيا چاپنە، دگەل قاقىن ناگونجىت، ياراست پوله يا پىلە يە.
۱۰۵. مىرزا سلىمان ھەكارى، قەولنى بۇرىت قەقىر، كوفارا، لالاش، ھژمارا، ۲۲، سالا، ۲۰۰۵، پ. ۵۹، دىشوقا ئەسلىدا پەبقا (نەمامە) ژەر پىندقىيا قاقىن بويە (نەمانە) و ھەر وى ئانكويى دگەھىتە.

شەرا كوردى يا كلاسكى

ل دەقەرا بادىنان

تەحىن دۇكى

ل دەستىنكى نارمانج زى ئەدەبى كەفنى بوو، ئەمۇ ل سەر ھندەك بناخەپىن دەستىشانكىر ھاتىبە ئاقاكرن، و د ھندەك قابىن سنووردى دا ھاتىبە دارىتن. و ب راستى دەمى ئەم ل فېرى دېئىن: ئەدەبى كوردى بىن كلاسكى، مەخسەدا مە زى بى ھەر ئەف مەعنايە، يەنى: ئەدەبى كوردى بىن كەفنى و (تەقلىدى). ئەمۇ د چارچووقەبەكى دەستىشانكىر دا دئىنە دانان، و پىگىرىبى ب وان سەر و سىمايان دكەت بىن ئەدەبىن مە بىن پىشېبى ئەدەبى خۇ بى ئافراندى. و مەبەستا مە بى ئەو ئاقەرۇكا مەنھەجى نىنە يا رىبازا كلاسكىيا ئەوروى بى ھاتىبە ناسىن.

تايبەتمەندىيىن كلاسكىن بادىنان:

ئەدەبى كلاسكى بى كوردى، ل دەقەرا بادىنان بىت يان ل ھەر دەقەركا دى با كوردستانى بى، ھندەك سالۇخت و تايبەتمەندىيىن خۇ ھەنە بى دئىتە ناسىن، مە دقەت ل دووماھىيا بابەتى خۇ ب كورتى و د چەند خالەكان دا ئىشارەتى بەدىنى:

۱- كلاسكىن مە بىن بادىنى ھەر ز شىخ شەمسەددىنى ئەخلاتى بگرە و جەنا شىخ مەمدووحى بىرىكى، خودان شەرەكا (مەنھەجىنە)، و مەخسەدا مە ب بەشقا

شەرا كلاسكى:

ھەر كەسى ب رىبازىن ئەدەبى بىن جىھانى ناگەھەدارىت، دزانت كو (كلاسكى) رىبازەكا ئەدەبى يا خودان سالۇخت و سەر و سىمايىن تايبەتە، ل سەدساللا شازدى زابىنى ل ئەوروىا پەيدا بوو، و ئاقى خۇ ز پەيما لاتىنى (كلاسكى) ۋەرگىتپە كو رامانا (تەخەيا بلندتر) د جفاكى دا دەت، ئەو تەخەيا خەلك ب چاقەكى بلند بەرى خۇ دەت، و لى دگەرىبىت كو چاف لى بكت.

و ز بەر كو ب دىتتا ئەوروىيان ئەدەبى يۇنانى و رۇمانىيان ب ھىزىرىن و بلندىرىن ئەدەبى بوو، وان ئاقى ۋى كىرە ئەدەبى كلاسكى، پاشى ھەر ئىكى د ئىسىنا خۇ دا چاف ل ۋى ئەدەبى كرىا گۇتتە ئەدەبى ۋى زى: ئەدەبى كلاسكى. و پىشتى بۇرىنا دەمى (ئەدەبى كلاسكى) ۋەك رىبازەكا ئەدەبى يا خودان ھندەك بناخە و سالۇخت ھانە ناسىن، و ل قى سەدساللا دووماھىيىن و ب رىكا ۋەرگىرانى ئەف ئاقە د ئەبىياتىن رۇزەلاتى زى دا بەلاقىوو، و ئىدى مە گوھ لى بوو: ئەدەبى كلاسكى بى كوردى، بى توركى، بى فارسى، و بى عەرەبى زى، ھانە گۇتن، ھەر چەندە بەرى ھنگى ئەف پەيما ل نك مە نەبوو، و دەمى ئەف پەيما بۇ ئەدەبىياتىن مە ھاتىبە ب كارنىنان.

۴- د شۇعرا مە با كلاسسىكى دا بابەت (مەھمۇسۇوع) دۇبارە كرىنە، بەئىنى، دەمىن دىوانا شۇاعرەكى كلاسسىك دكەفتە دەستىن تە، و بەرى تو قەكەمى و بخوینى، تو دشىنى وان بابەتان بەژمىرى یىن شۇاعرى شۇعرىن خۇ ل سەر قەھاندین. نە ب تىن ھندە، بەلكى ھندەك جاران شۇعرەك بۇ پتر ژ شۇاعرەكى دئىتە پالدان، و ئەم گەلەك زەحمەتى دىنین ھەتا بشىن بزانین كانى ئەو شۇعر با كىيە، ھەر چەندە دىت پتر ژ سىسەد سالان د ناڧەرا وان ھەردو شۇاعران دا ھەبىت ژى، و یا ژ قى ژى غەربىتر ۋەك نىمۇنە ل سەر قى گۇتتا مە گۇتى (و دا ھوین ژى عەجىبگرتى بىن) بىسپۇرەكى شۇارەزا د شۇعرا مە با كلاسسىكى دا جارەكى شۇعرەكا سەیدایى مە مەلا مەھمۇدئى پووسفى د دەستخەبىسەكى دا دىت، و ژ بەر كو ناڧىن شۇاعرى ل سەر نەبوو، گۇت، ئەم تزانىن ئەف شۇعرە با كىيە، بەلى ب نىشانان ئەو یا شۇاعرەكىيە بەرى نوکە ب دوسەد سالان پان پتر ژىيە، و ئەو ب خۇ سەیدا پشترى گۇتتا وى ئەفە بىست و تىتەك سالە ھىتتا بى ژىندىيە! مەعنا، پترىيا شۇاعرىن مە یىن كلاسسىك (ژ بەر تەقلىدئى) نەشاپانە شىۋە و مەنھەجەكى تاپەت بۇ خۇ بدانن شۇعرىن وان پىن بىنە ناسىن.

۵- د ئاف بەرھەمى شۇاعرىن مە یىن كلاسسىك دا ھندەك مېرگېن رۇمانسى ھەنە، ۋەكى ھندەك شۇعرىن صووفىياتى و غەزەل و مەدح و پىنگۇتنى، یىن كو خۇياتىيا (داتىيەتا) شۇاعرى تىدا بەرچاڧ دىت (و ئەفە ژ سالۇخەتەن شۇعرا رۇمانسىيە)، بەلى ئەف شۇعرە ژ بەر قالىپىن خۇ یىن حازر و مەعناپىن دۇبارەكرى ھەر زوى دزفەنە كلاسسىكىيا خۇ.

۱- شۇعرا مە با كلاسسىكى د ھزر و بىرىن خۇ دا شۇعرەكا نىمۇنەبى و (مئالىيە) و د مەعناپىن خۇ دا بەر ب گىشتىيىن قە دچت، بۇ نىمۇنە: دلەرا شۇاعرى د جوانىيا خۇ دا ھەردەم یا بى وىنەيە، و ئەو سالۇخەتەن شۇاعر بۇ وى دەستىشەن دكەت دگىشتىنە و نە تىتەكە تاپەت ب وى قە، و

مەنھەجى ل قىرى ئەوہ ئىك ژ وان دەمى دقنىت شۇعرەكى قەھىنت بەرى ئەو دەست بدەتە قەلەمى نەخشەيەكى پىنش ۋەخت دانابى ل بەر سىنگى وى ھەيە، ئەو دئىت دا ل سەر بىرئەھە بچت و چاڧ لى بکەت، ئەو نەخشە پى خودان ھندەك سالۇخەتەن دەستىشەنكرىيە، شۇاعر نەشەت پى لى بدانت پان د سەر را بازەت، و سالۇخەتەن ژ ھەمىيان بەرچاڧتر سالۇخەتەن (شەكلى)يە، ئەوئى ب ناڧى (ۋەزىن و قافىيە) دئىتە ناسىن، ئەو ھندەك جاران بۇ شۇعرا كلاسسىكى دئىتە گۇتن: شۇعرا تەقلىدى (یا چاڧلىكرىن).

۲- و نە ب تىن روخسار (شەكلى) بەرى ھنگى بى دانابە، بەلكى (پەيڧ) ب خۇ ژى ژ لاين مەعناپىن قە یا توخووبدايە، و شۇاعر نەشەت چو گوھۇرىن پان نوپاتىپىن د وى مەعناپىن دا بکەت یا ژ شۇاعرىن بەرى ھاتىيە قەگوھاستن، ئەو ھەر (ئىستعارە) و (مەجازەكا) شۇاعرى كلاسسىك ب كار بىنت، بەرى ھنگى ژ لاين شۇاعرىن كەڧن قە یا بۇ وى ھاتىيە چىكرىن، و یا ل سەر وى ئەو ئەو وى ب كار بىنت بىنى گوھۇرىنەكى ب سەر ھالەتن وى پىن حىسسى و عەقلى و مەنتقى دا بىنت، بۇ نىمۇنە: ھەرقا نوونى بروپىيە، ئەلىف بەژنە، صاد چاڧە... خۇ ل نك ئىكىن ۋەكى جەگەرخوینى ژى ئەوئى ب ھەرفىن لاتىنى دىڧىسى!

مەعنا، مەجاز و ئىستعارە ھەمى ددورستىن، و ھەوجە ناکەت شۇاعر ژ نوى سەرئى خۇ ب دورستىكرا ھندەكىن دى قە گىژ بکەت.

۳- خۇ ۋەصف ژى ژ لاين ب كارئىنانا تەشبیە و كىنايەت و دىمەنەن حىسسى قە بەرى ھنگى یا قالىدایە، و یا بۇ شۇاعرى دىمىنت ئەوہ ئەو زىرەكىيا خۇ د رەنگى وىنەكرىن و ئىسلووب و شىۋەبى گەھاندنى دا ئاشكەرا بکەت، بەئىنى، مەتەلا شۇاعرى د قىن چەندى دا ۋەكى مەتەلا (موجتەھدئى د مەزھەبى) دایە ۋەكى زانابىن ئووصوولى و فەھمى دىژن، چونكى د ھزرا وان دا زەمانى (موجتەھدئى مۇتلەق) بى چووى و نەمایە!

كۆرۈ شىخ عەبدىلكەرىمىن خەلاتى، ئەوئ ل سالا ۹۹۷ مەشمەختى (۱۵۸۸ زاپىنى) ل باژىرى خەلاتى ھاتىبە سەر دىيائى، ژ بەر ھىزىشېن صەفەوييان يىن بەردەوام بۇ سەر دەقەرا سەرھەدى، و دەمى ھىشتا ئەو يىن گەنج نەچارىوو د گەل بابى خۇ و براىى خۇ شىخ محەمەد ئەمىنى ژ خەلاتى مەشمەخت بىت، و يىتە دەقەرا ھەكارى ل سەر زەمانى مىر عمادەددىنى ھەكارى.

ل دەستېپىكى ئەو د ناف ئويخاجا دۇسكىيان دا ل دەردۇرئىن گەقەرى ئاكنجى بوون، بەلى وەكى عادەتى عەشېرىن كوردان ل وى دەمى شىخ شەمسەددىن د گەل ئويخاخىن ئەرئووشىيان ل زۇستانى ب كۆچەرى دەھتە دەشتىن دەقەرا بادىنان و ھافىنى قەدگەرىيا زۇزانان. و چارەكى ژ فان چاران دەمى ژىنى شىخى ل دۇرئىن سىھ سالىيى ئەو ھاتە ئامىدىيى و چاف ب مىرى بادىنان سەيدى خانى كورى قوباد بەكى كەفت، و ھندى كەيفا مىرى پى ھات داخواز ژى كر ئەو بىمىنتە ل دەقەرا بادىنان، و ھەفت گوند ل دەقەرا مزورپان دانى، و ئىك ژ وان گوندى بىرىفكان بوو. و ب قى پەنگى شىخ شەمسەددىن ل بادىنان ئاكنجى بوو، ھەتا ل ھەشتى و ھەشت سالىيى ال سالا ۱۰۸۵ مەشمەختى ۱۱۷۴ زاپىنى) وەقەرا دووماھىيىن كرى و ل گوندى بىرىفكان ھاتىبە قەشارتن.

شىخى -وەكى نەقىيى وى شىخ نورەددىن دىبىژت- دىوانەكا مەرن ھەبوو، بەلى سخابن ژ وئ دىوانى ب تنى (۱۱) شەرىن وى گەھشتىنە، و ژ وان شەران دىنە زانىن كو ئەو شىخ و زانا و ئەدىبەكى مەرن بوو، و ئەگەر دىوانا وى ھەمى يىتە دىتن و بەلاڧكرن ئەز باوەر دكەم ژ لايى ناڧەرۇكى قە ئەو گەلەك ژ دىوانا مەلەين جىزىرى كىمتر نەدبوو، و تىشتىن بەرچاف د تەصەووفا وى دا ئەو ئەو ل سەر رىنازا نەقىشىيان نەبوو، بەلكى رىنازا وى خەلەوتى بوو، و ئەفە تايبەتمەندىبەكى ددەنە وى^{۱۱}.

و ب قى چەندى شىخ شەمسەددىن ل دووف ناگەھدارىيىن ھەتا نوکە مە ھەين ئىكەمىن شاعەرە ل دەقەرا بەھدىنان دىوانەكا شەرى ب كوردى دانابت،

ئەو كەسى شاعەر مەدجىن وى دكەت ھەمى گاڧان چىترىن مەوقە، و ئەو سالۇخەنن ل وى وى ھەين ل نك گەلەك كەسان ژ بلى وى ژى دىنە دىتن. مەعنا شاعەرى مە يىن كلاسىك مەوقى يى توخووب، و ب رامانىن وى يىن گىشتى قە بۇ مە وىنە دكەت، ھەر وەكى ئەو كەسەكى ژ دەرقەيى دەمى و جەبىبە.

قۇنانا ئىكى

(يان: ئىكەمىن شاعر):

ئىك ژ شاعرىن كرمانچ يىن ل دەستېپىكى شەرى ب زمانى كوردى نەقىسەن عەلىيىن ھەرىبە، و سخابن عەلىيىن ھەرىرى ژ وان شاعەرەنە يىن ھەتا ئەفرۇ ئەم چو ژ زىن و سەرھانىيا وى نزانىن، كەنگى ژبايە؟ خەلكى كىژ دەقەرىيە؟ ئەقن ئەم نزانىن، و ھزر بۇ ھندى دچت كو ئەو بەرى مەلەين جىزىرى بىت، يان ھەقچاخى وى بىت، و ئەگەر ئەف ھزرە يا دورست بىت، ھەرىرى دى ژ كورپن سەدسال شازدى زاپىنى بىت.

دىوانا عەلىيىن ھەرىرى ھەتا نوکە ب تاممى نەھاتىبە دىتن و چاپكرن، ھندەك شەرىن وى كو نىزىكى دەھانە، يىن ھاتىنە دىتن، و ژ لەھجا وى يا ھەكارى دىنە زانىن كو دىت ئەو خەلكى دەقەرا بادىنان يان ھەكارى بىت، و ئەگەر لەقەبى وى (ھەرىرى) ژ باژىرى (ھەرىرى) ھاتىنە ورگرتن، ئەوئ نوکە دكەقنە نىزىكى چىيىن قەندىلى د ناڧەرا دەقەرا بادىنان و سۇران دا، ئەم دى شىيىن ب پىشتراستى قە بىژىن، ئەو ئىكەمىن شاعەرى دەقەرا بادىنانە. بەلى قى چەندا ھە -وەكى مە گۆتى- دەلىل پى دقەت، و چو دەلىل نوکە د دەست مە دا نىتن.

ئەگەر ئەم عەلىيىن ھەرىرى بدانىنە لايەكى، ئىكەمىن شاعەرى ل دەقەرا بادىنان بەرھەمى خۇ ب كوردى نەقىسى، و بەرھەمى وى گەھشتىبە مە شىخ شەمسەددىنى قوتبىن ئەخلاتىبە..

و بەلكى ئىك بىژت، خەلاتى ل كىقە و بادىنان ل كىقە؟

و د بەرسقن دا دى بىژىن، شىخ شەمسەددىنى

دا ئەھۋال ساللا ۱۷۱۷ز ھاتىيە نقىسىن ھەبە، و د ھندەك دەستىقىسىن دا ئەقەبا (العمادى) بۇ قى شاعرى دۇنئە دانان، تىشنى ھندى دگەھىنت كو ئەو خەلكن ئامىدىيىن بوو.

و دو شاعرىن دى زى د قى قۇناغى دا ھەنە، ناسناقنى ئىكى (مىنا)يە، و يىن دى (ماجن)ە، ھندەك شاعرىن وان زى د قى دەستىقىسىن دا ھەنە، بەلى ئەم ب دورسىن نزانىن كانى ئەو بادىنىنە يان ھەكارىنە، ژ بەر كو ئەھجە ئىكە.

و شاعرەكن دى ب ناغى مەلا عەبدىلاھن بازەلى ھەبوو شاعرىن خۇ ب كوردى دىقىسىن و ھندەك جاران عەرەبى و توركى و فارسى زى دكرە د ناغ دا، ئەف شاعرە زى يىن بادىنىيە، و ئەز دوپر نابىنم (بازەلى) ئەو گوند بت يىن نوگە دىزىنى (بىزەلى) كو ئىك ژ گوندىن عەشېرەتا رىكانىيانە، ئەف شاعرە بەرى ساللا ۱۷۱۱ز مریوو.

قۇناغا سىيى (قۇناغا زىرىن)؛

و من گوت: قۇناغا زىرىن، ژ بەر كو د قى قۇناغى دا (ئەھۋال سەدساللا دووماھىيىن ژ زىيى مىرنىشىنا بادىنان قەدگرت) رەوشەنبىرى و ئەدەبىياتا كوردى ل دەفەرى پىشكەفت و بياقنى وى بەرفرەھ بوو، و ھژمارەكا شاعرىن مەزىن پەيدا بوون، و ل قىزى بۇ نمونە ئەز دى ناغىن ھندەك ژ وان ئىنم، دا بزانىن چاوا شعرا كلاسكى بياقەكن (مەساحەبەكا) بەرفرەھ قەگرتىبوو؛

- مەلا خالدى زىبارى، خودانى بەيتا سىسەبانى، ھەر چەندە ب دورسىن دەمن ئەو لى زىي و سەرھانىيا زىنا وى ب درسى بۇ مە ئاشكەرا نەبوويە زى، و ئەم نزانىن كانى ئەف خالدى زىبارى ئىك ژ وان شىخ خالداھ يىن ناغىن وان د ناغ شىخىن مالىبانا شىخىن باصرەتن دا دىن يان نە، بەلى ژ دەستىقىسىن بەيتا سىسەبانى دۇنئە زانىن كو ئەو بەرى ساللا ۱۸۱۸ زاپىنى زىابوو، و ھەر چاوا بت مەلا خالدى زىبارى ئىك ژ شاعرىن دەقەرا بادىنان دۇنئە ھژمارتن^(۳).

و ھەزىيە بىزىن، مىزىن بادىنان سەبىدى خان و يىن پىشنى وى، زىندە رىزل شىخ شەمسەددىنى دگرت، و مىر سەبىدى خان بوو مەدرەسە و تەكيايەك بۇ وى ل بىرىفكان ئافاكىرى، و پىشنى شىخى زى بنەمالا وى ئەو ب ناغى شىخىن بىرىفكان ھاتىنە ناسىن جەھەكن بىند ل نك مىزىن ئامىدىيىن و خەلكن دەفەرى زى ھەبوو.

قۇناغا دوپى:

مەخسەدا من ب قى قۇناغى ئەو دەمە يىن دگەفتە ناغەرا قۇناغا شىخ شەمسەددىنى قوتب و قۇناغا زىرىن دا يا كو كۇمەكا شاعرىن مەزىن تىدا پەيدا بووين، و بەلكى ئەم پىشنى بىزىنە قى قۇناغى قۇناغا مەلا مەنصورى گىرگاشى.

ئەف قۇناغە نىقا دوپى ژ سەدساللا ھەقدى و نىقا ئىكى ژ سەدساللا ھەزىنى قەدگرت، و نافدارترىن شاعرل قى دەمى زىي مەلا مەنصورى گىرگاشىيە، ئەوئ موساجلەبەكا شعرى د گەل مەلا حوسىتىن باتەبى كرى، و ژ وئ موساجلى ئاشكرا دىت كو ئەو شاعرەكن دەستھەل و زىرەك بوويە، و مخابن مەلا مەنصورى زى ژ وان شاعرانە يىن ئەم چوپىن ژ زىن و سەرھانىيا وى نزانىن، و دەستىقىسەكا كەشكۆل د دەست مە دا ھەبە ل ساللا ۱۱۸۱ مەشەختى (۱۷۱۷ زاپىنى) ب دەستى (موھەمەدى كورنى مەسبىجىي) ھاتىيە نقىسىن، شعەرەكا مەلا مەنصورى د مەدحا بەھارى دا تىدا ھەبە، و ئەف ھندى دگەھىنت كو كو مەلا مەنصورى ژ كورپىن سەدساللا ھەزىنى (وبەلكى ھندەكى ژ ھەقدى زى) بوويە.

و ل قى دەمى شاعرەكن مىلى اشەبىيا يى مەزىن زى ل دەقەرا بادىنان ھەبوو ھندەك سالۆخەتىن شعرا فىلكلورى و ھندەكىن شعرا كلاسكى د بەرھەمى وى دا ب بەرجاف دگەفن، ئەو زى اھەمكى تۇقى، يە، ئەوئ شاعرىن وى يىن سىفك وەك سىتران ل سەر دەقنى خەلكى بەلاقبووين.

و ھەرل قى دەمى شاعرەكن دى زى يىن كلاسكى ل ئامىدىيىن ھەبوو ناسناقنى خۇ يىن شعرى كرىوو (صادق)، شعەرەكا وى ھەر د كەشكۆلا ناغىبۇرى

شعرى (نوورى) بوو^(۷).

- شېخ عەبدىسەلامى كورې مەلا عەبدىلايىن كورې مەلا محەمەدى بارزانى. ئەوئ ل ساللا ۱۸۷۴ز مرى شىخىن تەكيا بارزان يا ئەفشەبەندى، زانا و شاعرەكى ئاقدار بوو، و كۆمەكا شعران ب كوردى ھەنە^(۸).
و ھەكى ئەم دىنن ئەف شاعرە ژ دەفەرىن جودا جودا يىن بادىنانە، تىشتى ھندى دگەھىنت كو زانين و ئەدەبىيات، ب ئايىھتى شعر، ل قى قۇئاغى نە ب تى ل ئامىدىيىن و باژىرىن مەزىن ھەبوو، بەلكى ئەو ل گەلەك گوند و دەفەرىن دوپىر ژى يا بەلاقبوو، و بەلكى ئەفە بۇ وئ ئەگەرى بىزفەرت چۈنكى ل قى دەمى مەدرەسە ل گەلەك گوند و باژىرىن دەفەرا بادىنان بەلاقبوويوون.

قۇئاغا چارى (قۇئاغا نوي):

و ئەفە وى دەمى قەدگرت يىن گوھۇرىنن مەزىن تىدا ب سەر نەخشەيىن رەوشەنبىرى و سياسى و جفاكى يىن دەفەرى دا ھاتىنن پىشتى دەولەتا ئۆسمانى پىرازا نەھىلانا مېرنشېنن كوردان داي، پاشى دەفەر تىكدا تووشى ھزىانەكا سياسى بووى. دەولەتا ئۆسمانى ب خۇ ژى ھلوشىيى، و دقەر ب رەنگەكى دى و ل سەر ھندەك دەولەتىن نوي ھاتىيە لىكفەكرن، و ئەو دقەرا دگۆتىنن، بادىنان، بۇ حوكمەتا عىراقى يا نوي ھاتىيەدان، ئەفە ژ لايى سياسى فە، و ژ لايى رەوشەنبىرى فە چاپخانە پەيدايوون، و رۇزنامەگەرىيا كوردى دەرگەفت، و خواندنگەھىن نوي ل شوينا مەدرەسىن دىنى يىن كەفن ھاتنە پىنش، و دەستەكەكا نوي يا زانا و ئەدىبان پەيدايوون كو تىكەلى رەوشەنبىرىيا جىھانى و بىانى بوويوون، و جفاكا كوردان ب خۇ ژى ھانە گوھارېن، تەخەيا مير و حاكمان نەما، و شىخ و ئاغا ھاتنە پىنش، و ل شوينا (ولاء) بۇ مېرى بىتەدان ئەو بۇ شىخى و ئاغاى (پاشى بۇ پارت و كۆمەلېن سياسى) ھاتەدان، و ھژمارەكا سەرھەدان و شۇرېشىن چەكدار ل بن ئاف و نىشانين جودا جودا ھاتنە ب رىفەبرن، و ئەفنى ھەمىيى دەنگفەدان و رەنگفەدانا خۇ د ئەدىبىياتا كوردى دا

- شېخ عەبدەئىفى كورې شىخ يوونسى كورې شىخ عەبدەئىفى شۇشى، ئەوئ ناسناقى خۇ يى شعرى كرىيە (سەبىقى) ل سەدساللا ھەژدى و نۆزدى ژىابوو، و دەستغىسەكا وى ھەيە د ئاقبەرا سالين ۱۱۹۵-۱۲۰۱ مەشەختى (۱۷۸۰-۱۷۸۱ زايىنى) ھاتبوو نەبسىن، و گەلەك شعرىن وى تىدا ھەنە^(۹).

- دەردى، و ئەفە ناسناقى شاعرەكېيە ئەم چو ژى نزانين، بەلى ژ شعرەكا وى دئىتە زانين كو ئەو ھەفچاخى عادل پاشايى مېرى ئامىدىيىن بوو ئەوئ ل سالين (۱۸۰۴-۱۸۰۸ز) حوكم كرى، ژ بەر كو ئەو مەدحىن قى مېرى دكەت و بەحسى شەرەكى وى دكەت^(۱۰).

- مير محەمەد تەيار پاشا كورې ئىسماغىل پاشايى مېرى ئامىدىيىن، دەمەكى حاكمن ئاكرى بوو، و سالەكى مېراتىيا بادىنان ژى كرىوو، پاشى براىن وى زوبەير پاشا بوو مير و ئەو گرت و ھافىتە د زىندانى دا. ل ساللا ۱۸۱۷ زايىنى مرىوو، شعر ب كوردى قەدھاندن، و ناسناقى وى يى شعرى (غەرب) بوو، و بەرى مرنا خۇ ب دو سالان وى نوسخەيەك ژ ديوانا مەلەين جىزىرى نەبسى بوو.

- بەكر بەگى ئەرزى، دېژن، ژيى وى ژ سەد سالان دەرياس بوويوو، و ھەتا ساللا ۱۸۳۴ز ئەو بى زىندى بوو. خەلكى گوندئ ئەرزى بوو، ئەوئ دكەفتە دەفەرا دۇسكىيان، و ئەو ب خۇ ژ بىنەمالا مېرىن ئامىدىيىن بوو، كۆمەكا شعرىن وى ھەنە، كو ھندەك جاران بەر ب سالۇخەتىن شعرا مللى قە دچن، و ئەو د قەھاندنى دا گەلەك چاف ل قەقىيىن تەيران دكەت^(۱۱).

- شىخ نورەدەبىنى بىرىفكانى، ئەوئ شىخ شەمسەددىن خەلاتى دىتە باپىرى وى يى پىنجىق، ل دۇرىن ساللا ۱۷۹۰ز ھاتبوو سەر دىيائى و ل ساللا ۱۸۵۱ز مرىوو، و ئىك ژ ئاقدارترىن شىخىن تەرىقەتا قادرى بوو ل بادىنان، پتر ژ سىھ كىتىيىن وى ھەنە، و شعر ب كوردى و غەربى و فارسى قەدھاندن، و ناسناقى وى يى

ۋەرگىرتىۋو، و پىشتى ھىنگى مەلاتى ل گەلەك گوندىن دەقەرا بادىنان كرىۋو، و خۇ دەژمارت ئىك ژ تەلەبىن مەلا سەئىدى كوردى بى نوورسى ل سالا ۱۹۱۲ز مریوو، و گەلەك نقىسىنىن ۋى ھەنە، ئىك ژ وان قەھەبىنۇكا (گولزاراھ كو ژ نىزىكى (۱۳) ھزار مالكان پىك دئىت.

- مەلا ئەحمەدى كورپى ئەمىنى نالەند، ل سالا ۱۸۹۰ز ل بامەرنى ھاتىۋو سەر دىيائى، و بۇ ۋەرگىرنا علمى مەلاتىبىن فەقىياتى ل گەلەك دەقەران كرىۋو، ۋەكى، بامەرنى، نامىدى، زاخۇ، دھۆك، وگوندى بىدوھى ل دەقەرا بەروارىيان، و ل قى گوندى ئىجازە ژ شىخ مەمەد پارسا كورپى مەلا تاھابىن ماى ۋەرگىرتىۋو، پاشى مەلاتى ل ھىندەك دەقەرنى گولى و بەروارىيان كر. و ل سالا ۱۹۱۳ ل گوندى خشخاشا ل دەقەرا بەروارىيان خۇ كوشت، پىشتى كو عەقل د سەرى دا ئەماى! بەرھەمەكى زىدە ھەبوو، و دىوانا ۋى (باغى كوردان) نىزىكى پىنجى ھزار بەيتان تىدا ھەنە^(۱۱).

- مەلا ئەنومەرى ماى، ل سالا ۱۹۱۳ز ل گوندى ماىن ل دەقەرا بەروارىيالا ھاتىۋو سەر دىيائى، و د ناف مالەكا دىنى دا ھاتە پەروەردەكرن، و زانىنا خۇ ل مزگەفت و مەدرەسان ۋەرگىرتىۋو، ھەتا ل سالا ۱۹۲۶ ئىجازا مەلاتىبىن ژ مفتىبىن نامىدىبىن مەلا شوكرى ئەفەندى ۋەرگىرت، دەمەكى مەلاتىيا گوندان كر، پاشى بوو (مەعەلەم) و پىشتى ھىنگى بوو فەرمانبەر. پىشتى دەستپىكرنا شۇرشا ئەيلوولنى بوو ئىك ژ پىشمەرگىن شۇرپىن، و ل سالا ۱۹۱۳ ب دەستى لەشكەرى سوورى ئەۋى ھاتىبە ھارىكارىيا لەشكەرى عىراقى ھاتە كوشتن. چەند كىتەبەكىن ۋى ب عەرەبى ھەنە، و شەرىن ۋى ب كوردى ژى ھەنە، بەلن ھەتا نوگە د ئىك كىتەب دا ئەھاتىنە بەلاشكرن.

- شىخ مەمدووحى بريفكانى، ژ بىنەمالا شىخ شەمسەددىن ئەخلاتىبە، ل سالا ۱۹۱۱ز ھاتىۋو سەر دىيائى، و ئىجازا خۇ ژ مەلا ئەحمەدى

ھەبوو، تىشتى بوۋىە ئەگەرا پەيدابوونا گوھۇرىنن بەرچاق د ناقەرۇك و روخسارى ئەدەبى كوردى دا. و ھىندەك ژ فان گوھۇرىنان ژ ئەدەبى كوردى بى كلاسكى ژى گرت، و ئەدەبى كلاسكى بى كوردى ل دەقەرا بادىنان بى دویر نەبوو ژ وان گوھۇرىنان. د قى قۇناغى دا ھىزارەكا شاعرىن كلاسكى بىن مەزن ل دەقەرى پەيدا بوون، و ئەم ل قىرى دى ئىشارەتن دەپنە ھىندەك ژ وان:

- مەمەد سەئىد مېھرى بى مزورى، كورپى مەلا عبدەرەھمانى كورپى ملا بەھىيائى مزورى، ل سالا ۱۷۹۵ ز ھاتىۋو سەر دىيائى، و ل نك باپىرى خۇ خواندبوو، بوۋبوو مەلا و مفتى ل ئاكرى، ل سالا ۱۸۸۴ ز مریوو، شەرب كوردى و عەرەبى و فارسى قەدھاندن، و لەقەبى ۋى بى شەرى (مېھرى) بوو.

- مەلا تاھا كورپى مەلا عبدەرەھمانى ماى، ل سالا ۱۸۴۳ ز ھاتىۋو سەر دىيائى، فەقىياتى ل نك گەلەك زانايان كرىۋو ۋەكى مەلا قاسمى ماى و مەلا عبدلھادى بى ئەترووشى، و ئىجازا تەرىقەتا نەقشەندى ل بامەرنى ژ شىخ مەمەدى ۋەرگىرتىۋو، ل سالا ۱۹۱۹ز مریوو، چەند كىتەبەك ب عەرەبى ھەبوون، و شەرب كوردى و عەرەبى و فارسى قەدھاندن، و لەقەبى ۋى (بەھائى) بوو^(۱۲).

- حوسنى بامەرنى كورپى مەلا ئەحمەدى بابكى، ل سالا ۱۸۱۸ ل بامەرنى ھاتىبە سەر دىيائى، و ل سالا ۱۹۲۶ مریبە، كۇمەكا شەران ب كرمانجى ھەنە^(۱۳).

- غىياسەددىن كورپى شىخ بەھائەددىن نەقشەندى، ل سالا ۱۸۹۰ز ل بامەرنى ھاتىۋو سەر دىيائى، و ئىجازا مەلاتىبىن ژ مفتىبىن نامىدىبىن مەلا شوكرى ئەفەندى ۋەرگىرتىۋو، و تەرىقەتا نەقشەندى ژ بابى خۇ ۋەرگىرتىۋو، و ئەندامى جقاتا نوپىنەرنى عىراقى بوو، ل سالا ۱۹۴۴ز مریوو، و شەرىن ۋى ب كوردى بوون.

- شىخ ناھرى شۇشى، ل سالا ۱۹۱۸ز ھاتىۋو سەر دىيائى، و فەقىياتى ل گەلەك جھان كرىۋو، و ل ئەرىلى ئىجازە ژ مەلا عبدللاىن بىتواتەبى

ھەيە^(۱).
 و ئاشكەرايە كو ئەقە ب تى ھندەك نموونەيىن
 بەرچاقىن كلاسسىكىن مەنە.. و ژىلى وان ھىشتا
 ھەنە..

ئاكرەبى ل زاخۇ ۋەرگرتىۋو، ئىك ژ شىخىن
 تەرىقەتا قادرى بوو، ل سالا ۱۹۷۱ز ل بەغدا
 مریوو، و شعر ب كوردى قەدھاندن و لەقەبىن وى
 ین شعری اخەلانى) بوو، دیوانەكا وى یا شعران

ژیدەر و پەراویز

۱. أحمد أمين، النقد الأدبي، دار الكتاب العربي، بيروت، ط ۴، ۱۹۶۷، ص ۳۱۹-۳۲۰.
۲. ئەو پارچەيا مايسى ژ دیوانا شىخى پتر ژ جارەكن ھاتىيە چاپكرن، و سەيدا محەمەد ئەمىن دۇسكى شەرھەكا عەرەبى ژى ل سەر دانايە.
۳. بەنا سىسەبانى يا مەلا خالدى زىبارى چەند جارەكان ھاتىيە بەلاقكرن، و ئەو د كىتەپەكا تاييەت دا ژ لاين كاك (ھزرقان)ى قە ل سالا ۲۰۰۷ ل دھۆكى ھاتىيە ۋەشاندىن.
۴. ئەق شعرن وى د كىتەپەكا تاييەت دا ل سالا ۱۹۹۹ ز مە بەلاقكرنە.
۵. سەيدا عبدالرقيب يوسف گوتارەك ل دۇر قى شاعرى د كۇفارا (رۇشتىبىرى نو) دا بەلاقكرىيە.
۶. سەيدا محەمەد ئەمىن دۇسكى كىتەپەك ل دۇر قى شاعرى و شعرن وى ل سالا ۲۰۰۲ بەلاقكرىيە، و بەرى وى سەيدا عبدالكرىم فندى ژى ھندەك شعرن وى د ناملىكەپەكا تاييەت دا بەلاق كرىۋون
۷. دیوانا وى پتر ژ جارەكن ھاتىيە چاپكرن، ژ لاين شىخ ۋەھىدەين بىرىفكانى و زاھد بىرىفكانى قە.
۸. ھندەك شعرن وى د چەند ژىدەرەكان دا ھاتىنە بەلاقكرن، ۋەكى كىتەپا (بارزان ۋەمسألە الوعى القومى الكردى) يا پىزەشى.
۹. سەيدا عبدالرحمن مزورى كىتەپەك ل دۇر بەھانى و ژيان و بەرھەمن وى، نغىسىيە، و ل سالا ۲۰۱۲ ل دھۆكى چاپكرىيە.
۱۰. ژ لاين كاك عبدالرحمن بامەرنى قە ھاتىنە بەلاقكرن د كىتەپەكا تاييەت دا ل سالا ۲۰۰۴ ل دھۆكى.
۱۱. دیوانا وى ل سالا ۱۹۹۷ ل دھۆكى ژ لاين ھەفالى وى مەلا تاھابى مايسى قە د پىنتج بەرگان دا ھاتە چاپكرن.
۱۲. دیوانا وى ل سالا ۲۰۰۱ ژ لاين زاھد بىرىفكانى قە ھاتىيە چاپكرن.

بزاڤا ئەدەبى ل دەڧەرا بەھدىنان^{۱۱}

۱۹۰۰ - ۲۰۰۰

ئىسماعىل ئىبراھىم بادى

د زمانى عەرەبى دا زى گەلەك ئاقىن مەزىن ھەنە
 ۋەكو (احمد شوقى) و (محمود عباس العقاد) و
 (جمىل صدقى الزھاۋى) و بىنەمالا تەبموورىان (احمد
 و محمود و عائشە) و گەلەكىن دىتر، ھەمى ئەڧرۇ
 ب عەرەب دەھنە ل قەلەمدان، ئىلى زمانى فارسى
 كو مەزىن شاعرى كورد (بابا تھرى ھەمەدانى) ل
 ئىرانى ب شاعرىكى فارس دەھنە نىاسىن.

زمانى كوردى:

زمانى كوردى و دىئالېكتىن وئ، گەلەك
 بەرەلاقبووينە ل ھەرىمەكا بەرەلاڧ ل ئىرى
 كىشۇھرى ئاسىيا، كو دەڧەرىن باكور و رۇزھەلاتى
 باكوررى عىراقى، رۇئاقاين ئىرانى - ئىلى دەڧەرا
 عەرەبىستانى - ڧەدگىرت، زىدەبارى ئىلى باكوررى ڧە
 دووماھىيا وئ دگەھتە ئەرمىنيا.

د ڧى بەلاڧكرنا جوغرافى دا، زمانى كوردى نەين
 بىبارە ئ كارتىكرىن زىمانى بىن زمانىن دەوروبەر،
 ۋەك: توركى، عەرەبى، فارسى، ئەرەبى و توركمانى،
 بەلى دەڧەرىن ئاقەندى زمانى وان بى كوردى و
 دىئالېكتىن وئ ب پاقزى ماينە و كارتىكرىنەكا مەزىن
 لى نەھاتىبە كرن، ئەو زى ئ ئەگەرىن دەورىيا زمانى
 كوردى ئ زمانىن دەردور بىن بىانى، پىرۇڧىسۇر (ڧۇئاد

بەراھىيەك

كەلتورى پاشماينى وان مللەتىن ل سەر ئاڤا
 كوردستانى زىان، دەست بۇ دەستى ھاتىبە
 ڧەگۇھاستىن و گەلەك زى بەرزە بووبە ئ ئەگەرى وان
 كاودان و كىرىن ب سەرى وان ھاتىن ئ كوشىن و
 پەڧىن و دوىرئىخستىن، پان زى گەلەك چاران ب زۇرى
 رح و جانى خۇ رزگار كرىنە، دىسا ئەم بىزىن پىرىيا
 ۋى كەلتورى ب زمانى بىانى ھاتىبە ئىسىن و نوکە
 بۇ وان مللەتان دەھنە ھۇمارتن، چىكو ئاقەرۇكا وان
 ئىسىن بىن ئىنى و تەسەۋۋف بووبە، پان زى
 بابەتىن زانستى (عىلمى) بووبە، زىدەبارى ئەدەبىياتان،
 ھەروەسا پىرىيا وان ئىسىرەن كورد بووبە.

ب سەدان ئاقىن گەش و مەزىن د ئەدەبىياتىن زمانى
 عەرەبى و توركى و فارسى دا ھەنە كو بەرھەم و
 ئەدگارىن وان بىن مەزىن ھەنە و بۇ وان مللەتان دەھنە
 ھۇمارتن، بۇ نەۋنە شاعرىكى ئاقدارى كورد خەلكى
 ئورفاين ب ئاقىن (ئابى يوسىڧ أفندى/۱۱۲۴ھ -
 ۱۷۱۲م ۋەغەر كرىبە) پەرتووكەك ب ئاقىن (خىرىبە)
 ئىسىندىبە و بۇ ترك دەھنە ھۇمارتن^{۱۱}، ئىلى
 (نەڧى) كو ئەو زى شاعرىك ئاقدارە و پەرتووكىن ۋى
 ھەنە و (نەڧى) بەك دىتر خۇ ب ئاقىن ۋى ئاقىرىبە
 و دىوانا ۋى زى ھاتىبە چاڧىكرن^{۱۲}.

رۇزھەلاتى زى مەزىن و دەقەرىن نىزىك ل ئالىين ئىرانى.

۵- بەھدىنان: ل پارىزگەھا دھۆكى و ھەمى قەزايىن سەرب وئ قە.

۱- دىيالىكتا رۇزئاقايى: ل خەرىپۇت و ئورفە و عەفرىن و مەرەش^(۱۵).

دىيالىكتا كرمانجىيا ژوورى ژ ئەنجامى كاودانىن سىياسى و پوتەپىنەدانا حكومەتىن دەستەلاتدار ل دەقەرى، ئەف دىيالىكتە ما وەكو زارەكى ئاخفتنى و نىسسىن ھەكە پىن ھاتبا كىرن زى تىن د ئاف دەستخەتانا بوويە ئەوژى پىتر ب شىوازى پىنقىسەكا عەرەبى كو نە كوردەپپەكا دروست بوويە، ئانكو كرمانجىيا ژوورى ژ ئەنجامى چەندىن كاوداناندا وەك زارەكى پاشقەمايى و دوپىر ژ دەزگەھىن رۇزنامەفانىن و ئاقەندىن خواندىن و رەوشەنبىرىن سەرەدەرى ل گەلدا دەھانە كىرن، دەقەرا بەھدىنان كو زارى وئ پىن پەيشىن كرمانجىيا ژوورى بە و سەرب لىوا مووسلىن قە بوو ھەتا سالا ۱۹۵۸ئ، زمانى كوردى ب ھەر زار و زارۇچكەپەكى بيت نە لى دەھانە خواندىن و نىسسىن و چ دەزگەھىن رەوشەنبىرى و رۇزنامەفانىن كوردى زى لى ئەبوون^(۱۶).

تورى زارگوتنى:

تورى زارگوتنى، يانزى تورى زاردەق پىن نەنقىسى، دەھىنە ھژمارتن بەرەلاقتىن و زەنگىنتىن تورى ئەدەبىي كوردى ب گەشتى و پىن كرمانجى ب تايىبەتى، چونكو گەلەك تا و چقىن قى تورى د زارى كرمانجىي دا ھەنە و دبىت د ھىندەك زارىن دبىردا نەپن، زىلى دەولەمەندىيا وى.

ل دور قى تورى ئاقبرى، (پىر خدرى سلىمان) دبىرت: (تشتى نوو بەيستا ئاقى چەند شاعرىن كرمانجا كو د ئاف بەپنا چەرخى شەشى و ھەفتى كۇچى دا ل لالشى ل مېرگەھا شىخا زىاين و شەرى دەرىنشىن و خودىناسىن ب شىتوہيا كرمانجىيا ژوورى نىسسىن و ئەو شىعەرنە ھەتا نۆكە زى د سىنگى

جەمە خورشىد) ئاشكرا دكەت كو مەبەستا وى ژ كارتىكىرىن زمانىن بىانى ل سەرب زمانى كوردى، ژ ئەگەرىن ئەبوونا سىنوورەكى جوگرافى پىن قەپرە، ژ ھەر پارچەبەكى ل ھەر وەلاتەكى، چ سىنوور د ئاقبەرا وان زمان و زمانى كوردى دا نىنن كو كارتىكىرىن لى ئەكەن^(۱۷).

دىيالىكتا كرمانجىيا ژورى:

ئەف دىيالىكتە ژ دىيالىكتىن دبىر، پىتر بەلاقبوويە و دەقەرەكا بەرفرەھ بخۇفە گرتىيە، كوردىن تركيا ل پارىزگەھىن ابەزىد، وان، جۇلەمىرگ، سەرد، موش، مېردىن، ئامەد، خەرىپۇت، ئىدىبايان، غازيان تەپە، و پىشكىن رۇزھەلاتى باژىرىن (مەرەش و سىواس) و ژىرىن پارىزگەھىن (ئەرزەپۇم و قارس)، ھەرەسا كوردىن ل رۇسىا ل ژىرىن رۇزئاقا يا (ئەرمىنىيا) و ل كوردستانا عىراقى پارىزگەھا دھۆك و قەزايىن وئ و دەقەرا شىنگالى پىن دئاخىن.

جەن قى دىيالىكتى و دىيالىكتا كرمانجىيا ئاقەراست ژىكجودا دكەت، ئەو خىچا وەھمى يە ئەوا ژ كىنارن رۇزئاقايى ئاقەراست يا دەريا ئۇرمىن، بەر ب ژىريا رۇزئاقايى، ھەتا دگەھتە باكوورى باژىرى (شنىفا) دەرياز دبىتە (كىلەشىن) ل سەرب سىنوورى عىراق و ئىران، چىايى ھەلگورد، پاشى ئەو خىچ بەردەوام دبىت ھەتا دگەھتە باكوورى رويبارى رەواندوزى و پاشى بەر ب زى مەزىن دچىت ھەتا رويبارى دىچلە، زىەر كو ئەف دىيالىكتە گەلەك بەرەلافا بوو، گەلەك شىنووزارىن دبىرىن ئاقخويى زى دەركەفتىنە، چەندەكى زى د جودانە ب قى شىنوہى:

۱- باپەزىدى (بازىدى): ل باكوور و باكوورى رۇزھەلاتى دەريا وانى.

۲- ھەكارى: ل باشوور و باشوورى رۇزئاقايى دەريا وانى.

۳- بۇتانى: ل رەخ و رويىن دۇلا بۇتان، سەرت، ئەرتوش، جىزىرى و ئامەدى.

۴- شەمدىنان، ل كوژىن باشوورى رۇزھەلاتى تركيا،

خۇ يىن نىقىسىنى ھەببويە و بەرھەمىن خۇ بۇ ۋى جىنا د ناقتا دژىيا بۇ دىنقىسى و پىنقە دگىرىدا.

ب دىيالىكتىنا كىرمانجىيا ژوورى، مىژوونقىس (ئەنۋەرى مابى) ھۇزانقانىك ب ناقتى (بابە راخى ھەمزىنى) دەستىنشانكىرىيە كو ئەۋزى ھەققاخى (بابا تاھرى ھەمەدانى ۹۳۷ - ۱۱۰۱) يە و ھۇزان ب كىرمانجى نىقىسىنە^{۱۱۱}. بەلى ل دووق قەكۈلىنن نوى ھەببونا قى ھۇزانقانى كەفتىبە د گومانى دا كو ۋى ل ۋى سەردەمى ھۇزان قەھاند بن. ھەروەسا ھۇزانقان (پۇرا پۇزا) ئەۋى چ ژ ژيان و بەرھەمىن ۋى ئەدىار تىن ل دووق گوتنا رۇژھەلاتناسى رۇسى (ن. قلىا مىنوف) ل دورىن ۳۳۰ بەرى زابىنى ژىايە^{۱۱۲}. بەلى دووماھى قەكۈلىن ل دور مىژوويا ئەدەبى ب زارى كىرمانجى دەتە ئاشكرا كىر كو ھۇزانقان (جەمىدى) ئىكەمىن ھۇزانقانى ھۇزان ب كىرمانجى نىقىسىن^{۱۱۳}.

مخابىن چو نىشانىن مانا نىقىسىنەكا كوردى ل قى دەقەرى پىش ھەزارا مشەختى نىن و ئەفە قەدگەرتە گەلەك ئەگەران، ۋەكى:

- نە ژ مىژە ناقتى بەھدىنان بۇ پارچەيەكى ژ دەقەرا ھەكارى دەپتە بكارلىتان.
- گەلەك زانابىن دەقەرى بەرھەمىن خۇ ب زمانى عەرەبى نىقىسىيە و ھندەگان ب فارسى.
- مېتراپەرنسى و پاشى ئىزدىياتى كو گەلەك ژ مىژووا دەقەرى قەگرتىنە، ھن رى ئەداينە نىقىسىنى بۇ پاراستنا دەقەرى دىنى، ئەو نىقىسىن ب گىشتى پاشندا ماپە.
- پەيدانەبۇونا كىانەكى ئابوورى- سىياسى- رەوشەنپىرى ل ئەقتى دەقەرى ... و ھتد^{۱۱۴}.

ئەدەبىي كلاسكىي كورمانجى:

ل دۇر ئەدەبىي كورمانجى ل دەقەرا بەھدىنان، ناقتى گەلەك شاعرىن ناقدار و خودان بەرھەم ھەنە، كو شاعر و ھەلبەستىن خۇ ب زمانى كوردى نىقىسىنە، ھۇمارەكا دىوانىن وان ھاتىنە چاپكىر و ھندەگان ژى تىن چەند ھەلبەستەك ژى بەلاقبۇوپنە.

ھندەك پىرەمىز و رىھىسى و مچىورىند ئىزدىيا دا ماين. لى چاۋا بت ب كوردى يەكە رەوانن و پىند وان شاعرانن كو بەرى ھەشت سەد سالەكى ل مىرگەھا شىخا ژابىن^{۱۱۵}.

ھزرەك دىنر ھەيە دىئىت، (ل سەدى ۱۲-۱۳) و قۇردە زانا و قەولبىژ و چاكىن ئىزدىيان پىن ۋەكو اشىخ فەخرى ئادىيا، پىر رەشىن جەيران، پىسى جەم و ... ھند) پىر و باۋەر ب ناۋابىن (قەول، بەيت و قەسىدە) دارىشتنە، ئەفە ژى زىدەتر ل سەرزارى بوۋىنە ھەنا كو بەپىنە پاراستن و ژىەركىن ب ناۋابەكى سىك...^{۱۱۶}.

ل پەى ھزر و پىرىن ھندەك نىقىسىرەن مىژوويا دەستىنكا تورى كوردى بۇ قى ئەدەبى دىقەرىت، ئەو ژى ب ھەببونا ھندەك قەول و بەپىن ئابىنى ئىزدىيان كو ناقتى وان كەسان تىدا ھاتىبە ئەۋىن ئەو قەول و بەيت قەھاندىن، ژ وان ژى (پىر رەشىن جەيران) و (شىخ فەخرى ئادىيا كورپى ئىزدىنە مىر) كو ھەققەرخى شىخ جەسەنى شىخادىن دوۋى* بوۋ^{۱۱۷}.

ھەكە ئەم قەول و سەبەقەن ئابىنى ئىزدىيان ب ھۇزان بەھۇمىرىن، دىقتى ناقتىيەكى ل وان سىترانىژان ژى بەدەن ئەۋىن پەپىن سىترانىن خۇ ب ھەر رويدان و كىرپارەكا بىت، وان قەھاندىن و كىرپە سىتران و گۈتىن، ھەر بۇ نەۋونە ل دەقەرا زاخۇ دەما شەرى (تەنكا بانكى) رويدابى، ب ناقتى و دەنگىرىن سىتران ژ لىن سىترانىژان (تاھرى سەعەدى عەبۇي) پى ھاتە گۈتن، ل دور قى سىترانى ھۇزانقان و نىقىسكار (خالد حسىن) دىئىت، (بۇ يەكەم چار كو ھۇزانا مىللى ھاتىبە نىقىسىن ل دەقەرى، ئەۋزى ل سالا ۱۹۱۷- ۱۹۱۸) سىترانا تەنكا بانكى ژ لىن (تاھرى سەعەدى عەبۇي) پى ھاتىبە قەھاندن و ھەر ژ لىن وپقە بوۋىيە سىتران). دىرۇكا ھۇزانى ل دەقەرا زاخۇ ژ ئەقتى مەۋقى دەست پى دكەت و دىبىت ژى بەرى ۋى ژى ھەبىن^{۱۱۸}.

تورى نىقىسى:

تورى نىقىسى لگەل خواندىن و نىقىسىنى پەيدا بوۋىيە، ھۇزانقانىن قى رىيازى بەرھەمىن خۇ ب ھندەك پىر و باۋەر و ھزران قە گىردابوۋ، ھەر ئىكى شىۋازى

د پىشكەفتنا ئەدەب و رەوشەنبىرىيا كوردى دا كر .
 - پەيدا بونا كۆمەلە و يانېن سىياسى و رەوشەنبىرى
 ل (ستەنبۇلن) و باژىرنىن دى يىن كوردان، كو قان
 كۆمەلەيان بەلاڧكرنا رەوشەنبىرى و دەرنىخستنا
 رۇژنامە و كۇقاران و فەكرنا قوتابخانەين كوردى
 ب ستوبى خۇڧە گرتبوو.
 - مئشەختىبونا تەخەبەكا مەزن با رەوشەنبىر و
 كەسايەتبان پتر ژى ژەر ئەگەرنىن سىياسى بۇ
 دەرقەى كوردستانى و بەلاڧبونا وان ل ھندەك
 وەلاتان وەكو تركيا و وەلاتىن عەرەبى و بىن رۇژناما
 و ل وئرى ب سەر ھندەك رەوشەنبىرىيا نوى
 ھەلبوو و بىن داخبار بوون.

- دانانا چاپخانەين كوردى ل دەرقەى كوردستانى و
 كوردستانى بخو ژى، بەكەمىن چاپخانەيا كوردى،
 (چاپخانەيا كوردستان) ئەوا (شىخ فەرجوللا
 زەكى كوردى) ل سالا ۱۹۰۰ - ۱۹۰۹ ئى زاپىنى ل
 قاھىرە داناي، پاشى چاپخانەيا (حسنىن حوزنى
 موكرىانى) ل سالا ۱۹۱۵ ئى زاپىنى ل (حەئەبى)
 داناي، پاشى ل سالا ۱۹۲۵ ئى ھاتىبە فەگواسن
 بۇ بەغدا و چاپخانەين دىتر كو پشكەدىرى د
 چاپكرن و بەلاڧكرنا پەرتووكنىن كوردى دا دكر^(۱۱).

قۇناغا ئىكى ۱۹۰۰ - ۱۹۷۰

دەستپىكا بزاڧا رەوشەنبىرىيا كوردى ل دەقەرا بەھدىنان:

د قى قۇناغىدا چەندىن ھۇزانغانىن كورد ل دەقەرى
 ھەبوون، بەلن دەلشە ل بەر نەھاتبوو فەكرن كو
 بشىن بەرھەمىن خۇ بەلاڧ بكن و بىتە بنىاتەك بۇ
 بزاڧا ئەدەبى كوردى بىن كرمانجى ل دەقەرا بەھدىنان،
 كەڧتەرن دەقەن ب كرمانجى ھاتىنە چاپكرن چەند
 ھۇزانەكەن (پەرتۇ بەگى ھەكارى) بوون كو ژ لاپى
 احسنىن حوزنى موكرىانى) فە ژ دەستتەبىسەكى
 وەرگرت بوون و د كۇقارا (زار كرمانجى) دا ئەوا ل
 سالىن ۱۹۲۶ - ۱۹۳۲ ئى ل رەواندىزى دەردكەفت

گەلەك جاران ل جەم كوردىن باشوو (مەبەست
 بى ئەوون ب دىالكتا نافرەست دېەقن) ھەر
 كەسى ب كرمانجى نقىسى، ئەو دەژمىن
 بەھدىنى، ئانكو وەك ئەدەبى كورمانجى سەرەدەرى
 ل گەلدا دەبئەكرن، بىنى ھزرى ل سنووونىن جوگرافى
 بىن دەقەرى بكن و بزان ھەر چەند ھۇزانقان بىن
 پارچەبەكى نە و ھەر ھندەك بىن دەقەرەكى نە.

ئەگەرنىن بەرھەلدا ئەدەبىياتا كرمانجى:

ئەدەبىياتا كرمانجى ژ كارتىكرىن ئەدەبىياتىن
 دەوربەر سەرھەلدا، چونكى خواندن و نقىسىن ل
 مزگەفت و مەدەسەبىن ئابىنى ھەمى ل دەستپىكىن
 ب زمانى فارسى بوو، پشنى ھاتنا ئابىنى ئىسلامى
 ئەدەبىياتا عەرەبى ژى جەئ خو گرت و خواندن ب
 زمانى عەرەبى پتر بوو، نەخاسەمە ل دەقەرا بەھدىنان
 كو پترىيا خەلكى وئ زمانى عەرەبى دزان بۇ وان ب
 ساناھىتر بوو، ھەرەسا تىكەلى و ھاتن و چوون پتر
 ل گەل عەرەبان بوو و ئابىنى وان ژى بى ئىسلامى
 كوردان زوى وەرگرت و لىدوۋچوون.

ئەدەبى كرمانجى ژ بەر چەندىن ئەگەران
 پەيدا بوو، ئانكو رىك بوو ھاتە خۇشكرن و ھەستا
 كەسىن نىشتمان پەروەر و خواندەقان ھاتە لغانىن
 و بۇ ئاشكرا بوو كو خودان مافن و پىدقەبە ل مافىن
 خۇ بېرسن، ژ وان ئەگەرنىن كارتىكرەكا باش پەيدا
 كرى، وەك:

- رويدانا سەرھەلدىن كوردى بىن نىك ل دوۋڧ
 ئىكى كو داخووا سەرخۇبوونا كوردستانى
 دكرن بان ژى مافىن رەواينىن مىللەتى كورد، وەكو
 سەرھەلدا شىخ عوبەيدوللاھى نەھرى ل سالا
 ۱۸۸۰ ئى، سەرھەلدا بىلىسى ل سالا ۱۹۱۴ ئى،
 سەرھەلدا شىخ سەعبەدى پىران ل سالا ۱۹۲۵ ئى
 و سەرھەلدىن دىتر.

- دەركەفتنا رۇژنامەيا (كوردستان) وەكو دەستپىك
 ل قاھىرە ل سالا ۱۸۹۸ ئى، كو دگەھشە
 كوردستانى و شىبا بىتە زمانخاننى خەلكى و كار

بەلاڧكرىبون^(۱۱).

ل دەڧمرا زاخۇ ناڧى (عەبدوللا خەيات) دەھىت ئەو بخۇ خەلكن دەڧمرا جزىرا بۇتانه و ل سالا ۱۹۴۱ئ. دە ئەڧى فۇناغى دا ل باژىرى زاخۇ ژبايە و دەست ب نڧىسىنا ھۇزانى كرىبە. ھۇزانەك بۇ (چەرچلى) سەرۇكى ئەنجومەن ئىنگلىزى فرىكرى بوو ب رىبا پۇستەى پىشتى عىراق ژ بىراىن اعصبە الامم) لىڧەبووى^(۱۲).

(رىزمانا كوردى) ئەوا امەلا محەمەد سەعەدى بىرىڧكانى/ ۱۸۹۷- ۱۹۷۱) دانای كو ل خواندنگەھان بەھىتە خواندن پىشتى بىراى ھاتىبە دان كو خواندن ل دەڧمىن كوردان ب زمانى كوردى بىت^(۱۳). بزاڧ بۇ ھاتىبە كىن كو ئەڧ رىزمانە ل دەڧمرا بەھدىنان بەھىتە خواندن و وەكو دىژىن بۇ دەمەكى ھاتىبە خواندن^(۱۴). بەلى مخابىن خواندن ب زمانى كوردى گەلەك پاشڧە ما و ئەھاتە خواندن. قى چەندى ژى كارتىكەنەكا مەزىن ل سەر بزاڧا رەوشەنبىرى و ئەدەبى كىر كو ئەوژى گەلەك پاشڧە ما ھەنا كو دەست ب نڧىسىن و وەشانى كرى.

رۇزنامەڧانىا كوردى ل دەڧمىن دىتر كارتىكەنە خۇ ل سەر دەڧمرا بەھدىنان ھەبوو، نەخاسەمە دەرگەڧتەنا كۇڧارا (گەلاوئىژ) ل بەڧدا و كۇڧارا ھاوارا ل شامى ل دووڧدا ژى كۇڧارا (رۇناھى) ھەرىا شامى، ئەو كەسىن ھەزا خواندن و نڧىسىن ھەى شىيان ب شىبانىن خۇ پىشكدارىن د وان كۇڧاران دا بكمەن و بىنە خواندەڧانىن بەردەوامىن وان و بابەتان ژى تىندا بەلاڧ بكمەن.

ژ ئەوان نڧىسەرىن بەراھىن دەست ب نڧىسىن كرى د ئەوان كۇڧاران دا، ل بەراھىبا ھەمىان ناڧى (سەيدا صالح يوسىڧى) دەھىت ب ھۇزانەكى ب ناڧى (ھىڧىا مە) دكۇڧارا (ھاوارا) ئىدا بەلاڧكرى^(۱۵). ھەروەسا چەند نڧىسەرىن دىتر ژى پىشكدارى د نڧىسىن و بەلاڧكرى ئىدا كىر وەكو: (شىيخ مەمدووحى بىرىڧكانى) ب ھۇزانا (پىرۇزىا جەزىن) ل ھۇمارا (۵۰۱) چىرا پىنشىن ۱۹۴۲، (مەلا ئەنوەرى ماىى) ب ھۇزانا (بەيتا كەوى) ل ھۇمارا (۵۲) ل رۇزا ۲۰ كانوونا پاشىن ۱۹۴۳، (صالح بامرنى) ب ھۇزانا (ھۇزانا ھاوارا) ل

ھۇمارا (۵۵) ل رۇزا ۱۵ خىزىرانا ۱۹۴۳^(۱۶).

ھەروەسا د كۇڧارا (رۇناھى) يا شامى دا، ل ناڧىبەرا سالىن ۱۹۴۳ - ۱۹۴۴ ئىدا ژى چەند نڧىسەران پىشكدارى د بەلاڧكرى ئىدا كرىبە وەكو: (ئەنوەر ماىى) دلکولى دۇسكى، ئەرمەغانى، ئەلھۇبى بىدوھى، صالح روشدى، ژاندار مىرزەنگ و خ، بامەرنى^(۱۷).

دىسان كۇڧارا (گەلاوئىژ) ئەوا ل باژىرى بەڧدا ل ناڧىبەرا سالىن ۱۹۳۹ - ۱۹۴۹ ئىدا دەرگەڧتى، ھۇمارەكا نڧىسەرىن دەڧمرا بەھدىنان تىدا پىشكدار بوون ب چەند بابەت و ھۇزانىن نوى، ژ ئەوان نڧىسەران (صالح يوسىڧى، ئەنوەر ناھىر بەروارى (ماىى)، ناھىر روشدى و لاوى بەھدىنى)^(۱۸). بەلى بۇ دەمەكى ئەڧ بزاڧە ھاتە راوەستاندن ژ ئەگەرى نەگەھىشتا وان رۇزنامە و كۇڧاران كو پىن شامى ھاتنە راوەستاندن و يا گەلاوئىژ ژى ژبەر كاودانى سىياسىن عىراقى ئەدگەھىشت.

(خەيدەر مەتبىنى) ژ ئەوان ھۇزانىنا بوو، بىن د سالىن چلاندا دەست ب نڧىسىنا ھۇزانى كرى و ل دور بىرھاتىن وان سالان و تىكەلىا نڧىسەر و ھۇزانىنان دگەل ئىكدا دىژىت: (ئەم چەند ھەڧال و ھەڧگور قىك دكەتىن و پىڧكە ئەم چوپىنە سەيرانا ل دەڧمرا بەڧدا، بەعقوبە، كەمالىن، سلمان پاك، سەدە الھىندىە و مە گوتار و ھۇزانىن كوردىنى و نىشتىمان پەروەرىن دخواندن و ل سەر ئىش و نەخۇشى وگىرڧتارىا كورد و كوردستانى دىاردكرن، و ھەر رۇژىن ئەينى ئەم گەلەك د چوپىنە يانەى سەرگەوتن (نادى الارتقاء الكردى) ل نىزىك (باب المعظم) بوو، ژ وان بىرادەران ئەوئىن ئەم ل وئىرى قىك دكەتىن ئەڧە بوون، صدىق ئەتروشى، صادق بەھادىن، محمد سعید دوسكى، ابراهيم دوسكى، محمد أمین نوسمان.... و گەلەكىن دى)^(۱۹).

ل سالىن پىنجىبان دا ھۇزانىنى ناڧدار (ئەحمەدى موخلىص/ نالبەتدا) ل سەر نڧىسىنا ھۇزانى د كاروانەكى بىن راوەستىان دابوو، گەلەك چاران كاغەز ب دەست نەكەڧتىنە ھۇزانان ل سەر بىڧىسىت، وى دەمى ئەو ل گوندىن دەڧمرا زاخۇ دژىبا، ل زاخۇ بۇ

ھىندەك ۋەك شاعىرىن مىللى ھاتىبوونە نىاسىن كو
ھۇزان و فەھاندېن وان ۋەكو بەيت دەھاتنە فەگىران
و زىھىرىن و گۇتن ۋەكو: (نادىرى كانىساركى، ھەمىد
سلىقانىھى، مەلا سالىح ئىتوتى) و گەلەكېن دىتر.

شۇرنا ۱۴ تىرمەھا سالا ۱۹۵۸ى:

پىشتى رويدانا شۇرنا ۱۴ تىرمەھا سالا ۱۹۵۸ى،
گەلەك گۇھۇرىن مەزن و دەستكەفتىن گىرنگ بۇ
تەقبا خەلكى عراقى بېھ ھاتن، گەلن كوردى
پىشكەك ژ ئەفان گۇھۇرىن و دەستكەفتان ف بەر
كەفت. گومان ژى تىدا نېنە كو پىشكەك ژ ئەفان
پىشكەك ف بەر خەلكى دەقەرا بەھىنان كەفت، ژ
ئالىن رەوشەنېرى و خواندىن فە بۇ ئىكەمىن جار
ئىزگى كوردى بىن بەغدا پوئەكى باش دا كرمانجىيا
ژوورى و پىشكەك ژ دەمى خۇ بۇ تەرخانكر، ھەرەسەن
بۇ بەكەمىن جار ژى خواندىن كوردى ب زارى كرمانجىيا
ژىرى ل دەقەرى ھاتە خواندىن، قەكرنا بارەگائىن حىزى
و گەھىشتنا ھەموو جورىن كۇقار و رۇئامىن كوردى
و عەرەبى بۇ دەقەرى، قى ھەمىن دەلېمە ل بەر
نقىسكارىن دەقەرا بەھىنان ژ دەستەكا سالىن
چلان و بىن پىشتى وان ژى پىگەھىشتىن فەكر كو
ب خورتى بېھنە مەيدانا نقىسىن و ب بەلاقىرنا
بەرھەمىن خۇ د كۇقار و رۇئامىن كوردى تېھنا
وان نە شكەست، بەلكى بىزافكرن ئەو ب خۇ بىنە
خودان كۇقار و رۇئامە و د قى قۇئاغىدا ژ ئەنجامى
رەنجا (جەرجىس قەتھوللا و ئەنورەى مابى)، رۇئاما
(الْحَقِيقَةُ / راستى) (۴۷) ب كوردى و عەرەبى ۋەك
بەكەمىن رۇئاما كوردى - عەرەبى يا باژىرى (مووسىل)
بەلاقىر (۴۸).

بەلن ئەق رۇئامى (راستى) كو ھەر ھىزمارەكى
پىشكەك بۇ نقىسىن و بەلاقىرنا ئەدەب و مىژووبا
كوردى تەرخانكرىوو ژ نقىسىن و بەرھەفكرنا
(ئەنورەى مابى) بوو، بان ژى دا ب ناسناقى (رېبەر)
بەلاقىرنا كو دەستىكەكا باش بوو بۇ رۇئامەقانىيا
كوردى ب زارى كرمانجىيا ژوورى. بەلن مخابن تېھنا
نقىسكار و رەوشەنېرىن دەقەرا بەھىنان نەشكاند.

جارا ئىكى د چارچووقەكى ئەدەبى دا ھۇزان ھاتىبە
خواندىن ژ لايى ۋىقە بوو، ال پەى گۇتتا اخالد
حسىن) دەرىارەى بزاقا ئەدەبى ل دەقەرا زاخۇ دېئىت:
(بۇ بەكەم جار ھۇزان د چارچووقەكى ئەدەبى دا ل
زاخۇ ديار بوو، ل سالا ۱۹۵۲ى ھەلبەستەك ژ لايى
ھۇزانقانى مەزن (ئەھمەدى نالبەند/ موخلص) قە
ل قىستەقالا ۋەرزىشى ھاتە خواندىن) (۴۹)، ھەرەسە
ل سالا ۱۹۵۷ى ل پەى گۇتتا (د. مەسعود كىتلى)،
ئەوى و ئەھمەدى نالبەند د ناھەنگا جەزنا رۇئا داران
(عید يوم الشجره) دا كو ھىنگى ۋە دگوتە جەزنا
نەورۇزى ل بەرامبەر جەماۋەرەكى زور ل ئامىدىن
ھۇزان خواندىن (۵۰)، ئانكو چالاكىن ئەدەبى ب ۋى
شېۋەى دەھاتنە گىران و كۇرىن تايبەت بۇ خواندىن
ھۇزانى ھىنگى نەبوونە.

د قى قۇئاغى دا گەلەك ھۇزانقان ھەبوون و
بەرھەمەكى جوان و باش ل بەردەست بوو، بەلن
ژىھىرىن ل دەقەرا بەھىنان چ بىاقىن بەلاقىرىن
دخوش نەبوون، ئەورا ئەو بەرھەم تىن ما دناق
دەفتەركىن وان دا و ل دەمى پىندى نەھاتە بەلاقىرىن
وان ھۇزانقان ۋەكو سەيدا سالىح يووسقى
كو ئىك بوو، ژ مەزىنترىن ھۇزانقان ۋى دەمى،
ھەرەسە محمد عەلى يونس تۇقى و حافظ مابى و
مەسعود كىتلى و ئەھمەدى نالبەند و رېبەر و شىخ
غىياسەددىن نەقىشەندى و تاھا مابى و تاھا سەلىم
و صدىق ئەتروشى و تاھرى روشدى و گەلەكىن دىتر،
ھەر چەندە ھىندەك ژ وان كەكا كىم ژ ھۇزانىن خۇ
بەلاقىرىن، بەلن ۋەكو پىندى ل ناق مىللەتى نەھاتە
نىاسىن و ئەو جەھىن لى بەلاقىرىن، ھەمى ژ دوىرى
باژىرى دھۆكى بوون.

دىسان كۆمەكا دى يا ھۇزانقان ھەبوون، پىتر د
گىرداى خواندىن ئايىنى و مزگەفت و مەدرەسەبىن
دىنى بوو، ۋەندەتر د ناق جفاكا مەيلاندا ھاتىبوونە
نىاسىن، ۋەكو (مەلا خەلىل مەشەختى، شىخ
بەشېر شىخ محمد ناھى، عبدالرحمن شەۋقى،
حوسنى بامەرنى، مەلا نورەدىنى سىدى، محمد
خالد قازى ناكرەبى، سەلمان شەۋشى)، ژىلى

پىشتى ھەفتىھەكى، دىسان ب دەنگى (ئەنۋەر مابى) بابەتەك ل دور مىژۋوپا ئەدەبى كوردى پىشكىشى گوھداران كر، ئەف چەندە بۇ ھاندانەك كو ئەف بزاقە بەرفرەنر لىبھىن و پتر پەبۈھندى ھاتنە خورتكرن و بىافى زارى كرمانجى د ئاف رادىۋىي دا مەودابەكى مەزىنر وەرگرت.^{۱۲۲}

ژ نقىسەرىن د سالىن پىنجىاندا پىنگەھشتىن و پىشتى شۇرشا تىرمەھا ۱۹۵۸ئ ھاتىنە مەيدانا نقىسىنن وەكو: (صادق بەھائەددىن، دصادىق ئەترووشى، حافز مابى، محەمەد ئەمىن ئۆسمان، محەمەد عەلى پونس، مەلا خەلىل سلىمان (مىشەختى)، حەسەن جىدى و تاھر روشىدى) و ھىندەكىن دىتر، ھەروەسا پىشتى شۇرشا ۱۴ئ تىرمەھى سەركەفتن ب دەستقە ئىناي، ياسا و دەستورىن ئوى ھاتنە دانان، رەوشەنپىرى و ئەدەبى كوردى پتر بەلاف بوو، ھىندەك رۇژنامە و كۇقار ب كوردى و عەرەبى دەرگەفتن، ئافىن چەند نقىسەران ھۇزۇنشانان بەرى قى شۇرەشى ھەبوون وەكو (ئەحمەدى موخلص) ئالبەند، ئەنۋەر مابى و شىخ مەمدووحى بىرىككى و رىبەر و ... ھىند، بەلى ب ھەبوونا قى شۇرەشى، ھۇزۇنن ھۇزۇنشانەكى وەكو (ئالبەندى) ئاشكەرەتر و دۇرەتر لىھاتن و پتر بەرەقانى ژ مافىن رەوا و دروست يىن مللەتى خۇ دكر، نىشانان راست بۇ مللەتى دياركر و رىكا مللەتى خۇ بەرنەدا، ھەتا سەرى خۇ ژى ل گەلدا بن ئاخ كرى.^{۱۲۳}

ئەقان نقىسەران د سالىن شىستان دا ژى بەردەوامى دا كاروانن بزاقا نقىسىنن و بەلاقكرن، ھەروەسا ھىندەك نقىسەر و زاناين دىتر ستىرا وان گەش بوو و خۇ ھافىتنە قادا خزمەتى و كارى نقىسىنن گرت، وەك: (صادق بەھائەددىن ئامىدى، محەمەد ئەمىن ئۆسمان) ديار بوون و خۇ دا نىاسىن و ئافىن وان كەتنە سەر بەرپەران^{۱۲۴} و ھاتنە مەيدانى و ھەر ئىكى ژ لايى خۇقە بزاقەك دكر.

ھۇزۇنشان (حافز مابى) پىشتى ساللا ۱۹۶۵ئ كولىژا ئادابى پشكا زمانى كوردى ب دووماھى ئىناي، كو ب تىن ئەف نقىسەرە بى تايىبەتمەند بوو ب زمان

ب دىتنا مە ژىر ھىندى رەحمەتى (حافز قازى) ھىز ل دەرئىخستنا كۇقارا (رۇناھى) كر و ل مەھا چرىا ئىكى يا ساللا ۱۹۶۰ئ ل بەغدا كۇقارى رۇناھى دىت پىشتى ماندىپوونەكا مەزىن پىقەبرى ھەتا بىرارا دەرگەفتنا وئ ھاتىبە دان كو ب ئىكەمىن كۇقارا كرمانجىيا ژوورى ل عىراقى و باشوورى كوردستانى دەپتە ھۇمارتن^{۱۲۵}.

(مەلا ئەنۋەر مابى) ژ ھارىكار و پىشتەقانىن بىر و باوهرىن شۇرشا تىرمەھى بوو، ھىز و قەزەنا خۇ ژىو بىر و باوهرىن وئ و بەرەقانى و پىشتەقانىيا وان د رۇژناما (راستى) يىندا ياكو تىدا كار دكر تەرخان كرىو^{۱۲۶}، ھەروەسا پەرتووكا خۇ (محاضرە عن الاكراد فى الصين) ل ساللا ۱۹۵۹ئ ل بەغدا بەلافكر كو وەكو سەمىنار ل (چىن)ئ بەرى ھىنگى ژ لايى وپشە ھاتبوو خواندن^{۱۲۷}.

دامەزاندنا ئىزگى كوردى ل بەغدا، ئەوئ ژى گرنگىيەكا خۇ ھەبوو دە بىافى ئەدەبىياتا كرمانجى دانەخاسمە پىشتى شۇرشا ۱۴ئ تىرمەھى، ب تايىبەت ژى دەھا ھىژا (حافز قازى) ھاتىبە راسپاردن بۇ ب رىقەبىرنا پشكا كرمانجى يا ئىزگەھى، ئەوئ ھەر زوى كۇمەكا ئەدىب و نقىسەرىن كرمانج ئەوئ ل بەغدا ل خۇ كۇمكرن، ل دور قى بابەتى كو بوو دەستپىكەك بۇ بزاقا ئەدەبىياتا كرمانجى، د (بىرەوهرى) يىن خۇ دا ئاشكرا دكەت كو ل سىپىدەھا رۇژا ۱۶ئ تىرمەھا ۱۹۵۸ئ ھاتىبە ئاگەھداركرن بۇ وەرگرتنا بەرپىسارىيا پشكا كرمانجى و ھەر وئ ئىقارى ل گەل رىقەبەرى رادىۋىيا كوردى ل بەغدا (كامل أمین) پىكفە روونىشتىنە و چەند ئاقەك دەست نىشانكرىنە بۇ كاركرن وەكو اسەيدا صادق بەھائەددىن/ مامۇستابى ئاقنجىا (غەرىبە)، و تەحسىن ئەحمەد بەگى بەروارى قوتابىن كولىژا حقوقى، سەيدا دەتە ئاشكراكرن كو ھەر وئ ئىقارى (۱۹۵۸/۷/۱۶ئ) ل پىشت مىكروقۇنا ئىزگەھى روونىشت و بۇ ئىكەمىن چار د مىژۋوپا رادىۋىيا كوردىدا ل بەغدا، پەخشا دەنگوباسىن جىھان و لىكولىنا سىاسى ب زارى كرمانجى گەھشتنە گوھداران

باش كو وەكو سەرىۋىكانى بۇ ھىز و بىرىن خۇ مىفائى
زى وەرىكىن لىبەر دەست نەبىوويە زىلى كەلتىوورنى
كلاسسىكان و تورى زاردەف و زارگۇتتا كوردان (قولكلۇرا
ئى زەنگىنىن د سىنگى كالىمىراندائا فەشارتى و
پاراسنى.

ئەف ئىسىسەرە ھەمى ب دەستە كاسالىن پىنجىيان
و شىستان دەپتە نىاسىن و پىرىيا وان چوويىنە
بەردلۇقانىا خودى. ھەرەسسا تىشتىن رەوشەنبىرىن
ئەفنى قۇناغنى ز ھەمى قۇناغنىن دى جودا دكەت.
دووربا ئىسىسەرانە ز دەقەرى، ئانكو پىرانيا رەوشەنبىر
و ھۇزنانقانىن دەقەرى بزاقا خۇ ل دەرفە (بەغدا و
موسىل) كرىنە^(۱۳۷).

ل مەھا شىوياتا سالا ۱۹۱۰ئى (پارتى دىموكراتى
كوردستان) ھانە دەستىوردان كو ب شىوەيەكى
فەرمى بارەگاي ل بەغدا و باژىرتىن كوردستانى دانان.
رۇزناما (خەبات) زىمانحالى پارتى رۇزانە ھەتا (۱۵)
ھىزار دانە ل بازارا ھاتنە فرۇتن^(۱۳۸). ب دەركەفتنا ئەفنى
رۇزنامەين، گەلەك ئىسىسەر پەيدا بوون، ھەر چەندە
ب زىمانى غەربىي بوو، بەلى ئەفە بۇ ئەگەرى ھىندى كو
ل دووقدا رۇزناما (بىرلىك) و كۇقارا (بىرلىك) دەركەفتن
و بابەت ب ھەر دوو شىوە زاران تىدا بەھىنە بەلاڧكىن.
ز ئىسىسەرىن پىشكدارى د بەرىرەين رۇزناما (بىرلىك)
دا كرىن، ھەر بۇ نىوونە سەبىدا (صادق بەھائەدىن
نامىدى) دگوتارەكا خۇ دا نامازى دەتە وئ چەندى
كو د ھىمارا (۲۰۰) رۇزا ۱۹۱۸/۱/۲۹ئى گوتارەك ل
دور (ھۇزنانقانى كلاسسىكى بى ب نافودەنگ عەلى
خەرىرى) دا بەلاڧكىر بوو^(۱۳۹).

دىسان ل دووماھىيا سالا ۱۹۱۹ئى و ل ناف سەروپەرى
نامادەكرنى بۇ رىككەفتنا (۱۱)ئى ئادارى، ئىسىسەرىن
كورد خۇ گەھاندە ئىك و داخواز ز حكومەتا عىراقى
كر كو ئىكەتيا ئىسىسەرىن كورد بەھىنە دامەززاندىن، دا
دەرىپىنى ز ھىز و بىرىن وان بىكەت و بىپتە دەلىمەپەك
بۇ دىاركىرنا بەھرمەندى و ئافراندىنا ئىسىسەرى كورد
ل كوردستانا عىراقى^(۱۴۰).

ئەف پىنگاڧا دامەززاندىنا ئىكەتيا ئىسىسەرىن
كورد، بىوو رىخوشكرنەك كو ب رىيا وئ، ل سالا

ئەدەبىياتا كوردى، وى د كۇقارا (رۇزى نوئ) ھىمارا (۴)
يا سالا ۱۹۱۱ئى دا، ئىكەمىن بەرھەمىن خۇ ھۇزانەك
بەلاڧكىر، پاشى بەردەوامى دا ئىسىسەرىن و بەلاڧكىرنى د
رۇزنامە و كۇقارىن (رۇناھى، پىشكەوتن، دەنگى كورد،
ھاوكارى و دەنگى مامۇستا) دا^(۱۴۱) و ھەتا نوكە زى
بى بەردەوامە.

ل دور بەلاڧكىرنا ھۇزانىن (خافىز مابى) د كۇقارا
(رۇناھى) دا، خودانى وئ (خافىز قازى) دىژىت، (خافىز
انور مابى ل بەغدا قوتابى بوو، ھىندى مابى وئ
دقيا ئەو زى ل بەر دلى م شىرىن بوو، ئىنقارەكى ھانە
جەم مابى، بى دو دل بوو ھەكو پارچە شىرەكا خۇ ل
بى ناقىن (ئەرى كوردىن ھەتا كەنگى) نىشا مابى.
پىشتى مابى شىرە خاندى مابى دىت خورتن مە بەھرەدارە
و پىووستى ب ھاندانى يە، وان رۇزا كوتابى ب چاپكرنا
كۇقارا (رۇناھى) دا ھىت، مابى زى گوتى، دى ھەولنى
دەم قى پارچە شىرە د قى ھىمارى دا بەلاڧكەم، ز
كەيفادا ئەو چەند باومر نەكر. رۇزا دووئ مابى شىرە دا
دەستى سەبىداين (ھەزارا)، دەمى خاندى گوت:

- ئەفە چىھ؟

- ئەفە شىرە گەنجەك خودان بەھرەپە، تىكايە

ل قى زىمارى بەلاڧكە^(۱۴۲).

سەبىدا (خافىز قازى) د بىرھاتىن خۇ دا ب دىژى
ل دور چەوانىا بەلاڧكىرنى ئاخىتتەپە و چەوا ھەزار
رازى كرىپە بدانىتە جەھ شىرەكا (سەبىدا سالىح
پووستى).

ئىشتىن يانكىش د زىانا قان ئىسىسەراندائا، پىرىيا وان
ئەو ب خۇ فىز بىوونە خواندىن و ئىسىسەرىن كوردى
بىرى كو دەرچوويىن چ خواندىنگەھ و كۆلىزىن زىمانى
و ئەدەبى كوردى بىن، ئانكو ئىسىسەرىن ھۇزنانقانىن
و ھەكو (ئەھمەدى مۇخلىس و ئەنورە مابى و شىخ
مەمدووحى بىرىككىنى) مۇقۇن ئابىنى بوون، بەلى
(صادق بەھائەدىن و مەھمەد ئەمىن ئۇسمان و
خافىز قازى و سالىح پووستى و خافىز مابى) دەرچوويىن
كۆلىزىن جودا جودا بوويىنە و فەرمانىبەر بوويىنە، بەلى
غەشق و قىانا وەلاتى و مىللەتى چىرىسكا رۇناھىيى د
دلى وان دا گەش كر و بىرى ھەبوونا پاشەزىنكەكا

۱۹۷۰ ئەمك ل پارىژگەھا دەۋكە ئى بېھتە قەكرن. ل دەستېپىكا سالا ۱۹۷۰ئى، ھۇزانقان (صالح عەلى گولى) شىئا ئىكەمىن دىوانا خۇ ب ناقى (زىرگول) بگەھىنتە چاپى ل بەغدا ل چاپخانا (ارشاد)، تىدا (۳۶) ھۇزان بەلاڧكرىوون، كو ھەمى ل سەر شۇپا كلاسكى ھاتبوونە قەھاندن. دىوان ب قەبارى مەرتە و ژ (۹۲) لاپەران پىك دەھت. ل دووماھىيا سالا ۱۹۷۰ئى د كەشەكى ئازاد دا يى پىشتى بەيانناما ۱۱ى ئادارى، كۇقارا (چىا) ژ لايى سەيدا (بەرخان سىدى) قە ھاتە ۋەشاندن و ژمارە (۱) ل مەھا چرىا دووى ل كەركوكى دەركەفت، ژىر كو ئەو مامۇستا بوو ل ھەولئىزى، پاشى ھژمارا دووى قەگوھاستە دەۋكە پىشتى چاپخانە ل دەۋكە ھاتىيە قەكرن ل مەھا شواتى ھاتە چاپكرن.

قۇناغا دووى:

دەستەكا سالىن ۱۹۷۱ - ۱۹۸۰

رەوشا ئەدەبى، ب تايەتى د بوارى ھۇزانى دا ل كرمانجىيا ژوورى (دەقەرا بەھدىنان) ھەتا سالىن ھەفتىيان ب شىئوھىكە گىشتى ژ بزاڧا ھۇزانى نوى يا كوردى يا دوپر بوو، چونكى ژ لايى شىواز و رۇخسارى قە، كىشا عەرووزى و ھۇنەرىن رەوانبىژىا عەرەبى - ئىسلامى ب سەردا دزال بوون، ھەرۋەسا ژ لايى ناقەرۋكە قە ژى، بابەتىن كەفن ۋەكى ئەقېندارى، ستايىش و ئايىنى، ھتد پتر دەھاتنە بەھسكرن، لى (ل سالىن ھەفتىياندا، بزاڧا ھۇزانى نوى دەست پىكر، كو ئەوژى نوپكرن د ھۇزانى دا، ژ لايى رۇخسار و ناقەرۋكە قە بووا، واتە قالىن ھۇزانى ژ لايى كىشا عەرووزى و سەروا و قافىن قە، ھاتە شىكاندن و بابەتىن وان پتر گرىداى كىشا نەتەۋەبى و خەباتا چەكدارى و ئارىشىن بەرۋەختىن اجڧاكى، راميارى، ... ھتد) بوون^(۴۱).

ل دور دەستەيا ئقىسەرىن دەستېپىكا سالىن ھەفتىيان، سەيدا (رەشىد فندى) دىبىژىت، (جىلىن سالىت ھەفتى يا، جىلەكى بەختەۋەرتىر بوو ژ يىن بەرى وان، پىشتى بەلاڧكرنا بەيانناما يازدەى ئادارى ل

سالا ۱۹۷۰ئى... بزاڧەكا ئەدەبى و رەوشەنبىريا مەزىن ل دەقەرى پەيدا بوو، كو ھەر ژ بەرى بەيانى بىرارا دامەزاندنا ھژمارەكا رۇژنامە و گۇڧارتىت كوردى ھاتبوو دان، و گەلەك دەزگەھىت كوردى بنواشىن بەلاڧكرنا پەيشا جوانا كوردى دانا، مىنا دەزگەھا رەوشەنبىرى و بەلاڧكرنا كوردى، يا رۇژناما ھەفتەبى (ھاوكارى) بەلاڧ دكر، دگەل كۇقارا (بەيان) يا ھەيشانە و كۇقارا (رەوشەنبىرى نوئى) يا ۋەزى... چەند گۇڧارىن دىتر دەركەفتن ۋەكو و (براىى) و (براىەتى) و پاشى رۇژناما (براىەتى)، (رۇژى كوردستان)، دىسان پىشتى رتفەبەرىا خواندنا كوردى قەبووى، گۇڧارەك ب ناقى (پەرۋەردە و زانىست) بەلاڧكر^(۴۲)، سەيدا (جەمال خەزىندە) كۇقارا (دەفتەرى كوردەۋارى) بەلاڧكر و گەلەكىن دىتر كو ھندەك ژ وان ئقىسەرىن سالىن پىنجىيان و شىستان بەردەۋامى دا ئقىسىنى پىشكدارى تىدا دكر. ئقىسەرىن سالىن ھەفتىيان ژى ۋەكو يىن بەرى خۇ، چوو سەرو كانى يىن بەررەھە ل بەر دەستىن وان نەبوون، پەرتووكخانا وان يا ئەدەبى كوردى يا ژار و لاواز بوو، ژنوى وان دندك دندك بخۇ كوم دكر، و ھىلىنىن خۇ زلك زلك ئاڧاكرن، سوود و بەھابەكى باش ژ يىن بەرى خۇ ۋەرنەگرت، جەماۋەرى ئەدەبى، نەمازە ل دەقەرا بەھدىنان يىن لاواز و كىم بوو، ھەر چەندە ب دل گەرمى دەھاتە قادا ئەدەبى، بۇ نەۋونە رۇژناما (ھاوكارى) كو ل وى دەمى ل دەست پىكرنا سالا ۱۹۷۰ئى، چەند ھژمارەك ب تىن ل دەۋكە دەھاتنە فرۆتن... ھەرۋەسا كۇقارا (بەيان) و يىن دى ژى، ھەر چەندە شەيدا و سەرگەرمىن ئەدەبى دكىم نەبوون، بەلى ژىر بەلاڧ نەبوونا خواندنا كوردى ل دەقەرى بىكرىت چاپكرىن كوردى دكت كتە بوون^(۴۳).

ژ وان ناقىن گەش يىن دەستېپىكرنا سالا ۱۹۷۰ئى ھەتا سالا ۱۹۸۰ئى و ھەتا نوكە ژى ئەۋىن ساخ ل سەر ئقىسىن و بەلاڧكرنى بەردەۋامى، ژ وان ئاڧان: (كەرىم فندى، عبدالرحمن مژوورى، رىشىد فندى، فىصل مصطفى، خالد حسىن، انور محمد طاھر، حجى جعفر، محسن قۇچان، صدېق حامد، مصطفى نورى بامەرنى، خدرى پىر سلىمان، صدېق شەرۋ،

چاپخانا دھۆكى:

ئىككىمىن بەرھەم ل فى چاپخاننى ھاتىبە چاپكرن، ھەزمارا (۲) ئى بوو ژ كۇقارا (چىيا) كو سەرنقىسكارى وئ (دكتور بەدرخان سىندى) بوو. ھەر ھەسە تاكە ھەزمارا كۇقارا (رەوشەن) ئەوا ژ لاين پەرورەدەيا پارىزگەھنى قە ھاتىبە ۋەشاندىن لى ھاتبوو چاپكرن و پىرنا ئىكرن و دووئ (بەرگ) ژ (دېوانا ئەحمەدئ مخلص / ئالەبەند) كو (خالد حىسەن) ى بەرھەفكر بوو.

ل سالا ۱۹۷۴ ئى پىشتى رەوشا دەفەرئ تىك چووبى و شۇرشا ئىلونى دەست پىكرىقە، ئەف چاپخانە يە ھەتا سالا ۱۹۷۱ ئى ل جەھى خۇ ما بوو، پاشى جارەكا دى بۇ مووسل ھانە قەگوھاسىتن، ب قە ئاۋابى دەرگەھنى چاپخانەبان ل پارىزگەھا دھۆكى ھاتە گىرتن دھۆك ما بى چاپخانە ھەتا سالا ۱۹۹۵ ئى. سالا ۱۹۷۲ ئى كۇقارا (رەوشەن) ژ لاين رىقەبەريا پەرورەدەيا دھۆكى قە ھاتە چاپكرن و ھەزمارەكا ئىكانە بوو و چ ھەزمارىن دىتر چاپ نەبوون.

ھەر ل چاپخانا دھۆكى، دېوانا ئىكرن يا ھۇزانتان محمد أمین ئاغۇك ئاكرەبى ب ئاشى (بشكوزەك ژ باخچىت كوردستانى) ھاتە چاپكرن، دېوان ژ قەبارى ئاقتىجى بە و ژ (۴۰) لاپەران پىك دەھت، تىدا نىزىكى (۳۹) پارچە ھۇزانتان تىدا ھەنە و پىشەكبا وئ ل دور ژيانا ھۇزانتانى و ھۇزانتان سەبىدا (صادق بەھائەدەين) ى نقىسى بە، ل دووفا دا پەرتووكا (چىرۇكىت كرمانجى) ژ لاين سەبىدا (غەلى نەقشەبەندى) قە ھاتە چاپكرن كو (۱۹) چىرۇكىن كوردى نە ب شىۋازەكنى نوئ نقىسىنە و چاپكرىنە، ژ (۱۰۴) لاپەران پىكھاتىبە ب قەبارى ئاقتىجى.

بەلاقۇكا (ھېقى) يا ئىكەتيا مامۇستايىن كوردستانى لىق دھۆكى، ژبەرھەفكرنا مامۇستائەحمەد عەبدوللا زەرۋاى و چەند مامۇستايىن دى، ل سالا ۱۹۷۳ ئى (۷) حەفت ھەزمار ژى دەرگەفتن، لى ژبەر نەبوونا چاپخانە و دراقەكى پىندىقى، تىق ب دەستى دەھتە نقىسىن و ب رۇنىۋىن دەھتە كىنشان.

ھەر ھەسە چەند پەرتووكىن دىتر ژى ھاتە چاپكرن

نزار محمد سعید^(۱۴۴)، ھەر ھەسە د بىبلىۋوگرافىيىن رۇزنامەيا (ھاۋكارى) و كۇقارا (بەيان) و (رۇشنىبىرى نوئ) دا، ئاشى ھەدەك نقىسىرەن دىتر ژى بەرچاف دىن، دىت كو ژندەرئ چووبى ئامازەپىن نەمىرە، ۋەكو (مەلا خەلىل مئشەخنى، مەلا عبدالكرىم كرورى (رېبەر)، محمد أمین ئاغۇك ئاكرەبى، خەلىل محمد دھۆكى، روبىار عبدالرحمن، سەگقان عبدالحكىم، خلىل جندى، احمد قەرەنى، قەھىل ئامىدى، تاھا ماىى، صالح على گولى، صدىق حامد، عمر على بادى، على نەقشەبەندى، قارىس عبداللە ھەمو، مەصدق تۇقى، مەصوم ماىى، موئەبەد تەبىب^(۱۴۵).

ل رۇزا ۱۹۷۱/۸/۱۲ ئى ئەندامىن ئىكەتيا نقىسىرەن كورد ل ھۇلا ئامادەيا كاۋە بەرھەفبوون دا كو لىق دھۆكى بەھىتە قەكرن، دەستەكا ئىكرن ژ ئەقان نقىسىرەن پىك دەھت:

- شىخ مەمدووح بىرىفكانى سەرۋىكى لىق
- مەھمەد ھەوئىز جىگرى سەرۋىكى
- خەلىل دۇسكى سكرتېر
- علاءالدین سەعید ژمىريار
- مەلا عبدالكرىم كرورى ئەندام
- رەشىد قندى ئەندام
- مەھمەد تاھر گوھەرزى ئەندام

پىشتى ئەف لقە ھاتىبە قەكرن، چەندىن چالاكى و بزاف ھاتنە كىرن و ھەتا بەھارا سالا ۱۹۷۳ ئى بەردەوام بوو، پاشى ھەدەك گوھۇرىن ھاتن كىرن و ئەحمەد عەبدوللا زەرۋ بوو جىگر و رەشىد قندى بوو سكرتېر، ب رىيا فى ئىكەتېن گەلەك چالاكى ھاتنە ئەنجامدان ۋەكو:

- فىستەقلا ھۇزان خواندىن ل دھۆكى ل ھاقىنا سالا ۱۹۷۳ ئى.
- فىستەقلا ھۇزان خواندىن ل زاخۇ ل ھاقىنا سالا ۱۹۷۳ ئى^(۱۴۱).

ژىدەبارى چەند بزاقىن دى بىن پىشكدارىكرنى ل باژىرتىن دى، ھەر ھەسە بەردەوامى دا كارىن خۇ و ھەتا نوگە ژى يا بەردەوامە.

قىندى، خەلىل محەممەد دەۋكۈ، محسن قۇچان، رەمەزان عىسا و صدیق حامد). ل دووقدا كۆرەك بۇ سىن ھۆزىنقىن گەنج ل وى دەمى ئەو ژى: (قەھىل نامىدى، مەحفوز مايبى، ئەحمەد قەرەنى) و ھۆزىنقىن وان ژايبى (جەمەز مايبى) قە ھاتنە ھەلسەنگاتدن. ھەرەسە ل ھاقتا ۱۹۷۸-ئى ئاقاھىيىن قوتابخانا (صلاح الدين) فىستەقالەكا ھۆزان خواندىن بۇ ھۆزىنقىن كورد ل دەۋك و ھەولېر و سلېمانى و كەركوكى ھاتە رىكخستىن^{۱۲۷}.

ھىندەك بىزاقىن دېتر ژى ھەبوون ب زمانى عەرەبى ۋەكو ھۇمارا (۱) يا كۇقارا (الشموع) ل سالا ۱۹۷۱-ئى ژ لايبى (دار المعلمين الايتدائيه) ل دەۋك ھاتە ۋەشاندىن ب قەبارى مەزن و ژ (۹۸) بەرپەران پىنك دەھات و تىن ھۇمارەك ژى دەرەكەفت كول باژىرئى مووسىل ھاتبوو چاپكرن ب سەرپەرشتيا مامۇستايىن زمانى عەرەبىيى (عامر باهر الكيالى) قە، بەرگ و كارىن ھۈنەرى مامۇستا (حسین حاجى عمر) ب پىشكدارىا قوتابى (محمد سليم شكرى)، د قى كۇقارى دا كۈمەكا گونارن رەۋشەنبىرى و زانستى و ئەدەبى و چەند پىزانن تىدا بەلاقبوونە^{۱۲۸}.

د درىزا سالىن جەفتىياندا، چەند پەرتووكىن دېتر ژى ھاتبوونە چاپكرن ۋەكو، ديوانا (بويكا بەھدىنا) يا ھۆزانقان (صالح على گولى)، ديوانا (شىن و شادى) يا ھۆزانقان (صبرى بۇتائى)، ديوانا (گوقەند و بەھى) يا ھۆزانقان (صدیق حامد)، نەخرىيا ھەمىيان كو ب دەستپىنكا ھۆزانا سەرپەست دەپتە ھۇمارتن ديوانا (ئەقىن) يا ھۆزانقان ئويكەر (فيصل مصطفى) و گەلەكىن دېتر.

قۇنانا سېيى:

دەستەكا سالىن ۱۹۸۰-۱۹۹۰:

دەستەكا سالىن جەفتىيان، ھەر چەندە دكېم بوون، بەلى شىيان ژ وان بىزاق و چالاككىن دەھاتنە ئەنجامدان، كارتىكرنا خۇ ل جەماۋەر و گوھدار و خواندەقانى دەقەرى بكەن كول نووق وان دا دەستەكەكا گەنجتر بەيدا بىيت و كارىگەرىيا خۇ د

ۋەكو بىزاقەكا دەستپىنكى بۇ بىزاقا رەۋشەنبىرى و ئەدەبى ل دەقەرا بەھدىنان، ژ وان پەرتووكان: (بەيتا نەصیحەتا) يا (مەلا عەبدولكەرىم كرورى)، چىرۆكەك ل دور دوو ئەقىنداران ب زمانى عەرەبى ژ نقىسىنا (عەرزى مالتايى) و ۋەرگىزان بۇ زمانى عەرەبى (عەبدولرەھىم عەبدولكەرىم يادى) قە، ھەرەسە سەيدا (عەبدولرەقىب بووسىف) ل باژىرئى (نەجەف) ئىكەمىن پەرتووك ل دور ئەدەبىن كلاسكىن كرمانجى ب ناقى (ديوانا كرمانجى) دا چاپكرن، سەيدا امەصوم مايبى) سەرھاتپىن (عيسى دەلا) ل سالا ۱۹۷۱-ئى ل باژىرئى (النجم) دانە چاپكرن، سەيدا (ئەمىن ئۇسمان) ژى (نان و ژيان) ۋەكو چىرۆك و سەرھاتپىن زارقەكرن چاپكر.

بەلى قى بىزاقىن گەلەك قەنەكىشا، چونكى سەرۋەر تىكچوو و شەرى دەست پىكر و پىشەمەرگە چوونە چيا و ھىندەك نقىسەر ژى دگەلدا چوون، ئانكو ھەتا پىشتى رىككەفتنا جەزائىر سالا ۱۹۷۵-ئى كاۋدان ب وى شىۋەى مان و چ چالاكى ل ناف باژىرئى دەۋك و دەورۋەران نەھاتنە كرىن، تىن پىشكدارىا وان نقىسەرىن گەھشتىنە ناف رىزىن شۆرەشىن ل راگەھاندىن كار دكر، پىشتى سالا ۱۹۷۸-ئى جارەكادى نقىسەرىن دەۋك دەلىقە بو بەيدا بوو كو چالاككىيا ئەنجام بەدەن و چەند سەمىنارەك ھاتنە پىشكشىكرن و كۆرپن ھۆزان خواندىن چىكرن.

بەرى ئىكەتيا نقىسەران بەھتتە دامەززاندىن، دەستەكەكا ئامادەكار ھاتە پىككىنان و ھىندەك چالاكى كرىن ۋەكو:

- سەمىنارەك بۇ (تىلى ئەمىن) ب ناقى (دۇزا شۆرەشقىن د ھۆزانا كوردىيا ھەقچەرخ دا)

- سەمىنارەك بۇ (عەبدولرەھمان مزوورى) ب ناقى (ھۆزانقان كلاسكى مەمدووح بىرىكى).

- سەمىنارەك بۇ (ئەنۋەر محەممەد تاھر) ل دور ھىندەك مەسەلىت ئەستاتىكا د ھۆزانىت خانى دا).

ھەرەسە كۆرپن ھۆزان خواندىن ھاتنە رىكخستىن و قان ھۆزانقان پىشكدارى تىدا كر: (عەبدولرەھمان مزوورى، مۇئەبەد تەيب، خالد حسىن، عەبدولكەرىم

سالام جاسم، بەھجەت ھەرۋرى، سەدىق خالدا ھەرۋرى، ئىسماعىل مستەفا، ئەدھەم بارزانى، بائىزى ئەمەرى، تەھسىن ئاقشكى، ھەسەن سلىقانى، مەھمەد غەبۇللا، كرمانچ ھەكارى، كامىران ھەرۋرى، تىلى صالح مۇسا، ھەسەن كوڭخى، زىاد نەقىب بەرۋارى، ھەمزە شوشى، خالدا صالح ھەسەن، زكى سلىمان، زارۇ دھۆكى، سالام مستەفا غەبۇلئەزىز، سەرفەراز غەلى نەقىشەبەندى، سەعدوللا بامەرنى، سەگقان پووسقى، شەوكتە تاھىر سەدى، غەبۇلئەزىز ھاجانى، غەبۇلرەھمان نەقىشەبەندى، غەبۇلئەسەلام غەلى مىرزا، عزت فەندى، عەصمەت مەھمەد بەدەل، مەھمەد ئۇسمانا، فەسىم ھەسەن باۋانى، سەعدوللا ئافدەل، غەبۇلئەزىز خەيات، كەمال رەمەزان، مەسعود حسىن بۇئانى، تەھسىن ئىبراھىم دۇسكى، ئىسماعىل سىگىرى، مەھسەن ئىبراھىم دۇسكى، ناھى ناھا بەرۋارى، ئىبراھىم رەشكۇ سورچى، جەلال مستەفا، مستەفا ئاكەرى، بىرىقان رەشىد، كامىران رەشىد بەرۋارى، سەبىح مەھمەد ھەسەن و ھەكىم غەبۇللا) و گەلەكىن دىتەر.

ھەندەك ز ئەقان نەسىھەران ئىلى بەلاڭكەرنى د رۇئامە و كۇقاران دا، شىيان بەرھەمى خۇ وەكو پەرتووك بەدەنە چاپكەن و ھەندەكان زى وەكو دەستەك پىنكەھ كاركەن و بەلاڭكە و كۇقار دەئىخستەن. ئانكو دەلىقەھا بەلاڭكەرنى ژ قۇناغىن دىتەر گەلەك بەرقەھتەر بوو، نەخاسمە ژ نىقا سالىن ھەشتىيان پىندا و دەرگەفتنا رۇئامەھا (بىزاق) ب زارئ كرمانجى ل بەغدا، گەلەك دەلىقەھا بەلاڭكەرنى ھاتە خوشكەرن^{۵۱}.

دىسان دەرگەفتنا ھۇمارا ئىكى ژ كۇقارا (كاروان) ل سالا ۱۹۸۱ئ ل ھەولئىرى ژ لايى ئەمىندارىيا گەشتى يا رەوشەنبىرى و لاۋان كو پتر ژ (۸۰) ھەشتى ھۇماران زى دەرگەفتن، دەرگەھەكى مەزىن ل بەر نەسىھە و چىرۇكنەقىس و ھۇزاقانئىن دەقەرى قەكر رەوشا بىزاقا ئەدەبى خورتر لىكر و چەندىن نەسىھەرىن نوى ھاتنە مەيدانى و بوونە ناغىن گەش

ھەمى شىۋازىن ئەدەبى يىن ھەقچەرخىن ۋى دەمى دا بگىرن، ھەر وەك سەيدا (رەشىد فەندى) بۇ چوۋى، ھەردو دەستەك يىن سالىن ھەقتىيا و سالىن ھەشتىيان ھەر دو ژ ئىك خواندنگەھا ئەدەبى نە، رەوش و تىتالىن ھەردوۋان وەكى ھەقن، ل سەر ئىك ناۋا و دەستور دچنە د نەسىنى دا، ھەتا ب تەمەنى زى جودابىھەكا مەزىن د ناغەرا وان دا نېنە، تىن ھەندە گەھۇرىنئىن بچووك دناڭ نەسىسارىن وان دا، ئانكو رەوش و سىفاتىن تەبابى ل ئەدەبى قى دەستەكى ديار دىن، كو بەختەۋەرتەر بوون ژ ھەمى دەستەكىن بەرى خۇ، زەركو ھۇمارەكا كۇقار و رۇئامە و دەزگەھان دەرگەھىن خۇ بۇ قەكرىۋون وەكى (ھاۋكارى) بەبان، رۇشەنبىرى نوى، عىراق ب كوردى و غەربى، رۇزى كوردستان و نووسەرى كورد، دىسان ژۇ چاپكەرن پەرتووكان ھارىكارى دەرەدەوام بوون چ دەزگەھان چاپ دكرن پان زى پىشتەفانىا چاپى دكر وەكو ھارىكارى پىشكەك دىابى^{۵۲}.

د ناڭ قى دەستەكى دا، گەلەك ناڭ پەيدا بوون، ھەندەكان بەردەۋامى دا نەسىسەن و بەلاڭكەرنى، ھەندەك زى ناغىن وان زوى ل سەر بەرپەرىن رۇئامە و كۇقاران نەمان، ديارترىن ناڭ ژ ۋى دەستەكى كو بووئە نەسىسەر و خودان بەرھەم خەزەمتا ئەدەب و رەوشەنبىرىيا كوردى كرىن وەكو، افازل عومەر، مەھمەد سەلىم سوۋارى، كەرىم بىانى، شەعبان مەزىرى، غەگىد شەفىق، رىكىش نامىدى، نەجىب بالايى، سەلمان كۇڭلى، سەگقان پووسقى، مستەفا حسىن، بەدەل رەفۇ، سەبىيا ھەكارى، ھىقى بەرۋارى، ئەھمەد شوشى، ھزرقان غەبۇللا، كامىران بەرۋارى، نورەدىن سەعەد، مەھسەن ئۇسمان، ۋەصفى ھەسەن، غەبۇللا جەندى، سەعەد دېرەشى، ئىسماعىل ناھا شاھىن، ئىسماعىل بادى^{۵۳}، ھەرۋەسا ھەندەك ناغىن دىتەر زى شىيان جەھن خۇ د ناڭ بەرپەرىن رۇئامە و كۇقاران دا بگەن وەكو (ئەدىب چەلكى، نزار مەھمەد سەعەد، جەمال بەرۋارى، مستەفا نورى بامەرنى، دناڭ ئاكەرى، نزار بەراز، سالام سلىمان ھاجى، پىزانى ئالىخان،

سەرجهمىن بەرىمىن ھەر چوار ھۆماران دىنە (۵۷۱) بەرىمىن ۋە ل ساللا ۱۹۸۵ ئىنكەمىن ھۆمار ئى دەرگەفت و ساللا ۱۹۸۹ ئى ھۆمارا دووماھىن ئى چاپپوويە و ھەر چوار ھۆمار ل چاپخانا (الحوادث) ل بەغدا ھاتىنە چاپكردن^{۵۶}.

رۇژناما بىزاق:

رۇژناما (بىزاق) ئىنكە ژ ئەوان دەرگەھىن بىاقەكى مەزىن و بەرفرەھ بۇ ئىقسەرىن دەقەرا بەھدىنان قەكرى و شىبا د ماوھەبەكى كىم دا چەندىن ئىقسەرىن ل خۇ كۇم بىكەت و گەلەك ئىقسەرىن نوى ژى بىننە مەيدانا ئىقسىنىن. ھەرۋەسا ئىقسەرىن خۇدان تايبەتمەندىن ھەمەجۇر د ئىقسىنى دا ئافراندىن و نە تىن ئەدىب و ھۆزانقان، بەلكو د وارن زانستى و فولكلۇرى و كەلتورى دا ژى پەيدابوون.

رۇژناما (بىزاق) ل باژىرى بەغدا دەرگەفت، سەرنقىسەرى وى (د. نافع ئاكرەبى) بوو. ئەندامىن دەستەكا ئىقسىنى ھەمى ئىقسەرىن كرمانچ بوون وەكى امحەمەد سەلىم سوارى، خالد حسىن، ئەحمەد عەبدوللا زەرۇ و... ھتد) ھندەك ل دھۆكى بوون و بىن دى ژى ل بەغدا دۇيان.

ئەدەبىياتا پىشەرگاھەتتى:

ھەرۋەسا قوونغا ئەدەبى چىا (پىشەرگاھەتتى) د سالىن ھەشتىيان دا بىزاقەكا خورت بخۇقە دىت و ب وان ئامىرىن بى سەروپەر و كىم، شىيان چەندىن بەلاقۇك و پەرتووكان بەدەنە چاپكردن ل چاپخانا اخەبات) يا شۇرشى يان ژى ب نامىرى رۇنىۋىن كو وى دەمى ھەتا ل ئاف باژىران ژى كار ب وى نامىرى دەتەكردن. د قى بىزاقى دا ئاقى كۇمەكا ھۆزانقان و رەوشەنبىران پىشچاق دىت كو وان لىنەك ئىخست بوو كاروانى رەوشەنبىرىن، وەكو: (ئەحمەد قەرەنى، سەعدوللا ئافدەل، ئەدىب چەلكى، قەچاخ، ژارۇ دھۆكى، ئەزگىن كۇچەر، عەلى شىرنى، محمد صالح بەندى، سەمكۇ نامىدى) و گەلەككىن دىتر، ھەرۋەسا ئەتنى پەرتووكىن خۇ چاپ دكرن، بەلكو

ل ئەسمانى رەوشەنبىرىا كوردى دا. ھندەك ژ وان ئاقىن نوى: ئاشتى عەبدولحەكىم بەروارى، محەمەد حەسەن بىناقى، نەبىل عەبدولرەحمان عەلى، ھاشىم ئەترووشى، عەبدولفەتاح عەلى بوتانى، بەبار باقى و جەمىل شىلازى)^{۵۷}.

يانەيا ھۆزانى:

ل ئافەراستا سالىن ھەشتىيان و سەرب ئىنكەتيا ئىقسەرىن كورد/ تايىن دھۆكى قە، (يانا ھۆزانى) ھاتە دامەزىندىن و ئەق يانە شىبا كۇمەكا ھۆزانقانن چەندىن چالاكىيان كەنج ل دورن خۇ كۇم بىكەت و چەندىن چالاكىيان نەنجام بەدەت.

گروپا تورەقانىن گەنج و بەلاقۇكنا بەلاقۇكا (دەنگى مە):

ئىنكەمىن پالدمر بۇ لىك نىزىكنا ھۆزانقانن دەقەرا بەھدىنان ئەبوو كو ل سالىن ھەشتىيان دا ھۆزانقانن دەقەرى ل گەل ھندەك ژ رەوشەنبىر و ئەدەب دۇستىن دەقەرا بەھدىنان كۇقارەك ل ژىر ئاقى (دەنگى مە) دەرئىخستىن و چەندىن ھۆزانن وان ئىدا ئەوا دەت ب واتايا (مۇدېرنىزم) يانزى (الحدائە)، بەلكو تەنھا واتايەكا سەرقەبە و ھەلس و كوتكرن ل گەل تىشتىن نوى بە، واتە ئەق كۇقارە تەنھا يا گرنداي و تايبەت ب بابەتتىن نويخازى قە نىنە، بەلكو ئاقى قى كۇقارنى پتر ھىقىبەك بوويە و پتر رەنگەفەدانەكا رامىارى بوويە ژ يا ئەدەبى، چونكى بەرھەمەكى نوخازنر ژ سالىن بەرى ھنگى نەبوويە^{۵۸}.

(دەنگى مە) ژ لايى (دەستەكا تورەقانىن گەنج) قە ل وى دەمى دەتە بەرھەفكرن و دەرئىخستىن بىنى ھارىكارىيا جەھەكى فەرمى بى مىرى يان دەزگەھەكى رەوشەنبىرى، ژىلى ھۆمارا (۱۴) چوارى (ئەمىندارىيا گىشتى يا رەوشەنبىرى و لاوان) يا وى سەردەمى ھندەك ھارىكارى ل گەلدا كرىوو. كۇقارا (دەنگى مە) د ژىن خۇ بى كورت دا، تىنى (۱۴) چوار ھۆمار ئى دەرگەفتى نە و ب قەبارى ئاقىنجى بوينە و

اراستەرى) و چەندىن دىتر و ھىندەك ژوان د تايىبەتمەند بوون د وارىن ژىكجودا دا، ھەرۋەسا ھىندەك رۇژنامە ژى دەركەفتن ۋەكو (بۇتان) كو ئىكەمىن رۇژنامە بوول دەۋك دەركەفت، پاشى (سەرھىلان) و (نەورۇزا) و ھىندەك دىتر ل قەزا و ناحيان ژى ھەبوون^{۱۰۰}.

كۇقارا (نوخازى):

دەمى كۇقارا (نوخازى) دەركەفت، چ كۇقار و رۇنامەيىن رەۋشەنپىرى و ھۈنەرى و ئەدەبى نەبوون كو سەداسەد يا تايىبەت بىت ب وى بياقى قە، چونكى ئەۋىن دەركەفتن ل وى دەمى نۆپنەرانتيا لاپەنەكى سىياسى دىكرىن، ئەف كۇقارە دەركەفت، چونكى نىسبىنا وى ژانەك و ھىز و بىرىن نوى دخواستىن، د سەرگوتارا ھۇمارا (۱) د دەستەكا نىسبىنا وى دىترىن، ئەم ژانەك نوى دخازىن، ئەم ئەم پىندى ھىز و بىرىن نوى نە، پىندى ئەدەبەكى نوى نە و چونكى تورەقان وژدانا جۇماكى بە و ھەستىياترىن كەسە و ھەردەم خەيالا خۇ تىر دكەت ب وىنىن نوى د ژانى دا^{۱۰۱}.

دەستەكا نىسبەرىن كۇقارا (نوخازى) شىيان تەنھا سى ھۇماران ژى كۇقارى دەرىنخىن كو ھۇمارا (۱) ئىك ل سالا ۱۹۹۱ئى و دووماھىك ھۇمار ژى يا (۳) سىپىن ل سالا ۱۹۹۲ئى دەركەفت. پاشى ھاتە راگىرىن ژ بەر كو د وى سەردەمى دا سەرۋەرىن ئابوورى بىن كوردىستانى بىن ئالۇز بوو و خەرجىيا كۇقارى ژى ل سەر ملېن دەستەكا نىسبەرىن كۇقارى قەبوو^{۱۰۲}. ب رىيا قى كۇقارى، ھۇمارەكا زۇر يا بابەتان ھاتنە بەلاڭكرن ۋەكو (۱۳) سىزدە قەكۈلىنان و (۱۱) ھۇزان و (۱۲) چىرۈك و كەلەك بابەتىن دى بىن گىردى ب ھۈنەرى قە.

گىرۋىن نوخواز:

كۇقارا (نوخازى) ئىكەمىن ھەول و بىزاقىن ھىزىمەند و رەۋشەنپىرىن نوخازىن دەقەرا بەھىدىنە كو ب شىۋەبەكى كۇمى، بىنى كو گىرۋەكى پىك بىنن بەشىدارى د قى كۇقارى دا كىرى بە و بابەتىن ھىزى و ھۇزانىن نوخازى بىن خۇ تىدا بەلاڭكرىنە^{۱۰۳}. پىشى راۋەستىيانا كۇقارا (نوخازى) ل دەقەرا

دىۋانىن ھۇزانىنىن ب ناڧو دەنگ ژى چاپ دىكرن ۋەكو دىۋانا (رۇناك) يا ھۇزانىنى ناقدار (جەگەرخوۋىن) و كۇمەكا پەرتووكىن دىتر بىن ۋەركىزىرى ژ زمانىن بىانى بۇ زمانى كوردى و ەمرەبى.

قۇناغا چوارى ۱۹۹۱ - ۲۰۰۰:

دەمى سەرھىلاننى دەستىپىكىرى و پىشى كۇچا ملېۋىنى، چەندىن گوھۇرىن ل كوردىستانى پەيدابوون، نەخاسمە ل سەر دەمى (بەرمى كوردىستانى) و ل دووقدا پىشى ھەلبۇرتىن پەرمەمانى كوردىستانى و دانانا حكومەتا ھەرىمى و دەست ب كاركرنا وى د كاپىنەيىن حكومەتن دا. ژ قى بىزاقا سىياسى، ئازادىيا پادەرىپىنى ھەتا رادەكە باش جەھى خۇ گىرت ب تايىبەت ل سەردەمى بەرمى كوردىستانى ژ زۇرى يا پارتىن سىياسى بىن كوردى، ھەر ئىكى چەندىن بەلاڭكۇك و رۇژنامە و كۇقار دەرىنخىستىن ۋە ھۇمارەكا كەنالىن راگەھانەنى ژ رادىو و تېلەفونىن قەكرىن، لەورا ھۇمارەكا زۇر ژ نىسبەرىن رۇژنامەنىسبان ل دور خۇ كۇمىكرن و دەركەھىن بەلاڭكرىن و نىسبىنى ژىرا قەكرىن و پىشتەقانىيا وان ژىو چاپكرىن دەھاتەكرن و ھەر پارتەكى ژى ژىو بەرژەۋەندىيا خۇ يا تايىبەت بوۋىە، ژقى چەندى نىسبەرىن دەقەرى ئەف دەلىقەبە ژ دەست نەدان و چ د ئىك بەرە دا و چ سەرىمەخۇ د ھەمى بەلاڭكۇكان دا نىسبىسى و ھىز و بىرىن خۇ دەرىپىن و ئازادانە بەرەقانى ژ ھىز و بۇچوونىن خۇ دىكرن، بەلىن د كەلەك بىاقاندا قان بەلاڭكۇكىن مەشە بەرىمەلاڭ ژ چالاكى و بىزاقىن رەۋشەنپىرى و ھۈنەرى و بەلاڭكرنا بابەتىن ئەدەبى رەنگە كىماسىيەك تىدا ھەبوۋىە و ئەم تىشى دىكر و بەلاڭ دىكر پىتر دىرژەۋەندا وى لاپى دا بوۋىە، ژقى چەندى ل كەلەك جەھان و ژ باژىرىن كوردىستانى چەند نىسبەرىن خۇ دىك و كۇقارەك بەلاڭ دىكر.

ل دەقەرا بەھىدىنان ژى، چەند كۇقار دەركەفتن ۋەك، (نوخازى)، (مەتىن) و (سەرھىلان) ل دەۋك، (تېرۇژ) ل سىمىلى، (خابوورا) ل زاخۇ، (پىرس) ل ئاكرى، ل دووقدا (چەپەرا) و (ئادار) و (مەھاباد) و (پىلا سەرنەست) و

گرۇپيا نوپخازا ئاكرى:

ل سالا ۱۹۹۵ئى ل ئاكرى ل ناف چارچۇقىن ابراقا رەوشەنبىرى يا ئاكرى، سى ئەندامىن بەشدار د قى بزاقىن دا (ئازاد دارتاش، ئەمىر فندى، شەمال ئىسماعىل)، ھىز ل دانان و پىكىئىنانا گرۇپىكا نوپخازى كىن د ناف بزاقا رەوشەنبىرىا ئاكرى دا ل ژۇر ناقى (گرۇپيا نوپخازا ئاكرى)^(۱۱).

ب دامەزئاندا ئەقى گرۇپى ل ئاكرى، كۇما ئەدەبى د ناف رەوشەنبىرىن ئاكرى دا ھانە شىلقاندىن و گوھۇپىن، چونكى ئەندامىن بەشدارىن قى گرۇپى كەفتنە مەملانا گەنگەشە و دانوستاندنى دگەل ھوزانئانن كلاسكى و ھوزانئانن ھوزانا سەرەست، ھەرەسا زۇرىھى ھوزانئانن نوى بىن گەنج ژى كو دەست ب ھوزانى كرى، پتر زارقەكرنا قى گرۇپى كىر و ل سەر شىئوى ھوزانىن نوپخاز ھوزانا خۇ قەھاندن^(۱۲).

ل پەى گۇتتا ئەندامەكى قى گرۇپى، شىيان لىقنەكى د بواری رەخنا ئەدەبى و تىكىستا ھىزى دا رۇلەكى بەرچاف و دبار ھەبوون، كو شىيان د نىسىنىن خۇ دا بەرەف خواندنا بونىاتى قەشارتى تىكىستى بچن... كو ھەتا بەرى سەر ھلدانا قى گرۇپى و نۆكە ژى رەخنەبا ئابدیولۇزى يا زالە، لى ئەو شىيان د نىسىنىن خۇ دا تا رادەكى قەقەتیانەكا ئەپستمولۇزى دگەل بىن بەرى دوست بکەن و دياردا زالېوونا ئىك شىئوازى ھىزىكرىن پەت بکەن و نىسىكار و ھەلبەستمان ئازادانەتر ھىزى بکەن و ل ژۇر فشارا تىكىستا دا نەژىن^(۱۳).

ئىكەتيا نىسەرىن كورد/ تاپى دھۆكى:

تورەقانىن دھۆكى پىشتى دىتى كو مەيدانا بزاقا رەوشەنبىرى يا قالاپە ژ بزاق و چالاكىت ئەدەبى، ل رىكەفتى ۱۹۹۱/۱/۲۸ئى رابوون ب دامەزئاندا لىزەپەكا بەرەخت ب ناقى (لىژنا بەرەمخنا رەوشەنبىرى يا تورەقانىن دھۆكى)، پىكھاتبوو ژ ئەقان ئەندامان: (عەبدوكرەھمان مزوورى، سەلمان كۇقلى، سەعید دىرەشى، قازل عومەر، شوكرى

بەھدىنان ھەتا سالا ۱۹۹۴ئى ھەولېن نىسىن و گەھاندنا ھىزىن نوخازى دىرەدەوام بوون - ب تايەتتى د بواری نىسىنا ھوزانى دا - لى ھىچ گرۇپ و بەلاقۇكەكا تايەت ب قى بواری قە نەھاتە د ناف مەيدانا رەوشەنبىرى دا، ھەتا كو پىشتى سالا ۱۹۹۴ئى ل قى دەقەرى دوو گرۇپىن جودا بىن نوپخازى سەرھلدان و پىنگاقتىن مەن د بواری گەھاندن و بچە ئىنانا ھىز و ئەدەبىيات و ھوزانا نوپخازى دا ھافىتن، ئەو ژى.

گرۇپيا نوپكرن ھەرۆھەر:

ل دووماھىكا سالا ۱۹۹۴ئى ل دھۆكى پىرانىيا وان ھەولدانن (۸۵-۸۸) ژ لایى ھتەك ھوزانئانافە ھاتىكرن ژبو نۆزەنكرنا ھوزانى ژ لایى رۇخسار و نافەرۇكى قە، ھاتنە گۇكراندن و رىكخستىن و گرۇپەك ب ناقى (نوپكرن ھەرۆھەر) ل دەقەرا بەھدىنان ئالایى قى گوھۇپىنى ھەلكرت. ئەف گرۇپە پىك ھاتبوو ژ ھوزانئان و رەوشەنبىران امحسن قۇچان، قازل عومەر، شوكرى شەھىاز، عارف ھىتۇ، سەلمان كۇقلى، ھىزىقان عەبدووللا^(۱۴).

گرۇپيا نوپكرن ھەرۆھەر پالندەرەكى سەرەكى بوو، د بەرەرەھكرنا بواری رەختى دا ب تايەت رەخنا ئەدەبى ھەر ژ سالا دامەزئاندا وئ ھەتا سالىن (۱۹۹۸ - ۱۹۹۹) ئى كو ب سالىن لاوازى يا وئ دەنتە ھىزمارتن، چونكى ب دانانا قى گرۇپى و بەلاقۇكەكا بەرەمىن وان ژ چەندىن لاىانقە ھىزىشىن نىسىنىن و رەخنەكرتەكا نىكەتقى ل سەر وان ھاتنە كىرن^(۱۵).

ژ وان لاىەن و كەسايەتپىن رەخنە لىكرتىن، وەكو مەلاپىن مزگەفتان كو ب پىنگاقتەك دەرکەفتن ژ نايىن ل قەلەم ددا، و دگوتن ئەفە بانگەوازا ھىزىن ئەورۇپى د ناف جفاكى مە دا دكەن، ھەرەسا مامۇستا و رەوشەنبىران ھىزىشىن توند كىرنە سەرچ ب رىيا دان و ستاندنى دگەل ئەندامىن گرۇپى، بانژى لاپىن رەوشەنبىرى ب بەلاقۇكەكا گوتاران ل ھەفتىناما (پەيمان) و كۇقارىن (مەتىن) و (قەزىن) و (گازى)، زىدەبارى لاپەنىن سىياسى و خواندەقانىن ھوزانا كلاسكى ھىز و بىرىن قى گرۇپى قەبوئل نەكرن^(۱۶).

شەھىياز، ھزرقان عەبدوللا، ھىقى بەروارى). پىشتى دەمەكى كورت، ل رۇزا ۱۹۹۱/۷/۴ ئى ليژنا بەروخت، ل بىرەھىيا شەھىدىبوننا (سەيدا صالح يوسىقى) فىستەقالەك ھاتە سازكىرن و تىدا چەند پەيىف ھاتە خواندن و ژانناما ھۇزانفانى ژلايى (عەبدولسەلام عەلى مىرزا) قە ھاتە خواندن، پاشى رحمەتى (مەھمەد ئەمىنى ئوسمان) چەند بىرھاتىن خۇ ل گەل ھۇزانفانى گۈتن، ل دووماھىن ژى كۈمەكا ھۇزانفانان چەند ھۇزانىن خۇ خواندن.

ل رۇزا ۱۹۹۱/۷/۱۰ ئى كۇنفرانسەكى بەرفرەھ ژئەدىب و نقىسەرىن كورد ل دھۆكى ھاتە پىكىنىنان، پىشتى رىن و رەسمىن كونفرانسى، دەرگەھى ھەلبىزارتان ھاتە فەكىرن و چەند نقىسەران خۇ ھەلىزارت، د نەجامدا ئەف نقىسەرە بوونە دەستەكا رىقەبەر:

- عەبدولرەھمان مزوورى

- عەبدولكەرىم فىندى

- ئەنۋەر مەھمەد تاھر

- رەمەزان عىسا

- مەھمەد ئەمىن مەھمەدصالح^(۱۵)

ل دووف دا ل باژىرىن سىمىل و زاخۇ، كۈمىتەپىن رەوشەنبىرى ھاتە دامەزراندن و ھەز ئىكى ژلايى خۇ قە چەند بىزاف و چاكى نەجامدان و قالاتى نەھىلا د پاناقى رەوشەنبىرى دا ل دەقەرى.

ئەف كۇر و سىمىنارن رەوشەنبىرى و ئەدەبى ھەتا نوكە ژى د بەردەوامن و ئىكەتيا نقىسەرىن كورد/ تايىن دھۆكى د باشتىرىن قۇناغىن ژىن خۇ دا دەرياز بوويە و ئەو بىزاقىن د وان سالاندا ھاتىنە كىرن نەخاسمە سالىن نۇتان دا، چ جاراب و ئى گەرم و كۆرى نەبوويە، دېسان چاپكىرنا كۇقارا (پەيىف) كو - ھەتا دەمى نقىسىنا قى بابەتى - شىيانە (۷۵) حەقتى دوو ھۇماران ژى دەرىخىن و ب سەدان پەرتووكان بدەنە چاپكىرن و بەلافكىرن.

ھەرۋەسا د درىزا قان سالاندا ژ باشتىرىن بىزاقىن ئەدەبى، گىراننا چەند فىستەقالان بوويە، گىرنگىرتىن فىستەقال ل رۇزىن ۲۰ - ۱۹۹۵/۱/۲۲ ئى گىراننا (فىستەقالا خانى) بوويە، كو ب پىشداريا پىتر ژ (۴۰۰) رەوشەنبىر و

نقىسەر و رۇزانمەقانان ل دھۆكى ھاتە گىران. گىرنگىرتىن بىزاف د وارن ئەدەبى دا، ل سالا ۱۹۹۸ ئى، ب پىشتەقانبا سەرۋىك (مەسعوود بارزانى) دىوانا ھۇزانفانى كورد پەرۋەر و ب نافۇدەنگ (ئەحمەدى نالىبەند/ موخلىص) ب (۵) پىنج بەرگان ب ناقى (باغى كوردان) ھاتە بەرھەفكىرن و چاپكىرن ژلايى قان نقىسەران قە: اتاھا ماى، رەشىد فىندى، ئىسماعىل يادى، مەھمەد عەبدوللا) ل چاپخانا (خەبات) ل دھۆكى ھاتە چاپكىرن، لەورا (فىستەقالا نالىبەندى) ل رۇزا ۱۹۹۸/۱۲/۱ ئى ب ھەلكەفتا چاپكىرنا دىوانا وى ھاتە گىران، ئەف فىستەقالە دوو رۇزان قەكېشا و چەندىن سىمىنار ھاتە پىشكىتىشكىرن.

ھەرۋەسا ل رۇزىن ۱۸ - ۲۰۰۰/۹/۲۰ ئى، (فىستەقالا جىزىرى) بەرفرەھتىن فىستەقال بوو ھاتىبە گىران و تىدا كۈمەكا كۇر و سىمىناران ھاتە پىشكىتىشكىرن ژ چەندىن پارچىن كوردستانى، ھەرۋەسا (سەرۋىك بارزانى) ل رۇزا دووى يا فىستەقالى پىشكىدار بوو و سىمىنارەكا ژ ھەزى بەژن و بالا (مەلايىن جىزىرى) پىشكىتىشكىر^(۱۶).

رىقەبەرىيا گىشتىبا رەوشەنبىرى و ھۆنەرى يەك ژ رىقەبەرىين چالاك و پىر بىزاقە ل سەرانسەرى پارىزگەھا دھۆكى و سەرب و ھەزارەتا رەوشەنبىرى يا ھەرىما كوردستانى بە، چالاكىين قى رىقەبەرىين دھۆك كىرە مەلبەندەكى رەوشەنبىرى و ھۆنەرى ل سەرانسەرى كوردستانى و شوون تىلن چالاكىين قى رىقەبەرىين ژ سالا ۲۰۰۴ ئى قە ل ھەموو باژىر و باژىركىن پارىزگەھا دھۆكى د ديارن.

چالاكىين رىقەبەرىين ل سەرانستى دەقەرى:

ب رىكا قان چالاكىيان رەوشەنبىر و نقىسكار و ھۆنەرمەندىن كورد و گەلەك جاراب يىن بىانن ژى ل دھۆكى ل ھەقدو جىئاندىنە و ب جىئاندا وان ھەموويان دھۆك بوويە شانەكا رەوشەنبىرى ھۆنەرى، ھندەك ژوان چالاكىين قى رىقەبەرىين نەجامدىان وەكو:

۱۹۹۹/۱۱/۹ ئى پەرتووكخاننا بەدرخاننا ھاتە فەكرن كو پەرتووكخاننا گىشتى يا ئىكا نەبە ل باژىرى دھۆكى، ژىلى پەرتووكخانن سەر ب زانكۇيا دھۆكى و زانكۇ يىن دىتر فە^{۱۷۱}.

قەكرنا قى بەرتووكخاننى گىرگىيا خۇ ھەبوو كو لىقنەك ئىخستە بازارى پەرتووكنى ل دەفەرئ، ئەو زى ب دانا ھژمارا سپاردىنى ب پەرتووكخاننى ل شوننا نىسەسر بچنە ھەولئىرا پابتەخت وەرىگىر، دىسان ھەبوونا ھژمارەكا زۇر يا پەرتووكان و رۇژنامە و كۇقاران، نىسەسر و رەوشەنبىر نەچار دىن رىيا وئ بگىر كو دبىت ھندەك ژئدەر نىن ل وئىرى ب دەست بگەقن، ئانكو دىشپىن بىژىن براقەك پەيداكر و پىنشەچوونەك رەوشا ئەدەبىي بىخۇفە دىت.

دەزگەھىن چاپ و وەشانى:

د سالىن نۆتان و دوو ھزارى و ل دووفا دا، ئەف براقە خورنتر لىھاتن چ ب وەشاندىنا رۇژنامە و كۇقاران يان زى قەكرنا دەزگەھىن چاپى و وەشانى، وەكو (دەزگەھا سپىرىز) يا چاپ و وەشانى ل سالا ۲۰۰۲ ئى ل دھۆكى ھاتە دامەزراندن، ژ ئەنجامىن وئ ئەو ھارىكارىيا نىسەسران دكەت ژ بۇ چاپكرنا بەرھەمىن وان، ئەف دەزگەھەشپايە كۇمەكا مەزىن يا دىوانىن ھۇزانان چاپ بگەت چ بىن ئەدەبىي كلاسسىكى يان زى بىن ھەقچەرخ و ھەنا نوكە يا دىخزمتكرنى دا بەردەوامە.

ھەروەسا (رىقەبەريا چاپ و وەشانى) و پىرۇژەبى ئىكەتيا نىسەسرئىن كورد/ تايىن دھۆكى يى چاپكرنا پەرتووكان و گەلەك دەزگەھىن دى ژ لايىن خۇ فە پەرتووك چاپ دكرن.

قى دووماھىن زى (دەزگەھى نالىبەند يى چاپ و وەشانى) ھاتىبە دامەزراندن و ل نىزىك دى كەفتە كارى، ھەروەسا ھژمارەكا گەلەك مەزىن ژ پەرتووكان ھاتە چاپكرن د وارنن ژىكجودا دا و لىقنەك كەفتە وارى وەرگىران و خواندىنى زى.

اسەنتەرى قەكۇلىنن كوردى و پاراستنا بەلگەنامەيان، كو نھا ب سەنتەرى بىشكچى

- قىستەفالا ئەحمەدى خانى ۱۹۹۵

- قىستەفالا مەلابى جىزىرى ۲۰۰۰

- قىستەفالا ساخكرنا بىرەوھىيا سەلمان كوفلى دھۆك-۲۰۰۵/۱/۵

- قىستەفالا رىزگىرنى بۇ شەھىد ئەنەسر ماىي دھۆك ۱۳-۲۰۰۵/۱/۱۴

- قىستەفالا رىزگىرنى بۇ نىسەسر سادق بەھانەدىن دھۆك ۳-۲۰۰۵/۳/۴

- قىستەفالا رىزگىرنى بۇ نىسەسر شەھىد سالىح يوسفى زاخۇ ۴-۲۰۰۵/۸/۵

- قىستەفالا زانا و ھۇزانقان شىخ مەمدوحى بىرىفكانى دھۆك ۷-۲۰۰۶/۹/۸

- قىستەفالا ھەلبەستمانى ناقدار سەبىرى بۇتانى دھۆك ۴-۲۰۰۷/۷/۵

- قىستەفالا ھۇزان خواندىنى بۇ ئافرەتىن خودان شىيان دھۆك ۲۳-۲۰۰۷/۱۱/۲۳

- قىستەفالا نىسەسر مەلا خەلىل مەشەختى شىخان ۱۲-۲۰۰۷/۱۲/۱۳

- قىستەفالا ھۇزانقان خابىرى خالص خەلىل زاخۇ ۲۶-۲۰۰۸/۶/۲۶

- قىستەفالا ھەلبەستمانى ناقدار خالد ئاغابىن زىيارى دىنارتى ۱۳-۲۰۰۸/۱۱/۱۳

ب رىيا قان قىستەفالا، بازارى ھۇزانى گەرم كرىبە و ھۇزانقان ھزرى ل پاشەرۇژا خو دكەن كو بەرھەم و گەدا وان ب ھەروە ناچىت و دەزگەھەك ھەبە خۇ لى بگەتە خودان، لەورا دى بىنن سالا بۇ سالى چاپكرنا بەرھەمان ژ لايى ھۇزانقان فە خورنتر بووۋە و ھۇزانقان مەنەتر بووۋە.

ئافاھىي پەرتووكخاننا بەدرخاننا:

ئىك ژ بەرچاقىترىن ئافاھىيىن ل سالا ۱۹۹۹ ل پارىزگەھا دھۆكى ھاتىبە ئافاكرن، ئافاھىي (پەرتووكخاننا بەدرخاننا) بوو ل باژىرى دھۆكى، ژ لايى حكۇمەتا ھەرىما كوردستانى فە و ب ھەقكارى گەل ئىكەتيا نىسەسرئىن كورد/ تايىن دھۆكى ل رۇژا

گرۇپىن (كۆمەلا ھەلبەستمانىن گەنج) بوو كو ل رۇزا ۲۰۰۷/۷/۷ ۲۰۰۹/۳/۲۵ ى ھاتىيە دامەزاندن رۇزا ۲۰۰۹/۳/۲۵ ى مولەنا فەرمى ۋەرگىرت. ئەف كۆمەلە شىيان كۇفارەكى يا تايبەتمەند ب ھۇزائى قە دەرىنخن و تىدا چەندىن ھۇزان و رەخنە و قەكۆلىن دەھانە بەلاڧكرن^{۱۹۹}.

زىلى دەركەفتنا ھۇزائىكا زۇر يا رۇزنامە و كۇفاران كو ھەمىيان بەرپەرىن خۇ بۇ ھۇزائان قەكرىنە، گەلەك دىوانىن ھۇزائان ھاتىنە چاپكرن چ ل سەنتەرىن باژىران. يان زى ل قەزابىن سەر ب پارىزگەھى قە، قان دىوان و كۆمەلەيىن ھۇزائان لىقەنەكا بەرچاڧ ئىخسەنىيە بازار و خواندنا ھۇزائى ب دىالىكتا كرمانجى و بزاقەكا مەزىن دەھىتە كرىن پترىو پىنشۇقەبرتا قن ۋەرازا ھۇزائىن ل دەھەرى.

ئەفە تىن كورتىيەك بوو ھەر ۋەك ل بەراھىن زى مە داپە ئاشكرىكرن كو ئەف باپەنە پتر پىدقى ل دووڧچوون و شىرۇقەكرىن بە دا كو ب دروستى بشىيىن بزاقا ئەدەبى ل دەھەرا بەھدىنان بەنجهب بگەين.

ھاتىيە ئاڧكرن، ئەف سەنتەرە، سەنتەرەكى راتىستى يە، د چوارچوقىن زانكۇيا دەھۆكى دا كاردكەت، پاراستنا بەلگەنامان، پويىتە پىدان ب كەلتوورى ئەتمەويىيى كوردى و رەوشەنبىرى و شارستانيا كوردان، ھاندان و ھارىكاريا دانان و چاپكرىن و ۋەرگىزائى ز زمانىن كوردى بۇ يىن بىانى و ز يىن بايانى بۇ كوردى. ھەر ۋەكى د پەيرەوى سەنتەرىدا ھاتى بەك ز ئارمانجىن سەنتەرى ئاڧتيدانا نڧىسىن و ۋەرگىزان و چاپ و بەلاڧكرىن يە د چوارچوقىن تايبەتمەندىا سەنتەرىدا، د قى واريدا سەنتەرى چەند پەرتووكەك ب زمانىن كوردى و ەھرەبى چاپكرىنە. ھندەك ز وان پەرتووكان دىوانىن ھۇزائانە و چەند پەرتووك زى گرىداى ئەدەبىن كلاسكى ئە^{۱۹۸}.

ئىك زىزاقىن دىتر كو رۇلى خۇ دىتى د پىنشۇقەبرتا ھۇزائى دا و ئاڧكرنا كەسايەنىيەكا جوان بۇ گەنجىن قى سەردەمى و پالدا نا وان بۇ خىزمەتكىرنا بزاقا ئەدەبىياتا كوردى ب تايبەتى ھۇزائى، ئەو زى دانانا

زىدەر و پەراۋىز

۱. ئەف باپەتە پىدقى پترقەكۆلىن يە، بەرى نوکە ھندەك بزاق ھاتىنەكرن، بەلىن ھىشتا مىزوويەكا دروست بۇ دەستپىكرنا ئەدەبىياتا كوردى ل دەھەرى ئەھاتىيە دانان و گەلەك بۇچوون ھەنە.
۲. مجلة (الجسر)، العدد (۵) شتاء (۲۰۱۲)، اسماعيل يادى، ناسى يوسف أفندي الشاعر العثماني الكوردي المشهير ومخطوطته (خيرية) في الشعائر الاسلامية (دراسة)، ص ۳۳ - ۴۴.
۳. تحسین ابراهيم دۇسكى، مسعود خالد گولى: ديوانا ئەفەقى (ساخكرن و بەرھەڧكرن)، ھەولير - ۲۰۱۰.
۴. د. فؤاد حمە خورشيد: اللغة الكردية والتوزيع الجغرافي للهجاتها، بغداد - ۱۹۸۵، ص (۲).
- * قەزا بەرەدەرىش كو پترىيا وان گورانن و دىالىكتا وان ز دىالىكتا كرمانجىيىن يا جودايە.
۵. د. فؤاد حمە خورشيد: زمانىن كوردى و دابەشبوونى جوگرافىيى دىالىكتەكائى، ۋەرگىزائى، حمە كەرىم ھەورامى، بەغدا - ۱۹۸۵، ل ۳۰ - ۴۵.
۶. مۇسەدەمق تۇڧى: كۇفارا رۇناھى - قەكۆلىنەك دىرۇكى، رەوشەنبىرى، دەھۆك - ۲۰۰۵، ل ۱۳.
- * (سال ۱۴۴۴ مەش ب دەستىن باشاين مۇسەل بەدەدەين لوئلوئى ھاتىوو كوشتن).
۷. خەرى سلىمان، گوندىياتى ئالىەكن ئەنشىرپۆلۇجى (كۆمكرن و بەرھەڧكرن)، بەغدا - ۱۹۸۵، ل ۱۰۳.
۸. رىزان شىفان، قەولشان پىر رەشىن خەيران (گوتارا)، كۇفارا (مەھفەل، ھۇمار (۱) ھافىنا ۲۰۱۰، ل ۳۰.
۹. خەرى سلىمان، نەگى ئەدەبىن كوردى ل مىرگەھا شىخان اگوتارا، كۇفارا (دەنگى مە)، ھۇمار (۴) سال ۱۹۸۷، ل ۴۴.
۱۰. ئومىد سەگىلان ئەھمەد، خەلات ەھلى سلۇ، ھەڧال عبدالكرىم خالد، ھۇماركارىمەك ل دور ھۇزائىن دەھەرا زاخۇ ز سال ۱۹۰۰-۲۰۱۰) ئەمكۆلىنا دەرچوونى / زانكۇيا دەھۆكى، ڧاكولتيا راتىستىن مرقۇايەتى - پشكا زمانى كوردى، ئىنشاران، ۲۰۱۴، ل ۲.

11. كۇقارا (رۇناھى) ھۇمار (3) سال (1)، كانوونا ئىككى 1960، ا. بابەراخى ھەمزانى (گوتارا)، ل 5-12.
12. انور المايى، الاكراد فى بېدىنان، ط 2، دھوك - 1999، ص 169.
13. كۇقارا (دېرۇك)، ھۇمار (1) ھافىنا 13-2، سەئىد بېرەشى، ھەمىدى شاعىرى ئىككى يىن كوردە د بېرۇكا نۇرەفانىا كوردى دا (شەكۈلېن)، ل 73-85.
14. فازل عىمىر، ئەدەبىن كوردى ل دەقەرا بەھدىنان 1 (گوتارا، كۇقارا (پەيغ)، ھۇمار (35) ساللا 2005، ل 24.
15. تەھسىبىن دۇسكى، ئىكسىتت ئەدەبى كوردى يىت بەرزە و دەستېنكىت نقىسىن (گوتارا، كۇقارا (پىززا)، دھوك، ھۇمار (1) پاپىزا 2008، ل 119-120.
16. د. كوردەستان موكرىتى، زاركىمانجى يەكەمىن كۇقارى كوردى شارى رەواندو، ائامادەكردن و پىنشەكى، چاپى يەكەم، ھەولېز - 2004، ل 41، بەرىخو بەدە زمازىن 1، 2، 3، 4، 5، 6، 7، 8، 9، 10، 11، 12، 13، 14، 15، 16، 17، 18، 19، 20، 21، 22، 23، 24، 25، 26، 27، 28، 29، 30، 31، 32، 33، 34، 35، 36، 37، 38، 39، 40، 41، 42، 43، 44، 45، 46، 47، 48، 49، 50، 51، 52، 53، 54، 55، 56، 57، 58، 59، 60، 61، 62، 63، 64، 65، 66، 67، 68، 69، 70، 71، 72، 73، 74، 75، 76، 77، 78، 79، 80، 81، 82، 83، 84، 85، 86، 87، 88، 89، 90، 91، 92، 93، 94، 95، 96، 97، 98، 99، 100، 101، 102، 103، 104، 105، 106، 107، 108، 109، 110، 111، 112، 113، 114، 115، 116، 117، 118، 119، 120، 121، 122، 123، 124، 125، 126، 127، 128، 129، 130، 131، 132، 133، 134، 135، 136، 137، 138، 139، 140، 141، 142، 143، 144، 145، 146، 147، 148، 149، 150، 151، 152، 153، 154، 155، 156، 157، 158، 159، 160، 161، 162، 163، 164، 165، 166، 167، 168، 169، 170، 171، 172، 173، 174، 175، 176، 177، 178، 179، 180، 181، 182، 183، 184، 185، 186، 187، 188، 189، 190، 191، 192، 193، 194، 195، 196، 197، 198، 199، 200، 201، 202، 203، 204، 205، 206، 207، 208، 209، 210، 211، 212، 213، 214، 215، 216، 217، 218، 219، 220، 221، 222، 223، 224، 225، 226، 227، 228، 229، 230، 231، 232، 233، 234، 235، 236، 237، 238، 239، 240، 241، 242، 243، 244، 245، 246، 247، 248، 249، 250، 251، 252، 253، 254، 255، 256، 257، 258، 259، 260، 261، 262، 263، 264، 265، 266، 267، 268، 269، 270، 271، 272، 273، 274، 275، 276، 277، 278، 279، 280، 281، 282، 283، 284، 285، 286، 287، 288، 289، 290، 291، 292، 293، 294، 295، 296، 297، 298، 299، 300، 301، 302، 303، 304، 305، 306، 307، 308، 309، 310، 311، 312، 313، 314، 315، 316، 317، 318، 319، 320، 321، 322، 323، 324، 325، 326، 327، 328، 329، 330، 331، 332، 333، 334، 335، 336، 337، 338، 339، 340، 341، 342، 343، 344، 345، 346، 347، 348، 349، 350، 351، 352، 353، 354، 355، 356، 357، 358، 359، 360، 361، 362، 363، 364، 365، 366، 367، 368، 369، 370، 371، 372، 373، 374، 375، 376، 377، 378، 379، 380، 381، 382، 383، 384، 385، 386، 387، 388، 389، 390، 391، 392، 393، 394، 395، 396، 397، 398، 399، 400، 401، 402، 403، 404، 405، 406، 407، 408، 409، 410، 411، 412، 413، 414، 415، 416، 417، 418، 419، 420، 421، 422، 423، 424، 425، 426، 427، 428، 429، 430، 431، 432، 433، 434، 435، 436، 437، 438، 439، 440، 441، 442، 443، 444، 445، 446، 447، 448، 449، 450، 451، 452، 453، 454، 455، 456، 457، 458، 459، 460، 461، 462، 463، 464، 465، 466، 467، 468، 469، 470، 471، 472، 473، 474، 475، 476، 477، 478، 479، 480، 481، 482، 483، 484، 485، 486، 487، 488، 489، 490، 491، 492، 493، 494، 495، 496، 497، 498، 499، 500، 501، 502، 503، 504، 505، 506، 507، 508، 509، 510، 511، 512، 513، 514، 515، 516، 517، 518، 519، 520، 521، 522، 523، 524، 525، 526، 527، 528، 529، 530، 531، 532، 533، 534، 535، 536، 537، 538، 539، 540، 541، 542، 543، 544، 545، 546، 547، 548، 549، 550، 551، 552، 553، 554، 555، 556، 557، 558، 559، 560، 561، 562، 563، 564، 565، 566، 567، 568، 569، 570، 571، 572، 573، 574، 575، 576، 577، 578، 579، 580، 581، 582، 583، 584، 585، 586، 587، 588، 589، 590، 591، 592، 593، 594، 595، 596، 597، 598، 599، 600، 601، 602، 603، 604، 605، 606، 607، 608، 609، 610، 611، 612، 613، 614، 615، 616، 617، 618، 619، 620، 621، 622، 623، 624، 625، 626، 627، 628، 629، 630، 631، 632، 633، 634، 635، 636، 637، 638، 639، 640، 641، 642، 643، 644، 645، 646، 647، 648، 649، 650، 651، 652، 653، 654، 655، 656، 657، 658، 659، 660، 661، 662، 663، 664، 665، 666، 667، 668، 669، 670، 671، 672، 673، 674، 675، 676، 677، 678، 679، 680، 681، 682، 683، 684، 685، 686، 687، 688، 689، 690، 691، 692، 693، 694، 695، 696، 697، 698، 699، 700، 701، 702، 703، 704، 705، 706، 707، 708، 709، 710، 711، 712، 713، 714، 715، 716، 717، 718، 719، 720، 721، 722، 723، 724، 725، 726، 727، 728، 729، 730، 731، 732، 733، 734، 735، 736، 737، 738، 739، 740، 741، 742، 743، 744، 745، 746، 747، 748، 749، 750، 751، 752، 753، 754، 755، 756، 757، 758، 759، 760، 761، 762، 763، 764، 765، 766، 767، 768، 769، 770، 771، 772، 773، 774، 775، 776، 777، 778، 779، 780، 781، 782، 783، 784، 785، 786، 787، 788، 789، 790، 791، 792، 793، 794، 795، 796، 797، 798، 799، 800، 801، 802، 803، 804، 805، 806، 807، 808، 809، 810، 811، 812، 813، 814، 815، 816، 817، 818، 819، 820، 821، 822، 823، 824، 825، 826، 827، 828، 829، 830، 831، 832، 833، 834، 835، 836، 837، 838، 839، 840، 841، 842، 843، 844، 845، 846، 847، 848، 849، 850، 851، 852، 853، 854، 855، 856، 857، 858، 859، 860، 861، 862، 863، 864، 865، 866، 867، 868، 869، 870، 871، 872، 873، 874، 875، 876، 877، 878، 879، 880، 881، 882، 883، 884، 885، 886، 887، 888، 889، 890، 891، 892، 893، 894، 895، 896، 897، 898، 899، 900، 901، 902، 903، 904، 905، 906، 907، 908، 909، 910، 911، 912، 913، 914، 915، 916، 917، 918، 919، 920، 921، 922، 923، 924، 925، 926، 927، 928، 929، 930، 931، 932، 933، 934، 935، 936، 937، 938، 939، 940، 941، 942، 943، 944، 945، 946، 947، 948، 949، 950، 951، 952، 953، 954، 955، 956، 957، 958، 959، 960، 961، 962، 963، 964، 965، 966، 967، 968، 969، 970، 971، 972، 973، 974، 975، 976، 977، 978، 979، 980، 981، 982، 983، 984، 985، 986، 987، 988، 989، 990، 991، 992، 993، 994، 995، 996، 997، 998، 999، 1000.

۴۱. ئەبو غوبەيد عبدوللا زىاب، ھۇزانا نوپخازى ل دەقەرا بەھدىنان، ھەولئىر-۲۰۰۵، ل ۷۶.
۴۲. رەشىد فىندى، كەسك و سوور و ھندەك ھزىت ئەدەبى، دەۋك - ۲۰۰۸، ل ۷۰.
۴۳. ئىدەرى بەرى، ل ۷۱.
۴۴. ھەر ئەو ئىدەر، ل ۷۳.
۴۵. أ: كۇقارا (بەيان) ژمارە (۹۶) تىشىنى دووم ۱۹۸۲. ژمارەكى تايىمەت بە بىلۇگرافىياى (بەيان) لە سالى ۱۹۶۹ - ۱۹۸۲، نامادەكردنى : مصطفى نەرىمان.
- ب: وصفى حسن، نەرھەنگا ئەدىب و نىسىكارىت دەقەرا بەھدىنان ۱۹۳۵ - ۲۰۰۰، دەۋك - ۲۰۰۶.
۴۶. عصمت محمد بدل، محسن عبدالرحمن، أرىشد حىنو، كاروانى رەوشەنبىرى يى ئىكەنئا نقىسەرىن كورد/ لىنى دەۋك ۱۹۹۱ - ۲۰۰۳، دەۋك - ۲۰۰۳، گونارى سەيدا رەشىد فىندى، ل ۷.
۴۷. د. رەشىد فىندى، مىزوويا ئىكەنئا نقىسەرىت كورد لىنى دەۋك ۱۹۷۱ - ۱۹۹۱، دەۋك - ۲۰۱۵، ل ۴۴ و ۸۷.
۴۸. مجله (الشموع)، العدد الأول ۱۹۷۶، مجلة سنوية اصدرها دار المعلمين الابتدائية في دهوك.
۴۹. رەشىد فىندى، كەسك و سوور و ھندەك ھزىت ئەدەبى، دەۋك - ۲۰۰۸، ل ۷۶.
۵۰. رەشىد فىندى، كەسك و سوور و ھندەك ھزىت ئەدەبى، دەۋك - ۲۰۰۸، ل ۷۸.
۵۱. ئىۋ دىتات ناپىن نوى د ئەدەبىياتا زارى كرمانجى دا، ل ھۇمارىن رۇنامەيا (بزاقا) بىنپىن كو نىزىكى (۵۷) ھۇمارا نە.
۵۲. بۇ پىتر پىترانىنان، ل بىلۇگرافىيەن كۇقارى بىنپىن كو ل ھۇمارا (۳۷) دەستىبىكرىە و پاشى ھەر سال ھاتىبە بەرھەفكرن د ئاق بەرىەرىن كۇقارى دا ھاتە بەلاقكرن.
۵۳. ئەبو غوبەيد عبدوللا زىاب، ھۇزانا نوپخازى ل دەقەرا بەھدىنان، ھەولئىر-۲۰۰۵، ل ۸۰.
۵۴. ئىسماعىل بادى، كاروانى رۇنامەفانىن ل دەقەرا بەھدىنان، دەۋك - ۲۰۰۶، ل ۱۰ - ۲۷.
۵۵. اسماعيل بادى، رۇنامەفانىا كوردى د نابقەرا بزاقا سىياسى و رەوشەنبىرى دا، سلىمانى - ۲۰۰۴، ل ۱۳۱ - ۱۳۲.
۵۶. كۇقارا (نوخازى)، ھۇمار (۱) دەۋك، سالا ۱۹۹۱، ل ۴۵.
۵۷. ئەبو غوبەيد عبدوللا زىاب، ھۇزانا نوپخازى ل دەقەرا بەھدىنان، ھەولئىر-۲۰۰۵، ل ۸۰.
۵۸. ھەر ئەو ئىدەر، ل ۷۹.
۵۹. د. عارف حىنو، خواندەك ازمانى سىنپەم كانى يا ھەرۋەھەر نوپكرىن دا (گونارا، كۇقارا (بباقا)، ھۇمار (۷) پاپىزا ۲۰۰۱، ل ۱۵۳.
۶۰. ئەبو غوبەيد عبدوللا، ھۇزانا نوپخازى ... ئىدەرى بەرى، ل ۹۰.
۶۱. ھەر ئەو ئىدەر، ل ۹۰ - ۹۱.
۶۲. ھەر ئەو ئىدەر، ل ۹۳ - ۹۴.
۶۳. ھەر ئەو ئىدەر، ل ۱۰۰.
۶۴. ھەر ئەو ئىدەر، ل ۱۰۰.
۶۵. عصمت محمد بدل و ھندەكىن دى، كاروانى رەوشەنبىرى ئىكەنئا نقىسەرىن كورد، دەۋك-۲۰۰۳، ل ۱۱۱.
۶۶. ھەر ئەو ئىدەر، ل ۷۷.
۶۷. عصمت محمد بدل و بىن دى، كاروانى رەوشەنبىرى يى ئىكەنئا نقىسەرىن كورد... ئىدەرى بەرى، ل ۷۸.
۶۸. موسەدەق تۇقى، ئىسماعىل بادى، رىبەرى پارىزگەھا دەۋك، ئىدەرى بەرى ل ۲۱۱.
۶۹. نەمان جەرجىس أمین، رۇزان عبدالعزیز محمد، ھۇماركارىەك بۇ ھۇزانتانىن دەقەرا دەۋك و دەوربەر- سالا ۱۹۰۰ - ۲۰۱۰، قەكۇلىنا دەرجوونى سالا ۲۰۱۴، ل ۷.

كورتە چىرۈك ل دەقەرا بەھدىنان

خالە سالج

چىرۈكى دزانين.

ھەرۋەسەن گەلەك قەكۈلەر ھەبوون، ۋەسەن بۇ دچوون كو چىرۈكىن ئەدەبى دەمى قەزىنى دا، كەتتە زىر كارتىكرنا ئەدەبى فارسى، كو ئىك ژ وان رەنگىن ئەدەبى دگۈتنى (فابولا)، كو ئەو زى د جھى خۇدا رەنگەكى دەستېكىين چىرۈكى بوويە، ئەف چەندە ل (فەرەنسا) ل ناقراسنا سەدالىيا دووازى، تا دەستېكا سەدالىيا چواردى ھەبوويە، ئەو زى چىرۈكىن ھۇزانى بوويە^[1].

ھەرچەوان بىت، بەكەم رەنگىن چىرۈكىن ل چەرخىن ناقىن ل (نەروپا) ھاتىبە زانين، ئەو زى پەرتووكا (پەرۋەردا ئايىنى) بوو، يا جويەكى (ئەندەلوسى) ب ناقىن (موسا سفردى)، كو ل سالا (۱۱۰۶) ئى بوويە ھەللى كاتۈلىك، چىرۈك زى يا تىكەلە دناقبەرا (كلىلە و دمنە) و (سىندەبادى دەريابىن) دا و ھىندەك ۋەسەن بۇ دچن، كو ئەفە ئەو پرا دەرياس بوونى بە، دناقبەرا چىرۈكا رۇزھەلاتى و رۇتاقايى دا.

بىشتى قى چەندى و ل سەدالىيا چواردى چىرۈكا (ئىتالى) ۋەزار كر، نەمازە د ژوورەكا بەرقرەھ دا ل (فاتىكان) دھاتنە گۈتن، دگۈتنى (كارخانا درەوا) و ب خۇشى خەلكى گوھى خۇ دەانى و دەمىن خۇش دگەل دېووراندىن^[2].

دەستېك:

ھۇنەرى كورتە چىرۈكى ھۇنەرەكى نوى بە، بزافەكا مرۇقايەتى يە و تا نھو مينا ھەر ھۇنەرەكى دى چ پىناسىن تايبەت نىن، بەلكى ھەر كەسەكى پىناسەكا تايبەت يا ھەى، لى ب گىشتى چىرۈك ھەلوپىستەكە ژ زىانى ۋەكى ديارە، و دگەل بوونا مرۇقى يا ھەى و يا دگەلدا مەزىن بووى و چەند سالۇخەتىن تايبەت بىن ھەين، ۋەكى رويدان و كەسايەتى و دەم ئابوورى دپەشان دا و... ھتد^[3].

تا نھوچ جھب دروستى نەھاتىنە دەستېشائكرن كا بەكەمىن چىرۈكىن ل كىش ۋەلاتى سەرى خۇ ھلدايە، چونكى ب كورتى ئەف چەندە ھەر دگەل مرۇقاندە ھەبوويە، ۋەكى قەگىران و دەمىن خۇ دگەل دېوراندىن، ب تايبەت چىرۈكىن رۇمانسى و ئەفسانەبى و بىن ترسى و... بەرى خۇ ب چەسپىنت ۋەكى ھۇنەرەكى سەرىخۇ كو نھو ئەم دخوينىن، ژبۇ قى چەندى ئەف مللەتېن خودان شارىستانى ھەقركمانى ل سەرى قى چەندى دكرن، كا كىشكە بەكەم ۋەلات چىرۈكىن سەرى خۇ لى ھەلداى و ھەر ئىكى بۇ خۇ قەدكىشا و خۇ ب خودانى وى چەندى دزانين، لەوما كەلەك ئەفسانەبىن كەقن و چىرۈكىن ل سەرى زارى كىانداران دھاتنە گۈتن، ۋەكى (كلىلە و دمنە) يا ھىندى و پەندو چىرۈكىن يونانى و گرىكى ب بنواشىن

چىرۇكا كوردى:

ۋەكى يا دىيار ھۈنەرى كورته چىرۇكا كوردى، مېنا يا ھەممى دەفەرى نە گەلەك كەقنە و بۇقن چەندى بۇچوونىن جودا يىن ھەين كا كېشكە بەكەم چىرۇكا كوردى و جھ و مېژوويا دەرکەتتا وى و ھەر نقىسەرەكى و ژ ھەست بوون ب بەررېسىيارەتيا نەتەۋەبى، بىن قىياى دەمەكىن كەقنتر بۇ پەيدا بکەت، دا كو دىيار كەت كو كورد نەكىمىنن ژ نەتەۋەبىن ل رەخ و روپىن خۇ.

تا دەمەكىن دەرنگ بۇچوون دوھسا بوون، كو چىرۇكا (لە خەوما) يا (جەمىل سائىب)ى بەكەم چىرۇكا كوردى بە، لىن پىشتى (د. كەمال مەزھەر) ى گۇنارەك ب زمانى عەرەبى، ل گۇقارا (المثقف الجديد)، ژمارە (۷۱) ل سالا (۱۹۷۵) ى بەلاڧ كرى، تىدا دىيار كر كو چىرۇكا (فونادى نەمو) بەكەم چىرۇكا كوردى بە و پىشتى (د. جەمال خەزەندەدار) ھەرسىن ژمارىن گۇقارا (رۇزى كورد) ل سالا (۱۹۸۱) ى بەلاڧ كرىن، ئەو چىرۇك د دو ژمارىن وى يىن سەرى دا بەلاڧ بېوون و ب وى چەندى ئەو ب بەكەم چىرۇكا كوردى دەتە ل قەلەم دان، لىن ۋەكى ئەو دېئىت چىرۇك مابوون ل نىفا بى و تمام نە بېوون، لىن ل دووڧ بۇچوونا چەندىن نقىسەرەكىن دى چىرۇك يا تمامە و ۋەكى ئەو دېئىن، ئەگەر يا تمام نەبا بۇچى ل ژمارە (۳) ى ژ گۇقارى، كو ناقىن وى بوويە (ھەتاۋى كوردا نەدھاتە خوار و ھەر وى نقىسەرى ھۆزانەك ل بىن ناقىن (گازندەبېن كوردان) ل (بپ ۲۵-۲۶)، تىدا يا بەلاڧ كرى بە؟!

ل دووڧ قىن چەندى دا چەندىن بابەتىن دى ژلاين چەندىن نقىسەرەكىن دى ب زمانىن كوردى و عەرەبى ل سەر ھاتنە نقىسىن، ب قى چەندى (لە خەوما) پاشقە دەيتە رىزا چوارى، پىشتى چەندىن نقىسەرەكىن دى چەند چىرۇكىن دى بەلاڧ كرىن، ۋەكى چىرۇكا (كندو) ى، كو ل بىن ناقىن (چىرۇكا كرمانجان) ب شىۋەى فۇلكلۇر، مېنا ھەممى چىرۇكىن وى سەردەمى نقىسى و ل گۇقارا (رۇزى كورد) ژمارە (۲) ى ل (بپ ۲۱) بەلاڧ كرى و چىرۇكا (كەرىم زانستى) ب سىتەمىن چىرۇك دەيت، كو ل رۇژناما (ژىن) ل

ھەر دىسان (بۇكاچىو) (۱۳۱۳-۱۳۷۳ز)، بىن ناقىدەر ب مېرى كورته چىرۇكى، يان بىن ناسىيار ب بابى چىرۇكى، خودانى (ئەلدىكامىرون) كو يا پىك ھاتىيە ژ (۱۰۰) سەرھاتىيان، ئىك بوو ژ وان كەسان كو ل (ئىتالىا) دەرکەتى و (ئىتالىا) ئىك بوويە ژ بىنگەھىن گرنگ بۇ دەستېنكا كورته چىرۇكى^{۱۱}، ل سەدالىيا شازەن چىرۇكىن (اشقان و گاقان)ان ل (ئەسپانىا و ئىتالىا و ھەرەنسا) بەلاڧ بوون، ئەف رەنگە چىرۇكە ژ وان چىرۇكىن دگۆتىن (كارخانا دەرەوا) درىژر بوون و تىدا سىنج و رەۋىشت و فىرسى و پەھلەۋانى و ژانا كۇچەرەتتىن ب باشى ل قەلەم ددان^{۱۲}.

ل سەدالىيا ھەژدى لاۋازىيەك كەتە دناڧ قان چىرۇكان دا، ژىەر پتر پويته پىدانا خەلكى ب دەرەڧى و (مادىياتا) و سەرەدەرى دگەل ژيانى. دگەل سەدالىيا نۇزدى و دەستېنكا بەلاڧبوونا رۇژنامەگەرىن، چىرۇك ژى ب تىگەھەكىن نوى بىن ھۈنەرى ل ئەۋرۇپا ھاتە مەيدانى و پتر بەلاڧ بوو، ۋەكى رەنگەدەنەك بۇ پىنشە چوونا مەرۇڧا، كو بخۇڧە دېتى^{۱۳}.

ژلايى كۇمەلايەتى ژى قە و ژ ئەنجامىن شۇرىشا پىشەسازى و پىشتى چىرۇكى جەن خۇ دناڧ سىياسەتنى ژى دا گرتى، پتر بزاڧ و لىمىن و رۇناھى ئىخستىن و بۇ ھەڧرىكمانى دىۋارىن كۇمەلايەتى و ئايىنى دا، بۇ خەبەتەكەر و باخى، مل ب ملېن كەستېن سادەو بى شىيان دا، شەر دگەل ژيانا قورس و گران دكر و پىچ پىچ چىرۇكى ۋەزارو پىشكەتن بخۇڧە دىت، ل ژىر كارىتېكرنا خواندنگەھىن ھزرى و كۇمەلايەتى و سىياسى يىن جودا جودا و چەندىن خواندنگەھ ژى دەرکەتن، ۋەكى رۇمانسى و رىالىستى و رىالىستا سوشىيالىستى ... تا خواندنگەھىن نوى تر.

ناڧ ھىتاننا ھندەك ناقداران دڧى بوارى دا، دىيار دەپت كو سەدالىيا نۇزدى سەدالىيا چىرۇكا كورت بوويە، ژوان ناقان ژى، (موباسان ۱۸۵۰-۱۸۹۳) ئەدگار ئالان پو، كو قى كەسى چەند بىنەما و دستور بۇ قى ھۈنەرى دانايىنە، ھەر دىسان (دودى، ھوفمان، تورگىنىف، ئوسكار ۋايلد، گوگول، چىخوف ...) ^{۱۴}.

- نەبوونا چ كىيانىن سىياسى يىن ئازاد، كو قىن چەندى ژى كارتىكرىن نەرىنى، نە ھەر ب تىن ل سەر كورنە چىرۇكى يا كرى، بەلكى يا ل ھەمى لايەنن ژيانا كەسىن كورد كرى.
- بەلاق بوونا نەخويتدەوارىن ب رەنگەكن بەرفرەھ ئەگەر رەنگە خواندەنەك ب كوردى ھەبىت ژى ھەر ئەو بوويە يا دناف ژورىن مزگەفتان دا و وى ژى پتر پويىتە داپە ھۇزانى.
- ھەمى ئەو خالىن ل سەرى ديار كرى، ھۇكار بوويە كو چ رۇژنامەگەمى ژى پەيدا نەبن و نەبوونا رۇژنامەگەمى بخۇ ژى ھۇكارەكە كو چىرۇك ژى پەيدا نەبت، لى دەمى ئەو خالىن ل سەرى ديار كرى ھاتىنە بەروقازى كرن، كورنە چىرۇكا كوردى ب رەنگەكن گىشتى و يا دەقەرى ب تايىھتى پەيدا بوو^(۱۱).

قۇناغا سالىن شىتان:

- ئەف قۇناغا دەستىپكى، دىبىت ناقەكن نە بەرھۇش بىت، بۇ تىشتەكن ھەبى و بەرزە، لى ھەر چەوان بىت تىشتەكن ھاتىيە نەبسىن و تىشتەكن ھەبى ب ناقى چىرۇك، راستە سادەبىن بخۇفە دگرىت، چ ژلاىن دارىشتىن قە و چ ژلاىن ناقەرۇكەن قە، لى ئەم نەشېن بىژىن تىشتەك نىنە ب قى ناقى و ژوان چىرۇكەن دقى سەردەمى دا ھاتىنە نەبسىن:
- سەرھاتىبەك، نەبىسەر سالىح روشدى، گۇفارا رۇناھى ژمارە (۳) سالا (۱۹۶۰) ئى، كو ئەفە دەپتە ھۇمارتن بەكەم چىرۇك ل دەقەرا بەھدىنان.
- كۆمەلا (نان و ژيان): نەبىسەر محەمەد ئەمىن ئوسمان، ل سالا (۱۹۶۹) ئى ل (بەغدا)، ئەفە ژى پىك دەپت ژ پىنچ چىرۇكەن زارفەكرىن.
- چەند چىرۇكەك ژ كۆمەلا (خان و مان): نەبىسەر سادق بەھائەددىن نامىدى، ئەف كۆمەلە ل سالا (۱۹۸۱) ئى يا چاپ بووى، لى مېژوويا چەند چىرۇكەن وى قەدگەرېننەفە سالىن شىستان، ھەلبەت ژ بلى (كەو و قەدك)، كو نەبىسەرى وى ب

- (بپ) ۹) ل سالا (۱۹۶۴) ئى بەلاق كرى^(۸).
- ل دووف دا پروفېسسور (غزەددىن مستەفا رەسول) (مەولودناما شىخ حسين قازى) (۱۷۹۰-۱۸۷۰) ئى ب دەستىپكەكا ساكارا چىرۇكا كوردى دزانىت. (ياسىن قادر بەرزنجى) ژى دىبىژىت: (بۇچى جىلخوارم) بەكەم چىرۇكا كوردى بە، كو چەند ھەبىفا بەرى الە خەوما) يا بەلاق بووى.
- ژىلى قان بىرو رايان، ھندەك فۇلكلورى ب بناغى بەكەم چىرۇكا كوردى دزانن و ھندەكەن دى وەسان بۇ دچن كو (نەبسىنەكا) كول رۇژناما (كورەستان) يا بەلاق بووى ب بەكەم چىرۇك دزانن^(۹).
- (دەفەرھاد پىربال) ژى چىرۇكا (مەم و زىن) يا (مەلا مەحمودى بايەزىدى) كو ل بن ناقى (حىكايەت) بەلاق كرى، ب بەكەم چىرۇكا كوردى دزانىت و دىبىژىت: چىرۇكەن وى سەردەمى ھەمى ب شىنووى فۇلكلورى ھاتىنە نەبسىن و دىبىت ب بوورىنا دەمى ھندەك نەبسىنەن دى جەھى وى چەندى بگرن^(۱۰).
- سەبارەت دەقەرا بەھدىنان ژى، دىبىت تا دەمەكن نىزىك پەبىفا چىرۇك ب واتايا خۇ يا ھۇنەرى دناقەرا ھەبوون و نەبوونى دا بوويە، راستە چەند كورنە چىرۇكەن كىم و ل ئاستىن جودا جودا يىن بەلاق بووين، لى ب دروستى چ وەرارو پىنشىكەتن بخۇفە نەدبىت بوو، بەلكى ھەر پترىيا وان ھەر ب تىن قەگىران و سەرھاتى بوويە و ئەگەرى وى ژى چەندى قەدگەرېننەفە چەند خالەكان.
- ھۇنەرى كورنە چىرۇكەن بخۇ ھۇنەرەكەن نوپترە ژ ھۇزانى، نە ل سەر ئاستى كورەستانى ب تىن، بەلكى ل سەر ئاستى دەقەرى و جىھانى ب رەنگەكن گىشتى.
- چىرۇك ھۇنەرەكە پتر ب باژىزان قە بىن گرندايە و وەكى ديار كۆمەلگەھى كوردى پتر كۆمەلگەھەكەن جۇتبارى و شقاندارى بوويە و قى چەندى كارتىكرىن ئابۇرىن نەرىنى يىن ل سەر ژيانا كەسىن كورد كرى و پىشەسازى پىش نەكەتتەبە و مللەت ب رەنگەكن گىشتى بى باششە ماى.

(ل ساللا ۱۹۶۳) ئى من دەرس دگۈننە شاگردىت
پشكا كوردى- كولېزا لىتراتوراين - ل زانىنگەھا
بەغدا، ئەز پىندقى پروسا (نەئرا) بووم كو بدەمە
شاگردىت خۇ دگەل ھۇزانا، كو بخوینن، ھوى (فىرى)
زارى كرمانجى بېن، نەمازە ئەو شاگردىت ب زارى
سۇرانى دخویند و تاخشتن)^(۱۱).

كەواتە دېسان ئەگەر ئەو مامۇستا نەبا، وى
خۇ ب قان نقىسىنان قە نە دكر، ھەر چەندە وى
پشتى ھىنگى ئەق رەنگە چىرۇكە يىن نقىسىن،
لى چ وەرار و پىشكەتن بخۇقە نەدېتىنە، ھەر مېنا
سەرھاتىيان يىن نقىسىن.

ئەق نقىسەرىن ل سەرى ديار كرى، پشتى ھىنگى
ھەر بەردەوامى يا داپە نقىسىن، لى دوور ژ چىرۇكى
و كەسى ژ وان خۇ ل وى بابەتى نەداپنەقە.

ب كورتى، مرقۇف دشتىت بېژىت كو سالېن
شىستان، قۇناغا دەستېپىكىيا پەيدا بوونا ئاقىن
چىرۇكا دەقەرى بووې، چونكى ئەگەر ب رەنگەكى
گشتى ئەو چىرۇك يىنە خواندن، دى بىنېن ئىكدا
قەگىزانېن سىك و سادەنە و دداگرتىنە ژ پەقېن كو
چىرۇكى نە لىقېن، بەلكى ل دووۋ ھۇنەرى چىرۇكى،
پرىنژى مېشە يا دناۋ دا ھەى.

وەكى ديار چىرۇك پتر دناۋ كۇمەلگەھىن
پىشكەتى دا سەرى خۇ ھلددەت و پتر وەرار و
پىشكەتن بخۇقە دېنن، نە مېنا كۇمەلگەھى
كوردى يى وى سەردەمى، كوپىرىيا وان كۇمەلگەھەكى
كشتوكالى بووې و مژوېلى ب خودان كرنا تەرش و
كەوالى بووې.

وان چىرۇكان ب رەنگەكى گشتى، زارى و ژارا
خەلكى سادە، دناۋ كۇمەلگەھەكى سادە دا
يىن خۇبا و بەرچاۋ كرىن و روېدانېن وان چىرۇكان
پتر كۇمەلەپەتى بووېنە، ژىلى (سەرھاتىپەك)
كوچىرۇكەكا تام سىياسى بووې.

قۇناغا سالىن ھەفتىيان:

ئەگەر مرقۇف بىنېرتە چىرۇكا كوردى ل قىن
قۇناغى و ھەمى قۇناغىن ل دووۋ دا ژى ھاتىن، دى

ئاقى (ئىچىرقان) ھاتىپە نىاسىن و ل رۇزناما (برابى)
ژمارە (۲۲۱) ل شواتا ساللا (۱۹۶۸) ئى يا بەلاق كرى.
ھەرەھسان چىرۇكا (تۇلە سەندن) يا نقىسەر
(عەزىز ئاكرەبى)، كو ب رەنگى نامىلكەپە و وى ھەردو
دىالېكتىن ب كرمانجىيا ژوورى و ژىرى نقىسىپە، ئەق
چىرۇكە ژ (۱۹ بې) پىك دەيت^(۱۲).

ل قىرە پىرسىارەك خۇ ئاراستە دكەت،
ئابا دەمى قان نقىسەران ئەو چىرۇك نقىسىن
ئارمانجا وان يا سەرەكى نقىسىنا چىرۇكى و پەيدا
بوونا چىرۇكا دەقەرى بووې، يان مەرەمەكا دى پى
ھەبووېنە؟

ئەگەر مرقۇف ل دووۋ بابەتى بچىت و ب تاپبەت
ھەرسى ئاق و نىشانىن دەستېپىكى، دى بىنت
ھەر ئىكى ئارمانجەكا تاپبەت ھەبووې، لى ئەوئ
ئارمانجى ئارمانجەكا دى ژى يا ھنگافتى، ئەو ژى
پەيدا بوونا چىرۇكا دەقەرى وەكى دەستېپىك:

وەكى سالىح روشدى بخۇ دېژىت:
ل دووۋ داخوازىيا گۇقارنى ئەق چىرۇكە يا نقىسى
و وەكى ئەو بخۇ دېژىتەقە،

ئەق چەندە يا ب گرنگى زانى و (لاپەنەكى مەرنە
ژ ئەدەبى كوردى) و ھەلبەت وەكى ديار، يا وى ژى پىن
مەبەست فۇلكلۇرە، واتە ل قىرە ئەگەر گۇقارنى ئەق
چەندە ژى داخواز نەكرىا، دىت نە نقىسىپا^(۱۳).

محەمەد ئەمىن ئوسمان دېژىت:
كاركرنا وى درادېوېن دا و پىندقىيا رادېوېن بۇ
چىرۇكىن زارقەكرنى، ئەو يىن پالداى وان رەنگە
چىرۇكان بنقىسىت و وەكى وى بخۇ دېنېشەكىيا
كۇمەلى دا ديار كرى: چەندەك ژ وان يىن ھاتىنە
زارقەكرن، واتە ئەگەر وى ل رادېوېن كار نەكرىا و
رادېو يا پىندقى ب زارقەكرنى و چىرۇكىن وان نەباپە،
دىت نە نقىسىپان^(۱۴).

سادق بەھائەددىن ئامىدى ژى دېنېشەكىيا
(خان و مان) دا پىرسىار دكەت و دېژىت:
كەنگى من دەست ب چىرۇكنقىسىن كرىپە و ژەر
چى؟

د بەرسقىن دا دېژىت:

نمىسى، دىت ئەفە تىشتەكى سىرۇشتى بىت بۇ ھۈنەرەكى دى ژنوى پىن خۇ ل مەيدانا فى ھۈنەرى ركىبىنت، بان ل ھندە جاران دارىشتا ھىزا خۇ، يا دگەل چىرۇكىن فۇلكلورى تىكەل كرىن، مىنا چىرۇكىن (غەلى نەقىشەبەندى)، كو ل ژىر ناقى (چىرۇكىن كىرمانجى) ل سالا (۱۹۷۴) ئى بەلاڧ كرىن، ھەر چەوا بىت مروف دىشېت بىژىت ئەف قۇناغە، قۇناغا قاقارتنا چىرۇكا مىللى يە ژ چىرۇكا ھۈنەرى، چۈنكى سەرەراى قى تىكەلېن، ھندە بىزاقىن سادە بىن ھەين، ب راست بىن قىابىن چىرۇكا ھۈنەرى بىنقىس، نىوونە ئەو چىرۇكىن دىناڧ رۇژنامەگەرىا وى سەرەدمى دا بەلاڧ بووېن، وەكى بەلاڧۇكا (ھىقى) و رۇژناما (ھاوكارى) و گۇقارىن (رۇژى كوردستان و بەيان) دا.

قۇناغا دووى / (۱۹۷۵ - ۱۹۷۹):

قۇناغەكا گەلەك گىرنگە ژمىژوويا سىياسىيا گەلى كوردستانى، ئەو قۇناغە كو شۇرشا ئەپلۇنى ژ ئەگەرى رىكەفتنا (جەرائىرا) سالا (۱۹۷۵) ئى ژناقچووى و چەك ھاتىبە بىدەنگ كرىن، كەسىن كورد د رەنگە بى ئومىدىيەكىن وەرىبوو، چۈنكى ھەمى تىشت دوئى شۇرشىن دا دىت، نەمازە ناما سەرگەتتى و ئارامىن ل چوار سالىن پىشتى رىكەفتنا (۱۱) نادارى دىت بوون. وەكى رەنگەدانەك بۇ وئ كارەساتى و وەكى دىتتا چىرىسكەكا رۇناھىي و ژىو دەرىنا وى تىشتى دىناخى خۇدا، ئەخا رەوشەنېر دەست دانە قەلمى و يا دلى خۇ دادرىشتىنە سەر كاغەزى، ئەگەر چ ئەف رەنگە بىزاقە پتر دىناڧ شىعرى دا يا دىارىبوو و پەيڧ مىنا شۇرشەكىن لى ھاتىبوو، لى ئەو چىرۇكا ھەى ژى يا قالا نەبوو ژ قى ھەلېبىستى، د قى قۇناغى دا چىرۇكىن ژى پىچ پىچ جەئى خۇ بىن سىرۇشتى دىناڧ ئەدەبى دا دگىرت و نا رادەكى كراسىن فۇلكلورى ژىەر خۇ كر، پتر بەرەف ھۈنەرىن قە چوو، كو مروف دىشېت قى قۇناغى، ب قۇناغا دەستېكىبىيا دروستا چىرۇكا دەقەرى ل قەلم بەدەت و ژ گىرنگىرىن ھۇكارىن پەيدا بوونا وئ قەدگەرىنتەفە دو خالان.

ئىك، رەنگەدانە رويدانا سالا (۱۹۷۵) ئى، كو

بىنت كورته چىرۇكا دەقەرى (يا كوردى ب گىشتى) ب تمامى يا گىرىداى كاودانى سىياسىي كوردستانى قە بووې، ھەر دەمى كاودانى سىياسى ل بار بووې، چىرۇكىن ژى لىقىنەك و پىشكەتن بخۇقە دىتېيە و بەرۇفازى، ئەگەر كاودان بى ل بار نەبايە، مروف دىشېت قى قۇناغى ژى بگەتە دوو بىشك.

قۇناغا ئىكى / (۱۹۷۰ - ۱۹۷۴):

دق قۇناغى دا، پىكەھاننا (۱۱) نادارى ل سالا (۱۹۷۰) ئى ھاتە راگەھاندن، ئاشتى پىشتى نەھ سالىن شەرى ھاتە راگەھاندن و كاودان ب رەنگەكى گىشتى كەتە د قۇناغەكا گىرنگ و مېژووى دا، كوردستانى پىشكەتنەكا باش و دەھمى بواران دا بخۇقە دىت، كو ئىك ژوان لايەنان، لايەنى رەوشەنېرى بوو، و ئەدەب پارچەك ژ وئ رەوشى و كورته چىرۇك پارچەك ژ وى ئەدەبى، ل قىرە يا مەبەست ژى ب تايبەتى (كىرمانجى) يە، ئىدى دەلىقە دىناڧ كاودانى ئازادىن دا ھەلكەت، ھەر چەند نە ل دووڧ خواست و پىدقباوو، لى رۇژنامە و گۇقار دەركەتن، كۇمەلە و رىكخراوئىن تايبەت د قى بوارى دا ھاتنە دامەزراندن، زمانى كوردى بۇ زمانى قەرمى ل خواندىنگەھان، ئەفە و چەندىن خالىن دى بوونە فاكتەر، كو پتر پويتە ب زمانى كوردى بەيتە دا و پتر بەيتە مەيدانى و رۇژ بۇ رۇژى وەرار و پىشكەتنى بخۇقە بىنت و خورتر لى دەت، لى چۈنكى كورته چىرۇكا كوردى ب گىشتى و يا دەقەرى ب تايبەتى چ ئەزمۇن ل بەرى ھىنگى بخۇقە نەگىرىبوون مىنا شىعرى، دى بىنېن رەنگە تىكەلېبەك يا ھەى، د ناقبەرا چىرۇكا مىللى و چىرۇكا ھۈنەرى و گەلەك ئىك نە دەھانە قاقارتن، دىت ھندەك نقىسەر وەسان بۇ چووېن كو ھەر ئەوە چىرۇك، لى ئەو بخۇ ئەو چىرۇكە ئەوا ل سەر زارى پىرو كالان د كۇچك و دىوانان قەدھانە گۇتن، نىوونە ژى ئەو چىرۇكىن د ھەردو ژمارىن گۇقارا (چىا) ل سالا (۱۹۷۱) ئى دا ھاتىنە بەلاڧكرن، كو ئەگەر خۇ چىرۇك ژ ھىزا نقىسەرى بخۇ ژى بت، دى بىنېن بى كەتېيە ژىر كارتىكرنا فۇلكلورى و گەلەك ب سادەبى يا

۲ - بەردەوامبۇونا چەند ئىسپەران ل سەر ئىسپەنا چىرۇكى، ۋەكى بەردەوامبۇونا قۇناغا پىشتىر ل ئىقا ئىكىن ژ سالىن حەفتيان، مىنا (فاروق ئامىدى، فارس غەبۇولا حەمو، رەشىد فەدى، ئەنۋەر مەھمەد ناھرا).

۴ - بۇ جارا ئىكىن ل دەقەرى، كورتىلە چىرۇك (پۇستەرە چىرۇك) ژ لايى (ئىبراھىم سەلمان و فەيسەل مستەفا) فە ھانە ئىسپىن.

۵ - ئامارا چىرۇكىن بەلاڧ كرى ھەر بەرەڧ زىدەبوونى قە دچوون، بۇ ئەمۇنە ئەو چىرۇكىن ل رۇژناما (ھاوكارى)، ۋەكى ژدەرى سەرەكى بەلاڧ بووين دى بىنن ل سالىن (۱۹۷۵ و ۱۹۷۶) ئى، چ چىرۇك بەلاڧ ئەبووينە، لى ل سالا (۱۹۷۷) ئى يىن بووينە دو چىرۇك و ل سالا (۱۹۷۸) ئى بووينە (پىنج) چىرۇك و قى ژمارى ل سالا (۱۹۷۹) ئى خۇ ل (۲۱) چىرۇكان و ئىك كۇمەلە چىرۇك دا، زىدەبارى گۇڧارا (بەيان)، كۇ ل سالا (۱۹۷۸) ئى چىرۇكەك ئىدا بەلاڧ بووى و ل سالا (۱۹۷۹) ئى سى چىرۇك ئىدا بەلاڧ بووين، ھەرەسان چىرۇكەك ل سالا (۱۹۷۹) ئى ل گۇڧارا (ئاسووى زانكو)، كۇ ل (سلىمانىن) دەركەت يا بەلاڧ بووى.

قۇناغا سالىن ھەشتيان:

سالىن ھەشتىيان، ۋانە ژ سالا (۱۹۸۰ تا ۱۹۸۹) ئى بە، لى چونكى ئەڧ دو سالىن ل دووڧ دا ھاتىن، چ بزاڧەكا خورتا چىرۇكىن دناڧ دا ئەبوو، دىسان دەقەر ب گىشتى چوو دناڧ قۇناغەكا دى يا مېژووى دا، د قان دو سالان دا لەشكەرى عىراقى چوو دناڧ ئاخا (كوپت) ئى دا ۋ ھاتە داگىر كرىن، ل دووڧ دا سەرھلدا نا خەلكى عىراقى چى بوو، كاودان بەرەڧ سەمتەكا دى قە چوون، ژبەر قى چەندى ئەڧ دو سالىن ل دووڧ دا ھاتىن، ۋانە سالىن (۱۹۹۰، ۱۹۹۱) ئى ھاتنە دگەل سالىن ھەشتىيان، ھەر چەند يا كىنم بەرەمەم و كىنم قەرىژ بوو، لى چونكى كوردستان كەتە د قۇناغەكا دى يا مېژووى دا، لەوما ب قەر ھانە دىتن ئەو دو سال ۋەكى بەردەوامى دانا قۇناغا سالىن ھەشتىيان بەينە

گەلەك كارتىكرن ل دەروونى كەسى كورد و ئەمازە ل رەوشەنىيران كرىوو، ئەڧ چەندە بۇ پالدەر كۇ بەرى خۇ ب دەتە خواندن و ئىسپىن ب زمانى كوردى و پتر بەرى خۇ ب دەتە رەوشەنىيرىن، ب پەيڧى دەرىرىن ژ مەينەتىن خۇ بىكەت و تا رادەبەكى شىا وى دەرىرىن ب ھىمايىن سەڧ، د رىكا كىشىن كۇمەلايەتى دا ئى بىكەت و پتر بەرى گەنجى كورد ب دەتە خواندن و ئىسپىن ب زمانى كوردى، ئەمازە دەستىپىكەكا خواندن و ئىسپىن ل پىشتى بەيانناما (۱۱) ى ئادارى ھاتبوو مەيدانى.

دوو، پتر پوتەدانا وان رۇژنامە و گۇڧاران كۇ ل (بەغدا) دەركەتن ب زارى كرمانجى (بەدىنانى)، مىنا رۇژنامەيا (ھاوكارى) و گۇڧارا (بەيان)، ب تايبەت ل دوماھىيا سالىن حەفتيان و ئەڧە ژى بوونە ھاندەر كۇ چەندىن ئىسپەرىن گەنج پىشكدارى تىدا بىكەن و پىشتى ھىنگى رۇلى خۇ بىنن ۋەكى چىرۇكنىس، ژ گرىگىرىن ديارىن ل سەر كورنە چىرۇكا دەقەرى دقنى قۇناغىدا پەيدا بووين ئەڧ خالىن ديار كرىنە:

۱ - بوونا بەكەم كۇمەلە كورنە چىرۇكا كوردى ب ۋاتايا خۇ يا ھۇنەرى ب زاراڧىن بەھدىنانى، ئەو ژى كۇمەلا (كومراھ)، يا چىرۇكنىس (ئىبراھىم سەلمان)، كۇ ل سالا (۱۹۷۹) ئى ل بەغدا دەركەتى، د قى كۇمەلنى دا چىرۇكنىس مرقۇقى دەتە ژيانا سادە يا گوندان و سەڧا و سەرو بەرى وان و ئەڧىنى و كىشىن چىكاكى و ژارى و پىشەمەرگابەتى، كۇ ب ھىما ناڧان دەرىپىن ئى كرى، دىسان مفا پى ژ ژيانا گوندان و كەڧنە باۋەرىيان كرى بۇ ناڧاكرنا چىرۇكىن خۇ چىرۇكنىس چەند د ھندە چىرۇكان دا پىن گەشپىنە، ل بەرامبەر د ھندە چىرۇكاندا پىن رەشپىنە.

۲ - پەيدا بوونا چەندىن ئىسپەران، كۇ دقنى قۇناغى دا بەكەم چىرۇكا خۇ بەلاڧ كرىن و پىشتى ھىنگى كۇمەلە چىرۇك بەلاڧ كرىن، مىنا (شەعبان مزىرى، سىدى ھرۇرى، جەغفەر ئىبراھىم حاجى، نزار مەھمەد سەئىد).

(۱۵ - ۱۵ - ۴ - ۷ - ۳۴ - ۲۳ - ۱۷ - ۲۵ - ۱۵ - ۲۲)
(۲۵ - ۲۲)^(۱۱)

ژۇرنگىرىن فاكتەرىن دىق قۇناغى دا بووينە پالدەر
بۇ پىنشىقە چوونا كورنە چىرۇكا دەقەرئ:

ئىك، پەيدابوونا ژمارەكا باش ژگەنجان كو ھەست
ب بەرىرسىيارەتتيا خۇ يا نەتەوھى و نىشتىمانى
و مېترووبى و رەوشەنپىرى و مەشۇقەتەنى دكرن.

دو، كارتىكرنا كاودانن نالەبارن سىياسى و چقاكى
و ئابوورى ل سەر كۆمەلنى ب گىشتى و ل سەر
كەسايەتتيا وان ب تايبەتى.

سى، كارتىكرنا رەوشەنپىرىيا بىانى ل سەر
رەوشەنپىركرنا وان و نەمازە يا عەرەبى.

چوار: رۇلى رۇژنامەگەرىن كو د وى سەردەمى دا
ھەر بەرە بەرە بەرە بەرەھەتر لى دەت، ئەو ژى بوونە
پالدەر كو دەلىقە بۇ كەنجان پتر ھەلكەفەت
بەرھەمىن خۇ ب ساناھىتر بەلاق بكن و
دىسان بۇ دەلىقە كو پتر خواندەقان ژى ل دۇر
خرفە بىن، مېنا (رۇژنامەبىن ھاوكارى و بزاڧ و
عىراق و پاشكوى عىراق و گۇقارا بەيان) كو ل
(بەغدا) دەردكەتن و (گۇقارن كاروان و حوكەمى
ئوتونومى) كو ل (ھولنرا ئ دەردكەتن، ئەقە
زندەبارى (گۇقارا دەنگىن مە) و تاكە ژمارا گۇقارا
(پەيڧ) كو ل (دەھۇكى) دەردكەتن.

ئەگەر ئەم ل ژمارىن وان چاپمەنپىيان بگەرىن،
دى بىنن ژمارەكا باشا ناف و نىشانان بۇ كورنە
چىرۇكان، بان كورتىلە چىرۇكان يا دناف بەرپەرىن
خۇدا ھەمىنز كرىن و ب شى رەنگىن ل خوارى ديار كرى،
ھەلبەت ژ بلى چەند گۇقارن دى كو ب رەنگەكى
كىمتر رۇلى خۇ د بوارى چىرۇكا دەقەرئ دا دىتى، مېنا
رۇژى كوردستان و نووسەرى كورد و... بىن مابى:

- گۇقارا كاروان: (۱۴) كورنە چىرۇك.
- رۇژناما ھاوكارى: (۵۱) كورنە چىرۇك.
- گۇقارا بەيان: (۳۷) كورنە چىرۇك.
- رۇژناما بزاڧ: (۲۹) كورنە چىرۇك.
- گۇقارا پەيڧ: (۴) كورنە چىرۇك.
- گۇقارا دەنگىن مە: (۱۱) كورنە چىرۇك.

ھەژمارن، ھەر چەند جىاوازىبەك يا دگەل ھەى، ب
تايبەت ژ لايىن چەندىن قە.

قۇناغا سالىن ھەشتىيان يا پىرى رويدانن
سىياسىيە، چ ل سەر ئاستى (عىراق) ئ و چ ل سەر
ئاستى كوردستانى و رويدان گەلەك ب لەز دچوون.

ل نىقا ئىكىن چەندىن رويدان تىدا بوون، شەرى
عىراق- ئىران، پىنشىقە چوونا لەشكەرى ئىرانى بۇ
ناف ئاخا عىراقى قە، پىنشىقە چوونا خەباتا چەكدارى
ل كوردستانى و... ھند.

ل نىقا بووى ژى ئاراستە بەرەف سەمتەكا دى قە
چوون، راوہستاندا پىنشىقە چوونا لەشكەرى ئىرانى بۇ
ناف ئاخا عىراقى و راوہستاندا شەرى ب ئىكجارى،
بەردەوامىدانا كاقل و وىران كرنا كوردستانى ب
رەنگەكى دژوارتر، تا گەھشتىيە بكارھىنانا چەكى
كىمپاوى، و ئەنجامدانا ھەوبن ئەنزالان، واتە ب كورنى
ئەم دىشىن بىژىن قۇناغەكا نوى بوو ژ جىنوسايدكرنا
گەلىن كورد.

قان رويدانان و چەندىن رويدانن دى، كارتىكرن ل
نقىسەران كرىنە، ب ئەدەبى دەرىن ژوان رويدانان
كرىنە و بووينە گىرنگىرىن بابەتىن چىرۇكنقىسان،
ئەف قۇناغە دەيتە ھەژمارن قۇناغەكا مېترووبى بۇ
چىرۇكا دەقەرئ و مەرف دىشىن بىژىت دەستپىكا
دروستا چىرۇكا دەقەرئ يە، چ ژ لايىن چەندىن و چ ژ
لاىن چەوانىن قە، ئەگەر رەنگە سادەپەك د گەلەك
ژوان چىرۇكان، بان دەندە كۆمەلە چىرۇكان دا ھەبىت
ژى و ئەقە تىشتەكى رەواپە بۇ ھەر رەنگەكى ئەدەبى
و ل ھەر جەھەكى، لى گەلەك ژوان نقىسەران شىبان
جەھن خۇ بىن سىرۇشتى دناف چىرۇكى دا موكم
بگىن ب ركىبىنن و شىبان تەكنىكىن نوى بكار بىنن
و چىرۇكا دەقەرئ ب دروستى بىننە مەيدانى و بىخنە
سەر رىكا وى يا دروست.

ژ لايىن چەندىن ژى قە دى بىنن ھەر ژسال (۱۹۸۰-
۱۹۹۰) ئى، واتە دقان (۱۱) سالان دا پتر ژ (۲۰۰) كورنە
چىرۇكان ب قە رەنگى ل دووڧ ئىك بۇ ھەر سالەكى
بىن بەلاق بووين:

- گۇقارا رۇژى كوردستان، (1) كورته چىرۇك.
 - گۇقارا حوكمى زاتى: (1) كورته چىرۇك
 - گۇقارا نووسەرى كورد، (1) كورته چىرۇك¹¹⁷.
 ھەلبەت ژىلى رۇژنامىن (العراق) و (پاشكوييا رۇژناما عىراق) و چەند بەلاقۇكىن دى.

ژىگىرتىن ئاقىن دقۇ قۇناغى دا ديار بووين، كو يەكەم چىرۇك بەلاقىرىن و پىشتى ھىنگى كۇمەلە چىرۇك بەلاقىرىن و ئاقى وان چوويە دناف لىستا چىرۇكئىسىن دەقەرى دا كو مرۇف دىنىت وان ب (چىرۇكئىسىن سالىن ھەشتىيان) ب ئاف بىكەت ئەف ئافەنە: (مىھمەد سەلىم سىوارى، ئافىع ئاكرەبى، بايىزى عەمەر، جەلال مىستەفا، كەرىم جەمىل بىانى، فازل عومەر، جەسەن سىلىقئانەبى، عەگىد شەفىق، عەبدولا جوندى، جەكىم عەبدولا، خالد سالىح، سەبىح مىھمەد جەسەن، ئىسماعىل مىستەفا، جەسەن ئىبراھىم، تىلى سالىح، جەمىل مىھمەد شىنلازى، زەكى سىلىقان، قەيران فەرەج، عىسمەت مىھمەد بەدەل)¹¹⁸.

ھەر دىسان دقۇ قۇناغى دا (10) دەھ ئىسىسەران يەكەم كۇمەلە چىرۇكئىن خۇ چاپكىرن، كو ئەف ئاقىن ل خوارى ديار كرىنە: (ئافىع ئاكرەبى، شەعبان مزىرى، ئەنوەر مىھمەد ئاھر، مىھمەد سەلىم سىوارى، راستى ھورۇرى، نزار مىھمەد سەعەد، كەرىم جەمىل بىانى، عەبدولا جوندى، جەلال مىستەفا، زەكى سىلىقان) و ھىندەكان پىترز كۇمەلەكى چاپكىرن، وەكى (راستى ھورۇرى، مىھمەد سەلىم سىوارى، شەعبان مزىرى ئافىع ئاكرەبى)، ھەلبەت ژىلى (جەغفەر ئىبراھىم)¹¹⁹ و سەرفەراز ئەقىشەبەندى¹²⁰ واتە دقۇ قۇناغى دا (17) كۇمەلە چىرۇك ب قەبارەين جودا جودا چاپ بووينە.

ئەگەر چ پىترىيا قان ئىسىسەران ژنوى ل قۇناغى ھاتتە مەيدانى، لى ھىندەكان بەردەوامى دا قۇناغا پىشتىر و مرۇف دىنىت وان- ژىلى ئەنوەر مىھمەد تاهرى¹²¹ كو تاكە ئىسىسەرى قۇناغا سالىن ھەفتىيان و نا نھو سەركەتتەيانە بىن بەردەوامە ل سەر رۇلى خۇ وەكى چىرۇكئىسىن قان چىرۇكئىسىن دى

ب (چىرۇكئىسىن دوماھىيا سالىن ھەفتىيان) ب ھەژمىرىت مىنا ئىبراھىم سەلمان، سىدى ھورۇرى، سالىمى جاسىم، نزار مىھمەد سەعەد و... بىن ماىى).
 ئەف ئىسىسەرىن ئاقىرى، كو ل قۇناغى و ل قۇناغا پىشتىرژى دەرگەتەن، پىترىيا وان رىبازا رىالىستى و ھىندەك ژ وان رىالىستا سوشىالىزىمى ھەلبىزاتىنە، نامەين جودا جودا ھەبووينە، كو ھىندەك ژ وان وەكى دەستە بىتر نامەيا خۇ ئاراستە كرىنە، خەم ھەلگىر و بار ھەلگىر بووينە، لەوما گۇتارىن وان د پىرى رەخنە و گلى و گازىندەنە و داخوارا جفاكەكى يوتوبىلىي كرىنە، كو وان د ھىز و د ئاشۇيا خۇ دا وىنە دكرن و دەما نەشىيان وى نامى ئاراستەى جەئ وى بىن دروست بىكەن، چ بىن نەماينە قىنچار بەنا يا بۇ بەر ل خۇ گەرىيانى وەكى كەس، وەكى چەوان ل بەرى وى چەندى ل مىللەتى ژى گەرىيانە وەكى گەل، دقۇن بزانن جەئ وان ل ئاف كۇمەلى دا ل كوبرى يە؟ دەما جەئ خۇ دناف جفاكەكى پاشكەتى دا نە دىتىن چ بىن نەماينە ژ ھاقى و قەدەرىوونى پىقتەتر و خۇ ياخى دناف كۇمەلى دا دىتىنە و دگەھنە وى چەندى ئىدى خۇ بەرزە دىبىن و دىبىت ل ھىندە جاران ئەف بەرزەبوونە يا ب فەلسەفەكا ئايپەتا وان يا كەسايەتى قە ژى يا گرىندى بىت، يان كاوادانەكى نوى كو ئەو تى ئالىيان، وەكى خەونەك و ھىقىيەك ھەبوون و ب جە نەھاتن، يان كارادانەقا حالەتەكى وى بى دەروونى، يان كاوادانەكى ئايپەت، نەمازە چوونا ژ دەرغەى وەلاتى و خۇ د بۇشايىيەكا بىن دوماھىك دا دىبىن و ژيانى بىن واتا دىبىن.
 ل بەرامبەر قان چىرۇكئىسىن، ھىندەك چىرۇكئىسىن دى ھەنە گۇتارەكا سىفك و سادە ھەنە، ب تىن بىن قىياپىن بەيامەكى، يان دىمەنەكى، يان رويدانەكى بەرچاڭ بىكەن، نەمازە ئەو رويدانىن سىياسى كو كوردستان تىرا دەرىاس بووى و كىشىن جفاكى دناف كۇمەلگەھى دا.
 ئەگەر ئەم ل وان رويدانىن سىياسى بىتىن، دى بىنىن كو چىرۇكئىسىن فەرھەنگەكا سىياسى، چ راستەو خۇ يان نەراستەو خۇ يا دناف دەقۇن خۇ دا

اغمەبەسىيەت). ژباپەتېن ھىندە دەقېن دى نە.
نقىسەرىن چىرۇكىن، گەلەك جاران ژبەر كاودانېن
سىياسى پەنا بىرنە بەر جەقەنگان و ئەف چەندە
گەلەك جاران ب ناقېن مرقۇقان، مېنا (نازاد، كىقى،
ئۇمىد، بىكەس، كوردو و سەرەسىت و خەبات و
ھىند) دەرىن ژى كرىنە. بان ھىندە جاران ئەو دەرىن
ب ھىندە تىتىن دى كرىنە. مېنا (چيا و ئاش و كاروان
و كەقال و كەو و دار بەرپوى و بارانا رەش و بېشەلەرز
و ھىند).

ھىندە چىرۇكىنقىسىن دەقەرى، ۋەكى كەسىن
زىندى و ۋەكى ھەست ب بەرپىسىارەتېن كرىن نە
د قالانە ژ رەختەگرتىن، ب تاپبەت ئەو دەرىن دناق
مىللەتى دا دىرەلەف، براكوژى، گەندەلى، نەدادى،
نەپەكسانى، پاشقەمان، پارەپەرىسى، خۇفرۇتن،
دكتاتوربەت، بى بەھايا قەلەمى و رەوشەنپىران و
پويتە نەدان ب وان، بەدرەوشتى، پرىنژى، بەرزەبوون ل
دەرقەى ۋەلاتى و ھىند.

قەھرەمانىن چىرۇكىن دەقەرى ھىند ژى د رەشپىن
و ھىند بەروقازى د گەشپىن، دىت ئەو ژى پتر بى
ب بارى دەروونىيىن نقىسەرى بخۇقە بىن گرىدای بت،
نەگەرچ پترىيا دەقان گەشپىن بخۇقە دگىر، لى ل
گەلەك جەھان بىزارى و بى ھىقى بوون و رەشپىن ژى
دناق گەلەك دەقان دا ل بەرچاقە، لى ل ھىندە دەقېن
دى رەشپىن، نا دوماھىيا چىرۇكىن ئەو دەرگەھ ب
كلىليا گەشپىن قەدىن، دىنكا خەون و ئاشۇپ و
پەنابىن بۇ ئەفسانە و چىقانۇك و تەپرىكى دەولەتى
كەقتە باۋەرىيان و... ھىند و چارەكادى رۇناھىيى
دېننەقە.

ل سەر شىۋازى چىرۇكان ژى ھىندەك نقىسەران
پتر پويتە داينە رۇخسارى، لى ھىندەكان پويتە داينە
ناقەرۇكىن، كو د سىفك و سادەنە، دا نامەيا وان
ب ساناهى ب گەھىت، بان دىت ھەر ئاستى وان
بخۇ دوى ئاستى داىە و نەشىت ژ وئ چەندى باشتر
بىقىسىت.

ۋەكى ئامازە بىن ھاتپە دان كو چىرۇكىن دەقەرى
پترىيا وان د رىالىسىنى نە، لەوما دى بىنېن دەم ژى ھەر

ھەمبىز كرىن، كوردىنى، نەتەۋە، شۇرش، بىشەمەرگە،
ھەلوپىست، بەرەقانى، ئالا، گرىدان ب ئاخى قە،
ۋەلات، بەرگىرى كرىن، ناسنامە، سەرھىلان، خەبات و
تېكوشان، خەبانا سىياسى و لەشكەرى، قورىانىدان
و... ھىند و ل بەرامبەر قان پەيقان ب دەھان پەيشىن
تەراژىدىا كوردان، جىنوسايد، قىرگىن، خوين، زولم،
ئاگر و ئاسن، كاقىل و وپران كرىن، زولم و زۇردارى،
سىقكاتى ب كوردان كرىن، بەرزەبوون، تەغرىب، زىندان،
كوشنارگەھ، ل سىندارەدان، ئەشكەنجە و لىدان،
زالگەھ مىشەخت كرىن، مىشەخت بوون، ئوردىگا،
دەستەلاتا رۇنمىن و دىندايەتى، دەرسەدەرى، كۇچا
مەلىونى، ھەمى ئەو كاودانېن نالەبارىن ئابوورى و
رەوشەنپىرى و جفاكى ژ نەجامى وان سىياسەتېن
ھۇقانە، نا دگەھىتە كەلا نزاركى و كىمپاوى و
ھەلەچە و ھەوېن ئەنقالان، كو ب ھزاران كەس ژ
ناقېرىن، ھەر دىسان چەندىن پەيشىن دى كو پەيوەندى
ب بابەتى قە ھەى، دەستكاتى كرىن بۇ دوزمنى و خۇ
فرۇشتىن و سىخورى و... ھىند.

ھەر دىسان كىشىن جفاكى ژى جەھى خۇ
دگەلەك چىرۇكان دا بىن كرىن، ب تاپبەت كىشنا ژى
و رەوشت و تىتالىن كەش، ئەقېنى، ب خورتى دان
شوى، (فرۇتنا وان)، كوشتن، قەپرەبوون، گوھىلى،
خىشتاتى، نۇتەم و پىسام و... و چەندىن كىشىن
دى بىن كۇمەلايەتى، ب تاپبەت زارى و ئىتىم و سىۋى
بوون و دەردى ژىبابى و ماف خوارىن و پىشىلكرنا مافان
و مافى جىرانى و زبازە و ناغا و نەخۇشى و زارۇك بوون
و كىشىن ساخلەمىن و بىن كارى و مېھقاندارى و...
ھىند.

ھەلبەت ناقەرۇكا چىرۇكان گەلەك بابەتىن دى ب
خۇقە دگىر، مېنا شەرەنپىخا ژىانى و شەرەنپىخا دو
بەرەبىيان و بابەتى ھەبوون و نەبوون و كەنى و گرى
و مرن ۋەكى فەلسەفە و ۋەكى گرىدان ب ھالەتى
مرۇقى قە، ب تاپبەت بىن سىياسى، كو سەرگەتن و
رزگارى، واتە ژيان و بەروقازى، شىكەستىن و بىندەستى،
واتە مرن.

دىسان بابەتىن ئاشتى و مرۇقاپەتى و تا دگەھىتە

نقىسسىنى ب زىمانى كوردى و قى چەندى كارتىكىرىن
ئەرتىنى ل سەر پتر بەلاڧ بوونا بەرەمىن ئەدەبى
هەبوون.

- بەلاڧبوونا رۇژنامەگەرىن ب رەنگەكى گەلەك
بەررەھە، كو چ باژىر و باژىرك نەملىن ئەگەر چ
چاپەمەنى لى نەدەرگەتىن، ب دەھان رۇژنامەو گۇڧار
دەرگەتن، ب قى چەندى گەنج پتر شىمان بىنە دناڧ
مەيدانى دا ورۇلىن خۇ دناڧدا بىيىن و ب دەھان چىرۇكان
تىدا بەلاڧ بىكەن، ب ئايەت گۇڧارا (پەيڧ)، كو وى
ب تىنى تا دوماھىيا سالا (۲۰۰۵) ئى، پتر ژ (۲۵۰) ئى
چىرۇكان دناڧ بەررەن خۇدا ھەمىز كرىوون، دىسان
ھەردو ھەفتىنامەيىن (پەيمان و ئەڧرو) و دگەل
ھەڧبەندىن وان بىن ئەدەب و ھۇنەر، كو وان ژى
ھەر د قى دەمى دا شىمان پتر ژ (۲۰۰۱) چىرۇكان بەلاڧ
بىكەن، وەسان ئەڧ رۇژنامە و گۇڧارىن ل خوارى ديار
كرى ژى، كو ھەر ئىكى ب رەنگەكى بەھرا خۇ يا
تىدا كرى:

رۇژناما رەسەن: پتر ژ (۱۰) كورنە چىرۇكان
بەلاڧكىرنە.

گۇڧارىن (مەتىن، دىچلە، ماف، نۇبۇن): ھەر ئىكى
ل جەن خۇ پتر ژ (۲۰) كورنە چىرۇكان بەلاڧكىرنە.

گۇڧارىن (تيرۇژ، سەرھەلدان، خازى): ھەر ئىك ژ وان
نيزىكى (۲۰) كورنە چىرۇكان تىدا بەلاڧبوونە.

رۇژنامەيىن (چاڧدېر، سەرھەلدان): ھەر ئىكى پتر ژ
(۵) كورنە چىرۇكان بەلاڧكىرنە.

رۇژنامەيىن (چەپەر، بۇتان): ھەر ئىكى دناڧبەرا (۳)،
(۴) كورنە چىرۇكان بەلاڧكىرنە.

ھەلبەت زىلى چەندىن رۇژنامەو گۇڧارىن
چىرۇكەك يان دوو چىرۇك تىدا بەلاڧبوون، مينا
گۇڧارىن (بىشىش، زاخو، بەيان، پىلا سەررەست،
پىشمەرگە، خابۇر، نۇژىن) و رۇژنامەيىن (بەھدىنان
و دەنگى لالتىشا، ئەڧ ھەمى چاپەمەنىيە زىلى
(تيرۇژ) كو ل (سىمىل) ئ و (زاخۇ و خابۇر) ل (زاخۇ)
دەردكەتن و بىن دى ھەمى ل ئاڧەندا باژىرى دھۇكى
دەردكەتن.

ب كورنى: دقان (۱۵) سالان دا، وائە دناڧبەرا

بى گرىداى وى رىالىستىيە، وائە دەم ئەو دەمە بى
چىرۇك لى ھاتىيە نقىسسىن و ئەگەر وەكى فلاش باك
ڧەگەرىيەتتە ڧە دەمەكى كەڧن ژى، بارايتەر ھەر ئەو
دەمە بى وى دىتى و ل ڧېرە دەم بارايتەر بىن چارچۇڧە
كرىيە دناڧبەرا سالىن ھەفتىيان و ھەشتىيان و
ھندەك ژى بىن ڧەگەرىيەتتە سالىن شىستان و
ئەو ژى پتر ئەو چىرۇكنىسىن كو ئەو دەم دىتىن
و ڧەھرەمانىن چىرۇكان ژى پتر ژ دۇرھىلى بىن
وەرگرتىن، كېم جازان كەسىن ئاشۇپى نە، ھەمى
ئەو كەسەن بىن ژناڧ سىرۇشت و سەڧا بى ئەو تىدا
دژىت ھەلبۇرتىن، ب ئايەت گوند و باژىرىن وەلاتى،
ئەگەر چ پترىيا وان دەستىشەن نەكرىنە چ جەن،
لى ژ سالۇختان ديارە ھەر كوردستانە... گوند و
ڧۇلكلۇر و رەوشت و تىتال و ژىنگەھ و سەڧا و
يارى و... دىسان باژىر ب كەسايەتتىن خۇ بىن جودا
جوداڧە، ھەر وەسان چىرۇكنىسىن ھندەكان جەھ
ڧەگەھاسىتىنە بۇ چۆل و جايىن وەلاتى، ب ئايەت
ل رۇژىن خەباتى، يان ل ھندە جازان مەيدانا رويدانان
بىرەنە ژ دەڧقەى وەلاتى ژى.

قۇناغا پىشتى سەرھەلدانى:

دەيتە ھىزمارتن گرىنگىرىن قۇناغ د مېژوويا چىرۇكا
كوردى ل باشوورى كوردستانى، كو دەڧەرا بەھدىنان
ژى پارچەك ژ وى رەوشتى، تىدا كورنە چىرۇك كەتە
سەر رىكا خۇ يا راست و دروست و سى دەستەكان
پىشكدارى تىدا كرن (چىرۇكنىسىن سالىن
ھەفتىيان و چىرۇكنىسىن سالىن ھەشتىيان و
چىرۇكنىسىن پىشتى سەرھەلدانى)، كو مرۇڧ
دشېت قۇناغا پىشتى سەرھەلدانى ژى بىكەتە دوپىشك،
قۇناغا سالىن (۱۹۹۲-۲۰۰۳) ئى، كو رۇژما عىراقى لى
شكەستى و قۇناغا پىشتى سالا (۲۰۰۴) تا نھو، كو
ب دەھان نقىسەران سەررەن خۇ د قى بوارى دا ھەلدان
و بزاڧا چىرۇكنىسىن خورتر لى ھات، دىت ئەگەرى
وئى ژى ڧەگەرىيەتتە چەندىن خالان.

- ھەبوونا كيانەكى نىڧ سەرىخوو، كو ئەڧە
بوويە پالدەر و پىشتەڧان بۇ پىشتەڧە چوونا خواندن و

- ھەببونا قەرزىۋەكا باش ژ ئىسىنىن كو ژ باشقەمايىن سالىن ھەشتىيانە و نەشتىيانە ژ بەر ھەر ئەگەرەكن ھەي بەلاقبەكن و نھو دەمەكن گونجاي ھانە مەيدانى كو بەلاقبەكن، يان ل ھندە جاران دىت وەكى يادداشت ە سەرى خۇ دا تووماركرن و نھو دەلقە ھەلكەفت دارىزە سەر كاغەزى و نەمازە نرازدىيا و رويدانىن سىاسىن نالەبار.

ژ گرتگرين ديار دەيىن قى قۇناغى:

- گەلەك ئىسىسەرىن نوى دىوارى چىرۇكنىسىن دا پەيدا بوون، كو پەكەم چىرۇكا خۇ بەلاق كرىن و پىشتى ھىنگى كۆمەلە چىرۇك بەلاق كرىن مينا: (سەدىق حامد، مسلم باتىلى، كىشى عارف، ژارو دھۆكى، محسن عەبدەلرەحمان، نەوزاد عەبدوللا، صالح غازى، عەجىب عەبدوللا، محمەد سەلىم (بابى قەيدى)، پونس ئەحمەد، عەبدولخالق سولتان، ئىسماعىل سلىمان ھاجانى، عارف حىتو، نەفىسە ئىسماعىل، سىيان عەبدوللا، نەوزاد مزورى، عەلى خەلىل، ئەمجد عوبەيد).

ئەگەر ئەم بىنرىنە پىشتى ساللا (۲۰۰۳) ئى، واتە ب دروستى ل پىشتى ژناقچوونا رىژما بەغدا دى بىنىن ئەف كاروانە بىن بەرەف ناراستەكى دى قە چووى، ئەف ئىسىسەرىن ل بەرى ھىنگى خورتر، رەنگە خاقى و سىستىيەك يا كەتپە دناف دا، ھندەكان ھەر چ بەرھەم نە ئىسىسەرىنە و پىرپا ئەفېن ئىسىسەرىن، ھەر ب تىن ئىك بەرھەم بىن ئىسىسەرىنە و كىمان ژى پىتر ژ بەرھەمەكى بىن ئىسىسەرىن، دىت ئەگەر ژى قەدگەرىنتەقە وى چەندى كو ئەف ئارىشەبە بووبە ديارە، نە ل كوردستان ب تىن بەلكى ل دەقەرى ھەمىن، ئەقرۇ پىشكەتەنە تەكنولوجى پىتر جەن وى چەندى دگرىت، يان دىت ھندە جاران دەبارا ژيانى پىتر وان مژوئىلى ھندە كارەكىن دى دكەت دوپرى ئەو وارن ئەو تىدا دىقىسىت، وەكى رۇژنامەگەرى، يان ھەر كارەكىن دى تىرىت و ئەز پىتر وەسان دىنم ئەگەر ھندە چىرۇكنىسىن نوى خۇ نە ھاقىزە قى مەيدانى.

سالىن (۱۹۹۱-۲۰۰۵) دا، پىتر ژ (۸۰۰) ناف و نىشانان، بۇ كورته چىرۇكى و كورتيە چىرۇكى دناف رۇژنامەگەرىيا دەقەرى دا، بىن پىتر ژ (۲۵۰) ئى ئىسىسەرىن، كو نىزىكى (۲۰۰) ئىسىسەرىن دەقەرى بىن بەلاق بووبىن، كو بۇ ھەر سالەكى، وەكى ئامارەكا نىزىكى دروستىن، ل دووڭ خىشتەين خوارى بەلاقبووبە و ل دووڭ ئىك:

(۱۸، ۳۷، ۳۶، ۲۷، ۱۶، ۳۱، ۳۷، ۵۹، ۷۸، ۷۹، ۸۷، ۸۶، ۴۹، ۹۸، ۱۰۹، ۱۱۱)

پىشتى قى قۇناغى ژى (واتە پىشتى ساللا ۲۰۰۵) ئى ژى ئەف كاروانە ھەر بىن بەرەوام بوو و رۇژنامەقانىن رۇلى خۇ دوەرار و پىشكەتەنە چىرۇكى دا دىت، نەمازە گۇقارا (پەيف) كو وى ب تىن پىتر ژ (۳۲۰) ناف و نىشان بەلاق كرىن، زىدەبارى رۇژناما وار كو وى ژى پىتر ژ (۱۰۰) ناف و نىشان بەلاق كرىن، ئەفە زىدەبارى چەندىن رۇژنامە و گۇقارىن دى ب رىزەيەكا كىمتر، مينا ئەقرو، چاقدىر، بەھدىنان، نۇزىن، سىبە و... بىن مابى).

گەلەك ژوان ئىسىسەرىن ب تىن ئىك كورته چىرۇك بەلاقكرىنە، لى ھندەكىن دى ل بەرامبەر گەلەك چىرۇك بەلاقكرىنە، لى وەكى كۆمەلە چىرۇك چاپ نەكرىنە، مينا (سەگقان خەلىل ھىدايەت، تەحسىن ئاقشكى، خالد حسىن، ئەدىب عەبدوللا، كەمال سلىقمانەبى، دەيكا دالىابى، عىسا تاھر، خەلىل دھۆكى، سەلمان كۇقلى، ئەحمەد شۇشى، جامىدا بىرى و... ھەلبەت ژىلى بىن كۆمەلە چىرۇك چاپ كرىن.

- مىشە بوونا دەزگەھىن چاپ و بەلاقكرىن و ھارىكارىكرنا ئىسىسەرىن و ئەفە ژى پىتر خۇشكەر بوو كو ئىسىسەرىن ب ساناھىتر بەرھەمى خۇ ب گەھىنتە چاپىن و وەكى ھاندەر بۇ ھاقىتە پىنگاقەكادى.

- ئەگەر ل سالىن پىشىن ژ قى قۇناغى بارى نابوورى بىن خراب بىت، لى ل سالىن دووماھىن بەرەف باشبوون و پىشكەتەنە قە چوون، ب ئابىت پىشتى ساللا (۲۰۰۳) ئى.

ئەف كاروانە دى پتر بەرەف ژووردانى قە چىت.

ژ گىرنگىرىن ئاقىن دقن قۇناغى دا و ل پىشتى سالا (۲۰۰۵) ئ كۆمەلە چىرۇك بەلاڧ كرىن ئەف ئاقەنە. - ئەمجدە عوبەيد كو ل پىشتى سالا (۲۰۰۵) ئ چىرۇك بەلاڧ كرىنە.

- ئىسماعىل سلىمان ھاجانى كو ھۇزان دىقىسى و يەكەم چىرۇكا خۇ - ۋەكى ل بەر دەست - ل سالا (۲۰۰۵) ئ بەلاڧ كرى ل ژىر ئاقى (ئەز ژ كى ۲)، ل گۇڧارا نۇبۇن ژمارە (۶۸) ب تىپىن لاتىنى و شىبا سى كۆمەلە چىرۇكان بەلاڧ بكت.

- عارف حىتو (ھۇزانغان)، يەكەم چىرۇكا خۇ (وى دگوت) - ۋەكى ل بەر دەست - ل رۇژناما بىرايەتى ئەدەب و ھۇنەر ل ژمارە (۵۲) ئ سالا (۱۹۹۷) ئ بەلاڧ كرىيە.

- غەلى خەلىل ل پىشتى سالا (۲۰۰۵) ئ چىرۇك بەلاڧكرىنە.

- سىپان عەبدولا ل پىشتى سالا (۲۰۰۵) ئ چىرۇك بەلاڧكرىنە.

- نەفىسا ئىسماعىل كو دەپتە ھەژمارتن يەكەمىن ژن ل دەڧەرى كۆمەلە چىرۇك بەلاڧكرى، يەكەمىن چىرۇك - ۋەكى ل بەر دەست - دوو كورته چىرۇكن ل ژىر ئاقىن (خوزى يا دايكىنىز و بەرسىنگ گىرتەك) ل گۇڧارا پەيف ژمارە (۱۶) ل سالا ۲۰۰ ب تىپىن لاتىنى بەلاڧكرىيە

- نەۋزاد مزورى كو ۋەكى ل بەر دەست يەكەمىن كورته چىرۇكا خۇ ل ژىر ئاقى چىرۇكىن گەلەك كورت (خەمكىن، دەھوات، سەھم) ل رۇژنامەيا رەسەن ژمارە (۷۲) رىكەفتى ۱۹۹۸/۱۰/۵ بەلاڧ كرىيە.

- گەلەك كۆمەلە چىرۇك ھاتنە چاپ كرىن، چ ل سەر ئاستىن ئقىسەرىن نوى پەيدا بووين، و چ ل سەر ئاستىن چىرۇكئقىسىن سالىن ھەشتىيان و پىن پىشتىر، بۇ ئموونە؛

(ئەنۋەر محەمەد تاھىر) دوو كۆمەلە چىرۇكىن دى ژى چاپ كرىن (ژ ئقىسەرىن سالىن ھەفتىانە). (نزار محەمەد سەئىدا) ئىك كۆمەلە چىرۇكا دى بەلاڧ كرى (ژ ئقىسەرىن دوماھىيا سالىن ھەفتىانە).

(كەرىم جەمىل بىيانى) ئىك كۆمەلە چىرۇك.

(جەلال مستەفا) دو كۆمەلە چىرۇك.

امحەمەد سەلىم سوارى) سى كۆمەلە چىرۇك. - ژ ئقىسەرىن سالىن ھەشتىيان، كو ژنوى كۆمەلە چىرۇك بەلاڧ كرىن ب قى رەنگىنە.

ئىك كۆمەلە چىرۇك: (ۋەكى بەرھەمى ئەخرى) و تا دوماھىيا سالا (۲۰۱۲) چ كۆمەلە چىرۇكىن دى چاپ نەكرىن: (باپىزى عەمەر، جەمىل محەمەد شىلازى، ھەسەن سلىقمانەبى، عەگىد شەفىق، قەبرىان قەرەج). دو كۆمەلە چىرۇك: تىلى سالىح موسا، ھەكىم عەبدولا.

سى كۆمەلە چىرۇك: عىسمەت محەمەد بەدەل، سەبىح محەمەد ھەسەن، فازل عومەر، چوار كۆمەلە چىرۇك: خالد سالىح. پىنچ كۆمەلە چىرۇك: ئىسماعىل مستەفا، ھەسەن ئىبراھىم.

- ئقىسەرىن سالىن نۇتان ژى ب قى رەنگى بەلاڧ كرىنە؛

ئىك كۆمەلە چىرۇك: (عەبدولخالىق سولتان، عەجىب عەبدولا، كىقى عارف، محەمەد سەلىم - بابى قەيدوى، مسلم باتىلى، بونس ئەحمەد). دو كۆمەلە چىرۇك: (سەدىق ھامىد). چوار كۆمەلە چىرۇك: محسەن عەبدولرحمان، ژارو دھۇكى.

ھەلبەت ژىلى چەند كۆمەلە چىرۇكىن دى كو ب رەنگى نامىلكە ل بەغدا دەرگەتىن و ب دەست من نەكەتىن.

ب كورتى: د قى قۇناغى دا پتر (۶۵) كۆمەلە چىرۇك پىن ھاتىنە چاپ كرىن. واتە ب رىژەيا سى كۆمەلە چىرۇك بۇ ھەر سالىكەن و ئەفە رىژەبەكا نزمە، لى د سەرھىدى را دەپتە ھژمارتن گىرنگىرىن قۇناغ دىنژوويا چىرۇكا دەڧەرى دا.

كورته چىرۇك و چەند نامار:

ھەر ژساللا (۱۹۷۹) ئ، كو بەكەمىن كۆمەلا چىرۇكان (كومىر)، ب واتايا خۇ يا ھۇنەرى دەرگەتى و

ئى بەلاڧ بوۋىن، ھۇيىن ۋى ژى قەدگەرىنئەقە:
 - پەيدابوونا ژمارەكا باشا چىرۆكنىڧىسان
 - پىشتەقانىيەكا باش ۋ لايى چەندىن رىنكخراۋ
 دەزگايىن چاپ و بەلاڧكرنى.
 - ئارامى و تەناھىيا كوردستانى.
 - باشتر بوونا بارى ئابوورى ب رەنگەكن گىشتى.
 ب تايبەت ل پىشتى سالا (۲۰۰۳)ئى.
 دقان سالىن ل خوارى ديار كرى ژى دا، ھەرب تىنى
 ئىك كۆمەلە چىرۆك ب قى رەنگى يا بەلاڧ بوۋى:
 (۱۹۷۹، ۱۹۸۰، ۱۹۸۱، ۱۹۸۴، ۱۹۸۷، ۱۹۹۲، ۱۹۹۳،
 ۱۹۹۵، ۲۰۰۱، ۲۰۰۳، ۲۰۰۹)، (واتە ۱۱ كۆمەلە
 چىرۆك).
 دىت ژ گرتگىرىن ھۇيىن كارتىكرن ل قى چەندى
 كرىن، كو كىنم كۆمەلە چىرۆك ل بەرى سالا (۲۰۰۰)
 ئى دەرگەتىن ئەف خالە بوۋىنە:
 - ھەبوونا كىنم چىرۆكنىڧىسان و ئەگەر ھەبىن ژى
 ھىش ل دەستىپىكا ئەزمۇنا خۇ بوۋىنە.
 - پويىتە نەدانا رۇنمى ب ھەر تىشتەكى كوردى،
 كو ئەدەب ژى پارچەك بوۋىتە ژ ۋى رەۋىشى و ئەگەر
 چەند پىنگاڧ دقى بوۋى دا ھافىتىن و چەند
 رۇژنامە و گۇڧار و پەرتووك بەلاڧ ژى كرىن، ھەر ژىبوو
 راگەھاندىن بوۋىتە و نە پتر و ئەو ژى ھەمى ل بن
 سانسۇرەكا دژوارقە بوۋىن، كو ب سەدان ھىلىن سەۋر
 ددانانە سەر.
 - لاۋازىيا حوكمەنا ھەرنمى ژ لايى دارابى قە،
 نەمازە د سالىن نۇتان دا و نا سالا (۲۰۰۳)ئى ژى، ئىدى
 ژ نوى عىراق ب گىشتى و كوردستان ب تايبەتى كەتە
 دناڧ كاۋدانەكى دى دا.
 - كارتىكرىن سىياسى و لەشكەرى.
 ل سالىن (۱۹۸۳، ۱۹۹۴، ۲۰۰۲)، دو كۆمەلە
 چىرۆك بۇ ھەر سالەكى بىن بەلاڧ بوۋىن، (واتە ۱
 كۆمەلە چىرۆك).
 ل سالىن (۱۹۸۵، ۱۹۸۸، ۲۰۱۱)، سىن كۆمەلە
 چىرۆك بۇ ھەر سالەكى، (واتە ۹ كۆمەلە چىرۆك).
 ل سالىن (۱۹۹۹، ۲۰۰۰، ۲۰۰۶، ۲۰۰۷)، چوار
 كۆمەلە چىرۆك بۇ ھەر سالەكى، (واتە ۱۱ كۆمەلە

تا نوماھىيا سالا (۲۰۱۲)ئى، واتە دقان (۳۴) سالا دا
 پتر ژ (۸۵) كۆمەلە چىرۆك بىن پتر ژ (۴۰) نىسەران،
 ب ھەرسى قەبارانقە بىن بەلاڧ بوۋىن.
 ئەگەر ئەم ل قان سالىن ناڧىرى بىنرىن، دى بىنرىن
 د ھندە سالا دا ھەر ئىكجار چ كۆمەلە چىرۆك
 بەلاڧ نەبوۋىتە، لى بەرامبەر د ھندە سالىن دى دا ژ
 (۱) كۆمەلە تا (۱۰) كۆمەلا بىن بەلاڧ بوۋىن و ب
 قى رەنگى،
 - ئەو سالىن چ كۆمەلە چىرۆك نە دەرگەتىن،
 سالىن (۱۹۸۲، ۱۹۸۹، ۱۹۹۰، ۱۹۹۱، ۱۹۹۷، ۱۹۹۸،
 ۲۰۱۲) بوۋىنە.
 ئەگەر ئەم ل قان سالا بىنرىن، دى بىنرىن د پرى
 رويدانىن سىياسى و لەشكەرى بوۋىنە (ژىلى سالا
 ۲۰۱۲)ئى و دىت قان رويدانان پتر كارتىكرىن خۇ ل
 سەر كىنم دەرگەتتا كۆمەلە چىرۆكان كرىن، نەمازە
 ھەمى دزانن كو شەر، واتە خويىن و رۇندك و گرانىيا بارى
 ئابوورى و كارتىكرىن دەروونى و... راستە وان رويدانان
 رەنگەدانا خۇ ھەبوو، لى دەرىن ژوان مەينەتان ل
 پىشتى ھىنگى دناڧ دەقن وان دا دخۇيا و بەرچاڧ
 بوۋىن، ب تايبەت ل پىشتى سەرھلانا سالا (۱۹۹۱)
 ئى كو وان دەقان ژ نوى رۇناھى دىتېن، ئەو رويدان ژى:
 - سالا (۱۹۸۲) ئى گەرما گەرما شەرى عىراق -
 نىران بوو و عىراق نوۋىشى شىكەستىن گران دېوو.
 - سالا (۱۹۸۹) ئى، ئەو دەمە بى پىشتى ئەنقالان
 و كارتىكرىن ۋى بىن دژوار ل سەر دەروونى كەسى
 كورد.
 - سالا (۱۹۹۰) ئى لەشكەرى عىراقى چوو دناڧ
 ناخا (كويت)ئى دا و داگىرر.
 - سالا (۱۹۹۱) ئى، شەرى كەنداقى ئىكىن و
 رويدانىن سەرھلانىز و كۇچا مەلىونى.
 - سالىن (۱۹۹۷، ۱۹۹۸) ئى شەرى دژوارى ناڧخۇ.
 ديارترىن سال كو پترىن كۆمەلە چىرۆك تىدا بەلاڧ
 بوۋىن، ھەرسى سالىن (۲۰۰۴) و (۲۰۱۰) و (۲۰۰۵)ئى
 بوۋىن، كو د سالا ئىكىن دا (۱۰) دەھ كۆمەلە چىرۆك
 بەلاڧ بوۋىن و د سالا دوۋى دا (۹) نەھ كۆمەلە
 چىرۆك بەلاڧ بوۋىن و ل يا سىن (۸) كۆمەلە چىرۆك

چىرۇك).

ل سالا (۱۹۸۱) ئى. پىنچ كۆمەلە چىرۇك يىن بەلاڧ بووين.

ل سالىن (۱۹۹۶، ۲۰۰۸) ئى. شەش كۆمەل چىرۇك يىن بەلاڧ بووين. (۱۲ كۆمەلە چىرۇك) و پىرىيا ئەو كۆمەلەن ل سالا (۱۹۹۶) ئى چاپ بووين. ژ لاين پىرۇژى چاپىرنا پەرتووكان يىن ھەلكەفتنا يۇيىلا زىرنا دامەزراندنا (پ. د. ك) بەلاڧبووينە.

سەبارەت كۆمەلە چىرۇكان زى. سەرجمەن بەرھەمىن ھەر نەقىسەرەكى تا ئوماھىيا سالا (۲۰۱۲) ب قى رەنگى ل خوارى ديار كرى يە.

ئەڧ چىرۇكئىسىن ئىك كۆمەلە چىرۇك ھەيىن: ئەمجد عوبەيد، ئىبراھىم سەلمان، بابىزى عەمەرى، ھەسەن سلىڧانەيى، جەمىل مەمەد شىلازى، زەكى سلىڧان، سىپان عەبدولا. عارف خىتو، عەبدولخالق سولتان، عەبدولا جوندى، عەجىب عەبدولا، عەگىد شەفىق، عەلى خەلىل، قەيران فەرەج، كىقى عارف، مەمەد سەلىم (بابى قەبدوى)، مسلم باتىلى، نەقىسە ئىسماعىل، نەوزاد عەبدولا، بونس ئەحمەد).

ئەڧ نەقىسەرىن ئاقىن وان ل خوارى ديار كرى زى ھەر ئىكى دو كۆمەل چىرۇك ب قى شىئوھى ھەنە: (تىلى سالىح موسا ۱۴۲۱، جەكىم عەبدولا ۲۰۰۰، راسىتى ھىرۇرى، سالىح غازى ۱۸۴، سەدىق ھامد ۲۳۸، كەرىم بىانى ۱۲۸، نافع ئاكرەيى ۱۲۲، نزار مەمەد سەئىد ۲۴۴، پى).

قان نەقىسەران زى ھەر ئىكى سىن كۆمەلە چىرۇك ب قى رەنگى يىن ھەين:

(ئەنومەر مەمەد تاھر ۳۲۱، ئىسماعىل سلىمان ھاجانى ۳۲۸، جەلال مەستەفا مەمەد ۲۲۴، سەبىح مەمەد ھەسەن ۳۴۱، پى، عەسمەت مەمەد بەدەل ۲۳۶، فازل عومەر ۱۹۰، پى).

ئەڧ نەقىسەرىن ل خوارى زى ديار كرى ھەر ئىكى چوار كۆمەلە چىرۇك ھەنە:

(خالد سالىح ۳۶۷، زارو دھۆكى ۲۶۰، پى).

محسن عەبدولرەھمان ۳۷۲، پى، مەمەد سەلىم سوارى (۳۷۱، پى).

قان نەقىسەران زى پىنچ كۆمەلە چىرۇك ھەنە : (ئىسماعىل مەستەفا ۳۷۷، پى)، ھەسەن ئىبراھىم ۴۱۸، پى).

ئەڧ زىدەبارى (شەعبان مەزىرى)، كوپىنچ كۆمەلە چىرۇك مينا نامىلكان د (۱۷۰، پى) دا، پىشنى ھىنگى زى بەرھەمىن چاپىرى ھەنە و ل بەغدا چاپ بووينە، مينا اچىرۇكا زىانى، گوندى مەن... دىرۇكا مەن)، كو ئەڧا دووى ل سالا (۲۰۰۵) ئى يا چاپ بووى، (۱۰۰۰ واتە زىجىرا پىرىن ژمارا بەرپەرەن نەقىسەران ب قى رەنگى نە:

اھەسەن ئىبراھىم، ئىسماعىل مەستەفا، مەمەد سەلىم سوارى، محسن عەبدولرەھمان، خالد سالىح سەبىح مەمەد ھەسەن، ئىسماعىل ھاجانى، ئەنومەر مەمەد تاھر).

سەرجمەن ژمارا بەرپەرەن ھەمى كۆمەلە چىرۇكىن دەڧەرى پىرىن ژ (۷۰۰۰) بەرپەرەن، واتە ب رىژەيا (۸۰، پى) بۇ ھەر كۆمەلە چىرۇكەكى.

مەزىنەرىن كۆمەلە چىرۇك ئەڧىن ل خوارى نە: شەيئا چىايى سىپى (۱۸۰، پى).

بەرپەرەكى وندا ژ ژىانناما سەلىمى ئەسەمەرى (۱۷۸، پى).

مەيدانا كووچكان (۱۴۵، پى)، خواندنگەھا بىرىكىرىن (۱۴۴، پى)، گوندى مەن... دىرۇكا مەن ۱۴۴۱، پى)، ئەوى دژى ھەمىيا (۱۴۰، پى)، جەستەيىن فرۇك (۱۳۶، پى)، رىكا بەرانى (۱۲۸، پى).

بچوئىكىرىن پىنچ كۆمەل زى يىن ئىك نەقىسەرن (شەعبان مەزىرى) . ب قى رەنگى:

بەرپەرەك ژ دىرۇكا گوندى مەن (۲۴، پى)، تە نە گۇت (۳۴، پى).

شەھىدى خەم و كولىت بى دەنگىا خۇ (۳۶، پى)، جۇتبار (۳۸، پى).

ئەو چىرۇكا ئوماھىكا وئ نەدىار (۴۰، پى).

تېمىنى

نىقىشكىن بابەتنى كورتىيەگە ژ پەرتووكا
(كورتە چىرۇكا كوردى ل دەقەرا بەھدىنان)
ھاتىيە ۋەرگرتىن و ژ بلى كو بابەتنى مفا ژ وان

ژىدەرەن ۋەرگرتىيە كو د نافع بابەتنى دا ھاتىن، ژ فان
ژىدەرەن ژى ۋەكى پىرىيا كۆمەلە چىرۇكىن دەقەرى
ۋەرگرتىيە، كو ژ سالىن ھەشتىيان بەرەف ژوور
ھاتىنەچاپكرن.

ژىدەر و پەراۋىز

1. خالد صالح، كورتە چىرۇكا كوردى ل دەقەرا بەھدىنان، (دھۆك، ۲۰۱۰)، بپ ۹.
2. ھەمان ژىدەر، بپ ۱۴.
3. كورتە چىرۇكا كوردى ل دەقەرا بەھدىنان، بپ ۱۱.
4. ھەمان ژىدەر.
5. ھەمان ژىدەر، بپ ۱۷.
6. ھەمان ژىدەر.
7. كورتە چىرۇكا كوردى ل دەقەرا بەھدىنان، بپ ۱۷.
8. كورتە چىرۇكا كوردى ل دەقەرا بەھدىنان، بپ ۴۴.
9. ھەمان ژىدەر، بپ ۴۴-۴۵.
10. ھەمان ژىدەر، بپ ۴۵.
11. كورتە چىرۇكا كوردى ل دەقەرا بەھدىنان، بپ ۵-۶.
12. ۋەسفى حەسەن، قەرھەنگا ئەدىب و نقىسكارىت دەقەرا بەھدىنان، (دھۆك، ۲۰۰۶)، بپ ۷۴.
13. حافظ قاضى، سەرھاتىيەك يا سالىج روشدى، گۇقارا رۇناھى، ژمارە ۳، ج ۲، ساللا ۲۰۰۵، بپ ۶۱.
14. محەمەد ئەمىن ئوسمان، نان و ژيان (پىشەكيا ۋى)، (بەغدا، ۱۹۶۹).
15. سالىق بەھانەددىن نامىدى، خان و مان، (بەغدا، ۱۹۸۱)، بپ ۳.
16. كورتە چىرۇكا كوردى ل دەقەرا بەھدىنان، بپ ۸۰.
17. كورتە چىرۇكا كوردى ل دەقەرا بەھدىنان، بپ ۸۱.
18. ھەمان ژىدەر، بپ ۸۲-۸۳.
19. قەرھەنگا ئەدىب و نقىسكارىت كورد، بىترە بپ ۲۶ كو نافع كۆمەلە چىرۇكا مروف و نۇزەخ تىدا ھاتىيە و ل ساللا (۱۹۸۶)
ئى ل سويد چاپ بوويە لى ل بەر دەست نىنە.
۲۰. نافع كۆمەلا ئەز ھەبووم و ئۇ ئەمە دناف ژيانناما ۋى دا ل بەرگىن دوماھىيا ژ پەرتووكا ۋى (سمات المراف الكردية فى التراث
الادبي الكردى) كو ل بەرلىن چاپ بووي دا يا ھاتى. تىدا نقىسبىيە يا ل ساللا ۱۹۸۹ ئى ل ھەولۇبىرى چاپ بووي. گەلەك ل
دووق جووم و من پرىسپارا ۋى بخۇ ژى كر گۆت راستە، لى ج دانە ل بەر دەستى من نىنن و من ل بەرە چاپ بىكەمەقە، لى
ھەر چەوان بىت من ئەدىتىيە.
۲۱. ھەمان ژىدەر، بپ ۸۴.
۲۲. كورتە چىرۇكا كوردى ل دەقەرا بەھدىنان، بپ ۱۳۲.

رەوشا رۇمانى ل دەقەرا بەھدىنان

پ.ھ.د. نەوزەت زىيارى

زانكۇيا زاخۇ- كۆلىزا زانستىن مەوقايەتى

شۇرئان دىيىت، ئەورا ھەر شىبەر بابەتەكى سادە و نامرازەك بوو بۇ گەھاندنا پەياما شۇرشىن ئەقە ھەمى دىنە ھۇكار بۇ درەنگ سەرھلدانا رۇمانى ل دەقەرا بەھدىنان، سەرەراى قان ھەمى ھۇكار و ناستەنگان ئەف ژانرە شىبا ب ئەز جەھى خوە بگىرىت و بىتە خودىكا ژان و سەرەدەمى خوە، ب گىشتى دىشىن رۇمان ل دەقەرا بەھدىنان ب سەر سى قۇناغان دابەش بگەين:

- قۇناغا ئىكى: دامەزاندن ۱۹۸۸ - ۱۹۹۱

- قۇناغا دووى: گەشە كرن ۱۹۹۱-۲۰۰۳

- قۇناغا سىن: پىشكەقتن و نوى بوون ۲۰۰۳ ھەتا نھو

قۇناغا ئىكى: دامەزاندن ۱۹۸۸-۱۹۹۱

رۇمانا قى قۇناغى، قۇتۇكۇپى يا واقىعە كوردە و دەرىننى ژانىش و ئازار، بەرگىرىبا ژان، ئىشىن جىفاكى، ھەزارى، پاشكەقتن، نەخويندەوارى و شەرىبە، ھەر چەندە ئەقە قۇناغەكا گەلەك كورە، لى يا گىردابە ب گوهرىننى سىياسى، د قى قۇناغىدا ب تىن دو بەرھەم ھاتىنە چاپكرن (رەنگە ھىشتا بەرھەم و دەست ئقىس ھەب لى نەھاتىنە چاپكرن).

رۇمان ل دەقەرا بەھدىنان ل گەل رۇمانا ادەراقىن تەنگ) يا (كەرىم بىانى) ل سالا ۱۹۸۸ئ دەست

رۇمان مىنا گەلەك ژانرن نوى بىن ئەدەبى دەرنەنجامى ھاتنا چاپخانە، بزاقا رۇتنامەگەرى، وەرگىران، شارەزا بوون د زمانىن بىانى دەسپىكا سەدسالىيا بىستى د ئەدەبى كوردىدا پەيدا بوو.

چەند دىالنىكتى، پارچە پارچە بوونا نەخشەيا جوگرافىيا سىياسى يا كوردستانى، چەند رىنقىسى ژ وان ھۇكارانە كود ھەر پارچەكا كوردستانى رۇمانقىس ل گۇر رەوش و دەستەلاتى رۇمانى ئقىسىنە، بۇ نەوونە (شۇمانى كوردا كو ئىكەم رۇمانا كوردىبە دەرنەنجامى رەوشا سىياسى و ئايدىئۇلۇژىيا سەپاندى يا ئىكەتيا سوفيەت بەرھەمەكى رىالىزما سۇشپالىزىمبە - ئەوا گىرىكى ب كار و درستكرنا پالەوانى ئەرىنى دەت - و ب ھەمان شىواز پىرانىيا رۇمانىن كوردى ل ئىكەتيا سوفيەتن سەر ب ھەمان رىنازىن، د باشوورى كوردستانى ب ھەمان شىواز رۇمانىن كوردى پىگىرى ب رىالىزىم و رىالىزما سۇشپالىزىم كرىنە.

رۇمان ژانرى باژىرايە، د سىستەمەكى بورۇواى ژ داىك دىيىت، پىندقى ب چاپخانە، تەخەكا خويندەوار و رەخنەگر، پىشتەقانىيەكا داراى، سەقامگىرىيەكا رامبارى، جىفاكى و رەوشەنبىرى يە، لى ھەتا چارىكا دووماھىن ژ سەدسالىيا بىستى ئەف چەندە ل دەقەرا بەھدىنان ناھىتە دىتن، دەقەرا بەھدىنان تىكەلى

- / 1991 / تىپىن لاتىنى
 - (كورى زىرائى سەرىلىند) سىدىقى ھىرورى / 1996 / سويد / تىپىن لاتىنى⁽¹⁾
 - (ئەفەن و شىوات) سىدىقى ھىرورى / 1998 / سويد / تىپىن لاتىنى⁽²⁾
 - (پىلەك ژ بايى رەفا رەش) ئەحمەد بالايى / 1999 / ل ئەلمانىا⁽³⁾
 - (گەربان ل بايى بەرزە) ئەنۋەر مەھمەد ناھىر / ھولتېر / 2001
 - (پالى پىشى) ژارو دھۆكى / 2001
 - (ئەو ئاشى دەراف لى ۋەرگىزى) ناچى تاھا بەروارى / 2002
- د قى قۇناغىدا ئىن زى دىيىتە قارەمانا رۇمانى مينا (گولستان) د رۇمانا (گولستان و شەفا) د قى كورتە رۇمانىدا گولستان ھەتا سېپىدى نائىقىت و ب رىيا فلاش باك و مۇنۇلۇگى ھىز د پىنج سالىن بوورى ل گەل دلشادى دكەت. دلشاد سەرىازە و بەشىدارى شەرىيە. ئەف بەرھەمە زى دىيىتە د نۇرى شەرىدا چىكو دەرنەنجامى شەرى دىيار دكەت.

پىدكەت. ئەف رۇمانە دكە قىتە د نۇرى شەرى دال سالا 1980 ل سەرى جەنگا عىراق - ئىران ھاتىيە ئىسپىن و ل سالا 1988 ل (دار الحرىة) ل بەغدا ھاتىيە چاپكرن. رويدانن قى رۇمانى ل دۇر شەرى ئىراق و ئىرانى دزقرن. (دەراقى تەنگ) سەرى ھاتىيا گەنجەكن سەرىازە ب ناقى (رۈيگەش) ئەو ژ بەروكىن شەرى دەرەقىت و دگەھىتە دناف رىزىن پىشەمەركەي. لى ئەو يى دو دلە دناقبەرا باۋەرلىنان ب شەرى سەپاندى و باۋەرى ئىنان ب بىزاقا رىزگاربخوازى. ل دووماھىن ئەو دناقبەرا قان ھىزىن ھەقدۇر بەرزە دىيىت ئەوما دزقرىتە دھۆكى.

ل دووف دا لسالا 1989 ل رومانا دووى بناقى (بوھزىن) ژ لايى (د. نافع ئاكرەبى) ھاتىيە ئىسپىن و ل رىقەبەرىا پەوشەنىبىرى و لاۋان ل ھەولتېرى ھاتىيە چاپ و بەلاقكرن⁽⁴⁾. (بوھزىن) رۇمانەكا رىبالىزمى بە. دەرىرىن ژ كەتۋار و ژيانا جىماكى كوردى د سەردەمى ھەقچەرخ دكەت. گىرگى ب ھەزارى و ئەنجامىن ھەزارى دايە. (سەئىد) قارەمانى سەرىكەي رۇمانى كورەكى ھەزەرە. لى ھەزارى نايىتە ئاستەنگ د رىيا زانستى دا و ل داۋىن باۋەرناما نۇشدارى ب دەستقە دىيىت.

قۇناغا سىن: پىشەقتىن و نوى

بوون 2002 جەتا نھو.

پىشى ژ ناپچوونا رىزما دىكتاتورى ل بەغدا، باشتېرىوونا رەوشا دەقەرى، ھاتىا ھىزىن ھەقىبەيمان، پەيدا بوونا ئارامى و دل رەھەتىن، رىزەكا باش ژ ھوزانقان و چىروكىشېسېن دەقەرى مينا اناجى تاھا بەروارى، بلىند مەھمەد، ھىزرقان، سەبىرى سلىقمانى... (دەست ب نقىسىنا رۇمانى كرىنە. رۇمانا دەقەرى بەرەف سەھمەكا دىتر قە چوو. رىزا رۇمانقىس، چاپوونا رۇمانى بەرەف زىدەتر قە چوو. ناقەروكىن جوراۋوجور، ھەقچەرخ و نوى، تەكىكىن نوى ل دەف رۇمانقىسان پەيدا بوو. پىرانىيا رۇمانىن دەقەرا بەھدىنان د چارچوقى رىبالىزمى يا جفاكى، ب مەبەسنا ھوشىيارى يا جفاكى ھاتىنە ئىسپىن بابەتىن ھەزارى و گونداتى ۋەكو كلتور و ئايدىۋولۇزى يا سىنجى يان جفاكى جەھەكى گىرنگ د

قۇناغا دووى: گەشە كىن 1991-2002

پىشى سەرىھەلدانن دەرەقت بۇ نقىسىنا رۇمانى خوەشىتر لى ھات، لى دەر ئەنجامىن رەوشا ناقخۇبى ئانكو شەرى براكوژى دناقبەرا پارتىن سىياسى، نەبوونا دەزگەھىن چاپكرن، كەسادى يا بازارى پەرتووكان، بوونە ئاستەنگ د بەر ئىسپىن و بەلاقكرنا رۇمانى، ھەر د قى قۇناغى ھىزمارەكا رۇمانقىس ل دەرەقى كوردستانى دىران لى ھەرل سەرى بىزاقا ئەدەبى بەردەوام بوون، د قى قۇناغا نە ئاسايدا ھىزمارەكا كىم رۇمان ھاتىنە ئىسپىن. ھەر چەندە ئەف رۇمانە بەرھەمىن رۇمانقىسىن دەقەرا بەھدىنانن لى د چەندىن جەھىن جىاۋاز مينا (سويد، ھەولتېر، ئەلمانىا...) ھاتىنە چاپكرن ھەر ژ بەر قى ئەگەرى ب ھەر دو تىپىن ەرىبى و لاتىنى ھاتىنە چاپ و بەلاق كىن.

- (گولستان و شەفا) نۇقلىت / جەسەن سلىقمانى

- (شەقەن پىراگ) ھەسەن ئىبراھىم / ۲۰۰۸
 - ھەممۇ كەم بەردا | ھەسەن ئىبراھىم / ۲۰۰۸
 - (خەجا بەرلىنى) ھەسەن ئىبراھىم / ۲۰۰۸
 - باخورە (بالۇرەيىن سىرۇدەك زەرەدەشتى) محسن عبدولرەھمان / ۲۰۰۹
 - (پەل و خولى) تەھسىن ناقتىشى / ۲۰۰۹
 - (پەرى خان) سەئىد ئەلھاج سەدىق زاخوىي / ۲۰۰۹
 - (خىفزانك) سەئىد ئەلھاج سەدىق زاخوىي / ۲۰۰۹
 - (كورى چيا) محمەد ناھىر شورو بىيوىي / ۲۰۰۹
 - (كەمىدى گەور) سەدىق حامد / ۲۰۰۹
 - (ئالى دى بىن پىرى) تەھسىن ناقتىشى / ۲۰۱۰
 - (سىفرا سىلىقى - ئىگەريانەك ل قەتى دى) سەبرى سلىقانىھى / ۲۰۱۰
 - (وارى روندىكان) محمەد سەلىم سواری / ۲۰۱۰
 - (ئەقىن و ئەنفال) ھەسەن ئىبراھىم / ۲۰۱۰
 - (سەفىتلانا) ھەسەن ئىبراھىم / ۲۰۱۱
 - (ئەبىيا بەندەمانى) كەمال سلىقانىھىي / ۲۰۱۱
 - (شويىن روندىكان) ھىزىقان / ۲۰۱۱
 - (ئاقگە) تەھسىن ناقتىشى / ۲۰۱۱
 - (بەھەشتا ئاگرى) تەھسىن ناقتىشى / ۲۰۱۱^{۱۱}
 - (ئالېنېن پەراقان) كوفاڭ سىدى / ۲۰۱۱^{۱۲}
 - (كورى ساڧا رەئىبىي) ئەنۋەر محمەد ناھىر / ۲۰۱۲
- سەرھەراي قان رۇمانان چەند رۇمانىن دى ژى دىناقبەرا سالىن ۲۰۱۳-۲۰۱۴ دا يىن محمەد سەلىم سواری و ھەسەن ئىبراھىم و ژارو دھۆكى بەلاڧبويىنە.
- رۇماننىڭ سىن دەڧەرى، رۇمان ب زمانىن ئىنگىلىزى و ھولەندى و غەربى ژى چاپ و بەلاڧ كرىنە مېنا ئىبراھىم سەلمان و قەشەم غەلى و عبدولكەرىم يونس گەبلازى و جەلىما شىنگارى و قاسم بەروارى، ژىلى (دەولەتا دارستانى) كو نۇقلېتەكە بۇ زارۇكان / تەھسىن ناقتىشى ل سالا ۲۰۰۸ .

- رۇمانا دەڧەرىدا كرىتە، ژ لايىن زمانىقە ھەول ھاتىبە دان زمانەكى رەسەن بەيتە بكارئىنان. ئى چىكو رىژەكا باش ژ رۇماننىڭ سىن ھۇزانتان د ھىندەك بەرھەماندا زمانى ھۇزانتى ب سەر بەرھەمى زالە و رۇماننىڭ سىن زمانى ھۇزانتى ل گەل زمانى ھىزرى و فەلسەقى ئىكەل دكەت.
- پەيدا بوونا وەشخانەمىان مېنا سىپىرىز، ئىكەتيا نىسەرىن كورد - دھۆك . رىڧەبەرىيا چاپ و بەلاڧكرىن ل دھۆكى، دھارىكارىن بوون بۇ پەيدا بوون و بەرزىبوونا رىژا رۇمانى ل دەڧەرا دھۆكى. ھەر د قىن قۇناغى دا ژ بلى رۇمان ب زمانى كوردى .
- ھىندەك ژ بەرھەمىن قىن قۇناغى دا بەلاڧ بووى:
- (ئاقا مەزىن - دەما ماسىيىن خوە تېھنى دەپلېت) سەبرى سلىقانىھى، ۲۰۰۴، تىپىن لاتىنى، سلىمانى
- (ھىلىن سورا) ھىزىقان، ۲۰۰۴
- (دۇزەخا سىپى) ھەسەن ئىبراھىم، ۲۰۰۴
- (گوند) محمەد سەلىم سواری / ۲۰۰۵
- (بىست سالا و ئىڧارەك) سەبرى سلىقانىھى / ۲۰۰۵
- (سوتىگەھ) بلىند محمەد / ۲۰۰۵
- (ژانېن سىناھى) تەھسىن ناقتىشى / ۲۰۰۵
- (داويا شەرقانەكى) غىمەت محمەد بەدەل / ۲۰۰۵
- (قېان دەمەكى ژانداردا) محسن عبدولرەھمان / ۲۰۰۵
- (سپىدەيەكا دى) يونس ئەحمەد / ۲۰۰۵
- (دەردى ئەقىنى) يونس ئەحمەد / ۲۰۰۶
- (شەقەن سارا) ھەسەن ئىبراھىم / ۲۰۰۶
- (رۇژىن ئىتوون) كوفاڭ سىدى / ۲۰۰۷
- (مىرەما - كچە ژنەك ژ زەمانەك دى) سەبرى سلىقانىھى / ۲۰۰۷
- (سىلاڧ و مىزىت وى - تە ئەز فىرى ئەقىنى كرم) ھەسەن ئىبراھىم / ۲۰۰۷
- (ئەز و دەلال) سىدى ھوروى / ۲۰۰۷ ب تىپىن لاتىنى^{۱۳}
- (چاقىن سىتاقكى) تەھسىن ناقتىشى / ۲۰۰۷

ژېدەر و پەراويز

۱. پشككا دووئ ژ شى رۇمانى ژ لايىن محمەد سەلىم سواری شە ھاتىيە بەرھەفكرن و ل سالا ۲۰۰۰ ئى چاپوويە .
۲. چاپا دووئ ل سالا ۲۰۰۸ ئى ل ھەولئىرى و ب تېپىن عەرەبى .
۳. چاپا دووئ ل سالا ۲۰۱۲ ئى ل دھۆكى .
۴. چاپا دووئ ل سالا ۲۰۰۸ ئى ل ھەولئىرى ب تېپىن عەرەبى .
۵. ئەف رۇمانە دو بەرگە و د ھىتە ھەژمارتن مەزنتىر رۇمانا دھەرى كو لاپەرىن وئ پترن ژ (۲۰۰۰ بپ) .
۶. ئەف رۇمانە دو بەرگە ل ئەلمانىا ب تېپىن لاتىنى چاپ بوويە .

زانرېن (جۇرېن) ئەدەبىياتا ئىزدىياتى

كۇفان رېئان ھەمەن

پېشەكى:

ئەدەبىياتا ئىزدىياتىن ئەدەبىياتەك گەلەك دەولەممەندە. سەرەرايى قىن دەولەممەندىن ئەو ھەتا نھا زى زۇر ل سەر زارى ماپە، رەھ و پىشالىن پر دىرۇكى ھەنە و ژ ناقەرۇكا وان ديارە، نەخاسمە ژى ئەدەبىياتا فولكلورى (يا تايبەت ب ئىزدىيان قە)، لى ئەدەبىياتا ئۆلى قەدگەرتەقە سەدەبى (از و ھەتا داوى يا سەدەبى ۱۳، از، ئانكو د ماوەبى ۳ سەدەبىان دا ھاتىبە لىكدان و د چارچۇقەبەكى ھۇنراوۋىي و رىكخىستى دا ھاتى دارىتن، چۈنكى ئەدەبىياتا دىنى يا ئىزدىيان ل سەر بىنگەھا وئ ئەدەبىياتا فولكلورى و داب و نەرىت و باوهرىيا مېسۇپۇتاميا ھاتىبە ئاقاكرن، ئانكو دىرۇكا ئەدەبىياتا ئىزدىياتىن يا دىنى نا قەگەرتەقە سەدەبى ۱۱ - ۱۳، بەلكو ب دارىتنا وئ د چارچۇقەبەكى ھۇنراوۋىي و رىكخىستى دا ژ بۇ ھىنگى دىرۇقەتەقە، ئەف پىنگافە ژى ژ بىراقىن شىخادى بىن كورئ موسافىرى ھەكارى (۱۰۷۲ - ۱۱۱۲) از، ھات و ب ھارىكارى يا پىتر ژ پىنجى قەولقمانان، مېنا، شىخ فەخرى ئادىيان، پىر رەشى ھەيران، پىسى جەم، داودى بىن دەرمان، دەرۋىش قاتانى، بابەكرى ئۆمەرا بىن زەرزى، شىخ مەند، پىر داو و ... ھتد. ژ پىنخەمەت ھىندى پىتر بەھىتە پاراستن و ئەكتىقكرن، چۈنكى ئىزدىيان ھەر ژ كەش دا

ئەدەبىياتا دىنى خوە ل سەرزارى پاراستى يە، ديارە ژى دەقىن ھۇنراوۋىي پىتر دەھىنە ژەر كرىن و زوو دەھىنە فەگوھاستن ژى، لەورا قەولبىزىن ئىزدىيان ژى ل سەدەبى ۱۱ و ھەتا ۱۳ ئەف بەك ئەنجام دان.

سەبارەت پارقەكرنا ئەدەبى ئۆلا ئىزدىيان ل سەر جۇر و ژانران، ھەتا نھا دو دابەشكرن ھەنە، ئەو ژى دابەشكرنا، د. خەلىل جىندى و خدرى سلىمان.

۱. د. خەلىل جىندى ب قى رەنگى دابەش دكەت، ئەفسانە و چىرۇكىت دىنى، دوعا و درۇزە، قەول و بەيت، مسحابەت، مۇزىكا دىنى، خىزمۇك و رۇبارىن و پاپىزۇك، قەسىدە، لاقز و غەرىبى.

۲. ھەكە ديار دو و سىيان ب ھەقرا دىنىت، ئەو بخوۋە د ناف ئىزدىيان دا ھەر ئىك جۇرەكە و ژ ھەق د جودانە، لى ئەف ب ھەقرا ئىنانا (د. خەلىل جىندى) ژ بۇ ھىندى يە كو ئەوى نكارى يە سنوورەكى جودابونى دناقبەرا وان دا بگەت^{۱۱}، ھەروەسا (د. خەلىل جىندى) مۇزىكا دىنى ژى مېنا ئەدەب د ھەزىمىت، ئەفە ژى زىدەتر لايەتن ھۆنەرى يە، ھەروەسا ئەدەبىياتا فولكلورى و ئۆلى ژى تىكەل كرىنە.

۳. خدرى سلىمان، سەبارەت دابەشكرنا ئەدەبى ئۆلى بىن ئىزدىيان، دىئىت: ابرىقىبە ژ قەول و دوعا و بەيت و قەسىدا^{۱۲}.

ئەقان ھەردو ئىنىسكاران د دابەشكرىنن خوه دا،
جۆرەكى وەكو (سرود) ژ بىر كرىه. ژ بەر كو سرودى
جوداھى يا خوه ژ قان دەقنن دى ھەبە، ھەتا نھا
ب رەنگەكى كىم د ئەدەبىياتا ئىزدىياتىن دا دكەفئە
بەرچاق، ئەگەر ئەم دابەشكرنەكا نوو بدەبەنە
ئەدەبىياتا ئىزدىيان؛ ب قى رەنگى دابەش دكەين:

۱. ئەدەبىياتا فولكلورى؛ راستە پترى يا ژانرىن
ئەدەبىياتا فولكلورى يا ئىزدىياتىن ھەر ئەو ژانرىن يىن
د ئەدەبىياتا فولكلورى يا كوردى و جىھانى دا ھەين،
ژ بلى خزىمۇك، پايىزۇك و رۇبارىنان كو تايبەتن ب
ئىزدىيان قە، لى ئەو ژانرىن ئىزدىيان يىن ھەقىشك
دگەل ئەدەبىياتا كوردى ژى چونكى ژ لاين ناقەرۇكى
قە د جودانە و سىمايەكى ئىزدىياتىن پئقە يىن ديارە
و تايبەتن ب ئىزدىيان قە لەورا مە باس كرىنە،
ب قى چەندى ئەو ژانرە ژى ژ لاين ناقەرۇكى قە
تايبەتمەندىيەكى بۇ خوه دورست دكەن.

۱ - ۱. ئەفسانە

۱ - ۲. داستان

۱ - ۳. سەرھاتى

۱ - ۴. چىرۇك

۱ - ۵. گۆتتىن مەزنان

۱ - ۶. نىزىن

۱ - ۷. پىنگەنن

۱ - ۸. مەنەلۇگ

۱ - ۹. ستران

۱ - ۹ - ۱. خزىمۇك

۱ - ۹ - ۲. پايىزۇك

۱ - ۹ - ۳. رۇبارىن

۲. ئەدەبىياتا ئۆلى:

۲ - ۱. قەول

۲ - ۲. بەيت

۲ - ۳. قەسىدە

۲ - ۴. دوعا

۲ - ۵. درۈزە

۲ - ۶. سرود

۲ - ۷. سەرھاتى و چىرۇكىن ئۆلى

۲ - ۸. مسحابەت.

سەبارەت قى دابەشكرىن. رەنگە ژ لاين روخسار
قە ھندەك جۇر نىزىكى ئىك بن، لى ئىزدى و ب
تايبەتى ژى قەولبىژ ھەر جۆرەكى جودا دبىنن، ئەگەر
ئەق نە بەلگەبەكا زانستى ژى بىت، خالەكا دى ھەتا
كو ھەر جۆرەك تايبەتمەندى يا خوه درست بكتە
ئەو، ھەر جۆرەكى قى ئەدەبى، دەم و رى و رەسما
خوه يا تايبەت ھەبە، ئانكو ھەر جۆرەكى ئەدەبى
ل ھەر دەمەكى ناھىتە گۆتن، بۇ ئىمۇنە؛ ئەگەر
ئەم جۇرى دوعا وەرگىن، ئىزدىيان سى جۇرىن دوعايان
ھەنە (شەبەقىن، سبى و ھىقارى)، دوعايا شەبەقىن
دقئت شەبەقىن بەھتە گۆتن، سبى د قئت سبى
بەھتە گۆتن و يا دى ژى وەسا. شەھدا دىنى چونكى
يا تايبەتە ب شەف و دەمى نىستىن قە، نابت ب رۇز
بەھتە گۆتن، ھەمو دوعايىن دى بىن نەخوھشيان ژى
وەسا، ھەردىسان جۇرى قەسىدەيان ژى ب ھەمان
ئاوا ئەو پتر گرىدای رى و رەسم و جۇرىن سەمايانە
و ھەر قەسىدەك دگەل سەمايەكى دەھتە گۆتن و
پەيوەندىيەكا بابەتيانە دناقبەرا وان دا ھەبە.

۱. ئەدەبىياتا فولكلورى؛ ئەدەبىياتا فولكلورى يا
ئىزدىيان ب جۇرىن خوهقە، مىنا ئەدەبىياتا فولكلورى
يا كوردىن دى بە، لى ژ لاين ناقەرۇكى قە ئەو يا
جودابە و دەرىپىنن ژ ئىزدىيان و ئىزدىياتىن دكەت،
ھەرۈەسا ژى وان ھندەك جۇرىن ئەدەبىياتا فولكلورى
يا تايبەت بخوه قە ژى ھەنە كو ژ ئەدەبىياتا فولكلورى
يا كوردىن موسلمان د جودانە، مىنا، خزىمۇك و
رۇبارىنان. ئەقنن لىخوارى ب كورتى ژانرىن ئەدەبىياتا
فولكلورى يا ئىزدىيانە:

۱ - ۱. ئەفسانە، وەكە ديار زۇرىەيا ئۇلان ل سەر
بابەتىن ئەفسانەبى ھاتىنە ئافاكرن، يان ژى ھەر
ئۆلەكى ل دىيائى ھەبىت ژ بابەتىن ئەفسانەبى يى
قالا نىنە، چونكى ئەقە ئىك ژ سىمايىن ئۇلانە كو ژ
ئەفسانەبى ژى پىك دەھت. ھەرۈەسا د ئۆلى ئىزدىيان
دا ژى ئەم ھزمارەبەكا زۇر يا ئەفسانەيان دبىنن.

ئەف ئەفسانەيە ژ ئەفسانەيىن كوردىن موسلمان د جودانە، بەلكو سىمايەكى ئىزدىياتىن پىقە يىن ديارە، يان ژى بىنىنا ئىزدىيانە ل بەرامبەرى ھەر ديارۇك و بويەرەكى.

ئەفسانەيىن ئىزدىيان بەحسنى بابەتىن، خوەدا، فرىشتەيان، ئافراندا دىيائى، بەھىنت و دۆژەھى، مرقۇقى، تۇفاننى، مرنى، دونيايا ژىر و ژۆر و... ھتە، دكەن ب ئاواين چىرۇكى ل سەر زارى دەينە گۇتن. بۇ نموونە: د ئەفسانەيا نەبى نوح دا ھاتىيە: دەمى پاپۇرا نوحى ل سەرى چىايى شىنگالى كەفتى و كون بوى ئاقا رەش د ھاتە د پاپۇرا وى دا، ماری خوە كره د قى كونى دا و نەھىلا ئىدى ئاق بەھتە دناف پاپۇرى دا، ب قى چەندى نەبى نوح و ئەو گىانەوەرئىن دگەل وى ژ مرنى قورتال بون. ژ بەر قى چەندى دىيىن ئىزدىيان گرنكى ب ماری دايە نەخاسمە ژى ماری رەش و تىكەلى ئۇلى و داب و نەرىتان كرىە^{۱۱}. ل قىرى ئەگەر ئەف چىرۇكا نەبى نوح و ماری ئەفسانە ژى بيت: د ھەمان دەم دا مار د قى ئەفسانەيىن دا ھىمايى رزگاركرنا مرقۇقى بە.

ھەرۋەسا گەلەك ژ قان ئەفسانەيان بويە بىياتى ژانرىن دى يىن ئەدەبىياتا ئىزدىيان. ئانكو ھندەك لا يىن ژانرىن دى يىن ئەدەبىياتا ئىزدىياتىن مينا: قەول، بەيت و ... ھتە. ل سەر بىياتى ئەفسانەيىن ئىزدىياتى ھاتىنە ئاقاكرن، يان ژى مفا ژى ھاتىيە وەرگرتن، بۇ نموونە: ئەو تىكستىن ل سەر بىياتەكى ئەفسانەيى ھاتىنە ئاقاكرن، يان مفا ژ ئەفسانەيىن وەرگرتىن: قى زەبونى مەكسور، ئافراندا دىيائى، سەرەمەرگى، ئىسماعىل پىغەمبەر و... ھتە^{۱۲}.

۱ - ۲. داستان، جۇرەكى ئەدەبى يىن بەرفرەھ و كەقنە، ژ بەر ھندى گەلەك بۇيەر، كەسايەتى، دەم، جەھ، دىالۇگ و بابەت و... ھتە، تىدا ھەنە، قىچا ج ب راستى ژى ھەبويىن يان ژى د ئاشۇيى و ئەفسانەيى بىن. د ئەدەبىياتا فولكلۇرى يا ئىزدىيان دا داستان ھەنە، ئەف داستان ژى چەند جۇن: جۇرەك تايبەتە ب ئىزدىيان قە و ب ساماننى خوە دزانن، مينا: داستانا (ئاشق غەرىب و شاھ سەنەم)، (مىر مح)، (گىلا

مىر ئەتەس) و دەرىنشى عەقدى و ... ھتە.

جۇرەكى دى يىن داستانى دناف ئىزدىيان دا ھەبە كو ھەمان داستان د ناف ئەف كوردان دا ھەبە، لى ئىزدىيان قەگىرانىن خوە يىن تايبەت يىن ھەنە و سىمايەكى ئىزدىياتىن پىقە يىن ديارە، وەك: مەم و زىن^{۱۳}. ھەرۋەسا جۇرەكى دى ھەبە ب ساماننى رۇژھەلاتا ناقەراست دەپتە ھۇمارتن، لى دىسان ئىزدىيان قەگىرانىن خوە يىن تايبەت يىن ھەبويىنە، وەك: داستانا ئەيلا و مەجنون^{۱۴}.

۱ - ۳. سەرھاتى، ژىر كو ھەر ژ كەقن دا بويەرىن جفاكى، لەشكەرى و بەرخوۋەدانى يىن ئىزدىيان نەھاتىنە تووماركرن، يان ژى ژ بەر وان بارودۇخىن نەخوۋەش يىن ئىزدى تىرا دەرياز بويىن زائىنە نقىسىيىن وان نامىن، لەورا گەلەك بويەر و دىرۇك ب چىرۇكى (پەخشانكى)^{۱۵} و سترانكى ل سەر زارى ژ بەرەباب بۇ بەرەبابى ھاتىنە قەگىران و پارازتن، بۇ نموونە: سەرھاتى يا بەرخوۋەدانا ئىزدى مىرزا، شىخ مىرزا يىن ئاقۇنسى و مىرزكى زازا، ھەرۋەسا سەرھاتى و غەرىبى يا خەنسى و رەشۇ و... ھتە^{۱۶}.

ئىزدىيان جۇرەكى دى يىن سەرھاتى يان تايبەت ب خوەقە ھەبە، ئەو ژى سەرھاتى يىن گىان دىيارەبوونى (تناسخ الارواح): كەسپىن كو مرنە و جارەكا دى رەوانىن وان ل سەردەمەكى دى و ل جەھكى دى دەرگەفتىنە، ئەوان كەسان باسى ژاننا خوە و سەردەمى كەقن و يىن بەرى ھىنگى تىدا ژايىن كرىنە، ئەف باسكرىن وان بويە سەرھاتى و د ناف ئىزدىيان دا ب ئاواين چىرۇكان دەپتە قەگوھازتن.

ھەرۋەسا چونكى ئەف سەرھاتى ب ئاواين چىرۇك دەپتە گۇتن و گەلەك دەم د سەررا دەرياز بوويە ھندەك تىشتىن ئەفسانەيى ژى تىكەلى ھندەك ژ وان سەرھاتىيان بوونە، لەورا ژى ئەو مينا جۇرەكى ئەدەبى فولكلۇرى و ساماننى مللەتى دەپتە ھۇمارتن^{۱۷}.

۱ - ۴. چىرۇك، ژ جۇرىن ئەدەبى يىن پەخشانى يە، خودان دىرۇكەك دور و درىژە، قەگىران وى ل سەر بىياتەكى ئەندىشەيى بويە، خوە ئەگەر كەسايەتى و جەھ و... ھتە، د دىرۇكى بىن و د راستى يىن دا ھەبويىن

ماقنى خوخە ۋەرگىرىت، بەلكو پەنايىن دېمەتە بەر بابەتئىن رۇخانى و داخوئى ژ خوخەدا، فرىشتەيان يان خاس و بابچاكان دكەت ماقنى ۋى بستىنىت يان بەلابەكىن ژ بۇ ۋى كەسى بىنىت يىن ماقنى ۋى خوئارى، بۇ نموونە:

۱. تاۋسى مەلەك روخا ۋى حوكوم بكتە.

۲. ئەو تاۋسى مەلەكە بكتە ۋەكى ۋى حەۋلى مەحكەما ئاخىرەتى دكەن مەلەك شىخ سىن ل سەر بنقىسە، شىشمس مۇر بكتە و شىخادى دەستورئ بىد.

۳. تۇپا (شىشمس) (*) ل كۆك و ئاساسىن ۋى بكتە.

۴. شىشمسۇ تو ھەقى مەن ئى بستىنى.

۵. شىخادى دوغابىن لى نەكە.

۶. بەر تۇپا چىلمىزان بكتە و ... ھتە.

مىرۇقىن نىرىن دكەت (بىن بەلەنگاز و بىن دەستەلاتە و ئەو كەسىن زۇرەزى لىكرى كەسەكى خودان دەستەلاتە و بى بھىز و توانايە، قىجا ئەو مىرۇقىن بەلەنگاز نكارىت بىدەستىن خوخە تۇلا خوخە قەكەت، ئەوما رادىت پەنايىن دېمەتە بەر ھىزەكا سىروشتى، ھىزەكە نەپەنى كو ۋى باۋەرى بىن ھەبە دا كو تۇلا ۋى قەكەت) (۱۱) سەرەراي ئەقى چەندى، ھندەك كەسىن دەستەلاتدار ئى ھەنە نىرىنان دكەن، ئەو ئى كەسىن ئۇلدارن، ئۇلدار ژ بۇ بابەتئىن خوخە پەنايىن دېمەتە بەر خوخەدا و ئەوان ھىزىن باۋەرى بىن ھەبە، ھەر ژ بەر ھندى ئى نىرىنان سىمايەكى ئۇلى بىنقە بىن ديارە.

ژانىرى نىرىن ب ئاۋايەكى بەرفرەھ د ئاف ئىزدىيان دا ھاتىبە بكارئىنان، ئەورا ئى ئىزدى خودان كەنجىنەبەكا نىرىنانە، لى ھەنا نھا ب سەررەزى دەھىنە گۇتن و قەگوھازتن نەخاسمە ئى ژ بال ژنان قە، ئەقە ئى ۋى چەندى ديار دكەت ئىن د جفاكى ئىزدىيان ۋەكو جفاكىن رۇزەھلاتى كەفتىبە دىن فىشارىن دەروونى دا و ماقنى ۋى ھاتىبە خوئان، يان ئى ژ بۇ ئەنجامدانا ھندەك كاران رى لى ھاتىبە گرتن، د قى سەردەمى دا ئەق جۇرە نىرىنە بەر ب كىمى بىن

ئى ل سەر بىنايەكى ئەندىشە ۋى ئەفسانە ھاتىنە ئافاكرىن، ئەورا ئى ئەق جۇرە چىرۇكە ب توخمەكى فولكلورى دەھىتە ھىمارتن، ئىزدىيان ھىمارەكا زۇر يا قان چىرۇكان ھەنە ژلايىن بابەنى قە د ئەفسانە ھە، لى سىمايەكى ئىزدىياتىن بىنقە بىن ديارە و ھەرەسا ئى خودان تەكىكىن سەرنجرا كىش، خودان چىزىن و بابەتئىن وان ئى وانە و شىرەتن و د مفادارن (۱۲).

۱ - ۵. گۇتئىن مەزنان، جۇرەكى فولكلورى بىن كەقنە، رىستەبەك يان گۇتارەكا كورنە، لى وانايە ۋى يا كورە و كەلەك رامان ئى دچن، ژ ئەنجامى بويە، سەرھاتى و سەرىۋىن ئىنان سەرھەلداينە، ب رەنگەكى دى بىزىن، كورت بىرى يا چىرۇكەكى يان بويەركى يە و مەبەستا پىرى يا وان شىرەت و رەخنە (۱۳).

ئەق جۇرى فولكلورى ب رىزەبەكا باش د ئاف جفاكى ئىزدىيان دا ھەنە، لى پىرى يا وان ھەر ئەو گۇتئىن بىن د ئاف جفاكى كوردى دا ب گشتى ھەبىن، دگەل ھندى ئى ئىزدىيان ھندەك گۇتئىن تابەت بىخوخە قە ھەبويەنە، بۇ نموونە:

۱. مالا خوخە تىر كە، گەلى بىن لالشىن تىرى خىر كە.
۲. ھەگەر تە خىرەك ب بەلەنگازەكى ئانى، تە كەقەرەك ل سەر سورا شىخادى دانى.
۳. بىن شىخ و پىرەكى، نەچە دىوانا مېرەكى.
۴. شىخ ل رى، مېرد ل بىن.
۵. شىخ و پىر گولى بىن دارەكى نە.
۶. خىر و شەر ژ دەركەھى خوخەدى دەھىن.
۷. ھەگەر مالا ئادى يا بو ئاف، ئو نە دە ئاف.

۱ - ۱. نىرىن، ئاخمتەكا كورنە، مېنا گۇتتا مەزنايە، ھەر نىرىنەكى بويەرك يان چىرۇكەك ل پىشتە و ژ ئەنجامى ۋى بويەرى نىرىن پەيدا دىت. چونكى خودانى نىرىن بىن ديار نىنە ب ئىك ژ جۇرىن ئەدەبىياتا فولكلورى دەھىتە ھىمارتن، ئەو كەسى نىرىن دكەت زولم لى ھاتىبە كرن يان ماقنى ۋى ھاتىبە خوئان، نىرىنكەر پەنايىن تابەتە بەر ياساين

چۈنەن، بىن گومان ئەفە ئى نىشانىن جفاكى ئىزدىيان دگەل سەردەمى پىنشەمە دچىت.

۷ - ۱. پىنگەنېن، چىرۆكەكا گەلەك كورتە، ئەف چىرۆك ب درىستى رودايە يان ئى تىشتەكى تاشۇبى و درىست كرىە، دەرىپىنى ژ جفاكى و شىپوھى ئىيانى و ئاستى تىگەھىشتا جفاكى دگەتن. يان ئى پەخنەكرن و ھىرېش برن و شىكاندنا لايەكى يە.

پىنگەنېن جۆرەكى ئەدەبى (سخرى) يە. ئارمانجا وئ ئەوھ وەرگىرى بگەنېنىت و د ھەمان دەم دا پەخنەيا لايەكى بگەت. ھەروھسا د نأف ھەمو جفاكان دا ھەنە و ب پاشماوھى مىلى يى مەلتى دەھنە ھىمارتن، چوئكى يى دادەھنېت يى ديار نېنە، ھەروھسا ئى پىنگەنېن (ب دەقەكى ئەدەبى يى داھىنەرانە يى فەگىرانكى دەھنە ھىمارتن) ^{۱۱۲}.

ئەف جۆرى ئەدەبى دنأف جفاكى كوردى دا يى زۆرە، ئىزدى ئى وەك بىياتى مەلتى كورد خودان پاشخانەيەكا مەزىن يا پىنگەنېنە، كا چەوا پىنگەنېن ھەر مەلت و جفاكى دەرىپىنى ژ وان دگەن، يىن ئىزدىيان ئى سىمايەكى دەقەركى و ئىلايەتى يى ئىزدىيان پىنقە يى ديارە. ژ بەر كو جفاكى كوردى جفاكەكى ئىلايەتى يە، لەورا ئى ھەر كەسانىن ئىلەكى پىنگەنېن ب ئىلەكا دى دېئىن، يان ئى يى گوند و دەقەرەكى ب گوند و دەقەرەكا دى دېئىن.

ژ لايى نأقەرۇكى فە، پىنگەنېن ھەمو بابەنان بخوھفە دگرن، لى يىن پتر كارتىكرىن دگەن ئەو بابەتن يىن د نأف جفاكى دا دەقەغە و ل سەرتىككۆمبۇون (كىت) ل سەر تاكى پەيداكرىن، مىنا بابەتىن، سىكسى، سىياسى، ئۇلى و ...ھتە، ئانكو پىنگەنېن ب جۆرەكى ئەدەبى يى فالاكرا بابەتن د ناخى مرقۇى دا ئى دەھنە ھىمارتن. بۇ نەوونە؛ پىنگەنېنەك لدۆر شىنگالى يان دېئىت؛ ئىكىر گۆتە ئىكى شىنگالى؛ ئوب اللە كى نأقى اللە چى يە، گۆت؛ جە ب اللە نزانم!!

۸ - ۱، مەتەلۇگ، مەتەلۇگ دنأف ئەدەبىياتا فولكلۇرى يا ئىزدىيان دا ھەنە، لى ھەر ھەمان ئەو مەتەلۇگن يىن د ئەدەبىياتا فولكلۇرى يا كوردى دا

ھەبىن، لى جوداھى يا مەتەلۇگىن كو مۆركەكى ئۇلى پىنقە ھەبىت؛ ئەو زىدەتر د نأف دەقېن قەولان دا بكارھاتىنە، ب تايبەتى ئى قەولن (بەحرا)، رىزەبەكا زۆر ژ قى قەولنى ب ئاوايى مەتەلۇگان ھاتىبە ئافراندىن، لى وەكە ديار مەتەلۇگان بەرسقىن خوھ ئى ھەنە، لى د قەول دا بەرسقىن نادە، بەلكو ل خەما وەرگىرى دەھىلت، ئەفە ئى ئىك ژ سىمايىن ئەدەبىياتا نوو يە كو ناخوازىت ب ئاسانى مانايا دەقى بەدەستىقە بەردەت، بەلكو د خوازىت وەرگىر ھىز بكت، ئانكو ھارىكارە ژ بۇ دانەكارا ھىزى، ئەفە ئى كارەكى زۆر باشە، بكارھاتنا مەتەلۇگى د قەولنى بەحرا دا ب دوو ئاوايان بوويە؛ ئىك، جارنان ب رىزكەكى مەتەلۇكى ئىنت. دوو؛ جار ئى ب سەبەقەيەكى (ئانكو سى رىزكان).

**ھەر چار چرا و فتىلەك
دوو مەنېر و قەنجىلەك
ھەشت دەرگەھ و كىلەك**

بەك دن

**من ل وئ دىتېوو بازارەك
د نأفدا ھەبوو ديارەك
ل سەر سەكنى بوو سوارەك**

وەكە ديارە ئەفە سەبەقەيىن قەولنى بەحرانە كو ب ئاوايى مەتەلۇگى ھاتنە ئافراندىن، لى بەرسقى وان نادەت، بەلكو ل خەما وەرگىرى دەھىلت.

۱ - ۹. سىتران، ئىزدىيان گەنجىنەيەكا مەزىن يا سىترانا فولكلۇرى ھەبە. نەخاسمە ئى سىترانا دەقەرا شىنگالى. ئەف سىتران ژ لايى نأقەرۇكى فە ھەمو بابەتان بخوھفە دگرىت. لى خالا گرىنگ ئەوھ نأقەرۇكا گەلەك ژ قان سىتران مېزۇويە، گەلەك بوپەرىن خووش و نەخووش ژ دېرۇكا ئىزدىيان، ب سىتران ھاتىبە پارازتن. نەخاسمە ئەو ھەوېن لەشكەرى يىن ب سەر شىنگال و دەقەرېن ئىزدىيان دا ھاتىن ژ پىنخەمەت نەھىلانا بىر و باوھرىن ئىزدىياتىن، دېسان ئەف سىتران گەلەك باسنى قەھرەمانىن چىابىن شىنگالى دگەن و

بىر و باوەرىن ئىزدىياتىن ئى تىرا دەرياز دىن.

ھەرۋەسا ب پىرى يا بابەتىن خوەفە سىمايەكى ئىزدىياتىن پىنقە بى ديارە، ژ بەر قى چەندى ئەو سىتران ژ لايىن نافرۇكىن قە تايبەتمەندىيەكى ژ خوە را درىست دكەن كو ژ سىترانا دەقىرىن دى بىن كوردستانى يا جودا بيت. بۇ نەوونە: سىترانا شىخ مىرزايىن ئاقۇنسى، ئىزدى مىرزا، خەسەن و غەزالى، خەنسى و رەشۇ، فەرمانا قىرىق پاشا، مەمۇين غەلىكى، لاوكىن سىمۇقى، كاروانۇ، شەرى بەدەلى غەسۇ و ... ھتد¹⁴¹. دىسان ژىلى سىترانا فولكلورى يا ئىزدىيان ب تەف جۇرىن خوەفە، ئىزدىيان سىن جۇرىن دى ژى ھەنە ب رى و رەسەين پەرسىتگەھا لالاش قە د تايبەتن و جۇرەكى پىرۇزى و گىنگىن ژى ھەنە، ئانكو ئەم دكارىن بىزىن جەن وان دكەفتە دناقبەرا سىتران و قەولان دا، ھەر جۇرەكى ژى دەفەك ب تىن ھەيە، لى گەلەك شاخ ژى پەيدابويىنە، ئەو ژى خىزىمۇك، پاپىزۇك و رۇبارىن.

۱ - ۹ - ۱. خىزىمۇك، ب جۇرەكى سىترانا فولكلورى دھىتە ھۇمارتن ژبەر كو ب ساخلەتىن خوەفە دچىنە سىر سىترانا فولكلورى، خالا ھەرە ديار خودانى وى بىن ديار نىنە.

۱ - ۹ - ۱. ھەكە ژ ناقى وى ديار ئەو ژ لايىن نافرۇكىن قە بەحسا خىزىمان دكەت، ژىلى بابەتنى خىزىمى ئەو زىدەتر بەحسا دەروپىش و بابچاكىن ئىزدىيان و ئامازەيىن پىرۇز بىن ئىزدىياتى دكەت، ھەرۋەسا ژى عشقەكا قەلەندەران (عەشقىكا سۇفيانە) يا راستەقىنە تىدا ديار دەيت. بان ژى سالىۇخدانىن قەلەندەرانە ل ھەمبەر بابەتىن دلدارى، بان عشق و پىنگۇتنەكە بەرامبەرى خاس و بابچاكەكى ئىزدىيان، ھەر ژ بەر قى چەندى ژى ئەقى جۇرى سىترانى تايبەتمەندى يا خوە ل جەم ئىزدىيان ھەيە و ئىزدى ھەكە ئەدەبەكى گىرانىھا دەيتن و جۇرە پىرۇزىيەكى د دەنى.

ھەرۋەسا ژ لايىن روخسارى قە، سەبەقىيىن خىزىمۇكىن نە ھەكى بىن قەولان سى رىزى و د جىگىن، بەلكو سەبەقىيىن جۇرا و جۇر ژ لايىن ھۇمارەيا رىزان قە ھەنە، بۇ نەوونە: سەبەقى ۱، ۲، ۳، ۴، ۵، ۶، ۷، ۸، ۹.

۱۰ رىز ژى ھەنە¹⁴².

ھەرۋەسا ژى چونكى ئەف جۇرى سىترانى ژ بال خلمەتكارىن پەرسىتگەھا لالاش قە ب بابەتىن دلدارى ھاتىبە گۇتن، ژ لايىن نافرۇكىن قە بابەتىن ئۇل و ئەقىندارى تىكەلى ھەف دەن.

ھەيى باكەنە ھۇستا غەلى بلا بىتە دەرى دكەن، بلا خىزىمەكى چى بكن نە قوتلى چاكۇچى، نە كىشلى خەرگەمانى، ب خىر و خۇشى جەمايىت مالا شىخاى ھاتن، دا بگەتە خەلمەكە ژ خەملىت خودان ئىمانى¹⁴³.

۱ - ۹ - ۲. پاپىزۇك، ئىك ژ سىتران بان ژى بەيتىن گىنگە ژ ئەدەبىانا فولكلورى يا ئىزدىيان، ھەر ھەكى ژ ناقى وى ژى ديار ئەو ژ ئالى نافرۇكىن قە دەرىپىن ژ ئاف و نىشانى دكەت و ئەو ب ھاتن و نىزىكبوونا ۋەرزى پاپىزى دەيتە گۇتن، لى دىسان ژى د ناق قى بابەتنى سىروشتى و ۋەرزى را كۆمەكا بابەتىن دن ژى دەين باسكىن. مينا، ھىمايىن پىرۇز بىن ئىزدىياتى، سالىۇخدان، غەشقىكا قەلەندەرانە و ھندەك جاران ئامازەيىن سىكىسى اوەك خەز و رەمەكەك نەگۇر ژ سىروشتى مرقۇقى¹⁴⁴ تىدا ديار دەن، ھەرۋەسا (ئەف جۇرە سىترانە بەھرا پىر گل و گارزىدەنە)¹⁴⁵.

ژ ئالى كوبرى (ئاوازى) قە، ئەو ب ئاوايەك نەرم و رەحەت و تاپبەت و خەمگىن و بلند و نزم دەيت گۇتن (دەقەكا ئەدەبى يە ب دارىشتەكا پىر سۇز ژ چەند وىتەن جوان و سىفەتىن د جەن خوە دا و بكارىنانا پەيقتىن رەسەتىن كوردى پىكھاتى يە)¹⁴⁶. ژ لايىن روخسارى قە و ب تايبەت ژ لايىن ناوايىن ھۇمارا رىزان قە، سەبەقىيا پاپىزۇكىن ھەتا ۱۲ رىزكى ژى ھەيە¹⁴⁷، ئانكو ئەو ژى ھەكى خىزىمۇكى نازادى د سەبەقىيى دا ژ لايىن ھۇمارا رىزان قە ھەبويە، لى ئەگەر خىزىمۇك ھەتا ۱۰ رىزان چۆبىت: پاپىزۇك ھەتا ۱۴ چۆبە، پاپىزۇك سەرەراى ھندى ب ۋەرزى پاپىزى ھاتىنە گۇتن و پاپىز دەمى وانە، لى دىسان ژى ژ بال خلمەتكارىن پەرسىتگەھا لالاش قە د دەمەك تايبەت

دا ژوهرىزى پايىزى ھاتىنە گۈتن، ئەو ژى (چەند رۇژەكان بەرى جەژنا جەماين، ژ بەر كو بەرى خلمەتكار د چۈنە كەندى دۇغانا - قەزا تلىكىنى و ب مەرىزى و فاسمان گىنچ د كۇلان و سەراد دكرن و ب دەواران د ئابىنە پەرىستگەھا لالاش دا قوبىن پەرىستگەھى ب وى گىنچى جوان و سىپى بكن، ئەف رى و رەسىم ژ بال خلمەتكار و شكەستى و كۈچەك و ... ھتد، يىن ئىزدىيان قە دەانە كرن كو سالەكى قوبىن گەلى يى لالاشى سىپى دكرن و سالەكى قوبىن دەقەرىن ئىزدى نشىن) ئانكو ھەر دو سالان جارەكى قوبەك سىپى و جوان دكر، قىنجا ئەف كار ژى چەند رۇژان دۇم دكر و ئەقان كەسان دەر كارى خوە را ئەف پايىزۇك د گۈتن.

پايىزە ل من دەست دا، من ئەكر كار و بارى زفستانى.

چيائى بلند دخوازان مژ و مۇراتى.

بەرى يا خەلەف ئاغا دخوازان رەشىشەكە ھوورەبارانى.

...

دەنگەك ھاتە ژ ئەزمانا،

ھنا دگۈت، (مىباكەتن، كەتتە پىشتى ئەورانانا)،

ھنا دگۈت، اقيرىنا مەمى شقانانا).

...

قىرىن دكەتى تۇق و يىنى و كەھرىبانا،

ل سەر سىنگ و بەرى مىنى گەور و بۇز د دانا. (11)

پايىزۇك نە ب تەنى د نەف ئىزدىيان دا ھەنە، بەلكو ل دەقەرا بەھدىنان و د نەف كوردىن موسلمان دا ژى ھاتتە پارازتن. لى دىسان پايىزۇكىن وان ژى سەمبول و ھىمايىن ئىزدىياتىن و ئىزدىيان د نەف دا دكەقنە بەرچاڧ، ھەك ئامازەيىن، لالاش، شىخادى، باشىكى، كچىن شىخان و دنا، جەمەدانى و ... ھتد (12) ژ بەر قىن چەندى رەنگە ھەر ئىزدىيان بخوە قەھاندىن و ژ نەف وان چۈنە د نەف كوردىن موسلمان دا.

ئەرى دايكى، ئەز دى مرم، رۇژكا چارى،

كىلىكا بۇ من بىنن، ژ گەلىكى لالەشى ... (13)
 ۱ - ۹ - ۳، رۇبارىن، جۇرەكى سىترانى يە و ئىك دەق ب تىنى يە، لى گەلەك شاخ ژى پەيدابووينە (توخمەكى ئابىتە ژ ئەدەبى ئۇلى يى ئىزدىيان، ھەكى لاڧز، پايىزۇك، خەرىبى و ... ھتد) (14)، نەقنى قى جۇرى رۇبارىنە و د نەقەرۇكى ژى دا بەھسىن رۇباران دكەت، لى (شىخ مىرزايى خەتارى) دىژىت، ئەف جۇرە بەرىتە (رۇبارىن) ب ماناىا (رۇبار) ناھىت، بەلكو (رۇبارىن) ھە ئانكو (چۈنە/ دەريازونە)، يان ژى (چۈن و ھاتنە)، ئانكو (رۇشكى) يە.

يەك ژ ئابىتەمەندى يىن رۇبارىننى ئەو دەقەكى پەرسىيار و بەرسقى (15) يى سەرۋادارە، ھەرۋەسا ژ لايى نەقەرۇكى قە ژى ئىزىكى ھەردو جۇرىن پايىزۇك و خىزىمۇكانە، چۈنكى ئەو ژى بەھسا پىرۇزى و خاس و بابچاكىن ئىزدىياتىن دكەت، ھەرۋەسا سالۇخدانىن كەچكان تىدا دكەقنە بەرچاڧ، ئانكو ئەو ژى ژ بال خلمەتكار و كۈچەك و شكەستى يىن پەرىستگەھا لالاش قە ھاتىنە گۈتن و پەسن و سالۇخىن وان ژى عەشقەكا خوداى و سۇڧىگەرى و ھندەك جاران ژى عەشقەكا دىھوى بوويە.

خەملىت رۇبارا چىنە؟، خەملىت رۇبارا دار و بىنە.
 خەملىت فراتا چىنە؟، خەملىت فراتا كەلەك و مەركەب و زۇر گەمىنە.

خەملىت لاوكا چىنە؟، خەملىت لاوكا سىمبلىن رەشى د قەترانىنە.

خەملىت زەرىيا چىنە؟، خەملىت زەرىيا حن و مۇرىك و بەنك و بىزىنە.

خەملىت بووكا چىنە؟، خەملىت بووكا خىلى و سىپىچار و خىلىنە.

ھەبى عەسل دىن، دىنى شەرقەدىنە... (16)

۱. ئەدەبىياتا ئۇلى، ئەدەبىياتا ئۇلى يا ئىزدىياتىن ژ چەند ژانرىن جودا جودا يا پىنكەھاتى يە، ئەوان ژانران ژ لايى روخسار و نەقەرۇكى قە ئابىتەمەندى يا خوە ھەبويە، ئەقنى لخوارى ئەو ژانرىن.

و بىن توركى ژى (ب كوردى و توركى) ھاتىنە نقيسین:

دیللەرم .. دیللەرم
 دیللەر .. بیللەرم
 بوخ حەرام باش قولخەرم^{۱۲۲}
 ئەزم و ھەر ئەزم
 دەنوتى مسىرى ئەزم
 بازىدى بەستامى ئەزم
 ...
 دنيا يۇخ،
 ئاخىرت چۇخ
 ئەو جۇر و جەفا دنيا ھېچ يۇخ^{۱۲۳}

ئەم قى دياردەين د ئەدەبىياتا كلاسكى يا كوردى دا ژى دىينين. ئى قاىە بەرى وئ د ئەدەبىياتا ئىزدىياتىن دا ھەبويە، ئەف دياردەيە شارەزاي و شيانين وان قەوليبۇزار د بواری زمان و كەلتورى مللەتین دى دا ديار دكەت.

ژ كنارنى سەرۋاين قە، پىرى يا وان سەبەقەيان د ئىك سەرۋا (ئىك دەنگ) بوينە ئانكو ھەر سەبەقەيەك ب ناۋاين (B, B, B)، (A, A, A)، ۋەسا ھاتىنە درستكرن.

ژ كنارنى كىشى قە، پىر ل سەر كىشا فولكلورى يا كوردى ھاتىنە ئافراندىن، (مارف خەزەدار) دىئىت، (لە باش لىكولپنەۋە و خويندەنەۋە بەشى زورى ئايىنى يەزىدى يەكان، بوم دەرکەوت ئەم شىعرە ئايىنى يانەيان لە چوار چىۋە كىش و قاقىيەى گورانى و بەيت و جەبران و لاوك نەچۋونەتەۋە دەرۋە)^{۱۲۴} ب دىئنا مە ئەگەر قەكۆلىنن ئەكادىمى دقى بواری دا بەينە كرن؛ دىت كىشىن دى ژى بەينە دىتن. ئانكو ئەفا (مارف خەزەدار) دىئىت ژ بۇ ئەدەبىياتەكا دەۋلەمەند و تىر ژانر بىرارەكا قەبر نىنە.

ژ لاين توبۇگرافى قە، مينا دەقەكا ھوزانى يە و ژ چەند سەبەقەيان (پارچەيان) پىكھاتى يە، ھەر سەبەقەيەك ژى ژ چەند رىزان پىكھاتى يە، پىرى يا سەبەقەيەن قەۋلن ئىزدىيان د سى رىزىنە، كىم

۱ - ۲. قەۋل، تىكستەكا رىكخستى يە، پىشكا كرىنگ يا ئەدەبىياتا ئۆلى ئىزدىيانە^{۱۲۵}، ۋەكو ژانر بىن ئايبەتە ب ئىزدىيان قە (قەۋل ۋەك ئاف بۇ تىكستىت دىنى سەدا سەد ئايبەتن ب ئىزدىياقە)^{۱۲۶}، ۋەكو پەيغ. ژ تەف قەۋلان را (قەۋل) دەيتە گۆتن، ئى ئەو قەۋلنن فەلسەفى و خودان رامانن كور، ئىزدى دىئىتن: (قەۋلنن بەرانى)^{۱۲۷}.

ژ لاين زمانى قە؛ زمانى ئىزدىيان بى ئاخىشتن زمانى كوردى يە، پىرى يا وان ب دىالىكتا كورمانجى د ئاخىش، پىرى يا ئەدەبىياتا ئىزدىيان يا ئۆلى ژى و نەخاسمە قەۋل ب زمانى كوردى و دىالىكتا كورمانجى يا سەرى ب ئايبەت شىۋەزاي دەقەرا مەرگەھى (قەزا شىخان يا نھا) يە، ھەرۋەسا (كىتپىن پىرۇزا) ژى ب زمانى كوردى و ئەلفابا ئىزدىياتى يا ئايبەت كو ئەلفابا كوردى يا رەسەنە ھاتىنە نقيسین (پىشى ئەلىف بىيا خەتن ئىزدىيان ھاتىيە دىتن و جودا ژ ئەلىف بىيا ھەر زمانەكن دىتر ئەم دىئىن بىئىن ئەلىف بىيا زمانى كوردى يا رەسەنە)^{۱۲۸}.

ئەف ئەدەبىيات ژ لاين زمانى و فەرھەنگى قە گەنجىنەيەكا مەزەنە، ژ لاين ئافەرۇكى قە ژى ژ بۇ ئەدەبىياتا كوردى ب گىشتى دەۋلەمەندىيەكە كو (خزمەتبان بە زمان و وىژەى كوردى كىرۋوۋە)^{۱۲۹}، ئى ژ بەر كو د سەردەمى ئەف ئەدەبىياتە تىدا ھاتىيە ئافراندىن (ل وى دەمى كارىنكرنا ۋەلاتىن دەردۇر ل سەر دەقەرىن ئىزدىيان ھەبوۋ، لەورا دىينن ھندەك پەيغىن بىانى عەرەبى، تركى و فارسى ژى دكەقنە بەرچااف گەلى ۋوشەى ئايىنى عەرەبى يان لەم شىعرە ئايىنى يانەدا بەكارھىناۋە)^{۱۳۰}.

خالەكا دى سەبارەت زمانى قى ئەدەبىياتى، ھندەك تىكستىن ئىزدىيان ب ئەمامى ب زمانىن بىانى ھاتىنە نقيسین، ئى ئەو تىكست د كىمەن، ھىزارەكا كىم ب عەرەبى، دەقەك ب فارسى و دەقەك ب توركى ھەنە، ئايبەتمەندىيەكا دى يا دەقن ئىزدىيان بىن ب زمانىن بىانى ھاتىنە نقيسین ھەيە، ئەو ژى زمانى كوردى دابە پال قان زمانان، ئانكو ھندەك دەقن ب زمانى عەرەبى (ب كوردى و عەرەبى)، بى فارسى (ب كوردى و فارسى)

ژى دو رىزى يان چار و پىنچ رىزى، ئەف گھۇرىنە ژى ژى كارتىكرنا قەگۇھارتنا ل سەر زارى ب سەردا ھاتىنە، ئانكو سەبەقەيا درست يا قەولى سى رىزى يە. قەول ژ سەبەقەيان پىكھانى يە، سەبەقە ژى مينا زنجىرى پىكھە دگرىداينە، ئەف سىستەم ب قى پەنگى دەيتە درستكرن ارىزكا داوين ژ سەبەقا ئىكىر و رىزكا ئىكىر ژ سەبەقا دوئ ب ھەفە د گرىداينە^{۱۳۵}. ئەو رىزىن ھەفەگرىدانى درست دكەن د ھەقتەرىبن، يان ژى ب تىزى پەبفەك ھاتىيە گھۇرىن، يان ژى پاش و پىشئىخستىن ھاتىيە كرىن^{۱۳۶}، بۇ نمۇونە:

س. (۱)

۱. چى بەحرەكە عەمىقە

۲. پەدشال مە دكەت شەفىقە

۳. ئەم ژ دوور ئانىنە نىزىكە

س. (۲)

۴. ئەم ژ دوور ئانىنە كىنارە

۵. پىل دىننە مە ب دژوارە

۶. مە ب خودى خۇ ھەوارە

س. (۳)

۷. ھاوارى خودى خۇمە

۸. چەندى مەدەھا ژى د دەمە

۹. پەدشال مەن ئەوھە يىن ل عەرشال سەما^{۱۳۷}

وھەكە ديار، رىزا (۳) ژىس، (۱)، و رىزا (۱) ژىس، (۲) ب ھەفرا دگرىداينە، ھەروھسا ژى رىزا (۲) ژىس، (۲) و رىزا (۱) ژىس، (۳) ب ھەفرا دگرىداينە، ئەف سىستەم د گەلەك قەولان دا بەرچاڭ دكەفىت، د ھندەك قەولان دا ئەف سىستەم ناھىتە دىتن، بىن گومان ئەف نە دىتنە ژى ژ ئەگەرىن ل سەرزار قەگۇھارتنى ب درىزى يا چەندىن سەدەيان، تىكچۇيە، يان ژى (ھندەك جارار ل گۇرەيى باروودۇخان ھندەك گھۇرىن و سەرزىندەكرن ب سەردا كرىنە ژ بۇ بەرزەوھەندى يا وى سەردەمى،^{۱۳۸} ئانكو ئىزدىيان ھندەك گھۇرىن د قەولان دا كرىنە ژ پىنخەمەت خوە پارازتن و خوەگونجاندىن دا ئەو ملەت و باوهرىن دەردۇرىن وان قەرمان و قىركىران ب سەر وان دا نەلىنن. ئەف چەندە ژى بوپە ئەگەرا

ھندى سىستەمى قەولى تىك بچىت، ھەروھسا كا چەوا سەبەقەيىن ھەر قەولەكى ب ئاوايى زنجىرە ب ھەفرا دگرىداينە، وھسا قەول ژى ب قەولى قە يىز گرىداي بوپە، ئانكو قەول ب سىستەمەكى رىك و پىك ھاتنە ئافراندىن، بۇ نمۇونە د قەولى تەختان دا دەيتە گۇتن،

ئەف قەول قەولەكى ب قىرارە

مفنا ھەفتى قەولى ب ھۇمارە^{۱۳۹}

قەولى تەختا^{۱۴۰} قەولەكى قەلسەقى يە و يىن تايبەتە ب خوەدا قە، مينا كىلابا(مفتەبا) ھەفتى قەولى دەيتە زانىن، ئانكو كەسىن ئەقى قەولى باش نەخوينىت و نزانىت و ئىزارەزايى قەلسەقە و باپەتىن خوەداي نەبىت، نكارىت (۷۰) قەولىن دى تىبگەھىت. ئەفە ديار دكەتن قەول ژ ئالىن باپەتى قە ب ھەفرا د گرىداينە، يان ژى باپەت د ئافا قەولان دا د پۇلىن كرىنە، ئەف ژى راستە، ژ بەر كو ھەر قەولەك تايبەتە ب ھەلكەفتەكى يان رى و رەسم و دەمەكى قە، ئانكو ھەر قەولەك ل ھەر دەم و ھەر ھەلكەفتەكى ناھىتە گۇتن، ھەروھسا ژ ئالى شىوھىن گۇتنن قە ژى ژ بۇ ھەر وەختى قەول و بەيت ب رەنگەكى و كوبرەكى (ئاوازەكى) تىنە گۇتن، ئانكو قەول ژ قەولى جودايە و ل گۇرەي ھەلكەفت و ئاقەرۇكا قەولى ئاواز ژى دەيت گھۇرىن، بۇ نمۇونە: قەولى سەرمەركى ب تىن ل سەر مرى يان دەيتە گۇتن. ژ لايى وائايى قە، قەول زىندەتر بوارىن ئۇلى، ھزر و قەلسەقى يىن تايبەت ب ئىزدىيان قە بخوھقە دگرى. ۲-۲. بەيت، مينا تىكستەكا ھۇزانى يا رىكخستى يە (وھك ھەلبەست و سىروودىن دىنى نە)^{۱۴۱} ب رەنگەكى دى بىژىن(بەيت و گۇرانى لە بىنەرەندا لە خانەي شىعەرى كىشراودان)^{۱۴۲}. ژ لايى سەروايىن قە د ھندەك سەبەقەيان دا جۇت سەروا (مېنوى) تىدا دەيتە دىتن ئەف چەندە د قەولان دا بەرچاڭ ناپىت. ژ بەر كو سەبەقەيا قەولى يا درست سى رىزى يە. ژ لايى باپەتى قە ژى باپەتى وان تەف نە باپەتىن

ھاتىنە گۆتۈن. ئەقنى ژى مەبەستىن خوخە ھەبويىنە، ژىلى بايەتتەن تەكنىكى، ھەروھسا (ژ بۇ كو گەلەن ھاويردۇر ئىزدىيان و دىنى وان فىم بىكەن و بزىان ئەقە ملەتەكن خودان فىلۇسۇفىيەك تايەتە، ھەروھسا ژى ژ بۇ پىناسەكرنا خاس و باپچاكن خوخە ب وان خەلكان وھسا ئافراندىنە)^{۱۴۸}. ژ وان تەكستىن ب زمانى عەربى ھاتىنە گۆتۈن: انا وحدى، اسمعوا، الكرىم الله، غاب كونى (ئەو ب قەسىدا تاوسى مەلەك) ژى يا نافدارە، جویان^{۱۴۹}، خالى راھووم، زمزم بلادى، شرىت بالزئارە، شرىت بكأس الحب، صفا وقتى، كلمه الطلوع، نادىمى (لاتمىل)، ودونى لبحر البحور^{۱۵۰} و ... ھتە. گەلەك ژ وان ھەتا نھا نھاھاتنە بەلاقەكرن.

ژ بەر قى چەندى (خدرى سلیمان و خەلىلى جندى) دېئۇن: (ھەر ئىكستەكى ئايىنى ب زمانى كوردى ھاتتە گۆتۈن، ئىزدى دېئۇن، قەول گۆتۈن، يان بەيت، و ھەكە ب زمانەكى يانى ھاتىنە گۆتۈن دېئۇن: قەسىدە)، يا ژ مە قە، ئەقە نە پىقەرە، ژ بەر كو تەكستەك ب زمانى ئوركى ھەبە و كەس نابىئۇن، قەسىدە، دىسان پتر ژ (۳۰) تىكسان ب زمانى كوردى ھەنە^{۱۵۱} و ھەر دېئۇن، قەسىدە.

ل گۆرە دىتتا مە، قەسىدە ب كەسايەتى (خاس و باپچاكن) ھەردو چىنن شىخ و پىران (نەخاسمە ژى شىخان) ھاتىنە قەھاندن، ستايش، كەرامات و كاروبارن وان تىدا ديار دىن. ئەقە ژى وئ دىتتا مە تەكەز دكەت دەمى بەرى نھا مە ديار كرى ئەدەبىياتا ئىزدىانن ب سىستەمەكى رىكخستى ھاتىيە نىسەن. ئەورا ژى زۆرەيا كەسايەتى بىن شىخ و پىران قەسىدە و بەيت پى ھەبويىنە، ب دىتتا مە كەسايەتى يا بەيت يان قەسىدە پى نەى ژى، ئەو نەمايە و ھەدابوھە.

ژ لايىن ھۆمارى قە (سەبەقەن قەسىدان، مىنا بىن بەيت و قەولان نە گەلەكن)^{۱۵۲}. بەلكو كىمترن. ژ لايىن سەروايى قە ژى ھندەك قەسىدە ب (جۆت سەروا) ھاتىنە قەھاندن، ئانكو دقنى خالى دا ئىزىكى ھندەك سەبەقەبىن بەيتان دىت، ھەك قەسىدا

ئۆلى بىن گرنگن. بەلكو بايەنن ئۆلى و كىشتىنە، دىسان ھەكو تىگەھ(بۇ تىكستا لىف كوردىت نە ئىزدى ژى، ب تايەت ھۆزانىت كلاسىك ژى ھاتىيە بكارنانىنە)^{۱۵۳}. بەيتىن ھەتا نھا ھاتىنە بەلاقە كرن: بەيتا سوپى (بەيتا شىشمس)، ھىقارى^{۱۵۴}، بلبلا^{۱۵۵}، نىسرا^{۱۵۶}، مىر مچ، نەسىحەتا، سەرافى ھندى يا، بەھار، دنى و ... ھتە.

ھەروھسا ھەمو بەيت ب روخسار و نافەرۇك نە مىنا ئىكن، بەلكو ھەر بەيتەك ژ بەيتەكا دى يا جودايە، بۇ نەموئە: ژ لايى روخسارى قە، نەخاسمە ھۆمارەيا رىزان و سەروايى قە، ھندەك بەر ب سىستەمى قەولان دچن، ھەك: بەيتا سوپى، ھىقارى، بەيتا نىسرا، ئانكو سى رىزكىنە و كىمەك ژى چار رىزى و پىنج رىزىنە، ھەروھسا ژى بەيتا نەسىحەتا، سەرافى ھندى يا، بەيتا بەھار، ژ لايى رىزان قە پتر ئەو د شەش رىزىكە، ژ لايى سەروايى قە ژى تايەتى يا خوخە ھەبويىنە و زۆرەيا سەبەقەبىن وان لدووف قى سىستەمى لىخوارى چۆينە:

۱. A B
 ۲. A B
 ۳. A B
- ھندەك ژى ب قى سىستەمى:
۱. A B
 ۲. C B
 ۳. D B

ھندەك سەبەقە ژى لدووف چ سىستەمان نەچووينە و د ئازادبووينە، ئانكو ھەر رىزەك دەنگەك بوويە.

۲ - ۳. قەسىدە، تىكستەكا رىكخستى بە، ب كىش و سەلىقەبەكا سقك ھاتىيە قەھاندن. پترى يا وان بەخسى پەسنا خودى و خاس و باپچاكان دكەن، ھەر ژ بەر قى چەندى ژى (فەقىر حەجى فەقىر شمو) وان ژ قەولان ژى گرنگتر دىنن^{۱۵۷}. دىسان تايەتەبەكا قەسىدەيان ئەوھ (دگەل سەماين دەينە گۆتۈن)^{۱۵۸}. گەلەك ب زمانى عەربىنە، ھندەك ژى عەربى و كوردى تىكەل

(شىنشىمىسى تەۋرىنى)

A	نە يار دەەر
A	نە گۈيل دەەر
B	مەۋلدى جان
B	خالقى غەرد و غەزىمان ^{۱۵۷}

ھەبۈينە. ھەر دوغايەك ژى تىكىستەكى جودايە، بۇ نموونە: كەسەككى ئىزدى ب تىنى (۲۴۳)^{۱۵۶} تىكىستىن دوغايان زائىنە و ژ بەر بۈينە، لى ھەتا نھا ئەف ھژمار ب گىشى نەھاتىبە بەلاقەكرن.

ژ لايى كىشىنى قە، ل گۈرەي قەكۈلىنەكا (د. محەمەد بەكر) يا ل سەر (دوغايا رۇژھەلاتى) كرى ديار دىت كىشا خۆمالى يا كوردى (۸) برگەي ل سەر دەقى زالە و نەنانت كىشا غەروزي ژى ديار دىت^{۱۵۷}. دقى دەريارەيى دا (مارف خەزىنەدار) دىتت: (لە حەيران و لاوك و ھەندى لە بەينەكان و دوغا ئايىنى بەكانى يەزىدى بەكان بومان دەرنەكەوئى كە رەنگا و رەنگى كىش لە پارچە ھەلبەستىكدا يەككە لە خەصانسى روخسارى شىغىرى كوردى نەنەۋەيى)^{۱۵۸}.

۲ - ۵. رۇژە، ھىندەك دىيۇنى (دۇرۇگا شەمس)^{۱۵۹} نىك دەق ب تىنى يە، دەقەكى ئۇلى يى دىنۇ. ژ لايى ناقەرۇكى قە يى تايبەتە، ژ بەر كو ناقى زۇرەبا خاس و بايچاكىن ئىزدىيان ئىدا دەيت. ژ بەر قى چەندى مرۇف دكارىت بىزىت، ئەو مىنا دەقەكى رىبەرى يان ئەندىكسى يى خاس و بايچاكىن ئىزدىيانە.

۲ - ۶. سرود، تىكىستەكا ب كىش و سەرۋايە، نە گەلەك دىنۇ، لى دەرىپىنى ژ گەلەك تىشتان دكەت مللەت يى دەيتە ناسكرن، كۆمەكا پەيىقن سادەنە و ب پارچەكا مۇزىكى دەيتە گۆتن (سرود پارچەكە مۇزىكى يە و ستايشا دىرۇكا وەلات، داب و نەرىت و بەرخودانىن مللەتى دكەت و د ھەلكەفت و جەين تايبەت دا دەيتە گۆتن كو پىرىيا وان د گەرم و گورن، ئەفە ژى ژ پىنخەمەت ھىندى قىانا وەلاتى پىتر ل جەم تاكى پەيدا بكەت)^{۱۶۰}.

د ناقا ئەدەبىياتا ئىزدىيان دا سرود ژى دكەقنە بەرچاق، لى گەلەك دكىمن، يىن ھەتا نھا ھاننە بەلاقەكرن: (سرودا شەرفەدەين)^{۱۶۱} و سرودا(ھەيى رابە سولتان رابە)نە، ئەف سرود ژى پىتر لايى شەرى، بەرگرىن و نەتەۋايەتىن پىتقە يى ديارە، دىسان ژى د چارچۇقەبەكى ئۇلى دا ھاتىنە گۆتن و جۇرەكى پىرۇزى و تايبەتى يى ژى بخوھ قە درستكرىنە، نانكو

۲ - ۴. دوغا، دوغا وەكو زاراق ب واتايا (داخۋازى، ھىقى، پاراندن ژ ئالىن مروقەكى بىن ھىز و بى چارە، بۇ ھىزەكە پىروزە نە ديار تىت، ھەتا ئەو ھىز د ھانا وى بىت، ئەۋى ژ بەلايىت دىيائى بپارنىت، ل حالى وى بپرسىت و ھىقىيىن دلى وى بچى بىنت)^{۱۶۲}. ژ خوھ دوغا (ب ئىك ژ شىنۋەيىن دەستىپكى يىن دياربونا ھىزا ئىمانى - ئۇلى دەيتە ھژمارتن)^{۱۶۳}.

دوغا د ئەدەبى ئىزدىيان دا ب قى شىۋەي دەيتە دياركرن: (تىكەستەكى قەھوونابە، ناقەرۇكىن وان ھىقى و داخۋازىن ژ خودى و خاس و بايچاكان، ھىندەكىن دن بۇ چارەسەرىن و خوھ پاراستىن نە)^{۱۶۴}. سەبارەت ژانپى دوغايى، (د. محەمەد بەكر) ژ نەجامى قەكۈلىنا خوھ گەھىتى يە وى ئەنجامى ئەو دەق (دوغايا رۇژھەلاتى) پەخشانەكا رىتمى يە، نانكو (Prose Rhythm / النثر الايقاعى)^{۱۶۵}. لى ئەفە وى چەندى ناگەھىنىت تەف دەقن دوغايىن ئىزدىياتىن پەخشانىن رىتمى بىن، چونكى ھەر دەقەك نە ۋەكى دەقا دى يە و ژ لايى روخسار قە ژ ھەف د جودانە.

د ئەدەبىياتا ئىزدىياتىن دا دوغايىن فەرز^{۱۶۶} و نە فەرز ھەنە، يىن فەرز سىنە و دقنىت رۇژانە ژ بال مرۇقن ئىزدى قە د دەمى وان دا و سەرەپى شەھدا دىنى ب شەقى بەننە گۆتن، لى ئىزدىيان ھژمارەكا زۇر يا دوغايان ھەنە نە د فەرزىن، بەلكو ھەر ئىك ب بابەتەكى قە گرندايە و ل گۈرەي پىدقى يىنە، بۇ نموونە: دوغايىن چارەسەركرنا نەخوھشيان، دوغايا كىما ھەيىقن، نەزەرى، زەركى، ئىشا مەمكى ژنى و ...ھتد، دوغايىن تايبەت ب ھىندەك گىانەۋەران قە، مىنا: دوغايا دويشكى، گىرگراتكى (مىرى يىن)، گوركى و ...ھتد^{۱۶۷}.

ژ لايى ھژمارى قە، ئىزدىيان ھژمارەكا زۇر يا دوغايان

و... ھتە، ب ھەقىرا، يا پېنگھاتى يە. ژ بال زەلامېن ئۇلى يىن ئىزدىيان قە ل جەژن، ھەلکەفت و تازى يان دەھنە گۆتن، ئەف مسحابەتە چونكى گەلەك ژانرېن ئەدەبى بخوھقە دگىرىت، لەورا ژى ژ لاينى بابەتى و ناقەرۆكى قە ژى ژ كۆمەكا بابەتان پىنگدھىت، مينا بابەتىن، ئۇلى (ئىزدىياتى)، بىر و باوهر، رى و رەسم، جفاكى، ئەفسانەبى، بابەتىن رۇژانە و ... ھتە.

ژ لاين دىرۆكا پەيدابونى قە و كا ئايا بەرھەمىن كىزان نقىسەرى بووينە، تىشەكى ديار نېنە، ھەر ژ بەر ھندى ژى سەرەراي ئەو ژانرەكا ئەدەبى ئۇلى يە، ھەرۋەسا مينا دەقەكا فولكلورى ژى دەھنە ناسكرن. ژ بەر گو د سەرزارى بووينە و پىرى يا وان خودانى وان يى ديار نەبويە، دىسان ژى قەول و بەيت و قەسىدە د نأف دا نە و خودانى ھندەكان ژ وان د ديارن، ئەقە ژى ژ تايبەتمەندى يىن ژانرې مسحابەتىنە و ب قان تايبەتمەندى يان خوھ ژ ژانرېن دى جودا دكەت.

ئارمانجا مسحابەتى پەرۋەردە و فىزىكرنە، بەرى تاكى ئىزدى د دەتە ئىزدىياتىن، رى و رەسمىن ئىزدىياتىن، باشى بى، دوركرن ژ بابەتىن جفاكى يىن خراب، ئانكو وان ل گۆرەي ئىزدىياتىن پەرۋەردە و فىزى بکەت، زانبارى يان سەبارەت ئىزدىياتىن، دىرۆك، خاس و بابچاكىن ئىزدىياتىن بەدەنە وان¹⁷¹.

ئۇل و نەتەوايەتى تىكەل كرىنە، بۇ نمونە د سىرودا (ھەي رايە سولتان رايە) دا ھانى يە:

بەسما دېژتە بەسامە
دا ئەم ھەرن ئەپرانە
ل وان بكن قەرمانە
ھەي رايە، ھەي رايە، ھەي رايە،
ھەي رايە سولتان رايە
دا خەلكى ئىزدى تەنا بە¹⁷¹

۲ - ۷. سەرھاتى يىن خاس و بابچاكان، ب ئاوايەكى پەخشانكى ھاتبە گۆتن، بوپەرىن وان ب راستى قەومىنە، قەھرەمانىن وان ژى بابچاك و دەرونىشېن ئىزدىياتىن بوينە، ئانكو بابەتىن وان د ئايىنى بوينە، لى ھندەك تىشېن ئەفسانەبى كەتىنە د نأف دا و مينا ئەدەب دەھنە ناسكرن. د ھندەك كىناران دا بابەتىن كەرەمات و تىشېن سەرنجىراكىش ژى تېدا دياربىن، ئىزدىيان ھژمارەكا زۆر ژ ئەقان سەرھاتى يان ھەنە¹⁷¹.

۲ - ۸. مسحابەت، ژ لاينى تېگەھى قە ب وانايا شىرەتكرن دەھت، ناخفتنەكا سەرزارى يا پەخشانكى يە، مينا سەمىنارەكى يە، ژ شىرەت، دىرۆك، سەرھاتى، چىرۆك، ئەفسانە، قەول و بەيت،

ژىدەر و پەراويز

1. بىئىرە: د. خەلىل جىندى رەشۇ، پەرن ژ ئەدەبى دىن ئىزدىيان، بەرگى ئىكى، چاپا ئىكى، دەزگەھى سېپىرىز - دەۋك، چاپخانا ۋەزارەتا پەرۋەردى، ھەوليز، ۲۰۰۴، ل ۸۲.
۲. خىدرى سلىمان و خەلىل جىندى، ئىزدىياتى لىەر رۇشفايا ھندەك تىكسىتىد ئاينى ئىزدى يان. چاپخانەي كۆرى زانبارى كورە، بەشدا، ۱۹۷۹، ل ۸۳.
۳. خەلات باعدەرى، مېتۇلۇجيا د تىكسىتىن ئۇلا ئىزدىيان دا (قەولن سەر مەرگى ۋەك نمونە)، چاپا ئىكى، دەزگەھى سېپىرىز، چاپخانا خانى، دەۋك، ۲۰۰۸، ل ۵۵ - ۵۶.
۴. ب درىژى، بىئىرە: د. خەلىل جىندى رەشۇ، پەرن ژ ئەدەبى دىن ئىزدىيان، بەرگى ئىكى، ل ۷۱.
۵. بىئىرە: داود مراد خەتارى، مەم و زىن - سى قەرسىيونىن وى ژ دەقەرېن ئىزدىيان، ژ ۋەشانىن ئەنستىتوتيا كەلمپورى كورە، چاپا ئىكى، چاپخانا مارۇ، سلىمانى، ۲۰۱۱.
۶. Binère.]Qadir H. Ido. Leyl û Mecrum, govara Laliş, jîmare 16, Dihok, Tebaxa 2001, l. 226 - 216.
۷. گەلەك ژ سەرھاتى، چىرۆك و ئەفسانەبىن ئىزدىيان سەرەراي ھندى ب پەخشانكى دەھنە گۆتن، لى د نأفا وان بخوھ دا ھۇزان

- زى ھەنە و ب سىترانكى زى دەينە گۆتن. ئانكو زاتىرى (ھۇزان و پەخىشان) تىكەلى ئىك دىن.
۸. ب درىژى سەبارەت قىل سەرھانى بان، بىنرە: رىسان ھەسەن: لالىش د سىترانا دىرۆكى يا كوردى دا، چاپا ئىكىن، چاپخانا ۋەزارەتا پەرۋەرەن، ھەولتەر، ۲۰۰۰، رىسان ھەسەن بەستامى، سەرھانى و غەربىيا خەنىسىن و رەشۇ، چاپخانا ھاوار، دھۆك، ۱۹۹۹.
۹. ژ بۇ بيتتا ھىدەك ژ فان سەرھاتىن گىان دىبارەبۇنى، بىنرە: تارق شوكرى خەمۇ، خۇناسىن و كۆچەك زان (سەرھاتىن دىرىن)، چاپا ئىكىن، دەزگەھىن سىپىرىن، دھۆك، ۲۰۰۸ و كۇقان خانكى، سىدەرا شىشمىس، سەرھانى و ئەفسانە ژ فۇلكلۇرى ئىزدىيان، چاپا ئىكىن، ژ ۋەشانىن ئەنستىتۇپا كەلەپوورى كوردى، چاپخانا كەمال، سىلېمانى، ۲۰۱۱.
۱۰. سەبارەت فان چىرۇكان ب درىژى، بىنرە: تارق شوكرى خەمۇ، خەون (سەرھاتىن كەقان)، چاپا ئىكىن، دەزگەھىن سىپىرىن - دھۆك، چاپخانا ھەجى ھاشىم - ھەولتەر، ۲۰۰۶، كۇقان خانكى، سىدەرا شىشمىس، و ئىدىس فارقىنى، مىسكى زازا - چىرۇك و سەرھانى ژ دەقەرىن ئىزدىيان، پىرۇزەيا ئەنستىتۇپا كەلەپوورى كوردى، چاپا بەكەم، چاپخانا كەمال، سىلېمانى، ۲۰۱۲.
۱۱. ب درىژى سەبارەت گۆنتىن مەزنان، بىنرە: ۋەھىيا مەھمەد سەئىد ياسىن، گۆنتىن پىشىنان ل دەقەرا بادىنان، چاپا ئىكىن، چاپخانا ھاوار، دھۆك، ۲۰۰۶ و كۇقان خانكى، گۆنتىن مەزنان د ھۇزانا جەگەرخوین دا - خواندەكە ژ بۇ ئەف دىوانىن وى، چاپا ئىكىن، چاپخانا نازادى، دھۆك، ۲۰۰۸.
۱۲. خەلك ل جەنى ئاقى قى خوداۋەندى ئاقى خوداۋەندىن جۇراۋجۇر بكاردلىن و نىرىن دى ژى ۋەسا، ئانكو نىرىن ھىدەك نىيات ھەنە لى ھەر كەسەك ۋەكى خۋە بكاردلىنەت.
۱۳. بوسىف بەرى، نىرىن، گۇقارا لالىش، ژمارە ۴۱، ھىزەيران، دھۆك، ۲۰۰۴، ل ۱۷۸ - ۱۷۹.
۱۴. ۋارد بىر سالام: فىلسەفە النىكەنى قى پىقافات الشىعوب، <http://magazine.imn.iq/articles/view.13965>
۱۵. زۆرىما فان سىترانان ب نىن سىتران نىن، بەلكو د ھەمان دەم دا داستان، سەرھانى و چىرۇكىن زى، ب درىژى سەبارەت دەقەن فان سىترانان، بىنرە: [رىسان ھەسەن: لالىش د سىترانا دىرۆكى يا كوردى دا]، [رىسان ھەسەن، شىنگال ۋەك قوتايخانا سىترانا فۇلكلۇرى يا كوردى، چاپا ئىكىن، ژ ۋەشانىن رىشمەرىا گىشتى يا كاروبارىن ئىزدىيان، چاپخانا رۇشنىبىرى، ھەولتەر، ۲۰۱۱، خىرى شىنگالى، ل چىيىن شىنگالى قەبەمبا كەمۇن نىرە، ۱۱۱ ل ۲۷۳ - ۲۷۲، خىرى شىنگالى، ل چىيىن شىنگالى قەبەمبا كەمۇن نىرە، بەرگى دووى، چاپا ئىكىن، ژ ۋەشانىن ئەنستىتۇپا كەلەپوورى كوردى، چاپخانا ئەۋار، سىلېمانى، ۲۰۱۱، داۋە مراد خەتارى، ھەر سىترانەكى چىرۇكەك ژ دەقەرىن شىنگال و شىخان، ژ ۋەشانىن ئەنستىتۇپا كەلەپوورى كوردى، چاپخانا شىخان، سىلېمانى، ۲۰۱۰ و Christine Allison, Yezidi Sozlu Kulturu, ingilizce ve Kurtçeden Çe viren, Fahriye Adsay, Avesta Yayinlari, Bariş Matbaacilik, Istanbul, 2007.
۱۶. بىنرە: د خەلىل جىدى رەشۇ، پەرن ژ ئەدەبىي دىنى ئىزدىيان، بەرگى دووى، ل ۱۰۵۹ - ۱۰۵۰.
۱۷. چاڭپىكەفتەك دگەل شىخ مىرزايى خەتارى (سىترانىئىزە و شىرەزايى ئەدەبىياتا ئىزدىيانى) يە، ل ساللا ۱۹۳۰ ل گوندى خەتارى - تاحيا ئەلقوش ژ دىكبوويە، ل پەرىستگەھا لالىش - شىخان، ل رۇزا ۱۲/۸/۳۱، ۲۰۱۲.
۱۸. ئەرىك فرۇم: چەمكى مرۇف لى ماركس، و، بۇ غەربىي: مەھمەد سەئىد رەساس، و، بۇ كوردى، ئازام جەمال سابىر، چاپخانى ھوار چىرا، سىلېمانى، ۲۰۰۵، ل ۱۵.
۱۹. غەبلىغەزىز خەيات، سىترانا فۇلكلۇرى يا كوردى، گۇقارا لالىش، ژمارە ۱۲، دھۆك، كانونا دووى ۲۰۰۰، ل ۲۲۲.
۲۰. Xêrî Bozanî, Payîzok, govara Laliş, jimare 9, Dihok, Şûbata 1998, l. 192.
۲۱. بىنرە: د خەلىل جىدى رەشۇ، پەرن ژ ئەدەبىي دىنى ئىزدىيان، بەرگى دووى، ل ۱۰۶۲ - ۱۰۶۰.
۲۲. چاڭپىكەفتەك دگەل شىخ مىرزايى خەتارى ل پەرىستگەھا لالىش، ل رۇزا ۱۲/۸/۳۱، ۲۰۱۲.
۲۳. Stranvan: chant d'atomne, govara Hawar (govareke rewşenbîrî bû, ji bal binemala Bedirxani yan ve li 1932-1943 li derdikeft), jimare 31, Şam, tebaxa 1941, l. 15.
۲۴. ھىجى جەقىر: قەفتەك سىترانىن فۇلكلۇرى ل دەقەرا بادىنان، چاپا ئىكىن، ۋەشانىن ئەنستىتۇپا كەلەپوورى كوردى، چاپخانا ناراس، ھەولتەر، ۲۰۰۷، ل ۲۰ - ۲۳.

۲۳. حىجى جعفر: قەتەمكا سىترانئىن فۇلكلۇرى ... ھەمان لاپەر.
۲۴. م. س. ھەكارى: سەبەقە و زىجىرا رۇبىرىتا. گۇفارا لالاش. ژمارە ۱۰. دھۆك. كانونا دووئى ۱۹۹۹. ل. ۱۴۶.
۲۵. د. خەلىل جىندى رەشۇ: پەرن ژ ئەدەبىي دىنى ئىزدىيان. بەرگى دووئى. ل. ۱۰۴۵.
۲۶. چاقىنكەفتەك دگەل شىيخ مىرزايىن خەنارى ل پەرستگەھا لالاش. ل رۇزا ۲۱/۱۲/۲۰۱۲.
۲۷. سەبارەت گىرنكى يا قان قەولان د ئىزدىيانى دا. بىئىرە: رىسان حسن: گىرنكىيا قەولان د ئىزدىيانىدا. گۇفارا لالاش. ژمارە ۲۴. دھۆك. خىزىرانا ۲۰۰۶. ل. ۸۲ - ۸۹.
۲۸. د. خەلىل جىندى رەشۇ: پەرن ژ ئەدەبىي دىنى ئىزدىيان. بەرگى ئىككى. ل. ۸۲.
۲۹. مېنا قەولنى: تەختا، قەرەقرقان. ئافراندىنا دىيانى. زەيونى مەكسور. شىخوبەكر و ... ھتد.
۳۰. ئىسماعىل بادى: ئەلىف بىن يا ئىزى يان. گۇفارا لالاش. ژمارە ۱۰. دھۆك. كانونا دووئى ۱۹۹۹. ل. ۱۸۶.
۳۱. سىدىق بۇرەكەبى: مېزۇوى وئىزى كوردى. بەرگى سىيەم. چاپى بەكەم. دەرگاى ئاراس. ھەولنىر. ۲۰۰۸. ل. ۳۶.
۳۲. مەرووف خىزەدار: كىش و قافىە لە شىيەرى كوردى دا. چاپخانەى (الفوام). بەغدا. ۱۹۶۲. ل. ۴۲.
۳۳. خىزى بۇزانى و م. س. ھەكارى: قەرىستەك ژ ئىكسىتىن دىنى ئىزدىيانرا. پىشكا دووئى. گۇفارا لالاش. ژمارە ۱۷. دھۆك. كانونا دووئى ۲۰۰۲. ل. ۱۳۹.
۳۴. چاقىنكەفتەك دگەل دەشتى شىيخ زەيدىن شەمسانى (قەولىيىزە. ژ دايكوبىن سالا ۱۹۶۴ ل گوندى خانكا كەقن - دھۆك). ل كۆمەلگەھا خانكى. ل رۇزا ۲۰/۱۲/۲۰۰۲.
۳۵. مەرووف خىزەدار: كىش و قافىە لە شىيەرى كوردى دا. ل. ۴۲.
۳۶. كۇفان خانكى: كاغەزىن رەخنەبىر - خواندىن پىكەھاتەبى - سىمانىكىنە ژ بۇ چەند تەكستەكىن ئەدەبى. چاپا ئىككى. چاپخانا زانكۇيا دھۆك. دھۆك - ۲۰۱۰. ل. ۲۶.
۳۷. ھەمان ژىدەر. ل. ۲۶ و ۲۷.
۳۸. عزالدىن سلېم باقسىرى: مەرگەھ الاىزىيە الاصل. التسمية. المفاهيم. الطفوس. المراسيم و النصوص العينية. الطبيعة الاولى. مطبعة (خەبىت). دھۆك. ۲۰۰۳. ل. ۲۹۰ - ۲۹۱.
۳۹. خىزى شىنگالى: الاىزىيە و مصحف (رۇزا المقدس. الطبعة الاولى. مطبعة اساء. السليمانية. ۲۰۰۲. ص. ۳.
۴۰. رىسان ھەسەن جىندى و بىن دى: ئىزدىيانى - وانە بۇ قوتابىن ئىزدىيان - رىزا دووئى ئاقتىجى. ل. ۴۴.
۴۱. سەبارەت دھقى فى قەولنى ب درىزى. بىئىرە: [ھەمان ژىدەر. ل. ۳۷ - ۴۴].
۴۲. Mırza H. Dinnany: pirojek ji bo danana Êzidiyology, xeleka 2, govara Roj, jimare 4 - 5, Nisana 1998, l. 17.
۴۳. محمد بكر محمد: كىش و رىنى شىيەرى فۇلكلۇرى كوردى. نامەى ماستەر. كۆلىجى ئاداب. زانكۆى سەلاھەدىن. ۱۹۹۰. ل. ۱۵۰.
۴۴. د. خەلىل جىندى رەشۇ: پەرن ژ ئەدەبىي دىنى ئىزدىيان. بەرگى ئىككى. ل. ۸۳.
۴۵. ب درىزى سەبارەت قان بەيتان. بىئىرە: بەدەلنى قەقىر ھەجى: بەيتا سوپى و ھىقارى. گۇفارا بەيان (گۇفارىكى وئىزىيە و ھۇنەرى گىشتى بوو. وەزارەتى راگەباندن. دەرگاى ھاوکارى چاپ و بلاوكرىدەھەى كوردى مانكى جارنك دەرىدەخست). ژمارە ۱۵۴. نىسانى ۱۹۸۹. ل. ۸۳ - ۸۸.
۴۶. ب درىزى سەبارەت قان بەيتان. بىئىرە: بەدەلنى قەقىر ھەجى: بەيتا بىلا. رۇژناما بىراق (رۇژنامەكا ھەفتىانە. سىياسى. گىشتى بول بەغدا دەرىدەخست). ژمارە ۲۱. يا رىكەفتى ۱۹/۱۲/۱۹۸۹. ل. ۵.
۴۷. Bi dirêjî binêre:]Bedel Feqî Hecî, Beyta Nisra, govara Laliş, jimare 26, Dihok, Nisana 2007, l. 71 - 78.
۴۸. چاقىنكەفتەك دگەل قەقىر ھەجى قەقىر شەمۇ (ل سالا ۱۹۲۳ ل گوندى گابارا - قەزا شىخان ژ دايك بوپە. پىشكەكا مەرن ژ ئەدەبىياتا ئىزدىيانى ل سەر دەستىن وى ھاتىمە پارازىن. ئەو د ئەدەبىياتا ئىزدىيانى دا ژ كەسىن شەرەزا بىن ئىككى بە و ئىزىكى ۸۰ سالان خىزەمتا پەرستگەھا لالاش كرىە. ل ھالا وى ل باعدەرى. ل رۇزا ۲۷/۱۲/۲۰۱۲.
۴۹. چاقىنكەفتەك دگەل بىر شەمۇ پىر فەرھان (بابى چاوشە - پەلەبەكا جقاتا رۇحانى يا ئىزدىيانە. پىر شەمۇ ژ دايكوبىن سالا ۱۹۷۵ ل كۆمەلگەھا مەھەتن - شىخان. ل پەرستگەھا لالاش. ل رۇزا ۲۸/۱۲/۲۰۱۲.

48. Mîrza H. Dînnanyî: pirojek ji bo danana Êzidiyology, xeleka 17. I, 2.
49. ئەف تىكىستە (چۆيان) ب شىۋەين ناخفتنا خەلكن باشىك و بەحرانى يە، ژ بۆ درىزى با فى تىكىستى، بئىرە: د خەللىل جندى رەشۇ: پەرن ژ ئەدەبىي دىنى ئىزدىيان، بەرگى دووي، ل ۷۵۸ - ۷۵۹.
50. خىزى بۇزانى و م. س. ھەكارى: فەرسەمك ژ تىكىستىن دىنى ئىزدىياترا، پشكا دووي، ل ۱۲۸ - ۱۴۹.
51. بئىرە: د خەللىل جندى رەشۇ: پەرن ژ ئەدەبىي دىنى ئىزدىيان، بەرگى دووي، ل ۶۱۸ - ۷۱۶، ل ۷۵۴ - ۷۱۱.
52. خىزى بۇزانى و م. س. ھەكارى: فەرسەمك ژ تىكىستىن دىنى ئىزدىياترا، پشكا دووي، ل ۱۲۴.
53. ب درىزى، بئىرە: خدرى سلیمان و خەللىل جندى: ئىزدىياتى لىەر رۇشنايا...، ل ۱۲۲.
54. د خەللىل جندى رەشۇ: پەرن ژ ئەدەبىي دىنى ئىزدىيان، بەرگى ئىكىن، ل ۷۹.
55. د خەللىل جندى: ادعيە الازىديە، القسم الاول، مجله لالش، العدد ۱، دھۆك، خريف ۱۹۹۳، ص ۶۴.
56. شەمۇ قاسم كەلۇ و يىن دى: ئىزدىياتى، وانە بۇ قوتابىين ئىزدى يان، رىزا شەشى ئامادەبى، چاپا سىيىن، چاپخانا (العدالة)، بمغدا، ۲۰۰۴، ل ۸۰.
57. د محەممەد بەكر: ئەدەبىي كوردىن ئىزدى پۆلكىن و ھۆنەرسازى، پشكا ئىكىن، گۇفارا لالش، ژمارە ۱۲، دھۆك، كانونا دووي ۲۰۰۰، ل ۱۹۶.
- * دوعايىن فەرز ئەقن: دوعايا فەجرى (بەرى رۇژ دەرکەفیتا)، دوعايا سىيىن (دگەل دەرکەفتنا رۇژى)، دوعايا ھىقارى (دگەل رۇژناغا)، دەمى ئىزدى پەرەستەي خوەئى دىن و دوعايىن خوە دگەن: دەسنى راستىن د داننە سەر دەستى چەپىن و ل ھەبەرى كىنارى رۇژى رادوھەستىن، چوتكى رۇژ قوبىلمتا ئىزدىيانە و سەرى خوە د چەمىنن و دوعايا خوە دگەن، ئىزدى (دوعايىن خوە ب شىۋەپەكى نەپتى دگەن) رەشىد بەنەمەر: بەزىياتى دىنەك كەقنە چ تىكەلى نە لگەل بەزىد و نە لگەل شەپتان ھەپە، دورمانجورى كارتىكىرە و ناسناما خوە پاراستىيە، و: گازى، خەلەكا سىيىن، گۇفارا گازى، ژمارە ۲۰، دھۆك، ۱۹۹۶، ل ۱۰، دەنگىن خوە ژى بلىند ناكەن، ب وئ باوهرى دەمى ئەو دوعايىن دگەن ل كىدەرئى بىن خوەدا ئاگەھ ژى ھەپە، درويش حسو، الازداهيون اليزيديون، الطبعة الأولى، اوست برويسن، ۱۹۹۲، ص ۸۶.
58. ژ بۇ پتر پىزىيانان سەبارەت چۆرىن دوعايان د گەل دەقبن وان، بئىرە: د خەللىل جندى: ادعيە الازىديە، القسم الاول، ص ۶۴ - ۸۰، د خەللىل جندى: ادعيە الازىديە، القسم الثاني، مجلة لالش، العدد ۲ - ۳، دھۆك، ۱۹۹۴، ص ۱۲۸ - ۱۵۴ و سەمەيد خەللىل ھەسكەر: دوعايىن ئىزدىيان، چاپخانا ھاوار، دھۆك، ۲۰۱۱.
59. د خەللىل جندى رەشۇ: پەرن ژ ئەدەبىي دىنى ئىزدىيان، بەرگى ئىكىن، ل ۷۷.
60. ب درىزى بئىرە: د محەممەد بەكر: ئەدەبىي كوردىن ئىزدى پۆلكىن و ھۆنەرسازى، پشكا ئىكىن، ل ۱۹۲ - ۱۹۶.
61. مەرۇف خزنەدار: كىنش و قافىيە ئە شىعەرى كوردى دا، ل ۴۲.
62. Tosinê Reşîdî Êzdiyatî, olek hê jî nenaskirî, çapa yekemîn, weşana Lîs, Istanbul, 2010, l. 233.
63. (د. م. نشىد وطنى. <http://ar.wikipedia.org>)
64. سرودا شەرفەدەين مىنا سرودەكا مىلى يە، ھەر دەمى تەمبۇرئاننى ئىزدى تەمبۇرئان لىن دخت ل پىشى يى دەست ب گۇتتا وئ سرودى دگەت. رىسان ھەسەن: شنگال وەك قوتابخانا سترانا فلکلورى يا كوردى، (۲۰۱۱، ل ۱۱)، و سەبارەت دەقن قن سرودى ژى، بئىرە: İvan Derwêş Casim: Sirûda Şerfedîn bi zimanê Mûzîkî, govara Laliş, jîmare 13, Dihok, Tebaxa 2000, l. 222 - 223.
65. بئىرە: كۇفان خانكى، سرودا ھەپى رابە سولتان رابە، گۇفارا مەحفەل، ژمارە ۹، دھۆك، ۲۰۱۲، ل ۳۱ - ۳۴.
66. ژ بۇ دىتتا ھندەك ژ فان سەرھاتى يان، بئىرە، تارق شوكرى خەمۇ: خەون، تارق شوكرى خەمۇ: خۇناسىن و كۇچەك زان، خىزى شنگالى، ل چاپا شنگالى فەپقەبا كەوي نىرە، بەرگى ۱، ل ۱۵ - ۱۰۸ و كۇفان خانكى: سىدەرا شىشىمس، ۲۰۱۱.
67. بئىرە مسحابەتان، د خەللىل جندى رەشۇ: پەرن ژ ئەدەبىي دىنى ئىزدىيان، بەرگى دووي، ل ۷۱۵ - ۸۴۱.

رەخنا ئەدەبىي ل دەقەرا بەھدىنان (دەسپىك، وەرار و ئاستەنگ)

د. نىمىت اللە ھامىد نىھىلى

زانكۇيا دھۆك - كۆلىزا زانستىن مەرقاھىتى

رىك و شىۋازىن بىكارھاتى ژىۋ شىۋقەكرنا بەرھەمىن ئەدەبىي و پولىنىكرنا وان و جوداكرنا بەرھەمىن باش ژىيىن خراب، داکو لايەنىن باش و خرابىن بەرھەمان بەھىنە دەسنىشانكرن ل دووڧ ھىندەك تىبىنى و داتايىن ھوپىر كو ھەلسەنگاندنا بەرھەمان ل دووڧ وان دەھىتە كىرن و بىرار ل سەر دەھىتە دان¹¹. ئەقجا ل دووڧ ئاستىن روشنىبىرىن رەخنەگرى و شىۋازى ھۈنەرىن بەرھەمى ئەو ھەلسەنگاندنە دەھىتە ژىك جوداكرن. ھەرۋەسا سەردەم و قۇناغ ژى كارىگەرىن ل سەر شىۋازى خواندنا بەرھەمان دكەت و جۈزى خواندنا وان دەسنىشان دكەت. ئەورا دىشىن بىزىن پىناسەپىن ھەمەجۈرۇ بەرھەمان ئەدەبى ھەنە و ئەقەزى دەولەمەندىيا رەخنا ئەدەبى دياردكەت ژلاپەكىقە و ژ لايى دىتر ژى مەودا و بىاقىن بەرھەمىن وى ژى بەرچاف دكەت. بۇ نەمۇنە (رىنىە وىلك) دىئىت: (رەخنە يا بىكھاتىبە ژ ۋەسفىكرن و شىۋقەكرن و پىنداچوون و ھەلسەنگاندن و بىراردانى ل سەر بەرھەمەكى ئەدەبى ل گەل دياركرنا بىنەماپىن ئىستاتىكى و گەنگەشەكرن ل سەر تىگەھان¹². دقنى پىناسىن دا چەند كىرازەك بۇ رەخنا ئەدەبى ھاتىنە دەسنىشانكرن ئەۋزى: (ۋەسفىكرن، شىۋقەكرن، ھەلسەنگاندن، بىراردان، گەنگەشەكرن). و ب دىئنا رىنىە وىلك

رەخنا ئەدەبى دىناق ئەدەبىياتا جىھانى دا زۇرا كەقنارە. ۋەكو زۇرىمى زانستىن دىتر، رەخنا ئەدەبىي ژى ل يونانى دەسپىكىرىە. ال دەسپىكى رەخنە ل يونانى ب شىۋەكى سادە دىارۋوبە. پاشى ھىدى ھىدى بىنشكەفتن و گەھورىن بىسەردا ھاتىنە تاكو ل سەردەستى نەرسىتۋى شىۋەپىن تىۋرەكا ديار بەرچاف بوۋى. دوى دەمىدا ھىندەكا رەخنە ۋەكو راقەكرنەك(تەسپىر) بۇ تىكستان بىكارىناپە و ھىندەكان ژى ۋەكو ھەلسەنگاندنەك ل دووڧ ھىندەك بىقەرنىن جفاكى ۋرەۋىشتى بۇ تىكستان تەماشىمى رەخنى كرىە¹³. ئانكو رەخنا ئەدەبى ژ رامان و دىتنەكا سادە دەسپىكىرىە و پاشى رامانىن بەرھەمىر و بىاقىن جوداتىر بىخۇقەكرىنە.

« تىگەھ و پىناسىن رەخنا ئەدەبى:

بىگومان دىرۋكى دا گەھورىتىن زۇر بىسەر تىگەھى رەخنا ئەدەبى دا ھاتىنە و ب گەلەك شىۋەپان و دكوژىن جودا جودا را رامان بۇ ھاتىنە دەسنىشانكرن. بۇ نەمۇنە دژئەدەكى دا ھاتىبە كو: (رەخنە: Criticism) ھۈنەرى راستقەكرنا بەرھەمىن ئەدەبى و ھۈنەرى بە شىۋقەكرنا ۋاپە ل دووڧ بىئانەكى زانستى. ئەگەر ئەم بىزىن (literary criticism) رامانا وى دىتە ئەو

زمانە) ^(۸) ھەلبەت ئەو زمانى رەخنەزى پىن دەپتە نقىسین يىن جودايە ژ زمانى ئاقراندنا تىكسىتىن ئەدەبى يان زمانى رۇزانە، لەورا ھاتىبە گوتن كو: (زمانى رەخنەبى زمانى شىروڧەكەرنى بە ^(۹) ئانكو پىندىقىيە رەخنەگرى شىيانىن شىروڧەكارى ھەبىن و ژ لاين دارىتتا گوتارا رەخنەبى ژىشە يىن شەھەرزا بيت دزمانى دا. و ھەر ژىەر ئەوئى پەيوەندىيا دناقبەرا رەخنى و تىكسىتىن ئەدەبى دا ھەي ھاتىبە گوتن كو: (پەيوەندىيا دەقنى رەخنەبى ب يىن ئاقراندىقە پەيوەندىيا دووڧەلانك و دووڧچووويە، چونكى دەقنى ئەدەبى پىندىقىيە ئارمانچ و گەوھەرئى رەخنەبىن بيت) ^(۱۰) ب قى رەنگى بۇ مە دياروو كو رەخنا ئەدەبى ب گەلەك شىئوھىيان ھاتىبە دپتن و ب تىگەھ و پىناسىن جودا ھاتىبە پەيرەوكرن. ئەقەزى گروڧى وھرار و پىششەچوونا رەخنا ئەدەبى يە د مئزۇويا ئەدەبىياتناسىيا جىھانى دا.

* رەخنا ئەدەبى و ئەدەبىياتا كوردى:

رەخنا ئەدەبى وەكو لەكەن گىرنگى ئەدەبىياتناسىي گىرندابى فاكتەرىن دەرەكى و ئاڧخۇيى يە. ئانكو ھوكارىن بابەتى و خۇدى كارىگەرىن ل سەر شىئوھ و سەمتا رەخنەبى دكەن ل ھەموو سەردەم و دناق ھەموو مللەتان دا. رەخنا ئەدەبى گىرندابى دەقنى ئەدەبىيە و ل سەر روويەرىن وى كارەكەت، دەرئەنجامىن پىشكەفتن و وھارا وى يە. د ئەدەبى كوردى دا وەكو ئەدەبى مللەتېن دى شىئوھ بەرى ژانرىن دپتر جەن خوە گىرنىيە، لەورا سەرھەلدان و پەيدابوونا رەخنى ژى دقى بوارى دا زوونر بوويە ژبوارتىن دى. (رەخنەبىيا كوردى مئزۇويەكا دوور و درىژ نىنە، لەورا ژى ھىنشتا ئەم نەبوويە خودان كەلتووورەك و مىراتەكى رەخنەبىن باش) ^(۱۱) ژىرەندى ئەگەر تەماشەي قەكولپىن رەخنەبىن كوردى ژى بىكەين دى ئەوئ بىن سەربورى و كىنم شارەزاھىيا دناقدا بىنېن و ھەستېنكەين. ل (كوردستانا ئىراقى) (رەخنەبى ئەدەبى وەكو زۇر ھۇنەرى ئەدەبى تر لە باوھىشى رۇژنامەو و كۇڧار و لەگەل بلابوونەوھى چاپ و چاپەمەنى لە دوای جەنگى جىھانى يەكەمدا گەشەي كرد و جەگەرى كرد ^(۱۲)

پىندىقىيە ئەڧ ھەمى كىرپارە ژ لاين رەخنەگرىشە ل سەر تىكسىتى بھىتە ئەنجامدان تاكو بشىن كارى وى ب رەخنا ئەدەبى بىناق بىكەين. دىسا (ئوسكار وابلدا) دىژىت، رەخنە داھىنانەكە ل سەر بەرھەمى ئەدەبى دەپتە كىرن و وى بەرھەمى دكەتە دەسپىك و ژى دەريازدېيت داكو بەرھەمەكن دپترى نوئى ژى بىئافرىنىت) ^(۱۳) ئەڧ نقىسەرە رەخنا ئەدەبى وەكو داھىنان دەھژمىرىت و ب وى مەرجى كو دقنىت ل سەر بەرھەمەكن ئەدەبى بھىتە ئەنجامدان و تىشەكى نوونر ژوى بەرھەمى بىئافرىنىت. ژلاپەكن دپتر ھاتىبە گوتن كو: (رەخنە ورەخنەگرى برىتېيە لە ناساندنى چاك و خراب و جياكردنەوھى سەر و ناسەرە لە ھەموو ھۇنەرەكاندا... لە رەخنە ئەدەبى دا جىگەي بىروبوچوونى ناتەباو جياوازى تىدا دەپتەوھ) ^(۱۴) ئەقەزى وئ چەندى دگەھىنىت كو كىرپارا بىراردانى دەرەخنى دا بھىتە ئەنجامدان. لىن ل دووڧ تىورىن نوو بىن رەخنەبى ئەڧ بەكە نەمايە و بىراردان نەھىلابە وەكو مەرجەك بۇ رەخنا ئەدەبى. و دپناسەكا دپتر دا ھاتىبە كو: (رەخنە ئەدەبى لەسەر زەمىنەي دەقى ئەدەبى كارەكەت و ئە سىما و پىكھانەي رەگەزە ھۇنەرىيەكان دەكولپتەوھ) ^(۱۵) ئەقەزى دەسەلمىنىت كو فەرە كارى رەخنەگرىن ژى دياركرنا لاپەنېن ھۇنەرىن بەرھەمى بھىتە تەرخانكرن. و دژىدەرەكن دپتردا بقى رەنگى سىنوور و ئەركن رەخنا ئەدەبى ھاتىبە دەسنىشانكرن ئەوژى: (رەخنە ئەدەبى كارىكى خاوەن بەرنامەيە كە ھەولى ئەوھ دەدا بەرھەمىكى ئەدەبى بخوئىتتەوھ و لىكېداتەوھ و راقەي بكا و ھەلىسەنگىنى) ^(۱۶) دقنى بىناسىن دا بەرنامە دارىژى وەكو مەرج دەخنەگرىن دا ھاتىبە دياركرن و ل سەر رەخنەگرى مەرجە ل دووڧ پلانەكا دەسنىشانكرى بەرھەمى ئەدەبى راقە بىكەت. ئانكو فەرە رەخنا ئەدەبى يا دوپر بىت ژ بەرەللەين.

ژىەر بەرھەمىيا ئەوان مەوداين رەخنا ئەدەبى گىرنگى پىن دەت. پىناسەبىن وپژى دەرھەرەھ و ھەمەرەنگى بۇ نموونە ھاتىبە گوتن كو: (رەخنە كىرپارەكا پەيوەندىكرىن يە و نامرازى وئ يى سەرەكى

پېغىن يان پولىنىكەين، دى بىننن كو ئەم ژ جورى
دوى يىن جفاكايىنە ئەو جفاكى كو دهندهك قۇناغ
يان سەردەمىن جودا جودا دا هندەك سەرقەلەمكىن
رەخنەيى ھەين. و ئەم نەشايىنە ل دووڧ مېتۇدىن
دبارگرى رەخنا ئەدەبى پەيرەوبىكەين. ئانكو جفاكى
مە نە ژوان جفاكايە يىن كو سىستەماتىك و ل دووڧ
پلانا كاردكەن و دارىتتا مېتۇدان ب ھزرىن خوە يىن
خومالى بكتە.

ھەرچەندە د بەرھەمى بەھرا پىرىيا شاعرىن
كلاسېك دا ئامازەيىن رەخنەيى ھەنە. زۇرىەي وان ژى
تىگەھى رەخنى ب نەقس و كىماسىي قە گىردايە.
چارچار ژى ھندەك تىبىنىيىن رەخنەيى بەرھەمىن خۇدا
ئاراستەكرىنە كو گىردايى ئافاكرنا بەرھەمان بوون. لى
رەخنا كوردى دىياڧنى پەخشانى دا ديارنەبووېە. ھەنا كو
پەيدابوونا چاپەمەنىي و بەلاڧبوونا رۇژنامە و گوڧاران.
ئانكو ل دەسپىنكا چەرخى بىستى و ب تايبەت پىشتى
شۆرەشا (۱۴) ئى تەمووزى يا سالا (۱۹۵۸) ئى دەلىقە
خۇش بوو كو ئەدىب و نڧىسەرىن كورد پەرتووكىن
رەخنەيى بىنڧىسن. دكرمانجىيا خوارى دا چەندىن
بەرھەمىن رەخنەيى پەيدابوون. ئەفەزى ھاندەرەكى
رىخۇشكەر بوو كو رەخنا ئەدەبى ل دەڧەرا بەھدىنان
ژى سەرھەلبەت لى ئەو دەسپىنكە يا سادە بوو.

رەخنا ئەدەبى ل دەڧەرا بەھدىنان:

دەڧەرا بەھدىنان ۋەكو پارچەك ژ باشوورى
كوردستانى ب ئەوان پىنشەتەين دەردوورى خۇ كارىگەر
بووېە. ئەدەبىياتا ئەڧىن دەڧەرى ژى ب ئەدەبىياتا كوردى
ب گىشتى و يا جىھانى كارىگەر بووېە. و سەرھەلدانا
رەخنا ئەدەبى دناڧ ھەر ئەدەبىياتەكى دا يا گىرداي بە
ب سەرھەلدانا ئەدەبىياتا ۋى مللەتى قە، ئانكو پىندڧىيە
ل دەسپىنكى بەرھەمى ئەدەبى پەيدا بىيت و پاشى
رەخنا ئەدەبى ل سەر ۋى بەرھەمى دى پەيدا بىيت. دناڧ
مە كوردان دا، حوجرە و مزگەفتان رۇلەكى ئىكجار
مەزىن ھەبووېە بۇ پەيداكرنا ھەستەكا رەخنەيى ل
دەڧ ئەوان كەسپىن ل وان مزگەفتان دخواند و ژى
دەردچوون. لەورا ئەو ھەستا رەخنەيى يا ل دەڧ وان

ئانكو بىنەمايىن ئىوورى يىن رەخنا ئەدەبى درەنگ
گەھشتىنە مە و ئەدىبىن كوردىن دەڧەرا بادىنان ژى
ھەتا سالىن ھەڧتىيان ژى رەخنا ئەدەبى ل دووڧ مېتۇد
و بىنەمايىن ۋردىين ناس نەكرىيە و دىڧىسىنىن خوەدا
بكارنەئىنايە. ھەلبەت ئەگەر ئەم تەماشەي دىرۇكا
رەخنا ئەدەبى بگەين دى بىننن كو ۋى پەبوەندى يا
ب سى رەھەندىن سەرەكېڧە ھەي. ئانكو رەخنا
ئەدەبى مڧاى ژ سى سەروكانىيان ۋەردگرىت
ئەوژى، كەساتىين بەھرەدار، دىرۇكا پىرشەنگدار،
ئازادبىيەكا بى سىئورا^{۱۳}، و ل دووڧ ئەڧىن گوتنى،
ل دەڧەرا بەھدىنان ھەتا چەرخى نوژدى ژى ئەگەر
مە كەساتىين بەھرەدار ژى ھەين. لى مە دىرۇكەكا
پىرشەنگدارا ئەدەبى نەبووېە (ب تىن دىياڧنى شەرى دا
مە ھندەك بەرھەم ھەبووېە)، ھەروەسا ئازادى ژى ل
ئەڧىن دەڧەرى ھەردەم ل ژىر گەڧى بووېە و ئەدىبىن
مە نەشايىنە ئازادانە ھزرىكەن و ئازادانە رەخنى ژى
پەيرەوبىكەن. لەورا رەخنا ئەدەبى ژى ل دەڧەرى درەنگ
سەرھەلدايە، دتەنجام دا و ل دووڧ ھندەك بۇچوونان
دىياڧنى رەخنەيى دا ئەم دىنىين سى جورىن مللەتان
دەسنىشان بگەين ئەوژى، (جورى ئىكى ئەو جفاك
و مللەتن يىن كو دىرۇكا خۇيا ھزرى دا چ جۇرە
رەخنەيەك بكارنەئىناي و ناس نەكرى، چونكى وان
چ شىبانىن مېتودگەرى ل دەڧ نىنن جورى دوى، ئەو
جفاك و مللەتن يىن كو د قۇناغەكى ژ قۇناغان يان
سەردەمەك ژ سەردەمان ھندەك سەرقەلەمكىن
رەخنەيى يان ھندەك ئامازەيىن رەخنەيى بكارىنناين
لى ئەو نەگەھشتىنە ۋى رادەي ئاكو ژ جورى دى يىن
جفاكان جودا بىن و بەرەڧ دانانا مېتودان قە چووبىن.
جورى سىن ژ جفاك و مللەتان ئەون يىن كو ل دووڧ
سىستەم و مېتودان كاردكەن و ھزردكەن، و ئەو
مېتودگەرىيە دىتە نېڧىشكى راماندىن ئاراستەكرىن
ۋان يىن ھزرى و گەرەنتىيا پىنشەڧەچوونا وان دكەن.
ھەر ئەڧ جفاكەنە يىن كو نوكە سەركىشىيا
جىھانى دكەن ژ لايى داھىنان و زانىارىيانڧە^{۱۴}.
لەورا ئەگەر ل دووڧ پىڧەرىن بۇرى و ل دىڧ ئەڧىن
بوچوونا بەرى نوكە ئەم جفاكى دەڧەرا بەھدىنان ب

ب روى بوو بۇ شعرا شاعرىن قويناغا داھىنانى ئانكو قويناغا شاعرىن مەزىن وەكى جزىرى، خانى و... ھتدا. ئەف كارتىكرنە ب روھنى دېرھەمىن شاعرىن بەھدىنان دا دياربويە. بۇ نموونە كارتىكرنا جزىرى ل سەر بەرھەمىن محەمەد تەيار پاشايى نامىدى و شىخ نوورەدىنى بريفكى و... ھتدا يا ديارە. پىشتى ئەو گھورىنىن مەزىن ئەوونىن بىسەر نەخشەيى سىياسى يى كوردستانى دا ھاتى و ھەفركىيا مىرىن بۇتان ل گەل دەولەنا ئوسمانى، ھەستنا نەتەوھىي ب شىپوھكى بەرچاف دناف كوردان دا بەلاقبوو و ب تايبەت دناف شاعر و روشەنپىران دا. ھژمارەكا مەزنا روشەنپىر و زاناينىن كورد دەست دا نقىسىنى ب زمانى خۇ يى دايكى. ئانكو زمانى شعرى بەرەف زمانى خومالى و بىزىن ژەيفىن بىانى بەرەف سىفكرنى قە چوو. دىسا نافرەكا شعرى ژى بەرەف روھنى يىن قەچوو و دەست ژ وى ئالوزىيا بەرى ھىنگى بەردا... دىسان بەلاقبوونا زانستىن نوى دناف تەخا روشەنپىردا و پەيدابوونا چاپخانەيان و ئىكەلىيا ئەدىب و روشەنپىرىن كورد ل گەل يىن بىانى و پەيدابوونا دەستەپەكا نوى يا شاعرىن كرمانج... بوونە ئەگەر كو فورمى شعرى ژ فورمى كەقن دوور بگەفیت و داھىنا شعرى بەرەف سەمتەكا نووتر قە بچیت... دوپر ژ شعرى و شاعران، ژىشا سەد سالا نوزدى ھىرقە پەخشانا كوردى ژى زىدە وھاركر... ئىدى ئەدىب و زاناينىن كورد زمانى خۇ بۇ بابەتىن ئەدەبى و سىياسى و جفاكى و دېرۇكى ژى بكارئىنا. مەلا مەحمودى بايەزىدى باشترىن نموونا وھارازا پەخشانا كوردپە. و پىشتى رۇزنامە و كۇفار ب زمانى كوردى دەرگەفتىن، بزاقا پىنشىستنا پەخشانا كوردى ئىكجار خورت بوو¹⁰¹. لى دقیت ئەم ب وى راستىن قايل بىن كو تا سالىن ھەفتىيان ژى مە رەخنا ئەدەبى ل دەقەرا بەھدىنان نەبووھاب وى ئىگەھى جىھانى و ل دووف مېتۇدېن بەرتىاس. ھەلبەت دوى قۇناغا دىقرا ژى دا ئانكو ھەر ژ سالىن ھەفتىيان و ھەتا سەرھلدانى ژى ئەو بزاقىن شەرمىنوگ و ئەو بابەتىن دەھتە نقىسىن ژى زۇر جار دچوونە دخانا مېژوويا ئەدەبى و تېورا ئەدەبىدا. ئانكو نارادەپەكى

ھەبى ب ھارىكارىيا زانستىن وان خواندىن بوونە ھۇزان و ھۇزانىن رەخنەيى ژى دروستبوونە. ئانكو ئامازەپىن دەسپىكى يىن رەخنەيى ب شعر ھاتىنە دەرىپىن، ئەوژى ل ژىر كارتىكرنا ووتارىن رەخنەيىن جوچرە و مزگەفتان بووھە، دىسان ژ ئەگەرى ھەبوونا كوچك و دىوان و دىوھانا ژى بووھە، كو بەھرا پترىيا جارار سوحبەت و دانوستاندنىن ل وان جھا رەخنە و رەخنەگرتن بوون ژىياردىن ھەمە جوړىن گرندايى ژاننا رۇزانەيا وى سەردەمى قە. ئەف ھەردو ھۆكارە بىوونە ئەگەر كو جوړەكى رەخنى پەيدا بىيت و دىپىن بىزىن رەخنە بوو ل دياردىن جفاكى، ئابدۇلۇژى و كىم جارار ھندەك شاعران دوان دىوانان دا رەخنە ب شعر ل ھندەكىن دىتر دگرت.

ئەگەر ئەم بەرھەمىن بابا ناھرى ھەمەدانى دانىن ئىكەم دەقى نقىسى يى ئەدەبى كوردى. دى دېرۇكا ئەدەبىياتا كوردى قەگەرتە بەرى پتر ژ (۱۰۰۰) سالان. نەخاسمە دقیت بزانىن كو ئەو شىواژى ھۇنەرىن بەرھەمىن بابا ناھرى ھەمەدانى يى ھاتىيە نقىسىن، شىواژەكى ھۇنەرىن بەرز بوو، ئەفە ژى بەلگەپە كو رەخنە ل وى سەردەمى ھەبووھە. چونكى بەھزىيا بەرھەمى نىشانە بۇ ھەبوونا رەخنا ئەدەبى. لى چ بەلگە مەنىن بۇ رەخنا ئەدەبى يا كوردى كو ل وى سەردەمى ب پەخشانا ھاتىيە نقىسىن. د ئەدەبىياتا كرمانجى ژى دا بەرھەمىن زۇر دەولەمەند ھاتىنە نقىسىن ھەر ژ جزىرى بگرە تاكو دگەھىيە خانى و قەقىن تەيران و... ھتدا. لى پىشتى ھنگى وەكو قەقەتايەكىن چىبووھە يانژى بىزىن بەرھەم بەرەف زمانەكى جوداتر ھاتىنە نقىسىن. و بەرھەمى (مەلا مەنسورى گىرگاشى، كو دەسەدى شازدى زاپىنى دا ژىابە) باشترىن نموونە پە بۇقى گۇتتا مە.

(ل سەدسالان نوزدى زاپىنى گوھورىنەكا بەرچاف بىسەر ئەدەبى كرمانجى دا ھاتىيە. ئەف گوھورىنە دەرئەنجامەكى سروسشتى بوو بۇ وان گوھورىنىن سىياسى و جفاكى يىن كو بىسەر مللەتن كورد دا ھاتىن... شعرا كرمانجى ل دەسپىكا سەدسالان نوزدى ژ لايى نافرەك و روخسارى ژى قە چاقلىكرنەكا روى

چەند بزاڭەكىن شەرمىنوك ھاتتە كرن نەخاسمە كو دوان سالان دا بەرھەمىن ئەدەبىي مە ل دەڧەرى ب رىكا چاپمەنېي و بزاڭا رۇژنامەگەرىن كەتپوونە بەر دەستى خويندەڧانان. بۇ نموونە ئەم دىنن ھندەك ژ ئەوان نڧىسىنېن رەخنەي دەستىشان بگەن ئەوېن دوان سالان دا ھاتتە بەلاڧكرن وەكو: (ڧەيسەل موستەڧا) بابەتەكى رەخنەي ل سەر دىوانا (بويكا بەھدىنان) يا ھۇزانڧان (سالح گولى) نڧىسى و ژ لاين روخسار و ناڧەرۇكىن بەرھەمى تىننېن خوە دىاركىوون. و ھۇزانڧان (سالح گولى) دبابەتەكى دا ل ژىر ناڧى (بويكا بەھدىنان و بەرسەڧەكا پىنڧى) بەرسەڧەكا رەخنەي ئاراستەي گوتارا (ڧەيسەل موستەڧا) كرىوو. دىسا (رىبار عەبدورەحمان) بابەتەكى رەخنەي ل سەر ھۇزانين (ڧەيسەل موستەڧا) نڧىسى و تىننېن خوە يىن رەخنەي ئاراستەي دىوانا وى كرىنە. نڧىسەرەكى دىتر ژى ب ناڧى (ئەمىن) بابەتەك ل سەر ناڧەرۇكا دىوانا (بويكا بەھدىنان) نڧىسى. ھەرۇسە ھۇزانڧان (عبدالرحمن مزورى) بابەتەك ل سەر ھۇزانين (ئەنوەر ماى) بەلاڧكرە و ھۇزانين وى ژ لاين ناڧەرۇكى و كېش وسەرۇاينڧە ئىخسنىنە بن تىروژكىن رەخنەي^{۱۷۱}. دئەڧان نموونان دا ديارە كو بەھرا پتر ئەو نڧىسىنە رەخنەيەكا سەرىن بوون و ڧەكولىنن وردىين و بسپورىيانە نەبوون. بەلكو تىننېن و دىتنن ئايەتېن وان كەسان بوون ل سەر ئەوان بەرھەمان كو پەيرەوييا چ مېتودەكا رەخنەييا بەرنىاس تىدا نەھاتىيە كرن. ئانكو بەھرا پتر دانەنىاسىنا بەرھەمان بوون و ھندەك بۇچوون بوون ل سەر ناڧەرۇكا وان بەرھەمان. ئەورا دىنن وان بەرھەمان وەكو دەسپىكەك بەھژمىرىن بۇ پەيدابوونا ھەستا رەخنەي ل دەڧ نڧىسەرەن. لى ژەر نەبىسپورىيا وان نڧىسەرەن، ئەو ھەستا رەخنەي يا ھەي ژى كەتپوو ل ژىر كونترول ھەست و سوزان و نڧىسىنن وان ژ بابەتېبوونا رەخنەي دوردكەڧتن.

پشتى سالىن ھەڧتىان ھىدى ھىدى ھندەك خواندىن رەخنەي بۇ ھندەك ھۇزانان يان ھندەك دىوانين شەرى يانژى ھندەك چىرۇك و بابەتېن

ئەدەبىي كوردىن دەڧەرا بەھدىنان ھەتا سەرھلدانى ژى نەشاپوون ئەوان سنووران ژىكجودا بگەن ئەوېن دكەڧتنە دناڧبەرا ئەوان ھەرسى لاىەنان دا. ئەورا بەرھەم و نڧىسىنن وان ژى دا ئەو تىكەلىيە دەينە دىتن. لى گومان تىدا نېنە كو رەخنا ئەدەبى ل دەڧ ئەدىب و رەخنەگىن كرمانچا خوارى (ئانكول يانژىرن دى يىن ھەرىما كوردستانى) بەرى رەخنا دەڧەرا بەھدىنان سەرھلدايە. و ھەر ل ژىر كارىكەريا بەرھەمىن وان و يىن وەلاتىن دىتر، ئەدىب و نڧىسەرەن دەڧەرا بەھدىنان ژى بەرەڧ نڧىسىنا گوتارن رەخنەي چوون. ل دەڧەرا بەھدىنان سالىن بەرى ھەڧتىان ژچەرخى بورى وەكو قۇناغەك ژىو بەرھەمىنانا تىكستىن ئەدەبى دەينە دەستىشانكرن. ئانكو دوان سالان دا بەھرا پتر نڧىسەرەن دەڧەرى بزاڭ دكر بەرھەمان نڧىسىن و ڧىلكورى كوردى ل دەڧەرى خرقەكەن.

پشتى ئەڧى قۇناغى و ل سالىن ھەڧتىان و ھىرقە چەند رۇژنامە و كۇڧار ل دەڧەرا بەھدىنان دەرگەتن و بوونە رىخۇشكەرەك كو ئەدىب و نڧىسەرەن دەڧەرى بەرھەمىن خوە تىدا بەلاڧ بگەن. ئانكو ھەبوونا ئەوان رۇژنامە و كۇڧاران وەكو پەركى بوون ژىو دروستكرنا پەيوەندىن دناڧبەرا نڧىسەرە و خواندەڧانان دا. و ژ لاين دىتر ھاندەرەك بوون ژىو پىكگھورىنا راو بۇچوونىن رەخنەي دناڧبەرا نڧىسەرەن دەڧەرا بەھدىنان دا. ھەرچەندە ئەدەبىن دەڧەرا بەھدىنان نەبەس مفا ژوان رۇژنامە و كۇڧارن ب گرمانجى ل دەڧەرى دەرەكەڧن وەردگرت، بەلكو ئەوېن ب دىالىكنا كرمانجىيا خوارى ژى دەرەكەڧتن دىسان دەلىڧەكا دىترا بەلاڧكرن بوون بۇ ئەدەبىن ئەڧى دەڧەرى. دىنن ب قى رەنگى ئامازى بەدەينە ئەوان رۇژنامە و كۇڧارن دوئ قۇناغى دا دەرەكەڧتىن. ئەوژى: (ھاوكارى، بەيان، رۇشنىبىرى نوئ، رۇژى كوردستان، رامان، چيا، ھىقى، پەيڧ خولا ئىكى، مەتىن خولا ئىكى، رىيا سەرەكەڧتنى، گازىيا خويندكار ولاوان، دەنگى مە... ھتد)^{۱۷۲}. ھەبوونا رۇژنامەگەرىيا كوردى ھاندەرەكى سەرەكى بوو ژىو پەيدابوونا رەخنا ئەدەبى ل دەڧەرا بەھدىنان دىڧاڧى رەخنەي دا دىسالىن دناڧبەرا (۱۹۷۰ و تا ۱۹۸۰) ئى دا

فلكلورى ھاتتە ئىسىمىن. دىققەت سالىن ۱۹۸۰-
۱۹۹۱) ئى دا بابەتتەن رەخنەبى ئى لايى رىژى قە زوروتىر
لېھاتىن ۋ تېبىبىي رەخنەگران ئى بېيىزىر لېھاتىن. ئەم
دېئىيىن ھىندەك نىمۇنەن ئى ئەوان گوتارىن رەخنەبىيىن
دىوان دەھ سالان دا بەرچاڧ بىكەين داکو ب رىكا وان
سىروشتى ئەوان بابەتتەن رەخنەبى دەسنىشان بىكەين
بۇ نىمۇنە:

(ئىرىس مەھمەد ئەلى) بابەتەك ل ئىر ئاقى
(زىرىنەك) ل سەر ھۆزانەكا دىوانا (فەبىسەل
مۇستەفا) ب ئاقى (پەزكو بىڧا) ئىسىبە ۋ ئىل
ئاقەروكىڧە ل سەر راوەستىبە ۋ ھىندەك ئامازە دىنە
سەر كىشا وئ ھۆزانى ئى. دىسا ھەمان ئىسىر
بابەتەك دىتر ل ئىر ئاقى (ئىمىن گوتى وئە ئەگوتى
دترازىبا رەخنى دا) ل سەر دىوانا ھۆزانقان (ئىلى ئەمىن)
ئىسىبە ۋ ئىل ئاقەروكى ۋ زىمانى قە تېبىبىيىن خوە
دىاركرىنە. (مەھمەد ئەمىن دوسكى) بابەتەك ل ئىر
ئاقى (پىشتەقانىيا چىنا رىنجىبەر ۋ ئار دىشەرا كوردى دا)
ل سەر ھۆزانىن ھىندەك ھۆزانقان ئىسىبە. (دىفاق
ئاكەبى) بابەتەك ل ئىر ئاقى ئەدەبى كوردى چون بووہ
ۋ چون دەروا؟) ئىسىبە. وى دىئەقى بابەتى دا ئەدەبىياتا
دەفەرئ سەر چوار قۇئاغان دابەشكرى ئەوژى: (قۇئاغا
كلاسىك - سەدى ۱۳ تا دوماھىيا سەدى ۱۷ ۋ ۱۸،
قۇئاغا وەستان ۋ بىن لىقەن - سەدى ۱۸ تا دوماھىيا
سەدى نوزدى. قۇئاغا چاقلىنكرىن ۋ نىشتىمانپەرورە-
ئى ساللا ۱۸۹۸ تا ۱۹۵۸. قۇئاغا نوى ۋ نھۇ يا ئەدەبى
كوردى - ۱۹۵۸-۱۹۸۲). ۋ ھىندەك كىماسى ۋ تېبىبىيىن
خوە ئى ل سەر قۇئاغا دوماھىيى دىاركرىنە. (سەكقان
عەبدولحەكىم) بابەتەك رەخنەبى ل سەر دىوانا (تە
چ قىا ۋ مىن ئەئانى) يا ھۆزانقان (خلىل دەۋكى)
ئىسىبە ۋ ئىل ئاقەروكى ۋ دارىتنى ۋ زىمانى قە
ل سەر راوەستىبە. ھەمان ئىسىر بابەتەك دىتر
ب ئاقى (ل خەلكى تەخلى ل مىن شىرىن) ل سەر
دىوانا ھۆزانقان (عەبدورەحمان مزورى) ئىسىبە دىسا
بابەتەك دىتر ل سەر ھۆزانەكا ھۆزانقان كچ (ھىقى
بەرورارى) ل ئىر ئاقى (سەبىرەك دىفاق ھۆزانەكا ھىقى
بەرورارى دا) ئىسىبە. (وەسقى حەسەن رىنى)

بابەتەك ل سەر دىوانا ھۆزانقان (خەلىل دەۋكى)
ئىسىبە ب ئاقى (پىشتى مىن - تە چ قىا ۋ مىن ئەئانى -
خواندى). ئەف دىوانە ئىل ئاقى ئاقەروكى ۋ مەبەسەت
ۋ بابەتتەن تىدا ئىروۋەكرىبە. ھەر ھەمان ئىسىر
بابەتەك دىتر ل ئىر ئاقى (بىكارىئانانا فولكلورى دىفاق
ھۆزانىت مزورى دا) ئىسىبە. ھەرەسا بابەتەك
دىتر ب ئاقى (خەمىت ھۆزانقانەك) ھەقچەرخ،
عەبدورەحمان مزورى) بەلاقىرە. ۋ دىبابەتەك دىتر
دا ھەمان ئىسىر ل سەر دىوانا (دەمە بەھارا تە ھىدا)
يا ھۆزانقان (سالىم مۇستەفا عەبدولعەزىز) چەند
تېبىبىيىن رەخنەبى بەرچاڧكرىنە. اصداق بەھائەددىن
ئامىدى) بابەتەك ل ئىر ئاقى (تە چ قىا ۋ مىن ئە
ئانى - ئىنا) ئىسىبە ۋ تىدا چەند تېبىبىيەك ل سەر
زىمانى ئەوئ دىوانى دىاركرىنە. (ئىسماعىل ئىبراھىم
ئەحمەد) بابەتەك ل ئىر ئاقى (خواندنا سىلاقەك بۇ
دەلالى ۋ چرىسكىت رەخنەبى) ئىسىبە ۋ چەند
تېبىبىيەك ل سەر دىوانا ھۆزانقان (خالىد حىسەن)
دىاركرىنە. (حجى جەفرا) بابەتەك رەخنەبى ل
سەر دىوانا (عەبدورەحمان مزورى) ئىسىبە ل ئىر
ئاقى (چەند تېبىبىيەك ل سەر دىوانا ئىقىنا چىرايىن
كەڧن). دىسان بابەتەك دىتر ئىر ل ئىر ئاقى (كەلەپوور
دىوانا ل خەلكى تەخلى ل مىن شىرىن دا) ئىسىبە.
ھەرەمان ئىسىر بابەتەك دى ل ئىر ئاقى (ونى
دووجاركى ل نك مزورى) ئىسىبە. دقان ھەرسى
بابەتان دا چەند تېبىبىيەك ل سەر بەرەھەمىن ھۆزانقان
(عەبدورەحمان مزورى) دىاركرىنە. دووبابەتتەن دىتر ئى
دورژانما ھاوكارى دا ھاتىنە بەلاقىرە. بىن ئىكى ل
ئىر ئاقى (دگەل مەھفوز مابى ۋ پەيىشا راستىن). ۋ بىن
دىتر ل ئىر ئاقى (ھىقى ۋ ھىقى يا ھۆزانى) بوو. دقان
ھەردو بابەتان دا چەند دىتتەكېن تاپبەتتەن ئىسىر
ل سەر وان بەرەھەمان ھاتىنە ئاراستەكرىن. چەندىن
بابەتتەن دىتر ئى ھەر سەر ب شىئوھىيىن بابەتتەن بەرى
ئوكە ھاتىنە ئىسىر ۋ تېبىبىيىن رەخنەبى ل سەر
ھىندەك ھۆزانان دىوانىن ھۆزانقانان ھاتىنە دىاركرىن
كو دىئىيىن ب قى رەنگى ئامازى بى بىكەين: (رىدىر
عەبدالحمىد ئەھا) بابەتەك ل سەر ھۆزانان (ھىتبار

تىدا ھاتىيونە نىفيسىن، دىئىن ۋەكو نىمۇنە بۇ پەرتووكىن رەخنەيى ئامازى ب فان پەرتووكان بەدەين؛ (ئەنۋەر محەمەد تاھىر) پەرتووكەك ل ژىر ناقى (چەند گوتارەكىن رەخنەيى) ل سالا ۱۹۸۸ بەلاڧكرىە. دىسا (رەشىد فندى) دوو بەر ھەم بەلاڧكرن ل ژىر ناقى اعەلى تەرەماخى ئىكەمىن روماننىڧسى كوردە) ل سالا ۱۹۸۵. و پەرتووكا (مناقشات حول خانى) ل سالا ۱۹۸۶ ب زمانى عەرەبى نىفيسىە. ھەرۋەسا نىفيسەر (صادق بەھائەددىن ئامىدى) بەرھەمى خوە ب ناقى (ھۇزاتقانن كورد) ل سال ۱۹۸۰ نىفيسى. نىفيسەر (عبدالرقىب يوسف) دوو بەرھەم نىفيسىنە ب ناقى (دىوانا گرمانجى-۱۹۷۱)، (شاعرىن كلاسكىن كورد-۱۹۸۸). ھەرۋەسا (د. نافع ئاكرەيى) بەرھەمەك ل ژىر ناقى (چەند شاعىرەك دەررەما بەھدىنان دا) ل سالا ۱۹۷۸ نىفيسىە) ^{۱۹۹}. زىدەبارى چەند بەرھەمىن دىتر كو ھندەك جاران ژيان و بەرھەمىن نىفيسەرەن دوان پەرتووكان دا دھاتنە دىتن، و جار ژى ھندەك دووڧچوون ل سەر بەرھەمىن وان دكر و ژ لاىن نافەرۋكىن قە دھاتنە شروڧقەكرن.

دەۋان گۇتارو بابەتەن رەخنەيى دا چەند تىبىنىيەك دھىنە دىتر مروڧ دىئىت سەرۋوسىمايىن رەخنەگرتنا ئەۋى قۇناغى تىدا دەسنىشان بكت ئەۋژى دئەقان خالان دا:

۱- زۇرىەي ئەۋ بابەتەن ھاتىنە نىفيسىن ژ لاىن رەخنەگران قە نەھاتىنە نىفيسىن بەلكو ژ لاىن ھۇزاتقان و ئەدىبان قە ھاتىنە نىفيسىن، لەورا چ بسپۇرىەكا رەخنەيى تىدا ناھىتە دىتن. ئانكو ئەۋ كەسىن ئەڧ كارىن رەخنەيى ئەنجام داين رەخنەگر نەبوۋىنە و بىتنى ھندەك دىتن و بۇچوونىن تايبەتەن خۇ ل سەر دىوان و ھۇزاتقان ھەڧدوو نىفيسىنە وبەلاڧكرىنە.

۲- ئەگەر پىداچوونەكىن دوان بابەتان دا بىكەين دى بىنبن كو زۇرىەي وان ل دۇر نافەرۋكا بەرھەمان بوۋىنە و ھندەك جاران ل قىزى و ل وئراھە تىبىنى ل سەر زمان و دارىتنا وان بەرھەمان دىاركرىنە. دىسان ھندەك تىبىنى ل سەر كىش و سەرۋاينى

رىكانى) نىفيسىە ل ژىر ناقى (سىئىرەكا گەش و چەند تىبىنى). (پىزانن ئالىخان) بابەتەك ل سەر دىوانا (دىستان) يا (سەبرى بوتانى) ل ژىر ناقى (دىستانا دل ھەيىن) نىفيسىە. دىسان (رەمەزان عىسا) گوتارەك ل سەر ھۇزاتقانن گەنجىن وئ قۇناغى نىفيسىە ل ژىر ناقى (لەزى نەكەن). ھەرۋەسا (ئىسماعىل رەڧەندى) گوتارەك ل ژىر ناقى (گۋقەند و بەھى دىوانەكا كلاسكىيە) نىفيسىە. دىسا (محسن قوچان) بابەتەك ب ناقى (مزورى، ھەيرانوك و مەلەقانى ب پەيتمان) نىفيسىە. ھەرۋەسا بابەتەكىن دىتر ژى ل ژىر ناقى (خالد حسىن و نەينى يا ئىڧىد كرتى- نالوزى دھۇزانا خالد حسىن دا) نىفيسىە. ژلايەكىن دىتر ئەنۋەر محەمەد تاھىر) قەكۋلىنەك ب ناقى (مىن و قەزىن دىنابەينا سى ھۇزاتقان، عەبدولۋەھاب بەياتى، بەدرخان سىدى و عەبدورەحمان مزورى) نىفيسىە. دىسان ھندەك چاقىپكەفتن ژى ل گەل ھۇزاتقانان ھاتىنە كرن و تىدا ھندەك تىبىنى و بۇچوونىن خۇ يىن رەخنەيى ل سەر رەۋشا ئەدەبىياتى بگىشتى و يا ھۇزاتقان ب تايبەتى دىاركرىنە. بۇ نىمۇنە درۇزناما ھاۋكارى دا دىدارەك ل گەل ھۇزاتقان (ھىزقان عەبدوللا) ھاتىيە كرن ب ناقى (ھۇزاتقانن گەنج ھىزقان و ھىڧىيەكا مەزىن). ھەرۋەسا دىدارەك ل گەل (سەبرى بوتانى) ژى ھاتىيە كرن. ھەرۋەسا (عەبدورەحمان مزورى) گوتارەك ل ژىر ناقى (قەفتەكا نىرگىزىن بىندار ل سەر گۇزى ھۇزاتقان سارىا دوسكى) بەلاڧكرىە. دىسا (شەعبان مزورى) قەكۋلىنەك ب ناقى (ئەڧىنا دل كول و گىزىنا ھۇزانا كوردى) نىفيسىە و ب چاقەكىن رەخنەيى ھەلسەنگانن بۇ ھۇزاتقانن (مەلا محەمەد مستەفا يوسفى) كرىيە. ھەرۋەسا (سەلمان كوقلى) بابەتەك ل ژىر ناقى (ئەز وئاگر و چەند تىبىنى) نىفيسىە و دىوانا (ھىزقاننى) رەخنەكرىيە) ^{۱۸۱}. و گەلەك بابەت و چاقىپكەفتىن دىترىن ئەدەبىي ژى د رۇزنامە و كۇڧارتىن وى سەردەمى بەلاڧبوۋىنە.

ژلايەكىن دىتر قە ھندەك پەرتووك ژى دوى سەردەمى دا ھاتىنە بەلاڧكرن و بابەتەن رەخنەيى و قەكۋلىنەن تايبەت ل سەر بەرھەمى ئەدەبىي دەڧەرى

لېھاتىنە. ئەم دىشىيىن گىرىنگىرىن ھۆكارىن رىخوشكەر
 ژىۋ بەرھەف پىشچوونا رەخنا دەقەرا بەھىدىنان دەقەرا
 خالان دا كورت بىكەين:

۱- ژلايى سىياسىيە دەقەرا بەھىدىنان ھاتە ئازادكەرن
 ل بىن رۇنما بەغىس قە، دىسا خواندىنا ب زمانى
 كوردى ل دەقەرى بەرھەتر لېھات. ئەقەزى
 ئەگەر بوون كو نقىسەرىن دەقەرى ئازاد بىن و
 بەرھەمىن خوە دوپىر ژ ترسى و ب زمانى كوردى و
 ب زارى بادىنان بىنافرىن. ئانكو بەيدابوونا ئازادىن
 رىخوشكەر بوو ژىۋى كو ئازاد ھىزىكەن و ئازاد
 بىنقىسىن.

۲- خورتىبوونا بزاقا رۇننامەگەرىن و چاپمەنىن ل
 دەقەرى و بەيدابوونا ژمارەكا زۆر ژ چاپخانە و رۇننامە
 و كۇقاران ھاندەرەك بوو ژىۋ بەلاقكرنا بەرھەمىن
 رەخنەيىن رەخنەگىرن دەقەرى. دىسا ئاقاكرنا
 پرەكى بوو دىناقەرا نقىسەرى و رەخنەگىرى دا.
 لەورا ب رىكا ئەوان بەرھەمىن رەخنەيى بزاقا
 ئەدەبى ژى بەرھەف پىشچوو. و گىرىنگىرىن كۇقار و
 رۇننامىن پىشتى سەرھىلدانى دەرکەتىن و رولەكى
 باش دخورتكرنا رەخنا دەقەرى دا دىتى ئەقەبوون:
 كۇقارا خابوو ۱۹۹۱ چوار ھژمار ژى دەرچووون،
 رۇنناما بوئان ۱۹۹۱ سىزىدە ھژمار ژى دەرچون. تىرۇژ
 ۱۹۹۱ دوازىدە ھژمار ژى دەرچووون، سەرھىلدان ۱۹۹۱
 ھەشت ھژمار ژى دەرچووون، مەتىن خولا دوئ
 ۱۹۹۱ (۱۳۲) ھژمار ژى دەرچووون، نووخوازى ۱۹۹۱
 سى ھژمار ژى دەرچووون، كۇقارا سەرھىلدان ۱۹۹۳
 شازىدە ھژمار ژى دەرچووون، كۇقارا پەيغ خولا دوئ
 ۱۹۹۳ و تا نھۇ بەردەوامە، كۇقارا لالاش ۱۹۹۳
 و ھەتا نھۇ بەردەوامە، ھەفتىناما پەيمان ۱۹۹۴
 و (۴۱۳) ھژمار ژى دەرچووون و ھەتا سالا ۲۰۰۳
 بەردەوامىوو، كۇقارا گازى ۱۹۹۴ تا سالا ۲۰۰۰
 بەردەوامىوو و (۶۵) ھژمار ژى دەرچووون، رۇنناما
 رەسەن ۱۹۹۵ و پاشى بوو كۇقار، كۇقارا قەزىن
 ۱۹۹۵ تا سالا ۲۰۰۲ و (۲۹) ھژمار ژى دەرچووون،
 كۇقارا سىمۇرە يا زاروكان ۱۹۹۸ و تا نوکە
 بەردەوامە، كۇقارا دىجلە ب پىتىن لاتىنى ۱۹۹۸

بەرھەمان ژى گوتىنە، لى ئەب وى رەنگى بووینە
 كو بىژىن دەسنىشانا دروستا پىكھاتا ھۇنەرى يا
 بەرھەمان كرىت. لەورا وەكو رەخنەيىن خۇدى و
 سەرھەلمەكىن رەخنەيى دەينە دەسنىشانكرن.
 ۳- دوان ھەموو بابەتان دا ج قەكۆلىنەك يان
 بابەتەكى رەخنەيى ناھىتە دىتن كو ل دووق
 بىنەمايىن مېتۇدىن رەخنەيىن بەرنىاس بەرھەم
 شروقەكرىن يان رەخنەكرن ل سەر ھاتىنە كرن.
 ئەقەزى ژىر وئ ئەگەرى بووینە كو ئەو كەسىن
 ئەو بابەتە نقىسەرىن رەخنەگر نەبووینە و زانىارى
 و شارەزايى ل سەر مېتۇدىن رەخنەيى نەبووینە
 ناكول سەر تىكسىتىن كوردى پراكتىزە بکەن.

۴- گەلەك جاران دوان بابەتىن ھاتىنە نقىسىن دا
 ئەو تىبىنە دەيتە كرن كو نقىسەران وەكو
 ھىرش و ھىرشىن يان رەد و بەدەلانى خواندىن
 بۇ تىكسىتىن ھەقدوو نقىسىنە، و زۆر جار
 شىكاتىن و ئىشاندىن تىدا ھاتىيە پەيرەوكرن.
 ئانكو مەوزوعىيەتا رەخنەگىرى ھاتىيە ژدەست
 دان، لەورا وان نقىسەران بەلانسا خوە ژ دەست
 داپە و لاپەن سۆزى ل سەر بىرار و ھەلسەنگاند
 و ئەھكامىن وانىن رەخنەيى زالىبووینە.

۵- گەلەك ب روھنى چاقلىكرن دوان بابەتىن
 رەخنەيى دا دەيتە دىتن ئەوین ژلايى نقىسەرىن
 دەقەرى قە دەاتنە نقىسىن. ئەفجاج چاقلىكرنا
 وانىت بۇ ئىكدوو يانزى چاقلىكرنا ئەدىب و
 نقىسەرىن رەخنەگىرن كوردىن كرمانجىيا خوارى
 بىت، و ھندەك ژ وان نقىسەران چاقلىكرنا
 ھندەك نقىسەرىن عەرەب ژى ب روھنى ل سەر
 ديارە، ئەقەزى وئ راستىن دگەھىنىت كو ئەوان
 نقىسەران ژ نەنجامى پىكەھىشتنا ئەزموونا خوە
 يا كەسى ئەو بابەتە نەنقىسىنە. لەورا زۆر جار
 بىرائىن رەخنەيىن شاش دوان بابەتان دا دەاتنە
 دىتن و زىندەرووى ژى پىنقە دىاريوو.

پىشتى سەرھىلدانى و ژىر كۇمەكا ھۆكارىن
 دياركرى، رەخنا ئەدەبى ل دەقەرا بەھىدىنان خورنتر
 لېھاتىيە و بەرھەمىن رەخنەيى وەكو رىژە ژى زورنتر

ۋەكە: ھەبۇونا ۋانا رەخنا ئەدەبىي دېرۇگرامى
خواندىنا زانكويى دا و ل پەيمانگەھان زى
رىخوشكەر بوو ژۇ بەرەھەلاڧكرن و دانەنپاسىنا
مىتۇد و ناراستەيىن رەخنەيىن جىھانى ل دەف
قونابىيان ۋپاشى بەرەھەڧكرن ۋدروسىتوبوكرنا
رەخنەگرىن گەنج و بسپور دىياڧى رەخنا ئەدەبى
دا. ھەرەسا ڧەكرنا خواندىنا بلىد ل زانكويىن
دەڧەرى ھاندەرەك بوو كو ڧەكۋلىنىن رەخنەيى
ۋەكو پىندڧىين ۋەرگرتنا باۋەرنامىن بلىد (ماسنەر
ۋ دكتورايى) بەھننە نڧىسىن. ئەڧەزى ئەگەرەك
بوو كو رەخنەگرىن پروفىشنال ل زانكويى
دەرىكەڧن و بەردەوام ڧەكۋلىنىن رەخنەيى
ئەنجام بىدەن ۋ پەرنوۋكخانا كوردى ب پرتوۋك
ۋ ڧەكۋلىنىن خۇ دەۋلەمەند بكمەن ۋ ئىدەرەين ب
زمانى كوردى ل دور رەخنا ئەدەبى ب زارى دەڧەرى
زىدەبىن. ھەرەسا ھەبۇونا كوڧارن تايەت ب
ڧەكۋلىنىن ئەكادىمى يىن زانكويى دەرگەھەكن
دىترى بەرەف پىشېرنا رەخنا ئەدەبى بوو ل دەڧەرا
بەھدىنان.

۵- تەكنەلۇژيا سەردەمى ۋەكو ئىتېرىتېن
رىخوشكەرەك بوو ژۇ پىنگەھاندانا رەخنەگران
ۋ ڧىرا گەھاندانا ئىدەر ۋ ڧەكۋلىنىن رەخنەيى
يىن پىدڧى بۇ بەردەستى رەخنەگرىن دەڧەرى
پىخەمەت ئەنجامدانا ڧەكۋلىنىن رەخنەيى.
ھەرەسا ھوكارەك بوو ژۇ ئاشناپوونا رەخنەگرىن
دەڧەرى ب مىتۇدىن رەخنەيىن نوي ۋ كەڧن ۋ ئەو
گھورىتىن بسەر بىياڧى رەخنا ئەدەبى دا ھاتىن ل
جىھانى.

لەورا پىشتى سەرھلدانى ۋەرەرەكا بەرچاڧ كەتتە
دىياڧى رەخنا ئەدەبى يا دەڧەرا بەھدىنان دا. ئەم
دشېين گرىنگىرىن سىمايىن رەخنا ئەدەبى يا پىشتى
سەرھلدانى ۋ تا نوگە ل دەڧەرا بەھدىنان دئەڧان
خالان دا دەسنىشان بگەين،

۱- پەيدابوونا نەۋەيەكن نوي يى رەخنەگران كو
ھەلگىرىن باۋەرنامىن بلىدن ۋ بسپورن دىياڧى
رەخنا ئەدەبى دا. ئەڧ بسپورن ۋان بوۋە

ھەتا (۲۰۰۱ ۋ ۲۰۱) ھژمارژى دەرچوون، كۇڧارا ھۇنەر
۱۹۹۸، كۇڧارا زانكويىا دەۋكە- پىشكا مروفايەتى
ئەكادىمى ۱۹۹۸ دەرچوۋىە، كۇڧارا بىياڧ ۱۹۹۹،
كۇڧارا نوبوون، كۇڧارا كەپر يا زاروكان، كۇڧارا
مەتىن خولا سىن، رۇژنامە ۋ پاشى كۇڧارا چاڧدىن،
رۇژناما بەھدىنان، رۇژناما ئەڧرو، رۇژناما وار، كۇڧارا
ھىزل^(۱۰). ئەڧە ۋ گەلەك ژ رۇژنامە ۋكۇڧارن دىتر
ببوۋە رىخوشكەرەك كو دناڧ لاپەرىن ۋاندا
باپەت ۋ ڧەكۋلىنىن رەخنەيى بەھننە بەلاڧكرن ۋ
دانوستاندنن رەخنەيى خورت بىن.

۳- پەيدابوونا سازىين ئەدەبى ۋروشنىبىرى، پىشتى
سەرھلدانى چەندىن سازىين ئەدەبى ۋروشنىبىرى
ل دەڧەرى ھاتنە مەيدانى ۋ يىن بەرى ھىنگى
ھەبى زى خورتىر لىھاتن ۋ چالاكىين ئەدەبى ۋ
كوروسمىنارن رەخنەيى ئەنجام ددان. بۇ نەۋە:
ئىكەتتە نڧىسەرىن كورد لىڧ دەۋكە ب رىكا
گىراننا كور ۋ سىمنار ۋ ڧىستەڧالىن ئەدەبى ۋ
چاپكرنا پرتوۋكان ھىزەكا دى داپە رەخنا ئەدەبى
ل دەڧەرا بەھدىنان. ھەرەسا ھەبۇونا رىڧەبەرىيا
گىشتى يا روشنىبىرى ۋلاۋان تايى دەۋكە ۋ
دامەزاندانا سەنتەرىن ئەدەبى ۋ گىراننا چالاكىين
ئەدەبى ۋ دامەزاندانا سازىين ئەدەبى ل دەڧەرى
ھاندەرەكن دىترى بەھىزبوو ژۇ خورتىبوونا رەخنا
ئەدەبى ل دەڧەرى. زىدەبارى ھەبۇونا سازىين
ئەدەبى ۋ يانەيىن رەۋشەنىبىرى يىن ئەحزاب ۋ
لايەتىن جودا جودا ۋ ئايىنىن جودا، رەخنا ئەدەبى
ل دەڧەرا مە ب ۋەرەر ئىخسىتە.

۴- دامەزاندانا زانكويىا ۋەكو زانكويىا دەۋكە، زاخۇ
، نەۋروز ۋ پولىتەكنىك، ۋ ھەبۇونا پەيمانگەھىن
جودا جودا ۋەكو پەيمانگەھا بەرەھەڧكرنا
ماموستايان ۋ پەيمانگەھا ھۇنەرىن جوان
ۋ پەيمانگەھا تەكنىكى ۋ...ھند، ھوكار ۋ
ھاندەرىن ئىكجار بەھىزبوون ژۇ بەرەف پىشچوونا
رەخنا ئەدەبى ل دەڧەرا بەھدىنان. ئەڧ سازىين
ئەكادىمى شىبان ب چەندىن رىكان خزمەتا
بەرەف پىشچوونا رەخنا دەڧەرا بەھدىنان بگەن،

بەھرا پىتر دوۋىچوون ل سەر بەرھەمىن شەئرى دەھتە كىن. لى پىشتى سەرھەلدانى قەكۆلىنىن رەخنەھى بەرھەف ژانرىن دىترىن ئەدەبى ژى چوۋىنە ۋەكۆ(رومان، چىرۇك...ھتدا). ئانكو رەخنا ئەدەبى نەبتىن ل سەر تىكسىتىن شەئرى دەھتە كىن بەلكو قەكۆلىن ل سەر رومان و چىرۇك و فىلكور و بىياقتىن دىترىن دەھتە دىتن.

*** جوداھى دناقبەرا رەخنەگرىن كەفن و نوى ل دەقەرا بەھدىنان:**

بىندقىھە ۋى راستىن بزاتىن كو رەخنەگرىن كوردىن كەفن دىسىۋرنەبوون دىياقتىن رەخنا ئەدەبى دا، لەورا كارى وان يىن رەخنەھى ژى ب كارەكىن دروست ۋىرئىكۆپىنك دەرنەدچوو. وان پىتر گىرنگى ددا نقىسەرى ۋ ژىنگەھ و دەوروبەرىن ۋى. وان ئەفە دكرنە كلىل بۇ شىرۇقەكرن و خواندىن خۇ يىن رەخنەھى، گەلەك جاران وان ژەرھەمى دەسپىدكر (ئانكو ل سەر لاپەنەكى ناقەرۇكى يىن بەرھەمى رادوھىستىيان). لى ژەرھەمى بدوماھىك نەدھاتن (ئانكو بەرھەف لاپەنەن دەرقەھى بەرھەمى قە دچووون و بتىن بەرھەم دكرنە خالا دەسپىكىن، لى خالا ناقەراسىت و دووماھىيا كارى وان، يان ل دۇر نقىسەرى بەرھەمى بوو يانزى ل دۇر ژىنگەھ و سەرۋىبەرىن دەوروبەرىن ۋى نقىسەرى بوو).

ھەلبەت ئەقن چەندى ژى دوو ئەگەر ھەبوون. با ئىكى ئەوھ كو وان بخۇ ھند زانبارىن رەخنەھىن دروست نەبوون و دەملەقان نەبوون دىتكھات و ئاقاھىن بەرھەمى دا، لەورا خۇ ب بابەت و ناقەرۇكى و ژان و ژىنگەھا نقىسەرى قەگرىندا بۇ پىكرنا ۋى لاۋازىا ل دەف وان ھى. يا دوۋى ئەبوو كو تىگەھ و رامانا وان بۇ رەخنا ئەدەبى ژ تىگەھ و رامانا نوکە يا جودا بوو. ئەوان رەخنا ئەدەبى دەھدەك قالىپىن دىتردا ددىت. بۇ نەموئە (بەرسىف و بەرسىف دانى، شىكاندن و دياركرنا شاشىيان...ھتدا). لەورا ئەو ب دروستاھى درەخنا ئەدەبى نەدگەھىشتن. دىئنا وان بۇ تىكسىتىن ئەبوو كو بەرھەم دەزىرىنى ژ ئىش و ئازارىن جفاكى دكەت، ئانكو بەرھەم دقېت ژ جفاكى پەيدابىيەت ۋ دەزىرىنى ژ ئىش و ئازارىن

ئەگەر كو سەمنا قەكۆلىنىن رەخنەھى بەرھەف مېتودىن رەخنەھىن نووتر قە بچىت و قەكۆلىنىن ئەكادېمى بەھنە نقىسىن، ئانكو تا رادەھەكى ئەو شىايەنە ھندەك قەكۆلىنىن رەخنەھى ل سەر تىكسىتىن ئەدەبى يىن دەقەرى بىنقىسىن و ھاندەرك بىن ژىۋ پەيدابوونا ژىدەرىن رەخنا ئەدەبى ب دىالىكتا بەھدىنان.

۲- جار جار گەنگەشە و دانوستاندىن رەخنەھى دناقبەرا رەخنەگرىن دەقەرى ل سەر لاپەرىن رۇژنامە و كۇقارىن دەقەرى دەھنە ئەنجامدان ، ئەقەزى دېتە ئەگەر كو ھەستەكا رەخنەھى ل جەم خويىندەقانان پەيدابىيەت بۇ خواندنا بەرھەمان و دانوستاندىن ھزرى ژى بەھنە بەرھەم، و ھندەك جار مەملانى و ھەقركى دناقبەرا تەوھىپىن نوى و كەفن يىن رەخنەگرىن دەقەرى دا دەھتە دىتن. ئەۋزى ب رىكا سەرنقىسىن و خواندىن رەخنەھى ل سەر بەرھەمىن ھەقدوو. ئانكو دىشېن بىژىن ئەف ھەردوو دەستەكە ب رىكا نقىسىنان شىايەنە مەملانە و بابەتىن رەخنەھى ۋىبەرھەمىن نوو بىئافرىن. لى ئەو دياردا بەرى سەرھەلدانى بەرھەلەف(ئانكو نقىسىنا قەكۆلىن و بابەتىن رەخنەھى ژ لاپىن ئەدېيان قە) ھىدى ھىدى يا ژناف دچىت و مەيدان يا بۇ رەخنەگرىن نوى دەھتە چولكرن.

۳- نا رادەھەكى سەمنا قەكۆلىنىن رەخنەھى ژ ناقەرۇكى بەرھەف فورم و روخسارى بەرھەمماقە چوۋىە، ئانكو لاپەنەن ھۈنەرىن بەرھەمى دەھنە دەسنىشانكرن ل دوۋف پەيرەوكرنا مېتودىن رەخنەھىن نوى. ھەلبەت ناقەرۇكا بەرھەمان ژى ناھىتە فەراموشكرن دوان شىرۇقەكرنان دا، ئەقەزى ھاندەرك بوۋىە بۇ بەرھەف پىنچچوونا ئەدەبىياتا دەقەرى ب گىشتى. دىسان گەھورنەك بوۋىە ژىۋ ئەوان تىگەھىن كەفن ئەۋىن د رەخنا ئەدەبى يا دەقەرى دا ل بەرى سەرھەلدانى دەھتە پەيرەوكرن.

۴- دىقىسىتىن رەخنەھىن بەرى سەرھەلدانى دا

بۇچى ئەو گۆت و ئە چ تىشەك دى؟ ئەو تىشت چاوا گۆتتە؟ بۇچى ب وى رەنگى ئەو تىشت گۆتتە؟ ئەگەر ب وى رەنگى ئەگۆتتە دا چاوا بىژىت؟ باشتر بوو ئەو تىشت چاوا گۆتتە؟ ب دەھان پىرسىن دى. ئەگەر ل بەرسىغا قان پىرسان بەگىرىن، دى بىنېن پىرانىيا وان ل دۇر بەرھەمى بخۇنە، ئانكو گىردابى بەرھەمى بخۇنە. ئەھا لىقېرە جوداھى دىنابقېرە رەخنەگىرئ كەقن و نوى دا دىاردىبىت. لەورا ئەركى رەخنەگىرئ نوى ژ ئەركى رەخنەگىرئ كەقن بىزھەترە، چونكى رەخنەگىرئ نوى خوە گەلەك ب گىرئ و ئاستەنگىن بەرھەمى قە ماندى دكەت، ھەتا بىشېت رامان و خواندەنگى بۇ پەيداكەت، دىسان گەلەك گىرئىكى دەتە ئاقاھى و پىكھاتا ھۇنەريا بەرھەمى ژى. ئانكو شىتواژى بەرھەمى ژ لايى رۇخسار و ئاقھەزۇكانفە شىرۇقەدكەت و ل سەر رادوھستىت، رەخنەگىرئ كەقن پىتر گىرئى ددا لايەنن بەرھەمى بوونى، ئانكو دا خواندنا پەرتووكەكى پان دىوانەكى ب دوو سىن بەرپەران ئەنجام دەن. لى رەخنەگىرئ نوى دىشېن پەرتووكەكى ل سەر دوو مالكىن شىرئ پان كورتە چىرۇكەكى ئاقاكەن، لەورا دىاردىبىت كو رەخنەگىرئ نوى گىرئىكى دەتە كۆپرى و شىرۇقەگىرئىن سەرئاسىرە، لى رەخنەگىرئ كەقن گىرئىكى ددا پەھنى و سەرھەسەرھەمى. پىن نوى بەرھەمى ژ ھەمى لايەكىشە شىرۇقەدكەن و خۇ دادەھىلنە دىناق ھەمى كوئىچىن بەرھەمى دا، لى پىن كەقن بىننى لايەكى بەرھەمى دگىرئ، لى ل سەر قى چەندى را ژى ھىنشتا رەخنا ئەدەبى ل دەقەرا مە ب وئ ھىزىن دىارنەبووېە و گەلەك ئاستەنك و ئارىشە دكەقنە ھەمبەر قەكۆلېنېن رەخنەمى و رەخنەگىرئ دەقەرى.

ئارىشە و ئەگەرئىن لاوازىيا رەخنا

ئەدەبى ل دەقەرا بەھدىنان

ئەو ئارىشە و ئاستەنگىن دەرەخنا دەقەرا بەھدىنان دا ھەين دەھمەجورن و د گەلەك بىپاقان دا نە. ئانكو گەلەك ھوکارىن ھەين ژىو پاششەمانا رەخنا دەقەرا بەھدىنان، ئەم دى ئەوان ھوکار و ئەگەرئىن لاوازىي ب قى رەنگى دىارکەپن:

۱- ژ لايى ئىورىزەگىرنا بىنەما و پىرسىپىن رەخنەمى

وى بکەت و پەيامەكا چارەسەرىن ژى بەگەھىنىت، ئانكو ژ جفاكى پەيدابىت و بۇ جفاكى بىت، لەورا رەخنەگىرئ كەقن پىتر بەرھەم رەخنا ئايدۇلۇژى، جفاكى، مېژوويى، دەروونى قەدچوون، چونكى ئەف رىبازە ھەمىيە دگىردابى نقىسەرى و دەوروبەرىن وى نە. (ئانكو ئەو ژىنگەھا ئەو نقىسەرى تىندا دژىت و تىندا پەروەردە بووى كارتىنكىرئ ل وى نقىسەرى دكەت و ژىو دىارکىرنا وئ كارتىنكىرئ. وان دەپت كو فەرە فەگەرنە سەر وان ئەگەرئىن دەركى بۇ قەكىرئ و شىرۇقەگىرنا كوئىچىن تارىزىن بەرھەمى (ئەگەر ھەبان، چونكى بەھرا پىرىيا بەرھەمىن كەقن ئىك رامان ددا، ئانكو دگىرئى بوون).

لى رەخنەگىرئ نوى دىبىن كو فەرە تىكست وەكو جىھانەكا سەرىخۇ بەھتە دىبىن، دقېت ھەمى پەيوەندىبىن تىكستى لگەل نقىسەرى وئ بەھنە قەتاندىن، ئانكو مېرنا نقىسەرى رادگەھىنن، چونكى ب دىتتا وان بەرھەم بخۇ تېرا ھندى ھەپە تو ھەمى تىشەكى تىدا بىنى، ئانكو بەرھەم بخۇ خۇ ئاقادكەت و رامانىن نوى بۇ خۇ دروست دكەت (ھەلپەت ئەفە پىتر بۇ بەرھەمىن قەكىرى و پىرى خواندىن با دروستە)، ئانكو رەخنەگىرئ نوى ژ بەرھەمى دەستىپىدكەن و ژ بەرھەمى ژى ب دوماھىك دەھىن، چونكى بەرھەم بخۇ دىشېت نوپنەراتىيا خۇ بکەت و خۇ ب دەست خواندىنن ھەمەرەنگ و جودا جودا قە بەردەت دوپىر ژ نقىسەرى و ئەو كاودانى بەرھەم ژى پەيدابووى پان ئەو ژىنگەھا نقىسەرى تىدا ژىيا.

رەخنەگىرئ كەقن ل دووڧ ھندەك بىنەماپىن ئابىەت و ھندەك پىقەرئىن حازر و ئامادە كارى رەخنەمى دگىر، بۇ نموونە، (ھۇنەرىن رەوانىيژى، سىن يەكەيان دەم، جەھ بابەت... ھند)، لەورا رەخنا وان ب رەخنا پىقەرى (قىاسى) دەھتە بىناق كىن، رەخنەگىرئ كەقن ل بەرسىغا قان پىرسىاران دگەرىان، بەرھەم چ دىبىژىت؟ كى بەرھەم نقىسىيە؟ كەنگى و دچ سەروپەردا بەرھەم ژدايكىبووېە؟ ھەلپەت بەرسىغا قان پىرسىاران يا ئابىەتە ب ئاقھەزۇكا بەرھەمى و ژىان و سەروپەر و ژىنگەھا بەرھەم ژى پەيدابووى، لى رەخنەگىرئ نوى ل بەرسىغا گەلەك پىرسىاران دگەرن وەكو، بەرھەمى چ گۆتتە؟

ژ ئهروپا یان ژ زمانین دیتر وهگرینه. رهخنهگرین دهقرا مهژی ئه و زانیاره ژوان وهگرینه. ئانکو دبیته چاقلینکرنا چاقلینکرین و ههر وهکو نه رستو دبیژیت دوو جارا ژ راستین دوور دکهفن. لهورا گهلهک جاران ئه و زانیارین بؤ خویندهقانی یان وهگری دهینه پیتشکیتشکرین دشاشن یان دکیم و فهقهتیابی نه.

D- نهبوونا ژدهران یان قهتلازیا وان ب زمانن کوردی و ب تایبته ب زاری کرمانجی(دهقرا بادینان)، بوویه ناریشهکا مهزن کو فهکۆلهر پشنت بهستنی بگهته سهر ژدهرین زمانین بیانی. ههرچهنده نهوهیهکی نوو یی دهرچووینن زانکۆین (نهوهی پشنتی سهرهلدانی) پهیدا بوینه کو ژلی زمانن کوردی هیچ زمانهکی دیتر نزانن. ئهقهژی بوویه نهگههک کو رهخنا ئهدهبی و نفیسینین رهخنهیی ژ لایین وان فهکۆلهرین ب کوردی خواندی ژ لایین ریژی فه دکیم و دلاواز بن.

2- ژ لایین پراکتیکرنا بنهمایین رهخنهیی ل سهر تیکستان، چهند ناریشهک دیاردین وهکو:

A- پرائیا فهکۆلینین دهینه نهجامدان و بهلا فکرن درۆژنامه و کۆفارین دهقهری دا، دبیافی پراکتیکی دا تایبته ب رینازین سیاقفه. ئانکو رهخنهیین میژووپی، جفاکی، رهوشتی، دهروونی نه، دیسان گهلهک ژوان رهخنهیا ئنتیباغینه و رهخنهگر هندهک دیتن و ئنتیباغاتین خو یین تایبته ل سهر تیکستان دیاردکته. ئانکو خواندینن تایبتهن، گهلهک کیم شروقهکرین رهخنهیی ل دووف بنهمایین رینازین نوی یین رهخنهیی وهکو، فورمالستی، شیوازگهری، بونیادگهری، ههلوهشینگهری، ههلوستی خوینهر (تیورا وهگرینن)، رهخنا نوی یا ئهنگلو ئهمریکی... دهینه نهجامدان. نهگهر فهکۆلینهکا ب قی رنگی ژ هاتبته نهجامدان ئهوزی ههر ژ لایین رهخنهگرین نهکادیمیکی جیلن نویفه بوویه. لی ئهوزی نه ب وی ریژی نه کو وی قالاھی و پیدشبوونا هه پیر بکهن.

فه، چهند ئاستهنگ و گرفتهک دیاردین وهکو:

A - تا نوکهژی گهلهک ژهوان کهسین ب قی کاری رادین نه دبسیپۆرن دبیافی رهخنهیی دا. ئانکو ئهف کاره نهبتنی ژ لایین رهخنهگرین نهکادیمیک فه دهیته نهجامدان. بهلکو ژ لایین هندهک ژ کهساتین دیتر ژی دهینه نهجامدان کو خوه وهکو رهخنهگر دیتن. لی ئه و بخوه نفیسهرین بیافی دیتن. یان شاعرن یان چیرۆک نفیسن یانژی زمانشان... هتد. ئهقن چهندی ژی وهگریه کو ئه و تیکهه و پرنسیپین ئه و دادرژن یان بهحس ژندکهن دراست نهبن یانژی کیماسی تیدا ههبن. ئانکو رهخنهگرین نهکادیمیک و بسپور نهشیاینه ههبوونا خو ب شیوهکی کاریگر بسهلمینن و نیوریزهکرنا بنهما و رینازین رهخنهیی ژ لایین وانفه ب شیوهکی نهکتیف بهینه کرن.

B - ههقرکهک ههیه دناقبهرا رهخنهگرین گهنج و نهکادیمیک و رهخنهگرین نهبسیپور و جیلن کهفن ژ نفیسهران. ئهقن چهندی ژی وهگریه کو قالاھیهک پهیدا ببت دناقبهرا واندا و ههر دهستهکهک ژوان خوه زانار ژ دهستهکا دیتر دبیتت. جیلن نوی دبیتت ئه م دبسیپورین و نهکادیمیکی لهورا ئهقه کاری مهیه و جیلن کهفن چ نوزانیت و راقهکرین و کاری وان نهجهن پشنت بهستنی (نعتیمادی) یه. جیلن کهفن ژی دبیتت مه سه ربۆر و دیرۆکهکا دیترا ههی دقن بواری دا و جیلن نوی یی بی ئهزموونه و نفیسینین وان دباش نینن.

C - ئه و زانیاری و بوچووینن دبیافی نیوریزهکرنا رهخنهیی دا دهینه کرن، زۆریهیی وان ب ریکا وهگرین و چاقلینکرین دهینه نهجامدان. ئانکو وهگرینا زانیاری و رینازین رهخنهیی ژ لایین رهخنهگرانفه ب ریکا وهگرینا دهینه کرن. رهخنهگرین دهقهری وان زانیاریان ژ نهبن عهرهیی و بیانی وهردگرین. عهرهیان ژی یا ژ ئهروپا یان زمانهکی دیتر وهگریتی. ئهقن زۆر جار عهرهیا بخو هندهک تیکهه و چه مکی رهخنهیی شاش

B- ئەو شىروفە كىرىن دھىننە ئەنجامدان، گەلەك ژوان ب دروستى بنەما و پىرنسىپىن رىيازىن رەخنىي پەيرەموناكەن. ئەقچا ج ژبەر وى چەندى بىت كو ئەو رەخنەگرە بخۇ ب دروستى دوان بنەمايان نەگەھىشتىبە. يانژى دىبىت ئەوى بخۇ ئەو زانىياربە ب شاشىفە وەرگىرتىن ژوى ژىدەرى وى زانىيارى ژى وەرگىرتىن و پىشتا خوە پىن گەرمەكرى. ھەلبەت ئەقە بەھرا پىتل دەف وان رەخنەگران دھىننە كىرن ئەوئىن جىلى كەقن و ئەوئىن نەبىسپور.

C- زۆرىمى شىروفە كىرىن رەخنەبىن دھىننە ئەنجامدان دىياقنى شىعرى دانە. ئانكو رىژا شىروفە كىرن و قەكۆلىنن رەخنەبى دىياقنى ژانرىن دىترىن ئەدەبى دا وەكوا چىروك، رۇمان، شىئو، ژىئانامە، ... ھتدا يا كىمە.

D- زۇر ژئەوان شىروفە كىرىن رەخنەبىن دھىننە ئەنجامدان ل سەر تىكىستىن دەقەرى، ھىشتا ب تىگەھ و چەمكىن كەقنىن رەخنەبى نە. ئانكو گەلەك ژوان رەخنا ئەدەبى وەكو كىرپارەكا ھەلسەنگاندنى يان تەقىمى بۇ تىكىستى ئەدەبى پەيرەودكەن. ئانكو پىقەرىن كەقن ھەلسەنگاندن و دىباركنا لايەنن باش و خرابىن بەرھەمى ئەدەبى يانژى راستقەكرنا تىكىستان و رىئەماپكرنا نقىسەران دىكىستىن واندا دھىننە پەيرەودكەن. كىم ژ رەخنەگران پىقەر يان پىرنسىپىن نوو بىن شىروفە كىرن و خواندنىن رەخنەبى پەيرەودكەن. ئەقەرى يان ژبەر كىم زانىياربە ل دەف وان رەخنەگران. يانژى ژبەر باوهرى نەئىنانە ب وان رىمازان. ھەلبەت دھەردوو رەنگانداندا خويندەقن و وەرگر زىانى دىبىت و ئەقەرى وەكو ئارىشەھەك دىياقنى رەخنا ئەدەبىدا دھىننە دەسنىشساكرن.

۳- دىياقنى گەھاندنى دا ئارىشە دناقەرا رەخنەگرى و وەرگرى دا دروست دىن و دىبىتە ئەگەرى پەيداكرنا قەقەتياىن دناقەرا واندا يانژى دروستكرنا قالاھىەك دىياقنى قىرىوون و تىگەھىشتن و وەرگىرتنا كوتارىن رەخنەبى دا. ئانكو ئەو ئارىشە

گەھاندنى يا ھارىكار نىنە داكو دانوستاندنىن رەخنەبى پەيداىن. ئەقەرى ژبەر چەند ھۆكارەكان رویدەت ئەوژى.

A- ئەو زمانى كوتارىن رەخنەبى پى دھىننە نقىسىن زۇر جاران زمانەكى ھىتكە و پى بىزجمەتە بۇ تىگەھىشتىننى يان وەرگىرتنى، چونكى زۆرىمى جاران قەكۆلەر زانىيارىن تىورى ب رىكا وەرگىرتنى ژ زمانىن بىانى دادىرژىتە سەر زمانى كوردى. لەورا ئارىشە وەرگىرتنى بخۇژى ئاستەنگەكا زۇرا مەزىنە دگەھاندن و وەرگىرتنا ئەوان كوتاراندا. دئەنجامدا خواندەقن ژ وان كوتاران بىزاردبىت و ژى قەدرەقىت.

B- رىژەكا زۇر رەخنەگرىن دەقەرا بادىنان قەكۆلىنن رەخنەبى ب زارى كرمانجىيا خوارى دخوئىن و ئاگەھدارى نقىسىن و ئەوى بزاڤا رەخنەبىنە ئەوا ب زارى كرمانجىيا خوارى (سورانى) دھىننە نقىسىن. لىن زۆرىمى رەخنەگرىن ب زارى كرمانجىيا خوارى (سورانى) دىقىسىن. قەكۆلىن و پەرتووك و بەرھەمىن رەخنەگرىن دەقەرا بادىنان ناخوئىن. ئەقەرى دىبىتە ئەگەر كو ئەو تىشتى ل بادىنان دھىتە نقىسىن ل دەقەرىن دىتر ئاگەھ ژى نەبىت يان ب شىئوەكى دىتر بىژم ، ئەو دو يان سى رەخنەگرىن بادىنان نەنىاسن. ئەقەبخۇژى ئىك ژ ئارىشىن مەزىن دگەھاندنا كوتارىن رەخنەبىن دەقەرا بادىنان دا. دىسان رىنقىسا عەرەبى بخۇژى ئارىشەكا دىترە كو ئەو كوردىن ب رىنقىسا لاتىنى دخوئىن و دىقىسىن نقىسىنن رەخنەگرىن بادىنان نەبىنن ونەخوئىن. ئانكو زمان و زار و رىنقىس ئارىشەكا دىترە ھەمبەر رەخنە و رەخنەگرىن دەقەرا بادىنان بۇ گەھاندنا بابەت و نقىسىن و بەرھەمىن رەخنەبى.

C- نەبوونا رۇژنامە يان كۇقارىن تاپبەت بۇ نقىسىن و بىياقنى رەخنا ئەدەبى ل دەقەرا بادىنان ئاستەنگەكە كو بەرھەمىن رەخنەبىن نقىسىرئىن بادىنان نەھىتە بەلاڤكرن و زۇر ژ قەكۆلىن و بەرھەمىن نقىسىران د رۇژنامە و كۇقارىن نە بىسپورن

ئىسپىن خىزمەتتا بىياقى رەخنەيى ناكەت بەلكو بەرۇفاۋى بۇ بەرژەۋەندىن تايبەت و ناكەكەسى دەپتە ئىسپىن.

۷- مە تا نوکە ل دەفەرى ئەو رەخنەگرە نىنە بىن كۆ بىشنىت تىورىن رەخنەيى بىئافرىنىت. ھەلبەت رەخنەگرىن مە نەشپاينە مزارىن رۇدىن رەخنەيى زى پەيدابىكەن. ئەفەزى دىپتە ئەگەر كۆ رەخنەگرى مە ھەر چاقا ل ئىگەھ و مېتودىن رەخنەگرىن بىانى بىكەت. وژ لايى دىتر مە چ دەزگاپەكى تايبەتتى ۋەرگىرانى زى نىنە كۆدوماھى زانىارىن نوى بۇ زمانى كوردى بەپنە ۋەرگىران و قەگۋاھاستن، ئانكو دىسان قەقەتپانا زانىارىن يا ھى و ئەفەزى دىپتە ئەگەر كۆ رەخنەگرى مە بىن قەمايى بىت و بىن پىگەھىشتى نەبىت.

ب قى رەنگى ئەم دىشىن بىزىن كۆ رەخنا ئەدەبى ل دەفەرا مە بەرى سەرھەلداننى دقۇناغا دەسپىكىن و ل خوە گەرىاننى دا دابوو، لى پىشتى سەرھەلداننى رەخنا ئەدەبى يا دەفەرى شىپاھەندەك ۋەرار و پىشكەفتىن ب خوەقە بىپىنىت و رەخنەگرىن نوى و بىسپور ل دەفەرى پەيدابووينە. لى ل سەر ئەقن ھەمىن را، ھىشتا رەخنا ئەدەبىيا دەفەرا مە ھەمبەرى كۆمەكا ئارىشەپانە و ئەگەر ئەو ئارىشە و ئاستەنگە نەپتە چارەكەن و سىزىپىن تايبەتمەند دوۋىچوونى بۇ چارەكەرنە ئەوان ئارىشان نەكەت، دى رەخنا دەفەرا مە ھەر قەمايى و لاواز مېنىت. ئەو كارى نوکە دەپتە كىن زى دىياقى رەخنا ئەدەبى دا ۋەكۆ كارىن تايبەت و ئەزموونىن ناكە كەسىنە، ئانكو ھىشتا بەرنامە دارىزى بۇ پىشقەبرنا رەخنا ئەدەبى نەھاتىپە كىن. ب كورتى دىشىم بىزىم دەفەرا مە پىندقى ب دەستەك و گروپىن رەخنەيى يە، دىسان پىندقى ب پلان و كارەكىن رىكۆبىنكە ز لايى سازىپىن تايبەتمەندقە تاكو رەخنا دەفەرى بەرەف ئاسۋىپىن گەشتىر و ۋەرارەكا دىترا بەرەمھىتەرەھە بەپتە ئاراستەكەن.

دىتر دا دەپتە بەلاڧكرن، ئەفەزى ھۆكارەكە كۆ خويىندەقان و ۋەرگىرن گوتارىن رەخنەيى وان بەرەھەمان زوى ب زوى نەبىنن يان بەدەست وان نەكەقن، ئانكو قەقەتپانا خواندىنى بۇ ئىسپىنن رەخنا ئەدەبى پەيدابىت.

D - نەبوونا دەزگەھىن چاپكرن ۋەلاڧكرنى ل دەفەرا بادىنان بوويە ئەگەر كۆ زۇر ژ بەرەھەم و پەرتووكىن رەخنەگرىن مە روناھيا چاپى نەبىنن و نەگەھنە خويىندەقانى، ل دەفەرا مە بىتنى ئىك دەزگاپىن چاپكرن ۋەلاڧكرنى ھەبوو ب ناقىن (سىپىرىنزا) ئەۋزى نوکە ۋەك بەرى نەمايە و بەرەھەمىن ئىسپىرىن مە دەمىن دەسخەت و ناھىنە چاپكرن.

۴- بوارى ئابوورىن رەخنەگرى و نەبوونا پىشتەقانىا دارابى بۇ پەرتووك و ئىسپىن ۋەبەرەھەمىن ۋى، ئەو دىلساركرىە و نەبوويە پىشتەقان و ھارىكارەك كۆ رەخنەگرىتر خۇب ۋەستىنىت و بەرەھەمىن ھەزى و زۇر بگەھىننە چاپى، بەلكو بەرۇفاۋى، ئەف ھۆكارە بوويە ئەگەر كۆ گەلەك ژ رەخنەگرىن ئەدەبى پىن دەفەرى ب كارىن ئىدارى و رۇزانەقە مزويل بىن يان پىتر ژ كارەكى بىكەن تاكو ز لايى ئابوورىقە بەقەتىن، ئەفەزى گىرقتەكا دىترە ھەمبەر رەخنەگر و رەخنا ئەدەبىيا دەفەرا مە.

۵- نەبوونا بەرىكانەپىن رەخنەيى يان ئەو سازىپىن گىرنىكىن ب خەلاتكرنا بەرەھەمىن باش و گوتارىن باش دەم، بوويە ئەگەرەك كۆ مەملانا رەخنەيى و ھەقركىيا ئىسپىننى نەبىت. ئانكو پالدەرى ئىسپىننا بەرەھەمىن رەخنا ئەدەبى، ئىسپىر بخۇبە، چ سازى يان لايەنەكەن دىتر نىنە ۋى ھانبەدەت يان پالدەرى (دافىن) ئىسپىننى ل دەف ۋى زىندەبىكەت.

۱- زۇر جازان قەكۆلىن يان ئىسپىننا بەرەھەمىن رەخنەيى دا مۇجامەلەكەن و بەرژەۋەندى رۇلى خۇ دىپىن، ئانكو ئەو رەخنا ل سەر قى بىئانى دەپتە

پەراۋىز:

۱. د. شوقى ضيف، في النقد الادبي، الطبعة العاشرة، دار المعارف، القاهرة، ۲۰۰۴، ص ۴۶.
۲. د. ابراهيم محمود خليل، النقد الادبي الحديث من المحاكات الى التفكير، دار المسيرة للنشر، عمان، ۲۰۰۳، ص ۱۱.
۳. قاسم عبدالامير عجمان، الشعر والمناهج النقدية الحديثة، صديق القارى و دليله الى الابداع، بغداد، ۱۹۹۸، ص ۱۷۷.
۴. ريتية وىلك، مفاهيم نقدية، ت. د. محمد عصافور، عالم المعرفة، المجلس الوطنى للثقافة والفنون والادب-الكويت، ۱۹۹۰، ص ۴۱.
۵. دھىمدادى حوسىن، دەروازەيەك بۇ رەخنەي ئەدەبىي كوردى، دەزگاي تويۇنەوھ و بلاوكرىنەوھى موكرىنى، چاپى يەكەم، ھەولنر، ۲۰۰۷، ل ۹.
۶. فوتاد رەشىد، رەخنەي رەخنەي رومانى كوردى-۱۹۷۳-۱۹۹۹، بلاوكرىنەوھى كىنىفروشى سوران-ھەولنر، چاپخانەي رېون-سلىمانى، ۲۰۰۵، ل ۱۵.
۷. چارلس برىنسلر، رەخنەي ئەدەبىي و فوتابخانەكانى- پىئشەككەيەك بۇ نيورى، وا عبدولخالق بەعقوب، چاپى يەكەم، چاپخانەي وەزارەتى پەروەردە، ھەولنر-۲۰۰۴، ل ۲۱.
۸. نەقىسا ئىسماعىل حاجى، زمانى رەخنەي چىروكا ھۇنەرىيا كوردى (كتىبىن رەخنەي وەك نەموونە-۱۹۷۳-۲۰۰۶، چاپخانە حانى/دھۆك، وەشانىن دەزگايى سپىرئز، ۲۰۰۸، ل ۲۱).
۹. د. صلاح فضل، نظرية البنائية في النقد الادبي، مطابع الهيئة المصرية العامة للكتاب، ۲۰۰۳، ص ۲۱۹.
۱۰. نەقىسا ئىسماعىل حاجى، زمانى رەخنەي چىروكا ھۇنەرىيا كوردى (كتىبىن رەخنەي وەك نەموونە-۱۹۷۳-۲۰۰۶، چاپخانە حانى/دھۆك، وەشانىن دەزگايى سپىرئز، ۲۰۰۸، ل ۳۲).
۱۱. نەقىسا ئىسماعىل حاجى، زمانى رەخنەي چىروكا ھۇنەرىيا كوردى (كتىبىن رەخنەي وەك نەموونە-۱۹۷۳-۲۰۰۶، چاپخانە حانى/دھۆك، وەشانىن دەزگايى سپىرئز، ۲۰۰۸، ل ۸۹).
۱۲. دھىمدادى حوسىن، دەروازەيەك بۇ رەخنەي ئەدەبىي كوردى، دەزگاي تويۇنەوھ و بلاوكرىنەوھى موكرىنى، چاپى يەكەم، ھەولنر، ۲۰۰۷، ل ۳۵۸.
۱۳. البرت نيوبىد، النقد الكلاسيكى اعلامه واصوله، ت. د. ابراهيم الكبلانى، دار طلاس للدراسات والترجمة والنشر، دمشق، ۱۹۸۹، ص ۲۲.
۱۴. د. حسن مسكين، مناهج الدراسات الادبية الحديثة من التاريخ الى الحجاج، مؤسسة الرحاب الحديثة للطباعة والنشر، بيروت لبنان، ۲۰۱۰، ص ۸.
۱۵. ئەحسىن ئىبراھىم ئوسكى، ل دور ئەدەبىي كىرمانجى ل سەد سالا نوزدى و بىستى زاپىنى، ژ وەشانىن كورى زانبارى كورنىستان، ھەولنر، ۲۰۰۴، ص ۷-۱۴.
۱۶. بۇ پتر زانباريان بىئىرە و صفى حسن، روژنامەگەرى ل دەقەرا بەھىدىنان ۱۹۵۰-۲۰۰۵، وەزارەتا روشنىبىرى و لاوان-رىقەبەرىيا راگەھاندنى، چاپخانە حانى دھۆك، چاپ، بويى وزىدەكرى، ۲۰۱۲.
۱۷. عىماد وەيسى خالد، جەقەنگ دەۋزانا رىالسىتىكا كوردى دا دەقەرا بەھىدىنان ۱۹۷۰-۱۹۹۱، دەزگايى سپىرئز بى چاپ و وەشانى، چاپخانە وەزارەتا پەروەردى، ۲۰۰۴، ل ۱۵-۲۲.
۱۸. بۇ پتر زانباريان ل سەر ئەوان بەرھەمان بىئىرە، عىماد وەيسى خالد، جەقەنگ دەۋزانا رىالسىتىكا كوردى دا دەقەرا بەھىدىنان ۱۹۷۰-۱۹۹۱، دەزگايى سپىرئز بى چاپ و وەشانى، چاپخانە وەزارەتا پەروەردى، ۲۰۰۴، ل ۱۵-۲۲.
۱۹. بۇ پتر زانباريان ل سەر بەرھەم و نقىسىتىن ئەدبىين كورد بىئىرە، و صفى حسن ردىنى، قەرھەنگا ئەدىب و نقىسكاروت دەقەرا بەھىدىنان (۱۹۳۵-۲۰۰۰)، وەشانىن ئىكەتيا نقىسەرىن كورد-لقى دھۆك، چاپخانە حاوار/دھۆك، ۲۰۰۶.
۲۰. بۇ پتر زانباريان بىئىرە، و صفى حسن، روژنامەگەرى ل دەقەرا بەھىدىنان ۱۹۵۰-۲۰۰۵، وەزارەتا روشنىبىرى و لاوان-رىقەبەرىيا راگەھاندنى، چاپخانە حانى دھۆك، چاپ، بويى وزىدەكرى، ۲۰۱۲.

زىنەت:

1. د. ابراهيم محمود خليل، النقد الادبي الحديث من المحاكات الى التفكير، دار المسيرة للنشر، عمان، ٢٠٠٢.
2. البرت نيويديه، النقد الكلاسيكي اعلامه واصوله، ت. د. ابراهيم الكيلاني، دار كلاس للدراسات والترجمة والنشر، دمشق، ١٩٨٩.
3. تەحسین ئىبراھىم ئوسكى، ل دور ئەدەبىي كرىمانجى ل سەد ساالا نوزدى و بىستى زايىنى. ژوھشانىن كورى زانبارى كوردستان، ھولېز، ٢٠٠٤.
4. چارلس برنسلېز، رەخنەي ئەدەبىي و قوتابخانەكانى - پىنشە كىبەك بۇ ئىورى، و: عبدولخالق يەعقوب، چاپى يەكەم، چاپخانەي ھوزارەتەي پەرورەدە، ھولېز، ٢٠٠٢.
5. د.حسن مسكين، مناهج الدراسات الادبيه الحديديه من التاريخ الى الحجاج، مؤسسسه الرحاب الحديديه للكتاب والنشر، بيروت لبنان، ٢٠١٠.
6. رينيه ويلك، مفاهيم نقدية، ت. د. محمد عصفور، عالم المعرفة، المجلس الوطنى للثقافة والفنون والادب-الكويت، ١٩٩٠.
7. د. شوقي ضيف، في النقد الادبي. الطبعة العاشرة، دار المعارف، القاهرة، ٢٠٠٤.
8. د.صلاح فضل، نظرية البنائية في النقد الادبي، مطابع الهيئة المصرية العامة للكتاب، ٢٠٠٢.
9. عىماد وەيسى خالە، جەقەنگ دەۋزانا رىئالستىكا كوردى دا دەقەرا بەھدىنان ١٩٧٠-١٩٩١، دەزگابى سىپىزىن چاپ و ھشانى، چاپخانا ھوزارەتا پەرورەدە، ٢٠٠٤.
10. فوناد رەشىد، رەخنەي رەخنەي رومانى كوردى-١٩٧٣-١٩٩٩، بلاوكرادەكانى كىتبىقروشى سوران-ھولېز، چاپخانەي روون-سلىمانى، ٢٠٠٥.
11. قاسم عبدالامير عجمان، الشعر والمناهج النقدية الحديثة، صديق القارى ودليله الى الابداع، بغداد، ١٩٩٨.
12. نەقىسا ئىسماعىل حاجى، زمانى رەخنەبا چىروكا ھۆنەرىيا كوردى اکتىبىن رەخنەبى ھەك نموونە-١٩٧٣-٢٠٠٦، چاپخانا خانى/دھۆك، ھشانىن دەزگابى سىپىزىن، ٢٠٠٨.
13. دەھىمەدانى حوسىن، دەروازەمەك بۇ رەخنەي ئەدەبىي كوردى، دەزگابى توئىزىنەو و بلاوكرادەھەي موكرىانى، چاپى يەكەم، ھولېز، ٢٠٠٧.
14. وصفى حسن، رۆژنامەگەرى ل دەقەرا بەھدىنان (١٩٥٠-٢٠٠٥)، ھوزارەتا روشنبىرى ولاوان-رىشەبەرىيا راگەھاندنى، چاپخانا خانى دھۆك، چاپا-دوئى وزندەگىرى، ٢٠١٢.
15. وصفى حسن رىنى، قەرھەنگا ئەدىب و نقىسكارىت دەقەرا بەھدىنان (١٩٣٥-٢٠٠٠)، ھشانىن ئىكەتتيا نقىسەرىن كورد-لقى دھۆك، چاپخانا ھاوار/دھۆك، ٢٠٠٦.

بزاڧ و قۇناغىن وەرگىرانى ل دەقەرا بەھدىنان

ھىرش كەمال رىكائى

بەراھىك

زمان وەك ئالاقەكى ل ئىك دو تىگەھشتىن و ھەقىياسىنى دناقبەرا جفاك و كەسىن ئىك زمان دا، دگەل قى چەندى زى ئىك ژېنگاڧىن گىرنگ و ھەر بۇ ل ھەقدو تىگەھشتىنا خوداتىن زمانىن جودا جودا و جياواز و بىانى و ب ساناھى ئىخستىنا وەرگىرتىن و زانىنا رامان و تىگەھىن وان زمانان زى پىندقى وەرگىرانى يە، كو وەرگىران زى ھۈنەر و چقەكە ژ چقىن زانىستى زمانى، ژ بۇ قى چەندى زى گەل و مىللەتان بزاڧ كرىنە بۇ زانىنا زمانىن دىترىن جىھانى و مفاوەرگىرتىن ژ رەوشەنىبرى و شارىستانىەت و كەلتور و تىتالېن مىللەتىن دەوربەر و جودا جودا بىن جىھانى، مە كوردان زى دقى مەبدانى دا پىنگاڧىن كاروانى وەرگىرانى ھافىزىنە و خو داىە دگەل پىنشۇمەچونىن مرقۇقابەتىن دا، و ھژمارەكا سوارچاكىن كورد ل دووڧ پىنجىبوون و بەروملىن خو قەرنىژىن گىرنگ و بەركارىن ھەزى پىشكىشى بەرەباىن دووڧ خو دا كرىنە، دقى مژارى دا دى چەند تىرۇژكا ئىخىنە ل سەر وان پىنگاڧىن ھاتىنە ھافىزىنە دىوارى وەرگىرانى دا ژ زمانىن بىانى بۇ زمانى كوردى و نەخاسمە بەھدىنى (كرمانجى يا ژوورى) و رىزىبەندكرنا ھژمارەكا وەرگىرانىن چاپكرى ل دەقەرا بەھدىنان د مەبدانا

باھەتىن جودا جودا دا، ب وى ئومىدى نقىسەقان و قەكۈلەر و زمانقان پىتر دقى خەبىتىن و بەر رووى كرنا قى باھەتى گىرنگ دا رزىدىن بكن.

دقى قەكۈلىنى دا بزاڧ ھاتىبەكرىن كو زانىارى و بەرچاڧكرنا ھژمارەكا نقىسەرىن دەقەرا بەھدىنان (وەك نموونە و دىاركىن) بىخۇڧە بكرىت، ئەف چەندە زى ل دووڧ قۇناغ و دەستىپىكىن بزاڧا وەرگىرانى ب كىرمانجىيا ژوورى (بەھدىنى) ب گىشتى و ل دەقەرا بەھدىنان (سنىورى پارىزگەھا دەۋك) ب تايبەتى، ئەفچا چ ئەو بزاڧ و پىنگاڧىن وان نقىسەران ل دەقەرى بىخو بىن پان زى ل وەلاتەكى دىتر ئەو خىزمەت پىشكىشكرىن.

ھەزى يە بىژىن ئەف قەرنىژە زى ل سەر دو لايەن و جوران ھاتىبە دا بەشكرىن:

۱- نقىسىن و گۇتارىن (وەرگىران) بىن رۇژنامەگەرى:

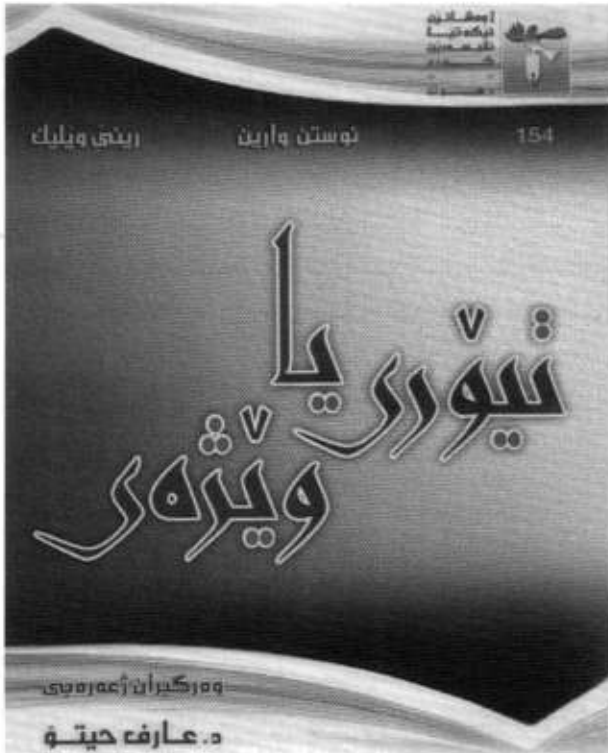
ژ بەر كو بەھرا پىرىبا نقىسەرىن دەقەرى بىن كو خو داىە مەبدانا وەرگىرانى ژ رۇژنامەگەرىن (رۇژنامە، كۇڧار) دەستىپىكرىە وەرگىرانىن خو تىدا بەلاڧكرىنە، ئەفچا چ وەك گوتارىن ھەر جورەكى دىترىن ئەدەبى (ھۇزان، چىرۇك، پەخشان...) بىت، ئەقە زى بۇ ھەر قۇناغەكى اھەگەر قۇناغەكا نقىسەرىن دەقەرا

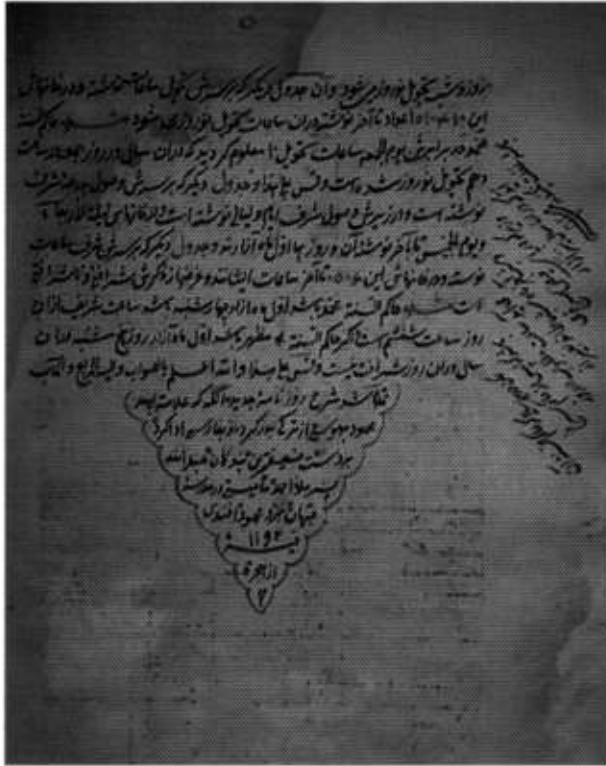
كوردان ھاتىبىتە كرن ئانكۇ دناقبەرا زمانى كوردى و زمانەكى بىانى دا دزقرىتە قە بۇ پەرتووكا (ئانا باسىس) يا سەر كرده و مېژوونقىسىن يونانى (كزەينە فون) ئەوئ ل ساللا (۲۰۱۱) بەرى زايىنى) دەمى بەھسىن گەھشتنا بۇ دەقەرا كاردوخيا (و نەخاسمە ئەو پىنكدادانا دناقبەرا لەشكەرى وى و كوردىن كاردوخى دا ل گەلىن زاخو) دكەتن و ئاماژى ددەتە وئ چەندى كو چەكدارىن يونانى ب رىكا وەرگىرانى ناخشتن دگەل كاردوخيان كرىه^(۱)، دگەل قى چەندى ژى دقۇناغىن جودا جودا دا بووېە جەن گرنكى پىندانا گەلەك كەسىن بىانى ژى ژ گەرۇكشان و رۇژھە لاتناسان . و قەكۆلىن و قەرھەنگ ژى ھاتىنە دانان، و نەخاسمە بىن گرىداى ناخشتنقانىا ب بەھدىنى (كرمانجى يا ژوورى) بۇ نموونە: ماورىتزو گارزونى كو رۇژھە لاتناس و گەرۇكشان و قەشەبەكى ئىتالى بوو، بۇ ماوېەكى دىرژ ل ئامىدىن ژابوو، ژ مزگىندەرىن (موېەشر) دومىنىكان بوو ل مووسل كول ساللا ۱۷۱۲ز قەشەبىن دومىنىكانى بوو ل مووسل، ل دووق گوتىن وى بۇ ماوئ ۲۸ سالان ل ئامىدىن ژابوو، پىشتى ل مووسل

بەھدىنان ھەبن) مە ھندەك نموونە ژى دابنە دياركرن. ۲- بەرھەم و چاپكرىن (وەرگىران) بىن پەرتووك: وان بەرھەم و چاپكرىن وەرگىرانى بىن وەك (پەرتووك) ھاتىنە چاپكرن و بەلاقكرن بخو قە دگرىت، و ل قىزى ھەژى گوتنى بە كو ال دووق ئەو بەرھەمىن گەھشتىنەمە و مە ئاگەھى ل سەر ھەبن و پىنچەسىيان ھاتىنە دياركرن، ئانكۇ ھەگەر بەرھەمەك نەھاتىبە دياركرن، ئەو ب مەرەم نەھاتىبە كرن) ب وئ ئومىدى دپاشەرۇژى دا ھەمى بەھىنە كومكرن و وەك بىبلۇگرافىبەك بۇ بەھىتە بەرھەقكرن، ئەف جورە ژى چاپكرىن دناقبەرا سالىن (۱۹۸۴-۲۰۱۶) بخوقە دگرىت.

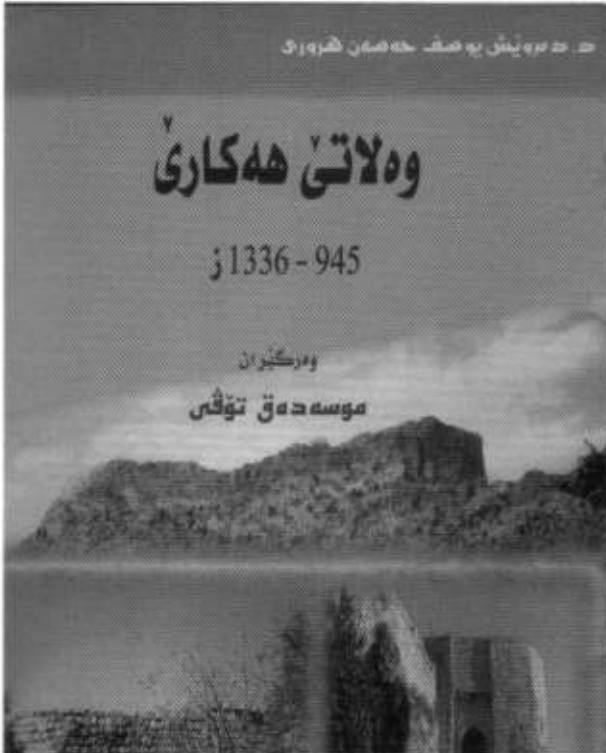
وەرگىران ل دەف كوردان:

كورد ئەو گەلىن خودان زمانەكى كو رەھ و پىشالىن كەقنار ھەبن دىرۇكى دا و بزاق و خەبىنىن وەرگىرانى دناف دا ھاتىنە كرن، كو كەقنترىن ژىدەرى دىرۇكى كو ئاماژە دابە پروسا وەرگىرانى كو ل دەف

شرح روزنامه جديد (دهستفيسى مهلا عبداللاهي
پنكاني/ ماميسى) (۸)

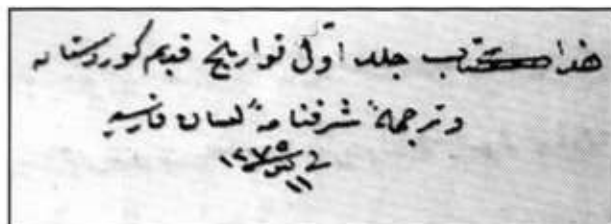
**GRAMMATICA
E VOCABOLARIO
DELLA
LINGUA KURDA
COMPOSTI
DAL P. MAURIZIO GARZONI
De' Predicatori Ex-Missionario Apostolico**

ROMA MDCCLXXXVII.
Nella Stamperia della Sacra Congregazione
di Propaganda Fide
CON LICENZA DE' SUPERIORI.
(ROMA 1787)

هاتىبه نامىدىنى و نهخاسمه ل گوندى (بىبادى)كو
دكهفته ل رۆژئاڤا نامىدىنى، بۆ ماوى (۱۸)سالان ل
ڤى گوندى زىابوو، ین شههرهزا بوو دزانينا گىابىن
نوشدارى دا، و پشستى ل دهڤهري ژباى و ڤىبرى زمانى
كوردى (بههدينى)بووى، پهرتووکهکا فهرههنگى يا
ئىتالى-كوردى ل سهه رېزمانا زمانى كوردى بهرههڤكر
و ل سال(۱۷۸۷ز)ل رۆما چاپكر، كو ژ(۱۶۰۰)پهڤقان
پىك دهيت، كو ل دهستپىكن ل دور كوردستانى
چهند پىزانين ژلايهنى جوگرافى و نابورى و سياسى
ڤه بهحسكرىنه، گارزونى ل باژىرى خو(ڤلورنسا)ل
سال(۱۷۹۰ز) وهغهركرىه^(۱).

بىگومان وهگىپران بۆ زمانى كوردى ل دهستپىكىن
ڤى بزاقى بههرا پتر ژ زمانىن نهتهوه و وهلاتىن نىزىك
و دهوروبهه بوويه وهك (ڤارسى، عهههه، توركى) و
دگهل قوناغ و سههدهمان بهرهههه كهڤتى به ڤى
مهيدانى و سنوور دهريازكرىنه كو هژمارهكا ژ زمانىن

ل سەردەمى وان مەزىنەتەن و ناقدارتەن مەدرەسە يا كو ب زانىنگەھەكا گرنگ دەھتە ھژمارتەن ئەو ژى (قوبەھان) بوويە كو ھژمارەكا مەزىن ژ زانايان ژى دەرچووينا و دەرس لى گوتينا وەك: (مەلا رەسولى سورچى، مەلا مەحمودى بەھوسى (مىرن ۱۱۰۰مىش/ ۱۱۸۹ز)، مەلا عەبدوللاھى رىكانى، مەلا بەھىيائى مزوورى (مىرن ۱۲۵۴مىش / ۱۸۳۹ز....)، ل قى مەدرەسى گرنگى ب گەلەك زانىست و زانىنان دەھتە دان كو بەھرا پتر ب زمانى عەرەبى و فارسى بوويە، دگەل قى چەندى ژى پىشتى ھندەك دەستىقىس ب دەست مە كەفتين و دناف دا بۇ مە ديار بوويە كو گرنگى ب بزاقا وەرگىرانى ژى ھاتىبەدان كو ھندەك ژ دەرسدەر و سەيدا و شاگردين وى زمانين (عەرەبى، فارسى، توركى) ب باشى و شەھەرەزائى دزانين و ئەف چەندە ژى بوويە دەليقە بۇ وەرگىرانى، نموونە و بەلگە ژى بۇ ئاخفتنا مە زانايان مەزنى دەقەرا بەھدىنان (مەلا عەبدوللاھى رىكانى بىن مامىسى)^(۴) (روزنامە جىدىد) ئەوا ب زمانى فارسى كو ژ (۲۳) لاپەران پىك دەيتن ل سالا (۱۹۲مىش-۱۷۷۸ز) ل مەدرەسا (قوبەھان- ئامىدىن) نقىسى بوو ئانكو نەسخ كر بوو^(۵) ئەف بەرھەمە ژ لايىن زانايان بەھدىنان (عەللامە كورنى مەلا مەحمودى بەھوسى)^(۶) ب زمانى توركى ھاتىبوو دانان، و كرىوو فارسى و ناقى وى كرىوو (روزنامە جىدىد/رۇژناما نوى)، و مەلا عەبدوللاھى ھەر يا ب زمانى فارسى نەسخ كرىوو^(۷)، ئەفە ژى نىشانە ل سەر وى چەندى كو دەقەرا بەھدىنان ژ مېزە و دكەفەن دا گرنگى يا ب وەرگىرانى داي بەلن ھەر ژ زمانين بيانى بۇ زمانەكى دىترين بيانى، ئانكو ل دووڤ پىندقى يا زمانين وى سەردەمى ل دەقەرى دەھتە خواندن.

دەستىقىسى مەلا مەحمودى بازىدى

وەلاتين جىھانى جھن خو دناف وەرگىرانا بۇ كوردى دا بگرن، وەرگىرانين (خاناي قوبادى ۱۱۶۸-۱۷۳۲ز) كو ھەر سى بەرھەمىن ھۆزانقانى فارس (نيزانى گەنجەھوى ۱۱۴-۱۲۰۴ز) (لەيلا و مەجنون، خوسرەو شرىن ، ئەسكەندەرنامە) ژ فارسى وەرگىرaboونە زمانى كوردى (كرمانجىيا ژىرى / سورانى) ب ئىكەم وەرگىرئى كورد دەيتە ھژمارتن^(۸).

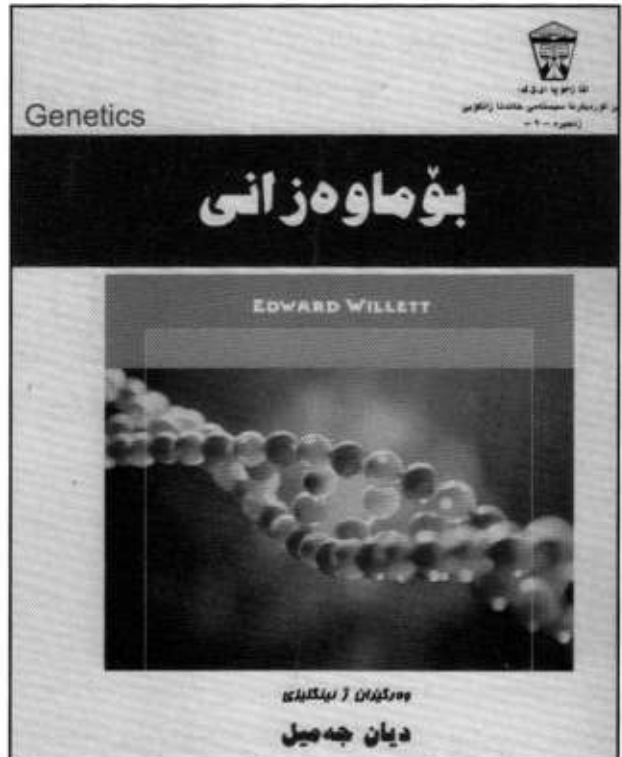
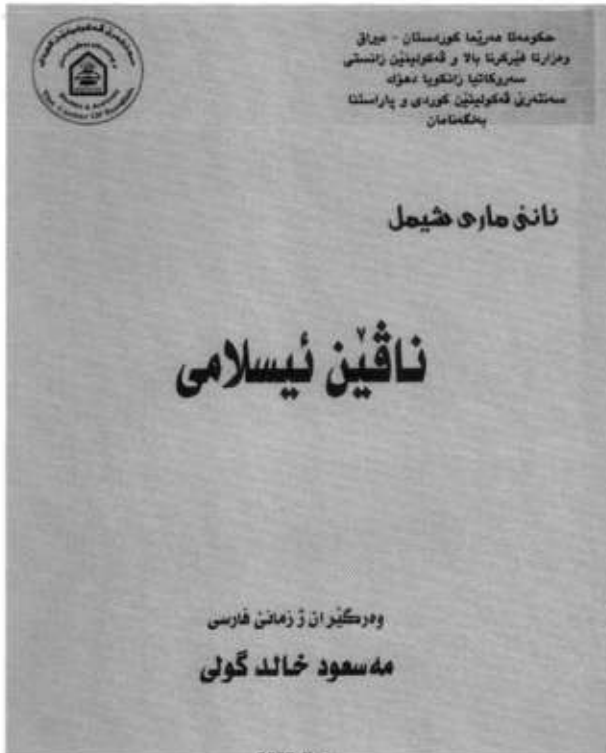
دەستىقىن بزاقين وەرگىرانى ل بەھدىنان :

دەقەرا بەھدىنان و نەخاسمە ئامىدىن كو ب درىزاھيا دىرۇكا دەستەلاتدارىيا مىرگەھا بەھدىنان پايتەختا وى بوويە، و بنگەھەكى گرنگ و مەزنى رەوشەنبىرى و زانين و زانىستا بوويە، ئەو ژى ژبەر ھەبوونا ھژمارەكا مەدرەسىن ئايىنى و گرنگى پىدانا ھندەك مىرىن مىرگەھن ب زانين و زانايان وەك: (سولتان ھەسەن بەگ، سولتان ھىسەن ھىسەن ھەلى) كورنى ھەسەن بەگ ، زىبەر پاشايان دوو...كو

پىنگاڧىن دەستېنىكى بۇ ھەبوون و پەيدابوونا جور و پىكىن وەرگىرانى ل دەڧەرا بەھدىنان وەكى قۇئاغىن ژىن مرۇقى بووینە كا چەوا زارۇكىنى قۇئاغا مرۇقى يا ئىكىن يە، وەسا دانان و ھزر كىر دەھىكرنا(ڧىركىر) زارۇكان دا ژى پەنابرىه پىكىن دەستېنىكى و سڧك و ب ساناهى ئەو ژى ب پىكا دانانا ڧەرھەنگ و ڧەرھەنگوكا ب تەرزى (ھۆزانكى يا ڧىركىرنى) ئانكۆ ب پەنگىن ڧەھاندنا ھۆزانكى ژ بەركو دا بۇ ژبەرگىر و ڧىرېوونى ب ساناهى و خوش بىت، كو ئەڧە ژى جورەكى وەرگىرانى بە و بۇ ڧىن چەندى ژى ھۆزانڧانى مەزنى كورد ئەحمەدى خانى (۱۶۵۰-۱۷۰۶ز) پىشەنگى ڧى مەيدانى بووېه كو ئىكەمىن كەس بىت ھزر ددانانا ڧەرھەنگوكەكا ھۆزانكى دا بکەت بۇ زارۇكان كو ھۆمارەكا پەيڧىن (عەرەبى-كوردى)بخو ڧە بگىرت، كو «خانى» بەرھەمى خو ین ڧەرھەنگى «نووبار/ نووبھار» دژىن ۳۳ سالىن دا ل رۇژا ۱۳ ھەيڧا ۳ يا سالا ۱۰۹۴مش/۳-۱۳-۱۶۸۳ نڧىسى بوو^{۱۹} ھەژى بە بىژىن ئەڧ بەرھەمى وى ل قۇئاغىن دەستېنىكى ین خواندنا ڧەڧەيان ل

مەدرەسىن ئابىنى دەتە خواندن.
پشتى دامەزاندنا دەولەتا عىراقى ل سالا ۱۹۲۱ئى كو يا سىستەم شىھاتى بوو، ھزرەك ل وەرگىرانى ل دەڧەرى ھاتىبە كىر، ھەرەكى دنامەيەكا (كاتب تحرىر)ئى نامىدىن(رەسول ناجى)داھاتى ئەوا بۇ رۇژناما (پىشكەڧتن) يا سلىمانىن ھاتىبە ھنارتن و د ھۆمارە (۱۰۳) يا رۇژا ۱۳ نىسان (۴) ۱۹۲۲ئى ھاتىبە بەلاڧكىر تىدا ھاتبوو دباركىر و گوتبوو: كو نھا پىنج خواندنگەھ ل قەزا ئامىدىن ین ھەين و دڧان رۇژان دا جىگرى شىرەتكارى لىوا مووسل (كابتن جاردىن) و دگەل شىرەتكارى پەرورەدى سەرەدانا ئامىدىن و ڧان خواندنگەھان كرىه و پىندڧىن وان بچە ئىناپنە و ڧەرمان داپە مامۇستايان كو پەرئووكىن عەرەبى وەرگىرن بۇ زمانى كوردى و ب زارۇكان بدەنە خواندن و ل دووماھىيا نامى داخوازكرىه كو بەرھەمىن ئەدەبى ین كوردى ل سلىمانىن ب پىكا رۇژناما (پىشكەڧتن) بۇ قەزابىن بەھدىنان ژى بەھنە ڧرىكرن چونكى گەلەك كارەكى ڧەر و پىندڧى بە^(۱۰).

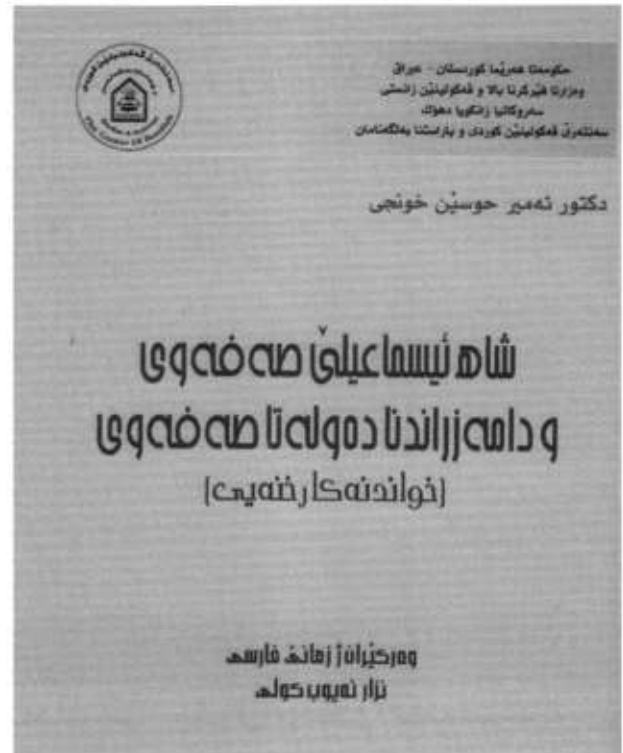
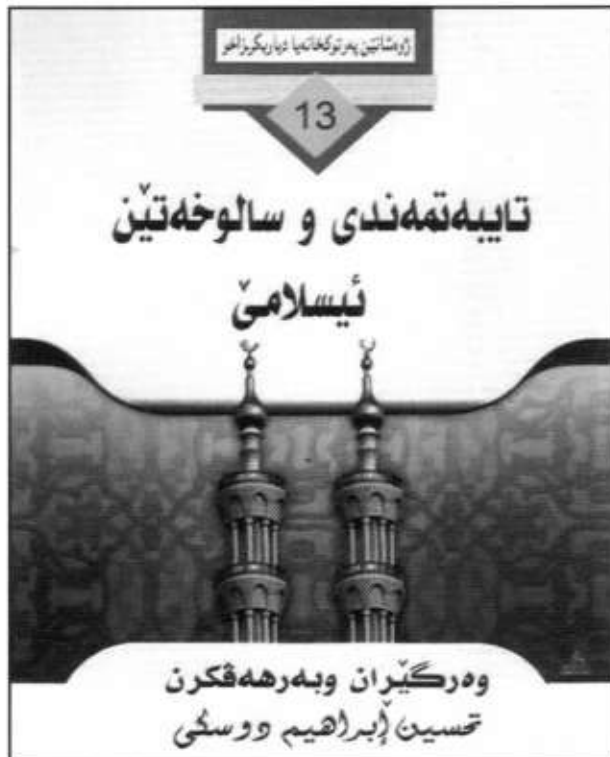
وەرگىرانا پەرتووكان بۇ زمانى كوردى يا كرمانجى يا ژوورى (بەھدىنى):

وھكى ل بەرى نوکە مە ديارکرى ل دەستپىنکن وەرگىرانى ب پىنگاڧىن سادە و سفک دەستپىکرىو و ئەو ژى چ ب وەرگىرانا ئىکسەر يا زاردەڧى يان يا نڧىسىنى ب رىکا ڧەرھەنگوکان نەخاسمە ب شىوھىن ھۆزانكى وھكى يا انووبارا) ئەحمەدئ خانى، پىشتى ڧى چەندئ ھزر دپىنگاڧىن مەزنتەر و بەرفرەھتر دا ھاتىبەکرن ئەو ژى يا وەرگىرانا پەرتووکان، ژ بۇ ڧى چەندئ ژى ددېرۇکا پەوشەنبىرىيا كوردى دا ھەتا نوکە(کو مە ناگەھى و زانىارى ل سەر ھەبن) ئىکەم کەس کو وەرگىرانا پەرتووکى کرىبت بۇ دەڧوکا (زاراڧىن) کرمانجىيا ژوور ئەو ژى زانا و دېرۇکنڧىسى مەزنى كورد) مەلا مەحمودئ بازىدى/بايەزىدى) ^(۱۱) بوويە ئەوئ کو ل سالا(۱۲۷۵مىش/ ۱۸۵۸ز)^(۱۲) پەرتووکا دېرۇكى(شەرھەڧناما)شەرھەڧحانئ بدلسى (۱۵۴۳-۱۶۰۴ز) ژ زمانى ڧارسى وەرگىزىيە زمانى كوردى (کرمانجىيا ژوورى) ئانکو ب ئىکەم وەرگىزى

كورد دەنتە ھژمارتن كو ھەتا نوکە ددېرۇكى دا ھاتىبە نياسىن، كو وەرگىرانا بەرگى ئىکن يە ژ شەرھەڧنامەين.

د دېرۇکا وەرگىرانا پەرتووکىن ئاپىنى دا ژى و نەخاسمە پىن گىرداى پەرتووکىن ئاپىنىن ئەسمانى، كو ژ وان ژى ئىنجىل بۇ ئىکەمىن جار ھاتىبە وەرگىرانا بۇ زمانى كوردى ئەو ژى ل سالا ۱۸۵۷ئ بوو^(۱۳)، ژ زمانى يۇنانى بۇ زارى کرمانجى و ب ئەلفبىيا ئەرمەنى ھاتىبوو چاپکرن كو ناڧ و نىشانى وئ (ئنجىل خودىن مە ئىسايىن مەسىح) بوو ژ (۳۹۸) روويەران پىنک دەتات و ژاين مزگىندەرىن (موبەشر) مەسىحىن ئەرمەنى ل ئستەنبۇلئ ھاتىبوو بەلاڧکرن^(۱۴).

ھەژى يە بىژىن كو ژ گەلەك زمانىن جىھانى و بىانى بەرھەم و نڧىسىن بۇ کرمانجىيا ژوورى ھاتىبە وەرگىرانا ئەڧجا چ وەك گوتار يان ھەر جور و چڧەكى ئەدەبى يان پەرتووک وەك زمانىن: (عەرەبى، ڧارسى، ئىنگلىزى، ئەلمانى، توركى، رۇسى، ھۆلەندى....) و دەستپىنک و بەھرا پتر وەرگىرانىن بەلاڧبوو پىن دناڧ رۇژنامە و كۇڧاران دانە، كو دڧى ڧەكۆلىنى دا دگەل

قۇناغا دناقبەرا (۱۸۹۸-۱۹۲۰):

ئەف قۇناغە ب دايكا كاروانى رۇژنامەگەرى يا كوردى دەيتە ھژمارتن ئەو ژى ب دەرکەفتنا ئىكەم رۇژناما كوردى بناقنى (كوردستان) ل قاهىرە ل ۱۸۹۸/۴/۲۲ ژ لايىن ھەر دوو برايان (مىقداد مەدحەت بەدرخان) و (عەبدوررەحمان بەدرخان) ھاتبوو دەرئىخست و بەلاڧكرن و ھەتا ۱۹۰۲/۴/۱۴ ئى (۳۱) ھژمارە ژى دەرکەفتبوون، ئەفە ژى جەھن شانازىنى يە كو پىنشەنگا رۇژنامەگەرى يا كوردى ب كرمانجى يا ژووى بيت، د كۇڧارا (كورد تعاون و تەرەقى غزتىسى) ئەوا ل ساللا(۱۹۰۸-۱۹۰۹) ل ئىستەنبۇلىن دەرەكەفت د ھژمارە (۹) يا (۱۹۰۹/۱/۳۰) بابەتەك ب زمانى توركى بەلاڧكرىبوو ناڧنى وى (ركانى زادە: سىد محمد عصمت بوو كو كەسەكى دەڧەرا بەھدىنان بوويە پشكدارى دڧنى كۇڧارنى دا كرىبوو، و دكۇڧارا (ژىن)دا يا كو ل ئىستەنبولىن دناقبەرا ساللا(۱۹۱۸-۱۹۱۹) دەرەكەفت كەسەكى دەڧەرا بەھدىنان بناقنى (زاخوىي) پشكدارى كر دھژمارا وى يا (۱۹۰۹/۶/۴) دا (۱۱۵).

قۇناغا دناقبەرا (۱۹۲۲-۱۹۴۵):

ئەف قۇناغە ژى ژ قۇناغىن كەلەك گرنك بوويە بۇ رۇژنامەگەرى يا كوردى، ئەو ژى كو ئىكەم كۇڧارا كوردى ب كرمانجىيا ژوورى بناقنى(ھاوار) (۱۹۳۲-۱۹۴۳) ل شامى ژ لايىن نقيسەرى پىنشەنگ مىر (جەلادەت بەدرخان ۱۸۹۳-۱۹۵۱)، و ھەر ژ لايىن وى قە كۇڧارا رۇناھى (۱۹۴۳-۱۹۴۵)، و كۇڧارنى (رۇژا نوو) (۱۹۴۳) و (ستىر) (۱۹۴۳) ل بەيرۆتىن ژ لايىن براين وى مىر (د.كاميران بەدرخان ۱۸۹۵-۱۹۷۸)، دڧنى قۇناغىن دا ھندەك نقيسەرىن دەڧەرا بەھدىنان ژى پشكدار بوويە كو گوتار و ھۆزانىن خو د كۇڧارا (ھاوار) و ھندەك ژ وان د كۇڧارا (رۇناھى) دا بەلاڧكرىنە وەك: صالح بامەرنى (سەيدا صالح يوسفى)، مەلا ئەنوەر (مەلا ئەنوەر مايبى)، ئەلھۇيىن بىدوھى (مەلا تەھا مايبى)، دلکۆلىن دۆسكى (مەھمەدسەئىد

ھەر قۇناغەكا بزافا وەرگىرانى دى ھژمارەكا نمونەيان وەك مىناك ئىنين (ئانكۆ مە ھندەك دياركرىنە بتىنى وەك نمونە، نەكو ھەمى بەلكو چەند ژىكرتنەكن بۇ نامازەدانىن وان قۇناغان).

نقىسەرىن دەڧەرا بەھدىنان و

وەرگىران د رۇژنامەگەرى يا كوردى دا

(۱۸۹۸-۲۰۱۶)

ژ بەر كو رۇژناما كوردستان (۱۸۹۸-۱۹۰۲) ب پىنشەنگ و دايكا رۇژنامەگەرى يا كوردى دەيتە ھژمارتن و ب كرمانجى يا ژوورى بوويە، لەوما مە ھەر ژ وى دەستپىكرىە كو قۇناغىن بزاف و پىنگاڧىن خودان نقيسبن و گوتار و بەرھەمىن دەڧەرا بەھدىنان ژى ھەر ژ وى ژتھەل بەيىن ھەتا كو دگەھىنە ساللا ۲۰۱۶ ئى.

د.سەدىق ئەتروشى

۱۹۱۰ ئى ژاين نقىسەر (حافىز مستەفا قازى/ حافىز قازى) قە ل بەغدا.

ل سالىن دەستېنكى ژ قى قۇناغى رەوشەنبىر و نقىسەرەكى دەقەرا بەھدىنان بناقنى (د.صەدىق ئەترىشى) كارى وەرگىرانى كرىووبەلىن ژ زمانەكى بىانى بۇ زمانەكى دىتر بى بىانى ئەو ژى پەرتووكا (مسألە توحىد اللغة الكردية) كو ئەف بەرھەمە ژ نقىسىنا (عصمەت شەرىف وانلى) بوويە كو وى سەردەمى سەرۇكى كۆمەلا خويندكارىن كورد بوو ل ئەورۇپا ، ب زمانى ئىنگلىزى د گۇقارا كومەلى دا ھاتبوو بەلاڧكرن، و ل دووڧ داخازا نقىسەر حافىز قازى ئەف بەرھەمە ژ لاين (د.صەدىق ئەترىشى)^(۲۱) قە ھاتبوو وەرگىران بۇ زمانى عەرەبى كو (۳۰۰۰) دانە ل سالا ۱۹۵۹ ئى ژى ھاتبوونە چاپكرن و دكونگرى دووئ بىن مامۇستايىن كورد دا ل سالا ۱۹۶۰ ئى ل شەقلاو ھاتبوو بەلاڧكرن^(۲۲).

ھەر ژ نقىسەرەن دەقەرا بەھدىنان كو ل سالىن شىستان دا ناقنى وى درۇژنامەگەرىا كوردى دا ھاتى و ئەو ژى (عبدالله گەرمامى) بوويە كو بابەتەكى وەرگىرانى بناقنى (جوتيارى سوڧىياتى لگەل زانبارى بىن دچىت) پشكدار دكۇقارا رۇناھى دا كرىوو (كۇقارا رۇناھى، ژمارە ۵-۶، شوات و ئادار ۱۹۶۱، ل ۲۳).

ل سالىن دەستېنكا ھەفتيان نقىسەرەن بەھدىنان پشكدارىن وەرگىرانى د رۇژنامە و كۇقارىن وى سەردەمى ھەبوون بۇ نموونە ل رۇژناما ھاوكارى (ئىكەم ژمارە ۱۹۷۰/۱/۹ ل بەغدا دەرکەفتبوو) وەك، - خانىن كەسىن نە(ئەدەبن گەلان)، ئەلفرد مالكىلان، وەرگىران، ئەحمەد عەلى دۇسكى، رۇژناما ھاوكارى (ژ ۱۳۱ ، ۱۹۷۲، ل ۵)^(۲۳).

- چىرۇكا (ھۆزان)، وەرگىران، ئەحمەد عەلى دۇسكى، رۇژناما ھاوكارى (ژ ۱۶۸ ، ۱۹۷۳، ل ۵)^(۲۴).

- خەونا كەڧن جارەكا دى (ھۆزان)، وەرگىران، ئەنومەر محمد تاھر ، رۇژناما ھاوكارى (ژ ۱۹۵ ، ۱۹۷۳، ل ۵)^(۲۵).

- باوهرى (ھۆزان)، وەرگىران، سەرىسەت بامەرنى، رۇژناما ھاوكارى (ژ ۱۹۸ ، ۱۹۷۳، ل ۵)^(۲۶).

دۇسكى).....) بۇ نموونە:

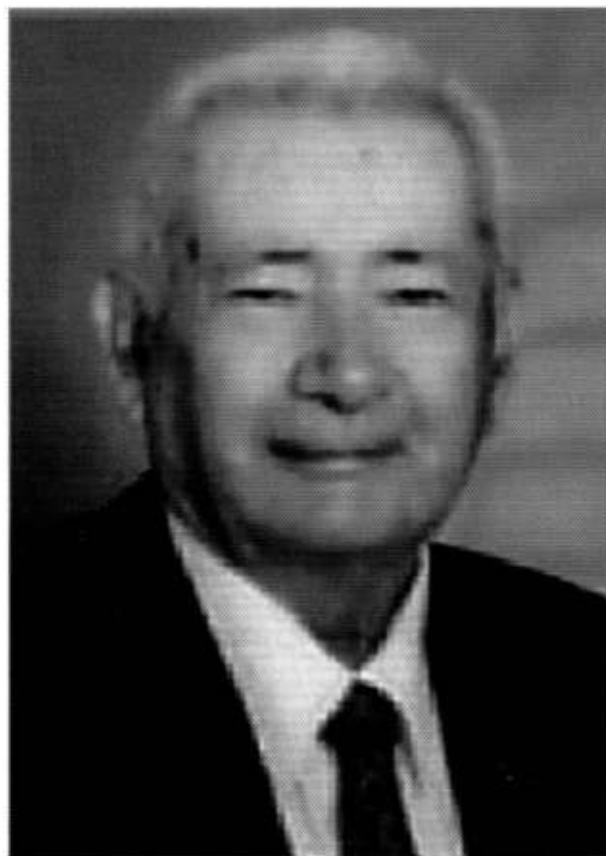
- ھىڧيا مە (ھۆزان)، سالىح بامەرنى (سەيدا سالىح يوسىڧى)، كۇقارا ھاوار، (ژ ۳۹ ، ۱۹۴۲)^(۱۱).

- بەيتا كەوئى (ھۆزان)، مەلا ئەنومەر (مايى)، كۇقارا ھاوار ، (ژ ۵۲ ، ۱۹۴۳)^(۱۲).

- سەرىسەتى (ھۆزان)، مەلا ئەنومەر (مايى)، كۇقارا رۇناھى ، (ژ ۱۲ ، ۱۹۴۳)^(۱۸).

قۇناغا دناقبەرا (۱۹۵۰-۱۹۹۰):

ئەف قۇناغە كو دىتە دايكا رۇژنامەگەرى يا دەقەرا بەھدىنان ئەو ژى ب دەرکەفتنا ئىكەم رۇژنامەيا كوردى (كرمانجى يا ژوورى/ بەھدىنى) ل سالا ۱۹۵۹ ئى بناقنى (الحقىقە- راستى)^(۱۹) و ئىكەم كۇقارا بەھدىنى بناقنى (رۇناھى) ل سالا

سەلاخ سەمەللا

كىرۇبىيى بوويە، بەلىن دگەل قىن چەندى ژى ھەر گىرنگىيا خو ھەبوويە و بىياتەك ھاتىبە دانان كو قەرىژىن باشتر و خورتتر ھەبن، كو پەرتووكا (ئەوى دېلوماسى) يا نقىسەر جىمس ئولدرج ئەوا ل سالا ۱۹۸۴ئى^(۳۰) ژ ئىنگىلىزى ھاتىبە ۋەرگىران بۇ سەر زمانى كوردى ژ لايىن نقىسەرى بەرنىاس (صەلاح سەعدوللا ۱۹۳۰-۲۰۰۷)^(۳۱) ب ئىكەم پەرتووكا ۋەرگىرايا دەقەرا بەھدىنان دەنتە ھژمارتن^(۳۲) ھەژى يە بىژىن كو ل سالىن ھەشتىيان دا ۋەك پەرتووك ژى ۋەرگىران ھاتىبە كىرن (بەلىن ژ بەر كاۋدان و پەوشا ئابوورى يان ھەر ئەگەرەكا دىتېرىت نەھاتىبونە چاپكىرن) ژوان پەرتووكان ژى پەرتووكا (پىنشەكيا ئىبن خەلدون)^(۳۳) لايىن نقىسەر و ۋەرگىزى دەستھەل (عەلى نەقىشەبەندى ۱۹۲۴-۲۰۰۰) كو ل سالا (۱۹۸۱) ۋەرگىرايوو، ھەرۋەسا رۇمانا قەگەريان بۇ خەبفا يا غەسان كەنەفانى - ۋەرگىران/ شەعبان مېزىرى.

پەرتووكىن ۋەرگىرايى يىن چاپكىرى دناقبەرا سالىن(۱۹۸۴-۱۹۹۰)

ژ	ناقىن پەرتووكىن	ناقىن نقىسەرى	ناقىن ۋەرگىزى/ ئى	جور و زمانى ژى ھاتىبە ۋەرگىران	سالا چاپكىرن
۱۹۸۴	ئەوى دېلوماسى	جىمس ئولدرج	سەلاح سەعدوللا	رۇمان/ ئىنگىلىزى	۱۹۸۴

قۇناغا دناقبەرا (۱۹۹۱-۲۰۰۰)

قۇناغا پىشتى سەرھەلدانى:

د قى قۇناغى دا ئانكو پىشتى سەرھەلدانا بەھرا ۱۹۹۱ئى نقىسەرىن دەقەرا بەھدىنان د چەندىن رۇزنامە و كۇقارن كوردى دا ۋەرگىرانىن خو يىن ھەمەپەنگ بەلاڧ دكىن كو د وى سەردەمى دا ئەو رۇزنامە و كۇقارن ب كوردى دەردكەفتن لاپەرىن خو ب بابەتىن ۋەرگىراي ژى خەملاندبوون ۋەك : رۇزناما

- بىرئانىنا توما بوا (گوتار)، جويس بلو، ۋەرگىران: عەبدولكەرىم فىدى، كۇقارا دەنگى مە (ژ ۴، ۱۹۸۹ ل ۲۳)^(۳۷).
- مال، سومرست موم، ۋەرگىران ژ ئىنگىلىزى: دەولەت عەلى، كۇقارا دەنگى مە (ژ ۴، ۱۹۸۹ ل ۹۱)^(۳۸).
- و د كۇقارا (كاروان)^(۳۹) ژى پىشكدارىن نقىسەرىن بەھدىنان ھەبوون ۋەك:
- رۇخسار و ناڧەرۇك دىشانوويا جادوى دا ، ۋەرگىران: عبداللە جندى، (ژ ۱۳، ۱۹۸۳).
- گرۇپىت خويىن، ۋەرگىران: ئاشتى عەبدولكەرىم، (ژ ۲۷، ۱۹۸۴).
- چىرۇكا بويكا مارا ، ۋەرگىران: نزار محەممەد سەعيد، (ژ ۳۸، ۱۹۸۵).
- چەند ھۇزانىن توشنۇڧا ، ۋەرگىران: بەدەل رەڧو مېزورى، (ژ ۷۵، ۱۹۸۹).
- ھەر ۋەسا ل كۇقارا (رۇزى كوردستان) ل ھژمارە (۱۵ شواتا : ۱۹۸۴) (نەجىب بالايى) چىرۇكەكا ۋەرگىراي بەلاڧكىرىو، و ل كۇقارا (بەيان) ئىسماعىل بادى ل ھژمارە (۱۰۶ : ۱۹۸۵) بابەتەك ۋەرگىرايوو، و د رۇزناما (بزاڧ: ئىكەم ژمارە ل ۱۹۸۹/۸/۱ ل بەغدا دەركەفتىبوو) دا ژ نقىسەرىن دەقەرا بەھدىنان كو ۋەرگىران دناڧ دا بەلاڧكىرن ۋەك:
- چىرۇكا كچەكا دناڧ خىزى رەش دا، ۋەرگىران: عەبدولمەجىد محەممەد سىندى، (ژ ۲۱، ۱۹۸۹ / ۱۲ / ۱۹).
- چەند ھۇزانەك بۇ زارۇكان، ۋەرگىران: بابى جوتيارى، (ژ ۳۳، ۱۳ / ۳ / ۱۹۹۰).
- چەند تىۋىرن ئەدەبى ، ۋەرگىران: صالح سەعيد، (ژ ۳۴، ۲۰ / ۳ / ۱۹۹۰).
- لىن ۋەرگىران ۋەك (پەرتووك) بۇ زمانى كوردى يا كىرمانجى ژوورى (بەھدىنى) ل دەقەرا بەھدىنان گەلەك دېنگ پىنكاڧ ھاتىبە ھافىژتن و كاروانەكىن

بشېنىش ۲۰۰۲، زاخو ۲۰۰۴، ھىلىن ۲۰۰۴، نوژىن ۲۰۰۵
 ل ئامىدىن، سىلاڧ ۲۰۰۶ ل ئامىدىن، كۇڧارا دېرۇك
 ۲۰۱۳، كۇڧارا نىژەن ۲۰۱۴ ل شىنلادىزى... ۋە ھەژى يە
 بىژىن دىوارى زارۇكان دا ژى ئەو كۇڧارىن ل دەڧەرى
 بىن گرىداى و تايبەت بۇ زارۇكان لاپەرىن وان ژى
 ب بابەتىن ۋە رگىراى بخوڧە گرىتىنە ۋەك كۇڧارىن
 (سڧورە ۱۹۹۸، زەنگ و بەنگ ۲۰۰۱، كەپر ۲۰۰۳...)
 . سەپەراى ھژمارەكا پەرتووكىن گرىداى بوارى
 زارۇكان ھاتىنە چاپكرن.

بوتان ۱۹۹۱، كۇڧارا خابور، تىرۇژ ۱۹۹۱، كۇڧارا
 سەرھەلدىن ۱۹۹۱، مەتىن خولا سىيىن ۱۹۹۱،
 كۇڧارا پىرس ۱۹۹۱، كۇڧارا راستەرى ۱۹۹۲^{۳۴}،
 كۇڧارا سەرھەلدىن ۱۹۹۳، ژىن ۱۹۹۳، لالش ۱۹۹۳،
 پەيڧ (خولا دووى) ۱۹۹۳، گازى ۱۹۹۴، ھەفتىناما
 پەيمان ۱۹۹۴، ڧەژىن ۱۹۹۵، ماف ۱۹۹۵، كۇڧارا
 دھۆك ۱۹۹۷، ھەفتىناما رەسەن ۱۹۹۵، كۇڧارا ڧەژىن
 ۱۹۹۵، كۇڧارا ماف ۱۹۹۶، كۇڧارا دھۆك ۱۹۹۷، كۇڧارا
 بىاڧ ۱۹۹۹ ل ئاكرى، كۇڧارا خازر ۲۰۰۲، كۇڧارا

چەند نموونەمەك ژى قۇنغانى (گوتار) (۱۹۹۱-۲۰۰۰)

نۇسخا باھەتى	نۇسخا نىسبەتەن/ ۋە رگىرا	رۇژنامە/ كۇڧارا و زمانى ژى ھاتىبە ۋە رگىران	ژمارە و سال و لاپەر
مىزگەڧتىت چىنژ ژ كەڧنتىن دەم ھەتا نھا	ۋ: ناچى تاھا بەرۋارى	كۇڧارا: راستەرى	ژ۷، رىيە الاول ۱۴۱۳-ئىلون ۱۹۹۲، ل ۸.
چىرۇكىت زور كورت	ن: شىكرى تەيار ، ۋ: عىدو بابە شىخ	كۇڧارا: پەيڧ/ عەرەبى.	ژ ۱، ۱۹۹۳، ل ۴۷.
شعر بوتە	ن: سىسىل دى لويس ۋ: عصمت محمد بەدەل	كۇڧارا : پەيڧ/ عەرەبى.	ژ ۴، ۱۹۹۷، ل ۳۲.
دايك	ن: سەمرىست مەبھام ۋ: دەولەت عەلى	كۇڧارا : پەيڧ/ ئىنگلىزى.	ژ ۴، ۱۹۹۷، ل ۸۳.
پرسىيار	ن: ھند ابو الشعر ۋ: ھەسەن سلىڧمانى	كۇڧارا : پەيڧ/ عەرەبى.	ژ ۸، ۱۹۹۸، ل ۸۵.
ددل داىە صلاح الدىن	ن: سىمىح القاسم ۋ: موئەيەد تەيب	كۇڧارا : پەيڧ/ عەرەبى.	ژ ۱۲، ۱۹۹۹، ل ۱۳۸.

ژ پەرتووكىن وەرگىزىلى يىن چاپكىرى دناقبەرا سالىن(۱۹۹۱- ۲۰۰۰)

ژ	ناقىن پەرتووكىن	ناقىن نقىسەرى	ناقىن وەرگىزىلى / ئى	جور و زمانى ژى ھاتىبە وەرگىزىران	سالا چاپكىرنى
۱	ئىنجىلا لۇقا	---	---	---	۱۹۹۲
۲	پىزمانا كوردى -ئەلمانى	---	جوتيار		۱۹۹۴
۳	كورد دناق تەوراتى و ئىنجىلى دا	---	بىندەل	ئىنگىلىزى	۱۹۹۴
۴	چوار بەندىن خەيامى	---	مەلا خەلىلىن مشەختى	ھۆزان/ فارسى	۱۹۹۶
۵	ھۆزىن كوردى ل باكوورى وىلايەتا مويىسل و رۇزئافا فوراتى		عەبدولكەرىم فندى	ئىنگىلىزى	۱۹۹۶
۶	ئاوازىن دلى	---	مەسعود خالد گولى	فارسى	۱۹۹۶
۷	داستانا مۇسىقى	---	عادل دھۆكى	فارسى	۱۹۹۶
۸	بوچى شىرقىن يىن خەمكىنە؟	نۇقلىت	د.عارف حىتو	ئىنگىلىزى	۱۹۹۷
۹	قورتال بوويىن ژ ئەشكەنجەدانى، جۆرەكى نوو يىن نەساخانە	---	د.عارف حىتو	ئىنگىلىزى	۱۹۹۷
۱۰	مىرگا قەنجان	ئىمامى نەوھوى	ئەنوەر تەوفىق شىلانى / گولى	ئايىنى / عەرەبى	۱۹۹۷
۱۱	قورتال بوويىن ژ ئەشكەنجەدانى	---	د.عارف حىتو	ئىنگىلىزى	۱۹۹۷
۱۲	شىزوفرنىيا	---	د.عارف حىتو	ئىنگىلىزى	۱۹۹۹
۱۳	فەرماندەبى	---	حەسەن نورى	عەرەبى	۱۹۹۹
۱۴	ھەمە رەنگيا كوردا	---	د.رزگار	عەرەبى	۲۰۰۰
۱۵	پەندىن ئەلمانى	---	حەجى جەغفەر	ئەلمانى	۲۰۰۰

قۇناغا دىناقبەرا (۲۰۰۰-۲۰۱۶):

ل سەردەمى قۇناغى دا بزاڧا وەرگىرانى بەرەف خورتبوون و پىنگاڧىن ھەزى چوويە، كو كاروانى وەرگىرانى گوهرىنىن بەرفرەھتر ژ قۇناغىن بورى ھافىزتىنە، بۇ نموونە: دەزگەھا سپىرىز^(۳۵) يا چاپ و وەشانى چەندىن پەرتووكىن وەرگىرايى چاپكرىنە،

ھەروەسا رىڧەبەرى يا چاپ و بەلاڧكرىن ل دھۆكى ژى ھژمارەكا پەرتووكىن وەرگىراي چاپكرىنە، و ل كۇڧارا (مەتىن) ژى ل سالا ۲۰۰۶ ئى زنجىرا وەرگىران ھاتىبوو دەستپىكرىن و ھژمارەكا پەرتووكىن وەرگىرايى ھاتنە چاپكرىن، و دىسا ھندەك پەرتووكخانىن دھۆكى ژى دگەل چاپكرى و وەشانىن خو دا پەرتووكىن وەرگىرايى

چەند نموونەبەك ژى قۇناغى(گوتار)(۲۰۰۰ - ۲۰۱۶)

ناڧى بايەتى	ناڧى نڧىسەرا/ وەرگىرا	رۇژنامە/ كۇڧارا و زمانى ژى ھاتىبە وەرگىران	ژمارە و سال و لاپەرە
بەرەف كوردستانى سنوورىن ئاگرىن.	ن: شىرى لايزەر، و: ھكىم عبداللە	كۇڧارا : پەيڧا/ ئىنگلىزى.	ژ ۲۹، بەھارا ۲۰۰۴، ل ۱۰۹.
كارتىكرنا جفاكى دىنكھاتا بەھايىت جوانكارىن دا ل سومەر و ئەكەد.	ن: د.فەوزى پەشىد، و: ستار ەلى	كۇڧارا : پەيڧا/ ەرەبى.	ژ ۲۹، بەھارا ۲۰۰۴، ل ۹۳.
قارەمان دىناقبەرا باشىن و خرابىيدا.	ن: شكرى محمد عىاد و: سەلمان كوڧلى	كۇڧارا : پەيڧا/ ەرەبى.	ژ ۲۹، بەھارا ۲۰۰۴، ل ۱۰۲.

ژ پەرتووكىن وەرگىرايى يىن چاپكرى دىناقبەرا سالىن(۲۰۰۰-۲۰۱۶)(۳۶)

ژ	ناڧى پەرتووكىن	ناڧى نڧىسەرى	ناڧى وەرگىرى/ ئى	جور و زمانى ژى ھاتىبە وەرگىران	سالا چاپكرىن
۱	ژ پەندىن ئەلمانى	---	ھەجى جەغفەر	ئەلمانى	۲۰۰۰
۲	چەندى ەرەد بىزىرىت	پەسول ھەمزە توڧ	بەدەل رەڧو مزوورى-خەپرى ھەزار مزوورى	ھۇزان/ ەرەبى	۲۰۰۱
۳	سەرھلدا نا سانونى	كونى رەش	موسەدەق تۇڧى	مىزوو/ ەرەبى	۲۰۰۱

۴	چارەسەرىيا مەلارىيائى	---	د.عارف جىتو	ئىنگلىزى	۲۰۰۲
۵	زارۇك دژىئى ئىك سىالىندا	---	د.عارف جىتو	غەربىي	۲۰۰۲
۶	زارۇك دژىئى ۲-۳ سىالىندا	---	د.عارف جىتو	غەربىي	۲۰۰۲
۷	دەرووناسىيا زارۇكان	حسېن نەجاتى	محەممەدسالج پىندروئى (جگەرسىۋز)	فارسى	۲۰۰۳
۸	رىنومابا كونترولكېرنا كولتېرايىن	---	د.عارف جىتو	ئۇشدارى/ ئىنگلىزى	۲۰۰۳
۹	بۇچى ھوېن ژ مرنى دترسىن؟	---	مەسعود خالدا گولى	فارسى	۲۰۰۴
۱۰	باركېن بەرەف دەريايىن	زەكەرىيا تامر	د.عارف جىتو	چىرۇك/ غەربىي	۲۰۰۴
۱۱	كەلىلە و دمنە	عبدالله بن المقفع	محەممەدئەمىن دۇسكى	غەربىي	۲۰۰۴
۱۲	چىقانوكېن ئىسۋىي	---	د.فازىل غومەر	ئىنگلىزى	۲۰۰۴
۱۳	سەردەمى دىنەسوران	جوناتان راتسلاند- دېقىد نائىن- وەرگىزان بۇ فارسى: حەمىد رچا اصلاتى	جاھىدا بىرى	فارسى	۲۰۰۴
۱۴	كېتك و بىنەمالا وئ	شەفىق مەھدى	مۇئەييەد ئەيىب	غەربىي	۲۰۰۴
۱۵	سەگ و بىنەمالا وئ	شەفىق مەھدى	مۇئەييەد ئەيىب	غەربىي	۲۰۰۴
۱۶	مروققى بەرى دىرۇكئ	سام و ئىپرىل ئىشتاين	ئەحسېن دۇسكى	غەربىي	۲۰۰۴
۱۷	ناما ئاشتىن	خاقىنېر قىفانى	مۇئەييەد ئەيىب	سۋىدى	۲۰۰۴

۲۰۰۴	فارسى	مەسعود خالدا گولى	شاگاھىراتا	كەچا ژ ھەيقى ھاتى	۱۸
۲۰۰۵	چىرۇك/ غەربىي	د.عارف حىتو	---	خزىنە	۱۹
۲۰۰۵	ئەلمانى	ھەجى جەغفەر	---	دەما ھىشتا گىلانەھەر دناخۇن	۲۰
۲۰۰۵	غەربىي	دەھام عەبدولفەتاح	---	داستانا گلگامېش	۲۱
۲۰۰۵	فارسى و غەربىي	جگەرىسۇز بىندىرەيى	---	ھۈنەرى پەيقىنى اچاۋا جوان باخقىن؟	۲۲
۲۰۰۵	رۇمان/ توركى	فورات جەھەھەرى	يەشار كەمال	دارا ھنارى	۲۳
۲۰۰۵	فارسى	مەسعود خالدا گولى	عەلى ئەصفەر نەسرۇللاھ پور	ئامىرىن موزىكى بىن كوردى	۲۴
۲۰۰۵	غەربىي	مەھمەدئەمىن دۇسكى	سۇزان مائىز	كولىك جەوا شىن دىن؟	۲۵
۲۰۰۵	غەربىي	ئىسماعىل ناھا شاھىن	ئەننا كلىبۇن	ھەنگىن جەوا چىدبىت؟	۲۶
۲۰۰۵	فارسى	جاھىدا بىرى	مەھمۇد سالەك	ھىزا ئافى	۲۷
۲۰۰۵	فارسى	ھىسەن سەنغان	م.دانش زادە	سەدەمىن زارۇك	۲۸
۲۰۰۵	سويىدى	مۇئەيەد تەبىب	فرىدرىك زىكناگل	كەفوكا ئاشتىن	۲۹
۲۰۰۵	فارسى	جاھىدا بىرى	دېقىد نىكوك- جىن داتلى	ئىچىرقانن دىنە	۳۰
۲۰۰۵	ئىنگلىزى	لوقمان ئاسھى	---	ئەردى زىن	۳۱
۲۰۰۵	فارسى	مەسعود خالدا گولى	ھوسەن ئەرسى	كەچا مېرى مشكان	۳۲
۲۰۰۵	روسى	باشى نازى	فب- بىيانكى	مىشتا شىر	۳۳

۲۰۰۵	غەربىي	مەھمەد ئەمىن دۇسكى	سۇزان مابز	ھەر ئىشتەك دەريارەي بارانى	۳۴
۲۰۰۵	ئەلمانى	مەھمەد سەئىد رۇرى	---	چەوا كەمان چىبوو؟	۳۵
۲۰۰۵	سۈدىي	مۇئەييەد تەيب	ھانس گرىستيان ئەندرسن	سەربازى خوراگر	۳۶
۲۰۰۵	فارسى	پىكار مزوپرى	براين گرىم	ھانسىل و گرتل	۳۷
۲۰۰۶	چىرۇك/ ئىنگلىزى	صەلاخ سەعدوللا	ئېرنىست ھەمىنگوۋى	بەفرىن كلىمەنجارۇ و ھىدەك چىرۇكىن دى	۳۸
۲۰۰۶	فارسى	مەھمەد سالىخ پىندروۋى (جگەرسۇز)	ئورد ئاۋوبورى	گەربان ل دوۋف بەختەۋەرىن	۳۹
۲۰۰۶	ئەلمانى	ھەجى جەغفەر	كارل ماى	پىنج چىرۇكىن بەرى سەد سالان ل كوردستانى	۴۰
۲۰۰۶	ئەلمانى	ھەجى جەغفەر	---	چىرۇك و چىمانوكىن سولاقى	۴۱
۲۰۰۶	چىرۇك/ غەربىي	دەعارف جىتو	---	ھەفدەرى مە	۴۲
۲۰۰۶	غەربىي	عەسىمەت خابوور	دەلويس كارو - دەچان خالدى	ئافرەت و زارۇك بوون	۴۳
۲۰۰۶	غەربىي	مەھسەن قوچان	ئەلۋىن توڧلەر ۋەرگىزان بۇ غەربىي : عەبدوللەنىف خەيات	ھىكائىتتا پاشەرۇزىن	۴۴
۲۰۰۶	غەربىي	نزار نورمانى	دەمەد عەبدولقادر خاتم	دېموكراسىيەنا راگەھاندن و پەيوەندىكرىن	۴۵

۲۰۰۶	چىرۇك/ غەربىي	فەھىما ئىبراھىم غەبدوللا	سوفىيا بروكوفىفا ۋەرگىزان بۇ غەربىي: غىزە حسېن كىبە	ھىقى و غەور	۴۶
۲۰۰۶	غەربىي	محسەن غەبىدوررەھمان	ھۆگر تاهەر نەۋفىق	رۇلىن رۇژنامەگەريا كوردى دېئىشئەبىرنا ھىزا نەتەۋەبىي يا كوردى دا	۴۷
۲۰۰۶	فارسى	نىدا بىرى	ئىرىنا كورشۇنىف	ئىشكە رويشىن بەرزە	۴۸
۲۰۰۶	فارسى	مەسعود خالە گولى	بن زىس، ۋەرگىزان بۇ فارسى: سەببا باباىي	ھىچ ، مىشئا ھىتگىنىي	۴۹
۲۰۰۶	ئەلمانى	جوتىيار بامەرنى	براىىن گرىم	گىفۇرئ ئاشفانى	۵۰
۲۰۰۶	فارسى	مەسعود خالە گولى	كرىستىيان ئەندرىسەن	كچكا شىخارتە فرۇش	۵۱
۲۰۰۶	غەربىي	ئىسماعىل تاھا شامىن	ئەكادېمىيا ئاشنەتەۋەبىي	دارو بار	۵۲
۲۰۰۶	چىرۇك/ غەربىي	د.عارف ھىتو	---	نەختوبارى	۵۳
۲۰۰۶	غەربىي	سەلام بالايى	ئەندىرە ئكراسوف ، ۋەرگىزان بۇ غەربىي: ئەنغام غەبىدولكەرىم	مغامەراتىن كابتەن رىجىل	۵۴
۲۰۰۶	---	ھىزرفان	كارلو كولودى	پىنۇكچىو	۵۵
۲۰۰۶	ئىنگلىزى	لەزگىنىن ئافدەرھمانى	جان كرىستوفر	چىباىتن سىپى	۵۶
۲۰۰۷	چىرۇك/ ئىنگلىزى	سەھلاخ سەغدىللا	ئاگانا كرىستى	ئەو ھاتن بەغدا	۵۷

۲۰۰۷	عەرەبى	مەسعود حسین بوتانى	د.عەبدولغەفار رەشاد	چاقلىكرن و نوپكرن دەزموونگەريا زاپونى دا	۵۸
۲۰۰۷	عەرەبى	ئىسماعىل تاھا شاھىن	---	مىنشەمور	۵۹
۲۰۰۷	عەرەبى	جەلال مستەفا	ھادى ئەلغەلەوى	ژ دىرۇكا ئەشكەنچەدانى دئىسلامى دا	۶۰
۲۰۰۷	عەرەبى	نازدار	---	رۇزانىن ھىفىن	۶۱
۲۰۰۷	ئىنگلىزى	جەكىم عەبدوللا	شېرى لايزەر	سەنۇرىن ناكرىن	۶۲
۲۰۰۷	ئەلمانى	جەجى جەغفەر	ھانس يورگك ئوتەر	چىفانۇك ژ ھەمى دىيائىن	۶۳
۲۰۰۷	---	ئەنۋەر مەھمەد ناھىر	---	قەرەچ : سىن شانۇگەرىن پوشكىنى	۶۴
۲۰۰۷	عەرەبى	سەئىد عوسمان عەبدوللا	خەدىجا سەبىبار	ژن دىناقبەرا مېتولوزىيا و نويخوازىن دا	۶۵
۲۰۰۷	عەرەبى	مەھمەد مەلا جەمەدى	---	چىرۇكىن پۇبىقا	۶۶
۲۰۰۷	عەرەبى	مەھمەدئەمىن دۇسكى	يامىلا گرانت- ئارنەر ھاسوئىل	ئاف	۶۷
۲۰۰۸	دىرۇكى/ فارسى	نزار ئەبۇب گوللى	د.ئەمىر حوسىن خونجى	شاھ ئىسماعىل سەفەوى و دامەرزاندنا دەولەتا سەفەوى	۶۸
۲۰۰۸	عەرەبى	محسن عەبدوررەحمان	ھۇگر ناھىر تەوفىق	ئەلىفبا كوردى ب پىتىن لاتىنى و عەرەبى	۶۹
۲۰۰۸	زمانى/ ئىنگلىزى	قاخر عومەر محمد	ونلەر م. ساكستون	پىزمانا كوردىيا كورمانجى	۷۰
۲۰۰۸	ئايىنى/ عەرەبى	تەھسىن ئىبراھىم دۇسكى	دانانا ھىزارەكا زانايان ب چاقدىريا د.عبداللە التركى	تەفسىرا ب ساناھى بۇ قۇرئانا پىرۇز	۷۱

۲۰۰۸	چىرۇك/ ئىنگلىزى	دعارف خىتو	—	گەلىن ھەيڧا ئىين	۷۲
۲۰۰۸	ئىنگلىزى	زين العابدین زئار پەنجىنار	ئىنگمار كارلسسۇن	ئىسلام و ئەورۇپا دىزەرى و بەھەرە ژيان	۷۳
۲۰۰۸	ھۇزان/ ئەلمانى	بەدەل رەقو مزوورى	بەدەل رەقو مزوورى	گۈلبۇزرا ھەلبەستقائىن نەمسايىن	۷۴
۲۰۰۸	ئايىنى/ غەرەبى	تەھسىن ئىبراھىم دۈسكى	د.عبدالله بن محمد السدحان	بن ئىفلەھيا گۈنەھى و كارتيكرنا وئ ل سەر ژيانا مللەتان	۷۵
۲۰۰۸	ئىنگلىزى	دفازل عومەر	—	گەنجىنا چىرۇكان	۷۶
۲۰۰۸	دېرۇكى/ ئىنگلىزى	دەلەزگىنى ئافدەرەھمانى	دېرك كىنان	كورد و كوردستان	۷۷
۲۰۰۸	ئىنگلىزى	عزەت پوسف	---	بەرەكا بالندان	۷۸
۲۰۰۹	دېرۇكى / فارسى	موسەدەق تۇقى	كاۋە بەيات	شۇرشا كوردىن تركيا و كارىگەريا وئ ل سەر پەيوەندىين دەرەھىن ئىرانى ۱۹۳۴-۱۹۰۸	۷۹
۲۰۰۹	ئىنگلىزى	ئىسماعىل غەلى دۈسكى	ئېلقن گولد سمىت	فەرھەنگا ئىكسفورد بۇ زارۇكان	۸۰
۲۰۰۹	ئايىنى / فارسى	مەسعود خالد گوللى	ئانن مارى شىمىل	ناقىن ئىسلامى	۸۱
۲۰۰۹	فارسى	محەممەدسالخ پىندروپى (جگەرسۇزا)	ھاپم گىنات	پەيوەندى دناقبەرا مامۇستاي و قوتابى دا	۸۲
۲۰۰۹	رۇمان/ غەرەبى	تەھسىن ئىبراھىم دۈسكى	دەنجىب گىلاننى	گەشتەك بۇ نك خودى	۸۳

قىش قەكۈلىنى دا دەھىتتە ھژمارتن خودان پىترىن بەرھەمىن ۋەرگىزىيى يىن چاپكىرى ل دەقەرا بەھدىنان كو سەرھەمىن بەرھەمىن ۋى يىن ۋەرگىزىيى نىزكى (۳۶) پەرتووكانە، ۋ نىسەرىن ۋەرگىزى (دىان جەمىل) ۋ (ئىدىرىس غازى) زى دووېف دا دەھىن.

-قۇنغا دناقەرا (۲۰۰۰-۲۰۱۱) ب خورتىن ۋ چالاكتىن قۇنغا دەھىتە ھژمارتن كو بزاقا ۋەرگىزىيى پىنگاقتىن بەرفرەھتر ھاقىزىتى ۋ پىتر ۋەرگىزىيى نوى بخوقە گرتى ۋ نەخاسمە نەخا گەنجان.

-دەقەرا بەھدىنان پىدقى ۋ فراتىھكا مەزىن ب ھەبوونا دەزگەھەكى ۋەرگىزىيى ھەپە كو ھەمى بەرھەمىن ۋەرگىزىيى بۇ كرمانجىيا ژوورى (بەھدىنى) ۋ نەخاسمە يىن (پارىزگەھا دھۆكى) بخوقە بگىرىت ۋ سەرھەراي چاپكىرىن ۋ كىزكى دان ب ۋەرگىزىيى ۋەرگىزىيى.

مىللى ژ فارسى ۋەرگىزىياوونە كوردى ، بەلى ژ بەر كو بەلگە ژ دەستىقىس ۋ نىسەرىن ۋى نەگەھىشتىنە مە (بەرچاق نەبووونە) دا كو بىتە ئىكەم ۋەرگىزىيى كرمانجىيا ژوورى (ئانكو دى مىنىت ھەنا كو ب بەلگەقە بەرھەمىن ۋى دەھىتە دىتن).

- نىسەرىن ۋەرگىزىيى مامۇسنا (سەھلاخ سەعدوللا ۱۹۳۰-۲۰۰۷) ب ۋەرگىزىيى پەرتووكا (نەوى دىلوماسى) يا (جىمىس اولدىج) ژ ئىنگىلىزى بۇ كرمانجىيا ژوورى دىتە ئىكەم ۋەرگىزىيى دەقەرا بەھدىنان كو پەرتووك ۋەرگىزىيى ۋ چاپكىرى.

- ل دەقەرا بەھدىنان (نىسەرىن بەھدىنان) د مەيدانا ۋەرگىزىيى دا ب ۋەرگىزىيىن گوتار ۋ جورىن ئەدەبىياتى دەستىقىرىنە كو درۇزنامە ۋ كۇقارىن قۇنغاقتىن جودا جودا دا بەلاقىرىنە.

- نىسەرىن ۋ ھۇزانتان (دعارف حىتو) د ملوى

ژىدەر ۋ پەراويز

۱. ارشد حىنو، رۇلى ۋەرگىزىيى پىششەبىرنا ئەدەبىي كوردىدا ل سالىن ۱۹۹۱-۲۰۰۱ دەقەرا بەھدىنان ۋەك نەموونە (پىشكا دووى)، كۇقارا پەيغ، ژمارە ۲۹، بەھار ۲۰۰۴ ل ۴۱-۴۲، ۋ بۇ ژىدەن زانىران ل نور گەھىشتىن ۋى ل دەقەرا كاردوخىيان بىنرە، ھەرەگول غەزىزان امىر جەلادەت بەدراخان). كاردوخى ۋ ۋەلاتى كاردوخان نان كورد ۋ كوردستان دوختىن يەمۇنىستانا كەقتىن دا. كۇقارا ھاور، ژمارە ۳۲، دوو شەمب ۱ ئىلونا ۱۹۴۱، كۇقارا نىژەن، ژمارە ۱، بەھار ۲۰۱۱ ل ۳.
۲. د.عماد عبدالسلام رۇوف، المعجم التاريخى لمارە بەھدىنان، (رېيل: ۲۰۱۱)، ص ۳۰۴، ھىرش كەمال رىكانى، نامىدىن ۋ چەند گەرۇكىن بىانى، كۇقارا سىلاف ، ژمارە (۸)، كانوونا ئىكىن ۲۰۰۶ ل (۴۱-۴۲)، دىرگىت نامان ، كورتە دىرۇكا بازىرى نامىدىن ، كۇقارا ھاقىبوون، ژمارە ۲۱۵/۲، ۲۰۱۰ ل ۷۷-۷۸، كۇقارا نىژەن، ژمارە ۵، زىستانا ۲۰۱۵ ل ۷۲، مىژووىيا چاپكىرى ئىكەم پەرتووكا كوردى پىشتى داھىتانا چاپخانەيا نوى قەدگەرىتەقە بۇ سالا ۱۷۸۷ ل رۇما، دەمن مزگىتەرىن كاسولىكى (ماورىزو گارزوى) ئىكەمىن رىزمانا كوردى ب زىمانى ئىتالى ب (۷۸) لاپەر دانو، ھژمارا لاپەرىن دىترىن پەرتووكى (۲۸۸) لاپەرە، پىك ھاتىيە ژ فەرھەنگەكا ئىتالى -كوردى يا پىنچ ھزار پەيغ، ھەروەسا (فەرھەنگا ھەقىمىركىنا ھەمى زمان ۋ شىنوھيان) يا ئەكادىمى يا روسى (پالاس) كو ل ھەمان سال ئانكو (۱۷۸۷) ھاتىبوو چاپكىرىن (۲۷۱) پەيقتىن كوردى بخوقە گرتىنە، بىنرە: فاروق غەلى عومەر، رۇزنامە گەرىي كوردى لى غىراقدا بەراپىھەكلن ۱۹۱۴-۱۹۳۹، كىرەوىيە بە كوردى : تارىق كارزى، چ ۱۰ (ھەوليز: ۲۰۰۱)، ل ۲۲.
۳. ارشد حىنو، ژىدەرىن بەرى، ل ۴۴، لىن يا دروست ئەو بۇ شىنوھەزى ھەروامى (گۇرانى) ۋەرگىزىياوون ھەر ۋەكى دمارف خەزەدار دەھتە دىاركىرىن كو خاناي قوبادى ب بىنەكوك نەقىن قوباد بەگە ژ نەمەلا پاشايىن باجەلان ۋ سالىن بوون ۋ مرنا ۋى (۱۷۰۴-۱۷۷۸) دەست نىشانكىرىنە ۋ دايە دىاركىرىن كو نەچارىبوو جەن خو بھىلىت ۋ بچىتە ۋەلاتى بابان (مىرگەھا بابان) ۋ ھەر ل وئىرى ل سالا ۱۷۷۸ چوپپە بەر دىلۇشانىيا خەدى بىنرە، دمارف خەزەدار ، مژووى ئەدەبىي كوردى، سەدەكانى چوارەم - ھەژدەم، بەرگى دووم، چاپى دووم، دەزگاي چاپ ۋ بلاوكرىنەمە ۋى ناراس، (ھەوليز: ۲۰۱۰)، ل ۸۹ ۋ ۸۴، ۋ بۇ زانىن شىنوھەزى گۇرانى شىنوھەزى فەرمى يىن مىرگەھا نەردەلان بووا دەقەرا ھەورامان ژى دكەقەتە رۇزناما نەردەلان) ۋ ھەر ۋەسا شىنوھەزى فەرمى يىن مىرگەھا بابان ژى بوو دماوھەكى دىرۇكا قىن مىرگەھى دا ۋ ژوان ھۇزانتان ھۇزان ب زارىن گۇرانى نىسەرىن ۋەك ، خاناي قوبادى (۱۷۷۸-۱۷۰۴) ۋ (بىسارنى ۱۶۶۲-۱۷۰۱) ۋ ۋەھلى دىوانە ۱۷۵۴-۱۸۰۱) ۋ ۋەھلى ۱۸۰۶-۱۸۸۲) بىنرە، مەتصەم سالىي، ثقافة أهل الحق و معتقداتهم ، جريدة الاتحاد، العدد ۱۱۴، السبت ۲۰۰۷/۸/۲۵، كو گۇرانى دىتە ، ھەورەمانى ، باجەلانى

فولكلور و كولتور

فولكلور: ياسا نەتەوھى يا كوردى

پ.ھ.د. عىماد ۋەيسى خالد

نەتەوھى ل دەف بەرمەبى نوئى زىندەبەكت .
 ھەرمەلەتەكى بۇ ب رىقەبىنا كاروبارىن ناخخويىن
 خۇ پىندقى ب ھىدەك ياسايان ھەبە كو ب ياسا
 دەولەتتى دەھتتە ناقتىن. لى ل دەف مللەتتى كورد ژىر
 نەبوونا دەستەلاتدارىيا سىياسى نەم ياسايانە دقالبى
 ياسا نەتەوھى دا دياردبىت، قان ياسا ھارىكارىيا
 مللەتتى كورد كرىبە تاۋەكو بىشنىت كىانەكى
 نەتەوھى ئاڧا بىكەت ۋەبىتتە ئەگەرى پىشكەفتن و
 لگەل سەردەمى چوونى.

ئىكەم لايەتنى گىرنگ ھەبوونا بىروباۋەرانە كو ۋەك
 بىنەمايىن سەردەكى، لايەنىن ئايىنى، ھىزوبىر ۋرەۋىشت
 و تىتالىن مرقۇقى ل سەر ئاڧادىن. ل سەردەمى كەڧن
 ئەڧسانە شىبا قى قلاتىن پرىكەت و ب دانانا ھىدەك
 بىنەما ۋەك ھەيكەلەكى ئايىنى، بىروباۋەر ل دەف
 مللەتتى پەرۋەردەكرىنە. ھەرچەندە ب ھاتنا ئايىنى
 ئىسلامى گەلەك ژقان بىروباۋەران جەن خۇدایە
 بىروباۋەرىن ئىسلامى لى بەرى جىڭجىروونا ئايىنىن
 ئاسمانى ئەركىن ئاڧاكرنا لايەتنى ئابدېئولۇزى ۋەئىسەفا
 ئايىنى ل دەف مللەتتى كورد پىتر ل سەرمەلنى ئەڧسانى
 بوۋىبە. ئەڧسانى ب قى چەندى بەرسىڧا پىرسىارىن
 مرقۇقى ددا و دىۋو ئەگەرى چىكرنا بارودوخەكى ئەنا و
 ئارام و پاراستنا ۋى ژدو دلېن و رارايىن .

مىللەتتى كورد ئىك ژوان مىللەتايە كو ژىر بارودوخى
 خويىن سىياسى و نەبوونا كىانەكى سىياسى يى
 دياركرى، ھەمى دەمان ل بەر مەترسىبىيا جەلپانا
 دىئاف مىللەتتىن دى و ژىئاقچوونى بوۋىبە. ئەدەب ل بىن
 سىبەرا تەناھى ۋئارامى ۋسەقامگىرىيا سىياسى
 گەشەسەندىن بخوقە دىبىت، ۋەھبوونا كىانەكى
 سىياسى دىبىتە ئەگەرەكى ھارىكار بۇ پاراستنا
 ۋى ئەدەبى و گەھەشەتتا ۋى بۇ دەستى بەرەبايىن
 نوئى. ژ بەرىارودوخى مىللەتتى كورد ئەدەبىن ئىسىسى
 بى سەردەمىن كەڧن بەرزەبوۋىبە و نەگەھىشتىبە
 دەستىن مە. و ل دوۋڧ بەلكىن ھەين، دەسپىبەكا
 ئەدەبى ئىسىسى بو سەدسالىيا (۱۰ئ) زايىنى دزقرىت
 و ئەدەبى سەردەمىن كەڧنى مىللەتتى كورد د قالبىن
 ئەدەبى فولكلورىدا خويادبىت.

ئەو چەندا ئەڧرۇ ئەم ب فولكلور و ئەدەبى
 فولكلور دىياسىن دەسەردەمىن كەڧندا پىندقىبەكا
 سەردەكىيا ژانا مىللەتتى كورد بوۋىبە و ۋى ۋەك لايەتنى
 زانستى پەسەند كرىۋو و ب كار دەبنا، چونكە
 ل ۋى سەردەمى بارودوخىن گونجايىن خواندن و
 فىزىكردىن نەبوون تاۋەكو بىشنىت قلاتىيا پەرۋەردەبى
 ل دەف مىللەتتى كورد پرىكەت ۋلايەنى پەرۋەردەكرىن
 ژى پىندقى ب چەسپاندىن بوو تاۋەكو ھوشيارىيا

مىللەتەن بىر ئىككى قەدىمكى ئارنا رويدانا دىقالبى داستانان دانەم رويدان دىپاراستن و دەمى ئىسسىن پەيدابوۋى وشىيىن كىيەنكى ئى بۇ خۇ دوست بىكەن ئەم رويدان ۋەك مىژوۋىيا نەتەۋايەتى تووماركرن و ھەتا نوگە ئى فەخر وشانازى بى دكەن. ھەرچەندە دقۇناغىن سەرھەتايى دا ھەمى مىللەت دقۇن چەندى دا ۋەك ئىك بوون. لى پىشتى چىبوونا كىيانان رىكا مىللەتن كورد ژوان جودا بوو، واتا دەمى وان بەدەستى خو مىژوۋىيا خو تووماركرى. مىللەتن كورد تازە بندەست بوو ب قى چەندى ب ئەگەرى دانپىتەدانا ب مافىن ۋى ۋەك مىللەتەك مىژوۋىيا كوردى ئى نەھانە تووماركرن، زىدەبارى قى چەندى گەلەك ژ شۇرش و راپەرىنن مىللەتن كورد بۇ ئازادى و سەرھەستىن كو ب خويىنا لاۋىن كورد ھانبوو وجودى ژ لاىن مىژوۋىيا ئىسسىن مىللەتن داگىركرەن بان نەھانە بەھسكەن بان ب خىيانەت و كارىن دژى ئايىن وشۇرشىن رەگەزپەرەستانە و پاشكەفتن دھانەناقكرن. مىللەتن كورد شىيا ب ھارىكارىيا ئەدەبى فولكلورى و ب ئايىت داستانن فولكلورى پىرانىيا وان رويدانان ۋەك مىژوۋىيا زىرىنا خو تووماركرەت. ۋى خويىنا خو ۋەك حىر بۇ قەلەمى وسىنگى گەنج ۋىزىن مىللەتن كرە كاغەز بۇ تووماركرنا رويدانان ۋەف رويدانە ب رىكا گونىن ژرەربايتن كەفن بۇ بەربايتن نوى و د قالىن مىژوۋىيا پىر سەرھەرىيا مىللەتى دا ھاتە قەگۋھاستن و گەھىشتە دەستى مە .

لاپەنى ھىزى ئىك ژوان لاپەنن گىرنگە كو ھەر ژگەفن ۋەرە مىللەت ۋەدەلەتەن گىرنگى پى داپە . ل كۆمەلگەھىن نوى ب قەكرنا خواندنگەھ و ئاقەندىن قىركىرى و دانانا پلانن پەرۋەردەبى زارۇك پەرۋەردەدكەن و بەربايتن نوى پى دگەھىن لى ل سەردەمىن كەفن ئەف ئەركە ب رىكا پەرۋەردەكرىنن ئايىنى بان قىركىرىن پەرۋەردەبى دناف ئاقەندىن ئايىنى دھاتنە ب رىفەبەرن، ھەر مىللەتەك پىشتى دامەزراندنا كىيانى سىياسى بۇ خو شىيا ب دانانا پلانن پىندى ئەركىن پەرۋەردەكرنا بەربايتن نوى ب جە- بىنىت، مىللەتن كورد ئى ئەف لاپەنە ژ بىرنەكر و ل دووف شىيانن خو ب قى ئەركى راپوو، ژەر نەبوونا سىستەمى دەستەلاتدارى. مىللەتن كورد پەنابەرە بەر فولكلورى و ب دانانا پىشكەكا ئايىتە ب ئاقىن مامك بان مەتەلوكان شىيا قى چەندى جەھى بىنىت

ھەزى گوتىنپە ئەم بىروباۋەرىن كەفن كو زۇرچار ئەم ب بىروباۋەرىن پروپوچ وخورافى دھىمىرىن ۋەك رىكا چارەسەركرنا ئارىشان دھاتنە ب كارھىنان، بۇ روونكرنا قى بابەتى دى نەمۋنەكى ئىنن: ل ھەندەك دەقەرىن كوردستانن بىروباۋەر ھەنە كو ل دەمەكى دىركىرى ژ سالى رووبارى دەقەرىن گازى دكەت و داخووزا خويىن بان قورىانى دكەت و رەنگى رووبارى ئى سووردىت، ھەرچەند ئەم د قى باۋەرى داپنە كو ئەف بىروباۋەرە ژلاپى زانستىقە نە دراستن، چونكە نە رووبار گازى دكەت و نە دناخىت ۋە رەنگى ۋى سووردىت و ۋەك دىاردەكا سىروشتى پىندى ب قورىانيدانن نىنە لى خەلكن دەقەرى باۋەرى ب قى چەندى ھەپە و ۋەك بىروباۋەر جەھى خو دھىزا وان داكرىبە . ئەف چەندە ۋەك دىار بۇ سەردەمىن گەلەكپن كەفن دىقرىت كو ھىشتا مرقۇف دوى ھىزى دابوو كو دىاردىن سىروشتى گىيانى ھەمى و ھەست ب دەوربەرنن خو دكەن. و ب قان ئەقسانان بەرى بىيانى بۇ ھىزوبىر و رەوشت و تىتالىن ئايىنى ھاتنە دانان و رەدكرنا وان ۋەك دەربازبوون ژ ھىلا سوور دھانە ھىمارتن .

پىشتى دامەزراندن و ئاقاكرنا كۆمەلگەھىن مرقۇفاپەتى. ھەر چەندە ھندەك ئارىشە ۋەك ترس و ژيانا تاكەسى ب دووماھى ھات لى ھندەك ئارىشىن دى پەيدا بوون كو بەرھەمىن ژيانا چىفاكى بوون، ل دەف مىللەتن سەرھەتايى ئەف ئارىشە ب رىكا چىرۇكىن فولكلورى دھاتنە چارەسەكرن و دناف ھەر چىرۇكەكى دا پالەۋانەكى نەمۋنەبى (مئالى) ھەبوو كو خودان ھىزەكا سەرھەبى واقىبى بوون و ب ھارىكارىيا ۋى ھىزى زىدەبارى جادوۋگەرىن ئەم ئارىشە چارەسەردكرن . پىشتى پەيدا بوونا دەزگەھىن مېرى قان چىرۇكان جەھى خودابە ياسابان. لى ل دەف مىللەتن كورد ھەرچىرۇكى چارەسەرىيا ئارىشىن چىفاكى دكر، چونكە دەمى مىللەتن بوونە خودان كىان، مىللەتن كورد تازە كىيانن خويىن سىياسى ژ دەست دا .

ئىك ژ لاپەنن گىرنگ دژيانا مرقۇفى دا مىژوۋىيا ھەر مىللەتەكىبە ومرقۇفى بى مىژوو ۋەك دارەكا بى رەھ و رىشالە . دناف ھەر مىللەتەكى دا مىژوۋىيا ئىسسىن ب ئەركىن تووماركرن و ئىسسىن رويدانا ۋەك مىژوۋىيا ۋى مىللەتى رادىبىت . بەرى ئىسسىن پەيدابىت ھەمى

و پلانىكا پەروەردەين دارىزىت بۇ قى چەندى مفا زىو جۆرىن مامكان وەرگرت :

۱- مامكىن مەبەستدار، ب ھارىكارىيا قى جورى مامكان شىبا شىبانىن ھزرى و لەزاتىيا گەھشتنا ب مەبەستنا ل دەف زارۇكى كورد ب ھىز بىخت .

۲- مامكىن قەگەرى، ب رىكا وان شىبا لايەنى شروقه كرن وگەھشتنا ب ئەنجامان وانا شىبانىن ئىكندانى ل دەف زارۇكى كورد بەرف پىش بىت .

ب قى رىكىن مللەتى كورد شىبا د بارودوخى خو بىن نالەباردا و دوپر ژ خواندنگەھ و دەزگەھىن پەروەردەيى زارۇكى خو پىش بىخت وئەف چەندە د ئاستىن تىگەھشتنا زارۇكىن كورد ل دەمى ئاقىكرىن شىبانىن ھزرى دا دياردەيت .

لايەنىن كۆمەلايەتى و پەروەردەكرنا بەرەبايىن نوى وناساندنا رەوشت وئىتالىن مللەتى ئىك ژ ئەركىن سەرەكى يىن دەزگەھىن پەروەردەيىنە، بەھانى قى چەندى وى دەمى دياردەيت كو بەرەبايەكى نوى ب شىوہەكى زانستىانە دەيتە پەروەردەكرن و زخەلەتيان دەيتە پاراستن ئەف چەندە بوو بەدەلەك بۇ دەزگەھىن فىركن و پەروەردەيى وەك خواندنگەھ و زانكو وىنگەھىن رەوشەنپىرى، كوتىن مەزنان ئەف ئەركىن گران ب ستوى خوقە گرت و شىبا كۆمەلەكا ناموزگارى و رىكىن پىندقى ل پىش مرققى كورد دانىت، بەرەبايىن كەقن ئەو سەرھاتىيىن ب سەردا دەرياز بوويىن وەك بىرھانن يان سەرھاتىيىن ناموزگارىن دقالبى رستەيەكا كورت وناقەرۇكەكا كوير بەحس دكر، پىشت بەستنا وان ب قان گوتنان بۇ ئاخفتىن خو، ئەف گوتنە ب رەنگەكى بەرغەرەھ دناف ھەمى چىنن خەلكى دا بەلاق بوون، وانا ل شويىنا بەرزەكرنا وان سەرھاتىيان كوپتر وەك خەلەتى بوون ئەو ب باشترىن و جانترىن فورم وناقەرۇك دەھەمى پىاقاندا پىشكەفتى ھەمى چىنن مللەت كرن .

ئىك ژوان لايەنىن گرنىك كو بەرەبايىن كەقن ژىيركى گرنگىدان ب ھەست و سوزىن مللەتى بوو، ئەف لايەنە چىدەيت خوشى يان نەخوشى بىت، ئەف چەندە ل دەف مللەتىن خودان كيان ب دەستىشانكرنا رۆژىن دلخوشكەر وانا ھەلگەفتىن خوش يان بىرەوہرى بىن نەخوش دەيتە ب جھ ھىنان لى مللەتى كورد ژىەر بارودوخى خو و نەبوونا كەشۋەھەوايەكى گونجاي

وھەرەسا بۇ ھندى كو سەرىوورىن نەخوشىن مللەتى وەك شكەستنا راپەرىن وشۇرنا لى نەبىتە ئەگەرى لاوازي و دابەزىنا وورا خەلكى و بچوك نىشاناندا وان نەخوشىيان ستران وەك پىشكەكا ئەدەبى فولكلور ھاتە مەبدانى و بەرەبايىن كەقن ب ھارىكارىيا سترانان ژىلى چىكرنا خوشىيان و بەھىن قەدانى چەند نارمانچىن دى ژى ل پىشت قەشارتن ژوان بايەتان :

۱- چىكرنا ھەرەھەزىنى (تعاون) دناف چىنن مللەتى دا بۇ پەيدابوونا گىبانى ھارىكارىن دەمى شولكرن، خوشى يان نەخوشىياندا .

۲- گەلەك ژ رويدانىن مېژوويىن مللەتى دقالبى سترانان دا ھاتنە بەحسكرن و ب قى چەندى سترانى ھارىكارىيا داستانان كرا ژىو پاراستنا مېژوويا مللەتى .

۳- سروسىتىن كوردستانى وەك بابەتەكى جۇگرافىيى ب جوانترىن شىوہ دناف ستراناندا رەنگ قەدايە .

۴- رۆلى نافرەتى دناف كۆمەلگەھى دا دەيتە دەستىشانكرن و لايەنى ژانا تاكەكەسى و كۆمەلايەتيا وى دەيتە نىشانان و ب قى چەندى سىفاتىن دلسوزى، ئەقىندارى وراستكويى دەيتە دياركرن، لى چ جاران وەك خەبانكار ناھىتە بەحسكرن چونكە خەبات ژ ئەركىن زەلامى دەيتە ھۇمارتن نەك نافرەتى .

۵- گەلەك ژ رەوشت وئىتال و ناموزگارى ب رىكا سترانان گەھەشتىنە بەرەبايى نوى .

۱- بەرغەرەھىيا سترانان ژ لايى نافرەكقەھ كو ھەمى لايەنىن ژيانى وھەمى جوبىنن مللەتى كورد ب گەنج وپىر وناقەرەت و زلام وزارۇكان ب خوقەدكرىت، وەك سترانىن، چاندنى، زارۇكان، خوشىيان اداوت و شەھيان) ، نەخوشىيان (بەھى) و ... دگرىتە خو .

شارەزايىن مللەتى كورد دزانى كو ستران كارتىكرنەكا زىدە ل سەرھەست و سوزىن خەلكى دكەت و دىشىت ب رەنگەكى باش دناف خەلكى دا بەلاق بىت، ئەورا لىويىف پىندقى كره ھەلگرى ھىزان و ب قى چەندى پەيام گەھاندە مللەتى و ھارىكارىيا ئافاكرنا كەسايەتيا مرققىن كورد كرا و بوويە رىكەكا

بەدىل بو بەرسۇدان پارسىاران.

پەيدا بوونا كۈمەلگەھىن مەرۇقايەتى ھەرچەندە مفاداربوون ومرۇق ژ ترس و بىرس وژيانا تاكەكەسى پاراست وبەرۇق تەناھى وژيانا كۈمەلابەتى بر، لى ب چىبوونا وان ھىدى ھىدى جۇرەكى دەستەلاتى پەيدا بوو ئەق دەستەلاتە دەستەلاتەكا ناقەندى بوو كو دقالبى حكۈمەتىن دىكتاتورى ديار بوو. قان حكۈمەتان بو پاراستنا دەستەلاتىن خو، ب ھارىكارىيا رىكخستىن ئاسايش وسيخورى گفاشتىن دئىخستە سەر خەلكى ودەستەلانا خو دياراست .

خەلك ل بەرامبەرى قان ستمەكارىان يان بى دەنگ نەبوون وب ھارىكارىيا باخىبوون يان گازندا رەخنە ژ سىستەمىن حكۈمى دگرت وگالتە وگەپ رىگەكا باش بوو ژبوقتى چەندى .

مللەتنى كورد ژى چونكە ژ لايىن سىياسى سەرب حكۈمەتىن بىانى بوو. زۇر جار توشى ستمە وستەمكارىن دبوون. ھەرچەندە دەمى دەلىفا خو ددېت ب رىكا شۇرش وياخىبوونان بەرسفا قان ستمەكارىان دە، لى ھندەك جازان دەلىفە بو شۇرشىن پەيدا نەبوون ومرۇق كورد پىندى ددېت كو دەرىنى ژقنى چەندى بكەت لەوا ب رىگەكا ناراستەوخۇ رەخنە ژ حكۈمەتنى دگرتىن وگالتە وگەپ بكار دەنتان. زىدەبارى قنى چەندى بو دياركرنا خەلەتىن چىناپەتى مفا ژى وەردگرت وزىدەبوونا گالتە وگەپان دناق مللەتنى كورد بەلگەبە بو .

۱- مللەتنى كورد ب درىژاھىيا مىژوونى توشى گەلەك ستمەكارىيان بوويە وب رىكا گالتە وگەپان ب رەنگەكى ناراستە وخۇ دەرىن ژى كرىيە .

۲- ھەبوونا رەوشت و تىتالىن بەرتەسك ودژوار دناق مللەتنى كورد دا كو وەك ھىلىن سوور دەھانتە ھەژمارتن ودقالبى گالتە و گەپ رەخنە ژى دەھاتەگرتىن .

۳- سىستەمى چىناپەتى بىن چىكاكى گفىشىنەكا ژىدە دئىخستە سەر چىنى ھەزار .

۴- ھىشاربوونا مللەتنى كورد كو دشيا ب رەنگەكى زىرەكانە وان ستمەكارى وخەلەتپان

دەسنىشانىكەت و رەخنى ژى بگرت .

بشتى لىكدانا قان بابەتان خوبا دېت كو پشكىن ئەدەبى فولكلورى بوونە رىكەك بو بەحسكنا ھەمى لايەتىن ژيانا مەرۇقى كورد وھەرەسا ئاھاكنا كەسابەتپا وى و ب درىژاھىيا مىژوويا پر نەخوشى ئەو ژنافچوونى پاراستىيە. ھەرەسا ھەرچەندە رەوشت و تىتالىن مللەتنى كورد د روخساردا گەلەك دژوار و ھشكىن وەك رىگر بو پىشكەفتنا مللەتنى دياردېن لى دراستىادا پارىزەرېن مللەتنى كورد بوويە وبشكىن ئەدەبى فولكلورى وەك ياسايا نەتەوھىيا با مللەتنى كوردە كو بگەرتنا ھەمى لايەتىن ژيانى ئەركىن خو ب جھ بىنىت وژىر بارودوخى ناسەفامگىرى مللەتنى كورد، ئەركىن ئەدەبى فولكلورى گران دياردكەت و ب قنى چەندى فولكلورى مللەتنى كورد نىك ژ رەنگىنتىن وبەرفەرەتېن فولكلورېن جىھانى يە. بھاپى ئەدەبى فولكلورى وى دەمى باشتر دياردېت دەمى جياوازىيا ناقبەرا وى وەك ياسا نەتەوھىيا لگەل ياسا دەولەتى دياردېت :

ياسايا دەولەتى ئەو ياساپە كو ژ لايىن حكۈمەتەكا دياركرى دەھتەدانان وسنوورى كارپىكرنى ل دووف سنوورېن جوگرافى وسىاسىيىن وى حكۈمەتپىيە، واتا دەمى مەرۇق ژ سنوورى وى حكۈمەتنى دەردچىت كار ب وان ياسايان ژى ناكەت. لى ياسايا نەتەوھىيى – فولكلور – وەسا مەرۇقى كورد پەروەدەكرىيە كو چ سنوورېن جوگرافىيى و سىياسى نىنن بەلكو دناق كەسابەتپا وى كەسىيە بو نموونە ئەگەر مەرۇقى كورد بەرەف ئەوروپا بچىت ژ ياسايا دەولەتى رزگار دېت لى ھەتا ل وىرى ھەر كوردە و دووق وان ياسايان دچىت كو وەك بنەمايىن ھزرى ل نك وى دېھادارن .

ل دووماھىي ھەژىيە بىژىن ھەر چەندە گەلەك بسپور و شارەزا دناق مللەتنى كورددا ھەبوونە كو ھارىكارىيا پارستنا مللەتنى كورد كرىيە ، لى رۇلى وان گەلەك كىمتر بوويە ژ رۇلى نافرېنەرن فولكلورى دناق مللەتنى كورددا كو ب ئافراندا فولكلورى وب كار ھىنانا وى ھارىكارىيا پارستنا مللەتنى كورد كرىيە، و ئەم پتر ژ ھندى كو قەرزدارى چىنى خواندەقان و رەوشەنبىر بىن قەرزدارى چىنى نەخواندەقانىن .

پەندا كوردى ل دەقەرا بەھدىنان

خاند سانج

چوار تىشت يىن دگۇتنان دا ھەين، دئاخفتنىت دى
دا نىنن؛
كورتىيا پەيفان، گەھاندنا واتايى، باش ميناك
كرن، باشىيا ئىدىيومان^(۱).
روشدى سالتح دىئىت،
(شىئوھىي رەوانىيىيا كورت)^(۲).
وھسان گەلەكان بزاڧ كرىنە كو پىناسا گۇتنى و
ساخلەتىن وئ شىرۇقە كەن، مينا ئىن ئەلموقەفەع
و فارابى و ئەلمەرزوڧى) و... ھتد.
ل نائ كوردان زى (عەلئەددىن سجادى) دىئىت:
(پەندى پىنشىنان عىيارەتن تە چەند قىسەپەكى
كورتى كوردى ي پىكەوھ نووسىتارون و مەعناپەكى
بەرزىان تىايە)^(۳).
ل سەر نائەرۇكا وان زى دىئىت:
(چۇنەتى زىان و پەوشت و بىرو باوھىران چ لە بارەى
سىياسى و كۇمەلايەتى ي، چ لە بارى دەولەمەندى ي
و ھەزارى و پايمى دنياپىدا پىشان ئەدەن)^(۴).
گۇتنىن مەزنان دناڧ فولكلۇرى كوردى زى دا
دەرگەھەكى گەلەكى مەزە، و زېەر مەزنى و
بەرفەھىيا دىالىكتان زى، گەلەك زارافان زى جەھن خۇ
بۇ فان گۇتنان گرنىيە، وەكى
(مەنەل، مەسەلە و مەتەلۇك، قەسا باقان،

گۇتنىن مەزنان وەكى پارچەك ز فولكلۇرى، سامان
و گىبانى ھەر نەتەوھەپەكىيە، خۇدىكەكە و فەلسەفا
زىانىيە، كاكلكا ئەزمۇنا زىانىيە، ز ھەر ناخفتنەكا
دى كارىگەرترە، دناڧ ھەمى مللەتاند يىن ھەين، و
ز ھىزو بىرىن مللەتان يىن ھاتىنە دارىتن، دەرپىنەكا
مەزە ب كىم پەيفان.
ل سەر پىناسا وئ د (ئىنسىكلوپىدىيا برىتانى) دا يا
ھاتى كو:
(گۇتنەكا رەوان و موكمە، ب رەنگەكى گىشتى
ل كارە، زوان دەرپىنەنە كو دناڧ خەلكى دا بەرپەلاڧ،
و پارچەكە ز ھەر زمانەكى يى دەھتە ناخفتن)^(۵).
دىسان وھسان دىئىت كو:
(دبىت گۇتنەكا تايىت دناڧ گەلەك
شارسىتانىيەنادا ھەبىت، چونكى گۇتن ز كوپراتىيا
مىزۇوويى ھاتىنە، و كەس زىدەرى وئ يى سەرەكى
نزانىت، چونكى نە ھاتىنە نقىسىن).
(ئىن عەبە رەبە) ل سەر گۇتنان دىئىت:
(كاكلكا گۇتنى و واتايىن خۇشنى)^(۶).
ل سەر بەھايى گۇتنان زى دىئىت:
(ھەرمانشە ز شەرى و باششە ز گۇتارى و چ
تىشت وەكى وئ بەرپەلاڧ نەبووينە)^(۷).
ئىبراھىم النظام دىئىت:

ب تايپەت يىن ئەلمانى و نامىلكە ل سەر وى بابەتى بەلاڭكىرنە. ژ وانان (فون لىكوك)، كو ژمارەكا گۇتنان كول سالا (1۹۰1) ئ ل باكوروى كوردستانى بەيىستىن ب ھارىكارىيا چەند كوردان ل (دېمەشق) راقەكرىنە، باش ل (ئەلمانىيا) د سى بەرگاندا ب پىتىن عەرەبى و لاتىنى، دگەل ۋەرگىران بۇ سەر زمانى ئەلمانى بەلاڭكىرىيە^{۱۱۳}.

دىسان زانايى ئەلمانى (ھوگو مەكەس) دوو بەرھەم ب زمانى (ئەلمانى) يىن نقىسىن. كو ئىك ژ وان گۇتتىن دەقەرا (ماردىن) ئ نە، و ل سالا (۱۹۶۶) ئ ل (پترسبۇرگ) چاپكىرىيە^{۱۱۴}.

زانايىن (ئىنگىلىزى) و (فەرەنسى) ژى قەكۆلىن ل سەر كرىنە. ژ وانان ئەفسەرى ئىنگىلىزى (ئى. نۇئىل) كو قەكۆلىن ل سەر گۇتتىن دەقەرا (ھەكارىيا) كرىنە^{۱۱۵}. دىسان زانايى (فەرەنسى) (م. پىرو پۇندۇ) ژى ل سالا (۱۹۳۳) ئ فولكلورۇ كوردى كۆم كرىيە و قەكۆلىن ل سەر كرىيە^{۱۱۶}.

ل سالا (۱۹۳۷) ئ (روژە لىسكو) يىن فەرەنسى نقىسىنەك ل بن ناقى (پەندو مەتەل) بەلاڭقىر، كو (۲۸۰) ئ پەندىن، دگەل ۋەرگىرانا وان بۇ سەر زمانى (فەرەنسى) ^{۱۱۷}. ھەر ل قى سالى (كامىران على بەدرخان) دگەل نقىسىنەرى (فەرەنسى) (لويس پول مارگرىت) بەلاڭقۇكەك ل بن ناقى (پەند كوردى) بەلاڭقىرىنە، و ئەو گۇتن يىن باكوروى كوردستانى و رۇژناقىيىن وئ نە^{۱۱۸}.

سالا (۱۹۶۵) ئ ژى كوردناسى اسوقىيەتى (ج. خ. بەكايىشا)، گەشتەك دناق كوردىن (ئازىبايجان) دا كر و چەندەك ژ گۇتتىن وان بەلاڭ كرىوون^{۱۱۹}.

سالا (۱۹۶۶) ئ ژى (ت. ف. ئارىستوفا) چەند گۇتتىن (كوردىن پىشت قەققاز) چاپ كرىيە^{۱۲۰}. كوردىن سوقىيەنا بەرى ژى پويىتە داينە فولكلورۇ كوردى، و نەمازە ل (ئەرمەنستان) ئ:

سالا (۱۹۳۶) ئ (حاجىيى جوندى و ئەمىنى عبدال) (فولكلورۇ كورمانجا) ل (بىرىقان) ئ بەرھەڭكىرنە^{۱۲۱}. سالا (۱۹۵۷) ئ (حاجىيى جوندى) پەرتووكەك ل ژىر ناقى (فولكلورۇ كورمانجا) بەلاڭقىر،

گەپىدى باقان، پەندى پىشنان، قىسىمى پىشنان، مەسەلەي پىشنان، بەست و بەند و ...^{۱۲۲}.

پەندا كوردى ژى، مىنا پەندىن ھەمى وان مللەتان، رەنگشەدانا ھزرى و كۆمەلايەتيا گەلى كوردە، و قان پەندان رۇلى خۇ يىن دناق ژانا رۇژانە دا كرتى، چ ل گوندان و چ ل باژىران. و ژەر دەولەمەندىيا فولكلورۇ كوردى، رۇژەلاتناسان ھەر دكەشەن دا، رۇلى خۇ يى دكۆم كرنا فولكلورۇ كوردى دا دىتى، و چەندىن پەرتووك دقى بوارى دا يىن چاپ كرىن، مىزوويا كەڭتىرىن نقىسىن ل سەر گۇتتىن مەزنان دناق كورداندا قەدگەرىيەتە سالا (۱۷۱۱) ئ، كول بن ناقى (مىسرۇب ماشتۇسە) ل ئەرمەنستانى، و تا نھو كەس نزانىت ئەف دەستىقىسە يا كى يە، و يا پىك ھاتىيە ژ (۱۵) گۇتنان ب تىپىن ئەرمەنى، تا نھو ژى ئەو گۇتن ل ناق كوردا ھەنە^{۱۲۳}.

دووم نقىسىن يا (مەلا مەحمۇدى بايەزىدى) يە، كول پەرتووكخانا (لېنىنگراد- پترسبۇرگ) ھاتىيە پاراستىن^{۱۲۴}. و ھەندەك ژ وان گۇتنان ژ لايى زايىي رۇژەلاتناسى رۇسى (لىرخ) قە ھاتىنە ۋەرگىران بۇ سەر زمانىن رۇسى و ئەلمانى، و ل سالا (۱۸۵۷) ئ ھاتىيە چاپكرن.

سالا (۱۸۷۸) ئ ژى، (بەگىزارەف) پەرتووكەك ل ژىر ناقى (سەرىنھاتىيا ئەنتوگرافىا كورد)، ل سەر كوردىن (بىرىقان) ئ چاپكر، و ل سالا (۱۸۹۱) ئ ل (تېلىس) ھاتە چاپكرن قە، كو ب دەھان گۇتنان دناقدا بوون^{۱۲۵}.

ل دوماھىيا چەرخى نۇزدى، و دەستىپىكا چەرخى بىستى گەلەك گۇتار ل سەر ئەنتوگرافىا فولكلورۇ كوردى ل ناق رۇژنامەقانىيا (ئەرمەنستان) دا بەلاڭ بوويىنە. ئىك ژ وان كارىن گرىنگ، كول سەر وى دەمى پى رابوويىن، يىن فلكلورىستى شەھەزايى ئەرمەنى (سەركىس ئايكونى) يە، كو دناقبەرا سالىن (۱۸۲۸- ۱۹۰۸) ئ دا يى ژىاي پەرتووكەكا چاپ كرى، كو پىشكا يىنجى ژى بۇ فولكلورۇ كوردى تەرخان كرىو، و پىشكا شەشى ژى بۇ گۇتتىن كوردى بوون. و نىزىكى (۲۰۰) گۇتنان يىن دناقدا^{۱۲۶}.

گەلەك گەپىدان پويىتە داينە فولكلورۇ كوردى،

كو (۱۹۷۰) نى گۆتن دىناڧ خۇدا ھەممىز كىرىۋىن^{۱۲۲}، سالا (۱۹۶۱) نى (قەناتى كوردوا زى پەرتووكەكا فولكلورى بەلاڧكرىيە، و (۳۵۰) گۆتن دىناڧدا ھەنە^{۱۲۳}، سالىن (۱۹۶۹-۱۹۷۰)، (ئوردىخاننى جەلىل)، دوو پەرتووكىن بچوك ل سەر گۆتتەن ل (يېرىقانىن) چاپكرىنە^{۱۲۴}.

ل رۇزناڧاينى كوردستاننى (جەگەر خويىن) گۆتتا پىنشىيا) ب پىتتىن لاتىنى ل سالا (۱۹۵۷) نى بەلاڧكر^{۱۲۵}، ۋە سان پەرتووكەكا دى ل ژىر ناڧى (تەرىپ حكىم ۋأمثال كرىيە) ب پىتتىن عەرەبى ژ لايىن ئەفسىرى خانەنشىن (جەمىل كەننە) نى قە، ل سالا (۱۹۵۸) نى ل (جەلەبى) بەلاڧ بوو، دگەل ۋە رگىرانا وان بۇ سەر زمانى عەرەبى، و (۳۰۰) گۆتتەن دىناڧ خۇدا دگىرت^{۱۲۶}، دىسان امەحفوز مەلە سلىمان) ژى (۱۹۰۰) پەندىن كوردى دىسالىن نۇتاندە چاپكرىيە.

ل رۇزھەلاتى كوردستاننى ژى (قادىرى قەتتەخى قازى) (۲۰۰) گۆتن ب كوردى و فارسى، ل گۆڧارا (دانشكده ادبيات و علوم انسانی) ل سالا (۱۹۷۲) نى ل تەبرىز بەلاڧكرىنە^{۱۲۷}.

پشتى ھىنگى ب بەرغەرەھى چووبە دىناڧ بابەتى دا و پەرتووك ل سەر چاپكرىيە (أمثال و حكىم كرىيە)، ژىلى چەند نەقىسەرىن دى ل قى دووماھىيى، مىنا (سەيد عەبدولھەمىد حىرەت سجادى و ئىبراھىم ئەفخەمى، كەلىموللا تەۋەخودى، ئەحمەد عەزىدى^{۱۲۸}) پەروىزى جىھانى و... ھتەد).

ل باكوورنى كوردستاننى ژى ھەر چەند درەنگ قى بابەتى سەرى خۇ ھلداپە، لى بەرھەمى ھندە نەقىسەران ھاتىنە مەيدانى، مىنا (چىا مازى، مەلا ئەحمەد، عەزىز غەمچىن، سالىن عومەر، عوبدولقادىر بىنگۆل، مەھمەد ئونجو و... ھتەد).

ل باشوورنى كوردستاننى ژى، ھەر ژ مېژە چەند نەقىسەرىن كورد بخۇ پويىتە ب پەندىن كوردى داينە، و ل بەراھىيا ھەمىيان (ئىسماعىل خەقى شاۋەبىس)، ل سالا (۱۹۳۳) نى كو (۱۱۲) پەندە كۆم كرىنە^{۱۲۹}، (پىرەمىزە) نى كىتەبەك داپە چاپى ل ژىر ناڧى (پەندى پىنشىيان)، كو (۱۶۴۸) پەندە ۋەكى شەعر.

ل سالا (۱۹۳۸) نى (مەعرف جىاووك) نى ژى

(ھەزار بىژو پەندە) بەلاڧكرىيە^{۱۳۰}، ل سالا (۱۹۵۲) نى (مەلەددىن سجادى) چەند لاپەرەك ل ژ (مىژوۋى ئەدەبى كوردى) بۇ (۳۰) پەندان تەرخانكرىنە، دگەل راقەكرنا وان گۆتتەن^{۱۳۱}.

(شىخ مەھمەدى خال) ژى، (پەندى پىنشىيان) دوو جاران، ل سالىن (۱۹۵۷-۱۹۷۱) نى چاپكرىيە چاپا ئىكى (۱۳۰۸) پەندە، و ل چاپا دووى (۳۸۹۳) پەندە^{۱۳۲}.

ل سالا (۱۹۶۱) نى (مەھمەد توفىق وردى)، نامىلكا دووى يا فولكلورى بەلاڧكر، و ل دووماھىيا قى نامىلكى چەند گۆتتىن كرمانجىيا سەرى، دگەل راقەكرنا وان بۇ كرمانجىيا خوارى دىناڧدا بوون^{۱۳۳} و ھەر ل قى سالىن (سەرنجىك ئە دەروازەي فولكلورى كوردى) ژ لايىن كۆمەكا ماموستاينى (سلىمانى) نى قە دەركەت و (۱۰) پەندە دىناڧدا بوون.

ل سالا (۱۹۶۹) نى (عوسمان شىارماژىرى) ژى (گولشەن) چاپكرىيە، كو (۱۰۰) گۆتتىن^{۱۳۴}.

ل سالا (۱۹۷۰) نى (خورشىدە بابان) نامىلكەكا (۴۰) گۆتن دىناڧدا ل ژىر ناڧى (تىشك) بەلاڧكرىيە^{۱۳۵}.

دىسان ب دەھان گۆتتىن مەزنان دىناڧ رۇزنامە گەرىيا كوردى دا بوون.

ل سالا (۱۹۷۰) نى (جەمال نەبەز) پەرتووكەك ل سەر گۆتتەن ب كوردى و ئەلمانى بەلاڧكر، كو (۵۰۷) گۆتتىن^{۱۳۶}.

ۋە سان ئەڧ كاروانە نى بەردەوام بوو و پتر ل ھەر جەھەكى كورد لى پويىتە نى ھاتىيە دان، نەمازە ل باشوورنى كوردستاننى، كو ب دەھان پەرتووك ب تايىبەت ب ھەردو زاراقىن سەرەكى بەلاڧبووينە:

(عومەر شىخەللا دەشتەكى، عەلى مەعرف شازەزورى، عەزەدىن مستەفا رەسول، مەھمۇد زامدار، خالد جۆنبار، ساجد ئاۋارە، مستەفا بەرزنجى، ھەمىد گەردى، مەھمەد مەلا قادر، عەبدولا خدر مەولود، عەبدولۋەھاب كانەبى، ھەردەۋىل كاكەبى، ھەمىد رەشاش و رىۋار جەمال «ب ھاۋكارى» ... ھتەد).

ل دەڧەرا بەھدىنان ژى چەندىن پەرتووك ل سەر

- مستهفا عبدالرحمان يونس ئىرهدى،
سەرۆكلىنى، بەرگى ئىكى، ساللا ۲۰۱۳، بپ ۱۲-۱۱۸.

- خالد صالح، دەستىقىسەكا نە چاپكردى... و
چەند ئىسىمىدىن دى ئى.

سەرەراي كو ھىد پەرتووك ل سەر فان گۇنتان
ھاتىنە خرقەكردن، لى دسەر ھىدى راب دەھان گۇنتان
بىن ماين كو بەرە بەرە بىن بەر ب مرنى قە دچن و د
چ پەرتووكان دا نە ھاتىنە خرقە كرن و قەرە پتر پويىتە
پى بىتە دان، بۇ نىمۇنە:

- عەزۇ، نە رەزۇ نە پەزۇ، بەر بەلەكەت بەفرى
ھەلبەزۇ...-

- بىسك باداينى با تى نە، چاق كىلداينى كل تى نە،
حەز ز خەلكى كر كەسىن ناگەھ ئى نە^(۱۳۱).

ب رەنگەكى گىشتى ئىمۇ گۇنتن و پەندىن ل دەقەرى
ل سەر زارى خەلكى د بەرەلاڧ ژمارا وان ۋەكى
دېتريا پەرتووكىن ل سەر ۋى بابەتى ھاتىنە چاپكرن
دناقبەرا (۱۵۰۰ تا ۲۰۰۰) گۇنتن و پەندانە.

ب كورتى، ۋەكى قەكۆلەر دېئىن ژمارا گۇنتن و
پەندىن كوردى كو دپەرتووك و رۇژنامەو گۇفاران دا
ھاتىنە بەلاڧكرن دگەھنە (۳۰۰۰۰) گۇنتان (دگەل
دووبارەبوونا گەلەك گۇنتان د پتر ز ئىدەرەكى دا)^(۱۳۲).

ئەگەر ئىم بىئىرنە گۇنتىن دەقەرى دى بىنىن
كەرەستىن ئاڧاكردنا وان گۇنتان ھەر ز سىرۇشت و
كەل و پەل و خوارن و سەفا و گىانداز و رۋوھك و...
دەقەرى بىن دەرەكەتىن، بۇ نىمۇنە:

- ز كەل و پەلەن، دىزك، ھومبان، ئاش، كووار، جەر،
داس، بەندك، گىنسن، شىئىن، سىنگ و... ھىد.

- ز خوارنان، دانھىرك، ئۆتك، ئاسىدە، دەو، دۆرك،
ماسىت، كەباب، دەۋىن، ترشك، زاڧى و... ھىد.

- ز گىاندازان، پىرىيا گىاندازىن دەقەرى ئىدا ھەنە،
مىنا، كەو، كەر، مرىشك، شىئىر، گورگ، روىقى و...
ھىد.

- ز رۋوھكان، پىنگ، بىئوژان، گارس، قىفار، ھەلن،
مازۋى، بىھ، قەسپ، پىفار، پەلگ و... ھىد.

- ئەندامىن لەشى، سەر، لىنگ، سىنگ، پىشت،
چاق، خۋىن، ددان، كەفا دەستى، رىھ، كەزى و...-

ئاستىن جودا جودا ز لايى چەندىن خەمخۇرتىن
فولكلورى قە بەلاڧبويىنە، بان پويىتە پى ھاتىنە
دان، مىژوۋىيا پويىتە دانا قى بابەتى قەدگەرىتتەقە
سالىن شىستان، ۋەكى (مەلا مەحمود دىرشەۋى)
د پىشەكىيا پەرتووكا خۇ (مىشتاخا چىا ز گۇنتىن
پىشبا) دا ھاتى:

(ئەز رابىم، ئەف چەند گۇنتن من كۇم كرن ل ساللا
۱۹۶۴).

ئەف پەرتووكە بەكەم پەرتووكە ل سەر گۇنتان
ب كرمانجى ل باشوۋرى كوردستانى يا (مەلا
مەحمودى دىرشەۋى) دەرەكتى بە، پەرتووك ل ساللا
(۱۹۸۰) ئى ب زاراقىن (بۇتانى) چاپبويى، ۋەكى ئەو بخۇ
نامازە پىندەت:

(ئەز ل سەر رىكا جەلادەتى بەدرخان بەگى
چومە)^(۱۳۳).

زىلى قى ئىسىمى گەلەك ئىسىمىدىن دى پويىتە
داينە قى بابەتى مىنا:

- ئەحمەد قەرەنى، كانى، ساللا ۱۹۸۴.

- پىزانى ئالىخانى، دو مرارى ز گەنجىنا فولكلورى
كوردى، ساللا ۱۹۸۵.

- حەجى جەغفەر، گۇنتىت مەزنان ل دەقەرا
بەھدىنان، ساللا ۱۹۸۶.

- مەسعود خالد گولى، نەخشىن ل بەرا، ساللا
۱۹۹۹.

- خالد حاجى ئاكرەبى، ۲۰۰۸ گۇنتىن مەزنان،
ساللا ۲۰۰۸.

- ۋەھبىيا مەھمەد سەئىد ياسىن، گۇنتىت
پىشبان ل دەقەرا بەھدىنان، ساللا ۲۰۰۶^(۱۳۴).

- عەبدوللا ئەلى شىنگالى، گۇنتىت مەزنان و
ئىدىوم ل چىاين شىنگالى، ساللا ۲۰۱۰.

- نزار مەھمەد سەئىد، چەند گۇنتن و پەزىئىن
كوردان ز دەقەرا بەھدىنان، ساللا ۲۰۱۱.

- شەۋكەت ئاڧدەل و مەسعود سەرنى، گولوان
ساللا ۱۹۹۱.

- نەھاد سەعدوللا، نەخشىت ل كەقرانە، ساللا
۲۰۰۱ (پىرىيا وان دەھەڧىشكەن دگەل كانى).

ھتد.

- ژ چل و بەرگان، شال، دۇخىن، شاشك، كالك و گۆرە، دەرسۆك و... ھتد.

- ژيىشەيان، شۇفانى، ژىرنىگرى، نانپىژى، ئالبەندى، ئاششۇفانى، گاقانى، كەوگىرقانى و... ھتد.

- ژ كاران، جۇت، گىرە، نىچىر و... ھتد.

- ژ ئامىرىن ژەنىن، دەۋل، دەف، بلوبل، تەمبىر و... ھتد.

- ژ سىرۇشتى و وەرزا و سەقاي، دەشت، چىا، ھەر چار وەرژىن سالى، ھور، باران، مژ، با و... ھتد.

وھسان، فەرھەنگەكا بەرھەرھا ژانا خۇمالى كەرھەستىن ئافاكرنا وان گۇتتانه.

دبىت پەيھا (گۇتتىن مەزنان) ل دەقەرا بەھدىنان پەيھەكا بەرھەرھەترىت بۇ چەندىن زاراقىن بچويكترا بۇ نموونە:

۱- ھندە گۇتن بىن ھەين دسادە و سىفكن، چ راقەكرن پى نەقىت، ھەر ژ گۇتتا وان مۇوق درانىت چ مەبەست يا پى ھەي، ئارمانجا سەرھەكى ژى ژى يان شىرەتن، يان پىزانىن، ئەقە ژى د دابەش كرىنە بۇ سەر دوو پىشكان،

* ئاخفتىن نۇرمالىن سىفك، وەكى دى بىژن:

- قوھتا دوژمنى خۇ بزائە، پاشى شەرى دگەل بگە^(۱۴۱).

يان: وارى بى خودان چ لى شىن نابت^(۱۴۲).

« گۇتتىن ب كىش و سەرۋا لى واتايەكا سىفك يا ھەي، بۇ نموونە:

- سۇر دىسۇتىنە، سىپى دىپىتىنە، رەش ئەسمەر دىن گۇتىنە (ل سەر سالۇخەتا ژىكىيە):

- سەرئىت سىپى غەمىت دلانن، سەرئىت رەش بەھارا دلانن^(۱۴۳).

۲- پەند: چ ب كىش و سەرۋا، مينا دى بىژن:

- ھىقى سەد جارا ھىقى، خۇ ل بەر خودانى نەكە رىقى، ئىللا چىقە دەرمانن چىقى.

- ھندى خىيارە، ژ توپىكى ديارە.

- ھەرە پىكىن بلا يا دوپىرەت، ھەرە رىكىن بلا يا دوپىرەت، كچىن بىنە بلا يا پىرەت.

- مۇمى ئاگر بەردا كۇمى و ئەو بخۇ چوو سەرئى

زومى.

- ناخۇت نان و ژاژى، خودان دكەت ئىلەو تاژى.

يان بى كىش و سەرۋا وەكى دى بىژن:

- ھەكە دار ھىك بوو، سىبەرا وى ژى دى نەخۇش بىت.

- خەتا خار ژ گايى پىرە^(۱۴۴).

د ھەردو حالەتان دا ئەو گۇتن رىستەنە، سەرھە واتايەكا تايبەت يا ھەي و دىنقە واتايەكا دى يامەي.

۳- ئىدىوم: ئەقە ژى پىر لايەننى زمانى قەدگىرت، كو سەرھە مەبەستەك، و دىنقە مەبەستەكا دى پى ھەي، و ل ھندە جاران ئىدىوم و پەند دگەھنە

ئىك، واتە بۇ ھەردو مەبەستا ل كارە:

- ژ مېشى كره گامىش^(۱۴۵)؛

واتە: تىشت گەلەك مەزىن كر.

- خراب (زراق) رىستن^(۱۴۶).

- دۇركا دەت:

واتە: گەلەك ھەز كەت.

گۇتتىن كوردى ب رەنگەكىن گىشتى (كو يا

بەھدىنان ژى پىشكەك ژى)، دبىت دەمى خودا ھەر ئىكىن چىرۇكا خۇ يا تايبەت يا ھەي، كا بنىاتى وان

چ بوويە، لى ب بوورىنا دەمى ھەر بەرە بەرە گەلەك ژى بىن ژ ئاقچووين، و ب تىن پىريا گۇتتان رويت يا

گەھىشتىيە مە، بۇ نموونە:

- ب خىفت و خەلەك ئەم دەرياس نابىن، ھەتا ئەم راست نەبىن ئەم دەرياس نابىن.

بنىاتا گۇتتى:

دونيا بەھار بوو، رويىيەك و مارەك ل بەر ئاقى گەھىشتىن ئىك خواستىن ژى دەرياس بىن مارى گۇت

رويىقى: مەن بگە پىشتا خوھ و مەن دەرياس بگە ژىرەكو ئەز نەشنىم دەرياز بىم، رويىقى ژى قەبوول كر و كرە

پىشتا خوھ، دەمى گەھىشتىن نىقا ئاقى، مارى خوھ دستوبىن وى ئالاند و گۇتى: دى ب نە قەدەم، رويىقى

گۇت: ئەز نزانم تۆچ دىبىژى، كا بچەكىن دەنگىن خوھ بلىند بگە! مارى جارەكادى گۇتى: دى ب نە قەدەم،

دىسا رويىقى گۇتى: مەن ھا ژ تە نىنە و گوھىت مەن

دگرانن. كىمەكى دەقى خوه نىزىكى گوھى رويىشى
 كر رويىشى دەقى خوه ئاقىت سەرى ماری و باش
 گىاشت هەنا خەلەكىت ماری ژ سىنويى رويىشى
 سىست بىن و رويىشى گوت، (ب خقت و خەلەك ئەم
 دەرباز نابىن، هەتا ئەم راست ئەبىن ئەم دەرباز نابىن)
 147:

يان گۇتتا دىبىزىت، سىقۇرە و بەرو مەنن خوه!

بىنايا گۇتنى:

دىبىزىن سىقۇرەك ژ دارەكى كەت و گوت،

باوەر بكن مەك بەزى ژ مەن خەلىيا!

ھەدەكا گولنى بوون گۇتنى:

مال وىرانو تۇ ھەمى وەقىەك تىننىنى!

گوت، سىقۇرە و بەرو مەنن خوه!¹⁴⁸

ھەلبەت دەقىرا بەھدىنان وەكى پارچەك ژ

كوردستانا مەزىن، و وەكى درىزەپىندان سىرۇشنى يا وى

زمانىيە، لەوما دى بىنن گەلەك ژ گۇتنىن دەقىرى

دەقىشكن دگەل زاراقتىن دى بىنن كوردى، بۇ نموونە:

ل باكوورى كوردستانى دىبىزىن:

- بەرخى نىر، ژىو كىر!¹⁴⁹

ل بەھدىنان دىبىزىن:

بەرخى نىر بۇ سەرزىكرىيە.

- ئاف زانە بناق بناق ل كويە!¹⁵⁰

ل بەھدىنان دىبىزىن:

سەرى ئاقى درانىت بىنن ئاقى بىن ل كويىرى.

ل رۇزئاقى كوردستانى دىبىزىن:

- ئىن بىلند دىرى، نىزم دكەقى!¹⁶¹

ل بەھدىنان دىبىزىن:

بىن بىلند بىرىت دى نىزم كەقىت.

دىسان ل رۇزئاقا دىبىزىن:

- كارى ئىرو نەھىلە سبەھى!¹⁶²

ل بەھدىنان دىبىزىن:

شۇلى ئەقىرە نەھىلە بۇ سوباهى، بلا خارنا ئەقىرە

بۇ سوباهى بەھىلى.

ل ئەرمەنستان و گورجستان دىبىزىن:

- ئار د كوتكى كەقىن دايە!¹⁶³

ل بەھدىنان دىبىزىن:

ئاگر ب كەقىنە كۆلكافە دەمىت.

دىسان ل ئەرمەنستان و گورجستان دىبىزىن:

- دەوسا شىرا، رۇقى دكە كىف و سەپرا!¹⁶⁴

ل بەھدىنان دىبىزىن:

شويىنا شىرا رىقى لىن دكەن گىرا.

ل خوراسان دىبىزىن:

- وە وەرىسى خەلكى مەرە چالى!¹⁶⁵

ل بەھدىنان دىبىزىن:

ب وەرىسى خەلكى نەچە كەقىرى- دارا.

دىسان ل خوراسان دىبىزىن:

- ھىلوينا مرىشكى كۆر خودى وە شەف چىن

دكە!¹⁶⁶

ل بەھدىنان دىبىزىن:

خودى ھىلوينا تەپرى كۆرە ژى چىدكەت.

ل رۇزھەلاتى كوردستانى دىبىزىن:

- كەر بۇنى زەغەمرانى بۇ چىيە!¹⁶⁷

كەر چ ژ بىنا بىھى د زانىت.

ھەرەوسان ل رۇزھەلاتى كوردستانى دىبىزىن:

- سەد رەھمەت لە كىن دىزى ھەومل!¹⁶⁸

ل بەھدىنان دىبىزىن:

رەھمەت ل گۇرا كىن دىزى.

ل ھەولپىرى دىبىزىن:

- بەخت ھات لە سەرى بىزە وەكى كەرى. ھەموو

دەرى عافىرى!¹⁶⁹

ل بەھدىنان دىبىزىن:

ئەگەر بەخت ھاتە سەرى، ب زە وەكى كەرى،

خەلك دى بىزىت سەد ماشەللا ئافىرى.

ھەرەوسان ل ھەولپىرى دىبىزىن:

- ئەى رويىتى فەلەك بەس بگەرە چەرخ ئو فەلەك

رىسى كىم نابتە گەلەك!¹⁷⁰

ل بەھدىنان دىبىزىن:

ھىدى ب گەرى ل چەرخ و فەلەك، رىقى پىچەك

نابتە گەلەك.

ل سىلمانىن دىبىزىن:

- رۇنى رۇا، ئەكا بە خىرى باوكى!¹⁷¹

ل بەھدىنان دىبىزىن:

ھىروھسان شەبەك دېيىڭ: -
 ھىروھسان شەبەك دېيىڭ: -
 ئەوستان بابۇ فەقىرىا^(۷۴)
 ل دەقەرا بەھدىنان دېيىڭ:
 ھاقىن بابى فەقىرانە.
 زاڭا دېيىڭ:
 كووتك پى زوار نېشىن سىيىدا^(۷۵)
 ل دەقەرا بەھدىنان دېيىڭ:
 ئاڭى - سەب تەعدا ئېچىرى ئاكتە.
 ھەلبەت گۈتتىن دەقەرى نە ھەر ب تىنى
 دەھفېشكن دگەل گۈتتىن دەقەرىن دى يىن
 كوردستانى، بەلكى ھەفېشكېيەك دگەل گۈتتىن
 مللەتتىن دى ژى ھەنە، بۇ نموونە:
 توركى
 - ب گولەكى ھاقىن ناھىت^(۷۶)
 ل دەقەرا بەھدىنان دېيىڭ:
 ب گولەكى بهار ناھىت.
 - زمانى شىرىن مارى ژ كونا وى دەردىنخىت^(۷۷)
 ل دەقەرا بەھدىنان دېيىڭ:
 ب ئەزمانى خوش دى مارى ژ كونى دەردىنخى.
 ئىنگلىزى:
 The fingers of hand are not alike
 وائە: تىلپىت دەستى ھەمى ھىدى ئىك نىن^(۷۸)
 ئەو گۈتن ل دەقەرا بەھدىنان ژى ب ھەمان رەنگ
 ھەبە، دىسان د زمانى بولگارى ژى دا يا ھەي.
 ئىنگلىز دېيىڭ:
 They that live longest
 وائە: ھىدى بىمىن دى عەجىبىيا بىنن^(۷۹)
 ھەمان گۈتن ل ئاق كوردان ژى ب وى رەنگى ھەبە.
 ئەلمانى^(۸۰)
 - وەلاتتىن دىن، عادات و رەھىتتىن دىن^(۸۱)
 ل دەقەرا بەھدىنان دېيىڭ:
 ھەرنە مللەتا، بگرن عەدەتا.
 ئەلمانى دېيىڭ:
 - شۇرىا بىنخېر ژ كىنم دۇنيە اگرا را رۇن ژ كىنم
 دانىبە^(۸۲)
 كورد ل دەقەرا بەھدىنان دېيىڭ:

دۇنى رىتى ب خىنرا بابى بە.
 دىسان ل سلىمانى دېيىڭ:
 - دىيىزەبەك كەببانوو بېشكىنى، تەقىمى ناھەت^(۸۳)
 ل بەھدىنان دېيىڭ:
 سىنىكا ژىك «كابانى» بىشكىنىت دەنگ ژى
 ناھىت.
 د زاراقى لەكى دا دېيىڭ:
 - گوروه دەسى وە گۈشت ئەمەرىستى مووش
 تىلە.
 وائە: دەستى پىشكى نەگەھىستە گۈشتى
 گۈت تەعلە^(۸۴)
 ل بەھدىنان دېيىڭ:
 رويقى نە دگەھىستە تىرى دگۈت نرىشە.
 ھىروھسان لەك دېيىڭ:
 - مار خۇشى ئەو پىنە ئەماپتى ئەردەر كونا
 سەوزە مەھىتى^(۸۵)
 ل بەھدىنان دېيىڭ:
 مارى حەز ژ پىنگى نە دكر، پىنگ چوو بەر دەرى
 كونى شىن بوو.
 ل دەقەرا ئىلام دېيىڭ:
 سان لە جى خوەى سەنگىنە^(۸۶)
 ل بەھدىنان دېيىڭ:
 بەر ل جەن خۇ پى سەنگىنە - ب قەدرە.
 ل دەقەرا ئىلام دېيىڭ:
 - ھىل چەفت ھەن گائى گەپە^(۸۷)
 ل بەھدىنان دېيىڭ:
 خەتا خار ژگابىن پىرە.
 ل ھەورامان دېيىڭ:
 - مەكەرە قىس بىن فكر و ھۇشى بزانە دىوار
 ھەبىشا گۈشى^(۸۸)
 مينا وى گۈتنى يە كول دەقەرا بەھدىنان دېيىڭ:
 دارو دىوار ب گۈھن.
 ل ئاق شەبەكا دېيىڭ:
 - چ قىسەى حەقى، ئاى مەندرو^(۸۹)
 ل دەقەرا بەھدىنان دېيىڭ:
 حەقى ئاقى رادوھىستىنە.

- گارارا رۇن ژ كىم دانىيە.

باسكى

- چيا ھەوجەي چيا نىنە، بەلى مۇۋە ھەوجەي مۇۋىيە^(۱۷۸)

ل دەقەرا بەھدىنان دىيژن:

- چيا ف چيا ناكەقن، بەلى چاف ب چاڧا دكەقن. بولگارى ژى دقن دىيژن:

چيا ب چيا ناكەقن، مۇۋە ب مۇۋا دكەقن^(۱۷۹). تۇنس:

- گۈتى باب حىشتىر ب سەدانە. گۈت گرانە.

گۈتى باب حىشتىر ب ھزارانە گۈت نەرزانە^(۱۸۰).

ل دەقەرا بەھدىنان دىيژن:

حىشتىر ھاتنە فىلسەكى، فىلسەك نەبوو ب دەتە پى:

دىسان كوردە و تۇنسى دىيژن:

نەزىمان دىيژن دەست كورت^(۱۸۱)

جەزائىر و نەجد:

ئەگەر ھەقالن تە ھنگىقن بت، ھەمىي نە ئالىسە^(۱۸۲)

ھەمان گۈتن ل بەھدىنان ژى ب ۋى رەنگى ھەبە.

ئەف گۈتتىن ھەقىشك دناڧ وان مللەت و

باژىرتن نىزىك پتر خۇبا و بەرچاقن و دىيىت ژ ئىك

ۋەرگرتىن، ۋەكى (مووسل و بەغدا و ھەلب...) و

ئەفە چەند نەمۇنەكن ژ گۈتتىن ل ھەلب دېرەلەڧ

ۋ دەھقىشك^(۱۸۳)

- مۇۋە تەپرى بى پەرە^(۱۸۴)

- نافەكى گران و ۋارەكى ۋىران^(۱۸۵)

- نەز مىر و تۆ مىر، پا كى دى كەرى ھاژۇت^(۱۸۶)

مىنا ۋى گۈتتا دەقەرا بەھدىنانە يا دىيژن:

نەز چيا و تۇ چيا گۈلك ما بىن گيا.

گەلەك دەست خارنى دىيژن^(۱۸۷)

ل دەقەرا بەھدىنان دىيژن:

خارن ب ھىقىيا دوو كابانىيا قە بىت، يان دى يا

سوپر بت يان بى خوي.

ۋەسان ھندە گۈتن د ھندە دەقان ژى دا بىن ھەين،

ۋ ل دەقەرا بەھدىنان دېرەلەڧ. بۇ نەمۇنە.

دەزار شەف و شەفەك دا دىيژن:

- ھەمى جارا جەرك ب ساخى نازقىرتەفە^(۱۸۸)

- ھەچىن كۆركەكن بۇ براين خۇ بگۈلىت، نەو بخۇ دى كەقىتە ئىدا^(۱۸۹)

يان (عومەرلخەبام) دىيژن:

گويىد بەھشت يا حور خۇش است

من مىگويم كە ئب انگور خۇش است

اين نقد بگيرو دست از ان نسيه مدار

كأواز دهل شنيدن از دور خۇش است.

ۋاتە: (دەنگى دەۋلى- دەقى - ژ دويىر خۇشە)^(۱۹۰)

سەرەراي قىن چەندى رەنگفەدانا گۈتتىن كوردى

ھەر دكەقن دا يا دناڧ شەرا كوردى دا ھەي، چ ل سەر

ئاستىن كلاسېكان و چ ل سەر ئاستىن ھۇزانقائىن

ھەقچەرخ. قىنجا چ گۈتتىن جەنى خۇ دناڧدا كرىپت،

يان بەروفاژى گۈتن ژ ۋى شەرى دەركەتتە، ۋەكى

نەمۇنە:

جزيرى دىيژن:

بەلكو ديوار ب گوھىن ب خودى كى ب خودى

ب تو رەنگى نە كرى ئەشكەرە ئەسراى حدوت

گۈتتا كوردى دىيژن:

ديوار ب گوھن^(۱۹۱)

ئالبەند دىيژن:

ھەر چەند كلام شېھى دور بىت

بى قەدر دىيىت دەما كو پر بىت

گۈتن ژى دىيژن:

ئەگەر ئاخىقتن زىڧ بت، نە ئاخىقتن زىرە^(۱۹۲)

جەگەرخويىن دىيژن:

ھەچى مالدان، ژ خوە ب خالتىك و خالن

لى ھەچى بى مالن، ژ خوە بى خالتىك و خالن

گۈتن ژى دىيژن:

ھەچى ب ماله، ب خال و مامە^(۱۹۳)

يان ل جەھكى دى دىيژن:

ئەف جىھانا خاپىنۇك ھەتا مە ژى خوە ناسكر

چ بكم قىدە نەمايە، عەمىرى خوە من خلاسكر

گۈتن دىيژن:

خەتا من خۇ ناس كر. من غەمىرى خۇ دەرباس كر^(۹۴).

غەبەلرەھمان مزورى دىيىت:

ئەو لاندكا دار داىە من

ئەو دارا سىناف داىە من

ئەو كانىيا ئاف داىە من

دارو بەرا

تېوەر ئەكەم.

گۇتن زى دىيىت:

ئەو كانىيا تە ئاف زى قەخارى. ئىشلى ئەكە^(۹۵).

وھسان ب دەھان دەقىن دى كو كەتتە زىر

كارتىكرنا قان گۇنتان.

*

گۇنتىن دەقەرى چ بابەت نىن ئەگەر خۇ لى نە

كرىتتە خودان. وەكى رى ئىشاندەرى بۇ ژيانا وان. يان

خۇ بۇ رابوونا وان زى. لى ھندە بابەت ز ھندەكان پتر

گرىكى يا پى ھاتىبە دان. بۇ نموونە:

ئاشى خودى:

كورد ئىك ژوان مللەتىن باوھردارە ب خودى، پترىا

وان بسورمانن. لەوما پشتا خۇ پىئە گرىندەت وەكى

راستى. نەشئىت خۇ ژرىكا وى بەدەتە باش و ب دەھان

گوتن وى چەندى دسەلمىنن:

- ھەچبى ژ تە خاقلە ئەو كافرە.

- خودى ھىلىنا تەرىرى كۆرە زى چىن دكەت^(۹۶).

- خودى دەت و خودى دىت.

- خودى يا قى دەستى بۇ قى دەستى ناھىلىت.

- خودى چىا دىپىت لەو بەفرى لى دبارىت.

- بلا خودى يار بىت، عالەم ھەمى ئەيار بىت.

- بى خودى بەلگى دارى ژ دارى ناوھرىت.

- ئەگەر خودى دا ناپىزىت تۇ كوررى كىنى^(۹۷).

- ئەگەر خودى دا دى ژ كون مىشكى دەت.

- ئەگەر خودى بر مرۇف بخۇ تىرا خۇ ھەبە.

- نەجار بىئە وەكى ھەر جار، خودى ئىكەو دەلىل

(دەرگەھ) ھزار^(۹۸).

- دوو دل ئىك بىن، بىن سىبىن خودى يە.

- چىچك چىچكە، ئافز قەدخۇت و دىنى خۇ سەرئەقراز دكەت (شوكرا وى دكەت).

وھلات پارىزى:

سالەھا سالە، مللەتى كورد تووشى دىندىن

رەنگىن زولم و زۇردارىن بوو، و چ نەمايە دوژمنى

نەكرىن. لەوما ھەر دىشۇرشا دا بوو، و دەنگى وى

دەرگەتتە، چونكى دتەنگاقيان دا بوو، و دەمن:

- ئاف گەھشتە تەنگاقيان ھەوار دكەت:

- ھەموو ئىشت ب زراقىنى دىرچىت، بەس زۇردارى

ب ستورىنى^(۹۹).

كورد دوژمنى ب مار دزانىت، لەوما دىيىن:

- مار ناپىتە يار^(۱۰۰).

دىسان دىيىن:

- سەد ھىقى دەستى دوژمنى دا ب تۆتكەكى.

- ئەو چاقىن كۆرە بىت بى دوژمنى نەنپاسىت.

- دونيا بىتتە بھۇست، ئەيار ناپىتە دۇست^(۱۰۱).

- دونيا (عالەم) دوژمنى كەوى يە و كەو زى دوژمنى

سەرى خۇبە^(۱۰۲).

وھسان وەكى دگۇنتان دا ديار، مرۇقى ھاندەت كو

مرۇف، مرۇقى خۇ نەدەتە ب بى بىانى

- بىانى، بىدى گۇشتى رانى (گىانى)، ناپىتە

ئەمىنى خودانى.

يان دىيىن:

- بىانى، بىدى گۇشتى رانى (گىانى)، دى ل تە

ھىتتە دەر پەشىمانى.

مرۇقى كورد گەلەكى ب جەھ و وارى خۇقە

گرىدابە، لەوما دىيىن:

- بەر ل جەھن خۇ بى ب قەدرە (ب سەنگە)^(۱۰۳).

- گۇتتە كەوى كوررى يا خۇشە؟ گۇت، ئەو جەھن

ئەز لى بوویمە تىزك (فەرخك)^(۱۰۴).

ھەر وھسان شىرەتان دكەت:

- سەبە (سەبە) ژ قەومى خۇبە^(۱۰۵).

- ئەگەر تۇ بوو، پاشا، ل قەومىن خۇ ئەكە حاشا.

- خەتا نەبىتە لازم مرۇف نەچىتە جەھن بىانى.

ئەگەر مرۇف چوو، دقنىت بىن وھسا بىت، وەكى شىرى

ل ناف كافلانى

لن ئەگەر حەقى نەمىنت، دى بىژن؛
- حەقىن دىن نەحەقىن قە ترە ترە.
- جەتا حەقى سەر نەحەقىن دكەقىت، كەف
سەر دەقىن خودانى دكەقىت.
- حەقى ب ئاقى دا چوو، ناف چوو.

*** درەو:**

- وەرىسىن درەوا بىن كورنە.
- ئاگر بەرىوو مالا درەوىنى كەسىن باوەر نەگر.
- لاوى درەوىن، دخوت جارەك فراقىن^(۱۱۱).

*** دزى:**

- ئەگەر دزو مالخو بوونە ئىك دى گاي دكولىنكى
را بەن^(۱۱۲).

- دزى خۇمالە دەركرتنا بەتالە^(۱۱۳).
- يا ژ دزىقە ھەمى كەس دزە.
- دزى ژ دزى دزى، عەردو عەسەمان لەرزى.
- رەحمەت ل گۇرا كفن دزى^(۱۱۴).
- يا ژ دزىقە ھەمى كەسا بەحسى وى بە
(بەحسى دىكلى بە).

- دزى ب بلىلە.
- ئىف دزى نىف دۇستىن
- دىتم ئەزم، نە دىتم دزم^(۱۱۵).
- ئاخفئىت دىناو دزا وەكى ئىكن.
- شەف ھات دزا خاست، روژ ھات دلا خاست.

*** تەھەقى:**

- چ مروقى تىر ناكەت ژ ئاخى (مستەكا ئاخى)
پىقە

- تەماھى برا كوژە^(۱۱۶).

*** لۇمە كرن:**

- لۇمەكارو گونەھكارو.
- بىن لۇمە كەت، دى جەرىبە كەت.
- لۇمە كرن يا ل بەر دەرازىنكا خانى.
- لۇمەكرنا دونىايى مەزنترە ژ عەزابا گۇرى.

*** قەسادى:**

- كەقلى قەسادى تزی كا دبىت.

*** غەيبەت:**

- بىن بکەت غەيبەتن، خودى ئادەتنى مۇلەتن.

- نەچە وى عەردى تە كەسىن خۇ لى نە.
- دەرگەھىن خۇ نەدە ب قەسرىت خەلکى.
- ھەرۋەسان مروقى ھاندەت كو ھەقكارىن دگەل
نەپارى نەكەت:

- ئەگەر كرمىن دارى ژ دارى نەبىت، زەوالا دارى
نېنە^(۱۱۷).

- بەرك ژ رەخى (لابىن) تەنگشە ددرىت^(۱۱۸).
- واتە دوژمن ل خالا لاوازىن دگەرىت، مېنا وى
ئىدىومى بە كو دبىزىت:

- كوپرى يا نەرمە، وپرى نىن دچىت.

سنىج و شىرەت:

ب رەنگەكى گىشتى، سنىج و رەوشتىن پاقژ ژ
ساخلمەتىن كوردانە، ئەوما شىرەتان ل سەر چەندىن
بابەتان دناف گۇتتىن دەقەرى دا ئاراستە دكەتن، بۇ
نەمۇنە:

*** راستى:**

ئەف چەندە دچەندىن گۇتتان دا ل بەرچاقن:
- راستى رىكا خودى بە (شىرى خودى بە).
- راست بەو دنك شىرارا ھەرە.
- راستو درىستو خارو شكەستو ...^(۱۱۸)
- راست و پى و پى، خابىنو دەرى پى.
- راستى بىژى كولاغ خارە^(۱۱۹).
- جەتا مار راست نەبىت ناچىتە د كونى قە.

*** ھەپ:**

- خودانى سەبرى مەلكن مسرى
- بىسىرە ب سەبر دبىتە جەلاوہ.
يان دبىژن:
بىسىرە ب جەمدا خۇ دبىتە تىرى.
- ماكا ئاقلى سەبرە^(۱۲۰).

*** حەقى:**

- حەقى ئاقى رادوہستىنت.
- راستى بەجەشتا حەقى بە و جەھنەما نە
حەقى بە.
- خودى حەقى بىنا كوچ ژ يا ب شاخ دستىنت.

شۆل و كار:

- ھاندان ل سەر شۆلى ئىك ژوان ساخلەتەنە كو دناڧ پەندىن كوردى (دەقەرئ) دا ھەين، چونكى:
- شەر ژ بەتالىن چىترە^(۱۱۷).
- و يى كار بكت،
- شۆلكەرئ خۇبە، خۇشتقىن خەلكى بە^(۱۱۸).
- دەستى ماندى سەر زكى تىرە^(۱۱۹).
- ھەسپى (دەوارئ) باش ئالىكا خۇ زىدە دكت^(۱۲۰).
- سەرو شىرىنو، بەرو ھىگمىنو (واتە يى بكت دئ خوت)^(۱۲۱).
- چۆلى گۆتە پالى، مىن خۇ بدە بەر شۆلى، دا خانىن خۇ بگەينە غۇلى.
- ل بەرامبەر قى چەندئ:
- بى نەكت ناخوت^(۱۲۲).
- ئانى نەكەر ل چ جھا (عەردا) نىنە^(۱۲۳).
- جەتا نىقا (بەرئ) دەستى رەش نەبت، تاما دەقى خوش نابت^(۱۲۴).
- كراو خۇراو، نەكەر دى كەسەر،
- بىخىرەت ناچنە بەھەشتى^(۱۲۵).
- چ ب چىتى دئ وى ھەلىنى^(۱۲۶).
- چ بگەبە كووارئ، ئەو دئ ھىتە خووارئ.
- خودئ يا گوتى: ژ تە جەرەكەت، ژ من بەرەكەت^(۱۲۷).
- شۆل نە ھەسان يى گرانە ۋەكى خودان ھزر ئى دكت، چونكى:
- شۆل شىرە، ئەگەر مە كر دئ بتە رىقى.
- ل ناڧ كوردان ھندە مەرچ يى دشۆلى دا ھەين، ۋەكى:
- پالى ژبالا بژارتى، ژ سىپىدى جەتا ئىقارى، ھند نە كر ھندى خارى.
- شۆلى ئەقرو بۇ سوباهى نەھىلە، بلا خارنا ئەقرو بۇ سوباهى بەھىلى.
- شۆلى نىقى ئى نەكە ھىقى.
- شۆلى خودانى ب شەف كرى، يى ل سەر كرىبە كرى.

- شۆلى ژ نە دل، ۋەكى دىنى بى عاقل^(۱۲۸).
- شۆلا دەستى مسمس خۇ پىنقە نەواستىنە.
- شۆلا بكتە ب ئەساس، دا ددلى ئەدا نەبىتە ۋەسواس.
- ھەلبەت زىلى رىبەرىئ، كو ئەو سەر پىشكا وان مەرجانە، لەوما دىپىژن:
- رىبەرى چىترە ژ رىنجبەرىئ.
- لى ۋەكى كورد دىپىژن (شۆل خلاس نابت):
- جەتا مرنى چاڧ ل كرنى (كرتە - ھەر كرنە)^(۱۲۹).

ژن:

- ۋەكى ديار ژن نىقا كۆمەلى يە، لى ھەر مللەتەك و ھەر كەسەك ۋەكى خۇ لى دىنرىت، ئەو ئى دەمىتە ل سەرزانىن و رەۋشەنىبىرىيا وان كەسان، ھەمى ژن نە ۋەكى ئىكن لەوما دىپىژن:
- ژن ئى پىت ھەين و ئىكوك ئى پىت ھەين^(۱۳۰).
- يان دىپىژن:
- ھند ژن، ھند ژان، ھند مەحبۇبىت بەر دلان، ھند سەر دلكىت مىران^(۱۳۱).
- ھندە كەس ژن ب تىتەكى مەزىن دىپىن و ب پائىلى لى دىپىن:
- ژن ستوينا مالى بە^(۱۳۲).
- مال ژتە بنىات خانى.
- ژن ژبانە.
- شىر شىرە، چ ژتە ژ مىرە^(۱۳۳).
- ژن و مال، نە مىر و مال.
- لى دناڧ كۆمەلەكى پائىكەتى و خىلەكى دا، نە سەپرە ئەگەر ھندەك ھەقدزى قى چەندئ لى بىپىن و بى بەھايا ئىكى پىتر، دچەندىن گۆتىن دەقەرئ دا خۇبا و بەرچاڧن:
- ژن گويزە، ژ سەدا ئىكا عەزىزە.
- ژن چاڧ ژنا دكەن، مالا مىزا خراب دكەن.
- ژن دارئ خلۇلەبە^(۱۳۴).
- پەراسىيا ئىكى يا خارە.
- ئەو مال خراب بىت ئەوا ژن ئىندا بىت مالخوى^(۱۳۵).
- سەد خلمەتا پىرسىيارا ژنا خۇ بكتە، بەلى ئىكى

گوھى خۇ بدى.

- ئىك جھۇرى... يە، مەۋق زوى ژ سەر خۇ قەكەت و ب دەنە سەر دەقنى ھەقانى خۇ.
- جەفت خويشكا بۇ براپەكى مال كر، ھەمى ب پىشتا دىكلكەكى قەدان.
- ئىكى يا گۇنى: رەشكا رەشە شلۇخە سىپى، ئەقە نە ئىكى دى.
- بالىلى ياگۇنى: نەعلەت ل توخمى ئىكى، يا ئەولى ل دەپكا من.
- كچك دىبىزىت: كى دەپكا مە ماركر ئەو بابى مەپە.

ئزانىت.

- تۇ دىنى قازانەكا دانقوتى ب جەبىنى ، نەشىنى ئاخفتنەكن ب جەبىنى.
- لەوما گۇتن ھاندانا نە ئاخفتنى، پان كىم ئاخفتنى دەت:
- نەئاخفتن زىرە.
- پان دىبىژن:
- ئەگەر ئاخفتن زىف بت، نە ئاخفتن زىرە^(۱۴۰).
- ئەزمانى بىرى بە، سەرى ھەستى بە.
- ئەزمانى بىرى بە، سەرى قەھسىيى بە.
- ئەزمانى دىبىژ داركۇكى سەرى خودانى بە^(۱۴۱).
- ئەزمانى مەۋقى بەلا سەرى مەۋقى بە.

چونكى :

- ئاخفتنا خۇش و نەخۇش ژ دەقەكى (ئەزمانەكى) دەردكە قىت^(۱۴۲).
- لەوما گۇتنا كوردى ھاندانا ئاخفتنا خۇش دەت:
- گۇتنا خەش بەھارا دلانە^(۱۴۳).
- ئەزمانى خۇش ماری ژ كۇنى دكېشتە دەر.
- وھسان گەلەك گۇتتىن دى ل سەر زمانى و ئاخفتنى بىن ھەپن:
- ھەمى دار دەپنە سۇتن، ھەمى ئاخفتن ناھىنە گۇتن.

خوارن:

- ل سەر خوارنى، كو مەۋق كىم بخۇت باشترە دىبىژن:
- خارن كەردو... شويشتن رەنگ و روى بە.
- كىم خۇرى دايم خۇرە^(۱۴۴).
- ھەجىب بخۇت گەلەك، دى ل دلى ھىت كۆلەك.
- ل سەر ئىرىن و بىسى بوونى دىبىژن:
- دكەنىت زكى تىر، نا كەنىت سەرى زىر^(۱۴۵).
- زكى تىر چىترە ژ سەرى زىر.
- باب دەرىت خەو دەپت، شىف تەخارى خەو ناھىت.
- ل سەر جۇرىن خوارنان دىبىژن:

- مەرىفەتا ئىكى يا دكۇشا وى دا .
- شۇلىت ئىكى چل و چارن، ژوانا دوو دىبارن، ئەو ژى نان و گران.
- پان دىبىژن:
- شۇلىت ئىكى چل و چارن، ژ وان چار دىبارن، بالاف و ئاف و نان و گران^(۱۴۶).
- كەر ل سەر سىنگى (سىنگى) دراوستىت، واتە: دقېت ژن با سەرى بەدەي نەبىت.
- كەسى كورد ھىندەك سالىۇخەتىن تايبەت دژىكى دا دقېن، كو دىبىت دەپنە:
- ژنا ب سەرو بەر، چىترە ژيا بەرك كەر^(۱۴۷).
- ژنا شەرمىن ب شارەكى، مىزى شەرمىن ب كاپەكى (كارەكى).
- ژنا بى عەسل دەردە، ژنا ب عەسل دەولەتە.
- سەگىت دووۋ مالا، كچىت رىنگالا، رەزكى ل كەندالا، ووجى ناگرن ژ ج مالا.
- دىھلا تەك، ژى چى نابن سەبىت بەزەك.

ئاخفتن و زمان:

- بابەتەكى گىرگە دناق پەندادا، و بۇ قى چەندى
- ب دەھان گۇتن ل دەقەرى بىن ھەپن:
- ئاخفتن ئاخفتنى دكېشىت^(۱۴۸).
- ئاخفتن كەلەكا بەرانە^(۱۴۹).
- ئەگەر ئاخفتن ب پارە با كەسى نە دكېرى.
- ئاخفتنا بىن ئەزمانى ئەگەر نە دەركە قىت كەس

- بالىل دېئىزىت: پارىق خوش نەدە ب ىن نەخۇش.
- ماستىن پايىزا بدەنە غەزىزا، شىپىرى بەھارا بدەنە نەيارا.
- ئاقال دى بەرۋىن، ۋەكى ماچال بن پەرىن^(۱۱۴۱).
- ئاق دچىتە سەر ئاقاھىيا.
- ۋاتە: ئاق ل پىشتى پارىق خوش.
- گۈتتە عىسىن: چ يا خۇشە ب سارى؟
- گۈت: فرى و گىرارا ب كارى.
- كەنگر خىزا بدەن غەزىزا، كەنگر بەيارا بدەن نەيارا.
- ساقار ئالىكا مىزانە^(۱۱۴۷).
- نە سلكە نە كوتلكە، ھەر ئاقى فركە فركە.
- ۋاتە: ئەگەر گەلەكا رۇن بىت.
- ژ سىنقا سىن، ژ باھىفا تۇ مىستىن، ژ ھرمىكا ھندى تۇ دىشى.
- سىنگى بەرانى، ناگىرىت جەھى نانى.
- دىسان گەلەك گۈتتىن دى ل سەر خوارنى ھەنە:
- تىشك كەتتە دى، تىر نەخارن تىر نوى.
- يان دېئىن:
- ھىچا ب كودى، تىر نەخارن نوى.
- ۋاتە: كەسى ب غەيال تىر ناخۇن، ب ئايبەت ژن.
- شىرىنى عاقل جەمىنى.
- ۋاتە: خوارنا تىشتىن شىرىن.
- زك و بن زك بوونە ھەقپك، خودان كرنە تەرك.
- گۈتن ل سەر بېھنافسىنى يە.

- ۋان دانەكەت، چونكى ئەو ھەر بىن ئىكن:
- سىنى سىكن، ئەو بىت ئىكن.
- ل سەر پەيوەندىن دەيبابا دگەل غەيالى دېئىن:
- داي ۋدۇتا (ۋەلەدا) شەركر، بن عاقل باۋەر كر^(۱۱۴۹).
- دەيبابا بەرى ل غەيالى، غەيالى پىشتا ل دەيبابا.
- مرۇقى نەقىت كەس ژمرۇقى چىتر بىت، مرۇقى دقىت غەيالى مرۇقى ژمرۇقى چىتر بىت.
- ئەگەر باين مرۇقى رەشك با دا سەد جارا درىت.
- دەيكىت كورا ل بەر دىۋارا دكەنە تپە تپا.
- ل سەر پەيوەندىن دى دېئىن:
- خالەتنى خابىن، ژى تىنن بېھنا دابى^(۱۱۵۰).
- ھندى مالە، مام و خالە.
- دەيك بۇ ژىباب، باب بۇ ژىباب^(۱۱۵۱).
- براين دابىن، جھۇرى كايى.
- دەردى ھەيىن ۋەكى ئىشنا تلىن.
- ئاخا ژن و مىزا ژىكە.
- ۋاتە، ۋەكى ئىكن.
- ل ھندە جاران ئەف پەيوەندىن خىزانى دخرابن.
- لەوما دېئىن:
- ھندى دۋىرتەرە شىرىنترە^(۱۱۵۲).
- دۋىرەھ نوبىرەھ

مەزنايى و ئاغاتى:

- كەلەك گۈتتىن دەقەرى ل سەر قى بابەتى ژى بىن ھەين، ۋەكى دى دېئىن:
- مالا بى مەزىن خرابە (ۋىزانە)^(۱۱۵۳).
- لى ئەگەر ئەو مەزىن دكەقن.
- گا كەتن، ساتۇر خوش دبن.
- يان دېئىن:
- كەلەخ بگەقن، تەير دەمشەنە^(۱۱۵۴).
- يان دېئىن:
- ئەگەر شىر كەتن، رىقى يارىت خۇ پىن دكەن.
- لەوما گۈتن مرۇقى شىرەت دكەت كو:
- ئەگەر ئاغا بىتە كەر و تۇ لى سۋىبار بوۋى، بىت خۇ لى نە ھەژىنە.

خىزاندارى:

- قان گۈتتان ئەف چەندە ژى ل دوۋف ژاننا ۋان يا رىكخىستى، ھندە جاران ئىك دگىر و ھندە جاران دۇ ئىكن:
- كەس ب مرىشكا ب پەز نەكەتتە، ب خزما ب پىسام نەكەتتە.
- براين نە ژ ماكن نابت پىسى مىلاكى.
- ھەجىن زاقايەك ھەى كەرەك ۋى ھەى^(۱۱۵۸).
- ل ئاق كوردا ئەگەر ھندە جاران كەسىن مالەكى ب شەر بچىن، دقىت مرۇق ماين خۇ ب خرابى دئاق

- چىترە ژ باگوردانى زىرى ل ناڧا مەيدانى.
- گولان دى گول دەت.
- گولاننى نوي ل كۆلانى.
- خىزان خىزىرى چ خۇ ل بەر نەگرت، غەبرى دارا چلو (مازى) و مىئا تىرى^(۱۱۱۱).
- تەباخنى تىرى كەتە سەر ئاخى ، مويژ نەمانە ل مشتاخى.
- ئەيلۇلن ب سەڧيا چوونى^(۱۱۱۲).
- كانوينا بچويك، بەفر دەيت پىچك پىچك، ب باناڧە دىيىتە مېچك.
- كانوينا مەزىن، بەفر دەيت رم رم، بەفرە پىت مە نا تەزىن.
- شواتى بەفرو باتى، كچك ژ گيا تى.
- باين زىبانە، پىرا شىفتانە (شەفتانە)، جانا دەرمانە.
- زىپە دىسارن، بارن نەبارن.
- غىتەرن ب ئۆزۈ گەرن دىن مەفەرن.
- بەين و بەندلخە، ئاچن بن تلخە.
- غەورىت سىپىت سىپىدەھىيا، ھوين جابن بدەنە موكرىيا، دا چىكەن دەستكو بەفرىيا.
- غەورىت سۈرىت ئىڧارا، جابن بدەنە جۇتيارا، دا چى كەن ھىرو بارا.
- پىنچ شەمبى يارى، ئەينى ھاتە ھارى، شەمبى رۇژەكا بەھارى.

واتە: باران بارىن ژ سى رۇژا نابوورىت.

مىرن:

- لايەنەكى گىرنگە دىناڧ گۆتەن دا و ب دەھان گۆتن ل سەر مىرنى پىن ھەين.
- ئىنسان تۇڧى مىرنى بە^(۱۱۱۳).
- مىرن كەرى بەقالايە، يى ل بەر دەرى ھەمى مالا^(۱۱۱۴).
- نىشانىت بارانى باتە، نىشانىت مىرنى تانە^(۱۱۱۵).
- ئەو مىرى ناكەڧت ل بەر وئ گىرى.
- ھەر ئىك بۇ مىرن خۇ دگىرت.
- باب مىرى خەو ئىت، شىڧ نەخارى خەو ناھىت.

- ئەگەر مەزىن بۇ بەر، ئەدە سەر.
- چونكى سەر (مەزىنە)، بۇ مىللەتى گەلەكە.
- سەر ھاتە بىرن، ناھىتە كىرن.
- ئەگەر سەر چوو پىن چ ناكەت.
- خەتا كوېر ژ گابىن پىرە^(۱۱۱۶).
- لى ھىندە چاران دى بىنن ئەو ب رۇلن خۇ نارابن، ۋەكى سەركىش، بان ھىندەكىن نەھەزى پىن ل وى جەى، لەوما دى بىژن.
- مەزىن مە بۇ تۆمە، خۇلېيا سەرى مە بۇ كۆمە.
- خودانى مە خرۇ بت، سەين مە قەرو بت، حالى مە دى ھۇ بت.
- ئاڧابىن مە خولامى خەلكى.
- خەتا خار ژ گابىن پىرە^(۱۱۱۷).
- چىا دىيژن ئەم چىانە، گۈلكىت گارانى دىيژن ئەم گا نە، ھەچىن كەر تەنكەك ب مىن خۇ قەكر دى بىژن ئەم ژ مالا عملى ناڧانە .
- دىسان دىڧىت ئەو مەزىن بىن ھىشار بىت ، ب تاپبەت ئەگەر دادى ل نك نەبىت، كو ئەو مەزىنە بۇ نامىنت، و دى كەڧىت:
- مىر دى ھەر ھەوجەى ماشىن بىت^(۱۱۱۷).
- ئەگەر ناسى مىرا كەت، چ شىكەست نان نەشكەست، دەنگ ف دونىابىن كەت^(۱۱۱۸).

ۋەزى:

- غەورىت بەھارا ددرەوينن.
- ھافىن بابن فەڧىرانە.
- زڧىستان ھات، بەركا فەڧىرى درىيا.
- زڧىستان سارە، كەر گلد يارە.
- بالىلى يا گۆتى، چ رۇژا بارانە ئەو زڧىستانە.
- ئادارى پىشك و بارى خوش گىرائى.
- ئادارى مەشكا ل دارى، ل فىترە نە ل بەرۋىيا شىنگارى^(۱۱۱۹).
- نەڧرۋزە، نە نزارە نە بەرۋژ، ئەمەت ئىكن شەڧ و رۇژ .
- نىسانى بوپكا (مەشكا) بارانى^(۱۱۲۰).
- ناھىنا نىسان و گولانن ، بىت ناڧىەكا بارانى .

رادكەت.
 قىنچار شىرەت دكەت كو مرۇف يى نە ترس و
 ويىرەك بيت،
 - رىك رىكا مرى ئى بت تۇ ھەر ل پىش (بەراھىي)
 بە ⁽¹¹⁷⁸⁾.
 - بەرخى نىر بۇ سەرىپىنى (سەرىپىنى يە)
 باشە ⁽¹¹⁷⁹⁾.

كەسىن زىرەك و ويىرەكە دخۇت،
 - دقېت مرۇقى دل ھەبىت دا مىلاكى پى بخۇت.
 كورد مېرانيى ب شىر و دىكل دزانىت،
 - دىكىلى رۇزەكى بە، نە مامركا سەد رۇزا،
 - ھەرە بن سىبەرا شىرى بلا تە بخۇت.
 - شىر من بىشكىنىت، نە رىقى من ب ئالىست،
 پىن مېر مېرە، و ناترسىت،
 - ئەگەر مېر مېر بت، بلا شىوينا خەنجەرى كېر
 بت.

دىسان تۇقى مېرانيى ۋەكى د چەند گۇتتان دا
 ھاتى ھەر دەمىت،
 - ھىقىنى مېرا نا مرى،
 - ھېلىنا بازى چ جازا بازى ئى خلاس نابى.
 - ھىقىنى مېرا مېرى،
 - تېشىكى شىرى ھەر شىرە ⁽¹¹⁷⁹⁾.
 - بەقر دچىت چىا دەمىت، مرۇف دچىت ناف
 دەمىت.

ل بەرامبەر قى چەندى چەند گۇتتان ھەلوپىستەك
 ژ ترسى يى ھەي،
 دىيۇن:

- يى... فرەھ بە دا پىن ەمەر درىز بى.
 ئىن ل بەرامبەر چەند گۇتن ھەنە دىيۇن،
 - دلئى ترسنۇك سىنگىن سىپى (گەورى)
 نابىت ⁽¹¹⁷⁸⁾.

ھەرۋەسان چەند گۇتتىن دى ل سەر ترسى يىن
 ھەين:

- ترس ماكا (خويشكا) مەرىفەتى يە ⁽¹¹⁷⁸⁾.
 - ترسى بىكەنە ئامانى سفرى دى كون كەت ⁽¹¹⁷⁸⁾.
 - يى دىرسىت ئەو دېرسىت.

ئەف گۇتنە ل سەر برسى بە.
 - راي ل ھەمى تىشتا دىت ل مرىن نابىت.
 - جايى مرى زوى دگەرىت،
 - مرى مر، شەپتانى دەستى خۇ ئى كېشا.
 واتە ژخراپىن دوىر كەتن.

دۇنيا:

- دۇنيا ب پىلم و بسك و گرارىت رۇن خۇشە.
 - دۇنيا كوركىن حاكىمى يە، ھەررو دەملى ئىكى
 ۋەرە.
 - دۇنيا كويرو دويىرە.
 - دۇنيا بەھەشتا كەرانە.
 - دۇنيا سەيىن گەمبۇلە، جار سەردكەقىت جار
 بن دكەقىت،
 - دۇنيا دھرىت و خراب نابىت.
 - دۇنيا ھەمى يال بن سىبەرا دارى، جار بۇ مە و
 جار بۇ ھەوم.

شەر:

- شەر دەھواتا (دەواتا) مېرانە ⁽¹¹⁷⁸⁾.
 - شەر ب شىرى و بازار ب درەوا،
 - سەد كولاڭ چوونە سەرەكى،
 - شەرۋ نىڭ شەر براپىت ئىكن.
 - پىشتى شەرى مېرخاس دەمشەنە.

مېرانى:

مېرانى و ويىرەكى ئىك ژساخلىتەن ھەرە گرنگە
 دناف مللەتى كورد (مىنا ھەمى مللەتاند) دا،
 چونكى:

- دۇنيا مالى مېرانە،
 - مېرىە و گۇشت و برىجا بخوو،
 - گرارا مېرا يا ب قەرە ايا ب ئىمە،
 - گۇشتى مېرا نە ب كىشەنە نە ب پىقانە ⁽¹¹⁷⁸⁾.
 - فەننىت مېرا كەلەھن (كەلانە)،
 - ئەگەر بايى مېرا ھات دى زەبەشما ژ ەردى

- خابۇرە، بەلىن ئەو زى ب ئابوورە ^(۱۸۴).
- ئاقا زى يە، ئابوور لى يە ^(۱۸۵).
- دىسان ل سەر بازارى گۈنننن ھەين.
- كى دۇنيا دۇت؟ بى كرى و فرۇت ^(۱۸۸).
- سولتەو سويىتە مالا رويىتە، شۇل جۇتەو ئاجرئانى، سەد گۈر باىن خودانى.
- برا براى، بازارى جودابە ^(۱۸۷).
- ل سەر دەينى زى دىئىن.
- سەد ھزر دەينەكى ئەدا ئاكەن.
- دىتتا دەيندارى، نەخۇشترە ز پىئەدانا كۆرەمارى.
- دەين خۇش بەو بىبە شىرىكى مالى عالمى.
- ب دەستا بەدو ب پىيا لى بگەرە.
- ئەگەر دەين بوونە ھزار قەھوئ قەخۇ.
- يا دەينى ھەر دانە.
- مېر كوشنن خۇشترە ز دەيندارى.

- زوى ب ترسە بىن ز خودى ئەترسىت.
- ھەفكارى
- دەستى ب ننى دەنگ زى ناهىت ^(۱۷۲).
- سويارى ب ننى تۇزى ناكەت ^(۱۷۵).
- دەست ل سەر دەستا، ھەتا ەسمانى ھەفتا ^(۱۷۱).
- دىزك سەر سى بەرا (پىپكا) دراوہستىت ^(۱۷۷).

ئابوورى و مال و دراف:

لاپەنن ئابوورى لاپەنەكى گىرنگە ز ژيانا ھەر مللەنەكى، و ئەفە يا بوويە پىنكەك ز ژيانا رۇژانەيا كوردان، و ئەو چەند دناف گۈنننن مەزناندان ل دەفەرى زى خۇيا و بەرچاقن.

- خودانى ملكى نائىخىت (ناھىلىت) خولكى ^(۱۷۸)
- درافى سى بۇ رۇژا رەش.

يان دىئىن

- مالى گەش بۇ رۇژا رەش.

لى ئەفە وئ چەندى ناكەھىت كو مرۇف بىن پارە پەرىسىبىت، بەلكى مەردىنى ئىكە زساخلەتىن باش ل نك خەلكى دەفەرى.

- مالى دۇنيابىن قىرژا دەستانە ^(۱۷۹).
- مالى ھلگىرى رزقى زالمى.
- مالى مریبا بۇ زىندىيانە ^(۱۸۰).
- مالى قەلىسى و مەردى ھندى ئىك دچىت ^(۱۸۱).
- ئەگەر سىخوورە قەلمو دىت قوينا وى تەنگ دىت.

واتە، دەمى ئىك زەگىن دىت قەلس دىت.

ھەر دىسان خۇيا دكەت، كو بىن باش دى ب كىر خۇ ھىت و بىن خراب تۇ بۇ بگەى زى بىن مفايە.

- مالى نە بۇ كورى باش نەين خراب نەكە ^(۱۸۲).
- لى دەسەر ھندى را ھاندانا ئابوورىنى زى دكەت، نە مينا ەبىشانى بىن.

- چەند گەنمىن دۇبانى، چەند دوھنى زۇزانى، بىنن بەر دەستى ەبىشانى، ھەر نىنەو دىئىت كالى ^(۱۸۳).

چونكى ئابوورى نەبىت.

- سىرك بىن ئابوورى تىدا نەبىت نامىنن.

خرابى:

- بى رىستكا خەلكى ب ھزىنن (ب قەنىنن)، خەلك زى دى رىستكا وى ھزىنن (قەنىنن).
- ئەگەر ئىكى ئىك نەقىت خەونىت خراب پىئە دىنن.
- ئەگەر تۇ بەندكەكى سۇر و زەرباى دا ب دەرى ھومبانا خۇ قەبى.
- ئەگەر مرۇقى دەرگەھى خەلكى قوتا خەلك زى دى دەرگەھى مرۇقى قوتىت.
- ئەگەر ھەقالى مرۇقى شەكر (ھنگىقن) بت دقىت مرۇف ھەمىن نەخۇت.
- ئەوى تەپكىل بەر ھەقالى خۇ ددانىت ئەو بخۇ دى كەقىتى.
- ئەوى سترىا بچىنن دقىت پىنخاس نەگەرىنن.
- بەرا نە ھاقىزە ئەو كانىيا نە ئاف زى قەخارى.
- ھەنا مرۇف پىقازى نەخۇت بىنن ز دەفى مرۇقى ناهىت ^(۱۸۸).
- چ ب چىنى دى وى ھەلىنى.
- واتە، دەستكەفتىن مرۇقى نەجامن كارى مرۇقىيە، چ ب باشى چ ب خرابى.

- چ بىكەبە كووارى ئەو دى ھىتە خواری.

مېھقاندارى:

- كىتكى چاف بەلەكى، مېھقان دىخوشن شەققەكى^(۱۹۵).
- رۇژەكى مېھقان بە، ئىكى سولتان بە، ئىكى ل جھى پىلاقى بە.
- پىرسىارا مېھقانى بە.
- جەب مېھقان تەنگ نابىت.
- نانى مېھقانى بىن دگەل مېھقانى.
- مېھقان سى رۇژا مېھقانى، ژ وىرى وىقە سەدەققە بە.
- ھەلبەت كىم بابەت نەبىن ئەگەر ھىندە گۈتتىن كوردى ب گىشتى، كو پىن دەققەرى پىشكەكى ئى، خۇ لى نەكەرنە خودان، بۇ ئىمۇنە؛
- تەمبەلى، بۇ خوارین بەدەل دەھا، بۇ كەرنى با كەت كەھا.
- فەلىسى، رەزقان ل دەمى تىرى گوە گرانە^(۱۹۶).
- ئىقىز، ئىقىزا بەر وەخت، وەكى مېرى سەر تەخت.
- بىن چەنسى، بەزى ژارا، خوە دىت چار كىنارا.
- جىرانى، جىرانى باش ژ دەبىبابا چىترە.
- خویندارى، خویندارى ب دارو بەرا تەكەقىت^(۱۹۷).
- پەرورەدە، شىك ب نەرىنى دچەمىت^(۱۹۸).
- جۇتیارى، ئەگەر جۇتیار جۇتیار بىت، ل سەر شاخا دى جۇتى كەت.
- دەم، سال ب سال، خۇزىكىت پار.
- ھەلبەت ب دەھان بابەتتىن دى، مىنا (زولم، تەنگاشى، بەترانى، پەشىمانى، خورتى، مەنەت، ھىجەت، داكەتن، دقن بلىدى، تىفاقى، بىھن فرەھى، ئەزمان خۇشكى، پاقزى، ھەشالىنى، سوارى، زانىن و...).

زك رەشى:

- براىن من و بەرىكا من و... پان دىتتە؛
- كى مفايە ئەو براىە^(۱۹۸).
- تەفشىكى بەرى خۇبە (وەكى ئىدىيوم ژى ل كارە)^(۱۹۹).
- ھەتا پلەكى دەت، تەكەكى دەت.
- دىتتە كىتكى گ... تە دەرمانە، ئاخى راددەتە سەر.
- دونيا رەف و رۇبە، ھەر كەسەكى بەر ل خۇبە^(۲۰۰).
- دونيا سەرىك و بىنىك بىت، بەھۇستەكى با ژ مروقى دوبرىت.
- ھەرنە قى ھەوارى ئەز تى نە.
- بەھەشنا مروقى بار تى نەبىت، بلا كەرو كۆلك بچنە ناف.

پىرى:

- خۇزىا وى پىرى جانىبا وى بىتە پىرى.
- پىرى و ھزار (سەد) عمىب^(۲۰۱).
- پىراتى مىزانى ھىدا دىك^(۲۰۲).
- بلا مىن ھەبىت، پىرى نەبىت.
- ئەگەر گورگ (شىر) پىر بوو، دىتتە پىترانكىن سا^(۲۰۳).
- گۈتتە پىرى تە بۇرى پان عاقل؟ گۈت، ئەگەر مىن بۇرى دىتن دى مىن عاقل ھەبىت.

زىدەر و پەراويز

۱. د. بدرخان السندى، الحكمة الكرىيه، ج ۲ ساللا ۲۰۱۱، بپ ۵.
۲. ھەمان زىدەر.
۳. ھەمان زىدەر.
۴. الآب يوسف قوشافجى الامثال الشعبية الحليبة وأمثال ماردین، بەرگىن ئىككىن، ساللا ۱۹۸۴، بپ ۴.
۵. د. گرىكورى شىرياتوف، العناصر المشتركة للامثال الشعبيه العربيه، گۇقارا التراث الشعبى، ژمارە ۱۱- ۱۲ /ساللا يازدى ۱۹۸۰، بپ ۴۹.
۶. د. شوكرىيە رەسول ئىبراھىم، ئەدەبىي فۇلكلۇرىي كوردى- بەشى دووھم، ساللا ۱۹۸۴، بپ ۲۱- ۲۲.
۷. ھەمان زىدەر، بپ ۲۲.
۸. شوكرىيە رەسول، ئەدەبىي فۇلكلۇرىي كوردى، بپ ۵.
۹. ھەمان زىدەر، بپ ۸.
۱۰. د. شوكرىيە رەسول، ئەدەبىي فۇلكلۇرىي كوردى، بپ ۸.
۱۱. ھەمان زىدەر، بپ ۹؛ د. بدرخان السندى، الحكمة الكرىيه، بپ ۸.
۱۲. د. بدرخان السندى، الحكمة الكرىيه، بپ ۸؛ ئەدەبىي فۇلكلۇرىي كوردى، بپ ۹.
۱۳. د. شوكرىيە رەسول، ئەدەبىي فۇلكلۇرىي كوردى، بپ ۱۰.
۱۴. د. شوكرىيە رەسول، ئەدەبىي فۇلكلۇرىي كوردى، بپ ۱۰.
۱۵. ھەمان زىدەر، بپ ۱۰.
۱۶. شوكرىيە رەسول، بپ ۱۴.
۱۷. د. بدرخان السندى، الحكمة الكرىيه، بپ ۹؛ شوكرىيە رەسول، ئەدەبىي فۇلكلۇرىي كوردى، بپ ۱۱.
۱۸. شوكرىيە رەسول، ئەدەبىي فۇلكلۇرىي كوردى، بپ ۱۱.
۱۹. ھەمان زىدەر، بپ ۲۳.
۲۰. ھەمان زىدەر.
۲۱. شوكرىيە رەسول، ئەدەبىي فۇلكلۇرىي كوردى، بپ ۱۵.
۲۲. ھەمان زىدەر، بپ ۲۱.
۲۳. ھەمان زىدەر، بپ ۲۳.
۲۴. ھەمان زىدەر، بپ ۲۶.
۲۵. ھەمان زىدەر، بپ ۲۱.
۲۶. ھەمان زىدەر.
۲۷. ھەمان زىدەر، بپ ۴۴.
۲۸. پەرنووكا (پند كىرمانجى)- ئەحمەد عضدى، زىلاپ بەرھەفكەرى قى بايەنى قە ھاتىيە بەرھەفكىرن و ساللا (۲۰۰۶) نى زىلاپ دەزگەھا سېپىرتىز قە ھاتىيە چاپكىرن.
۲۹. شوكرىيە رەسول، ئەدەبىي فۇلكلۇرىي كوردى، بپ ۱۱.
۳۰. د. بدرخان السندى، الحكمة الكرىيه، بپ ۹؛ شوكرىيە رەسول، بپ ۱۱.
۳۱. شوكرىيە رەسول، ئەدەبىي فۇلكلۇرىي كوردى، بپ ۲۱.
۳۲. ھەمان زىدەر، بپ ۴۴.

۳۳. ھەمان ئىدەر. بپ۳۳.
۳۴. ھەمان ئىدەر. بپ۳۴.
۳۵. ھەمان ئىدەر. بپ۴۲.
۳۶. شوكرىە رەسول، ئەدەبىي فولكلورى كوردى. بپ۴۴.
۳۷. مەلا مەحمود دىرشەوى، مېتىئاخا جىا. بەغدا سالا ۱۹۸۰، بپ (ا).
۳۸. ز بەرھەفكرنا، مەسعود مەھمەد سەئىد ياسىن.
۳۹. ئەف گۈتن و پەندىن نامازە ب ئىدەرتىن وان ئەھاتىنە دان. ز دەستىقىسا بەرھەفكرى بابەتى ھاتىنە ۋەركىرتىن.
۴۰. خالد صالح، ز پەندىن كوردەۋارى، كۇفارا دەنگى مە ژمارە (۴)، سالا ۱۹۸۵، بپ۳۷.
۴۱. گۈتتىت مەرتان ل دەفەرا بەھىنەن. بپ۷۹.
۴۲. ھەمان ئىدەر. بپ۱۲۵.
۴۳. ھەمان ئىدەر. بپ۷۰.
۴۴. ھەمان ئىدەر. بپ۴۱.
۴۵. نزار مەھمەد سەئىد، چەند گۈتن و پەزىنەن كوردان ز دەفەرا بادىشان. دھۆك سالا (۲۰۱۱)، بپ ۱۰۰.
۴۶. واتە: بەر ب خرابى قە چوون.
۴۷. مەسعود خالد گولى، تەخشىن ل بەرا، دھۆك سالا ۱۹۹۹، بپ۲۰.
۴۸. مەلا مەحمودى دىرشەوى، مېتىئاخا جىا. بپ۱۹۶.
۴۹. جىا مازى، فەرھەنگا گۈتتىن پىشىيان، ئەفراز حسىن ز ئەلباقىبا لاتىنى قەگۇھاستىيە، دھۆك (۲۰۰۶)، بپ۱۱۱.
۵۰. ھەمان ئىدەر. بپ۹۰.
۵۱. مەحقۇزى مەلە سلىمان . ۴۰۰۰ پەندى كوردى (سالىن نۇتان ب لاتىنى). بپ۷۰.
۵۲. ھەمان ئىدەر. بپ۱۲۰.
۵۳. ئوردىخاننى جەلىل و جەلىلى جەلىل، زارگۇتتا كوردا گۈتتىت مەرتا، ۋەركىر پىرۇفىسۇر بەدرخان سىدى، سالا ۲۰۰۹، بپ۳۷.
۵۴. خالد صالح، پەندىن كوردى ل خوراسان. كۇفارا ناسۇي فولكلور، ژمارە ۲۱ سالا ۲۰۰۶، بپ ۹۵.
۵۵. ھەمان ئىدەر. بپ۹۲-۹۴.
۵۶. قادر فتاحى قازى، امثال و حكىم كرى، بىخىش دوم، تەبرىز سالا (۱۳۷۵ ئىراتى). بپ۲۱۲.
۵۷. ئىبراھىم ئەفخەمى، بىرەننى مەئەلى كوردى، تەبرىز سالا ۱۳۶۸ ئىراتى، بپ ۱۱۹.
۵۸. غومەر شىخوللا غەلى، پەندى كوردى، سالا ۱۹۸۰.
۵۹. ھەمان ئىدەر.
۶۰. مەھمەدى خال، پەندى پىشىيان، چاپى دووم، سالا ۱۹۷۱، بپ۲۵۱.
۶۱. ھەمان ئىدەر. بپ۴۴۶.
۶۲. نازاد ۋەلەدبەگى، پەندى پىشىيان بە زاراۋەى لىكى، كۇفارا ناسۇي فولكلور، ژمارە ۷ سالا ۲۰۰۵، بپ ۱۱۶.
۶۳. ھەمان ئىدەر. بپ ۱۱۶.
۶۴. جەكىم مەلا صالح، پەندى پىشىيانى ناۋچەى ئىلام، گ. ناسۇي فولكلور ژمارە ۱۵ سالا ۲۰۰۵، بپ۹۱.
۶۵. ھەمان ئىدەر. بپ ۹۰.
۶۶. سەفەر ھاۋارى، پەندى پىشىيان ئە دەقەرى ھەوراماندا، كۇفارا ناسۇي فولكلور، ژمارە ۵ سالا ۲۰۰۱، بپ۱۳۰.
۶۷. ھەردەۋىل كاكەپى، پەندى پىشىيان و قسەى نەستەقى شەبەك، سالا ۲۰۰۸، بپ۸۲.
۶۸. ھەمان ئىدەر. بپ۷۳.
۶۹. فەرھەنگا گۈتتىن پىشىيان، بپ۴۰.

۷۰. فەرھەنگا كۆتۈن پىشپان، بپ ۲۳.
۷۱. فەرھەنگا كۆتۈن پىشپان، بپ ۲۴.
۷۲. رەفىق مەھمەد سەئىد قەتەخ و عەبدولستار فەتەخ حەسەن، الامثال المقارنتە، سالا ۱۹۹۹، بپ ۵۴.
۷۳. ھەمان ئۇدەر، بپ ۵۴.
۷۴. مفا ز پەرتووكا (ژ پەندىن ئەلمانى- حەجى جەغفەرا، ھاتىپە وەرگرتن.
۷۵. بۇ پترل سەر فى بابەتى، بىترە: خالد صالح، ھەفبەركرنا پەندىن كوردى- ئەلمانى، كۇفارا مەتەن، ژمارە ۱۱۹ سالا ۲۰۰۱.
۷۶. حەجى جەغفەر، وكھەفيا پەندىت كوردى و ئەلمانى، كۇفارا دەۋك، ژمارە ۱۰۱ سالا ۲۰۰۰، بپ ۲۴.
۷۷. ھەمان ئۇدەر، بپ ۲۵.
۷۸. جەلال زەنگابادى، بەرچىنك لە پەندىن كوردى، كۇفارا ناسۇى فولكلور، ژمارە ۷ سالا ۲۰۰۵، بپ ۱۶۸.
۷۹. ئۇەندىن ئەلمانى، بپ ۱۲۸.
۸۰. رچا الكشو، نظرة فى منتخبات من الامثال الشعبية التونسية- مجلة التراث الشعبي، ژمارە ۲، سال ۱۹۸۰/۱۱، بپ ۱۸۳.
۸۱. ھەمان ئۇدەر، بپ ۱۸۶.
۸۲. كۇفارا التراث الشعبي، ژمارە ۱۱-۱۲ سالا ۱۹۸۰.
۸۳. ھەمان ئۇدەر، بپ ۱۷۹.
۸۴. خالد صالح، كۆتۈن كوردى- حەلەبى، كۇفارا ناسۇى فولكلور، ژمارە ۲۵ سالا ۲۰۰۷، بپ ۷۴.
۸۵. ھەمان ئۇدەر، بپ ۷۴.
۸۶. ھەمان ئۇدەر، بپ ۷۴.
۸۷. ھەمان ئۇدەر، بپ ۷۵.
۸۸. ياسىن النصير، من امثال الف ليلة وليلة، كۇفارا التراث الشعبي، ژمارە ۶-۵ سال ۱۹۸۲/۱۴، بپ ۱۷۱.
۸۹. ھەمان ئۇدەر، بپ ۱۷۹.
۹۰. حەجى جەغفەر، كۆتۈن مەرتان، بپ ۴۹.
۹۱. ھەمان ئۇدەر، بپ ۱۳۳.
۹۲. ھەمان ئۇدەر، بپ ۱۳۶.
۹۳. ھەمان ئۇدەر، بپ ۱۴۳.
۹۴. كۇفان خانكى، كۆتۈن مەرتان دەۋزانا جەگەرخوين دا، بپ ۱۱۶.
۹۵. حەجى جەغفەر، كۆتۈن مەرتان، بپ ۱۵۸.
۹۶. ھەمان ئۇدەر، بپ ۴۳.
۹۷. حەجى جەغفەر، كۆتۈن مەرتان، بپ ۱۱۴.
۹۸. كۆتۈن پىشپان، بپ ۱۴۶.
۹۹. ئەھمەد قەرەنى، كانى، سالا ۱۹۸۴، بپ ۱۲۶.
۱۰۰. كانى، بپ ۱۰۲.
۱۰۱. كۆتۈن پىشپان، بپ ۱۰۴.
۱۰۲. بىزانى ئالىخانى، دو مرارى ژ گەنجىنا فولكلور كوردى، سالا ۱۹۸۵، بپ ۷۸.
۱۰۳. كۆتۈن پىشپان، بپ ۴۶.
۱۰۴. كانى، بپ ۹۷.
۱۰۵. مەشتاخا چيا، بپ ۲۱۲.
۱۰۶. كۆتۈن مەرتان، بپ ۱۰۹.

۱۰۷. پىزانى ئالىخاننى، دو مرارى ژ گەنجىنا فولكلورى كوردى، بپ ۱۷، ھەجى جەغھەر، گۈننىت مەزنان، بپ ۲۲.
۱۰۸. گۈننىت پىشىنان، بپ ۱۱۴.
۱۰۹. كانى، بپ ۵۸.
۱۱۰. دو مرارى، بپ ۹۵.
۱۱۱. مشتاخا چيا، بپ ۲۵۰.
۱۱۲. كانى، بپ ۵۶.
۱۱۳. دو مرارى، بپ ۸۱.
۱۱۴. مشتاخا چيا، بپ ۱۲۵.
۱۱۵. ھەجى جەغھەر، گۈننىت مەزنان، بپ ۵۳.
۱۱۶. نەخشى ل بەرا، بپ ۳۵.
۱۱۷. ھەجى جەغھەر، گۈننىت مەزنان، بپ ۷۲.
۱۱۸. گۈننىت پىشىنان، بپ ۱۲۵.
۱۱۹. كانى، بپ ۵۱.
۱۲۰. ھەجى جەغھەر، گۈننىت مەزنان، بپ ۴۹.
۱۲۱. نەخشى ل بەرا، بپ ۶۸.
۱۲۲. دو مرارى، بپ ۱۰۵.
۱۲۳. ھەمان ژندەر، بپ ۹۸.
۱۲۴. گۈننىت پىشىنان، بپ ۹۴.
۱۲۵. دو مرارى، بپ ۶۹.
۱۲۶. گۈننىت پىشىنان، بپ ۵۷.
۱۲۷. ھەجى جەغھەر، گۈننىت مەزنان، بپ ۴۶.
۱۲۸. ھەجى جەغھەر، گۈننىت مەزنان، بپ ۷۳.
۱۲۹. مشتاخا چيا، بپ ۷۹.
۱۳۰. كانى، بپ ۶۵.
۱۳۱. ھەجى جەغھەر، گۈننىت مەزنان، بپ ۱۱۹.
۱۳۲. دو مرارى، بپ ۸۳.
۱۳۳. گۈننىت پىشىنان، بپ ۱۳۰.
۱۳۴. دو مرارى، بپ ۸۳.
۱۳۵. مشتاخا چيا، بپ ۱۱.
۱۳۶. نەخشى ل بەرا، بپ ۶۹.
۱۳۷. دو مرارى، بپ ۸۴.
۱۳۸. نەخشى ل بەرا، بپ ۱۴.
۱۳۹. دو مرارى، بپ ۶۰.
۱۴۰. گۈننىت پىشىنان، بپ ۲۱.
۱۴۱. دو مرارى، بپ ۵۷.
۱۴۲. ھەمان ژندەر، بپ ۶۴.
۱۴۳. نەخشى ل بەرا، بپ ۸۴.

گۆتئىن مەزنان ل دەقەرا بەھدىنان

پ.ھ.د. عىماد ۋەيسى خانە

باكوور (ترکيا) و ئەرمنىستان و گورجىستان (جورجيا) يەكئىنى سوڧىيەتى يا كەڧن دېئۆنى؛ (قىسەى باڧان) يان (مەسەلە و مەتلۇك) و كوردىن ئازرىجانا سوڧىيەت و كۇمارىن ئاسيا ئاقەراست دېئۆنى (گەپىيە باڧان)^(۱). ب گىشتى دەقەرتن كوردى ب زاراقىن (گۆتن، پەيڧ، گۆتئىن پىشنىان) بكارئىنن، زىدەبارى وان زى زاراقىن (گۆتئىن مەزنان) بەرەلاڧى كو ل دەڧ كرمانجىن بادىنى دەپتە بكارئىنان.

زاراقىن گۆتئىن مەزنان ب پەيڧىن جۇرا و جۇر ل دەڧ مللەتىن بىانى دەپتە بكارئىنان، بۇ نموونە ل دەڧ عەرەبان ئەڧ زاراقەنە دەپتە بكارئىنان ئەوژى (دارب، مەسەل، دارابى مەسەل، دورووب و ئەمسال، مەسەل و بەيان)، دىزمانى ئوسمانىي كەڧندا زاراقىن ئەنبارە، بەيان، ئىستلاھا) دەھان گۆتن. ل دەڧ ترك (پىشى تائېير، ئاتاسۇز)^(۲). دىسان د پراتىيا زمانىن ئەوروى دا ئەڧ زاراقە بكارئىنن: (paradox, saying, expression, metaphor, idiom)^(۳). د زمانى فەرەنسىدا زاراقىن (Proverbe) دەپتە بكارئىنان كو ئەڧ زاراقە بۇ چەرخى دوازى زابىنى دىڧرىت، د بىياتا زى بۇ زاراقىن لاتىنى (Proverbium) دىڧرىت ب واتايا (لغز) يان (بەرامبەر كرىن = مڧارنە)، د زمانى عەرەبىدا ئەڧ زاراقىن (مئل) زى دەپتە بكارئىنان ب

ئەدەبى فولكلورى بەشەكە ژئەدەبى ھەر مللەتەكى، كو ل پال ئەدەبى نڧىسى شىايە بىتە رىكەك بۇ دەرىنا ھىقى و ئومىد و دەرىن و ھزروبىرىن وى. زاراۋى فولكلور، زاراۋەيەكە ژ زمانى ئىنگلىزى ھاتىيە ۋەرگرتن، ئەڧ زاراۋە ئىكەمجار ژ لاپىن (ولىم جومس) و ل سالا (۱۸۶۱) زابىنى ۋەك زاراۋەيەكى زانستى ھاتىيە بكارھىنان و ژ دو پەيڧان پىكدەپت.

(Folk) ب رامانا (گەل، خەلك، مللەت) (lore) اب رامانا (چىرۇك، پەند، زانست) دەپت و واتايا گىشتى دىتە (پەندى گەل، زانينا گەل، يان زانينا مللەتى دەپت)^(۴).

زاراقىن گۆتئىن مەزنان:

زاراقىن جودا جودا ل دەقەرتن كوردان و بىانىان بۇ گۆتئىن مەزنان ھاتىنە گۆتن ودانان، ھەرچەندە پراتىيا زاراقان ژ لاپىن رۇخسارىڧە ژنك جودانە لى ئاقەرۇكا وان بۇ ئىك مەبەست دەپتە بكارئىنان، ل دەقەرتن كوردستانا باشوور (عىراقى) و ب تايىمەت ل دەڧ كرمانجىيا ئاقەراست و كوردستانا رۇڧھەلات (ئىران) ن ژ بۇ گۆتئىن مەزنان چەند زاراقەكان بكارئىنن، ئەو زى ئەڧەنە، (پەندى پىشنىان)، (قىسەى پىشنىان)، (مەسەلەى پىشنىان)، (بىئۇ و پەندا)، ل كوردستانا

- تايپەتمەندىين گۆتنيين مەزنان:

۱- (پەندى پىشنيان و قىسەي نەستەق بەزۇر تر قىسەي گەلە و خاوەنەكەي ديار تىه)^(۱۱)
 ھەر بەرھەمەككى ئەدەبىي ل دەستپىكى خودانى خۇ ھەبوويە، لى ژ بەر نەبوونا چاپ و چاپەمەني ئەو بەرھەم نەھاتىيە تووماركرن، لەوا ئەم نزانين خودانى وي كى يە، كەوانە ئەم نەشنيين بيژين بەرھەمى تاكە كەسى يە، بەلكو مللەت خودانى وي يە.

۲- (ھزرو بيروبارى كۆمەلايەتبا مللەتى خودان بەرھەم پىكشە ديارە)^(۱۲)

مللەت خۇ ب خودانى ئەدەبىي فولكلورى دزانيت، لەورا تىشتەكى ناسايى بە كو سىفات و تايپەتمەندىين وي مللەتى تىدا دەردكەفن ھەرھەسا د نەف بەرھەمى ھەر نقيسەرەكى دا سىفات و شىواز و ھزروبىرين وي دەردكەفن.

۳- (پەندى پىشنيان بايەخىكى پەرورەدەيى ھەيە، گەل لە رنگاي پەندى پىشنانەوہ نەوہكانى خۇ بەك لە دواي يەك پەرورەدە ئەكا)^(۱۳)

گۆتنيين مەزنان ب ئەركى پەرورەدەكرنا زارۇكان رادىيت، ئەقان گۆتنان بۇ دىيژن داكو مفاي ژ وان سەريۇران وەريگرن ئەوين د سەردەمى كەقندا ھاتىنە رويدان، پەرورەدەكرنا بەرھەبى نوي (نەقىي نوي) ئىك ژ ئەركىن سەرملى باب و باپىرانە، لەورا وان گۆتنيين مەزنان كره رىكەك بۇ پەرورەدەكرنا نەقىي نوي.

۴- (پەندى پىشنيان يا قىسەي نەستەق رىستە ووتەيەكى كورته، مانايەكى فراوان و قوولى تىايە)^(۱۴)

فولكلور بەرھەمى مللەتى يە، لەورا پىندقىيە ل دووق ئاست و شىوازى مللەتى بەھنە گۆتن، چونكە باھرا پترا خەلكى ل سەردەمى گەشبوونا فولكلورى نەخويندەقانن و ئاستى تەكنىكى يى وان يى لاوازە، لەورا بەرھەمى فولكلورى اگۆتنيين مەزنان) بەشەكە ژ وي و ب وي زمانى سادە و

تايپەت د قەكۆلينين ئەكادىمىدا ب واتايا (وەكى) يان ژى (بەرامبەركرن - تىظىر) دەيت^(۱۵)
 گۆتنيين مەزنان پىشكەكا گرنگە ژ ئەدەبىي فولكلورى كو شىايە پتر ژ پىشكىن دى دناف مللەتيدا بەلاف بىيت، ئەفە ژى بۇ وي پانتايا بەرھەم دزقريت كو ئەف پىشكە دناقكرنا چقاكىدا بخوۋە دگريت ب رەنگەكى كو دىشپىن بيژين، دناف چقاكى كوردىدا كەس نېنە (زارۇك يان مەزنى) كو مفا ژ گۆتنيين مەزنان وەرنەگرتىيت، ئەف مفا وەرگرتنە ژى ژ ئىكەم قوتابخانى كو خىزانە، دەستپىدكەت و ھەنا قۇناغىن دووماھىين ژيانى بەرھەوام دىيت.

پىناسىن گۆتنيين مەزنان:

سەبارەت پىناسا گۆتنيين مەزنان چەندىن زانا و رەخنەگران ل دووق بۇچوونا خۇ پىناسىن جودا ئىناينە، لى نىزىكىيەك دناقبەرا ھزروبىرين واندا ھەيە، عەزەدىن مستەفا رەسول دىناسا گۆتنيين مەزناندا دىيژيت: ((پەندى پىشنيان بەرھەمىكى زۇر كەقنى خەلكىيە، فەلسەفا راستەقىنەبا رەوشت و خۇيە و ھەمى راستى و رويدانىن ژيانى و كرىارن باش و خراب و ئەو ئەنجامىن مللەت سەبارەت ھەر نىشتەكى گەھشنىي دچىنە دتازىيا گۆتنيين مەزناندا، كو ژ لاپى روخسارنقە گۆتن رىستەيەكا كورته كو رامانەكا كوير و مەزنى تىدايە و چىدىيت وەك ھۇزان بەھنە گۆتن و سەروا تىدا ھەييت)^(۱۶) ئارسەر تىلور نقيسەرى ئەمىرىكى دىيژيت: (گۆتنيين مەزنان رىستەيەكا رىكوپىك وجوان دارشتىيە، وەك ناخفتنەكا خودان تىقل و پىرامان دناف خەلكىدا بەلاقبوويە)^(۱۷)
 ئەحمەد ئەمىن نقيسەرى عەرەب دىيژيت (جۇرەكە ژ جۇرىن ئەدەبىي كو ب كورتىبا پەقمان و جوانىيا رامانى و رەوانىيىي ژ ناخفتنا ناسايى دەيتە جوداكرن)^(۱۸) د بەدرخان سىندى ب قى رەنگى پىناسە دكەت، ((ئىكە ژ روويىن ھەرە گرنگىن كەلەپوورى ھزرا كۆمەلايەتبا كورد، كو رۇلەكى گرنگ دىيىت ژ بۇ پەيوەندىين كۆمەلايەتى و ب رىكا زمانى رۇزانە ل باژىر و كوندىن كوردىدا دروست دىيت)^(۱۹)

ساكار دەنتە گۈتن.

۵- پەندى پىششىنمان و قىسە نەستەق لە قىسە كىردنا ئەزىن بۇ پتە و كوردنى قىسەش بەكارئەھىنرئىت^(۱۰۷).
زۇر جار بۇ ھندى كو ئاخفتكەر خۇ ژ زىدە بىزىن بان پىزىن قورتال بىكەت مفاى ژ گۈتنىن مەزنان وەردگىرت. ل قىرە گۈتنىن مەزنان وەك بەلگەبەكا پەسەندىكى ژ لاين ھەمى خەلكىفە رولى خۇ دىنىت و ھارىكارىيا ئاخفتكەرى دكەت كو مفاى ژ كورتىرى بىنىت.

۶- (پەند و قىسە نەستەقى كوردى ل ھەر ناوچەبەك بگىرن لە ناوچەكانى كوردستان ناوئىكى تاپبەتى لە رووى رۇخسارەوہ بو پەندەكان دائراوہ. ئەم ناوانەش لە رووى رۇخسارەوہ، لە بەك جىان بەلام لە ناوہرۇكدا ھەموو بان بەكن و بوپەك مەبەست بەكارئەھىنرئىن^(۱۰۸).

د ناف كوردستانى دا گەلەك دىالنىكت بىن ھەبن و ھەر دىالنىكتەكى شىوئ جىاوازى خۇبى تاپبەت بىن ھەمى و فولكلورئى ھەر دەقەرەكى ل دوووف شىوئ ئاخفتنا وئ دەقەرى بىن ھاتىبە گۈتن ژ بەر قى چەندى گۈتنىن مەزنان رۇخسارەكى جىاواز بخۇفە دگىرت، بەلن ئاقەرۇكا وان ئىكە.

بۇ نموونە: دكرمانجىيا زوورى دا گۈتنەك ھەبە دىبىزىت:

(برا براى، بازارى جودايە).

ھەرەسا ئەف گۈتنە دكرمانجىيا خوارى دا ب قى رەنگى يا ھاتى:

(برامان براى، كىسەمان جىاى)

ھەرەسا ئەف گۈتنە ل دەف كوردىن سوڧىبەت ب قى رەنگى يا ھاتى:

(برا براتى، بازار دىانئىن)

۷- (پەندى پىششىنمان ھەر وەك خۇى لە رىزى فولكلوردا شتىكى تاپبەتى بە، ھەرەھا لە گەل خۇيدا بەشنىكى تىر فولكلور ئەھىننە كاپەوہ كە ئەوېش كورتە چىرۇكە. چونكە ھەموو پەندىك سەرەتاپەكى ھەبە، واتە شتىك.

قەومىك، كارەساتىك، روداوىك (روداوہ)^(۱۰۹).

ل پشت ھەر گۈتنەكا مەزنان رويدان بان سەرىۋرەك ھەبە، ئەف گۈتنەيا ھاتىبە كورتكىرن و ب شىوئ گۈتنەكا مەزنان ھاتىبە بكارئىنمان بۇ ھندى دەمىن مرۇف چىرۇكەكى بۇ كەسى بەرامبەر قەگوھىزىت دا بىشنىت ب ساناھى وەرىگىرت و ژ بەر بىكەت.

۸- (بىاوانى دۇنيادىدە، پەندى پىششىنمان، لاوان و نەوہى تازە فىزى رەوشت و خو ئەكەن. خراپە و كەمو كورى بىن چارە ئەكەن)^(۱۱۰).

ھندەك جارن گۈتنىن مەزنان وەك گازندە و ھشياركىرن دەنتە بكارئىنمان، لەورا پىدقۇبە وانا ب رەنگەكى نەراستەخۇ بەنتە گەھاندن.

۹- (پەندى واش ھەبە لە وىنەى گالتە بىن كىردن و گالتەكىردن دان و خەلكى بۇ خەم رەواندەوہ ئەپكىرنەوہ)^(۱۱۱).

ھندەك جارن گۈتنىن مەزنان د قالىن نامۇزگارىيان دەنتە بكارئىنمان و ئەو نامۇزگارىبە ب شىوہەكى جوان و پىكەن ب دەنتە گۈتن دا كەسى بەرامبەر وئ گۈتنى ب ساناھى وەرىگىرت.

۱۰- (ھەر پەندەك ل دەمەكى دىاركى ھاتىبە گۈتن، لەورا پەيوەندى يا ب مېژووبى قە ھەى)^(۱۱۲).

ھەر گۈتنەك ل سەردەمەكى ھاتىبە گۈتن، ئەقەزى دىبەت ئەگەرى ھندى دەمى مرۇف قان گۈتنان دخوبىن دى رەوشا وى سەردەمى زان ب ئەوئ ئەف گۈتنە تىدا ھاتىبە گۈتن، لەورا گۈتنىن مەزنان پەيوەندى يا ب مېژووبى قە ھەى.

۱۱- (لاپەن بىن باشى و خرابىن ئافرەتى دىار كرىنە)^(۱۱۳).

گۈتنىن مەزنان دەرىنئى ژ سەردەرى كرىنا چقاكى لگەل ئافرەتى دكەت، لەورا ئەم دىبىن كو لاپەن بىن باشى و خرابى بىن ئافرەتى دەسنىشمان دكەت.

۱۲- (پەندى پىششىنمان زۇر جارا راستە و راست ئەنجامىك دەدات بە دەستەوہ.... يا ئەم پەندانە پەكسەر مانا نادەن بە دەستەوہ ئەبىن لە

بەردەوام خەلكەك ددان و ستاندانا بۇ گۈنن و ئاخىتتىن خو دكەنە سېننە و پىن رادگرن^(۱۲۷).

۸- (كار و كرىز: ئىكە ژ وان بابەتا كو دگۈننن مەزنان دا باس لىن ھاتىبە كرن، ئەو ژى ئەو كار و كرىزىن رۇژانە پىن رادبوون وەكى (جۈت و كىل، بازار، پەز دۈتن، ھتدا).

نموونە: (بىراپراپە، بازارى جوداپە)، (چىل دۈتن و كەزان كەلوتن)^(۱۲۸).

۱- (ھەپتىن سالى: ئەگەر ئەم بەرى خۇ ب دەپنە گۈننن مەزنان دى بىنن ھەر بابەتەكى ھەپىت باسنى وى پىن ھاتىبە كرن، لەوا باب و باپىرىن مە باسنى ھەپتىن سالى ژى كرىبە و ئەم ئاگەھدار كرىنە سەر چاوانىيا ب رىفە چوونا ھەر ھەپتەكى. وەكى: (سوباتى، بەفرو باتى)^(۱۲۹).

ناقەرۇكا گۈننن مەزنان:

۱- **لاپەنى مېژووبى**^(۱۳۰): دناق گۈننن مەزنان دا ئەزمونا مېژووبا كەلى كورد و بىروبوۋەرتن وان دناقەرۇكا وان دا دىاردىن، ئانكو ژ ئەنجامى وان ئەزموونانە ئەۋىن ب رىكا مېژووبى گەھشتىنە مە. نموونە: (ئەگەر نەدەت رەبى مەعبود ژ خۇبە دانا سولتان مەحمود)، ئەف گۈتتە باسنى سەردەمى حوكمى سولتان مەحمودى (تورك) ل كوردستانى دكەت.

۲- **لاپەنى سىياسى**^(۱۳۱): گۈننن مەزنان رۇلەكى بەرچاف ھەبووبە ژ بۇ ھىشار كرن و رىكخستنا رىژىن كەلى و ھەلوەشاندىنا پىلاننن دوژمان . نموونە (بەرخى تىر، ھەر بۇ سەرىرىنى بە).

۳- **لاپەنى ئابوورى**: ئەگەر ئەم ب ھویری بەرى خۇ ب دەپنە گۈننن مەزنان دى بىنن كۇ باب و باپىرىن مە كەلەك كرنكى داپە ب لاپەنى ئابوورى و ب دەھان ئامۇژگارى ل مە كرىنە كۇ لاپەنى ئابوورى كەلەكى كرنكە دىئانا مە دا. ئاشكەراپە كو مرقۇن زەنكىن ھەردەم پىن خۇ دىتى كاروكرىارىن وى بىرفە دچن، لى چىناپىت پىن فەقىر چاقلۇكرنا وى بكەت، لەوا دىشىن بىژىن كۇ ئىك ژ وان بابەتان پىن دگۈننن

قسەكە وردىتەۋە و بگەپتە مەبەس)^(۱۳۲).

ھندەك گۈننن مەزنان پىن ھەپىن ماناين ب شىۋەكى راستە و خۇ دگەھىنن و ھندەكىن دى راستە و خۇ ماناى ناگەھىنن تا كو بەپنە شىلۇقەكرن و مەبەست دەپتە دەسنىشان كرن ژ بەر وەكەھقىيا د رۇخسارى دا.

رۇخسارا گۈننن مەزنان:

۱- (ھندەك جازان ب سەر وانە، پان (رىتم)ە كا جوان پا تىدا ھەى دگەل موسىقەكا سىك، لەورا كەلەك جارا نىزىكى شىۋازى ھوزانى دىت)^(۱۳۳).

۲- (گۈننن مەزنان چەند پەپتەكىن كورتىن، و رستەكا كورت پىك دىنن و رامانەكى پان چەند رامانەكا دگەھىنن)^(۱۳۴).

۳- (كەل و پەلن رۇژانە: ناقى كەلەك كەل و پەلن كوردەۋارى، پىن كو كوردا دىئانا خو يا رۇژانە دا بكارىناين دناق گۈننن مەزنان دا ھاتىنە وەكى (بقر، قازان، كالك..... ھتدا) بۇ نموونە : (پىن ھانە ھەپتى، دى ھىتە قازانى)^(۱۳۵).

۴- (گۈننن مەزنان ب زمانەكى كەلەكى ب ساناھى و سىك ھاتىنە گۈنن، كۇ ھەر كەسەك تىكەھىت و بشىت ژ بەر بكەت)^(۱۳۶).

۵- (گىانەۋەر، ئىك ژ وان نىشىن ل بەر چاقىن مە دكەفن دەمى ئەم گۈننن مەزنان دخوینن ناقىن گىانەۋەران، ب تاپبەتى ئەۋىن ب كوردستانى ھەپىن وەكى (شىز، رىقى، داركۇكە، پىشىك، سە، ھتدا)، نموونە (شىز شىزە، چ ژنە چ مېرە)، (تۇبا داركۇكى بە)^(۱۳۷).

۶- گۈننن مەزنان ھندەك جازان ب رەنگى دىرەكا ھوزانى دەپت.

۷- (ئەم دىشىن بىژىن كو باھراپتر ژى پىت ب رویدان و كرىارىن جفاكى ھاتىنە گۈنن، پىن كو د بەردەۋامى يا ژىانى دا بەردەۋام دىن، لەورا دىنە پىشەر و ترازى پىت ھەر رویدان و كرىار و ھەلوسىتەكى، و

مەزنان دا ھاتىبە باسكىن (لايەنى ئابوورى) يە ئوورۇ دەمىن دىيىت (ئەگەر رزق ب بەزىنى يا، دا بۇ غەزالى مېنىت)، (ئەگەر ئەكەي ناخۇي) ^(۳۲۱).

۴- **لايەنى كۆمەلەيتى:** - ژ بابەتېن ھەرە گىرنگىن گۈتېن مەزنانە كو گىرنگىيەكا زۆر پى ھاتىبە دان دقان بياقېن خوارى دا-

ر- **خۇ مەزىن كىرن** ^(۳۲۸)، گۈتېن مەزنان پېتەكى مەزىن ب بارى جفاكى و خۇ دىرېكىن ژ دياردېن نە جوان ۋەكى (خۇ مەزىن كىرن) ئ دايە ۋەك ئاموزگارى ل خەلكى كىرنە. نمونە: (پى بلند بفرىت، دى نىم كەفېت).

أ- **ئافرەت**، باب و باپىرېن مە گەلەك پېتە دايە ژنى و ب سەدان گۈتن ل سەر ھاتىبە گۈتن، ھندەك ژ وان گۈتتا ب باشى باسى ژنى پى كىرى ۋەكى (مال ژنە و بنىات خانى) ە ۋ ھندەكېن دى ب خرابى باسى ژنى كىرىيە ۋەكى:

س- **شەر و ئاشتى** ^(۳۲۹)، دېرۇكا نەتەۋەۋەپىن كوردى يا پىرى زولم و سىتەم و زۇردارى و دەردەسەرى بوو. مەزنان ئەم بىن بارنەكىرنە ژ قى بياقې ژى ۋەك بەرھەنگارى بوون و داخازا سەرىمەخۇكرىن د ھەمان دەمان دا.

(عەقلىن دسەرىن ژنكا پىن د سەرىن مېرىشكەكى دا) ^(۳۳۱)

ش- **ۋەلات پارىزى:** ئىكە ژ بابەتېن ھەرە گىرنگى د گۈتېن مەزنان دا، چ مللەت نىنن دوژمىنېت خۇ نەبىن، دوژمىن ژى دو جۈرن دوژمىنېن بىانى و دوژمىن خۇبى ۋەكى (ئاغا، بەگا، شىخان، موختار) ئەف مەرۇقە ھاتىبە دەسنىشانكىن ژ لايىن ئاقلدارىن مە قە ۋەكى (ئاغا ب من و تە ئاغايە)، دىسان دەربارەى دوژمىنېن بىانى ژى مەزنان ئەم ئاگەھدار كىرنە ۋەكى (گاقانى مللەتنى خۇ، نەدە ب ئاغايەكى بىانى) ^(۳۴۰)

ب- **ئاموزگارى:** ئەف گۈتېن ژ لايىن باب و باپىران قە ھاتىبە گۈتن مەرمە ژى پەروەردەكرىنا نەقېن نوى يە، ئەورا دقېت مەرۇف گوھدارىيا ئاموزگارىين وان بگەت و ل دوۋف بچىت. ۋەكى ھەرە رىكا ھەپشەكى نەچە رىكا ناغەكىن) ^(۳۴۱).

ج- **مىرانى و بەرھانى:** ئىكە ژ سىفاتىن پېروژىن مللەتنى كورد، مللەتنى كورد چ جار ھەز نەكىرىيە نانى سەر شورىن بخۇت، و دەھەر تەنگا قىيەكى دا وان بەرھانى يا ژ مللەتنى خۇ كىرى، ھەتا ژنكا مل ب ملن زەلامان خەبات و تىكوشان يا كىرى و خۇ دايە كوشتن و ب سەر شورى نە ژبايەنە. نمونە (بەرە ب سەر بلندى، بەلىن تە ژى ب سەر شورى) ^(۳۴۲).

كىش د گۈتېن مەزناندا:

ھاتە باسكىن كو دەمىن باس ل كىشا گۈتېن مەزنان دەھنە كىرن، مەبەست پى كىشا ھۇزانى نىنە، چونكى گۈتېن مەزنان نە ھۇزان، لى د ھندەك گۈتېن مەزناندا دەھنە تېبىنىكىن كو جۈرەكى كىشدارىن تېدا ھەبە وخۇشپەك دايە وى گۈتتا مەزنان. گۈتېن مەزنان ژ لايىن خەلكەكى سادە ونەخويندەۋارقە ھاتىبە گۈتن وپاشى ھاتىبە ژبەركىن، ئەورا ژ لايىن كىشپەمە ژى دسادەنە و د ھەمان دەمدا د رەسەتن و ب دروستى دەرىپىن ژ مەرۇقى وى ژىنگەھ و ۋى سەردەمى دكەن، بۇ كىشدارىن مە پىشت بەستىن ل سەر سەرۋاين كىرىيە، چونكى د گۈتېن مەزناندا ھندەك جارا

و- **سەرۋىتى كوردستانى:** باب و باپىرېن مە باسى سەرۋىتى و جوانىيا كوردستانى كىرىيە. بۇ نمونە ئەفە ناقى ھندەك تىشتىن سەرۋىتى نە كۇ دگۈتېن مەزنان دا ھاتىبە گۈتن (چيا، گەلى، دەشت، گول، ئاف، كانى، جۇ، رويبار و ھتە) نمونە.

(چ دەشتە چ زوزانە، عەسل خودانە)، (بەرا نە ھافىزە وى كانىا تە ئاف ژى قەخارى) ^(۳۴۳).

ز- **ئايىن و باۋەر** ^(۳۴۴)، د بىنەرەت دا زۆرىيا گۈتېن

خو	گە	ھاند	كو	تل	كى
۳ برگە			۳ برگە		

ج- قالىن (۷) برگەسى ب رىتما (۳+۴) يادوو رىزى:
 نە مرىشكە ھىكا بىكەت
 نە دىكلە بانگ بدەت^(۴۵)

نە	م	رىش	كە	ھى	كا	كەت
نە	دى	ك	لە	بانگ	ب	دەت
۴ برگە			۳ برگە			

د - قالىن (۷) برگەسى ب رىتما (۳+۴) يا ئىك رىزى:

- (۳+۴) يا دوو رىزى:
 نە مرىشكە ھىكا بىكەت
 نە دىكلە بانگ بدەت^(۴۶)

نە	م	رىش	كە	ھى	كا	كەت
نە	دى	ك	لە	بانگ	ب	دەت
۴ برگەسى			۳ برگەسى			

- (۳+۴) يا ئىك رىزى:
 تى سوتىن
 نا بىن گۆتىن^(۴۷)

تى	سو	تىن	نا	يى	گو	تىن
۳ برگەسى			۴ برگەسى			

تى سوتىن نا بىن گۆتىن^(۴۸)

تى	سو	تىن	نا	يى	گو	تىن
۳ برگە			۴ برگە			

قالىن (۸) برگەسى بىر رىتما:
 - (۴+۴) يا دوو رىزى
 چىبايىن بلند بىن مژ نا بىن
 نەوالىن كويرىن ئاف نا بىن^(۴۹)

سەروا ھەبە و ئەو سەروا پارچىن (رىستەبىن) وى گۆتىن ئىك جودا دىكەت، ژ لا بىكەت دىقە نىقە دىر دىگۆتىن ئىن، لى دىقە قەكۆلىنىدا مە ھەولدا بە ل دووڧ رىزىكەنەكا تايبەت و نىزىكى رىزىكەنە ھۇزانى ب دانىن، چوئى مەرج نىنە ۋەكو د زۆرىەيا پەرتووكىن گۆتىن مەزنان؛ گۆتىن ھەموو ل دووڧ ئىكدا بەھىنە نىمىسەن زەنر كورتىبىا وى ئانكو گۆتىن مەزنان چ تۆپۆگرافىيىن تايبەت بخوقە نىن و ھەر ئىك دىشەت ۋەكو وى دىقەت رىزىكەت.

۱- جۆرىن قالىن كىشى دگۆتىن مەزناندا:

أ- قالىن (۵) برگەسى بىر رىتما (۵) يا دوو رىزى:
 دەواتا مىرا
 گىرى فەقىرا^(۵۱)

دە	ۋا	تا	مى	را	۵ برگە
گ	رى	فە	قى	را	۵ برگە

ب - قالىن (۶) برگەسى ب رىتما (۳+۳) يا دوو رىزى:
 ئاف د راۋەستىت
 ئەو نا راۋەستىت^(۵۲)

ئاف	د	را	ۋەس	تىت	۵ برگەسى
ئەو	نا	را	ۋەس	تىت	۵ برگەسى

حىزا مىرى خۇبە
 دزا مالا خۇبە^(۵۳)

حى	زا	مى	رى	خۇ	بە
د	زا	ما	لا	خۇ	بە
۳ برگە			۳ برگە		

ب ھىجەتا سلكى
 خوگەھاند كوتلكى^(۵۴)

ب	ھى	جە	تا	سل	كى
---	----	----	----	----	----

جيا	بىن	ب	لند	بى	مژ	نا	بن
نه	وا	لین	كوير	بن	ناف	نا	بن
۴برگهیی				۴برگهیی			

شیره - میړه	ه	ر	ئ
خهجمرا - خهپهرا	ا	ر	ه

۲- (۳+۵) یا ئیک ریژی:

مال تیره

كهفانی شیره^{۱۵۱}

مال	تن	ره	كه	قا	نی	شى	ره
۳برگهیی				۵برگهیی			

ب- سهروایا بتنى دهنگین سهروا و پاش سهروا تیدا دیاردین:

- خوهین صهبرى دیت مهلكى مصرى^{۱۵۳}

- گولى نهدهب سوسنى مینوی نهدهب بزنى^{۱۵۴}:

پهیفین سهروا	دهنگین پاش سهروا	دهنگی سهروا
صهبرى- مصرى	ئ	ر
سوسنى- بزنى	ئ	ن

۲- سهروا د گوتین مهزناندا:

سهروا د هوزانا فولكلۇرىيا كوردیدا خالا ههفیشكه د ناقبهرا زۆرهیا پشكىن هوزانا فولكلۇرىدا، ئەفجا هوزان یا كیشدار بیت یان ژى یا بن كیش بیت، سهروایى گرنگیهكا مهن بۇ رۇخسارى ههر جۆرهكى نهدهبی ههیه ب نایبهت ئەو جۆرن ریزین وان دكورت و كیشدارین. دگوتین مهزناندا ژى سهروا گهلهك جاران دهیته تیپینیكرن، هندك ژ وان ژ دوو دهنگان و هندك ژى ب دهنگهكى پىك دهین و كیم جاران دینه ئىك دهنگ یا ژ سى دهنگان پتر.

ج- سهروایا كو بتنى دهنگین سهروا و پاش سهروا تیدا دیاردین:

- چو نلیا تری، هات بی مزهیت كرى^{۱۵۵}

- ههتا ته مالهك نافا كرا، ته شارهك ویران كر^{۱۵۶}

پهیفین سهروا	دهنگی سهروا	دهنگی پاش سهروا
تری- مزهیت كرى	ی	ر
ناقاکر- ویران كر	ر	ك

أ- دهنگین سهروایى:

همرچهنده زارافین دهنگین سهروایى ژ بۇ هوزانا كلاسیكى دهیته گوتن، لى دشیاندايه بۇ جۆرن فولكلۇرى ژى بهینه بكارئینان ب نایبهت ههر سى دهنگین (سهروا و پاش سهروا و پاش سهروا).

أ- سهروایا ههر سى دهنگین سهروایى تیدا دیاردین:

مهبهست پى نهو نموونه كو ههر سى دهنگین سهروایى تیدا دیاردین، وهكو ئەفان نموونین ل خواری:

- شیره شیره، چ ژنه چ میړه^{۱۵۷}

- ساخ دیت شۇنا خهجمرا، ساخ نابت شۇنا خهپهرا^{۱۵۸}

۴- ئەو سهروایا كو بتنى دهنگی سهروا تیدا دیاردیت:

- هژیرا ژى دخوت، درهوا ژى دكهت^{۱۵۷}

- ل بهر مرنى رادكت، دا ل بهر تاین رابچت^{۱۵۸}

پهیفین سهروا	دهنگین سهروا
دخوت-دكهت	ت

پهیفین سهروا دهنگین پاش سهروا دهنگی سهروا دهنگین پاش سهروا

رادكت - رابجت	ت
---------------	---

ب - پەيئىن سەرواين:

پەيئىن سەرواين زى! وەكو دەنگىن سەرواين ب سىن شىئوھىان دياردين، ئەو نمونىن پەيئىن سەروا و پاش و پىنش سەروا تىدا دياردين.

۱- پەيئىن پاش سەروا:

د ھندەك نموناندا پەيئىن سەروا و پاش سەروا ئىكەن. ئانكو پەيئىن پاش سەروا ھەمان پەيئىن سەروانە، ھەر وەكو د نمونىن ل خورائى دا دياردين:
 - ئەخۇش گوت، مەن زى خۇش گوت^(۱۰۹)
 - مېئانى زى مېئانى نەخوھشە، مالخويى مالى زى ھەردوكا نەخوھشە^(۱۱۰)

پەيئىن سەروا	خۇش گوت
پەيئىن پاش سەروا	نەخوھشە

۲- پەيئىن پىش سەروا:

- ژخودان ئەسلا پىرسە، زى ئەسلا پىرسە^(۱۱۱)
 - جەرەكى لىكە بارەكى گۇيزا، جەرەكى لىكە بارەكى دىزا^(۱۱۲)

پەيئىن سەروا	ب پىرسە - ب	ئەسلا - ئەسلا
پەيئىن پىش سەروا	گۇيزا - دىزا	بارەكى - بارەكى

۳- رىتم:

رىتم د زۆرىھيا دياردين سرۇشتى دا ھەبە و ب گەلەك رەنگان ديارديت، لى ب شىئوھەكى گىشتى رىتم دوبارەبوونا تىشەككەبە ب رەنگەكى رىكخىستى، (محمد مندورا پىئاسەكا گىشتى ددەنە رىتمى، دەمى دىئىت: ((رىتم پىكھاتىبە ژ زفرىنەقەبا دياردەكا دەمى، ئەق دياردە ل سەر قۇئاغىن دەمىن بەكسان يان وەكو لىك دەھتە ئاقاكرن، ئەگەر ئە

زىمە سىن جاران لىدا و پاشى زىما چورائى بەھتەر ژ ھەرسىكىن دى و ئەق كارە ھاتە دوبارەكرن؛ دى رىتم ب دوبارەكرنا زىما بەھتەر يا پىشتى سىين سادە پەيدابىت، دىت رىتم بىتى ژ ئەگەرئ راوھىستيانا پىشتى سىن زىما پەيدابىت^(۱۱۳).

رىتم د گۆتىن مەزناندا:

د قى برگەين دا بىتىن دى ياس ل رىتما دەرەكى كەين كو ئەو زى پىكھىت ژ ھەمان بەكەين كىش و رىتمىن ھۇزانا فولكلورى پىك دىين، ئەو زى بەكەين (۳) و (۴) و (۵) برگەين ئە، ئەق بەكە زى ب دو بىياتان دياردين، بىياتى سادە و بىياتى لىكداى.

۱- بىياتى سادە:

مەبەست پى ئەو كو بىتىن ئىك بەكەيا رىتمى بەھتە دوبارەكرن، ئەق ل خورائى زى چەند نمونەكن ل سەر بەكەين (۴) و (۵) برگەين:
 ۱- بىياتى (۵+۵):

ئاف دراوستىت / ئەو نا راوستىت^(۱۱۴)

ماستىن پايىزا / بدن عەزىزا^(۱۱۵)

۳- بىياتى (۴+۴+۴+۴):

چارەكادى / پارى ب نا / گرنەكە ، ئە / كو بسوزى^(۱۱۶)
 سەد سال بچن / بسالاقە / خارزا دەن // بخالاقە^(۱۱۷)
 ۴- بىياتى (۴+۴):

سەد سەر جوونە / كولاقەكى^(۱۱۸)

ھىفيا دەرا / خوليا سەرا (۳)

۴- بىياتى (۴+۴+۴):

مار دوژمنە / چ بچىكە / چ مەزئە^(۱۱۹)

ب- بىياتى لىكدرى:

مەبەست پى ئەو بىياتە پى كو پتر ژ بەكەيا رىتمى تىدا دەھتە دىتن، ئەق ل خورائى زى چەند نمونەكن ل سەر بىياتى رىتمى:
 ۱- بىياتى (۵+۳):

ھىدى پاشتر / باشترە^(۱۲۰)

مال تىرە / كەقانى شىرە^(۱۲۱)

۲- بىياتى (۴+۳):

سماقا / شوپىشتى بە ^(۷۲)

خەتا كویر / ژگابىن پىر ^(۷۳)

۳- بىياتى (۳+۵):

روپىن وى / ژ جەرمى گايە ^(۷۴)

ھىدى پاشترە / پاشترە ^(۷۵)

۴- (۳+۴+۲+۱):

ئەو بخو بىن دىبىزىت / ئەو بخو بىن قەدگىزىت ^(۷۶)

۵- بىياتى (۴+۱)

۱- رەۋىشا ژنا كورە ژ لايىن جفاكى قە:

دگەل دروستبونا جفاكى مرقۇبايەتىن، ژن دەھمى پىنشقەچوون ونەسەر كەفتان دا مل ب ملن زەلامى بوويە ۋەھردەم بزاڤا دا بىنكرنا نانن رۇزانە بۇ پاشتر كرنا ژيانى كرىبە (ئەگەر بىت و بەراوردى بارى كۆمەلەيەنى ئافرەتى كورد لەگەل ئافرەتى مىللەتەنى دىكەدا بگەبىن، بەكسەر بىن رازابى و دوودلى دەتوانىن ئەو بەلېن كە كورد بە چاۋى رىز و خۇشەويستى و مەزنى يەوۋە ئەماششە ئافرەتى كوردوۋە، ئەمەش لەبەر ئەوۋە بوۋە كە بە لىن ھاتوۋى و بىزىۋى و زىرەكى يەوۋە گەلنىك جاراندان تۈنۈپەنى بەشدارى پىنشخستن و دامەزاندنى كۆمەلى كوردەۋارى بكا ^(۷۷). ئەقە ژى وى چەندى بۇ مە دياردكەت كو ئافرەتا كورد ژى ۋەكى ھەمى ئافرەتىن مىللەتىن دى تر خودان شىيان ۋەپىز بوويە ورنەكا تايبەت ھەبوويە دناڤ جفاكى خۇدا، ھەردىسان د ھەقدىتەنەكى دا دگەل مامۇستا (بلند محمد) ى دا بۇ مە ل دوور رەۋىشا ژنا كورد گۇت (دەمىژوۋىي ھاتىبە دياركرن كو د قۇناغا دا كىسالارىن) دا ژن سەرۋەر بوويە، زارۇ ب ئاقىن وى ھاتىبە تووماركرن، كو خەتا نوگە ژى ھندەك بىنەمال و كەس دناڤ جفاكى كوردىدا ب ئاقىن ژنان دەھىنە ناسكرن، بۇ نموونە (عەلىي رحانى) يان (محمەدى فاتى) ئەف نموونەبىن ب فى رەنگى ژى وى چەندى دياردكەن كو ژنى دناڤ جفاكى كوردى دا جھەكى بلند و ديارەبوويە ھەتاكو زەلامى بىنەمالى ب وى بەھىتە نىاسىن) ^(۷۸). ھەردىسان ئافرەتى دگەل كىشىن كۆمەلى و ئارىشىن جفاكى ژى دا مىلمانى

كرىبە ((گەۋرەترىن كوسپ و بەرىبەستى بەردەم ئافرەت ۋەھرووم كوردى لە سەرىبەستى و سەندى مافەكاندا بە پلەمى يەكەم تەنھا داب و دەستوور و ترادىسىيۇنە كۆمەلەيەتەكانە)) ^(۷۹). ژ قى چەندى بۇ مە دياردبىت كو گەلەك جاران ژنەر چەندىن كوسپ و گىروگرفت و ئارىشەبىن كەتپەنە دىنكا ئافرەتى دا ژنۇ ئەنجامدانا ھەر تىشتەكى كو ئافرەتى قىايە بگەت لى جفاكى كو ئەو تىندا دژىت رىك نەدايى پا ژ گەلەك تىشتان ھاتىبە مەھروومكرن، ھەر دەربارەى بەھسكرا ژنا كورد و جىاۋازىيا وى دگەل ژنىن ۋەلانېن دىتردا (كلۇدبوس رىچ - Rich) دىبىزىت (بارى ئافرەتى كورد لە كوردستاندا لە ئافرەتەنى تىركىيا و ئىران چاكرتەر، ژن و مىر ۋەك يەكن و جىاۋازىيان نى بە) ^(۸۰).

ئاشكرابە كو رابردو و دىرۇكا نەتەۋى كورد سەدان داستانىن نەبەرد و قارەمانى تىندا ھاتىبە تووماركرن كو ھەتا ۋەكو ئەقروژى ھەر ب نەمىر مابىنە (ئافرەتىش شان بە شانى پىاۋ تىپادا رۇلى بەرچاۋى خۇى لە قۇناغە جىا جىاكانى ئەم داستان و مېژوۋە شىكۇدارە دا بىنىۋە و بونىادەنەرى ئەم رابردوۋە بوۋە كە تاكو ئەم رۇژ نەتەۋەكەمان شانازى بەو شىرە ئافرەتەنى ۋىنەمى خانزادى مىرى سۇران و ھەپسەخانى نەقىب و قەدەم خىر و لەمىژوۋى ئەمىرۇمان لەنموونەمى لەپىلا قاسم و داپكە ئامبىنە ۋەھىان و دەيانى تىردەكات) ^(۸۱).

ژ قى چەندى ژى خويادبىت كۆمەلگەھا كوردەۋارى ژى كۆمەلەكا بىنەما و تايبەتەدەبىن خۇ ھەنە كو دگەل كۆمەلگەھىن دى تردا جودا دىن ھەردىسان مامۇستا بلند محەمەد دياردكەت و دىبىزىت (دقەكۆلېنەكى دا ل دوور قۇناغىن ژن تىندا دەرباز بوۋى، شەھىمان پالاتى دياردكەت كو د سەرھندى را، ژن سەرۋەر بوويە، بەلى پىشتى مرقۇمى چاندن قەدىتى و شىياى گىيانەۋەران ب خودانكەت پىندقى ھىزى و رىكخستنا خىزانى بوويە، لەوا ژى ژن ھىلايە ل نك خوۋە و زارۇكىن وى ب خودانكرىنە، ب قى چەندى ژى زەلامى ژن ژنۇ كاروبارىن مالى ھىلايە

كو رۆلەكنى ديار ھەبووينە ژوانژى، (ھەپسە خانە نەقىب ۱۸۹۱-۱۹۵۲). كو كوردستان بۇ دەمىت درىژل بن كونترۇلا دەستەلاتدارىن داگىر كەر ماىە و خواندىن ونقىسىن دەمەك زوودا نەھائىنە ھەكرن ھەروەسا سىستەمىن ەشىرەنگەرى و ئايىنى ژى كارتىكرىنن خو ھەبووينە كو كەسىن كورد ب تايىبەت ژن نەزان بىمىنىت، ھەر چەندە ل دەسپىنكا سالىن بىستى كۆمەلە و رىكخراوین سىياسى دناف جفاكا كوردى دا پەيدا بووينە، بەلن چوونا ژنان بۇ ناپ كازى سىياسى، ب پىنگاھەكا شەرمىن و لاواز بوويە و چ جھىن ديار و بلند بىرھەرىھى دناف وان رىكخراوین سىياسى و كۆمەلەيان دا نەدىتھە))^(۱۸۵)، ھەر دسان ئەم دشىن بىژىن كو بەشدارىكرن دناف سىياسەتنى دا ئىكە ژ شىواژىن گرنگىن دەرىنى د دىموكراسى و بەرجەستەبوونا بەشدارىا ھاولاتى ((بەشدارى لە سىياسەتدا دەرىنى ئەو ھەستكرىنەبە كە لاى تاكىك يان كۆمەلە ھاولاتىبەكەوھ (ژن و پىاوا) دروست دەبىت، بۇ دەرىن لە ئىرادەو خواست و بىست و بەرژەوھەندىبەكەنى كۆمەلگە))^(۱۸۶).

دناف چوار دىواران دا و ژكارى ژدەرھە دویر كرىبە و خوە ژى وەكو دەستەلاتدار ل سەر ژنى سەپاندىبە^(۱۸۷). لى ھەكە ب شىوھەكنى گىشتى بەھسىن ژنى دناف جفاكا كوردى دا بكەين دى دياربىت كو ئەو ژى مرقۇھەكا كەدكاربوويە وجۇت كرىبە و ل ناپ زەھى بوستانان بوويە ومژوويلى خودانكرنا تەرش و ئەوالى بوويە، كو ئەھە ل قۇناغىن دەسپىنكى بىن ژيانا كوردان كو ل سەر فان كاروبارىن ژىگوتى ژيان دكرن. ھەر دناف بەھسكنا ئافرەتا كورد ژ لائى جفاكى وكۆمەلايەتھە ئافرەتى كورد بە ھوكمى بارى جوگرافى ناوچەكە و دابونەرتى خۇى ھەمبىشە شان بە شانى پىاوان تە بوارەكانى كار و گوژەران و ژيان بەرىوھەردندا بەشداربوونە و ئەھەمان كاتىشدا رۆلى جوامىرانە و بەرچاويان لە ئىدارەى كاروبارى سىياسى دا نوواندووه، ئافرەتى كورد لە شىورنى ئەپولدا پشت و پەناى پىشمەرگە بوو بەلكو ھەر خۇشى شەرفى پىشمەرگىيەتى پى بەخشاوھ تانەو كاتەى (بارزانى نەمر) ھەرمووى ئەو ئافرەتەى نان بۇ پىشمەرگەش دەكات ھەر پىشمەرگەبە^(۱۸۸).

۲- رەوئا ژنا كورد ژ لائى سىياسى ھە:

ھەر چەندە دەھمى بىقائىن ژيانى دا ژنى رۆلەكنى گرنگ و ديار ھەبە وشىابە ل دەلىقئىن كازى بگەرىت ول زانكو و پەيمانگەھان بىتە مامۇستا و ل نەخۇشخانەيان بىتە نۇشدار و د بىقائىن پەرورەدى و ل ھەرمانگەھىن خزمەتگوزارى دا جھەكن ديار ھەبىت، بەلن د بىقائىن كازى سىياسى دا ب قى رىژەبى دەلىقا كازى نەدىتھە، ئەگەر ئەم بەھسىن مافى سىياسىن ژنى بكەين ل سەر ئاستى نىف دەولەتى ((ھەندىك لە سەر چاوەكان مېژووى پىشنىياركردى مەسەلەى بەشدارى ژنان لە سىياسەتدا دەگەرىنئىتھە بو كۆتايى سەدەى نۆزدەھەم، ھەندىكى ترىش بۇ سەدەى بىستەم لە دواى كوتايى ھاتنى جەنگى جىھانى دووھم))^(۱۸۹). ھەردىسان مامۇستا بلند محەمەد دەرىرەى ژنى دكارىن سىياسى دا دىبىرت ((ھەر چەندە دىبرۆكىن دا ئاقىن چەند خانمان ھاتىبە

۱- (سەرھە سىياسا بنھە پىسە)^(۱۸۷)

د قى گۆتئىن ئامازبە بۇ وئ بەكىن كو ئەو تىشتە پىن ژ لائىن دەرفە و رۇخسارى پاك و خاوين وە جوانە و بىن كام و كاسىبە، لى ئەگەر سەھكەبەنە ئافەرۇكا وئ دى بىنىن تژى نەپاكى و نەجوانى ونەتازەبىبە، ئەھە ژى چىدبىت ھاتبىتە گۆتن بۇ مرقۇف و كەل وپەلا، كو سەبارەت ب مرقۇفان ئەوھ، ئەم دژيانا خودا ھندەك كەسانا دىبىنن دروخسارا خودا تۇقەكن بىن كام و كاسىبە و چ عەبب ل دەف نىنە، لى د رەفتار و ناخى خودا مرقۇھەكن خرابە و باشى ورەھەتبا خەلكى نەقئت.

۲- (دائىن رىست كچىن بادا)^(۱۸۸)

ئەف گۆتئە د ناخى خودا بۇ رویدانەكنى يا ھاتىبە گۆتن كو ب دروستى ياجىبووى و پشتى دەھەكى ياكەفتىبە سەر دەقئى خەلكى و ھىدى ھىدى يا

۵-(كچا بابى خويىه)^{۹۱۱}

دەمى كچەك يا خودان ئەسل بىت و خودان رەفتارىن جوان بىت كەسىن دەوروبەر دېئۇنى (كچا بابى خويىه) ئانكو باش ھاتىيە پەروەردەكرن و خودان رەوشت و رىزە.

۶-(گەردەن قازە)^{۹۱۲}

زۆر جاران رۇ جۋانى و ستايىش كرنا كچ و رۇن كورد مەزنان گۇننېن خۇش بۇ بكارئىناينە و ئەف گۇتنە رۇ ب وى رامانى ھاتىيە گۇتنە كو دەمى كچەك يا گەردەن دىرۇ بىت و گەردەن وى يا جۋان بىت دېئۇنى گەردەن قازە.

۷-(ژەك و ەشىرەتەك)^{۹۱۳}

ئەو رامانا بو قى گۇتنى دەينتە دياركرن ئەوە كو ھەكە نو ژەكە باش ژ ەشىرەتەك بىنى دى ئەو ژن زارفەكرنا وى ەشىرەتەك كەت و دى ب ناهى وى ەشىرەتەك ھەمىن ھىتە نياسىن، ئان ژى ب رامانەكا دىر ھەكە ژەكە يا ھار بىت و يا دەست نەخۇش بىت و كا ئەو چ بىژىت دقۇت وەكى وى بەينتە كرن و ھندى ھەمى بىنى كەس نەشېتە پى دېئۇنى ژەكە و ەشىرەتەك.

۸-(ژنى بىنە ژ ئەسلىان، تى بىينە ەجىبىان)^{۹۱۴}

ھەكە ئىكى قبا ژەكە بخو بخوازىت دى بىژىت مەزنا يا گۇتى ژنى بىنە ژ ئەسلىان دا بىينى ەجىبىان مەرەما قى گۇتنى ئەوە كو ھەكە ژن يا خودان ئەسل بىت دى ژنىن دى بخۇ ەجىبىا ژى بىن.

۹-(ژنا نە باش، مۇرئ باش خراب دكە).

ئەف گۇتنە ل سەر باشى و خرابىا ژنى ھاتىيە گۇتن، كو ھەكە ژن يا ئەسلى بىت ئەو دى سەرى زەلامى وى پى پى بلند بىت، لى ئەگەر ژن يانە باش بىت ئەو دى زەلامى خوزى وەكى خو ئىكەت و بەرەف نەباشىان بەت، ئەف گۇتنە ژى مەزنان گوتىيە داكو زەلام دەھلىژارتنا ھەفۇزىنى دا باش ھزرا خويكەت.

ھاتىيە فەگوھاستن ھەتا خەلكى دناف ژيانا خودا بكارئىناى، و سەبارەت ئەفنى گۇتنى كو بۇ چ دەينتە گۇتن، ل دووۋ دىتتا من ئەف گۇتنە ژى ھندى ھاتىيە گۇتن دەمى دابك تىشتەكى بىژىت و كچا وى تمام كەت ئانكو پىشتا وى بگىت و ھىشتا ئاخفتنى ل سەر يا وى زىندەكەت، يان ب رامانەكا دى تر دناف كار و بارىن خەلكى دا بۇ كو تىشتەكى نەراست و دوروست بىكەنە راستى و ھەقىقى و خەلك باوھرىن پى بىنىت دى رابىن ھندەك ئاخفتن و كرىارىن زىندە ل دووۋ تىشتەكى فەكەن ودى بىت گەلدا پەسەندا ئاخفتنا وى كەن ئەفەزى دىينە ئەگەر كو بىت دەوروبەران باوھرىن پى بىكەن.

۱۰-(پىرەژنا قورمچى، پاتى سۇرى ل سەر چچى، ژ خالا خەلكى فە كچى)^{۹۱۵}

ئەف گۇتنە ئەم دىنىن بۇ سەردەمى بەرى نوكە و داھاتى بكارىنىن، چونكى ياگرىدايە ب ژيانا مەفە ل ھەر دەم و جەھەكى، ئاماژا قى گۇتنى چىدىبىت بو وى بەكى ھاتىيە بكارئىنان كو ھندى مۇۋق خو ديار بىكەت كو ژيانا مۇۋقى دچىت و تەمەنى مۇۋقى ناچىت و چ كارتىكرنى ل بەژن و بالا مۇۋقى و سەرو بەرى مۇۋقى ناكەت لى ئەف چەندە نەيا دروستە، چونكى ھەر سەردەمەك و قۇناغەكا مۇۋق تىدا دەرياز دىبىت سىما و سالۇخەت و ئايىبەتەندىن خو بىت ھەمىن دەينتە جوداكرن پىدەبىيە ل ھەر قۇناغەكى رەفتار و كرىارىن مۇۋقى دگەل وى قۇناغى بگونجىت، يان چىدىبىت ئەف گۇتنە بۇ وان كەسا بەينتە گۇتن كو وەسا نىشتا خەلكى بەدەن كو بىت دروستن درەفتارىن خو دا، لى دەھمان دەمدا دگەل ئىكى دىر ھندەك رەفتارىن دى تر پىشتان دەن.

۱۱-(دەھمەن پىسە)^{۹۱۶}

باب و بابىرىن مە دۇرەيا بواراندا گۇتن بكارئىناينە و نەخاسمە بوارى كۇمەلايەتى و ئەف گۇتنە ژى بۇ وان كچ و ژنان دەينتە بكارئىنان بىن بى ئەدەب و بى تۇرە، سىنج.

۲۰- (ژنا جوان گويزه)

ژنا جوانه ب گوهار و پوشى
يان خانومانه پر ژپروشى
داخ و مخابن ناريشه داره
پن شامى نابن چ دوست و ياره

ئەف ھۇزانە ھاتىبە فەھاندەن ب جوانىيا ژنى كو مەبەست ژى ئەوۋە ھىندى ژن يا جوان بيت لى ئەگەر سرۇشتى وى ئەپى جوان بيت جوانىيا وى و بتنى يامفادار نىنە، و ئەف گۈتتە وەسا ديار دكەت كو ژن وەكى گويزىنە كاجاوا دى گويزى شكىنى تۇ نزانى كا يا درسته يان يا كرمىيە، ژن ژى ھەرەسا دى ئىپنى و تۇ نزانى كادى باش دەرکەفیت يان نە باش، مەزنان ژى گويز ياكىرىيە نمونە وەكى ژنى.

- قۇناغىن زارۇكىنىي:

- قۇناغا ژ داىك بوونى:

قۇناغا ژى يىن (۱-۳) سالىي (ساقابوون)
قۇناغا ژى يىن (۴۱-۶) سالىي (زارۇكىنى)
قۇناغا ژى يىن (۷-۱۲) سالىي (ھەستكرن)
قۇناغا ژى يىن (۱۳-۱۸) سالىي (سنىلەيى)

- قۇناغا (۴-۶) سالىي:

مىللەتنى كورد پىتەكى مەزىن دايە پەرەدەكرنا زارۇكى ژ ھەمى لاياتقە ئەگەر نەم بەيىن بچىنە دناق باخچى فولكلورنى كوردى دا دى بىنن ئەف پىتەبە دناق چىروك و يارىيىن زارۇكان دا ديار دىت، لى ئەف چەندە د ناف گۈتتىن مەزنان دا ب رەنگەكى ئاشكەرتر و رونتر دياردىت، وان ب چافەكى نايەت بەرى خۇدايە پەرەدەكرنا زارۇكان گەلەك گۈتن ھەنە دىنە بەلگە بۇ قى چەندى كو ھەر ژ ژىيىن (۴)- (۶) سالىي دى بىنن گۈتتىن ھاتىنە دانان دا زارۇكى دوپر بىخىن ژ ھىندەك دياردىن نەباش بۇ نمونە (درو و دى ، ئەزمان درىژى، ھتدا.

ئەف قۇناغە قۇناغا ئىكى يا پەرەدەكرنا زارۇكىيە، لەورا ھىندەك ئىبىنىن گىشتى بۇ زارۇكى دھىتە دان ب رەنگەكى كۇ زارۇك ب باشى د وان

ئىبىنىان بگەھىت، واتە پىندىقىيە ئەف گۈتتە د ئاستى تىگەھىشتنا زارۇكى (۴-۶) سالىيە بيت، دقنى قۇناغى دا زارۇكى ھىندەك شىياتىن بەراوردكرنى د ئاقبەر، دياردەيىن سادەيىن سرۇشتى دژانا خۇدا ھەبە، لەورا ژ گۈتتىن مەزنان يىن گرىداى ب قى قۇناغى قە، ژ سنوورى قى ئاستى دەرناز بگەين داكو زارۇك ب باشى د پەيامى بگەھىت و ھارىكارىيا ئافاكرنا كەسايەتيا وى بگەت.

د قى قۇناغىدا زارۇك گەلەك چارا سنوورى دەسنىشانكرى بۇ ئاخىتنى ل گەل بەرامبەرى خۇ نزانىت و چىدىت قى سنوورى ب بەزىنىت ، لەورا كۈتتەك دھىتە ئافاكرن ئەۋزى:-

۱- (ئەزمانى درىژ، داركۇكى سەرى خودانى پە) (۹۰)

ئەف گۈتتە ئىكەم جار ئاشرىنىيا كارى (ئەزمان درىژى) دگەھىنىتە زارۇكى و د قۇناغا دووى دا ئەنجامى خرابى وى دەسنىشان بگەت وەك ديار بۇ گەھاندنا قى پەيامى مفا ژ (داركۇكى) ھاتىبە وەرگرتن كو وەك بالندەكا كوردستانى دھىتە ھژمارتن و ئەنجامى كارى وى و دوپارە بۇ ناوى كارى رەنگفەدانەكا نەگەتيف و ئەنجامىن نەخۇش ل سەر ئابىندا ھەلوپىستى زارۇكى ھەبە، د قى بەراوردكرنى دا زارۇك بىاشى كارى (داركۇكى) دزانىت و ب بەراوردكرن ل گەل (ئەزمان درىژى) پى ئەنجامى نەگەتيفى قى كارى ئىدگەھىت.

۲- (ئاگر بەرىو مالا درەوونى، كەسنى ژى باۋەرئەكر) (۹۱)

دقنى گۈتتى دا ئىكەم جار مفا ژ سەرھاتىبەكى ھاتىبە وەرگرتن، مفا وەرگرتن ژ سەرھاتىيان بۇ ئافاكرنا گۈتتىن مەزنان ئىك ژ باشترىن رىكچىن پەرەدەيى يە كو ب ھارىكارىيا وى كەسنى بىژەر ھەول دەت وىنەيەكى ھونەرىيى دروست دىقالىي رويدانەكا بەر ئاقل دا وىنە بگەت داكو ب قى چەندى نىزىكى ئاستى تىگەھىشتنا گوھدارى بيت ھەر وەكو ديار دقنى گۈتتى دا بىژەرى دقنىت خرابىا (دروا) و ئەنجامى قى كارى ئاشرىن بۇ زارۇكى ديار كەت بىژەر ب مفا وەرگرتن ژ چىروكەكى ھەول دەت كو ئاستى گۈتتى بىنىتە ئاستى تىگەھىشتنا زارۇكى، لەورا مفا ژ قى جۈرى سادەيىن سەرھاتىيى وەردگىرت داكو

- قۇناغا دووى (۷-۱۲) سالىن:

د قۇناغى دا زارۇك ب وەرگرتنا پىزانىنان ئاستى وى يى تىگەھشتىنى بلند دىبىت ب رەنگەكى كو دى شىت ھوكار و ئەنجامىن گەلەك دياردان پىكشەگرتدەت زىدەبارى بەراوردكرنا دياردىن قۇناغىن ماددى دەرياز دىن و بەرەف لايەنەكى مەعنەوىن سادە دچن، چونكە ھەر جەوا بىت ئەو ھەر زارۇكە و نەگەھشتىبە ئاستەكى بلندى تىگەھشتىنى، وائە ئەف قۇناغە ب قۇناغا دەستىپكى يا تىگەھشتىنا لايەنەن مەعنەوى دەپتە ھىماتىن.

ئەو گۆتتىن مەزنان ئەوون بۇ قۇناغى ھاتىنە تەرخانكرن زىدەتىن قۇناغا بەرى، چونكى زارۇك يى ئامادەترە بۇ وەرگرتنا پىزانىنان، وائە قۇناغا دەستىپكى يا زارۇكىنىن دەرياز بووبە ژ وان گۆتتەن:-

۱- (تۇچ دچىنى، دى وى ھەلىنى) (۱۹۸۱)

كۆمەلگەھا كوردى ب رەنگەكى گشتى كۆمەلگەھەكە كو دكەقتال سەر حسىيا چاندن و پەرورەدەكرنا مەر و مالانى ھاتىبە ئافاكرن، وائە د سەردەمى كەقن دا كىم كەس ھەبوون پىزانىن ل سەر چاندن يان خودانكرنا مەر و مالانى نەبىت، ئەورا دى بىنىن باب و باپىرن مە بۇ ئافاكرنا گۆتتىن مەزنان مفا ژ قى چەندى وەرگرتىبە.

د قۇناغى دا ھوكار و ئەنجام ھاتىنە دياركرن ئەوزى چاندن و چىنىن، ب بىزەر ل دووف ئاستى قۇناغا دووى قى گۆتتىن ئافا دكەت و مفا ژ بلندبوونا ئاستى زانستى و تىگەھشتىنى و مەنتقى ل دەف زارۇكى وەرگرت و بەراوردەكى د ئافىمرا دياردەكا سىرۇشتى ژ (ھوكار و ئەنجام) و رەوشتىن مۇقى دكەت و پىندقىبە زارۇك ب پىكشە گرتدانا دياردىن سىرۇشتى ب بابەتى رەوشتى بشىت رامان و پەياما بىزەرى تىگەھىت داكۇ بشىت ئاستى خۇين كەسايەتى بلند بكەت.

۲- (گۆتتىن مەزنان، نەخشە ل بەرىتە) (۱۹۹۰)

ھەر چەندە ئەف گۆتتە ھەك گۆتتەكا سادە دەپتە بەرجاڧ و چىدىبىت ل دەستىپكى مۇف ھىز بكەت كو ياكىدايە ب قۇناغا دەستىپكى (۴- ۶)، سالىن، ئى دراستى دا ئاستى قى گۆتتىن يى بلندەترە

ئىكەم جار زارۇكى ب خۇ قە گرىدەت و ب گۆتتا چىرۇكىن جۇرەكى خۇشى و مژىلاھىن بۇ زارۇكى چىدكەت و ل بىن سىبەرا قى چىرۇكىن پەياما خۇ ب گەھىنەتە زارۇكى. زارۇك د بەراوردكرنا ئەنجامى قى چىرۇكىن و ئەو رويدانا ب سەرى پالەوانى ھاتى ل گەل ئەنجامى (دەرەوى دزانىت كۇ ئەنجامىن نەگەتىقۇن ئەقى رەوشتى خراب چىبە و پىكولىن دكەت قى رەوشتى (دەرەوكرن) ل دەف خۇ نەھىلىت داكو تووشى وى ئەنجامى نەبىت ئەوون ب سەرى پالەوانى چىرۇكىن ھاتى. ئەفە دى بىتە ھوكارەك بۇ پەرورەدەكرنا زارۇكى و دوبرىخىستىنا وى ژ كىرارەكا خراب.

۳- (ئاقىل تانچى زىرىنە، بەلى د سەرى ھەمى كەسى دا نىنە) (۱۹۷۱)

زارۇك ب چىرۇكان پەرورەدەبىت و دېەر چىرۇكان دا دخەو دچىت گەلەك ژ قان چىرۇكان بەحسىن زىانا مېر و پاشايانە كو چ كىماسى ل دەف وان نىن و ھەرەسا خودان تانجەكا زىرىنە كو ئەف تانجە گەلەك دەستەھەلاتى ددەتە وان ژ وان دەستەھەلاتا خۇشتقى بوونا وان ل دەف خەلكى و رىز و نەقدىرا خەلكى بو وان ژسىفاتىن قان مېر و پاشايان، (ھەبوونا دەستەھەلاتەكا زىدە، زەنگىنى، ھىزو شىيانىن زىدە، جوانى، ئافەندبوونا وان دئاف كۆمەلگەھى دا)، ئەف تايبەتمەندىبە ب رەنگەكى كو ھەر زارۇكەكى دقىت ۋەكى وان مېر و پاشايان بىت و نىشانانا مېر و پاشايان ژى (تانجا زىرىنا) وائە كو گەلەك جارا زارۇك د خەپال يان خەونا خۇدا ھەلگىرى وى تانچى بە.

باب و باپىرن مە بۇ ئافاكرنا گۆتتەكى كو ئامۇزگايىەك تىداىبىت مفا ژ قان پىزانىنان وەرگرتىبە و كرىبە ھىمىن بۇ گەھاندن پەياما خۇ و (ئاقىل ھەر چەندە تىشتەكى نەبىن ماددى بە، ئى ژ بەر بەردەوامىيا بكارىنانا وى ۋەك ھىمايەك بۇ ئەنجامدانا كارىن باش و دوبر كەقتن ژ كارىن خراب دەپتە بكارىنانا) ۋەك تانجا زىرىنا وى مېر و پاشايان بكارىنايە ب رەنگەكى كۇ ھەر زارۇكەكى ژ سىنوورى باشىا نەدەر كەقىت و بەرەف خەلەتتىان نەچىت ب ھەلگىرى وى تانچى ددانن.

ژ ئاستى قۇناغا ئىكى، چونكە بىنەماين قى گۈننى
 ل سەر ھندەك پىزانىن زانستى ئافاكرىبە كو ژ
 ئاستى زارۇكىن قۇناغا ئىكى دەرياز بىت ئەو پىزانىن
 زى گىردىبىنە ب (بەرى) و نەخشاندنا ل سەر كو
 پىندقىبە زارۇكى پىزانىن ل سەر بەرى و نەخشىن
 ل سەر و شيانا مانا وان بۇ ماوئەبەكى زىدە ھەبىت
 ب رەنگەكى كۇ ديارىن سرۇشنى چ كارنىكرنەكا
 ۋەسا ل سەر ناكەت، ئەورا ئەف گۈتتە بۇ قۇناغا
 دووى دەپتە فەگوھاسستن و ھۆكار و ئەنجامىن
 نەخشاندنا ل سەر (بەرى) ديار دىت باب و باپىرىن
 مە مفا ژ ھەبوونا قى ديار دى دناف كوردستانى دا
 ۋەرگىرىبە و كرىبە ناقەرۋكەك بۇ گۈتتەكى كو
 خىزمەتا ئافاكرنا كەسابەتيا زارۇكى كورد بكتە .
 ۳. اچيا ب چيا نا كەفن، بەلى چاف ب چاقا دكەفن^{۱۱}
 ھندەك جاران باب و باپىرىن مە بۇ گەھاندنا
 پەيامەكى و دەسنىشانكرنا سىفانەكى مرۇقى كو
 چىدىت ۋەك سىفەتەكى لاواز زى ھژمارتن مفا ژ
 ديارىن سرۇشنى ۋەرگىرىبە ئەو ديارە زى ديار دىن
 سرۇشنى بىن كوردستانى نە، ل قىرە ئەوان خالا
 پىندقى بوونا مرۇقى ب ئىك و دو خۇ بى منەت نەكرن
 ژ ئىكتر ۋەك سىفەتەكى سرۇشنى بى مرۇقى دايە
 نياسىن و ل بەرامبەر بەراوردەك د ناقبەرا سىفاتىن
 چىنابى ۋەكى رستەكى نەلق كو پىندقى ب چ تىشت
 و چ كەسا نىنە لگەل سىفاتىن مرۇقى كرىبە و
 ئەو سىفەتى گەلەك جاران خەلك بلاوازى دھژمىرتىت
 ۋەك سىفەتەكى سرۇشنى ھژمارتیبە داكو مرۇق
 ب بەرچاف ۋەرگىرتنا ۋى سرۇشنى و بەرۋەردەكرنا ۋى
 كەسابەتيا خۇ ب ھىز بىخىت.

مە گەلەك نەوونە بىن ب قى رەنگى بىت ھەبىن ژ
 وان گۈننىن مەزنان كۇ ھاتىنە گۈتن بۇ پەروەردەكرنا
 كەسىبەتيا زارۇكى كورد ژ وانا-
 - پى خۇ ل دووف بەركا خۇ ياقىزە.
 - ئەوى دخوازىت رويەك رەشمە، ئەوى نەدەت ھەردوو
 روى درەشن.
 - تىلېن دەستا نەۋەكى ئىكن.
 - ھەتا نىقا دەستى رەش نەبىت، تاما دەشى خۇش

نايىت.
 - ناخفتنىت درەوينا، دىوارى سەر بفرى بە.
 - ئاقل نە ب بچىكى و مەزنى بە.
 - ئەوى بۇ ھەفالى خۇ قەبرى بكوئىت، ئەو بخۇ دى
 كەفىت تىدا.
 - ئەو دىوانا تو نەخواستى، نەچىن.
 - بەكرۇك ل ھەمى جها ھەنە.
 - بىزنا لەنگ شىفا گورگى بە.
 - باۋەرىيا خو ب ئاقا بۆش نەئىنە.
 - ھەر بەرەك ل جھى خۇ بى ب قەدرە.
 - ترانە بىھنەكى دخۇش.
 - تىلا خۇ نەكە ناگرى، دانە سوژىت.
 - چ ژنەلى بى ژووردانى نىنن.
 - چ دەرد دىن دەرمان نىنن.
 - چ شۇلا بى مرۇقىت مەزىن نەكەى.
 - خودى چيا دىنىت ئەوا بەفرى لى دبارىنىت.
 - خودى خەقى كەسى بەرزە ناكەت.
 - خوارنا ئەقرو بىھلە بۇ سوياھى، بەلى شولى ئەقرو
 نەھىلە بۇ سوياھى.
 - خويندەۋارى روون دكەت شەفا نارى.
 - كره گوھارك و كره گوھى خۇ .
 - تۇبا داركۇكى بە.
 - بۇ قى گوھى بىزە، ژى دى دەرکەفىت.
 - چ خۇ دەقۇ دا ناكرىت.
 - دى بىزى كون دگوھا نىنن.
 - ژ مېشى كره گامېش.
 - بى گەلەك باخفىت، دى خەلەت بىت.

- قۇناغا (۱۲-۱۶) سالىي:

د قى قۇناغى دا ئاستى تىگەھشتىن ل دەف
 زارۇكى ھند بلىد دىت كو ئىدى ھەول دەدەت
 كەسايەتیبەكا سەرىخۇ بۇ خۇ ئاقا بكتە، و
 بىنە خودان برىار رولى خۇ دناف خىزانى دا ھەبىت،
 دناف ھەفالىن دا كەسايەتيا خۇ ھەبىت و دناف
 چىكاكى دا ب كەسەكى زىرەك و ئاقل و خودان

كەسپىيەتتە بىر جان و تىگەھىشتى بەيتتە ھۇمارتن، لەورا دى بىنن ئەو جىئىل ھەول دەت كەسپىيەتتە خۇ ب سەلمىنىت د گەلەك ھەلوپىستان دا كارىن مەترسى دار دكەت داكو دۇرماندورى وى دان پىدانى پى بكم.

د قى قۇناغىدا زارۇك بەرەق قۇناغا ھەرزەكارىن دچىت، لەورا ب قۇناغەكا نازك و ھەستىار دەيتتە ھۇمارتن، ئەف قۇناغە بۇ پەرورەدەكرنا زارۇكى و ھەك قۇناغا دووماھىيى بۇ ۋەرگرتنا ناموزگارپىن راستەوخۇ دەيتتە ھۇمارتن، زارۇك گەلەك ژ بابەتىن مەئەنەوى ب باشى تىدگەھىت، ئاگەھ ژ گەلەك رەوشت و تىتالىن دناق كۇمەلگەھى دا، چ ئايىنى چ شارستانى ھەبە و دى شىت وان رەوشت و تىتالان كو پتر د قالىن مەئەنەوى دانە شلۇقە بگەت، لەورا گۇنتىن قى قۇناغى ژى ئالوزتدبىت و ل دووف پىشكەفتنا ھىزى يا زارۇكى ئەف گۇتتە ژى پىش دكەقن ب رەنگەكى كو زارۇك د ھەردو قۇناغىن بەرى دا نەشىت قان گۇنتان ب باشى و دروستى شلۇقە بگەت.

بۇ نموونە:

1. ((نەبە خۇى يا ھەمى گارارا))^(۱۰۱)

ھەر ۋەكى مە نامازە پى داى د قى قۇناغى دا زارۇك ھەول دەت كەسپىيەتتە بۇ خۇ بىنىت ھەتا كەسپىيەتتە خۇ دناق جىكاى دا ب سەلمىنىت، لەورا ھەر كارەكى كو ژ ئاستى وى ژى بلند تىر بىت ماين خۇ تىد كەت پىخەمەت سەلماندانا رۇلى خۇ و كەسپىيەتتە خۇ و ل قىرە باب و باپىرىن مە شىيانە سنوورەكى بۇ نىشاناندانا شىيانىن زارۇكان ديار بگەت ب رەنگەكى كو وان تىبگەھىن كو ئەويى د قۇناغەكى دا كو ھىشتا رۇلى وان ب وى رەنگى ئەو ھىز دكەن ئەيى بەرچاقە كو ئەف داخووزا سنووردارىكى ژى ب بەراوردكرنەكى ل گەل ژيانا كوردەۋارى دەيتتە كىن.

ھەر ۋەسا بۇ قى قۇناغى ژى گەلەك نموونەيىن ب قى رەنگى يىن ھەين ژ وان گۇنتىن مەزنان كو ھاتىنە گۇنتىن بۇ پەرورەدەكرنا كەسپىيەتتە زارۇكى

كورد ژ وانا-

- بەجر ب دەقن سەمى پىس نابىت.
- برا براىە، بازارى جودايە.
- بوبە خۇى يا ھەمى گارارا.
- ب ئاخفتنا خۇش مار ژ كونى ئىنا دەرى.
- بلا خودى يارىبىت، بلا دونيا ھەمى نەيار بىت.
- ھەچىن دەرگەھى ئىكىن بقونىت، دەرگەھى وى ژى دى ھىنە قوتان.
- ئاگر ژ دەھمەنا مرۇقى بەردبىت مرۇقى.
- ئاخفتنا خۇش و نەخۇش ژ دەقەكى دەردكەقن.
- ئاسن ب گەرمى دەيتتە چەماندىن.
- ئاخفتنى سن جارىبە بەرگۇتنى باشى بىژە.
- ئاق ل سەر ھەقى پى، رادوھستىت.
- ئاسنى بى ئەساس، نە دبىتە شىر، نە دبىتە داس.
- ئەمانەت ھەلامەت.
- ئىنسان تۇقى مرنى يە.
- بلا شىرتە بخۇت، بەلى رويقى جىلى ل تە نەكەت.
- بىرىندار ئىشنا بىرنا خۇ دزانىت.
- بلا دوژمنى مرۇقى ب ئاقل بىت، بلا دوستى مرۇقى نە دىن بىت.
- بەرا نەھاقىژە سەمى دا نە رەويت.
- بىنە زەھمەتنى، بخۇ نەعمەتنى.
- بۇ وى كەسى بىرە، پىن خەمىت تە ھەلدگىت.
- ب لەزى چ جار ناگەھى مرادى.
- بەر ژ ئەسلىن خۇ گرانە.
- بەرىكا خۇ ب پارت خەلكى گەرم نەكە.
- پارە قىرنا دەستانە، ھەكە شوشتن چ نامىنىت.
- پەشيمان ل نىقارنى ژى بزىرىت ھەر باشە.
- پىچەكىن بخۇينە، گەلەكى بزانە.
- پىشتى مرنى توبە نىنە.
- تىشتى تونە بىنى باۋەر نەكە.
- نەمبەلى كلىكا دەرگەھى ھەزاربىيە.
- جىرانى نىزىك چىترە ژ براينى دوپىر.
- جەب مېھقانانەنگ نابىت.
- چ ھەرد ژ مالا مرۇقى خۇشتىر نىنن.
- چ جار مرۇقىن خۇ نەدە ب خەلكى بىيانى.

پەيوەندىيان دىناقبەرا رەگەزى خۇ و رەگەزى بەرامبەر دىكەت چۈنكە سەرىۋىزىن ۋى يىن قى قۇناغى دىكىمىن چىدىيىت توۋشى نارىشان بىيت، لەورا باب و باپىرىن مە ب ھارىكارىيا گۇتتىن مەزنان كو يىن گىرداينە ب قى قۇناغى قە ھەول داينە ئىكەم جار رىنكخستەكى بىنخە دىناق قان جۈرە پەيوەندىيان دا و ئەۋزى ب دانا ژمارەكا پىزانتىان ل سەر قان بابەتان و دوۋم جار پىنكۈلى دىكەن ب شىلۇقەكرنا سنوورىن رەۋىشت و تىتالان يان ئايدولۇزى يا بەرىلەف سنوورى قان پەيوەندىيان دەسنىشان بىكەن.

- (برا چىايىن گرانن)^(۱۰۳)

قۇناغا (۱-۲-۳) دا زارۇك يىن گىردابە ب دايك و بايىن خۇقە، لەورا چ ب ھايەكى مەزىن ۋەك پىندىقى بۇ خۇشىك و براپىن خۇ نا دانن و چىدىيىت مەلانا دىناقبەرا وان زى دا ھەر ژ بەر قى چەندى بىت، لى پىشتى قۇناغا پىنگەھىشتىن پەيوەندىيا ھەرزەكارى ل گەل دايك و بابان كىم دىبىت و بەرۇقاڭزى قى چەندى پەيوەندىيا ۋى ل گەل خۇشك و براپان ب تايىبەت براپان (ل دوۋف سىستەمى غەشىرەتى) ب ھىزىر دىبىت و چۈنكى ژ لاين ھىزى زى گەھىشتىبە ئاستەكى بىند ب رەنگەكى باش بەھايى وان دزانىت باب و باپىرىن مە ب مفا ۋەرگىرتن ژ قان پىزانتىان و زانىنا پىندىقىن ھەر كەسەكى بۇ كەسەكى دى ب تايىبەت برا ب برا ھەول داىبە گىرنگىيا خۇ بىنخە سەر قى بابەتى دا ئىكەم جار ئەو ھەرزەكار د سنوورى جفاكى دا بىتىن ئەمىنىت، ھەر ۋەسا بىنەمايىن غەشىرەتى زى كو جفاكى كوردى ل سەر ھاتىبە ئافاكرن بەھىنە پاراستن.

۲. ((بخۇزىا كەس ناگەھىت جۇتى كەزىا))^(۱۰۴)

د دەمى ھەرزەكارى دا ئىك ژ گىرنگىرتىن تىشتان ل دەف ھەرزەكارى رەگەزى بەرامبەرە ب رەنگەكى كو مەزىن ھىمى و ئومىدىن ھەرزەكاران دەھبۇونا پەيوەندىيان ل گەل رەگەزى بەرامبەرە كو ھەلگىرى جوانترىن سىفەتان بىت، باب و باپىرىن مە ب ھەبۇونا پىزانتىان ل سەر قى قۇناغى و مفا ۋەرگىرتن زى ھەول داىبە ب بەراۋردىكرنا قى دىاردى ل گەل ئەو پەياما وان

- چوون ب دەستىن مۇقى يە، ھاتن ئە ب دەستىن مۇقى يە.
- چ زى كەسىن نەخۇشتر نىنە.
- خالەتى بىھنا دەبىكى زى دەبىت.
- خەبەر ئەگەر دەرگەقتىت ژ زارا، دى كەقنە بازارا.
- بىنقە نەجارا، ۋەكى ھەر جار، خودى ئىكە دەرگەھ ھزار.
- خودى چ ل ئەنىن ئقىسى يە، دى ئەو بىت.
- چاقىت خۇ ژ راستى يى نماندن.
- ھەمى دار دەھىنە سۇتن، بەلى ھەمى تاخفتن ناھىنە گۇتن.
- ھەتا مۇق ل سەر دەستا بىنقە نەچىت، قەدرى بىا نزانىت.
- دىنا ۋى يا دەھمى غەردارا.

قۇناغا پىنگەھىتى:

ئەف قۇناغە قۇناغەكا ھەستىارە كو تىدا گوھۇرىنن فسىۋولۇزى و دەروونى ب سەر زارۇكى دا دەپن زارۇك ب قى چەندى ژ قۇناغا زارۇكىنى يىن بەرەف قۇناغا ھەرزەكارى قە دچىت، ئەو گوھۇرىنن د قى قۇناغى دا چىدىيىت دىنە ئەگەرى ھندى كو گوھۇرىن د گەلەك ھەلوپىستىن ھەرزەكارى دا دروست بىن ب رەنگەكى كو ئىدى ئامۇژگارىان ب رەنگەكى راستەوخۇ ناۋەرگىرت، چۈنكە خۇ خودان كەسايەتتەبەكا جىاواز و ب ھىز دزانىت ھەمى دەمان ھەول دەت ل دوۋف تىگەھىشتىنا خۇ برىاران بەدەت، لەورا گەلەك ژ گۇتتىن مەزنان يىن گىرداى ب قى قۇناغى قە ب رەنگەكى نە راستەوخۇ دەھىتە گۇتن داكو ھەستى ۋى ھەرزەكارى برىندار نەكەت يان ھەستەكى بۇ ۋى چىنەكەت كو ئەو ۋى گۇتتىن ۋەك مابىتكرن د ئافاكرنا كەسايەتتەبەكا خۇدا بىنىت، زىدە بارى ئەو گوھۇرىنن فسىۋولۇزى ئەۋىن دىنە ئەگەر كو زارۇك بەرەف قۇناغا ھەرزەكارىن بچىت كو دىتە ئەگەر كو سەرنجا ۋى بەرەف رەگەزى بەرامبەر (كچ يان كۇر) دچىت و ھەست ب پىندىقى بۇونا ھەبۇونا

بوون و ھەموو خۇشپىيىت ژيانى و دىئىترىتە مرۇقى تويىن ئازادى تەدقىت رىئا باش يان يا خراب بگىرى. ((دار ئازادى ب خويىن و خويىدانى تى ئافدان))^{۱۱۰} بى گومان پەيضا ئازادى پەيغەمكا پر رامانە و سەركىشايە ھەمى ناستەنگىن ژيانى يە، ئەف گۆتتە ب وئ مەرەمى ھاتىبە گۆتتە و ئازادى يا كەفتىبە بن پەرا خو بەخنىكرن و قورىانىدانى، بۇ دەستفە ئىنانا ئازادىن، ئانكو دقىت مرۇف ھەول و بزافا بگەت كو ب ھەر رەنگەكى بيت ب سەرەخۇيى و سەرەسنى بژىت و ھەمى پىنكفە بزافى بگەن و خۇ ژ بندەسنىن رزگار بگەن.

۲- ناشتى و تەناھى:

ناشتى و تەناھى ۋەك بابەتەكى مرۇقايەتى دناق گۆتتەن مەزنان دا ب ئاۋايەكى بەرفرەھ ھەبوويە ژوان گۆتتەن:

(مرۇف ماری ل سەر ئاقى ناکوژىت)^{۱۱۱}

مرۇقى چەند دوست ھەنە، ھند دوژمەن ژى ھەنە، ئەقجا دقىت ھەردەم ئەول بەر سىنگى ئىك نەراۋەستىن، دقىت گىيانى ئىپورەمىن دناقبەرا وان دا ھەبىت، ئەف گۆتتە ژى بو قىن مەرەمى ھاتىبە واتە خۇ ئەگەر دوژمەن مرۇقى ل سەر ئاقى بيت ناچىبىت بكوژىت و توند و ستەمى لى بگەت و دقىت ئەو داخازا ناشتىن بگەت چونكى ئىك ژ بەھايىن بەرزىن و مرۇقايەتىنى يە.

۱) ئەگەر مرۇقى شەررەر، دقىت جەھى سولجى

بەھلىت)^{۱۱۲}

چ مرۇف نىنە كو خەلەت نەبن، ژيان ژى يا بەردەوامە و ھەمى ھەفركى و خۇشى و نەخۇشى يە. مرۇف دقىن گىزقانگا ژيانى دا گەلەك جارار دكەفیتە شەر و ژورانبازيان بەلى يا فەر ئەوۋە مرۇف دارى ژىن نەبىت پاشى ژيان ب دروستى رىفە ناچىت. دگەل دلمان و شەرى و لىكدانى دقىت لىبۇرىن و چاقنىقاندن ل ھندەك پرسگرىكان بىتە كرن. ژ كەفن دا دناق مللەتى كورد دا مە دىتەبە گەلەك جارار پشنى شەر خويىندارىن (سولج) دەھتە كرن

دقىت بگەھىنن ب باشترىن رەنگ كو ب ئاشكەرەترىن شىۋە ئەو پەيام گەھاندى يە، ديسان بۇ قى قۇتاغى ژى ۋەكى يىن بەرى ھندەك گۆتتە يىن ھەمى ژ وانان، - براين خراب چىترە، ژ خويىندارى باش. - خراب دىت مالا زىرا، بەلى خراب نابىت مالا مېرا. - خويىن بخويىن ناھىتە شوپىشتن. - دىبەر ماری را بيورىن، دى مويەكى ژى كىشىت.

گۆتتەن مەزنان:

گۆتتەن مەزنان گۆتتەكا كورت و پر رامان دەرىنىن ژ سەرىورا مرۇقى دگەت دوژىن جودا جودايىن ژيانى ۋەكى اسىياسى، نابوورى، چفاكى... ھند) ب ئارمانجا پەند ۋەرگرتىن و بەختەۋەرگىرنا ژيانا مرۇقى و نەھىلاننا شاشىيان، ئەف ۋەكو كورنە پىناسەكى بوو بو گۆتتەن مەزنان بەلى دەربارەى نايبەتمەندى و رەگەزىن ۋى، مە ئەو فەكۆلىنا خۇ دا بەھس نەكرىبە، چونكى گەلەك فەكۆلىن ل سەر ھاتىبە كرن، لەوما ئىكسەر دەست ب پراكىبكرنا گۆتتەن كرىبە. ژ گرنگىرنا بابەتىن مرۇقايەتى د گۆتتەن مەزناندا ئەفەن ل خارى ئە.

۱- ئازادى و سەرەستى:

ژ گۆتتەن ل سەر قى بابەتى:

((ئەگەر سەرەست نەژى، مەن خەلاتە بو گىيانى))^{۱۱۳}

ژيان ب سەرەستى و ئازادى خۇشە، ئەگەر مرۇف ب حەز و قىان و ئارەزوۋيا خو بزاقى دژيانى دا نەكەت ۋى دەمى نەبوونا مرۇقى ژ ھەبوونى باشترە، ژبەر ھندى ژى گەلەن جىھانى يىن بن دەست گىيانى خو دكەنە قورىان پىخەمەت راكرن و نەھىلاننا بن دەستىن و دابىنكرنا ئازادىن، چونك و نابىت مرۇف ۋەكى نامىرەكى بيت و خەلكەك مرۇقى ل دوۋف ھەست و قىان و ژىۋ ئارمانجىن خۇ بىرئەبەت. مەزىنترىن ئازادى ژى ئەوۋە يا خودى داىە مرۇقى، د سەر ھەموو ئەو تىشنىت خودى داىە مرۇقى ژبوون و مەزىن

كو ئەقەزى سىفەتمەكن باشە دگەل قى گۈتتىن چەندىن گۈتتىن دى ژ ھەنە.

۳- ۋەكەھقى و دادپەرورەرى:

ئەف بابەتە دناق گۈتتىن مەزنان ب ناوايەكن بەرفرەھ دەنتە دىتن ژ دو ئالىان قە ئەو ژى دژاتىكرنا ئەزاتىن و ئەدادپەرورەرىن و گىرنگى دان ب ۋەك ھەقى و دادپەرورەرىن ۋەكى:

11 ئەفشۋىكىن بەرى خۇيە)) 11۹۹

مرۇف د پىكھاتنا خويبا بايولۇزى دا ھەموو ۋەكو يەكن پىدقىيە جوداھى دناقبەرا مرۇقان دا ۋەك (مرۇف) نەھىتە كىرن پىدقىيە ئەرك و ماف ژىو ھەموويان ۋەك يەك بن و ئەگە ئەف سىستەمە ئىكچو و دى چىن دروست بن و دى مافى كەسىن بن ھىز و بى شىبان ھىتە پىشلىكرن و ھەر كەسەك ژى دى بو بەرزەۋەندىا خۇ كاركەت و ئەف گۈتتە ژى ب قى مەبەستى يە كو تىن دى تەفشى خۇ بەرى خۇ بىت و ل قىرى مرۇفایەتى زور لاواز دىت ئەفە ژى ب دىتتا ياسايتىن ئەكمانى و ياسايتىن مرۇفایەتىن با رەت كرىيە.

- ھەمى كەس ئاغايىن مالا خۇيە. 11۰۰

دەمى خودى مرۇف ئەفراندى و دروست كرى چ جوداھى نەكرىيە دناقبەرا ھەزار و دەولەمەندان، بچوك و مەزنان، دەستھەلات و بى دەستھەلاتان، ناچىبىت سىتەم و زۇرى ئى بىتە كىرن، ئەقى گۈتتا سەرى ژى دەرىرىن ژقىن چەندى دكەت كو ھەرژ كەقندا و ھەتا نوکە جفاكىن مە ل دووق ئاغا و بەگان دچىت و ئەو دەستھەلاتا خۇ بىسەر خەلكى ھەزار و فەقىر دا دەسەپىن ھەر دىسان ب وى مەرەمى يە كو ناچىبىت ئىك زۇردارىن ل ئىكى ب ناقى ئاغايەتى ئەز ئاغامە بکەت، چونكى ھەر كەسەك ئاغايىن مالا خۇ يە.

۴- براپەتى و دوستايەتى:

ئەف بابەتىن مرۇفایەتى جەختى ل سەر مرۇقى ۋەكو مرۇف دكەت ئانكو مرۇف ۋەكو براپى مرۇقى د ژيانى و ھەبوونى دا ژ گۈتتىن ل سەر قى بابەتى:

11۱۱ (دوستى چاك چىترە ژ براپى خراب)) 11۱۱

ھەقائىنى و دوستايەتى ئىك پەبوەندىپىن ب ھىزە دناقبەرا مرۇقان دا ئىكە ژ سىفەتىن بەرزىن مرۇقى، ديارە ھەر ژ كەقندا باب و باپىرىن مەزى گىرنگى ب قى پەبوەندىن دايە و بەرز راگىرىيە لەوما ئەف گۈتتە گۈنپىيە چونكى ھەقال و دوست ژ ھەر كەسەكى نىزىكرت بۇ مرۇقى و ھەقائى ژى ئەوە بى خۇشى و نەخۇشى و بەرتەنگىبان ل ھەمبەر مرۇقى رادوۋەستىت و دەستى ھارىكارىن بۇ مرۇقى دىرژ دكەت و ئەگەر مرۇقى ھەقالەكن ب قى رەنگى ھەبىت گەلەك باشترە ژ براپەكن خراب،

11۱۲ (دوستى لەھەنگامى تەنگى ى ئەزانرى)) 11۱۲

ئەف گۈتتە ب وى مەرەمى ھائىيە كو مرۇف گەلەك جازان تووشى دەلىقىن بەرتەنگ و نەخۇش دىت مرۇف پىدقى ب كەسانىن دى ھەبە دابارى مرۇقى سىك بکەت، ئىك ژوان كەسان ھەقالن، گەلەك جورىن ھەقالان ھەنە، لى ھەقال راست و دروست و ژدل جەژ ژمرۇقى و ھەقائىن دكەت ئەوە بى دوان دەلىقىن تەنكا رو رەش دا ل ھەوارا مرۇف بىت و دگەل ئىش و ژانىن مرۇقى بژىت و خۇ ل مرۇقى بکەتە خودان و باپى چىدبىت بو مرۇقى بکەت، ئەف گۈتتە و چەندىن گۈتتىن دى ژى ھەنە.

۵- پىكفە ژيان و لىبوورىن:

دناق گۈتتىن مەزنان دا پىكفە ژيان و لىبوورىن چ برەنگەكى راستەخو يان نەراستەخو بو ئارمانجا ھەبوونا ژبانەكا ھەقىشك و تژى لىبوورىن دناقبەرا مرۇقان دا ل سەر رويى ئەردى:

11۱۳ (ئىشئا تلىن، ئىشئا لاشى ھەمىن)) 11۱۳

خۇشتىن ژيان ئەوە يا مرۇف پىكفە ب ئىك دەست و دل و ب ئىكگرتن دژى، نوپەرەكى و نە پىككرن دەردەكى كوژەكە بو مللەتى، پىدقىيە مرۇف مېنا لەشى كارىكەت و مرۇف بىنە تەمامكەرىن ئىك و دو ۋەكو ئاقاھىيەكى داکو بى موكم و ب ھىز بىت ھەردەمى لېنەك دقى ئاقاھىيى دا دىكېت يان خراب دىت بىگومان كارتىكرىن ب ئاقاھىيى ھەمىن

بىن ل دەرگەھى كاكى دى ھىت، ھەرۈك دىن گۈتنى دا (تەماھى ژ زەنگىنايە، مەردىنى ژ فەقىرانە). ھەرۈسا د بابەتن قەنجى و چاكىن دا ئەف گۈتنا خارى ھاتىيە:

((چاكىن بگە و دئافىن دا بەردە))^(۱۱۱)

بابەتن چاكى و قەنجى ئىك ژگرنىگىن بابەتنىن مەرقاپەتى نە واتە چاكىن بگە دوور ژ رەگەز پەرسىتىن و دەمار گىرىن و دقنىت مەرقاپە چاكىن دگەل گىشت مەرقاپەن بگەت، چ ھەزار بىت با زەنگىن و ھەنا دگەھىتە ۋى رادى كو مەرقاپە چاكىن دگەل دوژمىن خو ژى بگەت و ئەف گۈتنە ژى بو قى چەندى ھاتىيە كو ھندى ژ مەرقاپە بىت مەرقاپە باشىن دگەل مەرقاپەن بگەت و ۋەكى گوتى د ئافىن دا بەردەت.

بابەتەكى دى بىن گىرنگ بابەتن راستگۈيى بە كو ئەف گۈتنە بو ھاتىيە:

(ھەرگەسىن ب حىلە بۇيت، دى ب ھەزاري مەرت)^(۱۱۲)

ئەف گۈتنە ب ۋى رامانى دەنت كو مەرقاپە دقنىت بىن راستگۈيىت، راستگۈيى ژى ئىك ژ رەفتار و سىفەتنىن بەرزىن مەرقاپە يە كو دقنىت مەرقاپە پىكىرىن بىن بگەت، ھەرۈسا خودايى مەزىن ژى فەرماتىن ل مەرقاپەن دگەت كو دقنىت راستگو دەست پاك بىن، حىلە و فىلان ل مەرقاپەن دى نەكەن چۈنكى ئەو مال مولكىن ب فىلبازىن دەنت، ھەرىن بەردەوام نابىت رۇۋەك دى ھىت بو ۋى نامىنىت و ھەر دى ب ھەزاري مەرت.

دبابەتن ھەفگىرتنا مەرقاپەتى، ئەف گۈتنە بو دەنت: ((پەزى بىن شىقان رزقى گورگى يە))^(۱۱۳)

رامانا قىن گۈتنىن ئەو كو پىندىبىيە ئىكگىرتن د ئاقبەرا مەرقاپەن ھەبىت.

و مللەتى ھەمى ئىك بگىرت و نەھىتە ژىكشەكرن، چۈنكى ئەگەر ھەفگىرتن نەبىت، ۋەلاتىن داگىرگەر دىشىن ب ساناھى دەست ب سەر ۋەلاتىن مە بگىر و داگىر كەن و دى ۋەكى قى پەزى بىن شىقان لى ھىبىن و دى بىنە خوارنا گورگى و دى ئازادىيا خو ژ دەست دەين.

دگەت، ئانكو پىندىبىيە مەرقاپە دىخۇشى و نەخۇشيا دىشىنى و شەھىبانان دا بىن پىشكدارىبىت و خو ژ چىككىن خو قەدەرنەكەت و مەرقاپە قەدەر ژ چىككىن بىن لاۋازە ھەر ۋەكى دقنى گۈتنى دا (گورگ پەزا قەدەر دىخوت).

((خولى گوت گولى، ھەكە ئەم ملن خو نەدىن ل بەر شولى، كولكىن مە نابىت عولى))^(۱۱۴)

مەرمە باب و پاپىرىن مە ژقنى گۈتنىن كو مەرقاپە ھەمى پىكشە دەستىن و خو بەدەنە ئىك و پىكشە كار بگەن و ھەردەم نىزىكى ئىك بىن و ھارىكارىن ئىك بگەن داكو بىشىن ب ئازامى بۇين و بەختەۋەرىن، ئەم ۋەك مللەتن كورد كو چەندىن سالان ل ژىر بىن دەستى و زولم و زوردارىن دىنالىن و ئەفروكە ئازاد بوۋىنە، لەوما قەرە ئەم ب مۇسلمان و ئىزدى و مەسبىحى و كىلدانى... ھەتد پىكشە دەستىن خو بگەينە تىكدا و چىككەكىن نەۋۋەنى پىك بىنىن و پىكشە ژبانەكا خۇش ھەبىت.

۶- بابەتن مەرقاپەتى ب گىتى:

ژىلى بابەتن مە بەخسكىرىن چەندىن بابەتن دى ھەنە كو مەرقاپەتى بىخو قەدگىرت مېنا (ھەزاري، مەردىنى، خىرخوازى، ئىكگىرتن... ھەتد، بو نەۋۋەنە دبابەتن مەردىنى دا ئەف گۈتنە بو ھاتىيە:

(بىبە مېفانى فەقىرى مەرد، نەبە مېفانى زەنگىن نەمەرد)^(۱۱۵)

دقنى گۈتنى دا گىرنگىرىن بابەت دەنتە دىتن، ئەۋۋى بابەتن مەرقاپەتى يە و بابەتن مەردىنى ئىنو ژوان بابەتايە كو جەھەك بەرز دئاف چىككىن كوردى دا ھەبە، د قى سەردەمى دا ۋەكى يا ديارە كو كەسىن ھەزار و بەلەنگاز گەلەك مەرد ترىن ژ كەسانىن زەنگىن، چۈنكى مەرقاپە زەنگىن ھەردەم چاقى ۋى بىن ل مالى ۋى و پارى ۋى كا چ ژكېم بوو چ زىدەبوو، بەلن مەرقاپە ھەزار د سەر ھەزارييا خو دا چاقى ۋى

مامك يان تشتيك

نيماميل تاها شاهين

دوباره دين وهگرنييه، (مامكى منو مامانى) يان
(تشتيكي منو تشته).

ناهرؤكا مامك و تشتيكان:

مامك وهك پيشچاق، پتر كيش و كبلابيا زانين و
تيگه هشتتا بهر و بير و هشتين سهردهمكى كهفن
و بوريين ساقا، دده دياركن، ساده و ساكاريا سهر
و سيمايين زين و ژيارهكا يوري پيشه دياره، خودانكرنا
پهزي، كيانا مهشكن، جوت و ههفجار، داس و جوني
و دستار، نهقه همي شاهمن. هتا پراييا دياردهبين
سرؤشتي نهوتين ب ناف يان ب نيشان، د ناف كراري
گهلهك مامكانده هاتين، وهك شهف و رؤژ، عهور،
دووكيلا داران، ستيزين نهسمانهكي سايب و زهلال و
گهلهك جانهور و نهير و نهوالين ديتنا وان نها ل بهر
گهلهكان ب زهحمهت، چارچؤف و سنووري جيهانهكا
بهرتنگ و نهفرهه بهرچاق دكن، لئ د گهل فن
همييين زي، ثقافهكا كيم ز مامك و تشتيكان،
نيشانين نووچيكرن پيشه ديارن و بهرسفا وان هندي
دگههينت كو فهريزا سهردهمكى پاشترن، بهلن
كيماي و فهتلازيا وان، نيشارهتن ددت، كو چان و
شارستانيا نهقرؤ، دهرفهت و دهليقه د سنگن داپرتن
و چيكرنا زندهتر مامك و تشتيكانده، گههاندويه

مامك يان تشتيك، پشكهكا گرنگن ز فلكلوري
نهئيسيين ملهتن كورد كول هر چوار پارچهبين
كوردستاني د ناف خهلكيده بهلافن، نهف مامك و
تشتيكه، زاردهف، دهست بو دهست، بابك بو بابك،
دئنه فهگيران و فهگوهاستن، ناسينا كهسين بو
جارا ئيكي چيكرين و داپرتين، گهلهك ب زهحمهته و
ب سهرهلبوونا نهگهرين پهيدا بوونا وان بو جارا ئيكي
هيژ ب زهحمهتتره.

پينااه:

دهستهواژهيمكا ليكنينايي و وينهدارا روخسار
ناشكيرا و رمان تهمرى و فهشارتي و ز بهركريه،
دوباره، د قالب و كراسهكي كورثهپ و گفاشتيده،
مهزم و مهخسهدهكا ئيكسهر نهديار و فهشارتي
دگههينت، كو تنن هندهك نيشانين نهئيكسهر
زي هاتينه دان، و گهلهك جاران بهرسفا وي د ناف
كؤمهكا پهيفين پيش و پاشكريده هندا و بهرزهيه،
پيشتر و د سهردهمكى دهستنيشاننهكريده، ز
بهري كهسهكي كهفنى نهناسفه، هاتپه داپرتن،
و وهك بسبار رابهرى كهسهكي يان كؤمهكي دئنه
كرن، مامك و تشتيكان نافن خوه، ز فان ههردو
دهستهواژهيين كو گهلهك جاران د سهرى وانده

(بەرسىف: بىنجامەيە، بەجامەيە)
 - درىشە، درىشە، كەرۋ درىشە.
 (بەرسىف: درىشە)
 - زك ل زك، دار ل كونك، شوغلى زك.
 (بەرسىف: داستارە)
 - سەر ل دا تە، بىن ل تە، گوى رەن بابى تە.
 (بەرسىف: مەشكە)
 - كا چۇ ما دان.
 (بەرسىف: كا چۇ رەخەكىن و دان ما د جەنن خوەدە د دەمن بىدەر ھلاقتىنىدە)
 - كورپى كورپى منۇ، براين مىررى منۇ.
 (بەرسىف: كورپى دەيكەكەيە خوە بۇ كورپى خوە كرىيە پىنگوھۆركا دەيكا مىررى خوە).
 - گەرمە، نەرمە، دۇخىنىن فەكە، ھەكە مە نەخوار ل سەر مە.
 (بەرسىف: غورركن)
 - مەھا من پايىزى مر، بەھارى گۇشتى وى كەلاتد.
 (بەرسىف: بەھار نافتى ژنەكەيە)
 - چۇمە زەقىيەكا خرەبەر، من داپىرا تە دانا سەر، باپىرى خوە ژى ھافىتە سەر، كادىيا [دووكىلا] شىن ز قۇنن برە دەر.
 (بەرسىف: داستارە)
 - ھەلدكىشمە تە، دادكىشمە تە، رەپرەپۆكىن خۇ دېمە تە.
 (بەرسىف: كەفچك)
 -- ھەپلەمچە، ھەپلەمچە، ھزار مىزا دكەت، ھەر كچە.
 (بەرسىف: پارەيە)
 - ھاقىنىن فراقىن چىكر، پايىزى فراقىن ز نوو بر دا پالا.
 (بەرسىف: ھاقىن و پايىز دو ژىكن)

زمانى ھندەك مامك و تىشنىكان، ھۇستايى و بىلمەتيا مامكدارتزان د كراسىن چەند پىسيار و گرنھشكەكىن ۋەك تەلىسمانندە ديار دكت، ژ بو دان ھندەك مەرەم و مەخسەدان، ب شارەزايەكا بى وىنە

رادەيا بىنپركرنى، ئەفە چەندەك ژ وان مامك و تىشنىكانە، ئەوين ژ قەرىزا سەردەمن ئەفرۇ،
 - تەنويرا مەتن، قەلەك كەتن، دەستى كەسن ناگەھتى.
 (بەرسىف: تەنگە)
 - سەرى وى ب سەر سىنرا كەقتىيە.
 (بەرسىف: زابنە)
 - سەرقە سىلە، ژ نافدە زىرە، ژ بىشە ئافە.
 (بەرسىف: لۇكسە)
 - سەرقە چركەچركە، بىشە چركەچركە، ۋەلا بابۇ خوەش تەقرە.
 (بەرسىف: سەعەتە)
 - دئاخشت بىن دەفە، گولن دىت بىن گوھە.
 (بەرسىف: تەلەفۇنە)
 - ژ زكىن دا خوە دەردكەفت، پىشتا بابى خوە دخوەرىنت.
 (بەرسىف: زلكىن شىخاتىيە)

مامك د بىياتا خوەدە، قەرىزا سەرىزەكەيە، روخسار و ناقەرۇكا وى، رەھوانى و شارەزايەكە ديار دكن، مامك جوونەپارەيەكە، د ناقەرا مامكبىزى و گوھدارىدە، يارەيەكە د لاش و گەودى دەسنەواژە و چەند پىسيارەكىن بەرسىف بەرچاڧ يان فەشارتى و مرقۇخاپىندە، يان د قالبن كۆمەكا وىنە و شەبھاندن و خواستىن (استعارە) و پەيشىن خودان گەلەك رامانندە، كو چارنا ھندەك ژى، ب سەرقە خەبەر و قەجناقندىن و ژ بىشە كەنىنە، ئەفە چەندەك ژ وان نەموونەيانە ئەوين قىن ئىكىن بەرچاڧ دكن:

- ئەز چۇمە ناخىن ژىرى، ژنا ل سەر مىررى، من گۇتن دى چ كى؟ گۇ، دى ئىنمە نىرى!!
 (بەرسىف: داستارە)
 - تەير دىرت پووش ب ملانفە.
 (بەرسىف: تەير دىرت پووش ژى ب مل و بەتەنانفەيە)
 - چۇم بەر دەرى، دارى رابووى بەرى، قاتى ئىنا سەرى.
 (بەرسىف: ئاشە)
 - داركىن دوتا، تە د خوە قوتا.

گوهداران و خورتكىن و تىلكرنا هزارا وان، ب رىكا ھلىخستن و شارانن و ناراندنا گيانن قەبىكىن و ھەفرىكىن، ب رىكا مژوولكىن و شلقاندنا ھزرى، كو چىترىن رىكە سەرنج پى بىتە كىشمان و زىرەكى پى بىتە جەرياندن و باوهرىيا دو ئالىيان (مامكىبىز و گوهداران) پى بىتە تىر و تەزىكىن و خوھجەكىن، و ھەقبەندىيىن چىكاكى د ئاقبەرا ھەردو ئالىياندە موكومتر لى بىن.

۳- كۆمكىن و قەفاندنا ھزركىن د چارچۇقى بابەنەكىدە و ئازۇتنا بەر و بىر و بالا گوهدارى بۇ وى سەمتىن! بۇ وى پووكار و جەن، ئەوئ مامكىبىزى دىقت. ئەقەزى ئىكە ژ رىك و شىوازىن پەروەردەكىن بىن سەركەقتى.

ھندەك نوونە ژ مامك و تىتىكان:

- ۱- ئەز چۆم مالا حارس، من پسباركر ژ خەلكىن فارس، كى دىتىبە گوشتىن ب گارس. (بەرسىف: ھەزىرە)
- ۲- ئەز چۆم گوندى تارى، من بەرى خوە دا ئاقارى، جەفت ددانىت د دەقى مارى. (بەرسىف: جۆنى گايان)
- ۳- ئىرەقە دار، وىقە دار، ئىكىن د ئاقدە كۆرەمار. (بەرسىف: خەنجەرە)
- ۴- ب تاقى قەكە، تەماشەكە. (بەرسىف: عەينەيە)
- ۵- ب مستى ناچتە تەستى. (بەرسىف: رومە)
- ۶- بزنا كاله، ل پشت دىوارە، ئە ددۆشم و ئەدفرۆشم. (بەرسىف: مۇرىيە، مۇرىيە)
- ۷- بزنا مەلاي، چۆ سەرى چىياي، نەھىلا داقا گىاي. (بەرسىف: دەقكە، گوپزانە)
- ۸- بىدەرا ل پشتا خانى، كا چىترە ژ دانى. (بەرسىف: پامبوويە)
- ۹- پەزى عەلۇ مەما، بەردا جەما، ھەتا سىپىدى كت زى نەما.

ملىن تفاقەكا بىژە و پەيىن د دەست مەدە مرى بان نىقىمى، دابىنە ھەف و پىكفە رىستكرىنە و كرىنە گىانەكى زىندىيى جەن گوھشىن و عەجىبگرتنى. ھندەك گوئىن دى ھەنە، زىرەكىيا ل سەرنك دوبارەكرنى پى دىتتە جەرياندن. ژ ھندەك رىستە و دەستەواژەيىن بەمف تىكھلكىشمايى و نىزىكى ئىك و پىش و پاشكرى پىكھاتىنە، ژ بەر نىزىكاتى و ھەكھەقىيا ژ دەف دەرىخستن پەيىن گەلەك ژ وان، بان نىزىكاتىيا جەدەركىن تىپىن ھندەك ژ وان پەشقان، ئەو و مامك ژ ئىكا نەركى و لىنانىقە، د گەلەك سەر و پووياندە، نىزىكى ھەقن، قان گوئنان، ھەنا نھا چو ئاقىن تايبەت لى نەھاتىنە كرى، و ئەو ژى ھەر ل سەر حسىيا مامك و تىتىكان دىتتە ھەژمارتن. ئەقەزى تفاقەكن ژ وان گوئنان:

- ۱- پىشك و مىشك وى ل سەر دەرخوونكى، من پىشك خوار ما مىشك.
- ۲- جۆمە دەرافى رىلا، پىرەمىرەكى ئاف ژ سەر من ۋەرگىپرا، من مەركا خوە د كوونا وى ۋەرگىپرا، وى مەركا خوە د كوونا خوە ۋەرگىپرا.
- ۳- حوسۇ خمسى بھەشىنە، حوسۇ تو خوەش خمس جەشىنكى.
- ۴- پووقى د رھا پوولپىرە لوورى.
- ۵- سىف گندىرى من سىف خوار، گوى گندىرى من سىف خوار.
- ۶- شەلى سىفۇ شەش گەزن، ھەر شەش گەز، شەلى سىفونە.
- ۷- خالى منۇ كۇيال سومۇ، جەفت كون د كونا كۇبالى بابى منۇ.
- ۸- ھلگورمىزى، داگورمىزى، شەش تا دەزى، د كونكا دەزىيا دەيكا نەپە بەزى.

نەرك و نارمانجىن سەرەكىيىن مامك و تىتىكان:

- ۱- تەزىكىن و بوارتتا دەمى قالا بى مامكىبىز و گوهداران.
- ۲- لئاندنا شىانن خاف و قەشارتى و بەرزەيىن

- (بەرسىف: ستىرن)
- ۱۰- بەزى مام ئىزدىنە، گرتە كىزەشىنا، نە ھەوارە و نە بانگىنە.
- (بەرسىف: سېھن)
- ۱۱- پچووكىت و مەزىن نابىن و مەزىنىت و پىر نابىن.
- (بەرسىف: بەرن)
- ۱۲- پىرەمىرەكى تىت ژ دەشتىن، پىشتىيەكى ستىريا وئى ل پىشتىن، من گۆتى دى چ كى؟ گۆ، دى چەمە بەھەشتى.
- (بەرسىف: ژوزىيە)
- ۱۳- پىنج برا قەسرەكى ئاڧا دكن.
- (بەرسىف: كرنا گۆرەيا رىسىيە ب پىنج شېشكان)
- ۱۴- تەڧەكا خالا ل پىشت مالا.
- (بەرسىف: جۆكە)
- ۱۵- تەنوورا دمدمى، تەزى نارى گەنمى، سىجارى رابووم خەتمى.
- (بەرسىف: ستىرن)
- ۱۶- تەير دىڧرت پووش ب ملاڧە.
- (بەرسىف: تەير دىڧرت و پووش ب مل و بەتەنانڧەبە)
- ۱۷- تىشتى منۇ تىشت، نىكلى وى خىشت، پلەك ئىدا كوشت.
- (بەرسىف: پىشىيە)
- ۱۸- جۇ دارىنە، كۆدەل ناخىنە، خوارنا وى گىابىن شىنە.
- (بەرسىف: قەلوونە)
- ۱۹- جۇ د كۆنىڧمە نەمارە، تۇڧدانكى ب ملىڧە نە جۆتبارە، پوورتى پىڧە نە كارە.
- (بەرسىف: شەرمگەھن زەلامىيە)
- ۲۰- جۇمە دىوانا مىر، من پىسپاركر ژ خەلكى پىر، كى دىنىيە تەير ب شىر؟
- (بەرسىف: چەكچەكوولەيە)
- ۲۱- جۇمە شىكەڧتەكا تارى، تەزى تىدە مرارى.
- (بەرسىف: ددانن)
- ۲۲- چارىپى ل دەشتىن، و دو پىن ل تەنشىتى، و قۇنال سەر پىشتى.
- (بەرسىف: ھەسپى سوار ل سەر پىشتىيە)
- ۲۳- چىلا زادە، چۇب چەمادە.
- (بەرسىف: ئاڧە)
- ۲۴- خىشت و مىشت، چۆ وىراھە روونىشت.
- (بەرسىف: گىسكە)
- ۲۵- خىلگ و خىلگ، ھەشت پىن و دو لىگ.
- (بەرسىف: جۆتبارە)
- ۲۶- خەجۆكا پىشت شىكەستى، بى گۆشتە و بى ھەستى.
- (بەرسىف: مۇرىيە، مۇرىيە)
- ۲۷- د سەر ئاڧىرە دچت سە نادت.
- (بەرسىف: دەنگە، گازىيە)
- ۲۸- دارا ل ئاڧ دارا، زەر دكت ژ گوھارا.
- (بەرسىف: دارگوھىشكە)
- ۲۹- دارە نەدارە، سەرحولىيە نە مارە، گىا دخوت نە دەوارە.
- (بەرسىف: كۆيسەلەيە)
- ۳۰- داركى دوتا، تە د خوۋە قونا.
- (بەرسىف: بىجامەيە)
- ۳۱- دەزى وئى ل دا نە، گوپىن وئى ل سەر دەڧن خەفت بابىت تە.
- (بەرسىف: مەشكە)
- ۳۲- دەمى تىت مىرە، دەمى دىوونت وەزىرە، دەمى دچت قەقىرە.
- (بەرسىف: بەڧرە)
- ۳۳- دەپكا تە دكت، بابى تە تېرە دكت.
- (بەرسىف: گۆرەيە)
- ۳۴- دچتە مستىن، ناچتە تەستى.
- (بەرسىف: تىرۇكا نانىيە)
- ۳۵- درىژكە تەنگە، پانكە تەنگە، راكە تەنگە.
- (بەرسىف: تەنگە)
- ۳۶- درىشە، درىشە، كەرۇ درىشە.
- (بەرسىف: درىشە)
- ۳۷- دو بان و دو دكان، ھەشت مە و دو بەران.
- (بەرسىف: ھەردوو دەستىن مروفىنە)
- ۳۸- شەش بەند و بەندلكەك، دو نان و كونلكەك.
- (بەرسىف: نەرازوويە)

- ۵۴- شۇقۇ خېرەبەر، باپېرىن من كەت ، پېرا تە كەتە سەر!!
(بەرسىف: دستارە)
- ۵۵- عەجىبە سەد عەجىبە، ماھىنا شەش پىكېبە، كورى ب ھەستىيىن پىشتىقە.
(بەرسىف: تەرازوويە)
- ۵۶- غەرىپنە و مەرىپنە، نو دەستىن، نو پىنە، قابە روخ تى نە.
(بەرسىف: مەشكە)
- ۵۷- عەسكەرىي خالا، گرتە دۇر مالا.
(بەرسىف: سنگىت كويىنانە)
- ۵۸- فەقىر ئاقىت، زەنگىن دەلگىرت.
(بەرسىف: كلىمىشە)
- ۵۹- قادر ژ وى قادىرى، دار د دارپە كرى، پىنە ھاتى ۋەكى ستىرى.
(بەرسىف: بېكوانەيە)
- ۶۰- قەدق دارە، سەر مشارە، قوون قەدارە.
(بەرسىف: دېكلە)
- ۶۱- قەسرا سېبىيە بى دەرىيە.
(بەرسىف: ھىكە)
- ۶۲- قەسەرەكا ھىشتى مشتى، دو مال ئىدە پوونىشتى.
(بەرسىف: لبا گويزىيە)
- ۶۳- كا چۇ ما دان.
(بەرسىف: كا چۇ دان ما)
- ۶۴- كانىيا ل بەسارى، مىر و حاكما ژى قەخوارى.
(بەرسىف: چچكىن)
- ۶۵- كەر دىرت، پىشكىل ژ كوونى دىرت.
(بەرسىف: تىفەنگە)
- ۶۶- كەرە نە كەرە، ھەفسارى ل سەرە، تىشۇ تىشۇ ل دووڧ من ۋەرە.
(بەرسىف: باگوردانە)
- ۶۷- گرىدە دچت، بەردە ناچت.
(بەرسىف: كالكە)
- ۶۸- گرىكا بزمارا، ئاقىتە پىشت مالا، بۇ جاروبارا.
(بەرسىف: تووقلھانارن)
- ۶۹- گورزا دارا، و ل نزارا، ژى تىت دەنگى برىندارا.

- ۳۹- پەشە پەشە ۋەكى قېر، دىرت ۋەكى تىر، كوتلكا چى دكت ۋەك يىت مالا مىر.
(بەرسىف: كىزگولۇلك)
- ۴۰- پەشە ۋەكى بىز، ھوورە ۋەكى كىزىن، مىر و حاكم ژ بەر دلەرزىن.
(بەرسىف: كىچە)
- ۴۱- پىقە دچت بى پىيە، دىرت بى چاقە.
(بەرسىف: ھور و بارانە)
- ۴۲- زك ل زك، دار ل كونك، شوغلىن ژنك.
(بەرسىف: دستارە)
- ۴۳- ژ ئىرە ھەتا كتە، مەيت كورەتە، گوھانگىرى ئاقس نە.
(بەرسىف: كچكىن)
- ۴۴- ژ قىرى ھەتا سىندۇر، ھەمى جوھىيىت رىلسۇر.
(بەرسىف: گولپىر : گولپىر)
- ۴۵- سۇرى سۇپىركىرى، بۇ دەرى كوونا بابى چىكىرى.
(بەرسىف: مەسىن)
- ۴۶- سەر ئاقەنۇس، بى ئاقەنۇس، چار چەنگ و فىل و قەنگەنۇس.
(بەرسىف: كىقزالە)
- ۴۷- سەر د تەرە، نىف د ئەردىرە، بى د ئاخىرە.
(بەرسىف: گەنمە)
- ۴۸- سەر گەلگەلە، بى گەلگەلە، چاف زىفە سىمىل بەلە.
(بەرسىف: كىرىشكە يان سىقۇرەيە)
- ۴۹- سەرقە ھەسانە، ژ بىقە قورنە.
(بەرسىف: كىفاركە)
- ۵۰- سەرنىشىف كە تەژى دىت، سەرنەقرازكە خالى دىت.
(بەرسىف: كومە، كولاقە)
- ۵۱- سەفەتۇكى ب لىكەكى، چۇ شەرى گوندىكى.
(بەرسىف: بقرە)
- ۵۲- سى برا ب شاشكەكى.
(بەرسىف: خوانە)
- ۵۳- سىنىيا ساقارا، ل سەر گوھىت دارا، بۇ جاروبارا.
(بەرسىف: ھنارە)

- (بەرسىف: سەلكە) ۷۰-گېسىكىن گورى، ل ئەھلى نرى.
(بەرسىف: ئاشە) ۷۱-لاتدارەك وا ل ھەوا، ەھزىزەك تېدە د خەو.
(بەرسىف: زكى ماھىنا ئافسە) ۷۲-لاوى ئەلمانا دگەرت ل سەر بانا، كوون تىزترە ژ دانا.
(بەرسىف: دووېشكە) ۷۳-مامكى منۇ مامانى، تىشتەكى ل سەر مىزا سولتانى، ژ خودى و پىغەمبەرا پىغە نوزانى.
(بەرسىف: ژنا ئافسە) ۷۴-مامكى منۇ مامكانى، خوە دەلاقىزت زرچانى.
(بەرسىف: بەقە) ۷۵-من بىزەك دىت ب سە و دو شاخا.
(بەرسىف: سىھا بىزنى و ھەردوو شاخىن وىنە) ۷۶-من دى ب رىغە، تىشتەكى ب تىغە، من ئەزانى گولە ئان سىغە.
(بەرسىف: گوليرە) ۷۷-مىرگا شىن، دو مار لىن دىخوشىن، ئىك ھەسپە ئىك ماھىن.
(بەرسىف: رۇژ و ھەيغىن) ۷۸-نە پى پىغەمبە نە پانى، ئەو ب خوە دچتە سەر بانى.
- (بەرسىف: دووكىلە) ۷۹-ھۇ دكت مۇ دكت، ل بەر دەرى سىتەمبۇلن شۇل دكت.
(بەرسىف: مەقەسە) ۸۰-ھۇلھۇلن دكت، بۇلبۇلن دكت، قەستنا چىابى سىتەنبۇلن دكت.
(بەرسىف: ەورە) ۸۱-ھانىكى مانىكىن، فەرىشنى ل سەر دەرى كانىكىن، رى نادتە جانىكىن.
(بەرسىف: قەرىسەبە) ۸۲-ھەرمە ھەرمە، گارانەك وا ل بەر مە، گۆلكى دووماھىبىن ھەفت چەرمە.
(بەرسىف: پىقازە) ۸۳-ھىندىر و مىندىر، كور ژ بابى بلندىر.
(بەرسىف: ھىستىرە) ۸۴-ھىرقە دارە، وىغە دارە، د نىغىدە گورگىن ھارە.
(بەرسىف: مىشارە) ۸۵-ياسىنى كوون خوار، چۇ سەرى لاتىن، لات ئىنا خوار.
(بەرسىف: گوبىزانە) ۸۶-پى مرى پىن ساخ دكىشت.
(بەرسىف: دەستاقە) ۸۷-پى مرى پىن ساخ دكىشت.

ئەدەبىي زارۇكان د فولكلۇرى كوردى دا بەھدىنان وەك نموونە

خەجى جەغەەر

زارى كەسايەتتىن مرقۇف بىتەفەگىران. ئەو چىرۇك ب كىلا ھەبوو نەبوو، يان ب كىلا جارەكى ژ جاران دەيتەفەكرن و ب كىلا ئەز ھاتمەفە چ نەدا من، يان ب كىلا چىرۇكا من چوو دەشتى، دەيك و بابىت من چوونە بەھشتى دەنتەگرتن. وەك قى نموونا ژىرى ب ناقتى (عيسكو) ھاتى:

ھەبوو..... نەبوو، ناقتى ئىكى عيسكو بوو، عيسكو بىن بىن داي و باب بوو. ل نك مامى خۇ بوو، ل وىرى دخوار قەدخوار، رۇژەكى مامى وى گۈتى؛ عيسكو كارى خۇ بگە سۈبەھى دى چىنە دروينا دەخلى. عيسكوى گۈتى باشە.

بۇ سىيىدە، رابوون پالەگرتن و چوونە ناف دەخلى دروئى. ھەتا بوويە نىقرۇ، مامى وى گۈتى؛

عيسكو رابە ھەرە مال بىژە ژناما خۇ دىكىلى بۇ پالا قەكوژىت و زوى بلىنىت و بىنە و ھەرە، زىكا پالە دىرسىنە، گۈت بلا.

عيسكو چوو مال، گۈتى؛ ژنام مامى من بىن گۈتى، گابى چوونى بۇ فراقىنا پالا قەكوژىت.

ژىكى گۈتى؛ ئەو چاوا، ديارە بىن گۈتى دىكىلى قەكوژىت؟!،

گۈت، نە،

كەفنتىن ئەدەبىي زارۇكان د فولكلۇرىدا خۇ نىشاددەت، نانكو بەراھىك ئەدەبىي زارۇكان ئەو بوو بىن د فولكلۇرىدا ھاتى، ئەو ئەدەبە د ناف چوار دىواراندا شىن بوو، د ناف چادر و رەشمالىن كۈچەرىن دچوونە رۇزانان و دەھاننە دەشتى بەيدابوو.

ئەف ئەدەبە ل سەر زارى باپىر و داپىران د ناف وان چوار دىوار و وان رەشمالاندا دەھاننەگىران. ئەدەبىي زارۇكان د فولكلۇرىدا خۇ ب گەئەك رەنگان خويادكەت. جار وەك ئەدەبەكى سەرىخۇ، جار ژى دىن كەپەنى ئەدەبىي مەزناندا خۇ نىشاددەت، ب رامانەكا دىتر ئەو چىرۇك و سەرھاتى و داستان و ئەفسانەبىن بۇ مەزنان دەھاننەگۈتى، زارۇكان ژى ب دلخۇشى گوھىن خۇ بۇ وان چىرۇك و داستان و ئەفسانەبان بەلدكرن. ھەرەسان ئەدەبىي زارۇكان د فولكلۇرىدا جار وەك ھەلبەست و ھۇزان جار ژى وەك پەخشان ھاتىبە.

ب گشتى ئەم دكارىن بىژىن كو ئەدەبىي زارۇكان د فولكلۇرى دا پىكھاتىبە ژ خالىن ژ بىشكىن ژىرى و ھەمان ئەف پىكھانە ژ ئەدەبىي زارۇكان بىن دەفەرا بەھدىنان ژى دكرىت؛

۱. چىرۇك:

مەرەما مە ژ چىرۇكا زارۇكان د فولكلۇرىدا، ئەو چىرۇكە يا كو قارەمانىن وى مرقۇف بىن، چىرۇك ل سەر

ئىنان، ھىشتا نە خوارىن مىزى ئىككى ل دەرى دا!
 دەزگىر ئىككى گۆتى چىكەم؟
 ئىككى گۆتى، ھەرە د كارى دا، كابرى خۇ ھافىتە
 دكارىدا.
 ئىك چوو بۇ زەلامى خۇ دەرگەھ فەكر، گۆتى،
 ئەفە چ زەلامە ل ئاف دەركى ئىستى؟
 گۆتى: نزا مېفانەكە. گۆتى: ھەرە بىنە ژوور. گازىكرى
 ھات، جھى وى چىكر و ئىستى.
 بېنەككى مان عىسكوى فەلا خۇ شىدانى. قىغىن
 زى ھات!!
 گۆتى ئەفە چىيە؟
 گۆتى: فەلا مەن برسىيە گۆشت دقېت.
 زەلامى گۆتە ئىكا خۇ رابە بۇ بىنە.
 گۆتى: ئى كىفە بىنە!! گۆتى: رابە ھەرە...
 رابوو چوو گۆشت بۇ قەلى ئىنا (قەل ناخوت).
 عىسكوى رابوو تىر خوار.
 بېنەككا دى بېچوو قىغىن زى ئىنافە. گۆتى چىيە؟
 گۆتى: فەلا مەن تىنپىيە ئاف دقېت.
 گۆتى: ھلو ئافى بۇ بىنە.
 عىسكوى گۆتى: مەنى ھوسا ئافى ناخوت.
 گۆتى: پا چاوا!!
 گۆتى: دقېت مەنچەلەكا ئافى كەل كەن و ب كاركى
 داكەن!!
 گۆتى: رابە خورمەت بۇ ئافى دروستكە.
 ھىدى ئىككى گۆتى كاركا مەبا ئاخى يە دى خرابىت...
 گۆتى: بلا خراب بىت.
 رابوو مەنچەلەكا ئافى كەلكر و برب كاركى دا كر.
 عىسكوى دىمى قەلى ھۇ دابەر قەل مەز ئى نوى
 عىسكوى ئىستى.
 ئاگر بەرىو ئىككى، رابوو چوو گۆتە عىسكوى: ئەف
 جوامىرە نە د كارى دا سووت، رابە بىبە د ئەردەكى
 را بىكە...
 عىسكوى ب دەنگەكى بىلند جابا وى دا...
 ئىككى خۇ بى دەنگ كر.
 چارەكا دى چوو ب ئىك عىسكوى فە گۆتى: ھلو نە
 چ دقېت دى دەمە تە.

وى گۆتى: بى گۆتى گابىن جووتى.
 ئىنما وى چوو ب ئاف گۆندى كەت، ھىدە زەلام
 ئىنان و رابوو گابىن جووتى فەكوژت. ھەتا كەفلىكرى
 بوو ئىفار. ھىدى مامى عىسكوى خۇ گرت، نەھات
 ئىنا گۆتە پالا، ئەز دى رابم دىقرا چم. كا چ سەرۋەرە،
 نەكو تىشتەك فەومىبىت.
 رابوو چوو مال بەرى خۇ دەتەن، كو بىن گابى چى
 دكەن و د مژوبىل.
 گۆتى ئەفە چىيە؟
 گۆتى: مەنى عىسكوى گۆتى، مامى مەن بىن گۆتى،
 گابىن جووتى فەكوژت.
 مامى عىسكوى بەردا ب دووفا عىسكوى فە ھەتا
 رەخى گۆندى.
 عىسكوى چوو دەف پالا گۆتە وان، دى بلا ھوبىن ل
 قىرە د برسى بىن و مامى مەن زى ل مال تىر پىشكىت
 بزارتى بخوت. پالە زى رابوو ئاگر بەردا دەخلى و
 دەخل سووت.
 مامى عىسكوى ھات مىلاكا بۇ پالا قەلاندى و
 دانابە سەر گراى...
 بەرى خۇ د دەتەن دەخلى سووتىيە، گۆتى: ئەفە
 چىيە!! پالا گۆتى، حال و مادىت عىسكوى ئەفە بوون،
 مە زى دەخل سووت.
 مامى عىسكوى، ل عىسكوى گەرىا، عىسكوى بىن
 ھەسىا رەفى چوو...
 ب رىفە بۇ خۇ قەلەك گرت و چوو، ھەتا گەھىشتىبە
 گۆندەكى، چوو مالەكى گۆتى مېفانان د ھەوئىن؟
 گۆتى: سەر چاقا... گۆتى: ئەز ل قىزى ئابم.
 چوو مالەكا دى، دىت ئىكەكا ل بەر دەرى، گۆتى:
 ھوو مېفانان د ھەوئىن؟
 ئىككى گۆتى: نە، گۆتى: پا ۋەعدە ئەز ل قىرە بىم.
 ھىدى ئىككى گۆتى زەلامى مەن ل مال نىنە و چاوا دى
 ل نىك مەن بى!!
 عىسكوى گۆتى دى ل بەر دەرۋكى ئىفم.
 ئىك نە شىابى، بوو ۋەختى ئىستى عىسكوى خۇ
 د خەورا بىر. وى دىت كابرەك ب ژوور كەت (دەزگىر)
 ئىككى بووا، ئىككى چەند تىشتىن ھەبىن ھەمى بۇ

گۈتى دەھ زىرا. گۈت: بلا.

۱- چىقانوۋكىن مرۇف و گىانەوهر تىدا دىنە قارەمان:

ئەقە ئەو چىقانوۋكىن بىن كو مرۇف و گىانەوهر تىدا رۇلىن خۇ دگىرن و وەكھەف دگەل نىك دناخفن. فولكلور كوردى ب فان رەنگە چىقانوۋكا بى دەولەمەندە. ئەف رەنگە چىرۆكە ھىندەك جاران ب كلىل قەدىن و دەھنەدائىخستن. ھىندە جارا زى بى كلىل قەدىن و دەھنە گرتن. بۇ نەوونە ئەف چىقانوۋكا ل خوارى بى كلىل قەدىت و دەھنەگرتن. ھەرۋەسان مرۇف و گىانەوهر، بگرە نەگىاندار زى تىدا پشكدار دىن.

ژىكى و عىسكوى تەرم ژ مالى ھىنا دەر و دانا سەر پىشنا كەرى و گرتدا. دەھ زىر دانە عىسكوى و عىسكوى كەر ھاژوت و چوو...گەھشئە سەر بىندەرەكا فەلەبەكى، عىسكوى كەرى خۇ ھاژوتە سەر بىندەرى و خۇ قەشارت. خودانى بىندەرى ھات، گازىكر... ھى كورۇ... كەرى خۇ ل سەر بىندەرى بىە (پاين مرىە، دەنگى ناكەت)، ئەوى زى بەرەك ھاقىتى، ل بن گوھى دا و د كەرى دا ھىنا خوار. عىسكوى كره ھەوار تە باين من كوزت. دقئت ئەز زى تە بكوژم. خودانى گەنمى خۇ ھاقىت بەختى كوركى و گۈتى: تە چ دقئت ئەزى حازرم.

عىسكوى گۈتى: چل بارىت گەنمى دگەل چل كا. گۈت: بلا

خودانى گەنمى عىسكو برە مال. چل بارىت گەنمى دگەل چل كا دانى و گۈتى: تۇ ل سەر سەرى من ھاتى. عىسكوى بەرى ھەمبا دا رىكا گوندى مامى خۇ و ھانە مالا وى. مامى وى ما حىبەتى!! نەزانى، دى چكەت و چ بىئىت!!

عىسكوى گۈت مام: ئەقە چل بارىت گەنمى پىش دەخلى تەقە، ئو ئەقە چل كا پىش گابى تەقە و ئەقە دەھ زىر پىش جەقى پالافە.

ئىنا ژ نوى مامى وى چوو دەستى وى و گۈتى: ئەز بوومە مامى تە و تو بووئە برازاين من^{۱۱}.

ب راستى فولكلور كوردى بى پرە ژ فان رەنگە چىرۆكان، نەخاسمە ل دەقەرا بەھدىنان، ئەو پەرتووكىن ل قى دەقەرى بۇ زارۇكان ھاتىنەچاپكرن باشتىن نەوونە نە بۇ گۈتتا مە.

چىقانوۋك ب نافى ((دى خۇم و خۇم)) ھاتىبە^{۱۲}. چووومە رىكەكا دوورا، بەرەكەك لى بوو، من گۈتى، بەركۇ تول قىرى چ دكەى؟

گۈتى: بۇچى گىال بن من شىن بىبە؟
من گۈتى: گىاوۇ بۇچى تول بن بەرى شىنبووى؟
گۈتى: بۇچى پەز من دخۇت؟!

من گۈتى: پەزۇ بۇچى تو گىاي دخۇى؟
گۈتى: بۇچى گورگ من دخۇت؟
من گۈتى: گورگۇ بۇچى تو پەزى دخۇى؟
گۈتى: بۇچى سە دەھنە من؟

من گۈتى: سەوۇ بۇچى تو دچىە گورگى؟
گۈتى: بۇچى كابانى تىر نادەتە من؟
من گۈتى: كابانى بۇچى تو تىر نادەبە سەى؟

گۈتى: بۇچى مشك ھەمبانكا دانى من دخۇت؟
من گۈتى: مشكو بۇچى تو ھەمبانكا دانى كابانى دخۇى؟

گۈتى: بۇچى پشېك من دخۇت؟
من گۈتى: پشېك تو بۇچى مشكى دخۇى؟
گۈتى: دى خۇم و خۇم، چاقەكى تەبىن زل و بەكى بل.

۲: چىقانوۋكىن ب تىنى گىانەوهر تىدا دىنە قارەمان:

ئەقە ئەو چىقانوۋكىن بىن نىن گىانەوهر تىدا رۇلى خۇ دگىرن، ئەف چىقانوۋكە ل سەر زارى گىانەوهرىن وەك، رىقى، گۈرگى، كىقرويشكى، پلنگى، پشېكىن

۲. چىقانوۋك:
ئەو قەگىرانە با كو پرى خەيال و راستى تىدا نەبىت، ئەقە زى دىنە دو تا:
• چىقانوۋكىن مرۇف و گىانەوهر تىدا دىنە قارەمان.
• چىقانوۋكىن تىنى گىانەوهر تىدا دىنە قارەمان.

بەرخكى، ھەرچى، چىشىترى و ... ھىد دەھنە گۇتن.
 ئەف ئابى چىفانۇكان ژ ھەموو چىرۇك و
 چىفانۇكان دەولەمەندترە، مەبەستا گېرانا وى ژى
 ھەرۋەكى يا چىرۇكى يە، زارۇكى فىزى پەرەھەدا
 باش و ساخلمەدكەت، فىزى راستىن، دادپەرەسى،
 مىزانىي و مەردىنىي... دكەت. ئەف چىفانۇكە ژى
 ھىدەك جازان ب كلىل و ھىدەك جازان ژى بى كلىل
 دەھنەقەكرن، بۇ نەموونە ئەف چىرۇكا ل خوارى ب
 كلىل دەھنەقەكرن و گرئىن. ھەرۋەسان تىن رۇلى
 گىانەھەران تىدايى بەرچافە.

چىفانۇك ب نافتى ((روپىقى و كەرا)) ھاتىيە^{۱۳}:
 ھەبوو... نەبوو، كەس ژ خودى مەزىتر نەبوو،
 كەس ژ بەنيا درەوېنتر نەبوو، ھەبوون ھەفت مالىت
 قەرەچان، ھەر ھەفت مالان كەرەك ھەبوو، ھەر
 مالەكى ئىقارى دىدكەكا جەھى بۇ كەرى دەھنا،
 ئەفە بۇ خوارنا كەرى، دىيۇن كەر گەلەك لاواز و
 قار بوو.

رۇژەكى رويقىيەكى فىلپاز لى پەيدا بوو و گۇتن،
 ئەرى خالى كەر ئەفە بۇچى تو ھوسا لاواز بووى!
 كەرى گۇتن، ھەرى... ھەرى خالى رويقى، تە چ ھى
 ژ خالى من ھەيە!! ھەفت مالىت قەرەچا ھەمى
 شولىن خۇ ل سەر پىشتا من دكەن، تو ب خۇ دزانى
 ھەر دو رۇژان مالىت وان بى ل جەھكى و خوارنا من
 رۇژى ھەفت دىكىت جەھى نە.
 رويقى گۇتن ئەز دى بۇ تە رىكەكى بىنم كو تو ژ
 دەستىت وان دەرەكەقى.

كەرى گۇتن خالى رويقى ھەكە تو فىن قەنجىن
 ل من بكى، ئەز چ جازان قەنجىيا تە ژ بىر ناكەم،
 رويقى گۇتن، كەنگى قەرەچان مالىن خۇ باركرن،
 تو خۇ نەساخ كە.
 كەرى گۇتن: سوباهى دى باركەن،
 رويقى گۇتن: سوباهى تو شىقى نەخۇ، خۇ نەساخ
 بىكە، پاشى ئەز دى ھىمە نك تە،
 كەرى گۇتن: باشە.

بۇ ئىقارى ھەفت دىكىت جەھى بۇ ئىنان، كەرى
 خۇ مراند، ھىدى ھاتنە كەرى، كەرى شىف نەخوار.

ئەفرۇ مى ھەكە ئەفە دەھ رۇژە.
 بۇ سىپىدە بەرى خۇ دەھنى كەرىن مېيە، وان گۇت
 كەر مرا.
 رابوون ب چ خالى ھەمى مالىت خۇ باركرن و كەر
 ھىلا ل شوېنوارا.

رويقى ھات بەرى خۇ دەھنى كەرى ل وىزى، مالا
 يىت باركرن، گۇتن خالى كەر تويى چەوانى؟
 گۇتن: نەمرنە، نە ئىنە.
 رويقى گۇتن ھلو كارى خۇ بىكە، ئەم دى چىنە
 زۇژانا.
 چوون ... مابەھىنەكى دىتن كو دو بەران يىت ب شەر
 چووېن.

گۇتن: ئەفە ھەوە خىرە، قى شەرى دكەن؟
 ئەوان گۇت، ۋەلا ئەم ژى نزانىن دى چ كەين؟ ئەم
 ژى ب شەر چووېن، بەلى ئەفە ھوبىن دى كىفە چن؟
 رويقى گۇتن، ئەم دى چىنە زۇژانا، جۇتن بەرانا گۇتن
 ھوبىن مە ل گەل خۇ نابەن؟
 رويقى گۇتن: رىكا ب ھەقالا خۇشە.

جۇتن بەرانا ب دوۋف رويقى و كەرى كەتن و
 چوون... ھەر چوون ھەتا جۇتەكى كەوا دىتى، كەوا
 پىرسىيار ژ رويقى كر گۇتن: دى كىفە چن؟
 رويقى گۇتن: مە ل بەرە بچىنە زۇژانا.
 جۇتن كەوا گۇتن: ئەگەر ھوبىن مە ل گەل خۇ
 بېەن، ئەم گەلەك ھەز دكەين.
 رويقى گۇتن: ۋەرن.

رويقى دگەل ھەقالىت خۇ كەتنە رى بەرەف
 زۇژانا چوون، چەند رۇژەكان گەھشىتنە زۇژانا.
 كەر ل گەل جۇتن بەرانا و جۇتن كەوا كەتنە
 خۇشيان، چەروانەكا خۇش و ئاقەكا مشە ھەبوو.
 رويقى ژى سىپىدى زوى دا چىت، ئىقارى دا ھىتەفە،
 دىت ھەقالىت وى ب كەيفىن، وى ژى گۇتن: مادەم
 ھوبىن ب كەيفىن و دلى ھەوە بى خۇشە بلا خالى
 من بى نەخۇش بىت، چ ئىنە بلا بۇ ھەوە يا خۇش
 بىت. بلا بۇ من يا نەخۇش بىت، ئەم بى ل گەل ئىك
 ھاتىن، مرن و ژىن پىكفە.

ھەيامەك چوو كەر گەلەك قەلەو بوو، بىرىت

۴- مامك:

مامك يان ئىشتىكى منۇ ئىشتى، بابەتەكى گىرنگە، د ئەدەبىي فولكلورنى زارۇكاندا، چۈنكى مېنىشىكى زارۇكى دەتتە شولى و بەرقرەف دكەت، ھەررەسسان پىكەنېنەك و پىشكورىنەكا خۇش و شىرىن ل سەر لىنىقېن زارۇكى دبارىنە^(۱۶)، ژىلى قى ئى كارىكاتىرى و كومىدىيەت ژ مامكىن كوردى دبارىت^(۱۷)، ژىەر قان ئەگەرەن و ھىندەكېن دى، مامك دېنە پىشكەكا ھەرە گىرنگ د ئەدەبىي زارۇكاندا، ئەو ژى بلا بېننە گۈنن كو ل سالا (۱۹۸۱) ئى من گۈننېو، مەتەلوكىن كوردى ب گىشتى نابنە ۷۰۰ ھەفت سەد مەتەلۈك، ئانكو يېن ماىي نىزىكى ۳۰۰ مەتەلۈكانە كو ھىشتا نەكەنېنە سەر كاغەزى، ھەررەسسان من گۈننېو، ئەف ژماردەنە تەخمىنە بەلى گەلەكا نىزىكى راستىيە... گۈننا قان مەتەلۈكان ل دۇر ھىندەك ئىشتان دۇقن و ھەر قان دىبارە و سى بارە دكەن، لى ب ئاوابەكى دى^(۱۸)، ئەقېن خوارى ئى ھىندەك مامكىن، كو مەزىن و زارۇك بكاردېنېن، لى زارۇك پىر بكاردېنېن ھەررەسسان ب (مامكىن منۇ مامو) يان (ئىشتىكى منۇ ئىشتا) دەستېن دكەت:

- ۱- سەر گلگە، بىن گلگە، چاف زىق و سىمبىل بەلە، اكيۇرىشكە)
- ۲- چوومە ئودا ژىرى، من دېت ژنا ل سەر مېرى، من گۈننى دى چ لىكەي؟ گۈنى دى ھىنمە نىرى، (دستارە)
- ۳- بابى تە دانىشتىە ل دىوانى، گۈننىت وى چوونە كۈلانى، (كۈلنە)
- ۴- كانېكا بەرى ل كەندالى، مېرو حاكما ژى فەخوارى، امەمكىت دەيكى نە)
- ۵- چار چەقچەقېن دكەن دو بەلبەلېن دكەن، ھزار و نىك باۋەشىن دكەن، (ھەسپە، يان ھىستىرە چار پىنە، دوگوھن، موويىت كورىنە)
- ۶- سېھ دقوتن بەك ژىەر فەدەت، (دەن و زمانە)^(۱۸)

خەرىبىنى لى دان، گۈتە رويىقى زىرا منا دەنت، ئەز دى زىم !!

رويىقى گۈننى، خالى كەر مە چ دەستەلات ل قىرە نېنە، دوژمن دى ل دووفا دەنگى تەھىتن دى مە خۈن.

كەرئى گۈننى، ئەز دى يا دلى خۇ بىژم ئو كولېت خۇ رىژم بلا بەننە من.

كەرى دەست ب زىرىنن كر ئو زىرى، گورگەكى گوھ ل دەنگى وى بوون ل دووفا ھات، بەرى خۇ دەنتى كو ئەفە كەرەكى ھوسا قەلەوہ ! گۈت ئەفە خۇش شىفە، گورگى خۇ كرە گىشك خۇل بىنى زكىن كەرى دا، كەرى ھەردو پىت خۇل سىتۈيىن گورگى شىدانن، ھەر بەرانەك چوو لايەكى و دانا گورگى ب فۇچا، مامى رويىقى چوو دەفتەرەك ئىنا و ل گورگى خواند.

گورگ كوشىت، رويىقى و ھەفالىت خۇ ژ دەستىن گورگى رىزگاربوون و ب خۇشى پىكەمە ژان.

چىرۇكا من چوو دەشتى دايك و بابىت من چوون بەھىشتى.

۳- ھۆز و بەرھۆز:

ھۆز و بەرھۆز ئەو بابەتن فولكلورنى زارۇكانە ئەوئى زارۇكى ل سەر دەنگان فېردكەت، زارۇك دى گەلەك دەنگىن نىزىكى ھەف بۇ نىك و دو د رىستەكېدا، يان د چەند رىستاندا ھېن، كا كى دى باشىنر بىژىت و خەلەت نابىت، بۇ نموونە دى بىژن، كى دىنىت سى جارەن بىژىت: ((سۇفى شەرىفى شەش سە ھەبوون، ھەر شەش سەبىت سۇفى شەرىفى لىككەتن، چ شەر ژ شەرى ھەر شەش سەبىت سۇفى شەرىفى خۇشتر نەبوو)).

يان ((رەژى سۆزك خۇش رەژى سۆزگە)).
يان ((چوومە زەفېكا ب كور، ھاتنە من سى سەبىت دى، من كر فى، وان كر تى، من كر فى)).
يان ((پىشك و مىشك ل سەر دەرخوېنكى، من پىشك خوار، ما مىشك، من پىشك خوار، ما مىشك...))
فولكلورنى كوردى بى پرە ژ قى ئەدەبىي زارۇكان^(۱۹).

۵- ھەلىمەيت:

ئەقە ئەو ھۇزانن، ئەوئىن زارۇك خۇ ب خۇ قەدھىنن
و دناف خۇدا قەدگىنن و ل دۇرلەيىن. وەك: خەوايى
خەوايى، قىقانى قىقانى، بەيتا كىكى، بەيتا
كىچىن... ھەلبەستە ھەقال ھەقالوشكى... ئەقەن
خوارى ئى چەند نەوونە ژ ھەلبەستىن زارۇكان، كو
دبە پىشكەكا ھەرە سەرەكى د ئەدەبى فولكلۇرىن
زارۇكاندا، دى بۇ نەوونە چەندەكان ژ وان ھەلبەستان
بەرچاقكەين يىن ل دەقەرا بەھدىنان بەرەلاڧ:

۱-ھەقال ھەقالوشكىن

ناو پەنپىرۇشكىن

كەكى من چوو سىكىن

ئىنان جلىت بىكىن

بىكا مەيا جانە

ل سەر بەرەكى پانە

بەرى پان كەلىشتى

شېرەك تىدا كوشتى

شېرى مەيى ھارە

دەست و پىن قەنتارە^(۹)

۲-چىچىن چىچىن

بەرە مېچىن

بىسكا ئە روچانە

روحانا بېھن خەشە

كەزى مارتى رەشە

مارىت رەش دو تانە

ل كوردستانى وەرتانە

كوردستانا كىشتە

شېرەك تىدا كوشتە

شېرۇ مال خرابۇ

دەست و پىن غەنابۇ^(۱۰)

۳- بىكا مە باران دقن

دەخلەكى ئەرزان دقن

ئەرزانيا سالان دقن

بىكا مە خىلى خىلى

نادەينە جەسەن گىلى

دى دەينە ئامىدى يا

دى دانە سەر كورسى يا

دى پىن دادەن شەمسى يا

.....

.....

۶-سترانىن لاندك ھزىنى (لۇرىن):

سترانىن لۇرىن، پىشكەكا دى يە ژ ئەدەبى زارۇكان
د ناپ فولكلۇرى كوردى دا. ھەر د لاندكاندا گوھىن
زارۇكىن ساقا فىرى ستران و ئاوازىن داكىن دىن. داىكا
دل پىر ئەقەن، ھەر ژ ھەيڧا ئىكى و ھىرقە. نازكىرىن
و دلسۆزىرىن سترانان ژ زارۇكى خۇرا دىبىزىت، ئەف
سترانە ب ئاوازەكا پىر خەمگىن و دلشكەستى تىنە
قەلۇرىن.

ئارمانجا قى سترانى تىن ئەو تىنە كو بچويك
دبەررا بىقىت و بىكەقىتە خەوەكا خۇش و شىرىن،
بەلكو ئارمانجەكا دى ژى ھەيەن ئەو ژى ئەوۋە داىك
ب رىكا قان سترانان خەم و خەيالىن دىيالىن، خەمو
خەيالىن خۇ پىن ب رەقىت.

بارا پىتر ژ قان سترانان، ئىك روخسار و ناقەرۇك
ھەيە، ھەرۋەسان بارا پىتر ژ پەيڧ و وئىن وان ئىكىن.
ئەورا ب ھىزا من ئەف سترانە، ھەموو سىن چوار
سترانان، تا و چوق ئى چووۋىنە، ئانكو سىن چوار ستران
قورمن، يىن دى ژى تا و چىقن، بەلىن سەرەخۇييا خۇ
ۋەرگرتىنە، ھەتا رادەكى كو مرۇڧ نزانىت ئەف تاىە ژ
سترانان بىياتى ھاتىيە ۋەرگرتن و قەتاندن^(۱۱). ئەقەن
خوارى دو نەوونە ژ سترانىن لۇرىن:

۱- ھەي لاپىن لاپىن

ئەز لاندكا خۇ لالچىم

سبەھيا راکەم، ئىقاريا زوۋى نقىنم

ئەزى دەيكەكا دەبىبابى،

بۇ لاندكا ساقا ژ كىڧە ئىنم

ھەي لاپىن لاپى

ئەزى لاندكا خۇ ل باكەم

ئىقاريا زوۋى نقىنم، سبەھيا راکەم

ئەزى دەيكەكا دەبىبابى

بۇ لاندكا ساڧا ژ كىفە پەيداكە

ھەي لايى لايى

دارى لاندكا من ژ دارى بەرى

ھوستا كارا دارى لاندكا ساڧا كورنى برى

مەمكىن دايىن كورته ناگەھتە دەڧى كورى

..... (۱۳)

۲- ھەي لايى لايى لايى

ڧى شەڧى ل من كىرە دوومە

تەرازى بلەرزن

پىرۇ ل ھىنداقى بىلایىن بىنەف كوومە،

دى بلا ھەردو چاقىت رەش.

بەژنا تەبا بلند، پىت من ەبدالى خودى بانە

پاشى بلا حازرىبان، ل سەر روھا من،

ەبدالەكى خودى ەھرەنگ و رۇمە

..... (۱۴)

۷- سترانىن لەيزاندنى:

ئەڧ سترانە ژى، پىشكەكا ەھرە گىرگە ژ ئەدەبىن

زارۇكان، ەھر ل ەھى دەمى زارۇك پىندقى سترانىن

لۇرىن، پىندقى ەندەك سترانىن دى ژى يە كو دىيىژنى،

سترانىن لەيزاندنا بچووكان.

ڧان سترانان نارمانجەك دى ەھى، كو جودايە

ژ سترانا لۇرىن، كارى سترانا لۇرىن ئەو بوو زارۇكى

بىنقىنىت، لى كارى ڧى سترانىن ئەو، بچووكى

ھىشارىكەت، سىك بكەت، زىخ بكەت، دايك بان

ەھر ئىكا دى، زارۇكى د ئاڧ دەستىن خۇدا دىنىت و

دبەت و ڧان سترانان دىبەرا دىيىژىت.

جوداھىبا دى يا ڧى رەنگى سترانىن دگەل سترانا

لاندك ەژىنى ئەو، ئەڧ سترانە كورترىن ژ سترانىن

لۇرىن، ەھنا ەندەك جاران دىنە دو سى رىزكەك.

لى ئەڧ سترانىن لەيزاندنا بچووكان ب ەژمار پىرىن

ژ سترانىن لاندك ەژىنى، ەھرەسان ئەڧ سترانە ژ

خەم و خەپالىن دىيىن د ڧالانە، بەروڧاژبا سترانىن

لۇرىن كو پىرىن ژ ڧان خەمان، ئەو ئاوارىن خەمگىن

و پىر خەفەت د ڧان سترانىن لەيزاندنىدا نىن،

ەھرەك د سترانىن لورىن داھەين، پەيڧىن سترانىن

لاندك ەژىنى د نەرم و دىسۆژتىن ژ پەيڧىن سترانىن

لەيزاندنا زارۇكان، ئانكو پەيڧىن سترانىن لەيزاندنى د

نىر و سوارىن، بەلى پەيڧىن سترانىن لۇرىن د مىن ئە

و پەيانە، دوعا و مەدح و شانازى جەن خوە د سترانا

لەيزاندنا بچووكاندا پىر دىنىت ژ سترانا لۇرىن.

ئەڧ سترانە ەھنا ژىن دوسى سالى دگەل زارۇكى

دچن^{۱۱۰}، ئەڧە ژى چەند نموونە ئە ژ وان سترانا:

۱- ھەي داوۇ ەھمەرى من

ھەي داوۇ ەھمەرى من

تو ل سەر بانا توتىكە

تو ل بەر بانا توتىكە*

گازى كىچكىت گوندى كە

گازى زەرىنت گوندى كە

ھەچيا جان تۇ ماچىكە

ھەچيا كرىت تۇ قوتىكە

+++++

ھەي داوۇ ەھمەرى من

ھەي داوۇ ەھمەرى من

ھەچىي ل تەدا بىژە من

ھەچىي ل تەدا بىژە من

شەرى گوندى خەما من

شەرى گوندى خەما من

+++++

ەھمەرى سى ژن ەھبىن

ەھمەرى سى ژن ەھبىن

ئىك بۇ كىسك و قەلىنا

ئىك بۇ كىسك و قەلىنا

ئىك بۇ شەرك و شەڧىنا

ئىك بۇ شەرك و شەڧىنا

يا ئەسمەر بۇ ئاڧ ئقىنا

يا ئەسمەر بۇ ئاڧ ئقىنا^{۱۱۱}

۲- ھەچىي بىژىت كرىتە

دىوارەك ب سەردا بىتە

نەگەھىت ژ بن ھەلبىتە
دەستى راستى بشكىتە
دەستى چەپى بختە
++++++++
ھەچىن بىزىت يىن جانە
خودى بدەتى كورائە
رەحمە ل دەى و بابانە

۲- خودۇ ۋ بارى ئەمەلا
دەست و پىيا بدە تەالا
دا پى بچنە مالىت خالا
++++++++
خودۇ ۋ تويى دىبىنى
پەرزانى تى د وەرىنى
چاقىت ھەسىدا پەقىنى
++++++++
خودىو ۋ تە ھىمەت كر
كچكا ل بانا دەوات كر
كچكا مەلايى ل كۆرى مە مەھركر^{۱۷۱}

جامىرۇ ب خودى تە بقتى، يان نەقتى، دى بىيە
مەلايى قى گوندى، خۇ ب مەلايى بىنەدەر، كەس
مە نائىاسىت.

زەلامى گۆتى، جورمەت تە چ گوھ لى بوويە،
مەلاتيا چ و حالى چ؟! ئەز (ئەلحەمدى) ب دروستى
نزانم بخوينم، قىنجا چەوا ئەز دى بمە مەلايى
خەلكى نابىژن ئەفە چ مەلايە؟!

گولى گۆتى: ئەز نزانم، ھەكە تە بقتى ئەز و تو
بەدەر بىن ل قى گوندى، دى بىيە مەلا چونكە ئەز
ئەفروكە چوومە بالاقى، حال و مەسەلىت بالاقىيا
ئەفە بوو (چىرۇكا خۇ بۇ گۆت).

زەلامى گۆتى: دى باشە بەلى ئەز مەلايى نزانم،
ئەز خۇ نادەمە شەرمى د دەستىت خەلكى دا.

گولى گۆتى: بۇ من نەبىژە، تە دقتى و نەقتى، دى
بىيە مەلا... ھندى زەلامى كر و نەكر، نەشما خۇ ژ
دەستىت ژنا خۇ قورتالكتە، زەلام نەچار بوو، گۆتە
خەلكى گوندى ئەز امەلامە، ئەزى ھانىمە قىرى،
ھەكە ھەوە بقتى ئەز دى بمە مەلايى قى گوندى،
ھەكە ھەوە نەقتى چنە...

خەلكى گوندى گۆتى: ئەزىنى ئەم يى ل مەلايەكى
باش دگەرىن، تول سەر سەرى مەھاتى، ھەما تو
بىە مەلايى مە، بەلكى تو ژ ئەفنى دى چىنەرى... رۇزا
خوتبە وەرە وەغزى بخوينە، دى سەھكەبىنە تە، درىژ
ناكەين، بوو رۇزا خوتبە، زەلام رابوو گۆتە گولى:

ئەفە ئەز چوومە خوتبى، بەلى ب خودى ئەز چ
نزانم، دى خەلكى گوندى من ژ قىرى ژى دەرىخن.

گولى گۆتى: جامىرۇ ھەما ھەرە ب ھىقىيا خودى
قە، زەلام چوو مزگەفتى، چوو ل بەر سنگى زەلامان
راوہستا و ھەر ھزىت خۇ كرن و بەرى خۇدا دىوارىت
مزگەفتى و نەزانى دى چ بىزىت... زەلام رەقى،
مروقتى مزگەفتى دا ب دووۋ وى قە... ھەتا ھەمى ژ
مزگەفتى دەرگەفتىن، خودى وەسا ھەزكر، مزگەفت
ھەرفت و ھەمى ب سەرىكدا ھاتەخوار!!

وى زەلامى گۆتى: ئەلحەمدولىلا، كەس د بنقە
نەما، ھەكە ئەز قى خوتبى نەھاتىبام، ھوون ھەمى
دا دىنقەين....

۸- پىكەنوۋك:

پىكەنوۋكىن زارۇكان بارا پتر د چىرۇك و چىفانوكاندا
خۇيا دىن، وەك چىرۇكا (مەلايى گولى):
ھەبوو... نەبوو، دىژن چارەكى زەلامەك ھەبوو،
ناقى ژنا وى گولى بوو.

قى زەلامى مالا خۇ بار كر ژ گوندەكى چوو
گوندەكى دى، ھەكە رۇزەكن ھەكە ئەينەكى،
ھەكە ھەپقەكى... ژنا وى گولى چوو سەر كانىيا
بالاقى داكو بالاقى بكتە، گولى چوو د دەرى
سولىنى دا روىنشت، ژنكىت گوندى ھەمىان پىكە
گۆتى: وەرە ژ دەرى سولىنى، ما تو نزانى ئەو جەنى
ژنا مەلايە؟!

گولى ما حىبەتى و ژ وىرى ھات و چوو جەھكى دى
بالاقا خۇ كر.
پشتى بالاق كرى قەستا مالا خۇ كر و گازى زەلامى
خۇ كر، گۆتى:

ئەقە سىن سوبەھى دى چمە نك حاكىمى،
 ھەر سىن دىكەرا گوھن خۇ داين و ھەر دجھدا
 ھاتنە ژوور و گۈتنى:
 بۇ خانرا خودى، مە خۇ ھاقىنە ئاف مالا تە، تە چ
 دقېت ئەم د حازىن.
 مەلای گۈتنى: دى باشە ھەرن گوستىركى بىنن،
 چوون گوستىرك ھىنا.
 مەلا سېندى چوو نك حاكىمى گۈتنى: ئەقە گوستىرا
 ژنا تە !!

حاكىمى گۈتنى: تە چاوا دىت؟
 مەلای گۈتنى: ھەما پىرسىبار نەكە..... و مەلا چوو
 مال.

چەند رۇزەكىن دى ب سەرقە نەچوون، حاكىمى گۈتە
 مەلای مارەكى د كانىيا گوندىدا، كەس نەشىتنى،
 ھەمى گاڤا بىن د ئاقىدا، بەس نىڧرۇ يا دەردكەڧىت،
 ل سەر فەرشىت كانىن، فىجا مە دقېت تو ب كوزى،
 بەلكى بەلا وى ژ مە فەكەى،
 مەلای گۈتنى: باشە ئەزىەنى.

مەلا ھانە مال، گۈتە ژنا خۇ، دى گولنى فى جارى
 چ بگەم؟! دى چەما ماری كوزم ئەف گوندە ھەكە
 نەشىت بكوژىت، ئەز دى چاوا كوزم؟!

گولنى گۈتنى: دى ھەرە جامىرۇ فى جارى ژى ب ھىقىيا
 خودى قە.

مەلا چوو سەر كانىن، ھو دىت ئەو كافرە مارە بىن د
 ئاقىدا، رەقى چوو سەر وى دارا ل ھىداف ئافىن، ماری
 دەقى خۇ فەكر و بەرى خۇ دا مەلای، مەلا ژ ترسا
 ئەرزى و شىرى وى ژ دەستا كەفت، كەتە د دەقىن
 ماری دا و مار كوشت!! مەلا ژى دلگرتى بوو، د دارى دا
 كەفتە ب رەخ ماری قە، ھەموو بوو خوين.

خەلكى گوندى د ھاوارى ھاتن و ھەمىيا گۈت: مەلای
 مار كوشت، جاپ بۇ حاكىمى چوو، حاكىمى گۈت بلا
 مەلا بىتە فېرە.

ھەمىيا مەلا دانا سەر دەستىت خۇ و برە دىوانا حاكىمى
 و گۈتنى حاكىمى: ب خودى مەلای شەرەكى مەزنى
 دگەل ماری كرى، مە ب ھەمى عەمىر خۇ شەرەت
 ھوسا نەدىتىنە، ئافىن مەلای گولنى، ل ھەمى دىباين

ھەمىيا گۈتنى: بخودى مەلا تو راست دىئى، ھەما
 خودى و تە روھا مە ستاركر، ھەكە كت ژ مە
 نەدما.... ئىڧقارى خەلك چوونە دىوانا حاكىمى گوندى،
 گۈتنە حاكىمى: مەلایەكىن ھوسا باش و ب كەرامەت
 بۇ مەين ھاتى و (چىرۇكا مزگەفتى بۇ گۈت).
 سىن چوار رۇز ب سەرقە نەچوون، گوستىرا ژنا
 حاكىمى بەرزە بوو، ھىدى لىگەرىان گوستىركى گۈت
 پىرسىبارا مەن نەكەن.

حاكىمى گۈت: ھەرن بىژنە (مەلای گولنى) بلا
 بھىت، بەلكى ئەو دىاركەت كا كى برىبە....؟
 مەلای گۈتنى: دى فىجا فى جارى دى چەما خۇ
 خلاسكەم.

گولنى گۈتنى: جامىرۇ دى ھەرە ئەقىن جارى ژى ب
 ھىقىيا خودى قە.

مەلا چوو نك حاكىمى گوندى گۈتنى: نو سىن
 عەلەلۇكا بەدە مەن، ھەر رۇز دى ئىكى خۇم، رۇزا
 سىن دى دىاركەم كاكى گوستىرا ژنا تەبرىبە!!
 حاكىمى سىن عەلەلۇك دانى و مەلا چوو مال گۈتە
 گۈتنى: دى ۋەرە دا فان سىن عەلەلۇكا بخوين ھەما
 رۇزا سىن پاشى دى ژ فېرى باركەين و رەقىن.

بۇ شەف گولنى عەلەلۇكەك چىكر و دىماھى بىن
 ھىنا.....پاشى مەلای گۈتە ژنا خۇ (گولنى): ئەقە
 يەك، دىكەرەكى گوستىركى ھاتبوو بەر پەنجەرى
 گوھن خۇ دداين، كادى مەلا چ بىژىت! ھەكو مەلای
 گۈتنى ئەقە يەك ئەو ۋەسا تىگەھشت، كو بىن
 دىبىژىت ئەقە دزەك.

دىكەر رەقى چوو گۈتە ھەقائىت خۇ، مەلای
 بىن حەسىباى ھەكە ھوین باۋەرنەكەن، شەقەكا دى
 ئىكى ژ ھەوە دگەل مەن ۋەرن دى چىن گوھن خۇ
 دەبىن.

ھەر ب وى رەنگى ژنا مەلای عەلۇكى دووبى چىكر
 و مەلای گۈتنى ئەقە دوو، بەكىن ماى گولنى.

ھەردو دىكەر رەقىن چوون گۈتنە ھەقائى خۇ،
 مەلای ب دىبا مە حەسىباى عىلاجەكى.

ھەر ب رەنگى مە گۈتنى رۇزا سىن.... بان شەفا
 سىن عەلۇكى سىن قەكوشت و مەلای گۈتنى:

گەربىيا... ھىندەك ژ وەلانەكى ھاتن، گۇتن، ئەم دى
 مەلەي كەينە ھاكىم بەلى ب شەرتەكى.
 مەلەي گۇتن، بلا.
 ئىك ژ وان گولەك كره د دەستى خۇدا و ھاتە نك مەلەي
 و گۇتن،
 ھەكە تە زانى ئەفە چىبە د دەستى من دا؟
 مەلەي ھىندى ھىزىت خو كرن، نەزاتى دى چ بىزىت، ئىنا
 گۇت، ئاخ... گولى.
 زەلامى ژى ئىك و ئىك دەستى خۇ فەكر و گۇت، بخودى
 تو راست دىبىژى تو مەلەپەكى ب كەرامەتى و ھەزى
 ھىندى بىبە ھاكىم.
 مەلال گەل خۇ بر و كره ھاكىم¹⁹⁸.
 (چىرۇكا من چوو دەستى دەيك و بايىت من چوون
 بەھىشتى).

دەيت.
 - داكو كەس نە ئاخقىت دىبىژن، كەرە بۇم، كەرە بۇم،
 سۇر سۇر كىن قاسم، د وى را بىتە ئاسن.
 - ھەچىن ئىشتەك ل سەر سەرى ژنا كەرى،
 - ھەچىن بىتە سىھا من،
 بخوت گۇشتىن سىھا من،
 تا بگىرت، با بگىرت،
 رۇژەكا عەيدى زوى بىرىت،
 - كىرم كىرم ناكەم،
 دو سىنگىت پىلا دكەم،
 گايەكى دىنىم بۇ جۇتى،
 بىزەكى دىنىم بۇ شىرى،
 دەيكا تە ھەلالا قى كىرى،
 - دەروىشىم، فەلىن كىشىم، تەدكەلىشىم،
 - ياسىنىم، كىر مەسىنىم، تە دىخەسىنىم¹⁹⁹.
 - كىچىن، كىچىن!... ئا... سەرى بىن كوچىن!
 - كورۇ، كورۇ!... ئا، سەرى بىن خرۇ!
 - ب ھىزا من ئەف جىقنە ژى پىشكەكا دى بە ژ ئەدەبى
 زارۇكا. بەلى يا فەرە بىژم، كو سىتران و چىرۇك و
 چىقمانوكىن ئەدەبى زارۇكان ژ جىقن و خەبەرىن پىس و
 دلرەش د قالانە، لىن دىت مەزناندا ھەنە²⁰⁰.

۹- جىقن:

مەرەما مە ب جىقنا ئەو خەبەرىن كىرىن ئەوین
 زارۇك دىبىژنە ھەف. ئەف جىقنە ژى ب گەلەك رىيا دەين.
 ھىندەك جاران ئىكسەر بىن كراس د مەيدانا پارىندا
 دەينە گۇتن. بۇ ئەمۇنە:
 ھوسان ب زىمانەكى رەش خەبەرىت پىس د بىژنە ئىك و
 دوو، يان ئىك دى بىژىت ئاى بى دى دى بىژىت، كىرى گاي
 تەرا ماى، ھەنا مالا ئاغاي.
 ھىندەك جاران ژى، زارۇك جىقنا دەنە كەسىن بىانى بىن
 نە ژ وان، بۇ ئەمۇنە دىبىژنە،
 ... دەرىن تە كەفت، توپا خودى ب دلن تە كەفت.
 يان دىبىژنە قەرەجان:

۱۰- بەيت:

رەنگەكى دى بە ژ رەنگىن ئەدەبى زارۇكان د فولكلۇرى
 دا، ئەف رەنگى ئەدەبى، ئانكو بەيت، ب كىش و سەروانە،
 لى ئاوازى خۇبىن تاپىتە د گىرانىدا ھەنە، د ئاف ئىك
 بەيتدا، ھىندەك جاران جۇت سەروانە، ھىندەك جاران چوار
 رىزان ئىك سەروابا ھەى، دو رىژك ژى ئانكو مالكەك
 ھەمى گاڤا خۇ دئاڤ بەيتىدا دو بارە دكەت، وەك بەينا
 كىچىن،
 ھەرى كىچىن، كىچە فنگى
 پىب قولنگىن، ددانسنگىن
 تو ب عىسا كەى، تو ب مىسا كەى
 ھەكە تو ئەف شەفە من ژ خەو راکەى

 كىچەك نىنە دوونە و سىنە

بەرىلەكا ژنەھل تېنە

دئ مەلە دەقى لى بىنە

دئ سەيدا دەقى لى بىنە

كىچەك نېنە سېنە و چارن

د بەر بەلەكېت مەرا دبارن

سەيدا چ بكام، كىچا خارم

مەلا چ بكام، كىچا خارم

ئەز رەقىم چوومە مالا نامىنى

دانا بەر من، كوتلكا دەوينى

كىچا ھەلدا مالدۇخىنى

ھەرى كىچى، كىچە قىنگى

پىپ قولنگى، ددان سنگى

ئەز رەقىم چوومە مالا بىزارى

دانا بەر من سىنىكەكا ساقارى

كىچا ۋەنەكر دىكەك بچىتە خارى

ھەرى كىچى، كىچە قىنگى

پىپ قولنگى، ددان سنگى

ئەز رەقىم چوومە مالا غەبشوكى

دانا بەر من پىچەكا باجانسۇركى

ھەرى كىچى، كىچا خارم

سەيدا چ بكام چ دژوارن

ئەز رەقىم چوومە باكۇزى

دو كىچ تىن ژ ناف تۇزى

خۇ د ھەلاقىزئە چەرمى پۇزى

خۇ د ھەلاقىزئە چەرمى پۇزى

ھەرى كىچى، كىچا خارم

سەيدا چ بكام، چ دژوارن

ئەز رەقىم چوومە باگىرى

دوو كىچ تىن ژ بن كىبرى

من گۆت گاز تىن ژ گىرى

من گۆت گاز تىن ژ گىرى

ھەرى كىچى كىچا خارم

سەيدا چ بكام، چ دژوارن

ئەز رەقىم چوومە سېپىندارى

مالىت مۇقان يىت دابنە حسارى

ناھىلىت كەس بىنە خارى

ناھىلىت كەس بىنە خارى

ھەرى كىچى، كىچا خارم

سەيدا چ بكام، چ دژوارن

ئەز رەقىم چوومە غلبىشى

دو كىچ تىن بروبىشى

گۆت دئ كىقە خلاسېن غىركىشى

ھەرى كىچى، كىچە قىنگى

پىپ قولنگى، ددان سنگى

تو ب عىسا كەي، تو ب مىسا كەي

تو ب محەمدەي مستەفا كەي

ھەكە تو ئەف شەقە من ژ خەوا شىرىن راكەي

ئەز رەقىم چوومە گەلېن بالندا

بەرى خۇ دەممى دو كىچىت د پاخلا مندا

نە كىچ بوون، جانەگا بوون

ۋەرىس ل من دو نا بوون

سى گوند ل دەشتى ژبەر رابوون

سى گوند ژ دەشتى ژبەر رابوون

ئەز رەقىم چوومە دىرا مەزن

بەرى خۇ دەممى دو كىچ دىبەزن

ھەرى كىچى كىچا خارم

سەيدا چ بكام، چ دژوارن

ئەز رەقىم چوومە دىرا قىلۇن

بەرى خۇ دەممى دو كىچ مۇقەكى دگىرۇن

ھەرى كىچى، كىچا خارم

سەيدا چ بكام، چ دژوارن

نفرين ژ دەقەرا بەھدىنان

ئەھمەد ئەبدىللا زەرۇ

دېئىت: (ئەگەھى بە چۇ مرادا!)، يان:
 - (دې ھەرە سەر تل وئقە، پىشت پەحنى ھرقە!). لى
 جىنن پەيىن كرىت و بىن رەوشت ئىدانە-
 ئەف باھتە ژ بەر چەند خالان ھاتىبە ھەلبىزارتىن;
 (۱) ۋەكو كەلتورەكى كەفنى دوى چاخى خىزان
 ئىككىرى و ئىك خانى و ژىانەكا سادە دىپوراندىن
 (۲) ژىەر پەسەنا ۋى سەردەمى و ژىن و ژىارا وان
 (۳) نفرين ب زمانەك خۇمالى و رەسەن دا ھاتىبە،
 ۋەكو زاراقتىن خۇمالى كو ئەقرۇ ئەماينە و بەرەف
 بىران
 (۴) ۋەكو رەوشتەكا دەروونى ھەبووبە و داپكى ۋەكو
 چارەكن و تەناكرنا لەشى ژ ۋى گرانبىا ل سەر ملىن
 ۋى بكاردەينا.

نفرين ژ چىكرىن زىكان:

زمان ۋەكى زانايى ئەمىرىكى (ئەمبىروز بىرس)^(۱)
 دېئىت: (دنىف ھەر جىكەكى دا دوو زمان دەينە
 بكارىنن، زمانى فەرمى خواندنگەھ و فەرمانگەھ و
 كارىن زانستى و رەوشتەبىرىيا گىشتى و رۇژنامەگەرىي
 ۋ ئەدەبىياتادا بكارىتت، و زمانى كولانكى و ل سەر زارى
 نەخوئىتدەوارا، ئەو ژى زمانى جىقن و ترانا و نفرىنانە-
 دىسان دېئىت: زمانى زانستى ئەو ە كەلەك جاران

دەما ھزرىن زاروكىنى د ھىن، ۋىنن ژىانا سادەيا
 بەرى پتر ژ چەرخەكى ل بەرچاقان د ھىن و دچن،
 زارۇكىنى و ژىانا رۇزانە ل پىنچاچ دىن و دىرۇكا
 وان چاخان ۋەكو ۋەگەرىانەك دەينە دىتن، كونج و
 قولچكىن وان جھا و رەوشت و تىتال ل بىردىننى كو
 ژ وانان نفرىن، لى نفرىن چنە؟

داخوازىن خرابىن و نە ژ دلن دەما ژ دەقنى دەيكى
 دەردكەفە ۋب ئاۋايەك نەراستەو خۇ يان ئىكسەرە،
 پەردەكا پەسنىكارىن تىدابه، لى ب ئاۋايەك كرىت
 قە، ئەمىناكى جىننە كو دىنە كرىتىن ئىكسەر
 ل سەر بەركى و ژ زاردەقنى مرقۇنى بىن رەوشت
 دەردكەفە و بىن بەرەفە جىقنا بدت و داپىقت و
 نامورىن نىرى ژىو شكاندىن بكارىنىت، و مرقۇنى
 گوھدار شەرمى پى بكت، لى نفرىن گوئىن دكرىتن
 و مرقۇق پى نائىشىت و شەرم تىدا نىنە، پىرىيا وان
 گوئنا ژ زار دەقنى دەيكى بە، كو نە ژ كەزەبا دلنى
 خوە دىئە و ھندە جارا كەنى و گرئىن و بارى گەقز
 و ترانە ژى چى دىن بەروقارنى جىقنا كو ل داۋىن
 شەر و پىكدادان و دل رەشى و زىوون و دووركەتن
 ژەردو ئالىن جىقن دابىن و د ئەنجام دا ھندەك رەوش
 دگەھىتە دادگەھ و پولىسان نفرىن، نەرمىەكا
 قەشارتى تىداۋ ناگەھىتە ئىشاندانى، دەما دەيك

بشكىنى، (ھەي ئىشەنلا ۋى سەرى نەراكتا)، يان: (نەبەتە زاڭا!) و دابتە جەشرا نىرنا و جىقنا، ئەقجا ب تەقايى نىرنا پەيدا دىن و (ئىن - دەيك) نامىرى چىكرنى يە.

ئەگەر ئىن نىرنا:

ئەگەر ئىن نىرنا ب تەقايى دەما زارۇك د جھۇك و ھار و گۈرىخ و نەجەمىتى و نە گوھدار بن، يان جارنا سىست و خاق و نەۋىرەك و سەرشۇر بن و ب گۈتتا دەپبا نەكەن، يان سەرىدەي و كۆلانى بن و دخواندا خۇدا د كەتى بن، واتە ھەر پەسنەكا نە ب دلى دەيكىن بت، دىنە ھۆكارەك ژىۋ نىرنا لىكرنى گەلەك جارنا ئىش و نەخۇشى دىنە بابەتى نىرنا، بۇ نىمۇنە:

-- ھەي (زەرە بايى تو گرتى) يو- يى، يان: (داملىن) تو گرتى، (ستوو خەلىپىن) يان (ستوو شىكستىن). دەيكى ب گۈتتا نىرنا د گەل بكارئىنانا دەستى كەلا دلى خوە داشكاند، بەلكو دگەل گۈتتا نىرنا دەيك ب دەستى ژى بچىتىن، ئەقجا چ ب حنكا و تەپا، يان ب شىنكى و تىرۇكى و بستا كەل، يان بەلكو دا ترسىنىت و بىژتى: ئىھى!! دى تە داغدم تونە روونى! و جارنا ژى ب گىسكى يان ھەر تىشتى بەر دەستى كەتبا دا دناڧ ملا يان ل پىشتى و باقىن پىادا دەت و دىژتە قى رەوشىن كو دەيك ب ئازرت و ل زارۇكى بەدەت يان بىن ب تىڧل بىژتى (كەلا دلى شىكاندن) و ئەف چەندە كو دەيك خوە تىدا كەسەكى سەرەكى بىنىت ب (نىرنا) ئەۋزى دوعا بىن نەبىن چاكن. و نىرنا د قى بابەتى دا مۇركا دەفەرى ل سەرە و ژ ئالىن زىمانى قە ژى ھەر دەقۇكا دەفەرى يە (دەفەرا زاخۇ) ، ژ بلى چەند نىمۇنەن كىم كو بىن دەفەرا بەھدىنان ب گىشتى نە، كو ب رىكا ھەققان گەھشىتەنە من، يان ل سەر زارى ئەقىندارا دىنۇ جەپرانوك و لاوك و سىترانىن كوردى دا و ب رىكا دەنگىن ھونەر مەندىن ناقدار و كۆچك و دىوانان دا ھەنە.

ھىچ دەمەكى دايك نە ھەڧرەك و دل رەشا زارۇكىن

خواندەقانى، خويندكارى ژ خواندنى دوور دىخىت ژ بەر گرانىيا بكارئىنانا وئ... لى بەرۇقازى زىمانى ترانى و نىرنا و جىقنا، چۈنكە زىمانى دووى كوووتر و سىكترە ژ بۇ شىرۇفەكرنا ئالىن زانستى گرانترە ژ زىمانى ترانى و نىرنا ژ ئالىن دەروونى قە، لەورا ل بەر مىشكىن مرقۇى پىناسەكا فىزىيانى كىمىيانى، ماتىماتىكىن زور گرانە دەما تو پەسنا يان پىناسا كەسەكى يان رەوشەكى، يان تىشتەكى ب زىمانى ترانى يان نىرنا دكەي... چۈنكە پەقىن ترانە و جىقن سەرتج راكىشش و كەنى و خۇشپىيەك تىدايە، بەلكو پىناسا ب زىمانى زانستى گرانترە ژ ئالىن ھىزى قە ژىۋ ۋەرگرتىن، بىرە قى پىناسى دەما دخوازىن زارۇبەكى دەڧ گرى و چىر نەخۇش پىناس بكىن:

(زارۇك: مرقۇفەك دىنئىشە ب كەلەخەك بچووكفە) پەشما ترانە و نىرنا بەرۇقاز دەپتە بكارئىنان و پەسنىن كرىت دەپتە بكارئىنان، چاخى دايك دىژتە كورئ خۇ و نىرنا لى دكت:

(دى روونە ھەي سەر گامۇختە ۋۇ!!) پەسنا كورى ب سەر مەزىنى دكەت، واتە تۇرەبوون دگەل ترانى، ئەقجا نىرنا ژ چىكرىن زىكانە، چۈنكە زىن و ژارا ژى دايكن مالا، ھەتا زخەو راکرنا زارۇكا و خۇ بەرھەڧكرن ژىۋ كارى رۇژى و پىدقۇبىن مالى: دى بىژتە كورئ خۇ، ھەرە بازارى... لىك بابى خۇ. فلانى... فلانى... بىژى و بلا بكرىت و بىنە.

-- دەما ژىك دگەھتە ئىك و دىوانا وان د شارھىت تە دىت ژەكى گۆتى: كچى! من گوتە وئ سەرتراشپىيا كچا خۇ (ھەما پىچەك ھارى من بکە و تىن تەشپەكى بىرسە!!) لى ناکت... ۋەرن وان خودانكە، قىنجا تە دىت ژىكا ھاقىتتە بەر ئىك و دو ژ وان نىرنا و كرىتپىيا... بەلى ل ھندەك دەمىن رۇژى دىن كارن و كۆلانا د پىش، ناخوبىن، ھەما ب شەر و لىكداتى قە دەروولن و دەپتە قە ب گرى سەرشكەستى، چىە -- چىنە!! كورئ فلانى بەرەكى لىداى... قىنجا دىتە جەشرا ژىكا و خەبەر و گەڧ و نىرنا، تە دىت دايكا كورئ سەر شىكەستى گوتى: (كورۇ ھەي نە مەۋۇ!!) ماتەژى نەشپا بەرەكى لى بدى، يان سەرى لى

وى سەردەمى دى خۇ يا بت. ئەفەزى ھاتىبە ژ بەر
ھەبوونا نەخۆشېيىن وى سەردەمى و ھەزاري و كىم
بوونا بيماركىرنى، لەورا دى كەچەلىن و تىفۇ و
مەلاريا و سل و چافكولى و گەلەكىن دى د نىف وان
نفرىنادان بىنىن و دەيكى چەوا بكارئىنانه و يان ژىۇ
كەشەفرىتيا مرۇفى د ھندەك پەسنادا و كتە نىفرىن
و پەسن دتە پال وان زارۇكا.

سەر و چاف ئالاقى نىفرىن بوونە، نەگەھىشتنا مراد
دىسان ئالىەك دى بوو، و ئىش و ھنگافتن و قەمگرتن
دەردى بابەتى بوو دەما دەيك دئازرت و ئاگرى كوچكى
نفرىنا گەرم دكت و ھل دكت و پى نەقىت نىفرىن پار
قە دىن ل پەى بابەت و ئالبى مە خۇ ياكى؛
دەما زارۇك ل سىپىدەيا دخەو و دارابىت وان ژخەو
راكت دى بىژتە وان؛

--- فلانۇ، فلانى، دى رابە درەنگە، سىپىدەيە، رابىن
دابچن خواندنگەھى يان رەزى يان دوكانى و ھارى بابى
خۇ بكى، كور ژى خىرەتى دى بىژت؛ نەشىنم، بەپىلە
بىنقىم، خەوا من تى و پىدا ھەرە، لى دەيك دى نەچار
بت و ئازرت؛

--- دى رابىن ھەى گەمارى چافىن وە گرتىپوؤ.
**دەما سفرى دا دىن، تەدىت بەكى ژوانە ھەر بەلز
خوار و ھىنگىفت. دى دەيك بىژتى؛
--- ما تۇ ژ كۆلىن رابى، رزى يۇ، يان، زك مەزىنۇ، ما
تو ئاشى، ھەردەم تىركا وى فالاپە.
--- ھەكە گەلەك خواربە دا بىژتى؛
سەحكى فرو- فركىن وى، ھىدى دەھا دخووت،
چەوا دخووت، چەتە گۇرمە مېشە! ماشەرە، چەند
عوىجە، دى بىژى عوىجى لىفىن يە^{۱۲}؛

** دەما دەيك رادىبىت و پىنپا ب زارۇكى قە دىبىت،
نەخاسم ژ بو سەرى و پەسنىن وى. ژىو كەچەلىن
وسەرى دا بىژتى؛ جارنا ھەفالا دىبەردانى كەچەلى و
ئەف بەپتە پى دگوتن؛

--- كەچەللو قاين- قاين
مىشا مەزىن بەرداين
ھەتا دوپىكى دۇنپاين..

** ھەكە سەر مەزىن بايە، دا بىژتى؛ كورۇ ھەى سەر

خۇ بوونە، بەلكو بەروفاز د پەرودەكرنا زارۇكىن
خۇدا ھەرا دلېن و خوشتقىيىن وى بوونە تىن قىانا
جەگەرى و دىلسوزىن و كەزەبا وى زارۇكىن وىنە،
لەورا د گۇتارا وى دا ھەر ديارە دەما ب دلېنى بان
باندكتە زارۇكىن خۇ؛

(كورى من، كچا من، يان، دىن من .. ئەزگورى، دىن
دايكى .. بووتە ئەمىنم).

ل قىرە، كرىار و نەكرن و نە جەمىن و پىر بىزاقى
و نەگوهدارى و دگەل وەستىانا دايكى دىنە ھۇكارىن
سەردەكى ژىۇ تىكدانا رەوشا وى و گۇتتا پەبىقىن
كرىت وەكو نەناكرنا سايكولوژيا دايكى، لەورا دى
نېرىنە گارىن دەم بۇ دەمى ژدىلىنىن بەرەف خوارى
دەيت بۇ زمانەكى رەق و كرىت ئەگەر د نەجەمىتى
بان دا لى خورت؛

- كورى من، كچا من، دى روونە سەر خۇ، كۇرو روونە
!، كچا من ب تەبىتە؛

- كچى روونە، ھەى فلانى و.. فلانى! و پىدا ھەرە ژ
پەسنىن كرىت و بەلەقاز؛

وەكى ديار جەئ نىفرىنان مالە، كۆلانە، بەر دەرىكىن
ھەقسوياتن و ھەر جەئ دەنگى ژنكا و ئازرىنا وان
بچتى دىنە كۆچك و دىوان، چونكە دەما ژنك ل
ھەفدو ب ئازرىن و بىژن. تەدىت نىفرىن فرىن بەر پەرىن
ئەسمانا و بووبە شەرەنىخ و گوتىن ب تىقل و جىقىن
ودىبىت بىتە شەرە پىكدادان ژى و دا ھەفدو ژكرىتپىيا
و خنگ و پىچ كىنشانى ھىنجىن سەرا شەرەنپىخا
زارۇكايە و ھەزارىنا وان .. نەھۇب شەرن و بىنەنەكا دى
دگەل ھەفدو نەو ھەچكو چوتتە..

ژىو دەرىنا دايكى و دل ھىنكرىن و گۇتتا نىفرىنا،
دەما د ئازرت و ل زارۇكى خوە و پى ھەقسووپا و دىتە
شەرەدەف و دكەقىتە دناف كۆمەكا گوتىن كرىت،
ھەچكو وان زارۇكا ب سەدا كىترە رابوونە و
كرىار كرىن و نەب دىن دايكى .. ئەھال قىرە كۆچكا
مە يا نىفرىنا دى گەرم بت ب وان رۇزانىن قۇناغىن
سالىن پىنجىان و شىنستان و ھىدى من گوهدارى
كرن و من بەستى و ژى خوارى .. بەلى د نىف قى
كۇما نىفرىنادان ھندەك ئىش و پەسن و جفاكى

--- زى كورتى، زى نەممابى (نەمماۋ) بت، ھەي زى رىفاسىن (رىفاسىۋ)¹⁰¹.

* دەما كور - كىچ د ھىلنگىمىت و دەف و دەف ب نەردى دكەفت، نەرىن ژ دەيكى بارىن:

--- دى بخۇ ھەي سىتوۋ شىكەستىن اشكەستىۋۇ، يان:

--- ئۇ خەش، تەخارا! ھەي سىتوۋ خەلىيانى، ما چاف ب تەفە نىن، نابەرى خۇدى رىكا خە، ما تۇ كۇرى، بەر پىت خۇ نابىنى؟!

* تەدىت كىچى ژ دەيكى خواست بچىتە سەر ئاقىن و كەدىنى تىزى بكت، تە دىت كىچى بەرسىف دا:

--- نەشىم .. بلا فلان بچىتىن، دەيك زى ب نەرمى دا بىژتىن، كچامىن، خۇشكا تە نەخۇشە، نەۋ يا زەرە بالاقتى ھاتى، ھەما تۇ ھەرە .. و كىچ زى ب رىكمانى فە ھەر دابىژتىن، نەشىم!

تەدىت دەيك لىن ئىرى و گوتى، ھەي نەشىيانى تو گرتى، ئى پىنگافەكە!

* جارنا دەيك دا كۆمەكا نەرىنان كەتن كو ئەو زى گىرداى كۆمەلەك ئىش و نەخۇشيانە، مينا دگوت:

--- ھەي داملى تو گرتىن (گرتىۋۇ)، يان: دى رابە ھەي خەمە با يى تو گرتى، ھەي زەرە بايى تو گرتى، ھەي فالنجى ھاتى تە، فالنجىن توگرتى، كىچى ھەي رەشەبايى تو گرتى رەشەبايى ل تەداى!

* گەلەك نەحەجمتى بايە، دا بىژتىن، دى رويىنە ھەي تۇب دل، يان، ھەي تۇپا خۇدى ب دلى تە كەتى! (برويسى يە)، كورۇ ما فلل تە داپە، ماتە بارىت خارە! ما پىتە، ئاگرى! ما ئاگر تەداپە.

* جارنا ھىندەك تايەتمەندىن دەفەركى پەيداىن و دىنە ئالبىەك ژ كەلتوورى وى دەقەرى ل زاخۇ ھىندەك نەرىن پىشتى كۇچ بەرىا جوى با بەرەف ئىسرائىلى پەيداىۋون، جوىبىيەكى زاخۇ ب ئاقىن (چىنە)، گەلەك ھار و گىر بوو، خەلكى خەو زى دكرى... ل داوييا سالا ۱۹۵۱ى دگەل جوىبىن زاخۇ بەرەف ئىسرائىلىن فە چوو، ئى (چىنە) كەتە دناف دەقۇ ژىكادا و بوو ھىمايەكى نەرىنن وانە، ئەگەر زارۇكەك ژمال دەرکەتبا و گۇتبايە دەيبا، ئەفە ئەز

مەزىنۇ، يان: سەر گوم - گۆمەۋۇ!¹⁰²

ھەي سەر گامۇ خەۋۇ، يان: ھەي سەر شوورا (ژوبىن زراقى و ترىسنىۋكى تى گوتىن)، ھەي سەر بەر دايۇ! (ژبو يىن فەلپتەۋكۇلانى تى گوتىن)، ھەي سەر كىرىكۇ! (ژبو مرقۇقى بىن وەغەر-چوغەر نىس تى گوتىن).

* جارا دەيكى زىن بىزارى، دا نەرىن ل زاروكىن خۇ كەتن و بىژتە وان:

- دى رويىنە، سەرى نەراكى! (ژىن خىرەتى و خاقىنى يان جارنا خەو ب نەخۇشىن خويبا دكر و دا بىژت، نەخۇشەم، دا چ كارا نەكت وپى نەرابت .. وەكو درەۋەكى، فىلەكى ل دەيكى دكر).

* تەدىت دەيكى ب (خولىن) چوو كورى يان كىچى و نەرىن ل وان كىن:

- دى رويىنە ھەي خەۋلى سەر! يان: خۇلى سەرۇ!

* ھەكە كىچ بت، دى دەيك بىژتىن:

--- بەرى خۇ بدى، دى بىژى پىرا مەيە، وەك پىر ھەفيائە، چەند پىر فەكە... (فەك- ساحرە) يان گەلەكا شەھەرەزابىت، دى بىژى پىرا فەنى يە!¹⁰³ (فەنى يە).

* دەما حىرەر- حىرەر كىران، دا بىژتە وان:

--- كورۇ (كىچى)، بى دەنگ بە (كېرە)، ھەي گەورى ل تە دېھاۋۇ (دېھايى).

* تە دىت بو لوپىرە- لوپىرا زارۇكى، و دەيكى لىن فەگىزا گوتى، كورۇ كېرە، ما تۇ گورى؟!

يان تەدىت دەيك ل كىچى زقىرى و گوتى، دى رويىنە، ھەي خۇدى خەفس ل تە كىرى، يان: دى ھەرە ھەي توفىن وەك تە شىن نەبن! دى رويىنە ھەي تە خۇ ل فاقۇستى داۋۇ، دى رويىنە ھەي نەمماۋ (نەمايى).

* دەما بچووۋكى نەحەجمتى نىشتەك خواستبا و نەدايانى، دا بىژتىن:

--- رويىنە سەر خۇ، رويىنە سەر كوربا خۇ!

يان: كىچ - كورانى! تىرمەندۇكى!

* دەما بچووۋك كەتبا و نە تەبتى با يە، دا بىژتىن:

--- دى رويىنە ھەي پىرەشىن! ھەي پىرەش، ھەشىپوۋەرى (ھەشىپوۋەرى).

چووم و ناھىمەقە.. دا دەيك ژ بىزارى و تۈرەبى قە بىزتىن

-- دى ھەرە چوونا (چىنەي بيت.. نەزقرى قە.

دا بىزتىن بچى و نەھىيە قە، سەر تل و وئقە، پىشت پەحنى ھرقە ! و دو بەر ژى د دووڧ دابىن..

« * يان دا بىزتىن: دى ھەرە چوونا ھەسەننى محوۋى بتا (كو تازىي وي ل دووڧ كىنفرىشكىن قە چوو د كۈنى قەو نەشيا ژ كۈنى دەرکەقت و تىدا ما ھەتا مرى).

« * جارنا ھىندەك پەيڧىن نەكوردى (توركى) دھانن گۈتن، بۇ نموونە،

-- دى روينە ھەي ئىنگەرچەرىن¹¹¹.

ژبو كورپى كولانا و ھەردەم نە ل مال، دابىزتىن:

-- ما نو ھەيتەيى! يان، ھەيتەيى كولانا، ئانكو ھەلپتە (سەر بەرداي)، دى روينە ھەيلا نە نە دىتپووۋ ! -- نەگەھى چ مرادا، نەگەھى مرادا خوھا،

وھسان گەلەك نىزىن دى ھەنە.

-- دەبلا رەق ل وپرى و نەرابى ! يان، ھەي كوراهى ب تە كەتپوۋ، دە بلا پيا بكى جىووت! ئانكو رەق بى ل وپرى، كچىن دى روينە، دى بىزى تو يا ژكەترا چىبووى (!قەبھەنا).

« * جارنا دەيك نىزىنەكا ب ترانكى قە دگىرىت و پەسنا لاوئى خۆ دكت:

-- ھەي داوۋ - داوۋ

سەر مەخمەلى من داوۋ !

« * دەما نىزىن ب سەرو سىمايى قە تى گۈتن:

-- بەرى خۇ بدى چ ئىلچى بە¹¹²، ددان چىقوۋ¹¹³.

« * ژنفرىنن دەقەرا مزوربا .. دەما دىنن:

-- داوۋ ئىشەلا ساڧار د زكىن تەدا گەرم نەبىت، يان: دى ھەرە ئىشەلا كچكەكا كۈر بکەتە رزقى تە!

-- دى ھەرە ئىشەلا كىنى تە ژ كىستى خەلكى بيت! مالا مە چرا تە بيت¹¹⁴.

« * تەدبىت دەيك ل كچىن نازرى و ئارھا، تۇل مەھىنى سوار نەبى، يان: كراسى بويكىنىن ل بەرخۆ نەكى!

-- تو نەبى يە دامۇك، ھەي كچىن تو نەبىە دەبكا كورا !

-- ھەردەستى، پىنج تلى ژى بکەقن! (ئانكو چ پىقە نەمىن).

يان، ھەي ستوو شىكەستىن، تۇ نەبىە خوشكا برا، تۇ دارى لاندانن نەھژىنى، تۇ نەبىە دەيك، تو سەر دىڧكى خوھ شىن نەبى، تۇ سەر زىنى نە برقى، مالا وھ ئاگر قى بکەقت ، دەرەك تە بگرت دەرە ھەبىن دەرمان نەبى، تۇ بى رزقى ھارەكى (دېنەكن)، ھەرۇ شەپىنا وي بت، ئىشەك تە بگرت، دەرمان بەزى مېرىا زەر بت، ئىشەلا تۇ ل مال بابى كەزىيا سىپى قەھىنى، تۇ ب جانىيا خوھ شاھ نەبى! ئىشەلا سى ژن ل سەرىن، دەرەي ھەوېن تە ب گرت، تۇكا نەملەتن ل تەبت، سەرى نەراكى، ل وپرى شىن بى، زىلكا بدى، ھەي چاقىن تە د تارى بن، بەرى خۆ بدى چەندى چۇغەر¹¹⁵ دىزى تووگە، ھەيلا تۇ نەماين (نەمماوۋ)، دى روينە ھەي خوھلى سەرى، ھەش پىوهرى، خۇدى چو دېندەھا ل دووڧ تە نەئىخت و ...

« * دەيك جارنا ژ زارۇكىن خۇ يىن نەحەجمتى بىزار دىت، تىن دى بىزتىن:

-- دى ھەرە خوھزى وي شەقنى بابى تە ل ناشى بايە، يان: دى روينە ھەي گوگمى تو گرتى (گرتپوۋ).

« * جارنا ل سەر سفرى خوارتن، دەمى زارو ب لەز دخۆت و ھىنگىفت، دەيك دى زقرت و نەپەكى لى دەت، -- ما شەرە ھەشپىوهرۇ، يان: ھەي دىننن تەرا دەرکەقت! كەرافى¹¹⁶ بت !، ما دى رەقت!

« * دەمال چوونى كورپان كچ ب خورتى و بىخىرەتى ل وان دا و سىستى بەرىوو .. تە دىت دەيكى گوتە وان:

-- دى خۇش وەرن، دى لەز كن .. بىەرن، وھ خىرە.

ھەي فالنجى¹¹⁷ كەتى پىن وھ .. يان فالنجى ھوپن گرتىنۇ!

« * ل دەما خوارن تەدبىت دەيك نازرى و نىزىن كرن:

-- دى بخۇا دى دىننن خۇدا بىنەدەر ! لى دەما دىتە جىن دا پەيڧىن پىس و چەپەل و كرىت دا بكار ھىن، د نىزىن دا زارۇ پىن مالى و كۇلانن ھەقەرى وي دەيكى نكارن بەرسقى ب گۈتنن چەپەل يان چەوت بدن چونكە ژدايكى يە و دلىن دايكىن پىر دلوقانى تىدا و ناخوارت كرىتى نە ژ بو زارۇنن خوھ و ھەقسوبىيا

خرابىيى بگەھىنتە تە. ل قىرە راستى و نەۋەيى تەقلى
ئىك دىن .. خەلكى سادە ۋەلۇ باۋەر دكن و بوويە
دباردەك باۋەرى پىكرىنى و رەۋشەك دناف مللەتى دا.
لەورا ئن دچوونە دىۋارى ئايىنى دا و ب خواندنا قورئانى
و ئابەتېن تىدا ژىۋ پاراستن ژ نىرىن و چاف ھاقىزىبا
ۋان جۇرە مرقۇقان:

دىئۇن مىرەك ھەبوو و دەما چاقىن ۋى ب گياندارەكى
رند كەتبا ب دا بىژت: پەي ! چەندا رندە بان خرنكە
! ئىكسەر ئەو گيانەۋەر پەق دىۋو كەنە ۋىرى: دىئۇن
ئەۋى چاقەك و نىرىنەك لىكر.

نفرىنن ئەقىنداران:

دكەلتوورئ زارەكى بى كوردان دا بابەتى نفرىن خوە
تىدا دىبنت ب تايەت دنىف ئەقىندارادا، چاخى
ئەقىنى دگەھىنە پلەبەك گەرم لەورا كچ ل پەي
كورى دچت كا ۋى چ بارك نىنن و دكەقىتە گومانئ،
ئەقجا ب لۆراندن و سترىن قە پترتر دچنە دنىف
كەلا ۋى ئەقىنا ددلى ۋاندا، كچك ناخوازت ئەقىنا
ۋى چ بارك ھەبن، لەورا دسترانا كوردى دا، نەخاسم
دحەيرانۇكا دا ئەف دان و ستاندنە د ۋىنەينن جوان و
كرىت دا دزۇرن و ئەقە ھندەك نموونەبىن ۋان نفرىنا
دنىف لاوك و حەيرانۇكېن كوردى دا:

ھەي پۇرا سەرى ئە ۋەرىيى !
ھەي پۇر كورئ !

--- دەما بشارئ چەنۇ بانى عەمن گۇزئ دكە و دىژت:
* كولا خودئ ب مالا بايى تە بكەقت
تە مەجىدى برايى من ۋى كوشتى يە ¹¹³ (سترانىن
گەلىرى).

--- جارنا تەقز و ترانە و يارى خوە دنىف نفرىنى دا
دىبنت ۋەكى قى حەيرانۇكى:
* ھەرى حەيرانۇ ھەرو شتى - شتى
تە قوون دياروۋ . بانى كەلشتى
من سەد حەيف و موخابنى ۋى كچن ژقانى تە
روپىشتى ¹¹⁴ : استرانا لىزىكى. پۈۋ۷۷).
* بەژنا تەۋۇ خۇخكا خەملاندى
باكەك ھاتو بەلگ ژئ ۋەراندى

ژى .. جارنا دىئۇن : نفرىن دوغايىن نەبىن چاكن. لى
ناگەھىنە ۋى ئاستن جقىن تىدا.

جارنا ھندەك ژنىن دەرۇقان. دەما خەلك ژ ۋان بىزار
بىن و چو نەدەتە ۋان و بىژنى خۇشكىن خودئ بدت
! تەدىت ھندەك ژوان ژنا ئەزمان رەشش و ب كرىتى
بەرسفا مرقۇقان دىن:

ھەي خودئ نە دتە تە! بان چ مرقۇمەك قەلس و
گرىبە، چ پىسە!

ئەرى ئەف جۇرە نفرىن و دوغايىن خراب ژ زار دەقنى
ھنەك ژنىن زمان رەش ئەنجامىن خراب ھەنە و مرقۇف
باۋەرىن ب فان رەۋشەت و تىتالا د ئىنىت؟ لەورا ھنەك
مرۇف ھەنە باۋەرىن ب نفرىنن ھندەك ژنكا ھەنە و
د گىرن كو ئەو دوغايا خراب بچە ھاتىە و چى بوويە
.. ھنەك ژى باۋەرى ب سەرو سىمايى ژنى، مېرى ھەبە
و ھزر دكن بى ۋان بىبنت و ل دانئ سېئدەييا بۇ جازا
يەكئ دئ ھزر كت كو [خېرى ئابىنت] . بان نفرىنا
كرى ب ئەنجامن و چى بوويە ب سەرى ۋان كەسا
ھاتىە دەما نفرىن ژى خارىن.

--- جارنا دىئۇت: ئەف ژنە چاف ھاقىزە.

--- د گىرن كو كەس ھەبوئە نىرىيانا جوانەكى، بان
فرندەكى و پى سەر سورماي بابە دا بىژت:
پەح ! پەي ! چەند جوانە ! چەند لىكداپە!

چەند بەژنەكا سېھى ھەيە ! و پىدا ھەرە ژ پەسنا..
و دگىن كو ئەو دوغا و نفرىن ئىكسەر بوويە ئەگەرى
دەرد و بەلايى و دەردەك ھاتىيە سەرى مرقۇق پى گوتى
و نفرىن لىكرى. فۇجا. بى باۋەرى بى ھەبايا. تە دىت
ئەو كەساتى بوويە ھىمايى نفرىنا و خەلكى خوە ژئ
دكرى و ددايە پاش و ئەدنىرىنى و مالا دەرگەھىن ل بەر
دگرتن تاكو چاقى ۋى/ۋى ب ناقمالىن نەكەقت. نەكو
مالباتى بان ناقماليى چاقىن بكت و دەردەك بىتە
سەرى ۋان. نەخاسم ژنكا و كچكا خوە ژ ھندەك
ژنكا ددايە پاش. بان چاف ھاقىزە بان نفرىنن ۋى و
دوغايىن چى دىن و دىنە دەردو ۋىنىش. دەما كچەك
دگەل خۇ بايە و ژنەكا ۋەلۇ چاف ھاقىز دىتبا، تە دىت
كچن گۇتە دەيكا خۇ ۋەرە دىن غەبايى قە دا نە نە
بىبنت و چاقىن بكت. بان دوغا و نفرىنا ل تە بكت و

ئىشەللا خودى مالا سەبەب و سەبەبكارا
 ئىك قەتاندى^{۱۴۱} (سترانان لىرىكى، بپ ۴۱)
 * ئەقىنى چ ئەقىنى
 ب دار و بەرا بگەقى
 ئىشەللا چ كەسىن ل ما بەينا منۇ
 بەژنا بلند باخقىت،
 غەزىزى ژ ھەميا غەزىزتر ل مالى
 تو ب ھەلىنى^{۱۴۲} (سترانان لىرىكى، بپ ۳۵)
 * كوركۆ دىنۇ نىقە - نىقە
 تو قەرەچى، مۆخل ب مىلى قە
 ئەگەر تە ئەز ئەقىم،
 ژ بىن كەرى قە^{۱۴۳} (سترانان لىرىكى، بپ ۴۱)
 * ئىشەللا چى كەسىن ما بەينا من و بەژنا بلند
 چاقىن رەش بەلەك،
 ئەنيا كال و كەقەر باخقىت،
 ئەز دل نادم چ نغرىنا لى بكم،
 بۆ خاترا نەبىن خودى و ئومەتى،
 ئاخلىقى لى بىمىت شىقانى بەزى
 چىريا ئەول
 لى بىمىت ھەردو گاكىن جووتى^{۱۴۴} (جەيرانوكىت
 كوردى، بپ ۲۳۹)
 * (مالا بابى تە ل سەرى گرى
 شكەلكەكى خۇلىن من پىنوەر كرى
 ھەرە، من گرتى نو يامرى^{۱۴۵} (جەيرانوكىت كوردى،
 بپ ۲۳۵)
 * ((بابىن منۇخىرا بكى، خىزى ئەبىنى
 ھەفت طغارت دمخلى بچىنى
 ئىكىن ئاخى و
 ئىكىن زىوانى ژى ب ھەلىنى
 بىيە پرا (زاخۇ) كا شەوتى،
 دەپىندار رىكا تە بگرن
 وى ژى ژتە بستىنى^{۱۴۶} (جەيرانوكىت كوردى، بپ

۱۹۶)
 * ((مالكىت مە، ل بەرە ژىرە
 تۇ كەرەمكە وەرە فىرە
 خەبەرەكى بۇ تە بىژم
 ل تە بىمىت ژتە، ل من بىمىت مۇرە
 ھەچىن فەسادىن ل ئاقبەينا مەدا بكت،
 نەداتتە سەر رانكىن خۇ
 وە ئە دى نىرە...^{۱۴۷} (جەيرانوكىت كوردى، ۳۲۲)
 * ((تاخا ژوورى تەنير دادا
 تاخا ژىرى روحان ئاقد
 ئىشەللا چ كەسىن بگەقىتە
 ئاقبەرا دو دلا دا،
 نەگەھىتە چ مەخسەدا
 چ مرادا !!^{۱۴۸} (جەيرانوكىت كوردى، بپ ۱۶۹)
 * ((ئىقارە درەنگە رۇژ چوو ئافا
 تە قەلەمىن رەشە
 باسكىن چاقا،
 ئىشەللا ھەندى ئەز كىچ بىم !
 دمالا بابىن خۇدا
 نو نەبىيە زافا...^{۱۴۹} (جەيرانوكىت كوردى، بپ ۹۲۷)
 * ((ئەز دارەك و تۇ دارەك
 تە چەوا سەر مىرگرتوو
 كەقنە يارەك
 ھەكە ژمن چىتر تەبىت
 پىنقە بدن ھەفت دوپىشك و
 كۆرە مارەك...^{۱۵۰} (جەيرانوكىت كوردى، بپ ۲۵۹)
 * ((كىچكىن دىنى مالا بابى تە
 چەنگەكى خۇلىن
 دگەل ھەشىن من پىن وەرگىرى،
 ئەزى وەسانم
 ھەر وەكى ھەفت سالاھ
 تو يا مرى ...^{۱۵۱} (جەيرانوكىت كوردى، بپ ۲۴۴)

ھىندەك داب و نەرىتېن كوردان ل دەقەرا بەھدىنان

مەھمەد ھەسەن بىناى

ھەلبەت ھەر مىللەتكى داب و نەرىتېن خۇ ھەنە،
ل قېرە دى ھىندەك ژ وان چەند داب و نەرىتان يىن ل
دەقەرا بەھدىنان، ئانكول پارىزگەھا دەۋكەڭ ل كارىوون
بەرچاقكەين، كو نھا ھىندەك ھىندەك ژى بەرەف
كىمىي و نەمانى دچن و ھىندەك ژى ھىژ ماينە و چەند
گوھۇرىن ل دووق كاودانى و پىنشكەتنى و سەروپەرى
رۇژى ب سەردا ھاتېنە. ژ وان داب و نەرىتان ژى.

رەمەزان:

گاڭا كو مەھا شەعبانى ب داوى ھات. يان ژى بەرەف
داوىن دچوو، خەلكى بائىر و گوندىن كوردستانى
دچوونە جھىن بىلد و بەرى خۇ ددانە ھەيىق كا دى
ھەيىقا نوو بىن يان نە؟ ئەگەر دىتبان بى گومان
دا بىرار ھىتەدان كو سوباهى، يان رۇژا دى رەمەزانە
و دگەل وئ بىرارى خەلك دا ل سەرى رەمەزانى
باشترىن و خۇشتىن خوارنى بۇ پاشىقى چىكەن،
ھەر مالەكى ئەو خوارنا چىدكەن. ھىندەك ژى بۇ
مالىن جىران و دەوروبەرىن خۇ ژى دىرن و يى بەرامبەر
ژى ئەو خوارن ب كەيىف خۇشى ۋەردگرتن و مىنا رۇژا
جەژن لى دەھات.

ل رەمەزانى خەلك شەققانە دچوونە مزگەفتى و
نقېژن خۇ ب كۇم (جماعت) و تەراويح دكەن و

كەلەك ژوان ل سەرى رەمەزانى ھەتا داوييا قى مەھى
ل مزگەفتى د مان و قورئان د خواندن ھەتا مەلای
كبارە دكر و خەلك دا رابنە پاشىقان. ئەف كەسىن
د مانە ل مزگەفتان كەلەك جارن ب خواندىن قە
عاجز دبوون و دوەستيان، لەورا ھىندە جارن دا يارىيان
ژى كەن و ھىندەك ژى دنقىستن، و ئەوئىن د مانە ھىشبار
ئەوئىن دخەو رادكەن و د ترساندن، كەلەك جارن
دەقېن پىن نىستى ب لىسقىكەن، يان ب پانا دگرتن
و ب شويىكا وان د ھلكىشان و ب بەركوژىركانقە
(ب گارىتاقە) ئاسى دكەن، ئەگەر ھىشبار نەبىان دا
ھىشباركەن و بىژنى:

- (رابە كائى تۇ ل كېقى، تۇ ل عەرى يان ل
عەسمانى؟)

ئەو ژى ھىشبار دبوو، و ژىەر كو بىن گرىندای و ھلاويستى
بوو نەدشبا چ بگەت. قىچار دا ھىندە ئاخفتىن زقر
و نەخۇش بىژنىتى، ئەوان ژى يارى پىن دكەن و دكەنە
كەنى، پاشى دا ژ وىزى قەكەن و ئىننە خوارى و
بىژنى:

- (ھەر پۇژەكا تۇ بىقى دى ھالى ئە ئەقە بىت).
ھەژى گۇتنى بە كەسەك ژ قى كرىبارى تۇرە نەدبوو،
ۋەسان كەلەك يارىن ژ قى جۇرى د قى مەھى دا
دھاننەكەن، دىسان خەلكى گوندى يان رەندەكەن،

ھىشياربونا خەلكى بۇ پاشىقى دەھۇلقوت كۆلان كۆلان دگەرىيا و خەلك ژخەو ھىشيار دكرن و گەلەك جاران ل وئ نىف شەقى زارۇك ب دووڧ دكەنن و دگەل وئ دگەرىيان و ل بەرى جەژنى، وئ دەھۇلقوتى فترە ل دووڧ حمزا خودانى بەرامبەرى كارى خۇ وەر دگرتن.

ھەردو جەژنىن ھەجيا و رەمەزانى:

دەما ھەيڧ دەھانە دېتن دبوو جەژن (عەيد)، ل وئ شەقىن (تەراويح) نەدھاتەنكرن، گاڤا بانگى عەيشا ددا، يان پىشتى بانگى اتەكبير- كەلىمە، ددان و ئەو ژى ب قى رەنگى يە:

«اللە اكبر، اللە اكبر، اللە اكبر، لا اله الا الله، واللە اكبر، اللە اكبر، ولله الحمد».

ئەڧ چەندە ژى بۇ خەلكى ديار دبوو كو جەژنە، ب تايبەت ئەگەر ھەيڤا رەمەزانى (۲۹) رۇژيان، چونكى ئەگەر (۳۰) رۇژيان گومان تېدا نەبوو، قىنجا خەلكى و ب تايبەت ژنكان كاروبارى جەژنى دكرن و زارۇكىن خۇ ژ گىشت لايانقە راست دئىخستن.

ل شەڧا جەژن خەنا دەھانە ترشكرن و شىلان، و ل دەمن نىستنا دەستىن زارۇكان ددان و دا كو جلك و نىقن پىس نەببان ب پاتەكى دەھانە گرىدان، ھەنا ئەو خەنا ب دەستىن وانقە زھا و ھىشك دبوو، پاشى ل سېئىل ل رۇژا جەژن دەستىن خۇ دشويشتن، يان ژى دەمانە ھىشيار و گاڤا دەستىن وان زھا دبوون دا شۇن و ژنوو نىقن... ھەژى نامازتېيە ل بەرى گەلەك مەزنان ژى ئەو خەنا دەستىن خۇ ددان، لى نە ۋەكى بچويكان، بەلكو ھەر بىتنى تەك، يان دو ئل خەنا دكرن و دگوتن (سونەتا جەژنى) يە، ل سېئىدەھىيا جەژنى ژى ھندى ژ خەلكى دەھات سەرىن خۇ دشويشتن و دچوونە نىڧىزا جەژنى و پىشتى دزقرىن، كۆم كۆم دچوونە مالين ئىك و دو جەژنا ئىك و دو پىرۇز دكرن و ھەر زەلامىن چەند مالەكان ل مالەكى نىشت دخوان، ئەڧ قان مالان ژى چ ل گوندان و چ ل باژىران خۇشتىن خوارن بۇ تىشتا جەژنى نامادەدكرن، دگەل خۇشاقى و ئەو خوارن ل گەلەك دەڧەرا ل ناف مال يا بەرھەڧ بوو،

ئەگەر ھافىن، يان پايىز با فىقى، مينا تىرى و ھىزىر و سىڧ و حولىك و مژمژە و... ھەند بۇ وان كەسان دېن بىن دەمانە ل مژگەفتن، لى ئەگەر زىستان، يان ژى بەھار يا بارابتر گويىز و مېوېز و كىك و سەووكىن ھەژىران و... ھەند بۇ دېن و ب قى چەندى بەھرا خۇ د خىرا وان دئىخست.

پىشتى كيارە دەھانە كرن، ھەر ئىك دا قەستا مالا خۇ كەت و چىنە مال و مالا خۇ و ھەر مالەكا ل سەر رىكا وان كو نەرابوويىن بۇ پاشىقى ھىشيار كەن.

گاڤا رەمەزان ژ نىقى دبوورى، يان ھندە جاران ل سەرى رەمەزانى ژى خەلكى بارىيا (فەرمۇشانى) دكر، ئەڧ يارى يە دناقبەرا دو يارىكەران دا بوو، يا ۋەسا بوو پىشتى ھەستىكى سىنگى مرىشكى، كو مينا داركن قۇسكى يە و ھەر ئىك لايەكى دكرىت ب ھەڧرا دىشكىنن، ئىدى پىشتى ھىنگى گاڤا يارىكەرەكى گازى بى دى كرىا، د قبا بى دى ل بىرى بىت و نە بىژنى (بەلى)، يان (ئا، ئە)، چونكى ھەر گاڤا ۋەگوتبا، ھەڧرىكى بەرامبەرى وئ دا بىژنى:

- (فەرمۇش من ژ تە بر).

لى ئەگەر ل بىرى بى ت و بىژنى «بىرا من دەيت»، بى دى خۇ بى دەنگ دكر، كەواتە ژى نەبر، يان ل ھندە جاران ژى ئەڧ يارى يە ۋەسان دەيتە كرن كو ئىك تىشتەكى بەدەتە ڧ بى بەرامبەرى خۇ و ئەگەر ژى ۋەرگرت ئەڧە دۇرا، لى ئەگەر گوت(بى ل بىرا من) ئەڧە ژى نەبر.

ھەژى نامازتېيە كو ئەڧ يارى يە بەھرا پتر سەرا ھىكا دەھاتەكرن و قىابا رۇژا جەژن ئەو ھىك دابانى.

گاڤا رەمەزان بەرھەڧ داويى دچوو، خەلكى فترە (زكاة الفطر) ل دووڧ مەرج و رىو رەسمىن فتران د ئىسلامىندا ددان و فەر بوو ل پىشتى جەژنى ھاتىبانەدان و ھەر ئىكى ل دووڧ ھىمارا كەسىن ئەو ژ خودانكرنا وان بەرىرس و ل دووڧ برا دياركرى بۇ فتران ددان، ژ بىنج و گەنم و ئار و مېوېز و قەسپ و پارە و كەشك و... ھەند و ۋەسان ل جەژنى نەدما بى پىخوان.

ئەگەر چ دىيت جىاۋازىيا رەمەزانى دناقبەرا گوند و باژىران گەلەك نەبىت، لى ل باژىران بارابتر بۇ

يان چەند زارۇيان پىتگھە ۋەرىسەك د بىر ن دچوونە پىشدارەكى و ۋەرىسىن خۇ پىقھە دكىر ن و خۇ تىدا دادان، ھەتا دىوو نىقرو، ھىندەكان ب نىن خۇ دادان و ھىندەكان زى ھەقىشك، كو دەپەكى دىزى ل شىونا دارەكى ب ۋەرىسى قە ئاسى دكىر، ئىك دىقھەكى دا و دو دچوونە رەخا و دھاتنە دادان و ستران دەررا دھاتنە گۈتن و دگۈتنە قى ھىسكى (ھىسكا دارى). گەلەك جاران ھىدى زارۇكان خۇ د قان ھىسكاندا دادان، گىز دىوو و رەنگى وان پىتى دىوو، ئىدى خۇ نەدادان و ۋەرىسىن خۇ قەدكىر ن و قەستا مال دكىر ھەتا چىبىنەقە.

ۋەكى دىار د كوردستانى دا گەلەك ئاپىن، مېنا فەلە و ئىزدى و موسلمان ب ھەقرا دىزىن و گوندىن ھەقىشك ھەبوون و ھەتا نھا زى ھەر ھەنە، لەوما ئەو زى پىشكارى جەزىن ئىك دىن و دچنە مالىن ئىك و جەزنا ھەقدو پىرۇز دكەن.

جەزنا نەورۇزى:

جەزنا نەورۇزى جەزنا مىللى و نەتەۋەبىيى يا كوردانە، نەورۇز دكەقىتە سەرى بەھارى و دىنە سەرسالا كوردى، ل ۲۱ نادارا سالا زاپىنى دەست پىدكەت، گەلى كورد ھەر سال ل قى رۇزى ئاھەنگ دگىران و دچوونە چۆل و بەياران، گەشت و سەيرانىن خۇش دگىران و ئەف رۇزە بىوو رۇزا بەرخودانى، ب تايبەت پىشى ھەستىن نەتەۋەبەتى خورت بووین و پىشى براقىن رزگارخووزىن كورد پەيدابوون و سەرھلداين، سالانە ل كوردستانى نەورۇزان خۇنىشادان چىدبوون و خەلكى نەرازىبوونىن خۇ دزى داگىركەران دىاردكىر، ب تايبەت تەخىن گەنج و خويندكاران و گەلەك ل سەر وان چەندان دھاتنە گرتن و ئەشكەنچەدان و سىدارەدان زى.

ل نەورۇزى داۋەت و شاھى دھاتنە گىران و شانۇگەرى دھاتنە پىشكىشكىر، ب تايبەت شانۇيا (كاولەين) ئاسىنگەرا، ل بەرى ل سەرانسەرى كوردستانى دھاتە نەپىشكىر و ل نھا خەلك نازادانەتر قان ئاھەنگ و شەھىنان دگىر ن ئەو رۇزىن بووینە بىنەقەدانىن فەرمى ل ھەرنما كوردستانى.

ئەو كەسىن دچوونە جەزنى زى بى دلى ۋى چووبابىن د چوو دخوار، ل گەلەك دەقەرىن دى زى خوارن نەددانانە ناف مالى، بەلكى نەگەر خەلك چووبانە جەزنى و روپىشەبان زىوو خوارن ددانانە بەر، ھەزى گۆننەبە ل قان دوماھىبان خوارن نەدھاتە دانان ھەتا نەھاتىا داخوازكىر، پىشى سەروبەرى زىان ھاتىبە گوھارتى، ئىدى خۇشاق زى نەدھاتە چىكىر، بەلكى ل شىونا وان شەرىبەت و جۇرىن شىرناھىبان جەئىن وان گرتن، دىسان ل قان جەزنان شەكرۇك و چكىلىت و جگەرە دھاتنە پىشكىشكىر، ھەر چەندە جگەرە د زىانبەخىش چونكى پىرىيا خەلكى جگاركىش بوون دھاتنە پىشكىشكىر و نھا پىشكىشكىرنا جگارن گەلەك كىم بووینە، يان دىشەن بىزىن نەمانە و د قان رۇزىن جەزناندا گەلەك جاران زارۇك فىزى جگەرە كىشانى دىوو، ھەروەسان ل جەزنان كادىن مەزى زى دھاتنە چىكىر و نافكا وان روپىن خۇمالى بوو، لى نھا ئەو زى ھاتىبە گوھارتىن و كادىن بچوك چىدكەن ب نافكىن جودا جودا، مېنا ئارخافك و گويز و گويزا ھىدى و كونجى و خورمى و...ھتە.

بۇ جەزنان، چ يا حەجيا (قورىانى) و چ زى يا رەمەزانى ھىك زى دھاتنە كەلاندن و رەنگىر، دەمى زارۇك ل جەزنان دگەرىبان، ئەف ھىكە ددانى و زارۇكان زى ھەر ئىكى زەرقەك، يان ئامانەك قىوو و ئىشتىن خۇ دكىرە دناقدا و چونكى ل جەزنان ھىك دىشە بوون، يارىا ھىكانى زى ز لاپى بچوك و مەزنانقە مئشە دھاتە كرن و ھەر ئىكى ھىكەك ھەلدگرت و ل ھىكا ئىكى دى ددا، ھىكا كى شىكەستبا ئەو دھاتە دووراندىن و ھىكا خۇ دداين و ھىدەك ھىك گەلەك د موكم بوون و ب ساناهى نەدھاتنە شىكاندىن گەلەك ھىك پىز دىن^(۱)

قان جەزنان بچوك و مەزى دگەرىبان، ھەتا گوند ھەمى خلاس كرىان و نەگەر باژىرىان، ل جەزنىن رەندەكا خۇ و جىران و كەس و كارىن خۇ ھەمىان دگەرىبان و جەزنىن وان پىرۇزەكىر، پىشى ز جەزنان ب داۋى دھاتن، زەلام ل ناف گوندى قىك دكەتن و يارى و ترانە دكىر، زارۇ زى دچوون ھىسكى، ھەر زارۇبەكى.

مېھقانلىق و مېھقاندارى:

كورد ب شىۋەبەكى گىشى مېھقان حەۋىن و خەز ژ مېھقانان دكەن، ل دەمىن بوورى ۋەكى نھا نەبوو، كوردستان يا ئاقابوو و بەھرا پىرىيا خەلكى دەقەرى ل گوندان دژيان و كاروان دەھاتنە كرن و ھەر دەقەرەكى مئابى خۇ دبرە دەقەرەكا دى دقروت و پارە يان مئابەكى دى بى ئەو پىندقى دىنا، و فان كاروانان چەند رۇژەكان قەدكېشنان، لەورا ب نەچارى قەسنا ھندەك مالان دكرن و دگوتنى:

(ھوين مېھقانان دحەۋىن؟)، خودانى مالى زى ئەگەر جھە ھەبايە دا بىزىتنى، (مېھقان مېھقانين خودىنە، كەرەمكەن ھوين ل سەر چاقان ھاتن)، مېھقانلىق ئەگەر دەۋار دگەل نەبايە دا چىنە ژوور و روپنە خوارى، لى ئەگەر دەۋار دگەل بايە دا بارى دەۋارى ھاقىنە (دانىنە) جھەكى و دەۋارى خۇ شەلىنە، سەرچل و بەرىشت و كورناتى ژىكەت و خودانى مالى ل جھەكى گىندە، يان زى دىر دكرە د گۇقى قە و دەھتە دەق مېھقانى دروئىشە خوار و پىكشە دناخستن و گەلەك جاران ئەگەر زەلامى مالى ل مال نەبا ژىكى مېھقان دحەۋاندن و ددانە رى، دەمىن مېھقاندارى زى رىزەكا مەزن لىدگرت و ل بەر خزمەتا ۋى رادوھستان، ھەر ئىكى ل دووق حالى خۇ بى ئابوورى باشتىن خوارن بۇ چىدكرن و گاڤا زاد زى دانابانە بەر، خودانى مالى ئەگەر بى تىر زى با خوارن دگەل دخوار دا مېھقان شەرم نەكەت و نەدبوو خودانى مالى بەرى مېھقانلىق سەر خوارن رابىبىت و ھەر خۇ مژوول دكر ھەتا مېھقانلىق تىر دخوار، كوردان ۋەسان ھىز دكر كو خوارنا وان يان تىشتى وان ب مېھقانان كىم ناپىت، لەورا دكەقن دا دەھتە گوتن: (رسقى مېھقانلىق بى دگەل مېھقانلىق)، پىشتى زاد خوارن ئەگەر شەقبايە، خەلكى دەۋوبەرىن ۋى مالا مېھقان لى، ب تايبەت زەلام دچوونە دەق ب گوندى قە، يان بۇ شەقبىرىن، ئىكىن ژ وان زەلامان دگوتە مېھقانلىق (دقنىت نو كىسكىن خۇ بەدى) و سەبىرى مە بىنى، قىنچار چ سترانانان بىزىت، يان چىرۆك و سەرھاتيان، ل ۋى دەمى مېھقان

بى نەچار بوو ئەگەر ستران زانىبان دگوتن، يان زى ئەگەر چىرۆك و زانىبان دگوتن و دىوان كەر دبوو و گوھدارىيا مېھقانلىق دكرن، ھندەك جاران ۋەسان چىدبوو كو مېھقان بى شەرمىن بوو، يان چىرۆك و ستران نەدزانىن، لەورا دىوان دىمارىيا و ناخستن و سوحبەتان ل ئاقبەرا مېھقان و خودانى مالى، يان زى خەلكى دەست پىدكر، گەلەك جاران ۋەسان چىدبوو خودانى مالى، يان ئىكى ژ وان زەلامىن ل دەق چىرۆكەك، يان سترانەك دگوت و شەقبىرىيا خۇ ھەتا دەمىن نىستىن دكرن و پىشتى سىپىدى مېھقان دچوو سەر رىكا خۇ.

مىزگەفت:

ژەر كو كورد ئىك ژ نەنەۋەبىن موسلمانە، لەورا مىزگەفتان ل جەم كوردان ب گىشتى و ھەر دكەقن دا جھەكى پىرۆزە و تايبەت بى ھە، مىزگەفت زىلى كو جھى خودابەرىسىن و نىزىر بوويە، جھى كومبوون و تىشتىن گىرنگ زى بوويە، ھەرۋەسان جھى ناگەھداركرن و راگەھاندنىن گىشتى و بىن ب پەرۋەردەبى زى بوويە كو پەيوەندى ب بەرژەۋەندىيا گىشتى ھە، دىسان جھى فىكرن و پەرۋەردەكرنا زارۆكان زى بوويە، ھەرۋەسان جھى بىراردان و بىرار ۋەرگىرنا پىرسىن چارەنقىسساز زى بوو و جھى كۆمبوونا جمانا گوند و ئاقاھىيانبوو ل سەر گىشت مەسەلەن پەيوەندى ب خەلكى گوندى يان رەندەكانقە ھەبىن، مينا گىرنا كەراخان و ل گوندىن ئاقى و گىرنا شقان و گاڤانىن گوندى و كىرنا قەۋلى...

ھەر گوندەكى مىزگەفتەك يان پىر لى ھەبوون و ھەر خەلكى گوندى بخۇ ەرد بۇ مىزگەفتى نەرخان دكرن و ل سەر كىستى خۇ ئاقادكرن ھەر مىزگەفتەكى مەلايەك بۇ دگرت، ھەزى گوتنى بە ھەر مىزگەفتەكى ل ھەر گوندەكى مولك و زەقى و زارىن خۇ ھەبوون، ئەو زەقى و ئەرد چ دىنى با يان ئاقى، ژ لىن ھندەك كەسىن خەلكى گوندى بخۇ دەھتە سەخپىركىن و شىنكرن، قىنچار چ دەراھەتى لى ھاتبا شىنكرن،

خواندنگەھىن فەرمى نەبوون كو خەلك بۇ فېزىكرىن زارۇكىن خۇ فىركەن، لەورا فىرندىكرنە مزگەفتان و مەلای دەرس دگۈتنى... ھەر ژ نەلىفىنتكا و ھەنا قورئانا پىرۇز اختم) دكرن، پىشتى قورئانى گەنەكان پى چى نەدبوون و خواندنا خۇ دەيلان، ئەو مزگەفتىن مەلایىن باش لى ھەبان و ئىجازا مەلایىن وەرگرتى، ھندەك ژ زارۇكىن گوندى دمانە ل دەف و بەردەوامى ب خواندنا خۇ ددان ھەتا چەند كىتەبەكىن دىنى و مەلایىن ب دەرسىنى دخواندن، ئەو مزگەفتىن مەلایىن باش مەلایىن لى دكر، (فەقى- فەقە) ژ گوندىن دەوربەر و دەفەرتىن كوردستانى ژى بۇ خواندنى قەست دكرن، واتە مزگەفت جەھى فېزىكرىن و زانىنى بوو و ب رۇلى خواندنگەھى رادبوو، ھەزى ناماژى بە ئەو زارۇكىن دچوونە بەرفەقىياتىن چ دگەل خۇ نەدىن و ب ھىقىا گوندىيان فەبوون و گوندىيان ژى رۇزانە خوارنا وان ددانى و ھەر مالەكى رۇزەكىن خوارن بۇ دەر، كو دگۈتنى (راتىن فەقا)، لى ئەگەر ئەو فەقىن چوونە وى گوندى دۇست و ھەقال و نىاس ھەبان دچوونە وان مالان و وان سەخىبرى و چاقىدىرىيا وان دكر، لى گەلەك جاران فەقى د زۇر بوون، وەسان گوندىيان خانىبەك ددانە فىن و خوارن ژى ژ لایى گوندىيان فە بۇ دچوو، لى ئەگەر خواندنگەھا دىنى لى ھەبا، ھەر وئ خواندنگەھى سەرەگوھىيا وان دكر و وەكى ديار گەلەك خواندنگەھىن ژى جۇرى ل دەفەرا بەھدىنان ھەبوون، مىنا (قوبەھان ل نامىدىن، شەرانتىن، ماين، كىستە و... ھتدا).

ئىجازا مەلایىن ژى نە يا ب ساناھى بوو و ھەمى مەلا نەدشيان بەدن، دفا ئەو مەلایى ئىجازى بەت پى دەولەمەند و ھەبىيا، چونكى داب و نەرىت د وەسا بوون، ھەر مەلایەكى ئىجازە دا با فەقەكى، دفا ئەو فەقە ژ لایى مەلای فە ھاتبا كاركرن، ژ شىمى (پىلاقدا) ھەتا كۆمى و جل و بەرگ بۇ كرىبان، ئەو مەلایىن ئىجازە ددان، يان ئەوئىن ئىجازە وەرەگرتن دگۈتنى (مەلایىن دووازە علم)، دەمى فەقى ھەر قۇناغەكا خواندنى بربىيا، كو بۇ نمونە قورئان خەتم كرىا، مالا وى يان ژى وى بخۇ خوارنەك يان شىرناھىبەك دىنان

بەرھەمى وان دفرۇتن و ئەو پارى پى دەت، نىقەك بۇ مزگەفتىن بوو و پى دى بۇ وى كەسى بوو پى شىندىكر و ئەو پارە ل نك كەسەكى جەھى باوهرىن دەتە ھەلگرتن و بارا پتر ئەو كەس موختارى گوندى بوو، دەمىن مزگەفت دەتە ئاڧاكرن گوندىيان، ئەگەر باژىر با خەلكى رەندەكى بۇ خىرا خۇ بى بەرامبەر ل سەر كارەكرن، بۇ نمونە كارى بەر پرىن و كىنشانا بەرا و ئاڧاكرنى و ھەلاشكرىن و ئاخىبانكرىن، ھەمى خەلكى گوندى ب زيارە و پى بەرامبەر دكرن و ئەگەر تىشتەك ب پارە ھاتبا كرىن، ئەو پارە ژ پارى مزگەفتىن دەتە راكرن، دىسان ئەگەر ئاڧماليبەك بۇ مزگەفتىن ھاتبا كرىن و مزگەفت پى رائىخىستان، ھەر ژ وان پارا رادكرن، دىسان ئەگەر مزگەفت يا دەولەمەند با و گەلەك پارە ھەبان، ب وى پارە مەلا ژى بۇ گوندى دكرن و ئەگەر ئەو پارە تىرا نەكرىان، پارى مەلای سالانە، يان ژى ھەفانە ل سەر گوندى دەتە بىشكرن و گوندىيان ژ نك خۇ ددان.

ھەزى گۈتنى بە كو ھەر مزگەفتنەكى كەسەك ھەبوو سەرەگوھىيا وئ دكر و ب خزمەتا وئ رادبوو دگۈتنى (مجنورا)، پارى وى ژى ھەر ژ پارى مزگەفتىن دەتەدان، كارى وى ژى ئەو بوو مزگەفت باقر دكر و سوپا وئ ھەلدكر و دار بۇ دەينان و قەددكرن و بانى مزگەفتىن ژ بەفرى دمالشت و كا دكر و دگىرا و فى كارى ژ پاپىزى و ھەنا بەھارى، يان سال ب سال قەدكىشا و ھندە جاران بۇ چەند سالان ل سەر ئىك ھەر ئىك مجنور دەتەگرتن و ھندە جاران ژى ھەر سالى ئىك دەتەگرتن، ھەزى گۈتنى بە ئىزدىيان ژى (مجنورا) ھەر ب فى واتاين پىن ھەين، كو ئەو ژى سەرەگوھىيا قوبىن خاسىن ئىزدىيان دكەن^{۱۱}، دىسان دىر و كنىشتەيان ژى ھندە كەس ھەبوون سەرەگوھىيا وان دكر و سەخىبرى ژى دكرن، ھەر ژ باقرى و ھەنا مالشتى و گىرانا بانى و ب كارىن وان رادبوون و فان كەسان ژى ل نك وان ئاڧىن ئاپىمە ھەبوون.

كوردان ژەر پىرۇزىيا مزگەفتان بلند رادگرتن و نەدەيلان كەس چ زىنان بگەھىنتى، وەكى ديارل بەرى

ۋى ۋى ھىند چاقىدىرىيا خۇ نەدكىر، يان ب رەنگەكى ۋى ئەم دىشىن بىۋىن ھەئا ۋىك نەھانبا سەر رۇۋا خۇ ۋو ب بچۈكى نەساخ دېۋو ھەر ھەمى كار دىكرن و خۇ ۋ چ كاران نەددا پاش، ۋىلى نەگەر مائەكى گەلەك ۋى و كچ تىدا ھەبان، ۋەكى ۋىتى و زىرا و دىش و خەسۋى و ھەۋى و... ھىند و ھەست ب ئىش و نازارەتن ۋى كرپان و ھارىكارىيا ۋى دىكرن و نەدھىلان ب ھەمى كاران رابىت و وان پىشەقە دىكرن، ل بەرئ ھەر گۈندەكى، يان ھەر رەندەكەكى ھىندەك ۋىكىن ب نائىسالقە چۈۋى و بىسپور و شەھەرزا د بورائى زارۋىكېۋىن دا ھەبۋون كو دگۈتنى (دېپىرك) و قان (دېپىركان) ل دوۋف ۋەختىن خۇ د بىاقىن زارۋىكېۋىن دا بىسپورىيەكا پاش ھەبۋون، ھەر گاقەكا ۋىكەك ب بچۈكى ئاگەھ ببا، ۋىكىن دېپىرك و شەھەرزا دھاتنە دەف ۋى و ھارىكارىيا ۋى بۇ بچۈكىۋىن دىكرن و ئەف كەسىن ۋەسان شەھەرزا ۋەسان چىدېۋو كو گەلەك جاران ئەگەر زارۋىك د زىن دايكىن دا ۋى خەلەت با بۇ دەرگەتنى دروست دىكرنەقە و نەدھىلان چ كىماسى ب گەھنە زارۋىكى و دايكا ۋى ۋى.

ھەر گاقەكا زارۋىك ۋ دايك دېۋو، دېپىركان زارۋىك پاقىز دىكرن و نافىكا وان دېرىن و د ھىندەك پاتا دېپىچان و ددانانە ۋىزى، يان ۋى ددانانە رەخ دايكىن قە دگۈتنى (دېپىك)، يان ۋى (سەرىپىك) و گەلەك جاران ۋەسان چىدېۋو ئەف زارۋىكە ب ئاقا تەزى دھاتە شۋىشتىن، ب مەرەما ۋى چەندى دا ئەف زارۋىكە ۋى ب ھىز و خودان شىبان بىت، و گەلەك جاران ب ئاقا تىھنشىر ۋى دھاتنە شۋىشتىن و ئەف بچۈيكە ددانە ف دايكا ۋى دا ھىندەك شىر داباين و د گۈتنە قى شىرى (قىرىشكىرن) و دەمى زارۋىكى بۇ جارا ئىكى شىرى مەمكىن دايكا خۇ خوار دگۈتنى (ۋى قىرىشكىۋى)، ل سەر قى چەندى گۈتنەك ھەپە دېتەت (ۋى ل قىرىشكىن - شىرى - گىرى، دى ل شارى - شۋوۋارى - ھىلىت)، كە ۋانە ۋى كارى و ب ئابىتەت ۋى خراب ناھىلىت.

دىسان گەلەك جاران دەمى بچۈيك دئاف پاتا دېپىچان ددانانە د ئىشتەكى دا و گۈمتلەكى شەكرى ددانانە

و ددانە خەلكى و دىكرە بەرفرەھىا خوارنى ھەزى گۈتنى بە كو ئەو گۈندىن ئەف رەنگە خۋاندنگەھىن ئابىنى لى ھەپىن، گەلەك جاران ھىندە خەلكى گۈندى و گۈندىن دەۋرۋەران ھىندەك ۋ زەقى و نەردىن خۇ دىكرنە خىر و ديارى بۇ خۋاندنگەھى، دا ۋ بەرھەمى وان زەقى و مولكان خەرجى ل ھەقىبان ھاتبا كىر و شىلان و تەكبا پى بېھنەدانان و ئەو كەسىن ب بەردەۋامى دچۈۋنە مزگەفتى و ھەمى نىۋىزىن خۇ ل مزگەفتى ب جماعت دىكرن دگۈتنى (سۋقى).

زەقىن خىرى:

ل ھەر گۈندەكى بەھرا پىرىيا گۈندىبان ھىندەك زەقى ھەبۋون دگۈتنى (زەقىن خىرى)، كو خودانىن وان بەرى ۋەغەرا داۋىن بىكەن دىكرنە خىر د رىبا خودى دا، ئەو زەقى ۋ لايى ھىندەكان ۋ خەلكى گۈندى قە دھاتنە شىنكىر ب نىۋىبەرى، يان ب نىۋى و ل ۋەزى پايىزى، دەمى بەرھەمى وان دھاتە زاكرن و كۆمكىر، ددا ب مېۋىز و ل سەر خەلكى گۈندى دھاتنە بەلاۋكىر، ئەو كەسى زەقىا خىرى قى مېۋىز دېرنە مزگەفتى و ل سەر سۋقىبان بەلاۋدېكرن، سۋقىبان ۋى دېرنە مال و يان ل سەر مالان لىكەدېكرن و ھەر مائەكى چەند گەھىشتىبان ددانى، بىگومان دابەشكىرن ل سەر مالان باشىر بوو، چۈنكى دىت ھەمى مال نەچۈۋانە مزگەفتى و مېۋىز نەگەھىشتىبانى، لى ئەگەر ئەو كەسى زەقى كىرنە خىر گۈتتەت دقەت خىر ل مزگەفتى بىتەدان، دقبا ئەو بىرانە مزگەفتى و دابانە سۋقىبان.

زارۋىك:

زارۋىك، يان بچۈيك ۋەكى دھىتە گۈتن (قىقىن ناف مالىنە) و خەلك زۋر ھەز ۋى دكەن، لى جۇگرافى و سىرۋىشتىن كوردىستانى ۋ لايەكىقە و بارى گرانى زىانى و كاۋدانىن نەخۋىش و بەلەنگازى و نەداريا خەلكى دەفەرى، ۋەل خەلكى كىرىۋو كو ل دوۋف ئاستى پىدقى چاقىدىرىيا ۋىا ب ئىشت ادو گىبان - ب حال، نەكرىا و

دا خۇ ئەر نەكەت.

- **قەسرىكە:** ئامانەككى كوپر و زراقە و بىنى وئى زراقترە و لىئەكە چەماندى يا ل سەرى ھەمى دا ب كەقېتە سەر دەپن لاندكى، ئەو ئى ژ گلىنەى. يان ئى ژ فافونى دەھتە چىكرن و نارمانج ئى ئەو بوو زارۇك خۇ پېس نەكەت و دەستاقا وى بچىتە دناقدا.

- **كولە:** پەرۇكەكە ددانانە سەر لاندكى و قىدا دەھتە خوار، دا زارۇكى ژ مىنش و مۇر و پىشىيان ب پارىزىت.

- **رستكا لاندكى:** رستكەك بوو ژ مۇركىن رەنگىن دەھتە چىكرن، يان ئەگەر مۇرك نەبان، باھىف يان كوپزل شوبىنى د سەمتن و دو گوھ ئىشك (قواقع) دكرنە دناقدا و ئەو د وئى باوهرىن دا بوون كو ب وان ھەردو گوھ ئىشكەن، گوھىن زارۇكان ئائىتىن و كەلەك جازان ل دەمى دەستىن زارۇكان د قەكرى خۇ پىئە مژوبلدكرن كو ل ھىداقى سەرى وى بوون. دىسان كەلەك ژ ئىكان لاندكىن زارۇكىن خۇ ب چارچەف و زىزىكىن جودا جودا دخەملاندن.

ھەلبەت دگەل گوھورىنا بارى ژىانى، سىمىيىن لاندكان ئى كەلەك بى ھاتىبە گوھارتىن و ھەكى بەرى نەماينە و ھىدەك كەس ھەر ئىكجار ب كار ئائىتىن، ھەروەسان ئەو مىللەتىن دەردۇرىن كوردان ئى مىنا عەرەبان، لاندك ب كار نەئىناينە و ھەر ب تىن دپىچكىدا بوون ھەنا مەزىن دبوون.

ۋەكى ديار د بەرى دا پترىبا خەلكى رىنجبەر بوون و ھەر ب رىنجبەرىبا خۇقە دىمژولبوون و دەمى دچوونە سەر كارىن خۇ، ئىك و زەلام ب ھەقرا دچوون و ۋەسان نەدشيان رۆژانە لاندكى دگەل خۇ بىمەن، بەلكى ل ناپ ملكى (جولاندك) چىككرن و زارۇك نىدا د ھەزاندن و دىقاندن.

ھىدەك جازان ۋەسان چىدىبوو، دىكا بچووكى يا بى شىر بوو، يان شىرى وئى تىرا زارۇكى وئى نەدكر و ۋەكى ديار ل بەرى شىرى تۇزى قۇدىكان مىنا نەبوون،

سەر لىقېن وى، و كەلەك جازان پىچەكا خوى ئى بىن ۋەردكرن و دشوېشت، ئەف چەندە ئى ب مەرەما ھىدى دا لەشىن زارۇكى خاق نەمىنت و ب شىدىنت، پىشتى بېھنا گوندىيانى ژ بەر ئىش و نازارىن زارۇكبوونى دەھت، خوارنەك ددانى دا ب ھىز كەتبا د گۇتنى (ئاسوېدە) و ئەف خوارنە يا تايەت بوو ب وان ئىن ب زارۇكبوونى نەساخ دبوون. ئەو زارۇكى ئىوى ژ دىكبووى ئى چەند رۆژەكان ما دناق پىچكىن را، پائىشى لاندكەك بۇ دكرىن، يان ئى بۇ ددانە چىككرن، لاندك ژ دارى دەھتە چىككرن، بچووك چ كور با يان كچ تىدا دەھتە ھەزاندن و دىقاندن، باراپتر دارتراشان، يان ئى ھۇستايىن فەرمچان ھەنا نەھا ئى چىدكەن و ئىلى لاندكى ھەمى تىشتىن وئى بىن پىدقى بۇ بەرھەقدكرن كو پىكھانئىبوون ژ.

- **بالىفك و دۇشەكەك لاندكى:** كو مىنا ئوپىركەكى چىدكرن و جەن قەسروكىن لىن ھىلن و وى ئوپىركى ب پىشەكى تايەت داكرن كو بىنەكەكا خۇش ئى دەھت و دۇشەكەكا دى ھەر مىنا وئى ب ھەرىن، يان ئى پەمبوى دادكرن و ددانە سەر يا ئىكى دا لەشىن زارۇكى ژ بىكى لاندكى بىلد بىت و ھىدە پاتىن تايەت ددانە سەر قى دۇشەكى دا زارۇكى ب داننە سەر و د لەشىن زارۇكى ب ئالىن.

- **دەست بلىونىك:** پىكھاتىبە ژ دو دانا و زارۇكان بىن كرىدەن و ل قىزە زارۇك ئازادىا ھەمى لىقېن خۇ ژ دەست و پىيان ژ دەست دەھت.

- **سەرىپىكە:** بالىفكەكا بچووكا چوارگۇشەبە، ددانە سەر رانىن زارۇكان، دا بچووك نەشىت پىن خۇ ب لىقېنت و بىلوكا وى ژەر نەچىت.

- **بلىونىك:** كەمەكا لەقەنى ب دىزىھىا نىزىكى (۱۵ سەم) و سەرى وئى ب شەمايى دەھتە چىككرن و ب قايدا ئەندامى لەشىن زارۇكى كور، نارمانج ئى ئەو بوو كو دەستاقا زراقا زارۇكى كور تىرا بچىتە قەسروكىن

دەقەرئ ئەو چەند نىنن. ئىزدى ب قىن ھەلەكەفتى
 ئاھەنگان دگىرن و بەھرا پتر زارۇكىن خۇ د كۇشا
 زەلامەكى موسلماندا سونەت دكەن و دقى حالەتى
 دا ئەو دىنە كرىقۇن ئىك و ل دەمى سونەنكرنى
 دقۇت چىكەك. يان دو چىكىن خوينا زارۇكى پشەتبانە
 سەر جلكىن وى كەسى زارۇك (كەسى موسلمان)
 د كۇشنى دا، پاشى داىكا زارۇكى ئەو خوینە ژ جلكىن
 وى دشويشت و ب قىن چەندى دبوونە كرىقۇن ئىك
 يىن خوینى و وان حمق يى ل سەر ئىك ھەى ھەتا
 خوینى ژى بەرەقانىي ژ ئىك بکەن^{۱۴۱}.

د بەرىدا ژەر نەبوونا تۇشدار و دەرمانان، گەلەك
 زارۇك ب ئىش و پەژىكىن بەلاڧ دمرن. لەورا ھندەكان
 نشتى و ھەمايلك ب بچويكىن خۇڧە دكرن، ب
 وئ مەرەمى دا ئىش و نەساخى ژى ددوورن و ژ ھەر
 نەخۇشەكا بيت بەيئە پاراستن^{۱۴۲}، ديسان ھندەكان
 ۋەسان ھزر دكرن كو بچويكىن وان بەرچاڧ (چاڧىن)
 دىن، لەورا ھندەك گوندىيانان (ناڧچاڧك) ب سەرى
 ەمىالى، يان ژى ب بەرسىنگا وانڧە دكرن دا چاڧىن
 نەين.

ديسان ل بەرى ھندەكان ۋەسان ھزر دكرن كو يى ژ
 مەبۇشتر (ئەجەنە) دادېسنە زارۇكىن وان و زارۇكىن
 وان د لاندكى دا دمرن، لەورا ل بەرى دەمى گورگ د
 كۇشتن ددانىن وان يىن شەرى (كىلب) دىئانەدەر و د
 سمنن و ب بەندكەكى قە دكرن و ب لاندكا زارۇكى
 قە دەھلاويستن، ب مەرەما ھندى دا يى ژ (مەبۇشتر)
 نە داپسنى و چ ل زارۇكى نەكەن، چونكى ۋەكى د
 كەڧنە باۋەرىياندا ھەى ئەجەنە گەلەك ژ گورگا د
 ترسن و گورگ ئەجنا دىنن و تىزكىن وان دخۇن و
 گاڧا گورگ دىت، پىسترك دىت و نەشەت ب لڧىت.
 ديسان ۋەكى كەڧنە باۋەرى ئەگەر ئىكى گەلەك
 زارۇكىن وى مريان، دھاتە گۇتن ھەر كەسەكى ناڧى
 گياندارەكى دانىتە سەر زارۇكى خۇ، ئىدى زارۇكىن
 وى نامرن، لەورا و ھەر دكەڧندا و ھەتا نھا ژى ل ناڧ
 كوردان ب گشتى و پارىزگەھا دەھۆكى ب تايەتى
 ناڧىن گيانەۋەران ل سەر ناڧىن مرۇڧان ل بەرچاڧن، چ
 مينا قىرندا بن ۋەكى كۇتر و كەو ئەلھو، يان گياندارىن

لەورا نەچار دبوون ئەگەر ھەبا شىرى چىلان ددانى و
 دگۇتن ماۋەين دو گيانىيا چىلان مينا يا مرۇڧان نەھ
 ھەقن و شىرى وان پتر يى نىزىكى شىرى مرۇڧانە،
 لى ئەگەر ئەو ژى نەبا، دچوونە نك وان ژىكىن شىرىن
 وان ژ زارۇكىن وان دزىدە و قىن ژىكىن ژى بىگومان بىى
 مىزى خۇ ئەڧ پىنگاڧە نەدھاقىت و شىر نەددايى،
 چونكى گەلەك جارن كىشنىن جڧاكى ل سەر قىن
 چەندى پەيدادبوون و ئەو زارۇكىن شىرى ئىكودو
 دخوار، دبوونە خویشك و براين ئىك نەدبوو بىنە
 ھەڧزىنن ئىك، چ كچ با يان كور، ئەو زارۇكىن شىر
 دابايى دقۇت ناڧى وى ھاتبا نڧىسەين، دا ئارىشە ژى
 درست نەبان، چونكى ل بەرى گەلەك جارن ئەڧ
 روودانە پەيدادبوون، پىشتى مەرن دبوون دا چن خوازن
 و ژىركەن كو شىرى ئىك يىن خوارى، لى دىت ل بىرا
 جىنا دووئ بيت و ل بىرا وان ئىنايىت.

ھەژى نامازتە كو ل بەرى پراتىيا جڧاكى كوردى
 ھەز ژ كوران دكرن، و ھەز دكرن ژىن وان كور ل
 شوونا كچان بىان، تايەت كو ل بەرى جڧاك پتر
 يى پىدقى ب كارىن زەلامى ھەبوو، ھەر ژ جۇت و
 كىلا و سەخىپىركنا رەز و باغان و چىكرنا زەڧى و
 بىستانان و بۇ چلوى بىرى و داركېشانى و خودانكرنا
 تەرش و كەۋالان و ژىلى كو ناڧە و پىشتە بۇ بابى و
 بۇ ەشپىرەتى و ل بەرى ئەگەر زەلامەك مريا و چ
 كور ل پىشت خۇ نەھىلابان دا بىز (دەرگەھى مالا وى
 ھاتە گرتن)، لى ئەڧ چەندە ژى يا بەر ب كىمبوون
 قە دچىت.

ديسان ل ھەر گونەكى، يان رەندەكەكا باژىرى ل
 دەڧەرا بەھدىنان كەسانىن بسپۇر و شەھەرەزا
 ھەبوون، بچويكىن نىر (كور) سونەت دكرن و ل
 ھندە دەڧەرىن دى يىن كوردستانى كچ ژى دھاننە
 سونەتكرن و ھىشتا ل ھندە دەڧەران ئەڧ ديارە
 يا ماى ژى، لى ل بەھدىنان چ ھەبوون بۇ قىن ديارى
 نىنن.

ھەرۋەسان ئىزدىن دەڧەرى ژى، مينا موسلمانىن
 دەڧەرى زارۇكىن خۇ سونەت دكەن، لى دىت وان بى و
 رەسمىن تايەت ب قىن چەندى ھەبن و موسلمانىن

دى مېنا گورگىن و... ھتد.

بىن گومان پىشتى ژىكى زارۇك دېوو، نەدېوو ھەنا چل رۇژ نەبۇورىبان ژ مال دەرکەقىت، و ھندى ئەف ماوھىيە نەبۇورىبا، دگۇتن (فلان ژىك يا چلکدارە) و يا نازکە نەدھىتان دەرکەقىت، يان ژى کارىن مەزىن و گران بکەت ئەگەر يا نەچار نەبا و وەسان ھىز دکرىن ئەگەر دەرکەقىت و کار بکەت دى مېت و ھىزىن خراب ژى دکرىن. لەورا د چلکداريا وى دا خىزمەنا وى دەتەکرىن و رىز ئى دەتەگرتىن، ھەر چەندە گەلەك جاران ژىكى خۇ ل ماوھى (چلکدارىن) نەدگرت و رادىوون و د روپىشتىن و دەرکەتن و کارىن خۇ دکرىن. ژىەر کو ئىك ژىن بوو و ژىلى وى کەس ل مال نەبوو، يا نەچار بوو رابىت و بکەت.

ل دەمى ژىك رادىوون سەر دارى لاندكى و شىر داپى، ھىندەك سىترانىن تاپىت و زىمار ب زارۇكى خۇ دگۇتن و باراپىر ئەف سىترانە و لاپى لاپى دېەر ھەزاندنا لاندكى را دەتەن گۇتن دا زارۇك نەقىتبا. ھەزى نامازى يە ئەو كەسى زارۇك دما ب ھىقىن قە و سەخىبرا وى دکر ھەتا گوندىيانا وى دزقىرتەقە دگۇتنى (دادۇك) و ئەو كەسا زارۇك بۇ چەندەكا درىژ دما ل نك دگۇتنى (داپىن).

ھەقەھ (ھەقەھ)

ل نك كوردىن دەقەرا بەھدىنان (ھەقەھ- ھەقەھە) ژى ھەنە، كو بۇ ژىكىن زارۇك دېوون دەتە بكارھىنان، پىشتى ژىك ژ بچووكېوونى سەرراست دېوو و ھىشتا يا چلکدار بىر و باوھىن كەش ل نك خەلکى دەقەرى د وەسابوون كو ژىك يا نازکە و تاپىت ژ خانى دەرکەقىت و گەلەك کار بکەت، ب تاپىت ب شەف، چونكى دېت زەمبۇشتىر (ژمەچىتر) دارىسنى و دىسان بىر و باوھىر دوەسابوون كو ئەگەر دو ژىك پىنگەھ نەساخ بىان و ئىكىن كور ببا و يا دى كچ، چىنەدېوو ھەردو ژىك بچنە مالىن ئىك، چونكى دگۇتن ئەو ژىكا كور بووى دى ھەقەھىن وى ب سەر يا دى دا چىن و ئىدى

وئى ژىكى زارۇك تاپن و ب دو گىان ناکەقىتەقە... دىسان چىنەدېوو دەنگىن وان ژى چووبانە ئىك، واتە دقېت دەنگى ھەردووان نەچووبانە گوھىن ئىك و ئەف چەندە ژى ھەر ژىەر ھەقەھىن بوو.

دىسان وەكە كەقەنە باوھى ل نك خەلکى دەقەرى ئەگەر دو ژى ب تىشت (دو گىان- ب حال) بان، چىنەدېوو ئەف ژىكە چووبانە نك ئىك، چونكى ھەر ئىكا بەرى يا دى چووبا نك ھەقەلا خۇ دا دلنى يا دى ئالۇرىت و ھىزا كەت و بىژىت ھەقەھىت فلان كەسىن ب سەر من دا دا ھاتىن، ئەز دىرسم ئىدى من بچووك نەبىن... دەمى ھەردو ب تىشت (دو گىان) و كەسى ژ ھەردوگا سەرراست نەببا، گرانىيا وى ب سەر ھەقەلا وى دا دچوو يا بەرى چووبا جەم ھەقەلا خۇ... ژىەر ھندى ئەف ژىكە ب سەرئىكەھ نەدچوون، ئەگەر ئىك ژ ھەردوگا نەساخ ببا، نەدېوو يا بچووك بووى بچىت سەرا يا دى بەدەت... چونكى ل وى باوھىن بوون دى ھەقەھىت يا ب تىشت ب سەر يا دى دا چىن و دى ژ زارۇكان خلاس بىت.

ئەگەر ھىندەك ژىك جىرانىن ئىك بان و قىبان ھەقەھىن وان ب سەر ئىكدا بچىن. بەرى ئەو ژىك ل گەل يەك باخىن و دەنگىن وان بچنە ئىك، دى تىشتەكى خۇ ل گەل ئىك گوھۇرىن، فىنچار ئەو تىشت چ بىت، لى باراپىر دەرزىكە و ئەو د وى باوھىن دا بوون كو ئەگەر تىشتىن خۇ بىك گوھارنى ئىدى ھەقەھىن وان ب سەرئىكدا ناچىن.

ئەگەر وەسان چىببا ئەو ژىا دو گىان چووبا نك ژىكە زارۇك بووى، نەمازە ئەگەر وى ژىنى ئىدى زارۇك نەببان و ب تىشت نەكەتبا، يان زارۇكى وى نەراببا پىا و ب پىان نەچووبا، داپىژن (ھەقەھىن فلانە ژىكىن بى ب سەر مندا ھاتىن)... و ئەقە ژى شاشىبەكا مەزىن بوو و دقيا زوى ب ئىك ژ قان ھەردو رىكا ھاتبا چارەسەرکىن؛

أ- ئەو ژىا ھەقەھىن وى ب سەر يا دى دا چووبىن، دا چىتە نك ژىا دى و دەمانا (دەھمەنا) كراسىن (دشداشنى) خۇ بەتە ھىدافى سەرى يا دى و بىژىتى؛ (من گەردەنا تە ئازاكر، ئەگەر تۇ گرتىبا من بى،

من تۇ ئازاد كرى).

ب- ئەو ژنا دەست ب وئ شاشىيىن (خەلەتەين) كرى و چوويە مالا يا دى، دا پارىهكى نانى ئىنيت و دەرزيكهكى كەتە دناقرا و بۇ يا دى فرى كەت.

گەلەك جاران ئەف تشتە ژ لايىن ھندەك ژىنن نەزان و پاشكەتى و بن سەرىۋر، ب تايبەت ژىنن ژ نوى شوپىكرى و گەنج كو چ ژ فان تشتان نەدزانى دەتە ئەنجامدان و كرن، لى نھا خەلكى باوهرى ب فان چەندان نەمايە. ھەر ديسان ژنكا چلكدار (زەھستانى) نەدبوو بچىتە ناف دەھواتان ژى، يان دەف بويك و زاقايان و ئەگەر چوويا دەف وان و پىشتى ھىنگى بويكى زارۇك نەببان، دگوت ئەو ئەگەرە من زارۇك نابن، چارەسەرىيا قى چەندى ژى ئەو بوو دقيا ژنا زەھستانى (چلكدار) چوويا مالا بويكى و روپىشتىبا و پىن خۇ درىژكرىان و بويك سى جاران د سەر پىن وئ را ھاتبا و چوويا، پاشى بويك دا روپىنت و ژنا زەھستانى سى جاران دا د سەر پىن وئ را ھىت و چىت... دەتە گوتن كو ئەف ھەقمەھ نە ھەر ب تنى ل نك ژنكان ھەبوو، بەلكى ل جەم وان

گىانەوھەران ژى ھەبوون پىن قەولەين وان ژنان ھەين، كە واتە پىن دەمى زكپىريا (ئاقسبوونا) وان ھندى زكپىريا ژنان دەمىن و دزىن، وەكى چىلا بۇ نەمۇنە و گاقا چىل د زا، چىنەدبوو ژنكا ب حال چوويا مايى خۇ تن كرىا، ھەتا ھەيامەك ب سەرفەدچوو، ئەگەر ژنك چوويا نك چىلىن، يان چىلىن گوھ ل دەنگى وئ بوو، دگوتن دى شىرى وئ كىم بيت و ھشك بيت، و دىژن ھندەك پەرنە ژى وەكى ژنكانە، مينا ەلۇكان... كو چىنەدبوو ژنكا زەھستانى ەلۇك قەنابان و ھىك بۇ چىچەلۇكا دانابانە بن، يان ژى چوبا نك و مايى خۇ تن كرىا و تۇمك دابابىن، چونكى ئەو ژنا ب وى رەنگى و ناف و تۇمك دابانىن، وئ ەلۇكى چىچەلۇك نەدھىنانەدەر و نەدروپىشتە سەر ھىكا، لى ئەف ھەمى بىر و باوهرىوون و نھا بەرەف نەمانى قە دچن^{۱۷}.

خودانكرنا تەرش و كەوالى:

بىكومان د بەرىدا ژانا خەلكى پتر ل سەر خودانكرنا پەزى و گىانەوھەرىن كەھى بوو، قى

برىنا ھرىن ژ پەزى

رۇزى چارەكى بان پتر سەرەدانا ۋى دكەن و بۇ دئاخۇن دلمى دلى ددەن. ژ لايى ئايىنى ژى قە (ئىسلامەتىن). سەرەدانا نەساخان خىرەكا مەزىنە، لەورا خەلكى خۇش سەرا نەساخان ددان، دەمى نەساخ گەلەك تەنگاڧ دبوو، خودانىن ۋى خىر و نەزر و سەدەقە و مەوليد پى دكرن. ئەف خىرە ھندەكان ھەر زوى و دەملەست پى گىروبوون ددان و ھندەكان ژى بۇ دەمەكى دى گىرو دكرن بان ھەتا پى چىدبوون. ھەزى بە بىژىن سەدەقە و نەزر ژ مەوليدان ب ساناھىتر و كىم خەرجىتر بوو ژ مەوليدان، ھەر ديسان نەو كەسىن سەرا نەساخى ددا، ھىقى و دوعا بۇ ژ خوداين مەزىن دكرن كو ساخ بىيت و بزقرىتەقە ناف ھەقال و ھۆگەر و مال و عەيالىن خۇ.

مەوليد^(۹):

بەك ژ تىتالىن پىنشاچاقىن كوردەۋارىن بوون كو دگەل پەيدا بوونا ئىسلامى ل ناف كوردان پەيدا بوون و پويىتەكى مەزىن پى دھانەدان و ھەتا نھا ژى ل گەلەك دەقەران يا ھەي، بىنگومان مەوليد بەھرا پتر بۇ نەساخان دھانەكرن، بان ژى ئەگەر ئىزمەكى مرقۇقى كەتبا د تەنگاڧىەكا مەزىندا، ئەگەر ۋەسان چىنبا كو نەشبابا نەو مەوليدا كرى بىدەت و مەريا، پىشتى مرنا ۋى نەو مەوليد ژ لايى ئىزمىن كەسى مرى قە، مېنا كورى و كچىن و براى و نەقى دھانەدان.

گاڧا ئىبەت دكر مەوليدى بىدەت، دا خوارنەكا باش و بەرفرە چىكەن و بەزەكى بان دووان سەزىنكەن و خوارنەكا ب دلى خۇ چىكەن، خەلكى كوندى ھەمى گازى دكرنە سەر خوارنا مەوليدى، مەلەپەك ژى دىننە سەر مەوليدى دا بخوینت، پاشى ھەمپان دەست پى دكر دخوار، ھەزى بە بىژىن شەرەت ژى ددانە بەرھەقبوويان و ل باژىران بوخىز ژى ھەلدكرن. بەرامبەر قى خواندىن گەلەك مەلەيان پارە ۋەردكرن^(۱۰).

داۋەت نەبى^(۱۱):

ئىكە ژ تىتالىن كەڧىن دەقەرى، ئەگەر پەزىكەك، بان ۋەبايەك بان ئىشەكا كوزەك پەيدا ببا و ھندەك پى

چەندى زەحمەت و رەنچەكا زىدە دقيا، لەورا خەلكى دەقەرا بەھدىنان ۋەك پترىيا كوردان چووینە كۆز و بەربھار و پاويىز خىر و زۆزانان، دا كو شىبايان كەۋالىن خۇ ب خودان بكەن، خودان پەز ژىر كو نەدشيان نىرا پەزى خۇ ئالىى (مىشتى) بكەن، لەوما كۆز بۇ زىستانى پەيدا دكرن و قەستا وىرى دكرن، و پىشتى دبوو بەھار و تىرخۆر ل دەقەرىن وان پەيدا دبوو قەستا دەقەرىن خۇ دكرنەقە، بىنگومان خەلكى دەقەرىن چىبايى و بەفرىن دچوونە كۆز و بەربھار و پاويىز خىران، و پىشتى ژ كۆز و بەربھاران دزقرىن، ھەيغەكى دووان دمانە ل مالىن خۇ ل كوندى، پاشى قەستا زۆزانان دكرن و ھەتا پايىزەكا دەرەك و سەرى زىستانى دمانە ل وىرى و چارەكا دى قەستا ل كوندى خۇ دكرن و ھندەك ژى دچوونە كۆز و پاويىز خىران. ھەزىبە بىژىن ل ھەر كوندەكى ھندەك خودان پەز و تەرىش و كەۋال ھەبوون كو ژ ھندەكان پترىر، ھندەك ژى ھەبوون د شەھەرزا و رىبەرىوون، خودانى پەزى ئىكى ژ ھەمپان شەرەزا و رىبەرتەر بۇ خۇ د ھەلبىزىرت و دكرە سەركەرى خۇ، ئانكو مەزىن و رىبەرى خۇ، سەركەرى مافى گرتنا شىغانى و شىغان پىچكا ھەبوو، دگەل بازاركرنا بەھايى گىسك و كافرىن نىر ل دەمى فرۆتىن، لەورا سەركەرىن پەزى ل ھەر كوندەكى چ كۆنبا و چەۋان شىغان گرتبان، كەس دگەل نە دئاخۇست و ھەمى خودان پەزان گوھداريا ۋى دكرن و چ قەۋل دگەل شىغانى كرىا د پارىبوون^(۱۲).

نەساخى:

ھەر كەس د ژيانا خۇدا توۋشى ئىش و نەساخىيان دىيت، چقاكى كوردەۋارى ژى دەمى ئىك نەساخ دىيت، كەس و كار و ئىزمىن ۋى دچن سەرەدانا ۋى دكەن و بۇ د ئاخۇن و ژىرەقە دىبەن و شىرەتان لى دكەن كو خۇ ل بەر بگرىت و سوپاسىيا خودى بكەت و دناف چقاكى دەقەرى دا ۋەساپە كو ھەر داخوارىيەكا نەساخ بكەت، ھندى ژ وان بەھت بۇ ب جەھ دىنن، ديسان مەلا و رەسپىيىن كوندى، بان بىن گەرەكى

ھىندەك كىشى نامادە دكەن. و چاقىن مرى ددانن سەرىك و بەرھەف قىبلە دكەن و پاشى مرقۇقەكى شارهزا دشووت و كىندكەت. لى ئىنا مىنا بەرى نىنە و كىم مرى ئىنا ل مال دەيتە شويشتن. چونكى ئىنا جھى شويشتنا مرييان ل مزگەفتان ھەبە... و ئەو ئاقا مرى بى دەتە شويشتن يا تېھنشىرە و دېزىلى ئاقا شارى).

د بەرى دا ھەر ئىكى كىن بۇ مرى خۇ د كرى، و كىم جاران خودان خىرەكى بۇ د كرى، وى چەندى ئى پىر پەبەھەندى ب بارى ئابوورىقە ھەبەو، لى ئىنا ئەو مزگەفتا مرى لى دەيتە شويشتن كىن بى لى ھەبى و ئى لىن خودان خىراقە دەيتەكېن. بى گومان كىن دقېت جانگ بىت. لى ئەگەر جانگ نەبىت نەمىسى ئى بىن دروستە كو ھەردو د رەنگ سىپى نە.

ئەو كەسى مرى دشووت دقېت مرقۇقەكى ئى خودى ترس و نەپىنى قەشېر بىت و چ نەپىنى و پارىن مرى دەھرى (ئاشكەرا) نەكەت. پىشى مرى دەيتە شويشتن و كىنكىن. ددانا ئاق مالى و قورئان خويىن لى قىندكەتن و قورئان لى دىخولند. ئەگەر شەف بايە مرى نەدەتە قەشارتن و ھەنا سېندى لى دىخواندن و سېندى زوى قورئان خويىن دچوونە سەر موقبەرى و زيارەت دكۆلان و خواندنا قورئاننى ل سەر بەتال نەبەو ھەنا دەتە قەشارتن و ھىندەك خورت و گەنج دمانە ل مالا مرى، بان ئەو جھى مرى لى و ل بەر خلمەنا وان كەسان رادوھستان بىن ل سەر مرى دىخواند، چا و ئاق دەان. ھەزى گۆتنى بە ئەو بەھرا پىر جاران ئەو خەرجىبا دەتەكېن نە ئى كىسىنى خودانى مرى بوو، ب نايبەت نەگەر خودانى مرى بى زار و دەستكورتبا، چونكى وى دەمى خودانى مرى پىر ب خۇقە دمژوبىلوون و ئاگەھ ئى چ نەبوون. لى قىگافى ئەف چەندە نەمايە و ئىلى ئىزمىن مرى كەس نامىننە ل جەم و كەس لى ناخوينت. ل دەمى كۆلانا گۆرى مرى. قىا ئەو كەسى نەفرى ئىكى، بان مەرا ئىكىن لىدە، گاغا قەدشارتن ئى دېسان دقيابا ھەر ھەمان كەس مەرا ئىكى بەرى ھەمىان ناخ كرىبا سەر. و ھەر جھەكى مرى دا لى ھىتە قەشارتن. ھىندەك ب كۆلانا گۆرى قە دمژوبىلوون و ھىندەك ب بەر و ھەلانىن مەزىن قە دمژوبىلوون و د كىنشان سەر

مريان، مىنا: سۆركان و خورىكان و ...ھىند. وى دەمى مەزىن و پەسپى و مەلانى گوندى داوت نەبىھەك دكەرە خىر، ب وى مەرمى خەلكى وان ئىشان ھاتبا پاراستن. دەمەدەست پىشى بىرارى دا خەلكى بى ئاگەھداركەن و بىزىن فلان رۆزى داوت نەبى بە. قىجار بۇ قراقىنى با بان شىقى، بۇ قى چەندى ئى جھەكى بەرقرە دەتە دەستىنشانكىن، كو جھى خەلكى گوندى بان ناخى لى بىا و ھەر مالىھەك ل دووف بىچىبوونا خۇ خوارنەكا باش چىدكر و دكەرە سىنىكا و دېرنە ئاق داوت نەبى، و مرقۇقە دەولەمەند خوارنەكا باشىر و پىر دېرن، دەمى خوارن ل وى جھى كۆم دېوو، ھىندەكىن بسپۆر و شارهزا ئەو خوارن ب شىبەھەكى جوان ددانا و ب رىزدكرن، بۇ نەوونە ھەر سىنىكەكا بىرچى، پاشى يا ئىپراخا، وەسان ساقار و ئىشك و دانقوت و گۆلۆل و...ھىند. قىجار ھەر ئىكى كا دللى وى دچىتە چ، دا ل راستا وى خوارنى رادوھستىت و كەقچكى دەستىن خۇ گرىت. بىگومان بەھرا پىر بچويك دچوونە قان داوت نەبىيان، مرقۇقە مەزىن و سەرە كىمتر دچوون، دېسان ئىك و كچكىن مەزىن ئى نەدچوون و خوارن ل مالىن خۇ دىخوارن. پىشى خوارن رىز دېوو، ھەمى ل دۇران كۆمدېوون و مەلانى گوندى دچوو نىقەكى رادوھستا و ھىندەك ھىقى و دوغا ئى خودانى مەزىن دكرن كو وى خىرى قەبوول بكەت و وى ئىشى ئاق وان راکەت و ھىندەك تىشت پىقە دىخواندن، پاشى دا قەرمانا خوارنى دەت و ھەر ئىك ل راستا خۇ دا روىنت و خوارنى خۇت و ھىندەكان ھىندەك ئى وى خوارنى بۇ مالىن خۇ ئى دېرن كو دگۆتنى (نەرك) و پاشى ھەر ئىكى كەقچكىن خۇ ھەلدگرت و دچوو مال قە.

مەزىن:

دەمى نەساخ دكەتە بەر سەكەرانا مەزىن، مەلانى گوندى، بان قورئان خويىنەك دچوو دەف ياسىنەك (سۆرەنا ياسىن) لى دىخواند، د بەرى ئەگەر ياسىن بان دەور لى نەھاتبا خواندن، دللى خودانى مرى د ما و دگۆت امرىن مە بى مرار بووى، پىشى خودانى مەزىن نەمانەتى خۇ ئى دەستىنت، مرقۇقە مرى لى كۆمدىن و

رئ و رەسمىن بەھىدارىن

دگۇتن بۇ مرى خرابە و كونههە، ژەر هندى ل كەلەك دەقەرەن پىن گۇتن نەبوون، د سەر هندى را ل كەلەك دەقەرەن دھاتە پەپەرەو كىرن. كەلەك جارەن نقىژل سەر موقبەرئ ل مرى دھاتەكىرن، لى ل قىن دووماھىن نقىژ ھەر ل مزگەفتىن بخۇ ل سەر دھىتەكىرن و دېئزە قىن نقىژئ (نقىژا مرى). بىنگومان دەمى مرى دھاتە قەشارتن بەر ب قىبلە (رۇگەھ) يە و ددانانە سەر تەنشتا راستى و دەمى سەرئ وى ددانا عەردى، جەلانكەكى بچوېك ددانانە ھىنداقى سەرى، دگۇتننى (بەرى سلەمى)، پاشى جەلانن مەزىن ددانانە سەر ھەتا ھەمى گۇر دگىرت و كەلەخى مرى دھاتە قەشارتن، ب شىئوھەكى كو ناخ نەچووبا سەر كەلەخى مرى، پاشى ناخ راددانە سەر كىلى، پاشى دھاتە قوتان دا نەو ناخ ھاتبا شىداندىن و رىز بەرکەكا بچوېك ژ كىلىن بۇ كىلىن ددانان و ھەر ئىك

موقبەرئ بۇ بىراستنا گۇرى، پىشتى ژ كۇلاتى ب داوى دھاتىن، ل وان دەقەرەن بەر و جەلان لى نەبى، يان بىن ب زەحمەت بۇ ئىنانى، ئىك دووھكىن شارەزا دچوونە دناف گۇرى دا و دىراست و زيارەت بەرگۇر د كۇلان و ھەوجەى بەر و جەلانان نەدبوون بۇ بىراستنى، نھا ئەف چەندە نەمايە و زيارەت ب (جەفارەن) دھىنە كۇلان و ب (بلۇكان) دھىنە بىراستىن. پىشتى ژ زيارەتى ب خلاس دبوون، نىزىكى بىست زەلامان دا چنە مرى، دارىەست ژ مزگەفتىن د برو مرى دكرنە تىدا و چەند زەلامەكان دارىەست ددانانە سەر ملنى خۇ و دىر، ھەر بىنھەكى ئىك و دو دگۇھۇرى و دچوونە شىونا ئىك دا نە واستىابان و خىرا ھەمبا تى كەتبا، گاڤا دارىەستا مرى رادكرن و دىر، لىزمىن وى دكرنە گىرى، لى مەزىن و رەسپىيان خۇ ژى عاجز دكرن و نەدھىن قىژىيا راھىلن و سەرئ خۇ قەچىرن، يان ژى پى بىژىن چونكى

ھەر ئىك ب ئىن و ئىك چار دچوو بەھىن. دىسان ئەگەر بەھى ل گوندەكى دەروپەران بايە. چەند كەسەكان خۇ ددانە ئىك و دچوونە گوندى بەھىن و وان نوونەراتيا ھەمى گوندى دكر، باراپتر ژى ئەو كەسىن دچوون دىنكھاتى بوون ژ (موختارى و ھەر بنەمالەكى ئىك) و ئەگەر مرى لىزمەكى ئىكى با. ئەو ئىك ب مالفە دچوونە بەھىن. ھەزىبە بىژىن ئەوئىن دچوونە بەھىن ئەگەر د پىچىنوويىانە ھندە تىشت بۇ خودانى بەھىن. مينا بىرنج و روپىن و ھندە چاران پەزەك ژى دېرن و ھەتا ئھا ژى ئەف چەندە ل كارە. لى ئە ۋەكى بەرى.

دەمى بەھىدار دچوونە بەھىن فاتحەك. يان دوعا بۇ مرى دكرن و دروئىشتىن و ھندەك گەنج ھەبوون، قەھەك يان چايەك دداين و ل بەر خلمەتا وان رادوھستيان. لى ئەف چەندە ژى بەر ب نەمانە.

شىقىمىرى^{۱۶۵}:

پىشتى مرى دمر و بەھى ب داۋى دەھت. خودانىن مرى يان مالا ۋى رۇژانە شىقىما ۋى بۇ مالفەكا دەستكورت و نەدارىن گوندى دېر و دگۆتىن (شىقىمىرى) و ئەف شىقىمىرى يە ھەتا سال دزقرى سالىن. يان ب سەرئە ۋى دچوو ھەر ددان. ل فى دەمى. يان ل دومامى شەفا شىقىمىرىيان خودانى مالىن دا پەزەكى سەرئىكەت و خورائەكا بەرفرەھ چىدكر و ل گوندى و دەر و جىرائىن خۇ بەلاقەدكر كو دگۆتىن (شىقىمىرى). ئەف ئىجادە ئھا ھىدى ھىدى يا ژ ناف دچىت. ئەگەر ب ئەمامى ژناف نەچووبىت. ئىلى فى چەندى ل ھندەك دەقەرىن پارىژگەھى (سى رۇژك و ھەفتى و سەرسال) ژى د بەرىلاقن. لى گەلەك دىبىژن ئەف چەندە نە ژ ئىجاد و تىتالىن كوردەۋارى و موسلمانانە. بەلكى چاف ل خەلكەكى دى كرىنە و ل جەم ھندەكان بوويە تىتال و ل ھندە دەقەر ل دووفا دچن.

ل جەن خۇ دروئىشت و مەلاى اتەلقىن) لى دخواند و ل ئھا ھندەك فى (تەلقىن) لى ناخوئىن و دىبىژن چىنابىت، پاشى خەلك دچوونە دەستى خودانى مرى و ھەر ئىك دچوو مالا خۇ.

زىارەت گرتن^{۱۶۶}:

پىشتى مرى دەھتە فەشارتن. چەند قورئان خوئىنەكان ب شەف و رۇژ ل سەر ۋى زىارەتى دخواند و نەدبوو خوداندا قورئان ل سەر بەتالىبا. خەلك ل ۋى باۋەرىن بوون كو خوداين مەزىن بۇ خاترا قورئان و خوداندا ۋى ل ۋى مرى بوورىت و دلقۇئىيا پى بەت... و ئەو كەسىن قورئان ل سەر مرى دخواندن پارە بەرامبەرى ۋى خوداندىن ۋەردگرتن. زىدەبارى خوارنا وان ژى د وان رۇژىن وان قورئان د خواندن و ئەوئىن پى چىنوۋى زىارەتن مرىن خۇ ھەتا شەفا ئەينى ب سەردا دەھت د گرتن و قورئان ل سەر دخواندن. ھەزى نامازى بە كو ئھا ئەف ئىجادە (تيتالە) نەمايە و يا بىنېر بوۋى و كەس زىارەتان ناگرىت.

بەھى^{۱۶۷}:

ئىلى پەيما (بەھى). پەيقتىن (شىقىن). نازى. پىرسە) ژى د زمانى كوردى دا ل كارن. لى من پەيما (بەھى) گونجاوتر ژ ھەمى پەيقتىن دى تر دىت. دەمى ژ سەر موقبەرى دزقرىن. دو لىزمەكىن مرى خودانىن مرى دگەل خۇ دېرنە مال و نەدھىلان ئەو بچن. ژبەر كو ئەو ب خەما خۇفە دىمژوبىبوون و دا ژىبىرئە چووبان. پىشتى جەن بەھىن ژ لايىن مرقۇئىن مرى و خودانىن ۋىفە دەھتە دياركرن. بەھى دەھتە دانان، ھەزىبە بىژىن مرقۇئىن مرى و دەور و جىرائان پىنگفە ھارىكارى ل خودانى مرى دكر و ھەر ئىكى تىشتەك. يان خوارنەك ب دىرتزاھىيا رۇژىن بەھىن بۇ دېر و ئەفە ژى بارسقىكىبەك بوو بۇ خودانىن مرى. بەھىيا ژن و زەلامان دەھتە دانان و ل بەرى ل مالى

رېز و سەرو بەرېن ژنېنانى ل دەقەرا بەھدىنان

جەمىل شىلازى

ھەر (نىكىتېن) ژ (مىنورسكى) قەدگۆھىزىت، (كورد دەھىنە ھۆمارتن ژ وان گەلېن مۇسلمانن بېن پتر دقەكرى ل بەرامبەرى ژنان، بىنگومان دكارىن مالىن دا...) ^(۱۳)

دىسان (باسىل نىكىتېن) دىئىت: (ژىن كورد خۇ بەردەپۇشىن ناكەن، ئەو تىكەلېن دگەل زەلامان دا دكەن ل دەمى كۆمبۇونان دا، و وان ئاخىقتا خۇ ھەمە ل نك زەلامىن خۇ، و ئە ژ رەوشتىن كوردانە ئەو توخىبى بۇ سەرىستىيا ژنى بدان، چونكە ئەو د قەكرى ئە، و دەھمانىسى دناف واندا تىنە، گەلەك ژ وان رەوشتىن پىسىن بېن ل نك رۇزھەلاتى ل نك وان تىن) ^(۱۴)

دەبارەى رىزگرتنا ژنا كورد بۇ مېھفانى (سۇن) بەھس دكەت و دىئىت: (گەلەك جار وەسا چىبۇوېە كابانىيا مالىن بىخىرھاتنا من پا كرى زەلامىن وى ژى ل مال نەبوو، دگەل مندا روينىشتى بە من ناخفتن دگەلدا كرى بە، قەت ب خۇ ئە ئىنابە دەر كۆ شەرم دكەت، يان ئە وەكى سادەيا ژىنن تورك و فارس، و گەلەك ب دلخۇشى و كەمىخۇشى بۇ من خوارن بەرھەف دكر، دەمى زەلامىن وى ژ كارى زقرىبەقە وەكى رىزگرتن بۇ من ھەر ئەز ئە دەھلامە ب تىن، ھەتا زەلامىن وى ھەسپىن خۇ دىھەلاندا و دېر كۆفنى گرى ددا و دەھتە

بسم الله الرحمن الرحيم
[وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ خَلَقَ لَكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا لِتَسْكُنُوا إِلَيْهَا
وَجَعَلَ بَيْنَكُمْ مَوَدَّةً وَرَحْمَةً..]

(سورة الروم، آية - ۲۱)

ژن و مېر بېن تفاق جەھەك ناگىت موقابل
(ئەھمەدى نالەند)

(ژنا مېر ل پىشتە، دونيا و عالم چ نىشتە))

(گۇنفا مەزنا)

چەند بۇچوونەكىن رۇزھەلاتناسان دەبارى ژنا كورد...
(باسىل نىكىتېن) دىئىت: (كورد چ جا ھزر ناكەن كو ئەو بەرتەنگىن بىخەنە د رىكا ژنى دا، بەلكو ئەو ھەممو دەما وى ددانن جەھن باوھرىن، و خودان ماف و بەرپرساتى، ئەوئىن زەلامى ھەين، ئەقە دياردكەت ژ لاين خويەتىن قە كو ژن خودانا وى رىزگرتنى بە يا بۇ زەلامى ھەي) ^(۱۵)

ھەر (مىنورسكى) دەبارەى ژنا كورد دىئىت: (ژىنن كورد بىن بەردەپۇشى و ب ئازادى و بى شەرمكەن دناف جفات و جفاتگەھان دا د روينن و گەلەك جار ژى بۇ كارەكى دگەل زەلامان دا دكەقنە دان و ستاندنانن ھەقپىشكىن) ^(۱۶)

ژوور^(۱۶۰)

(مەيجەر نۇئىل) دېئىت: (زنا كورد ب دەھمان پاقزى و رەھىشت بلندىي ھاتىنە نىاسىن، لەوما (تەنن سزايى) زىنايىن و دەھمان پىسىن ل نك ھەموى كوردان كوشتنە^(۱۶۱).)

ژئىنيان ل نك زەلامى كورد:

خىزان ب چەند شىوان پىكەھىت، لى يا ژ ھەمىيان باشتر خىزانان ژن و مىرىنى يان زەلام و ژن، كۇ ھەردوك دىنە ستوينا سەرەكى بۇ دروستكرنا خىزانى. بەلى چەند ئەو دو كەسە پىكەھ دەھفكرتى بن ھەقسەنگىيا رەھوشنىبرى و زى و چىنايەتى. ھتە، دناقبەرا وان دا ھەبىت، ئەفە دى خىزانەكا پتر درىزخايەن و سەرکەفتى تر بن و ئەو و زارۇيىن خۇ باشتر دى بنە ئەندام و رەگەزىن گونجاي و دروستكەر د جفاكى دا^(۱۶۲).

ژبەرکو ژن د جفاكا مەدا تىشتمەك پىرۇزە، لەورا جفاكى مە ب چافەكى گىرنگ بەرى خۇ دەتە ژئىنيان، و ژ بەر كو جفاكا مە رىزەيا ھەرا ژۇرا وى موسلمانن، ئەف چەندە زى بوويە ھۇبىن وى چەندى، ھەردەم ب دىرىنا ئىسلامى بەرى خودايىنە ھەلبىزارتنا ھەقزىنى (ژئىنيان) ئانكو ئەو سالۇخەتىن ئىسلامى بۇ ھەلبىزارتنا ھەفكويىنى (ھەقزىن) دانان، جفاكى مە زى ب وى پىفەرى ل ھەلبىزارتنا ھەقزىنى نىزايە، بۇ قى چەندى زى (مەيجەر نۇئىل) دېئىت: (ژئىنيان ژلاين كوردان قە پىرۇزترە ژ گەلەك موسلمانىن دى بىن ۋەك عەجەم و ترك ب گىرنگى تر دىرنە وى ھەقبەندىن، ژن ل كوردستانى، چاف ژئىن موسلمانىن دى تر نازاد ترن، پرائىيا ژئىنيان و شويكرن ل ناف كوردان، ژ ئەنجامى ئەقىندارىي سەر ھلددەت، ئەف ھەفكرتنە ژ وى ئەنجامى پەيدامىت، رۇلەكى بەرز و سەرەكى دناف خىزانان نوى دا دىئىت)^(۱۶۳).

دەربارەي ژئىنياننى دناف كوردان دا (مەلا ئەنۋەر) دېئىت: (ژن ل دەف گەلى كوردە يا خودان رويەتە، چ رويەتى وى ژ بىن زەلامى كىمتر نىنە، نەخاسمە ئەگەر سالۇخەتىن زانستى و باقزىن و تەقواين ل

دەف ھەبن، و يا سەرەستە زى د ناف مالى دا، ئەو ب كەيفا خۇ دەردكەقىت ژ بلى ھندەك مالىن كىم، بەلى مخاين ئەو د شويكرنا خودا نە يا نازادە و ب دلى خۇ نەشېت ھەقزىنى ھەلبىزىت، شويكرنا وى بىن رازىبوونا دەبىبا چىنايىت ئەۋىت كۇ گەلەك جار بەرى خۇ نادەنە بەرزوھەندىيىن وى، و بەرى خۇ نادەنە ھەست و بوچووونىن وى، بەلكو ئەو بەس بەرى خوددەنە بەرزوھەندىيىن خۇ)^(۱۶۴).

ژئىنيان دىاردەكە ل ھەمى جىھانى يا بەرەلاقە، نە ژن بى يى مىزى ب قەتىنىت و نەمىر دىشېت بى پى ھەفكىيان و ھەقسەر بىمىنىت، چونكى ھەر ژ دەمى دنوئا ھاتىيە دانان، خودايى مەزىن نىر و مى يى ل سەر روويى ەردى دروست كرىن و دابن، دگەل دروستكرنا قان ھەردو تۇخما قىانەكا بى قام دىلى وان دا شويكر بەرامبەرى ئىك، ۋەكى خودايى مەزىن دىفەرمووت: لۇمىن آياتىه اَن خَلَقَ لَكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا لِتَسْكُنُوا لَيْهَا وَجَعَلَ بَيْنَكُمْ مَوَدَّةً وَرَحْمَةً...^(۱۶۵) ئانكو، او ژ نىشانىت مەزىناتى و دەستەلاتدارى يا وى، ئەۋە وى ھەر ژ ھەۋە (گىيان ھەۋە) بۇ ھەۋە ھەقسەر چىكرن، دا سەبر و ھەدارا ھەۋە پى بىت، و ل دەف قەھەسن و قىان و دىقوانى ئىخسەنە د ناقبەرا ھەۋەدا...^(۱۶۶).

ژئىنيان ژ مللەتەكى بۇ مللەتەكى دى دەپتە گوھارتن ژلاين ئىجاد (عادات) و تىتالىن كۇمەلايەتى و جفاكى قە، ھەر مللەتەكى ئىجادىت خوەبىت تايبەت پىت ھەبن و ل پەي ب رىقە دچن^(۱۶۷).

دەفەرا مە يا بەھدىبان ۋەكى ھەمى دەفەرتىن دى بىن كوردستانى تىتال و رەھوشتىن خۇبىت تايبەت پىت ھەبن و ژ كەقندا ھەتا نۇكە پىت پاراستىن و ژ ناف نەچوونە، ھەر چەندە ھندەك گوھۇرىن و كىماسىن ب سەر داھاتىنە بەلى پا ژ ناف نەچوونە و ل جەم خەلكى دەفەرى ب كارتىن و جەن سەرلىندىيا مەبە و شانازى پى دىبەن.

رىز و سەرۋەرتىن ژئىنياننى ل دوۋف قاقارتنا ماموستا (مەھمەد ھەسەن بناقرا)، ل سەر سى پشكان دەپنە دابەشكرن، ئەۋزى:

پشكا ئىكى: رەنگىن پى ئاخفتن و قايلبوونا كۇر و

كچان

پشكا دووى: رەنگىن ژئىنانى

پشكا سىن: داۋەت و شاھى^{۱۱۳}

بەلى مامۇسنا (سادق نامىدى)، قان سى پشكان
ھېشتا بەرفرەتر و ل سەر (۱۰) قۇناغان دابەش
دكەت، ئەۋزى:

۱- چاف كرن و پىكھاتنا ھەردو لا - خوازگىنى.

۲- دەزگر بىن.

۳- نەخت بىن.

۴- جلك كەرگىن.

۵- بەردەۋات.

۶- شەفا خەنا.

۷- سەرشوۋا بويك و زاڧا.

۸- بويك قەگۋھارتىن (ئىنان).

۹- زاڧا داكرن.

۱۰- شەھيانا داۋەتى:

ا- سىپىدى زاڧا ئىمانە دەر.

ب- سەر ئىشتا بويكى^{۱۱۴}.

ل دوۋف قان دابەشكرنا ھەردو مامۇستاين، و ل دوۋف
ئەو ژندەرىن(*) ل بەر دەستى مە و ئەو زانبارىن مە
شياين ل سەر رىز و سەروبەرىن ژئىنانى خىڧەكرىن،
يان گەلەك ژ وان مە بخۇ دىتى ئە، دى بەجسى وان
خالان كەين.

پشكا ئىكى: رەنگىن پى ناخفتن و تايلىۋونا كور و كچان:

« ئىگەرھان:

دناف جڧاكا دەقەرا مە دا دو جۇرە ئىگەرھان ھەبوۋىنە،
ئەۋزى:

ا- گەلەك جار كچ ژ لاين باب يان دەيكا كوركى دەھتە
ھەلبىزارتىن، ھەتا بىيت كوركى نەدىتباژى، ھەما قايل
دبوو و خوازگىنى دەھارتىن (لى ئەف دياردە گەلەك يا
كىم بوو).

ب- كورپ بۇ خۇ ل ھەڧكوبىفەكى دگەرھىت، ئەفە
ژى ھندەك جار باب يان دەيكا چافى خۇ ل سەر

كچەكى ددانن، نەخاسم دايك سەھدكەتە مرۇڧەكا
خۇ و باب سەھدكەتە مرۇڧەكا خۇ، كۇ ئەفە ل
نك ھندەك ھۇزا ۋەك ئىتالەكى بوو نە دبوو كچ
شوى ب ژ دەرقەي ىنەمال يان ھۇزا خۇ بگەت، ئەڧى
چەندى (قاسىل نىكىتىن) د پەرتووكا خۇدا دوۋپات
دكەت، دىئىت: ھەر (خەلكى ئوبجاخا - بلباس -
ۋەناكەن كچىن خو بدەنە ژ دەرقەي ئوبجاخا خۇ،
بەلى رويدانىن رەقاندنى د ناف كچىن قى ئوبجاخى
دا دزۇرن)^{۱۱۵}.. بەلى ئەگەر ژ لاين (ھەر ئىك ژ وان قە
ھاتبا بەرچافكرن ژى)، يان ئەگەر كچەكا ل گوندى
وان بىت، ئەۋى گاڧى پىندى ب چوونا پىش يا كوركى
نەدكر، چونكە پرائىيا وان ئىك دو ل شەڧەبۇكىن
ساقار قوتانى يان چوونا بىرى و يان زيارىن دەخل و
برنج و چلى برى يان ل چوونا مازى و گىباين خوارىن
ل ۋەرزى بەھارى ئىك دو دەپتىن، كو ئەف چەندە ژى
ھندى دەسەلمىنىت كو ل گوندان پتر كچ و كور د
سەرىسەت بوون، دگەلىك دا دەركەڧن كارىن گوندان
(سئرانىن ھەيرانۇكان) ژى باشتىن بەلگەبە بۇ
گۇتنى، ئەۋما پىندى چوونا كوركى بۇ پىش كچكى
نەدكر.

ھەر قى چەندى ژى رۇژھەلاتناس (مىنورسكى) ژى
دسەلمىنىت، دەمى دىئىت: (چو بەردە دناڧبەرا كچ
و كوراند نىنە، ئەو ب شىۋەبەكى زۇر باش ئىك و
دو دىياسن، ژئىنان ژى دناف واندا ب رىككەڧتنە و
ھەستەكى رۇمانسى پى بەرفرەھ دەستى خۇ ب
سەر دلىن واندا گرتىبە^{۱۱۶} .

بەلى ئەگەر كچك ل دۇندەكى دەور و بەران بوو،
گەلەك جار كچ ژ لاين كەسەكى دەپتە چافكرن،
ل ۋى دەمى دى دەمەكى دەستىشانكەن بۇ چوونا
پىش كچكى ژ لاين كوركى و دەبباين ۋىڧە.

« نافدەستە:

ھندەك جار ژى دا كورەك دا ھەز ژ ئىكى كەت
يان بەرۇڧازى، ل ۋى دەمى دا كەسەك دى، دكەڧتە
دناف قى ژئىنانى دا د گۇتنى (نافدەستەك)، ئەف
نافدەستەكە چ ژن با يان مېر، بەلى بەھرا پتر ژن

خۇ سىڭ دىكر.. (ھەلبەت ئىجاد ئەبۇبۇ پىشتى خواترا ھەميا دىكرت، دا ل دووماھىنى مەلا ژى داخوازى ژى كەتن و ژىۇ خاترا وى ژى ھندەك نەخت و زىران كىم بىكەت، بىنگومان مەلاى ژى گەلەك رىزل نك خەلكن ھەبۇو، دا ل سەر خاترا وى ژى تىشتەكى ھىلن) ب فى رەنگى دا پىك رازى بن و مەلاژى دا بىژىت (الفاتحە)، دا فاتحەكى خويىن و ئەفە نىشانان بىنگەھاننى بوو، ئەگەر ئەو گوندى چووينى بى دويىرپايە دا وى شەقى مىننە ل وىژى، لى ھەكە بى نىزىكى گوندى وان بوو، دا دەستويىرپا خۇ ژى خوازىن بۇ خۇ مننەتا ژى گىرن، دا رابىن زقرنە مال، مرقۇقن وان ژى چافەرى خوازگىنان بوون، ھەتا بەينە فە، ھەر گاڤا دگەھىشتنە مال دا پىسار ژى كەن، (ئاناقى تەيرى ھەمە چىبە؟) ئانكو چ ژ ھەمە خوازتېبە، ژ نەخت و زىران، ئەوژى دا بۇ وان بىژن.

نیشانى (دەزگىرى):

ل ئاق پىرپا خەلكن دەفەرى نىشانى بۇ نە دىرن زەر دەستكورتىيا خەلكن، بەلى ئەگەر كەسەكى حال خۇشبا (رەنگىن) بان زوى بويكا خۇنەفە گۇھىستانە، دا نىشانى بەن پىفە كەن، ئەوژى نىشانان وى چەندى يە كۇ فلانە كچى يا شويكىرى (پادەزگىرى) دا، دا كەس دى دلى خۇ نەدەنى و نەچىت خوازگىنىيا وى، دا ھندەك ژ مالا زاقاى چنە باژىرى ئامىدىن (ئەگەر خەلكن بەروارى بالا و نىروە و رىكائىيا بان) و ئەگەر دەوربەرىن دھۆكى بانە، گەلەك چار دچوونە مووسلى بۇ اجىھازا) بويك و زاقاى، و كرىنا نىشانىن و تىشتىن داوەتىن، پىرپا تىشتىن نىشانىن ئەفە بوون، (دو دەستىن چلكا، گوستىرك، كەفىك، ھندەك شەكرۇك و چكىلىت ئەگەر ھەبانە، سى چوار كەر (قالب) ىت سابوونى ژ ھەمى رەنگا، سى چوار بكورەكەكىت دەزىيا، پىنج شەش گەزىت) (* لاسنىكىن و شوپىشەكى گۇلاقى، ھەتد، پىشتى قان نىشان دىكرن و دزقرنە مال، دا دەيكا زاقاى بان لىزىمەكا وى ل گەل زەلامەكى مرقۇقن وان چن مالا بابى كچكىن و قان تىشتىن مە گۇتىن بۇ بەن، پىشتى ژ وىرى دزقرىن بان ھىشتا ل وىرى كچكىن

بوون و ژ ئىكا ژى پىرەژن، چاخى كوركەكى كچكەك دىيا و كچكى ئەو نە دىيا بان بەرۇقاژى كچكىن كورك دىيا و كوركى ئەو نەدقيا، چ كور بايە بان كچ، نىزىكەكا خۇ، چ داى، خويىشك، مەت، ژنمام، باب... ھند، دا فرىكەت نك وى (كەسى بان كەسا) دىيا و دىبەرا دىكر و دگوت ھەتا بى رازى دبوو و دگوت بلا.

***خوازگىنى:**

دەمىن كور و كچ پىك رازى دبوون، ب ھەر رىكەك ژ ئەوین مە گۇتىن، ل دووقدا رۇژەكى دى دياركەن بۇ چوونا خوازگىنىيا دا مالا بابى كچكى ژى بى ئاگەھداركەن، بابى زاقاى بان براىن وى ل گەل ھندەك مرقۇقن وى دا كارى خۇ كەن، ھندەك ژ رىھە سىپىن گوندى و مەلا ژى دگەل خودا دىرن، ھندەك چانتكىن بچويك پىت تايبەت بۇ خوازگىنىيا ھاتىن چىكرن، تىژى تىشت دىكرن و بۇ مالا بابى كچكى دىرن و دچوون، (دبەرى دا ھەر گوندەكى ھندەك چانك ژ قانا لى ھەبوون و بۇ قى چەندى ب كاردەھان، مخابن قىڭاقى نەمانە و بى ژ ئاق چووين).. ئەو تىشتىن خوازگىنىيا دگەل خۇ دىرن وەكى، گويىز و ميوىز و سىفا و كەزانا، ھند بوون، دياربەك بوو ژ لاپىن زاقاى فە، بۇ بويكى و مرقۇقن وى، گاڤا دگەھىشتن مالا بابى بويكى، مالا كچكىن دا ل بەر خلمەتا وان راوہستىن و سەروبەرى خوارنى بۇ كەن، چ پاشىقەك با بان فىقىيەك، ھند، دا بۇ چىكەن و دەنى، ھەژىبە بىژىن ھەمى دەما خوازگىنىيا ب شەف دچوون و ب كارى خۇ رادبوون، ئەركى سەر مىن خوازگىنىيا ئەو بوو، ئەگەر بابى كچكى گەلەك نەخت ژ بابى كوركى خواستبا داخواز ژى دىكر ھندەكى ژى كىم بىكەت و خواترا وان بگىرت، ژ بەر ھندى ھەر يەك ژ خوازگىنىيا دا بىژىت، بابى بويكى بۇ خاترا من تىشتەكى ژى بەنلە، دا بابى بويكى دەت خاترا وى تىشتەك ژ نەختى كچا خۇ ھىلىت، ھەر وەسا بۇ چەكا و خەلاتا ژى ھىقى ژى دىكرن و دگوت، (بلا ئەفە ژى ل سەر خواترا مە بىت).. باب و براىت كچكىن ژى خواترا وان دىكرت و چەك و نەختى كچا خۇ كىم دىكرن و بارى زاقاى

ئەف جۆرى پىنگوھۆركاتىيىن حەرام كىرن، ئىلا ب قان مەرچىن خوارى،

۱- رازىبوونا ھەر چواران ھەردو كچ و ھەردو كوران) ئىدا ھەبىت، بىن ئەعدابى.

۲- ئەف مەھرا ھەردو كچان نە ھىدى ئىك بىت.

۳- ھەردو كچ د ئازاد بىن، د خواستنا مەھرى دا بىن كەسەك بىيىنە ماينىكەر يا چو كەسەكى و چو توخىبا بۇ مەھرا وان ئەدانى.

د ئاق جىكاكى مە دا پىنگوھۆركاتى پەيدابوويە ژ بەر چەند ھۆكارەكان، ئەوژى ئەقەنە،

۱- نەخت (قەلەن)، دەمى نەخت پەيدابوويىن بۇ ئەگەرەك ژ بەر دەستكورتىبا خەلكى ل وى دەمى، نەچار دبوون كچىن خۇ بىكەنە پىنگوھۆرك، ژ ترسا خواستنا گەلەك نەخت و زىر، پىنگوھۆركاتى دكرن.

۲- دەمى كورەكى و كچەكى ئىك دو ئەقاند، ئىن گەلەك جار ب دلى دەيكا يان بابى (يان ھەردووكان) نەبوون كچا خۇ بەن وى كوركى، چ ژبەر ھۆكارىن تەخابەتى يان ئويجاخى يان ھۇزايەتى، ھەتد، لەوما مەرچىن پىنگوھۆركاتىن ددانانە بەر مالا كوركى بەلكەى بەيلىن و نەخووزن، بەلى پىرىبا وان ب پىنگوھۆركاتىيىن رازى دبوون.

۳- تۇلفەكرن، دەمى ئىكى كچەك د رەقاند (ژبەر ھەر ئەگەرەكى بايە)، پىشنى بزاقا پىكھاتىن دگەل مالا بابى كچكىن دەتە كىرن ژ لايىن مرقۇقىن كوركى فە، مالا كچكىن مەرچىن پىنگوھۆركاتىيىن دكرنە (بەدەل) ئانكو ئەوژى كچەكى بەنە وان ۋەك تۇلفەكرنەك بوو د گەل بىن كچا وان رەقاندى، دا مالا كوركى كچ رەقاندى نەچار بىن، ل شويىنا كچا وان ئەوژى كچەكى بەن وان بىلا ب دلى وى كچىن نەبايەژى^{۱۴۸}.

گەلەك ئارىشە و نەخۇشى ژ ئەنجامىن پىنگوھۆركاتىيىن روى ددا، چونكى گەلەك ب زەحمەتە (چوار) دل ۋەكى ئىك بىن و ھەر چوارا ئىك و دو قىابانە، گەلەك جار ۋەسا چىندبوو ئىك دا كچا پىرەمىرەكى بو خۇ ئىنىت و خويشكا خۇ دەتە وى پىرەمىرى بىى ب دلى وى بىت. كۇ ژ لايىن ئايىنىن مۇسلمانەتتىيىن فە دزى قى جۆرى شوپىكرىن بە، ئانكو ئەگەر ژن و

خەلەكا خۇ دكرە تلا خۇ يا بابەلوپچىن ژ دەستى راسنى دا خەلك بزانىن يا دەزگرى دا، و مرقۇقىت وى دا رابىن وان شەكرۇك و شىرىنىيا بۇ ھەفال و ھەفكىفەن كچكى و مرقۇقىت خۇ بەن، دگۆتىن (شىرىناھى).

ھەژى گۆتىن پە ئەوېن شىرىناھىيا بوپكىن دخوار، بەرى بوپك فەگۇھاستىبا ھىدەك تىشت بۇ بوپكىن دىرن ۋەك ديارى، ئەف چەندە نھۇ ل ھىدەك دەقەرىن كوردستانىن ل كارە. و پىندقى گۆتىن ژى ل دەمى كور و كچ دەزگرىن دا، ئەو جھى كورك لىن يا كچكىن شەرم دكر بچىت وىرى، يان مالا وان، ھەتا ئەگەر د رىكەكى دا كەفتبانە بەرىك كچكىن بزاك دكر خۇ ژ رىكا وى بەدەت پاش و سەرى خۇ دچەماند (دەرىرىن بوو ژ شەرمى)، ھەروەسا كوركى ژى، ھەتا كچك بۇ فەدگۇھاست.

پىكا دووى: رەنگىن ژئىنانى..

ل دەقەرا بەھىدىنان ۋەك ھەر دەقەرەك دى گەلەك رەنگىن ژئىنانى ھەبوون، ئەقان چەند رەنگان ژى چەند ھۆكارەك ھەبوون بۇ پەيدابوونا قان رەنگىن ژئىنانى، ئەوژى ھۆكارىن تەخابەتى و ھۇزايەتى و جىكاكى و ئايىنى بوون، ل ھىدەك ژ وان جۇران ھىدى ھىدى بەرەف نەمانى چوون و نھۇ ئەو جۇرە نەمانە (ئەگەر ما بىن ژى زۇر دكىمن). ئەقەژى ئەو جۇرىن ژئىنانى بوون ل دەقەرا بەھىدىنان:

پىنگوھۆركاتى:

پىنگوھۆركاتى زەلام كچا خۇ بو كورى خۇ يان بو خۇ بەدەتە كورى بىن بەرامبەر دا ئەوژى كچا خۇ بەدەتە كورى وى يان وى، بىن كو مەھرا ب ئازادىيا كچان ئىدا ھەبىت. كو پىنگوھۆركاتى د تىكەھا مۇسلمانەتتىيىن دا نە يا دورستە، ھەر ۋەكو د فەرموودەيىن دا، (كورىن عەمەرى اخ) گۆت: پىغەمبەرى (س) نەھى ژ پىنگوھۆركاتىيىن كىر(۳).. و پىنگوھۆركاتى، ئەو ھە زەلام كچ (يان خويشك)ا خۇ بەدەت ئىكى كۇ ئەوژى كچا خۇ بەدەت وى و بى بى كۇ مەھرەك دناقبەرا واندە ھەبىت)^{۱۴۹}. ئەورا ژى ژ لايىن ژانايىن ئايىنى فە

ھاتە بەردان (سەر راست كىرن)، دىقنىت ئەۋزى كچا وان بەردەن، بلا دىناقبەرا كچا وان و زەلامى وى دا نەخۇشى نەبن و ھەز ژ ئىك ژى كىرمانە.

۳- يان ئەگەر ژئەكى زارۇك نەبان و زەلامى وى ژئەك دى ئىنابا ژىەر زارۇكان، دا دەيبابىن وى كچى ل سەر كورى خۇ سەپىنن دىقنىت تۇزى ژئەك دى ل سەر كچا وان بىنى و بلا ھەتا وى زارۇك ھەبانە ژى.

۴- خالەكا دى يا گەلەك گىرنگ دىناق پىگوهۇركانىيىن دا ھەبوو، ۋەكى نەرىتەكى نە جوان ل نك ھىدەك ئويجاخان يان غەشىرمانا ھەبوو، برنا كچەكا ب پىگوهۇرك بەرى پىگوهۇركا وى، ب چۇ رىئا قەبويل نەدىكىن و ب كىماتى ددانان، لەوما ھىدەك مالان تەنى كچەك ھەبوو ۋە دىقنىت دىك يا پىچارەبە و نەشنىت كارىن مالىن بىكەت، دا داخاۋزى ژ وى مالا خىزماتى دگەل كرى كەن، كۇ ئەم دى بويكا خۇ بەبن، پاشى پىشتى دەمەكى دى ھوین ۋەرن بويكا خۇ قەگوھىزىن، لىن ب ھىچ رەنگەكى قەبويل نەدىكىن و ب كىماتى ددانان ئەو بەرى بويكا خۇ قەگوھىزىن، لەوما گەلەك جار ھەر ل دەستپىكى دىبو ئەگەرئ ھەردو لا بويكىن خۇ بەردەن، ھىشتا نە قەگوھاسىتىن، خىزماتىيا وان ژىك قەدبوو، كۇ ئەقەزى مەزىتىن زولم بوو ل كچىن خۇ دىكىن، چونكە دىناق جفاكى مە پى كوردەۋارى دا ژنا دو جار بىتە بويك ب چاقەكى گەلەك كىم لى دىئران، ھەر ۋەكى د چەند گۇتتەكىن مەزنا وى چەندى دەسەلمىنىت: ((ژنا دوو جارا خەملاندى، چو دلا نە ھەباندى))¹⁷¹ يان اژنا بىژن ۋەكى چەمى بى تانە!¹⁷² يان اژنكا بىژنە ھەرۇ خۇ ل گەل ئىكى دىبىزىت!¹⁷³ يان (بىژن بىژنە، مەمكىت بىژنا سىقنىت كىرمىنە، بىژنا نەئىنە، بەرماپكىت خەلكىنە!)¹⁷⁴ ئەگەر نىرپنا جفاكى ئەقە بىت بۇ ژنا ھاتىبە بەردان، ئەرى چارەنقىسى وان ژنا چىبە دىناق جفاكى دا! چاۋا ل نك خودى نەخۇشتىن تىشتى ھەلال بەردانە (طلاق)، لەوما ژى د گۇتتەكا مەزنا دا ھاتىبە: (خەفت جارا خۇ بدە رەقان، چارەكى خۇ نەدە بەردان!)¹⁷⁵.

دەريارەى بەردان ل نك كوردان، (مىنۇرسكى) دىبىزىت: (بەردان ل نك كوردان تىشتەكى ب ساناھىبە و ب لەز

مىزا ھەفكوفى دىناقبەرا واندا نەبىت و نە ل رىزەكىن بىن، دىبە ئەگەرئ نەقېكىرنى دىناقبەرا واندا، لەوما پىغەمبەر (س)گوت: (ژن ناھىتە مارەكىن ئىلا ب فەرمانا سەمىيانى (ولى)، و ناھىتە شويكىن ئىلا ژ ھەفكوفەكى بىت)¹⁷⁶، ھەروەسان ئىمامىن غەلى (خ) ژ پىغەمبەرى (س) قەدگۇھىزىت: (ئەى غەلى سى تىشت ناھىتە گىروكىن،..... و كچ ۋەكى ھەفكوفەك بۇ بەيدا دىبىت)¹⁷⁷.

ھەر د جفاكا مەدا ژى ژ بۇ دانە شوى يا كچى دەمى ۋەختىن وى ھات ئەف گىرنگىبە دىن، لەوما ژى مەزىن دىبىژن: (شويى ئەقۇرۇ بۇ سوبەھى نەھىلە)¹⁷⁸، ھەر دىسان دەريارەى پارچا دووى يا فەرموودەبى و ھەفكوفى، جفاكا مەزى، ئەف مەرجە بۇ دانە شويا كچى دانابە، مەزىن دىبىژن: (دو سەرىت نە ژرەنگەكى، ناكەفن سەر بالگەھەكى!)¹⁷⁹، يان (سەرى نە ب سەرىكفە ناچن دەف ئىكفە!)¹⁸⁰، يان ھەر كەزى زەرەكى سىمىل سۇرەك ل بەرە!¹⁸¹، يان (ژىت جوان مىزىت جوان دىقنى)¹⁸².

يان ھىشتا زارۇك د لاندكى دا دىبابان دگەلىك دگوتن، دا بىژن: (ھەكەر زارۇيىن مە مەزىن بوون، كچا تە بۇ كورى مەنە و كچا مەن بۇ كورى تەبە!) كۇ ئەف چەندە گەلەك جار دىناق چىرۇكىن مە پىن فولكلورى ژى بەرچاقە.

ھەلبەت قى چەندى ژى (نەرىنىيىن) خۇ پىن جفاكى ھەبوون، چەندىن نارىشە ژ پىگوهۇركانىيىن دروست دىبوون، ۋەكى:

۱- ئەگەر دىناقبەرا ژئەك و زەلامى وى دا نەرىككەفتن پەيدابىان، دىناقبەرا واندا نەخۇش دىبوو، دا دەيبابىن وى ژنى بويكا خۇ (ئەوا پىگوهۇركا) كچا وان، دىناق مالىن دا نەخۇشيان بۇ دروست كەن، بلا وى و زەلامى خۇ ھەز ژ ئىك ژى كىرنايە ائانكو تۇلفەكەرنە ژ بەر كچا خۇ - پىگوهۇركا - بويكا وان).

۲- ئەگەر دىناقبەرا ژئەك و مىرەكى دا نەرىككەفتن پەيدا بىان و ببا ئەگەرئ بەردانا ژنى ژ لاپىن زەلامى وى قە، دا دەيبابىن كوركى زەلامى كچا خۇ (ئەوا پىگوهۇركا كچا وان) نەچار كەت، مادەم بويكا وان

ئايەتەكى دا دىئىزىت: (وَأَتُوا النِّسَاءَ صُدُقَاتِهِنَّ نِحْلَةً....) ^(۱۳۳) ئانكۇ: (و مارا ژنان ب خۇشى بدەن، و ھەكە وان (ژنان) تىشتەك ژ مارا خۇ ب خۇشى (و ب دلى خۇ) بۇ ھەو ھىلا (و گەردەنا ھەو ھەو ئازاكر). ئىدى بخون ل ھەو ھەلال بىت و نۇشى جان بىت) ^(۱۳۴).
يان (فَانِكَوْهُنَّ بِأَعْدِنِ أَهْلِهِنَّ وَأَتَوْهُنَّ أَجُورَهُنَّ بِأَمْرُوفٍ) ^(۱۳۵) ئانكۇ: (و مەھرا وان ب قەنجى - ب ئاوايەكى دروست و شەرىعى و گونجايى د گەل سەر و بەرى - بدەن وان...) ^(۱۳۶).

بەلى قەلەن (نەخت) دەيتە ھەرگرتن ژ لايىن سەمیان (دەبباين) كچكى قە، بۇ خۇ دخوازن نەك بۇ كچكى، د جفاكا مەدا پەيدابوونا نەختى قەدگەرىتە قە بۇ وان تىتالين جفاكى، كۇ ھرز دكەن، ئەگەر ژنا بى نەخت بىت، ل دەف كەس و كارين خەزوبىرى بى بەيايە، ھەر ھەكى د گۇتەكى دا ھاتىبە: (بى نەختى، بى نەختى) ^(۱۳۷). يا ژ ھىزا وانقە ھەندى نەختى كچكى گرانتر بىت دى يا ب قەدرتر بىت، لى ديارە وان ژ بىركرىبە، نەختى گران وى مالى خراب دكەت، ئەوا خىزماينى دگەلدا دكەن و كچا خۇ دەنى، ھەر مەزنا گۇتەبە: (نەختى گران، مالى وىزان) ^(۱۳۸). ھەر (مەلا ئەنۋەر) ئىك ژ ئەگەرىن رەقاندنى دكەتە قەلەين گران، ھەكى دىئىزىت: ۱. و ل دەمن ھەلبۇارتن ژ دەستى ژنان ئايانە دەر و قەلەين مەلەون - نەخت - ئاشكەرا بووين، و ژ بەر نەزائىنا ھەندەك مەلا د كارلئىنانا مەرجىن مارەكرنى دا پتر كارتيكرن د زىدەكرنا دياردا رەقاندنى دا ھەبوويە.. و سىستەمى تەخايەتى (طبقات) ژى بەھرەبەك د قى دياردى دا ھەبوويە) ^(۱۳۹).

د نەف جفاكا مە يا دەقەرى دا ژئىنانا ب قەلەن، ئىك ژ وان جۇرانە يىن ھەتا دەستىكا سالا (۲۰۰۰) ئى، ئەف دياردە ل كاربوو.. ھۇكارىن پەيدابوونا نەختان دزفەنە قە بۇ چەند خالەكان، ئەۋرى.

۱- ئەگەر كوركى چو خويشك نەبانە بۇ خۇ كرىانە پىنگوھۇرك، ھەلبەت بابى كچكى كچا خۇ بىن بەرامبەر نەددايى، نەچار دبوو ب قەلەن ژنى بىنىت.

۲- ھەك بەرى نەۋ ژى مە ئامازە پىكرىبوو، ھەندەك جار كچەك و كورەكى ئىك دو ئەقاندبە، لى ئەو كور ب

دەت، ھەندەك جارا دناقەرا واندا ل سەر تىشتەكى كىشەك پەيدادىت، دى بىئىزىت: ئەگەر فلان تىشت ھۇسا نەبىت، تەلاقىن تە دكەفتى بىن، ئەف تىشتە ب ساناھى روى دەت، دووقرا ژى پەشىمان دىت و دەروونى زەلامى نەخۇش دىت، خۇشبا وى د وىرى دابە جارەكا دى بگەھىتە قە ژنا خۇ قە، ئەقەرى ژ وان تىشتانە ل گۇرەى ئىسلامى ناچىنىت، ھەتا شوى ب زەلامەكى دى نەكەت و بەرنەدەت، ھەر بۇ دەرىخستنا راستىن دقۇت بەھسى وى بگەين، كو ب شىۋەبەكى گىشتى ئەف رەۋىشتە ل باژىزان دا بەرىلەقە، بەلى ل نەف ھۇزىن كۇچەرى دا خودان رەۋىشت و نەرىتىن سادەترىن) ^(۱۴۰).
.. ھەلبەت جفاكى مە ل دەقەرا بەھدىنان پىرىبا وى جفاكەكى گوندى بە (كۇچەرى) بوو، لەوما باۋەر ناكەم، ئەف بۇچوونا (مىنۇرسكى) ل سەر دەقەرا مە بەھتە سەپاندن، چونكە ئەگەر كوپرتر مرۇف قان گۇتتان شۇقەبەكەت، زەلام دەمن دىئىزىت ژنى ئەگەر تۇ ھۇ نەكەى تەلاقىن تە ژ من چووى بىن، چونكە ئەو دزانىت ژن يا ئامادە نىنە بىتە ئەگەرى بەردانا خۇ، ئەو دزانىت بەردانا وى دى بىتە ئەگەرى بى بەھاكرا بىنەمالا بابى وى، دىسان ئەو بخۇ ژى دى دناف جفاكى دا كەسەكا بى بەھا بىت (ھەر ھەكى ئەو گۇتتىن ل ژوورى بەھسى ژنا بەرداي دكەن)، لەوما دى يا زەلام دىئىزىت، دى جىبەجى كەت، بەس نەھىتە بەردان!

«ژئىنانا ب قەلەن (نەخت):»

ل پىشىن دقۇت بزانىن قەلەن (نەخت) ژ مەھرى جودايە، مەھرى يا ژنىك بە، كەسى ماف نىنە بى بى رازىبوونا ژنىك ھىچ (تصرف) ئىدا بكەت، چ چەك بىن، چ ژى پارە بىن، چ ژى ملك بىت. (د زمانى عەربى دا ھۇسان مەھرى ھاتىبە پىناسەكرن):

مەھرى ئەو تىشتە بى كۇ مافى ژنى، ژ پىش مارەكرنا وى قە، و ئەقە نە دانەكە ژ زەلامى بەلكو ئەو قەربووكرنە ژ پىش ئەو خويشىن زاندىمى يىن زەلام ژ ژنى دىئىت) ^(۱۴۱).

ھەر ھەك د قورئانا پىرۇزدا د چەند ئايەتەكان دا بەھسى مەھرى أجور - صداقائى دكەت، ھەكى د

پارھىي دەھىتە دان دېئىزنى (الحشمە) ب كوردى دېئىزنى (احەقى كرىتىيى). كۆ ئەو قەرەبەووكرنا نامووسا مالا كچكىن بە ژ ئەگەرى رەقاندنى. و ھندەك چار نەشىن ھەر دو لا پىك بىنن ئەگەر وەكھەقى دناقېرا ھەردو لا دا نەبىت ژ لايى ھىز و نە ل ئاستى ئىك بىن، و رويدانەكا ب قى رەنگى ل سالا ۱۹۶۱ ئى ل ناحيا مزوورپا پەيدابوو و د ئەنجام دا شەرەكى دژوار پەيدابوو و چەندىن كەس ھاتنە كوشتن و ئىمناھىيا وان تىكچوو و حكۇمەتن پىراپوونىن دژوار ب رىكا پۇلىس و لەشكەرى دا گرتنە بەر(۱۶).

ھەر تىشتى ھەزى ل قىرە نامازى پىن بگەين، سەرھاتىيەكا كورت يا رەقاندنى كو ل قى دەقەرى رويدايى، د پەرتووكا (دەمەلوجى)دا سەرھاتىيا وى ھاتىيە فەگۇھاستىن، ئەوژى دېئىزىت، (زەلامەكى ژنەك ھەبوو، ژ وى ژنى سى زاپۇك ژى ھەبوون، بەرى شەش سالان ئەف ژنە ئىنابوو، ئەو گەلەكا جوان بوو، ھندى بى ب ئەقنىيا وى داخبار بوو گەھەشتىبوو راددەين دىناتىن، شەقەكى ژ شەقەن ھاقىنى بىن جوان، خرۇسكا وى يا شەھوانى زال بوو ل سەر ھزرىن وى و ھزرا وى چوو رەقاندنا ژنا خۇ، كو د رامانا رەقاندنى دا چوونا نىنا وى (أغتنصاب)، د قى چوونا نىنى دا خۇشەيەكا دى ژى دىنىت، ژ ئەوا ب رازەمەندىيا وى بىت. ھندى شىرەت لىن كرىن، كو ژ قى ھزرا ھىچ تىشتەكى خۇيا ناكەت ژ بلى دىناتىن، ئەو چاوا ب رەقن ھەر سى زاپۇكىن خۇ بەھىلن؟ بەلى گۇھدارپا وى نەكر و ژ ركا خۇ نەھات خوار، وەسا ديارە ئەف كارە ب دلن وى ژى ھات، ئىنا رابوون رەقبن چوون گونەكى نېزىك. ل دەمى سىپىدى پىشتى ئاخىتن بەلاقەبووى، باين ژىكى ب قى چەندى زانى، كا چاوا زاقاي وى كچا وى (ژنا خۇ) رەقاندىيە، ئەف چەندە ب شىكاندنا وى كرى، وى چىلەك و كەرەك ژ زەلامى كچا خۇ خواستىن، وەك قەرىبووكرن ژ بەر شەرەفا خۇ، و ئەف كىشە ھاتە بلىدىكرن بو نك من، دا ئىك لايى بگەم، من وەسا دىت ل نك ژىكى ژى ئەفە نە تىشتەكى مەزىنە و چو تىدا نىنە، ھەر وەكى زەلامەك و ژنا خۇ چوونىنە سەبرانى بو شەقەكى و زقىرنەقە،

دلن دايابىن كچكىن نەبوو، دا نەختەكى گران ژى خوازىن ب مەرەما ھندى دەستا ژ كچا وان بكىشىت، لى كوركى ژى ئەو كچ نەدھىلا، چەند قەلەنى وى گرانىايە (ھەتا گەلەك چار وەك ھندەك دياردىن ھۇزايەتى، بىنەمالا كوركى ژى ماين خۇ دقن چەندى دا دكر، ب كىماتى ددانان دەستان ژى بەردەت، لەوما ھەميا خۇ ددا بەر وى قەلەنى و قەبوپل نەدىكرن، كورك دەستا ژى بەردەت).

۳- ھندەك چاران دايابىن كچى كچا خۇ دايە كەسەكى دەولەمەند ھەكەر ژ كچا وان مەزىنتر بايە ژى، بان ئەگەر كچى نە قىبابايە ژى، ژ بەر ھەزارىن ددا وى كەسى دەولەمەند ژ بەر ھەزارىيا خۇ، لەوما د گۇتەكى دا ھاتىيە (ھەمىي بە كورى كەرى بە!) ئانكو بەس بى دەولەمەند بە، نە گرنەكە بىنەمالا نە چنە و كىنە!!

لىن پىشتى سالا (۲۰۰۰) ئى وەرە ل قى دەقەرى دياردا پىنگوھوركاتى و قەلەنان بەرەف كىمبوونى چوويە، دىشىنم بىژم ھەما نەمايە، ب تايبەتى پىنگوھوركاتى.

☆ رەقاندن:

ديارە رەقاندنا ژنى د ناف جفاكا كوردەوارى دا مىنا گەلەك جفاكىن رۇژھەلاتى دياردەكا بەر بەلاقە، لەوما گەلەك رۇژھەلاتناس و دىرۇكناسان ژى بەحس رەقاندنى كرىنە.

(دەمەلوجى) دەبارە رەقاندنى دناف كوردان دا دېئىزىت، (رەقاندنا ژنان ل نك كوردان ئويجادەكى بەردەوامە ھەر وەكى ل نك ھەمى ھۇزىن بىن بەردەپۇشى و خەملاندن ل ناف بەلاقە، و ل نك ھندەك مللەتان كىمترە ژ ھندەكان، و ژ وان ئىزدىنە ئەوون دىنن رەقاندن دروستە، و ل نك كوردان رەقاندن نە يا رەوايە بەلى ھندەك ژ وان تۇش دىنن، و ل نك ھندەكان ژى ھەبوون بو نىنە، ب تايبەت ئەوون خودان ھىز، و رەقاندن ناھىتە ئەنجامدان ئىلا ب قىان و رازىبوون بىت و كىم چار ژى ب نەعدايى بىت. پىشتى رەقاندنى ھندەك كەسبىن رىبە سىپى دى بزاقا پىكھاتنا وان كەن، پىشتى مەھرا وى دەھىتە دان، ئەوژى كورمەكى

- وەناكەن كىچىن خۇ بەنەنە ژ دەرقەمى ئويجاخا خۇ، بەلى رويدانن رەقاندنن د نائف كىچىن قى ئويجاخىن دا دزۇن^{۱۳۳}.. ھەر ئەف چەندە بوويە ھۆكارىن زىدەبوونا دياردا رەقاندنن دناف جفاكى كوردەوارى دا، كو فولكلورنى كوردى بىن پىرە ژ مىناكىن ھە، لەوما پىندى زىدەتر مىناكا نىنە.

رەنگە دناف جفاكى مەدا ل نك ھىدەك ھۇزا رەقاندن ۋەكى نەرىتەكى بىت و ھىچ ئارىشە ئىدا نەبىت، بەلى د پىرانىيا دەقەرا بەھىبان دا رەقاندن ژ كارىن نە رەوايە و جفاك قەبىل ناكەت، لەوا ۋەكى بەرى نھۇ مە ئامازە پىن كرى، كوشتن زى پەيدابوو دناقبەرا مالا كوركى و كىچىن دا ھەتا دگەھەشتە عەشپىرەتى بى، ھەر ۋەكى مىناكا بەرى نھۇ مە ئامازە پىن كرى.. يان دقياپا كور و كىچ ھەردو ھاتبانە كوشتن، يان ۋەك قەرەبووكرنا كىرتىيا مالا بابى كىچىن كوزمەكى پارمى بى نە بەر ئاقل ژ مالا بابى كوركى دھاتە خواستىن، يان زىنىش كىرتىيا كچا خۇ داخووا كچەكا وان بەرامبەر رەقاندن كچا خۇ دكرن، كۇ گەلەك جار دىت كچا رەقاندى براين بىن ژن زى نەبانە كو وى كچا بوويە پىنگوھۆرك لى مارە بكەن، جا ھىدەك جار ددانە بابى كچىكا رەقاندى يان براپەكى وى ب سەر ھەوى.

چەھەر كىرنا ل سەر پىچكى:

د بەرى دا ل گەلەك دەقەرىن كوردستانى يا بەلاف بوو ب تايىبەتى ل گوندا، دو كەسلان دەمى خودى زارۇك ددانى، يان ھىششا دەمى زىنن وان ب دوو گىيان دا بىژن: ئەگەر زىنن مە سەرراست بوون، خودى كورەك دا من و كچەك دا نە، كچا نە بۇ كورپى من، يان كچەك دا من و كورەك دا نە، كچا من بۇ كورپى تەبە، يان كورەك و كچەك دا حىز ژ ئىك كەن، دىت كوركى چو خويشكىن مەزىن نەبوون بۇ خۇ بىكەت پىنگوھۆرك، بەلى ئەگەر خويشكەكا ساقا ھەبايە، دا بابى كىچىن بىژىتى، ئەز كچا خۇ دى دەمە كورپى ھەو، ب مەرچەكى كچا ھەو، يا ساقا بۇ كورپى مەن، ۋەك پىنگوھۆرك، لەوما گەلەك جار

ما كى شۇلەزى بە؟! و زەلامى وى گۆت، ما نە ژنا مەنە و چاوا من بىت دى ۋەكەم؟! و بابى ژىكىن دگۆت، ئەفە بىكەندە بۇ من و داخووا قەرەبووكرنى دكەم، پىشتى من ل قى كىشى نىراى من نەبىت چو بىكەندىن ئىدا ھەبىت، تەنى ۋەك دىناتىيەكى زەلامى كرتى يا ۋەختىيە و بەرى وى داپە قى ئەحمەقىن و ئەو وى قەرەبووكرەتن ب زقاندن كەرى وى چىلن زى بزقنىت قە^{۱۳۴}.

ھەر دەرىزە دياردا رەقاندنن (مەلا نەوەر) دىژىت، ((رەقاندن د نائف كوردان دا ھەر ژ دەستپىكا دىرۇكى ھەتا نھۇ ھەبوو، لى ئەقى عەدەتى بەرەف زىدەبوونى و بەلاقبوونى كرىيە، نەمازە د نائف گوندان دا، و ل دەمى ھەلبىزاتىن ژ دەستى ژنان ئىبانە دەر و قەلەنن مەلەون - نەخت - ئاشكەرا بووين، و ژ بەر نەزانىنا ھىدەك مەلا د كارنىنانا مەرچىن مارەكرن دا پىتر كارتىكرن د زىكەكرنا دياردا رەقاندنن دا ھەبوويە.. و سىستەمى تەخايەتى زى بەھرىبەك د قى دياردى دا ھەبوويە^{۱۳۵}.)

رەقاندن دناف جفاكا مە دا ب دو شىوېا دھاتە نەنجامدان، ئىك ژ وان رەقاندن ب تەعدايى بوو، ئانكو كەسەكى خودان شىان چاف ددانانە سەر كچەكى و دىت دايبابان نە دقيا ب دەنى يان كىچى بىخۇ ئەو كەس نە دقيا، بەلى ئەو كەسى خودان شىان بوو، دا وى كىچى رەقنىت ب تەعدايى، ھەر چەندە ئەف جۇرى زىننىنانى د نائف مۇسلمانەنن نە بى دوستە، چونكە چو كىچ نەبەنە مارەكرن، بى بى سەمىيان (ولى)، و بى رازىبوونا كىچى..)

جۇرى نووى بى رەقاندنن، ب رازەمەندىا كىچى يە، ئەف نىتالە ژ ھۆكارى كورەك حەز ژ كچەكى بىكەت، لى دايبابىن كىچى نەدەنى ژ بەر ھۆكارىن تەخايەتى، يان ھۇزايەتى، يان دەپكى دقنىت بەدەتە مۇقەكى خۇ، يان بابى وى دقنىت بەدەتە مۇقەكى خۇ، يان كورپى ژ مائەكا ھەزارە و كىچ ژ مائەكا دەولەمەندە.. ھتد.. (فاسىل نىكىتىن) د پەرتووكا خۇدا وى چەندى دسەلمىنىت، دناف ھىدەك ھۇزا دا كىچىن خۇ نادەن ژ دەرقەمى ھۇزا خۇ، دىژىت، (خەلكى ئويجاخا - بلباس

دانپىندان ب راستىيى كرا، ئەز كەفتەمە د بەرپىسارىن دا، زەلامى دقېت ژنا خۇ بىزىرىنىت و ئەو وەكى ھۇفانە، نە دوپرە ئەو وئ بكوژىت يان دەيكا وئ. و كچكى ئەو وەك زەلامى خۇ نەقېت ب ھەر حالەكى ھەبىت، من پىشنىازەك دا زەلامى وئ ئەو وئ سەرراست كەت و مەھرا خۇ بىزىرىنىتە قە، ئەو رازى بوو، بەلىن دەيكا وئ نەشېت فىلسەكى ژ مەھرا وى بىزىرىنىت، وئ شەقى ئەو زەلام ما ل مالمەكى، ب مەھما رۇژا پاشتر چارەبەكى ل ئارىشا وان بكمېن. ئەو ل مالا گەنجەكى د (۲۰) سالىن دا ز خەلكى گوندى ما، ئەوى ژنەك ھەبوو د (۴۰) سالىن دا، ئەو دگەلېك دا دەھفگرتى نەبوون. ب شەقى ژنى گازندە ژ زەلامى خۇ كرىن و گۇتىن تۇ زارۇكى و نەشېن ب مەرچېن مېرىنى رابى، كوركى ژى دگۇتىن: تۇ ژنەكا قەبىرەى و نەشېن بى ب كارى ژىنىن رابى وەك ژن نەنھا وەك دايك بى بۇ من نەك ژن. زەلامى مېھفان ژى گۇل قى بگرەقەكىشا وان بوو، چونكە ئەو مەرقەكىن پىسە ئەو ژن كەفتە دلى وى. ئىنا پىشنىارەك دا زەلامى وئ كو ئەو ژنىن خۇ پىك بگوھوون، ئەف پىشنىارە ژ ھەردو لاقە ھاتە قەبىلېكىن، ھەردوكان ژنىن خۇ لىك گۇھارتن و ھەردو لا دەمفادارىبوون^(۴۴).

ئەقە چەند جۆرەكىن ژنىنانىن بوون ل دەقەرا بەھىدىنان، كو ھەزى گۇتىن بە ل فان سالىن دووماھىي ل پرائىيا دەقەرى ب رىژەيەكا زۇر باش نە پىنگوھوركاتى و نە نەخت و نە رەقاندن نەماينە بەرەف نەمانىن چووینە، تىشتى پىدقى ل قىرە بەھىتە گۇتن، ل دەقەرا بەھىدىنان پىتر ژ نەكى، تا رادەبەكىن يا كىنمە، ھەر چەندە وەك شەرىعتى ماف دابىن پىتر ژ ئىك ژنى بىنن، لى تا رادەبەكىن يا كىنمە بوو، ئەوا ھەى ژى دزقېت چەند ھۆكارەكان، وەكى (توما بووا) دىيژىت: ((چونكى كورد ھەموى موسلمانن رى ب وان ھاتىيە دان پىتر ژ نەكى بىنن، د كەفتەدا سەرىكا گەلەك ژن دىننان و زارۇك گەلەك دىبوون، ئەقەزى ژ بەر بارى سىياسى بوو، ئەقەزۇ پاشمايى قى چەندى وختە بەرەف نەمانى دچىت، بەلكى ھەر نەمايە، بەلىن دناف دەقەرىن شارىستانى دا مايە ل نك ھندەك خەلكى نەشارىستانى، بەلىن

ل نك مەلايى، يان ل نك دىدەقانا ئەف رىككەفتە رادگەھاند، دا دەمى كچا وان مەزىن بىت لىقە نەبن، نەگەر خۇ ب دلى كچكى نەبىت ژى. ئەگەر ئەم چىرۇك و سىترانىن فولكلۇرى تىكفەدەين، ب دەھان ئەف مىناكە ئىدا ھەنە، مىنا افەرخ و سىتى و (تەيار ئاغا) و ھتە.

ل بووماھىيا قى پىشكىن من زۇر پىخۇشە، قى سەرھاتىيا (دەمەلوجى) د پەرتووكا خۇدا قەدگىزىت، كۇ ئەف سەرھاتىيە ل ئىك ژ گوندىن دەوروبەرىن دەھكى رويدايە، وەك مىناكەك ب دەمە بەرچاق، دىيژىت:

ژنەكا خىزمەتكار بۇ من ژ گوندى (زىنكىن) ئىنا د ژىن (۱۲) سالىن دا بوو، داکو بكمە خىزمەتكارا خۇ، ئافى وئ ئەسەمەرابوو، بابى وئ مېروو و دەيكا وئ ژى شوى كرىوو، نەقبا بوو كچا وئ بىمىنە دگەل وئ دا چونكە زەلامى وئ بى چارەبوو، پىشتى چەند رۇژەكا زەلامەكى كۇچەرى (قىشويىرى) كۇ ھۇزەكا گەپۇكە، ھاتە نك من و داخوارا ژنا خۇ ژ من كر، كو گۇلېبوويە ل نك من خىزمەتكارە،! من گۇتى، ژنا تە كىيە؟ گۇتى: خىزمەتكارا تە (ئەسەمەرا)، من گۇتى: ھەى زەبەلاج، ئەف زارۇكە ژنا تەپە؟! گۇتى: بەلىن يا ژ من رەقى. زەلامەكى زەخم و ب ترس بوو د ژىن (۵۰) سالىن دا بوو، سىمىلېن وى وەكى كورىا كەرى بوون، چاقىن وى ئاگر و شەرى ژى د بارى، ئەو ب دەنگەكى بۇر د ئاخىت، عەرد ژ بەر دلەزى، من پىرسىيارا خىزمەتكارى كر، ئەقە زەلامى تەپە؟ گۇت: نەخىر ئەز ئانىاسم و من نەدىتېيە، بەلىن خۇبابوو ژى د ترسىيا، پاشى خۇبابوو كۇ كچك ژنا وى زەلامى يە، دەمى دەيكا وئ شوى ب زەلامى دووى كرى، وى دقبا خۇ ژ وئ كچا خلاس بكمەت، ئەوى ئەف كچكە دايە قى زەلامى ترىسنىك ل سەر رووبارەكى ب (۳) لىران و ل نك مەلايى گوندى مارەكرىبە و وى برىبە. بەلىن كچك نەشىايە بىتە ژنا قى زەلامى وەكى ھۇقان، ژ بەر رەقىبە و چووېە نك دەيكا خۇ، دەيكا وئ ژى ئىنايە نك من كرىبە خىزمەتكار و مەسەلا وئ ل من قەشارىيە. من جابا دەيكا وئ ھنارت، ئەوى

نەۋزى ژ دو ژنان زىندەتر نائىن^(۱۴۵).

ھەر ژ ھۆكارىن پىتر ژ ئىك ژئىن، نەبوونا زارۋىكان. بان كىچ ھەنە و كور نىنن، بان ژىر نەشيانىن ژىن بۇ پىدقىيىن زەلامى يىن ژئىنن، بان ھەتد.

دەريارا وان ژئىن زارۋىك نەبن (توما بووا) دىيىرت: ھەر ۋەسا تەلاق دان تا راددەيەكى يا كىمە، خۇ ئەكەر ھەبىت ژى ھۇيى سەرەكى ئەقىمە، كۆ ژى زارۋىك نابن بان كىچ دىن كور نابن^(۱۴۶). يا ژ من ۋەرە ھۆكارى بەردانا ژى د جفاكا كوردەۋارى دا ژ ئەگەرئ نەبوونا كوربان بان زارۋىك نەبوونى نىنە، دىت زەلام ژنا دووى و ھەتا يا سى يىن ژى يىنىت، داکو زارۋىك يىن بان كور بىن، بەلى كو بىتتە ئەگەرئ بەردانا ژى، ئەز دىتىم پىژم د ناف كوردا دا نىنە، چونكە مە بەرى نەۋ ئامازە يى كىرىيە كا چاۋان كورد ھەز ژ بەردانى ناكەت.

پىكا سىن: داۋەت و شاھى..

☆ بەرى داۋەتى:

پىشتى ژن دەيتتە خواستىن و نىشانى پىقە دەيتتە كىرن، ھەلبەت دى مالا زاقاي دەست ب كار و بارىن بويك قەگوھاستىن (داۋەت) كەن، پىدقىيە سەرۋىيەرى داۋەتى بىكەن. ھەزى گۇتنى بە پىرانىيا خەلكى داۋەتىن خۇ دىنخستىنە د پاپىزى دا، چونكە خەلكى دەست كورنوو، نەچارىوون خۇ ل ھاننا دەخل و دان و دەرامەتى دگىرن.

ژ تىتالىن داۋەتى ئەو بوو، مالا زاقاي ل دەمى كىرنا چلكىن بويك و زاقا دگەلدا خەلات بۇ مرقۇقن زاقاي ۋەك (خويشك و برا و مەت و خالەت و.. ھتد) دگىرن. و دىسان مالا بويكى ژى ھندەك تىشتىن ناقماتىن بۇ كچان خۇ دگىرن. لى ئەف ئويجاده ژ دەقەرى بۇ دەقەرى جىاواز بوو.

چاخى نىزىكى داۋەتى دبوو، مرقۇقن زاقاي ھندى ئىكى دلى وان ل سەر بايە دا گازى كەن بۇ داۋەتى ب ژن و مېرقە، چ ئىشت بۇ كەسى نەدېن، ئەگەر ئەو داۋەتت دەھان گازى كىرن ل گوندى بخۇ بان. بەلى ئەگەر ژ دەرقى گوندى بان و ژ گوندىن دەۋرۋىھان بان، دا ھەر كەسەكى گازى دگىر، خەلاتەك بۇ دېر و دگوتى:

ھوبىن گازىكىرىن داۋەتا مە نە (بىن بى گىرانا كارتان بان ھىچ نىشتەكى)، ھەلبەت گازىكىرنى گىرنگىيا خۇ ھەبوويە، لەوما ھاتىيە گۇتن: (نەخواسىتىيا چەن خۇ نىنە) ئانكو ئەۋى نە دەھتە خواستىن شەرم دگىر بچىت ناف وى داۋەتن، دىت تا راددەيەكى تا نۇكە ژى ئەف ئىكەھە ل كارە، ئەو كەسىن دەھتە گازىكىر باش كارى خۇ دگىر، كۇ باشترىن چلك دگىرنە بەر خۇ (پىرانىيا خەلكى چلكىن تايەت ب داۋەتان قە ھەبوون، تەنى ل دەمى داۋەتان، نەخاسم ئەو كەسىن داۋەتكەر و سىترانىيىژ و سەماكەرا، چونكە ل وى دەمى كەپف كەپفا وان بوو.

دەمى مالا كچكى دەھتە ئاگەھداركىن كو فلانە روژى دى ھىن بويكا خۇ قەگوھىزىن.. دا كاروبارىن داۋەتن ھىنە بەرھەقىكىن، داۋەت ژى ژ چەند قۇناغان دەھت، رىز و سەرۋىيەرىن داۋەتى ل دوۋف فان قۇناغان دەھتە كىرن:

☆ بويك و سەرخەتا بويك و زاقاي..

ئەكەر بويك ل گوندى زاقاي بىت، ژن و مېرىن گازى كىرنە شەھىياتى ب رىكا شەكر و خەبويس گىرانى دى ل مالا زاقاي ژن جودا و مېر ژى جودا خرقەبن، ھەر ئىكى ژ وان دەستكە كى سىترانىيىژا خۇمالى ھەبە دەست ب سىتران و لاقزان دگەن پاشى ل چەن بۇ بەردەستكى خرقە دىن.

زەلام ل مالا زاقاي دەست ب سىترانىن تايەت ب سەرى زاقاي دەيتتە گۇن دگەن، خەنا دەيتتە ئىتلان، دى تۆلەزەك ھىتتە دەستىشيانكىرن ژ مرقۇق بان ھەقالىن زاقاي ژ بۇ خەناكىرنا تىلا زاقاي (د قىت ئەۋى تىلا زاقاي خەنا دگەت ھىشتا ژن نەئىنابىت).. ل دەمى دەست ب تىلا زاقاي دگەن، ئەۋىن ھاتىنە ھەلبىزىرن بۇ سىتران گۇتنى دى دەست ب سىترانىن سەرى زاقاي كەن، ۋەكى قى سىترانى:

ھەرى زاقا	دوو كوپك ژىلەل ئىنۇ
كوپكە زاقا	دوو لاوك ژىلەل تىنۇ
ھەرى ھەى زاقا	ھەر دوو تەمبويىرى دىنۇ

دھواتەك ل دھۆكى ل سالا ۱۹۷۱

زەلامان دى بەرەف مالا بابى بويكى فە چن ب سستران
و لاقزە، وەكى قان لاقزان دىبىژن:

ھاي ژوردا ژوردا ژوردا مەنى گۈل بەيازى
ل نىفا گۈلنىت سۇردا مالى مەنى گۈل بەيازى
را دمويىسم د ھنگۇرى دا مالى مەنى گۈل بەيازى
ھاي پىندا پىندا پىندا مالى مەنى گۈل بەيازى..
يان:

چ دارا ل ناڧا دارا	نارۋىنى نارۋىنى نارۋىنا مەن
چ دارا ل ناڧا دارا	كورتكى رەندكى بەرخكا مەن
تەڭشىكى دەست نەجارا	نارۋىنى نارۋىنى نارۋىنا مەن
تەڭشىكى دەست نەجارا	كورتكى رەندكى بەرخكا مەن..

(دا گەلەك درىژ نەبىت، ئەگەر خەنا بويكى ل

ل سەر سەرى يارى بىنۇ
ل سەر سەرى يارى بىنۇ
ھەرى ھەى زاڧا
كوپكە زاڧا..

پىشتى تىلا زاڧاي خەنا دكەن، ھەر ئىك ژ وان گەنج
و تۇلازىن ل كوچكى دى ھندەكى ژ وى خەناين د تىلا
خۆ دەن و ئەفە ژى وەك تەركەكى بە.
ژنان ژى بۇخچكا بويكى ژ جلكىن بويكىنى بۇ
كەركىن و درويىن، ژ كراس و كورتەك و ئىلەكى
خەجىكىرى و ھەڧال كراس، خىلى و پىلاڧ و گولاف و
چەند تويركىن خەناين و سى قالبىن سابويىن و دگەل
لىڧكەكى يان دووان و پىنج دەرسۇكان، دو بۇ دەستان،
دو بۇ پىيان، و دەسمالەكا مەزن يان دەرسۇكەكى ژى
بۇ سەرى، دى ھەموييا كەنە دناڧ بۇغچكەكى دا،
ھندەك دىبىژنى چەكما بويكى (يان جىھازا بويكى)..
پاشى ژنىن بۇ پويلىكى و دگەل سەرسىپى و ھندەك

رئ و رەسمىن خەناكرىن

داوۋەتا ئەو بوو، ھىندەك كەس دا ھىندەك ئامانىن تۇرى ئاق بىن و چىنە سەر بانەكى كۆ دزانى دى پويلىك تىرا بۇرىتە مالا بويىكى، دەمى پويلىك دگەھەشتە نك وان ئەو دا وئ ئاقى ب سەرى پويلىكى دا كەن، ۋەك ئويجادەكا داوۋەتان بوو، لەوما گەلەك چار دەمى پويلىك دگەھەشتە تىزىك گوندى سىتران نە دگۈتن، دا خەلكى نەزانىبايە كۆ پويلىك ھات، ھەتا د ھاتنە بەر دەرى مالا بابى بويىكى.. (ئەگەر گەھىشتىبانە مالا بويىكى، ئىدى وان رى نەددان كەسى دناف مالان وان دا ئاقى لى بىكەن و شىل بىكەن، دگۈتنى ھويىزى دزانن دخانىقە ھويىن چ لى ناكەن) (۱۰).

ل پىشتى شىف دخوارن دا، خەنا ترش دكر و دەستىت بويىكى ددا و تۇلاز و بچويكىن گوندى ژ دچوون دەستىن خۇ خەنا دكرن، ھەتا درەنگى شەف

گوندى زاقاي بىت يان ل گوندىكى دى بىت، ھەر ھەمان سەروبەرى خەنايى دەيتە گىران، لەوما دى بەھسى خەنايا بويىكى دەمى ل گوندىكى دى بىت كەين)..

رۇزەكى د بەرى داوۋەتنى دا پويلىك دچىت، دا مالا زاقاي زەلامەكى ۋەك قاسد ھىرنە گوندى مالا بابى بويىكى، دا ئەو ھاتبانە ئاگەھداركرن كۆ داوۋەتە، دا مالا بويىكى بەرھەقىيا كچا خۇ كرىانە.. چەند كچەك ژ يىن مالا زاقاي دگۈتنى بەرىويك، دگەل ژنەكا دانەمەر كۆ دگۈتنى (سەرسىي) (۱۱) و دگەل دو سى زەلامان دەستىنىشانكرن، دا بۇغچكا بويىكى دگەل خۇ بىن و ل دەوارىن خۇ سويار بىن، ھەر دەمى ژ گوندى دەردكەتن دەست ب گۈتتا سىترانان دكرن، ھەتا دگەھىشتە گوندى بويك لى، ھەلبەت ژىتالىن

ستىران دھاتنە گۆتۈن، بەر بىكەقنە سەر جھىن خۇ
يار و ترانە ب بويكى دكرن و ئەف كورنە بەندىت
نارىنكى بۇ دگۆتۈن:
نارن ز مائىت مالدارا
خەنا د ئەقسى و ترارا
سەمايە ل بن گۇھارا.

يان:

خانىكى رەخ ئاقارى
گرېن خوە بگە ئىكجارى
خوە بگرە ل سەر دەوارى..

يان:

ئەف شەفە بئفە تېرە
شەفەك دى وەغەر خېرە

ئەف شەفە بئفە بتنن
شەفەك دى وەيلە ل منى..

سېندى زوى سەر سېى دا رابىتن ئاقى گەرم كەت و
سەرى بويكا خوە شۆت، چىنە دېوو كەسى سەرى
بويكى شوپىشتبا ژ سەر سېى و كچكا ب دەيباب
پېفە، چونكى باوەرىيا وان ب كەسى دى نەدھات و
دگۆت نەكۆ فندەكى (فېلەكى) لى بگەن و زاقاي
گرىدەن، وەسا دھاتە گۆتۈن دەمى سەرى بويكى
دشۇن چى مويى وئ ئىك ھلگرىت و گرندەت دى زاقا
ھىتە گرندان، قىنجا ھەر ژ بەر ھندى دەمى سەرى
بويكى دشۆپىشت بەرىويا نۆبەت لى دگرت.

كچكا ب دەيباب دا بەرى سەرى خۇ شۆت. ژ نوى دا
سەرى بويكى شۇن، چاخى سەرى بويكى دشۆپىشت
نەدېوو روپىشتبا سەر جو جھا و دقيا ل سەرىپىت
خۇ راوەستابا ژ قۇنقە، ئەقەزى ژ بەر ھندى بوو نەكۆ
فېلەك لى ھاتبا كرن و زاقا گرندابا، گاڤا سەرى
بويكى دشۆپىشت ئەف ستىرانە دگۆت:

كا عەردى بويك لى شوپىشتى
مەكەنى بويك لى شوپىشتى
ب تەقۇر و بېزا ماللىشتى
دايكوكى خۇە ل سەر كوشتى..

يان:

عەردى نارىن لى شوپىشتى
عەردى نارىن لى شوپىشتى
دايكوكى خۇە ل سەر كوشتى
دايكوكى خۇە ل سەر كوشتى
كانوپن و ھەردو چرى
كانوپن و ھەردو چرى
شولكى خودى كرى
شولكى خودى كرى
داى و كچىت ئىك كرى
داى و كچىت ئىك كرى..

پىشتى سەرى وئ دشۆپىشت، كچكا ب دەيباب دا
كارى وئ كەت و چىنەدېوو قولپك و ئەوندېين وئ
گرندابان، بىگومان ئەقەزى ژ ترسىت گرندان زاقاي
بوو، گاڤا كارى وئ دكر كچكا ب دەيباب و بەرىويا
ئەف ستىرانە ژ نارىنكى دگۆت:

نارىنى دەيكا منى
تۇ بگە كارى منى
ھندە ھەتا مرنى..

باشى دا ھندەك گولاقى لى كەن و خەملىنن و بەن
ژوورا تايبەت ب بويكى قە و مىنن ل ھىقىيا داوھتى
ھەتا دھات. ھەزى گۆتۈن بە بېزىن كارى بويكى ھەر
ژ شىمكى و پىلاقى ھەتا كەفېكەكا سەرى سېى
بوون. ژ بلى وان كەسىت نەدشيان و ئى نەدھات كارى
بويكا خۇە باش بگەن.

پىشتى كارى وئ دكر و ھەقال و ھۆگرىت وئ دچوون
خاترا خۇە زى دخواست و ئەف ستىرانە دگۆت:

ئى نارىن ب دەرىنن
پەرچەمى ژ بەر ھەلىنن
دا ھەقال تېر بېينن..

☆ قەگوھاستنا بويكى..

رۇزا پاشتر مرقىت زاقاي خۇ پىك دىنا و كارى خۇ
دكر و دچوون بويكى، ئەقە ئەگەر بويك ل گوندى

نەبا و ل گوندەكن دوير با، ئەگەر ل گوندى با و مالا
وئ نىزىكى يا زاقاي با، پىنج شەش زەلامەك ل گەل
سى چوار ژىكەكا دا چن بويكى كاركەن و ب پىبا
دئىنا مالا زاقاي، بىگومان ل گەل ستران و دەھول و
زۇپنايىن يان دۇدكى ئەگەر يا ب داوئەتقە، لى ئەگەر
مالا بويكى پويچەكن يا دويرا ژ مالا زاقاي دا پىنج
شەش دەوارەكا خەملىنن و بەرىشت كەن و بەن
بويكى لى سوپاركەن و ئىنن، دىسان ب ستران و
رەقاس و داوئەتقە دچوون.

تشتىن ھەزى گۇنتى بە بىزىن، ئەگەر ئەف داەتە
پىنگوھۇركانى بايە، دناقبەرا وان دو مالان دا، دقيا ھەر
گوندەك بويكا خۇ د رىكەكا جودا ژ يا دى را بەت و
ھەكەر ھەر دو دەھوات ل دەمى قەگوھاستىنا بويكان
دا، داوئەتپىن وان كەفتىبانە بەرىك و د ئىك رىكى را
ھاتبان، دەمى دگەھشتەنە بەر سىنگى ئىك. گەلەك
جارا شەر و كوشتنن ل ناقبەرا ھەردو لادا چن دبوون،
كەسى رىك بۇ كەسى نەبەرددا كۇ تىرا بچىت،
چونكە كەسى يا كىم بۇ كەسى نەدادگىنرا، كۇ
گەلەك جار دبوو ئەگەرئ كوشتنن دناقبەرا وان ھەردو
لايان دا^(۱۷).

بەلى ئەگەر بويك ل گوندەكن دوير بايە، داوئەتى دا
دەوارىن خۇ خەملىنن و ژن و زەلام لى سوپارىن، بەرەف
گوندى بويكى قە چن، ئەگەر ل دەمى خوازگىنىيا
مەلايى - ئىن - ژ بايى بويكى ۋەرنەگرتبايە، دا مەلايى
گوندى دگەل خۇ بەن ژ بۇ ۋەرگرتنا ئىزنى ژ باب يان
سەمىيان (ولى) يىن كچكىن).. ھەر ۋەسا دگەل خۇدا
ھندەك (گويىز بان مېۋىز يان سىف) دىرن، چونكە
دەمى بويك ژ گوندى دەردئىخست، زاۋكپىن گوندى
رى ل داوئەتپىيا دگرت و داخوارا گىسكى دكرن، نەۋزى
دا وان گويىز و مېۋىزان دەن وان دا رىكى لى بەردەن.. ل
دەمى چوونا بويكى ب رىقە چ ب دەھول و زۇپنا يان
سترانىن دەنگى كۇ چەند ژىكان دگۇتن و چەندان
قەدگىران، بەرەف گوندى بويك لى دچوون.

دەمى داوئەتى دگەھشتەنە ناف گوندى و نىزىكى
مالا بويكى ببانە، دا ژىكىن دگەل داوئەتى چووين قى
سترانى يىزىن.

ھاي ھاتن ھاتن

فاتماكى مېھشان ھاتن

ل دوورنت قەسرى ۋەرھاتن

ل سەر سەرى فاتى ھاتن

ھاي بىنۇ بىنۇ بىنۇ

فاتماكى مېھشان بىنۇ

ل دوورنت قەسرى ۋەرىپنۇ

ل سەر سەرى فاتمى بىنۇ..

كو ل دەمى گەھشتىنا داوئەتپان بۇ نك بويكى، ئەف
بەندىت نارىنكى دگۇتن:

ئەمىت ھاتىن تە بنىاسىن

تە ب كورتەك و كراس كەين

تە ژ مالىبايى خلاس كەين

ئەمىت ھاتىن تە بىيتىن

بىتەككى ل ئەف تە رويىن

تە ژ مالىبايى ھىلىنن..

ھەنا كو قراقىنا داوئەتپىيا بەرەف دبوو، زەلام ل
مائلەكى يان مەيدانەكى دا داوئەتى كەن و سترانان
بىزىن و ژن رى ل مالا بويكى سترانان بىزىن كارى بويكى
كەن.

پشتى قراقىن دىخوارن و بەرەفقىيا خۇ دكرن، دا
دەست ب برنا بويكى كەن، دا ژىك كارى بويكى كەن
و جىھازا وئ لىنگەن، گاڤا بويك رادكر دو زەلامىن
دەسنىشانكرى ژ داوئەتپىيان دا چن بويكى راکەن، ل
دەمى رادكر ژىكان ئەف سترانە د بەررا دگۇت:

مە راكر چەندا كىلە

خابورى د ئاقىت پىلە

نارىن مالىب ھىلە

يا رابوى راۋەستايى

لەۋەندى داھىلايى

يا مايى ل ھىقىيا برايى..

ل دەمى راكرنا بويكى ۋەك تىنالەكى بوو دقيا سى جار

ئىم چووين مائى ئاڧا
سوياركەنۇل جانى
مالكوكى ئاڧا
سوياركەنۇل جانى
ئىم چووين مائى ئاڧا..

دەمى بويك ل ھىستىرى يان ھەسپى سوياردىكىن، دى كچكەكى ل پىشت بويكى سوياركەن، بەلى دقئىت ئەو كچك نە ئىتىم و سىوى بيت ئانكو يا ب داىباب بيت، ئەف سترانە دگۈتن.

ھەسپى بىنن ژ گارائى
دا كەنە ئىختە خانى
لى سوياركەن چاف دەرمانى..

گاڧا بويك سويار دكر، تى دۇرا زەلام و ژن و جھىل بوون، دو ژنكا ئەف بەندا نارىنكى دگۈت.

نارىنا مئى بىن عىبى
كەزى ژ تاكىن ملهۇبى
پىن خوە باقى ركبىن..

پىشتى ب رى دكەتن و دچوون، دەسا ئىكى سەرى دەوارى بويكى دكىشا ھەتا ژ گۈندى دەردئىخست، مرقۇقىت زاقاى خەلاتەك ددا وى زەلامى و دگۈتنى (سەرگىنش).. ژنك و زەلاما ستران دگۈتن و لىك قەدگىران، سترانىن چوون و ھاتنى ئىك بوون و ژنك جودا ئىنن.

داوھتى ھەتا دگەھنە گۈندى زاقاى، چەندىن جۈرن سترانان ژ لاىن ژن و زەلامىن داوھتى قە دەپنە گۈتن، و داوھت دگەھىتە بەر دەرى زاقاى، قى سترانى دىپىن:

كانى دەپكا زاقاى
كانى دەپكا زاقاى
ستوشكەستى پىن خەلباى
ستوشكەستى پىن خەلباى
كا جھى وى دانابى
كا جھى وى دانابى..

ھىژ داوھت نە گەھەشتى بىنەجھا خۇ، ئودەك بو

راكرىبايە، ھەر وەكى د ئاڧ كەڧنە باومرىن كوردەوارى دا ھاتىيە، از بەرى بويكى ژ مالا بابى دەرىنن، ژنكا سەر سىپى يان ئەو زەلامى دگەلدا دچن بويكى بىنن، دى پارچەبەك قوماشى يان بەندكەكى ب درىزاهىيا مەترەكى ئىنن و ل دوور بەژنا بويكى را ئىنن و دى دەستى خوە دەن ملن بويكى و سىن جارا وى راکەن ژ پىاڧە دەپنن قە، و ھەر جارەكى دى گرىنكى قەكەن و جاردى قەكەن و جاردى قە گرى دەن. دىپىژن ئەڧمىژى نىشانان ھندى بە كۈ مرقۇف دژيانا خوەدا د سىن قۇناڧا را دىبۇرت، ژ داىك بوون، شوى كرىن، مرن^{۱۴۸}.. دىسان ل ھندەكىن دى، ئەو راکرىن و داناندن بۇ ھندى بە (دا دەولەتا بابى خۇ دگەل خۇ نەبەت!).

ھەر ژ تىتالىن ل دەمى راکرىنا بويكى، لەوندىنن وى بەرددەن، براىەكى وى يان مرقۇفەكى نىزىكى وى، ھندەك پارا دكەتە دئاڧ لەوھندىن وى را و گرى دەت، ھەكو گەھشەنە مالا زاقاى و دانا سەر جھى وى، بچويكەكى اكو دقئىت كورك) بايە، (بى ب داىك و باب) كەنە ددانگا (كۈش) وى دا (دا ل پاشەپۇژى ئەوى ژى كورەكى وەكى وى ھەبىت)، ئەوژى دى وان پارا دەتە وى بچويكى^{۱۴۹}.

بەرى بويكى ژ مائى بىننە دەر، ئەگەر نە پىنگوھۈركاتى بايە، دا ھندەك ژ لىزمىت بويكى (پىشتە دەر) دگرت، دا دەرگەھى دائىخىت و دگۈت، اھىنگى ئەم دەرگەھى قەدكەپن، ھەتا ھوین پىشتەدەرى نەدەن، ھوین بويكى نابەن)، دا نىچار بىن كوزمەكى پارەى دەنى، دا دەرگەھى لى قەكەت، دگۈتنە قى دىاردى (پىشتە دەر).

ھەكو بويك ژ خانى ئىنا دەر، دى بويك سەرى خۇ چەمىنىت داكو دەولەت (خىر و بىرا) مالا بابى وى بۇ مالا زاقاى نەچىت^{۱۵۰}.. (ئەو كومىن خۇرت و جوان و زەلامىن سەرە پىن دل تەر و كەپىڧ چى، خاترا خۇ ب قى سترانى ژ مالبابا بويكى دخواژن:

بىننە دەرى ژ خانى
مالكوكى ئاڧا

بىننە دەرى ژ خانى

ھىندى كۆ خودى زوى بچويكا ب دەتى و بىن نەخرى كوربىت. ھىندەك ژىك دىمان ل نك بويكى بىن دىزى دەوات دكرن.

و ئويجاد ئەۋبوو ل گوندان، ھەر مائەكى زى ل نك خۇ ھىندەك خوارن حازر دكر (ل دوۋف پىچىنبوونا خۇ)، و بۇ مالا دەۋاتىن دېرن (كو ئەقە زى ھارىكارىبەك بوو بۇ مالا زاقاي دا بارى وان گەلەك گران نەببايە)، و خوارن زى ل سەر بانەكى بەرفرەھ ددانان و بۇ زەلاما ل لايەكى و بچويكان ل لايەكى، دگۈتتە قى خوارنى (دەۋات نەبى).

- سەرشوۋيا زاقاي..

پشتى بويك دگەھىتە گوندى، دى دەست ب سەرشوۋيا زاقاي كەن، ئەۋزى جل و ئەو تىشتىن پىندى سەرشوۋىشتىن دكرنە دناق بۇغچكەكى دا، (دەمى جلك دكرنە دناق بۇغچكى دا، تاپىن بۇغچكى دگەل ئىك ئەگرى ددان، بەلكو دەسەر ئىك را دبورىن و ب دەرزىبەكى دگەھىن ئىك چۈنكە ھەكەر گرىدان دىزىن زاقا زى دى ئىتتە گرىدان⁽⁶¹⁾، كەس و كارىن زاقاي و داۋەتى دا زاقاي بەرەف جەن سەرشوۋىشتىن بەن، چ ل سەر كاتىبىن بايە يان ل سەر شىقىن يان ل سەرشوۋىبەكى، دا چن سەر ئاقەكى، كۇ بەرى ھىنگى دوو گەنج دچوون كوچك ھەلدكر و مەنجەلك ددانا سەر، دەمى زاقاي دىنە جەن سەرشوۋىن، ب رتقە ھىندەك سىترانىن ب سەرشوۋىن ژ لاپىن زەلامان دەھىنە گۈتن، ۋەكى قى سىترانى:

زاڭاي بىمەنە سىلاڭى زاڭا ھەمى زاڭا
زاڭاي بىمەنە سىلاڭى كوپك ھەمى زاڭا
لى ب رەشىنن گولافى زاڭا ھەمى زاڭا
لى ب رەشىنن گولافى كوپك ھەمى زاڭا
ل سەر خاترا بەلەك چافى زاڭا ھەمى زاڭا
ل سەر خاترا بەلەك چافى كوپك ھەمى زاڭا.

ھەر ۋەسا تۇلاز و گەنجىن رەفاسكەر دەست ب رەفاسى دكەن، ب كەبف و خۇشى دچنە سەرشوۋىن.

بويكى قالە دكر و ل قولچەكا وى (پەرى) قەددا و ژىكەك ل گەل كوركەك و كچكەكىن ب دايباب پەرى قەددا، مەبەست ژ كورك و كچكا ب دايباب ئەۋبوو دا بچويكىن وان (بويك و زاقا) نەبى ئىتىم و سىۋى و ھەتا مرنى ل گەل د ساخ بن، دەمى پەرى قەددا ئەف سىترانە دېررا دگۈتن:

قەسرى ئافاكە قەسرى ئافاكە

ھەرى (غەمەرۇ) قەسرى ئافاكە

ئو ۋى (غەلى) دناقدا زاقاكە..(*)

زاڭا بى ل سەر بانى ل ھىقىا وى كومەكا ئاخى يا ل بەر پىت وى، (دى رەھەت پى خۇ ل وى ئاخى دەتن و ب سەرى بويكى ۋەركەت)، چۈنكو باۋەرى يا كوردان يا ۋەسان بوو (ئەگەر پويچەكا ئاخى ھاقىتە سەرسەرى بويكى و بەر پىت وى، ئىدى ھەتا ھەتابى دى مېنىت يا گوھدار) (*).

دەمى چىگلىن بويكى دكرتن و دا ل دەرازىنكا خانى بەرىقەكەن، دەيكا زاقاي قوبكى خۇ بى تىزى پارە و گوپز و شەكرۇك و چكىلتا دا ل بەر پىت بويكى دەت و شىكىنىت، بچويك دا بۇ خۇ وان تىشتا قىدەن و ھەلگىن، پويكە ئان زى شىرناھىيا بويكى بوو دا ھەمى دەما ئەو و ھەقسەرى خۇ ل بەرىك دىبىرىن بن، و دا بويكى بەن سەر جەن وى، گاڭا دېر دو ژىكا ئەف بەندا سىترانى دگۈت و دوۋا قەدگىرا:

كانى دەيكا زاقاي

ئەو تەختى تە دەيىايى

بويك ھاتۇ راۋەستايى..

پاشى بويك ددانا سەر جەن وى ل بىن پەرىن، دوو ژىك دا قى سىترانى بىزىن و دوۋا قەدگىرا:

ئەو كەسكى ۋەكو دەزى

مە تىرا ھىتن كەزى

تە پىرۇزىبىت ئەو خەسى..

چاخى بويك ددانا سەر جەن وى، لىزمەكا زاقاي دا كوركەكى بچويك كەن د كۇشا وى دا ب مەبەستا

بيژن داوهتي ل بهر كهـن. و سهـرسپي و ژنين سهـره ژي ل ژوورا بويكي دا دهست سترانين نارينكي كهـن. ئەف پارچين نارينكي ل ديوانا بويكي دهبنه گوتن. هندهك ژ وان وهك شيرهتانه و هندهك ژي ب رندي و جواني و سپههيا بويكي دهبنه گوتن. وهكي فان ميناكان:

زرافئي وهكي داڤئي

زرافئي وهكي داڤئي

مه تپرا ديتن چافئي

مه تپرا ديتن چافئي

ته پيرۆزبیت ئەو چافئي

ته پيرۆزبیت ئەو چافئي.

يان:

هاي ل تانه، هاي ل تانا

نارۆنكي نارم جانئي

نارۆ باهيقا تهره

نارۆنكي نارم جانئي

مه ئينا بو ژ گهـفهره

نارۆنكي نارم جانئي.

پاشي ئەو جقاتا زافا لي روينشتي، دا رابن نقيژي ب جهماعت كهـن و زافاي ژي نقيژ دگهل وان دكر. و دا مهلايي ئينن دا كو بويكي ل زافاي ماره بكهت، بهلي ل دهمن مارهكرن، دي ژوورهكي قالاكهـن كو كهـس تيدا نهبيت. ژ بلي مهلايي و زافاي بابي وي و دو ديهـقان، نابيت كهـس دي د وي ژووري فه بيت، و ههـتا نابيت ژ دهرفه كهـس وان نهبينيت، يان گول دهنگي وان نهبيت، داكو كهـس زافاي نهگرندهت، كو گرندان ژي ب قبي رهنگي بوو، ل دهمن مهلا ب ري و رهسمن مارهكرن رادبيت، ههـكهـر ئيك ژ نهوين ل ويژي دحازر يان نهوين نهقان كهـسان دبينن، بهنكي گري بدهن يان سهـري شويزني خواربكهـت و بكهـته د كونا دهريكي را، يان چمقويا فهكري دهفن وي بگريت، دبيژن دي ونگافئي زافا هينته گرندان و نهشيت ب كاري خو رابيت دگهل بويكي دا، لهوما ئەو زافاي نهشيت ب كاري خو دگهل بويكي دا رابيت دبيژن ل دهمن مهـركرن ي هاتييه گرندان، و ههـكهـر ئەو گرنگا

بهري دهست ب سهـر شوينشتنا سهـري زافاي كرينه. دا بچويكهـن نهبالغ ئينن سهـري وي ل وي سهـرشوويي دا شوون، پاشي دا مروفهـكي زافاي ل بهر ئەو بهري دي سهـري زافاي ل سهـر شوون زيـرهـقاني دكر، دا كهـس ژ دهواتيبان وي بهري ژ جه نه وهـگريـت، چونكي دكوـت نهـگهـر ئەو بهر هانه لغانن يان فهـليانن دي بيته نهـگهـرا گريدانا زافاي.

و زهلامين ب جهك دي هندهك كينان ل بهر بهتهـكي بهرامبهري خو فهـدهن و دهست ب نارمانجاني كهـن، گهـلهـك جار نارمانجاني دبوو ههـفركي دناقهـرا گوند و گوندي دا و ناف دنيك دان، ههـتا سهـرشوـينـشتـنا زافاي ب دووماهي دهات.

ديسان ل دهمن زفراندا زافاي بو گوندي، دهست ب تهق تهفا تهمنگا و ستران و رهقاسي، ههـتا دگهـهـشتنه مالا بو زافاي و زهلامان بهرههـفكرين، (چونكه جهي ژن و زهلامان ئيك جودا و ئيك دوير بوون). ئانكو داوهتين رهشبهلهك ل ناف جقاتا مهـدا ب هيج رهنگهـكي نه دهاتنه كرن، بهلكو ژنگان جودا داوهت دكر و زهلامان جودا.

سهـري زافاي و نارينك⁽¹⁶⁾

ل مالا زافا لي دروينشت دگهل مهفانين داخوازكرينه داوهتي، دا زافا دگهل وان ميهفان رهسپين گوندي ل ژوورهكي روينه خوارن، و كهنج و تولاژ دا ل مهيدانهكي داوهتهكا بهرفره گرندهن و ب سترانين داوهت و گوڤهـندا ديـلان دشارانن، و ل ديوانا زافاي ژي دهست ب سترانين سهـركي زافاي كهـن، وهـكي قن ستراني:

ديوانا ل سهـر ديواني ميرۆ رابه ژ ديواني

ديوانا ل سهـر ديواني شمكي دانن مهر رابۆ

چ ديوانهكا تمنگه ميرۆ رابه ژ ديواني

چ ديوانهكا تمنگه شمكي دانن مير رابۆ.

ههـر ههـمان جوژي داوهتي ل مالا بويكي ژي دهاتنه كرن، كچ و قيزن گوندي دا ل مهيدانهكي دهست ديـلان و گوڤهـندي كهـن و سترانين نابيهـت ب داوهتي فهـ

دەرزى يان سەرى شوپۇزنى ژ كونا وئ ئىنا دەرى يان دەقى
كىركى ھاتە قەكرن دى گرىيا زاقاي ژى ھىتە قەكرن
و ب كارى خۇ دگەل بويكى دا رابىت^{۱۵۱}

پىختى مارهكرن ژى ئەمام دىت. شەف بەرەف نىقىن
دچىت، دى قاسدەكى ھىنرە ناف ژنكا مالا بويكى،
دا بىژنى، (خانى بەردەن دا زاقا بەھت)، گاڤا ئەف
ئاخفتە دگوت، ژنك دا مەزەلى سىستەكن و بچويكا
ژى دەرىنخن و برازاڤا ل گەل ھىدەك زەلامىن دى دا
زاڤاي بەرھەڤكەن بۇ سەر جەئى وى.

بەلى ل قېرە ھىدەك كەسان براڤ دكر تىتەكى
زاڤاي ۋەك پىلاڤ يان گۆرە يان دەرسۆك..ھىد ژ
برازاڤاي بدزىت. دگوت ھەتا گىسكى نەدەت ئەو
بۇ وى ئەو تىتتى قەشارتى نە دزقراند، گەلەك چار
بابى زاقاي دا بزنەكى يان مېھەكى يان دىكلەكى
دەت وان بەرامبەرى زقراندنا پىلاڤا زاقاي، ئەوانژى
شەڤبىرىيەكا خۇش ب وى تىتتى ۋەك جزا دداين
بوورىن، يان ھىدەگ گەنج دا چن گۇڤا يان كۆلكى
مروڤقەكى زاقاي امام بىت يان پىسمام يان. ھىدا
دا بزنەكى يان چەند دىكل و مرىشكان بۇ خۇ بەن
سەرژى كەن و بژىن و كەلىن، ھەتا سىپىدى تۇلاز دا
ل مائەكى قىككەڤن و گۆشتى بژىن كەيفى كەن.
ل دەمى برنا زاقاي بۇ سەر جەئى وى، ئەف سىترانە ب
رئقە دەتە گۆتن:

بەرى سىپىدىيە، بەرى سىپىدىيە

پىلاڤا زاقاي ناچىتە پىيە

دى زاقاي راكەن، ۋەختى خەمۇيە

كورنەكى نە بى سۇر، كورنەكى نە بى سۇر

شالا زاقاي سۇرگۇل، نوور مەندوور

دى زاقاي راكەن، دا بەمىنە ژوور.

ل دەمى دگەھىتتە بەر دەرى مەزەلا بويك لى، ئەف
سىترانە دگۆتن:

دىوانا ل سەر دىوانى

مىرۇ رابە ژ دىوانى

شمكى دانن مىر رابوو

بەدىن زاقاي بىمى كلىن؟

مىرۇ رابە ژ دىوانى

شمكى دانن مىر رابوو.

يان ژى ئەف سىترانە دگوت و لىك قەدگىران:

ۋەرە كولانى، ۋەرە كولانى

دەيكا زاقاي، ۋەرە كولانى

چ بىم كولانى، چ بىم كولانى

بويكا ژم دخازىت، شالى و شەش خانى.

(دەمى زاقا ب ژوور دكەت و دىرە بن بەرىنك بويكى،
دقنىت بويك ژ پىتشفە رابىت و زاقا دەستى خۇ داننە
سەر سەرى وى، داكو سەھما وى بچىتە د سەرى
وى را)^{۱۵۱}

ھەر چەندە ئەف باۋەرىيە ب رەنگەكى شاش ھاتىيە
ۋەرگرتن، ھەكەر ئەف باۋەرىيە باۋەرىيەكا ئايىنى يە،
ھەر ۋەكى پىقەمبەر اس، دىژىت: ئەگەر ئىكى
ژ ھەۋە ژنەك ئىنا، يان ژى كەنيزەك (چارىە) كرى
بلا دەستى خۇ داننە سەر پۇر (نافچافك) ا وى، و
ناقى خودى بىنىت، و دوعا بەرەكەتى بكەت، و بىژىت:
خودى وو ئەز پىسپارا باشى و باشيا چىكرن و ئەبەن
وى ژ تە دكەم، و ئەز خۇ ب ئە ژ نەباشى و نەباشيا
چىكرن و ئەبەن وى د پارىزم، و ھەكەر ئىكى ژ ھەۋە
چىنشتەك ژى كرى بلا دەستى خۇ داننە سەر زىنيا
پىشتا وى ھەر ۋەبىژىت)^{۱۵۱}

پىشتى تىر سىتران ل نك بويك و زاقا دەتەنە گۆتن، دا
مروڤتىن زاقاي ژى ھەمى ژ ژوورا بويك و زاقا دەرکەڤن،
تەنى سەرسىپى و برازاڤا دمان ل وىرى، دا برازاڤا دا
مەسىنى بۇ زاقاي ھەلگىرىت دگەل زاقاي دەرکەڤىت،
چىت جەئى تارەتى، پىشتى زاقاي تارەتا خۇ دگرت، دا
زاڤا رىكا چوونا نك بويكى نىشا دەت و زقرىنىتە ژوورا
وى و ئەۋزى دا چىت ژوورەك دى نىزىك ژوورا زاقاي، دا
ل وىرى چاقەرى بى زاقاي بىت ھەتا كارى خۇ دگەل
بويكى ئەنجام ددا، سەرسىپى ژى ھەر دا ھىدەك
شېرەتا ل بويكى كەت، و دا بىژىتى: (خۇ سەرگىز
نەكە، چ گۆتە تە گوھى خۇ بدى و كەيفى خەلكى ب

و زاقاي پىنكفە خون، و پاشى دا زاقاي دەرئىنخىن. دا خویشك و برايت زاقاي دېرى زاقاي رەقسىن و ب تىلى و ستران زاقاي بەنە دىوانى و ئەف سترانە دھاتە گۆن:

سېندەبەكئى زوى رابووم، تى دىكرن قى دىيائى
بەدئەكا شەقى رابووم، تى دىكرن قى دىيائى
دوو مىرا ژ خەموى راکەن، ل بىن ئاكوكت لىيائى
پىشتى تە ل من دىكرام بىن، سىرانوكت دىيائى.

ل رۇزا سى يى ژ داوھتى پىشتى زاقا ل جھى روينشتىن ددانان و بويك ل مال كار دكرن، داوھتى و كەس و كارىن زاقاي ژ نوى دچوون دەسنى زاقاي لى پىرۇزدكرن و دگۆنتى (ھىمىيا مە ئەو ھوین پىنكفە پىروكالى بىن و ژىنەكا پىر خۇشى كامىرائى پىنكفە بىورىن) و ھەر ئىكى ل دووف شىيانىن خۇ ھندەك پارە دكرن دپاخلا زاقاي دا ۋەك خەلاتى ۋى. ھەر ب قى رەنگى ژى دچوون سەرى بويكى و ھەككويغى ۋى لى پىرۇز دكرن، ھەر ئىكى ل دووف شىيانا خۇ تىشتەك دكرە دىسفركى دا (ۋ)، ۋەك خەلاتى بويكى.

ل دانى ئىقارى يى رۇزا سى يى ئىجاد ئەو بوو زاقا بچىتە داوھتى، دا برازاقا زاقاي بەنە رىزا داوھتى، ل ۋى دەمى ھەمى داوھتى ژ مىر و تۇلاز و بچووكان ژى قەسنا داوھتى دكرن، دا رىزا داوھتى گرن خۇ ژ بەر و پىشتا فە ھلاقتىن ھەتا داوھت گەرم بىت، ھندەك سترانين سىك دھاتنە گۆن كۇ داوھت ب ساناهى ل بەر ھاتبا كرن، ۋەكى قى مىناكى:

ھى دىلاننى دىلاننى

زاڧاي بېن دىلاننى

قەول ھات قرار كائى

زاڧاي بېن دىلاننى.

ل نىقا گەرا داوھتى ژى ھندەك كەسىن رەقاسكەر، دا ژ ئاف گەرا داوھتى دەرگەقنە ئافا داوھتى ل بەر ئىك دا ھىين و چىن و خۇ سەرىك و بىنك كەن و رەقسىن، ھەتا زاقا دېرەقە ژوور.

ھەر دھەمان دەمدا دا سەرىي و بەر بويك دا بويكى ژى بەنە داوھتى، ھەمى ژىن و كچ ژى دچوونە داوھتى و

خۇ نە ئىن)، سەرسىي دا كەفكەكى يان پاتەكى سىي (ۋ) ب دۇشەكا وانقە ب سىنچەقا ئاسنى كەت و دا دەرگەقىت و چىت ژوورەكا دى نقىت (ۋ)، برازاقا ژى ھەر يىتھەكىن دا چىت پىشت دەرگەھى بويك زاقا و دەرگەھى قونىت، كا زاقاي كارى خۇ كر يان نە، نەگەر زاقاي گۆنباين (ھەما ھەرە ئەزى بوویم زاقا)، دا وىگافى چىت بىژىتە سەرسىي كۇ ئەوان كارى خۇ بىن كرىن، چونكە ھەتا سەرسىي نىشان بو دەبابت زاقاي نە ئىنابان باوهر نەدكرن، كۇ ئەوزى ئەو پاتى سىي بە، دقىت خوينا كەفتنا ژ كچىنى پىقە ھەبىت دا خۇيا بىت كۇ بويكا وان يا پاقزە و ھىشتا كچ بوو، كۇ دىژنە ۋى پاتەھى (نىشانى)، دا برازاقا ژى چىت نقىت، بەلى ئەگەر زاقا نە شىابا ب كارى خۇ رابىت، دا برازاقا بەش ھندەك ئافا تەزى لى كەت، دا شىا ب كارى گۆھنىلى راببا و بىا زاقا، برازاقا ھەمى بزاڧ دكرن كۇ زاقا بىشنىت كارى خۇ دگەل بويكى بىكەت، چونكە ئەگەر نە شىابا ب ۋى كارى رابىت، دا خەلك بىژىن يى ھاتىبە گرىدان، يان بى نەمىرە، لەوما مروفىت زاقاي ژى نەدشيان بىش ھەتا زانبايە كو زاقاي وان كارى خۇ دگەل بويكى بى كرى و بوو بە زاقا، دا ژ نوى ھندەك مىلاكى بۇ بىژىن يان ھندەك ھنگىنى و شىرىنى بۇ وان بەن دگۆنتى (پاشىفا بويك و زاقا)، و ل ھندەك گوندان ئىجادە ئەو بوو، دەمى زاقاي كارى خۇ دگەل بويكى دكر، دا مروفىن زاقاي ھندەك تەھنگان ھاقىژىن، دا خەلك بزانن زاقا ب كارى خۇ رابوو، پاشى دا ئەوزى چىن سەر جھى خۇ نىن.

د گەل بانكى سىپىدى دا برازاقا چىت زاقاي ژ خەو راکەت و بەتە سەرشووبى دا سەرى خۇ بشوت و ھندەك برازاقان دېرە مژگەفتى نقىزا ب جەماعەت، ھندەكان ژى دا بىژىتىن ل مال نىژى بىكە.

- رۇزا سى يى ژ داوھتى..

ل دەمى ئاقى ددا، دا ژ لايى دەپكا زاقاي فە دا سەرتىشتەكا خۇش بەرھەف كەن و بۇ بويك زاقا بەن كۇ دگۆنتى (سەر تىشتا زاقاي)، دا بۇ بويك

ئەف سىترانە دووا دگوت و دووا فەدگىران:

دئ بەمژىن، دئ بەمژىن
دئ ل گۇفەندى، بەمژىن
كچكىت كەمەر زىرىن
دئ ل گۇفەندى، بەمژىن
يان:

گۇفەند ل بانى يالى
سەيرانا ل بانى يالى
ھاتنى چارە سالى
مەشيانى چارە سالى
كى شىخە، دئ چمە لالى
كى شىخە، دئ چمە لالى..

داوھت دمانە بەردەوام ھەتا ھەمى د وھستىان و
پۇسىدە دبوون، داوھتېن داخوازكرى يىن گوندىن دەور
و بەران دا ھىدى ھىدى خواترا خۇ خوازن و بەرەف
مالىن خۇ فە چن.

ل گوندى ژى ھەتا نىزىكى مەغرب دما بەردەوام و
باشى داوھت فە درەقى و ھەر ئىكى قەستنا مالا خۇ
دكر و بوپك و زاڧا ژى دمانە ل سەر كەيف و خىر و
خۇشىن خۇ.

پشتى ھەفتيا بوپك و زاڧا تمام دبوو، دا دەيكا بوپكى
ھندەك كادا و تىشتا بۇ كچا خۇ بەت و چىت نك كچا
خۇ، دا رىكا وئ قەببىت نەوژى ژ رۇژ پىئە بچىت مالبابا
خۇ، ئەگەر ل گوندى با دەيكا وئ ب شەقن دچوو ئو
دزقېرى، لى ئەگەر ل گوندىك دى با شەقەكىن دما ل
وئىرى ژ نوى دزقېرە.

پشتى دەيكا وئ دزقېرى، ژ نوى نەوژى دا كارى خۇ كەت
و ل گەل تىبەكىن خۇ (براين زەلامن خۇ) يان لىنمەكى
ھەفكوبىقى خۇ، دچوو مالبابا خۇ و دگوت قى چەندى
(بابا)، دەست قالە نەدچوو، ھندەك تىشت بۇ مالبابى
دېرن و دچوو، گاڧا كچك دزقېرە بابى وئ ھندەك تىشت
ددانى وەكى، چىلەكى، گايەكى، بزنەكى، گىسكەكى،
كاڧرەكى... ھتد. يان ھندەك پارە ژ لايىن مرۇقىن بوپكى
فە ددانى ل دووڧ پىچىبوونا خۇ وەك خەلاتى وئ.

ژىدەر و پەراوئز

۱. فاسىل نىكىتىن، الأكراد، بيروت - ۱۹۶۷، ص ۸۸.
۲. مینۇرسكى، كورد، دمارف خەزەندار كرىيە غەرەبى و حمە سعید حمە كرىم كرىيە كوردى، چاپخانا زانكۇيا سەلاخەدېن، ۱۹۸۴، بپ ۱۵۹.
۳. باسىلى نىكىتىن، الكرد، تقدیم: لویس ماسینیون، نقلە من الفرنسیە وعلق علیہ، الدكتور نوری طالبانى، ط ۱، مطبعة خانى، دھۆك - ۲۰۰۸، ص ۱۰۲.
۴. باسىلى نىكىتىن، الكرد، ژىدەرئ بۇرى، بپ ۱۵۶.
۵. باسىلى نىكىتىن، الكرد، ژىدەرئ بۇرى، بپ ۱۵۶، مینۇرسكى، كورد، ژىدەرئ بۇرى، بپ ۱۱۰.
۶. يادداشتەكانى مەبجەرنوئىل لە كوردستان، و. حسين احمد جاف و حسين عثمان نىركسەجارى، چاپخانا اوفسىت حسام، بەغدا - ۱۹۸۴، بپ ۱۷۶.
۷. بواز نوردېن، رەدووكەوتن، چاپا ئىكىن، چاپخانا شىشان، سلىمانى - ۲۰۰۵، بپ ۳۱.
۸. يادداشتەكانى مەبجەرنوئىل لە كوردستان، و. حسين احمد جاف و حسين عثمان نىركسەجارى، چاپخانا اوفسىت حسام، بەغدا - ۱۹۸۴، بپ (۱۷۶).
۹. أنور المايى، الأكراد في بهدينان، ط ۲، مطبعة خەبات، دھۆك - ۱۹۹۹، ص (۱۱۶).
۱۰. سورە الروم، ئىبە - ۲۱.
۱۱. ئىسماعىل سگىرى، تەفسىرا ژيان، چاپا ئىكىن، چاپخانا أسوہ، ئىران - قەم / ۲۰۰۱، بپ ۳۵۰.
۱۲. محەمەد حەسەن بىناقى، ژ رەوشت و تىتالىن كوردەوارى، چاپا ئىكىن، چاپخانا وەزارەتا پەروەردى، ھەولنر - ۲۰۰۶، بپ (۱۰).

يارىيىن دەقەرا دەۋك

بەرھەقكرنا: پەپبەرى ئەرتىسى

دەرئىخسىتن، يارىيان ب دارا و بەرا و پاتا و ئاقى و ھەر تىشتەكى دەست دكەفیت دكەن. ھەر دىسان ئەف يارىيە ل سەر ژىي يارىكەران ژى ددابهشكرىنە، يان رەگەزى وان، بۇ نموونە دىيىن ھندە يارى يىن زارۋىيىن ساقانە، ل بەرامبەر ھندەك يىن سنىلا و مەزنا و يان ھندە جاران پىرەمىزانە، دىسان ھندەك يىن كورانە و ھندەك يىن كچانە. ھەرۋەسان يارى ل سەر ۋەرا و ل سەر شەف و رۇژ و ھەلكەفتان ژى ددابهشكرى نە.

۱- نارمانجانى:

يارىيەكە (مژىلاھىيەكە) پتر جحىل و زەلام ب تھەنگان د كەن، ئىدا نىشانان ددان، ۋەكى كىلى و بەرا و فېشەكا و ھەر جۇرە نىشانەكا دى و بەرى گولا ددەنى كا كى دى وان نىشانان ئىخىت؟ دقن يارىن دا سەگفانىيا مرۇقى ديار دىت و ب دەھان گۇتن و سەرھاتى ل سەر نارمانجانى ھەنە، بۇ نموونە ئەو ئاغايىن ھىك دانابە سەرسەرى خولامەكى و ھىك كرىبە نارمانج. دىت قى يارىن گرنگىيا خۇ ژ لايىن سەريازىن و پىگەھشىتتا زەلامىنىن ژى ھەبىت، ھندە جاران قى يارىن ب مەرج ژى د كەن.

يارى ئىك ژ وان تايىن فۇلكلۇرى يىن گەلەك بەلاقە ل ئاق مللەتان و ل سەرتاسەرى جىھانى كو ئىك ژ وان مللەتان ژى كوردە. يارى ژىو گەلەك ئارمانجان دەپنە كرن، ۋەكى خوشىيەك و دەم بۇراندەك و كەنىيەك و ۋەكى ھەقركەمانىەك و ۋەكى چارەپەك بۇ نەخۇشى و دلتنەنگىيان، ب تايبەت يىن دەروونى و دىسان يارى، دەرىپنەكە ژ ھەقكرتن و ھەقپشكىي، سەرەراى وى چەندى كو بووراندنا دەمى يە، ب تايبەت ل دەمى بن كارىن.

دېرۇكا پويتەدانا يارىيىن كوردى گەلەكا كەقنە و قەدگەرىپتەقە بۇ سەردەمى مەلا مەحمودى بايەزىدى (1۷۹۷-1۸۵۸) نى، كو چەند يارىيىن كوردى، د پەرتووكا خۇ يا ب ئاقى (عادات و رسوماتنامەين ئەكرادىيە) بەلاق كرىن، دىسان چەندىن خەمخۇرىن دى ژى پويتەداينە قى لايىن فۇلكلۇرى، مينا محەمەد كەرىم شەرىف و سالىح عەلى سالىح و توفىق نەبەز و ... ھند، ل دەقەرا مە ژى پويىنە پىن ھاتىيە دان ژ لايى چەند نۇمىسەران قە، مينا ئەنۋەر مابى و سەگفان غەبدولجەكىم و خالد سالىح و محەمەد جەسەن بناقى و ... ھند.

ئەگەر ئەم بىتيرىنە فان يارىيان دىيىن گەلەك د سقك و سادەنە و ھەمى يىن ژ سەرۋىشنى ھاتىنە

پەزو گورگ

مال مال د چنە بەر دەرگەھىن وان و ئىك دى دىئىت:
 بىل بىلافا
 خودى كورئ ھەوہ بکەتە زافا^(۱)
 بېنە سەرى گەرمافا.
 بىن دى دى بەرسقى دەن و بىژن: نامىن ...
 ئەو زى ل بەرامبەر خوارنى و شىرناھىيان ددەنە وان.

۴- تىركى مرادان:

ئەف يارىبە ھەر مىنا يارىبا (بىل بىلافايە)، لى ل
 قىرە زارۇ تىركا چى دكەن و د كولىنكىن بانان دا
 دادھىلنە خوارى و پاش د ھلكىشنىقە. مال زى ل
 بەرامبەر تىشتىن خوارنى و شىرناھىيان دكەنە تىدا
 و ھندە جاران ز بۇ كەنىي مال پەلین ناگرى، يان ھەر
 تىشتەكى بکىرچ نەھىت د كەنە تىدا.

۵- پەزو گورگ:

د قى يارىن دا دو يارىكەرىن ز ھەمىيان خورتىر، ئىك
 دى بىتە گورگ و ئىك دى بىتە شىقان. يارىكەرىن دى

۲- بويكا بارانى:

يارىبەكە ل گەلەك جھىن كوردستانى ل سالىن
 كىم باران دھىتەكەرن، قى يارىن وەكى دوعا دكەن دا
 باران بىارىت، تىدا كۆمەكا زارۇيان، يان ھندە جاران
 جھىل زى ھندە جىلكان د كەنە بەرخۇ و ھلۇپكەكى
 وەكى نىشانانا مرقۇقان چىدكەن و ب كۆلانا دكەقن و
 دگەل ھندى دىئىت:

بويكا مە باران دقن

دەخلەكى ئەرزان د قى

ئەرزانيا سالان د قى^(۱) و ... ھتد.

ل بەرامبەر خەلك زى ئاقى ب ھلۇپكى دا دكەن، وەكى
 نىشانانا ئاقى و بارانى و ھندە خوارن و شىرناھىيان زى
 ددەنى.

۳- بىل بىلافا:

دبىت ئاقى يارىن ز (بىلا ئاقا) ھانبىت، ئەف يارىبە پتر
 ل زقىستانان د ھىتە كەرن، زارۇ ب دوووف ئىك د كەقن،

پرئ پرىئاننى

ھەممى پەزىن و دئ چن وەكى رىزىكى ئىك ل پشت
ئىكى پشتا شىئانى گىرن و د قىت پشتا وى نەبەردەن.
گورگ دئ ل بەرامبەرى شىئانى راوہستىت و بىزىتى;
پىرى گۆتى پەزەكى
شىئان دئ بىزىتى؛ نادەمە تە پىشكەكى^{۱۳}
چەند جاران گورگ دئ بىزىت و شىئان زى ھەر دئ وئ
بەرسقى دەت، دووماھىن گورگ نەچار دبىت ھىرشىن
دبەتى، كو ئارمانجا وى ھەر جار ئەوہ دەستىن خۇ ل
پەزا دووماھىن بدەت و ئەگەر لىندا ئەقە وى خوار و
وہسان تا ھەممى يارىكەرەن د ئىخىت (دخوت).

۶- پرئ پرىئاننى:

دو يارىكەرىن ژ ھەمىيان زىرەكتەر دئ دەستىن خۇ
تىكدانن و وەكى پەكى چىكەن و داننە ھەردى و
يارىكەرىن دى ئىك دئ بىتە سەركىش و بىن دى ھەممى
دئ پشتا وى وەكى رىزىك گىرن و گەرىن و پاش دئ ھىنە
نك پرى:

- ئوو پرئ پرىئاننى

- ئووو
- پردكا تە يا چەوايە؟
- يا ب ھەردى قە
- ئىشەلا دئ خرابتر لى ھىت
- ئىشەلا كتەك ژ پەزى تە نەمىنت.
- جارەكادى سەركىش دئ دوپەر كەقىت و وان گىرىنتە قە،
- تا دزقىت دئ بىنت رەخەكى پرى يىن بلند بووى (ھەردو
- يارىكەرەن دەستىن خۇ ژ رەخەكىقە بىن بلند كرىن)؛
- ئوو پرئ پرىئاننى
- ئووو
- پردكا تە يا چەوايە؟
- يا رابووۋىە سەر چكەكى
- ئىشەلا دئ رابىتە سەر ھەردو چكا
- ئىشەلا پەزى تە زىندە بىت.
- وہسان ھەر ب وى رەنگى پر دئ ھەر بلندبىت تا ھەردو
- يارىكەر رادبىنە ژ پىرقە، ئىدى رىزىك دئ دىن پرى را چن و
- ھەر جارا دچن يارىكەرى و ان يىن داوۋىن دەيتەگرتن و ژ

سۇقى دى بىژن: چوو درىكا حەجىادا ...
 ۋەسان تا ئەو بەرى د دەستىن ئىكى دا دگرىت و ئەو
 ئىك ل جەنى ۋى ل ئىقەكى دكەقىتە بەر.

۸- ھەفت بەركى:

يارىكەر د بنە دو جوين، جوينەك د كەقىتە بەر
 و جوينەك يارىن د كەت. پىشتى حەفت بەرىن
 بچويكىن پەحن ددانە سەرىك، يارىكەر دى ژ
 دويراتىيەكا دەست نىشانكىرى ھىن ھۆلەكا بچويك
 كرىل كەنە وان حەفت بەران كو بىخن. دەمى ئەو
 بەر ژ سەرىك د كەقن دى رەقن و يارىكەرىن ل بەر
 دى ھۆلى راكەن و د بياقەكى دەستنىشانكىرى دا
 راھىلنە وان يارىكەران و ھۆلى بۇ ئىك ھافىژن كو
 دەلىقنى بىيىن و ھۆلى ل وان بدەن و ھەچىن ھۆل
 قى كەت ئەو ۋى گەرى ژ يارىن ھاتە دەر. ل بەرامبەر
 ئەو يارىكەرىن رەقىن دى بزاقتى كەن دەلىقەكى
 بىيىن دا وان بەرا جارەكادى داننە سەرىك قە (يان
 ھندە جاران حەفت چوارگوشا دروست دكەن كو

ناف يارىن دەيتە دەر، تا داۋىن سەركىشى ژى دگرن و
 يارىيا وان ب داۋى د ھىت.

۷- چەق چەق مىرى شامى:

نە يارىكەر پىشكدارىن د قى يارىن دا دكەن، چوار ژى
 دبنە (سۇقى) و چوار ژى د بنە (حەجى)، ئەف ھەشت
 يارىكەرە دى ب رەنگەكى بازىيە ب تەنشت ئىكقە
 روينە خوار، كو چۆكىن ھەمىيان د بلند بن و پەحنىيا
 پىن وان ب ەردى قەبن و دەستىن وان دى دىن چۆكىن
 ۋا قە بن، يارىكەرى نەھى كو دكەقىتە بەر دچىتە د
 نىقا وان دا و دروينتە خوار و نارمانجا ۋى ئەو ئەو بەرى
 ددەستىن وان دا (يان ل ھندە دەقەرا دو بەرن) ديار بکەت
 كا ل كويرى يە؟ ل قىرە ھەمى يارىكەر ب بزاقتن و بەر
 ل چ جها يىن راۋەستىياى نىنە و د گەل ھندى دىژن:
 ئىك دى بىژىت:

چەق چەق مىرى شامى...

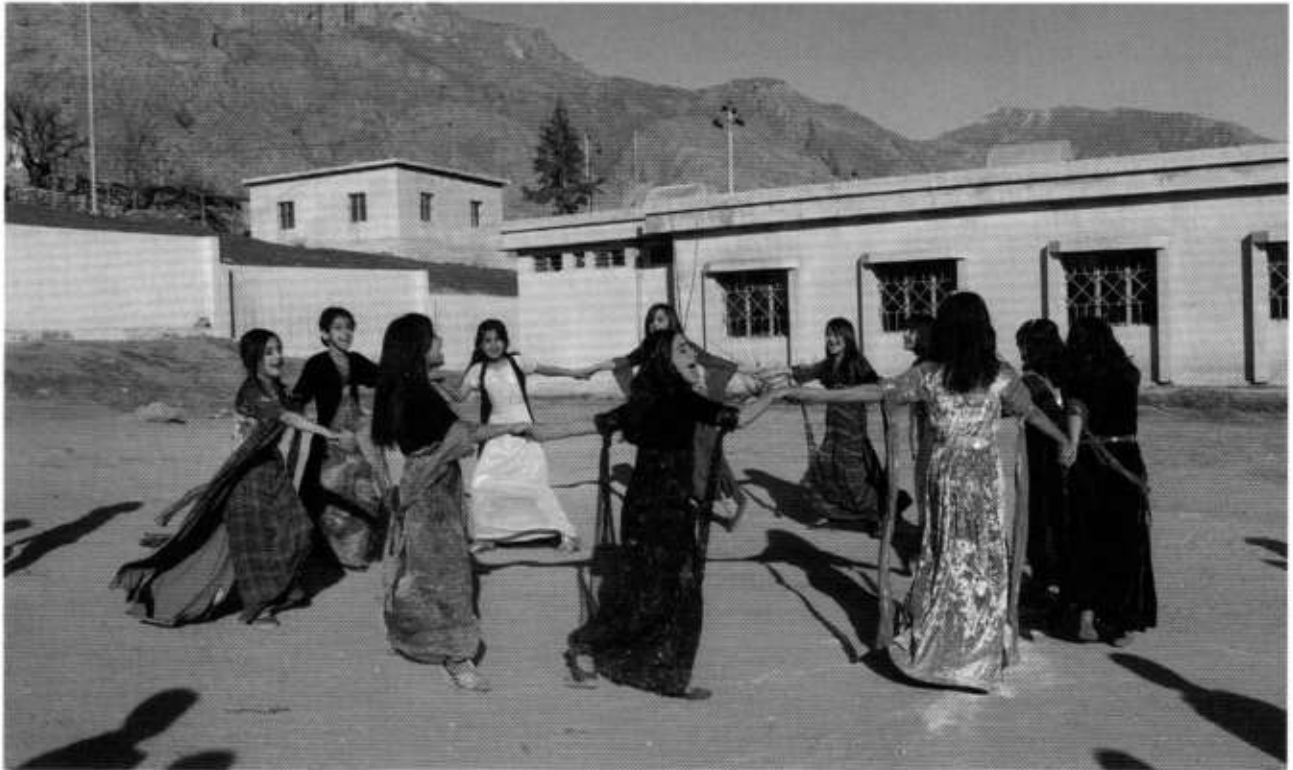
يارىكەر دى لى قەگىرن:

حەجى دى بىژن: چوو درىكا سۇقىادا ...

۷- چەق چەق مىرى شامى:

ھەوايىن ھەوايىن

ھەر بەرەكى بىكەنە د ئاف چوارگۈشەكى دا).
ئەگەر شىيان دى ھەر يارىيا خۇ كەنەقە و ئەگەر
نەشيان ئەو دى كەقنە بەر و جەن يارىن پىك
دەيتە گوھارتن.

۹- ھەوايىن ھەوايىن (ھايى يان وەلھايى):

يارىبەكە پتر كچ د كەن، تىدا كۈمەكا كچان ب
رەنگەكى بازىيە و ب رىك و پىكى د زقېن و د گەل
زقېرىن ئاوازىن تابەت ب يارىن قە دىيىن، ئەف ئاوازە ژ
دەقەرەكى يا جودايە ژ دەقەرەكا دى:

ھايى ھايى ھايى ...
كولىلكا دو تايى
بەژنا شىر ئاغايى
شىر ئاغا بىلبە
چووبوو پىشت مىسلە
مىسل دەرىوو دەرىوو
كەسكىن سوورى وەرىوو

كەسكىن سوورى كى بوو
بىن خويشكا زىنى بوو
زىنى تو ب خودى كەى
سلافا ل مەمى بىكەى
مەمى چووبوو سىكىن
كېرىن جىلىت بويكىن
بويكا مە كوردانە
سەر بەرەكى پانە (۱) ... ھتە.

يان يارىكەرەك دى قى ئاوازی بىيىت و بىن دى دى لى
قەگىرىن بىيىن: قىقى قىقى ... ب قى رەنگى :
قىقانى قىقانى ھەلن ... قىقى قىقى
يا ب تۇق و مەرجانى ھەلن ... قىقى قىقى
مىزكى ھەلن كوشتى ھەلن ... قىقى قىقى
ئەھيا بەگ روينىشتى ھەلن ... قىقى قىقى
ئەھيا بەگ و تىزە ھەلن ... قىقى قىقى
قەبتان كرنە رىزە ھەلن ... قىقى قىقى
قەبتانا مامى منە ھەلن ... قىقى قىقى

بەر گرت و بەژنا منە حەلى ... قىقى قىقى
سىنفا سەر بوغچى يە حەلى ... قىقى قىقى
دا بچىن سىنفا ژى بکەين حەلى ... قىقى قىقى
بىنا گولا نى بکەين حەلى ... قىقى قىقى
گوليت مە باپچىن حەلى ... قىقى قىقى

۱۲- ھۆلانا شارى^{۱۱۱}

ل پىشىن(ھۆل) چى يە ۹

ھۆل: دەيتە دروستىن ب ھىدەك پاتىن پەرۇكى و
ب رەنگىن گرۇقىر ئانكو تەپەكا بچويك يان ژ موپىن
گيانەوهرى دەيتە دروستىن.

شار: گۇرەپانا پارىبە كو يارى دناقدا دەيتەكەن.

- ئەف جۇرە يارى يە ل سەرانتسەرى كوردستانى و ب
تايىمە ل گوندا يا بەرىبەلافە. ئەف يارىبە دەيتە كرن
د ناغبەرا دو تىمادا كو ئەف تىمە ب ھژمار تەمەت
ھەقىن، دا بىشىن ھەقىكىيا ھەقدو بکەن، گۇرەپانا
يارىن ب (خۇلىن) دەيتە توخويىكەن يان ب شىوھىي
بازنەكا نەيا ب رىك و پىك، ئەو ھەردو تىمىن دياركەرى،
ئىك دى چىتە د ناف شارىدا و يادى دى ل رەخىن
شارى بەلافە بىت، ئانكو د بازىندا و دى ھۆلى ھاقىنە
بەر ئىك و دو و دى بزاقتى كەن كو ئەوئىن د ناف
شارىدا بوەستىن و كۇمكەنە سەرئىك، داپىشىن وئ
ھۆلى پافىئىنە ئىك ژوان ئەوئىن د ناقد، دەما ھۆلا خۇ
وھىئانە ئىكى ئەگەر ئەف ھۆلە ما دناف سنوورى
شارىدا ئەو زى دى وئ ھۆلى ھاقىنە ئىكى دەرقەى
شارى، لى نايىت ژ سنوورى شارى دەركەقىت ئەگەر
لى ئەدا دى ئەو دەركەقىت وھۇسا ھەتا ھەمى تىم
دەركەقن لى ئەگەر دەما ھۆلى ھاقىنە بەر ئىك و دو
ئىك ژ ھەقائىن دناف شارىدا دى قەگىت، ئىكسەر
تىما ل دەرقە دى ھىتە دناقدا و يا دناقدا دى چىتە
ژ دەرقە و ھۇسا دى بەرىكانە يا بەردەوام بىت ھەتا
ماندى دىن و ب كەيف و شادى يارى ب داوى دەيت.

۱۳- گۇدەرەئاننى (مىشەرەئاننى)^{۱۷۱}

ئەف يارىبە ل سەر دەمى خۇدا گەلەكا بەر بەلاقبوو،
لى مخابن ئەقرۇ وەك چەندىن يارىن دى بەرەف
نەمانن دجىت، قىن گاقىن كەس قىن يارىن ناكەت،
پىكھاننا قىن يارىن-

۱۰- بابىنا رەقى:

دو يارىكەر د قىن يارىن دا د پىشكدارىن. تىدا ھەردو
دى پىشتىن خۇ پىگھەن و دەستىن خۇ تىك ئالىنن
كو پارچا ژ ناقددا يا ئەنىشكا ھەردوان پىگھە بىت و
وھسان ھەر جارا ئىك دى ھەقالى خۇ بلند كەت كو
پىن وئ ژ ھەردى راكەتەفە و د گەل ھندى ئىك بىژىت
و پىن دى قەدگىرىت:

- سابىنا

- رەقى

- يال بن

- دەقى

يان ل ھىدە دەقەرا دىژن:

حەلىمايى

جھوورى كايى

تەنيا سىنلى

ماسىن چىلى

ھەچىن بخوت

دى چىتە تىرپكا چىلى.

۱۱- كۇمبۇر:

ئەف يارىبە باراپىر ل بەھاران دەيتەكەن، تىدا زارۇك
دويپىشكا ب زلكەكەن قايم دە ھىنەدەر، زارۇك زلكى
داھىلنە تىدا دا دويپىشك زلكى بگىت. دگەل وئ
كربارى دويپىشكى د كىشىن و قى ناوازى دىژن:

كومبۇر و كومبۇر

كومبۇر ب شىر و تىر

شىر و تىرى مام عمبەر

مام عمبەرى كەفچك زەر

» « « «

كەفچك زەرى بەيارا

گىدەرەشانى (مىشەرەشانى)

كەفەيت، لى ئەگەر نەكەفتە دەستاندا و شىيا دەستى خۇل ئىكى بدەت و قەگەرىتە سەر خىچا خۇ و كەسى نەگرت و ھەناسا وى نەكەفت ئەوى وى دەستى خۇ لىندى ئەو دى كەفەيت و ئەقى دى دى بېھنا خۇ دەت دى ھەفالىھەكى دى بىن تىما وى چىتىن و دى ھۇسا بەردەوامىن دەنە يارىيا خۇ ھەتا تىمەك قورتال دبىت و ئەو تىما قورتال دبىت ئەو تىم يا دۇراندە، تىما دى دى يا سەرکەفتىبىت پاشى ئەو تىم دى چنە سەر خىچى و تىما دى دى چنى ئانكو بەروفازى دەستىپىكا قى يارىن.

ھۇسا دى بەردەوامىن دەنە يارىيا خۇ ھەتا دەستىبىن ئەو تىما بارا پتر خال بەدەست خۇ قە ئىناين دى تىما دى دەست خۇشىن لىنكەن و يارى دى ب داوى ھىت، لى دقەت دەستى وى ب لەشى وى بىن ب جلك بکەفەيت.

۱۴- تىمانى^(۸):

تىسانى ئىكە ژ يارىن گەلەك بەرىھەلاڧ و فلكلۇرى.

۱- دو خىچ ب خۇلىن دەھتە دياركرن، يان بەركىن بچويك و دويراتىيا وان (۷- ۱۰) مەترن ب شىنوهىن راست.

۲- دو تىم ژ توخمىن نىر چونكى توخمىن مى قى يارىن ناكەن .

چاوانيا كرنا قى يارىن؛

ھەر ژ ناڧى وى يا ديارە (گىدەرەشانى) دەما ئەڧ تىمە خۇ ژىك جودا دكەن يان لىكفەدەر دىن ھەر ئىك ژ تىما دى دى چىتە سەر ھىلا خۇ دى دياركەن كادى كىژ تىم چىتە يادى، ئەو تىما ديار كو دى چىتىن، كەت كەتە دى چنە تىما دى و دەما ل سەر خىچى دەرياز دبىت دى بىژىت گىدەرەش (گىڧ ڧ ڧ ڧڧڧ) ... و دى چىتە تىما بەرامبەرى خۇ نابىت (بېھنا خۇ ھەلكىشىت) ھەتا ئەو بشىت دەستى خۇل ئىك ژ تىما بەرامبەر بدەت و نەكەفەتە دەستىن واندا چونكى ئەگەر ئەو كەفتە دەستى واندا ئەو نابەردەن ھەتا بېھنا خۇ قەدخۇت يان ھەناسى بکەت قى دەمى ئەو دى

ماين جارهكا دى دى يارىن دەست پىنكەنەفە و ھۇسا دى يارى ب رىشەچىت حەتا دمىنىتە ل وپرى (ئىك) ئەو ئىك دىكەفئىتە بەرگۆكى و كەت كەتە دى قى گۆكى بۇ ھەمىيان رادەت ھەر ژ ىن ئىكىن حەتا ىن داوىن و دەما رادانا گۆكىن بۇ ىن ئىكىن رادا ئەف گۆكە چەند دوور بچىت بۇ وى باشە ئەوئ رادەت، چونكى خودانى تىسى (دەرچووئى ئىكىن ژ يارىن) دى تىسىن خۇ ھافئىتە گۆكىن ئەگەر لىدا يان فئىكەفت (كپنەك) كرى ئانكو خەبەرەك گۆتىن و ھۇسا دى ھەر بۇ وى رادەت حەتا تىسىن وى قى نەكەفئىت ئەو دى قورتال بىت و دى بۇ سەرکەفتىن دووئ رادەت و ھۇسا ھەتا يارى ب داوى دەئىت و دى زانن كا ھەر كەسەكى چەند كپن (خەبەر) دانە وى ئەوئ گۆلى رادەت و ئەوئ پتر ژ ھەمىيان كپن داينى ئەو دى بىتە سەرکەفتىن ئىكىن و ب قى رەنگى دى بەردەوامىن دەنە يارىيا خۇ حەتا ماندى دىن و دەستخوشىن دى ل ئىك و دووكەن و يارى ب داوى دەئىت.

بەلى بارا پتر يارىكەرنىن قى يارىن ئەون كو ژىن وان دناقبەرا (۱-۱۴) سالىندا ژ ھەردو رەگەزان .
 پىنكەتايىن قى يارىن-
 *چەند كەسەك چ كور يان كچ .
 *ھەر ئىك ژوان تىسەك (خەلانكەكى بچويك) دەستادا بىت .
 *كۆرکەك يا كۆلاى بىت.
 *گۆكەك يان مېتكەك (بەرەكى بچويك)ە.
 چاوانيا كرنا قى يارىن :
 - ئەف كەسانە ھەمى دى چنە پىشت گۆكىن و دى تىسىن خۇ ھافئىتە كۆركىن كو دوپراتى دناقبەرا گۆكىن و كۆركىندا (۵ - ۶) مترن، پىشتى ھەمى دەفئىننى كىژ ژ ھەمىيان نىزىكتەرە بۇ كۆركىن ئەو ىن ئىكىنە و بەراھىيا ھەمىيا دى ھافئىتە گۆكىن ھەر دەما تىسىن وى ب گۆكىن كەفت و ئەو گۆك ژ جەھى وى ھافئىت دى چىت ب پىن خۇ پىفئىت كا چەند ھافئىتە ئەگەر (۲۰) پى ھافئىتبىن و دى ل ناڧ دەرکەفئىت و ئەوئىن

تىسانى

۱۵- رەزكى رەمەزانى

۱۵- رەزكى رەمەزانى^(۹):

رەزكى رەمەزانى يان (پەزى مېرى) يان (پەزكى پىرى) ئەف يارىبە زى ئىكە ز يارىبىن فولكلۇرى، پىنكەھاتىن قى يارىن زى چەند كەسەكن، كچ و كور دى بنە بازىنە و دوو كەسىن شارەزا دى سەركىشىيا يارىن كەن .

چاوانىيا كرنا قى يارىن :

« ئەف كەسانە ھەمى دى رىز بن و دەستىن ئىك و دو دى گرن و شارەزايىن قى يارىن دى ھەر ئىك زوان چىتە سەرەكى رىزى و دى گازى ئىك و دوو كەن ب قى رەنگى:-

كەسىن ئىكى: ھو رەزكى رەمەزانى؟

كەسىن دووئ: تە چىبە دەرگەقانى.

كەسىن ئىكى: پەزى مېرى چ دخوت؟

كەسىن دووئ: ھەلھەلۇك.

كەسىن ئىكى: چ ب شىر؟

كەسىن دووئ: گىز بەلۇك.

كەسىن ئىكى: چەند مەنجهلۇكىت شىرى؟

كەسىن دووئ: بىست و دوو .

كەسىن ئىكى: سابوينا رەقىن يا بندەقىن؟

كەسىن دووئ: سابوينا بندەقىن.

كەسىن ئىكى: پىك يان زورنا ؟

كەسىن دووئ: پىك .

كەسىن ئىكى: داوھتا كى يە؟

كەسىن دووئ: داوھتا نازادە، ئىكە ز وان كەسىن د

رىزىندا، ئەف كەسە بىن ل دەف كەسىن ئىكى، دى

ھەمى د بن دەستىن وىرا چن ھەتا بەرۇقاژى دىبىت،

نانكو دزقېرىت، ھۇسا دى گازىكەنە ئىك و دو ھەتا

ھەمى قورتال دىن.

پاشى كەسىن دووئ دى بىژىت: پىرى يا گۆتى دستارى

بەھىرن بىنى دەستىن ئىك و دوو بەردەن دى ھەمى

دجھى خۇدا زقېرن.

پاشى دى بىژىت: پىرى يا گۆتى جۇنى ب قوتن ھەمى دى

دجھى خۇدا رابن و روينن و ھۇسا يارى دى ب داوى ھىت.

۹۶- ھۆلانا كۆركى:

ئەقن يارىن تەنھا كور دكەن، كرنا قن يارىن زى ب قى رەنگىيە:
 ھۆل: ھندەك پاتا دى كەنە دناف گۈرەكىدا و دى گرۇفركەن دا وەكى تەپەكى بەلى يا بچويك لى بهىت، ئىك دى بىتە دادقان ئانكو ئەو كەسى ھۆلى ل ناف كۇران ب شىنوهكى دروست پاقىت دى ھەرئىك بۇ خۇ كۆركەكى چىكەت و ل ھنداف راوہستىت ب شىنويەكى رىك و پىك وەكى دىار دى دادقان دەست ب ھافىتنى كەت ئەف ھۆلە چوو دكىز كۆركىدا دى خودانى وى ھۆلى ھافىتە بى دى ئەگەر قىكەقت ئەفە دى بەرەك بچويك كەتە دكۆركا وىدا ھەچىن كىمتر بەرك چوونە دكۆركا وىدا ئەوئ سەرکەتتە، ھەتا سنوورئ ب قى رەنگىيە .

ب قن يارىن رادىن و ئەف يارىبە ب قى شىنوهى دەيتە كرن:
 ھەردو كچ دى بۇ خۇ جھەكى دەسنىشانكەن دى مۇرىكا لى گرلىكەن، ئەوا مۇركى گرلى دكەت ئەگەر مۇركەكا دى قن كەقت ئەوئىن گرلىكرىن يان رادىن دى ھەمبا راکەت بەلى ئەگەر ھەردو يارىزانا مۇركىن خۇ خلاسكىرن قىك نەكەقتن دى ھەر ئىك مۇركىن خۇ ھەلگىرىت و دى جارەكا دى دەست ھافىنە مۇركا و مۇركانى كەنەفە ھەتا ئىك ژ وان مۇركىن ھەقلا خۇ ھەمبا زى دىبەت و ھۇسا ئەف يارىبە دى ب سنوور ھىت.

۹۸- كوت كوتانى:

ئەف يارىبە دناقبەرا دوو گرۇپىت وەك بەك دەيتە كرن، دى دەست ب كىشانا مەرچى خۇ يان پىشكى كەن كا كىز دى كەفىتە بەر، ئەو گرۇپى دكەفىتە بەر دى دىار بىت چ دەست بادانى يان زى تەر و ھىشكانى دى دەست ب قن يارىن ھىتە كرن، ب قى رەنگى ئەو

۹۷- مۇركانى:

ئەف يارىبە زى ل دەفەرى گەلەكا بەرەلەفە و ننى كچ

موركانى

پارسەنگانى

۱۹- پارسەنگانى:

ئەف يارىيە يا كەقنە و ژىو بەرچاقكرنا هېزا خۇ دناقبەرا چەند كەسەكادا دھاتەكرن پەهلەقان ب قى يەكى دەردكەتن مەيدانى، لى نها يا بوويە يارىيەكا جىھانى ئەف يارىيە ب قى رەنگى دھىتە كرن:

- چەند كەسەك دى هېن (بەرەكى گرۇقر) ئانكو ب شىئوھەكى بازىنە يان تەك دى بەرھەفكەن خىچەكى دى بۇ خۇ دەستىنىشانكەن، ھەمى دى چنە پشت خىچى ئەوا ديار، ئىك ئىك قى بەرى وەكى تەپكى ل سەرسەرى تېلېن دەستى دى ھافىن كا دى كىز يارىكەر قى بەرى پتر ژ ھەمىيان ھافىت ئەو دى دەرکەفیت، كو ژ ھەمى ھەفالىن ل وېرى نامادە ب ھىزترە يان ژى خودان شىانترە، بەلى ئەفە دى ديار بىت پىشتى ھەمى يارىكەر دو سى جارا قى

گرۇپا دكەفیتى دى روینن ب شىئوھەكى بازى و گرۇپى دى ژى دى ھەر ئىك ل ھىداف سەرى ھەفالى خۇ راوھەستىت ھەتا پرسىبارى، گرۇپى دناخشىت دى بىزىت (كوت كوت) ھەر ئىك ئەوى ژ پىرقە دى ھەردو دەستىت خۇ داننە سەر چافىن ئەوین روینىشتى و ئىك ژوان ئەوین ژ پىرقە دى ل رەخى وان زقرىت و دى تەكەكى ب (تېلا بەرانى دگەل يا شەھدى) ب ھىز ل ناف چافىت ئىك ژ ئەوین چافىن وان گرتى دەت و دى قەگەرىنتە جەن خۇ دى سەرۆكى تىمى بىزىت (كوت كوت) ئانكو چاڭا بەردەن دى ئەو رابن تىما دى دى كەفیتى ئەگەر نەزانن ھەر زوى دى بىزىت (كوت كوت) و دى جارەكا دى ب قى رەنگى يارى ب رىقە چىت، ب كەبف و شامى دى يارى ھىتە كرن و دى دەست خۇشىن ل ئىك و دوو كەن.

نالقىت دى ئوى بەركىن ديار ژ جھى راکەت و ھۇسا ھەمى يارىزانىن ئامادە دى سىن گاڤا خۇ ھاڧىن كىن ئەو بەر پتر ژ ھەمىيان بر دى ئەو بىتە قارەمانى قىن يارىن و ھۇسا يارى ب داوى دەھىت .

بەرى دھاڧىن ئەوئ دەركەڧت ژھەمىيا پتر شىيان ھەنە، ھەمى دى دەست خۇشىن لى كەن و ب قى رەنگى ئەڧ يارىبە ب داوى دەھىت، ۋەكى ديار ئەڧ يارىبە ل سەرانسەرى جىھانى دەھىتە كىرن.

۲۰- سى پىنگاڧانى:

ئەڧ يارىبە ب قى رەنگى دەھىتە كىرن؛ دى خىچەكى نىشانكەن، يارىزانى ئىكىن خۇ دھاڧىت دى قى بەرى ب دەستىن خۇ گىرىت (سىن گاڤا) دى چىتە پىنشى ۋى خىچا ديار و دى غاردەت پىن خۇ دى ل پىشت ۋى خىچىن دەت سىن گاڤا دى خۇ ھاڧىت گاڤا سىن پىنڧىبە ل سەر پىن خۇ ۋى بەرى د دەستىن خۇدا دانىتە جھەكى لى ب مەرجهكى ل سەر پىن نەكەڧىت، يارىزانەكى دى دى ھىت خۇ ھاڧىت ب ۋى رەنگى ديار بەرەڧ ۋى بەركى دى چىت بەلى ب مەرجهكى دەمى ئەو ژى خۇ دھاڧىت سىن گاڤا و گاڤا سىن دى ل سەر پىن خۇ راۋەستىت، بەلىن ژجھ-

۲۱- چوونا دتەلىسىدا:

ئەڧ يارىبە گەلەكا بەرىبەلاڧە ل سەرانسەرى كوردستانى دەھىتە كىرن و ھەردو رەگەز قىن يارىن دكەن، ل ھەمى دەڧەرا ژى ۋەكو بەك دەھىتە كىرن، دىسا قىن يارىن ھەڧرىكىبەكا جوان تىدا ھەبە . ئەڧ يارىبە ژى ب قى رەنگى دەھىتە كىرن . چەند كەسەك (مىن يان نىر) دى ئامادەپن و دى خىچەكى بۇ خۇ دەستىنشانكەن و ھەمى دى ل پىشت خىچىن راۋەستىن و ھەرنىك دى بۇ خۇ تەلىسەكى بەرھەڧكەت و خالەكى ژى دى دادقان بۇ دەستىنشانكەت كو بگەھىتە ۋى خالى و ل رەخى ۋى خالى بىزقەرن و بگەھنە سەر خالا جارا ئىكىن لى

چونە تەلىسى دا

برنا ھىكى

دئ خىچەكى كىشەن و ھەمى دئ ل سەر قى خىچى رىزىن و ھەر ئىك ز وان دئ كەقچكەكى گىرائى كەتە د دەقنى خۇ دا و دادقانى قى يارىن زى دئ ھەر كەقچكەكى ھىكەكى دانىتە سەر و دئ جەھكى بۇ دەستىشەنكەن كو بگەھىتە وىرى و دادقان دئ بىزىت: ئىك و دوو سىن، دەما گۇتتا (سىن) ز دەقى دەرگەقت ھەمى ب ھەقرا دئ بەزن و كا دئ كىز بەراھىا ھەمى ھەقالىن خۇ گەھىتە جەھى دىاركىرى، ئەوئ بەرى ھەمىيان گەھىشت ئەو دئ بىتە سەرگەقتىن ئىكى و بى دئ بىتە بىن دووئ و ھۇسا ئەف يارىبە دەھىتەكەن و بۇ ھەردو رەگەزا چىندىبىت و چەند پشكدارىن دروستە.

۲۲- گۇستىرائى^(۱۲):

ئەف يارىبە ز يارىن گەلەك بەلاف و گىرنگە و پوتە بى دەھىتەدان، ئەف يارىبە ب قى رەنگى دەھىتە كىر: ھەكى ھەمى يارىن دى ھەقركىبەكا گەلەك مەزە

دەربازىووين كو ئەو خالە يا ھەمى ل پىشت، دئ دادقان بىزىت ھەمى ھەر نە سەرخىچى دەما چوونە سەر خىچى دئ ھەمى چنە تەلىسى خۇدا و دئ دەستىن خۇ باش ھافىنە تەلىسى و دئ ل ھىقىبىا گۇتتا دادقانى بن، دەما دادقانى گۇت: ئىك دو سىن، ھەمى ب ھەقرا دئ جۇتكانى د تەلىسىدا خۇ ھافىن، لى ب چ رەنگەكى نابىت پىن وان ز تەلىسى دەرگەقن و دەستىت وان لى قەبن، بەرەف خالا دىار كرى دئ چن دەما گەھىشتەنە خالىن دئ ھەر ب قى شىوھى قەگەرن بۇ وئ خىچا دىار كو دادقان ل سەر راوھىستى، ئەو يارىكەرى بەراھىن دگەھىتە دەف دادقانى يان سەر خىچى ئەو دئ بىتە يارىكەرى ئىكى، ھۇسا يارى ب داوى دەھىت شىانېن يارىكەرا دئ دىارىن.

۲۲- يارىبا برنا ھىكى^(۱۱):

ئەف يارىبە دەھىتەكەن و يا بەرىبەلافە ل پىرىا بازىر و گوندېن كوردستانى، دىسان ئەف يارىبە زى ھەقركىبەكا جوان و سەبىرە چەند كەسەك

يا دياره و بهرامبەرى تىما دى دى ئەو دەستى ئەو
 ھەز دكەت دى بىئىت (پويچكە يان قەكە) و ئەو
 دەستى ھەز كەت دى ئەقى دەستى بدە من ئەگەر
 ھات و چوو گوستىر ديار كر ئەقە ئەو تىما گوستىر
 ۋەرگرتى دى دەست ھافىنە قەشارتتا گوستىرى
 بەلى ئەگەر ھات و چوو نە ديار كر دى خالەك ھىت
 دەستىشان كر ن ھەتا دىنە بىست خال، خالا بىست
 و ئىكى دىئىن (دەستە گول) ئەگەر يا بىست و
 ئىكى تىما بهرامبەر ديار كر پىنج خال دى ژ كۇما
 خالا ھىنە خوار، كى خالا (دەستە گول) ب دەست
 خۇ قە ئىنا ئەو تىم دى تىما سەرکەفتى بىت.

تىبىنى

ئەو ب خۇ گوستىرانى ب بىست و ئىك خالا دەھتە
 كر ن بەلى ھەر دو كۇم دىن بۇ خۇ كۇمەكا دى يان
 ھەژمارەكا دى دەستىشانكەن بەلى ب مەرجهكى
 يا كەت بىت ئەو ژمارە ئىك ژقان ھەژمارا بىت (۱۱ -
 ۱۵ - ۹).

ئەو تىما سەرکەفتن دەستقەئىنا ئانكو دەستەگول

دناقبەرا دوو تىمادا دەھتە كر ن چ كور يان كچ يان
 ژى تىكەل، دەستىكرنا قى يارىن ھەر ژ ناقىن
 ۋى دياره كو ب (گوستىرك) كرنا يارىن دى ھىتە
 دەستىشانكرن.

بەرى دەست ب قى يارىن بەھتە كر ن دى دو (سەردار)
 ھىنە دەستىشانكرن، ئەق ھەردو سەردار دى
 دەستەم بادم كەن كادى كىژ تىم ل بەراھىن دەست
 ب قەشارتتا گوستىرى كەت، دەمى ديار بوو كا كىژ
 تىم دى دەست ب قەشارتتا گوستىرى كەت، ئەو
 تىم دى (پارچەكا قوماشنى مەزن يان بەتەنپەكى)
 بەرھەقكەن و ھەمى دى دەستىن خۇ بەنە بن
 بەتەنپەقە، بەرىرسى كۇمى د بن بەتەنپەقە دى ئەو
 گوستىرى دانپتە ناف دەستى ئىك ژ قان ھەقالىن
 خۇ و ھەر ل بن بەتەنپە ھەمى دى دەستىن خۇ گر ن
 يان (مچىن) و بەرىسپارى كۇمى دى بىئىت(بات بات)
 ئانكو ھەمى دەستىت خۇ ژىن بەتەنپەقە بىننە دەرى
 و دى دەستىت خۇ بەرامبەرى تىما ھەقرك راۋەستىن
 ئىك ژ تىما بەرامبەر دى ئاخقىت و دى بىئىت گوستىر

چولانى

چولانى

ب (دەستەم بادم) كەن ئەوئ ب دەستەم بادم سەر كەفت ئەو دئ وئ بەركى ھاقتە لاکىشا ژمارە ئىك نانكو ئەو دئ دەست پىن كەت.

ل سەر پىنەكى دئ خۇ ھاقتە د خانا ئىكىندا و ھەرل سەر پىنەكى پىن خۇ ل بەركى دەت و دەھاقتە دەرقە لى دقت نە كەقت و بەرك نەكەقتە سەر خىچى و پىن وئ نەكەقتە سەر خىچى پاشى دئ ھاقتە خانا دووئ ھەرەسا ل سەر پىنەكى دئ چىتە خانا ئىكىن و دەربازدبىتە يا دووئ خۇ دەرنخىت پاشى خانا سىن و ھەرەسا دئ چىتە خانا چوارى بەلى ھەر خانا بچىت دقت ب شىوہكى رىك و پىك ب خانا ئىكى دەستپىكەت، تا دگەھىتە خانا شەشى بەرك بەرقە خانا شەشى دەھت بۇ دەرقە بەلى چوونا يارىكەرى ئىك دو وھۇسا ھەتا د گەھىتە خانا شەشى. پىشتى خانا شەشى قورتال دكەت يارىكەرى دئ ھەردو چاقتىن خۇ نىنىت و ب جۆتكانى دئ خۇ ھاقتە ناف

ب دەستفەھات دئ گوستىركى فەشىرىت و تىما دۇراندى دئ ھەر يارىكەرك بۇ خۇ دەستەكى يارىكەركەكى بەرامبەر ھەلبىزىرت.

۲۴- چولانى^(۱۳):

ژ يارىن بەرىلەقە ل دەقەرى و ب گەلەك رەنگان دكەن. باراپتر رەگەزى (مىن) ئەقن يارىن دكەن. يان زى زارۇكى (نېر و مىن) پىشكدارى قن يارىن دېن. چاوانىيا سازدانا قن يارىن:

ئەف نەخشىن ديار كو شەش لاکىشىن ۋەك بەك پىك ھاقتە و ب خۇلىن يان گىچى دەھت نەخشەكەن، د قن يارىندا ھەقركى دناقبەرا دوو يارىزانان يان دوو تىماندا دەھتەكەن، دئ خىچەكى كىشىن يان زى دئ پارچەكا رەزى ئىنن و دئ قى نەخشى ل جەھەكى دەشت يان رەق چىكەن و بەركەكى پان كو ب پى بچىت ب رەنگى (بازنە) بۇ خۇ دئ پەيدا كەن. ۋەكى ھەمى يارىن دئ دەست

خىچىن (1- 6) دى بىئىت سۆت، ئەگەر بىن وى چوو سەرخىچا دى بىئىت ئەو قورتال ئەو يارىكەر دى دى راووستىت بىن دى دى دەستىپىكەت ئەگەر نە دى بىئىتنى نەباش دى ھافىتە خىچا (5- 6) و پاشى (4- 3) و پاشى دى خۇ دجھدا زقرىنىت ھەر ب وى شىئوھى دى ھىنە خوارى ئەگەر ئەفە ھەمى قورتالكرن ئەفە ئەو گىمەكى سەركەفت دى بىن بەردەوامبىت ئەگەر سەرنەكەفت دى يارىكەر دى دەست ب كرنا يارىن كەت و ھۇسا ئەف يارىبە دەنتە كرن.

۲۵- مازىيانى:

يارى ب قى رەنگى دەنتە كرن:

چەند كەسەك دى كۇمبىن و ھەرئىك دى ھندەك مازىيان ل دەف خۇ پەيداكەت بەلى دقنىت بزانن كو تەنھا (رەگەزى نىر) قى يارىن دكەن، لى دىسان ب دو شىئا دەنتە كرن:

- * مازى و كابانى.
- * كەت و جۇتانى.

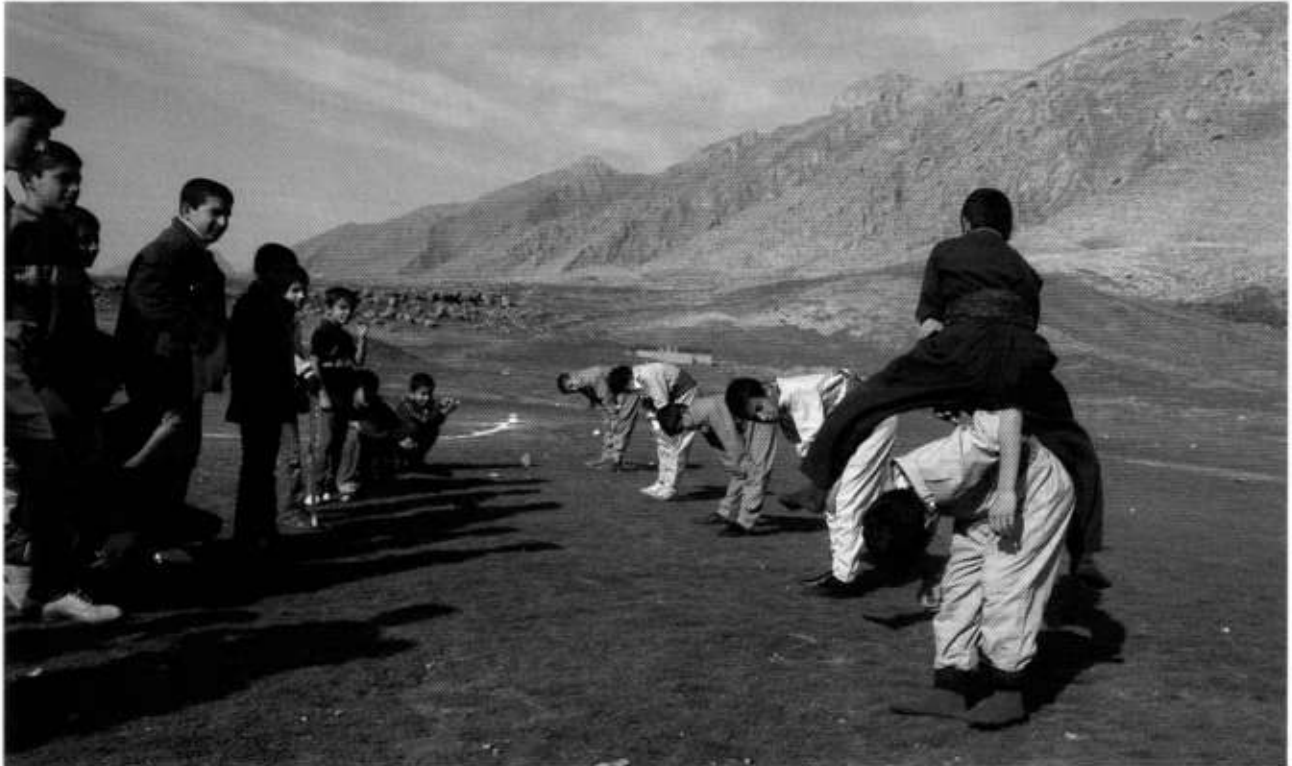
مازى و كابانى:

ھەرچەند ھەقالەك دى مازىين خۇ ئىنن و ھەرئىك ژ ھەقالا دى مازىين خۇ دانته جھەكى دەستىپىشانكرى و ھەمى ۋەك ئىك دى مازىا دانن، و ھەمى دى ل پىشت مازىين راووستىن و ھەر ئىك دى كابىن خۇ ھافىتە بەر مازىيا خالەكا دىار، كابىن كى نىزىكى خالا دىبارە ئەوئى كابىن د ھافىتە مازىيا ئەگەر لى نەدا ئەو سۆت يان كەت دى ئىكى دى ھافىتنى بەلى ئەگەر لىندا و مازى بزانن و ب مازىيەك يان ھندەك مازىين دى كەفتن ئەفە ئەو كۇما مازىا بر، و ھۇسا ھەتا ئىك ھەمى مازىيا دىبەت ب قى شىئوھى ئەف يارىبە ب داوى دەنتە كەت و جۇتانى:

ئەف يارىبە دناقبەرا دو يارىكەراندە ب قى رەنگى دەنتە كرن:

ھەر بەك دى مازىين خۇ كەتە د كۇشا خۇ دا يان د بەرىكا خۇدا و دى دەستىن خۇ بەتە دناقدا و دى ھندەكا كەتە دەستىن خۇدا و دى گرىت و دى بىئىتە بىن بەرامبەر (تە كەت يان جۇت) ئەو دى بىئىت مە

عەنزەلانى

ئىشقلانى

سىيى ژى دى ھىت خۇ ل سەررا ھافىت ھەتا ھەمى ھەقال قورتال دىن ھەمى ب فى رەنگى مە دياركرى دى چەمىنن ئەو كەسى ئىكى يى خۇ چەماندى دى رابىت خۇ ل سەرىشتا وانرا ھافىت و ھۇسا بەردەوام دى خۇ ھافىن. دەما ماندى بوونا ھەقالا دى يارىن ب داوى ئىنن .

۲۷- ئىشقلانى:-

ژ يارىنن گەلەك بەرىلەقە تا نۆكە ژى خەلكى مە گەلەك فى يارىن دكەن و ئەف يارىبە ژ (ھەردو رەگەزا) يەو ھەمى دەما دەھتە كرن لى كرنا فى يارىن نە د نابقبەرا دو تىمادابە بەلكو دناقبەرا چەند ھەقالەكا داىە كور يان كىچ. يارى ب فى شىوھىن ديار دەھتە كرن:

دى بۇ خۇ خىچەكى دروستكەن و راست كىنشن، و جھەكى دى يى كو دوورىيت ژ (۲۰ ھەتا ۳۰ مەترا) و دى بۇ خۇ دادفانەكى ژى دانن و ھەمى دى ل سەر فى خىچىن راوہستىن و دى گوھىن خۇ دەنە گۇتتا

كەت يان دى بىژىت مە جۇت ھەردو بەھرا دى وان مازىيا ھژمىرن ئەگەر ئەو بىت يا وى گۇتى ئەو دى مازىيا دەتە فى و ھندى دەستى وىدا، بەلى ئەگەر ۋەسا نەبىت چەند يان كەتن يان جۇتن دى حەقى ئەزمانى يان نەوھىيا خۇ دەتە يىن بەرامبەر وى يان ئەوئ دەستى خۇ گرتى و پرىسىار كرى ئو ھۇسا ھەتا ئىك ئىكى ددورىنىت يان قورتال دكەت .

۲۶- غىزەلانى (كەرەبىيانى- كەرەبىيانى)^(۱۱۴):

ئەف يارىبە ژى يارىبەكا كوردەوارىبە و گەلەكا سەرنجراكىنشە، تەنھا رەگەزى (نېرا) فى يارىن دكەن، يا بىن ھەفركىبە ئەف يارىبە ژى ب فى رەنگى دەھتە كرن:

كۇمەكا گەنجا دى ل جھەكى كۇمىن و دەست ب يارىبا غىزەلانى كەن، ل دەستىكى ئىك دى خۇ چەمىنىت و دەستىت خۇ گەھىنتە چۇكىن خۇ ئىكىن دى دى خۇ دەسەر پىشتا وىرا ھافىت و دى ۋەكى وى ئەو ژى خۇ چەمىنىت بەلى دو مەترا ژوى دوورتر و كەسىن

حەز ژى دكەن، پىندقىيىت يارىن ئەقەنە:
دارەك ب رەنگىن چىف كو درىژيا وي ۸۰ - ۱۰۰ سم
ودبىژنى (دارك) و داركەكى دى كو درىژيا وي ۳۰ سم
زىدەتر نەبىت دبىژنى (پلىت).
چاوانبىيا كرنا قن يارىن:

ئەف يارىبە دناقبەرا دوو تىماندا دەيتە كرن، لى
بەرى دەست ب يارىن بكەن دى دو بەرىن بچويك
يان كۆركەكا بچويك كو پلىتكى داننە سەر، و
ھەمى يارىن دى دى دو يارىكەر ھەرئىك ژ تىمەكى
دى سەركىشىيا تىما خۇ كەن دى (دەستەم بادم)
كەن، ئەو تىما (دەستەم بادم) سەرکەقت ئەو دى
دار و پلىتكا ھەلگرن و ئىك ژ تىما دارك ددەستىدا
دى پلىتكا خۇ دانىتە سەر وى كۆركى و دى داركى
دەتە بن و دى پلىتكى ھاقىت بەرەف تىما رىز بووى
ئەگەر ھات و چوو ئىك ژوان ئەف پلىتە قەگرت نانكو
وئەكر بگەقىتە ئەردى ئەقە ئەو يارىكەرى پلىت
ھاقىتى سوت و دى ئىكى دى ژ وى تىما دى ھىت
بەلى ئەگەر نە قەگرت و كەقتە ئەردى ئەو تىما رىز

دادقانى، دەما دادقانى ئامازە ب چوونا واندا ھەمى دى
ل سەر لنگەكى غاردەن كا دى كىز بەراھىيا ھەمىا
گەھىتە جەن ديار، لى نابىت پىن خۇ يىن دووى دانىتە
ئەردى تا دگەھىتە جەن ديار، ئەو كەسى بەراھىيا
ھەمىيان گەھىتە جەن ديار ئەو دى بىتە قارەمانى
يارىن و ھەمى دى دەست خۇشىن لى كەن ھۇسا
يارى ب سنوور دەيت.

۲۸- دار و پلىتكانى^(۱۵۱):

دار و پلىتكانى ژى ئىكە ژ يارىن فولكلۇرى يىن
كوردى، بەلى بارا پتر ئەف يارىبە دناقبەرا گەنجوين
ژى وان ژ ۱۲ تا ۲۰ سالىندا دەيتە كرن و باراپتر ئەف
يارىبە د وەرزى زفستانىدا دەيتە كرن و جۇرىت وىژى
ئەقەنە :

* دارو پلىتكا كۆركى

* دارو پلىتكا تركى

* دار و پلىتكا قارى

دار و پلىتكا كۆركى: گەلەكا بەرىبەلاقە بارا پتر

داروپلىت

بووى دئ پلىتى ب دەستى خۇ ھاقىتە وئ كۆركا ديار
يان ئەو جەن لى ھاتى، دەما ھاقىتتا پلىتى دئ ئەوى
پلىت ھاقىتى ب داركى، دئ داركى خۇ بادەتە پلىتى
ھندى شىيان ھەنە ئەگەر دوپر چوو يان نىزىك چوو دئ
وئ ناقبەبىنى پىقىت كا چەند دار ھاقىتتە ئەوى دار
پلىت ھاقىتى ئەوى ھند ھىك كرنە تىما بەرامبەر
يان ئەو تىما رىز بووى بەر كۆركى و ھۇسا دئ درىزى
ب يارىن ھىتە دان ھەتا تىمەك سەردكەقىت.

۲۹- زىلبل بلىل يان (ئەلەقەن دوو لەقەن):

ئەف يارىبە زى نھا بۇ زارۇكا بە، چ كچ يان كور دئ
كۆمىن و ھەمى دروینشتىنە وب شەف دكەن ب رىز
دئ پىن خۇ درىزكەن و ئىك دئ رابىت و بەك بەك دئ
دەستىت خۇ دانىتە سەر پىن وان و دئ بىزىت:

زىلبل و بلىل

كەم كىت كلىل

كلىل مابى

دى زىناى
پى قاچەكى
ھەلكىشەكى

پىشتى قى گۆتنى دىبىژن ئەو پى ھەلكىشەكى
كەقتى دئ خودانى وى پى خۇ ھەلكىشىت و ئەو پى
ل ناف يارىن قورتال، ھەتا دەمىنىت ل وىزى پىبەك ب
تنى وئ گاقى ئەو پى دئ بىن فايدەبىت.

ھەر قى يارىن ھندەك نابىژنى (زىلبل بلىل) دىبىژنى
(ئەلەقەن دوو لەقەن) ھەر وەكى مە گۆتى ب وى
شىئەوى دەنتە كرن بەلى قى دىبىژنى:

ئەلەقەن دوولەقەن

چارى چلەقەن

تاسى تىسى

مار حلىسى

ماكا زارى

يا بزارى

قەسرا دوو دەر

ئەلەقەن و دولەقەن

دەيتە كىرن و بۇ ھەردو رەگەزا چىندىت قىن يارىن بىكەن.

دو تىمىن وەكھەف ب ھژمار دى دروستكەن و دادقانەكى دى بۇ خۇ دەستىشانكەن، وەرىسەكى يان كىنەكى سىتویر دى پەيدا كەن، خىچەكى ژى دى دروستكەن، دادقان دى وەرىسى ب نىقىكەت و دى ل ھىداف خالى راوەستىت و ھەردو تىم ھەرلايەك دى چىتە لايەكى وەرىسى و ھەمى يارىكەر دى وەرىسى باش گىرن و پىن خۇ ل ئەردى شىدىن ھەتا دادقان دىبىژىت، ئىك دو سىن، ھەر ئىك ژوان تىما دى وەرىسى بۇ خۇ كىشەن و دادقان دى چاقىدىرىن ل ھەردو تىما كەت ھەر تىما شىيا ھەفركا خۇ يان تىما بەرامبەرى خۇ بىكىشىت و بەرەف خىچا دىباركرى بىت دەما پىت وان گەھىشتەنە خىچا دىبارك ئەو تىم دى خوسارەت بىت و ھۇسا ھىزا تىما زىرەك ئاشكرا دىبىت و كا كىژ تىم دى يادى راکىشىت ئەو تىم يا سەركەتتە.

مىسك و عەنبەر

تىن چوومە دەر

ئەللاھ ئەكبەر

وەسان ل دوووف دەقەران چەندىن دەقەن دى ھەنە، بۇ نىموونە :

زىلى - بللى - دەمكى - كولى - دى زىنايى - زىنا - چەككە - پىن - بەللەكە - ھەلكى - شەكە - يان؛ ھىكىن - مىكىن - قىرقا - چۆكىن - شەعبىن - بلۇ - تەختىن - چىلو - ئاقا - رەنگىن - ھزا - رەبە - قول قو - لەبە - بىست ل - تەبە .

وەسان چەندىن دەقەن دى تر ژى^(۱۱).

ئانكو ئەو پىن ئەكبەر كەقتىن خوداننى وى پىنى بىن سەركەتتەبە و ھۇسا دى يارى ب داوى ھىت.

۲۰- وەرىس كىشانى^(۱۲) :

ئەف يارىبە ژى وەك گەلەك يارىبىن دى ھەفركىبەكا مەزىن يا تىندا ھەمى دىناق بەرا دو تىماندا ب قى شىنەمى

وەرىس كىشانى

پىنجوكانى

۲۱- كەتيكانى (پىنجوكانى)^(۱۸):

ئەف ياربيە ياربيەكا جوانە و تا قىن گاقىن ژى ل ناڧ جفاكى كوردەوارى يا ماى، ئەف ياربيە دناقبەرا كچاندا دەيتەكرن ھەقركى دناقبەرا دو كچىن ھەقالدا چىدبىت ئەف ياربيە ژى ب قى شىنۇەى دەيتەكرن:

دو كچ دى بۇ خۇ پىنج بەركىن تەمەت (تەبەلا) ئىبن و دى دەستم بادەم كەن كا دى كىز بەراھىن دەست ب قى يارىن كەت ئەو يارىكەرا دەستم بادەم سەرگەفت ئەو دى دەستپىكەت، ل جھەكى راست يان ناڧ مالىن دى قى يارىن كەن.

۱- كەتيكانى- دى بەرەكى ھەلاڧىت و ھەر بەك بەك دى بەركا ھەلىنىت لىن دڧىت ئەو بەركى دەھلاڧىت نەكەڧىت ئەردى.

۲- جۇتكىت كەتيكانى، ھەر وەكى يا ئىكىن دى بەركەكى ھەلاڧىت و ھەر دو دو دى ژ ئەردى راکەت.

۳- قەتتى- ھەرچوار بەركا پىنكفە دانىتە ئەردى و بىن

دى دى ھەلاڧىت و ب ھەقرا دى ھەر چوارا ھەلىنىت. ۴- رىتى، دى ھەمى بەركا دانىتە ئەردى و دى ھەر ئىكىن ھەلاڧىت و ئىكى ژ ئەردى راکەت و ھۇسا ھەنا ھەر پىنج بەركا رادكەت.

۵- جىئى، وەك رىتىبە دى ھەمى يا كەت كەت ھەلىنىت و ھەمىيان دى كەتە د ناڧ دەستەكىدا ھەنا ھەمىيا ھەل دگىرت.

۶- لكى، دى چوار بەركا دانىتە ئەردى ئىكىن دى ھەلاڧىت بەلىن ب مەرجهكى ھەر دوو نىزىكى ئىك بىن.

و ئەوئى د دەستىدا دى ھەلاڧىت و كەت كەت دى دەستى خۇ دانىتە سەر و دى بىزىت:-

لكى - قاپى - قراپى سۈرگۈلى دەستەك.

۷- پرى، ژ ناڧى وئى ديارە دى پرهكى ژ دەستى چىكەت ئانكو تىلا نىقەكى و يا شەھدى دى دانىتە ئەردى و ھەرىنج بەركا دى دبىرا ھاڧىت و دى ھەقرك بۇ خۇ بەركەكى دەستىشان كەت و يارىزان يارى دكەت

۳۳- برانا دارى:

مرۇف دى بىنە دوو تىم ژن و مىر قىن يارىن دكەن چ پچويك يان مەزن، دەستەم بادمانى يان شىكەلكنى حەلالىن دى ھەلاقتىننى ژى دى ژىك رازى بن، تىمەك ئەوا سەرکەفتى ژ دەرۋەى تىما دى دى چنە ناڧ برى و دۇرىت برى و دارەكى دى چقىنن ل نىقا مەيدانى قىياسىن دەرۋە دناقا بىن دناقا بچن، وان قەت كەن، ئەو قەتكىن سۇتنە و ھەگەر بىت دناقا شىيان دەستى خۇ لىدەن بەرى دەرياز بوونى ئەو دارى بدەن ھەمى دىسۇژن و ھۇسا يارى بەردەوام دبىت و بىن كەتى دى چنە دناقا و بىت سەرکەفتى دى ل دەرۋە مىنن ھەگەر قىا يارى يا بەردەوامبىت.

تېيىنى: -

برانا دارى و برانا بەرى ھەردو يا قىيا دەستى خۇ ل جلكىن مرۇفا بدەت چونكى ل جھىن روىس ناسۇژىت ل قىرە پرچ ژ جلكان دەيتتە ھەژمارتن.

دى بەرگەكى راکەت و ھەر سىن بەرىن دى دى دىبرا ھافىت يەك دىقەت ئەف بەرگە فىك نەكەفن پاشى ئەوا دىار دى ھافىت و بەركى ھەلاقتىننى ژى دى دىبرا ھافىت و ئەگەر ئەف يارىبە ھەمى كر و بەركى ھەلاقتىننى ب دەست نەكەفت ئەف ئەو يارىكەر بۇ يا ئىكى دى يا بەردەوام بىت ھەتا د سوزىت و يارىكەرا دى دى دەست پىن كەت.

و ھۇسا دى يارى يا بەردەوام بىت نا دىار دبىت كا كىژ يارىكەر يا زىرەكە.

۳۲- برانا بەرى:

دو كەس ژ وان دى دەستەم بادمانى كەن بىن سەرکەفتى دى چىتى و بىن دى ل بەر برى مىنىت و بىن دى ھەمى دى بزاقى كەن دناقبەرا وانرا بچن ھەگەر شىيان دى دەستى خۇ لىكەن ئەو كەس دى ژناڧ دەرگەڧىت و دى سزابىن خۇ چىتە سەر بەرى و بىن ل سەر بەرى دى چىتى ھۇسا يارى دى يا بەردەوام بىت.

برانا بەرى

۲۴- شتانی^(۱۹):

دو مروۇف يان پتر دئ ھەر ئىك دارئ خۇ بئ (۲۰)-
 سم دئ تىزكەن و جھەكئ عەردى دئ ب ئافئ
 تەرکەن قىيا نەرمىبىت دا شت يان دارئ تى بچكلىت
 دەمئ ل ئاخئ دەن، ھەگەر بئ دووئ شتئ بئ ئىكئ
 ئىخست دئ شتئ وى ھەلگىرىت ھەگەر نە ئىخست
 نابىت شتئ خۇ بەھلەكئىشىت و ئەو ل شتئ وى
 بدەت ھەگەر بئ ئىكئ شتئ وى ل ئاخئ نە چكلى
 دقىيا بئ دووئ دەمئ شت لىدانئ قىيا ب شتئ وى
 بکەقىت و ل جھئ وى بلقىت و بئ سەرکەفتى ئەو
 بئ پتر شتا ب دەستئ خۇ بىخىت.

تېبىنى :-

شتئ كورت دىئزئى قتۇ.

شتئ زراف و درىئز دىئزئى زم.

كو ژمارا وان تا (۱۰) كەسانە.. دابەش دبن ل سەر
 دو تىما، ھە ر تىمەك د چنە لایەكئ بەرامبەر ئىك
 كو سئ ب سئ يا ن چار ب چار يان پىنچ ب پىنچ
 ھەر لایەكئ (۳) كىلە بەر دەئنە قەدان (چكلاندن)
 ب دوپراتىيا (۱۰- پىيا) دئ بەرئ (تەر و ھەشك ھىتە
 ھافىئتن ژلايئ ھەردو تىما قە) كا دئ كىئز تىم ل
 پىشىئ بەرا دانىتە كىلئىن تىما بەرامبەر و دئ بەرا
 ھافىئزە كىلا، ھەر كىلە كا ژلايئ تىمەكىئە د ھىتە
 ئىخستئ دئ بەرەك ل سەر حسابا تىما وان زىدە
 بىت.. ئە گەر تىمەكئ ژ يا دى بر دئ سزا ھىتە دان ل
 گور رىكەفتنا ھە ردو تىما ئە و ژى يان دئ جلوپەرگىن
 وان ژبەرکەن يان ژى دئ تىما سەرکەفتى چنە پشئا
 تىما نە سەرکەفتى.

۲۶- مەوت مەوتكانى^(۲۱):

ژدو تىما پىك دەئت، تىمەك دا چىت خۇ قە
 شىرىت و چە ند كۆمكىن ئاخئ دا چىكەن و دا گازى

۲۵- كىلە بەرانى^(۲۰):

تنى زە لام قئ يارىن دكەن و ژ دو تىما پىك دەئت

كىلە بەرانى

گويزه ريزانى

ژ بازنى دەرکەقىت و سوژىت ئەگەر ياريكەرن دناف بازنىدا شيان وي بيهنه دناف بازنىدا دى ئەو خوسارەت بيت و تىما دى دى چنه دناف بازنىدا ھەر ياننى تىمەك ياريكەرن بەرامبەر نەھىلىت و ھەميا دسوژىت و ل قىرنى ئە و تىم يا فايدهيه .

۴۰- كاپانى^(۲۱):

ئەف ياربيە ب (كابىن ئازەلا ئانكو) دەھتە کرن، دى ھەر ئىك كاپنى خۇ ھە لاقىژىت ئەگەر دروست كەفت دى كاپنى يىن بەرامبەر ژى بەت ھەر ھەكى يارىيا شخارتى دەمن د ھەلاقيژە دا ل سەر سەرنى خۇ راوھستىت بەرى ژمارا وان كابىن برىن دى (مازىيا) يان (گويزا) ژ يىن بەرامبەر ھەرگىت ب قى ئاوايى يارى بەردەوام دبىت.

۴۱- گويزه ريزانى:

ئەف ياربيە ژ چەند ياريكەران پىنكدهىت ھەر ژ

ئاراستەھى ھەر كەسەكى كەت ئەوئى ئافنى بالندەھى زانى و گوت سەردار دى گورزى كەتە د دەستىدا و دى بىژنى ھەرە مىرەھى گورزى لىدە ئەو دى راھىلىتە ب دووڤ وان ياريكەرا قە و ياريكەر دى بزاقا رەقن كەن، ھەچىن گرت دى ب وي گورزى لىدەت ھەتا كو سەردار گازى دكەتنى (جەھ بەلاڤ جەھ بەلاڤ) و ب قى رەنگى يارى دى بە ردهوام بيت ھەياننى ماندى دىن.

۲۹- مەلەتفانى:

ئە ف ياربيە ژ كۆمەكا مروقا پىنكدهىت و دى بازىنەك ھىنەچىكەرن و تىمەك دى چىتە دناف بازنى دا و كۆمەك دى مىنن ل دەرڤەھى بازنى، ياريكەرەك ژ تىما دەرڤەھى بازنى دى دەست پىنكەت و دى سەر بازنى گەرىپىت و بىژىت، (تفففففففففففففففففففففف) ھەتا بەھىنا وي كورت دبىت ئەگەر شىيا دەستى خۇ ل پىشتا كەسەكى دا د ئاڤا بازنى دا دى ئەو كەس

بەر جوينكى ئىك ژ تىما دى گرتبا دا ئەو يارىكەر دەرگەقىت، ئەگەر تىما خۇ قەشارتى ھاتبا و دەستى خۇ ل جوينكى دابا دابىتە دۇرا وان و تىما دى دا چن خۇ قەشپىن ھەتا داوى ب يارىكەرن تىمەكى ھاتبا ب قى ئاوايى دا يارى ب داوى ھىت.

۴۳- برانى^(۲۴):

ئەف يارىبە ژ دو تىما پىنگدھىت ل دووڤ پىنگھات و ھەزا ژمارا وان يارىكەران ئەم دىشپىن بىژىن ئەف يارىبە ھەكى (جوينكانى) يە بەس بى جوينك واتە ل جھەكى دەشت و بەرفرەھ ئەف يارىبە تىمەك دا خۇ كۆمكەن تىما دى دا ل دۇرنىن وان ھىن و چن و خۇ شەپرزەكە ن ھەتا دەرآف دىتبا شىبابان د ناڤبەرا دو كەسپىن ژ تىما كۆم را دەرياز بىان، ئەگەر شىبابا د ناڤبەرا وان دو كەسان را دەرياز بىت و دەستى وان ژى نەگرتى دا بىژىتى من برا ھە ھە ھەردوا كر، دا ئەو ھەردو يارىكەر دەرگەقن ژيارىن، ئەگەر ژى نەشىبابا و

ناڤى وئ ديارە كو سەرا (گويزا) دكەن، دئ ل جھەكىن بەرەتەن ئانكو پىچەك ژوورداھى ھىلەكىن ل لايىن سەرى چىكەن، دئ يى ئىكىن گويزا خۇ بەردەت، باشى يى دى دئ ب دووڤ دا گويزا خۇ بەردەت ئەگەر گويزا وى قىكەت دا گويزا وى ژى ۋەرگرت ئەگەر بۇ نموونە (۱۰) گويز بەردابان قىك نەكەتبان يا (۱۱) ئ قىكەتبا دا ھەر يازدە گويزا بۇ خۇ راکەت و ب قى ئاوايى ئىك دا گويزىن يى دن ژى بەت.

۴۴ - قەشوتكانى^(۲۳):

ژ دو تىما پىنگدھىت تىمەك ل دەر دۇرنىن جوينكى دامىن (جوينك) ئانكو يان ..(دارەكە يان بەرەكە يان ھەر نىشانەكى ئەو بخۇ دەھلبىژىن) تىمەك دا خۇ قەشپىن تىما دى دا ل دوور (جوينكى) مىن دەما تىما خۇ قەشارتى گازى تىما دى دكر تىما دى دا دو كەسان ل نك جوينكى ھىلىت ھەكى ژىرەقان و بىن دن دئ چن ل تىما دى گەرىپن ئەگەر تىما ل

برانى

۴۵- پارسەنگانى:

تىنن رەگەزى نىر قىن يارىن دكەن، زەلام دا چنە جھەكى راست و دا هىلەكى كىشەن و دا بەرەكى ئىنن وەكى كۈەكا بچويك كو گرانييا وي ژ دو كىلوگراما زىدەتر بيت و ھەمى يارىكەر دا بەرى داننە سەر مىلى خۇ و دا وي ھافىزىت و ئەو جھى بەر قى دكەت دا نىشانەكى داننە وىرى ھەتا سنوورا يارىن ھەمى يارىكەر دا خۇ تاقىكەن كا دا كى شىت وي پارسەنگى ژ ھەمىيان پتر ھافىزىت و دابىتە قارەمانى گوندى.

۴۶- مرىشك و مەلە:

يارىكەرەكى سەرەكى دىبىتە مەلا و يى ژ ھەمىيان بىخىرەتر، يان ئىكى ب كەفىتە بەر دىبىتە تۈمكى مرىشكان، (تۈمك) دى چىتە جھەكى دەستنىشانكىرى و روپىننە خوار و مەلە دى چىتە وىقە راوەستىت ب ئىنەتا نقىزى و دى بىزىت؛ (ئەلاھو ئەكەرا). دوان دەلىقان را مرىشك (ھەمى يارىكەرەن

كەتبا دەستىن تىما كۈم دا بىتە دورا تىما دى و ئەوین كۈم دا دەرکەقن و تىما ل دەر دوور دا كەقنە ناقا وان و ب قى ئاواى يارى دا بەردەوام بىت ھەيانى تىمەك ژ يارىكەرا ب داوى ھاتبا.

۴۴ - شەرە چىشترانى:

تەنھا رەگەزى نىر واتە زەلام دكارن قىن يارىن بىكەن ژىرەكو ب (ھىزى) قە گرندايە و دناقا مالا دا دەتە كرن ب تابىت ل شەف بىكىن زقىستانى دەما بەفر دەتات و گوندى دمان بى كار و بار داچنە مالاكى، دا دو مروف ب عەكسى ئىك خۇ درىزكەنە سەر پىشتىن و دا دەستىن خويىن راستىن د ئىك دو وەرکەن و ھەرىكە دا لىكى خۇ يى راستىن د لىكى يى بەرامبەر دەت ئەگەر شىبابا ب سەرسەرى خۇقە ھافىتبا دا سەرکەفىت، لى ئەوى سەرکەفتى نەرادبوو ھەتا ھەمى يارىكەر ب سەر سەرى خۇقە دەھافىتن و دا بەرناس بىت وەكى قارەمانى گوندى.

شەرە چىشترانى

مايى) دى چنە ھىنداق تۆمكى و داننى ب تىلان و ئەو يارىكەرى ل بەر خۇ بى دەنگ د كەت. دقن دەلىقى را مەلا و مرىشك دى دگەل ئىك ئاخقن، مرىشك، مرىشكى دائى تە خار. مەلا (دى نقىزى ھىلىت): كىشە. مرىشك، ناچىن. مەلا: بىمە ھەو؟ مرىشك، ۋەرە مە. مەلا دى راھىلنە وان و ئەگەر ئىك گرت، ئەو ئىك دى كەقىتە بەر و دى بىتە (تۆمك).

۴۷- ھىكائى:

قى يارىن گەلەك جاران ل ھەلكەفتان ئى دكەن، ب تايبەت ل جەزىن ئىزدى و فەلا، كو ھىكان د وان جەزنان دا رەنگ دكەن. د قى يارىن دا ھەر يارىكەرەك بۇ خۇ ھىكەكى دەپت كو ب ھىزا ۋى گەلەكا قايمە. پاش دى ھىن سەرىن ھىكا لىككەن كا كى دى سەرى ھىكا ھەقانى خۇ شىكىنىت؟ پاشى دى بزاقتى كەت كو بىن ھىكىن ئى ھەر ب ۋى رەنگى بشىكىنىت و ئەگەر شىيا سەرو بىن ھىكىن بشىكىنىت، ئەفە ۋى ئەو ھىك يان ھىكەكا دى. يان كا يارى ل سەر چ كرى بە بر.

۴۸- ئاگرۇك^(۱۲۵):

يان (بەر گەرم كەرا، ل شەقىن تارى دى بەرەكى كەنە د ناف كوچكەكى گەرم دا، نا باش گەرم دىپت و دى ۋى بەرى ھاقىزئە دۋىر و يارىكەرىن دى دى چن لى كەرىن كا دى بىنن يان نە؟ ئەگەر دىتن باش ئەو دى ھىن بەرى گەرم كەن و ھاقىزئە و دقنىت بەر بەھتە دىتن بەرى سارىۋونى.

۴۹- گلۇمچىكانى (گلۇمچىكانى- شەرە بەفرانى):

ئەف يارىبە ل وان دەمان د ھانە كرن دەمى بەفر دىبارى، يارىكەران گلۇمچىكىن بەفرى چىدكرن و د ئىك ۋەردكرن و ھندە جاران كۆم ل بەرامبەر كۆمان د راۋەستىن و ددانە ئىك ب گلۇمچىكىن بەفرى.

۵۰- دامانى^(۱۲۶):

ئىكە ژ وان يارىنن باراپتر مەرن و كەسىن دانەمەر روىنىشتى د ناقبەرا دو يارىكەراندان دكەن، يارى يا پىك ھاتىبە ژ چوارگۆشەبەكا مەرن، كو (۱۶) چوارگۆشىن بچوبك د ناف خۇدا مېنا يارىيا شىترنجى ھەمىيژ دكەت (۸×۸)، ئەف چەندە ئى باراپتر ب رەژىن، يان تەباشىرى، يان خىچ كىشان ل سەر ئاخى دروست دكرن، پىشتى يارىكەھا خۇ دروست دكەن، ھەر يارىكەرەك دى ھىت بۇ خۇ (۱۱) داركا، يان بەركىن بچوبك ھىت كو نە ۋەكى ئىك بن ايان ھەر دو تىشتىن نە ۋەكەھف بن). نھا نارمانجا ھەر يارىكەرەكى ئەو ھەر كو بەركىن^(۱۲۷) ھەقانى خۇ بكوژىت (بخوت)، و يارىكەر ۋەسان دىنىت بخوت، ئەگەر ئەو چوارگۆشا ل پىشت، يان ئەوا ب رەخفە يا قالا بىت، كو بىنىت بەركىن خۇ دانىتە ۋى جەن قالا و يارىكەر ب داۋى دەپت پىشتى ئىك بەركىت ئىكى ب داۋى بىنت. ھەژى گۆتنى بە كو ھەر بەركەكى گەھشە رىزا دووماھىن (ھەشتىن) ل بەرامبەرى خۇ ئەو بەرك دىبە (دام)، ئەف دامە دىنىت گەلەك چوارگۆشان ب ئىك پىنگاڧ (مېنا بەركىن كەلى ل شىترنجى) ب ھاقىت و د شىت گەلەك بەركان پىگفە بخوت.

۵۱- رىزانى^(۱۲۸):

يارى يا پىكھاتىبە ژ چوار گۆشەكى و نىشانان (+) يا د نىقەكى دا، تىدا دو يارىكەرىن ئىن وان ل نىزىكى (۱۰-۱۵) سالى دى ل بەرامبەرى ئىك روىنن و ھەر ئىكى سى دارك، يان بەرك، يان ھەر دو تىشتىن ئىك جودا ھىنن و ھەر جاركەكى ئىك ژ وان دى داركەكى يان بەركەكى دانىتە جەن قىككەفتا ھىلان نا ھەر شەش دارك و بەركان ب ھىشارى ب ددانن، ئىدى دى يارى دەست پى كەت كو ھەر جاركەكى يارىكەرەك بەركەكى خۇ ب لقىننە نىزىكىترىن جەن قىككەفتا ھىلان، ب مەرجەكى ئەو جە- بىن قالا بىت و نھا نارمانجا ھەر يارىكەرەكى ئەو ھەر سى داركان يان بەركان بىنتە ئىك رىز، چ ب

۵۵- مېتۇ:

دو جوينىن ياريكەران ژ كچ و كوۋان كو زىي وان دناقبەرا (۷-۱۰) سالى دا دى ل بەرامبەر ئىك راوہستن، جوينەك دى پرسىار كەت و يادى دى بەرسىڭى ب قى رەنگى دەت،

- كى مريە؟
- لەعلېخان (تۆتىخان).
- لە كویرى؟
- لە زۇزان؟
- چ د بەر سەرى را كرىە؟
- دەستەككى گول و رەيحان.

ياريكەر دى دەستا قوتن و ھەر جوينەك دى چىتە جھن جويىنا دى و رەنگى سەرى دى دوبارەكەنەفە.

ياريىن زارۇكان:

گەلەك يارى ھەنە كو پەيوەدى يا ب زارۇكىن گەلەك بچويك فە، بۇ نموونە،

۵۶- پشى نىنو:

ياريبەكە باراپتر مەزىن بۇ زارۇكىن شەش سالى و كىمتر ژبۇ كەنىي دكەن، دى زارۇك پەخنىيا دەستى خۇ دانىتە عەردى و ئىكى مەزىن دى ھەر دەستى وى پەرخىنت و بىژىت: پشى نينو ... پشى نينو ... گاڤا دەلېقە دىت دى تەبەكى ل دەستى دەت و دقنىت ئەو گەلەك يىن ھىشار بىت دا دەستى خۇ راکەت و نەھىلىت تەپ قى بکەڭىت و ھندە جاران بەروقاژى مەزىن دەستى خۇ ددانىت و زارۇ پشى نينو دكەت و دقنى يارىن دا مەزىن خۇ ل دووڤ ئاقلنى زارۇكى بەرددەت.

۵۷- سەرو جانە:

ياريبەكە زارۇكەك يان مەزەك دى سالىۋخەتەكى بىژىن و دقنىت بىن بەرامبەر بزانىت كا ئەو چ تىشتە؟ بۇ نموونە دى بىژىت: سەرو جانو ئىشقىندە (دى ب دەستى نىشان كەت).

بى يو جانو ئىقىندە (دىسان دى دەست نىشان كەت).

ئاسۋىي يان ب سىنۋىنى و ھەچىن شىيا ئەفە ئەو سەرکەت و ۋەسان خالەك (كرمەك) وى بىر.

۵۲ - رىزانى يا ئەفە بەركى^(۱۱):

(يارى ل دووڤ نەخشى ھاوپىنچ دگەندا د ھېتە كرىن). ئەف ياريبە مينا رىزانى يە، ھەر ياريكەرەكى ئەف دارك يان بەرك يىن ھەبىن و دەھىن وان دارك و بەركان ب گەھانى ل سەر جھن قىنكەفتەنا خىچان بەلاڧە دكەن و پىشتى ھىنگى يارى دەستىدكەت و ھەر ياريكەرەكى شىيا رىزكەكى ژ سى بەركان يان داركان دروست بکەت. دىنىت بەركەكى يى بەرامبەرى خۇ ل دووڤ دلى خۇ بىنتە دەرى ژ يارىن و ۋەسان يارى يا بەردەوامە تا دارك يان بەركىن ئىكى كىمتر ژ سىيا (كو نابنە رىزك) دەمىن و ۋەسان خالەك (كرمەك) بۇ د ھېتە ھەژمارتن.

۵۲- كەرۇ كەرۇ^(۱۲):

ياريكەر خۇ د كەنە دو جوين، جوينەك د كەڧىتە بەر و يا دى يارىن دكەن، ئەو جويىنا د كەڧىتە بەر دى ھىن ئىك ب مىن ئىكى فە ب رىز راوہستىن و ياريكەرىن جويىنا دى خۇ جەمىنت و ھەڧالەكى وى دى وى پالندەت كو ئەو ژى بچىت فا ياريكەرەكى ل بەر ب كەڧىت و د گەلدا دى بىژىن:

كەرۇ كەرۇ كى يە تە د ھاژۇت؟

فەرە ئەو بزانىت كا كىيە ئەو پالدا، ئەگەر زانى ئەفە ئەو ياريكەرى يارىن دكەت دى كەڧىت و ئەگەر نەزانى ئەفە ھەر ئەو بخۇ كەتەفە، ۋەسان نا ھەمى ياريكەرىن جوينەكى ب داوى دەھىن و يارىن نوى كەنەفە.

۵۴- قەلپىچكانى:

ياريبەكە مينا گوستىرانى دەھتە كرىن، تىدا ياريكەر كا چەندن دىنە دو جوين و دووازە قەلپىچان^(۱۳) دەھىن و دكەنە د ئامانەكى دا و تىشتەكى مينا كەزانەكى يان مۇركەكى ل بىن فەدشىرىن و ياريكەرىن جويىنا دى دى چىن دا وئ كەزانى (مۇركى) دەرىخىن و يارى ل سەر خالان د ھېتە كرىن.

زارۇك زى ل دووڧ وان سالۇخەتان دى بىژىت كا ئەو چ نىشتە و كا دى زانىت يان ئە؟

ويق. وەسان زارۇك گەلەك د كەتە كەنى.

۶۴- نەرم كە:

ئىكى مەزىن دى دەستى زارۇكى و گرىت و ھەر بىژىت، نەرم كە ... نەرم كە ... (ئەو زى دى دەستى خۇ خاف كەت) و گاڧا دەلېڧە ھەلكەت دى بىژىت، پى دادە و (دى دەستى وى ل ەمرەككى ئەشى وى دەت) و ئەو زى دكەنىت.

۶۴- ئاقاندا تېلا:

يارىيەكا ب كەنى يە، يارىكەر دى ھەردو دەستىن خۇ پىك گوھورىت، واتە پىن چەپى دى بەتە راستى و بەروڧاڧى و دى پەحنيا ھەردو دەستان پىڭفەنىت و تېلىن ھەردو دەستان ب ناف ئىك ئىخىت و ... پاش دى ھىنتە نك سىنگى خۇڧە و ھىنتە پىشىن و ئىك ل بەرامبەر دى بىژىتى (فلان) تىل ب ئىنە، لى دىت ئەو تېلەكا دى ب ئىنىت و ئەڧە دىتە جەن پىكەنىن و يارىكەردىن مەزىن زى قى يارىن دكەن.

يارىين وەرزى:

گەلەك ز يارىين دەڧەرى نھا وەكى يارىين جىھانى، يان ژ بۇ ب ھىز بوونى زى دەپنە كرن، مىنا،

۶۵- ھۆلىدانك:

نھا يارىيەكا بەرىنەلاڧە ل سەرتاسەرى دونياين، ل دەڧەرى زى يارىيەكا گەلەك كەڧنە، مەزىن و بچووكا دكرن و تېدا ھىزا خۇ ديار دكرن، ب دەھان سەرھاتى زى ل سەر قى يارىن ھەنە.

۶۶- سوپارى:

ئەڧ يارىيە زى د بەرى دا ھەبوو، خەلك ل سەر ھەسپ و ماھىن و سەگلاڧيان سوپار دبوون، ژ بۇ گەريانان، يان غاردانان، يان راڧ و نىچىران و خۇ ل سەر ڧىرى پەھلەوانىي دكرن و قى يارىن زى چىرۇك و سەرھاتىين خۇ ھەنە.

۵۸- مالكى من و مانو:

ئىك دى مالەكى دەست نىشانكەت و دڧىت پىن بەرامبەر بزانىت ئەو كېز مالە؟ بۇ نەموونە دى بىژىت، مالكى من و مانو... ب ھندە كوپا و ھندە كچا (كا وى مالز چەند كچ و كور ھەنە) و پاش دى بىژىت، شىنكى من ل سەر بانى فلان كەسى (ناقى جىرانەكى وان پىن ئىزىك بىژىت) دڧوتىت، وەسان ئەو زى دى وان مالان بىژىت و كا دى قى كەڧىت يان ئە؟

۵۹- قەبۇ قەبۇ:

ل دەمى بچووك ب سەر پىيان دكەڧىت، ل گەلەك جاران ئىكى مەزىن و ب تاپىت دەپباب دى گازى وى زارۇى كەن، قەبۇ قەبۇ قەبۇ ... زارۇ زى دى ب غار قەستا وان كەت و ئەو دى زارۇكى بلىدكەن و د گەل ھندى دىژىن : پىررر ... (نىشانا ڧرىن) و كەڧا زارۇكان د ھىت.

۶۰- قلى قلدانا:

ئىكى مەزىن دى زارۇكى بلىد كەت و دانىتە سەر ستوپىن خۇ، د گەل ھندى ب ئاوارڧە، قلى قلدانا دى چىنە زۇزانا ...

۶۱- جەچۇ قتۇ:

ل دەمى زارۇ ب ئەزماىن د كەڧىت، دەمى باب دى ھىنە مال و دەستا د قوتىت، د گەل ھندى دىژىن: جەچۇ قوتو بابۇ ھات پىن ژ ملكەكى دارا ھات ...

۶۲- وىقانى:

قى يارىن بۇ زارۇكىن گەلەك بچووك و ژ بۇ كەنىي د كەن، تېدا ئىكى مەزىن دى خۇ ل پىشت جەھكى ڧەشىرىت و ب خاڧلەنى بىژىتە زارۇكى:

۶۲- غارەان:

ئەف يارىبە ژى ژ يارىپىن بەرىبەلاڧ بوو ل دەقەرى و گەلەك جۇرىن غاردانان ھەبوون، يىن كورت و يىن درىژ و د ناپ گوينىكا دا و ل سەر دەوارا و ...

۶۸- پىئانى:

يارىبەكا دژوارە و نھا شىنوارىن وئ ئەماينە. يارىكەرىن زەلام ل بەرامبەر ئىك رادوھىستىيان و دچوونە ئىك ب پىئەنا و ئىكەدو برىندار دكرن و گەلەك جارارن ژىبىرڧە ژى دچوون.

۶۹- پارىنگانى:

يارىكەر بەرەكى دەست نىشانىكى رادكەن و كا كى دى پتر ھاڧىت. ھەسان گەلەك يارىپىن دى ژى ھەنە، مينا (سىن گافى و كىشانا ھەرىسان و خۇ خلىساندن و ھلكرتتا بەرا و جۇرىن مەلەفانىيان و سەگمىنى و دەست چەماندن و ...)

يارىپىن پەھلەوانى:

گەلەك يارى ل دەقەرى ھەنە پەيوەندى ب پەھلەوانى و جىناسىتىكا ئەڧرو ڧە ھەنە، بۇ نەموونە: ۷۰- پىچۇنك^(۳۲) يارىكەر دو پىچۇنكا دەپىت، ھەر ئىكى دكەنە دەستەكى دا و ل سەرب رىڧە دچىت و يا ھاىتتە گۇتن كو ھندەك پىن ب سەر پاپىسكىن ژى كەتىنە.

۷۱- قۇپىنك ڧەدان:

يارىكەرىن بچوبك ڧى يارىن دكەن، ئىدا سەرى خۇ د كەل ھەردو دەستىن خۇ ددانىتە ھەردى و خۇ پالدەتە پىششىن كو جارەكادى ب كەڧىتە سەر پىشتا خۇڧە.

۷۲- پىت چەماندن:

يارىكەر دى ل سەر پىن خۇ راوھىستىت و دەستىن خۇ بۇ سەرى بلندكەت و ھەر خۇ چەمىنت تا د

كەڧىتە سەر دەستىن خۇ، مينا پىرەكا كڧانى لىن دەپىت و ھندەك ھەسان دچن ژى.

۷۳- راوھىستان ل سەر دەستان:

كو ھەردو دەستىن خۇ دانىتە ھەردى و پىن خۇ سەرئەڧراز بلند بکەت و ھندەك ھەسان ل سەر دەستان دچن ژى.

ھەسان گەلەك يارى و بىراڧىن دى ژى ب ڧى رەنگى ھەنە، مينا (ھلباسكى دارا و كەڧرا و ب رىڧە چوون ل سەر زڧراندىنا باگوردانى و ب رىڧە چوون ل سەر ھەرىسان و خۇ ھەرگەراندىن و دار شكاندىن) و ... گەلەك يارىپىن دى.

يارىپىن پەيوەندى ب گياندارن ڧە ھەى:

گەلەك جارارن زارۇك گيانداران دىپىن و ھندە ناوازىن تاىبەت، يان كىراپىن تاىبەت دكەن، بۇ نەموونە: ۷۴- لەگلەگە:

دەمى زارۇك لەگلەگەى دىپىن، ناوازەكى دكەل دىپىن:
لەگلەگە
حاجى بەگە
پىن من كوله
ناگەھمە نە
ناڧ حاجيا
ناڧ باجيا
كتەك نەما
ژ ھەرسىيا.

۷۵- پىشك (پىش نرەوئ):

دەمى زارۇك پىشكىن دىپىن پىن خۇ ل بەر تىشتەكى ڧەنىساندى دىپىن:
پىش نرەوئ
چاڧىن تە ل گۇشتىن كەوئ

۷۶- بەق (بەقنى بەقنى):

دەمى زارۇك ل سەر ناڧا بەقا دىپىن، بەرا تىوەر دكەن و دىپىن:

بەقىن بەقىن
شېر بۇ من
بالىل بۇ تە^{۱۳۳}.

د ھەلگرتن و دار لىندان و دگوتن:
ھەمىدە
سەرىدە
سوباھى نە
دۈزىدە ھەمىدە.

۷۷- شەخسە چۆك^{۱۳۴}:

دەمى زارۇك دىيىن قى ئاۋازى د گەل دىيىن:
خەجخەجۇكا ل ئاق ئاقا
ۋەرە دەرى گاڭ گاڭا
دا رامىسىم ئاق چاقا.
- خالخالۇكى:

ل رۇزا بەرى جەزنى زى ب ھەمان شېنە دار ل تەنەكان
دان و د گوتن:
سوباھى ھەمىدە
خالى من غوبەدە.

ھەلبەت بېچىك گەلەك ھەز ز خالخالۇكان دكەن
و دەمى دىيىن، رادكەت ددانىتە سەم دەستىن خۇ و د
گەل ھەدى دىيىت:
خالخالۇكى
خالخالۇكى
مالا خالى من ل كوپرى يە ؟

۸۰- شەفا عاشورا:

ل وئ شەقى زى زارۇك دەردكەتن و د گوتن:
عاشورا
ماشورا
بۇ مە كىتكىت ھەزىرا ...
خەلكى زى ل بەرامبەر تىشت ددانى.

چەند جارەكان دى ۋەبىيىت، تا دىيىت خالخالۇك د
فېرىت و دچىت و ھەر رەخەكى خالخالۇكى بەرى خۇ
دايىن دىيىت: مالا خالى من بىن ل وى لايى قە.
ب وى رەنگى ئاۋازان د گەل گەلەك كىاندازىن دى تر
زى دىيىن، مينا (غەلۇكى و چىلى و رىقى و چوچىكىن
و ...).

۸۱- چەند يارىين دى:

ھەلبەت ز بلى قان يارىيان ب دەھان يارىيان ل جەين
جودايىن پارىژگەھى و ل بىن چەندىن ئاقان ھەنە.
ھەندەك ب كەرەستىن سىرۇشتى دكەن و ھەندەك ب
ئامىرو گەل و بەلىن نوى دەركەتى دكەن، بۇ نىمۇنە
ز سىرۇشتى:

۷۸- سەرتەشى:

دەمى قى پىنىكى زى دىيىن قى ئاۋازى د گەلدا
دىيىن:
سەرتەشى
بىن تەشى
ئىشەلا خۇدى بگەتە خۇشى.

۸۲- بەخەشتى جەھنەمى:

قى يارىين ب كولىكەكا بەھارى ب ئاقى (بەيىنۇك)
دكەن، دى وئ كولىكىن كەن و بەلگ- بەلگ زۇقە
كەن و ھاقىن و د گەلدا دىيىن:
بەخەشتى ... جەھنەمى...
بەخەشتى ... جەھنەمى...

يارىين ھەلگەنتان:

زارۇك قى يارىين ل وان دەھان دكەن، دەمى تىشتەك
چى دىيىت، بۇ نىمۇنە:

ۋەسان تا بەلگا دووماھىيى زۇقە دكەن، ئەگەر بەلگا
ل دووماھىيى بۇ بەخەشتى كەيىفا وان د ھىت كو
نىشانانا بەخەشتى يە و بەروقازى ئەگەر بۇ جەھنەمى
كو پى نەخۇش دىن، دىيىت ئەفرو ل جەن وئ چەندى
خويندكار (ناجى، ساقىت) . يان (دەرچوو ، دەرئەچوو)
ب كار دەيت.

۷۹- جەزىن:

ل دو رۇزان ل بەرى غەرەفاتىن غەيدان زارۇكان تەنەكە

۸۲- بارانا گورگى:

ھىندە رۇژان و ب تايىبەت ل رۇژىن سارا، زارۇ ئاگرا دكەن
و ل دۇر د زقرن و دىيژن:
ئاگرى مە ھەدەدە
يى ب شىرو مەتالە.

۸۴- پىشى پىشى^(۲۵):

ل پايىزا دەمى پىشىك د گەل باى بلند دىن، زارۇ دچن
رادكەن و د گەلدا دىيژن:

پىشى پىشى
ھەرە بۇ مەن
گەنمى بىنە

ئەو زى پوف د كەنى و دگەل چوونا باى بەردەن و
ئەگەر جارەكى تۇقەك ب ئىكا دى قە دىتن دى بىژن
ئەقە گەنمى بۇ مەن ئىناى.
ژ نموونىن يارىيىن ب تىشتىن نوى دكەن.

۸۵- ھىكە دادان:

ئەقە پارىيە پتر بۇ كچ و ژنان دەھاتە كرن، ب تايىبەت
ل جەژن و سەيرانان، ئىدا دى وەرىسەكى ب سەر
دارەكى قابىم قە كەن و خۇ ھىژىن ...

۸۶- دىدىك:

ئەقە پارىيە وەكى ھىسكىنى دەپتەكەن، لى جەھى
روپىشتىن بەرفرەھتر و خۇشترە و ل بەرى ل جەژنان
د ھاتنە دانان و ب پارە، يان ب تىشتىن خوارنى خەلك
دچوونە ئىدا و دەمى دەھاتنە ھەژاندن د گەلدا دگۇتن،

ھىسكى

نۇكى

گوھىت ھەسەنۇكى

بىت كەتەنە جۇكى

جۇكا مە يا كوپرە

عەسمانى ژ مە دوبرە.

۸۷- ھىلچۇپىنى (ھىندل جۇپ):

نىقا دارەكى دىرژى ستوپر ددانە سەر دىوارەك، يان

بەرەكى مەژن و كا چەند يارىكەن خۇ دكەنە دو
پىشك و ھەر پىشكەك ل سەر لاپەكى د روپىنە خوار
و ب نۇبەت جويىنەك بلند دىت و جويىنەك نزم دىت و
پاشى بەروفقازى و د گەل بلندبوون و نزم بوونى دىيژن:
ھىندل - جوپ
ھىندل - جوپ ...

ب كورتى ئەقە پارىيە (عتلە) يە، يان ب كوردى:)
نوئل - بارىە) يە.

۸۸- ناعۇرانى:

ئەقە پارىيە نە گەلەكا كەقنە و ژ وان يارىيەنە كو
نوى ھاتىنە دناق كورداندا، يارى يا ژ ناقى (ناعۇر)^(۲۶)
ھاتى، قى ناعۇرى بەندكى تى د ئالىن و ب ھىژ ل
عەردى دەن كو بەندك خۇ ژ ناعۇرى بەردەت و بىژىت
و گەلەك جۇرىن قى يارى ل دووق دەقەرەن ھەنە و
گەلەك جارەن نارمانجا وان ژ يارىن بىزمارى ب ناعۇرا
خۇ زى بىنە دەر، يان ھىندە جارەن ب بەران و ل دووق
رىكىن تايىبەت^(۲۷).

چەند يارىيىن دى:

ھەلبەت ب دەھان يارىيىن دى ل دەقەرى ھەنە، مېنا:

« ئەقى گۇت دا بچىن،

پارىيەكە زارۇك ب تىن بۇ خۇ دكەت، ھەر پىنچ تىلەن
خۇ دىنەت و تىل تىل دەست نىشان د كەت و دىيژىت:
تىلا قىلچى، ئەقى گۇت دا بچىن !

تىلا مامەلىچى (گوستىرى): ئەقى گۇت كىقە
بچىن؟

تىلا ناقەلىچى (قەلاپىسكى): ئەقى گۇت دا بچىنە
دىن.

تىلا كەقچك خۇرى (شاھدى): ئەقى گۇت گونەھە.
تىلا تىل ئالىسكى (بەرانى): ئەقى گۇت خىر و گونە

ستوپى مەن.

« بارانا گورگى،

دەمى تاقىيىن بارانا و ب تايىبەت ل بەھارا د ھىن، زارۇك
دىيژن ئەقە (بارانا گورگى) بە، قىجار رادىن بەرا رادكەن
و ددانە بەرەكى مەژنتر (كو ئەو نىشانا گورگى يە)

و دىئىن مە سەرىن گورگى شكاند دا باران راوہستىت و يارىيىن خۇ بگەنەفە.

❖ كا كىش تىل بۇ؟

گەلەك جاران زاۋۇقىن يارىيىن روينىشتى دكەن، ئىك دى سەرىن خۇ فەنىت و ئىكى دى دى تىلەكا دەستىن خۇ ل سەرىن وى بەدەت و فەرە ئەوئ تىل ف سەرى كەتى بزانىت كا كىش تىل بوو. ل قىرە د قىت باومرى د ئاڧ يارىكەراندە مەبىت، پان دقنىت ئىك دىدەفان بىت.

❖ كا تە گۇشت خارىمە؟

زارۇكەك دى چىت خۇ ب مىلى ئىكى دا داۋزىنت كا دى شىوورىيەتە خوار پان ئە؟ ئەگەر شىوور ئەبوو و ب لايەكى دا نەچوو خوار دى بىئىن تە گۇشتىن خوارى و بەروفاۋى ئەگەر شىوور بوو خوار.

❖ تە كىش پان تە مىنش؟

ل قىرە ھىندە جاران زاۋۇك دى ئىكى بىنن و بىئىن؛ تە كىش پان تە مىنش؟ ئەگەر گۇت من مىنش دى پىن كەنن و ئەف چەندە گەلەكا كىمە، لى ئەگەر من گۇت من كىش، بىن دى دى بەزنى دا گوھىن وى بگىشش و ئەو درەقىت ...

ز ناۋازىن زارۇكان؛

ب دەھان ناۋاز ل ئاڧ زاۋۇكاندا ھەنە و گەلەك جاران ۋەكى يارى و ۋەكى مژوبلاھى بۇ خۇ دىئىن، بۇ ئىمۋونە؛

ئەمى ھەۋار و سەد ھەۋار

كتكا شىن باي مە خار

ئەم ھىلايىنە بەندەۋار

❖ ❖ ❖

ئەمى بەندەۋار كرىن

سەركۆل و پىخاس كرىن

ئەمى بۇ خالى خۇ د كرىن

خالى مە چوۋىە زىدىكى

بايىن مە خارى كىتىكى

❖ ❖ ❖

ئەو كىكا ھىدى وى كەرى

خۇ ھاقىتە پىشت جەرى

جەركى دۇشاقىن

نەھىلا بگەن فەلى خالىن

❖ ❖ ❖

عمەمەر ئاغا گۇتە كورى خۇ

دەست پاقىن دەبانجا خۇ

ھەمە ھارى خالى خۇ (۲۸) ... ھىتد.

يارى و زىان؛

ھەلبەت ئەفە نە يارىيەكا دەست نىشانكرى بە، لى ب دەھان يارى نە، ئىدا زاۋۇك بىزىر ئىانا مەزنان فە دكەن، قىجار دى بىيىن زاۋۇكىن كور بىزىر ئىانا زەلامان فە دكەت، ۋەكى شقانى و گاقانى و جۇتىارى و راڧ و نىچىر و ... پان كىچك دى بىزىر ئىان فەكەن، ز سەم و بەرى مالى و بىرى و خودانكرنا زاۋۇكان و ... ھىتد، و ل گەلەك جاران يارىيىن ھەقىشك زى دكەن، ھىندە جاران خۇ ب رۇلى بويك و زاڧا زى رادىن ...

ھەلبەت ئەفە نە ھەمى يارىيىن دەفەرى نە، لى ژمارەكا نە كىما وان يارىيەنە، چونكى ھىنستان ب دەھان يارىيەن، پان ب سەدان يارىيەن ھىنستا ل سەرتاسەرى كوردستانى ھەنە و دەفەرا بەھدىنان زى پارچەكە زى، گەلەك ز وان ز ئاڧچوۋىنە و گەلەك زى ماينە، مىنا كورزى فىت فىنانى، كا گۆزەل پەنىرى نە، شەرى بىن بەرى، كۆرى ما كۆرى، دەوئ ترشە ماستى شىرىن، خەلالە، كىسكا باگوردانى، سىن شەق، كاشويانى، ماكەركا ب شانە، تك و لك و ... ھىتد.

ئىدىيوم ل دەقەرا بەھدىنان

خالد صالح

اېدھوان يەغىقوب، و (فەرھەنگى زاراۋە و ئىدىيومى زىمانى كوردى)، يا (مىھمەد ئەمىن ھەورامانى) و... ھتە.

ل دەقەرا بەھدىنان ئى، دىيىت پويىتە پىدانا قى بابەتى نە گەلەك يا كەقن بىت، مېژوويا يەكەم پەرتووك ل سەرقى بابەتى ھاتىبە چاپكىرن يا نقىسەرى وەغەركرى (سادق بەھائەددىن ئامىدى) يە ل بىن ئاقى (ئىدىيەمىت كوردى) ل سالا ۱۹۷۳ ئى و چاپا دووى ل سالا (۲۰۰۵) ئى يە.

ل دووف دا چەند پەرتووكىن دى ل سەرقى بابەتى ھاتىبە چاپكىرن، يىن ھەر ئىك ژ (ھەجى جەغفە، خالد صالح، نزار مىھمەد سەغىد)، سەرھەراي ئەو ئىدىيومىن دىن ئاق پەرتووكىن جودا جودا يىن گۆتىن مەزنان دا بەلاق بووين.

دىنابەرا ئىدىيوم و گۆتىن دا:

ل ھىزو بىرىن گەلەك كەسان، ئىدىيوم و گۆتىن ھەر ئىك، نەگەر يىژىن ئەف چەندە راستە، و ل ھىندە جاران دگەھنە ئىك، لى ھەقىبەركىنا گۆتىن مەزنان دگەل ئىدىيومان، دى بىن بىن ئىك بوونەكا تەمام يا دگەل ئىك ھەي، لى ب ھىزا من ئىدىيوم و گۆتىن ب رەنگەكى گىشتى نە ئىك، گۆتىن پىر يا كرىداي

دىيىت ب ھىزا گەلەكان گۆتىن مەزنان و ئىدىيوم ھەردو دو ئاقن بۇ ئىك بابەت، لى جىاوازىيا دىنابەرا وان دا ھەي، و دو بابەتىن دىك جودانە، ئىدىيوم دىنابەرتى زىمانى دا گۆتىنكە، نە ئەو يا سەرقە ھەتتە گۆتىن، بەلكى تىشتەكى دىنە ھەي، واتە نە ئەو گۆتىنە يا تە گوھ لى دىيىت، بەلكى واتىبەكا دى يا ھەي. ژ مفايىن ئىدىيومان:

- ھىز د واتاپا وى دا.

- رىزگىرنەكى ل بەرامبەر يىن خۇ دگىرت كو دىيىت نەقىت ھەمى تىشتان ب ئەشكەرايى ل نك وى راستەوخۇ يىژىت.

- گۆتىن شىواندىن و بەرزەكرن كو نەقىت يىن بەرامبەرى وى تى بگەھىت.

ل ئاق كوردان دىيىت گەلەك پويىتە ب پىدقى يىن نەھاتىبە دان، يان دىيىت رەنگە تىكەلىيەك دگەل گۆتىن مەزنان دا كرىن، كو د ھەمى وان پەرتووكاندا ھەردو بابەت دىكەل كرىنە، و كىنم بابەت دىنابەتەمەند ب ئىدىيومان قە يىن ل باشوور ھاتىبە چاپكىرن و ئەز باوەر دگەم ل پارچىن دى ھەر ئىكجارى دەست ل قى بابەتى نەدىنە. ژ وان پەرتووكىن چاپبووين، مىنا (ئىدىيوم لەزىمانى كوردىدا) ب دو بەرگان، يا (جەلال مەھمۇد ەملى) و (دەستەواژەكانى مرقۇف)، يا

كەرا ھلبوو.
ئىدىيوم: شاھىدى رىقىبە.
واتە: ھەقال و پىشتەقانى ۋى بخۇ.
كۈتن: شاھىدى رىقى كورىيا رىقى.
ئىدىيوم: سويارىن خەلكى بە.
واتە: ھەر بىن ھەوجە و پىندقى.
كۈتن: سويارىن خەلكى ھەرى بەياپە.
ئىدىيوم: رەزى بىن ئەغانە (پەرچان، پەرزان، پەرژىن).
واتە: بەرداي و بى خودانى.
كۈتن: رەزى بىن تەغان، كەر و گۈلك دچنە ناف.
ئىدىيوم: مارىن كلك بىرپە.
واتە: ژىرنەكرنا كرىارەكا نەخۇشا ب سەرى مرقۇسى ھاتى.
كۈتن: مارىن كلك بىرى، كلكى ژىر ناكەت.
ئىدىيوم: بەرخىن نىرە.
واتە: قورىانى، خۇگۈرىكرن.
كۈتن: بەرخىن نىر بۇ سەرىژىكرنىيە.
ئىدىيوم: ژىرىكو دايگۈرىكو.
واتە: قىانى و دلۇقانى ب عەبالى بلا بىن چەوا بىت.
كۈتن: ژىرىكو دايگۈرىكو، چەندى حولىكو (نەرمىكو).
ئىدىيوم: رەشو ب دەستىت خۇ.
واتە: ب ھىقىيا خۇفە، ب ھىقىيا خەلكى فە بىن مفايە.
كۈتن: رەشو ب دەستىت خۇ ھەكە دى ناف تە بەت.
ئىدىيوم: ئەبايىن عامى.
واتە: واتە ۋەكى خەلكى ھەمىن ب باشى و خرابىفە.
كۈتن: ئەبايىن عامى دى چىنە شامى.
ئىدىيوم: بىرنا بادى بە.
واتە: بىرنەكا گەلەك بچويكە، لى خودان بىن دترسىت و شەپرزە دىت.
كۈتن: بىرنا بادى بە، شىن دەقىن كىچى بە.
ئىدىيوم: دەپكا دزى بە.
واتە: چار ب كەيف و چار ب ترس.
كۈتن: دەپكا دزى دو... دكەت، ئىك ژ ترسا و ئىك ژ كەيفا.
ئىدىيوم: ئۇبا گورگى بە.

سەرىۋو سەرھاتى و فەلسەفا ژانا مروقانىفە
گرىداپە. لى ئىدىيوم پىر با ئايەتمەندە ب زمانى فە
ۋەكى فەرھەنگ.
دەمى دىژن پەراسوى ستوپر، چ بەند و سەرىۋو تىدا
نىنن، ئەفە نە بەندە، لى ئىدىيومە. واتە پىكمانى. دىن
بلىند بوون، كومرە بوون.
دەمى دىژن: خۇ نف تىاندن. واتە: خۇ خەملاندن، و
چ بەند و حىكمەت تىدا نىنن و... ھتد.
دىسان ل گەلەك جھان ئىدىيوم و گۈتن پىر ژ ئىك
دەيتتە قاقارتن، دەمى ئىدىيوم ژ گۈتنىن ھاتىبەتە
ۋەرگرتن و رەنگە دزىنەك يا دناقادا ھەى، و يا بووینە
پارچەك ژ زمانى رۇزانە:
دى بىژن (فلان كەس) چىچكا وىتانييە.
دەيتتە گۈتن بۇ ئىكى دەمى دەيتتە خاپاندن و دەم ل
بەر بەرزە دىت و تووشى گرفتارىيا دىت.
گۈتن مەرتان دىژىت:
چىچكا وىتانى. تە مالا خۇ خراب كر، يا من ژى ل
سەر دانى و... قىن ژى سەرىۋرەكا ھەى.
ئىدىيوم: (فلان كەس) مار گەزىيە (گەستىيە).
واتە: بى چاف ترسىايە.
گۈتن دىژىت: مار گەستى ژ ۋەرسى دترسىت.
ئىدىيوم: ھىقىيا دەرايە.
واتە: ب ھىقىيا خەلكى فە بىن مفايە.
كۈتن: ھىقىيا دەرا، خۇلىيا سەرا.
ئىدىيوم: سەپىن فەجغاندىيە.
واتە: تەپەسەر و پاشقەبرى.
كۈتن: سەپىن فەجغاندى، خەلكى دارو بەر تى
ۋەراندى.
ئىدىيوم: غەردى خارە.
واتە: حىجەت و بەھانە گرتن.
كۈتن: ئىكى نەدزانى دەھوانى بکەت دگۈت غەردى
خارە.
ئىدىيوم: ل دووفا بىنا كەبابا چوون.
واتە: خاپاندن، ل دووفا خۇشپەكى چوون لى ۋەسان
نادەرکەفیت ۋەكى ھزر ژى دكر.
كۈتن: ل دووفا بىنا كەبابا چوون، ل سەر خەساندنا

واتە: چ تۇبە نىبن. لىقە نەبوون.

گۆتن: تۇبا گوركى مەرگە (مىرنە).

ئىدىيوم: تەر و ھىشك پىنگشە سۆتن.

واتە: باش و خراب دكەقنە دناف نەخۇشئىھەكى دا.

گۆتن: ھەكە ئاگر بەرىوو دەحلى. تەر و ھىشك پىنگشە

دسۆژن.

ۋەسان چەندىن ئىدىيومىن دى ھەنە، كو سەرچاقكىن

ۋان ھەر گۆتنىن مەزنانە، و قى چەندى بارى گۆنتان يى

سفاك كرى، دا زويتر ب گەھنە ئارمانجا مەبەست زى.

خۇمانىبون ئىدىيومان ل دەقەرا بەھدىنان:

ۋەكى ديار كوردستانن جوگرافىيەكا بەرفرەھا

ئاسنى يا ھەى، ئەف چەندە بووبە ئەگەرى فرەھبوونا

دىالىكتان، و ئەھو چەندىن زاراف دناف زمانن كوردى دا

ھەنە، كو دىت ھندە پەيف ل ھندە دەقەرا ھەبن و

ل بەرامبەر ل جھەكى نىزىكى ۋى نەبن، ھەرۋەسان

ئىدىيوم. راستە ب سەدان ئىدىيومىن ھەقىشك ھەنە،

لى ل ھندە جاران ئەو ئىدىيوم يا ل جھەكى ھەى، و ل

جھەكى نىزىكى ۋى نىنە، و ئەو ئىدىيوم يا تايبەتمەندە

ب دەقەرەكا سنووردايقە. كەرەستەيىن ۋى يىن ۋى

دەقەرئە، و كەرەستەيىن ۋى زى باراپتر يان گوندن يان

عەشپەرەنن. ئەگەرى ۋى زى قەدگەرىيىتەقە ۋى چەندى

كو بۇ نمونە دى كەسەكى تايبەت ل جھەكى

تايبەت ب سالۇخەتەكا دەست نىشان كرى بىنى،

پشتى ھىنگى ئەو سالۇخەت دى دجوگرافىيەكا

دەست نىشان كرى بەرىلەق بىت، و دىت ل ھندە

دەقەران ئەو ناقى دەست نىشان كرى ب ناقەكى

دى بھپتە گوھارتن. بۇ نمونە، ھندەك دىتەن كايى

مكىرسىيا، لى ھندەكىن دى دىتەنن گابى ئەرزىيا.

ئەف رەنگە ئىدىيومە ھندە جاران بۇ ساۋىلكەبىن ل

كارن، كو رەنگە ھەقركمانىيەك يان نەخۇشئىھەك

دناقبەرا دو مالان. يان دو گوندان، يان عەشپەرەتاندان

ھەبن. ھندە جاران زى بۇ نەقىيانى ل كارن، و ل ھندە

جاران ئەو سالۇخەتە دەست نىشان كرى يا ھەى، و

ل گەلەك جاران ھەر ب تىن زىوو كەنىن نە و نەپتر.

ئەقە زى چەندەك ز ۋان ئىدىيومان:

دەقەرا بەرۋارىيا:

بازى، بلىزانن، ئۇرمانا، ھرۇر، ئۆرە، كارە: گوندن ل

دەقەرا بەرۋارى ژوورىيا، و ۋەكى نمونە ئىدىيوم ل سەر

ۋان دىتەن:

دى دىتەن: سەبىن باز و بلىزانان.

ۋاتە: كەسەكى دناقبەرا دو جھان دا ب مىنتە برسى

و بى خودان ھەتا دمىت. بىيانن قىن گۆتنى زى ئەۋە

كو سەبەك دناقبەرا ھەردو قان گوندىن نىزىكى ئىك

دھات و دچوو و ھەر ئىكى ھزر دكەت ل گوندى دى

بى خوارى ھەتا دناقبەرا ھەردواتان مرى.

ئىدىيوم، كەزانىت ئۇرمانىيا*:

ۋاتە: ئەقە ل كارە بۇ كەسى ل سالۇخەتىن بەرى ب

زقرىتەقە.

ئىدىيوم: ژىزىي ھرۇرىا**:

ۋاتە: ئەقە پتر بۇ ساۋىلكەبىن ل كارە.

- ئىدىيوم: بەرىت بەستا ئۆرە.

ۋاتە: بەرسىف دان ب پەقى

ئىدىيوم: خويى يا كارى.

ۋاتە: گەلەك سويىر.

ئىدىيوم: بى چوۋىە گرى خەما

گرى خەما: گرەكە ل گوندى بىدھ ل ناف بەرۋارى

ژوورىيا، دى دىتەن:

(فلان كەس) بىن چوۋىە گرى خەما.

ۋاتە: جھەكى خەم رەقىنە، دىتەن ھەچىن ل قى

گوندى ب خەم كەتبا، يان ئىشتەكى نەخۇش ب

سەرى ھاتبا دا چىتە ۋى جھى رويىننە خار و ھزران

كەت، دا چەندەكى بېھنا ۋى ھاتبا.

دەقەرا دۇسكىيا:

تلاكرو، نزاركى (ئەھو تاخەكى باژىرى دەھۆكىيە)،

گولى: گوندن ل دەقەرا دۇسكىيان، و چەند ئىدىيوم ل

سەر ۋان گوندان ۋەكى نمونە:

چەندىن ئىدىيومان ئەف دەقەرە زى بخۇقە گرىنە،

ۋەكى دى دىتەن:

- كۇچكا تلاكروپە:

ۋاتە: دىۋاتەكا بى نان و ناف، يان يا قالاپە و چ لى

نەبىت و ھەر ب تىن ناقە.

ئىدىيوم: بىرا نزاركىيا:

ۋاتە: دەمىن مرنەكا ب ھەقرا چىن بىيت و ب ئىك ئەگەر. ئەو زى ژ بىن خەم سارى و بى ھىز كرىن.

ئىدىيوم: يا ژ گولن قە گولن گوندە.

ۋاتە: كەسى گەلەك بۇ خۇ ددانىت.

دەقەرا مزورىيا:

قى دەقەرى و چەند گوندىن وئ زى مىنا گوندىن (خوركى، مامزدىن، بىداركى) اكافلە گوندە ل نىزىك ئەترويش، جەين خۇ يىن دناف چەند ئىدىيوماندا گرتىن.

ئىدىيوم: سەوكا مزورىيا.

ۋاتە: خىرەكا ژ بىنن گوھى. ھەر ژ دەست دەركەت بلا ب خىرا بابى بىت، دەمىن سەوك ژ دەستى كەتپە دئاقن دا و نەشبا بگرىت گۆت، بلا ب خىرا بابى من بىت .

ئىدىيوم: كەزىبىت خاننا خوركى.

ۋاتە: سالىۋخەتە بۇ كەزىبىت درىژ.

ئىدىيوم: پەمبىيى مامزدىنيا.

ۋاتە، كار ب ئىكجارى كرىن دا ھەر پىنقە مژويل نەين، كو ديارە وان پەمبى ل سەرىئىك ئاقددا.

ئىدىيوم: كاقلى بىداركى.

ۋاتە: نىشاننا كافل و ويرانكرىن، مىنا قى گوندى.

دەقەرا ئامىدىن:

ژ ئىدىيومىن ناقتى قى دەقەرى دناف خۇدا ھەمبىز كرىن:

ئىدىيوم: خاتوينا سەر بەرى ئامىدىن.

ۋاتە: بۇ ژنكا جوان و نازك و شىل و مل دەيتە گۆتن، كو چ كاران نەكەت.

ئىدىيوم: گۆزك و جەركى درگىن نە.

درگىن: گوندەكى دەقەرا ئامىدىن يە، ب چىكرنا گۆزك و جەرکا ب ناقت و دەنگە.

ۋاتە: دەمىن مروف حسىبەكن دكەت و ۋەكى مروفى ناھىت.

ئىدىيوم: تەكبايىت بامەرنيا.

ۋاتە: مەرىپىنا ھەروە و بى بنىات.

كەلەك ژ گۆتتەن ب دو رەنگان يان پتر دەينە گۆتن.

و ئەقە دىت ۋەكى رەنگە ھەقركمانىيەك دناقتا ھەبىت. و ھەر دەقەرەك بۇ دەقەرەكا دى ل قەلەم دەت، ۋەكى دى بىژن:

ئىدىيوم: گابىن ئەرزيا (ل دەقەرا دۇسكىيا).

يان: گابىن مكىرسىيا (ل دەقەرا مزورىيا).

ھندەك زى دىژن:

چىلا سلوبىن مطرب.

ۋاتە: كەسى فىرى تىشتەكى بىت. يان دەمىن ھندەك مروفى ل سەر تىشتەكى بىزار دكەن. ل سەر قى چەندى دىژن ئىكى گايەك برە بازارى دا بىرۇشپىت، ھەچىن دەت دەقەرى ۋى قەدكرو ل ددانىت ۋى دىژىن كا بى پىرە يان نە؟ دووماھىن ۋەلى ھات، ئەگەر ئىك نىزىك بىا، ھەر ۋى بخۇ دەقەرى خۇ قەدكر.

ئىدىيوم: شەلى شىخ مەمىيا (دەقەرا دۇسكىيا).

يان: شەلى مالا پاسى (بەمالەكە).

ۋاتە، ب تىن ئىك شەلۋالى نوى ھەبوو ، قىجال ھەر ھەلكەفتا با، دەھواتەك يان سەردانەك يان... دا چن ۋى شەلۋالى خوازىن و ھەلكەفتا خۇ پىن كەن.

ۋەسان كەلەك ئىدىيومىن دى ھەر ب ۋى سالىۋخەتن، ب تىن ناقت گۆھورىن تىدا بوو، بۇ نەمۋنە :

ئىدىيوم: كەلا باغەدرى.

يان: كەلا قومرىن.

باغەدرى: دكەقىتە ئىزدىخاننى

قومرىن (ھەرۇر): دكەقىتە دەقەرا بەرۋارى ژوورىا.

ۋاتە: كەلاپەكا ئاسىن و ناھىتە ستاندىن.

ئىدىيوم: ھەرچا گەقەرى.

يان: ھەرچا گارەى.

گەقەرى: دكەقىتە باكوورى كوردستانى.

گارە: چىباپەكى دەقەرا ئامىدىن يە.

ۋاتە: سالىۋخەتە بۇ كەسىن ب كەلەخ و مەزىن و كەشەفرىت، نەمازە بۇ ژنان پىتر ل كارە.

ژىلى فان ئىدىيومان، گەلەك دەقەرىن نىزىك زى كو دەقەرى پەيوەندى دگەل ھەين بىن كرىنە ئىدىيوم،

ۋەكى:

دەقەرا مووسل ،

ھەلبەت دەقەرا مووسل بۇ دەقەرى كەلەك يا گرىگ

رەنقەدانا فولكلورنى دەقەرا بەھىدىنان

ل نائف ئىدىيومان:

ئىك ئ ساخلىمىن ئىدىيومان، كۆل سەر ھاتىنە ئاقاكرن ئەو گەلەك لايەنن فولكلورى بخۇفە دگرىت، و گەلەك پەيقان دناف خۇدا ھەمبىز دكەت، و بىن بووینە پىشكەكا ئاقاكر بۇ وان ئىدىيومان، ئ وان لايەنان ئى

دەھوات دناف ئىدىيومان دا:

ئەگەر ئەم تەماشى ىزاقىن دەھواتان بکەين، ھەر ئ دەستىنكا خوازگىنىيان تا دوماھىيا دەھواتان، دى بىنن گەلەك ئ وان كرىاران بىن دناف ئىدىيومان دا كەھى بووین و بووینە پارچەكا گرنگ ئ ئىدىيومان:

- خازگىنى ھاتن:

دى بىئز، (فلان كەس) خازگىنىين تە بىت ھاتىن.

واتە: تۇ بۇ فلان تىشتى بى ھاتىيە داخوازكرن.

- نائف تەپرى گۆتن:

دەمى دچنە خوازگىنىيان، دەمى دى نەختى فەپىن،

مالا زاقای دى بىئز تە مالابا بوىكى:

نافى تەپرى خۇ بىئز،

واتە نەختى فەپىن كا چەندە؟

دناف ئىدىيومان ئى دا، واتە: كا تە چ داخوازى

(خوازگىنى) ھەبە بىئزە؟

- چەپا بوىكى:

دەمى بوىك دەيتتە فەگۇھاستن انەمازە ل بەرى و ل

سەر دەوارا، ئەگەر مالا بوىكى چەند يا نىزىكى مالا

زاقای بىت، لى دى ھەر دوپىرتىر بەن و ل چەپەكا دوپىرتىر

زفرىن، لەوما دىئىزنى چەپا بوىكى.

دناف ئىدىيومان ئى دا، واتە رىكەكا نە درست ھاتن،

رىكەكا دوپىرتىر، و دبىت رەنگە چەپ و چىرىبەك تىدا

ھەبىت، و يا بىن مفا بىت، بان ئى ئەگەر مۇرۇف ئ رىكا

راست دەرکەت، و بى ئەگەر چەپ دەتە سەر رىكەكا

دى يا دىئۆ بىن مفا.

- گۆزك ل بەر پىيا دان:

دناف دەھواتان دا دەمى ل بەرى بوىك دگەھاندە مالا

زاقای، دا كۆزكەكى پىرى گەنم و شەكرۆك و پارە و...

ل بەر بىن بوىكى دەن، گۆزك دىكەست و بچوپكا

بوو، نەمازە ئ لايىن بازىرگىنى فە، و مۇرۇف دىشەت بىئزىت

كو ھەر دىئۆ پىدانا دەقەرى بە، ب تايبەت دەقەرا

بەھىدىنان، لەوما چەندىن جھو دەقەرو كەسايەتى ل

مووسل بىن بووینە ئىدىيوم:

ئىدىيوم: خەسا مووسل ل نائف.

ئەف ئىدىيومە پتر ل نائف ئىزىدىيان ل كارە.

واتە: جەرام و ناھىتە خان.

ئىدىيوم: قىرى جەمام ەلى دچاقاندا.

جەمام لەئىل، بائىركەكە ل باشوورى بائىرى

مووسل، بى ب نائف و دەنگە ب كانىين ئاقىن

گەرماقى و قىرى.

واتە: كۆرە، بان نەدىتن.

پتر بۇ وان كەسمان ل كارە دەمى ئىك كارەكى شاش

دكەت، بان كارەكى نە ب دلى ھەمىيا، بۇ نەموونە

لاوہك بىت و كچەكا گەلەكا كرىت، بان نە يا

درست بىنت، دى بىئز.

ما قىرى جەمام ەلى دچاقا بوو؟!

ئىدىيوم: قىرى جەمام ەلى

واتە: سالۇخەتە بۇ كەسىن گەلەك رەش.

باكوورنى كوردستانى:

بۇ نەموونە،

ئىدىيوم: خەلاتى بىيانشىنيا.

بىيانش: دەقەرەكە ل باكوورنى كوردستانى.

واتە: ھەر ب نىن ب نائف خەلات.

ل سەر قى چەندى دىئۆ ئىك چووبوو وى دەقەرى،

خەلكى ئى گەلەك دىارى و نىشت دانى، لى دەمى دا

زىرىتەفە ھەمى ئى ستاندىنەفە.

ئىدىيوم: سەرى فەللى تىارىيە.

تىارى: دەقەرەكە ل باكوور، و گەلىن تىارىيا بى ب

ناف و دەنگە.

واتە: ئاسن رەق.

وہسان گەلەك ئ ئىدىيومان ھەنە، ل سەر گەلەك

جەھان، كو د تايبەتن ب دەقەرى فە، وەكى:

سماقا زىبارى، بەھارە ل يادەرەشى، بەھارە ل كەندە

گولى، ئاقا كىفلا، دى بىئى دەشتا دۇبانى يە و...

خو دوان تشستان وەردىكىن.
 دناف ئىدىيومان زى دا، واتە مزگىنىيا هاتنا كەسەكى،
 كو ژ مېژە نەپىتىن، يان گەلەك كىم يى ديارە، يان
 باوەر ناكەن يى ھاتى، و دەمى دەيت دى بېژن،
 كا گۆزكەكى ل بەر پىيا بەن!
 - دەپكا زاڧايە (مىناك):
 ھەلبەت وەكى ديار، دناف دەھواتان دا دەپكا زاڧاي
 گەلەك يا ب شۆلە، و ھەمى كار دكەڧىتە سەر
 ملين وئ، لەوما دناف ئىدىيومان زى دا، دەمى ئىك
 گەلەكى مژولى كارەكى بيت، و مەبەست زى پتر
 ژنە دى بېژن:
 تە چيە تو ھو يا مژول وەكى دەپكا زاڧاي؟
 - بويك ب دلن زاڧاي:
 واتە، دەمى بويكى دەينن يا گرنگ زاڧايە، و ب دلن
 وى بيت،
 دناف ئىدىيومان زى دا ھەر ب وئ واتاي دەيت،
 كارەكى ب دلن خودانى بيت،
 - كى بويك ئەو بەر بويك:
 واتە، مايتىكىن د ھەر كارەكى دا،
 ل سەر كىرارا دەھواتن بخو زى گەلەك ئىدىيوم پىن ل
 سەر ھاتىنە ئاڧاكىن،
 - رابوون چەپا، يان كەتن چەپا،
 واتە، گەلەك بەختوەر و ب كەيف، مىنا چەوان ل
 دەھواتان رادىتە سەمايى،
 - سەرچەمك بو ھىلان:
 واتە، ژەر دانان، يان رازى بوون ب يا كىمتر،
 - سەر چەمك گرتن،
 ل ناف دەھواتان دا واتە سەرى دەھواتن گرتن،
 ل ناف ئىدىيومان دا، واتە پىنشىنە و ب رىڧەبەر،
 - ئەڧە پىنشىڧە دەھواتە،
 واتە، بەلاپىن خرابىر ب سەرى ھاتن، كو دەھوات
 چەند يا خوڧشە، ئەڧ خرابىيا ب سەرى ھاتى مىنا
 دەھواتن بيت بەرامبەر ڧى كىرارا نوئ، كو ب سەرى
 ھاتى وەسان يا نەخوڧش،
 - دەھواتا مالا براھىمە،
 يان دىبېژن:

دەھواتا مالا (شموبىلكايە):
 واتە، كارەكى بىن سەر بەر ژ لايى ھندەكانڧە بەيتە
 كىن.
 - دەھوات شاراندىن:
 يان دىبېژن، دەھوات گەرم كىن،
 واتە، گەلەك دەھوات كىن، يان بەردەوام بوون ل سەر
 دەھواتن، گەرم كىن ل كارە بو ھەر كارەكى دى تر
 زى.
 - دەھواتا بابى (وى):
 دى بېژن، دەھواتا بابى (ڧلان كەسى) يە،
 واتە گەلەك ب كەبف و بەختەوەر.
 - تڧەنگىت دەھواتىيان:
 واتە، چ ژبوو نىنە، و ھەر ب تى ئمو دەنگە، ناڧرۆك
 يا ڧالايە، و پىشتى ھىنگىن چارەكادى بىدەنگىيە، يان
 ناخڧتن و گۆتېن بى وچ و بى ترخن.
 - ژن دان شوى،
 شوى كىن ئىك ژ بەڧىن دەھواتانە .
 (ڧلان كەسىن) شوى كى، يان (ڧلان كەس) دان شوى.
 ژن دان شوى د ناف ئىدىيومان،
 واتە، دى مېرى وئ كوژىت، ژن دى نەچار بيت شوى
 كەت،
 - بى دەۋل رەڧسىن،
 يان دىبېژن، بى زورنا رەڧسىن،
 واتە، كارەك نەنجام دان بى ھاندان،
 - سەر لنگەكى رەڧسىن،
 دناف ئىدىيومان دا واتە، گەلەك شادا، يان ل ھندە
 چاران بو بەترانىن زى ل كارە،
 - نە ل گۆڧەندى مل سەما،
 واتە، نە ل ناف بەحس و خەبەرا و خو ب شەھەرەزاىى
 دەردئىخىت،
 ئىچىر دناف ئىدىيومان دا،
 ئىچىرى زى جەن خو بىن دناف پەندا دا گرتى، و
 چەندىن گۆتن ل سەر وئ و رىكىن وئ بىن ئاڧاكىن،
 بەڧا ئىچىر وەكى نەوونە،
 - ئىچىر ھتگافتن،
 يان، ئىچىر كىن.

واتە: كار ھاتە ئەنجامدان، و زيانا وئ راست نايىتھە،
 يان كار چ باش و چ خراب ژئ چوو دەر.
 ھەلبەت ئىچىرى گەلەك رىك ھەنە، ژوانان جفت
 و تھەنگ، و دەمئ دئ ئىچىرى كەن، ل بەرى ھەر
 تىشەكى دئ سىتېركئ ل ئارمانجئ گرنئ:
 - سىتېرك ئى گرتنئ:
 دناف ئىدىومان ژئ دا واتە: ئىخستىن بەر ئارمانجئ، و
 دقئىت ب ھىنگىئىت. درىكئ ب دانىتئ بىنى وئ ھائ
 ژئ بىت، لئ گەلەك چاران سىتېركا وئ ھەرەھ دچىت
 و لئ نادەت. يان تھەنگا وئ كەچ دكەت.
 - كەچ كرنئ:
 واتە: لىنەدان، يان نەھنگافتن.
 دناف ژيانا كوردەوارىن دا ئىچىرا كەوان ژ گرنىكترىن
 ئىچىرانە، لەوما پەيغفا (كەو) جھئ خۇ دناف
 ئىدىومان دا گرتىيە:
 - كەو ف دارى كەت:
 واتە: تەفەزا و بئ بزاف كرن ئەو كار بۇ چىئوو.
 - كەوك د پكى دا قەبىنئ،
 واتە: وئ ژئ دقئىت شئوى بكەت.
 - كەو و خەو چوونئ:
 واتە: كەسەكى دناقبەرا دو دەستكەفتىيان و ھەردو
 ژ دەست بچن.
 - قەب خاستنئ،
 قەب قەب: دەنگئ كەوئ.
 واتە: شەر خاستنئ، وەكى چەوان كەو قەبىن ئىك
 دخوازن و داخازا شەرى دكەن.
يارى دناف ئىدىومان دا،
 ب دەھان ئىدىوم بىن ھەبئ، ئاقئىن بارىيان بىن دناف
 خۇدا كەھى كرىن و بووینە پارچەك ژ ئىدىومان:
 - يارىن دادا ھەرچ:
 ئەو جۇرە يارى ئە، كو رەنگە ئىشانەك دنافدا بىت،
 ئەقە ل كارە بۇ وان ترانىن ئىشان تىدا بىت.
 - يارى ل سەر دو وەرىسان كرن، يان دىئژن ل سەر
 جەفت وەرىسان:
 واتە: نەمان ل سەر چ رىك و رىيازىن نايىت، يان ھەر
 رۇزەكى رىبازەكە، و دىبىت بۇ خاپاندئى ژئ ل كار بىت،

دناف ئىدىومان دا واتە: گەھشتن ب ئارمانجئ،
 دەست كەفت ب دەستقە ھىنان.
 - تەبرى ئىچىرى:
 واتە ئارمانج ھىنگىف، يان بئ چئ دىبىت كارەكى
 دەست نىشان كرى ب ساناھى بكەت. گۇتئا كوردى
 دىبئزىت: تەبرى ئىچىرى ئكلئ وئ بئ خارە.
 - ئىچىرا ژ دەست فرئ: ھەقدژئ ئىچىر كرنىيە دناف
 ئىدىومان.
 واتە: دەستدانا دەستكەفتىيان.
 - ئىچىرا گورگئ:
 واتە: ل ھندە رۇژان گەلەكئ برسىيە، ل بەرامبەر
 ھندە رۇژان گەلەكئ تىرە.
 ئامىرەتىن ئىچىرى وەكى نەموونەكا دئ:
 - نەپك ل بەر دانانئ:
 واتە: بويسە دانان، پلانەك دژئ دانان بۇ ئىخسىر
 كرن كەسەكى، بزاف كرن بۇ ئىخستىنا كەسەكى،
 يان گرتن و ئىخستىنا وئ دەرافەكئ تەنگ دا و ب
 رىكەكا نايىت.
 دناف فان رەنگە ئىدىوماندا دىبىت گەلەك پەيغىن دئ
 ژئ ل شويئا تەپكى ل كارىن، بۇ نەموونە:
 (تۇر، خەفك، داف و... ھتد).
 - رويغىن چ تەلھا ئە:
 يان: ناكەقبتە چ تەلھا:
 واتە: ناھىتە خاپاندن و دەسەردا بىن، يان زىرەك و
 فېلپاز و شەھەرەزا.
 - كورى كەتن جەفت تەلھا:
 واتە: دخەما چ نىنە. دئ شىت خۇ ب ساناھى
 ژ ئاستەنگ و گرفتارىيا دەرىياز كەت. دئ شىت
 سەرەدەرىن دگەل ئارىشا خۇ بكەت.
 - كەتن داقا:
 واتە: كەتن دناف بىسىدا، ھاتە گرتن، يان ئىخسىر
 كرن، تووش بوون.
 - كەوئ داقا:
 دئ بئژن: ئەز) نە كەوئ داقىت تەمە.
 واتە: تۇ نەشىنى ل سەر من زال بئ، يان من ب خاپىنى.
 - تىر ژ كفانى دەرکەتن،

كو دوو لايەنن ان پتر پىنگەھ ب خاپىنت، و ۋەسان بۇ ھەر كەسەكى جودا جودا خۇ ديار كەت، كو يىن دگەل وان. لى ئەو بخۇ ب تنى يى دگەل بەرژەۋەندىين خۇ.

- يارى كىرن،

بان دى بىژن، تەبەلانى كىرن،

دناف ئىدىيومان دا دى بىژن، ما ئەم ياريا دكەين!

يان، ما ئەم تەبەلانى دكەين!

ۋاتە، ئەو كارە پى سىستى و ترانە تىدا نەبى، بەلكى كارەكى ژ دنە.

- يارىين بچويكا،

ۋاتە، نە بىنە جەبى، كارەكى مەرن ب سىكى ۋەرگرتن. دى بىژن، ما (فلان ئشت) يارىيت بچويكانە!؟

ۋەسان گەلەك ئىدىيوم ھەنە، كو ناقى چەند يارىيان تىدا ھەين، مينا ياريا كابان، كو يارەكا ب ناف دەنگا كەفنا دەقەرى يە، ھەر چەند نھو بەر ب نەمان قە چوويە.

- كاب ھاتن،

ۋاتە، ب بەخت و چەنس، يان بەختى سىپى.

- كاب كىرن ناف كاپا،

ۋاتە، مابىنكىرن و ۋى چ ماف تىدا نە.

- كابى خىلە، چەوان ب ھلاقىژى، دى كەقىتە سەر چكى خۇ،

ۋاتە، شەھەرەزايى، يان كەس نەشېت فندو فىلا لى بگەت.

- كاب ھەمى گاڤا تەھىە،

يان ھندەك دىبىژن چكەبە،

ۋاتە، كاب ھاتن، يان ھەردەم پى سەرگەتى.

ياريا كىل و بىلانن ژى ژوان يارىيانە جەبى خۇ دناف ئىدىيومان دا گرتى،

- كىل شكاندن،

دى بىژن، من كىلا خۇ شكاند.

ۋاتە، نارمانچ ھنگافتن،

- كىل و بىل بوون،

ۋاتە، ھنگافتن نارمانجەكى يان پتر و پىنگەھ.

- دو كىل ب بەرەكى ئىخستن، يان شكاندن،

ۋاتە، ھەر كىل و بىل،

ۋەسان گەلەك يارىين دى ژى ھەر مېھقانين ئىدىيومان،

چاف زلكانى چاف زلكانى يارەكا زارۇكانە، ل بەرامبەرى ئىك دراۋەستى، و دىبىرنە چاقىن ئىك، كا كى دى بەرى كى چاقىن خۇ نقىنت؟

دناف ئىدىيومان ئەقە پتر بۇ دوو ئەقىنداران ل كارە (كچ و كوران)، دەمى ل بەرامبەر ئىك دراۋستى و ل ئىك دىبىرن.

- چىنگ دان، ئەقە يارەكا بەرەلاڧە،

دناف ئىدىيومان ژى دا، ۋاتە، گەھشتىن ب نارمانچى، ئىدىيومانەكا دى ھەر ب قى واتايى يا ھەي، كو ژ ياريا دامانن يا دەرگەتى،

- گەھشتىن دامى، گەھشتىن نارمانچا ۋى دقىت ب چ رىكا ھەبى،

- شەمو شەمو، يان بوون شەمو شەمو، يان شەمو شەمو پى كىرن،

ۋاتە، دەمى كەسەك دىبىتە پىترانك و تەشابتە،

شەمو شەمو ژى يارەكە دناف دەھواتادا دكەن،

- كىكا مېرە يا ب زنجېرە،

نېشاننا ترسىبە، ھەر رۇژ گەف و ترساندن، ھا دى كەت و ناكەت، و پى ل بەرامبەر ھەر پى د مەترسىبى دا، ئەف كىريارە يا دناف ياريا (ئو شقانۇ... دا ھەي.

- كىك و مىشكن ۋاتە،

ۋاتە، دوژمنى، ژىگەھ نەبوون، كىك و مىشكانى يارەكا زارۇكانە.

- كەتن بەر شەق و حلۇكا،

ۋاتە، ھاتن قوتان و لىدان، يان ھاتە لىدان و دەلىڧا بەرەقانىن نەبوو.

دناف يارىيان، شەق و حلۇك كىريارەكە دناف ياريا (دارو ترانى) دا،

- گورزو گورزو،

ۋاتە، درب دانان ۋەكى چەوان ئەف كىريارە دناف ۋى ياريا ب ۋى ناقى ھەي ددانن.

- گورزى كۆرە،

ۋاتە، دانانا درەكى، يان تەھنگەكى بىنى دەست

نېشان كرنا ئارمانجى، و ف كوپرئ بكهفېت درسته.
 - گۆيا بىر كاشۇيان،
 واتە: كەسەكن نەپەسەر و ھەرى ئىداي، يان نېشانە
 بۇ تېرىن خەلكى.
 كاشۇيانى زى يارىكە فولكلورىيە، كو گۆبەكا دناڧدا
 ھەي.
 - كوتى لىدان،
 دناڧ يارىيان دا كرپارەكە دناڧ ياريا (كوتيانى) دا،
 دەمى ئارمانج ب جە نەھىت.
 دناڧ ئىدىومان دا واتە: ئەنجام نەھنگاقتن. ئە لىدان،
 كەچ كرىن.
 - ھەمى گاڧا يى ل بىر گۆكى،
 واتە: ھەردەم يى كەتتېيە، و چ بزاڧ زى ناھىن.
 - رىكا مامو چېچە،
 واتە: دەلىقەدان بۇ دەرىاس بوونى، ئەڧ چەندە
 جارجاران يا دناڧ ياريا (چىزانى) زى دا ھەي و د
 ئىدىومان زى دا ھەمان ئەو دەلىقەيە.
 - وپقاننى كرىن،
 دناڧ ئىدىومان دا واتە: جار جاران دياربوون و جارەكادى
 بەرزەبوون.
 دەمى ديار دىت و ھەر زوى بەرزە دىتتەڧە دى بىزنى،
 ئەڧە تۇ وپقاننى دگەل مە دكەي؟!
 ئەڧە زى يارىكە بۇ زارۇكىن گەلەك بچويك، كو
 ھىش ب سەر پيا نەكەتېن دكەن، و پتر زىوو دكەن دا
 ب كەنە كەنى.
 - بزدەم بادانى يە،
 ئەڧە يارىكە دەستېتېكىيە بۇ ھەندە يارىين دى.
 دناڧ ئىدىومان دا واتە: پىنگاڧىن ھىدى ھىدى، يان ب
 دلى خۇ ب رىڧە چوون.
 - بىن ئاڧكى چوون،
 ئەڧ چەندە ديارىيان دا يا ھەي. دەمى ھەندەك خۇ
 دىخنە ئاڧى، و خۇ ئىدا نغو دكەن و دچن دا ھەڧالين
 خۇ ب دزىڧە بگرن.
 دناڧ ئىدىومان زى دا واتە: ب دزىڧە. يان ب رىكەكا
 ھونەرى، يان ب رىكەكا خاپىنوڧك.
 - بىن كەڧشانى:

يان: ل بىن كەڧشانى چوون،
 ئەڧ چەندە دناڧ ئىدىوماندا شەرە. لى ل ھەندە
 جارن دى، ۋەكى يارى زى ل كارە بۇ ديار كرنا ھىزا خۇ،
 - بەرىك دانان،
 يان دىيۇن، پى ئالينك دانان،
 واتە: پلان و نەخشە دانان بۇ كەتنەكا ئىكى، يان
 ئېخستنا وى، يان ئاستەنگ بۇ چېكرن.
 ئەڧ چەندە ھەندە جاران ۋەكى يارى زى ل كارە،
 - پىشى نىنوئە،
 دناڧ ئىدىوماندا واتە: دەستېتېكەكا نەرم و رەھەت،
 پاشى دژواری و درب دانان،
 ئەڧ چەندە يارىكە، باراپتر مەزىن دگەل زارۇكان زىوو
 كەنىن دكەن،
 - جەھ بەلاڧ بوون،
 دناڧ يارىيان دا، واتە دوماھىيا يارىيان،
 دناڧ ئىدىومان زى دا، واتە دوماھىيا ھەر تىشتەكى، دا
 ھەر ئىك بۇ خۇ بچىت،
 - سابىنا رەڧى يە،
 واتە بەرامبەرى ب پاشى و خرابى، من ھەلگەرە دى
 تە ھەلگرم، من دانە دى تە دانم، و ئەڧە يارىكە
 كوردەۋارىيە، كو ئىك ل بەرامبەرى ئىكى رادكەت و
 ددانىت و دناڧ ئىدىومان زى دا ھەمان واتا ھەيە.
 - غارو بەزانى،
 كارو خەبات كرىن، زىوو كا كى دى ل بەرى گەھىتە
 ئارمانجى، مىنا دەمى غاردانى دكەن،
 - لەعب و لىت زۇ خۇ چېكرن،
 يان دىيۇن: كەتن لەعب و لىتا،
 واتە: فندو قىل كرىن،
 - ھۆلانى پى كرىن،
 دى بىيۇن، دى ھۆلانى پى كەم،
 واتە: دى باش قوتەم.

ستران و ئامىرىن زەنىنى دناڧ ئىدىومان دا:
 چەندىن ئىدىومىن كوردى، ھىڧىنى وان يىن زىستران و
 مقام و ئاوازو ئامىرىن زەنىنى ھاتىنە ۋەرگرتن، ۋەكى:
 - بار دان ب بەندەكا مقاما:

دناڧ ئىدىيوماندا واتە ھەروە (پەروە) چوون. يان بىن نەزانىت بازاران بىكەت.

- مقامىن رۇژى ل دووڧ رۇژى:

واتە: ھەر ئىشتەك ل دووڧ رۇژا خۇ.

- تەويك دان،

ئەڧ چەندە دستراناندا بىن ھەين، پىشتى مقامما دىيژن ھندەك تەويكا دەن دىيژن: تەوووو... -

دناڧ ئىدىيومان ژى دا واتە: ب دلى و رازى بوون. يان پىشتەفانى كرن.

- ھەمكو ھەيرانو:

واتە: خۇزى دان بەر دلى.

- بىن چوويى... -

دناڧ ئىدىيومان واتە: بىن بەردەوامى بى دەت.

يان: بىن بەردەوامە ل سەر گۇتتا سترانان بى راوستان وەسان ئەڧ چەندە بۇ گۇتتا چىرۇكا و ناخمتىن و ھەر ئىشتەكى گەلەكى پىڧە مژوبل ژى ل كارە.

- قىر كرن:

دئ بىژن (فلان كەسى) بىن قىر كرىن...

يان دىيژن: بىن قىر كرىيە سترانا... -

واتە بىن مقام و سترانا، يان ھەر ئىشتەكى خۇش دىيژىت.

- ئاواز گۇتن:

يان: دل سەد ئاواز گۇتن:

ئىشتەك تە ب ئەشكەرايى گۇتن. يان گومان ئاخفتنا وى دا ھەبىت، نە بىن ئىك دل و پىشت راست.

- بلويل بۇ گاي لىدان:

واتە: بىن مفا. ھەر وەكى چنە. يان چ تىنەگەھىشتن.

- بلويل لىدان:

خۇش گۇتن:

واتە: ل دووڧ چوون ب ساناھى.

دئ بىژن: (فلان كەس) ل دووڧ بلويلا وى چوو.

- دزى ب بلويل:

يان: دزى ب زەنگل:

كرنا كارىن خراب ب ئەشكەرايى و بى پەردە، و نەڧەشارتى.

يان: ئىكى نەزانىت دزىيا بىكەت، يان دزىيا وى زوى

ئەشكەرا بىت.

- دھۇلا دگەلى داىە:

واتە: دەنگ قەدان. يان ھەمى پىن ئاگەھدار بوون.

- دھۇل قوتان:

واتە: بەسن و مەدخە كرن.

- دارى دھۇلى يە:

واتە: دەنگ قەدان، بەحسن كرن.

- لىڧ دودك بوون:

واتە: سالىۇخەتە بۇ كەسىن لىڧ ستوپر.

- بۇ زىنا دەستاندا:

واتە: دەستاندا رۇن بوون. نزانىت دئ چەوان

چارەسەر كەت.

- زىنا شكاندن:

واتە: دەق شكاندن. خۇشى بۇ نەھىلان، يان سىست

كرنا ھاندانا ئىشتەكى، كو ئىك ھەز ژى بىكەت.

چەك دناڧ ئىدىيومان دا:

كورد دىيژن: (چەك مېرى ل بالگەھى مېرى بى باشە) و ژيانا كوردان وەسان يا خواستى كو چەك

ھەر دگەلدا بىت و دگەل بىژىت، چ بۇ بەرەفانىن و چ بۇ راف و نىچىران و... فنى چەندى ئىكا ھند كرىيە

كو بىيە پارچەك ژ زمانى وى ژى، كو دناڧ چەندىن ئىدىيومان خويا و بەرچاقە... تڧەنگ و شىر و تىر و

رم و خەنجەر و كەمەر و كىمان و... نموونە ل سەر وى چەندى:

- تڧەنگا نەمويە:

واتە: بەسنا ژ قەستا دكەت، پوف دكەتن.

- تڧەنگ بىن قالا كرن:

واتە: دەست رىژكرن، ھەتا چ فېشەك نەمان. چى يا

ژ دەست ھاتى كرن.

- تڧەنگ ھەر يا سوپار:

واتە: ھەرى ب شەر، يان ھەرى بى بەرھەڧ بۇ شەرى.

- تڧەنگىت دەھواتيان:

واتە: چ ژ بوو نىنن، ھەر ب تىن دەنگە و پىشتى

ھىنگىن چارەكادى بىن دونكى. گۇتتىن بىن وچ و بى

نرخ.

دېيارە تە بىن فەرەنكا خوارى (وەكى كەقنە باوهرى).
 - بۇ خەسسىي گۈتن;
 ل دووفا كەقنە باوهرىيىن كوردى دا ئەگەر ئىك يىن
 نەساخ بىت و ب تايىبەت ئەگەر پەرسىيە لى بىت، و
 بچىت بىزىتە ئىكى پەرسىيە ل من. دى بىزىن: ھەرە
 بۇ خەسسىيا خۇ بىزە. واتە بلا بەرسىيە بۇ وئ بچىت.
 - خەفت بەر ل دووفا را ھاقىتن;
 واتە: نەقىيانى، و ئەقە دناف كەقنە باوهرىيان دا يا
 ھەى.
 - بىنھنشىكا خىرى،
 يان: بىنھنشىك ھاتە سەر.
 واتە: راستى، پىشتەقانى. ل دەمى دوو كەس دناخىن
 و گۈتتەكى گومان ل سەر ھەبىت و دوى دەلىقىن را
 ئىك ب بىنھنشىت. وەكى كەقنە باوهرى دى بىزىن
 ئەقە بىنھنشىكا خىرى زى ھاتە سەر.
 - خەسسا مووسىل ل ناف،
 واتە: حەرام و ئەقە پتر ل ناف ئىزدىيان يا بەرىبەلاقە.
 - خەسسىي ھەز زىن كىن;
 واتە: ب بەخت. دەمى ھندەك دى دەست پى كەن كو
 دى خوارىن خوون و ئىك ل سەر ھەبىت دى بىزىن;
 دى وەرە خەسسىيا تە ھەز ز تە دكەت.
 - شەپتانى ب دەپك;
 واتە: كارىن گەلەك خراب كىن.
 دناف كەقنە باوهرىيان دا دىزىن گەلەك جورىن
 شەپتانان بىن ھەين. كارى ئىك ز وان ئەو ھەمى
 مروقى بسۇرمان ز پىرقە دەمىز دەپەكى ددانىتە بەر
 دا پەشكىن فەپەشەنە وى و بى نقىز بىت و نەشپىت
 نقىزان بکەت.
 - كولاقى ئەجنا د سەرى;
 واتە: سىرىم. كەس ناپىت. كار ب ساناھى ب
 دەستقە دەپىن.
 - ھەمى تە ز ھەمى من درىزىز;
 دەمى ئىك دى ئاخىتتەگا دەست نىشان كرى بىزىت،
 و بىن ل بەرامبەرى وى زى ھەر دا وئ ئاخىتتىن بىزىتن.
 ئەو دى بەرسىيە دەت و بىزىتن: ھەمى تە ز ھەمى
 من درىزىز.

- دەستەكى شىر تىدا و ئىكى تىرتىدا;
 واتە: شەرۋكە. ھەز ز شەرا كىن. نامادە بۇ شەرى.
 - دەستكى شىرى و تىرى بوون;
 واتە: ب ھەمى رەنگان خۇ گوھورىن.
 - خۇ ل شىرى دان;
 يان: خۇ ل شىرى خويى دان;
 واتە: ھەقركمانى. نە پىگىر بوون.
 - داوھشاندا شىرى شىن;
 واتە: دانانا درىن كوشىتن.
 - دىن شىرى (وى) را چوون;
 واتە: ل بەر حوكم و دەست ھەلاتا وى
 - شىر چەم و چەم چوون;
 واتە: شىر بلند بوون. يان خودان شىيان و دەست
 ھەلات.
 - كەلەخ ب سەرى پما فەكىن;
 واتە: دەست كەفتى. ئىچىر كىن.
 - نان ب سەرى پما فەكىن;
 واتە: گرانى. كولى بوون.
 - تىر ھاقىز;
 واتە: چاف ھاقىز.
 - خەنجەر ھوسىن;
 واتە: كاركىن بۇ شەرى. يان: بى سىبەرا ئىك ب تىر
 دەنگىش.
 - كەمەر بەستىن;
 واتە: خۇ بەرھەف كىن بۇ شەرى. يان: شەر و شۇر
 و لىكدانە.
 - كافلان زراف;
 واتە: گەلەك ب خۇ خورپىن.
 زىدە بارى گەلەك ئىدىومىن دى ھەر ل سەر چەكى.
كەقنە باوهرى:
 گەلەك كەقنە باوهرى بىن ھەين كو بووینە پشكەك
 زىدىومان، بۇ نموونە:
 - بىن فەرەنگ خوارن;
 يان: بىن قازانى خوارن;
 واتە: باران و بەق بارىن ل دەھوانا كەسەكى.
 ئەگەر ل دەھوانا ئىكى سەفا ئىك بچىت دى بىزىن;

- دەق بىننان:

واتە: نە ئاخفتن. يان گىردانا دەقى.

ئەق چەندە با ژ وىزى ھاتى دەمىن ل رۇتاقا ھىندە پەز بەرزە دبىت و دەمىنە ل چۆلى. خودانى پەزى دى چىتە نك ئىكى و باراپتر مەلاپە، دا دەقى گورگى بىنىت، و دى چەقۇكەكى دەق قەكرى دەتە قى. مەلا دى پىقە خويىت و دەقى چەقۇكى گرىتەقە. نىشانانا دەقى گورگىيە (دەھبەيە).

وھسان گەلەك ئىدىومىن دى ژى ب قى رەنگى ل سەر كەقنە باوھىربان ھەنە.

خوارىن دناق ئىدىومان دا:

وھكى دبار ب دەھان خوارىن كورمى ھەنە و ئەو ژى يىن بووينە پارچەك ژ ئىدىومان (ترىشك، كوتلك، سلك، ئاسويىدە، دۆرك، كولىچە، دەو، پەلاق ماش و... يىن مايسى):

- دل ل ترىشكى ھەيىن:

واتە: ھەز كىر بۇ كارەكى تاپبەت.

- ژ ترىشكى كوتلك بەسە:

واتە: تىشەكى گىرنگ.

- سلك ژى (قىيان) و كوتلك ژى:

دى بىژن: سلك ژى دقېت و كوتلك ژى دقېت.

واتە: ھەمى تىشە بۇ خۇ ب تى دقېن. يان رەنگە زك رەشىبەكە.

- ئاسويىدە نەخارن:

واتە: چو ژ دەستى نەھاتن. دەست كورتى، ژارى.

- ھەز ژ (ھەژ) ئاسويىدا كىر:

واتە: تىشەن ب دەست نەكەقېت. بۇ خۇزىيا دلى دەيتە گۈتن.

- پەلاق خارن:

يان: پەلاق ماش خارن:

واتە: خۇشى. زەھمەت نەدېتن.

- سە ژ كولىچا نە رەقېن:

واتە: كەس ژ خۇشىيا و خوارىن خۇش نا رەقېت و خۇ نادەتە پاش.

- (دېئىتە) نانى پەپىشك:

واتە: بچويك، زارۇ.

- دۇركا ب دۇن:

واتە: ھەمى تىشە ل ھەمى دەما بۇ مروقى دروست ناھىن. دى بىژن:

دۇركا تە ھەر با ب دۇن نابىت.

- دەويىنا ب پىنگە:

واتە: خوارنەك، يان كارەكى بىن سەر و بەر.

- دەوى ياسى بوون:

واتە: دەوى رۇھن. يان ئافەماسنا رۇھنا ھەمى ئاف.

- دەوى جەرياندى:

واتە: تىشەكى دىتى و بىناى و ھاتىبە تاقىكرن باشترە. گۈتن دېئىت:

دەوى جەرياندى چىترە ژ ماستى نە جەرياندى.

- گىلما گافانى:

واتە: خوارىن دناق ئىك دا و باراپتر گەلەك د بىن سەر و بەرن.

وھسان گەلەك ئىدىومىن دى ھەنە كو خوارىن و تىشەن پەيوەندى ب خوارىن قە ھەين بوويە بىناىن وان... ھىگقىن، دانقوت، گىرار، كەباب، دۇشاق، كادە، ساقار، سىقرە و... يىن مايسى.

رېستن و چىن دناق ئىدىوماندا:

رېستن و چىن و كارىن دەستى ئىك ژ پىدقېبىن ژمانا كوردان بوون و نەو پارچەكە ژ فولكلورى وى و ئەو ژى يىن بوويە پارچەك ژ ئىدىومىن دەقەرئ مىنا:

- خراب رېستن:

واتە ساخلەمىيا خراب و بەرەق نەباشبوونى قە چوون.

- گلۇلكا ئالزىاي:

واتە: تىك شىلان. يان تىك نە گەھشتن. چ سەرەدەرى نەدېتن.

- گلۇلك ھەلچىن:

واتە: كار ئەنجامدان. يان كار بەرىگقە ھاتن. دروست بوون.

- د تەقنى نەگەھشتن:

واتە: د سەرۋەر و كاودانى نە گەھشتن.

- خودانى خۇ و دۇخىنى;
 واتە: خودان دەستكەتى و بارابتر ل سەر حسابا
 ھندەكانە.
 - ژ كومی ھەنا شىمى;
 يان دىيژن، ژ كولاقى ھەتا پىلاقى.
 واتە: ھەمى، ژ سەرى تا بنى، سەرانسەر.
 - ساق و گۈرە گىزىدان;
 واتە: خۇ بەرھەق كىن، چ بۇ رىكەكا دوىر، يان
 شەرەكى يان...
 - سەرى وەرىسى بۇ وى بوون;
 دى بىژن، بلا سەرى وەرىسى بۇ تەبىت.
 واتە: ب دەستقە بەردان و گەلەك ل دووق تىشتەكى
 نەچوون.
 - زەرى ژ مېزەرى (مەحفىرى) كىم;
 واتە: كېماسىمەكا كىم دا ل سەر تەمام بىت، گۈتن
 دىيژىت;
 زەرى ژ مەحفىرى كىمە.
 - بەرك بىن بەرىك;
 واتە: ھەز ژ ئىك كىن (بۇ كچ و كوران)، گونجاندىن
 دگەل ئىك.
 وەسان چەندىن ئىدىومىن دى، مىنا گوىفك و چانتك
 و...

چاقان دىتن، و ئەف چەندە دناق چىرۇكەكى دا ھەبە.
 - جالى زەمبىل فرۇشى;
 واتە: نەخۇش حال.
 - پىرا ب فندو فىل;
 واتە: شەھرەزا و خاپىنۇك
 - كولىلکا دەرى كانىن;
 واتە: ئارمانج دانانا ھەرۈە، د خەبال و ئاشۇبىن
 خۇشىن بى بىيات دا ژيان.
 - كىسكىن عىسىن يە;
 واتە: ۋەكى خۇ مان، نە قەلە و دىبىت و نە لاواز، از
 سەرھاتىن عىسىن دەلايە).
 - مىرم بوورى;
 واتە: بەشىمانىيا بى مفا، (ژ سەرھاتىن عىسىن
 دەلايە).
 - سىتو كەتن گىرنا گۈلكى;
 واتە: كەتن دناق گىرناگىن دا، ژ تەنجامى كارىن
 ژ خۇ مەزىتر كىن.
 - سەرك يادان;
 واتە: لىقەبوون، خاپاندن، ھىجەت گىرتن، بەھانە دىتن،
 وەسان گەلەك چىرۇك و سەرھاتىن فولكلورى و
 مېزۋوىسى ژى.

چل و بەرگ دناق ئىدىوماندا:

گەلەك ژ چل و بەرگ و پىلاق و ئەو تىشتىن ل بەر
 دكەن ژى بووینە ئىدىوم;
 - ئىنسان دارى لباسىيە;
 واتە: مرقۇف ب چلكان بى ديار و پىشكىشە.
 - ھەچىن ھات، (چوون) دىن قاپىتى قە;
 واتە: ل دووق رۇژى و كاودانى و بەرژەۋەندىن خۇ
 چوون.
 - باش دىپچۆلكى پىچان;
 دى بىژن، باش دىپچۆلكى نەھاتىيە پىچان.
 واتە: نە باش، نەپەرۋەردەكرى.
 - كراسى درىژ بۇ كەركرن;
 واتە: باشى و قەنجى بۇ حساب كىن.
 - كالك و گۈرە گىزىدان;

چىرۇك و سەرھاتى دناق ئىدىوماندا:

چىرۇك و سەرھاتىن كوردى ژى پىشكەكن ژ ئىدىومىن
 دەشەرى;
 - كورى چىرۇكا بوون;
 واتە: زوى مەزىن بوون.
 - چىرۇكا رۇستەمىيە;
 واتە: گەلەك درىژ بوون.
 - چىرۇك و چىقمانۇك گۈتن;
 واتە: گەلەك درىژ بوون.
 - چىرۇكىت مارا;
 واتە: ب دومامى نەھاتن.
 - چاقىت زىق و كورىا رەق;
 واتە: پىقە چوون پىشتى نموونەكى خراب ل بەر

واتە: خۇ بەرھەققىرىن، يان دەستىپىنكىرنا كارەكى.
 - پىئلاڧ ژ پىنخاسى خاستىن:
 واتە: خواستىنا ئىشئەكى ژ كەسەكى ئەو ئىشت ئەيى.
 - ئاخفتىن ژ بىن شائىكى دەرگەتن:
 واتە: ئاخفتىن ژى چىنكىرن.
 - كىرن شەكالى:
 دى بىژىن دونىا كىرە شەكالى و كىرە پىن خۇ.
 واتە: چ خەم ژى نە ھەلگىرتىن.

چاندن و گەل و پەلئىن چاندن دىناڧ ئىدىيوماندا:

گەلەك ژ زاراقىن چاندن، يان ئامىرەتىن چاندن و كاروبارىن دى كو ل دەڧەرى ل كارن ژى بوويىنە ئافاكەرتىن ئىدىيومان مىنا:
 ژ ئامىرەتان:
 تەڧەر، تەڧىشى، بىرك، مەرك، داس، بىر، گىسن و... ھتە.
 ژ كار و كىرارا و جھا و ئەو ئىشتىن پىن دادگىرن:
 جۇخىن، بىدەر، مەلۇكە، پىرئە، ھەلامەت، سەلەك، سەڧىك و... ھتە.
 - چار (سەد) گىسن كىرن:
 واتە: گەلەك كىرن و كىرنەڧە.
 - مەلۇكە ل پىرئە نەراپوون:
 واتە: چ ب دەست نەكەتن. دەستكەڧتى ژ ڧالاهىيا نەھاتن.

- ئافا دەسەلكى يە:
 واتە: ئىشتىن مڧال دووڧ نەبىت. يان پالى پويىشى.
 - ئاگرى بىن جۇخىننى:
 واتە: كەسەكى بىنڧە بىتە ڧتەنچى و بەرزە، خاپىنۇك (ئاگرى بىن كايى).
 - تەڧىشىن بەرى خۇ:
 واتە: ب تىن بۇ خۇ دكەت و بۇ خۇ دڧىت. ژك رەش.
 - ھەلامەتى ناف گولبەرۇزا (بىرنجى):
 واتە: گەلەك كىرتى. يان راوەستىيان و بىن لڧىن.

نان پاتن و گەل و پەلئىن وى دىناڧ ئىدىيوماندا:

نان پاتن ژ كارىن سەرھەكىيىن ژىانى نە، لەوما بوويىنە

پارچەك ژ وى ژىانى و پارچەك ژ زىمانى رۇزانە.
 ئەگەر ئەم ل قىن ڧەرھەنگۆكى بىنيرىن، دى بىن ب دەھان پەيڧان جھىن خۇ دىناڧ ئىدىيومان دا گىرتىنە، ب ئايىت پەيڧا (نان) بخۇ، كو پىر ژ (۵۰) ى ئىدىيومان پەيڧا نان ھەمبىز كىرىبە :
 - بىن نان و خوى:
 واتە: بىن ئەخت و بار. قەنجى نەزان.
 - نان ژ دەڧى سەمى رەڧاندن:
 واتە: پىس، نەمەككار.
 - ناننى گوھ شۇرىن خارن:
 واتە: ھەمى كارىن كىماسى ل سەر خۇ قەبىل كىرن، ژبوو زكى.
 دەسان گەلەك پەيڧىن پەيوەندى ب ناننى قە ھەمىن بوويىنە ئىدىيومان كوچك، سىل، ھەڧىر، تەنوير و... ھتە.

- تەنويرا جەھنەمى:
 واتە: گەلەك گەرم.
 - ھەڧىر گەلەك ئاف ڧەخارن:
 دىبىژن، ئەڧ ھەڧىرە دى ئافى ڧەخوت.
 واتە: چىر درىژبوون ودرىژ ڧەكىشيان.
 - ئاگر ل بىن كوچكى نەھاتن ھەلگىرن:
 واتە: ھەزارى. يان ئىشتەك دىخانى ڧە نەبى(كوچك) بۇ گەلەك كارانە.

دەوار و كار و بارىن وان دىناڧ ئىدىيوماندا:

ئەڧە ژى ڧەرھەنگۆكەكا بەرڧرەھا دەڧەرى بە كو بوويە پارچەك ژ ئىدىيومان:
 كورتان، ھافر، جھۆرك، سىنك، ھەڧسار، وەرىس و... ھتە:
 - كورتانى دەجالى:
 يان دىبىژن: قەرتى دەجالى:
 واتە: گەلەك پىڧەمان و بىن نەجام (خراب بوون).
 - جھۆركەك بەرا دا سەر:

واتە: كوشت ژ بىرسان.
 - ھەڧسار كىرن:

- كىر گەھشتىن سەر ھەستى؛
- واتە، نەچار كىر، ئەنگاڭ كىر.
- گۆزك و مەسپىن قىك كەتن؛
- واتە، چ چى نەبوون.

جوانكارى و ئويشتن و قەشويشتن دىناق ئىدىيوماندا:

- بابەتەكىز دى يىن كىرنگە دىناق ئىدىيومىن دەقەرى دا؛ (كل، كلئ سىحانئ، كىلدان، گوھار، گوستىرا، سابىن، تاس و جەمام و... ھتد) چەندىن پەيىقىن دى بووينە ئىدىيومىن دەقەرى؛
- كل د چاقا وەراندن؛
- واتە: قەنجى لى كىر، جوان كىر، باشى دگەل كىر.
- (ژئوي) تل ل بن كىلدانى دان؛
- واتە: ژئوي دېەر خۇرا چوون.
- سابوينا حلوى؛
- واتە: دەف خۇش، جەمباز.
- كىر گوھار؛
- واتە: شىرەت وەرگىرئ، يان شىرەت ژىر نەكرن.
- گوستىرا تىلى؛

واتە: ل يەر قەرمانا وى- گوھدارى كىر بى دوو دلى- ھەئىبەت چەندىن بابەتەن دى يىن فولكلۇرى ھەنە كو مفا بو ئىدىيومان ژئى ھاتىنە وەرگىرئ و ئىدىيوم ل سەر ھاتىيە ئاڭاكرن.

ژ بلى قى چەندى گەلەك پەيىقان ژئى جھىن خۇ مىشە دىناق قان ئىدىيومان كىرنە و بووينە پىشكەك ژ ئاڭاكرنا وان - مينا اخوى، ئاڭ، ناخ، ناگر، نەزمان، پارى، كانى و... ھتدا .

لەش ئاڭاكرى ئىدىيومان:

لەشنى مرۇقى كىرنگىرئ ئالاقە، كو ئىدىيومىن دەقەرا بەھدىنان ل سەر ھاتىنە ئاڭاكرن. ئەگەر مرۇڧ لەشنى مرۇقى ەك نەخشە ب دانىيە بەرچاڧ، دى بىنى پىرىيا ئەندامبئ لەشنى مرۇقى دەھەپشكرن بو ئاڭاكرنا وان و يىن دىناق خۇدا ھەمبىز كىرن. ئەگەر مرۇڧ نىزىنەكى دىناق ئىدىيومىن دەقەرى دا

- واتە: گىرئ ، قەيد و بەند كىر، ھەڧدژى بەردان و ئازادىي.
- كورى كىر سىنگ؛
- واتە: مرن، رەق بوون، بەست گىرئى بوون (سىنگ بو گەلەك تىشتان بكار دەيت).
- ھافر خۇش بوون؛
- واتە: خۇرا بوون، ئاشك خۇ بوون. (ھافر بو گىاندازان ب كىشتى ل كارە).

كەسايەتەن فولكلۇرى دىناق ئىدىيوماندا:

- كەسايەتەن فولكلۇرى بووينە ئىدىيوم، ەكى رەنگشە دانەك بو كەسايەتەن وان؛
- لاوكى مەعدەنى؛
- واتە: كەسىن جىئىل و زىرەك و... ھتد.
- دى بىژى غەلىكى بەنى يە؛
- واتە: چاك و زىرەك.
- رۇستەمى زالى؛
- واتە: زەبەردەست، مېرچاك، زىرەك، چەلەنگ و ژىەر خۇ دەرگەتى.
- لەيل و مەجرىم؛
- واتە: دوو ئەقىندار، يان گەلەك ھەز ژئىك كىر.
- ۋەسان گەلەك كەسىن دى (مەم و زىن و عىسى دەلا و مېر محى و غەمىن گۆزى... ھتدا) .

كوچكدان (لېناگەھ) دىناق ئىدىيومان دا:

ب دەھان پەيىقىن رۇزانە ل كوچكدانان، يان بو خوارنى و كوچكدانان ب كار دەين و بووينە ئىدىيوم (كەچك، ھەسكىك، دىز، شكەڧ، كىز، سەراد، بىژىنگ، ھاون، توپىك، جھالك، ھومبان، قازان، ترازك، ساتۇر و... ھتد) .

- كۆدك ل ترازكى مېرادان؛
- واتە: خۇ ئووشى كارىن ژ خۇ مەزىنتر كىر.
- خرىن ژ بىن قازانى ھىنان؛
- واتە: چ تى نەھىلان. ھەمى خوار.
- ئاڧا جەركى گەرم بوو؛
- واتە: كەڧن بوو، يان ژ بەيىن وى ھاتن خوارى.

ئەفە ژى چەند نمونەكەين وان ئىدىيومانە:
 سەر:
 - سەرئى ماكەرا دەجالى كىشيان:
 واتە: ژى (ئەمەن) غەمەر درىژ:
 - سەر و چاڭ:
 تەنى و پويىنى دسەر و چاڭا دەت.
 واتە: شەرم و كەرامەت بۇ نەھىلان.
 موى:
 - ماست نە يىن بىن مويىبە:
 واتە: كارەكەن نەيىنى يىن ھەي. يان تىشتەكى بەرزە
 و دىنقە يىن ھەي.
 بسك:
 - بسك ل بەر گرتن:
 واتە: ھىشيار كرن بۇ ئەنجام نەدانا كارەكەن دەست
 نىشانكەرى ژبەر زىيانى:
 ئەنى:
 - خوها ئەنىن:
 واتە: حەقىق واسىيانى. حەقىق زەحمەتا دەستىن وى.
 ناڭ چاڭ:
 - ناڭ چاڭ گرتى بوون:
 واتە: دەست گرتىبوون، چرۇك بوون، تىنگىزىن.
 چاڭ:
 - چاڭ لىن سۇر بوون:
 واتە: خۇ خرخۇش كرن بۇ ئەنجامدانا شەرەكى و
 بەلايەكى.
 بىرى:
 - دىناقبەرا چاڭ و بىرادا:
 واتە: دەمەكى گەلەك كورت.
 مژىلانك:
 - مژىلانكا بەرچاڭ گرتن:
 واتە: نەدىتن. كۆرەبوون.
 بىزى:
 - دەست ب بىزارا گەھىشتن:
 واتە: دىتن، گرتن و سزادان.
 پىھا:
 - ب پىھاڭ ھالاويستن:

بىكەت، كو دىنە پتر ژ (۵۰۰۰۱) ئىدىيومان، دى بىنت
 نىزىكى ۳۰٪ ژى دىتابەتمەنن ب لەشىن مەرۇقى قە.
 ئەفە ژىلى وان پەيىقن گىرداي ب بزاڭ و لىقنن
 مەرۇقى قە ھەين، ۋەكى خەمو و نەستىن و كەنى و
 گىرى و گىيان و ساخى و نەساخى و ھىزى و مرن و...
 ھتد. ھەرۋەسان ژىلى قەرئىزىن (دەرگىرىن) ژ لەشىن
 مەرۇقى دەردكەڭن، ۋەكى خوەف و تف و دەستاق و
 ئەو پەيىقن ب وان قە گىردا، ئەفە زىندە بارى گەلەك
 پەيىقان ب مەرۇقى قە نىنن، يىن ب گىيانداران قە ھەين،
 لى ۋەكى مېناك ل سەر مەرۇقان دەپتە پراكتىزەكرن،
 بۇ نمونە: (پىرت، كۇڭىك، كورى و... ھتد):
 ئىدىيوم: پويرت لى رابوون:
 واتە: مەندەھۇش بوون. يان كارىتىكرنا بېھنا و دژوارىيا
 رويدانان.
 ئىدىيوم: كورى كرن سنگ (داس- دار):
 واتە: مرن، پەق بوون، بەست گرتى بوون.
 ۋەسان گەلەك ئىدىيومىن دى، مينا كۇڭىك شۇر كرن
 و... ھتد.
 دىسان ئەگەر ئەم ل قان ئىدىيومان بىنرىن، دى بىنن
 ھندەك ئەندام پتر ژ ھندەكەين دى ل كارن ۋەكى:
 - سەر، دل: ھەر ئىك ژ وان نىزىكى (۲۰۰) ئىدىيومان.
 - دەست، چاڭ: ھەر ئىك ژ وان پتر ژ (۱۵۰) ئىدىيومان.
 - پى، دەڭ: ھەر ئىك ژ وان پتر ژ (۱۰۰) ئىدىيومان.
 - گوھ، ئەندامىن دەستاقى: ھەر ئىك ژ وان پتر ژ
 (۱۰) ئىدىيومان.
 - خويىن، پىشت، ئەزما: ھەر ئىك ژ وان پتر ژ (۳۵)
 ئىدىيومان.
 - مل، لىڭ، زك، تىل، دىقن، روى، ددان: ھەر ئىك ژ وان
 پتر ژ (۲۰) ئىدىيومان.
 - ستۇ، ھەستى، موى، سىنگ: ھەر ئىك ژ وان پتر ژ
 (۱۰) ئىدىيومان.
 - ئەنى، مەزى، پەراسى، لەپ، جەڭك، نىنۆك، بىن
 كەڭىش، لىك، ھەر ئىكى پتر ژ (۵) ئىدىيومان ھەنە.
 ئەفە زىندەبارى چەندىن ئەندامىن دى، ب رىزەيەكا
 كىمتر، كو ژمارا وان كىمترن ژ (۵) ئىدىيومان، و بوويىنە
 ئاقاكەرىن ئىدىيومان.

- واتە: نە تمام كىرن، مژوبىل كىرن، حال نەخۇش كىرن.
 روى:
 - كالك ژ روى چىكىرن،
 واتە: زېر شەرم، روى موكمە، دخەما چ نشتى نە.
 سمبىل:
 - ب كىنەكا سمبىلن فە كىردان،
 واتە: ل بەر وى چ نىنە.
 گوھ:
 - ناننى گوھ شۇرىنى خارىن،
 واتە: ھەممى كارىن خراب ل سەر خۇ فەبىل كىرن
 ژبوو ناننى،
 بن گوھ:
 - بن گوھ پوفدان،
 واتە: ھاندان بۇ ئەنجام دانا كارەكى، ناف تىنان،
 دفن:
 - بىنھن ل سەرى دفنى،
 واتە: بىنھن لى تەنگ كىرن.
 كەپ:
 - بەر كەپ رەش بوون،
 واتە: سمبىل ھاتن، بوون خورت، بوون زەلام، سىنلەپى.
 دەف:
 - دەف بەش،
 واتە: ھەرىن برسسى، يان دەف ب گرى (بۇ زارۇكان)،
 لىف:
 - لىفەك ل ەردى ئىك ل ەسمانى،
 واتە: سل، عاجزو پۇسىدە.
 مەژى:
 - مەژى غولغولاندن،
 واتە: ھزىر ب شۇل ئىخستىن، ھزىر بىن بۇ جەھەكى دى
 (كارەكى)،
 ئەزمان:
 - ئەزمان دەفنى دا ھاتە دەر (ھاتە خار)،
 واتە: كەرخىن، گەلمەك واستيان،
 كىلپ:
 - ب كىلپن فەكىرن،
 واتە: كارى ژ خۇ بوون، كارى بىن وچ بوون.
- ددان:
 - ددان نىشادان،
 واتە: تى شەھەرەزابوون، خۇ نىشادان،
 حەفك:
 - كەلە گرى كەتن حەفكى،
 واتە: كەلا گىرنى لىندان،
 ستو:
 - كىن ف ئىخستىن ستوى،
 واتە: بىنھن نەنگ كىرن، چ پى چىنەبوون،
 گەردەن:
 - گەردەن قازە،
 واتە: سالۇخەتە بۇ گەردەنن سىپى وجوان دىژ،
 گەورى:
 - گەورى تژى كىرن،
 واتە: بەرتىل كىرن، دەست گەرم كىرن،
 فرفرك:
 - فرفرك برىن،
 واتە: سەرزىكىرن، سزادان، كوشتىن،
 قەدەك:
 - قەدەك گىرتن،
 واتە: ژئفەنەبوون،
 پاتك:
 - ب پىشتا پاتكى ئاخفتن،
 واتە: ژ نە دل، يان ب نەقىانى و نىف سل و ب خورنى
 ئاخفتن،
 سىنگ:
 - سىنگ لىكدان،
 واتە: لىك كەتن، ب شەر چوون،
 پەراسوى:
 - ل بىن پەراسویافە،
 واتە: نەپنىبەك، يان نەقىانەكا فەشارتى،
 زك:
 - دزكد كەلپن،
 واتە: خەمەكا مەزن و خۇ پى ھای نەدەت،
 نافك:
 - نافك برىن،

- ۋاتە: تىن شەھەرەزابوون، ھەممى تىشت ئى زانين،
 مەمەك (چچەك):
 - مەمەك ددەقى دا،
 ۋاتە: ساقا، زارو، بچويك-
 پىشت:
 - نان كەتن سەمەر پىشتا خەزالى:
 ۋاتە: نان و ژيان ب زەخمەت كەتن،
 تەنشىت:
 - ل سەمەر ئىك تەنشىت كەتن:
 ۋاتە: نىستىن تا سىپىدى بىن لىقن ال سەمەر ئىك
 تەنشىت).
 كىلەك:
 - دەست دان كىلەك:
 ۋاتە: چ نەكەرن، نەشىت چ بگەت ژ نىرىنى پىشمەتر.
 تل (طل):
 - ب تلى (طللى) دادان،
 ۋاتە: نەكامى و تۆمەكەرن،
 دل:
 - مان ل سەمەر دلى،
 ۋاتە: گرانىيەك، نەمەزاخىن، نەفرۇتن، خوارن نە حمل
 كرن.
 ھىناق:
 - گەك دھناقاندا،
 ۋاتە: گەلەك سارا، ژ سەرمە لەرزىن، لەرزكا تاپىن و ...
 مىلاك:
 - پەز بۇ مىلاكىن سەرزىكەرن،
 ۋاتە: كارەك بۇ كاررەكەن فەرترو گرتكەرن.
 مەعدە:
 - مەعدا كەوى بە،
 ۋاتە: نەشىت تىشتەكەن پىس و گرتن بخوت، بان
 گەلەكەن سىي بە،
 جەگەر:
 - جەگەرىبوونى،
 ۋاتە: ژ خوين و رەشىستىن بوون.
 عىرك:
 - بى (ب) عىرك بوون،
 ۋاتە: بى (ب) كەرب و عىناد،
 زەراف:
 - بى ل زەرافى نان،
 ۋاتە: زەراف ستویر بوون، دئیر بوون،
 ناقتەنگ:
 - ناقتەنگ لى قەتبان،
 ۋاتە: گەلەك لاواز بوون،
 دەست:
 - دەست داهىلان،
 ۋاتە: بى كار، چ ژى نەھاتن،
 مل:
 - مل ژى خارن،
 ۋاتە: دىپاندا بە كارەكى و نەمازە بىن گران نەنجام
 بدەت،
 بىن كەفش:
 - تىشتەك دىن كەفشى قە ھەيىن،
 ۋاتە: نەنىيەك بان نارمانجەك ھەيىن،
 چىنگل:
 - چىنگل كىش كرن،
 ۋاتە: (زارۇكان) ھەر ژ ملان راکرن و نەدویرە كارتىكەرن
 لى بگەت،
 زەند:
 - زەند ھلدان،
 ۋاتە: خۇ بەرھەكەرن بۇ كارەكى و نەمازە بىن گران،
 چەنگ:
 - چەنگ ھاتن،
 ۋاتە: مەزىن بوون و دىشىت ھندە كاران نەنجام بدەت،
 چەچك و لەپك:
 - چەچك و لەپىن خاف و خرچ،
 ۋاتە: كەسىن نەرم دكارى داو كار ژبەر نەچىت،
 لەپ:
 - دلەپاندا رۇن بوون،
 ۋاتە: ئالۇزو شەپىرەبوون، رى ل بەر بەرزەبوون، كو
 نەزانى دى چ كەت،
 تىل:
 - تىلا بىرى خوى نەكەرن،

واتە: چ كاران ناكەت بلا چەند بىن سىڭك بىت. بىن كارو كەسبە،
 نىنۇك:
 - نىنۇك ھاتن:
 واتە: مەزىن بوون و ب شىيان كەتن. شىيانا بەرەفانىن ھەيىن.

واتە: ئاززاندىن.
 گۇشت: - گۇشتى خۇ خارن:
 واتە: مەزاختنا مالىن ھلگرتى ل رۇزىن تەنگاقى، كو ل سەر بىزىت.
 ۋەسان ب دەھان ئىدىيومىن دى ژى ھەر ب فى رەنگى...

نوياتى ئىدىيومىن دەقەرى دا:

زمان ۋەكى ئالاقەكن ساخ، ھەر دوەرار و پىشكەتنىن داىە، و خۇ دگەل دەمى دگونجىنت. دىبىت ئەو پەيىقن دوھى ل سەر دەف و زارابوون، ئەقرۇ بەر ب ئەرشىف فە چووون دچن، و ل بەرامبەر ھندە پەيىقن نوى خۇ خۇ دگەل دەمى و دگەل داھىنانى دگونجىنن. ئەوما دى بىنن گەلەك زاراقىن نوى و ل بەرامبەر ئىدىيومىن نوى خۇ دناق زمانى دەقەرى دا، مىنا ھەمى زاراف و زمانان خۇ كەھى دكەن، بۇ نموونە:

- كەلى شەكرى:
- سالۇخەتە بۇ كەسىن رح سىڭك و شىرىن، كو خەلك ھەز ژ دكەن.
- گۈلكى تەعاونىن،
- سالۇخەتە بۇ كەسىن قەلەو، وكرىت.
- مرىشكا بىلادى (مەعمەلىن):
- واتە گەلەك سىست و خاف.
- دى بىزى تەبارەيە:
- واتە سىرت و سىڭك
- سىنەما بەلاش:
- سالۇخەتە بۇ كەسىن بىتە لىبۇك تەشابەت، ژەر كارەكىن ۋى كرىت، و خەلك يارىنن خۇ بىن دكەن.
- پەرىت نەعامەينە:
- مىناكە بۇ تىشتىن گەلەك نەرم.
- دى بىزى باب ئەلتۇپە:
- ۋانە گىلەشۇكە و كەس د زمانى كەسىن ناگەھىت.
- دى بىزى كارەبى گرت:
- ۋانە د جھى خۇدا ھىڭك بوو، نا لىت.
- دى بىزى ژ مالا نەجىم جادى يە:
- ۋانە گەلەك دان بەرخوو.
- كىن قىرقىرۇك:

- پى:
- ژ پىا كەفتن.
- ۋانە: نەشىت ب رىقە بچىت لىك:
- دونيا دان سەر لىنگەكى.
- ۋانە: گەلەك لى گەرىان و ھاتن و چووون تەشك:
- رىتن ب تەشكىن خۇفە.
- ۋانە: كارى خراب ژ خۇ چىكرن، چۇك:
- چۇك لى شكەستىن.
- ۋانە: راۋەستان ژ كاران و نەشىت ئەنجام بەدەت. كاپ:
- كراسى كورت ل كاپا.
- ۋانە: خەم ژى نەخارن، شۇل بىن نەبوون. گۈزەك:
- دەست ل سەر گۈزەكىن.
- ۋانە: چ ژى نەھاتن.
- پاش پەحنى:
- پاش پەحنى ل ھىرقە بىن.
- ۋانە: بچىت و نە زقىرت.
- بىن پى:
- بىن پىن خورىان:
- ۋانە: گەلەك ھەزكىن بۇ ئەنجامدانا كارەكى ب گورو كەل.
- ھەستىك:
- ھەستىك لى نەرم كىن.
- ۋانە: گەلەك ھاتە قوتان.
- خوین:
- خوین ژى بەردان.

كرن ئالاف ددەستى خودا زال بوون ب سەردا.
- برغى شىداندىن:

نەچار كرن كو خۇ زىرەك كەت.
وھسان گەلەك ئىدىيومىن دى زى كو خۇ گونجاندىن
دگەل دەمى و بووینە پارچەك ز زمانى رۇزانە.

رۈۈك و گياندار د ھەبىزا ئىدىيوماندا:

ھەلبەت كىنم رۈۈك، يان گياندار نەبن، نەگەر
گەلەك زى ھۇكارىن ئافكارنا ئىدىيومىن دەقەرى نە،
وھكى رەنگفەدانەك بۇ ژيانا وان يا رۇزانە كو رەفتارىن
دگەل دكەن:

- ز رۈۈكەن، كولىد، سماق، پىرىنە، پىقار، گول،
كەزان، تىرى، پىنگ، بەلگ، بەرۈى، سىر، سىلك، فلفل،
مىشمۇ، نىرگىز، نۆك، ھىزىر، بىرنج، كۆنپىز، كولىك،
شىلەم، سىپىندار، گورتل، كىنارى، قەسەپ، پەمبوى،
تقىر، مازوى، ھەلز، گولبەرۈز، توى، كونجى، جەھ،
گارس، مەران، گوھىشك، ھەلھەلۈك، تەغلىشك،
گەنم، قاج، قىقار، باجان، گىزەر، بېھ، تويىن، گول
مىھەمد، كىر، كارىش، كوندۇر، سۈر، گول، فىنقى
و... وھكى دى بىژن:

- ئاگر بەردان گىيائى شىن:
واتە: كەسەكى نەخۇش، يان ئاگر و ئاتاف بىت.
- بەرۈپىيا ب قەلبىچكا خۇ نەرازى:
واتە: كەسەن ب مال و حال ونغش و كاودانى خۇ نە
رازى:

- بىھا د ئافى دا:
واتە: دىژن وھكى بىھا د ئافى دايم. واتە لەرزىن.
- پىقار ھاتن سىپى كرن:

واتە: ھەمى تىشت ئەشكەرا بوون، نەمانا نەھىنىيان.
- پىرىنەل سەرد دلى شىن بوو:
واتە: سىل و ژ جەھ نەرابوون. وھكى دى بىژن: بەھلە بلا
پىرىنە ل سەرد دلى شىن بىت.
- دىژنە گويزا گەوز:
واتە: مەزىن ئاخفتن، بەئران.
- ئافكا نىرگىزى:
واتە: سالىۇخەنە بۇ جوانىيى.

- ز گيانداران ژى: ھەسەپ، مېشك، بەراز، دىكل، كەر،
ماكەر، گورگ، كوند، بەرخ، مېھ سە (صە)، پىنگ،
مار، پۇر و ەبدال، شقان جەرىنك، كىچ، ماھىن،
داركۆكە، نۆك، مېرى، بەق، چىچك، چىل، گا، جىشتىر،
كىرۈپىشك، سىپە، كارك، مېش، ھىچ، كەو، دوپىشك،
دېھل، بىزى، گامبىش، سىمۇرە، گۆلك، قەل، كىك، مى
گورگ، مىشك، كىز، ماسى، بەران، شىر، رويشى و ...
وھكى دى بىژن:

- گازىا دووق گورگىيە:
واتە: چوونا ل دووق و بى مفا.
- كوند لى خاندىن:

واتە: كەس لى نەمان، كاقىل و وىران.
- پارى ژ دەقى سەمى رەفاندىن:
واتە: بىس، نەمەعكار.

- بەرخى د زكى ماكى دا:
واتە: كەسەكى دناق خۇشياندا بىت.
- كۈرى كىچ گرتى:

واتە: ئىكى تىشتەكى نەمى و ب دەست ب كەفەت.
يان نەبەردان ب ساناهى.
- تۇيا داركۆكەيە:

واتە: ئىقە نەبوون. ھەر ب تىن ب دەقى دىژىت، لى
ئاپىژىت و ھەر دەمىنە ل سەرد كارىن خۇ.
- جىشتىر ب مۈچكى ئاقدان:

واتە: تىشتەكى نە ل قەبارى كەلەخەكى مەزىن.
- كوربا مىشكى ب ئار نە كەتن:
واتە: زارى و نەبوونا چ تىشتان د خانىقە.

- گىسىك كرن بەران:
واتە: گوھارتنا زىانەكا كىنم ب پارىەكى مەزىن.
ھەلبەت ھندە گياندار پىر ژ ھندەكان ل كارن، وھكى

كەر، گا، مار گەلەك ل كارن، نەموونە ل سەرد مارى
دىژن:
- مازى بن گلگە:

واتە: بىقە بىقە، كو ب خافلەتى درىت خۇ ددانىت.
- مازى ژنكا كوشتىيە:
واتە: كارەكى سەير ومەزىن، كو خودان باوهر نەكەت،
و ھەر بەحس ژى دكەن.

- براين ماري:

واتە: رويت، كەسىن چ تىشت نەين، بىن مال و دەراف.

- ماري كلك برييه:

واتە: كەسىن كارەكن ب سەرى ھاتى ژبىر نەكەت، دوژمنايتى.

- خيرهتا ماري مري:

واتە: گەلەك بىخيرهت.

وھسان ب دەھان ئىديومىن دى ل سەر مارا و گاي و... ھتە.

واتە: مري.

- يارى ل سەر ھەفت وھرىسا كرن:

واتە: نەمان ل سەر چ رىكىن تايبەت. ھەررۇژ ل سەر رىبازەكن.

- ب ھەفت ئاقا ھاتن شوپىشتن:

واتە: بىن وچ و بىن مفا.

- بىن دھەفت خەوادا:

واتە: دىخەوھكا گەلەك كوپر دا.

ئىديومە پەيغ:

د زمانى كوردى دا ب گىشتى، كو زاراقى بەھدىنانى پشكەك ژى، گەلەك جاران دى بىن بىن پەبشەكا فەرھەنگى ۋەكى ئىديوم ژى ل كارە، بۇ نمونە:

- رەنگفەدانا سالۇخەتەن گيانداران ل سەر مرقى، ۋەكى دى بىژن:

شېئىر، پلنگ، واتە زىرەكى.

گورگ، دىندايەتى.

مار، كۆرە مار، دوپپىشك، نەبار، ب خافلەتى درب دانان، كەر، گۆلك، ساويلكەبى و بىن ئاقلى.

بەرخ، عەزىز و خۇشتقى.

پەز، مېھ كەسەك ژار و گوھدار ۋەكى خودانى دقېت.

مىرىشك و دىكل، نىشاننا مېيائى و نىرائىن، زەلامىنى و ژىكائى، بان زىرەكى و نە زىرەكى.

ھەرچ، گا، چىل، گامېش: سالۇخەتە بۇ كەسىن ب كەلەخ و ھندە جاران بۇ كىرتىن ژى ل كارە.

كوند، كىروپىشك، قەل، بىن ئىفلەجى.

كولى، زىان بەخشى.

رويقى، فىلبازى.

مەبمويىنك، كىرتى، ھەقدژى خەزال، بان خىشنا خەزالى.

سفقۇرە، نازى، لىقېن سىك.

وھسان سالۇخەتەن پىرىيا گياندارىن دى ژى دىنە رەنگفەدانا سالۇخەتەن مرقى ژى.

- ب سەدان پەيغىن دى يېن فەرھەنگى ب ۋى رەنگى ھەنە، كو ۋەكى ئىديوم ژى ل كارن:

ئىديوم و ژمارە (۷):

ژمارە (۷) پىرۇژى وتايبەتمەدىيا خۇ يا دناف زمانى كوردى و دىت زمانىن گەلەك مللەتان ژى دا يا ھى و جھى خۇ دناف ئىديومان ژى دا بىن كرتى:

- ھەفت بەر ب دووڤ را ھاقىتن:

واتە: نەقايى.

- ھەفت تام ژى ھاتن:

واتە: گەلەك ب تام.

- ھەفت دەستىت خەوئ كرن:

واتە: ژ مېژ ۋەرە نىستى. گەلەك نىستىن.

- ھەفت نان ب شىن ئاسىدئ خارن:

واتە: كولب و گرانى، گەلەك برسى بوون.

- ھەفت نىقەكىن شەقى:

واتە: درەنگى شەف.

- خۇ ل ھەفت ئاقا دان:

واتە: زىرەكى، چ ب سەرى نە ھاتن.

- كىنكا ھەفت رح:

واتە: قايم، زوى نە مرن.

- كورى د ھەفت عەردارا قەتيان (بزدىان):

واتە: سەربۇر دىتى، شەھرەزا بوون، ناھىتە خاپاندن.

- كورى كەتن ھەفت نەلھا:

واتە: د خەما چ نىنە، د شىئاندايە سەردەرىن دگەل ئارىشان بگەت، بان شىئاندايە خۇ رزگار كەتن.

- گىنسن ھەفت رىزى ب دىۋارى را ھىنان:

واتە: زىرەك و خودان شىان، خىزىرەند.

- ل بن ھەفت كەلەكەت بەرا:

پارى: دەستكەفتى.
 بەنىشت، قاجك، قەجىن: گەلەك كۈتن، ھەقدىزى
 كەر و بوم.
 نېسەك، بېكاتە: ژئقە نەبوون.
 ھەستىك، سالۇخەتە بۇ كەسىن گەلەك لاواز.
 ھەقدىزى باگوردان.
 پېشاز: ئەرزان و بى بها، ھەقدىزى زىر و زىف.

ئاغا، پاشا، سولتان، زەپزەپە: كەسەكن باش و
 دخۇشپادا بئىت.
 ئىقار، پايىز: درەنگ، پىراتى، ھەقدىزى بهار و سېندە.
 ئاش: تېر نەبوون.
 تەنى: قېز: سالۇخەتە بۇرەشتاتىن، ھەقدىزى بەفر و كەفى.
 ھەقىر: سالۇخەتە بۇ كەسىن خاف و خىرچ و نەرم.
 ھەقدىزى ئاگر.

ژىدەر و پەراوئز

۱. سادق بەھائەددىن، ئىدىيەمېنت كوردى، ج ۲، چاپخانا ۋەزارەنا پەرۋەردى- ھەولئز، (دھۆك: ۲۰۰۵).
 ۲. ھەجى جەغفەر پەژن و گۈتئىت كوردى، چاپخانا ھەجى ھاشىم- ھەولئز، (دھۆك: ساللا ۲۰۰۶).
 ۳. خالد سالح، گولۇك ھەلجىن، چاپخانا خانى- دھۆك، (دھۆك: ۲۰۰۷).
 ۴. نزار مەھمەد سەمەيد، چەند گۈنن و پەژئىن كوردان، چاپخانا ھاۋاز- دھۆك، (دھۆك: ۲۰۱۱).
 ۵. مالىپەژن ئىننەرنىتئى.
- * دېئۇن كەزائىن قى گوندى كەسك دېن، و جارەكادى سۇر بېنەقە.
- ** دېئۇن كەسىن ژىزى نە دېت بۇ، دەمى رۇزەكن ئىكى ژىزىيەك گرتى و برە گوندى و چوو نىشا خەلكن گوندى دا كا نەقە چ نىشتە؟ دېئۇن شەھەرەزائىن وان گۈت ئەز دزائم نەقە چىم، ھىدەكان ژى گۈتتىن نەو چ نىشتە؟ گۈت، بىن ژ قى دېت دى ۋەكى قى بىت و بىن ژ بىن دى ژى دېت دى ھەر ۋەكى قى بىت و ...

فولكلورى كلدانىيان ل دھۆكى

بەرھەفكرن: خانە سالج

يىن كلدانى ل دھۆكى. وهكى گەرۇكى فەرەنسى (رېتر) ناماژى پىن كرى ل سالا (۱۷۷۴) ئى نېزىكى ۳۰ سەرخىزانان بوون و نامارا نەبرەشيا كلدانى يا سالا (۱۹۱۳) ئى كو (خورى يوسف تفنكچى) پىن رابووى دېئىت نامارا وان ۳۵۰ كەسن و ھەمى كلدانىن كانولىكن و ب زمانى كلدانى د ناخىن و ل دووف نامارا كەنيسەيا كلدانىيا يا سالا (۱۹۵۰) ئى ژمارا وان ۵۲۰ كەسن. و نامارەكا دى كو ل سالىن سېھان ژ چەرخى بوورى ھاتىبە كىن نامازە دكەتە ئاكنجىيىن باژىرى دھۆكى و وان ب ۴۱۰ سەرخىزانان ب قى رەنگى دىخەملىنت.

۲۵۰ خىزانىن موسلمان.

۱۰۰ خىزانىن مەسىحى.

۷۰ خىزانىن جوى.

ھەرۋەسان نامارىن سالىن (۱۹۴۷، ۱۹۵۷، ۱۹۷۷) ئى ژمارا خەلكى قى ناخى ب قى رەنگى بوون: (۷۴۲ كەس، ۸۱۳ كەس، ۱۵۴۲ كەس) ل دووف ئىك^{۱۵}.

قى ناخى گەلەك جھىن كەقنار لىن ھەبوون، لىن پىرىيا وان زىمەر فەكرنا جادان و بەرفرەھبوونا باژىرى ژناقچووبنە، وهكى: كەنيسا كلدانىيان كو بۇ جارا ئىكىن ل سالا (۱۱۳۵) ئى ھاتىبە ئاقاكرن و جارا دووى ل سالا (۱۸۵۰) ئى و جارا دووماھىن ل سالا (۱۹۴۸) ئى

وهكى ديار پىرىيا كلدانىين باژىرى دھۆكى ل وي ناخى دژيان كو دگوتنى (ناخى فەلا)، لى نھو و زىمەر مەزىبوونا باژىرى و فەكرنا جەھدان پىرىيا ناخى كەتتېبە ناف بازارى دھۆكى دا و بووبە پارچەك ژ بازارى و سىمايىن وي پىن كەقن ھاتىبە گوھارتىن، قىنچار بەرى بچىنە دناف بابەتى دا فەرە دانەنيسىنەكى دگەل قى ناخى بکەين.

ئەف تاخە ل نك خەلكى باژىرى ب تايبەت كوردان ب ناخى (فەلا) پىن بەرنيسە، ب فەرمى د گوتنى (نصارى)، مەسىحىين وي بخۇ دېئىتىن (محلە سورايى، واتە مەسىحى)، يان ژى دېئىتىن (محلە ختىنا)^{۱۱}، و پىشتى پىكھاتنا ۱۱ ئادارا ۱۹۷۰ ئى نأقى وي ھاتە گوھارتىن بۇ (براىەتى)^{۱۱}، ئىكە ژ ناخىن كەقنىن باژىرى دھۆكى، دكەفبەتە ھىنداشى چەم و باغان ل لايى رۇژھەلاتى رووبارى دھۆكى و ناخ بخۇ ب چاف ناخىن دى پىن نزمە و بۇ لايى رۇژھەلاتى قە دجىت و ل جھى دېئىتىن (كەندالى) كو دكەفبەتە لايى باشموورى رۇژھەلاتى ناخى چەندەكىن بلندترلى دەيت و ھەژمارا خانىين وي ل سالا ۱۹۸۵ ئى نېزىكى (۳۰۰) مالان بوون^{۱۲} و ھەمى ب تەرزەكى كەقن ھاتىبە ئاقاكرن و پىرىيا ئاكنجىيىن وي مەسىحى بوون، دگەل كىمەكا جويان^{۱۳}. ژمارا ئاكنجىيىن مەسىحىين كاتولى

و تا نها مايه¹⁷. ديسان دو ئاكنجىگهين (مجمع) جوييان لىن هه بوون، ئىك دكته باكوورى دىرا ناپىرى و يا دووى ل پشت خواندنگهها (الطاهرة) دا و پشتى هينكى بۇ پارچەك ژ پهمانگهها ئىسلامى. ئەف هەردو كۆمەلگهه ل سالىن خەفتيان و هەشتيان ژنافچووينه¹⁷. هەلبەت ژىلى (جامعا) مەزن و خواندنگهها (الطاهرة) و خانانەلەدى و قەنتەرکا داود سەلمان كو پىنچ دنگە ب بلنداھيا سى مىترا و فرەھيا ۷۰سم هەبوون و ب بەر و گىنچى ھاتبوو ئاقاكرن و چەند جەھ و شوينوارىن دى ژى¹⁸.

نېرىنەك ل فلكلورى كلدانىيان ل باژىرى دھۆكى، تاخى (فەللا- براپەتى) وەكى پشكەك ژ ھەمى كلدانىيان دى بىنن گەلەك جياوازى دناقبەرا رەوشت و تىتالىن وان دگەل بىن ھەمى خەلكى دەقەرى و ب تايبەت بى كوردان نىنە، بەلكى ھەر ھەمان رەوشت و تىتالىن، ژ يارى و خوارىن و گۆتتىن مەزنان و راف و ئىچىر و...ھتە، دگەل چەند تايبەتمەندىن ھەر مللەتەك ژ وان بخۇ ژ لاىن زمانى و ئايىنى و...ھتە. وەكى ديار فلكلور بى دابەشكرى بە سەر چەندىن تايان، فلكلورى كلدانىيان ژى ھەر ب ھەمان شىوہ دابەش كرىبە بۇ سەر چەندىن تايان، ژ وان ژى

۱- يارى:

ھەلبەت وەكى ئامازە پى ھاتىبەكرن چ جياوازىن مەزن دناقبەرا يارىن كوردى و يارىن كلدانىيان نىن، ژ يارىن كرىك كو دناف واندا دەھاننە كرىن ژى.

۱- (گەبى):

ب كوردى دىژنىن كاپان، يارى ب كاپا (جۆرە ھەستىكە گياندارايە) دكرن، ژ سالىن شىستان و ھىرقە ئەو يارى دناف واندا ل دھۆكى نەمايه¹⁹.

- (قىتى و بىتى):

ب كوردى دىژنىن (دار و ترانى)، يارىن ب دو داران دكەن، ئىكىن دىژن ب درىژاھيا (۶۰- ۷۰سم) و ئىكىن كورت ب درىژاھيا نىزىكى (۵۱سم).

- (نجائى):

ب كوردى دىژنىن (كوتيان)، تىدا دارىن سەرتىژ ب درىژاھيا (۶۰- ۷۰سم) بلند دكەن و د ئەردى تەر (شەھكرى) د چوكلىن.

- (جوتكانى):

يان ھەر (چوينگانى، يان خەزالانى) ب كوردى، تىدا يارىكەر خۇ قەدشىن و ئىك دچىت ل وان دگەرىن.

- (شمشارۆكى):

د كوردى دا ھەمان ياريا (شمشالۆكانى، يان شمشارۆكتانى) بە، تىدا يارىكەرا كۆمكىن تاخى بىن بچويك ل جھىن نھىنى چىدكرن و يارىكەرىن دى دچوون لى دگەريان. ل شوينا كۆمكىن تاخى ھندەكان ب رەژىن، يان ل پاشتر ب تەباشىرى خىچك ل جھىن نھىنى چىدكرن و يارىكەران لى دگەريان.

- (مىزاعى):

يان د كوردى دا (ناعورانى) بە.

- (تېلانا):

كو د كوردى دا (تەبەلانى) بە، و تىدا يارىن ب تەبەلا دكەن، تەبەل ژى جۆرە شوپشەكى رەنگا و رەنگە، فەبارەبى وئ ھندى مازوپانە.

- (گرەھ اوبە):

يان د كوردى دا دىژنىن (گىخانى، يان ژى تەپا پاخلىن)، قى يارىن دچوارچۇقەكى دەستىشانكرى دا دكەن، تىدا يارىكەر دىنە دو جىن، جىنەك با ژ دەرڧە و تەپە يا دەستىن وان دا، چ ئەشكەرا و چ ژى قەشارتى و دانە جىنا ژ ناڧدا كو ئەو ژىمەر تەپىن دەرڧن دا تەپە ف وان نەكەڧىت و نەكەڧن.

- (داى مى):

د قى يارىن يارىكەر پشنا خۇ دچەمىن و بىن دى خۇ د سەر پشنا وى (وان) را د ھاقىن، دقى يارىن پەمىكەكى

و د كوردى دا دېئۇنى (مۇركانى، يان نىمىكانى) و تىدا يارىكەر مۇرك و نىمىكان ئىك دىمىن دەمى ب رىكىن تاپىت دكەنە دكۆركەكا بچوپكا دەستىشانىكىرى دا.

ب زمانى وان دېئۇن كو وەكى نىقىسەرى بخۇ نامازى پى كرى واتايا وى يا ديار نىنە كو دېئۇن (داى مىسى... كى كەسى... و) و ئەف يارىبە ل دەقەرى دناف كورداندا ب (كەرخەپىانى) يا بەرنىاسە.

- (شورا و سىپا):

يان د كوردى دا دېئۇنى (بەھۇستانى)، تىدا دو كچك ل بەرامبەر ئىك درويىنە خوار و بىن پىن خۇ پىنگفەدىن و يارىكەرىن دى خۇ سەررا دەقۇئۇن، و چەند يارىكەر دىشىن خۇ د سەررا ب ھاقۇئۇن ھەر بلندتر لى دكەن. ئەف يارى يە دناف زارويىن كورداندا ژ لايى كچ و كورانقە دەنتەكرن.

- (كىل و بىل):

ھەر ھەمان يارىا كىل و بىلاننى يە كو دناف كوردان دا دكەن و ھەر ب ھەمان ناقى، يارىكەر دىنە دو جىن و ھەر جىنەك سى بەرىن پان (كىلى) ل بەرامبەرى ئىك ددانن و بەرا تىوۋەردكەن دا وان كىلان بىخىن، و ھەجى جىنا كىلىين بەرامبەرى خۇ ئىخستىن ئەو بى سەرگەفتىبە.

- (قوندرى):

ئەف يارى يە پىرل جەئۇن دەنتەكرن، تىدا يارىكەر پارا، يان ھىكان دناف پىلاقاندا قەدشەرىن و يارىكەر دچت بەختىن خۇ تاقى دكەن كا دى بۇ كى دەركەقىت؟

- (جىزانى):

ھەر ھەمان ناقى كوردى (جىزانى، يان تىسانى) يە، بەرىن پان كو ھندى كەفا دەستى نە دېئۇنى (چىز) د نىشانەكى وەردكەن كو ئەو دېئۇنى (بىقوشە)، يان (غەدلىك) د كوردى دا.

- (جوللا):

ھەمان يارىا (چۇلاننى) يە د ناف كورداندا، يارىكەر لاكىنشەكى دروست دكەن و شەش چوارگۇشىن ھندى ئىك دنافدا دىخشىن و يارىكەر بەرەكى پانى بچوپك و ب رىكىن تاپىت وى بەرى ل سەر بىبەكى دىت.

- (خا اقلان):

يان د كوردى دا دېئۇنى (ئىشقىلىكى) و يارىكەر تىدا ب سەر لىنگەكى د چوارچۇقەكى دەستىشانىكىرى دا دى چىت يارىكەرىن دى بگرىت دا ئەو ل شويىنا وى بگەقنە بەر.

ژ يارىين زارۇكان زى، كو باراپىر دەيبابان بۇ زارويىن بچوپك دكرن، يان ھندە جاران وان بخۇ بۇ خۇ دكرن يارىا (شىب رىب طوطىئا) يە، كو ھەر ھەمان يارىا (ئەلەقەن دولەقەن) زارويىن كوردانە، كو بچوپك وەكى رەنگى نىف بازنەبى درويىن و پىن خۇ درىژ دكەن، يان ھندە جاران دەستان ل شويىنا پىبان ددانن، ئەوئ يارىن ب رىقە دىت، چ داىك بىت يان زارۇكەك قان پەيفان وەكى لىكھاتنەك ب ئاوازقە دگەل دېئۇنىت.

وھسان گەلەك يارىين دى ژى ھەنە و ھەر ب ھەمان ناقىن كوردى، بۇ نىمۇنە (رىزانى، دامانى)، ژىلى يارىين نوى كو ب دۇمىن و زارا و پەركا دكەن. ھەر وھسان كچكان زى يارىين خۇ بىن ھەين، بۇ نىمۇنە:

- (بىقوشى، يان بىقوشى):

يان ب كوردى دېئۇنى پىنجۇكانى، يارى دناف كوردان زى دا ھەر يارىبەكا كچانە و ب پىنج بەرىن مىنا گويىز يان بچوپكىتر دكەن.

(شىب رىب طوطىئا

كىجو و مىجو مرقىئا

داىرى سىا رامرا ميا

قوج و جىر و جىمىتا)^(۱۱).

- (خومرى، يان طم خرىزا):

دىسان يارىبەكا كچكانە ب (نىمىك و مۇركان) دكەن

ب- خوارىن وان^(۱)

ھەر دىسان چونكى ھەمان جھ و ھەمان سرۇشتە دى بىنن گەلەك ژ خوارىن كىلدانن دەقەرئ ژ بىن خەلكى دى يى دەقەرئ د جودا نىنن ژ خوارىن وان ژى

(تېتى): دىت ئەف خوارنە يا تايبەت ھەر

ب وان ب نىن قە، ناقى وى يى ژ پەيما نارامى (بېيا، بان موبېتا) ھاتى، ب واتايا (ئەوى ب شەف دەمىت)، و دىت ئەف خوارنە ژ جويبان ھاتىبەت ۋەرگرتن كو وان شەفەن ئەينى ل سەر شەمبى، كو شەمبى رۇزەكا پىرۇزە ل نك وان ل سەر ئاگرەكى رەھەت دلننن و خوارن مينا كىيارىن (سەرۋېپىكانە) دگەل چەند جوداھىبەكان. مەسىحى ل رۇژنن جەژن و مېھقاندارىيان قى خوارنن دلننن.

(قرعىي):

مينا خوارنا پىشتىرە (تېتى)، لى ل قىرە عوبىك و رىقىكىن چەشاندى تىدا نىنن، دىژنن (قرعىي)، چونكى كولندىن ھىككىرى دكەنە دناقدا اقرى موبىشى، ژىلى نۇكان.

(مىزىرە):

كولكىن چەشاندى نە ب قەلىن، دگەل ماستى، يان كەشكىن چەلاندى دناق ئاقى دا و چەند تىمتىن دى ژى دكەنە دناق دا، مينا دانقوتى و نەنەن و بارايتىر قى خوارنن ل رۇژنن نىك شەمبى دىخون كو پىرىيا وان ژ بەر بېھنقەدانا رۇژا قى رۇژى يىن ل مال بەرھەقن.

(خومىتا):

ھەر ھەمان خوارنا (تىشكى)، يە كو ل دەقەرئ يا بەرەلافا، پىكھاتىبە ژ كولكىت پەحن و د داگرى ب قىمى گۇشتى و پىقازىن ھوپىركى، دىسان بەقلى و كولند و باجانرەشك و باجانسۇرك، (يان ئاقكا نەماتى) دكەنە ناف و ل ھەندە جارن سلكان ژى دكەنە بەر.

(ھامىز كىبە):

ھەر كولكىن پانن داگرىنە ژ گۇشتى قىمەكرى و پىقاز و بەھاراتا، و دناق ئاقكا نەماتى دا دكەلىنن دگەل ھەندە بىرنجى.

(كىبە يىنى):

كولكىن پانن ژ دانھىركى دروست دكەن و ناقا وان ب گۇشتى قىمەكرى و پىقازىن ھوپىركى د داگرى نە و ھەندە بىرنجى ژى ددەنە دگەل.

(كولكىن رۇژيان):

ھەر ھەمان ئەو كولكىن كو ل پىشتر نامازە پى ھاتىنەكرن، لى ژبەر رەمانى و رۇژى گرتنى كو تىمتىن گۇشت و ھەمى بەرھەمىن گىاندارى ناخون، ل شوبنا گۇشتى ب پىقازىن ھوپىركى، يان پىقازىن ھوپىركى دگەل كونجىيان، يان پىقازىن ھوپىركى دگەل نەحىنى دھىنە داگرىن و ھەندە بىرنجى ددەنە دگەل.

(ھەرىپە):

خوارنەكە پىكھاتىبە ژ دانقوتى كو دگەل گۇشتى دكەلىنن و ھەندە جارن گۇشتى مېرىشكىن دكەنە ناف و دگەل روىنى و دۇشاقى دەپتە پىشكىشكرن، و خەلكى تاخى فەلا ل دھۆكى ئەف خوارنە ۋەكى بىرھاتنا (مارايت الاھا) كو دكەفەنە ۱۵ كانوونا ئىكى پىشكىشكدەن و رنورەسمىن تايبەت ب قى ھەلكەفتى دگىرن.

(بىراخى):

خوارنەكا بەرەلافا دەقەرئ بە و ب كوردى ژى ھەمان ناقى نىبراخ يى ھەي، پىكھاتىبە ژ بىرنجى و گۇشتى قىمەكرى و بەھاراتا و ئاقكا نەمانا و ... و ۋى تىكەلەي دكەنە دناق بەقلى و بەلگىن مىوان و بەلگىن كەلەمىادا، يان ژى دناق پىقاز و باجانسۇرك و كولند و ... ھەند دا، پىشتى ژ ناك دكەن، و ل دووف ھەزا خۇ جۇرىن بەھاراتان دكەنە دناق دا، پىشتى ھىنگى ل سەر ئاگرى دكەلىنن.

- (بوتوتا):

ھەر ھەمان خوارنا (دانقوتا) دەقەرى بە.

- (كورگر بقليا):

خوارنە كو زەلام ھەز ژى دكەن (سافارا ب قەلى).

- (نرا):

يان د كوردى دا دىيژنى (سميتك)، كو ئەو ژى دانھيژكىن ھويىرە و دھاتە لىتان.

- جۇرئىن نانى:

ھەلبەت نانى چەندىن جۇر ھەنە و وان ژى ب ھەمان شىنۋە گەلەك جۇر ھەنە، وەكى:

(رقى):

يان د كوردى دا دىيژنى (نانى ئەنك، يان نانى سىلىن).

(تخراڭا دىقى):

كو ب كوردى دىيژنى (سەوكىن ب گژنىژ)، پىنكھاتىيە ژ روپىنى نە دگەل پىفاز و ئاقكا تەماتىن و كژنىژ.

(تخراڭا دىكوتتا):

يان ب كوردى دىيژنى (سەوكىن پەئىرى).

(تخراڭا دىرتوى):

واتە سەوكىن ب روپىن و شەكەرن و ھەندە جاران تەھىنى ژى پىراددەن. ب كوردى دىيژنى سەوكە روپىن، يان نان تەھىنك و...

(تخراڭا دىكرسا):

سەوكىن ژ سىمىتىكى دەينە دروستكىن.

(تخراڭا دىبىلا):

ھەر ھەمان (تخراپا دىسسقى) بە، لىن روپىن و دوپىنگ دناف دا نىنە و پىتر بۇ روژبان دەينە چىكىن.

(تخراڭا داوشەنى):

قەبارەين قان سەوكان دناقنجى نە، پىشتى چىدكەن د زەيتا كونجيا و پھا زەر دەھلىنن دا رەنگەكىن زەر ب دەتن و ئەف نانە ب ھەلكەفتەكا ئايىنى كو دىيژنى (احد السعائىن) بەرى روژا رابوونى دروست دكەن.

(تخراڭا د بىلو):

سەوكەكا مەزنىە و تايەكىن ھىشكىن مېئوى يىن كورت ب دىرژاھىيا (اسم) دكەنە دناقدا و پىشتى وى نانى ل سەر كەس و كارىن مالىن لىكشە دكەن دى لىن نىن كا ئەو دارك بۇ كى چوويە؟ ئەوئ بۇ چووى يان دى خەلاتەكى دەنى، يان ژى دى بىيژنى گۇقىن پاقز كە (بىكارى)!!

(طباقە نىوش):

مىنا اكاهى، نە، ناقى وى يى ژ وى چەندى ھاتى كو ژىكەكا ناقدار ب ناقى (نىوش) ل قى تاخى ھەبوو يا ب ناف و دەنگ بوو ب چىكرنا قى جۇرە نانى.

(لواشى):

ژ ئارى سىپى (سفر) دناف تەنويىر دا مىنا شىكىن ھىكىن دروست دكەن.

(كلىجە):

ھەر ھەمان كادە نە كو خەلكىن دەقەرى باراپىر ب ھەلكەفتا دروست دكەن، پىشتى ھەقپىرى دروست دكەن نافكىن وان ب چەندىن تىشتان مىنا گوپىز و گوپىزا ھندى و كونجى و خورمە و ... كا ئەو ھەز ژ چ دكەن دادگىن، پىشتى ئەو ژى دگەل روپىنى و بھاراتان دەينە بەرھەقكىن و پاشى ھىكا پىراددەن و دەينە قەلاتىن، كو ل بەرى د تەنويىرا دا د قەلاتىن، لىن نھا د فرنادا دەھلىنن.

چ- گۆتن و ئىدىيوم ل نك كەدانىيان:

ھەلبەت ئىدىيوم و گۆتنىن مەزنان ل نك وان باراپىر ھەر ھەمان گۆتنن كو ل دەقەرى د بەرىبەلاف. ئەفە

رۇيدانەك، يان كارەساتەكا مەزىن روى بەدەت، لى ئەو
 خۇ ب كارەكئ بچويك و چنەفە مژويل بكەت.
 - اينى دشاتت منح مايسى... لا مەرشتتا.
 واتە: بەرا ئە ھاقىزە ئەو كائىيا تە ئاف زى قەخارى.
 واتە زىيانئ نەگەھىنە وى نشتى يىن قەنجى ل مروقى
 كرى و دىت ھەر مروقى بخو ھەوجەى وى دەرگەھى
 بىتتە فە.
 - ان زالى لياما... ياما بيوشا مقامح.
 واتە بچىتە سەر ئاقئ، ئاف دئ لىن ھشك بىت.
 ھەكى ئىدىوم ل كارە بۇ كەسنىت بەختەش و چى
 كارى دەست دەھاقىتى بەرنگفە ناھىت، بلا چەند بىن
 مئشە و ب ساناھى بىت.
 - ايذا دخو كىيا.
 واتە: دەستى بىن بەرى يە.
 ھەكى ئىدىوم ل كارە بۇ وان كەسنىت بىن دەسەلات و
 چ ژ دەستى نەھىت.
 - بارى (زوزى)... شىختا د ايذايلاي.
 واتە: پارە فرىژا دەستانە.
 ئانكو مال و دھراقئ دونيا ژ فرىژا دەستا دروست دىت،
 دھىت و دچىتەفە و دقنىت مروقى خۇ ل سەر ب خەم
 نەئىخت.
 - برانا مخ كئشرا ايلا.
 واتە: كچك مىنا پرانە.
 مەبەسەت ژ قى گوتئ ئەو ھە كو گەلەك كەس
 كچكان دخوازن، و ل قىرە ئەگەر ئىك بىژىتە ئىكى
 ھەرن فلانە كچكئ بخوازن، لى ئەو ناچن چونكى ل
 بەرى ھىنگى يا ھاتىبە خاستن و چىنەبوويە.
 - ايذا ئورتا... بقذالا د مارح كمتلتىلا.
 واتە: دەستى شكەستى د ستويى خودانى ددانن.
 ئانكو شاشىبىا ھەر كەسەك دكەت ھەر يا ل سەر
 ملن وى و بارگرانىيا وى بۇ وى يە.
 - او دمترعس باقلىح كقايم... واو دمترعس بلشانج
 لا كقايم.
 واتە: ئەوئ ژ پىنى د ھەلنگىت دئ رابىت، لى بى ژ
 ئەزمانى د ھەلنگىت نارابىت.
 ئانكو مروقى بىن ل ئەزمانى خۇ ھشيار بىت، ئەگەر

ژى چەند نموونەكن ژ وان گوتنان:
 -أولا كىذى راقذ... كىمر آرا بلمتا.
 واتە: ئىكى ئەدزانى دەھواتئ بكەت، دگوت عەردئ
 خارە.
 گوتن بۇ وان كەسان ل كارە بىن بەھانەيا بۇ كارەكى
 دىبىن كو نەقۇن بگەن و ھىجەتان دەرئىنخ.
 - أود زالى بخوله د خورح لقيسى... بدائر دلا قيسى.
 واتە: ئەوئ ب ھىقىيا ھەرىسى خەلكى بچىتە دارا،
 دئ بىن دار زقرىت.
 واتە مروقى خۇ نەھىلتە ب ھىقىيا خەلكى فە و
 پىتت بەستىن ل سەر خۇ بكەت.
 - أو كلبا د بخرتوتنا لصيدا... لا كىوژ جو فايدا.
 واتە: سەبىن ب ئەعدا بچىتە نىچىرى، نىچىرى ناكەت.
 واتە ھەر نشت ب تىكگەھشتن دھتەكرن و ب
 خورتى كەس چ كاران ناكەت.
 - أو دلا راخش لايدايح... لا كىزى قدرا دا فلانايح.
 واتە: جەنا سەر دەستى ب رىقە نەچى، قەدرى پىا
 نزانى.
 ئانكو تا كارىن گەلەك زەحمەت و نەخۇشىيان
 نەبىنى، بەھىن دەلىقۇن فرەھ نزانى.
 - أو دزالى لئونى... بترىا قونى.
 واتە: بىن بچىتە ماسىبا، دئ قوينا وى تەر بىت.
 چ كار بىن ناستەنگى و زىان نابىن.
 - ان عصيرلى بكما دخوى... خوى بمايئ.
 واتە: ئەگەر ب گىقىشە دەقئ مارى دئ مرىت،
 ئەف گوتنە ھەكى ئىدىوم ل كارە بۇ نشتەكئ
 گەلەكئ پىس بىت.
 - ان كل جوجكى اخليوا نىنى... لا كبايشوا جو
 مندى تا مرواتا.
 واتە، ئەگەر ھەمى چويچكا ھەزىر خاربان، چ بۇ
 خودانا ئەدمان.
 ئانكو ھەمى كار نەھىت ھەمى كەسانە و ھەر ئىكى
 شۆلىن خۇ بى ھەى.
 - أرخى زلا... كمباقر لجمجاقى.
 واتە: ئافئ كئىت ئاشا بىرن، تۇ بىن بەھسى
 جەقچەقۇكا دكەى.

دئ تووشى دەردەسەرىيان بىت و دئ مروقى ئىخيت و نەشىت رابىتەقە.

-اخىرى كو تلكا... لا كەكاسى.

واتە پىساتى د بن بەفرئ قە ناھىتە قەشارتن.

تشت چەند بئ نھىنى بىت دئ ھەر ئەشكەرا بىت و د كوردى دا دبېژن « مرى د بن بەركى قە ناھىتە قەشارتن».

-أو دلا اتى منوخ... سى منىح.

واتە: ئەوئ دگەل تە نەھىت، تۇ دگەل وى ھەرە.

گىانى لىببورىنن دناف قن گۈتنى دا ھەبە كو مروق گەلەك بئ سەر رەق و دژوار نەبىت.

- براتا... مخ طلا دخورتا اىلا.

واتە: كچ دارا سېندارنى بە.

ئانكو د لاۋازن و خۇ ل بەر گرانيا ناگرن. ھندەك زى بۇ ھندئ دبېژن كو زوى ھزرىن خۇ دگوهورن.

- برقاذا تىرى خولى.

واتە ل سەر دو وەرىسا دلەبىزىت (دەرەقسىت).

بۇ وان كەسان ل كارە بىن دو پوى و ل ھەر جھەكى ب رەنگەكى دناخقن.

- دموخ كىبنا... وقو شىمىنا.

واتە: برسى بىقە، قەلەو رابە.

ئەف گۈتنە ھاندانە كو مروق نەخوت و بنقىت، چونكى ئەو چەند يا خرابە.

- طلا دخاتا... ولا طلا دخنوائا.

واتە: سىبەرا خورنىفكا و نە سىبەرا زافايا.

چونكى ئەو چەند كېماسىيە و چكە ل ناف چاقىن خودانى.

- لايسرت خاصوخ بشىباقا دناشى.

واتە: پىشتا خۇ ب كەمەرا خەلكى گرى نەدە.

ئانكو خۇ نەھىلە ل ھىقىيا خەلكى و ۋەكى د كوردى دا دبېژن: (ھىقىيا دەرا خۇلىيا سەرا) و (ھىقىيا خەلكن ناقا د سەلكن).

- ناشى قەلى بدماخا... شوشى قەملا لبالاخا.

واتە: خەلك چوونە نەقسىتنن، شوشىن ژنوى كەتە بەر شۇلى.

بۇ وان ژنكان ل كارە بىن دەرەگ كارىن خۇ دكەن.

- ناشا بلوشتا... و بىبا بكنوشتا.

واتە: مروق ب جلكا و مال ب گىنسكا.

گۈتن ھاندانە كو مروق د بەر خۇدا بچىت و مالا مروقى زى يا ياقز و بژىن بت.

- شوبت بازى بزيوزى... شوبت خبارى ترعوزى.

واتە: تىژكىت بازىيا جھىت بازىيا گرتن و تروزيا جھئ خيارا گرتن.

ل دووق كىنش و سەرۋايا گۈتنن دىت گۈتنەكا رەسەنا وان بىت. گۈتن مىنا وئ گۈتنن يە كو دبېژىت:

جھن شىرا رىقى لن دكەن گىرا، ئانكو مروقىن بئ سەر و بەر جھىت كەسىت زىرەك و لىھاتى گرتن.

- دوكتا دكساقط... كلاقط.

واتە: ل كوبرى دادا ل وىرى خار.

گۈتن ۋەكى ئىدىوم بۇ وان كەسان ل كارە كو گەلەك ھاي ژ خۇ ھەبىن و چ دەلىقا ژ دەست نادەن.

- ھا خولوخ... و ھا دبشتوخ.

واتە وەرىس و مىشەقانىيا خۇ بىە.

گۈتن بۇ وئ چەندئ ل كارە دەمى دو كەس پىگىشە كارەكى دكەن، لن ئىك خۇ نەقۇلە كەت و بى دى ل بەرامبەر كىرارا وى خۇ زىەر بەھافىت و بى بىختە د تەنگا قىيان دا.

ل سەر قن چەندئ چەند مروققەك چوونە چىاي، ل فرەكەكى كو كەس نەدشيا ب گەھىتى مىشەكا ھىگمىنى دىتن، ئەو مروق پىك ھاتن كو وئ مىشنى بېرن و ب براىىنى لىنگقەكەن، ئىك ژ وان گۈت من وەرىسەكى ھەى، من داھىلنن ئەز دئ چىمى، وان زى گۈتن بلا، ئەو كەس داھىلان و ل وىرى مىش بىرى، پىشتى بىرى گۈت: وەرىس وەرىسنى منە و مىش زى مىشئا منە، وان زى ل بەرامبەر گۈتنن پا دئ مىشئا خۇ بىە و ھىلانە ب وئ بەتەنن قە.

- سوسا مكىخا... رىسىبە خىلانى كھاوى.

واتە: لىتكىت ھەسپىن بىن دەنگ د مەزىن.

مىنا وئ گۈتنن يە كو دبېژىت: «كتكا مەلولىل (كىتكا مس مسىا دىنگى مەزىن دخرىنت»، يان: «

ناقا مەند مروقى دخنەقىنت»، كو ب بى دەنگى درىنت مەزىن ددانن.

- شمشا د ازار لكلاى... و شمشا دىسنان لىناى.

شمشا د ازار لكلاى... و شمشا دىسنان لىناى.

شمشا د ازار لكلاى... و شمشا دىسنان لىناى.

شمشا د ازار لكلاى... و شمشا دىسنان لىناى.

شمشا د ازار لكلاى... و شمشا دىسنان لىناى.

شمشا د ازار لكلاى... و شمشا دىسنان لىناى.

شمشا د ازار لكلاى... و شمشا دىسنان لىناى.

شمشا د ازار لكلاى... و شمشا دىسنان لىناى.

ژبەندكەكى بان چلەي، يان ژى ل بەرى ژ موپىن كوربا
هەسپى دروست دگرن و پىشتى ھىنگى وئ مينا
خەلەكا لى دكەن و ب رىكىن تايبەت و ل دەم و جھى
تايبەت پى نىچىرى دكەن.

- اقولا:

يان د كوردى دا دبىژنى (خەفك)، پىكھاتىبە ژ دو نىف
بازنەيىن تىلەي و سېرنكەك يىن دناقبەرا ھەردووان
دا ھەي و ب رىكا داڧەكا دەزى قايىم سەرەكى دانى
پىڧە دكەن و دەمى فېندە دى وى گەنمى خۇت دەيتە
راكىشان و خەفك د شەفېنت و نىچىر دكەڧىتى.

- طبىكئا:

ھەر ھەمان (تەپكەن) كو د كوردى دا ھەپن.

- بانورا، يان بشورتا:

ھەر مينا (طبىكئا)يە، لى ل قىرە بەرى ددانە سەر
دارەكى زراف و دانى ل بن رادنىخن و گاڧا نىچىر
دەيتە بن، ئەو دار دەيتە راکىشان و نىچىر دكەڧىتە
د بنڧە. ئەڧ جۇرە مينا نىچىرا (مۇخل و بىژىنگانە).

- قولاتا:

يان د كوردى دا دبىژنى (تەلھە).

- نىچىرا ماسيان:

ئەو ژى ب چەندىن رىكان دەيتە گرتن، ۋەكى
شۇك، نۇر، سوتى (سيت ب كوردى)، ھەلبەت ژىلى
تەھەنگان.

ۋاتە، رۇژنت ئادارى بۇ بويكىت من ب ھەلبەت، رۇژنت
نېسانى بۇ كچىت من.

ژبەر كو دەيك پتر ھەز ژ كچىت خۇ دكەت.

- يوت بايداپوخ... وجىلت باڧلاپوخ.

ۋاتە: ب دەستا بەد، ب پىيا لى بگەرىن.

گۇتن ل سەر قەرانە كو ب سانامى ب دەستا ب
دەيە ئىكى، لى ب زەحمەت و ب پىيا لى گەريان ھەتا
د ژىرىنەڧە.

ھەلبەت ب دەھان گۇتتىن دى ژى ھەنە و پىرىيا وان
ھەر ھەمان گۇتنن كول دەڧەرى دېرىلاڧ و ل سەر
زارى خەلكن وئ ژ ھەمى نەتەۋە و ئايىنان ڧە دەيتە
گۇتن.

- د- رانا و نىچىر⁽¹⁴⁾:

نىچىر ب چەندىن رىكان دەيتەگرن.

- قىتا:

كو د كوردى دا دبىژنى (قۇسك- بەندەك)، پىكھاتىبە
ژ دارەكى كورت و دو چق ب سەرى ڧە، مينا پىتا
(Y) و ھەر سەرەك ژ وان ب لاسىكەكى دەيتە
گىردان و ئەڧ ھەردو سەرىت بەرداى ب كەڧلەكى
پانڧە دگەل ئىك دەيتە بەستىن، ئىدى بۇ نىچىرى ژى
بەرەكى ھىدى گوبزەكى دكەنە دناڧ وى كەڧلى دا و
لاسىكىن دكىشن و بەردەن، ئىدى ئەگەر ئەو بەر ڧ
نىچىرى كەت دەيتە كوشتن، يان بىرىندارگرن.

- شوى:

د كوردى دا دبىژنى (اداڧ)، ئەو ژى داڧەكا قايم و زرافە،

چەند پىشەسازىيىن دەقەرا بەھدىنان

مەھەد ھەيەن بناقى

بىخىر و د كوير و مكوم بوون، دگەل جۇرى كو دگۇتنى (بىمك) دېرن د قوتان ھەتا ھوير ھوير دكرن و ھەكى مەعجوبىنى لى دھاتن و ھەر گوندەكى چەند ھەلانەككىن مەزىن بۇ قوتانا كەزانان لى ھەبوون... و ھەر مالەكىن ل دوڧ پىندقىيىن خۇ بۇ سابوونى كەزان د ھەلكرتن و ئەڧ كارە پتر ل زۇستانى دھاتە نەنجامدان. چونكى دونيا د تەزى و روينى ژ كەزانان دەردكەت پى پىندقى سەرمائىن بوو دا زوى ب مەيىت. گاڧا دبوو دەمىن دروستكرنا سابوونى، ژنكان ئەو كەزان دېرنە سەر وان ھەلانان و دقوتان و بۇ ڧى چەندى ژى گەلەك جاران ژنك ھەكى زيارە دچوونە ھارىكارىيا ئىك ھەتا كەزانىن مالەكىن دقوتان.

پىشنى دھاتنە قوتان دا كەنە د مەنچەلەكى دا و ھىلن، رۇژا باشتر ژنك لى ڧىك دكەتن و خۇ دكرنە رىز، ئىك دا ھندە كەزانىن قوتاي ھلكرىت و گڧىشپىت ھەتا روين ژى دكەت، ئىك دا دەتە ڧ يا دى ھەتا باش دھاتە گڧاشتنن و چ روين نە دما تىدا، ھەسان ھەتا كەزانىن قوتاي خلاس دبوون و ھەمى دھاتنە گڧاشتنن و چ روين (دۇن، دوھن) نەدما تىرا. بىنگومان ئەو روينى ژ نەنجامىن وئى گڧاشتننى دەردكەت ھەمى د ئامانەكى دا كۇم دكر و وئى ئاڧى (روينى) بەن كەنە دناڧ بەڧرىرا ھەتا ئەو روين دجەمسى (دەمىي).

بىنگومان پىشەسازى و كارسازى ئىكە ژ بىنەمايىن پىشكەڧتتا ھەر مللەتەكى، لەورا دى بىنى ھەر جڧاكەكى ل ھەر ھەلانەكى ژ دەسپىكا ژانا خۇ پىكۇلا چىكرن و دروستكرنا ھندەك تىشان دايە كو رۇژانە پىندقى دېنى.

كوردان ژى مينا ھەر مللەتەكى ئەڧ پىنگاڧە يا ھاڧىتى و پىندقىيىن خۇ دناڧ خۇدا ڧەناندىنە بىنى كو ھەوجەى جھەكى دى بىن، مينا دروستكرنا سابوونى و ئامانا و جل و بەرگان و گەلەك نىشنىن دى، ھەكى چىكرنا چەكى و تەڧن و تەڧنكارىن و... ھتە.

ئەڧ سەرۋەرە ژى ل دەقەرا بەھدىنان د چەند پىشەسازى و كارسازىن كوردەوارىدا دياردېيت ژ وانا،

سابوون:

سابوون ئىك ژ پىندقىيىن ژاننى بوو، لەورا ھەر زوو خەلكى ھىز د چىكرنا وئى دا كرىبە، ئەڧ سابوونە بەھرا پتر ژ كەزانان دھاتەچىكرن، چونكى كەزان ھەكى كەرەستەيى چىكرنا وى ل دەقەرى يىن مىشە بوو، چىكرنا وى ژى ب ڧى رەنگى بوو،

پىشنى خەلكى كەزان دچىنن، بەرتاڧ دكرن ھەتا ھىشك دبوون، پىشنى ھىنگى كەزانىن باش د فرۇتن و دەبارا خۇ پى دكرن، ئەوئىن دمان كو بەھرا پتر د

خوارىن ب كاردهيىنان. هەزى گۈتتىن يە كو ئەف جورى سابوونى ھەر مينا يا كەزانان دھاتنە دروستكرن، لى رەنگى جورى داويى يى رەش بوو.

ھىكرنا گولاقى:

گولاق، ئاقا بېھن خۇشا گولانە، دھاتە بكارھىنان بۇ بېھن خۇشىنى و سەرنج راكىشانا يى بەرامبەرى خۇ ل خۇ د رەشاندىن... ئەف ئاقە ژ بەلگىن كولىلگىن بېھنخۇش دھاتە دروستكرن. ئەف كارە پتر ل وەرزى بەھزى دھاتە ئەنجامدان، دەمى گول و كولىلگان بەرك و بەتەن و شىف و نھال و بەرجۇ دنخافتن و خىف دكر، مينا گولمەھمەد و گولزەر و گولھەرچ و گولشىلان و بىنەقىش و ئەسسىمىن و ھەلال و بەھىيىنان... ھتە.

ئەو كەسىنى دۇنيا گولاقى دروست بكتەن، ل دەسپىكىن گەلەك بەلگىن گولان دكرن و كۆمدكرن، پاشى كۆچكەك چىدكرن و ئاگر تىدا ھلدىكرن و قازانەك دھىنان و پاتەكى فرۇت (كو ئاق ب ساناھى تىدا بچىتە خوارا) ب سەر قازانى دا دكرتن ب بەندكەكى يان تىشتەكى دى ل سەر دىندانىن، پاشى دا ھىنن ھندەك بەلگىن گولان داننە سەر وى پاتەى و قازانى داننە سەر كۆچكى و تىشتەكى بىنى وى حولى و پىچەكى گران داننە سەر وان بەلگان و دھىلان ھەنا ئەو بەلگىن دىمىيان و ب ئاق دكەتن و ئاقا گولان چىك چىك ژ وان بەلگان دكەتە د قازانىدا ھەنا دزانىن ئاق ب تەمامى نەمايە دوان بەلگان و ب نەمامى يىن ھىك بوويىن، پاشى دا وان بەلگان فلا كەنە سەرنامانەكى و ھندە بەلگىن دى داننە جھىن وان و ب وى رەنگى ھەتا ھەمى ئەو بەلگىن گولان خلاس دبوون و چ ئاق تىدا نەدەمان، پاشى قازانكا خۇ ژ سەر كۆچكى ددانان و ئەو بەلگىن ھافىتى دكرنە دناق دەستىن خۇداقە و ل ھنداقى قازانى دگىشتىن كو ئەگەر ھندەك ئاق تىرا مايا ئەو ژى دەردكەت و دچوو ئاق يا دى... ل دوقدا ئەو پاتى ب دەرى قازانى قە ھاتىيە ناسىكرن ژتەدكرن و پىچەك خۇ لىدكرتن ھەتا د تەزى و ئەو ئاق دكرە ھندەك ئامانېن بچويك و ئاقىنجى و دھلكرتن و ل دەمىن پىدقى بكاردھىنان.

پىشتى د مەيى دا مەشكىن ھىنن و ھلاويىسن و وى رويى (دۇنى) كەنى و ئاقا تەزى كەنە سەر و ھندەك بەفرى كەنە ئاق دا باش تەزى يا، پاشى مەشكا خۇ دكىيان ھەتا باش تىكەك دبوون و ب دلى وان چىدبوو، پاشى دا مەشكا خۇ خالى كەنەقە مەنچەلن و ھىلن، پاشى دا ئىنن نەرماقا دەنى، واتە دا ھىن زركى چىكەن و ئاقا زركى دكرە ئاق وى رويى ژ كەزانان كرتى و دكەلاندن، چەند كەلەك دىنانى... پاشى دا كەنە ف ئاق بەفرى را ھەتا دەمەي، دو رۇزان دھىلا، پاشى دا ھىنن (تىزاقى) چىكەن و پى كەلېن، تىزاق ژى ب قى رەنگى دھاتە دروستكرن.

دا كۆزەكى دانن سەر دويلىستانى¹¹ و بىنى وى كون كون دكر، پاشى دا ھندەك دارا داننە سەر وان كونا و ھندەك بوپىشى ژى داننە سەر، ژنوى دا كۆلۇزى ب نىقى خۇلى كەن، مەنچەلەك ددانا سەر كۆچكى و تى ئاق دكر و ئاگر ددانانە بىن ھەتا ئەو ئاق بېر د كەلى و پىچك دھلاقتىن... ژنوى دا وى ئاقى ب نامانەكى راكەن و كەنە سەر وى كۆلۇزى، بىگومان نامانەك ددانانە بىن كونكىن وى كۆلۇزى، دا كو ئەو ئاقا ژى دكەت چووي وى ئامانى، ھۇسا ب قى رەنگى تىزاق تىرا خۇ دكرت، دا كو زانېيان كا ئەو تىزاق باش چىبوويە يان نە، دا ھىنن بەندكەكى موى كەنە دناقدا، ئەگەر ئەو بەندك قەت قەت بيا و بيا ھەرىسە، ئەو تىزاق يا لاو... ژنوى دا وى رويى نەرمافكرى ب وى تىزاقى ژى كەلېن ھەتا باش تىر دبوو، پىشتى تىر دبوو دا مەنچەلا خۇ راكەن و بەن جازەكادى كەنە دناق بەفرىرا ھەتا باش دەمەي و ھىك دبوو، پاشى دا ب كىرى قالىين سابوونى بىر و بۇ شوپىشتنا سەر و جىلگان ھلكرن و بىگومان بۇ وى دەمى سابوونەكا باش دروست دبوو، سابوونەكا رەنگا و رەنگ، شىنېرەكا (خىچەكا) سووويو و ئىكا كەسك و ئىكا شىن و ئىكا سىي... .

ژىلى كەزانان سابوون ب بەركىن مىشمۇزا و باھىقان ژى دگەل تۇفكىن كولىندان و بەركىن حاجى باھىفكان ژى دھاتە دروستكرن، لى بەھرا پتر بەركىن باھىف و مىشمۇزا ئەو بوون بىن تەحل، چونكى بىن شىرىن بۇ

چىكرنا ھوپرى:

ھوپر ئىكە ز كەرەستەيىن ئىنسىپنى، ئەورا خەلكن دەھەرى پىندىقەكا باش پى ھەبوو، ھوپر ز وان ھوھەكان دەھە دەروستكرن كو ل كوردستانى (دەھەرى) شىن دېوون، مينا دارتوى (ئوى شەمب) و درى و بىنەفش و ھوھەكىن سرۇشتىيىن دى.

پىنگاغا دروستكرنا ھى زى ب قى رەنگى بوو:

ل بەراھىن و پىشتى درى، يان ئوى شەمبى د ئامانەكىدا كۆم دكرن، دا ھىن گىمىشەن ھەتا ئاغا وان ھەمى زى دەھات و ھەل دېوون، پاشى دا ھى ئاقتى ل پاتەكى فرھوت كەن و پارزىنەن دا باش پاقتى بيا و چ گىمىش و پىستانى دئاقتا ھى ئاقتى دا نەمابە، ل دوقدا ئەو ئاقتى دكرە ئامانەكى و دكەلاندەن ھەتا تىر دېوو، پاشى ئاگر ل بىن دقەمراندەن و دەھىلانە ل ھوپرى ھەتا سار دېوو، و ئەو ئاقتا دما تى دېوو ھوپر و دئاقتى ئامانەكى بچوېك دا دەھەلكرتن و پىشتى ھىنگى ئىسىن پى دەھانەكرن، لى ئەگەر كەرەستەيى چىكرنا ھوپرى كولىككىن بىنەفشا بان، پىشتى گەلەك ئەو جۇرە كولىك دكرن و كۆم دكرن، پىچەكا ئاقتى لىدكرن و دكرنە د ئامانەكى دا و ددانانە سەر ئاگرى و دكەلاندەن ھەتا دىمىن و ب ئاقتى دكەتن، پاشى ز سەر ئاگرى راکەن و خۇ لىنگىن ھەتا باش سار دېوو، ل دوقرا دا ب دەستا گىمىشەن ھەتا ئاقتا وان ھەمى زى دەھات و ئەو ئاقتا ز ئەنجەمى گىمىشەن دەركەتى دا د ئامانەكى دا كۆمقەكەن و دكەلاندەن ھەتا دىسان تىر دېوو، پاشى ئاگر ل بىن دقەمراندەن و د پاتەكى دا دپارزاندەن و د ئامانەكى بچوېك دا دەھەلكرتن بۇ دەمىن پىندىقى.

چىكرنا قاچكى كوردى:

قاچك ئىك ز وان تىشتانە كو بۇ پىندىقىيان دەھەتە بكارھىنان، چ بۇ جويىن و چ زى ھەكى دەرمان و گەلەك جارار ئەف قاچكە ل كەل كەلا گەرمى و ل ھافىنان و ل بەر ئاقتى دەمى كاردكرن، ب تاپبەت ل دەمى چوونا مازىيان و شىمانىن و گىا درويىن و چلى بېرى كو ئاقتى ل وان جھان دكىم بوون و... ھىد دەھانە جويىن دا تىھنا خۇ پى بىشكىنەن و زوى ب زوى تىھنى نەن.

ئەف ئەف پىشەسازى يە ل سەرانسەرى جىھانى يا بەلاقە و ب جۇرىن جودا دەھىنە چىكرن و ل ئاقتى ئەف ب (ەلك) دەھىنە نىاسىن و جھى قاچكى و بەنىشتى پى كرتى، ئەقتىن ل خوارى زى چەند جۇرىن قاچكى نە ل دەھەرا بەھىدان:

۱- قاچكى كرنكى (كەنگرى):

ھەر د كەقتا قاچكى كەنگرى ل دەھەرىن چىيى دەھانە چىكرن، چوونكى كەنگر مەشە ل چىا و زۇزانان شىندېوون و ھەتا ئەف زى ھىندەك ھى كارى دكەن، ئەف جۇرىن قاچكى دەھىتە ھەزمارتن خۇشتىن و بەھاتىن جۇرىن قاچكى ل دەھەرى، چىكرنا ھى زى ب قى رەنگى بوو:

خەلكنى قان دەھەران ل ھافىنان دەمى كەنگر زەردېوون و بەرەف بەھىن قە دېوون، يان رەنگى وان دەھانە ھەرگىزان و ھىشك دېوون، دچوون قاچك قەدكرن، دەوربەرىن ھى ب تەھركەكى بچوېك دكۆلان ھەتا پھا ھى، يان قورمى ھى دەردكەت... بەر پھا ھى باش ھولى دكر و ئاخ و بەر زى قەدەن و ھىندەك ئار پىئەردكرن، زىئوى دا پھا ھى ب كىرى بىن و زىئەكەن، شىر تى دەھات و ئەو شىر قىندا دچوو خوارى و دما ل سەر ئارى ب دۇرا ھەركىرى و كۆم دېوو...

ب قى رەنگى بەك كەس يان چەند كەسەك پىنكەمە دچوون قاچك قەدكرن، و رۇزى گەلەك قەدكرن، پىشتى دزانىن تىرا خۇ پىن قەكرىن دا زقەرنە مالىقە و رۇزەكى دوا خۇ لى كرن ھەتا ئەو شىرى زىئى كەنگرى ھانى پى مەھى و ھىشك بووى، پاشى دا ئامانەكى بەن و چن قاچكىن خۇ راکەن و ھىننە مال و ل مال ز قىش و ئاخى و بەران پاقتى كەن، ل دوقرا ب ئاقتى دىشويشتەن و كرنە د ئامانەكى دا و پىچەك دكەلاندەن و ددانانە ھوپرى ھەتا سار دېوون، چارەكادى ئاقتەكا دى لىدكرن و ھەر چەندەك ددانە ئىك و بەردىز دكرن، يان دكرنە بالۆلك و ب قايدا جويىن لىدكرن كو دگۆتنى (دەھجويىن)، ھەسان ب قى رەنگى ھەمى ئەو قاچك دكرنە دەھجويىن، ھىندەكان بۇ دەبارا زىانا خۇ دفرۆتن و ھىندەكان بۇ ھەقال و ھۆگرتىن خۇ دەھارتىن، زىلى كو

بۇ خۇ ژى دەلگرتىن.

ھەژى ناماژى يە كو ھىندەكان ھەر دەمى تەفالىكىن قاچكى رادكرن، ئىكسەر پىشنى پاقرىكرن و شوپىشتىنى دكرنە دەفنى خۇدا و دجوون و ھەر دېھرا تەدكرن ھەتا ئەو تەملا تىيا دناف دا ھەمى دچوو و قاچك خۇش دبوو.

ب- قاچكى كەرى:

كەر، يان گىيىن كەرى ل چىا و زۇزانان شىن دىت، رەنگى وى بۇزەكى سەر سىپى فەيە، دارى وى ھىدى تلا مرقۇقى يا قلىچى بە، ھىندەك پەرمىچكى وەكى موى و دەزىيان ب داركى وىفە ھەنە، گەلەك بەلگ پىفە ھەنە و رەنگى وان ژى يىن بۇزە، لى دىن پەرمىچكى، دروستكرنا وى ژى ب قى رەنگى بوو.

خەلك دچوون بەر بنى وان فەدكۇلان ھەتا رھا وى دەردكەت و دۇرىن وى حولى و خۇش دكرن و نار پىوەر دكرن، ژئوى ئەو رەھ دېرىن، يان فەدكرن و دو سى رۇزان خۇ لىدگرتىن و پاشى دچوون رادكرن و دەھىنانە مال پاقرىدكرن و ھەمى پىنگفە دكرنە د نامانەكى دا و ئاف دكرنە سەر و دكەلاندىن، پاشى ژ سەر ناگرى ددانان و خۇ لى دگرتىن ھەتا د تەزىن و ساردبوون، پاشى دا جازەكانى ب قايدا جوينى لىكەن و جوين و ئەوئىن دمان ژى دكرنە (دەفجوين)، چ بۇ ھلگرتىن و ب كار ھىنان ل دەمىن پىندقى و چ ژى بۇ فرۇتنى كا ل وى سەردەمى ب چەندى دفرۇتن، ھەژى گۇتنى يە ئەف جۇرى قاچكى وەكى يىن كەنگرى يىن خۇش نەبوو، ژبەر:

۱- ئەف جۇرى يىن چىر و نويسەكە و ب مرقۇقى فە دەمىنت.

۲- ئەف جۇرە ب تامترە.

۳- ھەمى دەما شىرىنى تى نىنە.

۴- رەنگى وى يىن ئەھىنى يە و ئە يىن سىپى يە.

ژىلى كو ئەف قاچكە بۇ جوينى دەھتە بكارھىنان، ھەكىم و لوقمائىن دەفەرى ژى مفا بۇ نەساخىيان ژى دىتىن، ب تايەت بۇ نەساخىيىن باھىنكى و فركى و ھەر جەھەكى ئەشى ئىشبابا، دا قى قاچكى بەرى

خۇشكرنى ب پاتەكى نفسى رادەن و داننە سەر وى جەن ئىشبابا، نەخاسەمە پىشتى و دەست و پىيان.

ج- قاچكى بەنىشتى:

ئەف جۇرى قاچكى ژ بەنىشتى كەزانان دەھتە چىكرن و پىرىيا خەلكى ھەر دىژنى (بەنىشت)، چونكى دارى كەزانى دەمىنە و ب تايەتى ل دەفەرىن جىيى و بەنىشت ب قورم و سەرچەق و تايىن كەزانان فە دەھت، ھەر دارەكا برىندارىان تىقى دبوو بەنىشت پىفە دەھت، و ھىندە جارار بى برىندارى زلقىن بەنىشتى^{۱۴} پىفە چىدىن... و گەلەك جارار ئەف بەنىشتە دكەفبەتە بەر قورمى دارى و راستا سەرچەقان، خەلكى ئەف بەنىشتە لىكددا و مىنا قاچكى دجوون و ب دو رىكان ئەف بەنىشتە دەھتە خۇشكرن:

۱- گاڤا بەنىشت كۆمدكر، بىنى تىشتەكى لى بكەن دا پاقر كەن و ھاقىنە دەفنى خۇ و ھەر جوين و تىكەن ھەتا تاما وى خۇش دبوو، پاشى دەھلانە دەفنى خۇدا و دجوون و ئەف جۇرە دما چىر و ل دەمى جوينى ب دەفنى مرقۇقى فە دما.

۲- پىشتى بەنىشت كۆمدكرن و ژ زلكا و بەركىن ھوېر و قرشا و قەلپا و ناخى پاقر دكرن دا باش شوون و كەنە د نامانەكى دا و ھىندەك شىرى كەنە سەر و كەلىن ھەتا باش دنافا دكەلى، پاشى دا ژ سەر ناگرى راکەن و دانن و خۇ لىگىن ھەتا دتەزى، پاشى دا وى شىرى رىژن و ئاقەكا دى لىكەن و پاشى ب قايدا دەفجوينان فەدېرىن، قىنچار چ بۇ دەلگرتىن با يان ژى بۇ فرۇتنى.

ھەژى ناماژى يە ئەو قاچكى دناف شىرى دا دكەلاندىن تاما وى خۇشتر بوو، دىسان نەپىن چىر و نويسەك بوو، چراتى و نويسەكىيا وى ب كەلىن دچوو.

خەلكى دەفەرى ژىلى مفا ژى وەرگرتىن بۇ جوينى، گەلەك جارار بۇ كارىن ھەكىمىن دەھتە بكارھىنان، ھەكىم و لوقمائان بۇ برىنان پىشتى ھىندەك كەرەستىن دى دكرنە ئاف و دكرنە نانتف بكاردەھىنان و دىنخستەنە برىنان.

د- قاچكى قىرى:

ئەف رەنگى قاچكى ئىك بوو ژ وان قاچكىن ل دەقەرىن دېرەھەلاق ب تايىبەت ل وان جھېن قېر لى ھەين، لى كىمتر دەھانە بكارھىنان و ھندى قاچكى كەنگرا و كەرى ھەبا كەسى ئەف بەنىشتە نە دجوى، چونكى تاما وى يا نەخۇش بوو، بەلكى ھندە جارەن تاما گازى ژى ژى دەھات، ژىلى كو رەنگى وى ژى نە بى سېسى بوو، بەلكى بى رەش بوو و ژىن ئەردى دەردكەت، رىكا خۇشكرنا وى ژى ل وان دەقەرىن قىر لى ھەين ئەو بوو دا قېرى كەنە دەھقى خۇدا و ھەر جوىن و ھەر تىكەن ھەتا تاما وى يا نەخۇش چووبا.

ل وان دەقەرىن قىر ژى لى نەبى، قىر ژ ەنارەن پىشتىگوركا دكرىن و بو خۇ ھەر ب رىكا ناقېرى خۇش دكرىن.

ە- قاچكى شافان:

قى جۇرى قاچكى ل دەقەرى كەلەك گىرنگىيا خۇ مېنا بىن پىشتەر نەبوو، ب تايىبەت ل جەم مەزەن كو وان نە دجوىن و پتر زارۇكان بكار نەدھىنان.

ئەف جۇرى قاچكى ژ گىياھەكى ب ناقى (قاچكى شافان) دەھاتە چىكرى، ئەف گىياھە ب قاسى (۱- ۵، اسم) بلند دېت، قى گىياھ كۆمەكا بەلگىن ھوپىر ب سەرىقە ھەنە و ھەكى سەركەكى خۇ دەنە ئىك، ئەف گىياھە ل بەھاران ل چىپاى شىن دېت، زارۇكان ئەو گىيا دكرىن و پاقز دكرىن و دكرنە دەھقى خۇدا و دجوىن، رەنگى وى بى سېسى يە و دەھقى مەرقى دا مېنا قاچكىن دى نە دەھلىا.

ە- كلى چافان (كلى سھانى):

كلى چافان دەھمانەكى تۈزە و رەنگى وى بى رەشە، ژىو جوانى و ب تايىبەت ژ لايى ژنانقە دەھاتە بكارھىنان، دېسان ھەكى دەھمان بۇ چارەسەرىيا ھندەك ئىشتىن چافان دەھانە بكارھىنان.

ئەف دەھمانە ل دەسپىكى بەرەكى رەشنى تەبىسۆكە، قىجار ئەو بەر ج بى مەزەن بېت يان بچوىك و ل كەلەك جھان ل پارىزگەھا دھۆكى ھەبە و ئەو جھى

دەھمان لى ھەى دگۇتنى (كۇرا دەھمانى)، ھندەك ئامان دېرەن و ھندەك ئاخ دگۇلان و دكرنە وى ئامانى و ئاف لىدكرىن و دشوېشتن و دەھمان ژى دكرت و كۆمدكر، ھۇسا چەند رۇژان دچوونى ھەتا تىرا خۇ لىكەدان. ھەزى ئامازى يە كو ھندەك جارەن بىنى ئاخى ب كۆلن و ئامانى بېن، كەسانىن شارەزا و زىرەك ھەبوون، ھەر ل سەر ئاخى دەھمان دىياسىن و كۆمدكرىن و دەھنانەقە.

پاشى ئەف دەھمانى ھانپە كۆمكرى، ژىكان باش دشوېشت و پاقز دكرىن و ل دوھدا ب جۇنپەكى، يان ھاونەكى دقوتان ھەتا ھوپىر ھوپىر دبوو و ھەكى تۆزەكى لىدھات و زقراتى تى نەمابا، دا وى دەھمانى كەنە سەر پاتەكى فرقۇت و دەستى خۇ، يان تىلا خۇ يا بەھرانى دەھرا ھىنن و بەن، ئەو تۇزكا دەھمانى يا دپاتەى دا دچوو خوار ئەو دەھمانى دىوست بوو، ئەو دما ل سەر پاتەى دما چارەكادى دكرنە دەھانى، يان جۇنى دا قە و دقوتانەقە ھەتا ئەو ژى وەلى دەھات و دپاتەى دا دچوو خوار و ئەوا ل بىن دكەت ب كىر بكارھىنانا چافان دەھات و دەھكرىن، ھەزى ئامازى يە كو ھندەكان ئەف دەھمانە ژ خۇ زىدە چىدكرىن و ل دوھ بھابى وى سەردەمى ھەكى ژىدەھەكى نابوورى دەھاتە فرۇتن.

كەلەك:

ئامانەكى بچوىكى تايىبەتە بۇ ھلكرنا كلى چافان و ژ كەقلى رانكىن دىكى دەھانە چىكرى، دەمى دىكل سەرژىدكرىن ژىكان رانكىن وى ژىقە دكرىن و كەقلى وى د سەردا دەھنا و باش ژ وى گۇشت و بەزى پىقە دشوېشتن و پاقز دكرىن و ھندەك ئار پىنودكرىن و قەدگەمراندىن (دېھرخاندىن) ھەتا ئەو تەراتىيا تى ھەى ھەمى ژ خۇ بەردابا، ھۇسا ئەف كىرپارە چەند جاركى دەھانەكرىن ھەتا ئەو كەقە ھەكى چەرمەكى گەماركرتى لى دەھات و بەردەھام بى نەرم بوو و ژ لايى ژىكە شارەزاقە ب باشترىن و جوانترىن شىنە دەھاتە دروېن، ھندەكان ژى بۇ جوانى كىلەكلىن خۇ ب مۇركىن ھوپىر و رەنگا و رەنگ دەھشاندن و كل دكرىن.

كلچىف:

نامىرەكە بۇ تىنۋەراندىنا دەرمانى (كللى چاقان) دھاتە بكارهينان و ژ دارى هەفرستى يان گويىزى يان كەفۇتى... دھاتە چىكرن، چونكى دارى وان يى نەرم بوو، واتە يى زفر نەبوو، كلچىف ب قاسى (۶-۸سم) يى درىژە، سەرەكى وى يى گرۇفرە، ژنكان ب تىلان ئەو سەر دگرت و كل پى دچاقىن خۇ دۋەراندىن، سەررى دى ژى زراف و حولى دكرن، ب شىنۋەيەكى وەسان كو شىبابان دەرمانى پى دچاقىن خۇ ب وەرىنن و زىانى نەگەهينتە چاقان، هەژى گۇتنى بە ھندەكان ئەو سەررى ستويرو و گرۇفر بۇ جوانىنى دنەخشاندىن و ژنكان ئەو كلچىف دكرنە دناف كلدانكىندا و دھلگرتن و ل دەمىن پىندقى بكاردەينان، ئەف كلە پتر بۇ جوانىنى دھاتە بكارهينان، لى ھندە جاران بۇ ھندەك ئىشنىن چاقان ژى بكاردەينان.

پىشەسازىيا چىكرنا گلىنەى:

گلىنە ئىك ژ پىشەسازىين ھەرە كەقنارە ل

كوردستانى و ھەر دكەقندا بۇ قەتاندىنا ھەوجەيىن روژانە دھاتنە چىكرن و ھەتا نھا ژى ل دەمى ھلكۇلانان ب دھان ژ وان جوړىن نامانىن گلىنەيى ژى دەرەكەقن كو ب بوورىنا سەدان سالە كوردان مينا پترىيا مللەتان شارەزايى د قى بوارىدا پەيداكرىنە و ھەر ھاتىنە دروستكرن و بكارهينان.

دەقەرا بەھدىنان ئىكە ژ وان جھىن ديار كو ئەف پىشەيە لى ھەبوويە و خەلكى وى شارەزايى دقى بوارى پەيداكرىن، ئىك ژ وان دەقەران دەقەرا نەھلى بە ل قەزا نامىدىن- گوندى درگىنى و وەكى دھىتە گۇتن كو ل بەرى جۇرە نامانەك چىدكرن دگۇتنى (قۇقە)، لى چ پىزانىن ل سەر قى چەندى نىنن.

ل بەرى گەلەك جوړىن گلىنەيى ل دوغ پىندقىين روژانە دھاتنە چىكرن و دبىت ھەتا نھا ژى ھەوجەيىن ھندەك كەسان پى دقەتىين، لى ئەف پىشەيە پتر بەرەف مانى قە دچىت، ژ وان پىندقىين ل بەرى ژ گلىنەى دھاتنە دروستكرن ژى ئەقەنە:

دەن

گۆسك:

بۇ تەزاندنا ئاقى و ئاف قەخوارنى دھاتە بكارهينان، گۆسك بىن گروفر و زراف و بلندە و ل لايىن سەرى زراف و تەنگ دىبىت و وەكى گەورى بىن دھىت، دو چمىلك (دەستك) پىنمە ھەنە، ژ ساخلەتېن قان گۆسكان ئەوۋە كو چىكىن ئاقى تى دىرىين و دەمى با لى دەت ئاقى دتەزىنت.

لىنك (كلۆسك):

ئەو ژ گۆسكى مەزنترە و بۇ ھلگرتنا ھندە خوارنان، مىنا روىنى و دۇشاقى و... ھتد دھاتە بكارهينان، لىنكى چوار چمىل نىزىكى دەرۋكى وى ھەنە و ئاخا قان لىنكان يا سۇرە دا ئاقى مىنا جەرك و گۆسكان دخۇ نەدىرىنت.

جەرك:

ئىكە ژ وان ئامانىن ئاف پىن ژ سەر كانىيان دھىنان و ل مال ددانانە سەر تەنشتى و دو بەر ددانانە بىن لايەكى وى دا ئاف ژى نەرزىنت، جەرك ژى ئاقى د دىرىنن و ئاف دتەزىت.

دەن:

ئامانەكى مەزىن بوو بۇ عومباركرنا ئاقى و بىن بىنەجھە پىشتى ددانە سەر بەرا، يان دارا، يان ژى بىنكەكى ئاسنى ل دوڧ قەبارى وى بۇ چىدكەن و ددانە سەر، دەرئ وى بىن فرەھە و ترار ب ساناھى دچىتە دناقدا، ئامانەكى بچوىكتىر ژى ھەبوو ددانانە بىن و چىكىن ئاقا دەنى دكەتنى كو دگۆتنى بىن دەنك، دەن ژى ئاقى دىرىنن.

كەدوین:

ھەر جەركە، لى قەبارى وى بچوىكتەرە.

سندان:

ئەڧ ئامانە بىن مەزىنە و نىشەكا وى يا فرەھە، ھەروەسان دەرئ وى ژى بىن فرەھە و دو، يان چوار

دەيزك:

مىنا قازانان دھاتە بكارهينان و خوارن تىدا چىدكرن، بلنداھىيا وى دناقەرا (۲۰ - ۳۰ سەم) بوو.

جەرك،

سندان

چىمبىلكان دېھنى، ئەقى سىندانكى ساخلامەتەكا ھەي، ئەو ئى ئەو ھىندەك دەرمەن ب رىكىن ھونەرى ل سەر رويى وئ ب كويىرى ھەيتە ھەلاندىن و مېنا تىخەكا بوبغا كەسك ل سەر چىدكەت دا ج تىشتى رۇن تى نەھىتە دېراندن، ئەف ئامانە بۇ قەلىن و رويى ھەيتە بكارھىنان كو تىرا سالى ھەمىن بكت.

ئاخىنە:

ئامانەكن دى بى ئاخى بە و مېنا تەستان دەھتە بكارھىنان.

سۆلىن:

مېنا بۇرىن ئاقى بوون كو ئاقىن ژجھەكى قەگوھىزىنە جھەكى دى.

ھەروھسان چەندىن ئامانىن دى تر ئى ھەبوون، مېنا كوچك و تەنوير و بوخىرى و...ھتد.

ھەلبەت ل بەرى ئەگەر ئەو جۇرە ئامان ب رەنگەكن سادەبى ھاتبەندروستىكىن، لى ب بوورنا دەمى ھەر ۋەرار و پىنشكەتن يا بخۇقە دىتى و ب ئامىرىن نوي وان پارچىن گلىنەيان دروستدكەن، ئامىرى سەرەكى ئى بىن دروستىكرنا وان (چەرخە) كو ب رىكا زقراندنى كار بى دەيتتەكرن و ل بەرى ئەف چەرخە ب بەرى دەھتەدروستىكرن و پاشى بوويە چەرخى دارى و ل نھا ئەگەر فان گلىنەيان چىكەن ب چەرخىن ئاسنى چىدكەن و ب ھىزا كارەبى كارىدكەت (دزقرىت) و ۋەسان كار گەلەك ب ساناھىتر و لەزتر لى دەيت، لى ب رەنگەكن گىشتى ئەف كارە گەلەك بىن كىم بووى ئەگەر نەبىزىن ل دەقەرى ھەر ب نەمامى نەمايە.

قۇناغىن كارى:

قۇناغىن چىكرنا ئامانىن گلىنەبى ب قى رەنگى بە:

ل بەراھىن ل ۋەرزىن گەرمى و ب دروستى دناقەرا ھەبىن (۱- ۱۰) دا دى ئاخى ژ گلگەنىن تايبەت ھىنن، چونكى ئاخا وئ يا تايبەتە و دبىت ل ھەر دەقەرەكى نەبىت، پاشى بەرا ئى دگىر و ل مۇخلىن دكەن و دناق ئاقى دا دىشېلن و ھەقىردكەن كو بىنە تەقن. ل دوفا دەست ب چىكرنا ئامان كەن كو ئەو ئاخا ھەقىركىرى بدانە سەر چەرخى و بزقرىن و ب دەستان ل دەمى زقرىن ئامانى حولى دكەن و نەخشىنن و قۇناغ بۇ قۇناغى ھەتا ئامان ل دوفا داخوازى و پىدقېين وان دروست دبىت پاشى دى ئامان ل سەر چەرخى ھىتەراكرن و بۇ چەند رۇژەكان دانە جھەكى پاقزى بەر ئاف ھەتا ھىك دبىت، ئىدى ئامان دى بىن بەرھەف بىت بۇ قۇناغا قەلاندىن، چونكى ئامان دقېت ھەر بەيتە قەلاندىن و بىنى ئەو كىرار ئامان ب ئاقى خراب دبىتەقە، لى ب قەلاندىن ئامان موكوم دبىت و زوو ب زوو خراب نايىت و ب سالان بىمىنە دىن ئاقى قە خراب نايىت ۋەكى چەوان نھا ۋەكى شوپىنوار ل جھىن كەقنار دەيتە دىتن، قەلاندىنا وان ئى ب قى رەنگى بە:

ل بەراھىن دى ئامانا دناق تانكا دا بەرھەفكەن و كەنە دناق كويىرى دا و دۇرىن تانكا پركەن ژ دارا، پاش دى بىنە گەھا قەلاندىن د جھەكى دا كو دىزىن (كويىرە)، ئەو ئى پىكھاتىبە ژ زوورەكا بچوك و دو چاقىك بىقە ھەنە كو دىنكا وان دا ھەر ئاگرى دبەرا خۇش دكەن و بەرى وئ بىن سەرنەقرازە دا دوپكىل ئى تىرا دەركەقېت، ھەروھسان بۇ داكىر و دەرىئىخسىنا ئامان ئى، ل بەراھىن ئاگرى رەھتە پاشى دى ھەر پىچ پىچە ئاگرى خۇش كەن و دىنكا ھەردو چاقىكاندا ھەر ئاگرى شارىنن و پىشتى بۇ دەمەكى دىزى دەپنە دناق وئ ئاگرى شارىي دا، ئىدى ئاگرى خۇش ناكەن و دى مېنن ھەتا ئاگر دقەمىرىن و پاشى پىشتى سار دبىت دى ئامانىن گلىنەبى ھىنە دەر (۱۲).

ژىدەر

- ۱. مينا سىپىنكاپە و قازان داناتە سەر.
- ۲. ئەو گومتىلىن گرۇقىرىن بەنىشىتى نە كىوب دارى قە، يان ژى دارى دكەتنە عمدى.
- ۳. بۇ پىششەسازىيا چىكرنا گلېنەى مفا ژ قان ھەردو ژندەران ھاتىبە وەرگرتن.
- وارھىل سەرگەلىس. ئاماننن ناخىن ل درگىنن، كۇقارا دھۆك، ژمارە ۲۱، سالا ۲۰۰۳، بپ ۵۱-۵۴.
- جەمىل محەمەد شىلازى، كارسازى پىششەىن ئاماننن ناخىن ل دەقەرا ئامىدىنن (دېدار)، كۇقارا ئاسسۇى فۇلكلۇر، ژمارە ۲۱، سالا ۲۰۰۶، بپ ۹۶-۱۰۰.
- بەكر عەبدولكەرىم كۇقىلى، كارسازىيا كوردەوارى، (دھۆك، ۲۰۰۴).

راف و ئىچىر ل پارىژگەھا دەۋكى

خاند سانج

ئىچىرغان: كەسنى كار و شۇلىن وى راف بيت.

ئىچىرغانى: كارى كرنا راقى.

ئىچىرىوون: راقبوون.

ئىچىرىووى: راقبووى.

ئىچىرتى: راقبوونتى، راقىر.

ئىچىركىن: راقكىن^[1].

ئىچىركىرى: راقكىرى.

راف: ئىچىرى؟

راقچى: ئىچىرغان^[2].

ئىچىركىن: يان ئىچىر ھىنگاقتن ۋەكى ئىدىوم

ۋاتە ئارمانج ھىنگاقتن، گەھىشتن ب ئارمانجى.

ئىچىرگىرتى: يان دەستكەفت ب دەستفەھىنان^[3].

ئىچىرا ژ دەست فرى، ۋاتە ژ دەستدانا دەست

كەفتىن^[4].

ئىچىر ل نك كوردان:

ھەلبەت ئىچىر نىك ژ پىشە و ئارەزووين كەفتىن

خەلكى كوردستانى نە و سرۆشتى وى و ھەبوونا

جۇرىن گىئاندارىن جودا ئىكا ھىند كرىيە كو ئەف

كارە بەھىتە كىن و گەلەك رۇژھەلاتناسان ئامازە يا

ب كوردان و ئىچىرى كرى، مىنا ئىكېتىن و توما بوا

و فرىزەر و ھاملىتون و مستىر رىچ و... بۇ نمونە

بىزانىن ل سەر دەمىن دەستىكى بىن ئىچىرى

دناف مۇفاندا گەلەك دكىمىن، چ خەفك و نەلھە

نەھاتىنە دىتن كو وى چەندى پىشتراست بگەن،

لن فىلىن ب رمان ھاتىنە ھىنگاقتن ھاتىنە دىتن،

ھەرۋەسان ھەستىكىن گىئانداران كو شويىن دىتن

رمان ل سەر د دىار دىتىنە، دىسان بەلگە ل سولوتىرى

ل فەرەنسا ھەنە كو مۇفان ھەسب نەچاركىنە

خۇ د فرەكە كەفراندا ب ھافىژىن، گىئاندارىن كەلەخ

مەزىن بەرى ۲۰۰ ھزار سالان ھاتىنە ئىچىركىن، يان

دبىت بەرى پىتر ژ مىليون سالان ئى ھاتىتەكەن و

يا ھارىكارىيا وان كرى بۇ ئىچىرى كەلەخ مەزىن

گىئانداران بخۇ بوو.

پىشتى مۇف فىرى ئىچىرى بووى، رەمىن سەر تىژ و

پىشكەتى و جۇرىن دى بىن چەكىن ئىچىرى دوستكىن،

بۇ نمونە رىم و جۇرىن رما ل بەرى (۱۵۰۰۰) سالان

ھاتىنە داھىتان و تىر و كىمان ل بەرى (۱۱۰۰۰) سالان.

ۋەسان دىارە ۋەرازا رىكىن ئىچىركىن ل دوماھىيا

چەرخى بەستى دەستىگىرىيە^[5].

ئىچىر ۋەكى پەيىف:

ئەف پەيىفە ۋەكى د فەرھەنگا ماپى دا ھاتى دىژىت،

ئىچىرى: راف، گىرتا نەير و تەۋال و جىۋانا.

ل سەرى چىيىن مەتبىنى و نىزىكى باۋىزى ئامىدىنى نە، ئىلى چەندىن چەبەرىن دى، كو دىرۇكا وان ئى شەدگەرىتتەقە سەردەمىن بەھرەم پاشاي كو ئەو ئى نىچىرقان بوو، ئەوئى ل سالا (۱۱۹۵) ئى ز دايكىبووى، وەكى د پارچە سترانەكى دا ھاتى دىبىزىت:

بىرەكا نىرى و بىزنا، ل كافلە مىرا قەرەسىيا چىياكى مەتىنا

جايەكى ل (براھىم پاشاي) قەگىن، دا بىتە چىيا دا خلاس نەبىنەقە، دلى بايىز، ل جەكى بەھدىنا^{۱۸}، نە ھەر بىنى بەھرام پاشاي نىچىر دكر، بەلكى كورن وى ئالىخان بەگ و ئىسماعىل پاشاي ئى ئەف كارە دكرن، د پارچە سترانەكا فلكلورى دا ئافى ئالىخان، ھىناى دىبىزىت:

دى بىنى ئەو كەبىف و ئەشق و نىچىرىت خاجە ئالىخان بەگى نە بىت دزقېرتەقە

ز حەراما چىيىن مەتىنا^{۱۹}،

ئىلى قان چەبەران ھەتا نھا ئى شىوئورن چەبەران ل چەندىن گوندان ھەنە، ھندەك ز وان دكەقنن و ھندەك نوى ب بەردەوامى دەپنە ئافاكرن، ھەزى ئامازى يە كو دو جۇرىن چەبەرا ل دەقەرا بەھدىنان ھەنە:

ئىك: چەبەرىن بەز كىقىيا، كو چەبەرىن گىشتىنە و ھەر كەسەكى مافى ھەى تىدا نىچىرى بكەت، دو: چەبەرىن كەوا، كو چەبەرىن تايەتن و ب تىن وان كەسىن ئەو چەبەر دوست كرىن مافى ھەى تىدا نىچىرى بكەن.

ئارمانچ ئىچىرى:

وەكى ئامازە بى ھاتىبەكرن سرۇشتىن كوردستانى دەھان جۇرىن گىباندار و فرندان دناق خۇدا ھەمبىز دكەت، كەسىن كورد ئى ھەر د كەقن دا براقا كرى وان گىباندار و فرندان ب رىكىن جودا و بۇ مەبەستىن جۇرا و جۇر نىچىر بكەت، چونكى ھەر كارەكى دەپتە كرىن بىگومان ئارمانجەك يا ئى ھەى، نىچىرى ئى كەلەك ئارمانچ ئى ھەنە، وەكى:

باسىل نىكىتىنى وىزەكى و زىرەكىيا كوردان د نىچىرا گىبانداراندا دىار كرىبە و گۆتىبە، (كىم جاران فېشەكا وان بەز كىقىيا ناھىكىقىت) و توما بوو ئى دىبىزىت كو كورد ھەز ز جۇلى و ژدەرقە دكەن و نىچىر ز ئارەزووبىن وان بىن پىشەكى نە و (نىچىرقانەكى شەھەزا و سەگقانە و نىچىر ئارەزوويا وى يا ئىكىن يە و ھەقالىن خۇ ئى داخواز دكەتە سەر ئاھەنگا نىچىرى و كوردستانى مشە گىباندارن دىندە، مىنا ھىچ و گورگ و ھەقتىار و رىقى و بەرازى كىقى لى ھەنە، فرىزەر ئى ئامازە دكەتە نىچىرى ل دەقەرا سلىماتىن و كا چەوان خۇ بۇ نىچىرى بەرھەف دكەن، دىسان ھاملتون ئى سالۇخەنا نىچىرقانىن كورد دكەت دىبىزىت:

(نىچىرقانىن كورد بىن شەھەزا خۇ د ناف خۇ ئى دا د كىم ناخفتنن و وەكەھقىبەك دناقەرا وان و گاقانىن چىا ل ئىسكوتلەندا دا يا ھەى، دىسان پىدا دچىت و دىبىزىت: (ب گەلەك رەنگان كورد و ئاشوورىان وەكەھقىبەك يا دكەل ئىسكوتلەندىان ھەى).

مىستر رىچ ئى د يادداشتىن خۇدا ل سەر نىچىرى ل دەستىنكا سەدسالبا نۇزدى ل مېرگەھا ئامىدىنى و ل سەر پاشاي ئامىدىن ئىسىبە دىبىزىت:

ادەمىن دەردكەتە نىچىرى جلكىن خۇل جەپىن نىچىرى وەكى كەسىن سادە ز خەلكى چىا د گوھارتىن، سەردكەتە چىيان و خۇ بەردا ەردى ل ھىقىيا بەزكىقىيا بوو و ھەجىيا ئى وى ز جوار سالان كىمىتر نەدكوشتن و كەسىن شەھەزا ز دوور ز شاخىن وان فى چەندى دزانن، ئەف جۇرى نىچىرى، و نىچىرا ب داقا و تەلھا و ب تەھنگان و گرتنا كەوان ب تەرىن بازى، وەرزشا ئىكەتە بوو ل دەقەرا ئامىدىن، چونكى دەقەرەكا چىايى يە و نەشىن نىچىرا ل سەر پىشنا ھەسپان بكەن^{۲۰}، فى دەقەرى تا نھا ئى شىوئورن ھندە چەبەرىن نىچىران لى ماينە مىنا چەبەرى سەرى گەلىن ئىسفاكا ز لاپى رۇژھەلاتى قە، نىزىكى (اكەم) ز سەرى ئامىدىن بى دوورە^{۲۱} و چەبەرى پاشاي ل سەرى گەلىن ھرمىا ل گوندى بۇتيا و (اكەم) ز سەرى ئامىدىن بى دوورە^{۲۲}، ئەف ھەردو چەبەرى بى

بىستىكا دىن ھەر پىنجا يا قەتاندى. ئىنا پاشاي
تقەنگەكا لاو دا قى و گۆتى;
ئەو تۇ و ئەو چىا ب بەرتەقە^(۱).

۳- گەلەك جازان قى كارى وەكى مىرانى درانن و
پەسنىن خۇ دكەن و ناقال خۇ دەن كا ئەو چەند
د سەگقانن و چەوان ئىچىرى دكەن. بۇ نموونە ل
گوندىكى كەسەكى پىنگەك كوشت. لى ھەر زوى
مەزنى وان زانى و گۆتى خۇ بى دەنگ بكە و نە چ
پىنگ نە كوشتىنە مە بى كوشتى. تۆ نە ئەو زەلامى
پىنگا بكوژى.

۴- ھىدەك گىاندار ژ بەر زىانن وان دەپتە ئىچىركىن.
بۇ نموونە گورگ و رىقى و بەراز و سقۇرە و كىروپىشك
و ھىچ و ... ھىد كو گەلەك زىانان دكەھىنە
دەرامەتى و تەرش و كەوالى.

دەمىن ئىچىركىن:

ھەلبەت ھەر جۇرە بالندەك و ھەر جۇرە گىاندارەكى
دەمىن تايىبەتىن ئىچىرى ھەنە، ئەو چەند زى دەمىتە
ل سەر چەند ھۆكارەكان كو وى چەندى دەستىشان
بكەن. ب تايىبەت برس و تېھن و گوھىنلى. كو ئەقە
ئەگەرىن سەرەكى نە بۇ دەستىشانكرنا دەمىن
ئىچىرى و ھىدە رىك ھەنە كو ئىچىرى بۇ نك خۇقە
بكىشىت و بىخىتە تەپك و داقىن خۇ، بۇ نموونە،

- دەمىن جۆتكى، ئەو دەمە كو بى نىرى كەھى ل
مال كازى دكەت و وەكى ئىچىرقان دېئۇن بى مى
بى كىقى بەرى ھەقانى خۇ بى نىر بى كىقى كو
دگەل بووېە جۆتك دەتە وى نىرى و د ئەنجامدا
دكەقەتە داقان و ئەف جۇرە ئىچىرە باراپتر ل بەرى
دەمىن ھىككىرىن دەپتە ئەنجام دان و پتر ل بەھارى
پە. ئىچىرقان قى چەندى ب دەلىقە دەپتە دا بى مى
بى نىر راکىشەنە نك جەھى ئىچىرى و بىخىتە داقىن
ئىچىرقانى. ب تايىبەت كەو و سىسكان.

- ئىچىرا كانىيان: باراپتر ل ھاقىنن دەپتە ئەنجامدان،
ئىچىرقان داقان ل وان جەھىن كانى لى ھەبىن قەدەن
و دەمىن بالندە تېھنى دىن و قەستنا وان كانىيان دكەن
دكەقەنە داقان.

۱- وەكى رىكەكا زىانن و پەداكرنا نانى رۇزانە، فىجار
چ ئەو ئىچىر بۇ خوارنا گۆشتى وى بت و چ زى بۇ
فرۇتنى بىت. ھەلبەت بىن ئەف ئارمانجە ھەبىت
دقۇت رۇزانە قى كارى بكەت ئەگەر دى مېنتە برسى
و ئەقە دەپتە يا گونجاي بىت بۇ دەمىن بەرى، لى
بۇ نەھا دەست نادەت. چونكى بارى زىانن بى ھاتىبە
گوھارتىن و نەھا كەس پىشتا خۇ ب ئىچىرى گەرم
ناكەت.

۲- وەكى ئارەزووېەك ئەمىن وەكى مژوبلاھى قى
چەندى دكەن. ھەر ب تىن ل وان دەمان دكەن كو
دبى كار و نزانن دى چ كەن. بىن وان گىانداران دەن و
شەران بى دگەل توخمى وان بىخۇ دكەن. ب تايىبەت
كەوان، ژ بەر كەو وەكى دناق كوردان دا دېئۇن اكەو
دوژمىن سەرى خۇيە. لى ل ھىدە جازان دى بىنن
ھىدەك ئىكجار ھەز ژ قى ئارەزووېەك دكەن و نەشۇن
دەستبەردارى قى كارى بىن. ل سەر قى چەندى
دكەقەندا دېئۇن پاشايەكى برىار دابوو كو تايىت ب چ
رەنگان ئىچىر بەپتەكرن و بى بچىتە ئىچىرى سەرى
وى دى ھىتە لىدان، ئىدى كەس نەوېرا بچىتە ئىچىرى
زىلى ئىكى نەبىت رۇزانە ب دىقە دچوو و دگۆت كو
سەرى مىن زۇقەكەن زى ئەز نەشۇم بەھلىم. دقۇت
ھەر كەلا دى خۇ دارىژم. دېئۇن جازەكى ل چىاي ل
ئىچىرى بوو و دەنگى تقەنگا وى ھات و ھەمى بى
ھايدار بوون، پاشاي زى زانى و گۆت ھەرن بكرن. ھەر
وى گاقى چوونە چىاي كرتن و ئىنانە كوچكى، ئىنا
پاشاي گۆتى، نە بۇ وەكر و بى ئەمىرى مىن كرا؟

گۆت، پاشا ئەز نەشۇمە خۇ، تۇ چ ل مىن دكەى
وەبكە. ئىنا پاشاي گۆتى;

ئەز دى شەرتەكى دانمە بەر تە، ئەگەر تە كر ئەقە
چىا و ئىچىر ل بەر تە، لى ئەگەر تە نەكر دى سەرى
تە برم. دېئۇن پاشاي پىنج فېشەك دانە قى و گۆتى
دقۇت تۇ بۇ مىن پىنج كىقىيا بكوژى و ھەر پىنجا ل
بىستىكا دىن وان بەدى.

وى زى گۆتى، باشە.

پىنج فېشەك زى وەرگرتىن جوو چىاي، دېئۇن پىنج
كىقى بى كوشتن و پىشتى ھاتىن بەرى خۇ داپىن،

- ئىچىرا بەر كەمۇزا، دىسان پىتر ل ھاقىنان دەيتەكەرن دەمى پىشك دەردكەقن و كەمۇ ژەپ پىشكا ناھەيىن و دچنە جەين تۈزگەقزكى دا پىشك نەھىتى و ژى دووركەقن.

- كەمۇ يارى، ل پايىزان ژى كەمۇ يارى بە، نىرە كەمۇ دانن و كۇما نىرە كەمۇ (رەقۇن وان) دەين و دكەقنە داقان، يان ب سىتان ژى دەينە ئىچىركن.

- ئىچىرا لىسا، كو پىشتى ب رۇژ جەين كەمۇ ديار دكەن، ب شەف قەسنا جەين وان دكەن و دكوژن (شەقىار) و ئەف جۇرە ئىچىرە پىتر ل زۇستانان دەيتە ئەنجامدان.

- كارە كەمۇ، دىسان ل زۇستانان دەمى گەلەك بەفر دكەقەيت و كەمۇ د شەپزە و د بىن ھىز دەيتەكەرن كو خەلك ب ھەقرا دچنى و ژى چارەپىيا كەمۇ ب دەست دەينە گەرن.

- ئىچىرا بەزگىقىيا، ھەر دىسان بەز كىقى ژى دەمىن ئىچىرى ھەنە، ل ھاقىنان ل بەر كانىيان و دىئىن بەز كىقى ل پىشتى سىتىرا گەلاوئۇ دەردكەقەيت ژىقى قەسنا كانىيان دكەت، ل پايىزان ژى چەپەرا ددانە د زىرەقا و رىكىن واندا و دكەقنە بەر سىتىركىن ئىچىرقانان. ل زۇستانان ژى ئىچىرقان پىتر ل گۇقكىن وان دگەرىن و ئەمۇ جەين دچنە تىدا، دىسان ل پىشتى (۱۸) ھەقىا دووازە ژى ل دەمى بەز كىقى بۇ گەھنىلىق ب ئاق ئىك دكەقن ل گەرا كىقىا دچنى^{۱۱۱}.

- تەپكان باراپتر بۇ جۇرىن چوچىكان ل دەمى بەقەرى كو ئەرد سىقى دەيت قەدەن، دەمى جۇرىن چوچىكان ل دووف خوارنى دەين دكەقنى^{۱۱۲}، ھەر دىسان كىروپىشكان ژى پىتر ل زۇستانان دچنى و ئىچىرقان دىئىن كىروپىشك ل زووردانى نەشەيت خۇش بچەيت چوئكى پىن وى دىئىن ژ دەستىن وى و گەلەك چاران ئەف ئىچىرقانىن ل دووف كىروپىشكان ل سەر بەقەرى دىەن، چاقىن وان ژەپ رۇناھىيا بەقەرى خراب دىن، لەوما ل نھا گەلەك بەرچاڭفكان دكەنى، لى دىەرى دا ھىلەكا تەنىن ل بەر چاقىن خۇ دكىشان و ئەمۇ چەند ژى دىوو ھارىكار كو چاقىن وان خراب نەن، يان ژى ھەندەكان ھەر ژىو قى مەبەستى چاقىن خۇ

كەلەدان^{۱۱۱}.

ھەلەت ژىلى قان دەمان دەيت ھەر دەلىقا ئىچىر ب دەست ئىچىرقانى بىكەقەيت، خۇ ژى نەدەتە پاش و ئىچىرا خۇ بىكەت.

جۇرىن ئىچىران:

ل دووف وى سرۇشتى ل كوردستانى ھەمى و ئەمۇ گىاندانىن تىدا دژىن، ئىچىرى ژى گەلەك جۇر ھەنە، و ژ وان.

گىاندانىن ل دەقەرى دەينە ئىچىركن:

۱ - راقە ماسى، كو ب سولتا و شۇكا و تورا و... گەلەك رىكىن نوى ژى دكەن.

۲- رىقى و كىروپىشك، كو ب تەلھە و جىت و تەنگ و ئازىيان دكەن.

۳- بەراز و قوربەشك كو پىتر ب شەف دەيتەكەرن و ئەمۇ ب قى كارى رادىيت دقەيت پىن شەھەزەا بىت كو سەمت و شىن پىن وان بزانىت.

۴- بەز كىقى و شىر و خەزال^{۱۱۵}، كو گەلەكا ب زەمەتە، چوئكى ئەف گىاندەرە باراپتر دچنە جەين ئاسى كو زوى ب زوى مۇق نەشەيت ب گەھىتى و نھا ژ بەر وان ئىچىران ئەمۇ گىاندەرە گەلەك پىن كىم بووين و ھەندەك ژى ھەر ب تەمامى مينا شىفران ژ ئاقچووپنە.

۵- كەمۇ و سىسىك و پۇر و جۇرىن فەندان، كو ب داق و بىكانە و نۇر و گەلەك رىكىن دى دكەن.

۶- سىخور، كو باراپتر ل سىپىدەھىان دھانە ئەنجامدان^{۱۱۱}.

۷- ژىزى ژى باراپتر ب شەف ل ھاقىنان و ل بن دارىن توپىان ب ساناهى ب دەست دەينە گەرن.

رىكىن ئىچىركنى:

ھەلەت رىكىن ئىچىرى گەلەكەن و ھەر جۇرە گىاندەرەكى يان بالندەكى جۇرە رىكەكا تايەت، يان چەند رىك ژ بۇ ئىچىرى ھەنە، گىرنگىرىن گىاندانىن ل دەقەرى دەينە ئىچىركىن بەز كىقى و كەمۇ، ژ رىكىن ئىچىرى ل دەقەرا بەھىدان ب رەنگەكى گىشى ئەفەنە.

ئىككە (داركيت بىكوانى):

ئەقە ئىكە ژ وان رىكىن جۇرىن بالندىن بچويك (چويچكان) بىن نىچىر دكەن، تىدا دى دارەكى (شەكى دارەكى و باراپتر بېھۇكە پىشتى سىر دكەن) ب درىزاھىيا نىزىكى (۲۰-۳۰سم) يان درىزتر ژى ھىنن و بىكائى پىشتى دكەلىنن و سار دىت پى رادەن دا نىسەك بىت و دانە جھەكى كو مشە چويچك دەپنى و ئىخنە درىكا وان دا، چ ل بەر كائىبەكا ئاقى، يان ل سەر دارىن فىقى، يان ھەر جھى چويچك گەلەك بەرى خۇ دەنى و ئىككجار كائىبان دەمى تىھنى دىن و قەستنا ئاقى دكەن، ئىدى دەمى چويچك دەپنى و داددەنە سەر وئ شەكى پىقە دەپنى و ئەو جھىن ژىدەپنى ئاقى لى د كىم جۇرىن چويچكان پىر لى دەپنە كىرتن ژى، بۇ نموونە ل جھەكى ئىك كائى يا ھەى و چويچكىن دەقەرى قەست دكەنى ب سەدان چويچكان و ژ جۇرىن جودا دكەقنى، ھىزا قى رىكىن ئەھا بۇ كىرتنا مشكان دناف مالان ژى دا يا ل كارە ب (سىكوتىن)ى^(۱۳۷).

قەپكە:

تىدا ئەرد ب كوپراتىيا نىزىكى (۳۰ - ۶۰سم) دەپنە كۆلان و ھەر چوار رەخىن كۆركى ب بەرىن حلوى دەپنە نژاندن، پاشى دارەكى سەرى وى دو چقىل دەپنە ددانە سەر ئىفا كۆركى و جەلانەكى بچويكىن مەزىتر ژ قىرەھىا دەرى كۆركى دەپنە ب رەنگەكى بەرواركى ھەر ل ھىدافى كۆركى ددانە سەر وى سەرى دو چقىل، ئىدى جھى تەپكى ب دەخل و دانى و ب كائى رەش دكەن، دەمى چويچك و بالندە نىزىكى وى جھى دىن، دار دكەقەبىت و نىچىر دەپنە دىن جەلانى دا دناف كۆركى دا، ھىندە جاران رەخ و روپىن تەپكان پەرزان دكەن دا بالندە نەچار بىت و د وئ رىكىن را دەرىز بىت و د كەقەبىتە تەپكى.

گەلەك جاران و ژ بۇ كەنىي و ترانە پى كىرتن، ب تايبەت ئەگەر بزانن پىن كى ئە ھىندە تىشتان دكەنە دىنقە و ئەو تىشت گەلەك جاران دىپىس^(۱۳۸).

دېمجامە (دېمجانە):

ئىكە ژ رىكىن كەقن بۇ نىچىر كىرنا كەوان، يان ھىندە جاران سويسكان ژى، دېمجامە پەرىكەكى قەبى پى چوارگۆشە، يان لاكىشەبى يە و باراپتر ب رەنگى ئاخى يە ب قەبارى مېترەكى يان چەندەكى فرەھتر (يان گەزەكى ھەنا گەز و نىقان)، وئ دېمجامى ب چوار داران پەروازدكەن دا خۇ بگرىت، ھەروەسان دو داران ب نىقەكا وى قەدكەن وەكى دەستك دا بىشىن ساناھى ھەلگىن، پاشى چەند پارچىن پەرىكەن رەنگاۋ رەنگ ژ وپنەپىن مارا و دوپىشكا و گىاندارىن درىدە ل سەر وى پەرىكى مەزىن دەن و چەند كۆنەكان دەپنە ل پەرىكى بۇ دىتنى و دا پىشت پەرىكى بىپىنن كا چ ھەبە و دىسان دا بىشىن جىتنى تىرا ب ھاقتىزىت؟ ئىدى دەمى نىچىرقان ب جىفتا خۇقە كەوان ل پىشت وئ دېمجامى د وان كۆنكانرا دىبىت، پىچ پىچە خۇ نىزىك دكەت، كەو ژى ل بەرامبەر دەنگى ژ خۇ دەپنە، دىبىتە قەب قبا وان و پىچ پىچە ل ھەف قەدجەمىن، ھەسان نىچىرقان ب ساناھى دى شىت جىتەكى بەردەنى و دى شىت پىر كەوان ب ئىك جىت نىچىر كەت و بكوژىت^(۱۳۹).

كارە كەو:

ئىكە ژ وان رىكىن كەوان پى ل زۇستانى دگىن، ل دەمى گەلەك بەقەر دبارىت و رەشى چەند رۇزەكان ل دووڧ ئىك نەمىنە ل ئەردى، كەو گەلەك بىرسى و شەپزەدەن، دقان دەمان دا گەلەك كەس ژ خەلگىن كوندان خۇ دەنە ئىك، خۇ ل وان جھىن كەو لى ھەپن بەرىلەف دكەن و كەوان رادكەن و د ئىك دەمدا ھىرىشى ب دار و بەرا و ھەر تىشتى دەست و اتدا دكەنە سەر و ھىل ھىلن و دەنگە دەنگى ژ خۇ دەرتىخىن، كەو ژى دترىس و ھەر درەقن، و چونكى كەو پى بىرسى يە و ژ سەرما ھەر پىرا ل خۇ دەن، لى ب ساناھى ژ ناف بەفرى دەرىكەقن، ب تايبەت ئەگەر بەفر يا نەرم بىت و دنافا بچنە

(۱۰-۱۵سىم) و ب ستوبراتىيا قەلەمى، ئەف داركە ژ لايى سەرىقە دەينە قەوراندىن مينا جۆكا لى دكەن دا چەلى ل سەر گرېندەن و دەسەردا نەھىتە خوار، ديسان بىن قان داركان (سنگان) تىژ دكەن دا د ئەردى را ب چوكلىنن.

ئارمانچ ژ قان داقان ئەوە كو فرندان ب رەنگەكى گىشتى و كەوان ب تايبەتى پى بىر، كو ھندە بازنان ب وان چلان چىدكەن، دەمى پى بالندەى دكەفئە د ئىك ژ وان بازناندا و ب رىقە بچىت يان د فرىت، ئەو چلە ھەر دگەھىتە ئىك و رووبەرى وى بچويك دىت تا پى بالندەى دگرىت و وەسان بالندە دەيتە نىچىركىن و نەشيت خۇ رىزگار كەت، ل فترە ئەگەر داق كەنە ستويى وى بى گومان دى خەندىت و مرىت، ھەژى نامازى يە وەكى دپەرتووكا (سەرۇكانى) دا ھاتى دىژىت:

داقەكا زراف دئىخنە وان داركان كو دپىژنى (ژەھ)، ژەھ د بەرى دا ژرۇبىفكا بەرى يا پىس دەانە چىكرن و ھندەكا ژ موويى كوربا دەوارا و ھەسپ و ماھىنا چىدكرن، لى نۆكە ژ چەلى دەيتە چىكرن، پىشتى كو ژەھ وان سنگاڧە ناسى دكر و دئىخستە د وى جەھى قەوراندى و گوگراندىدا يا بەرھەف بوو بۇ نىچىرى^(۱۰).

نىچىر ب داقان:

نىچىركىن ب داقان گىرنگىرىن رىكىن نىچىرى نە و ل قان حالەتان دەينە دانان:

- ل ھافىنان ل دەمى گەرمى، تەبىر و ئەوال ب گىشتى گەلەك تىھنى دىن، لەوما نىچىرقان ل نىزىكى رۇژئاقا دا رادىن ب دانانا قان داقان دىكىن ئاقا دا، ب تايبەت ل بەر كانىيان دا ل سىپىدى زوو دەمى ئەو بالندە دەينە سەر كانىي بۇ ئاق قەخوارنى پىن وان دكەفنىن و دەينە نىچىركىن، ب تايبەت كەو و سىسك و تىزكىن وان، دقنىت نىچىرقان ژى سىپىدى زوى بچىت نىچىرا خۇ ژئەكەت، چونكى ئەگەر زوى نەچىت دىت ب خەندىقن، يان ب ھەر رىكەكا ھەى خۇ قورتال كەت^(۱۱)، و بەيتا كەوا دىژىت:

خوار و ھەنا دەردكەقنەفە گەلەك د واستىين و شەپىزە دىن و ب ساناهى دكەفئە دەستىن كۆمىن نىچىرقاناندىن، لى ئەگەر كورنە بىت كەو ب ساناهى ل سەر دچىت و زوو ب زوو نا واستىيت و ناھىتە نىچىركىن، د قى جۇرى نىچىرى دا دىشان ژمارەكا مەزنا كەوان بگىن و ل دقەرى دىژنە قى رۇژى (كارە كەو)، ئەف جۇرە راقە ئىكە ژ وان رىكىن زىنابەخىش و دژوار بۇ ژىنگەھى، چونكى ژمارەكا مەزنا كەوان تىدا ب ساناهى ژ ئاق دچن^(۱۲).

دەرى (سىتە):

ئىكە ژ وان رىكىن كەوان پى نىچىر دكەن، ھىزا وى يا د وى چەندى دا كو كەوان بىخنە دكۆركاندا، ئەو ژى يا پىك ھاتىبە ژ دوو دەپىن تەنك مينا دەرگەھىن خانىيان، دئىخنە بەرىك ب درىژاھىين دەرىن كۆركان، واتە نىزىكى (۱۵×۳۰سىم) يان پىتر و ھەردو رەخىن وان موكم گرىندەن كو ژ بەرىك نەچن، لى نىقەكا وان، واتە ئەو جەھىن دەپ دگەھنە ئىك دەيت و دچىت دا كەو پى بگەفئە تىدا، پاشى دەانە سەر كۆركان، لى ئەو دەرگەھ (ھەردو دەپ) دكەفئە سەر كۆركى و ھەر دەمى نىچىر دكەفئە سەر، ھەردو لايىن ژئاقدا ژ دەرگەھى ژ بىن پىا دچنە دىئاقدا و نىچىر دكەفئە دكۆركى دا و جارەكادى سەررۇبەرى وەردگىرئەفە كو بگەھنە ئىك قەو بگەفئە سەر نىچىرى و نىچىر دەينە دىنقە.

لى چەوان دى بەرى نىچىرى (كەوان) دەنە وان دەريان؟

ھەلبەت نىچىرقان پىشتى كۆركان چىدكەن دى رابىن پەرزانەكى دروست كەن و دىئاقەرا ھەر چەندەكى دا دەرىكى دروست دكەن، ئەو دەرى جەھى وان كۆركانە كو دانن، و ل فترە نىچىرى بقىت و نەقىت دى دوان جەھانرا دەرىاس بىن و وەسان دەيتە نىچىركىن^(۱۳).

داف:

داف پىكەھاتىبە ژ (۱۰۰ - ۱۵۰) داركىن ب درىژاھىيا

ھەجىن كەتە ل داڧن
 ۋەز بەزىمى ۋى گاڧنى^(۱۴۰)

داڧ ل بەر بەلەكان:

ل دەمى گەلەك بەفر دبارت و ئەرد ھەمى سېى
 دىيت، خودانىن داڧان ھندە جھان رەش دكەن و داڧا ل
 بەر ددانن و ھەر دەمى كەو دەھىن دكەڧنى.

نېچىر ب كەۋى رىاد:

رىكەكا بەرمەلاڧە و دىيت ز ھەمىيان پىر ل كارىت،
 تىندا نېچىرقانى دى كەۋەكى زىرەكى نىر و مەشەداى
 بى ھەى، دى بەتە ئاڧارى ل جھەكى كەو لى ھەىن،
 دى پىن ۋى ب دارەكى يان بەرەكى ڧە گرى دەت و
 داڧان ل رەخ و دۇرىن ۋى راجنىت و دى چىت خۇ ل
 جھەكى دوور ڧەشنىرت و گوھى ۋى دى مېننە ل
 مەيدانكا نېچىرى. كەۋى ۋى دى خويىت و دەمى
 كەۋان گوھ ل دەنگى ۋى بىت ئەو زى دى ل بەرامەر
 خويىن و دى ھىتى، دى چنە ئىك و چنە ئىك ب نكلان
 و ۋەسان ھندە كەو دى كەڧنە داڧان و نېچىرقان دى
 چىت گرىت و ئىخىتە دناڧ ركەىن دا^(۱۴۱)، و ناڧى
 كەۋى رىاد بىن د بەىتا كەۋا دا ھاتى:

داڧ ل بەر لىسېن كەۋان:

ھەلىبەت بى كارى نېچىرى دكەت جھىن وان زى باش
 دىياسىت و دزانىت كا ل كوېرى لىس دېن، لھوما ھندە
 جاران داڧان ل وان جھان ڧەدەت و كەۋان دگرىت،
 - ل زڧىستانىن بەرى دەمى بەڧرىن زور دبارىن و رەشائى
 نەدما ل ئەردى، بىرېن زەرزىريا دەھاتن و گەلەك كەسان
 (نېچىرقانان) ھندە ئەرد رەش دكرن و تۇمك ددانانە
 سەر و داڧ ل بەر ددانان، ۋەسان ھندە جاران ب دەھان
 ئەو رەنگى چوچىكان زى دگرىت.

لى بوو سىكىت جەدادا
 جەرب و زەرىا پىك دادا
 شاپەر چوو سەر رىادا
 رىاد قەۋى د غەدارىن
 خۇش ل وان بژارن^(۱۴۱)

چەپەر:

ل رۇژىن بەفر ھندە جھان رەش دكەن و نېچىرقان
 خۇ ل پىشت چەپەران ڧەدەشېن و ھەر دەمى كەو
 دەھىنە جھى رەش، ئەو جڧتا، يان ئڧەنگان بەردەتتى
 و دكوژىت.

كەۋى جەلاب:

كەۋەكى دەنگ خۇشە، ئەڧ كەۋە ئە بىن بەردايە،
 بەلكى بىن د ركەبەكى دا و ددانە سەر بەرەكى،
 يان ب ناڧ دارەكى ڧە د ھەلاۋىسن و داڧا ل رەخ و
 دۇرىن ۋى د ھەلچىن و دەمى كەو ل دووڧ دەنگى
 ۋى د ھىن دىسان دكەڧنە وان داڧان، و د بەىتا كەۋا
 دا يا ھاتى:

شەڧيار:

ئەو نېچىرە با ل شەڧىن گەلەك تارى بۇ گىاندارىن
 بچوئك و ب تايبەت كەۋان دەھىتە كرىن، نېچىرقان
 ب شەڧ رۇناھىبەكى (لاپتەكى) دېن و دچنە وان
 جھىن دزانن ئەو گىانداز بىن لى، دەمى دكەھنە
 ۋىرى لايىنان دئىخنە چاڧىن وان، چاڧىن وان زى تارى
 دېن و نەشېن ب رەڧن، ئىدى نېچىرقان دى نېچىرا
 خۇ ب دارەكى يان جڧتەكى يان ھەر تىشتى دى دى
 كوژىت، لى مەرجه دونيا ناڧە ھەىڧ نەبىت، چوئكى
 ل قان جۇرە شەڧان نېچىر نېچىرقانان دىبىن و ز بەر
 دەرەڧن^(۱۴۲)

جەلابى بانگ دگوته
 عشقا دلې من سوتە^(۱۴۲)

كەۋى جەلاب و رىاد:

ل قىرە ھەردو كرىازا ب ھەڧرا دكەن، كەۋى جەلاب
 دخويىت و بىن رىاد بىن بەرھەڧە بۇ شەرى و ھەر
 دەمى كەو دەھىنە شەرى د كەڧنە وان داڧىن ڧەداى.

لى ئەگەر ل قان شەڧياران قىان وان ڧىردان بگرى ب
 تۇرا (شەبەكا) ب ڧى رەنگى دگرىن،
 ل بەراھىن تۇرى ب ڧى رەنگى دروست دكەن،
 دى رابىن بازىمكى ب دارى چىكەن و دەستكەكى درىزى

گرىندەت، كو سەركى بەندكى دەستىن زارۆكى دا بيت و ئەو بچىت خۇ ل پىشت نەھانىيەكى قەشئىرىت و ب دزى قە بنىرىتە سەر و بەرى وى جەھى كا چويچك دى ھىنە بن يان ئە؟ دەمى دىننت چويچك ھاتنە بن، بەندكى خۇ دكىشىت و دار ژ بن بىزىنگى دچىت و بىزىنگى دكەقىت و چويچك دكەقنە بن بىزىنگى.

تەلھە (تەلى):

قى جۆرە نىچىرى ئىلى كو نىچىرە گەلەك جاران ل بەر رەزا و وەرزىن گوندۆرا و ھەر جەھى گىاندازىن زىان بەخش دچنى و زىانى ل دەرامەتى دەت قەدەن، ئەو زى پىكھاتىيە ژ دو نىف كمانىن ئاسنى و ژ لاپى بنى قە ھەردوك پىنگقە د ئاسنى كرىنە و ب بەندكەكى (زىچىرەكن) بى گرىدايە و ئەو زىچىرەيا ب بەرەكى قە گرىدايە دا كو ئەگەر گىانداز ھاتە نىچىرەكن وى تەلھى دگەل خۇ بىت، چونكى گەلەك جاران گىانداز بى شىباى تەلھى دگەل خۇ بىت، ئەو ھەردو كشان د گەھنە ئىك و پىن گىاندازان، يان ھەر ئەندامەكى دى بىن لەشنى وى و ب ئايىت ھەفكا وى د كەقىتى و دەھنە نىچىرەكن، ھەر چەند ئەگەر ھەفكا گىاندازى كەتى باراپتر د مرىت، ھندە تەلھە ھەنە سەرى وان مىنا دىكىن سەر تىژن دا كو دەمى ھندە گىانداز دكەقنى پىن وان د ھەستىكى را بىشكىنن، ب ئايىت گىاندازىن ب ھىز و دىندە مىنا گورگان.

ژ گرىگىرىن ئەو گىاندازىن ب تەلھان دەھنە گرىن گورگ و پەزكىشى و كىزوشىك و ھەفتىار و رىقى و گەلەك گىاندازىن دى كو ھندە جاران خۇ سە زى دكەقنى^[۱۱].

تۆمك (لاستىك):

قۇسك دارەكى كورتە نىزىكى (۱۵سم) بى درىژە و دوو چق مىنا پىتا (۷) يا ئىنگلىزى بىن پىقە و ھەردو سەرىن وى ب دو چۆپىن ئايران، يان چەند داڧىن لاستىكى پىنگقە گرىدايە و ھەردو سەرىن دى دى ب كەقەكى قە ھىنە گرىدان، قى نىچىرى پىر

دارى پىقە گرىندەن و دى ئىنن تۆرەكى كو ژ بەندكا چىدكەن و ب قەبارى وى بازىمى ل دۇر ئالىنن و مىنا نىركا پىقە ئاسى كەن، بو نىچىرى زى ل رۇژىن سەرما و بەفر زىرەقانىيا وان فرىدان دكەن كا دى كىقە بەرى خۇ دەن دا پاشى ل دووف بچن، فىجار چ دىكەفتا قەبىت، يان زى ل بەر كەقەرىكى بن كو بەفر نەگرىت و تەرى ل وىزى كۆمقە دىن، نىچىرقان زى ب شەف تۇرىن خۇ دەن و دچنە وان جەھىن دەستىشانكىرى و ھەر دى پىچ پىچ خۇ نىزىك كەن كو بزانن ئىدى دى تۇرا وان گەھىتى و ئىكسەر دى ھافىژنە سەر وان فرىدان و بى گومان ھندەك دەھنە گرىن و ھندەك زى قورتال بن، ژ گرىگىرىن ئەويالدىن ب قى رىكى دەھنە نىچىرەكن، كەو و سىسك و كۆتەشىنك و تقىرك و... ھەتد^[۱۲].

ئاقۆك (لك):

يان ھندەك دىبىژىن (لك)، ئەو زى ئامبەرەكى نىچىرە چويچكايە، ژ دوو داران و باراپتر ژ دارى كىنارى كو دارەكى ب سىرى يە دەھتە چىكىن، بىن وان دەھتە گرىدان و دكەنە د ئەردى را و سەرى وان ھەردو داران دى بەنكەكى ئىخنى و ئەو بەنك ب ئاوايەكى ئايىت دەھتە گرىدان و ل ئىك دەھتە وەرىدان و وەكى تەلىن لى دەھت و ئەزماكەكى دارى دى كەنە دىناقرا و دەمى چويچك دەھت دا كو دادەنە سەر وى ئەزماكەكى دارى دى ژبەر پىا چىت و پىت چويچكى دى كەقەنە دىناق وى وەرىدانا بەنكى دا^[۱۳].

نىچىر ب مۇخل و بىزىنگا:

ئەقە ئىكە ژوان رىكىن جۇرىن چويچكان و ب ئايىت سىفاندۇكان پى دگىن، پىر زارۆك قى جۇرى نىچىرى دىناق مال دا دكەن، ئىدا ل رۇژىن زىستان، دەمى بەفر دىبارى و دبوو سەرما و رەشئاتى نەدما ل ئەردى، زارو دارەكى درىژ ب درىژاھىيا (۳۰ - ۴۰سم) دەھىن و بەرواركى ب گۆشەيەكا تىژ ددانە بن بىزىنگەكى، يان سەرئادەكى و وى جەھى ب دانانا ھندە تۆمكى و كايى رەش دگىن، پاشى بەندكەكى درىژ ب بىن وى دارى قە

ئىمىرا ھىران:

ھىران دەھبەكى بىر تىرىسە، ئۇ ئان تىرىسان و ئىھىران زىيانىن ھىران دىگەھىننە دەرامەتىن خەلىكى يىن چاندنى و بى تايىبەت يىن گوندان، خەلىكى ئەو بى ئقەنگان د كوشتىن و بى دەھان چىرۆك و سەرھانى ل سىر قى چەندى ھەنە، كا چەھوان خەلىكى خۇ ل ھىران دايىنە و بى ئەپان ئەو كوشتىنە، يان سەپان خۇ لىدائىنە و بى ھارىكارىيا خودانى وى ئەو كوشتىنە، ھىروھسان چىرۆك و سەرھانىن كەقىن ئى ل سىر قى چەندى ھەنە، بۇ نىمۇنە سەرھانىيا خەتابى مامىھەزىنى، كو بى قى رەنگى ھاتىبە گوتىن:

دېئىز د چاخىن حوكمدارىا (ئىسماعىل پاشايى) دا ل ئامىدىن ھىرانەكى خۇ ل گەلىن ھەسپا ل ھىنداقى كانى بۇتكى ئاسىن كىرەو و تىرىسەك ئىخسىتەو دەقىرى و دەنگ و بەھسىن ھىران ل دەقىرى بەلاقىو، بەلى كەسى بۇ خۇ نەكرە خەم ل دووڭ بچىت و بى كوژىت.

دېئىز خەتاب ئى غەشىرەنا مزورىيا زەلامەكى دەستەھل و زىرەك بوو، سىن كور بى ئاقىن (سولەيمان، مەلاك، زالى) ھەبوون، ئەوى ھىز د كوشتىنە وى دا كىر دا بېيتە خودان مولك و ئەملاك، ئىنا گوتە كورنىت خۇ ئەم دى چىنە كانى بۇتكى، ئىك ئى ھەوۋە بىلورى بى ژەنىت و ئىك دەھلى بى قوتىت و ئەز ئى دى دەست ھاقىنۇمە شىر و مەتالان و دى رابمە رەقاسىن، ئەو دى ل دووڭ شەھىانا مە ھىت و گەلەك ھىز ئى كەبىف و سەمايىن دكەت، ھوبىن ئى نەترىسەن و ئەز دزانەم دى چى كەم.

دوو كورنىت وى دەست دانە بىلورى و دەھلى و وى ئى دەست دا شىر و مەتالان و قەسنا كانى بۇتكى كىر، ل وئىرى ھەردو كورنىت وى دەست دانە بىلورى و دەھلى دەست ھاقىنۇمە ئاوازەن و خەتاب ئى كەتە راست و چەپان و ھەستىكا و گەرىن رەقس و دىلانان، بىستەك چوو نىرپا ھىران ھات و رابوو سەرىن و ھاتە دىلانن و ئەو خەتاب د بەرىكدا ھاتن و چوون، تا ئابەھىنەكى خەتابى شىرەك ھاقىنە دەستەكى

زارۆك دكەن، ئىندا دى بەرەكى ئىخەنە دناڭ وى كەقىلى دا، بى دەستەكى كەقىلى بى بەرەكە كىشىت و بى دەستى دى دى بىن وى دارى دو چىق موكم گىرت و پاش دى كەقىلى بەردەت، بەر دى چىت فېرىت و بى نىچىرى كەقىت، نىچىرى باراپتر جۇرىن چوچىكانە، بى تايىبەتى سىفاندىك، يان ھىندە جاران گىئاندىن مەزنىر ئى، مېنا سىفۇران و ھىر جۇرە گىئاندارەكى ئە گەلەكى مەزنىر بىت^{۱۲۲}.

ھەفك:

ھىزا چىكرنا وى ھىر مېنا تەلھانە، ئى ئەفە بچوچىكرن و ئى ئىلىن رەق بۇ نىچىركىنا گىئاندىن بچوچىك و بى تايىبەت چوچىكان دەھنە دروستكرن و دەمى دەھنە قەدان ھەردو نىڭ بازىن ئىلىن دىنە بازىنەكى تەمام و دەمى دىشەقىت و نىچىرى دگىرت جارىكادى دىنە نىڭ بازىنە^{۱۲۳}.

ئىمىرا تەرىن بازى:

بازى بالندەكى بەھا گرانە، دىت ئەف جۇرە نىچىرە ل دەقىرى گەلەكا كىم بىت، ئى وى ئى نىچىرقانىن خۇ ھەنە، قى بالندە بى رىكىن تايىبەت نىچىر دكەن و پىشتى ھىنگى وى پەروھەدە دكەن كا دى چەھوان نىچىرى كەت.

ئىمىرا بەرازان:

ۋەكى دىپا پىرىيا كوردان موسلمانن و ئەف نىچىرە (ۋەكى خوارىن) يا ھەرامە، ئى ئى بەر كو ئەف گىئاندارە بى زىانەخىشە بۇ دەرامەتى و باغ و بىستانان ئىك دەت، لەوما خەلك گەلەك نىچىر دكەن و دكوژن. ل ناڭ كوردان بى رەنگەكى گىشتى بەرازى بى تەھنگى دكوژن، ئى دىت ھىندەك داقىن ئىلا دروست دكەن كو سىنوبىن وان بى كەقىتىن و ئىندا د خەندىقن، يان ھىندەك بىا فىركەن كا دى چەھوان نىچىر كەن، يان سە جەھىن وان ئەشكەرا بىكەن و خودانى تەھنگى ل دووڭ رەوينا وى بچىت و بى كوژىت، ھەزى ئامازى بە كو بەراز باراپتر رەقەنە د گەل ئىك^{۱۲۴}.

دراوهستىت تا ددانىن خۇ ب ئاف ئىك يىخىت، لەوما دقېت ئىچىرقان يى ھىيار بىت و دەمى ژ تەپكى دەھىنتەدەر، ل دەستېپكى بەرى ب ھىيارى ل سەر راکەت و دارەكى دو چىق و درىژ ددانىتە سەر پاتكى دا بىشېت ژ پاتكى بگرىت و بىنتەدەر^{۱۳۱}.

ئىچىرا سىخوران:

د قى كرىرى دا دا سەلەمىشكەكا تەنگ ھىن و خوارنەكى كو سىخور ھەز ژى دكەن كەنە دناقدا و داننە وان جھىن سىخور لى ھەين، دەمى سىخور ل دووف وى خوارنى دچوو دا چىتە دناقدا و ل دەمى دى دەرکەقىت پىشت و پىشت دەرکەقىت، لى زىختكىن (شىشكىن) لەشى وى دچنە دناق شىكىن سەلەمىشكى دا و نەشېت دەرکەقىت و دەپتە ئىچىركىن.

ئىچىرا رىقىيان:

ھەلبەت ژ بلى تەلھە و تەھنگ و تازيان گەلەك جاران رىقى (كىزك ژى) ب كولىدىن كەلەندى د گرتن، دا كولىدەكى قالاكەن و ھىك كەن و دەرى وى ب قايدا سەررى رىقى قەكەن و كەشكان يان گۇشتى كەنە تىدا و دانە وان جھىن رىقى لى ھەين، دەمى رىقى دەپت دا سەررى خۇ كەتە تىدا لى نەشېا بىننەدەر و كولىد دگەل سەررى وى رادبوو قە ئىدى دەمى ئىچىرقان د ھات دا ب ساناھى گرىت. و ھەكى كەنى د بىژن جارەكى رىقىبەكى گەلەك زانا ئىكى كرىوو، وى ژى ئەف رىكە ل بەر رىقى دانابوو، دەمى سېپىدى ھاتى و رىقى د وى كراسى دا دىتى، ژ دلسۇتن گۇپالەك ل سەررى وى دا كو د ئاف كولىدى دا بوو، كولىد شىكەست و بۇ دو قاف و رىقى ب سلامەتى چوو^{۱۳۲} !! ل قى دەمى ل شوبىنا كولىدى دۆلكىن ناپلۇنى ددانن كو نەمەت سەررى رىقى بىت كو بچىتە تىدا و نەشېت سەررى خۇ دەر بىخىت.

ئىچىرا سىكان:

ھەلبەت سىسك باراپتر بۇ گۇشتى وان دەپتە

وى و فراند، ھىچ كەت و رابووقە، ھىچا سەر خلوۋە بوو ناگەھ ژ دەستى خۇ نەبوو و جارەكادى رابووقە و رابوو سەماين و نەزانى چ جىبوو، خەتابى شىرەكى دى ھاقىتە پىبەكى وى و فراند، ھىچ كەت و نەشېا رابىتەقە و خەتاب كەتە سەررى وى ب شىران و كوشت و رابوو دا قەستا نامىدىن بىكەت و مزگىنى ب گەھىنتە مېرى، رىكى قە ل سەر كانىا مەندى چىرۇكا خۇ بۇ مەندى گۇت، كەيفا مەندى ژى ھات و گۇت ھەكە ھەو ھەو مزگىنى گەھاندە مېرى و مېرى ھوین ب زەقى و ئاقاران خەلاتكىن، بىژنى ل نك مەندى ب دەنە من، چونكى ئەز ژى بى ب تى مە، وھسان مزگىنى گەھاندە مېرى و مېرى ئەو ب سى زەقىان (زەقىا سەررى تەكياىن، زەقىا شەلالىن، زەقىا مالخاربا) ل بامەرنى و سى زەقى ل تازىك و ئاشەوا ژى خەلاتكىن^{۱۳۳}.

ھەر چەند ھىچ گىياندارەكى درىدەپە، لى گەلەك جاران دەپتە كەھى كرىن و سەماين بى دكەن.

ئىچىرا سقۇران:

سقۇران ژى ب چەند رىكان دگىن:

- ئەگەر دونبا بەھار بىت، جھىن وان ل دەمى بەلگە چلوى دىتە (گۈھ سقۇرە) دەست نىشان دكەن و پىشتى ھىنگى تىژكىن وان دەپتە دەر و ب خودان دكەن.

- ل رۇستانى دەمى سقۇرە ل سەر ئىك مالىتە دىن دەپتە دەر، شىن پىن وان ل سەر بەفرى دىيارن و ل دووف وان شىن پىيان دچن و سقۇران ب تەقركان دەپتەدەر پىشتى دەررى كونىن وان د قۇقلىن دارارا فرەھ دكەن، كو دارى ب كەلىژن و ھىلىنن وان خراب دكەن، باراپتر دەمى دەپتە دەر سەرژىدكەن و دخۇن، يان ژى ھندەك د ھەپىن.

- ژ رىكىن دى بىن ئىچىرا سقۇران تەپكىن، گويزا دكەنە دناق تەپكاندا و دەمى سقۇرە دى چىتى دكەقىتە دناقدا، لى ھەكى دىار ددانىن سقۇرە دىژ و دژوارن و گەلەك جاران دەمى دەستى ئىكى دگرىت، ھىنگى

و پىشتى دەردىنچىست شىزىنەك دىكرنە د دىقنى را دا نەشىت خۇ بىكەتە گومتل فە و ژنوى سەرژىدىكرن.

ئىچىر و كەقنە باوهرى:

دناف كورداندا گەلەك كەقنە باوهرى ل سەر ئىچىرى ھەبوون، بۇ نموونە:

دەمى بچىكەك دگەل باين خۇ بچىتە ئىچىرى، بەرى بچىت دەيكا وى دى ھوسكىكەكى ل ق ... وى دەت، دا وەكە ئەو دىئىن نەھىتە چاقىن كرن⁽¹⁴⁾.

ھەر دىسان دەمى ئىچىرقان چ ئىچىران نەكەت و دەست قالا بىزىرت، دى بىئىن بىن ھاتىبە چاقىنكرن، وەسان ھەر ئىكەن ل دووف گۇتتا وان بەھىتە چاقىنكرن، دى تەھنگا خۇ، يان خەنجەرا خۇ دەتە ف ژىكەكى، دا كو ئەو سىن جاران د بىن قىستانى كچكەكى را بىنت، واتە د بەر سىنگى وى را بىنت و بىتە و دىقەت كچك بىت، ئەگەر چاقىن ھەسویدا ل دووف گۇتتىن وان ناپەقن⁽¹⁵⁾.

ھەر دىسان دا كو ئىچىرقان نەھىتە چاقىنكرن، ئەگەر دوتيا شەف و تارى نەبىت، ئىچىرقان ئىچىرا خۇ د چانتكى دا قەدشىرت و ب دىزى فە د ھىتە دناف گوندى دا، ئەگەر بىن مەزىن و ب كەلەخ ژى بىت، دى قەت قەت كەت دا كەس نەزانىت ئىچىرا كرى.

گۇتتىن مەزنان و ئىچىر:

دبىت ئىچىر و ئىچىرقانى لايەنەكن گرىنگى ژانانا كوردەوارى بىت و گەلەك ژ كەسان شانازى ب وى راف و ئىچىرى و سەگفانى بىكەن، ب تايبەت ل دەمىن بەرى، لى ئەفە وى چەندى ناگەھىنت كو ئەف كارە بىن ھىزايە، بەلكى كوردان د ناغە گۇتتىن مەزناندا نەبىا خۇ يا ژى كرى و چەندىن چىرۇكىن فلكلورى ھەنە كو خودانى ئىچىرى بى تووشى رويدانىن مەزىن و مرنى بووى، يان رويدانەكا ل سەر وى ئىچىرى ب سەرى ھانى، وەكى چىرۇكا (سەبدكو) ى و چىرۇكا (خەج و سىياپەند) و ... و گەلەكىن دى، ھەرەسان چەند گۇتن ژى ل سەر وى چەندى ھەنە، كورد دىئىن: - سولتە و سىنە مالا رويتە، شۇل جۇنە و تاجرقانى، سەد گۇر باين خودانى.

ئىچىركىن و باراپتر ب رىكا داغان ئەنجامدان، تىدا ئىچىرقان دى سىسكىن مى دناف رىكەكى دا قەشىرت و داغان ل رەخان قەدەت، دەمى بى مى دخوئىت بىن نىزى دى دەنگى كەت كو دىئىزە دەنگى وى وەھاندن و ل دووف دەنگى وى دەبىت دكەقىتە داقى⁽¹⁶⁾ و ل قى دەمى گەلەك جاران ل شوينا سىسكا مى دەنگى وى دەبىتە تووماردكرن و كەوى نىر بىن دەبىتە خاپاندن، چونكى گەلەك جاران يا بووى كو خودانى كەوى مى بىن برىبە ئىچىرى لى نە خواندى يە.

ئىچىرا پىنگان:

وەكى ديار پىنگ گىاندارەكى ب ترسە و ل دەقەرى ھەبوو، لى باراپتر بى بەرزەبە و ل دووف گۇتتان دەنگىن وان ل چىابى مەتىنا ھاتىبە بەھىستىن، ئەف گىاندارە ھەر ب تى ب تەھنگان د ھانە كوشتن و وەكى ديار ھەمى گىاندارىن دى ژى ب تەھنگان د ھانە كوشتن، دناقەرا سالىن چلان و پىنجىان ئوسمان موساى، كو ژ دايكووبى دەستىكا سەدسالىيا بوورى بوو، دو پىنگ دىتبوون، ئىك ژ وان ب تەھنگى كوشت و بىن دى چوو ھنداقى بەنەنى، ئىدى ئەو نەكوشت نەكە ب برىندارى بەھىتە خوار و ب كەقىتە نك وى، پىشتى وى رويدانى گەلەك ژ مەزىن و كەنكەنا چوونە نك و گۇتن ب تى بىزە فلان كەسى (مەبەست ژى ئەو مەزىن) بىن كوشتى، تە چ دىقەت دى دەبىتە تە، لى ئەو رازى نەبوو كو ناھەكى مەزىنە⁽¹⁷⁾.

ئىچىرا زىيان:

ئىچىرا قى گىاندارى پىتر ب شەف ل بىن دارىن توپىا دەھانە كرن، كو رۇناھىك دىرن و د چوونە وان جەھىن دار توى لى ھەين و ب ساناھى ب دەست دەھانە گرتن دەمى خۇ تىك دىرن و خۇ دىكرنە گومتل، يان ژى ھندە جاران ەرد ب قەدارى ئەنەكەكى د كۇلان و تەنەكە دىكرنە د ەردى را و ھندە پىش د دانانە سەر، دەمى د سەرزا دچوو دكەتنە تىدا، لى ل فېرە و پىشتى دىكرن رەنگە دىوارىيەك د سەرژىكرنا وى دا ھەبوو، ل بەراھىن ژىزى دىكرنە د ناغى دا سەرى خۇ دەرىنچىت

۱۵ ئاسم نابووريت و خۇب بەراقە د نويسىنىت، دومبەك كو ئەو ئى يا بچويكە و رىژا درىژاھىيا وى ژ ۱۵ ئاسم نابووريت، ماسى يەحنك كو پىشتى عىراق بوويە كۆمارى كرىنە دناق ناقى دا، ناقۇز كو ماسبەكا مەزىنە و خەلك ھەز ئى دكەن، مارماسى كو ھەتا نھا ل ناق ئاڧا خابوورى ماين و ل بەرى نەدھاتنە خوارن، زقۇك و چەندىن جۇرىن دى يىن ماسيان^(۱۴۱)، كو نھا گەلەك ئى ژناقچوويىنە و نەماينە.

ئىكە ژ رىكىن گرتنا ماسىيان، ئەف نىچىرە پىشتى شكەستنا سەقايى سار ل زقۇستانى ل سەر ئاڧ و دەراقان دەيتەكەن، سلتە ل سەر وان جھىن تام سوولاق دەيتە چىكەن، ل بەراھىن دو دىوارىن ھىكە بەر كو دىيۇننى (كەزىگەھ) دەيتە چىكەن و كارىتە ل سەر دەيتە رازاندن و چەبەرەكى ژ شىفتانان چىكەرى كو درىژاھىيا وان د ناقبەرا (۴-۵م) و پانى دناقبەرا (۲-۳م) و دۇرماندۇرىن وى وەكى كۆزكۆ و دىواركەرى ل سەر وان كارىتان د نقىن و ئاڧ دگەل ژ سوولاقى دەيتە سەر وى چەبەرى و ئاڧ ب ساناھى د چەبەرى دا دچىتە خوار، لى ئەو ماسىيىن دەيتە ل سەر نەشىن دەركەڧن و دەيتە گرتن^(۱۴۲).

شۆكە (چىنگال):

رىكەكا بەرىلەڧە بۇ گرتنا ماسىيان، تىدا شۆكەكى (چىنگال)، ب داقەكا درىژا چلەى قە دكەن و خوارنەكى مىنا كرمان، پان ھەڧبەرەكى، پان ھەر تىشتەكى دى پىڧە دكەن، ب مەرچەكى كو ئەو خوارن ئۇڧە نەبىت و دەڧىنە ئاڧى (باراپتر د گەرادا)، دەمى ماسى دى ھىت دا بخۇت، دەڧى وى دكەڧىتى و نىچىرڧان دكەنشىتە دەرى، ئەگەر ماسى يا مەزىن بوو دەھلىت و ئەگەر يا بچويك بوو، چارەكادى بەرددەتە ناق ئاڧى دا قە.

تۆر (شەبەكە):

كارەكى ھەڧىشكى گرتنا ماسىيانە، باراپتر ل ھافىنان دەيتە كرن كو دونيا نە يا سارە و ماسى ژى ب لىقن و د ديارن، تىدا پتر ژ سى نىچىرڧانان د رووباراندا پىشكدارىن تىدا دكەن، دو ژ وان تۆرى بەروار

۱۵ ئاسم نابووريت و خۇب بەراقە د نويسىنىت، دومبەك كو ئەو ئى يا بچويكە و رىژا درىژاھىيا وى ژ ۱۵ ئاسم نابووريت، ماسى يەحنك كو پىشتى عىراق بوويە كۆمارى كرىنە دناق ناقى دا، ناقۇز كو ماسبەكا مەزىنە و خەلك ھەز ئى دكەن، مارماسى كو ھەتا نھا ل ناق ئاڧا خابوورى ماين و ل بەرى نەدھاتنە خوارن، زقۇك و چەندىن جۇرىن دى يىن ماسيان^(۱۴۱)، كو نھا گەلەك ئى ژناقچوويىنە و نەماينە.

ئىكە ژ رىكىن گرتنا ماسىيان، ئەف نىچىرە پىشتى شكەستنا سەقايى سار ل زقۇستانى ل سەر ئاڧ و دەراقان دەيتەكەن، سلتە ل سەر وان جھىن تام سوولاق دەيتە چىكەن، ل بەراھىن دو دىوارىن ھىكە بەر كو دىيۇننى (كەزىگەھ) دەيتە چىكەن و كارىتە ل سەر دەيتە رازاندن و چەبەرەكى ژ شىفتانان چىكەرى كو درىژاھىيا وان د ناقبەرا (۴-۵م) و پانى دناقبەرا (۲-۳م) و دۇرماندۇرىن وى وەكى كۆزكۆ و دىواركەرى ل سەر وان كارىتان د نقىن و ئاڧ دگەل ژ سوولاقى دەيتە سەر وى چەبەرى و ئاڧ ب ساناھى د چەبەرى دا دچىتە خوار، لى ئەو ماسىيىن دەيتە ل سەر نەشىن دەركەڧن و دەيتە گرتن^(۱۴۲).

نىچىر ل نھا:

ھەلبەت دگەل وەزارا ژيانى رىكىن راف و نىچىران ژى وەرار كرىنە و نھو رىكىن سەير بۇ راف و نىچىران ھەنە، دىت گەلەك ژ وان د مەترسىدار بىن چ ل سەر ژىنگەھى و چ ژى ل سەر ژيانا وان بخۇ، چونكى ب ھزاران گيانداردەيتە كوشتن بى چ مفا ژى ژى بىتە دىتن.

ىلتە:

دەڧەرا بەھدىنان ئىكە ژ وان جھىن گەلەك ناق و رووبار و دەراق لى ھەين، ل بەرامبەر سامانى ماسىيان ژى يىن دەولەمەندە و ب دەھان جۇرىن ماسىيان دناق دا ھەنە، ھندەك ژ ناق چوويىنە و ھندەك ژى ماينە، بۇ نمونە ئەف ماسىيە دناق رووبارى خابوورى دا ھەبوون:

افەرخ كو مەزىن ماسى بوو دناق ئاڧا خابوورى دا و كىنشا وى دناقبەرا (۶۰-۸۱ كگم) دا بوو، چەور، شەبوت كو د قۇناغەكا ئايەت دا فى ناقى لى دكەن و دەمى مەزىن دىت دىيۇننى مىنگ و دەمى ھىز مەزىن لى دەيت دىيۇننى مىگا سەرچەلەب، شەقلە يا زراق و درىژ و باڧ كەسك بوو و خەلكى گەلەك ھەز ئى نەدكر، ماسى زەرك كو ناق ژ رەنگى وى ھاتىيە، دوشەنىك كو ل قۇناغىن دەستېنىكى دىيۇننى شىنك، ماسى بەھرىك كو رەنگى وى سۆرەكى تارى بوو و درىژاھىيا وى ژ ۱۰ ئاسم نەدبوورى و سىمبىلىن وى ددرىژ بوون و نەدھاتە خوارن، ماسى جھىك كو يا رەنگ رەشە و درىژاھىيا

كو ھەر ئىك با ئىكى بە و دەمىن ئىك دوتىرى را دەرياز دىيت، دى بىژنى ھەر نىشانەكى دائىتە سەر كۆمەكى و ھەر ئىك وى كۆمىن رادكەت يا نىشانان وى چوويە سەر، پىشتى ھىنگى ھەر ئىك ماسىين خۇ وەكى گىلوازان ژ ھەفكى ب شىفكەكى قە دكەن و نەگەر گەلەك ماسىيان بگىن دىيت پىتر ژ گىلوازەكى چىكەن. دىسان جۇرە تۇرەكا دى ژى يا ھەى كو مىنا توبىركايە و درىكا ئاقى دا تاسى كەن، دەمى ماسى دكەقنە دىناقدا نەشىن دەرگەقن و ب سانانھى دەيتە گىرتى^{۴۸۱}.

د ئاق ئاقى دا دگىن، كو بىن تۇرى د ئاق روپىبارى دا ب ئەردى قەن و بىن دى د چنە سەرى و خۇش ق ئاقى دا دەين و گەلەك جاران دار و بەرا ژى ب كاردەينىن دا ماسى بۇ لايى تۇرى دا بچن و دەمى نىزىك دىن ھەردو نىچىرقانىن تۇر ھەلگىرتىن دى ب ھەقرا بىند دكەن، وەسان گەلەك ماسى دەيتە گىرتى، پىن بچويك د ھاقىنە ئاقى و بىن مەزىن ژى بۇ خۇ لىگقە دكەن و گەلەك جاران بۇ لىگقەكىنى ژى پىشكىن دھاقىزىن، واتە كا چەند نىچىرقانن، دى ھند نىشانان دىروست دكەن

ژىدەر و پەراويز

۱. كلىن دانىال، ترجمه ليون يوسف، موسوعة علم الآثار، الجزء الثاني، الطبعة الاولى، دار المأمون للترجمة والنشر، وزارة الثقافة والإعلام، مطابع دار الحرية للطباعة والنشر، (بغداد - ۱۹۹۰)، ص ۳۶۱.
۲. طه مظهر مایى، فەرھەنگا مایى، ادھۆك ۲۰۰۹، پ ۹۶۵.
۳. ھەمان ژىدەر، پ ۵۰۶.
۴. خالد صالح، گىلۆك ھەلچىن، (دھۆك ۲۰۰۷)، پ ۵۵۴.
۵. ھەمان ژىدەر، پ ۵۵۲.
۶. المجتمع الكردى فى المنظر الاستشرافى، پ ۴۴۴ - ۴۴۶.
۷. جەمىل محەمەد شىنلازى، چەند بەررەھەك قەشارانى ژ دىرۇكا دەقەرى، ادھۆك ۲۰۱۲، پ ۱۰.
۸. ھەمان ژىدەر، پ ۶۱.
۹. ھەمان ژىدەر، پ ۷۰.
۱۰. ھەمان ژىدەر، پ ۷۹.
۱۱. خالد صالح، سەرھانىن كوردى، (دھۆك ۲۰۰۷)، پ ۱۰.
۱۲. پىزانىن ژ كەمىل عەزى ل پاپىزا (۲۰۱۴) ھانىنە وەرگىن، ژ داپكەبويىن سالا ۱۹۶۵) ئ ىە، خەلگى گوندى بازى، ئاكنجىن دھۆكى.
۱۳. كارسازيا كوردەوارى، بەكر عبدالكرىم كوفلى، ادھۆك ۲۰۰۴، پ ۲۲.
۱۴. پىزانىن ژ كەمىل عەزى ھانىيە وەرگىن.
۱۵. گەلەك ژ قان جۇرە گىلاداران ھەر ئىكجار نەماينە، پان گەلەك كىم بووينە كو ناھىتە دىتن، ب ئاپەتى شىفر و خەزال.
۱۶. ئەحمەد قەرەنى، پەنسىپىن راق و نىچىران دكەلەپوورى كوردەوارىندا، پ ۴، ئاسۇى فۆلكلور، ژمارە ۲۱، سال ۲۰۰۶.
۱۷. قىستەقالىن فولكلورى ل دەقەرا ئامىدىن، پ ۱۵۰ - ۱۵۱، سەرۇكانى، بەرگى دووى، پ ۲۷ - ۳۸ كارسازيا كوردەوارى، پ ۲۲۷.
۱۸. قىستەقالىن فولكلورى ل دەقەرا ئامىدىن، پ ۱۵۲، سەرۇكانى، بەرگى دووى، پ ۴۰ - ۴۱.
۱۹. قىستەقالىن فولكلورى ل دەقەرا ئامىدىن، پ ۱۴۸، سەرۇكانى، بەرگى دووى، پ ۴۲؛ كارسازيا كوردەوارى، پ ۲۲۴؛ جەلال سىناجوى، راو كەو ئە چىاى قەرەچووخ، گۇقارا ئاسۇى فۆلكلور، ژمارە ۷، سال ۲۰۰۵، پ ۱۸؛ عەلانەدىن سىنادى، كوردەوارى، (بەغدا، ۱۹۷۴)، پ ۱۱۴.
۲۰. سەرۇكانى، بەرگى دووى، پ ۴۴.
۲۱. قىستەقالىن فولكلورى ل دەقەرا ئامىدىن، پ ۱۴۷، سەرۇكانى، بەرگى دووى، پ ۱۴۱ كارسازيا كوردەوارى، پ ۲۳.

دەھوات ل پارىژگەھا دەھۆكى

كاميران درياس هرۇرى

ئەگەر ئۇ قان گەلەك جوينان گرىنداي سرۇشتى بىن ئەگەرئى سارىيا سەقايىن دەقەرىن چىيىلى ئىك ز وان ھۆكارانە يىن كو بووینە ئەگەرئى پەيدابوونا گەلەك قان رەنگىن گۇقەندان، چونكى دەقەرىن دەشتى كىمتر دەھوات لى ھەنە و دىيىت گەرمانىيا دەقەرىن بىبان و خىزگە دەستەكى مەزىن د سست و پويتىيا گۇقەندىن واندا ھەبىت. بۇ نموونە ئەگەر ئەم بىنیرىنە دەشت و بىبانىن غەرەبى دى بىن بىن ھەر ب تىن ئىك جۇرى گۇقەندى لى ھەبە، لى ل دەقەرىن چىيى دەھوات نە ھەر ب تىن دەرىرىنە زۇ كەيفخۇشىن، بەلكى نالاف و مىكانىزمەكە بۇ خۇ گەرمكرىن، چونكى بارابتر گۇقەندىن ناف چىيى خۇ ھلاقتىن و لەز و لىقین پىنمە دبارە، ژىبەر نەكەبىن كو گۇقەند و دىلان كارەكى ب سانامى نىنە و ز مىن ھەمى كەسان ناخۇت، بەلكى لىكدان و كاروكۇكىن مرۇقى و زەلامباشى و گەود و كەلەخى و گرىدانا دەرسۇكان و راپىنچان، رەوشەكا پتر دەتە گۇقەندىن و گونجاندىنا وى كاروكۇكىن دگەل گۇقەندى ئەكوز دەردكەشت. گرتنا سەرچەمكى د گۇقەندىن دەقەرا دەھۆكى دا گرنكىيا خۇ و مەرچىن خۇ بىن تايىبەت ھەنە و ھەر كەسەكى بىن چى نايىت بىن رايىت، زۇ مەرچىن وى ژى ئەو كەسىن سەرچەمكى بگرىت

ئىك ز نىشانىن ھەردەم بەرچاقىن كەيف و خۇشىيان دناف كورداندا ب گىشتى كىران گۇقەند و دىلانانە، وگەلەك رەنگ و جوينىن دىلانان دناف كورداندا و ل سەرانسەرى كوردستانى ھەنە، ھەر چەند سەر و سىمايىن سەرەكىن دەھواتان نىزىكى ئىك، لى دگەل ھىندى ژى جوداھى دنافىرا دىلانان قى دەقەرىن و دگەل دەقەرەكا دى ھەنە، قان جوداھىيان مۇرەكا تايىبەت يا دايە ھىندەك دەقەران كو نافىن وان دگەل ھىندەك رەنگ و جوينىن دەھواتان چووبە و پىن نافدار بووبە، گۇقەند و دىلان وەكى ھەر چەقەكى دى بىن فۇلكلۇرى و دىيىت زۇ ھەمىيان پتر تا ژى دچىن، تۇ ھەر دەقەرەكا پارىژگەھا دەھۆكى بگرى دى بىنى چەند گۇقەند و دىلان لى دەھنە دىتن و ھىندەك د تايىبەت ب وى دەقەرىن ھە، يان ژى رەنگە جوداھىيەك دگەل دەقەرەكا دى ھەبىت، ل ھىندەك دەقەران ب راستى دچىن مىنا دەقەرا زاخۇ و ناكرى و ل ھىندەكان ب چەپى، مىنا دەقەرىن دەھۆك و ئامىدىن، ھىندەك جاران دىلان ئىك نافە، بەلى بىننى گوھۇرىن يا دىيەكى دا ھەمى، چ كىم يا زىدە، ل ھىندەك جەھان خۇ زۇ پىيان، يان ژى زۇ نافتەنگىن دىشىن يان بەرۇقاژى، دگەل گوھۇرىنا ھەژاندىنا ملان، گەلەك جاران زۇ نەزانىن ژى دىيىتە ئەگەرئى پەيداكرا گوھۇرىن، دىسان دىيىت

گۈفەندا سىنى پىن

بوو كو نها گەلەك كىم ئەو چەند دەينە دىتن. ھەر دىسان چوونا ئالاي ژى رى و رەسمەكى كەفەنە رەوشا گۈفەندى گەرمتەر لى دكر و خوشبەكا دى دداين. ھەزى نامازى يە ل دەقەرىن جودا يىن پارىزگەھا دھۆكى گەلەك جۇر و رەنگىن گۈفەند و دىلانان ھەنە، لى دى بىنىن ل جھەكى دەھواتەكا تاببەتا ھەى و وى دەھواتى نافتى خۇ يىن تاببەت ھەيە، لى ھەمان دەھوات دى ل جھەكى دى يىن پارىزگەھى ب نافتەكى دى بىنىن. ئەفە ژى نافتى چەندەك ژ وان دەھواتان:

۱- سى پىيى:

دەھواتەكا سىفكە، بەھرا پتر كىچ و كور فىن دەھواتى دكەن، تىندا دى تلىن خۇ يىن قلىچى ددەنە ئىك و

پىندقىيە دەھواتكەرەكى ھىشار بىت و نەفلا دەھواتى و سەلىقەيا وى پارىزىت و نەھىلىت نە گونجان و قەقەتەيان بكەقەيتە دناف و ب شەھەرەزايى سەرەدەرىن دگەل بكەت و جاروباران ھندەك لىقىنىن ئەنتىكە بكەت دا جودايى بكەقەيتە دناقبەرا وى و دەھواتىين دى دا.

شاھى و گۈفەندىن دەقەرا دھۆكى پرى رى و رەسمىن تاببەتن، بگرە ژ خەلاتگىرانى و چوونا بويكى و قەگوھاستىنى و...ھتد. و ھەر دەقەرەكى رى و رەسمىن خۇ ھەنە و ھەر ئىك ژ وان تاببەتمەندىيان خوشبىيا خۇ ھەيە، لى ب بوورىنا دەمى ئەف رى و رەسمە ھەر پىچ پىچە يىن ژ نافت دچن و بەرەف نەمانى نە، ئەف رى و رەسمىن ل بەرى دناف دەھواتان دەھاتە گىران پتر گرىندى سىرۇشتى كەفنى مىللەتى قە يى گرىندى

شاميرانى

ژ سترانىن ۋ قى گۆڧەندى دەينە گۆتن: كولفل.
 ھاى تۆزە، ھاى بقوتن و... ھتد.

۳- بىناتى (شاميرانى)^(۱۱)

ل بەراھىن دەستىن خۇ تىك دگرن و ملين خۇ ددەنە
 نىك و پىن چەپىن ل سەر پەحنىن (پانىن) ھىدى ل
 ەردى ددەن و ددوقدا خۇ ھەر ل سەر پانىيا چەپىن
 دقشىن بىنى ژ جھ- راکەن و پاشى جارەكادى پىن
 چەپىن ل سەر پانىن ھىدىكا دى ل ەردى دەنەڧە و
 پىنگاڧەكا كورت ب پىن چەپىن دى بۇ سىنگى ھاڧىژن
 و ب پىن راستى ژى دى پىنگاڧەكى ھاڧىژن و پىن
 چەپىن دى بلند كەن بىنى داننە ەردى و پىن راستى
 ھىدىكا ل ەردى دەن و خۇ ل سەر فشىن و پشىتى
 رابوونى دى پىن راستى بۇ پاشقە كىشش و سەر ژ نوى
 قان لىبان دى دەست پىن كەنەڧە، ئەڧ دىلانە ھىدى

كەرىيا گۆڧەندى دروست دكەن. ل بەراھىن پىن پىن
 راستى ل ەردى ددەن و پاشى پىن چەپىن و جارەكا دى
 دى پىن راستى ل ەردى دەنەڧە بىن كو ژ جھ- بچن و
 دەستىن وان د راکرتىنە ل راستا شوپىتكى و كەمەرى
 و ل كەل ھەر پىن قوتانەكى دەستىن خۇ دەھژىن،
 و پشىتى پىن سى ل ەردى ددەن دو پىيان ب رەخى
 چەپىن ڧە دچن و جارەكادى قان لىبان ژ سەرى ڧە
 دەست پىن دكەنەڧە.

ژ سترانىن بۇ قى دىلانى دەينە گۆتن: مە دەوينە، يا
 ل بەر چەما، كەلاتى و... ھتد.

۴- نىك پىنى:

ھەر مىنا سى پىن يە، لى ل ڧىرە ل قى دىلانى ئەوہ پىن
 راستى ب تىنى نىك جار ل ەردى ددەن و دو پىيان ب
 مىن چەپىن دا دچن و سڧىكترە ژ دەھواتا سى پىنى.

۴- كەلەكشان:

دەھواتىيىن قى گوقەندى زەلامن و ژىك ناكەن، چونكى لىقنىن گران و ب زەحمەت تىدا ھەنە و بۇ فىرېوونى يا گرانە، دىلانكەر تلىن خۇ بىن قلىچى ددەنە نىك و دگەل ئاوازى سترانى دى پىن چەپىن ھىدىكا ل عەردى دەن دگەل دەست ھەژاندنى و پىنگاڧەكا كورت ل سەر پىن چەپىن بۇ پىنش ھاڧىژن و لەشى خۇ پىنگە دى بۇ پىنش بەن دگەل پىنگاڧى و پىن راستى دى ژ عەردى بلند كەن بىيى بچنە پىنش و جارەكا دى ل سەر پىن چەپىن پاشقەھىن و پىن راستى داننە عەردى و دگەل دى بۇ ملن راستى زڧىن و گرانىيا لەشى ل قى لىقنىن دكەڧىتە سەر پىن چەپىن و دەستى چەپىن دى دەنە پىشت خۇ و دەستى راستى دى ل سەمنا

يە و دەھواتكەر كىم ژ جەھ دچن، ژ سترانىن ئەڧ گوقەندە ل بەر دەيتەكرن؛ شامىرانى، رەزكى مىرا، ئەزى برىندارم، لۆلۇ پىسامۇ. ل دەڧەرا نەھلى دەھواتى ملن خۇ ددەنە نىك و دەستىن خۇ دكەنە تىكدا و پىن چەپىن ل عەردى ددەن و پىنگاڧەكى ل سەر پىن چەپىن دەيتە پىنش و پىنگاڧەكى ل سەر پىن راستى بۇ پىنش دەين، ل سەر پىن راستى رادوھستىن و پىن چەپىن دەلاڧىژن و پاشى پىنگاڧەكى بۇ پاش دزڧىن و ل سەر پىن چەپىن ل پاش و پىن راستى ل پىنش و ھەردو ل عەردى خۇ دڧشىنن و پاشى پىن راستى بۇ پاش دبەن و پىن چەپىن ل پىنش دەينىت و خۇ جارەكادى فشىنن و پىن چەپىن جارەكادى دقوتن و سەر ژ نوى دەست پىن دكەنەڧە.

كەلەكشان

تل زەندان (گولشېنى) دو پىيى

پىن راستىن بۇ لايىن چەپىن ھافىژن و پاشى پىن چەپىن بۇ لايىن راستىن ھافىژن و پىنەكى ژ جھىن خۇ بۇ لايىن چەپىن دچن (ھندەك بۇ لايىن راستىن دچن). ئەف گۇفەندە ل بەر گەلەك سىترانان دەيتە گۇتن، ۋەكى گولشېنىن، ھۇب بەومان، ھاي نىچىر، گوستىر زىر و...ھتد.

شوبىنكا ھەقالى ل پىنشىيا ۋى بيت، دگەل زۇپىنى دى پىن خۇ پىن راستىن ل ەردى دەن و پىنكاغەكى بۇ پىنش چن و پىن چەپىن ھىنن ل ەردى دەن و زوپىكا ل سەر مىن چەپىن زۇپىن و پىن چەپىن ئىنك پىنكاغە دى ھافىن و پىن راستىن دى ل ەردى دەن و پىنكاغەكا كورت دى ل سەر پىن راستىن ھافىژن. ئەف دەھواتە ل بەر سىترانىن كەلەكشان و زىرىن دەيتەكرن.

۶- تل زەندان (گولشېنى) سى

پىيى:

ئەف دەھواتە ھەر مىنا يا پىنشتەر، لىن ل فىرە سىن جاران پىن خۇ بۇ لايىن چەپىن و راستىن دەھافىژن، ل فى دەھواتى پىن راستىن دى بۇ لايىن چەپىن ئىنك جار ھافىژن پىشتى بۇزىننەفە جە دى دو جاران پىن چەپىن بۇ لايىن راستىن ھافىژن و ژنوپىكا دى پىنكاغەكى بۇ لايىن چەپىن ژ جە چن دگەل دەست ھەزاندنى و ب فى رەنگى دى جارەكادى دەست پىن كەنەفە. ژ سىترانىن فى گۇفەندى ژى ھاي ھاي مەمۇ.

۵- تل زەندان (گولشېنى) دو

پىيى:

ئەف دەھواتە ژ ھەمى دەھواتان پىر دەيتەكرن، چونكى دەھواتەكا نەرمە (ھىندى) و مروف پىشە ناۋاستىيىت و بەھرا پىر كور و كچ فى دەھواتى تىكەل دكەن، دەھواتى تلىن خۇ پىن قلىچى تىنك ددانن و دەستىن خۇ راستا شوبىتكى رادكەن و قولپىكا سەرمىلى بۇ ژوردا و ژنەھل دەژىنن و ل جھىن خۇ دى

۷- تل زەندەن يا گران:

ھەر مينا گولشېنىيا دو پىن يە و ھەر ھەمان لىقېنىن وئ نە ژ لايىن پېيانقە، لى ژ لايىن دەستان قە دەستېن خۇ دو سىن جاران دەھژىنن و جارا چوارى دگەل چوونى بۇ لايىن چەپى دەستېن خۇ دادھىلن و ئەف دەھواتە و ئاوازىن وئ ژى گرانترن. ژ سترانىن بۇ قى دەھواتى دەھنە گۆتن وەكى تيارى، ھەورەخى، توى چاوشى و سترانىن قى جورى دەھواتى د خۇش و دلغەكەرن و پتر تاما كوردەوارىن ژى دەھت و باراپتر پېرەمىز قى دەھواتى دكەن.

ل دەقەرا نھىليا دەھواتا (گولشېنى) دەھواتى تلېن قلىچى تىك دگرن و لەوھندىيان بەرددەن، و دگەل ئاوازى دەستېن خۇ دەھنە ئاستى ناقتەگى و پىن راستى ل پىشېبىن ژ لەشى زىدەتر سىك ل عەردى دەھنە قوتان، پاشى ھەر پىن راستى بۇ پاش دزقېرىن و پىن چەپى دو جاران لىقېنەكا سىك پىن دەھتەكرن و ھندەك جاران ب سەر پىن راستىقە دەھن و پاشى

دو پىنگاگان ل سەر پىن چەپى و راستى بۇ دەستى چەپى دچن و دگەل چوونى دەستىن خۇ بەرددەن كو ل راستا لەشى وان بەھت.

۸- شىخانى يا زەلامان:

دەھواتەكا ب رەواجە و جھىل گەلەك ھەز ژى دكەن و گەلەك جاران ئەف دەھواتە رەشېلەك دەھتەكرن، دەھواتكەر دەستىن خۇ تىك دگرن و ملېن خۇ پىكقەدەن. ژ سەر قى دەھواتى قە پىن چەپى دى ل عەردى دەن و پىنگاگەكا كورت بۇ پىش ھافىژن و پىن راستى دى ل عەردى دەن و ل سەر پىن چەپى دى پىن راستى بۇ پاشقە ھىنن و دگەل ھزاندا لەشى دى پىن چەپى ژ عەردى راکەن و بۇ پاشقەبەن داننە عەردى و دگەل دى بۇ ملې چەپى زقېرن و دەستىن خۇ راکەن و دەنە پىشت خۇ و ھەژىنن دېر بەژنا خۇدا، و گرانىيا لەشى دكەقېتە سەر پىن راستى و پىن چەپى

شىخانى

چوخو

سەر پىن چەپىن بۇ سىنگى دچن و پاشى پىن راستى ل عەردى ددەن (دقوتن) و پاشى دو پىنگاقىن كورت بۇ پاش دچن و ل سەر پىن چەپىن دزقېن و دو پىنگاقىن كورت بۇ پىنش دچن و دگەلدا بۇ لايىن چەپىن دزقېن و پىن راستى ل عەردى ددەن و پىنچەك ژ ناقتەنگى پىنھەل بۇ روووين چەپىن دزقېن و جارەكا دى سەر ژنوى دەست پىن دكەنەفە.

۱۰- چۆخۇ:

دىسان دەھواتى ملين خۇ ددەنە ئىك و دەستىن خۇ دكەنە تىكدا و لەوئەندىين خۇ بەرددەن، دەستىپىكى پىنگاقەكا كورت ل سەر پىن راستى دى بۇ پىنش ھىن و پىن چەپىن دو جاران سىفك ل عەردى ددەن و پاشى ل سەر پىن چەپىن رادوھستىن و پىن راستى ل عەردى ددەن و دو پىنگاقان بۇ پاش چن و دەستىن خۇ بۇ پاش دىبەن و دگەلدا پىنكە بۇ لايىن چەپىن دزقېن و دو پىنگاقان بۇ لايىن چەپىن دچن و پىن راستى ل عەردى ددەن و

دى ل عەردى دەن پىنگاقەكا كورت بۇ پىنشە چن و پىن راستى دى ل عەردى دەن و پىن راستى پىنگاقەكا كورت بۇ پاشفە ھىن و پىن چەپىن دى ل عەردى دەن و ل سەر ملن راستى زقېن و جارەكادى دى دەست پىن كەنەفە. ھندەك بەرى قى دەھواتى دەست پىن بكنەفە جارەكادى ل سەر ملن چەپىن دزقېنەفە، ئانكو دو جاران خۇ باددەن و جارا دووئ دو پىيان دقوتن و ژنويكا جارەكادى ل سەر ملن راستى دزقېن.

ژ سىترانىن ئەف دەھواتە ل بەر دەنتەكرن وەكى چۆخۇ، وەرنە سىنقا، ھەرى خىرى، ھى تەباكن، عەيشوويى و... ھتد.

ھەژىيە بىژىن دەمى دو جاران ل سەر ملن چەپىن باددەن ناقتى دەھواتى دەنتە گوھارتىن و دبىتە (چۆخۇ)

۹- چۆخۇ (شىخانى):

ل دەھمرا نھىليا دەھواتى دەستىن خۇ تىك دگرن و ملين خۇ ددەنە ئىك، دەستىپىكى پىنگاقەكا كورت ل

۱۰- ھەرى باسۇ:

دەھواتكەر ل قى دەھواتى دەستىن خۇ تىك ددانن و دبەر بەژنا خۇدا دادھىلنە خوارى و دگەل ئاوازى سترانى دى سى جارار پى راستى ل دەن و جارا سىن دى پى خۇ بلندكەن و بۇ پاشقە كىشەن و خۇ ل سەر پى چەپىن ھلاقىژن و دو جارار بۇ پاشقەھىن و بۇ پاشقە چن، پىنگاقەكى ب پى راستى دچن داننە عەردى و پى چەپىن دگەل بلند دكەن بىنى بىنە پىش و دى داننە راستا پى راستى و جارەكادى دى پى راستى سى جارار ل عەردى دەن و دەست پى كەنەقە. ژ سترانىن بۇ قى دىنى دەننە گۆتن سترانا ھەرى باسۇيە.

جارەكا دى ل سەر مىل چەپىن دزقېن و دو جارار پى چەپىن ل عەردى دەن.

۹- شىخانى يا ژنكان:

ئەقى دەھواتى ھندەك ژ لايىن چەپىن قىرا دچن و ھندەك ژى ژ لايىن راستى. ل دەسپىكى پى راستى ئىك جار دقوتن و ل سەر مىل چەپىن دزقېن و دەستىن خۇ دەنە پىش خۇ و دو پىنگاقان بۇ لايىن چەپىن دچن و پى راستى دقوتن (ل قىرى ھندەك ژىك دزقېنەقە و دو جارار پى چەپىن دقوتن دىننە قى دەھواتى چوخۇ). پاشى خۇ ل سەر مىل راستى باددەن و جارەكادى دى دەست ب لىقېن قى دەھواتى كەنەقە.

پىندا پىندا

ھەرى گولى

دەستىن ئىك دگرن و ژ ئەنىشكى قە دشكىنن و ل سەر پەحنىيا پىن چەپىن سىن جاران خۇ ژ سەرى ھەتا پىيان ۋەرىاددەن و جارا سىن پىن راستىن دو بەھۇستان ژ عەردى بلند دكەن و بۇ پاشقە دىبەن، پاشى پىن چەپىن ژى ژ عەردى بلند دكەن و بۇ پىنش دىبەن و دداننە عەردى و خۇ دگەل دىشىنن و زويكا بۇ لايىن چەپىن ل سەر پىن چەپىن د زقېن و گرانىيا لەشى دكەقەيتە سەر پىن چەپىن و پاشى بەرى بۇ مىلى راستىن بزقېن پىن راستىن ل ئاخى ددەن.

ژ سترانىن ئەف دىلانە ل بەر دەيتەكرن سترانىن كورۇ و سترانا پرا بلبل و... ھتە.

۱۱- ھاي پىدا پىدا:

كەلەك جوداھى دناقبەرا قى دەھواتى و دەھواتا ھەرى باسۇى دا نىنە. ل قى دىلانن دەھواتى دەستىن خۇ تىك دگرن و دىبەر بەژنا خۇدا دادەيىلن، پىن راستىن سىن جاران د قوتن و بۇ پاشقە دىبەن و پىنكاقەكىن ل سەر پىن چەپىن و ئىكىن ل سەرە پىن راستىن بۇ پىنش دچن و پىن چەپىن دەھلاقىژن و بۇ پاشقە دكىشش و ژنويكا دداننە عەردى، جارهكادى قان لىمىنان ژ سەرى دەست پىن دكەن.

ژ سترانىن بۇ قى دەھواتى دەيتە گۆتن سترانا ھاي پىدا پىدا.

۱۳- ھەرى گولى:

ئەف سترانە كەلەكا سىك و ب رەوشە، پىن

۱۲- كورۇ:

ل قى دىلانن ژى دەھواتكەر ب تلىن خۇ پىن قىلچىن

كورت ل سەر پانىيا پىن چەپىن دچن و پاشى پىن راستىن دھلاقىژن و دداننە عەردى و سىن پىنگاڧىن دى يىن كورت ل سەر پانىيا پىن چەپىن بۇ سىنگى دچن و پىن راستىن جارەكادى دھلاقىژن. ژ سترانىن ڧىن دھواتىن ژى سترانا شىرىنى لەيلانن و با ل بەر چەما و... ەتد.

۱۵- تىل مەرجان:

ئەف دىلانە مىنا دىلانا شىخانى يە، لى چەند جوداھى دناقبەرا ھەردوواندا ھەنە، دھواتە دەستىن خۇ د دەنەڧ ئىك و دو دبەر خۇدا دادەيلىنە خوارى و دگەل ئاوازى سترانى پىن چەپىن دى سڧك قوتن و پىنگاڧەكا كورت ل سەر چن و پاشى ب پىن راستىن ئىك پىن دى قوتن و بۇ پاشقە كىنشن دگەل لەشىن خۇ وەكى دھواتا شىخانى پىن پاشى پىن چەپىن دى ژ عەردى راکەن و بۇ پاشقە ھىنن داننە ئاخى و دو پىنگاڧا ب پىن راستىن دى بۇ سىنگى چن ل سەر

زىرەك و بىنھن فرەھ نەبىت نەشىت ڧىن دھواتىن بکەت. د ڧىن دھواتىن ژى دا دھواتى تلىن خۇ يىن قلىچى ئىك دگرن و گەرىيا گۇڧەندى گرى ددەن. پىن راستىن ل ئاخى ددەن و پاشى پىن چەپىن و ددووقرا پىن راستىن بلند دكەن و بۇ پىش دھلاقىژن و بۇ پاشقە تىنن و دداننە ئاخى و پىن چەپىن ئىك جار دقوتن و ل سەر مىن راستىن دزڧىن و دەستىن خۇ ددەنە پىشت ئىك و خۇ دھلاقىژن، دگەل ڧان لڧىنان پىن راستىن ئىك جار دقوتن و پاشى جارەكادى پىن چەپىن دقوتنەڧە بەرى ل سەر مىن چەپىن بزڧىن. ژ سترانىن ڧىن دھواتىن ژى سترانا ھەرى گولى.

۱۴- شىرىنى لەيلان:

ل ڧىن دىلانن ژى دھواتى ب تلىن قلىچى دھواتىن دكەن، ل سەر پانىيا پىن راستىن سىن پىنگاڧىن كورت بۇ لايىن راستىن دچن و پاشى پىن چەپىن دھلاقىژن و ئىك سەر بۇ لايىن چەپىن دزڧىن و سىن پىنگاڧىن

كولاف رەش

سنجانى

خۇ دىفشىنىن و ھىندەك خۇ ژ ناقتەنگى خويل دكەن و جارهكادى پىن چەپىن دقوتن.

۱۶- كولاڧ رەش:

پىن چەپىن دى جارهكن ل عەردى دەن و دى زقېرن پىن راستى ل عەردى دەن و جارهكادى زقېرن بىنى ژ جەھ- بچن و پىن چەپىن ل ناخى دەن و زقېرنەقە پىن راستى دو جارا قوتن و دى زقېرن ل سەر پىن چەپىن پىيەكى بۇ سىنگى چن و دگەل فىشاندىن و پىن راستى ھىننە بەر و پىن چەپىن ھلاڧىژن و بۇ پاشقە بەن و پىن راستى ژى دى پاشقەبەن و داننە پىشت پىن چەپىن و ل قىرئى پىن چەپىن دى مېنتە ل سىنگى و جارهكادى قان لىقىنان دى دەست پىن كەنەقە. ئەف دەھواتە ب دەست گۆتتىن، يان ژى تل گرتتىن دەيتەكرن. ژ سترانىن ئەف دەھواتە ژى ل بەر دەيتەكرن سترانا كولاڧ رەشى.

پىنگاڧا دووى دى دەستىن خۇ دەنە پىشت خۇ و ل سەر مىلى چەپىن زقېرن و دو پىنگاڧا ل سەر پىن چەپىن چن و پىن راستى ئىك جارا قوتن و پاشى پىن چەپىن ژى ئىك جارا دقوتن و جارهكادى خۇ ل سەر پىن چەپىن فىشىنىن و جارهكادى دى پىن چەپىن قوتنەقە و ژئويكا دى ل سەر مىلى راستى زقېرن و ژ سەرى قان لىقىنان دەست پىن كەنەقە.

ژ سترانىن ئەف دەھواتە ل بەر دەيتەكرن سترانا تىل مەرجان و گەلەك سترانىن دى كو بۇ دەھواتا شىخانى دەيتەكرن.

ل دەقەرا نەپىلى دەھواتى مىلىن خۇ دەنە ئىك و دەستىن خۇ دكەنە تىكدا، ل سەر پىن چەپىن جارهكن پىن راستى دقوتن و ل سەر پىن چەپىن دو پىنگاڧان بۇ پىش دەين و پاشى بۇ دەستىن چەپىن دزقېرن و دو پىنگاڧان بۇ پاش دچن و ل سەر مىلى چەپىن دزقېرن و پىن راستى دقوتن و دو جاران ل سەر مىلى راست و چەپىن دزقېرن و دو جاران پىن چەپىن دقوتن و جارا سىيىن

۱۷- لى لى كىنى:

پىن چەپىن دى جارەكىن قوتن و پاشى پىن راستىن
 زى جارەكىن دى قوتن و ددووف دا پىن چەپىن دى دو
 جاران ل عەردى دەن و ل قىرى دى دەستىن خۇ بۇ
 پىشت خۇفە بەن، بىنى پىن چەپىن بزقېرىنن دو پىنگاڧا
 بۇ لايىن راستىن چن دگەل ھەر پىنگاڧەكىن دى خۇ
 فشىنن و جارەكادى ژ سەرى دەست پىن كەنەفە، ل
 قى دەھواتى تلىن خۇ يىن قلىچى تىك دگرن.
 ئەف دىلانە ل بەر سىترانا لى لى كىنى دەپتەكرن.

سىنگى چن بەلىن خوار و ب لايىن چەپىن دا، پاشى پىن
 راستىن دى ھىننە بەر، ئىك جار ل عەردى دەن ھەر ل
 سەر پىن چەپىن پىن راستىن.
 دى بۇ پاشقە ھىنن و گرانىيا لەشى دى ئىخنە سەر
 پىن راستىن و پىن چەپىن ژ عەردى خلۇلەكەن و ئىك پىن
 ل عەردى دەن و جارەك دى دەست پىن كەنەفە.
 ئەف گۇفەندە ل بەر سىترانا ھەى دۇت و گەلەك
 سىترانىن دى دەپتەكرن.

۱۹- سىجانى:

دەھواتەكا سىڭك و ب رەوشە، بەھرا پىتر زەلام قى
 دىلانن دكەن. پىشتى كەرىپا گۇفەندى ب تلىن يىن
 قلىچى گرىندەن (ھندەك دەستىن خۇ تىك ددانن و

۱۸- ھەى دۇت:

پىن راستىن دى سىڭك قوتن و پاشى پىن چەپىن ھەر
 ب وى رەنگى و ل سەر پىن چەپىن پىنگاڧەكىن دى بۇ

عموديشوك،

بابلەكان،

۲۰- عەودىشۆك:

ئەف دەھواتە ژ ھەممى دەھواتىن دى پتر نىزىكى دەھواتا شىخانى يە، ل قى دەھواتى دەھواتى پىشتى دەستىن ئىك دگرن ملین خۇ دەنە ئىك و دبەر خۇدا دادەیلنە خوارى، پى چەپى ھىدىكا دقوتن و پىنگاقەكا كورت پى بۇ پىش دەھافىژن و پى راستى ل عەردى دەن و پاشى بۇ پاشقە دكىشن و ددووقرا پى چەپى ژى بۇ پاشقە دكىشن و جارەكادى دو جاران پى راستى دقوتن و ل سەر ملن چەپى دزقېن و دەستىن خۇ دەنە پىشت خۇ و پى جارەكى دقوتن و پاشى پى راستى ژى جارەكى دقوتن و گرانىيا لەشى دكەفیتە سەر پى راستى و پى چەپى ژ عەردى خلۇلە دكەن و قىنجارى دو جاران دقوتن و ل سەر ملن راستى دزقېن. ژ سترانىن قى دىلانى ژى سترانا عەودىشۆى و سترانا نىرى يە.

ملین خۇ دەنە ئىك)، دەھواتى پىن خۇ پىن راستى ژ عەردى بلند دكەن و ل سەر پى چەپى سى جاران خۇ دەھافىژن و دگەل ھەر ھەلاقتىنەكى پى خۇ پى راستى بۇ سىنگى دبەن، ل جارا سى پى خۇ پى راستى دداننە ئاخى و زویكا ل سەر ملن چەپى دزقېن و پى چەپى دەھافىژن و پاشى ل سەر ملن راستى دزقېن و پى راستى ژى دەھافىژن و ل سەر ملن چەپى دزقېنەفە، قىنجارى ل سەر پى راستى سى جاران خۇ دەھافىژنەفە و دگەل ھەر ھەلاقتىنەكى پى خۇ پى چەپى بۇ سىنگى دبەن، لى ناداننە ئاخى و ژنویكا ل سەر ملن راستى دزقېن و خۇ ئىك جار ل سەر پى چەپى دەھافىژن و پى راستى بۇ سىنگى دبەن و ئىك جار خۇ ل سەر پى راستى دەھافىژن و پى چەپى بۇ سىنگى دبەن پاشى بۇ پاشقە دزقېن و پى دداننە عەردى، ب قى رەنگى ئەف لىقنە دى دەست پى كەنەفە.

۲۱- بېرىۋىكى:

دەھواتەكا سىمك و ب غاردانە. ل قىرى زى دەھواتى ب تلىن قلىچى دەستىن ئىك و دو دگرن و سى پىنگاڧا بۇ سىنگى دچن و پىنگاڧا سىن ل سەر پى راستى خۇ د ھلاڧىژن و پاشى دزڧرن و بۇ ملن چەپىن باددەن و سى پىنگاڧا ب قى لايى زى دا دچن و ل سەر ملن راستى دزڧرن، ھەژىيە بىژىن ئەڧ لڧىنە گەلەك ب لەز و بەز دەنتەكرن. سترانا قى دەھواتى زى سترانا بېرىۋىكى يە.

ل دەڧەرا نەئىلى دەھواتى تلىن خۇ يىن قلىچى دگرن و لەوۋەندىين خۇ بەرددەن و دگەل ئاوازى ملن خۇ دەھژىنن و دەستىن وان ل ئىك ئاست دسەر ئاڧتەنگى دا و سى پىنگاڧا بۇ پىش دەين و دەستىنك ل سەر پى راستى و پاشى پى چەپىن و پاشى يى راستى و ب رەنگەكى كو پى چەپىن دى بۇ پىش ل ھەوا ھلاڧىژن و پىنگاڧەكى ل سەر پى چەپىن دزڧرنەڧە و پى راستى دھلاڧىژن و ل سەر ملن چەپىن دزڧرن و دو پىنگاڧان ل سەر پى چەپىن بۇ سىنگى دچن و يى راستى بۇ سىنگى دھلاڧىژن.

۲۲- دىكۆ:

پشتى دەھواتى تلىن خۇ يىن قلىچى تىك دگرن و گرانىيا لەشى خۇ دئىخنە سەر ھەردو پىيان سى جاران دى خۇ ھىدىكا فشىنن و پى چەپىن قوتن و پاشى پى راستى زى قوتن و بۇ لايى چەپىن دزڧرن و سى پىنگاڧا دچن و ل ھەر پىنگاڧەكى ۋەكى دىكى دكەن دەمى قەست دكەتە مرىشكى، ژنوپىكا دى ل سەر ملن راستى زڧرن و پى چەپىن قوتن و پاشى پى راستى زى دى قوتن و ب قى رەنگى ئەڧ دەھواتە دەنتەكرن.

ژ سترانىن ئەڧ دەھواتە ل بەر دەنتە كرن سترانا دىكۆ... ھتد.

۲۳- بابلەكان:

ل سەر پانىيا پى چەپىن و پشتى دەھواتى تلىن خۇ يىن قلىچى تىك دگرن، سى پىنگاڧىن كورت دھافىژن و دگەل ھەر پىنگاڧەكى ژ ئاڧتەنگى پىنھەل دگەل دەستان خۇ بۇ لايى چەپىن ۋەراددەن، پاشى دەستىن خۇ دادەيلن و سى پىنگاڧان بۇ پاشڧە دەين. سترانا ئەڧ دەھواتە زى ل بەر دەنتە كرن سترانا بابلەكانە.

ھەلەبەر

تەمزەر

دئ بۇ سىنگى چن ھەتا دگەھنە بەر سىنگى جوينى دووى و پاشقە دەين ھەتا دگەھنە جھى خۇ، پاشى جوينى دووى زى دئ ب نك جوينى ئىكىن قە چىت ھەتا دگەھنە بەرسىنگى وان و پاشى بۇ پاشقە زقېن تا كو دگەھنە جھى خۇ و ئەف دىلانە ب قى ناوابى دەيتەكرن.

۲۶- ھەلەبەر (پىرەمىر):

ل قى دەھواتى تۇلاز ملين خۇ دەنە ئىك و دەستىن خۇ تىك ددان، دەستپىكرنا قى دىلانن دئ پى راستى ب نك بىن چەپىن قە بەن و قەگىرنەقە و پاشى پىنگاقەكى ل سەر پىن چەپىن بۇ سىنگى چن و پى راستى ل ئاخى دەن و دو گاقان پاشقە زقېن و ل سەر ملن چەپىن زقېن و پىن چەپىن ئىك جار قوتن، ھەروەسان پى راستى و ژ نوپكا ل سەر ملن راستى زقېن، لىبىن قى دەھواتى گەلەك ب لەز و بەزن. ژ سترانىن بۇ قى دەھواتى دەينە گۇتن سترانىن پىرەمىر و سترانا ھى مفرى و... ھتد.

۲۴- ھەلەمەندى:

ل قى دەھواتى دەھواتى خۇ دگەنە دو جوين و دەستىن خۇ دەنە ئىك و دو خۇ نىزىكى دو گەزان ژىك فر دگەن و ل بەرامبەرى ئىك رادوۋەستىن، دەست ب سترانى دگەن و دگەل ئاوازى سترانى جوينەك دەيت و دىن دەستىن ھەقالىن خۇرا دچن وەكى خىچا مارى، ھەتا دىن دەستىن ھەمیانرا دچن و جارەكادى ل بەرامبەرى ھەقالىن خۇ رادوۋەستىن، ب قى رەنگى جوينى دووى زى دئ ھۇسا دەست پىن كەن ھەتا دىن دەستىن جوينى دى را چن و جارەكادى ل بەرامبەرى جوينى ئىكىن رادوۋەستىن. ژ سترانىن ئەف دەھواتە ل بەر دەيتەكرن سترانا ھەلەمەندى و... ھتد.

۲۵- يۇخ يۇخە:

د قى دەھواتى زى دا دەھواتى خۇ دگەنە دو جوين و ل بەرامبەرى ئىك رادوۋەستىن و دەستىن خۇ دبەر خۇدا داھىلنە خوارى، جوينى ئىكىن دگەل ئاوازى سترانى

۲۷- تەمزەر:

ئەف دىلانە ۋەكى دىلانا ھەلەبەرى يە، ب تىنن
جوداھى د ھندەك لىقناندا ھەنە، ل قىن دەھواتىن
ھندەك دەستىن خۇ نىك دگرن و ھندەك ب تلىن
قلىچى دەستىن نىك دگرن و گرانىيا لەشى ژ
سەرىقە دكەقىتە سەر پىن چەپىن و پىن راستىن
ژبەر خۇ دبەن و سىن جارارن خۇ ل سەر پىن چەپىن
دفتىنىن و ل سەر مىلى چەپىن دزقېرن و ب پىن چەپىن
نىك پىنگاڧ بۇ لاين چەپىن دچن و پىن راستىن بۇ
پىش دبەن و زويكا بۇ پاش قەدكىشىن و ل سەر مىلى
راستىن دزقېرن و پىنگاڧەكن ب پىن چەپىن بۇ سىنگى
دچن و پىن راستىن دھاقىژن و دو گاڧان بۇ پاشقە
دزقېرن و گرانىيا لەشى جارەكادى دى كەقىتە سەر
پىن چەپىن و پىن راستىن ژبەر خۇ دبەن و جارەكادى خۇ
سىن جارارن ل سەر پىن چەپىن دفتىنىن.
ژ سترانىن قىن دەھواتىن ژى سترانا تەمزەر و... ھتد.

۲۸- دۆلابى (دو رىزى):

ل قىن دەھواتىن دەستىن خۇ ب سەر مىلىن نىكقە
دھاقىژن و بازىنەكى چىدكەن و ھندەك دچن سەر
مىلىن وان و ئەو ژى دەستىن خۇ ب سەر مىلىن نىكقە
دھاقىژن و بازىنەكى دروست دكەن و ل قىزە دەھواتى
دبەن دو رىزل سەر مىلىن نىك.
ژ سترانىن بۇ قىن گۇقەندى دەينە گۇتن سترانىن
دەھواتا ملانى نە و ئەف دىلانە ھىدىكا بۇ مىلى چەپىن
دچن.

۲۹- دەھواتا ھرچى:

ئەف دەھواتە يا ب كەنى و ترانەبە، دەھواتى
دەستىن خۇ دبەنە نىك و بازىنەكى دروست دكەن،
پاشى ھەر نىك پىن خۇ پىن راستىن ب سەر دەستىن
خۇ پىن راستىن قە ھاقىت و گرانىيا لەشى دەينىتە ل
سەر پىن چەپىن ب تىنن. دى سترانا بىژن و خۇ ل سەر

تەمزەر

دم دم

۳۱- زراف:

ئەف دەھواتە ژى ھەر مينا يا پىشتىرە، ب تىنى
ھندەك لىقىنىن زىندەتر دناڧدا ھەنە، دەستپىكرنا وئى
سىن جاران پىن راستىن ل عەردى ددەن و رادكەنەڧە
و ئىك پىنگاڧ بۇ لايىن چەپىن دچن و ل سەر مىلى
راستىن دزڧىرەن و ب پىن راستىن ئىك پىن دقوتن و ئىكى
كورت بۇ پىش دچن و گاڧەكى ب پىن چەپىن بۇ پىش
دچن و خۇ ل سەر دڧشىنن و بۇ پاشڧە دكىشش
و جارهكادى پىن راستىن سىن جاران ل ناخىن ددەن و
رادكەنەڧە، و ژ سەرى دەست پىن دكەنەڧە.
ژ سترانىن ئەف گۇڧەندە ل بەر دەپتەكرن وەكى
سترانا زراف.

۳۲- ملانا گران:

دەھواتكەر دەستىن ئىك دگرن و شۇر دكەن و

پىن چەپىن ھلاڧىژن و بۇ لايىن راستىن چن.
گەلەك سترانىن دىلانا بۇ ڧى دەھواتىن دەپنە گۇتن.

۳۰- تالان (كەچەل):

ئەف دەھواتە دەست پىن دكەت پىشتى دىلانكەر
ب تلىن قلىچى دەستىن ئىك دگرن و پىن راستىن ئىك
جار دقوتن و پىنگاڧەكا كورت بۇ پىش دچن، پاشى
ئىك گاڧ ب پىن چەپىن بۇ پىش دچن و خۇ ل سەر
دڧشىنن و بۇ پاش ڧە دكىشش و ئىك جار پىن راستىن
دقوتن و ل سەر مىلى چەپىن دزڧىرەن و سىن گاڧان بۇ
لايىن چەپىن دچن، ژ نويكا ل سەر مىلى راستىن دزڧىرەن و
ئىك جار پىن راستىن دقوتن، ب ڧى رەنكى ئەف لىقىنە
دەست پىن دكەنەڧە.

ژ سترانىن ڧى دىلانى ژى سترانا تالانە، سترانا كەچەل
و گەلەك سترانىن ل بەر دەھواتا شىخانى دەپنەكرن.

۳۴- دەم دەم:

چ جوداھىيا وەسا دناقبەرا قى دەھواتى و دەھواتا ملانى دا نىنە، ب تى دەستىن خۇ نا دەنەف ئىك، ھەر ئىك دەستىن خۇ يى راستىن دىن ناكىدا ددانىتە سەر دەستىن چەپىن و دەھواتى ملين خۇ دەنە ئىك و بۇ لايىن چەپىن دچن و خۇ ژ ملا دەھژىن. سترانا قى دەھواتى ژى سترانا دم دەمىە.

۳۵- كۆلىانى:

دەھواتەكا ژىھاتى يە و پىرل بەر دەنگى دەھول و زىناين دەيتەكرن، ناقى قى دەھواتى يى ژ ناقى گوندى كۆلىن ل دەقەرا سلىقانىھان ھاتى كو گوندەكى ب ناق و دەنگە بۇ قى دەھواتى و ئەف دەھواتە پىرل دەقەرىن زاخۇ و سىمىلى دەيتەكرن. ئەف دىلانە جوىنەكە ژ دىلانين ملانى و لىنىن وى

ملين خۇ دەنە ئىك، چەند جاران خۇ ژ ملا دەھژىن دگەل فشاندىنى و پى راستىن رادكەن و ددانن و پاشى پى چەپىن ژى و بۇ لايىن چەپىن دچن و ئەف دەھواتە گەلەكا ھىدى يە.

ل دەقەرا نەھىليا دەھواتى ملين خۇ دەنە ئىك و دلەرزىن و دەستىن خۇ دكەنە تىكدا و د ھەر خۇ ھلاقىتنەكىن دا جارەكى پى راستىن بۇ پىنشە دەھافىن و جارەكى پى چەپىن بۇ سىنگى دەھافىن و دگەل چوونى خۇ دىشىن و بۇ لايىن چەپىن چوونەكا ھىدى دچن و سەرچەمك و بىنچەمك ھەر ئىك ئالاپەكى دەست دا.

۳۳- ملانا سىك:

جوداھىيا دناقبەرا ملانا سىك و ملانا گران ئەوہ ل ملانا سىك لىنىن وى ب لەز و بەز دەيتەكرن و ئاوازى سترانىن قى دەھواتى ژى دسىكتىن ژ سترانىن ملانا گران.

ملانا سىك

بتر ژ ناقتەنگى پېھەلن.

ل پېشەن ژ سىنگى پېشتر و پاشى دو پىنگاڧان بۇ لايىن چەپىن دچن بىن زقېرىن و دگەل ھەر پىنگاڧەكى بۇ لايىن چەپىن دەستىن خۇ دەھژىنن كو ھەر جارەكى دەستىن وان بۇ پاش دچن.

۳۶- ناقتەلىي:

دەھواتى تلېن خۇ بىن قلىچى تىك دگرن و لەوھەندىيان بەرددەن و ل دەستىنكى پىن چەپىن بىن ل پېش و دەستىن وان بىن ل ئاستىن ملان و پاشى پىن راستىن دى بۇ پېش ھىنن و راوھستىنن و دەستىن خۇ دى بۇ پاش بەن و ھەژىنن و پىنگاڧەكا دروست و نىڧ پىنگاڧى بۇ لايىن چەپىن دا دەھن كو جارەكا دى بىن راستىن ل پېش بىت و جارەكا دى دەستىن خۇ بۇ پاش دەن و ژ كەلەخى وان دبووريت.

۳۷- بزاندا ئىكىپى:

دقن دەھواتى دا دەھواتى تلېن قلىچى تىك دگرن و لەوھەندىيان بەرددەن و دەستىن وان ل ئاستىن ناقتەنگى دا و دگەل ئاوازى پىن راستىن سقك ل عەردى دەھنەدان و دگەل قىن لىنىن دەستىن وان

۳۸- گۆڧەند:

دەھواتى ملېن خۇ دەھنە ئىك و دەستىن خۇ دكەنە تىكدا و پىن چەپىن ل عەردى دەن و ملېن خۇ باددەن و پىنگاڧەكى ل سەر پىن راستىن دى بۇ پېش ھىنن و پىن چەپىن دى بۇ سىنگى ھافىژنن و پىنگاڧەكى بۇ پاش زقېرىن و پىن چەپىن دى ل عەردى بىت و پىن راستىن ل عەردى دەھنو دگەل دى خۇ فشىننن و پاشى پىنگاڧەكى بۇ پاش چنەڧە و ل سەر پىن چەپىن قوتن و خۇ فشىننن و جارەكادى دەست پىن دكەنەڧە. ھەلبەت ژىلى قان دەھواتان گەلەك جورىن دى بىن دەھواتان ل دەڧەرىن جودا بىن پارىزگەھى ھەنە، وەكى دىلانا بويكى دەلالى. دىلانا رويقى و بازىدە و...ھتد.

تېبىنى

۱. ئاقىن گەلەك دەھواتان ھەر ل سەر ئاقىن سترانەكى يە. بۇ نىمۇنە: شامىرانى، گولشىنى، ھەرى گولنى، بابلەكان و...ھتد.

خان ل پارىژگەھا دەھۆكى

خالد صالح

بە، بان ژى دىبىت ژ پەيڭا (خانە، بان خانە) گو ژ پەيڭا (خەن)، ب واتايا ئەو جەن بازىرگان بارەگايىن خۇ لى دەنان ھاتىبىت و باراپتر ژ لايىن خانەكى، بان مېرەكى قە يا ھاتىبە ئافاكرن^(۱).

وھكى ديار دو جۇرۇن خانان ل دەقەرى ھەبوون،
۱- دناڧ باژىراند، ئەف رەنگە خانە بەلگەبەك بوو
كو بزاڧەكا بازىرگانى يا ل وى جەي (باژىرى) ھەي و
نېشانا وەرار و پېشكەتتا وى جەي يە.

۲- ژ دەرقەي باژىران، ب تايبەت ل سەر رىكىن
سىتراتىجى و جەن پىكقە گىردانا دەقەران. ئەف
خانە د كمانكرى بوون و قەبارى وان بچويكتر بوو ژ وان
خانىن دكەتنە دناڧ باژىراند^(۲)، قان جۇرە خانان پالە و
سەرپەرشت (مەتوھلى) ھەبوونە و ئەف سەرپەرشتە
ب كازى ژمىربارىن رادبوون و خان د لەپىن واند بوون،
ئەو بەرپرس بوون ژ ھەر تىشتەكى دناڧ خانى دا روو
بەت، ژ دىيان و نوپزەنكرىن و ھەر كارەكى پەيوەندى
ب خانى قە ھەي^(۳).

ئەف خانىن ھاتىبە ئافاكرن بۇ چەندىن مەبەستا
ھاتىبە بكارھىنان، ل بەرى ھەر تىشتى وھكى جەن
قەھەواندنا كاروانىيان دگەل دەوارىن وان بوو،
زىدەبارى ئالمدانا دەوارىن وان ژى^(۴)، ھەروەسان وھكى
جەن يۇستەي و قەگوھاستىن بوون، مينا خانە

خانە ل پارىژگەھا دەھۆكى مېژوويەكا كەقن يا ھەي،
ئەو ل سەردەمىن كەقن مينا ئۆنلان بوو و گەلەك
جاران مينا جەن بازىرگانى ژى دەتتە بكارھىنان، لى
ژەر مەزىبوون و بەرفرەھبوونا وان جەن ئەف خانە
لى ھەين و گوھورىنا سىمايىن ژيانى ب رەنگەكى
گىشتى، ئىدى قان خانان ژى ھەر پىچ پىچە ئەو رۇلى
كەقن ژ دەستدان، ب تايبەتى كو گەلەك ژ وان خانان
و ب تايبەت د ناڧ باژىران دا كەتنە بەر جادان ل
دەمى دەتتە بەرفرەھكرن، لەوما و ژەر وان ئەگەران
دووڧچوونا قى بابەتى دىبىت كارەكى ب ساناھى
نەبىت، چونكى نەو ھندەك ژ وان خانان ھەر ب تىن
ناڧ بىن ژى ماين و ژىدەران ژى كىنە ناماژە يا پىن كرىن،
لەوما ئەف بابەتە پىر پىدقى دووڧچوونى يە.

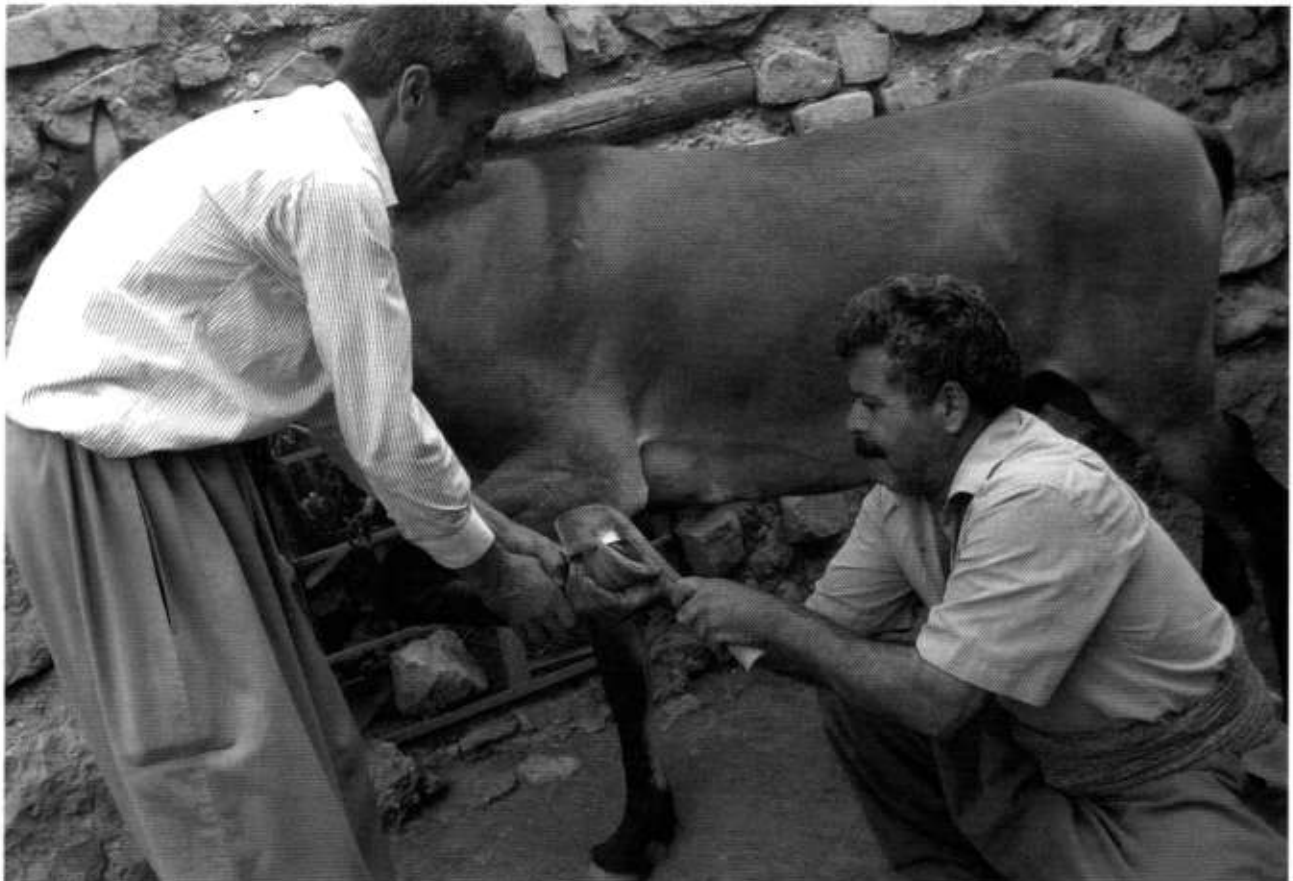
ھەبوونا خانان ل جەھكى بەلگەبوو كو رەنگە
بازىرگانىبەك و كرىن و فرۇتن يا لى ھەي و بازارىن
خورتە، ب تايبەت باژىرىن دكەتنە جەن سىتراتىجى
و ل سەر رىكا ھاتن و چوونان، مينا دەھۆك و زاخۇ و
دەقەرا نامىدىن و ئاكرى و گەلەك جەن دى ترژى، لى
ئايا خان چىە و بۇ چ مەبەست دەتتە بكارھىنان؟
پىرىيا بۇچوون و قەكۆلىنان ل سەر پەيڭا خان ئەو
كو پەيڭەكا عەجەمى يە و ھندەكىن دى بۇ ھندى
دچن كو پەيڭەكا تەنەرى يە، بان ژى توركى يان ئارامى

مىنا خانانا حاجى حجى عملى ھەر ل زاخو كو پشتى
ھىنگىن بوويە گەراجى قەگواسىنا نەفەران^(۸)
ھەلبەت دىرۇكا ئاڧاكرنا خانان ل دەقەرا پارىزگەھدا دھۆكى
دىرۇكەكا كەقن ھەيە و باراپتر ھەمى ب بەر و كلسى
ل سەر رىكىن سىتراتىجى ھاتىنە ئاڧاكرن، دىرۇكا ھندەك
ژ وان قەدگەرىننەقە سالا (۱۲۱۷ز)ئى، ۋەكى ئىبن جەبىر
د گەريانا خۇدا نامازە ب ئىك ژ وان كرى دەمى بەحسى
زاخۇ دكەت دىيىت:

ل ۋى گوندى خانەكا نوى و يا مەزن ھەيە و ل سەر رىكا
ھەمى خانن و ۋى شەقن ئەم ماينە ل ۋىرى^(۹) ھەزى
نامازى بە كول سالا ۱۸۹۴ئى سى خان ل زاخۇ ھەبوون^(۱۰).
ھەرۋەسان دىرۇكا ئاڧاكرنا گەلەك خانىن دى
قەدگەرىننەقە بۇ سەردەمى سولتان حسىنى
ۋەلى، دناقبەرا سالىن (۱۵۳۴-۱۵۷۰ز)ئى كو ئەو
رابووى ب ئاڧاكرنا كۆمەكا وان خانان ل سەر

مستەفا ئەلجەۋادى ل تاخى كوندكى ل زاخۇ^(۱۱)
كو دەرگەھەكى مەزن ھەبوو، ھەرۋەسان قان خانان
پىنشۋازىيا خەلكى گوندان دكرن و فىقى و دەرامەتى
وان ۋەردگرتن، مىنا خانانا (بەسى)، يان كو ھندەكان
دگوتى خانانا (قاسم عملوشى) ل زاخۇ كو ۋى ژى
دەرگەھەكى مەزن ھەبوو^(۱۲)، پىشكەكا قان خانان
دوكان ژى لى ھەبوون و جەن كرىن و فرۇتتا متاين
جۇرا و جۇر بوون و ب شەف زىرەقان د مانە ل بەر،
ۋەكى خانانا (موشى گەبى) و خانانا (ئەوقافى) كو
دەتە ھەژمارتن مەزنترىن خان ل زاخۇ، ژوورى ۋى
يا تابەت بوو بۇ كرىن و فرۇتتا گەنمى و جەھى
و نىسك و نوك و ماش و گەنمۇكان^(۱۳)، ھەرۋەسان
ئەف جۇرە خانە ل دھۆكى ژى ھەبوون، ۋەكى خانانا
رەئۇف ئەفەندى، دىسان ھندەك ژ خانان ۋەكى جەن
پىنشۋازىيا خەلكى گوندان بوون و لى قەدجەمىان،

كارى نالەندىن

يا كوتنەكرى (كورتانكرى- ئىبخ) بوو، دەرگەھى وئى دكەفېتە رەخى ژىرى ئانكو بەرامبەرى گوندىن بىباقا و تاژىكا، بەلى قەلاھەتا وئى ديار نېنە¹¹⁰.

ھەلىھەت ل دەقەرئى ب دەھان خان لى ھەبووئە، ژ وان خانىن دى يېن گىرنگ ئەقەنە:

خانا لالى:

ئەف خانە دكەفېتە گوندى لالىش ل لايى رۇژھەلاتا پەرسىتگەھا لالىش ب دووراتيا (ا كم) و ناقى خانى يى ژ ناقى گوندى ھانى، يان ژى ھندەك دىيۇن (خانا ئىزدىيان) كو جەھى بىنقەدانا ئىزدىيان بوو دەمى دەھاننە تەواقا پەرسىتگەھى، دىرۇكا ئاڧاكىرنا وئى يا ديار نېنە، لى ل دووڧ شىۋازى ئاڧاكىرنى دىرۇكا وئى قەدگەرىنقە سەدسالىيا شازى، يان ھەقىدى زايىنى، ئەف خانە (ئەخشى وئى يى دىرژ و دىرژە 19,50x9,50م)، ژ شەش سىتوئىت بەرىن پىكدەھىت، كو گرىنت نىرومىكرى بىت خانى ھەلدگىرن... دىسان چەند ئاڧاھىت دى ھەنە كو ب دىوارىت ژوورى و رۇژئاقابقە ھاتىنە نويساندن¹¹¹.

سالۇھەتا ئاڧاھى ژاندا:

ئەگەر لى نىرىنەكى ژ ئاڧدا ل قى خانى بگەبىن دى بىنىن ب قى شىۋازى يە:

دەرىنكى ئىكى: دەيتە ھەژمارتن دەرگەھى سەرەكى بىن خانى و دكەفېتە نىقا دىوارى رۇژھەلاتى، پانىيا وئى (1,80م) و بلنداھىيا وئى (1,80م)، ئەف دەرىنكە ب رىكا دەرىنكى دووئى دچىتە دناڧ خانى دا، كو دكەفېتە دناڧ دىوارى ژوورى بىن ھەوشا كڧانكرى دا، پانىيا قى دەرىنكى (2,75م) و بلنداھىيا وئى (4,35م). مۇڧ دىشېت د رىكا قى دەرىنكى رابچىتە سەرئەردى ھەوشا ب ھارىكارىيا سى دەرازىنكان، بلنداھىيا ھەر دەرازىنكەكى (5آسم) و پانى (80سم) لى دەرىنكىن سىي و چوارى دكەفەنە دناڧ دىوارى ژىرى دا. دەرىنكى سىي (5,30م) ژ دىوارى رۇژھەلاتى دوپرە، پانىيا قى دەرىنكى (1,55م) و بلنداھىيا وئى (3,10م). دەرىنكى چوارى ژى (3,45م) ژ دەرىنكى سىي بى

رىنكىن سىتراتىجى¹¹²، لى ب بوورىنا دەمى پىرىيا وان ژئاقچووئە و شوپىنوارىن ھندەكان ھەر ئىكجار نەماينە.

ژ وان خانىن ل سەردەمى سولتان حسىننى ۋەلى ھاتىنە ئاڧاكىرن، خانا قەدشنى كو دكەتە ناڧ بازارى قەدشنى يا نھا دا و چايخانەك ل جەھى وئى ھاتىيە ئاڧاكىرن، دىسان خانا كۇرىت گاڧانا ل گوندى كۇرىت گاڧانا، ھەرۋەسان چەندىن خانىن دى ل دەقەرئى ھەبوون¹¹³، مېنا خانا جەجى نەجىبى ل بامەرنى كو ھەتا سالىن چلان ژ سەدسالىيا چووئى ماپوو، دىسان خانا تاژىكا دناڧ گەلىي تاژىكا دا ل سەر وئى رىكا دچىتە گوندىن بەراشنى و سويار و سىپىندارا ل دەقەرا بەروارى ژىرىا¹¹⁴، ھەرۋەسان پىنج خان ل گوندى ئىتتىن ل نىزىكى دھۆكى ھەبوون، ئەو ژى خانا سەعەد عەبدولرەھىم (شوپىنوارىن دىوار ۋەدەرگەھەكى وئى ھەبە)، خانا مالا ھەموى، خانا جەجىن سلوى، خانا جەجى سەعەدى، خانا سەلىمىن جەجى، جەجى رەمەزانى تاھرى ئىسفى ژ بابى خو قەدگىرىت و دىيۇت، ئەف خانە ھەمى تىرى كاروانى و رىشنگ دبوون، چونكى ئەف گوندى ل سەر رىيا نامىدىن وموسلى بوو¹¹⁵.

ژ خانىن دى كو ل سەردەمى حسىننى ۋەلى ھاتىنە ئاڧاكىرن خانا ئەرەدنا بوو:

خانا ئەرەدنا:

ۋەكى ديار گوندى ئەرەدنا جەھەكى سىتراتىجى يە دناقبەرا دەقەرا بەروارى ژووريا و لايى سېنەى قە، لەوما ئەف خانە لى ھاتىيە ئاڧاكىرن كو ھەتا سالىن جەقتىيان ژ سەدسالىيا چووئى ماپوو، لى نھا چ ژ شوپىنوارىن وئى نەمايە و ب نىن شىكلەكى وئى ماپە و ئەو وئەنە ب قى رەنگى ھاتىيە سالۇخدان:

(خانا ئەرەدنا ژ دو ژۇرا، يان ژى ھۇلا پىكدەھىت، ھەردو ب رىكا كڧانەمى ھاتىنە نژىن، بى گومان ماددى ئاڧاكىرنى بەر و كلىسن، بەرىت شىكەستىنە، بەلى ئەم نەشىن بىژىن د تراشنى و نكراندىنە، بانى خانى يى راستە، ديارە ب ئاخى ھاتىيە چىكىرن، دىسان خانە ژانڧ دا

ئەف خانىن ل دھۆكى ھەين ئەھبەبوون: ۱- خاننا يەلدەي:

خانەكا نا رادەبەكى يا مەزىن و نوى بوو پىش خانىن دى قە و ژ كەلپىچى ھاتبوو دروستكرن. پىكھاتىبوو ژ دو نھۇمان، جھن وى ژى دكەتە جھى بازارى نھا ل نىزىكى پرا نۇھەدرا ل بەرامبەرى ئوتىلا ئاشەوا، پىكھاتىبوو ژ (۲۶) ژوران و دو ناخویران، ناغى خانى ژ ناغى خودانى وى (يەلدە) ھاتبە، كو خەلكى (تلكىنى) بوو، دىئىن كەسەكى ترانەكەر و ئاقلەند و بىنھن فرەھبوو. ل بەغدا وەغەر كرىبە. ئەف خانە ژ لایى عابد محەمەد عومەر قە چەند سالان ب كرى ھاتبەكرن، ناغىرى ل سالا (۱۹۳۱) ئى ھاتبە سەر دونىايىن. پىشتى ئەف خانە نەمای بوویە گومرکا خوى و فەرمانگەھا توپىتنى^[۱۱] و پىشتى جەھدە ھاتبە قەكرن ئەف خانە ژ ناغچوویە^[۱۲].

۲- خاننا جەدادا (ئاسنگەرا):

مەزىنرىن و كەقنترىن خان بوو ل دھۆكى، د گۇتنى خاننا ئاسنگەرا چونكى بەرى جھى وى بېيتە خان جھن ئاسنگەران بوو و ئامىرىن ئاسنى لىن چىدكرن. ئەف خانە د كەتە پىشت (خاننا رەئوفى و سىنەما نەورۇزا) ل دووق گۇتتا (محەمەد عملى سەمەيد نالبەند) ئەف خانە ژ ھەمىيان مەزىنتر و كەقنتر بوو، لى بەرى ھەمىيان پويچ بوویە، يا پىكھاتىبوو ژ مەيدانكەكا مەزىن و دەرگەھى وى دكەتە سەر بازارى دھۆكى، دناف دا ژى، ياكوورى خانى ژ ناغدا چەند دوكانەكىن كەفن لى ھەبوون و پىرىيا وان د پىشت گوهىمە ھاقىتەبوون و ل داوین چەند ئاسنگەران تىقە كاردكرن، ل سالىن داوین بوو جھى فرۇتتا نەرش و كەوالى بەرى كو بېيتە جھەكى سەرەكى ل ناغ بازارى دھۆكى بو فرۇتتا پەرۇكان^[۱۳].

۲- خاننا رەزوتى:

ل سالىن سېھان ژ سەدسالىيا بوورى دگەل قەيسەرەيا دھۆكى و چەند خانىيەكىن باش ل سەر جادا گىشتيا دھۆك- ئامىدى ژ لایى بەھجەت

دویرە، پانىيا وى (۱،۹۰) م) و بلنداھى ژى (۳،۴۰) م). دەرینكى پىنجى ژى دكەقىتە دناف دیوارى رۇزئاقىي دا، (۲،۶۰) م) یىن ژ دیوارى دویرە، پانىيا وى (۱،۹۰) م) و بلنداھىيا وى (۳،۴۰) م). ئەف خانى چەند ئاقاھىيت پىقە نوپىسايى ھەنە، ژ وانان:

- ئاقاھىيەكى گروفر، ب درىژاھيا (۱۹،۷۰) م). پانىيا وى ژ لایى رۇزئاقىي قە (۷۸سم) و ژ لایى رۇزھەلاتى قە (۴،۹۴) م) و بلنداھىيا وى (۴،۵۰) م) و پانىيا دیوارى ژوورى (۹۰سم).

- ئاقاھىيەكى نە ب رىك و پىك، درىژاھىيا دیوارى رۇزھەلاتى (۸،۶۵) م) و یىن رۇزئاقىي (۴،۲۷) م) و یىن ژىرى (۴،۵۵) م) و یىن ژوورى (۱،۱۸) م) و دەرگەھەك دكەقىتە لایى رۇزھەلاتىقە كو دچىنە سەر ئاقاھىيە دى.

- ئاقاھىيەكى دى ب درىژاھىيەن (۱۳×۱۰×۱،۶۴) م) و ب بلنداھىيا (۳،۴۰) م). دیوارەك دكەقىتە نىقەكا وى دا، پانىيا وى (۹۰سم) و پىنج دەرینك یىن تىدا ھەين، پانىيا ھەر ئىكى (۸۰سم) و بلنداھى (۱،۷۰) سم)، دەرینكى ئىكىن دكەقىتە دناف دیوارى رۇزھەلاتى دا، دوپراتى دناقەرا دەرگەھان (۱،۳۰) سم)، پىنج كولىنك بو رۇناھى و باى دناف دیوارى ژىرى دا ھەنە^[۱۴].

ھەلبەت ل باژىران ژى ب دەھان خان ھەبوون، بو نموونە ل باژىرى دھۆكى ھەر د كەقندا خان لى ھەبووینە و كەرىدەكى فەرەنسى ب ناغى (ھىرى بىدیە) دگەل ھەقالىن خو كول ھەيقا چىرا ئىكىن سالا ۱۸۸۵ ئى گەھىشتىە دھۆكى^[۱۵] دىئىت:

اژبەر كو ئەم درەنگ بىن گەھىشتىن، خودانى خانى نە ژ دل دەرگەھ ل مە قەكر، گۆرەپانەكا پرى ھەسب و بارگىر بوو^[۱۶].

ھەر دىسان ئەف گەرۇكە دەمى چوویە نامىدىن، باژىرى د كاودانەكى خراب دا دىبىت و ھەي ئەو دىئىت، (دى بىژى ھزاران كولىن تۇپان بىن قى كەتىن)^[۱۷] و ل سەر خاننا ژى دىئىت، (خانەكا كەقنا ھەرفتى، مىنا ھەر جھەكى لى ھەبە)^[۱۸].

ناقىرى ئى خەلكى مووسلى بوو. دكەتە جەن (سىنەما نەورۇزا ل بەرامبەرى فەرمانگەھا پۇستە و گەھاندنى يا كەفن (جەن كەلا دەۋكى يا كەفن و نھا ھاتىبە ھەرقاندن)، خان يا پىكھاتىبوو ژ دو نھۇمان دگەل چەند دوكانان ل سەر رىكا گشتى كو دەرگەھى سەرەكى يى خانى لى بوو، كەرەستىن ئافاكىرنا وى ژى ھەر بەر و كىچ بوون، ل داوین دوكانىن وى د ھاتتە بكارھىنان بۇ فرۇننا گەنم و جەھان، نا ل دەستىنكا سالىن ھەفتيان كو جادا دەۋكى يا سەرەكى دەر را بوورى و سىمىن وى ژى گوھارتى^(۱۲۸).

۶- خانە سەئىد بەگى:

ناقى خانى ژ ناقى خودانى (سەئىد بەگى) ھاتىبە كو خەلكى مووسلى بوو، جەن وى دكەتە جەن رىقەبەرىيا ئەوقافا دەۋكى و ئوتىلا ئاشەوا يا نھا، ئاقاھىن وى سى نھۇمە بوو، نھۇمى ئىكەن پىكھاتىبوو ژ چەند ژوورەك و مەيدانەكى بۇ قەھمەواندنا دەواران نھۇمى دووې بۇ رىقىنگ و خودانىن دەواران و نھۇمى سىن بۇ كرى بوون، و پىرىيا كرىداران خويندكارىن ئامادەى و فەرمانبەرىن ل سەر مىلاكى قەزا دەۋكى كاردكرن بوون، پىشتى ھىنگى ئەف ئاقاھىبە بۇ جەن گومركا فىفى^(۱۲۹).

۷- خانە ھەجى ئەبدالى:

ئەف خانە ل سالىن سىھان ژ سەدسالىيا بوورى ھاتىبە دروستكرن، كەرەستىن ئافاكىرنا وى ئاخ و كىچ و بەر بوون، پىكھاتىبوو ژ چەند ژوور و مەيدانەكا كرى بۇ قەھمەواندنا رىقىنگ و دەوارىن وان، جەن وى دكەتە بەرامبەر رىقەبەرىا پولىسىن دەۋكى يى نھا ھاتىبە ھەرقاندن، ناقى وى ژ ناقى خودانى وى (جەجى ئەبدال محەمەد جەجى نەبى). ل دەستىنكا سالىن ھەفتيان سىمىن قى ئاقاھى ھانە گوھارتى^(۱۳۰).

ل بازىرى زاخۇ ژى وەكى د سالتانما ئوسمانى يا سالا ۱۸۹۰ئى دا ھاتى دو خان لى ھەبوون^(۱۳۱)، ژ خانىن بازىرى زاخۇ كو نامازە د ژىدەران دا پى ھاتىبە كرىن ئەفەبوون:

مەسكونى قە ھاتىبە ئافاكىر، خانەكا نە گەلەك ب رەواج بوو، پىكھاتىبوو ژ مەيدانكەكى و چەند ژوورەكان، ناقى وى ژ ناقى وى كەسى ھاتىبە (رەزوقى) كو خان ب رىقەدەر، ئەف خانە بۇ دەمەكى كىم وەكى سىنەما ھاتە بكارھىنان و دىژىن ئەف سىنەمايە ب ئەنقەستى ھاتىبە سۆتن، و پىشتى ھىنگى بەھجەت مەسكونى ژىمەر وى چەندى، بان ژىمەر ھەر ئەگەرەكى دى ملكى خۇ فرۇتە سلىمان شەغىياى و دەۋك ب جەھ ھىلا، ل داووبا سالىن پىنجىان جەن خانى وەكى گومركا فىقى ھانە بكارھىنان و پاشى وەكى خواندنگەھەكا سەرەتايى ھانە بكارھىنان و نھا جەن وى بووبە سوپكا (چوارگوشە-موربەج)^(۱۳۲).

۸- خانە جەجى سەئىد نالىبەند:

ل ئاقەراسنا سالىن سىھان ژ سەدسالىيا بوورى ھاتىبە دروستكرن، د كەتە دناقىمرا دوكانىن عادل ئەسەدى ژ لايىن رۇژھەلاتى و باكوورى و بازارىت نالىبەند يى نھا ژ لايىن رۇژئاقايى، و دىدىكا جەمە كەرۋى ب تەنشتە بوو^(۱۳۳)، خودانى وى جەجى سەئىد كورى جەرچىسى بوو، ژ بىنەمالا نالىبەندا بوو، ل سالا ۱۹۵۹ئى وەغەر كرىبە، پىشتى وى كورى وى محەمەد غەلى كو ژ دايكبووبى سالا ۱۹۳۰ئى يە و نھا ئاكنجىن دەۋكى يە ئەف خانە ب رىقە بىرىبە و دىژىت وى بىست سالان ل بەر كاركرىبە، بەرى ئەف جەھ بىتە خان وان دەوار لى نال دكرن و ژنوى بووبە خان و پىشتى بووبە خان ژى پىشىيا وى بۇ نالىبەندىن ھاتە بكارھىنان و پاشىن وى جەن قەھمەواندنا دەواران بوو، ھەتا كرىن خۇ ب رىقەدەن، بان ژى ھندە جاران ب شەف ژى د مانە ئىقە و بەھىن كرىا وان ژ (۵-۱) فىلسان، بەرامبەرى (۲-۳) سەنتا بوو ب رۇژ و دناقىمرا (۱۰-۳) فىلسان، بەرامبەرى (۱۰-۱۲) سەنتا بوو ب شەف^(۱۳۴).

۹- خانە بەھجەت سالى ئەلنەمان:

ئەف خانە ب ناقى (رەئوف ئەفەندى) يا ئاقداربوو، ناقى خانى ژ ناقى خودانى وى (بەھجەتى) ھاتىبە،

جامعا ھەجى براھىمى، ئەف خانە جھى قەھەواندىنا خەلكنى گوندان و دەوارىن وان بوو^(۳۵).

۴- خانە ئەھمەد ھاجى:

دكەتە رۇژئاقايى نائىجىيا بەردخان، ژ لايى (ئەھمەد شازو) ى قە دەتە ب رىشەبرن^(۳۶).

ل ئاكرى ژى ئەف خانە ھەبوون:

۱- خانە ھەيوانان.

۲- خانە ھەجى ھەسەنى

كو ل سالين چلان ئەف خانە ھەبوو، يا رىشەبەرى باژىرقانیا ئاكرى دناقبەرا سالين (۱۹۱۲-۱۹۳۶) بوو^(۳۷).

ھەر دېسان ھەتا دەستېنكا سەدسالىيا بېستى خان ل بىنى سويكا ئامېدىن ھەبوون و ئالبەندى ژى بوون، دكەتنە پىشت سويكا نھا بۇ لايى رۇژئاقايى و دگۇتنى (مقېمى) و كاروانىن مەزن دەتەنە وېرى كو ھندەك دگەھىشتنە (۳۰۰-۴۰۰) ھېستىران و ژ خانىن مەزن ل ئامېدىن خانە (مەمىيا)، بان ژى دگۇتنى (خانە مەمكا) ھەبوو^(۳۸).

۱- خانە موشى گەباي:

دبېت كەقنترىن خان بېت ل زاخۇ، دو نھۇم بوو، دكەتە بەرامبەر بانكا (ئەلرەشىد) ل زاخۇ، ب رەنگەكى رىك و پىك ژ بەرا و كىچىن ھاتبوو دروستكرن و ب دەرەجكا دچوو نھۇما دوون، پاشتر مينا ئۇتىلى ب نائى ئۇتىلا (خابۇر) دەتە بكارھىنان و ھەكى ئۇتىلا دوون بوو ل زاخۇ ل سالين پىنجىيان، دو دەرگەھ دچوونى، ئىك ژ جادا (الجار سى)^(۳۹) ل ژوورى و ىن دوون ل بەرامبەرى دەرەجكىن قايمقامىن، ئەف جھە ھەكى يەكەم گەراج بۇ ترومبىلن بچويك ھاتىيە بكارھىنان و ھەرۋەسان ھەكى يەكەم پانزىنخانە و گەلەك بازىرگان دناقدا ھەبوون^(۴۰).

۲- خانە ھەجى ەلى قۇجەبەگى:

دكەتە جھى بازارى بەرى ىن گۇشتىرۇشا ل رۇژئاقايى خواندىنگەھا بەرا، ئەف خانە ژ لايى (ھاجى مىرشامى) دەتە برىشەبرن^(۴۱).

۳- خانە ھەجى ئىبراھىمى:

دكەتە جھى ئۇتىلا (ئەلئەمىن) يا نھال رۇژھەلاتى

ژىدەر پەراويز:

۱. خانە لالشى، د. زىدان رەشىد، كۇفارا دىرۇك، ژمارە ۳ ساللا ۲۰۱۴، بپ ۱، ھەلىشكافتنەك ل سەر خانە ئەرەدنا، كۇفان ئىحسان كۇفارا سىلاف، ژمارە ۱۰۲، بپ ۱۱.
۲. كۇفارا دىرۇك، ھەمان ژمارە، بپ ۱۳.
۳. ھەمان ژىدەر.
۴. سەيد ھاج سىدىق الزاخوى، زاخۇ، الماضى والحاضر، (دھۆك)، ص ۳۱۱، خانىن دھۆكى، بپ ۲۱، كامىران درىاس ھرۇرى، كۇفارا دھۆك، ژمارە ۵ ساللا ۱۹۹۸.
۵. زاخۇ، الماضى والحاضر، ص ۳۱۱.
۶. ھەمان ژىدەر.
۷. ھەمان ژىدەر.
۸. ھەمان ژىدەر، بپ ۳۱۲.
۹. ھەمان ژىدەر، بپ ۹.
۱۰. زاخۇ... الماضى والحاضر، بپ ۱۱.

خوارىن كوردى

مەھەد ھەيەن بناشى

و نۆك و ماشان و ... ھەر وەسان ژ رەنگىن گۈشتى
ژى. بى تەرش و كەوالىن كەھىيان، يان يىن ماسى و
گىيانەھەر و تەير و تەوالىن كىقىيان، ب رىيا نىچىرئ.
دىسان سرۇشتى كوردستانى بى دەولەمەندە ب
گەلەك جۇرئىن گىيان. ژ ئان تىشتان كوردان خوارن ژى
دروست دكرن و ھەر نەھ دەھ رۇزەكان جارەكى دوورا
خوارنەكى د زفرى بۇ خۇ دروست بىكەن.

ھەر چەندە دبىت خوارىن كوردان ب رەنگەكى گۈشتى
وەكى ئىك بن، لى دبىت ھندە جاران خوارىن تايبەت
ب دەقەرەكا تايبەت قە ھەبن، كو د تايبەتمەند ن ب
وئ دەقەرئ قە و ئەگەر رەنگە جياوازىنەك ژ دەقەرەكى
بۇ ئىكا دى ھەبىت ژى نە گەلەكا مەزئە.

ل خوارى ژى چەند خوارىن د تايبەت ب پارىزگەھا
دەۋكەشە، كو ئەو ژى ددابه شىكرى نە بۇ سەر سى
پشكان :

پىنكا نىكى: گرارىن كوردەوارىن بىن ھەك و رۇن؛
- **سەيتك³⁰ :**

پشتى دانئ سەمىتكى دەھتە پافزكرن و دبزارت. قازان
دانا سەر كوچكى و ھندە ئاڧا كەلاندى دكرئ. دان د
كرە د قازانى دا و پىچ پىچە تىكفە ددا و ھندە خوي
دكرئ. بى قىابا دا پىشازى ھوپر كەن و كەنە دناڧ

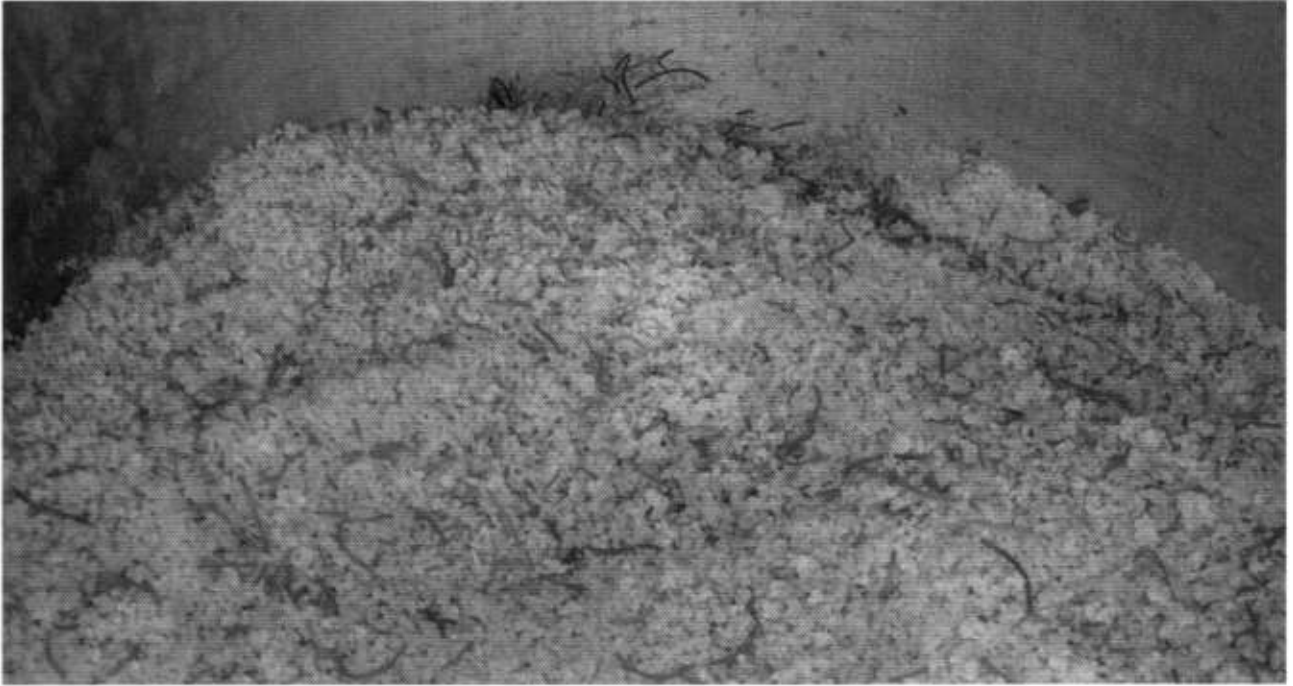
پىشگۇن :

ھەر مللەتەكى ل سەر روپئ ئەردى ژىاي پىكۆل كرىبە
ژارا خوە ژوى ئەردى ل سەر ژىاي پەيدا بىكەت. فىچار
ھەر ژ چەرخىن كەقن ھەتا قۇناعىن ھەقچەرخ . ھەر
نەتەۋەبەكى و ل دووق پىندىياتىن خوە و سرۇشتى
جوگرافىي خوە ژانا خوە برىبە سەرى.

نەتەۋا كورد ژى يەك ژ وان نەتەۋانە بىن دكاۋدانىن
خۇش و نەخۇشدا . بەردەۋامى داىە ژانا خوە، شىايە
خوە بگرىت و ژ ئاڧ نەچىت وەكى مللەت و خوە
پارنىت.

نەتەۋا كورد شىا كولتور و زمان و دىرۆك و داب و
نەرىتىن خوە ژ گىشت لاىانقە پارنىت. خوارن يەك
ژ وان لاىەنن ژىانى نە، بىن مللەتن كورد پاراستىن و
نەھىلاى ژ ئاڧ بچن. باب و بابكالىن مە ل كاۋدانىن
سەخت و دژوار، ل خەلا و بەلا شىايە كار د ناخا
خوە دا بىكەن و د ژىانى دا ب مىنن و ژ ئاڧ نەچن و
خوارنا خوە ب دەست خوەقە بىنن، بىتى ھەۋجەى
خەلكەكى دى بىن. ئەو ژى ب رىيا چاندنى و وەكى
دىار كوردستانە بۇ بەكەم جار د دىرۆكى دا چاندن لى
ھاتىبە كرن و خوارن ژ چەندىن تىشتان پىك د ھاتن،
ژ دان و دكاكى مىنا گەنمى و جەھى و خوروبى و
تەخلە و گارس و گەنمۆك و كەردر و برنج و نىسك

ساقار

نھو روينى دكەنە قازانى و داخ دكەن و ژ نوى دانى دكەنى و تىڭقە دەن و ئاقا كەلاندى ب قايدا وئ دكەن سەر و د نخبىمەن و ژ سەر كوچكى ددانن خوه لىدگرن هەتا چىدبىت و ژ سەر كوچكى ددانن. ساقار خوارنەكا خوهش و ب قىم بوو لەورا هاتىبە كۆتن: (ساقار ئالىكا مىنرايە).

- دانھىرك :

قن گرارنى ژى ھەر ژ گەنمەن نە كەلاندى دروست دكەن. گەنمەن پاقژ كرى دېن ل دستارى، يان ل ناشى دكەن و دھىرن و ل مۇخل و بىژنگا دكەن. ئەو دانى ب سەر بىژنگى دكەت د گۆتى (سەرۆكە). ئەوئ بن مۇخلنى دكەت ژى د گۆتى (ھوپركى دانھىركى) و ئەوئ دما د مۇخلنى دا دانھىرك بوو. پىشتى دانھىرك د ھاتە بەرھەفكرن، ھەر وەكى ساقارى د ھىننە لىنان و خودان ل دووڤ ھەزا خۇ دىنىت گىايەكى، يان پىيازى بکەنە بەر.

- دانكىشى^(۱) :

دانى گرى دانھىركىبە (سەرۆكە). ل ھندەك دەقەرەن

روينى دا و داننە سەر ناگرى، و بىن نەقبايا ژى نە دكرى ھەتا پىياز د قەلىان و دا ب سەر گرارنى وەرکەن و تىڭقە ددا .

- ساقار :

قن خوارنى ژ گەنمە دەھتە چىكرن. پىشتى گەنمە د ھاتە كەلاندن و ھىشككرن و قوتان و ھىران و پاقژ كرن و داناباى، ساقار تىزا خوه دكرە نامانەكى و پاقژ دكر و بژارە دكر ژ دندكىن پىس و گر و نەھىراى و دەغەلان. ئاف ب قايدا گرارنى دكرە قازانى و دكەلاند و ساقار دكرە سەر، و پىچە تىڭقەددا و دەرىۋىشا قازانى ددانا سەر و ناگر ل بن كىم دكر و خوه لى دگرت، ھەتا ئەو ئاف ل بەر ھىشك دبوو. پاشى روين د ئاقلەويكەكى د ھەلاند ھەتا داخ دبوو، و ب سەر وەردكرن و پىچە تىڭقەددا، دا روين دئاف ھەمىن دا ھەلببا و پىچەك د ھىلاقە ل سەر ناگرەكى رەھمەت و ددانا، و خوه لى دگرت ھەتا قەدوھەرا و تاما خوه ددا، ل بەرى بەھرا پتر، يان ھەمى روينى خۇمالى بوو، يان ژى قەلىەكا تىز پىشك دكرە سەر ساقارى و تامەكا تايبەت دداين. ئەگەر ل بەرى روين ب سەردا دكر، لى

ھەلدېوون. ھىندەكان ژى كوتلكىن ھوپرىن بى نافتك دكرنه بەر و دەرىۋشا قازانى ددانا سەر و ئاگر ل بن كىم دكر ھەتا ب دلنى خو چىندېوو، و ددانا ھەتا تاما خوھ ددا و ب شىقى د خوار (ل بەرى ب فراقىنان نه د خوارن).

- دانقوتماش^(۳)

ھەر دانقوتە و ژ گەنمى قوتاي و نه كەلاندى دەيتە چىكرن. لى ب تنى ماش د كرن بەر. ل بەراھىن ماش دھاتنە زەركرن و ئەو دگەل دانقوتى پىگشە دكرنە د قازانى دا و ئاڧا كەلاندى ب سەردا دكر و ھىندەك روين و پىقاز دكرن نافت و تىگشەددا ، ھەتا باش د نافت ئىك ھەلدېوون ، و دەرىۋشا قازانى ددانانە سەر و د مال سەر ئاگرەكى كىم ھەتا چىندېوو ، پاش دا دانن ھەتا فەدھوسى و ژ نوى پوى دكر.

- پەلاڧ^(۴)

برنجا ھىشكە، ب تنى. خوارنا كەدخوھدايابوو. پىشتى برنج ژ دندكىن خراب و رزى و پىس و ب پىش دھاتە پاقژ كرن و زەردكرن، بان ژى دەمەكى د ھىلا د ئاڧنى

پەلاڧماش

د لىناو د خوار ۋەكى گرار، دىسان ۋەكى ساڧار و دانھىركان دھاتە لىنان.

- دانقوت:

ھەر ژ گەنمى د ھىتە دروست كرن. پىشتى ب ئاشى، يان ب جوھنى د ھىتە قوتان و تىڧلى ۋى د سەردا دچىت و ھىشك دىت. د بژىرن ژ دندكىن خرىش و خرابىۋوى و پىس پاقژ دكەن و ژ نوى دەست ب لىنانا ۋى دكەن. قازان ددانا سەر ئاگرى (كوچكى) دا ھىندەك روينى، يان قەلىن كەنى، و ھىندەك پىقازا كەنە بەر، دان دكر سەر و ئاڧ دكر سەر، ھەتا دزانى تىرا ھەپە. دا ئاگرى بەنە بن ھەتا د كەلى و كابانى ل بەر د رادوھستا دا نه سوتبا و تاما ۋى خوڧ ھاتبا.

- دانلۇق (دانەلۇق)^(۱)

ھەر ژ دانقوتى دروست د كەن و ئەڧ خوارنە يا رۇھنە ۋەكى شۇرىا، روين، يان قەلى د كره قازانى و ئاڧ د كره سەر ھەتا د كەلى و دىت ئەگەر ھەبان گىا و ھەستىك ژى كرىانن، ۋەندەك دانقوت دكرە بەر و ھەر تىگشەددا ھەتا باش د نافت ئىك

- چىچاقك^(۷۷)

خوارنەكا كەقنا دەمىن بەرتەنگاقيانە، ژ گارسى د
هېتە دروست كىرن، ل شويىنا برنجى، يان دانەكىن دى
گارسى د كەنەبەر. گارس د جوهنى دا دەھاتە قوتان
ھەنا تىقلىق وى د سەردا د چوو. پاشى دا شۇن و دەوى
كەنە قازانى و دانن سەر كوچكى و تىكقەددا ھەنا
د كەلى و گارس دكرە بەرو تىكقە ددا ھەنا ھىشك د
بوو، و پىشتى د تەزى نىقەكا وى قۇر دكر و تۇزى رويىنى
خۇمالى، يان دۇشاق د كر، و خوارن بەرھەف دبوو بۇ
خوارنى

- دەوين^(۷۸)

خوارنەكا كەقنە و ل ھەر چوار ۋەرزان دەھانە چىكرن،
ل ھندە دەقەرەن مينا شىنگالى دىيۇننى (مەير)، خوارن
ژ دەوى و دانقوتى (دانقوتى كەنمى، يان جەھى)
د ھاتە چىكرن . ئەگەر زقستان يا، كەشك د
بشافت و دەوى كەشكى ب كار دىنا، لى ل ۋەرزىن
دى يىن سالى، دەوى مەشكى دەھاتە ب كار ھىنان.
لېراھىن كەنم، يان جەھ دەھاتە قوتان و شويىشتن
و بەرھەفكرن، دا ب فايدا مالى دەوى كەنە قازانى و
ل سەر ئاگرى تىكقەدەن ھەنا كەل دەھاتى، پاشى
ئەو دانقوتى بەرھەفكرى دا كەنى ۋەكى مەرقى و
دىسان ھەر تىكقەددا دا مەرقا وى نەمىننە ب بىنى
قازانى قە و ھندەكان نۇك، يان رەنكىن گىيان، مينا
بەلگىن سلكا و پويىنگ و تىھناقك و جاتر ژبو نامىن
دكرنە بەر.

- گارسدھۆك يان داندھۆك^(۷۹)

ئەف خوارنە پىتر ل وان دەقەرەن گارس لى دەھاتە
چاندىن يا ھى، ل شويىنا برنج و گەنمان ب كار دىنا.
خوارنەكا پۇھن بوو نەك ھىشك و كوسپەيى. پىشتى
گارس دەھاتە قوتان و باقۇ كىرن و شويىشتن، دەو ئامادە
دكر و ب فايدا مالى دكرە قازانى و ددانا سەر ئاگرى
و ب ھوسكىيان» تىكقەددا دا قۇردى قۇردى نەببا ھەنا

دا، پاشى رويىن دكرە قازانى و ئاگر ددانا بن ھەنا باش
داخ دبوو و برنج د كره سەر و تىكقە ددا و ھندە خويى
پىتوھ دكر. پاشى ئاقا كەلاندى دكرە سەر و د نخافت
ھەنا د كەلى . پىشتى ھىنگى ئەگەر زانپا ئاقا وى
يا كىنە ، دا ھندەكا دى كەنە سەر و ئاگرى ل بن
كىم كەن ھەنا قەدھوسى و چىندبوو. و ژ نوى دا ژ
سەر كوچكى دانن .

- پەئاش^(۸۰)

ۋەكى پەلاقى يە. لى ماش ل سەر دەھتە زىدە كىرن،
ماش دەھتە زەركرن، پاشى برنج دەھتە شويىشتن و
بۇ ماۋەيەكى دەمىنە د ئاقىدا و قازانى ددانن سەر
ئاگرى و رويىنى د كەنى ھەنا د جەلھىت و داخ دىت.
پاشى ماش و برنجان تىكەل دكەن و د كەنە قازانى
و تىكقە دەن ھەنا باش تىكەل دىن و تىزا وان ئاق
و خويى ژى د كەنى و تىكقە دەن و دەريوشا قازانى
ددانن سەر ھەنا د كەلىت و ھىشك دىت. و دى خۇ
لى كىرن ھەنا قەدھوسىت و دىت ئەف مالىن پى
چىبووى گۇشتى ژى ب كەنە بەر.

- چىرھىس (۸۱)

ئەف خوارنە ژ جەھى قوتاي دەھاتە دروست كىرن،
ۋەكى كەنمى دانقوتى د جوهنى يان نىشتەكىن دى
دا ھانە قوتان، پىشتى ھىشك بوونى ل دستارى د كر
و د ھىزا، ل دىف دا ل مۇخلى ، يان بىژىنگەكا ھويىر
دكر. پاشى دا رويىنى كەنە بىنى قازانى و جەلېنن و ئەو
ئاركى ھويىرى ب بن مۇخلى كەنى كەنە سەر و ھەنا
باش د كەلى. پىچەك يا تام روھنا كوسپەيى بوو،
ۋەكى گولولان خالى دكرە ئەگەنان و خۇ لى دكرت
ھەنا سار دبوو. پاشى نىقەكا وى قۇر دكر، و دۇشاق،
يان رويىن دكرە وى قۇرى و گزارا خوھ پىن د خوار.
ئەو سەرۋكى (دانى) ب سەر مۇخل و بىژىنگا دكەت
دگۇننى دانھىركىن جەھى، و ئەو ژى ۋەكى دانھىركىن
دەھاتە لىنان .

كوتل دموك

كەل دەھاتى. پاشى دا لەپەكى گارسى، بان پتر وەكى مەرقتى كەنى و تىگشەددا دا ب بنىقە نەمابا و ھندە جازان ھندە گيا، مينا بەلگىن بەقلى و سلكا و پوينگ و نەمناغ و تېھنافك و جاتر ژبوو تامى دكرنى.

برنج دەھۆك^(۱۱۰)

ژ دەوى و برنجى د ھىتە دروستكرن. برنج دەھىتە بژارتن و پاقتۇر كرن و شويشتن، و تېرا خۇ دەوى كەنە قازانى و ئاگرى ل بن ھەلكەن و تىگشەدەن ھەتا كەل دەھىتنى. پاشى دى ھندە برنجى وەكى مەرقتە^(۱۱۱) كەنى و ھەر جار جار دى تىگشەدەن دا نەدەت بىن خوە و پىقە بمىنت. دىسان ھندە گيايان ژى ژ بو تامى مينا پوينكى و تېھنافكى و جاترى و ... كەنى. يان ھندە جازان كوتلكىن ھويرتن بى نافتك و گورۇقتۇر دكەن نافت و د كەلىت ھەتا پىچە تىر و ھىشكشە دبىت، پىشتى خوارن د نەزىت دخۇن.

كوتل دەھۆك^(۱۱۲)

ئەف خوارنە ل ھەر چوار وەرژىن سالى دەھىتە دروست

كرن، ب تايبەت ل بەھاران كو شىر و رەنگىن گيايان كو دكرنە بەر د مشەبوون. خوارنەكا روھنە، ژ دەوى و كوتلكان دەھىتە چىكرن. دانھىرك د نماندن و كوتلكىن ھوير و گورۇقتۇر ژى بەرھەقدكرن كو بكنەنە قازانى. ھندەكان كوتلكىن مەزن ژى دگەل دكرنى و نافتك دكرن د بەررا، قىجا ئەو نافتكە چ قىمە با، كو ژ گۆشتى و كەرەفس و پىشازان پىنك دەھات، يان ژى ئارخافك و قەلىبان و ئەف خوارنە مينا وان خوارىن دەوى كو ل پىشتىر نامازە پى ھاتىيە دان دروست دكرن و مەرقتى ژى د كەنى كو باراپتر برنجە، لى ل نەين دانىن دى ژى د كەنى و ھەر دبەررا تىگشەدەن و ژ بو تامى ژى گەلەك جازان گيايا دكەنى.

ھندەك دبىژنە قى خوارنى (دوغەبا)، كو فارس ژى ب كار دەھىن.

- گولۇل^(۱۱۳)

خوارنەكا ھىشكە، ژ دەوى و برنجى دەھاتە چىكرن و لىنان. پىشتى برنج دەھاتە بژارتن و پاقتۇر كرن و شويشتن، قازان ددانا سەر ئاگرى و ب قايدا مالى دەو

ھىندەك كولتۇدىي خوارنى ھوپىر دكر و د شويشت و د كرى ئامانەكى. ل ديقدا دا قازانى دانە سەر ئاگرى و ھىندەك روپنى كەنە بىنى وئ و د ھەلاند و ھىندەك پىفاز ھوپىر د كرى ئاف. پاشى ھىندەك نۆك و ھەستى د كرى بەر ئەگەر ھەيان و تۇرى سەر ئاف دكر و د كەلاند. پاشى ھىندەك برنج د كرى بەر. دگەل كولتۇدىي ھوپىر كرى (يان ل ھىندە جاران ل شوپنا كولتۇدان شىلەم ھوپىر دكرى بەر). و دكەلاند و ئەو كولتۇكىن ھوپىر كىت كىتە دكرى تىدا و ھىندى تىگفەددا. دا نەمابان پىگفە. و دما ل سەر ئاگرى ھەتا باش دكەلى و چىدبوو. و دھىلان ھەتا سار دبوو .

ئاقىفازك (ئاقوېر) (۱۷۱)

تىدا چەند پىفاز دى ھىنە قەدكرن و ھىندە گۆشتى ب بەز كەنە پىشكىن ھوپىر. پاشى دى قازانى دانە سەر كوچكى و ھىندە روپنى كەنى و گۆشت و پىفازان باش شۇن و كەنە دىنەفدا و تىگفەدەن و ئاقى كەنە سەر و خوي پىوھركەن و ھىندەك ل دووق دلى خۇ دەرمەنك و بھاراتان ئى دكەنى. دھىلان سەر ئاگرى ھەتا باش د كەلى.

- گرارشېر (۱۷۲)

ئەقە خوارنەكا رۇھنە مېنا شۇرىان. باراپتر بۇ نەساخان. كو نەشىن خوارنان بخون يان بچوبكىن ئى نوى فېرى خوارنى دىن د ھىنە چىكرن. ل دەستېنكى برنج د بزارت و د شويشت. پاشى دا قازانى دانە سەر ئاگرى و ب قايدا خوارنا وان دقېت دا شىرى كەنى و پىچەكا ئافى كەنە سەر و تىگفەدەن ھەتا كەل دھېتى. پاشى دى برنجى كەنە بەر و پىچەك تىگفەدەنەقە ھەتا د كەلىت. و برنج د ئاف قى خوارنى دا د ھەلھىت. قى خوارنى روپى پى نەقېت. چونكى شىرى پىكھاتەبىن روپنى بىن دىنەفدا ھەين.

- سىكھوېر (سكىن) (۱۷۳)

ل دەستېنكى سىك د ھاتنە شويشتن و سېپىكرن و كەركرن. پاشى د كرىنە د قازانى دا و ددانانە سەر

دكرنى و تىگفەددا ھەتا دكەلى. پاشى مەرقە (برنج) دكرى. و چ كوتلك. نە ھوپىر و نە گر نە دكرنەبەر. تىگفەددا ھەتا زانىبان ئىدى نامىنتە ب بىقە و دا ھىلنە ل سەر ھەتا كەلىپا. بىشتى د كەلى دا روپكەن ئامانا ھەتا باش د تەزى و ھىشك د بوو مېنا قالىبەكى لى دەت. دا نىقەكا وئ قۇر كەن و تۇرى دۇشاق. يان روپنى خۇمالى كەن و پى د خوار. گۆتەكا مەزنان ل سەر دىزىت. (گولۇلە. ب روپنى شۇلە).

قرك (۱۷۴)

خوارنەكا پوھنە (شۇرىبە). روپىن و پىفازان تىكدا د بىنى قازانى دا سەوور. يان داخ دكر و ئاف دكرە سەر. بىشتى ئەو ئاف د كەلى. ساقارى بزارتى و خوي دكرنى و ھىندە جاران گىيا ئى د كرى. يان سادە ئى دروست د كرى و تىگفە ددا و خوھ لى د گرت ھەتا د كەلى. پاشى دانا و ب نانى د خوار.

- كوتلھوپىر (۱۷۵)

خوارنەكا پوھنە. ئى گىياپىن بەھارى و ترشى و برنجى پىك د ھات. ئى وان گىياپان ئى (سىسك) گەنمۆك. گەزىنگ. پوېنگ. و ... ھىتدا. ل دەستېنكى دا ھىندە دانھىركى نىمىن و ھەقىركەن و ھىندە كولتۇكىن ھوپىر و گوروفىر و بچوبىك ئى چىدكرن. پاشى ئەو گىياپى ھەبى دا زەركەن. ل دىقدا دا روپنى و پىفازا كەنە دقازانى دا و گىياپى زەركرى كەنە سەر و تىگفەددا و كوتلك كىت كىت دەپەر تىگفەدەننى را دكرنى. دا نەمابانە پىگفە. ھەر دىسان لەپەكى برنجى ئى وەكى مەرقە دكرى و پىچەك تىگفەدەقە و ھىندەك سماق ئى د بىشافت و ترشى وئ دكر بەر و دھىلان سەر ئاگرى ھەتا چىدبوو. دقنى خوارنى دا ھىندە جاران كولتۇكىن مەزنى ئى چىدكرن و تۇرى بەر قەلى د كرى و د ئاف دا د كەلاندن. لى بەھرا پىر كولتۇكىن ھوپىر بوون.

ئاقشېرىنك (۱۷۶)

ل بەرى ھەر تىشتەكى دا ھىندە دانھىركى. يان ساقارى نىمىن و كەنە ھەقىر و كولتۇكىن ھوپىر ئى چىدكرن.

ترشك

- ترخينا ترشى (۲۰)

كيايىن بهارى، مينا (گەزىنگ، پويىنگ، كەفېر، ترشۆك، گەنمۆك، سىنېسك و ... گەلەكېن دى) دكرن و پاقژ دكرن و د شوپىشتن. پاشى دكرنە د قازانى دا و د كەلاند و ترشىن سىماقنى د كره سەر و زەر دكر و د كەلاند. پاشى دا ئىنن برنجى، يان دانقوتى شۇن و پاقژ كەن و كەن بەر، ھەلبەت روين و خوي ژى دكرنى، و ئەگەر خودان يىن پىچىبووى با دا برنجى كەنە بەر و ئەگەر نە، دا دانقوتى كەنى، و ئاگر دانا بن د كەلاند ھەتا ھشك د بوو، دناف ئىك ھەلدبوو. تاما وى خۇشتر لى د ھات ئەگەر ھەستى ل بەريان.

ترشك (۲۱)

ئەف خوارنە ھەر ژ كەفندا ل ناف كوردا يا بەلافە. ل دەستپىكىن قىمە بۇ ناككىن كوتلكان چىدكر. ناكك ژ گۇشتىن قىمە كرى و كەرەفس و پىقازىن ھوپىركرى، دگەل ھندەك دەرمانكان پىنگفە تىكەلى يەك د كرن و پىچەك روين د كرن ناف و ل سەر ئاگرى د ما ھەتا پىچەك د كەلى و چىدبوو. ھەر دىسان

ئاگرى و د كەلاندن. ل دووفا دئىنانەدەر و ھوپر دكرن، جارەكادى د كرنەفە ناف وى ئافنى يا سلك تىدا كەلېن، ھندەك روين د كرى و ھندەك سىماق د ھاتە بشافتن و ترشى وى د كرن ناف، پاشى برنج د شوپىشت و قازانكا خوە ددانا فە سەر ئاگرى و برنج ژى د كرن ناف و ھندەك خوي پىوهردكر و تىگفە ددا ھەتا سلك و برنج تىكەلى يەك ببان، خوە لىدكرت ھەتا برنج و سلك پىگفە چىدبوون و ئافا وى ژى ھشك دبوو، ئاگر ل بن دھاتە كىمكرن ھەتا ب دلى خوە د كەلى و فەدھوسى و بېھنا خوە بەرددا و خوارن خۇشتر لى د ھات ئەگەر ھەستى كرىانە بەر.

برنجا ب شىلم (شىلم سۆرك)

پىشتى شىلم د ھاتنە زەركرن، نىف كەلى د بوون، ئەو ئافكا شىلم تىدا زەركرىن د ھىلا د قازانى دا و ددانا فە سەر كوچكى و برنجى بژارتى و پاقژ و شوپىشتى د كرن ناف وى ئافنى تىگفە ددا، و روين و خوي د كرن ناف و تىگفە ددافە ھەتا باش د ناككىن ھەلدبوون، و دھىلان ھەتا دكەلى و ژ سەر كوچكى ددانا.

ئىلا ترشى (۱۲۲)

ئەف خوارنە ژ بەلگىن سلكان، يان بەقلى و گىابىن بەھارى دەھتە دروست كرن. پىشتى بەلگىن سلكان د ھىنە ھوپر كرن و زەركرن و پاقر كرن. قازانى ددان سەر ئاگرى و روينى و خوئى دكەنى و بەلگىن سلكان پىن ھوپر كرى و شوپىشتى دكەن ئاڧ، دگەل گلاسەك، يان دو گلاسەن ئاڧا سماقنى (ترشى) ب سەردا دكەن و تىگمەدەن ھەنا دكەلىت. پاشى دى ھندەك برنجى ۋەكى مەرقە شۇن كەنە بەر و ھىلن ھەنا د كەلىت. ئەگەر ئەف خوارنە ب گىابىن بەھارى ژى بەھتە دروست كرن، ھەر ب قى رەنگى دەھتە ئىنان.

ھە قرىشك (۱۲۳)

خوارنەكا كەڧنا كوردەۋارىيە ژ نانى و شىپرى دەھتە دروست كرن. ل دەستپىكى نان (چ يى رەق و چ يى نەرم) ھوپر دكرنە ئامانەكى كوپر و بەرفرەھ پاشى شىر ب سەردا د كر ھەنا ئەو نان نەرم دىۋو و شىر دكىشا خۋە و ددانە بەر سەپىن بەر پەزى (۱۲۴). ھندەك جاران ئەف خوارنە ژ نانى تەنكى قەلاندى و رەق و روينى خۇمالى و دۇشاقنى ژى چىدكرن. ئەف خوارنە ددانە سەپىن بەر پەزى ژى ب تايبەت ل چىا.

پەردەپەلاڧ (۱۲۵)

خوارنەكا پىر بەھابە. ژ برنجى و گوشتى و ھىكا و باھىڧ و خاتىنۆك و بەزالىا پىچەكا ئارى، دگەل بكارھىنانا خوئى و بەھاراتان و روينى و ھىلن، ل دەستپىكى برنج دى ھىتە شوپىشتن و زەركرن، گوشتەكى زۇر دى ھىتە ھوپر كرن و خوئى و بەھاراتان پىنۋەركن و تىگمەدەن و ھەقىركەن و گولومچكىن بچوئى ژى چىكەن و دروينا قەلبن، ھەر ب ۋى روينى خاتىنۆك و باھىڧ و بەزالىا ژى قەلبن و سووركەن، پاشى ۋى ھىكا نە كەلاندى دگەل ئارى و ئاڧى دى پىگمە ھەقىركەن، ھەنا ھەقىركەن

دانى كوتلكان، كوژ دانھىركى ھوپر د نماند و ھەقىر دكرن و گركىن ب قايدا كوتلكان قەدېرىن، ئاڧكىن بەرھەڧكرى د كرن د بەررا و سىنىيەكىدا رتژ د كرن و د بەرھەڧبوون بۇ كرن قازانى.

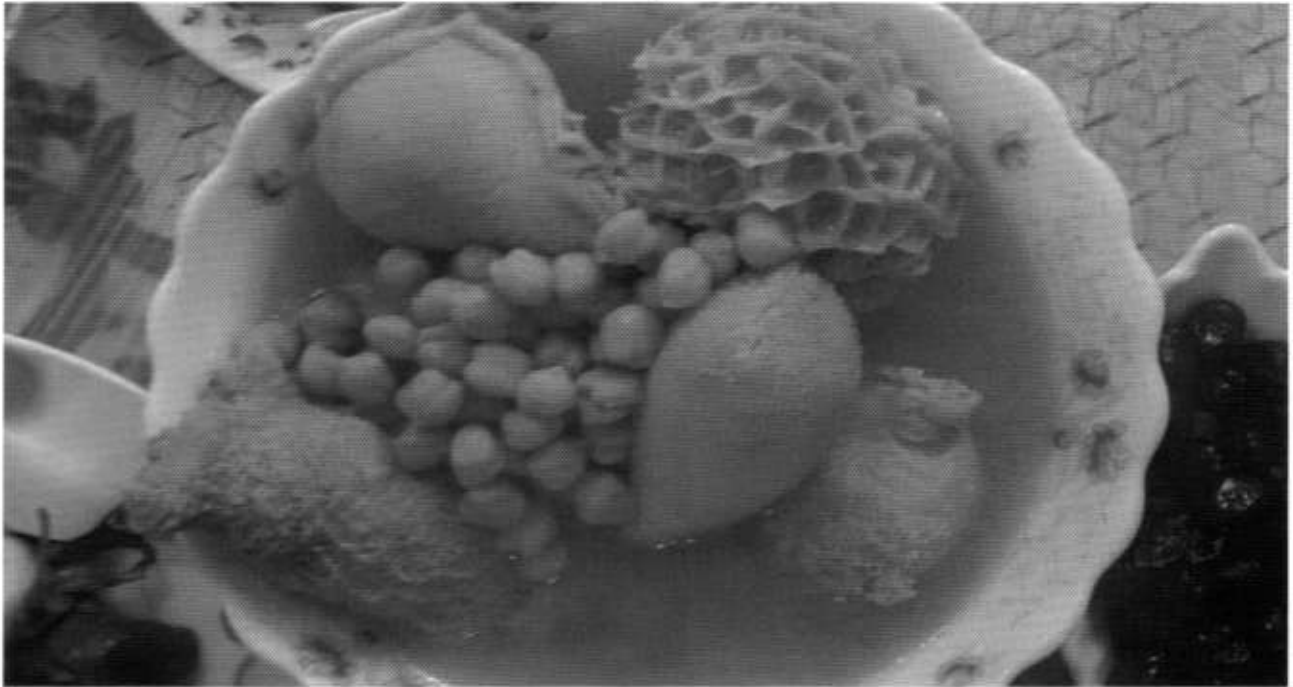
پاشى قازانەك ددانا سەر كوچكى و ھندە ئاڧ دكرى و ئاگر ل بن خوەش دكر، ھندەك بەقل، يان بەلگىن سلكان ھوپر دكرن و د كرنە ئاڧ ئاڧا ترشكىن و ھندەك سماق دېشاقى و ئاڧا ۋى د كر ئاڧ ۋى ئاڧنى، و ھندەك روين ژى دكرە ئاڧ و تىگمەدەن ھەنا كەل دەھتى، كوتلك كت كت د كرن ئىدا و تىگمە دەنا ددا، ھەنا ھەمى كوتلك خلاس دىن و ھەر د ھىنە تىگمەدەن دا پىگمە نەمىن و نەمىنە ب بن قازانى قە، پاشى دەرىۋشا ۋى ددانا سەر ھەنا باش دكەلى و د زانى يا چىبوۋى

گەلەك جاران ئەگەر سلك ھەبان د كرنە بەر و د گەل دكەلاندن، بىنى چەندى ئاڧكا ۋى سوورقە دىۋو . و تاما ۋى ژى مز د بوۋ، لى نەو د بىت ل شوينا سماقنى پىچەكا لەبموندزى بكەنى، ھەروەسان مەعجىنى ئەماتى ژى د كەنى، دا ئاڧكا ۋى سوور و نام ترشقە دىت.

ئىخنى (ئىڧنى) (۱۲۶)

كوتلكىن قى خوارنى ژ دانھىركى، يان برنجى دەھنە چىكرن. ل دەستپىكى برنج و گوشت پىگمە د قوتان ھەنا ھەردوۋ پىگمە ھوپر دىۋوون و تىكەلى ھەڧدبوون، ۋەكى ھەرىسى لى دەھان، پىشتى ھىنگى ئەو تىكەلە د كره كوتلكىت بچوئىك و گوڧرۇڧر، ئاڧكىن قىمەى د بەرا دكرن پى دەھتە داكرن، ھندە جاران ھوپر كى كاكل باھىڧان ب قىمەى ۋەردكر و ترشى سماقنى نە دكر بەر، بەلكى يا بى ترشە. شوينا ترشى باجان سوورك د مەرچقاندىن و ئاڧكا وان دكر بەر، ھندەك مەعجىنى ئەماتى دكەن بەر و دىسان ھندەك ژىۋ نامى، بەلگىن سلكان يان بەقلى ھوپر دكەن بەر دا تاما ۋى خوەشتر لى بەھت.

كىپارى

- كىپارى (سەروپى) (۱۲۷)

خوارنەكا بەرىھەلاڧە و ل ھەر چوار ۋەرزىن سالنى د ھىننە چىكىرن. پىشتى كوال دەھاتنە سەرزىنكىرن، سەرك ژ خوينى و پىساتى دەھاتە پاقژ كرن و شاخىن وان ژى دىنان دەرى ئەگەر پىنھەبان، پاشى دا كەن د ئاڧەكا كەلاندى دا و دەقىقەكى دووا د ھىلا تىدا موى ھەمى تەر دىبون، زوى دىنەدەرى و موى ژى د ھلكىشان و د ئىناندەر، ئەڧ چەندە چەند جاركى دووبارەدكر ھەتا ھەمى د ئىناندەر، پاشى د بستەكى را دكر و ددا ھنداف گورپا ئاگرى ئەگەر موبەك مابا پىنھە دا كوزىبا، ئەگەر ھندەك موى مابان و ئاگرى ژى نە گرتبا، بستەكا ئاسنى دكر د ئاڧ ئاگرىپرا ھەتا سور دىبوو ب وان جھا ڧەدنا پىن موى مابان تىرا دا ئەو ژى سوتبان و ھاتبان كوزاندىن، پاشى تىرى ئامانەكى مەزن ئاڧا گەرم د كرو دا سەركى كەن تىدا و ب كىرەكى ئىنن دەرى و ڧەدەرنى و دكرڧە د وئ ئاڧىدا و د ئىناڧە دەرى و ڧەدەرنىڧە، چەند جاركى ئەڧ كرىبارە دووبارە د كر ھەتا پاقژ دىبوو، پاشى دىن و چاڧ باش پاقژ د كرن، تىشتىن پىس ژنڧە دكرن و د

باش ژى چىدىبىت، ئەو ئامانى ھاتى بەرھەڧكرن، دى ئاڧا وى و رەخىن وى پوئى تىدەن و پىچەكا ئارى پىوھركەن. پاشى دى ھەڧىرى خوھ ۋەكى ناننى تىركى پى تەنك پەھنكەن و ب وئ پەھنىياتىن دى كەن د ئامانى ئامادەكرىدا و دڧىت ئاگەھ ژ ھندى ھەبىت، ئەو ھەڧىرى ۋەكى ناننى قەد نەبىت و لىڧىن زىدە ب سەر لىڧىن ئاماندا د چن، پىشتى ھىنگى بىرنجى و باھىڧا و خاتىنۇكا و ھىلى و كوتلكىن ھوئىرن قىمەى و بەزالىا دى تىكەلكەن و كەن د وى ئاماندا و ھەر كوزىھەكى دى ھىكەكا كەلاندى و سىپىكرى داننن و ل دووڧ ھەزا خوھ. پاشى دى ھندە ئاڧە گۆشتىن، بان ئاڧخوئ ب سەرداكەن و سەرى بىرنجى دى ب وان لىڧىن ھەڧىرى زىدە گرن و ب سەركڧە بىن و كەن د فرنىدا ب پلەپەكا گەرما ئاڧنجى، تا كو ھەڧىر رەنگى براشتى ددەت و سوور دىبىت، دى ژ فرنى ئىنن دەرى و ۋەرگىن سىنىھەكا بەرڧرەھ و ھىتە خەملاندن ب زەبتونا و باجانسووركا و ... كابانى دىبىت شوبىنا كوتلكىن ھوئىرن قىمەى گۆشتىن و ماسى و مرىشكان بكارىبىنن، ئەڧ خوارنە ل دەڧەرا زاخو يا بەرىھەلاڧە.

- **كولندريك** (۱۲۸)

ل دەستېيىكى دان د بزارت و دشويشت. پاشى كولندىن زەرىن (سىلحى) ھوير دكرن و د كرن پارچە پارچە و د شويشتن و د كرن قازانى و ددانانە سەر ئاگرى ھەنا پىچەك د كەلەن، يان د ھاتنە زەركرن، پاشى ھندە ئار و روين دكر بن قازانى دگەل ھندەك پىقازى و ئاقى و خوئ و دكرن ئاف و تىگەھدا ھەنا كەل د ھانى. كولندىن نىف كەلى، يان زەركرى د كرن ئاف، پاشى دان (برنج، يان ساقار و... ھتد) دكرنى و ب كەھچكەكى مەزىن تىگەھدا، دا دناقنىك ھەلبا و د ھىلا ھەنا د كەلى.

- **ئىپراخ** (۱۲۹)

قى خوارنى باراپتر ژ برنجى و ژ نەچارى ژ دانىن دى ژى (كارس، دانھىرك و ...) چىدكەن، ئىپراخ ژ بەلگىن (سلاكا و بەقلى و كەلەميا و ترشۇكى و كەھلەپىرى و ئەزمانكاكى و مېوانا و ھندەك جاران باجانسۆرك و باجانرەشك و قىلغ و پىقاز و كولند و پەتاتان ژى چىدكەن، كو ب قەورىنن و دانى بكەنى، پىشتى بەلگ و نىشتىن ئىپراخان دەھنە بەرھەشكرن و زەركرن، دانى خۇ د بزارتن و دشويشتن، ھەروەسان ھندەك كەرەفس و باجانسۆرك و پىقاز و ھندە جاران پىقاز تەرك باش ھوير دكرن و د ناقنىك ھەلدىكرن و دگەل دانى تىكەلى ئىك دكرن، ھەروەسان ھندە جاران كەھچكەك يان پتر ژ مەجىنى تەماتى تىگەھدا، دگەل دەرمانكىن رەشىن دژوار، گەلەكا گۆشت ھوير دكر و د ئاف ھەندە، ژنىك دا روينن و ۱۲۰۱ كەن دناق بەلگانرا و پىچن و رىز رىز دا داننە د قازانى دا، ھەتا ھەمى د پىچان، پاش دا قازانى داننە سەر ئاگرى و ب ھندە سماقى بشىقن و ئاقا ۋى ب سەر ئىپراخاندا دا كەن و ئاقى كەنە سەر و د نىخامتن ھەتا دكەلەن، پىشتى قازان دانا خۇ لى دگرت ھەتا قەدوەرھان وتاما خوخ بەردە.

- **كولكىن ھەلبى** (۱۳۰)

ئەف خوارنە ل دەفەرى يا كەھنە و دبىت دگەل مللەتان يا ھەقىشك ژى بت، ل دەستېيىكى قىمە ژ گۆشتى پەز و حىوانا، يان بى مرىشكى دگەل پىقازا

ئاقىتن، پاشى دانا سەر بەرھەكى يان جەھەكى رەق ب نىشتەكى قەدقوتا دا ھەر نىشتى پىسى پىقە و تىدا ژىقە ببىت و ببىتە دەر و پاقر ببىت، خودان دىنىت سەركى ساخ پىقە بگەلەنت، ھندەكا ژى دكر دوو پارچە و ھىدى ھىدى مەژى ۋى ژى د ئىنا دەر، ھندەكان د ئاقىت و ھندەكا جدا چىدكر، پىشتى قى چەندى ژى سەرك باش دھاتەفە شويشتن و دھەلگرت، ھەر ب قى رەنگى دەست و پى (پىك) ژى پاقر د كرن و د ھەلگرتن، ژ ھەزىيە بىزىن ل فان دوماھيان سەر وپىيان د گورون، بىگومان ئەف چەندە ژى يا ب ساناھىترە، پىشتى ھىنگى ئاف د مەنچەلەكىدا يان د قازانەكا مەزىدا د كەلاند و عوپرك د كرن ئاف و بۇ ماۋى چەند دەقىقەكان، پاشى دا ئىنن دەر و زوى زوى تىملى عوپركى ژ سەر رادكر و ژىقە دكر يان ب كىرى د پەنى ھەتا عىرك ژ ھەمى پىساتان پاقر د بوو، ئەف چەندە ژى چەند جاركى د ھاتە دووباركرن ھەتا باش پاقر د بوون و چ پىساتى پىقە نەمابان، پاشى پارچە پارچە د كرن ب قايدا ئوپركىن بچوك دا كو دانى بگەن بۇ كەلاندنى، ھندەك خوئ پىنور د كر و د ھىلان، د دووقدا رويىك د كرن د ئاقا كەرمدا و باش د شويشتن، پاشى قازى د كرن و قاما ژ ئاقدا دەردكەت و خوئ و لەيمون پىنورەدكرن و د پەرخاندن، ھندەكان ئەو ژى ب كىرى د رەنىن ھەتا باش پاقر دبوون، ئەو ژى ددانا وپىرى، برنج باش دشويشت و ھندەكان قىمە و بەھارات د كرن ئاف و تىكەلى يەك د كرن و عوپرك و رويىك ب دەزىيەكى دورىن و برنج د كرى، پىشتى د ھاتنە داكرتن، دەرى وان د ھاتە دروین دا دانى وان نە رىشتبا، پىشتى ھىنگى دا قازانەكا مەزى ب نىقى ئاقا كەلاندى كەن و دانن سەر ئاگرى و سەر و پىيان كەن تىدا و ئاگرى ل بن خوخەشكەن، پاشى عوپرك و رويىكىن داكرتى ھندەك شوپىزىن لىدەن و كونكىن بچوك تىقە دكرن دا ب ساناھى كەلبان و د كرن تىدا بۇ ماۋى دوو سى دەمژمىزان ل سەر كوچكى ھەتا د كەلەن ... و كەلەن و نە كەلەن وان ل سەر پىرى و جانى و نەريا (ناسكيا) ۋى پەزى رادوھستا يا ھاتىە سەرژىكرن .

ئىپراخ

بھاراتا و رژدان، دگھل چھند كۆپھكېن ئافى كھن ئاف نىسكان و تىگھفھدھن و داننھفھ سھر ئاگرى. پاشى دى پىقازى ھوپر كھن و دناف روينى دا سووركھن و ب سھر نىسكىن وھركھن. د قى خوارنى دا نھگھر خودان حھز كھت دى كىمھكا برنجى، يان ھندھ تىشتىن دى وھكى مھرقھ كھنھ دنافا .

- ماش (شۆربا ماشى) (۳۳)

خوارنھكا رھنھ مينا نىسكىن يھ، و ھھر وھكى وى د ھىتھ چىنكرن. ل بھراھىن دھىنھ بژارتن و ب ئافا تھزى دھىنھ شوپىشتن و ددانھ سھر ئاگرى، ھھتا تىقلىن وان د سھردا دچىت و ژىقھ دىن. ل دھمى كھلىن تىقلىن وان ب كھقگىرھكى ژ سھر دھىتھ گرتن و ھافىنتن و ھندھك برنجى يان دانقوتى يان نۇكان دى كھنھ بھر ماشى. دىسان خوى و قلفلان دكھنھ ئاف و ئىكسھر د ھىتھ تىگھفھدان، دا ب بىن قازانى قھ نھمىنت، ل دووماھىن ژى پىقازى ژى ھوپر دكھن و د قھلىنن و ب سھر وھردكھن.

د ھىتھ دروست كرن و كھرھفسى، يان مھعدھنۇسى پىكھفھ باش ھىنھ ھوپر كرن و تىكھلكرن و ھندھك روينى كھن ئاف و پىچھك ئارى پىوھركھن و دانن سھر ئاگرھكى رحھت و تىگھفھدھن و ھندھك دھرمانكىن رھش و تام خوھش پىوھركھن ھھتا روين ھشك دبىت. پاشى ھندھك برنجى دى قوتن و ھىرن ھھتا دبىتھ ئارك و ھھقېركرن . ھندھك برنجى ناقوتن، بھلكى دشون و دكھلىنن و خوى د كھنى و ئافا وى ژ بھر دىژن و ھھقېر دكھن و پىچھك خوھ لىنكرن و كھن گركىن ب قايدھ و ب وى قىمى ھاتىبھ نامادھكرن داكرن و دناف روينىدا قھلىنن و ب گھرمى دى ھىنھ خوارن، بى بقىت نانى بى دخوت بى نھقىت ژى ب تورسى دخوت.

- نىك (شۆربا نىكى) (۳۴)

بھرى ھھر تىشتھكى نىسك دى ھىنھ بژارتن، پاش دى ھىنھ شوپىشتن و ھندھ ئافى كھنھ قازانى و نىسكا كھنھ ئاف و داننھ سھر ئاگرھكى رحھت ھھتا زھردىن. پاشى دى ژ سھر ئاگرى دانن و پارزىنن و خوى و

ئىسك

- ئاقە پوئىنگ (۱۳۴۱)

ئەف خوارنە ل بەھاران ژ پوئىنگى و نۆكان دەھتە دروست كرن، چونكى د قى وەرزی دا پوئىنگ ین مشەبە. پشٹی پوئىنگ د ھاتە شوپشتن و زەركرن، ھندەك نۆك دەھنە زەركرن ھەتا نەرم دېن. پاشى ژ سەر كوچكى ددان و ئاقا وان ژ بەر دريژن و دشون و ددان وئىرى. ل دووقدا قازانى ددان سەر كوچكى و ب قايدا خوارنا خوە ئاقى كەنى و داننەفە سەر كوچكى و پوئىنگى و نۆكان و ھندە خوئ كەنى و تىگفەدەن ھەتا د كەلپت. پاشى دئ ھندە پىقازان ھوپرەكەن و شون و دروئيدا قەلپن و كەنە ئاق و تىگفەدەن و پىچەك ھىلنە ل سەر ئاگرى ھەتا باش چىندىوو.

ئەف خوارنە ل سەرى دياركرى، دببىت ژ دەقەرەكن بۇ ئىكا دى رەنگە گوھورين دناقدا ھەبن، يان دببىت جياوازی دناقاندا ژ دەقەرەكن بۇ ئىكا دى ھەببىت، و ژ بلى قان خوارنان گەلەك جورين شۇريا ژى ھەنە، مينا شۇربىن (كولندى و پەتاتان و مرىشكى و ئاقا گوشتى و ...) ديسان گەلەك رەنگين شلان (شلا ب پوئىنگ

و ب فاسوليا و بەزاليا و لۇبىكا و باجانرەشكا و باميا و كشاركان و كەنكران و تۆلكى و ...)، و گەلەك خوارنەن ژ گوشتى ژى چىندېن، مينا (كەباب و تەكە و براشتنا مىلاك و گولچىسك و قەلى و گوشتى ماسى ...)، و زىدەبارى جورين كىكان و شرىناھيان مينا داتلى. ھەرۆھسان جورين گىايان، چ ب خاقى و چ ژى زەركرى، يان ل بەرگراران، مينا (كوپرسك، تۆلك، كارى، لوپش، سترک، سورىاز، لوپشك - لوپشەرەشك - بندارك، گەنمۆك، سىبىسك، گەزنگ، پوئىنگ، كەقىر، كەنگر، ھەگەدان و ... ھتدا). ئەف گىايە باراپتر د ھاتنە زەركرن و خەساندن و د كرنە بەر گراران و ب وى ئاقى د ھاتنە ئاق كرن، وەكى (ساقارا ب كەنگر، برنجا ب كارى، ساقارا و برنجين ب سترک، ساقارا ب لوپش، برنجا ب بندارك، برنجا ب ھەگەدان و گەنمۆك و سورىاز و سىبىسك و ...) و ئەف گىايين دكەن بەر برنجان، دروستە بكەن بەر ساقاران ژى .

ئەفە ژ بلى چەند خوارنەن تايبەت ب زارۇكانفە، ب تايبەت دايكىن بى شىر، يان بچوپكىن وان (شىرزەن)

و شىر لىن حەرام دىبوون، لەوما ژ نەچارى ھىندەك
خوارىن بۇ وان چىدكرىن ۋەكى :

باش تىكەلى بەك دىبوون و ھىنىشتا با رۋەنقە ددان
بەرخوھ و ب نانى د خوار.

- **خەمىرە** ^(۳۸)

نانى تەنكى قەلاندى ھوپر دكەن، و دگەل كاگل
باھىف و شەكرى د قوتىن ھەتا دبوو ئار. و پىشتى
ھىنگىن تىرا بچويكى ھەقىر دكەن و ددەن.

- **ئارخافەك** ^(۳۸)

ژ وان خوارنانه كو ب نانى د خوارىن و گەلمەكا ب
ساناھىبە بۇ چىكرىن. رويىنى د ئاقلەويكى دا د
ھەلپىن ھەتا داخ دىبىت و ھىندە ئار دكرى و تىگفەددا
و پلەكا خوي پىنۋەردكر و تىگفەددا ھەتا دناقتىكا
ھەلدىبوون و پىچەك ھىشك دبوو. ھىندە جاران كادەو
كوتلكىن ئارخافكىن ژى ژى چىدكرىن. ب تايبەت
ئەگەر رويىن خۇمالى ھەبىبە و نھو بىن رۋەكى ژى
بكارھىتىن. ئەف خوارنە ئەگەر قىابا گزىزى بىبابە،
دا ھىندە چىكىن ئاقتى لى كەن.

- **ئاركى بىرنجى (بىرنجى قوتاي)** ^(۳۹)

ل دەستىپىكىن بىرنجى د كەلپىن، وئاقتى ژ بەر د رىژن
و بەرتاقت د كەن ھەتا ھىشك دىبىت، و پىشتى ھىنگىن
د جۋەنى. يان ھاۋنى دا د قوتىن و ل مۇخلىن دكەن
و ل دەمىن پىدقى ئاقتى لى دكر و ددا بچويكا. ھەژى
گۈتتىن بە كو رويىن و خوي نە دكرىن قىن خوارىن.

- **ئارمە قىتەك** ^(۳۹)

ژ ئارى و ھىنگىبىنى دروست د كەن، پىشتى ھىنگىبىنى گەرم
دكەن و د ھەلپىن، ھىندەك ئارى پىنۋەردكرىن و تىگفەدەن
و ب نانى دبوون، و خوارنەكا ب ھىزە بۇ لەشى.

- **پىكا دوۋى / پىخوارىن كوردەۋارى:**

پىخوارىن، ئەو خوارىن كو ب تىن نە د ھاتنە خوارىن،
بەلكى دگەل نانى د خوارىن و پىترا وان د ئاقتى سىرۋىشتى
دەقەرى دا ھەبوون و پەبىدەبوون. ژ وان خوارىنان ژى :

- **پەلىك (زقروك)** ^(۴۰)

ژ رويىنى و ئاقتى و ئارى و خوي دروست دكەن، ل
بەراھىتىن دى رويىنى ھەلپىن ھەتا داخ دىبىت. پاشى
دى ئارى كەنە ئاقتى و تىگفەدەن و پاشى دى ھىندە ئاقتى
كەلاندى ژى كەنە ئاقتى و باش تىگفەدەن، ھەتا باش
رويىن و ئاقتى و خوي و ئار تىكەلى بەك دىن. ئەگەر
ھەبا ھىندەكان ژى قەلى، يان ھىكەك د پەقاند ئاقتى و
باش تىگفەددا و دخوار.

- **ئاسۋىدە** ^(۴۰)

پىتر بۇ ژىكىن بچويك دىبوون چىدكرىن. ئەف خوارنە ژ
دۇشاقى و ھەر رەنگەكىن ئارى با دروست دكر. ھىندەك
دۇشاق د كەلاند و ھىندەك رويىن، دگەل ھىندەك ئارى
دكرى و تىگفەددا ھەتا ھىشك دبوو. لى ھىندەكان ب
رەنگەكىن دى دروست دكر. ئەو ژى دۇشاق دكرە ئاقتى
ئاقتى و ۋەكى شەرىپەتى لىدھات و ددان سەر ئاگرى
ھەتا د كەلى. پاش سىمىنك د كره ئاقتى و پىچەك
تىگفەددا. ھەتا باش د كەلى و دبوو خوارنەكا رۋەن.
پاشى رويىن د ھەلاند و داخ دكر و ل سەر دكر و خۇ
لى د گرت ھەتا سار دبوو ^(۴۱).

- **ئاۋارەك** ^(۴۱)

ژ ئاقتى و ئارى و رويىنى و شەكرى مينا پەلىكىن دەيتە
دروست كرىن، ب تىن دقتى خوارىن دا شەكرى د كەن
و د پەلىكىن دا ئاگەنە ئاقتى. دىسان خوي ژى تىدا
ناھىتە بكارھىتان.

- **ئارەۋشاقەك** ^(۴۱)

ھەر ژ دۇشاقى و ئارى د ھاتە دروست كرىن. دۇشاقەكا
پارزىناندى دكرە ئامانەكى ۋەكى ئاقلەويكى و پىچەكا
ئارى پىنۋەردكر دا ھىشك نە بىبا و تىگفەددا، ھەتا

- **پەلىپىتەك** ^(۴۱)

ژ ژارى ئەف خوارنە دەھتە دروست كرىن. تىدا ئاقتى

دكەلاند و ھىندەك ئار دكرە دناقدا و ھىندەك خوي پىئوھردكر و ئىگفەددا، ھەتا باش دناقىك ھەلدېوون و ب نانى دخوار.

روھن د بوون و ۋەكى گراھەكا روھنا تېر لىدھات، و ب نانى د خوار.

- مەرھىت (۴۷):

ل وان دەقەرئىن چىبابى، يىن كەزان لى دىمشە دەھات چىكرن. ئەف خوارنە ژ كەزانا و دۇشاقنى دەھاتە دروست كرن. كەزان دەھاتن بزارتن ژ قەلپ و بستىك و دەغەل و كەزانسۇرك و جەبرمانان^{۴۷۸}. پاشى دا د جوھنى دا، يان ل سەر بەرەكى قوتن، ھەتا ھویر ھویر دېوون و ب دوھن دكەتن - پاشى دا كەنە د ئامانەكى دا، و دۇشاقنى ب سەردا كەن و ھەلكرن. ھەر گاقەكا ھەوجە بىاننى، دا ئىننە دەر و ب نانى خۇن. ھىندە مالان ئەگەر ھەبان دا كاكلكىن گويزا و باھىشان ژى د نافدا قوتن.

- پۇخىن (۴۸):

ھەر مينا (ئاردۇشاقنى) دەھاتە دروست كرن. ب تىن ل قىزە ئاركى ئۆكان (ئارىنۆك) ل شوينا ئارى دكرە ئاف و تىگفەددا ھەتا باش دناقىك ھەلدېوون، و ئەگەر دۇشاق نەبايە، ل شوينى شەكر دكر ئاف ئافى و تىگەلكرن ھەتا باش شىرىن دېوو، ژ نوى ئارى ئۆكان، يان ھویركى ئۆكىن قوتای د كره ئاف. ھىندەكان ئەف ئاقە بۇ كونجىيان بكاردھىنان، دەمن دقوتان بەرى بىان (قەلاتك)، يان قەلاندېان بۇ ھىرانى ب نانى دخوارن و دگۆتى (پۇخىن)^{۴۸۱}.

- كولندىك (كولندىويرك) (۴۹):

پتر خوارنا دەقەرا زاخۆبە، ل دەستپىكى دا كولندى باش شۇن و كەنە پرتىت بچويك و ھویر و جارەكادى دى شوونەفە و داننە وىزى. پاشى پىقاز ژى ھویر دكرن و دشويشتن و پويىن دكرە د قازانەكا بچويك دا، و ددانا سەر ئاگرى ھەتا داخ د بوو. پاشى پىقاز د كرنە ئاف ھەتا د مرن و كولندى ھویر كرى دكر سەر و تىگفەددا، و قەباغا قازانى ددانا سەر، و چەندەكى خۇ لى دگرت، ھەتا ئەو كولند ھەلدېوو، پاش دا ئاگرى ل بن كىم كەن ھەتا ئەو ئافا ل بەر ھىشك دېوو، پىچەك خوي پىئوھر د كر و د خوار.

- پىنى (۴۹):

ھەر پەلىكە، ژ ئارى و ئافى و پويىنى دەھتە دروست كرن و ھىكان ژى د كەنە ئاف، ل دەستپىكى پويىن دەھتە جەلاندن و ئارى و خوي د كەن ئاف و تىگفەدەن و ئافا كەلاندى دكەنە ئاف و پىچەك تىگفەدەن. پاشى ھىكەك دووا د پەقىن ئاف و باش تىگفە دەن، ھەتا باش دناقك ھلدىن و چىدېن، دى ژ سەر ئاگرى دانن.

- گويزەبەز (۴۹):

ژ گويزا و دۇشاقنى، يان ھىنگىنى دەھتە چىكرن، تىدا كاكلكىن گويزا د قوتان ھەتا ھویر دېوون و دۇشاق دكرە ئاف و دكرە د جەرگەكى دا، و دەھلكرتن ھەتا باش تاما خوە ددا ئىك، يان دەھلان ھەتا بەھارنى و رۇزانە بۇ كەسىن رىنجبەر دەھنانە دەر و ۋەكى پىخوارن دگەل نانى دداننى. ئەف خوارنە ژ وان خوارنان بوو كو ھەمى كەسان پى چىنەدېوو بۇ خۇ چىكەن.

- بەلچەك (۵۰):

پتر خوارنا وان دەقەرانە يىن ھەژىر لى دىمشە. پارىزگەھا دەۋكى مەشە ئەف پىخوارنە چىدكر، پىخوارن ژ ھەژىرا و دۇشاقنى دەھاتە دروست كرن. ل دەستپىكى دۇشاق دكەلاند و دكرە جەرگەكى، يان ئامانەكى، پاشى ھەژىر (كتكىن ھەژىرا) د ئىنان و پرت پرت دكرن، يان ساخ و دكرنە د ئاف وئ دۇشاقنى دا و دەرئى جەرگى باش دگرت، دا ھەوا

- گەرىبە :

كاكلكىن گويزا د جوھنى دا د ھاتتە قوتان، ھەتا

ئاقنچى ھەتا نەرم دىن، دى ئۆسەر ئاگرى دانن و ھىلن ھەتا سار دىن و تىقلى وان دى ئۇنقە كەن و د نىقەكى را كەر كەن و كەن چوار كاژى و ئاقكا وان ئۇنقە كەن. پاشى دى كەنە پرتىن مەزىن و ستوپىر و كەن د قازانى دا، پاشى ئەو ئاققا بە تىدا ھاتىنە كەلاندن دى شەكەرى كەن ئاق تىگمەدەن و دانن سەر ئاگرى و بەردەموام تىگمەدەن. ھەر زىراتى و كەفا ب سەر دكەفەت ئۇ ئاق دگىن ھەتا پىچەك تىر دىبەت و دى ھەندەك ئاققا لىمۇكان كەن ئاق و ھەندەك ھىلن كەن ئاق پانەكى و گرىدەن و ئاقىن د ئاقدا، پاشى دى بەھا ئى كەن ئاق وئ شەكراقا چىكەرى و دانن سەر ئاگرەكى رحەت ھەتا تىر دىبەت. ل دووماھىيى دى ئۆسەر ئاگرى دانن، و ھىلن ئى ئۇ ئاق ئىننە دەن. و خۇ ئى گىن ھەتا سار دىبەت و د ئامانەكى دا پارىزىن، بۇ دەمىن پىدقى. **مەربا ھەزىران** ⁽⁵⁶⁷⁾

ل وان دەقەرىن ھەزىر لى د مەشە، ئۆ ھەزىرىن باش تە گەھىشتى (كەرك) ⁽⁵⁶⁸⁾ دەھىتە چىكەن، ھەزىر باش دەھىنە شوپىشتن، پاش دى ھىننە سىپىكەن، يان ب تىقلىقە كەن د ئاق شەكەر و ئاقدا، بۇ ماوى دوو دەمۇمىزان. ل دووقدا دى دانن سەر ئاگرەكى رحەت و كىنە ئاققا لىمۇكان كەنە و ھىلن كەن ئاق پانەكى و گرىدەن و كەن د ئاقدا و ھىدى ھىدى تىگمەدەن ھەتا كەل د ھىتە و تىر دىبەت. پاشى دانن و پىشتى سار دىبەت دپارىزىن، كەلەك جۇرىن دى پىن مەربا ھەنە، كو ئۇ فىقپىن ب بەرك چىدكەن مېنا مەربا (مۇمۇزا و خۇخا و حولىكان و ... ل دەستپىكى بەركان ئۇ د ھىننە دەن و تىزىكە ھەكى جۇرىن دى دروست د كەن.

دوو جۇرىن دى پىن مەربا پىن ھەين، كو چىكەرنە وان پىچەك يا جوداپە ئۇ رەنگىن دى، ئەو ئۇ مەربا (دېرا و تويانە) و ب فى رەنگى، دې دەھىنە بۇراتن و دكەنە د نىسكەكەن دا و ئاقى ب سەردا كەن و تىك د ھەزىرىن ھەتا د زانن باش پاقىر بوون، دريان و شەكەرى رىز رىز دانن د ئامانەكى دا و بۇ دەمى نىف دەمۇمىرى، پاشى دى دانن سەر ئاگرەكى رحەت و ھىدى تىگمەدەن ھەتا شەكەر باش

تىننەچووبا و خراب نەببان، و د ھەلگەرتن ھەتا ئىزىكى بەھارى، يان بەھارى و ھەكى پىخوارن د خوار، يان ھەكى بەھرىقەنك ⁽⁵⁶⁹⁾ بۇ پالا د لىنا. ھەندەكان ئەف خوارنە ئۇ كولىدىن تاپبەت ب بەلمچەكان قەچىدكەر ⁽⁵⁷⁰⁾.

مىقلەمە ⁽⁵⁷¹⁾

ل دەستپىكى گۆشت دەھىتە ھوپىركەن و ھىنجىن و شوپىشتن و كەنە د ئاقلەۋىكەكى دا ھەندە پوینی كەنە سەر و داننە سەر ئاگرى و چارچاران تىگمەدەن، ھەتا ئەو گۆشت سوور دىبەت و د ھىتە قەلاندن، پاشى دى دوو سى ھىكەكان كەن ئاق و ھەندە خۇئ پىنومە كەن و تىگمەدەن، ھەتا ھىك و گۆشت باش د ئاق ھەلدەن و چىدەن.

رىچول (مەربا) ⁽⁵⁷²⁾

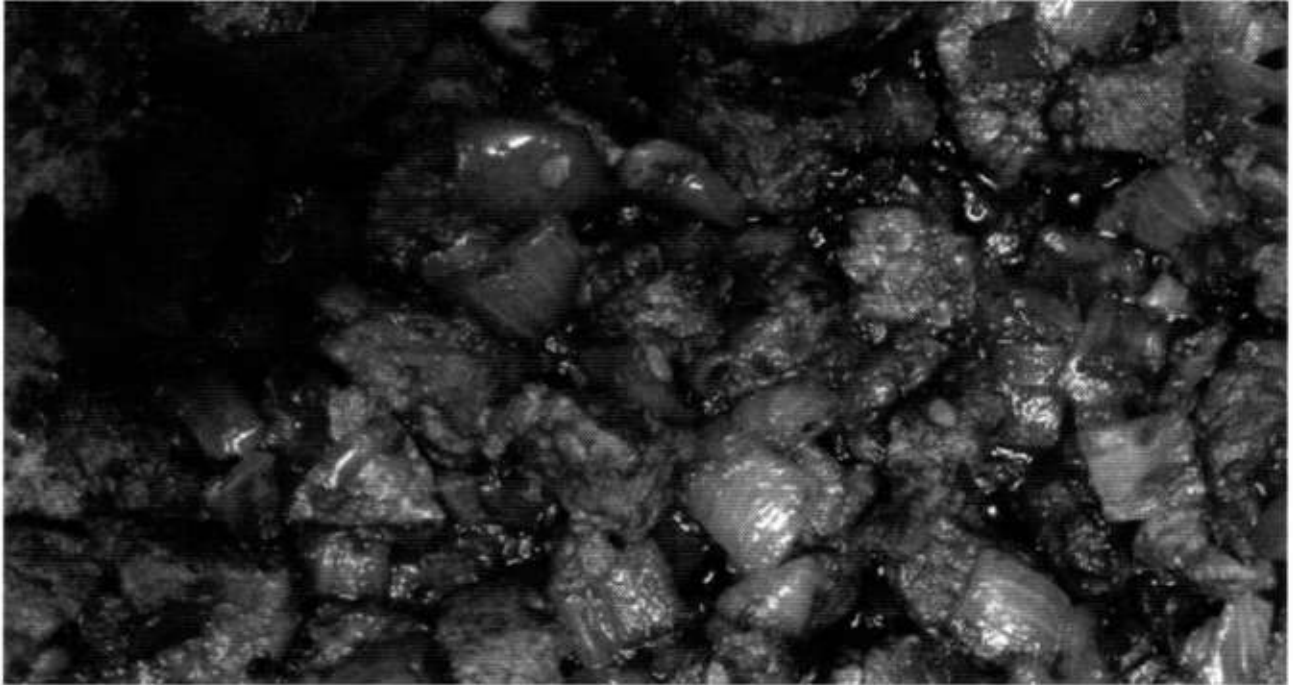
رىچول ئۇ فىقى شىرىيان دەھىتە چىكەن، مېنا دوشاقى و شەكەرى د ھىتە چىكەن، ئۇ وان فىقىان ئۇ (سىف، بە، مۇمۇزە، حولىك، خۇخ، ھەزىر، دېرى و توى و ... ھەتا). ھەر گاغا مەربا چىبوو، ئۇ سەر ئاگرى دانن و ھەتا سار دىبەت، دكەنە شوپىشتان و ھەلدەن بۇ دەمىن پىدقى، ئۇ جۇرىن مەربا ئۇ؛

مەربا سىقان ⁽⁵⁷³⁾ ل دەستپىكى سىقان باش دىشون و توپىز توپىز دكەن (كاژى كاژى) و پاقىر دكەن و ئاقەكا دى ئۇ لى دكەن، پاشى دى كەن قازانى و ئاقى كەن سەر، ھەتا دەت سەر سىقانرا و دانن سەر ئاگرى بۇ ماوى نىف دەمۇمىرى و پاشى ئۇ سەر ئاگرى دانن و بۇ سى كۇپىن سىقىن كەلاندى، كۇپەكى شەكەرى و كەقچكەكى ئاققا لىمۇكان كەن ئاق و دانن سەر ئاگرەكى رحەت و بەردەموام تىگمەدەن، ھەتا شەكەر دئاقدا باش د حەلەپت و دەھرىا كەفى و تىشتىن زىق ئۇ سەر گىن و ئاقىزىن، ھەتا چىدەت.

مەربا بەھان ⁽⁵⁷⁴⁾

ل دەستپىكى بە دەھىنە شوپىشتن و پىشتى د كەنە د قازانى دا ئاقى د كەنە سەر و داننە سەر ئاگرەكى

قەلى سىلك

ھىشك دكرن. و گۆشت دكرنە پىشكىن ب قايدە و پاقرۇ دكر و شويشت. ديسان بەز و قەلەوى ژى ژ گۆشتى قەدكر و د كره پىشك. گۆشتى ھوپر كرى دكرە د مەنجهلەكنى دا ھندە ئاڧ د كره سەر و ددانا سەر ئاگرى ھەتا گۆشت زەردبوو (دگەردى)^(۱۱). پاشى ژ سەر كوچكى ددانا و گۆشت ژىدگرت و دكر قازانەكا دى يا مەزندا. ئەو بەزى كرى پىشك دكر ئاڧ و دناڧك لەدكر ھەتا ل ئاڧ گۆشتى د حەلھا و ھەمى د بوو روين. و گۆشت و روين پىكقە د مان د قازانى و ژ سەر ئاگرى ددانا ھەتا پىچەك ساردبوو. پاشى دكرە تەنەكا يان كولوزان و دەھلگرت بو ژفستانى. يان ۋەكى روين بو ئاڧ گراران. ژ ھەزىيە بىژىن ئەو ئاڧا گۆشت تىدا كەلەندى و ھىشتا ھىشك نەبووى. دگەل ھندەك پىشكىن گۆشتى دكرە د ھندە ئامانان دا بو خوارنى. يان ژى ل مالان بەلاڧ دكر و د گۆتى (ئاڧكا گەرادى).

قەلى سىلك^(۱۲)

ھەر ژ گۆشتى د ھىتە دروست كرن و پىخوارنەكا سەرىنيە و ناھىتە ھەلگرتن. قى قەلىن باراپتر

د حەلھىت و كەل دەھتى. بەردەوام د بەررا تىشتىن زفر و كەڧن ژ سەر گرن. پاشى دى درى ژ ئاڧن ھىنە جودا كرن. لى ئاڧ دى ھەر مېنتە ل سەر ئاگرى مېنىت و ھندەك ئاڧا لىمۇكان ژى كەنن ھەتا تىر دىت. جارەكادى دى درىا كەنن قە ھەتا باش تىر دىت. باش دى ژ سەر ئاگرى دانن. و پىشتى سار دىت دپارىزن بو دەمىن پىدقى. ھەزى گۆتنييە كو مرەبا (توييان) ژى ھەر ب قى رەنگى دەھتە دروستكرن.

- قەلى^(۱۳)

ژ تەڧ پىخوارنان پتر بكار دەھت. ئەڧ پىخوارنە ھەم ۋەك روينى بكار دەھت ل دەمىن پىدقى و بى روين ھەم ۋەك پىخوارن. لى د ھەردوو بواراندا گرنگىيەكا مەزن ھەبوو. و خولكى چىدكر^(۱۴).

ھەر مالەكنى ل دووڧ پىچىبوونا خوە قەلى چىدكر. ئەو ژى ژ گۆشتى تەرش و كەوالىن بىچارە. پىشتى رىتە دكرن دەھتە چىكرن. يان ژى ژ گارەشا (چىل و گۆل). پىشتى كەوال دەھتە سەرژىكرن. گۆشت دەھتە جودا كرن و. ژ ھەستيان قەدكر و ھەستى

ژ دەرڧەي مالان، ب تايىبەت شىمان و پىشىنگ و سەيرانچى چىندكەن، ئىدا گوشت و بەز پىنگفە ھوپىدكرن يان پىشك پىشك كرن، و د كره نىڧەكا سىنلەكى و خوي پىنور دكر و ددانا سەر ناگرى و ھەر تىگفەددان ھەتا چىندبوو .

- قەلى ھىك

ژ ھىك و قەلىن دھىنە چىكرن . ل دەستپىكى ھندە قەلىن دكەنە د ناقلەويكەكى دا و دداننە سەر ناگرى ھەتا قەلى د خەلىت، پاشى دى ھىكا پەقىننە ناف و تىگفەدەن ھەتا چىندىت، ھندە جارار ژى ھىكا تىگفە نادەن .

- ھىگە روين⁽¹¹³⁾

ھەر ۋەكى قەلى ھىكىن يە، لى يا بىن گوشتە، ھىكىن د پەقىننە ناف روينى داخكرى و خوي پىنور دكەن، قى ژى ھندەك ھىكىن تىگفە دەن و ھندەك تىگفە نادەن و دى ل سەر ناگرى مېنن ھەتا چىندىن ھىنە پىشكىشكرن .

- رھك (عوروق)⁽¹¹⁴⁾

ژ قىممەي و ئارى، يان برنجى قوتاي ، يان ئاركى برنجى دگەل پىقاز و كەرەفس و باجانسۇرك و فلفلان ھەر ئىكى ل دووق خەزا خوە تىشت د كرن ناف، قىمە بەرھەف دكر پىقاز و كەرەفس و باجان ژى ھوپىر دكرن و د نافىك ھەلدكرن دگەل فلفلان، ھندەك ئار پىنور دكر دا دگەل گوشتى و زەرزەواتان يەككرتبا و ببا ھەقىر، دەرمانكىن رەش پىنور دكرن و دگەل ھندە ئەمانا باجانسۇركا د نافىكدا ھەقىر دكرن، ھەتا باش د بوو ھەقىرەكى ھىك و باش يەكدو دگرت ... گركىن بچوپك ژى ھەدېرىن و پىچەك پەحن د كرن و د روينىدا دقەلاتدن و ھەچيا د قەلىيا دھىنانە دەر ھەتا ھەمى چىندبوون .

- كفارك (كارك) :

بەرھەمەكى سرۇشتىبە و گەلەك جۇرىن كفاركان ل كوردستانى ھەنە،
* كفاركىن ھەلئى، باشتىرىن و خۇشتىرىن جۇرە، ل

جھىن ھەلئى ھەي شىن د بىن .

* كفاركىن ئاخى، ل وان جھىن ھەمى ئاخ شىن د بىن .

* كفاركىن سىپىنداران، د بەر قورمىن دار سىپىنداران، ل بەر لىڧجووپىن ئاقى و خەودىن سىپىنداران شىن د بىن .

* كفاركىن بىيان، ل بەر قورم و رھىن بىيان شىن د بىن . و ئەف ھەردوو رەنگىن دووماھىي گەلەك نە دھاتنە دخوارن .

ژ بلى وان، ھندە رەنگىن ژەھراوى (زھابى) ژى ھەبوون، كو نە دھاتنە خوارن و پىرل بەر تراشان شىن د بوون، ئەف رەنگە د ھاتنە نىاسىن دەمى مرۇقى قەلىكى ژ سەرڧە راکرىبا، دا بىنت يا تژى تۇزەكا زەرڧەبوو دگوتى (زھابى)، كو بۇ كەوالىن برىن دكەتنە ئەشى وان، يان دكرمى د ھاتە بكار ھىنان و كرم ب وئ تۇزى دىمىن .

چىكرنا كفاركىن ژى ب قى رەنگى بوو .

كفارك ژ ئاخ و دەغەلان دھاتە پاقز كرن و شوبىشتن و د ئاقا كەلدا دھاتە زەردكرن و د ئىنانەدەر و ئاقەك لى دكر، پاشى پىقازەك ھوپىر دكر و د كره ناف روينى ھەتا د مر كفاركىن زەركرى پىشتى ھوپىر كرنى د كرنە ناف و تىگفەددان و د ھىلانە ل سەر ناگرى ھەتا چىندبوون⁽¹¹⁵⁾ .

ئەف خوارنە ب ھندە رەنگىن دى ژى دھاتە دروستكرن، ۋەكى بەر گراران ، يان بەر ئاقكا ، ھەر ب قى رەنگى دىيار كرى (دومبەلان) ژى ل وان جھىن دووبەلان لى د مىشە د ھىنە چىكرن .

- بچرك⁽¹¹⁶⁾

ئانى تەنكىن بىن قەلاتدى د ھاتە ھوپىر كرن و ھندەك روينى خۇمالى د كر نامانەكى و د خەلانە ھەتا داخ دبوو، پاشى ئەو ھوپىركىن ئانى د كر ناف و تىگفەدەدا، ھەتا چىندبوو، و روين د كىشبا خوە و ھىكفە د بوو، ئەف خوارنە نھو بەر ب ئەمانفە چووپە .

- فرى⁽¹¹⁷⁾

ژ ۋى شىرى د ھاتە چىكرن، كو ژ بىچكا زىدەدبوو ل دەمى زانا تەرىش و كەوالان دگوتى (زالك)، شىر دپارزئاند و دكرە د ئامانەكى دا و پلەكا خوي پىنور دكر

و تىكشەدا دا خراب نەببا و ببا قالب و حولى ببا. هەتا چىنبوو.

- ژازەروين^(۱۸)

ھىندەك روين د كىر ئاقلمويكەكى و د ھەلاند و ھىندەك ژاژى د كىر ناپ و تىكشەدا. ھەتا دناپ روينى دا د ھەلھا و ھەكى ئەقالەكى لى دەھات ھەتا چىنبوو.

- تەرەھاست^(۱۹)

پىشتى شىر دپارزىئاند، د كىر ئامانەكى و د كەلاند و ھەردگىزا ئامانەكى دى و ھىقېن لى دكر و د ھىلا ھەتا رۇزا پاشتر، پاشى دا سەرتويكى ژ سەر راکەن و پاتەكى باقزى جانكى دانن سەر روينى وى ماستى. ھىندەكان ژى گەرکا برنجى ددانا سەر وى پاتەى ھەتا ئەو گەرک تەر دبوو (شىل دبوو)، دا وى راکەن و ئاقىزىن، ھىندەك دى كەن سەر ھەتا ئاقا د ناپ ماستى دا ھىشك د بوو، ئەو گەرک شىلە بۇ شىلىن د گوھۇرى. پاشى دا ھىندەك روينى ھەلپىنن و داخكەن و ل سەر روين ماستى كەن و ھلگىن ھەتا زقىستانى و د خوار.

- دەوى پىرىينى^(۲۰)

پىشتى مەشىك د ھاتە كىبا ، ھىندەك دەو دكر توپىرگەكى و د ھلاويست، ھەتا فەدوھەرا و ئاقا وى ھەمى ژى د پىشت و تىر دبوو. پاشى دا ئىنن ھىندەك پىرىينى باقز كەن و ھىنچىن و كەنە د قازانەكى دا و ھىندەك ئاق دكر سەر و ددانا سەر ئاگرى ھەتا نىزىكى كەلپىنن دبوو، يان ئەو پىرىينە زەردبوو. پاشى دا دانن و ئەو ئاقە ژىرە دىرت و د شويشتەفە و پىغازەك ھویر دكر ناپ و ھىندەك خوي پىتوهر دكر و تىكشەدا، ھەتا باش تىكەلى بەك دبوو. قى خوارىن ھىندەكان پىغاز د كرىن و ھىندەكان نە د كرىن، ل گوندان گەلەك جاران توپىركىن دەوى پىرىينى د كرىنە دناپ ئاقىن تەزى دا و ل بەر سىبەران و ل دەمىن پىدقى د خوارن.

ھەرۋەھسان ھىندەكان پىرىينە د كىر ناپ ماستى و چىندكر و د گوتىن (ژاژى پىرىينى).

ژىلى قان، گەلەك پىخوارىن دى ژ شىرى چىنبووون ، مينا (لۇرك، پەنیر، ماست، ژاژى، نىقشك، سەرتويك و ... ھتد).

ژ گىيىن سىرۇشتى ژى كو د ھاتنە بكارھىنان ۋەكى پىخوارن (پىرىينە، پوینگ، سىترک، بىندارك، كەنگر، كارى، تۇلك و ... ھتد).

- كەنگرىن قەلاندى^(۲۱)

گىايەكى بەھارىن ب سىترىبە، لەوما ل بەھاران دەھاتە چىكرن. ل دەستپىكى ژ ناخى و سىترىا د ھىتە باقز دكر و شويشت، پاشى دەھاتنە زەردكىن و د ناپ روينىدا د قەلاندن و ۋەك پىخوارن ب نانى د خوارن.

- كەنگر ھىك

پىشتى كەنگر دەھنە زەركىن، چەند ھىكان د پەقىنە ئامانەكى كویر و د شىلقاندن، ھەتا زەرك و سىپىلك دناپىك ھەلپىان. پاشى ھىندە روين دكر ئاقلمويكەكى و داخ د كىر و ئەو كەنگرىن زەركىرى كىت كىتە د ئاقەھىكى د ھلاندن و د كىر ناپ روينى دا و د قەلاندن. ھوسان ھەتا تىرا خوھ چىندكرن.

- كەنگر ماست

پىشتى كەنگر د ھىنە زەركىن و ھویر كىر، دى ماستى كەن د ئامانەكى و كەنگرىن زەركىرى دناپ ھەلدەن و ب نانى خۇن.

- كارى^(۲۲)

كارى روۋەكەكى سىرۇشتىن بەھارىبە ، پىشتى د ھىتە زەركىن و خەساندن دەھىتە چىكرن و خوارن ۋەك پىخوارن دگەل نانى يان دكەن بەر گىرارىن ھىشك و د خۇن ۋەك برنج و ساقاران. كارى چەند جۇرەكن ژوانا .

* كارىيا كەلى ، ل دەقەرئىن جىيى و ئاسىن و ل رۇزانان شىن دىبىت ، بەلكى وى ئىكەو وى پەحنە.

* كارى چچكە ل دەشتىن و دەقەرئىن نام دەشت شىن دىبىت، بەلكى وى نە گەلەكى پەحنە ، ل بىن بەلكى ھىندە بەلكىن زراف و ۋەرىپىچاى و بانۇلكى بىن پىقە.

(تۆلك و سىرتك و پىرىپىنە و ...) چ وەكى زەركىرى و چ قەلاندى و چ ژى ل بەر گراران .
 ل دەقەرا دەھۆكى گەلەك پىخوارنىن دى ژى ژ جۆرىن نانى چىندىكىن، قىنجا نانى گەنمى با، يان بىن جەمى و گارسى و خورويى و تەخلە و گەنمۆكى و كەردىرى و ...
 (ئەو ژى ل دووڧ پىنچىبوونا وان بوو، ژ وان خوارنان ژى)

- نانتىنىك (نانتەھىنك) (۷۶۱)

تەھىن و دۇشاق باش دناقىك ھەلدىكىن، رەنگ لى د ھاتە گوھۇرىن، دا ئىنن دنانى دەن (ھەر جۆرەكى نانى با) و ھەردوو نان ل وى رويى تەھىن و دۇشاق پىقە ددانا سەرك، دا دەستىن وان ل دەمىن خوارنى پىس نە بىان و ئەف خوارنە پىرانىا جاران بۇ رىنجىبەران دەھاتە چىكىن .

- ناروينك (نان روينك) (۷۶۱)

پىشتى نان د ھاتە پەختىن، ئارخافكەكا رۇھن چىندىكىر و د نانى ددا و د پىنجان و ددانان وىرى ھەتا تىرا پىندىقا خوە چىندىكىن و د كرنە د ناف مىدەكەكى دا و بۇ رىنجىبەران وەكى فرافىن، يان بەر فرافىنك دىرن .
 مەزنان ل سەر قى چەندى گۆتىبە: (بىن عەسلان ناروينىكان بەدىن).

- دۆركىن دوهنداي (۷۶۱)

دەمىن نانى تەنك د ھاتە پەختىن و نان د ئاقىت سەر سىنھلى، ھەندەك نىقىشك دكر سەر و ل سەر د ھەلھا و ب كەقچكەكى ل سەر دۆركى بەلاق د كر، پىشتى چىندىبوو وەردىپىچان و ددانانە د تەبەقى دا ھەتا تىرا پىندىقاتيا خوە چىندىكىن و بۇ رىنجىبەران ددانان يان وان ب خوە د خوارن .

- رويدانك

ئەو نانە بىن ل دەمىن پاتنى چەند ھىكەكان د پەقىنن ناقك و پىنكە ب كەقچكەكى د شەقىنن و د رويى وى دەن و وەكى پىخوارن د ھاتە خوارن (۷۷۱) .

- گاندەسويىك (گادىن ژاڭى) (۷۸۱)

پىخوارنەكە يان ب نى ، يان ب چابىن و دەوى و ناقى

« كارى قۇنسۇڭك (كارىيا زەركى)، ناھىتە خوارن و ل ئەردىن دەشت و نام دەشت شىن دىت .
 چىكرنا كارىن؛ پىشتى كارىن ژ بەلگىن زەر و ھىك و داڧىن گىا و ناخىن پاقژ دكەن و دىشۇن، دكەنە د فازانەكى دا و ناقى دكەنە سەر و ددانە سەر ئاگرى ھەتا كەل دەيتىن و زەر دىت (دەرىت)، پاشى دى دانن و ناقى ژ بەر رىژن و ناقەكا دى كەن سەر و ھەندە ترشى سىماقن كەن سەر، دگەل ھەندەك خويى و داننەقە سەر ئاگرى، ھەتا كەل د ھىتن، دى ھەندەك تەھىنن كەن ناف و دەرىوشا قازانى دانن سەر بۇ ماوى دەمژمىرەكى دى ل سەر ئاگرەكى رەت ھىلن، جار جار دى تام كەنى كا دەقىن مرققى د گەزىت يان نە ؟ ئەگەر گەزىت ئەو ھىش چىنەبوويە و دى ھەر ھىلنەقە ل سەر ئاگرى ھەتا د (خەسەت)،
 واتە چىبىت و ئەو ژى ل سەر پىرى و تەراتىيا گىياى د راوھستىت، پىشتى چىندىت، ھەندەك ئاقا وى دىژن و ھەندەك نارىژن، دىسان ژ بۇ نامى ھەندەك ھەستى و گۇشقا د كەنى و ھەندەك ناكەنى، قى كارىن ل ھەندە جاران د كەنە بەر گراران، يان كوتلك د كرنە بەر، يان وەك پىخوارن د ھاتە خوارن، قىنجا ھەر ئىك ل دووڧ ھەزا خوە .

پوينگ (۷۷۱)

گىياپەكەل بەر ئاقا شىن دىت، پىشتى ب تەرىنى (نازكى) د ھىتە كرىن، د ھىتە پاقژ كرىن و شوپىشتن و دكەنە د فازانەكى داو ددانە سەر ئاگرى ھەتا كەل دەيتىن و زەر دىت، پاشى دى دانن و ئاقا وى ژ بەر رىژن و ناقەكا تەزى لىكەن و دى گىنىش دا ئاقا وى قەوھەرىت، پاشى دى ھەندە رويى كەن قازانى و ھەندە پىقازىن ھويى كرى كەن ناف ھەتا د مىن و دى پوينكى كەن سەر و تىگقەدەن ھەتا باش چىندىت، و ھەندەكان ھىك ژى د كرنە بەر و تىگقەدەن ھەتا باش تىكەلى ھەف دىبوون، پوينگ ل بەر خوارنىن ھىك و شلان ژى د ھاتە خوارن .
 ھەسان گەلەك گىياپىن دى، ب تايىمەت بىن بەھارى و ھافىنى ژى ل دەقەرا بادىنان د ھاتە چىكىن، وەكى

- خورمەروين

پىشتى خورمە ژ بەرك دكر، د كره ئامانەكى و ھىندەك روين د كره بەر و دانا سەر ئاگرى و ب پىشتا كەفچكى خورمە د پەتشانەد و تىگمەدا، ھەتا خورمە و روين باش تىكەلى ئىك د بوون و خورمە نەرم دبوو، مينا ھەقىرى لى دەھات و يەكدوو دگرت و چىدبوو، ژ بلى خورمى ھىندەكان خورمەروينا قەسپان ژى چىدكر، دىسان و ل دووفا ھەزا خوه ھىندەكان ھىك ژى د پەقاندن ئاف.

ژ بلى فان خوارىن ل سەرى ھاتىنە ديار كرن، خوارىن دى ۋەك فىقى د ھاتنە خوارن، ب تايىمەت ل شەقىرىن زىستانان، مينا اگويز و ميويز و كاكل باھىف و كىكىن ھەژىران و سەوكىن ھەژىران و كەزان و جۇرىن فىقى و ... ھىند).

پىشا سى / ھەخوارىن كوردەوارى :

گەلەك جۇرىن ھەخوارىن ل پارىژگەھا دھۆكى مينا ھەمى كوردەستانى ھەنە، ژوانان:

- دۇشاق:

ئەف ھەخوارنە ھىندە جاران ۋەك پىخوارن ژى د ھاتە خوارن، ل كوردەستانى چەند جۇرىن دۇشاقى ھەنە، ژوانان :

* دۇشاقا ترى.

* دۇشاقا ميويزان

* دۇشاقا قەسپان (خورمى)

دۇشاقا ترى

پىشتى ترى د ھاتەكرن و كۆمكرن، ئەو ترىبە د ئامانەكى دا^{۱۸۱} باش د ھاتە مەرچقاندىن و پەتشانەدىن و گىفاشتن بىگومان بەرى بىتە مەرچقاندىن، ھىندەك خوليا باقر پىوھەر دكر، پاشى زەلامەكى پىت خوه باش دىشويشتن و ب پىان دچوو ئاف و ئەو تر ۋەسان د پەتشانە ھەتا چ ئاف نەدما تى و د بوو سىلمبەتە (سىلماتە). قىچار چ د جىرىبەكىدا چووبا ئاف و پەتشانەدا يان د نەشتەكا ئاسنىدا، ھۇسان ھەتا

دھاتە خوارن، ل بەراھىنى گركىن ھەقىرى د ھاتنە پەحنكرن و ژازى ۋەك ئافك د كرن د ئافرا و لىقىن ھەقىرى دگەھاندنمە ئىك و بەر درىژ د بوون و ددانان سەر سىھلى و لىك ۋەردگىران ھەتا چىدبوون.

كادىن قورادا (سەوكىن قورادا)

قوراد گىبەمەك ل بەياران شىن دىت، ل بەراھىن باقر و د شوون و ھوپر دكەن، پاشى د خوئ دا دەھتە پەرخاندن و ئافەكى لىدكەن دا سوبىراتيا وان كىم بىت، پاش دى كەنە د ئامانەكى دا و روينە كەن ئاف و تىگمەدەن و پىچەكا ئارى پىوھەر كەن و گركىن ھەقىرى ژى باش پەحنكەن و قورادا كەن دئافرا و لىقىن ھەقىرى پەحنكرى گەھىن ئىك و دان سەر سىھلى و لىك ۋەركىن ھەتا چىدبن.

- سەوكىن ب گزىز

پىشتى گزىز د ھاتنە ھىزان و قوتان، ھىندە روين د كرنە ئامانەكى و پىقازىن ھوپر كرى دكرن ئاف ھەتا د مرن، پاشى گزىزىن ھوپر كرى دكرن ئاف و تىگمەدەن، و ھىندە تەماتە د كرن ئاف و د تىگمە ددانەقە، ھەتا ئەو تىتت ھەمى دئافك ھەلدبوون و ژ سەر ئاگرى ددانان، پاش دا گركىن ھەقىرى ب قايدا سەوكان پەحنكەن و گزىزان پىزادەن و ب تەنوپرى قەدەن (يان ئاقىن فرىن) ھەتا چىدبوون.

- شلك

د قىن خوارن دا ھەقىرەكى روھن چىدكر و ب كەفچكەكى ئەو ھەقىرل سەر سىھلا كەل بەلافا دكر، ھەتا سىھل ھەمى دگرت و خوه لى دگرت ھەتا پىچەك چىدبوو، و لىك ۋەردگىرا، ھەتا ب تەمامى چىدبوو، و ددانان و چەندەك ددانانە سەرىك و پرت پرت د كرن و روينى خومالى و ھىنگىن پىگمە د ھەلاندن و د كره سەر، خوه لى دگرت ھەتا ئەو روين و ھىنگىن د كىشانە خوه دخوارن، گۆنەكا مەرتان دەريارە شلكان دىزىت، (ئەگەر ھەمى شلك و ملك، ئەگەر تەبە، كەسەر و كولك).

دېوو، دەمى ھىندەك د كىرە د ئامانەكى بچويك دا، ب
بىنى وئ قە مابا و ئەقە نىشانان چىبوونى بوو.

- **دۇشانا قەسپان** (۸۴)

قەسپ، يان خورمە دكرنە د مەنجهلەكى دا و
ھىندەك ئاف د كىرە سەر و ددانا سەر ئاگرى ھەتا
د كەلى و ئەو قەسپ نەرم دېوون - پاشى ژ سەر
ئاگرى ددانان، يان دا كەن توپىرەكى و دانن سەر
چەپىرەكى كون كون و بار دكر و ئامانەك ددانا بن،
ھەر ئاقەكا ھەبا ژى دەھات و د چوو وى ئامانى ل
بن، ھەتا ھەمى ئاف ژى دەھاتە كىشان و ئەو ئاف
د كىرە مەنجهلان و ددانا سەر ئاگرى د كەلاند ھەتا
چىدېوو. ژ سەر ئاگرى ددانا ھەتا سار دېوو د كر
ئامانا و ھىدگرت .

- **خوھشاق** (۸۵)

ژ مېويزا و كاچكاچكىن سىفا و ھرمىكا و
ھولپىرەشكىن ھىككىرى و كىككىن ھىزىران و
مىشمىزىن ھىككىرى (قەيسى) و ... د ھىتە چىكىن.
پىشتى مېويز ژ دويك دكرن و پاقژ دكرن، ھەمى پىكقە
دشويشتن و د كىرە د ئامانەكى دا و ئاف دكرە سەر و
ددانان سەر ئاگرى، ھەتا نىزىكى كەلىنى دېوو ھىشتا
كەل نەھاتى، ژ سەر ئاگرى ددانان و خوھ لىن دگرت
ھەتا رۇژا پاشتر، ئەو تىشتىن د ئاف وئ ئاقى دا، ئاف
د كىششا خوھ و بىف دېوون و تاما خوھ بەرددا ئاف وئ
ئاقى، يان ھەتا شىرىن و خوھش دېوو و دگەل زادى د
خوار، يان ل جەژنان دەھاتە قەخوارىن.

- **سەك** (۸۶)

ل پارىزگەھا دەۋكى گەلەك جۇرتىن سەكى ھەنە،
ل سەر وى تىشتى د مىنت بى ژى چىدكەن، ھەكى

※ **سەكا تىرى**؛ ژ ھەمى رەنگىن تىرى د ھاتە چىكىن.
پىشتى تىرى د ھاتە تلى تلى كىرە، دەستىن خوھ باش
ب ئاف و سابىنان د شويشتن و زھا د كىرە ب دەستان
ئەو تىرى دەھاتە د مەرجقاندىن و گىشاشتن، ھەتا ھەمى

ھەمى تىرى د ھاتە مەرجقاندىن و گىشاشتن، سىلمىتە
ژ سەر دگرت و ئامانەك ددا بەر كونا جىرتى و ئەو
پانە ژى د ئىنادەر، ئەو شەرىھەتا تىرى (ئاقا تىرى) د چوو
وى ئامانى، ھۇسبان ئەف كىرپارە يا بەردەوام بوو، ھەتا
ھەمى تىرى وان خلاس دېوو، ئەو ئاقا تىرى د ھاتە
پارزىندانن و ددانا سەر ئاگرەكى خوھش و د كەلاند،
ب قى چەندى ھەر تىشتەكى زىدە ھەكى كەفى و
بىستىكىن تىرى و گەرى ژ سەر دەھاتە گرتن و پاقژ كىرە
ھىندەكان دەمى د پارزىندان ل پانەكى فرپوت دكر، دا
دۇشاقا وى چ تىشت نەمابان تى و با پاقژ با، بەردەوامى
ب كەلاندىن ددا ھەتا ئەو ئاقا تىرى تىر دېوو، ژ سەر
ئاگرى ددانا و ھىدگرت قىجا چ بۇ خوارنا خوھبا، يان
بۇ فرۇتنى.

- **دۇشاقا مېويزان** (۸۷)

باراپتر ئەو مېويزان د بىرنە بازاری و نەھاتە فرۇتن
د كىرە دۇشاقا، لى ئە بىن بىزارە، ل بەراھىن مېويز د
ھاتە قوتان ھەتا باش د مەرجقىن و دېوونە مەجىن.
يان كورن تايبەت د ھاتە چىكىن، بن و رەخىن وئ
كەلانىن بەرى ددانانى و ئاسى دكرن، دا ئاخا رەخىن
وئ نەچووبا ئاف مېويزان، دا وئ كورن ب نىقى، يان
كىمتر مېويز كەن و دەن بەر مەپىزان ھەتا پىرت
پىرت دكرن و دېوونە مەجىن، ئەو دەست د ئىنادەر و
ئىكىن دى چىدكر و گەلەك دەست چىدكرن، ھەتا
ھەمى چىدكرن و ئەف مەجىنە كۆم دكر و خوھلى
دكر ئاف، دا ب پىن وان قە نەمابا، و ب پىان د چوون
ئاف ھەتا ئەو مەجىن د بوو (لىتە)، پاشى دا دەنن
تايبەت ب چىكرنا دۇشاقى قە، كو ژ ئاخى چىدكرن
و كونەك د بىنى بوو، دگۇتنى (تغارە) ئىبن و كىابى
رەشەكى كەن بىنى و لىتە كەنە سەر و ئاف پىدا
دكر، ھەتا ددا د سەررا، و شەفەك و رۇژەكان، يان پىر د
ما د ئاقدا، پاشى ئامانەك ددانا بەر كونا تغارى و ئەو
كون قەدكر ئافا مېويزان د ھاتى و ئەف كىرپارە چەند
جاركى د ھاتە ئەنجامدان، ھەتا شىرىناھى نەمابا د
ئاف لىتە دا، ل دووماھىن سىلمىتە د ھاتە ئاقىتن
و ئاقا مېويزان د كىرە مەنجهلان و د كەلاند، ھەتا تىر

ھەيشەكى يان پىتر. پاشى دى ل توپىرگەكى قوماشى كەن و پارزىنن دا چ پىساتى ب بن نەكەفن و يا پاقر بيت.

- شەراب (مەي) ۱۸۹۱

پىتر ل گوندىن مەسىحيان د ھىننە چىكرن. ژ گەلەك رەنگىن فىقىيان د ھىننە چىكرن و چىكرنا وئ ھەر ۋەكى يا سەھكى يە، لى ل فىئە بەرى چىل رۇز ب دوماھى ھاتىبان د ھاتە فەكرن، دىشىن پىشتى بىست رۇزان دەرى وئ فەكەن و ئەگەر با ب ئاف كەتبا دىبوو مەي (شەراب)، و ب ھىچ رەنگەكى نابىنە سەھك. ھەلبەت ژ بلى قان خوارنان گەلەك خوارنن نوى جھىن خۇ دئاف خوارنن دەفەرى دا گرتىنە و بووینە پىشكەك ژ خوارنن رۇزانە، مینا.

- شىخ مەھشى ۱۹۱۱

ژ باجانسۆرك و باجانرەشك و پىقاز و قىمى گۈشتى و پىقازا و خوي و بەھاراتا رويى د ھىننە دروستكرن. ل دەستپىكى دى باجانرەشكان بەرھەفكەن و ژ بىقە يان ژ سەرىمە دى ھىننە قەدكرن پاشى دى ھىننە قەوراندن و قۇركرن، پاشى دى خوي پىنورگەن يان كەن ئاف ئاقخويىدا بۇ ماوى (۱۵) دەقىقان، پاشى دى ھىننە پاقزكرن و ھىشكرن و د رويىدا قەلىنن، پىقاز ژ دى ھىننە ھويركرن و درويىدا ھىننە قەلاندىن، قىمى بەرھەفكرى دى كەن سەر و پىكفە درويىدا ھىننە سۇركرن و خوي و بەھاراتا و كەرەفسى پىنورگەن و پاشى تىكەلى يەك كەن... پىشتى ھىنگى باجانرەشكىن قەوراندى دى ھىننە داكرتن ب وى قىمى بەرھەفكرى و ب داقىن كەرەفسى دى ھىننە گرتدان و كەن دقازانەكىدا و ھىدەك ئافا باجانسۆركىن گفاشتى يان ئافا مەعجىنى ئەماتى كەن سەر و دانن سەر كوچكى و ناگرى دەن بن يان دى كەن د فرىندا بۇ ماوى نىف دەمۇمىرى ب پلەبەكا گەرمى يا ب قايدە ھەتا ئافا وئ پىچە تىر دىت دى ھىننە دانان و ب گەرمى ل گەل برىنجى يان ب ناننى دى ھىننە خوارن.

ترى د د گفاشت، پاشى دا نىخىفن دا پىس نەبىت و د ھىلال و پىرى بۇ دەمى شەش ھەفت رۇزان و رۇزانە د ھاتە تىگفەدان و مەرچقاندن، ھەتا بەرك و قەلىنن ترى و ئافا وى خوە ژك بەردا، پاشى ئامانەكى دى باش د شويشت وپاتەك ددانا سەر دەرى و پىقە ئاسن دكر و ئەو ئافا ترى پىچ پىچە ل وى پاتەى د كر و ئەو نىشتىن ب سەر د كەتن، د گفاشتىن پىشتى پاتە ژئە دكر و ئەو سىلمىتە و بەرك و تىقلىن ب سەر دكەتن د ھافىتن.

پىشتى پارزاندنى ئەو ئاف د كره د ھەر جۇرەكى ئاماناندا، و دەرى وان باش دەھاننە گرتن، كو با ب ئاف نە كەتبا، ئەگەر دا خراب بىت و بىتە مەي (شەراب)، ددانا جھەكى بۇ دەمى چىل رۇزان، و د قى ماوھى دا نەدبوو دەرى وئ فەكەن، ئەگەر دىسان دا خراب بىت و بىتە مەي و پاشى ب كار دەھىنان بۇ دەمىن پىندى.

*** سەكا مېوزان:** ژ ھەمى جۇرىن مېوزان دەھاننە چىكرن. ل بەراھىن مېوز ژ دىلك دكرن و پاقر دكرن و د كرنە د ئامانەكى مەرن دا و ئافى دكەن سەر و پاتەكى دانن سەر دەرۇكى وئ و بۇ ماوى سى چوار رۇزان د ھىلن، دا ئافى باش ب مۇن و بوف بىن، مینا ترى لى بھىن، پىشتى دەستىن خوە د شوون و زوھا دكەن، دى ھەمى مېوزان بەرچمىنن و نىخىم ھەتا ھەفتەكى، ئىدى ۋەكى سەكا ترى چىدكەن ۱۸۷۱.

*** سەكا قەسپان:** ھەمى جۇرىن وان قەدكرن و پىتر ل وان گوندىن بى رەز لى د ھاتە چىكرن. پىشتى ئافا قەسپان دەھتە كىشان، ھەر مینا سەكا ترى و مېوزان د ھىننە چىكرن.

- سەكا دۇشاقى ۱۸۸۱

ھىدەك ئافى دى كەن ئامانەكى و ھىدەك دۇشاقى دى كەن ئاف و خوي پىنور كەن و باش تىگفەدەن و كەشكەكى ھەفىرتىشى (سەكا كەفن) كەن ئاف و كەن ئامانەكى و دەرى وئ باش كرن بەرھەكى كو با تى نەچىت و دى داننە جھەكى گەرم، ھەتا

- مەقلۇبى (برنجا وەرگىراي) ۱۹۱۱

قىن خوارنى پىندىقى ب گۆشتى نەرمەيى پەزى يان مېشىكىن و برنجى و باجانرەشك و باجانسۇرك و كولند و سىر و پىغاز و ئاقە گۆشتى و قىلانن و خوي و بهارات و ترشى و پويىنى ھەيە.

ل دەستپىكىن برنج د ھىنە پاقز كرن و نماندن، پاشى پىغاز و باجانرەشك و كولندو قىلانن و باجانسۇركان دى كەنە تەقال تەقال ، و سىر و كەرەفسان ھىنچن و ئەق خوارنە ھەر مينا برنجى دھىنە دروست كرن، لى كەلەك ژ تىشتىن ئاقىرى قەلاندى د كەنە د ئاقدا و رىز رىز ددانن، كو رىزا سەرى ب برنجى ب داوى بەيىت. پاشى ئاقە گۆشتى دى ب سەر ھەمىن دا كەن و دانن سەر ئاگرى يان د فرىندا ب پلەيەكا گەرمىن يا ئافنجى و خوە لى دگرن ھەتا چىدىيىت، پاشى دى وەرگىن سىنپەكا مەزىن و ب گەرمى د ھىنە خوارن، خودان دىنىت كىشمىش و باھىقا ژى بكار بىنت.

- تەشربا گۆشتى:

ل دەستپىكىن دى گۆشتى ھويركەن و كەن پىشكىن گر و خوي پىوەر كەن و ئاقى ب قايدا چىكرنا تەشربىن دانن سەر ئاگرى ھەتا د كەلىت، پاشى گۆشتى و ھىنەك دى خوي و سەركىن پىغازا يىن پىشتى د ھىنە پاقز كرن كەن ئاق ئاقا كەلى و خوە لىگىن ھەتا ئەو گۆشتە باش د كەلىت، دى پىغازان ژى جداكەن و ترارەكى كويىر و پىچە فرەھ يان ھەر ئامانەكى بىت، دى نانى ھويركەن پاشى وى ئاقە گۆشتى ب گۆشتقە دى كەن سەر ھەتا د

نەھىت و ب گەرمى د ھىنە خوارن.

بىگومان ھەر ئىكى ل دووفا ھەزا خوە بهارات پىوەر دكەت ... سەھەرەراي بهاراتا سىرا و ترشىن سماقى يان تەمەر ھىندى و لىمە بەسرا د كەن ئاق. ھەزىيە بىزىن ھىندەك تەشربا ھويركان ژى چىدكەن (ل دووفا پىزانىن ل ئاق سىندىان چىدكەن)، لى چىكرنا وى يا جودايە ژ چىكرنا تەشربا گۆشتى.

- برىانى ۱۹۱۱

ژ وان خوارنە يىن نوي پەيدا بويىن ، پىدقيايتىن وى ھىندەك گۆشتى نەرمە و چەند پەرداغەكىن برنجى و ھىندەك پەتات و باھىف و كىشمەژ (خاتىنۇك) و خوي و سىر و پىغاز و پويىن و بهارات، دى گۆشتى ھويركەن و كەن پىشكىن ب قايدە و باش ھىنە شوپىشتن و د پويىندا قەلپىن و كوپەكى ئاقى كەن سەر گۆشتى و دانن سەر ئاگرى ھەتا ئەو ئاقە ھىشك دىبىت و گۆشت د كەلىت، پاشى سىر و پىغاز د ھىنە ھويركىن و قەلاندن درويىندا، پاشى پەتات دھىنە سىپكىن و ھويركىن و قەلاندن، دىسان پىغاز و سىر و كىشمەژ و بەزالى و باھىف ژى درويىندا دھىنە قەلاندن و جدا ددانن وىرى ...

پاشى برنج دھىنە لىنان، پىشتى برنج چىدىيىت، ئەو تىشتىن ھاتىنە ئامادە كرن باش تىكەلى بەك دكەن و دكەن ئاق گرارى و تىكفەدەن ھەتا باش دئاق گرارى لەل دىن، دداننقە سەر ئاگرەكى كىم و خوە لىدگىن ھەتا چىدىيىت ژ كوچكى ددانن ھەتا سار دىبىت و ئاما خوە بەرددەت.

كار و پيشه يىن كوردەوارى ل پارىزگەھا دھۆكى

كاميران درباس اسماعيل

ھىلاچىنا مازىيان:

ھىلا مازىيان باراپتەر دكەقىتە داوييا ھەيڧا تەباخى، ھەر دەڧەرەكى پى و رەسمىن خۇ يىن تايبەت ھەنە. ھەرۋەسان ھەر گوندەكى سنوورى خۇ يى دەستىشائىكىرى ژى ھەبە و نايىت زىدەگافىيان ل سەر ئاقارى گوندەكى دى بىكەت و مازىيان د ئاف ئاقارى وى گوندى دا بىچىت، ئەگەر ئەڧ چەندە رويدا، دىبىت ئارىشە دئاقبەرا وان گوندان دا پەيدا بىان، يان ژى مازىيان وى ژى ھاتىبانە ستاندىن و ئاخفتىن نەخۇش گۆتبانى، ل ھندەك گوندان ئاقار د ئاقبەرا گوندىيان بخۇ ژى ڧە يىن لىكڧەكرى بوو و نايىت كەس زىدەگافىيان ل سەر جەئى ئىكىن دى بىكەت. دىسان نايىت ل بەرى دەمى دەستىشائىكىرى كەس بىچىت مازىيا ب چىت.

ل ھىلا مازىيان بەراھىن رۇژەك دى ژ ئالىن پوى سىپىن گوندىڧە ھىتە دەستىشائىكىرىن و نايىت كەس بەرى ھىنگى ڧى كارى بىكەت. ل ئىڧارىيا رۇژا بەرى ھىلن بانگھەلدېرەك، چ گزىر بت يان موختار، يان ھەر كەسەكى دى دى چىتە سەر بانى يان جەھەكن بلىد و گازى كەت.

ھى ... كەلى گوندىيان، سىباھى ھىلا مازىيانە.

ھىلا مازىيا:

وھك دىار سرۇشتى دەڧەرى سرۇشتەكى چىپىي يە و كەلەك جۇرىن كىاي و داروبارى لى ھەنە، خەلك مفايەكى باش ژى دىين و دىبەت داھاتەك بۇ خەلكى دەڧەرى، ئىك ژ ئان داھاتان مازى يە و ب تايبەت ل گوندىن دىم.

وھك دىار مازى ب جۇرە دابەروپەكى ڧە دەپت كو دىئۇنى (دارمازى)، بەروپىن وان ژى دىئۇنى (بەروى مازك) و باراپتەر وھك ئالف بۇ بەزى دەپتە ب كارھىنان. مازى ھەر د كەڧتدا وھك دەرمان بۇ چارەسەرىيا ھندە ئىشان دەھتە بكارھىنان، ھەرۋەسان بازارگانى يى دەپتەكرن و بۇ پىشەسازىيان دەپتە ب كارھىنان، تايبەت بۇ خۇشكرنا پىستىن گىانداران و كەلەك كارىن دى، ئەوما بەھايى خۇ د ئاف بازارگانى دا ھەبە و دەپتە ھنارتن بۇ وەلاتىن ھەڧسوى، ب تايبەت ئىران و تركىيا، ھەرۋەسان د ئاف عىراقىن بخۇ ژى دا دەھتە ڧرۇتن و بازارگانىن وى ھەبوون. دىسان مازى مىنا نەبەلان بارى پى دەھتەكرن، ب تايبەت ژ ئالىن زارۇكانڧە. ل دەڧەرى دو جۇرە مازى ھەنە، مازىيا شىن و مازىيا سىپى و جۇرى ئىكىن ب بەھاتر بوو ژى دوون و بازارگانى پتر ل سەر ھەبوو.

چىنا كەزنان،

پىشتى كەزنان دگەھن، خەلك ئىك ئىكە يان كۆم كۆم قەسنا چيا دگەن و ب رىكى قە، يان دىبەر چىنىنى را سترانان زى د ھافىزئە بەرىك. چىنىن و كۆمكرنا كەزنان ئەگەر ل بەرى ب پەندۆل* و سەفېكان بىت، ئەقرۇ نابلۇنان ددانە بىن دارى و كەزنان ب چەلاكان دامقوتن و پىشتى قىندانى، ل بەر ھەتاقى رادئىخىن ھەتا باش ھىك دىن، پاشى ئىك دەينە قافارن، ب تاپبەت ئەگەر بۇ كارىن بازىرگانى بىن.

د ناق ژانا كوردەوارىنى دا و ژ بەر گرنگىيا قى دارى گەلەك جەھ ل كوندان پى دەينە نىاسىين، ھەروەسان ناقى خۇ دناق زىمانى زى دا ۋەك مامك، يان ۋەك ئىدىوم و گۆتتىن مەزنان گرتىيە،

- بەھرا شىنە، ئاق تى تىنە ... ۋانە كەزنان (ۋەك مامك).

- چىل دۆتن و كەزنان كەلۆتن !! (گۆتتا مەزنان).

- خومى كەزنانا دەنە بىن دانا (گۆتتا مەزنان)!!

چاندن و فرۆتتا دار سپىنداران:

سپىندار دارەكا ناقى بە و بارابتر ب دەستى دچىن، دارەكا بلىندە و تا (۳۰م) بلىند دىت، زىن وى ھەتا سىھ سالان درتژ دىت. دەقەرا بەھىدىنان زى دەقەرەكا گونجايە بۇ چاندنا قى جۆرە دارى، ب تاپبەت دناق گەلىپن كوبر دا و ل بەرناق، ب گەلەك رەنگان مفا ژ دارى وى دەيتەوەرگرتن، چ ۋەك دار بۇ گەلەك كاران و چ ۋەك بازىرگانى، ل بەرى بۇ ئاشىن ناقى زى دەھاتە ب كارھىنان، لەوما گرنگىيەكا تاپبەت ددانە چاندنا وان. شارەزايىن كارىن سپىنداران ديار دگەن دىبىژن ل چوار سالىن دارى وى ب كىر بىرىن دەيت، سپىنداران بازىرگانىن خۇ ھەبوون كو گۆتتى (تەراج). ئەو تەراج دەھاتن ل ھەودىن سپىنداران دگەرىيان، دەھى ئەو و خودانى سپىنداران پىكھاتبان، ئەو دارىن د كرىن نىشانەكا تاپبەت لى د كرىن دگۆتتى اقەمچە- قامچى، و ئەگەر چەند تەراجان ئەو ھەود كرىيان، ھەر ئىكى نىشاننا خۇ لى دكر، يان ل ھندە دەقەرەن پارچەيەكا ھندى تەكى دىرژ ب كىركى ژ سپىندارى

ل سىپىدى زوى ژن و زەلام دى خۇ بەرھەف كەن، دى چانتك و چەلاكان دگەل خۇ بەن، چەلاكە زى دو جۇن و ھەر جۆرەكى كو ب ناۋايەكى ئەندازەيى د ھاتنە چىكرن كارى خۇ يى تاپبەت ھەبوو، ل رۆزا ھىلا مازيان دا بەرى خۇ دەنە چيا و زىنارن گوندى و مازىيان چىن، قىتجار ھەر كەسەك و كا دى چ ب دەست كەفېت، ل ھندەك دەقەرەن دار مازى ھەبوون كو ناق و دەنگىن خۇ ھەين كو گەلەك ب بەر بوون د گۆتتىن (دارا مەعدەن). ھەروەسان ھندەك كەس زى ھەبوون ناقى وان ب گەلەكچىنىنى چووبوو د گۆتتىن امازى چىن، د بەر مازى چىنىنى را گەلەك جازان ستران د ھافىتتە بەرىك و ل بېھتەمەدانان گۆفەند گرىندان دا ۋەستىانا خۇ ژ بىرىكەن.

دەھى مازيان دىن، بارابتر مازىن كت دىن، لى ھندە جاران ب شىنواژىن دى دىن، بۇ نەوونە:

بەرگاتەك (بەرگاتەك)، دو مازىن پىگقە نويسىي.

جۇتەك، دو مازى ب پىستىكەكى قە و گەلەك نىزىكى ئىكەن

سپىتەك، سى مازى ب پىستىكەكى قە.

مازىيا كەلمى، ئەو مازى نە كو پىشتى بەلكوھرىنى ديار دگەن!!

چىنا كەزنان (كەزوانان):

ئىك ژ دەرامەتىن دى بىن گرنگ ژ سرۆشنى دەقەرى دەين كەزنان كو مفا زى دەيتە وەرگرتن، چ بۇ كەزنان ۋەك خوارن و چ بۇ فرۆتتى و چ زى مفا زى وەرگرتن بۇ چىكرنا سابوونى و چىكرنا نەچىنى و دەرىنخستنا بەنىشتى، كو ئەو زى گەلەك جاران ۋەك دەرمان و ب تاپبەت بۇ كولكان د ھاتە ب كارھىنان، ھەروەسان ل بەرى خوارنەك زى ب ناقى تەحىنا كەزنانا يان كو ھندەك دىبىژنى (مەپەموت) زى چىدكرن، لى ۋەك ديار ژانا خەلكى ب رەنگەكى بەررەھ ھاتىيە گوھارن، لەوما ئەقرۇ دەست پى ژ كارى چىكرنا سابوونى زى ھاتىيە بەردان و نھا كەس وى كارى ناكەت، لى دىبەرى دا د نەچاربوون ب رىكىن تاپبەت چىدكرن و ئەو زى د چەند قۇناغان را دەرياز دبوو و ھەر قۇناغەكى دەمەك پى دقىيا.

كۆمكرنا كەزانان

دارا سىپىندارى ئافىن خۇ يى دناڧ فلكلۇرى كوردى ژى
دا گرتى، چ د ناڧ گۆتئاندا، يان ژى دناڧ حەيرانۇكاندا،
گۆتن دىبىژىت:

تۇ وەك سىھا سىپىندارىنى

حەيرانۇكەك ژى دىبىژىت:

ھاي شىن شىن

سىپىندارىت گوندئ مە شىن

ژ سەرى د لەقن ژ بنى د لىن

سەد حەيف و مخابن كوركىت گوندئ مە ب تنى
د نىن^(۱).

كرنا ساڧاركرن:

ساڧاركرن ئىك ژ بىندقىين ژيانى بوو ل كوردستانى.

فەدكرن د گۆتنى (ناتك). پىشتى ھىنگى ئەو دار د
ئىخستىن و د ھاتنە سىپىكرن و ل دووڧ پىندقى دار د
ھاتە پارچەكرن (بىتا، ناڧتا، سەرتا).

بۇ فەگۇھاستىنا داران ژى ئالافىن كىنشانا وان ب
ساناھى نەبوون، لەوما ب رىكىن تايبەت و درىكىن
ئافى دا دھاتنە فەگۇھاستىن ھەر ژ داويا بەھارى و
تا چلى زڧستانى، واتە ل ۱۲/۲۵ ئەڧ كارە دھاتە
ئەنجامدان، شارەزايىن قى كارى د بىژن جوبىيان ل بەرى
ھەر كەسەكى ل دەڧەرى ئەڧ كارە دكر. ل بەراھىن
دار د كرنە كەرخ * و وى ژى شارەزايىيەكا باش پى دڧىت،
ھەر ژ چىكرنا كەرخان و باركرنى و ھەتا دگەھىتە
بىنەجھى، ئەو كەسىن ئەڧ كارە ژى دكرن دڧىت چەند
ساخلەتىن تايبەت ھەبان دا شىبابا قى كارى بكەت،
وەك: مەلەڧانى، ھىز، شارەزايى، بىنەن فرەھى*.

دھاتەتىگمەدان دا زوى ھىشك بىت و دا ترش نەبىت، ب تايىبەت ئەگەر دونيا يا گەرم با. پىشتى ھىشكبوونا وى گەنمى ب چەند رۇزەكان جارەكا دى خرفە دكرن و دكرنە د گوينىكاندا بەرھەقدكرن بۇ قوتانى، ئەگەر گەلەك با دېرنە ناشى، ئى ئەگەر بىن كىم با ب دستارى و مىركوتان (كو ل ھندە جهان د بېژنى دارىنگ) دكرنە ساقار و ئەف چەندە نھا گەلەك يا كىم بووى و بەر ب نەمانى قەيە.

پىشتى ھىراتى جارەكادى دھىنانە مال و ل بېژىنگەكا تايىبەت دكرن و ددانە باى و سقى و دان ژۇك جودا دكرن، ساقارى ب سەردكەت دگۇنتى سەرۇكە و بىن ھوپرى بىن دكەت د گۇنتى سىمىك و بىن نافتىجى د گۇنتى خاتونى. ھەزى نامازى بە ل بەرى ھندەكان ئەو سقى ژى دكرنە بالىفك.

ساقارى جەن خۇ دناف گۇنتىن كوردى ژى دا گرتى:

- ساقار ئالىكا مىرانە.
- ساقارى مىران بىنۇ بىنۇ دكەلت.
- چو نەبىتى ساقار (دانھىرك) لى عەبەد.
- ئادارى، ئاگر خۇشتەرە ژ ساقارى.

دناف زيانا كوردەوارىنى دا ل دەفەرى ئەگەر د رۇزا ساقاركرىنى دا ئارىشەك يان بەلايەك بۇ خودانى مالىن رويدابا، پىشتى ھىنگى وان ۋەك كەقنە باۋەرى چ جارار ساقار ب دەستى خۇ نە دكرن. بەلكى ب ھىقبىيا مالاكادى قە دكرن و دگۇنتى ساقاركرن ل مە ناھىت.

شەھەرۇك:

كارەكە ب شەف و ب كۇم دھىتەكرن، لەوما نافتى شەفى بى ل سەر، د قىن كرىارى دا كچ و كورنن گەنج ب ھەقرا ساقارى دھىن، يان ژى بىرنجى پىش دھىرن دا بىتتە بىرنجى گركرى، واتە نىف سىي و نىقا دى ب پىش، يان ژى بۇ نىسك و دانھىركان و پىشتى ھىنگى د جۋەنى دا د قوتان و دبوو بىرنجى بەرھەفكرى بۇ خوارنى. ئەف شەقەرۇكە ل دوماھىيا پايىزى پىشتى بىندەر دھاتتەھەلاندىن دھاتتەئەنجامدان. د قىن كرىارى دا كچ و كورا خۇ دكرنە دەستك،

چونكى خوارنا وان يا سەرەكى بوو و د نەچار بوون بگەن دا قويتى زۇستانى بۇ رۇژىن تەنگاف قەجەمىنن كو رىك و رىبار ژ بەر سەقايى دزوار دھاتتە گرتن و ئالاقىن ھاتن و چوونى نە مينا ئەقرو د مشە و ب ساناهى بوون.

كرنا ساقاران باراپتر ل داوپيا ھاقىنن و بەرەركى پايىزا دھاتەكرن، ھەر مالەكا ساقار دكر، گەنمەكى بزارە ددا رەخەكى بۇ كرنا ساقارى، چونكى لاوينىيا ساقارى يا گرىداى لاوينىيا گەنمى بوو كو باراپتر دندكا وى يا درىژ بوو، مينا گەنمى ائىتالى و ددانجىشتركى و زەرگول و ... ھتدا.

ساقاركرن د چەند قۇلغانرا دەرباز دىبىت،

ل بەراھىن گەنم دھىتە بېژىنگكرن و شوپىشتن و ل ھندە جهان دھىتەقەدكرن ژى، واتە ھلاقىتن و ۋەربادانا گەنمى دناف سىنىيەكى دا دا بەر و گلگە ژناف بەيىنە فافارتن. ل نووفا و ل رۇزا ساقاركرىنى دى مەنجەلەكا مەرن يا تايىبەت ب ساقاران قە ھىنن و كوچكەكى مەرن بۇ بەرھەقكەن، مەنجەلى ددانە سەر كوچكى و تژى ئاق كەن و ئەو گەنمى پاقژ كرى بەرددەنە دناف وئ نافتى دا و ئاگرەكى ل بىن خۇشكەن، ھەتا ئەو گەنم دكەلىت و ئافا وى ھىشك دىبىت و دان ب تىن بىمىنت، ھىنگى ساقار كو دىبىزنى (دانىك) دگەھن و نىشانىن چىبوونا وان ددىارن، پىشتى وى چىبوونى ئىدى ل گەلەك جهان زارۇ ۋەك رەوشت و تىتال سىنىيەكى دگەل خۇ دھىنن و بۇ خۇ دھىنە دانىكان و ھەر ئىكى لەپەك بۇ دكەنى و ئەو ژى خوى پىنۋەر دكەن دخۇن، پىشتى ھىنگى دىبىتە زبارا رانىخستنا وان دانىكان كو چەند ژن و زەلام بىن رادىن و باراپتر د جىلن، وان دانىكان ب تەنەكان، يان تەبەق و سەلكىن شىفا و گوينىكان دھىنە دەر و ل بانەكى ھنى و ھوسى و پاقژ رادىنخن و ئىك ل سەر باتى بەلافەدكەت دا زوى ھىشك بىت و ترش نەبىت، ب تايىبەت ئەگەر سەقا بىن گەرم بىت، پىشتى قىن كرىارى ھەلامەتەكى (مامكەكى) دناقدا د چوكلىنن، يان ھندەك ل بەر رادوھەستىيان دا چىچك نەخۇن ھەتا ھىشك دبوو ژ ئالىن ژىكانقە

ئەو سىترانن ئەوئىن ل شەقەنن پايىزا د بەر شەقەرۇكانرا د ھىنەگۇتن، ژ سىتراننن كارى نە و بارايتىر ژ چىنكرنا ژنانە، ئەف جۇرە سىترانە يا كىمە، نە مينا سىتراننن داوەتان مېشەنە، لى ژ ئالىي كىنش و سەرۋايى قە مينا وان دھىنەگۇتن، دىبىت ئەگەرى وى چەندى ئەو بىت شەقەرۇك ب نىن ل ۋەرزەكى يىن ھەين و ژ ئالىي ھندەكانقە د ھىنەكرن، لى گۇقەند و دىلان ب درىژاھىيا سالى بەردەوامن و ژ ئالىي پىريا خەلكى قە دھىنەكرن:

دئ ب ھىرە ب ھىرە دستارى ب ھىرە

دئ ب ھىرە ب ھىرە دستارى ب ھىرە

دستارى بادە نى پارا ل قىرە

دستارى بادە نى پارا ل قىرە

دناف قان شەقەرۇكاندا گەلەك جاران ۋەك يارىان ژى دھاتنەكرن، بۇ نىمۇنە دا دستارى ب دژۋارى بادەن و بەردەن و كا دەستكى دستارى ل راستا كى راۋەستىبايا دا بىژنى تۇ دى شوى كەى و ۋەسان ئەو كىرپار چەند جاركى دىۋارەدكرنەقە، يان ھندە جاران داۋەت ژى د بەررا د كرن^{۱۱}.

ھىستىر و ئالبەندى:

ژ بەر سەختى و دژۋارىيا رىكىن چىيى و نەبوونا ترومبىلان، خەلك يىن نەچارىوو دەۋاران ب رەنگەكى گىشتى، ھەر ژ كەرا و ھەسپا و ھىستىرا ب خودانكەن، ئەوما ھەر د كەقندا خەلكىن دەقەرى پويىتە پىن داينە و رابووينە ب سەخىپىركىنا وان و سەرۋەرى وان ب ھەمى رەنگان ھاتىپەكرن، ژ جل و بەرگان و ئالغى و ئالكرىن و ... ھند.

ھەلبەت ھىستىر ژ ھەمى دەۋارىن دى ب ھىزىر بوو بۇ ھاتن و چوونى، لەوما گىرنگىبەكا پىر بۇ كاروبارىن خۇ پىن ددان و ۋەك ديار ئەف گىياندارە نازىت، چونكى تىكەلەكە ژ ماھىنى و كەرى.

كارى خودانكرنا ھىستىران (دەۋار ب گىشتى) نھا پىر ل سەر سنووران ھەنە ژبۇ قەگۇھاسىننا كەل و پەلان دناقبەرا وان سنووراندا، چونكى ھەر ھىستىرەك دىشيت ۱۰۰ كىلويان بار بىكەت و ژ بەر قىن گىرنگىن

ۋانە كچەك دگەل كورەكى، يان دو كور دگەل دو كچان و دستار ب ھەقرا بادان و سىتراننن تايبەت ب شەقەرۇكان دگۇتن، دەمى دەستكەك ۋەستىبايا د گەل دەستكەكى دى دھاتەگۇھارتن و ئەف شەقەرۇكە دىبىت بۇ چەند شەقەكان قەكىشبايا، ئەو ژى د مال سەر ۋى دەرامەنى ھەبى كا چەندە، خودانى مالى ژى ژ ئالىي خۇقە خوارننن خۇش بۇ وان بەرھەقدىكرن و فىقى ددائى و پىشتى نىقا شەقى خوارن ژى بۇ دھىنا، و ئەگەر دەستكىت شەقەرۇكىن بىرسى بىيان، ب سىترانكى داخۋازا خوارنن ژ كابانىيا مالى دكرن و ۋى ژى ل دوۋف پى چىبوون خوارن بۇ دھىنا، مال چەند يا ھەبى و حال خۇشتىرا، دەستكى دستارى ژى گەرەتر لى دھات، چونكى ھەمى مال ۋەك ئىك نەبوون، بەلكى ھەبوون د ھەزار و حالى وان پى ناغىجى و ھەبوون د حالخۇش، دىبىت د قان شەقەرۇكاندا ھندەك چىرۇك و سەرھاتى و سىتران و خەبران و مامك ژى ھاتبانە گۇتن.

ئالاقىن شەقەرۇكان،

۱- دستار، پىكھاتىپە ژ دو خەلاننن گر و گرۇقىر، رەنگى وان سەر شىنى قەبە و ئەف جۇرە بەرە ل جزىرا بۇتا پى مېشەپە كو دستارنن باش ژى دھاتنە دروستكرن، دستار ژ دو كىنا پىكدھىت، كىنا پىنى كو ل نىقا ۋى د ھاتە قەۋراندن و دارەك موكم نى دقونا دا كو ژ كىنا سەرى نە دەرگەقىت، دىسا كىنا پىنى يا نە لىف بوو و نە دھاتە بادان، بەلكى مينا بىكەكى پى راۋەستىبايا بوو و كىنا سەرى د ھاتە بادان، كىنا سەرى ژى ھەر ب قەبارى كىنا پىنى يە، نىقا ۋى ب قەبارى پەحنكا دەستى زەلامەكى د ھاتە قەۋراندن بۇ ھندى دا تىرا ساقارى ب كەنى، دىسان رەخى ۋى ژى د ھاتە قەۋراندن و دارەك ب درىژاھىيا بەۋىستەكى بىلد ۋەك دەستك موكم تىرا د قوتان.

۲- گرگ، پىنى ۋى ھەر مينا پىنى دستارى يە، لى كىنا سەرى دارەكى موكم بوو، مينا دارى توى و چنارى و گويىزى، گرگ پى تايبەتمەند بوو بۇ سىپىكرنا بىرنجى، سىتراننن شەقەرۇكان:

ئالبەندى:

پىششەبەكا كەفنا كوردەوارىيە، قى چەندى ژى شارهزايى بىن دقئىت و بىن بسپور بىت د قى كارى دا دىيژنى (ئالبەند)، دىيت بىنەمال ژى ب قى ناقى ھەبىن كو ھەر ژ قى پىششەى ھاتىنە، گرنگىيا قى كارى با د وئ چەندىدا كو ھندى دەوار ل سەر كەفەر و كاشان دچىن، دەست و پىن وان د مەھن و ئەف نالە ژ مەھىيانى د پارىزىن، قى كارى پىندقى ب چەند تىشتان ھەبە، ھەك، بزمار، نال، سومتراش، گازك، چەكووچ، زىاف (كو ل نىفا دەوارى دگرت) ، ئالبەند د كارى خۇ دا بىن پىندقى دو كەسانە دا ھارىكارىيا وى بكنە دگرتنا دەوارى دا.

قەبارىن نالان ژى نە ھەك ھەفن، ئەو ژى دەمىنتە ل سەر قەبارى پىن دەوارى، بۇ نەمۇنە بىن كەرى د بچويكن.

نەخۇشى و چارەسەرىپىن دەوارى:

ھەك ھەر زىندە ھەرەك، دەواران ژى ئىششىن خۇ ھەنە و ل دووڧ كاودانى وى سەردەمى چارەسەر دكرن، ئەف ئىششىن د بەرتىاس ژى ئەفەبوون:

- بەلك، دەوارى توشبووى د گۆتىن (يا ژ بەلكا كرتى)، تىدا گىاندار شىر دبوو و نە دچەرى، بۇ چارەسەركرنى ژى شىزىنەك ل دغا وى ددان و خوڧىن ژى د ھات و تەنا دبوو.

- كام، ئەگەر ھىستىرل دەمى چەرىنى نەشبابا چەرا خۇ داغوپىرت، د گۆتىن (كامىت وى پىت كەتىن)، بۇ چارەسەركرنى ژى دارەكى ستوور ھندى دەستبۇرى دكرنە دەقى دا، دا دەستى ھۇستاي لەق نەدابا و كىركەك ل پەحنكا دەقى وى ددان و خوڧىن ژى دەبىنان.

- دىرخوڧىن، نىشانىن قى ئىششى سىنگى وى د ھەرمەت و نەدشىيا ب چەرت، بۇ چارەسەركرنى ژى دەپەكى دارى باش گەرم دكرن و چەند چارەكان ب سىنگى وى قەدنان.

- ياخوڧىن، تىدا بەرسىنگى دەوارى د ھەرمى، بۇ

بىن دەن گەلەك چاران ناقان ژى ددانە سەر وان ھىستىران، ھەك، خەمۇ، كوندۇ، خەزال و ... ھتە. بان ھندە پەبىغان ب زمانەكى تايبەت د گەل د ئاخقىن، بۇ نەمۇنە:

وشە، واتە ھەرە د ھاژۆتىن دا.

بەرە، خۇ قەدە، ھەرە رەخەكى.

ھەستە، بىن خۇ راکە.

شۇ، ھەرە.

شۇش (وشۇش)، راوھستە.

ھەرەسان قىتپىيەكا تايبەت ژىو ئاف قەخوارنى يا ھەى.

سەرىپەركرنا دەواران، پىكھاتىيە ژ چەندىن كاران، ھەك، كورتانى، جلى، سەرهەفسارى، تەنگى، نالان، چىكرنا كورتانان،

قى كارى ھۇستايى و شارهزايىيەكا باش بىن دقئىت، د بەرى دا مووسلىيان ئەف كارە دكرن و د ھنارتە دەقەرى، بان ھندەك ژ وان مووسلىيان ھەر ل باژىرىن دەقەرى بخۇ مينا دەھۇكى ئەو كاردكرن، لى ل قان سالىن داوڧى ھندەك ژ خەلكى دەقەرى بخۇ ژى ئەو كاردكرن و نا نھا ژى ھندەك ل سەر د بەردەوامن.

چىكرنا كورتانان پىندقى ب چەند تىشتان ھەبە، ھەك، تەحتىك، تەلىس، قىرشەكى تايبەت كو ژ گىا كورتانى چىندكەن دگەل دو سى جووتەكەن شىزۇنان و ھندەك ئالاقىن دى، كورتان ژ پالىيى و بەرۇكى و سەربالىن پىكدەھىت.

جلى ھىستىرى ژى ژ كەرىتەنى و تەكنامان (تەحتىك- تاتىك) و جوھالان دەھىتە چىكرن، ب دو سى تايى و تەرتىبدان ب دروارى ھەنا د بوو جىل. تەنگ ژى ل سەر جلى دەھىتە گرىدان و ئەف تەنگە ژ رىسى دەھىتەكرن، ژ نالىن خوارى بى پانە و ل سەرى بىن زرافە. سەرهەفسار ژى د كەفەتە سەرى دەوارى و ھەفسار ژ بىن لغاقا دەوارى دكەفتە سەرهەفسارى، سەرهەفسار (۲-۳م) بىن درىژە، جھۇر ژى ھەك چانتكەكى بە، ئالقى دەوارى د كەنە تىدا و د ستوڧى وى ددان (مىنا ھافرەكى ھەلاوېستىيە)^(۱).

سەرىك، دىگەل قى كارى گەلەك جىاران تېرانە و شەرەبەفر و گولومچىكانى ژى دەيتە كرن. پىشتى ھىنگى ب خوارن و كەبىف و خۇشى قى رېئورەسىمى ب داۋى دەيتەن، ۋەك چەوان ب درىزاھىيا رىكىن ل ھانى ب خۇشى و سەما و دەنگى تەھنىگان ھاتىن و گەلەك جاران خەلكنى باژىران بۇ مەبەستەكا تايبەت، يان بۇ نەساخا دچنە گوندى بەفرا سىرۇشتى دەيتەن^{۱۱}.

گۇپال چىكرن:

گۇپال چىكرن ئىك ژوان پىشەبىيانە كول ل ناپ كوردان ھەين، دىبىت گىرنگىيا ۋى ژ جەھكى بۇ جەھكى دى يا جودا بىت و دىبىت ل ھندە جەھان ھەر پىدقۇ پى نەبىت، لى ل ھندە جەھىن دى مينا چەكەكى يە، ب تايبەت بۇ شىفانان.

گۇپال ئالاقەكى دارى يە، درىزاھىيا ۋى دۇرىن ئىك مەترە و كەفا ۋى ۱۲سىم و بەراتىيا ۋى ل دوۋف سىتوورى و زراقىيا دارى بخۇ دەيتە، دەيتە ب كارھىنان كو مروف ب دەتە بەرخۇ، ب تايبەت بۇ كەسىن دانەمەر و نەساخ و سەقەتان، يان ژى شىفان بۇ ھاژۇننا پەزى ب كاردەيتەن و ل ھندە جەھان، يان بۇ ھندە كەسان ۋەك ماقوولبىبەكى بوو، ب تايبەت دارى كىنرى كو ۋى دارى ل دەف كوردان پىرۇزىيا خۇ ژ بەر چەند ئەگەران ھەيە، ئىك ژ وان ئەۋە كو دىئىژن مار ژ بەر بىنھنا دار كىنرى د رەقىت، سەمرەراى ۋى چەندى ناپىن كىنرى بى دناف قورنانا پىرۇز ژى دا ھاتى (سىدر)، لىوما دىئىژن دارەكى ب خىر و بىرە، گۈتتەكا مەزنان ژى ل سەر دىئىژىت.

(كىنرى، سەمرەژمىرە، خىر و بىرە).

گۇپالى و گۇپال كىنرى رەنگىفەدانا خۇ دناف سىترانا فىلكلورى ژى دا گىرتىبە.

ناقى شىفانى سەمەرە گۇپالى ۋى ژ گولا زەرە
گۇپال كىنرى و سويكا باژىر ھەلپەسىر و پىرۇز بە رح
ھەلپىژىرو.

چارەسەركىنى ژى پىچەك ژى د سومىن و بەنك ژ داقەكا چىاي كو يا تايبەت چەند جارىكان تى د ھەلكنىشان و دىرن و دەيتەن.

- زىكىش (قۇلنج)، تىدا دەۋار خۇ بەردەتە نەردى و خۇ د كەتە قورمىك كو نىشانان زىكىشانى يە، بۇ چارەسەركىنى ژى گۇپالەكى كىنرى تى د ھوسىن، يان تىشتەكى شىرىن دەنان دا زىكى ۋى پى چوۋيا.

- كىتەبۇون، ئەف ئىشە گىاندارى ژ كار دىئىخىت و نەشىت ب رىقە بچىت، بۇ چارەسەركىنى ژى ھەيامەكى چ كاران پىن ناكەن ھەتا بىنھنا خۇ باش فەدەت.

كون بەفر:

جۇرە زىارەكە ل وان جەھىن بەفرىن د ھاتە ئەنجامدان، تىدا بەفرى بۇ رۇژىن پىدقۇ و گەرم، يان ل ھندە جاران ۋەك دەرمەن ھاتە ب كارھىنان و ب رىكەكا تايبەت د ھاتە ھەلگىرتن.

ل فان دەقەرىن بەفرىن جەھىن تايبەت ھەنە بەفرى تىدا ب پارىژن و ب كون بەفر دەيتە نىاسىن و دىبىت ئەۋ جەھ يان ئەۋ دەقەرا كون بەفر ژى لى، ھەر ب ۋى چەندى بېھتە ناپىكرن، بۇ نەۋونە گەلىن كون بەفرى ل گوندى ئۇرە ل دەقەرا بەرۋارى ژوۋىيا كو ۋەك نەۋونەك ژ كۈنەفران.

ئەف كۈنەفرە دكەقىتە گەلىن كۈنەفرى ل جەھكى گەلەك بەفرىن، دكەقىتە دوۋراتىيا پىر ژ دەمژمىرەكى ژ گوندى ب پىيان، كوۋراتىيا ۋى (۲۰-۲۵م) و فرەھىيا ۋى (۳-۴م) و ژ ئالىن خوارى ۋە پانتىرە، خەلكنى قى گوندى ھەتا نەھا ژى ۋەك رەۋىشت و تىنالەك د بەردەۋان ل سەر قى كارى كو دكەقىتە جەھكى بەرىالى (بەر بەنەن) و ب زىارە قى كارى دكەن.

ل بەراھىيى رۇزەكى دەست نىشاندىكەن و ل رۇزا كارى بەفر ب مەرىلان دەيتە فەبىرېن و ب جىلا ملان دەھتە داگەراندىن بۇ سەر كون بەفرى و ئەف كارە ب دەنگ و دۇر و تىلىلى دەيتە ۋەرگەراندىن بۇ ناپ كۈنەفرى و گومىل گومىل د ھەرفىنە تىدا و د ناپدا دكەقىتە

چىكرنا گۇپالان

ب ساناھى كەفا وى ھاتبا فەجھماندن و بۆ ماوى (۲۰-
 ۳۰) رۇزان بەرتاف دكرن پىشتى ھىنگى ھىكككرن
 ھەتا ئاقمرى* دبوو، لى نھا وان شىقان دكەنە د
 ئاڧا كەلاندى دا ھەتا نەرم دىن و ژ نوى فەدچەمىنن،
 پاشى د ھاڧىنە د قەفارەى دا، يان قەراسەى**
 ھەتا ھىكك دىبىت و قالىن خۇ دگرت و پىشتى (۱۵-
 ۲۰) رۇزان قەدكرن و دادتراشىن و حولى دكرن و زەبىت
 پىراددان (زەبىتكرن)^(۷).

چاندن و كاروبارىن چاندنى:

ھەلبەت ل كوردستانى ب گىشتى ب دەھان جۇرىن
 فىقى و دەرامەتان دەھنە چاندن، پارىزگەھا دھۆكى

گۇپال ژ ھەمى جۇرىن دارى دەھنە چىكرن، لى دارى
 كىنرى دەھنە ھەژمارتن ماقوولترىن دار بۇ چىكرنا
 گۇپالى.

چىكرنا وى ژى ھەلبەت ھەمى كەس نەشىن پى
 رابن، بەلكى شارەزايىن خۇ ھەنە و ب چەند ئامىر و
 ئالاقان چىدكەن، بىن پى رادبىت ژى دڧىت كەسەكى
 دەستبازارە بىت دا بىشىت باش دەرىنخىت، گۇپال
 چىكرن د چەند قۇناغاترا دەرىز دىبىت.

ل دەسپىكى دار دەھنە ھەلبىزرتن و ئەو دارى بۇ
 گۇپالى ژى دكرن دىبىزنى (شىڧكۇپال)، ئەڧ شىڧە
 دناڧبەرا سەرى پايىزى و بەرى دارپەقىنى دا د ھاتنە
 بىرىن، ل بەراھىن ئەو شىڧ دكرنە د (خوھلپەلىدا) * دا

قرش و قالى بىرنجى، ھەتا ھوپر دېوو و بىرنجى خۇ ژ قرش و قالى بەرددا و دقى دەمى دا و دگەل پىشكەتتا سەرۋىبەرى چاندنى نھا ئەف رەوشە نەمايە و ھەر تىشت ب ماكىنان دەيتەكرن.

پىشتى قۇناغا كىزەكرنن ژى ب دوماھى دەيت، ھەمى ئەو پىشتى ل سەر بىدەرى دەيت ب رىك و پىكى و شارەزابى دەيتە لىكدان كو دىئىزنى (بادەك).

د كرنا بىرنجان دا و ژ بۇ پاراستنا دەرامەتى خۇ ژ چوبىچك و فرىندان گەلەك جاران ل بەرە راوھىستىيان يان ژى ھەلامەت دناقدا د چوكلاندىن، يان ژى چەقچەقۇك ب كاردەھىنان كو دەنگ ژى دەت و فرىدە د ترساندىن، يان ھىندەكان كولە دناقدا قەددان.

ژ بەر خوشى و بەھايى بىرنجى گۇنن ژى ل سەر ھەنە، مېر بە و گۇشت و بىرنجا بخۇ^(۸).

تويتن:

تويتن كەرەستى سەرەكىي پىشەسازىيا جكارانە، ل ھىندەك وەلاتان وەك دەرامەتەكى ئابوورى دەيتە نىاسىن، جەن وى يىن رەسەن كىشۋەرى ئەمىرىكا بوو و ژ وىرى بەلاقبۋوۋىە ل سەرئاسەرى ئونىايى و ل سەدسالبا يازدەى مشەختى گەھشتىبە ئاف وەلاتىن موسلماناندا.

تويتن ل پارىزگەھا دەۋك ژى دەيتە چاندن و ھىندە دەقەران ئاف و دەتكىن خۇ بۇ چاندنا قى دەرامەتى دەئىخسىتەنە، مېنا بەرى گارەى، سەرگىن سىندىيان، شاورى، زىوا شىخ پىراموس و گەلەك جەنن دى، چاندنا تويتنن شارەزابەك و چاقدىزىبەكا ئەمام ژى بۇ دقەتن.

تويتن گەلەك تۇف ھەنە و ھەر ئۇقەكى ل دووق ئاپبەنمەندىن خۇ ئاقىن خۇ يىن ئاببەت ژى ھەنە، بۇ نىموونە:

تويتنا گارەى، بەلگ بچوبك و ب بېھنە.

گەمبۇل، بەلگى وى گەلەكى مەزەنە.

تويتنا كەرسى، بەلگ ھوپرە و ژ ھەمى جۇران خۇشتەرە بۇ كىشائى.

ژى وەك پارچەك ژ قى رەوشى ب دەھان ژ وان جۇران ب رىكىن خۇ يىن ئاببەت و ل دووق رەوشت و نىئالين خۇ دەيتە چاندن، بۇ نىموونە:

بىرنج:

وەك ديار بىرنج بەرى ۲۰۰۰ سالان ل ھىندستانى ھاتىبە دىتن و كىشۋەرى ئاسىيا دەيتە ھەژمارتن گىرگىترىن جەھ بۇ چاندنا قى دەرامەتى و ژ وىرى بەلاقبۋوۋىە و گەھشتىبە جەنن دى يىن جىھانى.

بىرنج ل پارىزگەھا دەۋك ل دەقەرىن ئاقى دەيتە چاندن و گەلەك ھەز ژ ئاقى دكەت، دىيت ئاف ب شىۋەبەكى رىك و پىك ل ھەمى پارىزگەھى نىنە، لەوما دى يىنن خوارنا خەلكى دەقەرى يىن سەرەكى ئەو تىشت بوون كو ژ گەنمى د ھاتنە چىكرن، لى بىرنجى ژى ژ بەر مفايىن خۇ وەك خوارنەكا گىرگ، ب ئاببەت ل جەژن و بىرھاتناندا جەن خۇ يىن گىرگ ھەبوو و چەندىن جۇرىن بىرنجان، مېنا رووتك اھوت و درىژا، كەسنىدەئى، شەشمەھى، خاتوونى، سۇر و ... ل دەقەرى د ھاتنە چاندن و ھىندەك ھىشتا ل سەر د بەردەوامن.

بىرنجى رىكىن خۇ يىن ئاببەت بۇ بەرھەمەھىنان قى دەرامەتى ھەنە، ھەر ژ بەرھەقكرنا ئەردى و چىكرنا كەرتكان و چاندنى و ئادەى و دروونى و سىپىكرنى و ... ھتد ھەتا دگەھىتە لىنانى.

چاندنا بىرنجى ژ ھەرى كىلى» دەست پى دكەت و پىشتى چاندنا بىرنجى رۇزانە سەرەدانا زەقىيا بىرنجى دكەن كا ئاف ل سەرە يان نە؟ چونكى دقەت ئاف ل سەر نەھىتە بىرن، پىشتى ھلددەن و بەژنى دكەت، ئادە دكەن و كەرتكا وەردگىرن ھەتا دەيتە دروونى.

قۇناغا دروونى دەيتە ھەژمارتن خۇشتىن قۇناغ كو جۇتبار بەرھەمى رەنجا دەستى خۇ دىبنت و ئەف چەندە ژى بارابتر ب زىارە و گۇننا سترانان دەيتەكرن، پاشى ل بىدەرى دەيتە خرقەكرن و دىبنتە قۇناغا كىزەكرنى، ل بەرى كىزەكرن ب گا د ھاتە كرن، لى پىشتى گا بەرەف كىمىن چووون، ئىدى ب كەران دكرن، چەند كەرەك پىگفە گىردان و د دانە سەر

سەرتىرۇك، بەنگ ئاقىنجىيە.

ھەلبەت ۋەك دىيارىۋويى توپتىن گەلەك چاقىدىرى پىن دىقت. ھەر ژ ئاقدانى و ئادەي و خەپارى و زىلكرىن، ھەتا دگەھىتە قۇناغا چىنىن كو ئەو ژى قۇناغ قۇناغ ل دوۋف ئىك و ب فى ئاۋايى دەھىتە چىنىن: ل پىتشىن: بىنسۇرك، بىك (ئەفە ژ ھەمىيان خوشترىن). پاشى: ئاقبەلگ، سەرىلگ. ل دووماھىي: كاتە اكو ئەفە ژ ھەمىيان نەخوشترە. ھەلبەت ھەر ئىك ژ قان ژى تام و بىھنا خۇ يا تايبەت يا ھەي.

د سەرىدا توپتىن ل كوردستانى ب قەلوونان دەھتە كىنشان، لى پىشتى بەرك بەيداۋويىن دناف وان بەركاندا دەھتە پىنچان و ئەو توپتىن د ناپ كىسكىن تايبەت دا دەھتە ھەلكرىن و ھەر جگاركىشەكن كىسكىن خۇ يى تايبەت ھەبوو، كو ئەو ژى ب شارەزايى دەھتە چىكرىن و ل ھىندەكان جەھى بەركان پىن جودابوو، گەلەك جازان مەردىنيا زەلامان د كىسكىن وى را يىن دىيارىۋو كا چەند پىنشىكىشى ديوانى دكەت.

ئىك ژ رىكىن دى پىن ھەلكىشانا توپتىن برمويىت (برنويىت) بوو، كو توپتىن ھوير دكرىن و ب دىقنى ھەلكىشانا و باراپتر دگەل ھىندى د بىھنژىت^{۹۱}

ئاشىر بلى، گىشتك (يا گرە، رەنگىن وى سىپى يە و ژ ئاقدى سۇرە)، گەگويى. ھەلبەت ناپ ژ دەفەرەكى بۇ ئىكا دى دەھتە گوھارتىن و ناپ و دەنگى ھىندە دەقەرا پتر ژ ھىندەكىن دى بۇ وى جۇرى ھەژىرى چوويە و ناپ و دەنگىن خۇ دناف فلكلورى دا دەنگ قەدايە و ستران پى ھاتىنە گۇتن، ۋەك ھەژىرا شىنگارى و دىركى.

ژ بەرھەمىن ھەژىران:

ل دەقەرى و ب كوردستانى ب گىشتى چەند بەرھەمەك ژ قان ھەژىران دەھىنە چىكرىن، ۋەك:

۱- كىك: ھەژىرا ھىشكرى يە.

۲- سەۋكېن ھەژىرا.

۳- مورەبا (رىجال).

۴- دناف دۇشاقنى ژى دا دەھىنەقەدان.

ئەف جۇرە خوارىن ناپىرى ھەر ئىكى ژ جۇرە ھەژىرەكى چىندكەن، بۇ نەۋنە: دىركى بۇ كىكان، سەۋك ژى ژ ئەرزەنى و پىچانپىان دەھتە چىكرىن.

ھەژىر بەرى ل دەقەرى ب قەلەمان دەھتە چاندن، لى نھا ب رىكىن پەتورمە و شىلكرىن، يان رىكىن زانستى يىن نوي دەھىنە چاندن^{۹۲}.

ھنار

ئىك ژ دەرامەتىن دى پىن گىرنگىن دەقەرى بە و ۋەك قىتقىيەك دەھتە نىاسىن، گەلەك جۇرىن ھناران ل دەقەرى ھەنە، بۇ نەۋنە:

مىسافىك، ھنارەكا شىرىنە و ل دەسپىكا ھافىنى دگەھىت، مىسافىكا دەۋكى ناپ دەنگىن خۇ ل دەقەرى ھەنە. ژ بلى ھنارىن: شىرىن، مز، دكانى* و سىپى و سۇر (ئەف ھەردو جۇرە ل پايىزى دگەھن)، شەھەربانى، رادىشۇ (يا مزە و رەنگ سۇرە)، شىۋەيى (دندك گر و سىپى و تام مزە)، مىلىسى.

چەند زاراقىن پەيوەندى ب ھناران قە ھەين:

قىغىك (دىلك - دىكلك)، ھەر كويىزەك ژ كويىزىن ھنارى.

ئىلۇقە، كۆمەكا ھنارانە، ب بىستىكىن ئىنگە دەھتە گىردان، چ بۇ جوانىن و چ بۇ ھىشكرىن و خورانى ل دەمىن نەيى و دىبىت ھەنا بەھرى ب مىن.

دار ھەژىر:

دارەكا مىفادارە، ئىكە ژ كەفتىرىن دارىن بەرگر ل رۇژھەلاتا ئاقىن و د دەپەبەرەكى مىسرى دا بەرى ۴۵۰۰ سالان ھاتىيە وىنەكرىن و ئافى وى د فورئان و تەورائىدا ھاتىيە، ئىك ژ وان دەرامەتەنە كو جۇتبارى دەقەرى پويىنە پى دكەت، دارەكا دىم و ئافى يە، بەلگ مەزىن و بەلگەۋەرىنە، دارى وى سىست و خلۇلەبە، خۇ ل بەر سىر و سەرمائىن دۇمدىرئى ناگرىت، دەسپىكا ھەيما تەباخى دەست دگەھىت ھەنا سەرمە دەھت.

ھەژىر ل دەقەرى گەلەك جۇرىن، ئەو ژى دەمىنە سەر قەبارە و رەنگى ھەژىرى، مىنا، پىناتى، تەفسىك، ھەژىرا سىپى، ۋەزىرى، قەرانى، ئەرزەنى (رەش و زەر)، پىچانى، دىركى اكىك)، پوۋبارى (شىنگارى)، رىخكى، شىنك، خەزىرەكات، مىلى، داپىرى، دويە، تىلىيانى،

دەك ھەنار، ھەر ئىبەك (دەندەكە) دىن ئاق زىكى ھەنارنى دا
 ز بەر جوانىيا وان ھەندە تىشتان، يان ئاقان ب وان دەندەكەن
 ب ئاق دىكەن و دىكەنە مېنا: (دى بېزى دەندەكە ھەنارنى
 يە) و قى پەيغۇن جەھىن خۇ دىن ئاق چىرۈكىن فلەكلۈرى
 زى دا گىرتىيە و ھەك كەقنە باۋەرى زى دىيىن دەندەكە
 ز دەندەكەن ھەنارنى يا ز بەھەشتىن ھاتى، لەوما ناھىلن چ
 دەندەكە كەقنە ئىردى و دىخۇن، يان دىيىن ھەردەندەكەكە
 ب كەقنە دىن ئاق ئاقى دا قىرتىت وى دىچە ئەسەمانان.
كەشتەكە، ئەو ھەنارە يا دەمى گەھشتىن دا دىپەقەت
 و دىيەتە دو كەن. ل ھەندە دەقەرە پەيما (پەقە) ل كەرە.
توۋۇل ھەنار، توپۇل ب سەرقە بى ھەنارنى يە، پىشتى
 خوارنا ھەنارنى وان تىفلا ھەلدەگىن و ھەشەك دىكەن،
 پاشى دەيتە كەلاتىن و بۇ خۇشكەرنە پىست و
 مەشەكەن دەيتە ب كارھىنان.

قويكە سەركىن ھەنارنى يە و دەيتە بكارھىنان بۇ
 دەرمەنان، دىكەن مازىيا شىن و فالەكىن نەغەنە تىكەل
 دىكەن و د قونن و ل مۇخلىن دىكەن و دىنامەنەكەدا د
 پارىزىن ھەك دەرمەن بۇ گەۋرى ئىشىن.
 كەلەك دەقەرە ئاق و دەنگىن خۇ ب ھەنار ل دەقەرە
 ھەبوون ھەك ئىرمەشتى، كە رەنگەھەدانا وان ھەك
 سەلۋەت بۇ جوانىيا كچان دىن ئاق سترانان دا دەنگ
 قەدايە، ھەروەسەن ھەنار ئاكرى كە ھەنارەكە تىشە،
 لەوما شەبەرمەن و ھەبەرمەن ب رىكىن تەبەت زى
 چىن دىكەن، ھەبەرمەن دەندەكەن ھەنارەنە كە ھەشەك
 دىكەن، شەبەرمەن زى مېنا پىشەسەزىمەكەن يە، ل
 دەسپەكەن دەندەكەن ھەنار دەيتە دەم و وان دەندەكەن
 د پەرقەقەنن و پاشى دىكەلەن ھەتە تىرقە دىبەت و
 شەكەرنى پىنۋەردەكەن، قىنجار چ ب خوارنەكەن دا كىن و
 چ زى ب نانى خوارن.

ل قان سەلەن دووماھىي پىر پىتە ب قى دەرمەنەتى
 دەيتەدان و كەلەك جەھىن دى زى ئاق و دەنگىيا خۇ بى
 دەرتىخەستىيە، ھەك گەندى ھەروى و چەندىن جەھىن دى،
 د بەرنى دا خەلەكەن گەندەن ب كارۋانى ئەف دەرمەنەتە د
 بىرنە دەشتى و د گەھەرتەن ب گەنەم و جەھە و پىندەقەنن
 دى و ھەتە د گەھەشتەنە دەشتى، د بۇ دەرەنگە و
 نەدەشتىيان قەگەرنەقە، لەوما د مانە ل وان گەندەن

دەروىنە:

زىن و زىارا خەلەكى باراپتە ل سەم چەندەن تۇقچىنەن
 بوۋىيە، و دان و دىكەن مېنا گەنەم و جەھە و نىسەك و
 نۆكە د چەندەن، ب تەبەت گەنەم و جەھە كە ز دەرمەنەن
 سەھەكە بوون، گەنەم د كەرنە سەقار و دانەپەركە و
 دانقوت و ھەقەران (بۇ ئارى) و جەھە زى ھەك ئالەف بۇ
 نەرنى و كەۋالى ب كاردەھىنان.

پىشتى چەندەن قان دەرمەنەن د چەندەن قۇنەغانرا
 دەرىزە دىن، دىكەنە قۇنەغا دەروىنە و ئەقە زى
 باراپتە كارەكەن زىارەيە، چ ب پارە و چ زى ھەروە و
 ھەردەقەرەكەن پالەيەن خۇ بىن زىرەك بۇ قى كىرەرنى
 ھەبوون و ھەر پالەيەن دچوۋ داسا (شالۋەكە) خۇ
 زى دىكەن خۇ دىر، سەپىدەيا رۇزا دەروىنە پالە ل بەرنى
 تىشتى سەم زەقىن كۇم دەبوون و سەرىيەلەي بۇ وان
 بەرۋەك، يان گاز قەدەكە.

ز ئالاقەن بىندەقە بۇ قى كارى، داس، شالۋەك، قەبەنە،
 چەنگەل، ھەسەن، شاخەكى دەروىنە.

دەروىنە د چەندەن قۇنەغانرا دەرىزە دەبوۋ، پىشتى دەيتە
 دەروىنە و پىشتى خۇقە دەقەت، پالەيەكە ل دوۋف
 دچوۋ و دىكەن مەلۋەكە* و مەلۋەكە زى دىكەنە گەدەش
 و بۇ وى چەندەن شىخە* دە ھەتە ب كارھىنان،
 ھەتە ھەمى ل ئەردەكە ل سەرتەك كۆمدەكەن، يان
 گەدەش گەدەش* * * * * دىكەنەنە بىندەرنى، ل قەرنە زى
 بۇ گەرنەكەن جەنەجە* * * * * دەيتە بكارھىنان، و
 پاشى دىكەنە قۇنەغا (دانەباي)، كە دانى و كەبىن ب
 مەھىيەن (شەنە) * * * * * زىكە جودا دىكەن.

ھەلەتە ئەف كارە زى مېنا ھەردە كارەكەن زىارە بىن
 پىندەقە خوارنەن و چاقەندەن يە كە خەندەن زەقىن بىن
 رادەبەت، ل بەرەھىن سەرتىشتەكە سەكە بۇ وان دەرنە
 زەقىن و ل دەمى تىشتەگەھى زى تىشت بۇ دەرنە.

ھەزرى ئامازىي يە ئەگەر دو گوند بان پتر ل سەر نىك ژىدەرى ئاقى بانە ئەف كارە ھەرسى گوندان ب ھەقرا دكرن. ھەروەسان ھىدەك ھەقەند ژى وەك برىار ھەنە كو خودانىن ملكى د پىگىر بن، بۇ نموونە ئاف ب گەر ل سەر گوندىيان دەيتە لىكفەكرن. ب تابەت ل سالىن ھىككى، بان ل وان جەين ئاقا وان نە گەلەكا زىدەيت و ل قىرە كەسەك ژ گوندىيان دەيتە دەستىشانكرن بۇ لىكفەكرن و دروستكرنا نۇبەنا ئاقدانى كو دىيىژنى (كەراخ) ¹¹³.

داقەرسەت:

خەلكى كوردستانى د كەقندا گەلەك ئالاق بۇ كورتكرنا رىكى و دەريازبوون ژ ئاف و رووباران، مينا كەلەك، گەمى، پرىن دارى، سىكولندك، بازەبەر و ... ب كارەينايەنە.

داقەرسەت نىك ژ وان رىكان، كو مرقۇف تىدا ژ ئاقان دەرياز دبوون، ب تابەت ل وان رووبارىن مينا زىنى مەزىن، بان ھەر رووبارەك و ئاستەنگەكا ئاقى، ل قىرە پالە مينا زىرە لىك خرقەدېن و كارى لىكفەدەكەن، ھىدەك داران دەين و ھىدەك كارى خوارنى دكەن و ھىدەك ژى كۇلانى دكەن و ھىدەك ژى رووپىقانى دكەن، چونكى كارەكى ئەندازەيى يە و دا دروست دەركەقىت.

ل بەراھىن چالەك ل ئاقتەنگا زەلامەكى دەيتە كۇلان و دېشترا ھىدەك ئاسنىن گران و ب سەنگ دادەيتلە د وئ چالىندا و پاشى وەرىسەكى پىلاى لى د شىدىن و باش موكوم دكەن و ب چەند گرىك و خلفەبىن فاييم گرىكەن و ب ترۇمبىلەكى وان تىلان دكىشەن كو پىشتر د دوچەقىا ستوونەكا ئاسنىن دەريازبوو و ل مىن دى يىن ئاقى ب قورمەكى دار بەرپەكا قورم ستووپىرە دكرن. پاشى وەرىسى داقەرسەت د شىدىن و جارا جار ب ترۇمبىل دكىشەن ھەتا باش رك دېن، ئىدى داقەرسەت دى يا بەرھەف بىت بۇ دەريازبوونى و دەمى شورشىن كوردستانى دا رۆلەكى باش د دەريازبوونا پىشەمەرگەي و گوندىيان كەل و پەلاندە ھەبوو ¹¹⁴.

سىتران ژى دگەل قى كىرارى دەينە گونن، باراپتر سىترانىن داوەتەنە كو ب كىش و سەروا نە، سەلىقا وان با گونجايە دگەل دروينا شالۆكى، دىت ئەگەر زەقىيا مەزەنەكى گوندى بىت، دكى يان زورنارى دگەل خۇ بىنە سەركارى و وان پتر ھاندەن كو پتر كارىكەن، بان ل دەمى بىنقەدانى مينا ئاھەنگەكى ب گىرېن.

كرىارا دروینى ھىدە بىروباومىن كەقن ژى ھەنە كو كارتىكرنا خۇ ل سەر وئ كىرارى دكەن، بۇ نموونە ئابىت ئەف كىرارە ل رۇژىن سى شەمبى و چارشەمبى بەينە ئەنجامدان كو ئەو رۇژ د بى ئىفلەحن و ھەتا دەمەكى نىزىك بالاق ژى ل وان ھەردو رۇژان نەدھاتەكرن ¹¹⁵.

چىكرنا جۇيان:

كارى چىكرنا جۇكان نىكە ژ كارىن زىارە و پەبوەندى ب چاندنى قە ھەي، ئەوما ھەر سال جارەكى ل دەستپىكا بەزى خەلكى گوندان ب وئ چەندى رادىن و جوونى خۇ ژ ناخى و كەقزى و بەلگا و رھا و قەرەمى و ھەر تىشتەكى تىدا پافر دكەن و رادەن دا ئاف خۇش بچىت و ب ساناھى ب گەھىنە ئاف باغ و بىستانان دا و ھەرە نەچىت.

ل بەراھىن رۇزەك دەيتە دەستىشانكرن، ل وئ رۇژى سىپىدى زوى ھەر نىك دى كەل و پەل و ئالاقىن خۇ بىن قى كارى كو بىك ھائىنە ژ مەرىل (مەرىر)، ئەقن لىھازە (لھازە)، مرچ، شالۆك، داس، ھىسان، كارتىك ژ مال ھىت و فراقىنا خۇ ژى كەتە د چانتكى دا و قەستا جەئ كارى كەت.

پىشترى پالە ل ھەف قەدجەمىن، كار ل سەر وان دەيتە لىكفەكرن. ھىدەك دروینى دكەن و ھىدەك رادەن و ھىدەك ژى خوارنى بۇ پالەيان بەرھەقدكەن و ھەر نىك ل جەئ خۇ دەست ب كارى خۇ دكەت و سىترانان بدەنە بەرىك و د بەررا داوەتان دكەن، بان ل ھىدە جاران پالە ژ ئالىن سەرىالەيانقە د ھاتنە زوخاندن و ب وئ چەندى كارى وان ب رەوشتىر و خۇشتىر لى د ھات ھەتا جوو باش راددان و پافر دكەن.

شئانى:

شئانى ئىك ز پىشەيىن گەلەك كەقنە د ناف ژيانا
 مرۇقايەتيدا و دەھتە ھژمارتن پىشەيا ئىكىن پىشتى
 نىچىرى، ژ بۇ قەكۇلىنا ژىن و ژيارا مللەتان ژى زانايىن
 ئەنرۇپۇلۇژى بەھايەكىن مەزن دەنە قى پىشەى.
 كوردان ژى ھەر ز كەقنە پويتهكىن گەلەك مەزن
 يىن دايە قى پىشەى و چ كوند نىنن ئەگەرب سەدان
 پەز تىدا نەبن، ب نايەت ل دەمىن بەرى كو ژيارا وان
 يا سەرەكى ل سەر پەزى بوو، بۇ قى چەندى ژى وان
 ل دووق زانين و شارەزاييا خۇ ھندەك كار كرىنە، دا
 كارى وان سىكتىر لىن بىت و ھەمى كارىن وان ژ بىرى و
 چىكرنا مەشكان و دەستنىشانكرنا سەرەشئانى و
 سەرۋەركنا دەمىن چەروانى و بىنھنقەدانا وان بەھىنە
 رىنكخىستن.

سەرە شئان:

كەسەكىن خودان سەرىۋر و شارەزايە د كارى شئانىن
 دا و دورھى ھەمى مالان دىياسىت، يىن خودان بىريارە

و ئاخفتنا خۇ د دەستنىشانكرنا جەن چەرا پەزى
 دا ھەيە، ھەرۋەسان د ئاراستەكرن و شىرەتكرنا
 بىرى و شئاناندا و د عىكرنا پەزى دا، ھەر بىرى و
 شئانەكىن پىگىرى ب ئاخفتنا وى نەكرنا ژ ئالىن
 وى قە د ھاتە سزادان، ھەزى نامازى يە سەرەشئان
 ل دەستپىنكا بەھارى ھەتا ئىك قەگرتنا پەزى ھاتە
 دەستنىشانكرن.

كارى بىرى:

بىر كارەكى ب كۇم و رىنكخىستىيە، مەبەست ژى
 دۇتتا پەزى يە، ئەف كارە ل سىپىدى و ئىقاران دەھتە
 كرىن. سەرەشئان بۇ خۇ بەرەكى ۋەك كورسى خۇ
 ددانىتە سەرى بىرى و بىرى خۇ دكەنە دو رىز، بياقنى
 دناقبەرا ھەردو رىزاندا (۱،۵-۱م)انە، ئەو رىزىوون ژى ل
 دووق بۇشبوونا پەزى وانە، چەند بۇشتر بىت دى ل
 پىشتر بىت و ل ھندەك دەقەران بەروفاژى يە، واتە يى
 كىمتر ل پىشە و گەلەك جاران ھەتا نۇبەتا وان د
 ھات تەشى د رىستن.

دوتتا پەزى ژلاين بىريان

چوونا بىرئى

بىرىيان ل سېندى زوى كارىن خۇ دكرن، چاقىن خۇ كىلدادان و بسكىن خۇ شه دكرن و باددان، پارزىنكىن خۇ هەلدگرتن و ب كەنى و ترانه بەرئ خۇ ددانه جهن بىرئ و ب رنقه گەلەكان تەشى د رىستن، د چوونا قان بىرئاندا گەلەك جارن قەول و ژقان دناقبەرا ئەقىنداران دا دھاتنه دەستنىشانكرن و ل ھندە جارن پەيوەندىن نوى د ناقبەرا ھندەكىن دى دا پەيدا دبوون و رەنگقەدانا قى چەندى د گەلەك سترانىن فلكلۇرى دا يا ديارە، دەمى شقان ب گرنژىن قە بەر ب بىرىيان قە دھات، بىرىيان ژى مەنجەلۇكىن (زەركىن) خۇ تژى ئاف د كرن و ب سەرئ شقانى دا دكرن، يان شقان د گرتن و دكرنە د ئاقى دا، پىشتى بىركرنا دانى سېندى ھەمىيان، پىنگقە مېندەكىن خۇ قەدكرن و پىنگقە فراقىن د خوارن.

پىشتى بىركرنا دانى ئىقارى ژى ئاشبىركىت خۇ د ھەلگرتن و ب ستران و كەنى و ترانه قە بەر ب گوندى زقرىن، دو بىرىيان د گۆتن و دووان لى قەدگىران.

مەشك و چىكرنا مەشكى

مەشك مېنا كارخانا رىچالى يە دناف مالدا، ژ پىستى پەزى دھىتە چىكرن، پىكھاتىيە ژ بەن و وەرىسنىت لۆلەبان و سى پىكىن، چىكرنا مەشكى ژى كارەكى ب ساناهى نىنە، بەلكى شارەزايى و بىنھن فرەھىيەكا زىندە پى دقنىت، چىكرنا وئى ھەر ژ دەستپىكى ھەنا دووماھىن د چەند قۇناغانرا دەرىياز دىت و ھەر قۇناغەك دەمەكى د كىشىت و پىندقى ب چەند كەرەستەيان ھەيە، كو چىكەرى وئى ژ دەوروبەرىن خۇ پەيدا دكەت، وەك تويقىلى ھناران و سۇركى (پھا كاوبىرئ، بنا خورنىفك پىنقە دھىن) و دوكىلا تەنوبىرئ يان كوچكى، مەشكى ماستى دكەنى و ب حىلا ملا و ب بىنھن فرەھىيەكا زىندە مەشكى دكىن و سترانان د بەررا ب سەلىقەبەكا گونجاي د بىژن، سترانىن وان ژى دھىنە ھژمارتن ژ سترانىن كارى، ئاقھەرۇكا وان ل سەر بىرئ و مەشكى و پوونى و جھىن چەرا پەزى و پەسنىن شقان و مەشكىكىيانە، مەشك ژى ھىدى ھىدى ماستى خۇ دكەتە دەو و نىقىشك.

مەشك

ھىندەك بىروباوھەرىن كەن ل دۆر

پەزى و مەشكى و بېرى:

- ل دەستېنكا بىرگىنا ئىكىن ژ سالى ھىكەك ددانانە د نىقا بېرى دا، ژ بۇ دوبرئىخستنا پەزى ژ چاقىكرنى و ب شىركەفتنا وى، ئەو ھىك د بن پىت پەزى قە ھاتبا شكاندن و ئەگەر نە شكەستبايە، سەرەشقانى ب عىجزى قە د شكاند.

- دەمى پەز دەھتە بەران، بان بىز دەھتە نېرى، كچكەكا بچويك ل بەرانى، يان ل نېرى سوپاردكرن دا بەرى پەزى وان بىن مىن بىت.

- ل دەمى بىرگىرنى نابىت كەس د ئاڧ پەزى را ژ قى مىلى چووبا مىلى دى، ب ھىزرا وان دى شىرى لايەكى بۇ ئالىن دى چىت.

- ھەستىكىن مازى دگەل مۇركان دكرنە رىستك و ب مەشكى قە دكرن دا مەشكا وان ب روون ب كەڧىت و گەلەك نىڧشك ل سەر مەشكى بىتتە گىرتن.

- لۆلەبىت مەشكى ھەردەم ژ دارەكا ب بەر، نە يا خرىش چىدكرن، دا كو مەشكا وان يا ب بەر بىت و گەلەك روون ل سەر بىتتە گىرتن.

شۇلى و دناڧبەرانرا و ب برىارا سەرىالەى شۇلكەران بىھنا خۇ قەددان و دبەرا داس د ھوسىن و رۇن دكرن و جكارە دكىشان و ھىندە جازان فىقى دخوارن و پىشتى بىھن قەدانى چارەكادى دەست ب كارى دكرنەقە.

قۇئاڧىن برىنا چولى:

پىشتى برىنا جارا ئىكىن، ھەر سالى چولى ئاڧەك بۇ ھەبە.

ساللا ئىكىن دىبىژنى: كورۇپە.

ساللا دووى دىبىژنى: نەرمە (يان ل ھىندە جھان مراتە).

ساللا سىن دىبىژنى: سىن داس.

ئەگەر ل ساللا سىن چولى بىن كىنم بىت ناھىتە بىن، لىن ئەگەر سالىبورتى بىت، ئانكو سالەكا دى ب سەرڧە بچىت باشترە و ئەو ژى دەمىتتە ل سەر زاخا عەردى و ئەگەر بىن بەرھەڧ بىت دىبىژنى (ھاتقە)، دىسان ھىدى چولى ب پاش كەڧىت بەرھەڧ پايىزى بۇ خودانى تەرش و كەوالى باشترە، ئەورا ژ زاردەقنى پەزى باب و باپىران يا گوتى، (خۇزى خودانى من بىن تاوى يا، دا چولىن مىنى پايىزى يا).

ئزاندىنا چولى:

چولى ب سىن رەنگان دەھىتتە نژىن كو وى ژى شارەزايى بىن دڧىت:

۱- سەردارك (گوھدارك): ئەو جوپنە يا ل سەر دارى دەھىتتە نژىن.

۲- باسك: ئەو ل پىشت دارەكى چولى دەھىتتە نژىن و دڧىت پىچەكىن يا بەرىال بىت.

۳- دى (دېھ- دەھ): ئەو چولى يە بىن ل سەر عەردى ب ئاوابەكىن خر دەھىتتە نژىن و گىا و ھەلز پىتر ب قى رەنگى دەھىتتە نژىن.

جوپىن چولى:

ئەو ژى سىن جوپىن ب قى رەنگى:

۱- چولىن دىندارى، دارەكا ب خەملە و دارى وى بىن نەرمە و دارەكى كىمە، ئەڧ جۆرە بۇ پەزى ژ ھەمبان خۇشترە، چونكى بەلكىن وى د حولى و زراف و درىژ

چولىبىر:

جۆرە زىارەبەكە، پەبوھىدى يا ب پەزى قە ھەى وەك ئالف، يان ژى بۇ سەرگىرتنا بانان دەھىتتە بكارھىنان، ئەڧ زىارەبە بەرھەڧ پايىزى سەرى ھەبىقا ئىلۇتن دەھىتتە ئەنجامدان، خودانى چولىبىر دى چەند كەسان بۇ وى مەبەستىن بەرھەڧكەت و سىپىدەھىيا رۇژا دەستىنىشانكرى پىشتى دگەھنە جھى شۇلى ل وپرى دى شۇل ھىتە لىنكەكرن د ئاڧبەرا تەخەكەران و قەكىشان و كەسىن د نژىن، د ھەر گونەكى دا ھىندەك كەس ھەبوون ئاڧ و دەنگىن وان چووبوو وەك داسېر و تەخەكەر و قەكىشك و كەسىن دىنژىن.. ئەڧە د ئاڧ گوندىباندا د ئاشكەرا بوون، چولىبىرىن پەرگالىن خۇ بىن تابەت ھەبوون، وەك: داس، ھەسان، شاخك و دو گوھى.

ل دەسپىكىن شۇلكەران كارى خۇ ھەتا ئىشنتە گەھى دكرن و وى دەمى تىشت بۇ وان ژ مال دەھتە سەر

و بىن تۇزىن و ل جھىن نزار شىن دىن.

۲- چولىن مازى: ئەقە ل رىزا دووى دەيت، بەلگىن وى پان و گروفرىن، باراپتر بو سەرى گوهداركى، يان زى سەرى باسكى دەيتە ھىلان، ئەق چولى بە سىن بەرىن سەرىكى دەيت، بەرپوماسك، مازى، گوليل (گورنل)، زىلى ھىندە جاران بىكوانە» زى پىنقە دەيت.

۳- چولىن بەرپوى: ئەق جوړە بىن نەخۇشە، بەلگىن وى بىن زقرە و دارى وى بىن رەقە و نە گەلەكى ب خەملە و بەرپوى پىنقە دەيت.

يارى و رەوشتىن ب چولى قە گىرداى

زىو پىنقەدانى و دا شۇلكەر ھەست ب بىزارى و ھەستىان نەكەت ھەر كارەكى پىنقى ب سوحبەت و يارى و سىترانا چەند رەوشتىن تايبەت دناق قى كارى دا ھەبوون ۋەك:

- ۱- كت و جۇتانى، بارىكە ب مازىيان دەتەكەن.
- ۲- ھەقراكى: ھەردەم ھەقراكى دناقبەرا داسېرى و تەخەكەرى دا دەتەكەن، دا ھەر ئىك ز وان زىرەكى و قەرىزا كارى خۇ دياركەت كا چەند بىن زىرەكە، بو نموونە ئەگەر تەخەكەر ب داسېرى را گەھىشتىبا دا تەخەكا چولى دانىتە سەر پىشتا داسېرى و رامان ز قى كىرارى ئەو بوو ئانكو ئەز شىامە تە، يان زى دا بەرى وى چىتە بىن دارەكى دا بىزىن وەرە قى دارى بېرە. رامانا قى چەندى زى ئەو بوو كو دقنىت داسېر فەرمانا تەخەكەرى ب جە بىنت چونكى شىا وى.
- ۳- ئەگەر داس ز دەستى داسېرى كەفتبا، تەخەكەر دا خۇ گەھىنتە داسى و دا ھەلگىرەت و دا بىزىتە داسېرى ۋەرە خوارى شۇلى تە نە چولبېرىنە، ئەو دا چىتە سەر دارى و دا داسېرى ھىنتە خوارى.
- ۴- گەلەك جاران ئەگەر سەر پالەى دىتبا كار زىر داسېرەكى، يان تەخەكەرىكى ناچىت گازى دكرى كا داسا تە؟ كا تەخا تە؟ كانى دەنگى داسا تە ناھىت و... ھتە.

شىپەرە

جھەكى دەستىشانكرىيە و سنوورەكى بەرفرەھە، بو وى جھى دەيتە گوتن بىن مشتىبا پەزى لى دكەن، چ ھەلز بىت يان گىبا يان زى چولى. دناق ھەر

شىپەرەكا چولى دا جھى سەردارىكى، يان گوهداركى، يان زى جھى نژىنى بى دياربوو، چونكى دزانىن ھەر شىپەرەكى دى چەند گوهدارك يان سەردارك كەقنى، زىر ھندى دناقبەرا چەندەكى دا دا جھەكى ل نىقەكى دەستىشانكەن دا ز ھەمى رەخا چولى ب ساناھى كىتسابانە وىزى.

ھەزى نامازى بە ئەق كارە زى نھا بەرەف كىمىن قەچوويە و زىنگەھ زى ھند رىكى نادەت ئەق كارە بەرەللاى بھىتەكەن و ئەق ديارە يا كەقنە و ل بەرى دەمى دارىستانى دار و بار سەخىزەكەن، يان چولبېران تايەكى جوان دەھلانە ب گوپا دارى قە دگوتنى (تايى مەلكى) و ھەتا نھا زى ئەق رەوشتە مايە دناق رەوشتىن چولبېراند.

خویدانا پەزى:

ئىكە ز پىنقىن خودانكەن و سەخىزەكەن پەزى، ۋەك شازەبىن قى كارى د بىزىن زىو ھندى بە دا پەز گۇشتى خۇ بى بگرت و سىست و خاف نەبەت، كارى خویدانى ۋەك زى و رەسمەكى خودانكەن تەرش و كەوالى ھەر ز كەقندا سەروبەرەكى تايبەت ھەبە و ل ھەمى دەقەرىن كوردستانى ۋەكەھف دەيتەكەن، خویدانىن پەزى مەرجىن خۇ بىن تايبەت ھەنە و ل بەرى ھەر تىشتى دقنىت جھەكى تايبەت ب وى چەندى قە ھەبىت كو دىزىنى (خوپىزى)، ئەو زى چەند بەر و فەرشەكەن پان و مەزىن و خوئى ل سەر دەپتە بەلاقەكەن و پىشتى وى د خوت ، چ فەرشىن خوئى ل سەر نەما جارەكادى دىزىتە سەر... ھۇسا ھەتا قەدەرا خوئى با دەستىشانكەرى دەنە پەزى خۇ.

دناق پەزى دا ل سىن چوار جھان دوىكىل ز ناق پەزى بلند بوو ز بەر ئەو پەزىن ۋەك پەرسىقى لى دوىكىل بچىتە د دفنا وان دا و (دەپىن، ئانكو بكوخن) دا بىھنا وان فرەه بىت و بىشېن خوئى بخون.

ھىندەك كەوال ب داران قە دەتەنە گىردان دا ئەو پەزىن شىرىن وان خراب دبوون دگەل ئەقنى دى نەخون دا ئىشتا وان نەقەگىت.

دېيىت و د ھىجىن و ژ نوى ددەنى، يان ژى چلوى و گىيىي نىفخوي لى د كەن و ژنوى ددەنى. دېيىت ھىندەك كەسىن دى كايى و جەھى ژى بۇ زۇستانى بەرھەف د كەن و ب تايىبەت ل دەشتى^{۱۱۱}.

زۇزان:

چوونا زۇزانان پارچەكا ھەرى گىرنگا بىنەرەتى و كەفنا ژانان كوردەوارىي يە، ب تايىبەت دناف كۆچەرەن دا و ل قىرە ژن و زەلام مل ددەن ھەف و كارىن خۇ يىن رۇژانە ب شىۋەيەكى رىكخىستى ب رىئە دىن.

زۇزان دەقەرەكا جوانە، ھەمى مېرگ و چىمەن و كەقىيىن بەفرى نە، جەھەكى خەملاندى يە ب گل و گىيىن مينا گوپىنى و تەفرى و چەند گىيىن دى، ل ھافىنان يا ھويىنە و ل زۇستانان ژى گەلەكا سارە و جەھەكى پەوال و پويىتە، جەھى وى ۋەك د ژىندەرىن دىرۋىكى دا ھاتى دەقەرەكا چىيىي يە، دكەقىتە دناقبەرا چىيىن نارارات و خەلاتى و ئازىبايجانى و ئامەد و مووسلىن دا، ئىبنولئەسىر دىژىت دەقەرەكا بەرفەرەھە ژ رۇژەھلاتى دىجلە ل جزىرا بۇتا دەست پى دكەت، ھەتا دكەھىتە سىنوروى خەلاتى و ل ئازىبايجان ب داۋھى دەھىت و نھا ۋەك ئاقەكى جوگرافىي دەستىشانكىرى يە، ژ ئالىي ژوورىي بۇتان ژ دەشتا مىران و ھەرە كولى دەست پى دكەت، ھەتا گۇلا وانى و دەقەرا ھەكارىيا.

ھىندەك زۇزان ھەنە نىف و دەنگىن خۇ دەرىنخىستىنە، ژ وانان، فەرەشىنىن، كىلەشىنى، مەيدان زەنگلى، ھەرە كولى مىرا، مەيدان بەلەكى، بەرچەلان، كانى سىپى، گەرا بەرانا، مەيدانا كولى يا چارچەلى ھەركىيا، زۇزانىت فەندىلى، سەرى مەتىنى، ئەنىنا سىندىيا، دەرايى، كىكەلا، مىرگىت سۇتى، ئاقا گوپىزى، دىف ئاقى... ھىت.

كۆچەرەن ل بەرى سىنور دناقبەرا عىراق و تركىا بىنە دانان ۋەك رنورەسمەكى بەرچاف ل پايىزان د ھاتنە سەركۇزان (گەرميانان) و ل داۋىيا گولانى كۇ وى دەمى بەلەك و كەقىيىن بەفرى ھىدى ھىدى د ھەلىيىن فەستا زۇزانان دكىن دا بەرى خۇ ب جوانترىن شىۋە ل جەھىن شىن و ئىرچەر و ھويىن ب خودانكەن، لى

ھىندە جاران ئەگەر خوي زىدەكرىا دانا سەر دارەكى بۇ جارىن بىت.

ئەگەر ئىشەگا فەكر مينا خورىكان بەز فەگرتىا. خودانىن بەزى نەچار دىوون بەزى خۇ جودا خوي بەن دا ئىش دناف بەزى وى دا بەرھەلاف نەبىت^{۱۱۱}.

ئالفكرنا بەزى ل زۇستانى:

ھەلبەت دقېت ل ھەر چوار ۋەرزىن سالى سالى بەز بەھىتە چافدان و ژ بەر ل زۇستانى گەلەك جاران ژ بەر سەقاي نە دىشىيان بەزى دەرىنخىن، لەوما فەرە خودان كارى خۇ بۇ رۇژەكا ھۇ تەنگا ف بكەت، دا نە مېننە مەحتل و بەزى وى ژ دەستى نە دەركەقىت.

ۋەك ديار ل كوردستانى دو سەقا بۇ بەزى ھەنە، سەقايەكى كۇ د شىن بەزى دەرىنخىن، ئەو ژى باراپتر ھافىن ۋ بەارن و سەقايى نەخۇش، كۇ زۇستانە و گەلەك ژ پايىزى، ژ بۇ خۇ بەرھەفكرتى بۇ قى سەقايى نەخۇش ژى چەند كرىار د كرىن دا ب سىلامەتى ژى دەرياز بىت و دېيىت جىاۋازى د ناقبەرا ئالفكرنا دەشتىن و چىا ھەبىت، لى ھەر چەوان بىت دقېت يىن بەرھەف بىت.

خودانىن بەزى ل داۋىيا بەھارى دەمى گىا دەست پىن دكەت د بەھىت، گىيىن ۋەك ھەلىزى و كىقارنى و كەركولى دكەنە روىسى و تەخە و د كەنە باسك، يان د ھىلن ھەتا ھىشك دېيىت، دىسان چلوى ژى ل پايىزان د بىن و گوپىنى د كىشىن و بەرۋىيان كۆمدكەن و ئەقە ھەمى بەرھەفكرتن بۇ ۋەرزى دژوار و ئەقە ژى د مېننە ل سەر شىيان و ھەزمارا بەزى وى ھەمى.

دەمى دېيىتە زۇستان، ئەگەر دۇنيا خۇشى بىت، ھىندە ئالفى بەرى بەردانى د دەنى ياشى بەردەنە چىاي و ل ئىقارنى بەرى رۇژاناقا جەرەكادى د زۇرىنەقە و دىسان ئالفەكى دەنى، قىنچار چ چلوى بىت يان ژى رىسىيىن گىيىن بەھارى بىن و ئەف چەندە ژى دەمىنە ل سەر وى شارەزايىا خودانىن وان بۇ خۇ پەيداكرىن و د زانن دى چ ئالف دەنى، بۇ نەموونە گوپىنى و بەرۋى ل پلەييا ئىكىن دەھىت، ل دووقدا ھەلز و گىيىن دى و چلوى ژى ل پلەييا داۋىي دەھىت و ھەر ئىكى ب رىكەكا تايىبەت دەنى، بۇ نەموونە گوپىنى دكەنە د ئاقى دا ھەتا نەرم

سىپىياتىي ۋەك ژاژى و پەنپىرى ژى زۇم، چۈنكى ژىندەرى وان ھەر زۇم بوون.

بۇ چوونا زۇزانان ژى سىستەمەك ھەبوو ل سەرب رىقە دچوون، جارا ئىكىن پىشپار دېرن و تەرش و كەوال د كىرنە ئاقىك و بەرخ بەرمەك دكىرن و چەندەكان دادانە پىشپىيا خۇ و دىكەكا دەستىشانكىرى را دېرن و ل ھاننى ژى ھەر ل سەرب سىستەمەكى د ژقېرن، دەمى دچوونە زۇزانان د ناف گەلەك ئويجاخانرا دچوون و وان باج دادانە وان ئويجاخان بەرامبەر وى چەندى كو كەس زۇرىى ل وان بگەت و پاراستنا وان ب ستوىى خۇشە دگىرن.

ل فان زۇزانان مينا بازارەكى قەكرى ژى لى ھەبوو، بازارگانان قەستا زۇزانان دكىرن و بەرگالى خۇ لى د گوھارتىن ب روبىن و ژاژى و پەنپىر، ھەروەسان بازارگانىن كىرن و قىرۇتتا پەزى د چوونە وىرى و كاشر و كەوال و بەران و ھرى د كىرن.

پەزى زۇزانان و ھەسپىن وان ناف و دەنگىن خۇ د كەقندا دەرنىخستىنە، پەزى وان قەرقاش و كۈلەسۈرە، ھەسپ و ماھىنىن وان ژى كەپلىن رەسەن، بچوپك و مەزىنىن كۈچەران قىرى سوبارىى دبوون و ژىنىن وان ژى ل چوون و ھاننان سوبارى ماھىنان د بوون و كارىن زەلامان دكىرن.

ل ھندەك دەقەران زۇزان دەستىن ئاغايان، يان مىران دا بوون، كۈچەران ژ وان د كىرن بەرامبەرى پەزى يان روىنى، لى ھندەكىن دى زۇزانىن وان د خۇسەرىبوون و ملكى وان بخۇ بوو.

ژ بەر جەھەكىن سىرۇشتى بوو، لەوما رىچالى قى دەقەرى ژى تاما خۇ يا سىرۇشتى و يا تايەت ھەبوو، چەراندا پەزى ل زۇزانان ل سەرب چەند قۇناغان د ھاتە پىشكىرن، ژ سىپىدى زوى ھەتا تىشتەگەھى د گۈننى تىشتەگەھى، ژ پىشتى نىقۇرۇ ھەتا بەرپەرى ئىقارى دگۈننى پالىن، ژ ئىقارى پىندە شىقۇخەر بوو، پىشتى نىقۇ شەف د ۋەرگەرىيا و پەز دەردىنخستىنە چەرى دگۈننى شەفىن.

رەشمال، يان كوون (كوون)، ژ مووى بزانان دەيتە چىكىرن، تا تا دەيتەكىرن و فان تاپا ھەمىيان دەنە بەرىك و ستوونان دادانە بن، فرەھى و مەزىنيا رەشمالان

پىشتى ساللا ۱۹۲۴ ئىندى كۈچەرنىن ئەرتووشى، ھند ھاتنە خواری و ھند ژى مانە ل ئالىى دى بىن سىنوورى، لى ھندى ھەركى بوون ئەو ژى د ھەمان سال دا ژ وان زۇزانان ھاتنە داېرىن، لى ل جەھى وى چەندى قەستا زۇزانىن شىنۇ ل رۇژھەلاتى كوردستانى كىرن، ل بىنەرى شىخا و ملەزەر و كانى خاسك و سىتوژە و گادەرا و ساۋەرا بىزا كۇرى ... ھتە، ئەف چەندە ھەتا ساللا ۱۹۷۵ ئى بىن بەردەوام بوو، پىشتى كاودانى سىياسى ھاتىبە گوھارتىن، ئىندى ئەو چەند ژى نەما، لى پىشتى سەھلادانا ساللا ۱۹۹۱ ئى جارەكادى دەست دانە وى كارى قە.

كۈچەران قۇناغا داۋىن ل سەرى خىزىرانى د گەھاندە فان زۇزانان و ھەتا چىرىيا پىشپىن ل وىرى خۇ جەھ دبوون، دەمى دگەھىشتنە وى جەھى ھەر چەند مالەكان دادانە جەھەكى و رەشمال و كەپرىن خۇ دروست دكىرن و دگۈننە وى جەھى زۇم و ھەر ئويجاخەكى زۇم و زۇزانىن خۇ ھەبوون و ھەر زۇمەكى سەروەر ئاغايىن خۇ ھەبوو و ئەو ژى بىن كىردى ئاغايىن كىشتى بوو.

ئەقۇرۇ پىشتى كاودانى سىياسى و ئابوورى و جفاكى ھاتىبە گوھارتىن، ئەف رى و رەسەمە ژى دگەل ھاتىبە گوھارتىن و ئەگەر ل بەرى ئەو پەز ۋەك كەرىن پەزى د چوون، ئەقۇرۇ ب ترومبىلان دچن و ژىن و ژىارا وان ل وان زۇزانان ژى ھاتىبە گوھارتىن.

ل وان زۇزانان ئىندى ھەر كەسەك ب كارى خۇ رادىيت و ھەمى مژوولى پەزى و خودانكرنا وى نە و ژىكان ژى كارى خۇ بىن رۇژانە ژ مەشك كىبانى و نان پانتى دكىرن و رەقىپىن ھەسپ و ماھىن ژى ل وان بەرك و بەتەنان و ل بەر وان كەقىپىن بەقۇرى د چەرن و ئەفە ھالى وانە ھەتا د زقرنە سەركۇزان قە^{۱۷۷}.

زۇم:

زۇم ۋەك پەيغەكە فەرھەنگى واتە كۇمەكا رەشمال و كەپرىن مل داينە ھەف و ل جەھەكى دەستىشانكىرى و باراپتر ئەف زۇمە ژ ئالىى مرقۇكانىي و خىزمانىي و بىنەمالىي دگەھنە ئىك، چەوان ل زۇزانان ھەبوون و ھەسان ل دەشتىن ژى ھەبوون، ل گەلەك جەھان دىبىژنە

ئى د بەرا دگۈتن دا ھەست ب كەرخىن و ۋەستىيانى ئەكەن و سترانىن بەر قى كارى را دەھانە گۈتن ھەر سترانىن گۇفەندانن. كۇلان ل سەر چەند جويىنەكان ھاتبوو پشككىن. ۋەك:

جۇتكانى، كارى كۇلانى يە، ب ئاۋايەكى كو دو كەس ب ھەقرا و ۋەك ھەقركمانىيەك بى رادىن، پىنگفە مەرىن خۇ ل ئاخى دەن و كا كى پترىن ژ خۇ رازى يە؟ ھەلبەت بى د خۇرا نەبىت ناكەت.

سەرمەرك، سى چوار جاران ل دوۋف ئىك دى مەرا خۇ ل ئاخى دەت، بىنى بىن خۇ ل مەتركى بەدەت. سىتكانى، مينا جۇتكانى يە، لىن ل قىرە سى كەس ب گەرمى بىن خۇ ل مەرى دەن.

ھەلبەت پالى نە زىرەك و سىست و خاف و نەشىابا بەرۇكى خۇ بەت گەلەك جاران دبوو پىترانكى پالىن دى و ھەر ئىكى ژ ئالىن خۇفە ناخ د ھافىتنىن. پالە ل گۇر جەھى خۇ ناف لى دەھتە كىن، ۋەك: پالە، ھەر كەسەكى كۇلان دكر بى دەھتە ب ناككىن و د گۇتنى پالە.

ناقپالە، ئەو پالەبوون بىن دكەتنە نىقەكى و گرانىيا كارى كۇلانى دكەتە سەر ملېن وان. لەوما د كەفن گۇتىنە (سەبە، ناقپالە نەبە). پدالە، ئەو پالە بوو بىن د كەفتە بىنى، ۋى ئى دگەل سەرىالى پالە دەھان و دېرن. سەرىپالە، سەركىشىنى ھەمى پالەبىن كۇلانى بوو، ۋى بەرۇكى كارى قەدىرى و كەسنى بىنى ۋى مافى بىنھەمدانى نەبوو.

مەھەتتىن:

خەلكن دەقەرى ھەر دكەفتىدا پويىتە داينە رەزان و بوويە پارچەك ژ ژيانا وان، ۋەك ديار رەز و جۇرىن تىرى مئشە ل دەقەرى ھەنە، ب تايبەت ل وان جەھىن دىم و كېم ئافى و جەھىن نزار و بەتەنان.

رەز پارچەكا نەردى يە، دەھتە كۇلان و قەۋزارتن ژ بەرا و گل و گيا و تىركىن مېوا لى دەھتە چاندن، پترىيا مېۋىن لى دەھتە چاندن زەرك و رەش مېۋە، ژ بلى

ب ھەزمارا سىتوونان دەھتە ناككىن، بۇ نەموونە دى بىژن رەشمالەكى چارە سىتوونى.

كۇچەران ل بەرى ب تىنى پەزى سىپى رادگىرن و تىكدا قەرەقاش و كۇلەسۇر بوو، زوى ب زوى تىكەلى بزان نەدكىن، لىن ل فان داۋىيان بىن و چىل ئى دانە دگەل پەزى خۇ و پىشى ل دەشتىن ئاكنجى بوۋىن، دەست دانە خودانكرنا پەزى عەرەبى و پەزى ھەمدانى و جۇرىن دى ئى، دىسان مېشىن ھىگمىنى ئى ل وان رۇزانان ب خوداندكەن.

دەقەرا بەھدىنان ئى رۇزانى خۇ ھەنە و ب تايبەت ل چىيالى مەتىنا كو چەندىن رۇزان لى ھەنە، مينا خرابە، نەھجەرا، سەرىپرا (گوندى زىوا شىخ پىراموېس)، كانى بۇتكى، ناقىلا، كانى نىفشكى، سەردەريا و گەلەككىن دى.

دقان رۇزانان ئى دا كار ھەمى بى رىكخسىنىيە، ژ تىنشتەكىن و بىركىن و پالىنكىن و شىبمخۇركىن و شەقىنكىن و ئاقدان و دانەمەخەل و ھەقىشىكىن و ھەر كارەكى دەمى خۇ بىن دەستىنىشانكىرى بى ھەى.

كۇلانا رەزان:

رەزان ۋەك ھەر كارەكى پىندقى ب سەخىبىرىن و چاقدانى يە، ئىك ژ وان كاران ئى كۇلانى كو مينا زىرەكى باراپتر ھەرۋە دەھتە كىن و ھەتا نھا ئى ئەف كارە ل دەقەرىن چىيالى بى بەردەوامە.

كارى كۇلانى دەسپىكا چىكرنا رەزانە، باراپتر ب تەقايى و پىنگفە دەھتە كىن، كەسى د قيا كۇلانى بىكەت ل بەرى ھىنگى كارى خۇ دكر، چەند پالەبەك بۇ خۇ دەستىنىشانكىن و ئالاف و بەرگالىن شۇلى و خوارن بەرھەقدكىن و رۇزەك د ھاتە دەستىنىشانكىن، ۋى رۇزى خودانى رەزى (بان چەمى) ب پالەبىن خۇفە ل جەھى كۇلانى بەرھەف دبوون. ژ رىقە تىشتا وان د بر و بەرىرى نىقرو فراقىن بۇ دېر و دەمى بىنكىوكا ئىقارى ئى خوارنەك بۇ وان دەھتە بەرھەقدكىن.

كارى كۇلانى ئى مينا ھەر كارەكى پىندقى ب ھىزى و شازەيلى ھەبە، ھەرۋەسان پىندقى ب ھەقركمانىيى ئى دكر دا پالە پتر گەرم بىان و پتر كاركرىان و ستران

دهاتە چىكىن ژى ب دىزكان دهاتە پىنقان، بۇ نموونە دا بىژن من دەە دىزكىن زركى يىن ل رەزى خۇ داين، وانە دەە تەنەكىن ئاقا زركى يىن مەزاختىن.

ھەلبەت د قى كارى دا گەلەك تلى ژ ئىشىيان د وەريان، وەسان ئەو تلى دكرنە دىنن سەقىكىن دا و ل زركى ددانانە رەخەكى مىشتاخى. يان ژى باراپتر رەزان ماسر» بۇ چىكرنا دۇشاقىن ل ئاق ھەبوون.

جويىن ميويزان،

پىشتى تىرى ھىنك دىبىت و دىنە ميويز، دى ميويزا كۆمكەن و كەنە د تەبەقادا و دى پەرخىنن دا دىلكىن وان ژنقە بىن و ژ گلىشىن دگەل ھاتى باقر بىن، د قى كرىارى دا ميويزا دكەنە سى دەست.

۱- ھىندەك د زەر و گر و باشن دىيژنى (بزارە)، ئەقە بۇ خوارنى گەلەك د باشن و بەھايەكى باش دناق بازارى دا دكەت.

۲- دەستى دووى پىچەك د بى سەرۋەر و بى خولك و قورمچى نە دىيژنى (ئىكەلى).

۳- دەستى سىن ميويزەكا ھويىرە، چونكى تىرى وى يىن ھويىر بوو، باراپتر بى بەركە و دىيژنى (خاتىنۇك).

گۆنتىن كوردى ژى ل سەر قى كرىارى ھەنە:

- ل تەباخى مىشتاخە كەتنە ئاخى.

- تەباخى، تىرى كەتە مىشتاخى.

- ل تەباخى، تىرى كەتە ئاخى، بوو ميويز ل مىشتاخى. ھەلبەت قان ھەمى گۆنتان ئىك وانا يا ھەمى.

د قى كرىارى ژى دا سىترانان دەنە بەرىك و گەلەك جاران داووت و دىنن ژى گرىندەن.

گويىز داقتان:

وەك ديار ئىك ژ دەرامەتىن دەقەرئ گويىز، ب تايبەت ل جھىن ئاقى و د ئاق گەلىياندا، گويىزىن دەقەرئ ھىندەك ل ھاقىنى دگەن و ھىندەك دگەنە پايىزى و باراپتر ل ھەيفا دەھ دەيتنە داقتان، ئەو كەسى رادىبىت ب داقتانا گويىزان كو دىيژنى (جەلوەشىن) دقېت گەلەك زىرەك و پەھلەوان و شارەزابىت، چونكى دارا گويىزى دارەكا بلندە و كارەكى مەترسىدارە، جلەوشىن دو جەلان كو دىيژنى جەلن داوەشاندىنا

چەند جۆرە دارىن دى يىن دىنم، مينا ھەژىران و سىف خوانكى و باھىف و ھرمىك و سماق و ... ھتە.

ھەلبەت گەلەك جاران ئەف بەرھەمى زىدە ژ خوارنى و فرۆتنى د كرنە مويژ، كرىارا چىكرنا ميويزان (زەركى) دىيژنى مەھىتكرن، ئەف پەيغە (مەھىت) دىبىت ژ پەيغە (مەزىدەن) كو پەيغەكا ئىرانى يا كەفتە، ب وانايا (مىنن) كو ھەتا ئەا ژى د فارسى دا ل كارە ھاتىبەت، كرىارا مەھىتكرنى د چەند قۇناغانرا دەرياز دىبەت.

ئەف كارە ل ھەيغە تەباخى و ھەتا بەرى (عبد سلىف) دەيتنەكرن، و ناىبىت پىشتى قى دەمى بەيتنەكرن، چونكى ئىدى دەم بەرھەف سەرما قە دچىت و دىبىت ميويز نەگەن.

كارى مەھىتا كارەكى ب كۆم و ھەقىشكە، ژن و مىر و زارۇك پىشكدارى ئىدا دكەن، ل بەراھىن رۆزەك بۇ مەھىتكرنى دەيتنە دەستىبىشانكرن و رۆزا كارى ژى ھەمى ل ئاق رەزى بەرھەقدىن و كار دەيتنە ئىكەكرن، ھىندەك تىرى د چىن و ھىندەك دكىشەن و ھىندەك ل زركى دەن و ھىندەك ژى ل مىشتاخى رادىنخىن.

ل بەراھىن زركى ب قى رەنگى چى دكەن:

چەند رۆزان بەرى مەھىتان خودانى رەزى دى چىنە چىاي، ھىندەك دارا سۆزىت و كەتە خۇلى، پاشى وى خۇلىن بۇ ماوى سى ھەتا چوار رۆزان تى تىكەلى ئاقى كەت و رۆزانە تىكەفەدەت و دىيژنە وى ئاقى (زرك).

كارى مەھىتان ژى ب چىننا تىرى دەستىبىدكەت، قى چەندى ژى شارەزابى پى دقېت، پىدقېبە بستىكا تىرى درىژ بەيلىت دا ئەو ئىكىن ئىشىيان د زركى دەھلىن بىشىن بگرن و دەمى ل زركى د دەن دەستى وان نەسۆزىت، ھەرۋەسان دقېت دروست بگەتە دناق سەقىكىن دا، دا ئەو ئىكا ل زركى دەت دروست دەرىنخىت ژى، پاشى ئاقا زركى د ئامانەكى دا ل ئاق رەزى كو دىيژنى (دېزك) دا دكەلىنن و دقېت ئاگر بەردەوام ل بىن زركى بىت دا سار نەبىت، وى تىرى ئىشى ئىشى د وى زركى دەھلىنن و ل نەردەكىن باقرۆ راست و بەرتاق كو دىيژنى (مىشتاخە) رادىنخىن و پىشتى ھەشت نە رۆزان دىنە ميويز، قەبارى تىرى

۱- ل بەراھىنى عەرد دەھىتە رىسەكەرن، پاشى ئۇف پىن دەھىتە وەردەكەرن و ژ نوى ب گا و دەواران دەھتە دكىلان، دقېت ئەو چەند زى ب شارەزايى بەھىتە ئەنجامدان، نە گەلەككى ھەمبەتت و نە گەلەككى شەلال.

۲- ل دووقدا دەھىتە شىپنەكەرن، شىپنەكەرن زى كىرەكە بەشتى ئۇفكەرنى و كىلاننى دكەن، ئەو زى چەپەرەكە ژ شىفتانان ب ھەژقە د دووقرا دىشىنن دا كو ئۇف بىن ئاخ بىت و گومتل ھویرىپىن.

۳- دا كو كىرارا ئاقداننى زى ب ساناهى بگەفیت زەفبى دكەنە چەند سەمرە (لات) و دېئۇن ئەو خىارین ل ئاف سەرن (لاتېن) گارسى دچىنن گەلەك دىخۇشەن.

۴- گارس ل ھەيقا چىرا دووى دەھىتە دروین و پىشتى دروینى دكەنە دەستك، دو دەستك دو دەستك بىن پىتر دا خۇ بگەرن پىنگەھ رادكەنە ژىترقە دا ژ عەردى بلند بىت و نەرزىت دېئۇننى (كوچە- كوچك).

۵- پىشتى پىچەكەرن ھىكك بىت، قەرافە دكەن، واتە گولیا گارسى ژ بىنى وئ قەدكەن و پىشتى گولینى ژئقەدكەن دېئۇننى (دەستككى سولھى) و فورمى وئ پىشتى گولى ژئقەدبىت دېئۇننى (سولھە).

۶- پىشتى ھىنگى دېتە كىرارا گىرەكەرن، ئەو چەند زى ب باگوردانى دەھىتە كەرن و ئەو كايا زى دەردكەفیت گەلەكا سىككە دېئۇننى (خەفك) و چ مفا تىدا نىنن نە وەك ئالف و نە وەك ل بەرى دكەرنە بالىفك و نە بۇ چ كاران. ئەوما گۆتەكە مەزنان مرقۇن بى وچ و بىن مفا ب قى كاپى سالۆخەت دەن دەمى دېئۇننى: (فلان كەس) خەفكا گارسى بە پان وەك خەفكا گارسى بە، لىن سولھا وى د نماندن و بۇ نەرش و كەوالى قەت قەت دكەرن و وەك ئالف ددانى.

۷- پىشتى قى كىرارى گارسى دەن دقوتن و دەھىن، چ وەك ئار بۇ نانى و چ زى ب جۇنى دقوتان كو مىنا دانھىركى بۇ كوتلكا دەھتە بكارھىنان و ھندە جاران ل شوپنا بىرنجى ئەگەر نەبا بۇ ئىپراخا دەھتە بكارھىنان، پان زى دگەل پىشارىن قەلاندى مىنا شۇرىن پىن د لىنان دېئۇننى (چىچاقك). ھەروەسان وەك ئالف و وەك تۆمكىن فېندان زى دەھىتە بكارھىنان¹¹⁹.

گوبزان دگەل خۇ ب سەم دارى د ئىخىت، ئىكى درىزە بۇ تايىن درىزە و سەرن تاي و بى دى بى كورە بۇ ئاف تاي، ئەوین ل خوارى زى فىككەدەن دېئۇننى (فیدانك) و وەسان ھەتا ھەمیان دادقوتن و ئەگەر جلوهشەن ب كرى گرتىت دى پارتن وى دەتنى پان گوبزا ل دووق رىككەفتنا وان كو دو پان سى بۇ خودانى بەرامبەر ئىكى بۇ جلوهشەن.

پىشتى ژ داقوتانا گوبزا ب دوماھى دەھىن گوبزى ژ رىستكى (ئەو تىقلۇ كەسك) قەدكەن و دېتە لۇچىسك، وى زى ل بەر ئافى رادئىخن ھەتا ھىكك دىت، فىنچار چ ھەلگەرن و چ فرۇتن و چ ب مئابەككى دى گوھارتن، گەلەك جاران رىستكا بۇ رەنگان (وەك سۇراف) ئى كارھىنن، قەلپىچكان زى بۇ سۇتۇن ب كاردەھىنن. ھەئەت ژ بلى دارى وئ كو دارەككى موكەمە و بى ب بەھايە و دچىتە دئاف پىشەسازىن دارى دا.

دئاف فىلكورنى كوردىدا گەلەك جاران باران ب گوبزان دكەن، پان ل سەم دكەن كو ژ ئىك بىەن، گوبز شكاندن نە كارەككى ب ساناهى بە، ئەوما دئاف كورداندا دېئۇن وەك ئىدېوم دېئۇن (فلان كەس گوبزا ل سەم دلى مە دىككىنەت).

دېسان كەفەنە باوھەرىيەك زى يا ھەى كو نابىت مرقۇف گوبزا بچىنەت، چونكى ئەگەر فورمى وئ ھندى سىوین مرقۇفى سىویر بوو مرقۇف دى مرىت، دىت ئەگەرى قى چەندى ئەو بىت كو دارا گوبزى زوى ب زوى مەزىن نابىت و دەم پىن دقېت ھەتا مەزىن دىت¹²⁰.

چاندنا گارسى:

گارس ئىكە ژ دەرامەتىن ھافىنى كو نھو كىم دەھىتە چاندن و ل بەرى پىتر دەھتە چاندن، ب تايەت ل سالىن كەل و خەلا و گرانى، كو ل وان سالان گەلەك گىرنگىيا خۇ ھەبوو، ئەوما ئەگەر كەسەككى گەلەك فەقىر يا دا بېئۇننى (نانى گارسى زى ب دەست ناكەفەت)، ئەف دەرامەتە پىشتى جەھ دروینان ل مەھا خىزانى دەھتە چاندن، چاندنا وان زى د قان قۇنغاغان را دەرباز دېوو:

گىيائى ھەلزى:

ۋەكى ديار ل كوردستانى ب دەھان چورن گل و گيا لى شين دىن و پارىزگەھا دەھۆكى زى گەلەك گل و گيا و دار و بارىن خورستى لى ھەنە، چ ل دەشتى و چ ل چيا و خەلكى ۋى گەلەك مۇما بۇ كاروبارىن چورا و چور زى دىتىنە، چ بۇ خوارنى و چ بۇ دەرماتان و چ زى ۋەكى ئالف بۇ تەرش و كەۋالى يان بۇ فرۇتنى، كو ھەلز ئىك ز ۋانە، لى ھەلز چ گىايە؟

ھەلز گىايەكى كويىقى بىن بەھارى يە و ل زۇزانان شىن دىت، داقىن ۋى زراف و نازكن و گەلەكى ب رەوش و رەنگ بالكىشە و كەسكاتىبا ۋى دناق ھەمى گىايان دا ديارە، ز خەملا ۋى با جوان ناقى گەلەك كچان ب ناقى قى گىاي (ھەلز) ھاتىنە ب ناكىن، ناقى ۋى بى زانستى (Prangas ferulacea)، يان (P. macrocarpa)، كۆمكۆمە و دېرەنكرال جھىن بەفرىن و ل چىايىن بلند شىن دىت، دىزھابىبا ۋى ھەتا مېترەكى بەزىن دكەت نۆفەكى ۋەكى گويىزكا دەت و سالا پاشتر ھەر ز ۋى نۆقى شىن دىت، ل وان دەقەرىن لى شىن دىن ۋەكى ئالف بۇ تەرش و كەۋالى دەپتە دروین و ھىشكىن، تېركا قى گىاي سۇرقەپە و ھندە چاران ھندى باسكى دەستى ستوپر دىت، ب خوارنا قى گىايى شىرى پەزى زىدە و شىرىن دىت، چونكى شەكر ئىك ز بىكھاتەپىن قى گىايى يە، رھا قى گىاي دەمى دەپتە بىر شىراقەك زى دەردكەفیت و ئەف شىراقە ۋەكى دەرماتان بۇ دەرماتكرنا جھىن كرمى و كوشىننا كرمان دەپتە بكارھىنان، زىەر گىنگى و بەھابا قى گىاي دەپتە پوانكرن و شىوپرەكرن و كرىن و فرۇتن ل سەر ھەپە، گىايى ھەلزى ب ھندى نأقدارە كو كشاركىن بزارە و مەزىن دناقرا شىن دىن كو دىزىننى (كشاركىن ھەلزى) و بۇ خوارنى گەلەك ب نامن.

چلكىن كوردى و چىكرنا شەل و

شەپكان:

چلك ئىكە ز نىشانىن ناسكرنا مللەتان و كوردان زى چلكىن تايبەت بخۇفە ھەنە و ۋەكى ديار كورد

گىنگىپەكا باش دەنە بەزىن و بالا و چلكىن خۇ و گەلەك چاران دناق سترانىن كۆچك و دىوانان دا گافا سالىۋخەنا ئىكى ھاتباكرن، چ زىن با يان مېر ب چلكان و راپىچى و كار و كۆكى ۋى دەھانە سالىۋخەت دان، سەپىر نەپىنە كو ھندەكان خوارن دخانى قە نىنە، لى چلكىن وان ب سەر و بەرن و چ كىماسى ل چلكىن وان نىنە ۋەكى د گۆتىن مەزنان زى داھاتى:

- شەلۋال شىنۇ، چ ل مال نىنۇ.

يان دىزىن:

- خودانى شىاش و لىفە، د مالى دا نىنە نۆفە.

ھەلبەت چلكان ۋەكى ھەمى ئالىين دى بىن چاندى نىشانىن وارگەھ و زىنگەھا مرقۇف دناقدا دزىت دىيارن و ھەر مللەتەكى ل دووف سىرۇشت و سەقاپىن خۇ چلك بىن دروین، بۇ نموونە فرەھيا چلكىن كوردى و شۇرانىبا كراسى وان باراپتر ئەگەرىن خۇ پاراستىن ز سەرمالىن نە، ھەرۋەسان گىردانا شاشكان زى، لىوما دى بىن دەقەرەكى بۇ دەقەرەكا دى جوداھى ھەپە و خۇ دناق كوردان بخۇ زى دا دى بىن دەقەرەك ز دەقەرەكا دى جوداھى ھەپە، و مرقۇف ب وان تدارەكىن ل بەر و رەنگى راپىچانا وان دزانىت كا خەلكى كىز دەقەرى يە؟ بۇ نموونە شەل و شەپكىن ئاكرى، نەمازە بىن عەشىرەتىن ھەركى و زىبارى و سۇرچىن بەھدىنان جودانە ز بىن دەقەرا دەھۆك و زاخۇ، بىن دەقەرا ئاكرى و عەشىرەتىن ب سەر ۋىفە ز دوکايى و پىسپىر قە د تەنگن و ز دەلنگافە د فرەھن و پىرىبا وان ئىك دەرسۆك گىردەن، لى گەلەك ز عەشىرەتىن دى دو دەرسۆكان رادىپىچن، و ل ھندە دەقەران مينا زاخۇ شال ل سەر شەل و شەپكان دەپتە گىردان و قاتىشىن ل سەر گىردەن، ھندەك زى شىويتكا پاتەى گىردەن و ل قان داۋىبا گوھورىن كەتپە دچىكرنا شەل و شەپكان دا و ب تايبەت د دروینى دا و جەھى و دەمى و كاۋدانىن سىياسى كارتىكرن كرىبە سەر قى چەندى و ھەر دەقەرەك دناق سىنوورنى ۋەلاتەكى دا كەتپە زىر باندور و رەوشت و تىنالىن ۋى ۋەلاتى دا و گەلەك ز كوردان و ب تايبەت ز تەخا گەنجان ھەر ب ئىكچارى دەستبەردارى قان چلكان بوۋىنە، يان زى چلكىن ز

نك ھندە دانعەمران ماينە. شەل و شەپك ژى وەكى
 جلكى سەرەكى يى زەلامى كورد، ب تايبەت ل نك
 كرمانجان پىكھاتىبە ژ سى پارچەيان، ئەو ژى،
 ۱- شەل.

۲- شەپك.

۳- شال، كو نھا پتر (پشتىن، شوپتك) ل شوينا
 وئ گرندەن و ل ھندە جھان ئىلەكى ژى ل سەر
 دكەنە بەرخۇ.

وەكى ديار چىكرنا شەل و شەپكان كارەكى دەستى
 بە و نە يى ب ساناهى بە، ل بەرئ ل دەقەرا بەھدىنان
 جوييان پتر ئەف كارە دكرن، لى نھا پتر مەسىحى
 دكەن و باراپتر يىن دەقەرا بەروارى بالا، و چىكرنا وان
 ژى د چەند قۇناغانرا دەرياز دىبىت:

ل بەراھىن (۳) كىلۇيىن مەرەزى، كو تىرا دەستەكى
 شەل و شەپكان ھەبە دەينن و دشوون، و پشتى
 ھشكرن و قەچرىن و شەكرن (۵،۱كگم) ژى
 دەينن، قان كىلو و نىقان دكەنە گوليك و ككتە
 ب داركى مەرەزى قە دكەن و درىسن، ھەتا ھەمى

پەرۇكى نۇرمال دكەنە بەرخۇ كو دىئۇن (خاك)، ب
 تايبەت پىشمەرگەھ گەلەك قان جلكان ل بەردكەن.
 و جلكىن رۇژنافايى وەكى پەنتەنۇل و قاتان كارتىكرن
 ل سەر قان جلكان كرىنە و زالبووينە ل سەر، لەوما
 ل ھەرنما كوردستانى رۇژەك ب نائفى (رۇژا جلكىن
 كوردى) بۇ قى مەبەستى ھاتىبە تەرخانكرن.

شەل و شەپك و چىكرنا شەل و شەپكان:

بەرى بەلاقبۇونا بەرگويزان، جلكىن پرائىيا كوردان،
 ب تايبەت يىن تەخا ھەژاران كراس و دەرىن بوون...
 ژ خزنە و جانكى سى دەھانە چىكرن، يى سەرى
 قەسالا كراسى نھا بوو، بەلى سىنگى وى نە يى
 بەرداي يوو و ژ كراسى نھا درىژتر بوو ھەتا سەرچۇكان
 دەھت و ل ھەردو تەنشتانقە مينا جلكىن مللى يىن
 پاكىستانىيان بوو، ژ بنى قە بۇ ژناقدا يى قەوارتى بوو.
 دەرىن ژى قەسالا شەلوالى بوو و سەر ھچكىن وى ب
 لەوھندى بوون، نھا ئەف جلکە وەكى جلكىن ژ ناقدا
 دىن شەل و شەپكان قە دكەنە بەرخۇ، كو تنى ل

جورين شەل و شەپكان

- ۴- شەكرى.
- ۵- شەرنەخى.
- ۶- بىنەفشى.
- ۷- كىخىمە.
- ۸- كەرپانى.
- ۹- بادايى.
- ۱۰- سىڭكى.
- ۱۱- بەكرى بەگى.
- ۱۲- رەش.
- ۱۳- سىپى.

شال، يان پىشنىپىن (شويتك)،

شال پارچەبەك پەرۋكى يە، ب دەست يا ھاتىبە كرن و ب نەخش و نىگارن جوان ھاتىبە خەملاندن، قان شالان ژن و مىرل بەر دكەن، ب تايبەت عەشپەرەتپن سىندى و كۆچەرپن نەرتووشى و ھندە سلىقئانەبى و ھەتا نھا ژى ھندەك ل پىشتا خۇ گرىندەن و خەلكى قان عەشپەرەتان زوى بىزى شويتكان گرى نادەن، ژ گرىنگىرن رەنگ و جۇرپن شويتكان ژى ئەفەنە، عەجەمى اژ ھەمىيان ب بەھارە، كەرمانى، كەشمىرى، و ھەسان ديارە كو پىرىيا قان شالان ژ رەخى ئىرانى فە دەپن و بەھاي ھندەك ژ وان ھەتا (۱۵۰۰ دۆلارنە).

جلكين ژتكان:

وھكى ديار جلكين ژنان جوداھى دگەل يىن زەلامان ھەنە و پىرانىيا جلكين ژنان كراس و قىستان بوون، كراسين دەفەرا بەھدىنان ب رەنگەكى گىشتى د درىژوون تا سەر گۆزەكى و ل نافتەنگى دھاتە ئىك، نە وھكى يىن دەفەرا سۇران كو سەر و بن ئىك بوو... سەرھچكىن وى ھەتا بازىكى دەستى د درىژ و ب لھەندى نە و ژ ھەمى رەنگىن پەرۋكى رەنگا و رەنگ دھاتە دروپن، گەلەك جارن كورەك ل سەر كراسى دكرنە بەرخۇ كو ھەتا نافتەنگى يىن درىژ و بن ھچك بوو، ل ھندە دەفەران دىژننى قەدەك، يان ئىلەك، و ھندە جارن ل شويىنا كورەكى قىستان ل سەر كراسى دكرنە بەرخۇ، دىن كراسى ژى فە باراپتر ژن ئەنەكى

دېتە داف (نھا ل شويىنا تەشىپى واترىبەمپى بۇ وى مەبەستىن بكاردەپن)، و پىشتى ژ قۇناغا رىسنىن ب داوى دەپن، د بىستەكا تايبەت دا دئالين و بۇ ماوى چوار دەمژمىران بەرناف دكەن، پىشتى ھىنگى مەرەزى بەرنافكرى ژ بىستى فەدكەن و باش دىستركىن فەدەن ھەتا باش نەر دېت و دا دافىن مەرەزى موكوم بىن و خۇ ل بەر بىرى بگرن و حولىتر لى بەپن و تىك نە ئالزىپن، پىشتى قىن قۇناغى دى چنە قۇناغا راجاندن و دقنى قۇناغى دا (۱۱- ۱۷ گەزىن) ئەوا سترىك كرى كو قەدەزى دەستەكى بەرگوزىزانە دى ھىنە راجاندن و دقنى ئەف كرىارە ل ھاقىپان ل بەرى دەرگەتتا ھەتافى ل بەر سىبەران و ل رۇفستانان ل رۇژىن ھەتافى بەپتەكرن، دووفا مەرەزى رىستى دى ل مىكويىكان ھىتە بادان و قى چەندى ژى شەھەرەزايى بىن دقنىت و دقنىت ب رەنگەكى ھونەرى بەپتەكرن دا بىن بەرھەف بىت بۇ قۇناغا بىرى، كو قۇناغەكا ھەرە گرىنگە و ھۆستايەكا باش بىن دقنىت، چونكى ئەف قۇناغە ب ئەندازبارى شەھەرەزايى دەپتەكرن و ز ھەر قۇناغەكا دى پىر ئامراز بىن دقنى، وھكى مەيووتە، دەپ، شە، تەختىنى، گور، پىماسە، ناولتە، مناور، و ھەر ئامرازەكى كارى خۇ بىن تايبەت ھەپە.

پىشتى ژ بىرى ب دوماھى دەپن دى پىقن و د نىقى را بىن و بۇ دەمى (۳- ۴) دەمژمىران دى كەنە د ئاقى دا و دەنە بەر شويىنكان ھەتا باش پاقر دىن و پاشى دى ب تايپتى شوون و ھىتە رائىخستىن و پىچەكا كىرىتى ل بىن ھىتە سۇتن دا ب جەھومەر بىكەقىت و پاشى دى ل قالبا ھىتەدان و دى كەنە د ئافەكا كەلاندى دا كو كەل بۇ دەمى (۲۰- ۳۰) دەقىقا بىتى و ل گۆر رەنگى بەرگوزىزى، پاشى دى دەرىنخىن و بۇ دەمى شەفەكى كەنە د قالبى ئاسنى دا ھەتا باش زوھا دېت، ئىدى ئەو شەل و شەپك دى د بەرھەف بىن بۇ فرۇتنى و وھكى ديار چەندىن جۇرپن شەل و شەپكان ل دووفا رەنگىن وان ھەنە، گرىنگىرنىن وان:

- ۱- پىشتىپەن.
- ۲- خەزالى.
- ۳- ئەسمانى (عەسمانى).

خۇرا، و ھندە جاران شويىنا شالى ئىكەنمەن گەمەر گرى ددان، ب تايىبەت دەھلەكەفت و گۇفەنداندە و ھندە جاران ل رۇژىن جەئىن ئى. دىسان ئىكەن دەرسۇك و پۇشى ئى دەھفئىنە سەرى خۇ و گەلەك رەنگ ھەبوون. ھندى پۇشى ئى بوون، يان كەسەرەوانى باراپتەر ل ھەلەكەفتان و بۇ جوانىن دكرنە سەرى خۇ... ل ھندە جەھان چارك (چارۇك) ئى ھەبوون و دېەر خۇدا بەردەن.

دكەنە بەرخۇ و زەخمە نە ئىزە گەھشتىبە دەفەرى و ئىلەكى جەئى وئ چەندى دگرت كو نەدھىلا بەرسىنگىن ئىكەن شۇر بىنە خوارى و راھۇلە بىن، ھەفالىكراس ئى پارچەبەكا دى يا جلكىن دەفەرا بەھدىنان بوو كو ئىكەن د بن كراسى فە ئى نافتەنگى و پىدا دكرنە بەرخۇ و زىنى وئ بى سەرى بى ب دۇخىن بوو، گەلەك جاران شال ئى ل سەر كراسى گرى ددان و تىشت دكرنە دېەر پىشتا

ئىدەر و پەراوئىز

1. ھەفدئىن دگەل ئان كەسان ئى گوندى بابىرى ھاتىنە ئەنجامدان، (ھەجى سالىمان رەجەب بابىرى ئى دايكبووىي ساللا ۱۹۴۰ئى، ھەبىدولقەھار سەلمان ئى دايكبووىي ساللا ۱۹۶۰ئى، جومغە ئوسمان ئى دايكبووىي ساللا ۱۹۶۴ئى، مەھمەد پىرو ئى دايكبووىي ساللا ۱۹۴۷ئى).
2. رەندۇل، دەولەكا چەرمى بە، خودان رەز ل ئاف چىبايان بۇ چىنبا فىقى ب كاردەھىن، بارا پتەر ئى كەفلى مەشكەكا دىباي مىنا دۆلكا بۇ چىنبا كەزانان چىدكرن.
3. ھەفدئىن دگەل ئان كەسان ئى خەلكى گوندى ئاسەن، دەفەرا بەروارى بالا ھاتىنە ئەنجامدان، (سالخ مەھمەد ئاسەن ئى دايكبووىي ساللا ۱۹۵۴ئى، حسىن مەستەفا ئاسەن ئى دايكبووىي ساللا ۱۹۴۵ئى، عابىشە سالخ مەھمەد ئى دايكبووىي ساللا ۱۹۵۵ئى، ھەقىلە ئاسەن ئى دايكبووىي ساللا ۱۹۴۰ئى).
4. كەرخ، كىرەكە تىدا سەپىنداران بۇ كارىن بازىرگانىن و فەگۇھاسىنى ب ئافى دا بەردەن تا دگەھىنە جەئى مەبەست ئى، د قى كىرەزى دا ۲۲ سەپىنداران ب تىلى يان كىنمان گرىدەن دىزىن فەرىش ئىكى، پىشتى ھىنگى ھەر بىنەكى پىتجەكى دېەر دقوتن دا موكمە بىت، پاشى دو مىران ئى سەرىفە دى ھىلن دى دارەكى دانن سەر گرىدەن دىزىن (كەستە)، ل دووشدا ئى ۲۲ دارىن ل بىنى پىنج پىنجە پىگمە گرىدەن دا ئى بەرىك نەچن و دى ۱۰ بىنى دارى ھافىنە سەر وى (كەستە) دا كەرخ دىزى بىت دىزىنە ئان داران (سەلمە)، پاشى (كەستەكا) دى دى ھافىنە سەر وان داران، پىشتى ھىنگى ۸۰ سەر تا (طا) دىھىن ددانە سەر وان (سەلمە) و دو دارىن حولى بۇ پىھن قەدانان د داننە سەر وان (سەلمە) و دارىن مەزىن كو سىتورىئايا وان سى چوار بھۇست ددانە دوماھىكا كەرخى دا گران بىت و ئى سەرىفە رابىت، پىشتى ھىنگى سى سەرتابىن (سەرتابىن) حولى دىزىن (دەقىنك)، ئىكى كورت و ئىكى ئافىجى و ئىكى دىزى بۇ ھازۇنە كەرخى و ھەر ئىكى كارى خۇ بى تايىبەت بى ھەي.
5. بۇ پتەر پىزانىنان ل سەر قى بابەنى، بىرە، سەيدە الحاج سىدىق الزاخوى، زاخو... الماضى والحاضر، ۲۰۰۹.
6. ھەفدئىن دگەل ھەر ئىك ئى حاجى ئوسمان ئاغۇ رىوانى، ئى دايكبووىي ساللا ۱۹۵۲ئى بە و سەلمان تەر مەھمەد بابىرى، ئى دايكبووىي ساللا ۱۹۵۲ئى بە ھاتىنە ئەنجامدان.
7. ھەفدئىن دگەل ئان كەسان ھاتىنە ئەنجامدان، (مىرەم مەھمەد، خەلكا گوندى بىلىزانى و ئى دايكبووىي ساللا ۱۹۵۲ئى بە، جەمىلە ئەھمەد خەلكا گوندى بابىرى و ئى دايكبووىي ساللا ۱۹۵۰ئى بە، ھەيدى ھەسەن بىلىزانى ئى دايكبووىي ساللا ۱۹۵۵ئى بە، زەكىيە ھەلى عومەر ئى دايكبووىي ساللا ۱۹۴۶ئى بە، ھەجى سالخ بىلىزانى ئى دايكبووىي ساللا ۱۹۴۱ئى بە و ساللا ۲۰۱۰ئى ھەغەر كىرەم).
8. ھەفدئىن دگەل ئان كەسان ھاتىنە ئەنجامدان، (ئىبراھىم رەشىد ئارۇشى، ئى دايكبووىي ساللا ۱۹۶۵ئى بە و كەسەكن شەھەزادە د قى بوارى دا، ھەجى رەمەزان مورا ئورەبى كو دىسان كەسەكى شەھەزادە د قى بوارى دا ئى دايكبووىي ساللا ۱۹۴۱ئى بە، ھەسەن رەزىكى كو شەھەزادە د چىكرنا كورتاناندا ھەي و ئى دايكبووىي ساللا ۱۹۳۷ئى بە و ساللا ۲۰۱۳ئى ھەغەر كىرەم).
9. زىاف، ئامىرەكى نالكرنا دەوارانە، دارەكى تەمەت دەستكى مەرى سىتورى و بھۇستەكى دىزى و سەرەكى وى كون شەھىتەكى ئى ھەلدىكىش و دەمى نالكرنى ئەف شەھىتە ھەكى خلىنى لى دكرن و لىشا دەواری يا سەرى بى گرىدەن دا نەلىت.
10. ھەفدئىن دگەل ئان كەسان ل گوندى ئورە ھاتىنە ئەنجامدان، (ھەبىدولقەھار ھەبىب ئورەبى ئى دايكبووىي ساللا ۱۹۵۱ئى).

كەشە باوهرى ل بەھدىنان

بەرھەتكرن: جەمىل شىلازى

1

بەراھى:

بى گۇمان ھىز و بىر و ھەستىن مللەتنى كورد،
د پىن ژ باوهرىن مىللى المعتقدات الشعيبه) مىنا
ھەر مللەتەكى د جىھانى دا. چونكى فۇلكلۇرى مە
ژى گەلەكى دەولەمەندە، ژ ھەمى جوران (چىرۇك،
سەرھانى، ئەفسانە، سىتران، گۇنن، مەتەل و
باوهرىن مىللى..ھتدا). ھەر ۋەكى گەلەك قەكۇلەران
ھەقىبەركىن د ئاف فۇلكلۇرى مە و بىن جىھانى دا كرىن،
گەلەك ھىز و بىرىن ھەقىبەت د ئافبەرا وان دا ھەنە.
كو ئەقەزى وئ چەندى خۇيا دكەتن ھەقىبەندىك
د ئافبەرا فۇلكلۇرى ئەف جىھانى دا ھەپە. لەوما
مە ژى ب فەر زانى قى دەرگەھى ب قوتىن و ھندەك
دىتن و بۇچوونان ل دوور پەيدابوونا باوهرىيان ل قەلەم
ب دەپن، ل دووۋ ژىدەر و سەرۇكانىن پەيدابوونا
باوهرىيان ل دووۋ دىتن و بۇچوونىن رۇژھەلاتناسان و
فۇلكلۇرناسان، بىن ل دوور باوهرىن مىللى قەكۇلاين و
نقىسىن، نە خاسمە ل ئاف جفاكا كوردەۋارى دا، كا
بۇچى باوهرىن مىللى پىترل دەف ژنا كورد پەيدابوونە
ژ زەلامى؟ و ل دووۋ قان خالىن ژىرى:

- بۇچى ئەف باوهرى يە ل دەف ژنا كورد پەيدابوونە؟
- بۇچى ئەف باوهرى يە ھەنا نوكە د ئافا ھندەك

جفاكىن مە، چ گۇندى بىن يان باژىرى، بەردەۋامى دابە
قەزاندنا خو و ماينە ساخ؟
- ئەقان باوهرىيان چ كارتىكرن ھاتىنە سەر كو
ھندە رھىن خۇ د ئاف ھىز و بىرىن مللەتنى مەدا بىرنە
خوارى؟
- ژىدەر و سەرۇكانىيا قان باوهرىيان ژ كويۋە
ھاتنە؟

پىناھە:

باوهرىن مىللى ھنەك را و بووچوونن، يان پىرايوونن،
خەلك باوهرىن پىن د ئىنن، ھەنا نھا د مىننىكى ئەقايى
بىن پىر مللەتان دا د مىنن. لى ل پەى پىشكەفتنا
جفاكى و ئابوورى و رەوشەنىبىرى، خەلەكا قان
باوهرىيان، گاف بۇ گافى بەر تەنگ دىت و ل پەى
گوھۇرىنن مەزىن بىن پىشەسازى و تەكنەلوجى ل
با مللەتنىن پىشكەفتى. گەلەك كىم د بىن و وا
ھەپە ل پاشەرۇژەكا نىزىك، لبا نىشنىن داھاتى، ب
يەك جارى بىرىن. باوهرىن مىللى تايەكە ژ تايىن
زانبارىيا فۇلكلۇرى، تايەكى نەپىن ھىنساپە، زانابىن
فۇلكلۇرى ب تايەكى گىرنگ ل قەلەم دەمن⁽¹⁾.

ژىدەرىن پەيدا بولغا باھەرىن مىلى؛

دەريارەي چىرۇكا چىفانۇكى (خىرافى) نىمىسەر (فردىش فون دىرلاين) دىيىت: (ئەم جاشاتىن ناكەين، دىيت چىرۇكا چىفانۇكى د ھىدەك دەلىقان دا ھانىتە ھەگۇھاسنن ژ مللەنەكى بۇ مللەتەك دى، و رەھىن خۇ دناف وان ئەردىن غەرىب دا بەلاقەكرىن، چىرۇكىن چىفانۇكى ھەمى پىكشە ل سەر ھىدى د رىككەفتىنە، كو ئەو ھىدەك باھەرى نە، د مىژوويا خۇدا د گەھنە كەقنترىن سەردەم، و چارەكا دى دەلىقە بۇ ھەلدكەقتىن ديار بىنە ھە د وان نىمىسەنن دا، كو ھىدەك زانپىن نە ھەستى (لاشعورى) بەرچاف بگەن^{۱۲۱}؛

دەريارەي باھەرىن چىفانۇكى (غەلى جىزىرى) د بەرتووكا خۇدا (الادب الشفاهى) دا، ب قى شىوھى بەھس دكەتن، ھىدىكە باھەرىن چىفانۇكى (خىزىلات - Sapestition)، ئەو ھىدەك ھەقۇكن د گەل بەرتووكىن خۇدايى، د گەل باھەرىنەكا راست ب شىوھكى گىشى، و ئەف باھەرى يە د ھىتە گىردان ب جادووكەرى (سحر) دەستىكى قە، ئەقجار ئەو، كۇمەكا كىرار و رەھىش و ھىزانە بىن خەلكەكى ۋەرگىتىن، ل سەر ھىدەك رويدان و تىشتىن دى، د ژانا وان يا رۇزانە دا، ھىدىكە ئەف باھەرىن چىفانۇكى نە، ئەو ھەمى تىتالىن جادووكەرى نە، نە بەس د تايەتن ب كوردان بىتنى قە، بەلكو ل نك ھەمى مللەتىن ھەفسوى و دەوربەر ژى ھەنە ژ ئەنادۇل و قەفقازى، بەلىن ھىدەك كىرار ل نك كوردان ھەنە كو گەلەك د ھەژمىن ئەو ژ پاشمايىن بت پەرىستان (غىدە الاوتان)^{۱۲۲}؛

لى (قاسىل نىكىتىن) ل دووڧ دىتتا (مارى) پەيدا بولغا باھەرىن ل ناف جفاكا كوردەۋارى د ژىرىنە ئەگەرى سەر كەفتتا ھەلاتى و موسلمانەتى بى ب دەستخوڧە ئىناين، دىيىت: (باھەرى و بەشىن قىگافى د ناف كوردان دا ژ لاين ئايىنى قە، ئەو ب دىتتا (مارى) ي ئەگەرا سەر كەفتتا ھەلاتى و موسلمانەتىن ب دەستخوڧە ئىناين دژى باھەرىا ل ناسىا كەقن دا)^{۱۲۳}؛ (دېقىد ورنەر) ئەگەرەكى دى قەدگەرىنپتە

پەيدا بولغا باھەرىن، ئەۋرى ھىدەك كارتىكرىن سالۇخەتىن ناڧخۇيى (بىن مالى) نە، دىيىت: (ھىدەك سالۇخەتىن مالى كارتىكرىنەكا ئىكسەر ھەيە ل سەر لەشى، و ھىدەكا ژى كارتىكرىن د چارەسەر كىرنا دا ھەيە، ژ بەر وان باھەرى بى ھەيە، ھىزا باھەرىن (ئىمان) كارتىكرىنەكا مەزىن ل سەر ھەيە، (گۇتەكا غەربا دىيىت: باھەرى بى ب بەرى بىنە، دى ساخى (ۋەرگىر)، نىمىسە ل سەر قى چەندى ئەف سەرھانىە يە، چارەكى من زەلامەك دىت، گازندا سەرئىشمانەكا دژوار دكر، و ژنكەكى بۇ چارەسەر كىر، ئەۋرى پىرتەكا پىتتا شىرىن دىن و ئەو قانە كىر، كو ئەفە (مىسەكەن) كى كارتىكرىنە بۇ سەر ئىشمانى، ئىنا زەلامى باھەرى بى ئىنا و سەرى ۋى تەنا بوو، يا روون و ئاشكەرايە كۇ باھەرىا قى زەلامى ب قى چارەسەرىن (نە ب پىتتا) ئەو بۇ ئەگەرا ۋى ھەست ب رەھەتبا سەرى خۇ كىر، و گەلەك سالۇخەتىن مالى كارتىكرىنەكا باش ھەيە د چارەسەر كىرنا دا، چونكى ئەف چارەسەر كىرنا ژ باھەرىا خەلكى ب ۋى چەندى دەردكەقتىن، لەورا مفايەك مەزىن ژ بۇ چارەسەر كىرنا وان تىشتىن خەلك ھىز د كەت نەساخىبە، پان ژى ھىدەك دەلىقەن ترسى و دوو دلى بىن)^{۱۲۴}؛

جۇرىن باھەرىن دناڧ جفاكا

كوردەۋارى دا:

ئەگەر مەرۇڧ خۇاندەنەكى بۇ كەقنە باھەرىن كوردى بگەت، ئىكسەر دى بىنن د بىنە دوو جۇر، ئەۋرى

۱- باھەرىن مىلى.

۲- باھەرىن ئايىنى.

باھەرىن ئايىنى بخۇژى چارەكا دى دىنە دوو چەق، ئەۋرى

۱- باھەرىن ئايىنى.

ب- باھەرىن نە ئايىنى.

۱- باويرىن مىللى:

باويرىن مىللى ل تەف دران ھەنە، د بەلاقىن ل ئاق تەف تەخىن ھەژار ل گوندان و باژىران، نەمازە ل ئاق كەسىن نەخواندەوار، قان بىر و باويران يھا و رۇلەكن بەرچاق، د دەستىنكا دېرۇكا ھىزا كوردى دا دىتپىيە^{۱۷۱}. دىت كەلەك ئەگەر ھەبن ژ بۇ پەيدابوونا باويرىن مىللى، كو ئىك ژ قان ئەگەرەن وەكى بەرى نھۇ مە ئامازە پىن كرى ل دووۋ گۇتتا (فردرىش فۇن دېرلاين)، كۇ دۇقزىنپتە وان باويرىن د ئاق چىفانۇكان دا پەيدا بووين. ھەر وەسا (د.عبدالحمىد يونس) زى د دۇقزىنپتە ھندەك گىانەوھەران د ئاق نەفسانە و چىفانۇكان، كۇ ب قى رەنگى ل خوارى بەھسى رەسەنپا گىانەران دكەتن، ب تاپبەتى ئاخفتن، دىتپىت: (چ گۇمان تىدا نىنە كۇ گىانەوھەرى د رەسەنپا خۇيا نەفسانەى دا پان د چىرۇكا مىللى دا، كو گەلەك ژ سالۇخەتىن مەرقايەتىن وەرگرتىن، و ل پىنشىا قان سالۇخەتان ئاخفتن ئانكو نەزمان، ئەو نىقەكا سەرەكى و گەلەك د فولكلورى، نە خاسم د نەفسانى دا ل ئەوروپا و ئاسيا و ئەفرىقىا، و ژ قى جىھانا كەفن باركر بۇ ھەمى نەردى، و ژ باويرىن كەفن كو گىانەوھەرى ب ئاقتىرە ژ مەرقان)^{۱۷۲}. ھەر خالەكا دى ژ وان ئەگەرىن باويرىن مىللى پەيدابووين، ھندەك كارتىكرىن دەروونى نە، وەكى نموونا (دىقيد ورنەر) بۇمە قەدگىرىت، ئەوزى نموونا (پتانى)، ئانكو كارتىكرنا ھندەك رويدانىن رۇزانە ل سەر دەروونى مەرقى بووينە ئەگەرىن پەيدابوونا باويرىن مىللى.

ھەر كەسىن ژ مە ھوپر ھىزىن خوە دجىھانا باويرىن ئەفسونى پىن مىللى دا بكتە، دى بىنىت چەند جىھانەكا بەرفرەھە، فرە تىتت دۇرستى دا و دياردىن خۇرستى بووينە كەرەستى سەرەكى پىن قان باومرا ئۇلا، جانەوھەر، دار و بارا، خانى و ئاقاھىيا، چىا، شكەفت، پرتىن دارا، ئانكو زۇرىەى تىشتىن ل ئىنگەھ و دۇرىەرى چىكاكا، ژ دياردىن خۇرستى ژى، باران، ستىر رىشتىن، ھەيف غەوارەبوون، رۇژ غەبرىن، ھىد^{۱۷۳}.

۲- باويرىن ئايىنى:

د ئاق باويرىن كوردى دا رىزەبەكا زۇر ژ باويرىن ئايىنى د ئاق دا ھەنە، كو ئەوزى ھەمى ھاتىنە وەرگرتىن ل دووۋ ئايەتىن قورئانى و سوننەتا پىنغەمبەرى (س)، ئانكو ھەمى ل دووۋ بەلگەپىن ھاتىنە وەرگرتىنە. بەلىن كەلەك باويرى ب ئاقى ئايىنى د ئاق دا ھەنە، ئەوئىخۇ ھىچ بەلگەبەك ژ (قورئان و سوننەتى) پىن نىنە، كو ئەو پان ژ ئايىنىن بەرى خۇ وەرگرتىنە پان ب رىكا ھندەك رىكىن سوفاىتى (تصوف) ى ھاتىنە، بەلىن نە ئايىنى نە.

۱ - باويرىن ئايىنى.

ئەگەر نەم ل ھندەك ژندەران بۇقزىن دى بومە خۇباپىت، كا ھەر باويرەكا ب ئاقى ئايىنى ھاتى دى ھىنە ھىمارتىن ژ باويرىن ئايىنى پان نە؟. ل دوور ھندەك روشت و تىنال (عرف و عادە) تان و ھەقبەركىنا وان د گەل ياساين شەرى، كا چەند د گەلىك دا د ھەقگرتىنە، د پەرنووكا (النهج الميىن لشرح أصول العشرين) دا، ھاتىە: (ھندىكە روشت و تىنال، دى خەلك د گەل وان ب رىقە چن ھندى ئەو چ ژ شىرىعتى نە گۇھورن. روشتىن خەلەت ئەو راستىا گۇتتىن شەرى ناگۇھورىت، بەلى د قىت مەرقى ل سەر وان توخىبىن پامانىن پەيىن كورت راوہستىت، و مەرقى پى ھىشار بىت ژ درەو و ب دووۋ قەنانا زىدە، ھەمى لاپەنىن مەسەبى و ئايىنى، چونكى دەرىن نە ب ئاقانە، بەلكو ئەوين پىن د ھىنە ئاقتىن و تىنال ھاتىە ئاقتىن ل دووۋ دىتتا (قە) زانان، روشت، ئەو تىشتە پى خەلكى نىاسى و ل سەر ب رىقە دچن د ژاننا خۇيا رۇزانە دا و د ئاق بازارىن خۇدا، چ ب گۇتن پان كرىار پان ھىلان. ھندىكە روشتە دىتە دوو پىشك، ئەوزى، پى دورىت، ئەو پى خەلكى زانى و دگەل چ دەقىن شەرى نە پى ھەقدۇ (مخالف)، ھەتا ئەگەر چ دەقىن تاپبەت ژى پى نەھاتىن، و ئەفى پىشكى چ (أختلاف) د ئاقبەرا خودان زانستان دا نىنە ل دەمى ب كار ئىنانى و (استنباط و قضاء) ان دا، و پى نە

على اثارهم مهتدون..زوخروف/۲۲] ئانكو، دىئىن: مه باب و باپىرىن خو ل سەر دىن و رىكەكى بيت دىتىن، و ئەم زى ل دووف شۇيا وان دچىن..(تەفسىرا ژيان/۴۹) ئەوان پەرسىتتا سەنەمان د كر ھەر وەكى بابىن وان دكر، بى پى ئەو ھىزا خو د راستيا قى عىبادەتى دا بگەن كو ئەفەزى ژ چىفانۇكائە (۱۱۱).

ھەر ژ وان خالىن بووینە ئەگەرى پەيدابوونا ھىندەك باوەرىن ئايىنى ل نك كوردان، ديارە زانىنا زمانى تەير و ئەوالان ژ لايى سلىمان پىغەمبەرى (س)، ئەو دىالۇكىن دناقبەرا سلىمان پىغەمبەرى و گىانەوهران دا ھەى، ئەگەرەك سەرەكى ئە بو پەيدابوونا باوەرىن مىلى دناف جفاكى كوردەوراي دا.. پىشتى بەلاقبوونا قان چىرۇك و ئەفسانەپىن ل سەر زارى گىانەوهران د ناف جفاكا كوردەوراي دا، جھى خو د ناف دا كر، و پىشتى ھاتنا موسلمانەتپىن دناف ھىز و بىرىن مىللەتى دا برن خوار، بوون ئەگەرى پەيدابوونا باوەرىن ب رەنگەكى بەرفرەھتر، چونكى گەلەك نمونە د قورنانا پىرۇزدا، د ناف چىرۇكىن پىغەمبەران (سلاقىن خودى ل سەر وان بن) دا خۇيادكەن، كو گىانەوەر د ئاخىن يان (سولەيمان) پىغەمبەر (س) ئەزمانى گىانەوەرا دزانى، بو نمونە، د قورنانا پىرۇزدا ھاتپە: [حتى اذا اتوا على وادى النمل فالت نمله يا أيها النمل ادخلوا مساكنكم لا يحطمنكم سليمان ورجنوده وهم لا يشعرون، فتبسم ضاحكا من قولها وقال رب اوزعنى أن أشكر نعمتك التى أنعمت على... (۱۱۱)]. ئانكو، (ھەتا لەشكەرى وى گەھەشتپە ئەھالا مېرىيان (ئەھالەكە ل شامىن گەلەك يا ب مېرپە) مېرىپەكى گۆت، گەلى مېرىيان ھەرنە د جھىن خۇفە، سولەيمان و لەشكەرى خو ھەوہ نە ھەرشىن، بى ب خو ب ھەسن.. قىنجا سولەيمان ب ناخفتنا وى، گىرنزى و كەنى و گۆت، خودى وو، دەستىن من بگرە ئەز شوكرتا تە بگەم، ل سەر وان كەرەمپىن تە دگەل من و دەپابىن من كرىن(۱۱۲).. ھەر وەسا خودابىن مەزىن قىن چىرۇكىن ل سەر زارى (سولەيمان) پىغەمبەرى (سلاقىن خودى ل سەر بن) قەدگۆھىزىت، (ونفقد الطير فقال مالى

دورست افساد): ئەوہ بىن خەلكى زانى، بەلى بىن (مخالف) ھە د گەل ھكىمىن شەرىعى و بناغىن وى بىن موكوم، وەكى گەلەك خەلك د زانىت ھىندەك تىخت د ھەرامىن، و ئەو ب كرپارا وان رادىن، وەك: رىبا، قومار، كوشتىن، دەھمان پىسى و گەلەكىن دى، پىشتى ئەو نافتىن وان د گوھورن يان ب كرپارەكا دى رادىن كو ئەو كرپار ھەر دىتە راستيا وى تىشتى ھەرام و مەبەست پىن(۱۱۳).

رەنگە ئەف جۇرە باوەرىپە د ناف جفاكى كوردى بىن موسلمان ژى دا د مەشەبن.. ھىندەك پەرتووكىن ب نافتىن موسلمانەتپىن، كو د پىن ژ قان جۇرە باوەرىيان، مينا: (شمس المعارف الكبرى، الحكمة في الطب والرحمة، بدائع الزهور في وقائع الدهور، ھىندا)، زكىن قان پەرتووكان د پىن ژ قان جۇرە باوەرىيان، كو پىرانييا وان ژى د ھەقدژ (مناقضان، د گەل دەقىن شەرىعى بىن موسلمانەتپىن دا.

دناف كەقنە باوەرىن مە دا نمونە د زۇرىن ژ قى جۇرى باوەرىن، وەكى قى نمونى: (ھەكە ژىكەكى ب قىت مېرى وى ب كەقىتە د بىن دەستەھلاتا وى دا، دى ئاقا بىن نقىزىت خو ب بەرزەپقە كەتە ناف تىشتەكى دا، و دەتە مېرى خو، بەلى ژىك دى بىن - ئىمان - بيت(۱۱۴). ھەر دناف باوەرىن بخۇدا دا خۇياكر (ئەو ژنا ب قى كرپارى رابىيت دى بىن ئىمان بيت)، ئانكو باوەرىپەكە ب نافتىن ئايىنى ھاتپە، ئى ئە يا ئايىنى بە، ئەگەر چاوا دى بىن ئىمان بيت(۱۱۵).

رەنگە دىت گەلەك ژ قى جۇرى كەقنە باوەران د ناف گەلى كوردى موسلمان ژى دا ھەبن، بەلى دەريارا ھاتنا ئىسلامى و قان باوەرىيان (د، محمد عبدالقادر) دىئىت: (ئەو ئايىن ھنارتى بو قاسدىن خو مەھمەدى (س)، بو رىكا راست و ئايىنى دورست، داكو بەرى وى جفاكى بەرزەبووى د ناف چىفانۇك و نەھشىادا، ھىز و بىر و ھۇشىن وان تىرى رەھوشت و تىتالىن كەقن، بلا ئەو تىشت خرابكارى ژى بيت، و وان ھەمى تىشتى نوى قەبوپل نەدكر، ھەكەر خو بىن باش ژى بيت، ئەوان مىشكىن خو دائىخست بوو ژ ھىزكرنى و د گۆت: [بل انا وجدنا اباؤنا على أمة وانا

ھەر ژ وان ژ وان خالىن بووينه ئەگەرئ پەيدا بوونا باوهرىيان ل ناف جقاكا كوردەوارى دا، ھندەك پەپەندە و مېرولائىن خزمەتا ئايىنى موسلمانەتىن كرىن، وەكى ماموستا (نزار محەمەد سەئىد) دەرپارەى ھندەك پەپەندە و مېرولائىن خزمەتا ئايىنى موسلمانەتى كرىن دكەتە ھۇيەك دى ژ بۇ پەيدا بوونا ھندەك باوهرىيان ل دەف مللەتئ كورد، دىئىت: ئايىنى موسلمانەتىن كار د ھزى و بىرىن كوردان دا كرىە كو دىننەكا تايەتى ب رىز و شانازى سەحكەنە ھندەك پەپەندە و مېرولائىن خزمەتا ئايىنى كرى، ژ وان: كوترا، تەقنىپىرك، مېرى، (پەرىندى) تەپىركى سلىمان پىغەمبەرى (ھەدەدەى، ھەسپىن فاتما نەبىا و حاجى رەشك^{۱۹۹}).

ب - باوهرىيان نە ئايىنى:

رەنگە گەلەك باوهرىيان مە ب ناقى ئايىنى ھاتىن، لئ ئەوبخۇ نە ئايىنى نە، يان ژ ئايىن بەرى خۇ ۋەرگرتنە و دگەل ئايىنى مەدا د ھەقۇرۇن، ھەر ۋەكى رۇژھەلاتناس (مار) ھندەك ژ قان جۇرە باوهرىيا دزىرىنىتە (ۋىنىئەئى) ۋەكى دىئىت: ھەقىر تىشى (ۋىنىئە) چوو د ناف جىھانا ئىسلامى د ئاسىا بچوئىك دا، ب رىكا كوردان، چونكى جفاقا كوردى دچوو د ناف سەلجوقيان دا، ل ۋى دەمى موسلمانەتى بى خۇ ئافادكر ل سەر گلىشىنى فەلاتىن، ئەۋى بوۋىە ئەگەرئ مملانئ د گەل بزاقتىن ئايىنى بىن مللى، ل ۋى دەمى ئايىنەكى نوى ھاتە دامەزاندن ئەۋزى دەروىشى بوو، ھەر چەۋا قى ئايىنى دەست ب بزاقتىن خۇ كر، قوچانئ دگەل ھندەك لايەنىن دى كر، گەلەك كوشتن بوو، ئىنا بۇ ئەگەرئ رابوونا موسلمانەتى بى، ئەۋا ۋى دەمى كونترۇلا خۇ ھەى^{۱۹۹}.

ھەر دىسان دەمى مروف پىنداچوونەكى د پەرتووكا (باوهرىيان ئايىنى د ناف عىراقا كەقن) دا د كەپىن، دى بىنىن:

ھندەك باوهرىيان مە بىن كوردەۋارى ھەبوۋىنە گەلەك بەرى ھاتنا ئىسلامەتىن، ئەۋما نە ھەر باوهرىياكا ئايىنى، ژ ئىسلامەتىن ھاتىنە ۋەرگرتن، ۋەك قان نموونان، ئەگەر د خەۋنا خودا بەرى خودا رەخنى

لا ارى الھەدھەد أم كان من الغائبين، لأعذبته عذابا شديدا أو لأذبحته أو لتأيننى بسلطان مبین، فمكث غير بعيد قال أحطت بما لم تحط به وجئت من سبأ بنياً يقين^{۱۹۹}، ئانكو، (سولەيمانى چاقئ خۇ ل تەيران گىرا و گوت: بۇچى ئەز ھودھودەى ئايىنە، يان ژى ئەۋ نەىن حازرە، يان ئەز دى ئىزايەكا مەزىن دەمە بەر ۋى، يان دى فەكوژن، يان ژى ئەۋ (ئىبەر نەھاتنا خۇ) دى نىشانەكارۇن و ب ھىژ بۇ من ئىنىت، و گەلەك پىقە نەچوو (ھود ھود ھات) گوت: ئەز ب سەر ۋى ھەلبووم يا تو ب سەر ھەلنەبوۋى، و من سالۇخەكىن راست و بى شك ژ سەبەئى، بى بۇ تە ئىناى^{۱۹۹}، دىسان (خەس) كو گۆھرىنەكا گىشتى بوۋىە ژ مروفى بۇ سەر قلىخى گىانەۋەركى، ئەقەزى دناف گەلەك چىرۇكان دا دەپتە بەرچاڧكرن، نەخاسمە چىرۇكىن زارۇكان، كو د قى دەرپارى دا ژى، وانزار محەمەد سەئىد ب قى رەنگى خوارى بەحسنى خەسنى دكەت ل سەر گىانەۋەران، دىئىت: (خەس گۆھورىنەكا گىشتى بە ژ مروفى بۇ گىانەۋەرى، يان كەرىستەكى بى گىان، خەس ل وان مروفقا تىتە كرىن ئىن زىان و گۆنەھا ددەرھەقا ئايىنى دا دكەن، ئانكو ددەتە سەر گۆتتىن خودى و پىغەمبەرا، خوداين مەزىن ل سەر خەسنى د قورئانا پىرۇزدا دىئىت: (فلما عتوا عما نھوا عنه قال لهم كونوا قردة خاسئين^{۱۹۹}، ئانكو، (قنجا ۋەختى وان خۇ مەزىن كرىن ل سەر تىشتى نەھى با وان ژى ھاتىە كرىن، و زىندەگافى يا خۇ نەھىلاىن، مە گۆتە وان، بىنە مەيموئىكىت رسوا و رەزىل^{۱۹۹}، ل جھەكى دى دىئىت: (وجعل منهم القردة والخنازير... ئەۋ كەسپىن ب كار و كرىارن نە قەنج رادىن دزى ئايىنى و دزى چاكىن و مروفايەتىن، دى ژ قلىخى (شكىل) وان ۋەرگەرىنىتە قلىخى گىانەۋەركى، ل دوى تەرزى كرىار و گۆننەھا خوھ دىنە: كەمكە، مەيموئىك، كويسەلە، چورد و بەراز... ھتە مەبەست و و ئارمانج ژ چىكرنا قان باوهرىيا، مەبەستەكا سىنجى بە (ئەخلاقى) بە ب شىۋى شىرەت و ئاموژگارىا، ب تايەتى ل سەر زارۇكان و خۇرتا^{۱۹۹}.

پەيدا بوونا باوهرىيان ل دەف ژنا

كورد:

دناف بىروباومىن جفاكا كوردەوارى دا رىژەيا ھەرە زورا وان ل دەف ژنى پەيدا بووينە، كا چاوان پىتريا نىرىنان ژ لايى ژنى فە دەينە گوتن، وەسا پىتريا باوهرىيان ژى ل نك وى پەيدا بووينە، و پىتر ژ وان باوهرىيان ل دەف ژنا كورد پەيدا بووين، ژ ئەگەرا كارتىكرنا - چىرۇكىن ئەجنا - نە، كو گەلەك ژ فان چىرۇكا دەنتە دارژىتن ل سەر فان خالىن ژىرى و پەيدا بوونا وان د گەل مەرفقان، بۇ گەلەك ئەگەران د زقرن، ھەر وەكى (د-عبدالحميد پونس) دزفرىنتە فە بۇ فان خالىن ژىرى،

- ۱- ئەجئە ئىكى ژ مەرفقان د بەن بۇ كارىن خۇ يىن تايبەت.
- ۲- ئەجئە مەرفقان د يىن.
- ۳- گۆھورىنا ئەجئەكى ب ئىك ژ مەرفقان.
- ۴- سەرەدانا ئىك ژ مەرفقان بۇ جىھانا ئەجئان.
- ۵- دلبرەك - مەحبوبە - ژ ئەجئان بۇ ئىكى ژ مەرفقان^(۱۱۱).

پىنتى پەيدا بوونا فان چىرۇكىن نەفەرۇكا وان ل سەر خالىن ژۇرى، دناف مللەتى كورد دا پەيدا بووين، كارتىكرن د ھىز و بىرىن ژنا كورد دا كر، بوون ئەگەرا پەيدا بوونا باوهرىيان ل دەف وى، ھەر ل دوور قى چەندى (د-عبدالحميد پونس) دىئىت: (چىرۇكىن مللەتان د پىن ژ رويدانن ئەجنا يىن مەرفقان بەرزە دكەن، ئەو وان فە دگۆھىزىن بۇ جىھانا ئەجئان يان جادوودكەن - دىئىرىن - و ھندەك ھەنە كو باوهرىيا وان ئەوە يا ل سەر عەفرىتان خويكا سالى بەدەنە شەپتانان، ئەوزى كۇ ب ھنارتنا ھژمارەك ژ وان بۇ جىھانا شەپتانان، ژ بەر ھندى دەپىن ژ مەرفقان بەرزەدكەن و دەن، ب تايبەتى زارۇكان داکو ژ پىنتى زارۇكىن حوقفە بۇ شەپتانان فرتكەن^(۱۱۲) - دىسان (د- نىلە ابراھىم) د پەرتووكا خودا بەھسىن (پروپ)ى دكەت، كا چاوا دەمى ئەو رىبازا خۇ ل سەر چىفانۇكىن ب جىبەجى - تطبيق - دكەت، ئەو ژ بۇ ئافاكرنا چىفانۇكى ھندەك

چەپى دى دوژمنى خۇ شكىنىت، و ئەگەر چافى وى يى راستى خۇ ھلاقىت دى ئىشەك - نەساخىبەك - لى پەيدا بىت^(۱۱۳)، يان (حەفت عەفرىت بىت ھەين زارۇكىن شىرقرژە - المرضع - د كوژن و بوونا زارۇكان گىرۇدكەن^(۱۱۴)، يان (نقىشتى ل نك وان تىشتەكىن گەلەك پىندى بوو، ھەمىيان د ھەلگرتن داکو وان پارىزن ژ ھەمى جورىن عەفرىتان، ھەتا خوداوەندىن وان ژى ھەلگرتن^(۱۱۵)، يان (نقىشتىن (ئەللاماشى) وان شەپتانان دەنە پاش ئەوین زەرەرى د گەھىنە ژنكىن ب دوو گىان و شىرقرژە^(۱۱۶)).

ھەر ل دوو ف فان باوهرىيان د ئايىنى موسلمانەتىن پەيدا بووين، و كوردان باوهرى ب موسلمانەتىن ئىنان، (عەلى جىزىرى) ئەگەرى ژ دەستدانا كوردان بۇ گەلەك باوهرىيان خۇ يىن كوردى و باوهرى پىن كىرن ب باوهرىيان بىانى فەدگەرىنتە فە بۇ موسلمان بوونا كوردان و ھندەك باوهرىيان ھەفسووين خۇ، دىئىت: (كورد گەلەك باوهرىيان خۇ ژ بىر كرنە، و باوهرىيان ھندەكىن دى وەرگرتنە نە خاسمە پىنتى بەلاقبوونا موسلمانەتىن د ناف وان دا، و ھەر د وى دەمى دا، ھندەك باوهرىيان گەلەن د ناف دا، و بى ھەفسووين خۇ وەرگرتنە، ھەر وەكى مە ئامازە ب باوهرىيا خاچىن د ناف موسلمانان دا كرى^(۱۱۷)).

تىنتى پىندى ب نامازە كرنى ل دوور وەرگرتنا باوهرىيان ھەفسووين خۇ، كوردان گەلەك جار باوهرىيان ھەفسووين خۇ يان ئايىن دى وەرگرتنە، وەك قى نموونا ب بخۇ دىتى: من مەرفقەكىن موسلمان دىت، نەقى وى (شەماشە) بوو، من پىسار كر، كا بۇچى نەقى وى شەماشە يە! گوتن، بابى وى، زارۇكىن وى بۇ نە د مان، ئانكو دەرن، ئىنا چوو نك فەلەبەكى، وى ژى گوتن، دەمى زارۇكىن ئىكى مە د مرن (بۇ نەمىن) ئەم زارۇكەكى خۇ ب نەقى موسلمانان ناف د كەپن، داکو بۇ بىمىنىت و نەمىرت! قىنچار تۇژى نەقىكىن فەلا دانە سەر كۇزى خۇ دا نەمىرت، ئىنا نەقى وى كرە شەماسە!! نۇكە ژى ئەف مەرفقە ل كۆمەلگەھا ئازادى - ل روژ ھەلاتى ناھيا سەرسىكى، يى ئاكنجى بە(بەرھەفكەرا).

مەمكىن دىن ھەنە ددانىتە سەر ملتن خۇ و ئەف
ژنكا جادووگەر - سىنجرىنەند - دلنى ژنكا دەمى زارۇك
بوونى دا، دئىنيتە دەر و دىبەتە سەرگانىن، داکو ب
ئاقى بىشۆت، ئەگەر ئەو شىيا قى بىكەت، ژنكا ب
زارۇكى نەساخ دى مرىتن! (۱۲۱).

نەجام..

ژ وان دىتن و بۇچوونىن بۇرى ل دوور پەيدابوونا
باوهرىيان، ئەف خالىن ھە بومە خۇيا دىن:

- ۱- پىترىا باوهرىيان ژ چىفانۇكان ھاتىنە
فەگۇھاستن، و ژ گەلەكى بۇ گەلەك دى.
- ۲- گەلەك باوهرى ژ خۇداوھندا ھاتىنە وەرگرتن و
باوهرى پىن ئىناينە.

۳- ئايىنن فەلاتى و بۆزى و موسلمانەنى،
كارتىكىن د ھىزا خەلكى دا كرىە و باوهرى ل دەف
پەيدابوونە.

- ۴- چىرۇكىن ئەجنان كارتىكىرنەكا باش دپەيدابوونا
باوهرىيان دا ھەبوو، نەخاسمە ل نك ژنى ئافرەتى).
- ۵- پىنشەوايىن ئايىنان وەك (مەلا و شىخ و قەشئا
و راھب و... ھىدا رۆلەكى كارىگەر د پەيدابوونا
باوهرىيان دا ھەبوو.

۶- ژ ئەگەرى كو مرقۇف زمانى گىانەوهران دزانن،
گەلەك كار د پەيدابوونا باوهرىيان دا كرىە (كۇ ئەف
خالە ژى ھەر دزقرىت بۇ ئايىتى).

- ۷- چارەسەرگىنا گەلەك ئىشىن دەروونى -
سابكولۇزى - ل سەر دەستى، شىخ و مەلان و
مەزاران... ھىدا گەلەك باوهرى ل نك ژنى پەيداكرىنە،
ژىدەرئىن ھەنا ئەھۇ ل دوور باوهرىيان ھاتىنە
بەلافەكرن.

۱- ھىجى جەمغەر، ھەندەك كەقنە باوهرىت
خەلكى ل بەھدىنان، دار الحرىة للطباغة، بەغدا -
۱۹۹۳.

۲- بەيار باقى، بىروباوهرىن كەقن د ئاف مللەتن
كورد دا، چاپخانا ھاوار، دھۆك - ۱۹۹۹.

۳- نزار محەمەد سەعید، ھن ئالىين جفاكىن
كوردەوارى د كولتورى گەلىرى دن، چا، چاپخانا

خالان د زقرىننە كەسايەتتىن خرابكار - شىرىە -
دىنژىت: (دەمى) (بروب) دەيت چىرۇكا چىفانۇكى
شۇرۇقەدكەت، شۇرۇقەكرنەكا دورىست ژ بۇ ئافاكرنا
چىرۇكا چىفانۇكى دىنژىت... (۱۲۸)... (كەسى شەرخواز
- الشىخسىبە الشىرىە - ئەو ھەموو دەما
نەخوشىن د گەھىنيتە ئىك ژ كەسىن خىزانى (۱۲۹)...

دخالەكا دى دا دىنژىت: (ئىك ژ كەسىن سەرەكى د
چىرۇكا چىفانۇكى دا كەسى نەباشە - خرابكارە -
بىن كۇ ھەر نەخوشىن بۇ قارەمانى چىرۇكى بان ئىك
ژ كەسىن خىزانان قارەمانى چى دكەتن (۱۳۰)... و (تۇما
بووا) د پەرتووكا خودا قى چەندى دەتە خۇياكرن:
(د باوهرىيا ژنا كورد دا چاقىن پىس - العيون الشىرىە
- بان چاقىن ھەسوید - العيون الحاسدە - ھەنە،
دقېت چ كەسىن چاقىن پىس ھەين، ئەوئى كارتىكىرنى
د كارى ژنكى و زارۇكى وئى دا بىكەت، نەخاسمە ژنا
دوو گىان نابىت چ كارا ل دەف بىكەن، ب وئى باوهرى
بوون، ئەو زارۇكى د زكى وئى دا، بان ل بەر چىكىن
وئى، دى چاقەكى لى دەت و كوژىت، ھەر ل سەر قى
باوهرى (تۇما بووا) د پەرتووكا خودا دىنژىت، (ھەر
كەسى چاق زەرىت، چاق پىسە... ئەوئىن كۇ چاقىن
پىس كارتىكىرنى تى دكەن، بىگۇمان پىشكا زۆرتى ژنىن
ژك پىن - دوو گىان - و زارۇكىن وان، ئانكو نابىت ل
نىزىك چاق پىسان ئەو چو كاران بىكەن و تەشى پىن
ب رىس، ھەر وەسا دقېت ھەر ژنەكا زارۇك بوو ھەتا
چل رۇزان نەچىتە لايى چاق پىسان، چونكى چاق
پىس ب خرابى لى دىنژىت... د سەر قى چەندى را
ئەگەر ھات و دۇ ژنان ژ نوى زارۇك بىن ب رىكى قە
كەفتنە بەر سىنگى ئىك دقېت ئەو دەرى و زارۇكىن
خو پىك بگۇھون(۱۳۱)، پىشتى ئەو د زقرنەقە بۇ مال
بى پى ئەو ھىشتا نە ئاخىتىن (۱۳۲).

دەمى زارۇك بوونى دا، بۇ مرنا زارۇكى بان يا ژنكى،
ھاتنا گىاندارا بۇ كوشتنا وان (فاسىل نىكىتىن)
دىنژىت: (د باوهرىن مللىين كوردى دا، دەمى ژنك
ب زارۇكى نەساخ دىت، گىاندارەك جادووگەرى -
سىجىرى - ھەبە دىنژىن (ھالئناسى) ئەو پىكھانىە
ژ ژنكەكا بەرن بلىد، كەشەقرىت، ب ترس، دوو

رەوشەنبىرى، ھەفلىر - ۲۰۱۱.

۴- تارق شوكرى خەمۇ، ژمارە (۳ - ۷ - ۴۰) د مینولۇجيا ئىزدىيان دا، ج۱، چاپخانا خانى، دھۆك - ۲۰۰۷.

۵- نزار محەمەد سەمەيد، كورد و باوەرىن ئەفسونى ل سەر داروبارى، كۇفارا (رۇشنىبىرى نوئ)، ژمارە (۱۴۳)، ئیلۇنا ۱۹۸۹، بەرپەر ۱۷۱ - ۱۷۶.

۶- ئەحمەد عەبۇللا زەرۇ، كورد و فرندە دباوەرىن چىقانوۋكى دا و ھەفبەرگىن، كۇفارا (رۇشنىبىرى نوئ)، ژمارە (۱۲۳) - بەرپەر ۱۸۶ - ۱۹۱.

۷- جەمىل محەمەد شىلازى، بەيدابوونا باوەرىن مللى، كۇفارا (پەيغ)، ژمارە (۳۶)، سالا - ۲۰۰۶، بەرپەر

۸- جەمىل محەمەد شىلازى، باوەرىن ئايىنى دناق كەفنه باوەرىن كوردى دا ھەردوو پەرتووكىن ھندەك كەفنه باوەرىن خەلكى ل بەھدىتان و بىروبواوەرىن كەفن دناق مللەتنى كورد دا (وھك نەمۇنە)، كۇفارا (قەژىن)، ژمارە (۲۹)، پائىزا ۲۰۰۲، بەرپەر ۴۳ - ۶۴.

۹- جەمىل محەمەد شىلازى، ھندەك باوەرى ل نك زارۇكى كورد، كۇفارا (مەتىن)، ژمارە (۸۸)، گۇلانا ۱۹۹۹، بەرپەر ۴۲ - ۴۴.

تېيىنى/داكو بابەت گەلەك درىژ نەبىت ب ژىندەران، دى ژمارا ژۆرى (بەرامبەرى ژىندەران)، دگەل ژمارا بەرپەرى ژىندەرى ل دووماھىيا ھەر باوەرىەكى ئىيىن.

باوەرى د جفاكا كوردەوارى دا ل

بەھدىنان:

۱- باوەرىن مللى..

ھەر كەسى ژ مە ھوبىر ھزىن خوە دجىھانا باوەرىن ئەفسونى يىن مللى دا بگەت، دى بىنىت چەند جىھانەكا بەرفرەھە، فرە تىشت دخۇرستى دا و دياردىن خۇرستى بووينە كەرەستى سەرەكى يىن قان باوەرا نۇلا، جانمەور، دار و بارا، خانى و ئاقاھيا، چيا، شكەفت، پرتىن دارا، ئانكو زۇرىمى تىشتىن ل ژىنگەھ و دوربەرى جفاكا، ژ دياردىن خۇرستى ژى باران، ستىر

رشتن، ھەيغ غەوارەبوون، رۇژ غەيرىن، ھتد^(۳۳).

رەنگە ھەر دەرگەھەكى مرۇف بىنىرتى ب دەھان باوەرى ل سەر ھەنە، و ھەنا نھۆ چەندىن پەرتووك و قەكۇلىن ل سەر ھاتىنە بەلاقەكرن، لەوما نەن دى ئامازى ب ھندەك نىمۇونان دەين. ل دووف ئەو قافارتنا كاك (بەيار باقى) بۇ باوەرىيان كرى دكەتە (۱۳) ە پىشك، ئەمژى دى ل دووف وئ قافارتىن نىمۇونەيان ئىيىن، ئەوژى ئەقەنە:

پىشكا ئىكى: ھاتن و چوون و سەنەر.

اھەكە زلكەك - قىشەك - ب سەر جايا مرۇقى بگەفىت، ئەقە دى مېھقانەك بۇ مرۇقى ھىت، ھەكە زلك درىژىت، ئەقە مېھقانى درىژە، ھەكە زلك قەلەو بىت، ئەقە مېھقانى قەلەو. ۱ - ۱۹) يان (دەمى دقنا مرۇقى دخورت، دىيژن ئەو دى مېھقان بۇ مرۇقى ئىن. ۲ - ۸) يان (ھەكە لنگى ئىكى دخوريا، دگۆتن ئەو دى چىت سەفەرەكى. ۳ - ۱۷) يان (ھەكە تىشت ژ دەستىن مرۇقى ب كەفن، دىسان دى مېھقانەك ھىت. ۱ - ۱۸) يان ھەكە بۇ وىرچ وىرچا چويچكا، دى مېھقانەك ھىت. ۱ - ۱۸) يان (ھەكەر مرۇف ب رىكەكى چوو دەم سىپىدە بت و مرۇقى كىرغىشكەك دىت پىندى بە ژ ئەوئ وەغەرى بىزىرت، چونكە كىرغىشك نىشانان بى ئىفلەحى بى بە ھەر وەسا ھەكەر مرۇقى ئىقارى مارەك دىت پىندى بە بىزىرت، چونكە ئەوژى وەك كىرغىشك بى ئىفلەحە و دى بەلاپەك ئىتە رىكا مرۇقى. ۲ - ۱۱) يان (ھەكەر مرۇقى فيا سەفەرەكى بۇ جەھكى بگەت ھەر رۇژا ھەبت دروستە تەنھا رۇژا سى شەمبى نەبت، چونكە رۇژەك بەشە و دى بى ئىفلەحى بەك ئىتە د رىكا مرۇقى دا، ئانكو سەفەرا مرۇقى نە ب خىر بىت. ۲ - ۱۲).

پىشكا دوويى: خوارن و قەخوارن.

(دېيژن) ھەكەر ل سەر خوارنى برك - ئىسك - ھاتە مرۇقى دقبت مرۇف دەق ژ خوارنى بەردەت و بەس كەت. ۲ - ۱۵) يان (ھەكە مېش كەفتە د

ساخ بىن.. ۵ - ۱۷۳) يان (داركىن پىشت ئىشا، ل تاخى بەرۇشكىن ل باژارى دھۆكى ھەبوون، ھەر ۋەكى ژ ناغىن وان دياره ئەو كەسىن پىشتا وان تىشان قەست دكرىن.. ۵ - ۱۷۵) يان (دەمى كارىن ددانە سەر ناگرى و دكەلېن، نابىت د بەررا باخقن، چونكى دى دەقكر بىت.. ۱ - ۳۹) يان (ھەكە پىقازىت ئىكى گەلەك تىژ بىن، دى بىژن، خودانى پىقازا گەلەك تىر و فسىت دنافا كرىن، لەوما ھند تىژ بووينە.. ۱ - ۳۷).

پىكا چوارى، گەردوون و سرۇت.

ادەمى ھەيف تىتە گۆھورىن - غەيرىن - ئەو ھىنگى نەھەنگ - حوبىتەك - بى ھەى ھەپقى دگرىت و دقنىت داعورىت، و ژ بەر ھندى خەلك تەقىن دكەن - ب تەنەكا و ھافىننا تەھەنگا - داكو ئەو نەھەنگ بترسىت و ھەپقى بەردەت.. ۲ - ۲۹، ۳ - ۳۶) يان (ئەو پنى بىن سىپى و ب رىژ ل عەسمانا كۇ ب شەقى ديار دكەت دىژنى رىكا كا دزا، ئانكو ئەو كايا ژ وان رىشتى ب رىقە ھاننى.. ۲ - ۲۹) يان (ھندەك سىتېر ل عەسمانا كوم ديار دكەن ۋەكو گوبالى، دىژنى تەرمى نىن، و ئەقى چەندى ژى پىقە دىژن، تەرمى نىن.. نىج ل پىشتى، رۇژا ھەشتى.. چو بەھەشتى.. يان ژى ب فى رەنگى خوارى دىژن، بابى نىن.. نىج ل پىشتى.. ھەچىن حەفت جار بىژىت.. دى چىت بەھەشتى.. ۲ - ۲۹) يان (كوردە ھىز دكر كۇ ھەر مرقەكى ل سەر روىن عەردى دزىت، سىتېرەكا ل عەسمانى ھەى.. لەوما دەما سىتېرەكا دزى يا، بەرەف عەردى دكەتە خوار، د گۇتن ئەقە ئىك مرا.. ۳ - ۶۶، ۲ - ۳۰) يان (پىشتى باران دبارىت، ھندەك جارن كەسك و سۇر - قوس قىز - ل عەسمانا چى دىت، و ژ دوپرقە مرقۇف ھىز دكەت كو ئەف تىر و باژىن رەنگا و رەنگ ل سەر ئەردى راجاندېنە و ژ بەر ھندى دگۇتن چ كەسى خوە د سەر ئەقى كەسك و سۇرى را باقىژىت ھەكەر كچ بىت دى بىت كۆر و ھەكەر كۆر بىت دى بىت كچ.. ۲ - ۳۲، ۱ - ۱۰) يان (چىپى بىخىرى، بى ب ناف و دەنگ بى كۇ باژىرى دىرىنى زەھفەرانى ھەمبىزىرى و دوپراتى يا

چايا مرقۇفى دا، دى رزقى مرقۇفى زىدەبىت.. ۱ - ۲۰) يان دەمى شىرى ئىكى نە مەھىت، دى بىژىت شىرى من بى ھاتىبە چافىن كرىن، لەوما دى ئاغلەۋىكەكا دوهنى شارىنىت و بىناف شىرى خۇ ۋەركەت، داكو چاقىت وى پەھن ئەوا شىرى وى چافىن كرى.. ۱ - ۲۸) يان (دبىژن ھەكەر مرقۇف نانى سۆتى بخۆت دى چاقىن مرقۇفى رۇھن بىن و مرقۇف دى بۇ خوە پارا بىنىت.. ۲ - ۱۵) يان (دەمى نانا ژىكى ل سەر سىلن گەلەك پىف دېوو، دگۇت ئەو ئىكى گەلەك بىرسى بى ل وىرى.. ۲ - ۱۱) يان (دبىژن، ل دەمى خوارن تىتە ئىكفەكرن ھەر چى بى خوارنا دىنى قازانى دا - فېررانك - گەھەشتى، ئەو دى دەھوئا وى باران بارىت.. ۲ - ۱۱) يان (ھەر كەسىن پەيالا وى يا چىپى دوو كەفچك تىداپن، ئەو دى ل پاشەرۇژى دوو ژنا تىنىت، ئانكو دى كەت دوو ژن.. ۲ - ۱۷) يان (ھەكەر مرقۇفى سەرى مرىشكىن خوار، ئەو نىشانان ھندى يە مرقۇف دى بىتە مرقۇفەكى نەكەت - بى ئىفلاخ - د ژيانا خودا.. ۲ - ۱۵).

پىكا سىن، داروبار و دەرامەت و گول و گىيا.

(ھەكە بەكى گوبىزەك چاند، مەزىن بوو، چى كاقا قورمى وى ھندى حەفكا - سىتوبى - مرقۇفى سىتوبىر بوو دى مرىت.. ۵ - ۱۷۳، ۲ - ۲۴) يان (ھەر ھنارەكى دىندەك ژىن بەھەشتى بىن دناف دا، و ژ بەر ھندى دقنىت مرقۇف نەھىلىت چو دىك ژى بىمىن نە خوارى.. ۲ - ۲۲) يان (دبىژن، نىرگىز بى ل بەر دەست نىقازا پىغەمبەرى شىن بووين.. ۲ - ۲۶) يان (بەفشۇك دەمى موپىن بىن كەفشىن پىغەمبەرى ۋەرباين بىن شىنبووين و بووينە بەفشۇك!!)) يان (دارەك ل دەف مەزارگەھا شىخادى ھەيە، ھەكەر ھەردوو دەستىن مرقۇفى ل دور قورمى وى زقىرىن، ھەر چ ھىقى و ئومىد د دلى مرقۇفى دا ھەبىن دى بىجھ - ئىت.. ۲ - ۲۵) يان (چ كەسى گىپىن كەسك ب سوزىت دى چىلا وان مرىت.. ۲ - ۲۳) يان (ال مازگەفتا شىخ مەنسوپرى ل نامىدىن قورمەكى دار توبى ھەيە، خەلكى ژ خوەرا پرتكىن بچوبك ژتە دكرن، دكرنە سىكورا بچوبكىن خەندەكوك لى دا ژى بچىت و

تۇستىن. ۱ - ۱۵۶ يان اھەكەر تەقنىپىرك تەقنى خۇد مالا ئىكىسى دا چىن كەت، دى بەرەكەت كەفتە وى مالى. ۱ - ۱۴۴ يان اھەكە دخەودا تە شلخەكا مىنشىت ھىنگىنى ب بەرەكى قە يان دارەكى قە دىت، سىپىدى ھەرە بن وى بەرى يان بن وى دارى قەكۆلە دى بۇ خۇ جەرەكەنى زىرا ل وىزى بىنى. ۱ - ۱۴۴.

پىكا تەقى: تەساختى و تەقۇتى.

۱) ئەو كەسىن باۋى بىت، ئانكو با لەشىن وى بىرت، دقۇت بىەر دەف ژىكەكى ھەنا كۇ ئەۋى باى بسۇزىت، ئەو ژىكە زى دقۇت ئىكا ۋەسابىت ب ئىتىمى مەزىن بىت ئانكو كەدا دەستىن باىن خوە تە خوارىت، ئانكو ژ بەرى بىت، باب لى مر بىت. ۱ - ۱۶۴ يان (كوردىن ئىزدى دىزىن: ھەكەر بىرۇف ل ئىكى ھات و قىا دەزىكى دەنىت، دقۇت ل سى رۇزىن چارشەمبا ل دوۋف ئىك ئەو دەزىكى ل دور جەن بىرۇگرتى ب دەت و خوە نەشۇت. ۱ - ۱۶۵ يان اھەكە تايىن ئىك گرت، دقۇت دەپكا وى بچىتە مالا ئىكى خۇدانى دوو ژنا و ئەۋى زەلامى ھى ژ خوە نەبىت و ئەۋ ژنە، نانى ژ دەست بىت دەر و بۇ كورى خوە بىت و بەتەن. دى ساخ بىت. ۱ - ۱۶۹ يان اھەچى ب شەف د فودىكا رۇناھى را بەرى خۇ بەتە خۇ، دى دىن بىت. ۱ - ۱۷۵ يان اھەكەر پەرسىفا ھاتە ئىكى و گۇت، پەرسىفا ل من، دى بىزى ھەرە بۇ خەسىا خۇ بىزە، داکو پەرسىفا وى نە قەگرت. ۱ - ۱۷۵ يان اھەكە چافك - كولك - د لەشىن بچوئىكەكى را ھاتن، دى سەرەكى قەكۆزىن و چاقىت وى جەيوانى پەقىنن د ئامانەكى دا و دى وى ئاقىن د كولكىت بچوئىكى دەن، داکو ساخ بن و چاقىت جەسىدا پەقن. ۱ - ۱۷۶ يان اھەكە ئىكەك نەساخ بىت و رۇز بۇ رۇزى لاۋاز بىت و ساخ نەبىت، دى ھىندەك - رىصاصى - ل ھىنداف سەرى بچوئىكى يان مەزنى جەلپىن دەمى رىصاصى د جەلپىن ب گىسكىدا دكەن، ل ھىنداف بىزىنگەكى، ل ھىنداف تەستەكا ئاقى ل ھىنداف بچوئىكى، يان مەزنى. ۱ - ۱۷۷ يان (دىزىن) ئەو زەلامىن نەمىر، ئەوان موپىرى بىن خوارىن ژ بەر ھىندى بىن نەمىر بوۋىن، ئانكو ئەۋى موپىرى بى

۱۵) كەقىنە ژىرى يا رۇزاقاين زاخۇ، ئاقى قى چىيى (بىخىز) سەرھاتى بەك ھەبە دىزىت، دەمى توفان رابوۋى و گەمى با نەح پىغەمبەرى (س) دگەل پىلپىن خۇ بىرى، ژ بەرى ئەو گەمى بگەھىتە چىيىن جودى (كو دكەقىنە بەرامبەرى بىخىزى) گەمى گەھەشتە چىيىن بىخىزى (ھىنگى ئاقى وى بىخىز نەبوۋ) بەلن چىيى خۇ ژ بەر گەمى يا وى جەماند و نەھىلا ل سەر راۋەستىت، ئىنا نوحى خوە لى عاجز كر و گۇتى ھەى (بى خىز) ئانكو چو خىز تىدا نىنە، و ھەتا نوگە ئەف چىايە بى ھىكە و بى ئاقە و دىزىن ئەفە زى ئەنجامى وى نەرىنا (نوح) ي بە. ۱ - ۱۷۶.

پىكا پىنى: گىانەۋەر و تەير و تەۋال.

۱) دىزىن، ئەو مەۋقۇن ژ صەى بترسىت، ھەر ژ دوپرەفە صە ئەۋان دىبىت و دوكىل ژ سەرى وان دچىت، ژ بەر ھىندى صە ئەۋان ناسدكەت و ھىرشا دىتە سەر. ۱ - ۱۷۰ يان اھەيوانەت ژ مەۋقا كىمەت دژىت، چۈنگە جەيوان ھەمى بىن ژ مە بۇشتر - ئەجنا - دىنن، و ژ ترسىن وان دا زوى دەمىن و زى كورتىن، و ل ھىندەك دەقەرا دىزىن عزرائىلى دىبىن. ۱ - ۱۷۰ يان اھەكەر ژىك دەستىن خۇ ب پىشتا مازى قە بىنىت (مازى مەرى)، ئەو دى دەستىن وى ژىكى ب روىن - دوھن - كەقن دەمى مەشكى دكىت، ئانكو دەمى مەشكى دكىت دى روىن زۇر ب سەرەكەقىت. ۱ - ۱۷۴ يان اھەكەر مەۋقى كەقلى مازى دەسەرى خوە بەتە، ئەو دى پوپرتىن سەرى مەۋقى بەپىز بىت و دىزى بىت، بو كۇر و كچا. ۱ - ۱۷۴ يان دەمى خۇدى پىشك چىكىرى ژ جەيوانەتىن دى پىرۇزىر چىكىر، و ژ بەر ھىندى ھەر جەيوانەكى گىبانەك - رۇجەك - دابى و پىشكى جەقت دانى. ۱ - ۱۷۵ يان اھەكەر مەۋق ئەۋى پەقوئىشكا دىناف بەرچىلكا ماسىن دا بىخۇت، دى مەۋق مەلەفان بىت. ۱ - ۱۷۶ يان (ئەو سالا زىكىت كەلەك ھەبن، ئەو دى وى سالى گەلەك بەفرل ئەۋى دەقەرى بارىت. ۱ - ۱۷۴) يان (ال دەمى بەرى شىفانا دارى كىزىرى د دەبىنا بن سەرى خوە، داکو مار نە ئىنە وان و ب وانقە نەدەت، دەمى

بخوت دى ئەمىر بىت... ۲ - ۷۸).

پىنكا ھەقتى؛ شاھى و دەھوت و زىنىنان.

گافا بويىكى ژمالا بابى وى دەردىنخىن و بۇ مالا زاقاي بىھن، دى بويك سەرى خوە چەمبىت داکو دەولەتا (خىز و بىزا) مالا بابى وى بۇ مالا زاقاي نەچىت... ۲ - ۸۴) يان دەمى زاقاي دېن سەرشۆيى و جلكىن وى يىن زاقاي يىن دىنخىن دىنەف بوخچكەكى دا تايىن بوخچكى دگەل ئىك ناگرى دەن بەلكو دسەرنىك را دىورىن و ب دەرزى بەكى دگەھىن ئىك چونكە ھەكەر گرندان دىيىن زاقا ژى دى ئىتە گرندان... ۲ - ۸۷) يان ادبىيىن؛ پىندقى بە ژ بەرى شوپىشتنا زاقاي، مرؤف بچويكەكى نەبالغ د ئەوى سەرشۆيى دا بشۆت، ئەوا كۇ زاقا تىدا بىتە شوپىشتن... ۲ - ۸۸) يان دەمى بويكى دېن پىشت بەرىن د ژۇرقە كچكىن نە شوى كرى تىن لى خرقەدىن و بىن پىن خوە د بىن پىن بويكى دەسەسوپ، داکو ئەو ژى وەكو وى بگەھن مرادا خوە و شوى بگەن... ۲ - ۹۰) يان اراقا و بويك دقەت ھەشت رۇزا ژ مال دەرنەكەھن، قورنەك ژى د قەت ل ھىداف سەرى وان ھەبىت، ھەكە ھانو ئىك دەركەقت د قان ھەشت رۇزادا گۇناھە و دوور نىنە بىنە ھىگافتن... ۱ - ۱۲) يان (دقەت بويكى ل ماھىنا سوار كەن داکو بزىت - زارۇك بىن - ل دەوارى نىر سوار ناكەن چونكى پاشى بويك نازىت (زارۇك نابى)... ۱ - ۱۸) يان (ئەووت بەندكى پەرىن قەدەن، دقەت مرؤقىت زاقايى بىن و خودان باوەر بىن، داکو بەندكىت پەرىن باش گرندەن و ب شىدىن، چونكى ھەكە ھانو بەندكى پەرىن ل چاخى ھەشت رۇزا قەبوو، يان قەتيا، ئەقە مسۆگەرە دى بەلايەك ھىتە سەرى بويك و زاقا، يان ژى پىنكفە نا قەتىن... ۱ - ۱۹) يان (ھەكە د خەودا مرؤقى دىت زاقايە، يان ئىك ژ مالا مرؤقى بويكە، يان زاقايە، يان داوۋتە، ئەقە دى بەلايەك ھىتە سەرى مرؤقى... ۱ - ۱۹).

پىنكا ھەقتى؛ دەم و ھەزمار و يارى.

(ھەكە رۇزا ئەينى يىن مرؤف ب سەقەرەكى چو و مرؤقەكى كورە كەفتە رىنكا مرؤقى ئەو نىشانان بى

ئىفلەھىن بە، بلا مرؤف بزقەرىت... ۲ - ۹۴) يان (ھىدەك رۇز يىن ھەين نابىت خەلك خوە ل وى رۇزى بشۆت، چ وەكو بى ئىفلەھى بۇ ئەوى رۇزى يان ژى ژ بەر كۇ ل ئەوى رۇزى بەلايەك ب سەرى ئەوى بىنەمالى ھانى بە... ۲ - ۹۵) يان (دەمى ل گوندەكى بەك دەمىت، نابىت وى رۇزى كەس بچىتە بالاقى، ھەكە ھانو ھىدەك ل سەر بالاقى بوون، دقيا ئاقا خۇ برىن و بىنە مال، چونكى د قەت ئاف ھەمى وى رۇزى بۇ مەرى بىت... ۱ - ۱۰۰) يان (ھەچىن سەد نىشان لى بىن دى چىتە بەھەشتى... ۱ - ۱۰۱) (ھىدەك دىيىن ھەچىن ھەفت نىشان لى بىن دى چىت بەھەشتى) يان (دەمى بچويكى د چلكا دا دىشۇن، د قەت دەيكا وى تىكەتە تەستا ئاقى بەرى سەرى بچويكى بشۆت، داکو نە ھىتە ھىگافتن... ۱ - ۱۰۲) يان (رۇزىت پىنج شەمبى، چاقى مەرىن مرؤقى يىن ل دەركەھى، ھەكە خىرەك ژى دەركەت، دى كەمبا وى ھىت، ھەكە چ نە دەركەت، دى عاجز بىت... ۱ - ۱۰۳) يان (ئەو رۇزىن ژ ھەمى رۇزا پىرۇزىر بۇ سەرشۆپىشتنا بچويكا رۇزا پىنج شەمبىن و ئىك شەمبى بە، و نا چىبىت - نەدورستە - بچويكا ل رۇزا ئەينى بشۆن، چونكە دىيىن، ھەكەر سەرى وان ھات شوپىشتن (كچ دى ھار بىن، كۇر دى زار بىن)... ۲ - ۹۵ / ۹۶) يان (ال جەم ئىزدىا ھەكە بىرؤف ل كەسەكى ھات، و قيا دەرزىكى دەھىت، دقەت ل سى رۇزىت چوارشەمبىيا ل دووف ئىك، ئەوى دەرزىكى ل دوور جەن بىرؤف كرى بەدەت و وى رۇزى خۇ شىل - تەر - ئاف نەكەت... ۴ - ۱۰۴) يان (دەمى مرؤف كەسەكى چاقا دەقەزىت دىبىت، دقەت مرؤف سى مووا ژ لەشىن خۇ ھلكىشىت، داکو چاقى وى مرؤقى - چاق ھاقىز - كارتىكرنەكى ل لەشىن مرؤقى نەكەت... ۴ - ۱۰۴) يان (ھەكەر پويرت ل سەرى بچويكى ھات نا چىبىت ژ چل رۇزى بىورىت دقەت ب مەقەسى بىر، چونكە ھەكەر بچويك ژ چل رۇزى بورى ئەو پويرتە ھەرام دىت... ۲ - ۹۹) يان (رىشتنا ئاقا گەرم ب شەقىن نەباشە، چونكە ژ مە بوشتىر ل وىرى بىن و ب كەھن بەر وى ئاقى و بىنە سۆت، ھىنگى دى تولا خوە ژ مرؤقى قەكەن... ۲ - ۱۰۰) يان (رۇزا سى شەمبى بالاق كرىن گونەھە، ھەتا

بەراز خۇل ئاقىن ئادەت، چۈنكى رۇزەكا بىن ئىفلەھە..
(۱ - ۱۴).

پىشكا نەھى: ئىك و بچويك بوون.

اب ھىچ رەنگەكى دىقنىت ئىك ھەيوانەكى (بىزىن)، بەرخىن، مېرىشكىن، دىكىلى.. سەررۇ ئىكەت، بەلىن ھەكەر ب ھەملە بىت چىدىبىت ب ئەف كارى رابىت..
۲ - ۱۰۲) يان (ھەكەر خودى بچويك دىئىك رۇژ دا، دا دوو ئىكالى ئىك گوندى يان رى جىرانىن ئىك بىن و بچويكىت ھەردوو كۇر بىن، دىقنىت ھەردوو مال نانى بۇ ئىك و دوو بىمىن.. ۱ - ۱۰۶) يان (ھەكە ئىكەكى بچويك بوو، ئابىت ئىكەكا دى دەستى بچويكىن خۇ بگىرىت و بچىتە جەم يا نەساخ، چۈنكى بىنھنا چىلكا دى چىتە بچويكى و دى نەساخ بىت.. ۱ - ۱۱۷) يان (ھەكە مۇرۇف تىشەكى ل ئىك ئىك ئاقىز بىخۇت و نەدەن، دى بچويكىن وى ھەول - قىر - بىت.. ۱ - ۱۱۱) يان (ھەكە ئاقىك بىچولكىن كەفت، دى ب دەزىمەكى قەكەن و ب لاندكا وى قەكەن، داكو زكى زارۇكى نە ئىشەت، و ھەكە ھاتو پىقە نەك، دى زكى وى ھەردەم ب ئىش و ئازار بىت.. ۱ - ۱۱۵) يان (ھەكە ئىكەكا ئاقىز بۇ وى بچويكىن د زكى خۇدا كراسەك دورى، دەھمەنىت وى دى ھىلتە قەكرى و نا دورىت، چۈنكى ھەكە دورى، ئەو بچويك زويكا ب سەر بىيا نا كەفەت.. ۱ - ۱۲۱) يان (ھەكە گلىز رۇ دەقى بچويكەكى بىت، دى پىلافا خالى وى د دەقى دەن، داكو گلىزى نەكەت.. ۱ - ۱۲۹) يان (ھەكە ئىكەك يا ئاقىز بىت و زكى وى گەلەك بى شۇر بىت، دى بىزىن، ئەقى ئىك دى كچەك بىت، ھەكە بى خىر و خىر بوو، دى بىزىن كۇرەك.. ۱ - ۱۳۰) يان (ھەكە ئىكەكى بچويك بىت، دى ھەرىسكەكى، ل دۇر پىچولكىن ئالىنىت، داكو نەھىتە ھىگافتىن.. ۱ - ۱۳۰).

پىشكا دەھى: بىن رۇ مە بۇشتر (نەجەنە).

(دېئىزىن، بىن رۇ مە بۇشتر ب شەقى سىن جارا گارى مۇرۇقى دكەن، ھەكەر ل گارى يا ئىكى مۇرۇف ل خوھ زۇرى دى مۇرۇف دىن - شىت - بىت و ساخ بىنا مۇرۇقى

ب زەھمەتە.. ۲ - ۱۱۳) يان (ھەكەر مۇرۇف ب شەقى ئىمال دەركەشەت و ئاسىن بىخۇفەك، ھىنگى بىن رۇ مە بۇشتر نەوېرىن ئىزىكى مۇرۇقى بىن، چۈنكى ئىسنى دىرسىن.. ۲ - ۱۱۵) يان (دېئىزىن، بىن رۇ مە بۇشتر گەلەك رۇ گورگا دىرسىن، چۈنكى بىن گورگ ئەوان دىبىنىت و ئەوان دىخۇت.. ۲ - ۱۱۶) يان (دەمى بويك د گەھتە مالا زاقابى، دى ئاسنەكى ھاقىنە ئاق مالى، ھەنا ھەفت رۇژا چىنابىت، قى ئاسنى راکەن، داكو رۇ مەچىتر نە ھىتە د خانى قە.. ۱ - ۱۴۸) يان (ب شەقى بالاق كىر گۇناھە، چۈنكى تەپە تەپ و رەقە رەق، زەرەن د گەھىنە رۇ مە چىترا - رۇ مە بۇشتران - پاشى تەكو مۇرۇف رى بىتە ھىگافتىن.. ۱ - ۱۵۰) يان (ال ئاق بەينا غەبشا و مەغەب - بانگافە - دىقنىت مۇرۇف رۇ خانى دەرنەكەفەت، ھەكە دى ئەجەنە مۇرۇقى ھىگىتىن.. ۱ - ۱۵۰).

پىشكا يازەن: شەپتان.

(دەمى دەنگ رۇ ئاگرى دىت، دېئىزىن، ئەقە ھىدەكى بەھسى مە دكەن، لەوما دەنگى رۇ ئاگرى دىت.. ھىدەك دى د بىزىن ئەقە شەپتانە پى دكەتە ئاگرى مە.. ۱ - ۱۴۰) يان (فىنك قەدان ل ئىك كوردا تىشەكى كەشەفەرتە، چۈنكى دېئىزىن، كەپفا شەپتانى ب فىتكا دىت.. ھىدەك دى د بىزىن، ب فىتكا شەپتان ئامادە د بىت.. ۱ - ۱۴۵) يان (ھەكە ئىك ل ھىداف بانەكى، يان ل ھىداف كەندەكى راوھىستا، دى بىنى ۋەرە ھىقە ھەكە دى شەپتان پالەكى ب تە رانىت.. ۱ - ۱۴۶) يان (ھەكە ئىك نانى خۇ خىلاص كىر رۇ پاتىن، بىننى يا دووماھىي ما، دەمى دھاقىتە سەر سىلنى دى سىن جار تىرۇكا خۇ ل نانى دەت و سىن كونا تى كەت، داكو چاقى شەپتانى كورەبىت.. ۱ - ۱۴۷) يان (دەمى ھىدەك رۇ موسلمانا نىقىزى دكەن، لىنقا ئەوى چىل نىقىزىكا ئەو نىقىزى ل سەر دكەن ۋەردىبىچىن ئانكو قەدجەمىن داكو شەپتان نىقىزى ل سەر نەكەت.. ۲ - ۱۴۱) يان (ھەكەر مۇرۇف رۇ بەر خەوا ب رىقە چوو، بىن كۇ مۇرۇف ب خوھ ب ھەسىنىت، ئەو ھىنگى شەپتان مۇرۇقى دىت، دا كۇ مۇرۇقى تۇشى بەلاپەكى بكەت.. ۲ - ۱۴۰).

پىكا دوانزىدى: ئەندامىت لەشى.

(دېيىژن: ھەكەر چاقىن مەرقۇمى يىن چەپىن بىلىمىت ئەو نىشاننا ھىندى يە كۇ دى بەلايەك، ئانكو كارەساتەك ئېتە رىكا مەرقۇمى.. ۲ - ۱۲۵) يان ھەكە دىخەودا، ددانەككى مەرقۇمى كەت، ئەقە دى كارەككى نە باش ھىتە سەرى مەرقۇمى.. ۱ - ۱۱۴) يان ھەكە سەرى دىفنا مەرقۇمى بىخورىنىت، دى مېھقانەك بۇ مەرقۇمى ھىت.. ۱ - ۱۱۸) يان ادەمى تامىزك د بەر دىفنا مەرقۇمى را و سەرى لىقىت مەرقۇمى را دىن، دېيىژن دىبارە شىقىدى تۇ يى ترسىيى، ئانكو ئەگەر تامىزكى ترسە.. ۱ - ۱۲۳) يان (ال ھىندەك دەقەرا دېيىژن چاقىن مەرقۇمى بىلىمىت ئەو نىشاننا ھىندى بە دى مەرقۇمى خەبەرەكى بېھىست.. ۲ - ۱۲۵) يان ھەكەر دەستى مەرقۇمى يىن راستى خورىا ئەو دى پارە كەقن د دەستى مەرقۇمى دا.. بەلى ھەكەر دەستى مەرقۇمى يىن چەپىن ب خورىت ئەو دى پارىن مەرقۇمى چىن.. ۲ - ۱۲۵) يان ھەكەر سەرى بچويكى مەزىن بىت ئەو بچويكى ل پاشەرۇژى دى دەولەمەند بىت.. ۲ - ۱۲۶) يان ھەكەر پىن بچويكى د مەزىن بىن ئەو ل پاشەرۇژى ئەو بچويكى دى بىتە مەرقۇمەكى نەكەت و بى ئېملەح.. ۲ - ۱۲۷) يان ھەزمارا چالكىن دىققا سەرى مەرقۇمى دا چەند بىن، ئەو دى مەرقۇمى ھىندە ژنا ئىنىت.. بۇ ئەمۇنە ھەكەر دوو چاللىق بىن ل نىققا سەرى مەرقۇمى را بىن دېيىژن دى مەرقۇمى دو ژنا ئىنىت، و ھەكەر سى بىن سى يا.. ھىت.. ۲ - ۱۲۵) يان ھەجىا سەرى و چاقىت سى بىت و ئەش رەش، دى بىژن: ئەقە يا ب بىختە.. ۱ - ۱۲۵).

پىكا سىزدى: بىر و باوهرىن ھەمەرەنگ.

(دېيىژن: چەند مەرقۇمەك ل سەرى دىيىبىن دىمىت ئىك ژ دايك بىت.. ژبەر ھىندى ئەق دىيايە ھەتا ئوكە يا ماى.. ۲ - ۱۲۱) يان (نايىت مەرقۇمى نەق مەرقۇمەكى خۇ يى ساخ دانىت سەرى بچويكى خۇ يى ژ نوى بووى، چۈنكە ب ئەق چەندى دى ئەو مەرقۇمى ساخ، دى ژى كورت بىت و زوى مەرىت.. ۲ - ۱۲۲) يان ھەكەر مەرقۇمى بۇ خۇ خانىيەك ئانكو ئافاھىيەك ئافاكر، دىقىت چويچەككى يان ھەر تىشتەكى ب رۇح قەكۇزىت

و خويىنا وى ل سەرى دەرى ئەوى ئافاھى بەت داکو كەس چاقا لى ئەدەت.. ۲ - ۱۲۲) يان ھەكە ئىكى بۇ خۇ خانىيەك ئافاكر، دەمى خانىيى وى دروست بوو، دى تەپكەكا ھەرىن ب ھىندەق دەرگەمى قەنىت، دا خانىيى وى چاقىن تەبىت.. ھىندەك دى شاخىت بىزنا، يان كىقىا ل ھىندەق دەرگەمى خۇ د چىلىنن.. ۱ - ۱۲۳) يان ھەكەر دەنگى ئىكى خومش بىت و سىترانا و لاقرا پىن بىژىت ناچىبىت مەرقۇمى كۇھى خە بەدەتى چۈنكە ھەرامە.. ۲ - ۱۲۴) ل دوور قى باوهرىن: بابى من، مامەك ھەبوو ب ناقى (سەدىق) كو ئىك ژ ناقدارترىن سىترانىيىژن دەقەرا بەروارىيا بوو، چارەكى ل لايى باكۇرى كۇندى ل بەر پەزى بوو، و قىر كرىوو سىترانا، شىخى ماىن ژى ژ كۇندى (ماىن) ھەتە كۇندى (شىنلازا)، ل چىيى (گابىرەكى) گۇل دەنگى مامى (سەدىق) بوو، كۇ ب وى دەنگى خۇش قىرەرى سىترانا، پىشتى ھاتىە كۇندى و زانى كا كرى بوو سىتران دگۇتن، ئىنا كۇتتى دەنگى تە بى ھەرامە تۇ سىترانا پىن بىژى! پىشتى ھىنگى سىتران ھىلان، من بخۇ ل سالا (۱۹۹۰) گەلەك بىزاق كر ھىندەك سىترانا بۇ من بىژىت و ئەز توومار بىكەم، لى نەكۇتن، ژ بەر كارتىكرنا كۇتتا شىخى!!) يان ھەكە مېرى ل مالىەكى مەنە بوون، ئانكو مېرىا بەردا مالا وان، دى بىژن: ئەق مالىە دى ھىتە باركرن.. ۱ - ۳۰) يان ھەجىن د خەودا بىنىت، كو بى نىقرا دكەت، ئەو نىقىزىت ل سەرى.. ۱ - ۱۲۴) يان ھەكە ئىك ترسىيا، ب تايىمەتى ھەكە بچويك بىت، دى ھىندەك نەق دەنى، داکو چى لى نەھىت و ژ ترسى رىزگارىت.. ۱ - ۱۲۶) يان ھەجى جىلىق بەنىشتى بچويىت، دى پاشى سەمبىلىت وى خوار بىن.. ۱ - ۱۲۶) يان (ب بىر و ھىزىت كوردا دەجال ھىندى دىرژە، ھەكە ھىكەكى دانە سەرى سەرى وى دى ب ئاسمانى كەقىت.. ۱ - ۱۲۶).

۲- باوهرىن ئايىنى.

مە ل دەستىپىكا قى بابەتى ب دىرژى ل سەرى باوهرىن ئايىنى و باوهرىن ب نەق ئايىنى ھاتىن لى د بىنەرەت دا نە ئايىنى نە بەھسكەرى، لەوما ل قىرە

دئ ھەر جۇرەكى ز وان چەند نمونان بۇ ئىنين، ب بەلگە، داکو بزائين ھەر گۆتھەکا ب ناقى ئايىنى ھاتى نە مەرجه يا ئايىنى بىت.

أ - باورەيىن ئايىنى:

«(ب ھزر و بىرنت كوردا - ژمە چىتر - ھەنە و ل جھىت تارى و كوير دژين، وەكو شكەفتا و نھالا.. لەوما د قىت مرؤف خو ژ فان جھا ب پارىزىت.. ژيانا ژ مە چىتران گەلەك ئىزىكى ژيانا مرؤفانە.. ۱ - ۸) .. (قونادە ژ زارى عەبدوللايىن كۇرئى سەرچىسى دىيژىت، (پىغەمبەرى (س) ئەم داينە پاش، ژ مىزنا د قوركاڭا، ئينا گۆتە قوتادەي، بۇچى چىنايىت بىمىزە د قوركاڭا؟ گۆت، ئەم مائىن ئەجنانە) (۲۴۱). (ژ رىوايەتا ئەحمەد و نەسائى و ئەبوو داوود و حاكم و بەيھەقى).

«(مەيمونك ل جەم كوردان مرؤف بوو، بەلى دەمى قوينا كۇرئى خو ب گەنمى پافزكرى، خودى خفس ئى كرو كرە مەيمون.. ۱ - ۱۱) .. د قورئانا پىرۇزدا، ھاتىه: [ولقد علمتم الذين أعتدوا منكم في السبت فقلنا لهم كونوا قردة خاسئين] (۲۴۲). ئانكو ابى گۇمان ھوبىن دزانن كا مە چ ب سەرى وان ئينا - ئەويت داينە سەر بىرازا خودى - و رۇزا شەمبى يى دەست درىژى كرىن، مە گۆتە وان بىنە مەيمويناكىت پىسوا و رەزىل) (۲۴۱).. (ھەر چەندە د قورئانى دا ئامازە ب خفسكرنا ھندەك مرؤفا بۇ مەيمويناكا كر، ئىن نە ژ پافزكرنا قوينا كۇرئى وى ب گەنمى بوويە!!).. ھەر وەسا ل جھەك دى دا ھاتىه: [قل هل أنبئكم بشر من ذلك مثوبة عند الله من لعنه الله وغضب عليه وجعل منهم القردة والخنازير.. (۲۴۳) ئانكو (ھەمى موخەمەدا) بىژە وان: ئەرى ئەز بۇ ھەمە بىژم كا كى ل دەق خودى عەبىدارتر و ئىزارترە؟! ئەوہ بىن خودى ئەعنەت ئى كرى، و ژ دلۇفانى يا خو دوير ئىخسىتى، و خودى - ژبەر گۆنەھىت وى - ئىن كەرىكرتى بوويى، و ھندەك ژ وان كرىنە مەيمويناك و بەراز و .. (۲۴۱).

«(ب ھزر و بىرنت كوردان - ژمە چىتران - ئۇل ھەنە، ھندەك موسلمانن، ترس ژ فان نىنە، چونكى دباشن و ئاشتى خوازن، ھندەك قەلە و ئىزدى و

جوبىنە، دقيا مرؤف خو ژ فان پارىزىت و ژى بترسىت، چونكى خرابىن د گەھىنە مرؤفان.. ۱ - ۸) .. د قورئانا پىرۇز دا ھاتىه: [يا معشر الجن والأانس ألم يأتكم رسل منكم يقصون عليكم آياتى وينذرونكم لقاء يومكم هذا.. (۲۴۴)]. ئانكو (گەلى ئەجەنە و مرؤفان ئەرى ما پىغەمبەر ژ ھەوہ ب خو بۇ ھەوہ نە ھاتن، نىشان و ئايەتت من بۇ ھەوہ بىژن، و ھەوہ ژ قى رۇژى بترسىن؟) (۲۴۴).

ھەروەسان، ھاتىه: [قال أدخلوا في أمم قد خلت من قبلكم من الجن والأانس في النار.. (۲۴۵)]. ئانكو (و خودى ئەقە) گۆت (وان)، ھوبىن دگەل مللەتت بەرى ھەوہ بۆرىن ژ ئەجەنە مرؤفان ھەرنە دناف ئاگرىدا.. (۲۴۵).

«(دەمى زافا بچىتە بن پەرىن، دقنىت بوياك پىشقە رابىت و زافا دەستى خو دانته سەر سەرى وى، داکو سەھما وى بچىتە د سەرى وى را.. ۱ - ۱۱) .. پىغەمبەر (س) دىيژىت: (ئەگەر ئىكى ژ ھەوہ ژنەك ئىنا، يان ژى خدامەك - جارىەك - ك كرى بلا دەستى خو دانته سەر پور - نافچافك - آ وى، و ناقى خودى بىنىت، و دوغا بەرەكەتنى بگەت، و بىژىت: خودى وو ئەز پىسبارا باشى و باشىا چىكرن و طەبەن وى ژ تە دكەم، و ئەز خو ب تە ژ نەباشى و نەباشىيا چىكرن و تەبەن وى د پارىزم، و ھەكەر ئىكى ژ ھەوہ چىشتەك ژى كرى بلا دەستى خو دانته سەر زىنيا پىشتا وى ھەر وەبىژىت (۲۴۶).. (ژ رىوايەتا بوخارى و ئەبو داوود و ئىن ماجەمى و بەيھەقى و حاكمى).

«(ھەر دىسان دەمى ئەف دياردە ل عەسمانا روى دەت ئانكو وەكو پەلوخىن ئاگرى ديار دىن، دىيژن ئەو ھىنگى شەرى كافر و موسلمانايە و موسلمان - يان سەحابە - ئەوان بزۇتا د كافرا - يان شەيتانى وەردكەن - .. ۱ - ۳۰، ۱ - ۳۶) .. د قورئانا پىرۇز دا ھاتىه: [ولقد زينا السماء الدنيا بمصابيح وجعلناها رجوما للشياطين وأعتدنا لهم عذاب السعير] (۲۴۷)]. ئانكو (ئەقە مە ئەسمانى دوتايىن بىن ب ستىران خەملاندى، و مە ئەو ستىرىت كرىنە تىوەر بۇ رەجماندنا شەيتانان، و مە بۇ وان ئىزا و نەخوشى يا

دۆڭەھا شارابىيى يا بەرھەفكرى^(۴۴).

* (دېئىژن نە دورستە مروۇف ب شەفنى پىيازى بخۇت، چونكە دى فرىشتە - ملانكە - خۇ ژ مروۇفى دوپر د ئىخن. ۱ - ۱۴ - ۱ - ۲۱) - ژ جابرى اخ) گۇت: پىغەمبەرى (س) يىن گۇتى: (ھەر كەسىن سوپر يان پىماز خار بلا ژ مە دوپر كەفئىت، يان بلا ژ مزگەفتا مە دوپر كەفئىت). (د مەفمن ل سەرا يان وەكى د رىوايەتا موسلمى دا ھاتى: (ھەر كەسىن پىماز و سوپر و فوراڭ خارىن بلا نىزىكى مزگەفتا مە نەبىت. ب راستى ملياكەت ژ وى تىشتى نە خۇشەبىن يىن مروۇف پىن نەخۇشەبىن)^(۴۵).

* (ھەكە مروۇف خوارتىن و فەخوارنى ژ پىرقە فەخۇت گۆنەھە، دقئىت روىنىت و بخۇت و فەخۇت. ۱ - ۱۴) - ھەر چەندە چەند فەرموودە ھەنە وى چەندى دسەلمىن پىغەمبەرى (س) ئافا فەخوارى و ئەو ژ پىرقە بوو، وەكى: (ئىبن عەبباسى اخ) گۇت: من ئافا زمزمى دا پىغەمبەرى خودى (س) فەخوار و ئەو يىن ژىياقە بووا^(۴۶). يان و ژ نەززالىن كورى سەبرە اخ) گۇت: عەلىن كورى نەبى تالىبى اخ) دەرگەھى رەجەرا ھات - مەخسەد پىن دەرگەھى كوفەبە - و ژىياقە ئاف فەخوار، و گۇت: ب راستى من پىغەمبەرى خودى (س) دىت وەكر ھەر وەكى ھەو ئەز دىتىم من كرى^(۴۷). (ژ رىوايەتا بوخارى).

بەلن د ھندەك فەرموودىن دى دا ھاتىيە. كو نابىت موسلمان ژ پىرقە ب خۇن و فەخۇن، ژ وان: (و ژ نەنەسى اخ) گۇت: پىغەمبەرى (س) نەھى يا كرى زەلام ژىياقە ئافى فەخۇت، قەتادەى گۇت: مە گۆتە نەنەسى، پا خارن؟ گۇت: ئەو خرابترە يان پىستەرە^(۴۸). (ژ رىوايەتا موسلمى). (ژ نەبى ھورەبرە اخ) گۇت: پىغەمبەرى (س) گۇت: كەس ژ ھەو ژىياقە نە فەخۇت، و ھەكە ژىبركر بلا دلنى خۇ راكەت^(۴۹). (ژ رىوايەتا موسلمى).

ل دووفا قان فەرموودىن بورى دىاروو كو باوەرەكا ئابىنى يە، لى چاوان دورستەرە - ژ پىرقە يان روىنىشتى؟ ئەو دىمىنەتە ل سەر رەئىيا فەھ زان و توپزەندەرىن فەرموودان، ھەر چاوا بىت ئەفە باوەرەكا ئابىنى يە.

* (دەمى دەجال دەئىت، دى ل ھەمى جىھانى كەرىپىت، بىتنى نەشئىت بچىتە شامى، لەوما خەلك ھەمى بەرى خو دەنە شامى، داکو ژ بەر دەجالى رزگارېن. گۆتەكا مەزنا دېئىژىت: اتوبايى يى عامى ھەرنە شامى. ۱ - ۲۱). (ئەنەس اخ) ژ زارى پىغەمبەرى (س) فەدگوهئىزىت: گۇت: دەمى دەجال دئىت ئىبىنە باژترەك ئىلا دەجال دى چىتى، بەس مەكەھ و مەدېنە تى نەبىن، ل بەر ھەر دەرگاىەكى وان فرىشتە يىن تېدا د راوەستايىنە و زىرەقانىن، دى شەپتان ل مەسبەحن ھىتە خوارى، دى مەدېنە سى جارا لەرئىت، ھەمى گاور و دوو روى - منافق - دى چنە وىرى^(۵۰). (ژ رىوايەتا بوخارى).

* (ھەجىن ب مەزنى ل سەر عەردى را بچىت، دەمى بەرىت عەرد دى وى دناق خودا شىدېنىت. ۱ - ۲۲) - د قورئانا پىرۇزدا ھاتىبە: [ولاتصعر خدك للناس ولا تمش فى الارض مرحا أن الله لا يحب كل مختال فخور^(۵۱)]. ئانكو ((كورى من) ژ مەزئانى روى يى خۇ ژ خەلكى وەرنەگىزە، و قەبە و دفن بلند ب رىقە نەچە ب راستى خودى جەژ وان ناكەت نەوئىت قەبە و دفن بلند زىدە ب خۇ شامى^(۵۲). ھەر دېسان خودى دفەرمووت: (ولا تمش فى الأرض مرحا انك لن تخرق الأرض ولن تبلغ الجبال طولاً^(۵۳)). ئانكو اب شامى و مەزئانى ل سەر ئەردى ب رىقە نەچە، ب راستى تۇ چوونا خۇ نەشئىن ئەردى كون بكمى و بگەلىشى، و تۇب دىرئىن ژى ناگەھى يە چىبايان^(۵۴). (ژ زارى نەبى ھورەبرە اخ) دېئىژىت: پىغەمبەرى (س) گۇت: خودى ب جەلالەتا خۇفە دېئىژىت: عەزىزىا نەفسىن كارى - جلكى - مەنە، و مەزئانى راپنچا مەنە، ئەوئى مەملانى ب ئىكىن ژ قان دگەل مندا بگەت، دى وى سزادەم... (موسلمى د سوننەتا خودا ئىنايە). و د رىوايەتا نەبى داوودى و ئىبن ماجەھى دا ھاتىبە: (ئەوئى ب ئىكىن ژ قان مەملانى دگەل من بگەت، دى وى ھافىمە د ناگرى دا)^(۵۵).

* (ھەكە مروۇف بچىتە سەر گۇرى ئىكى و نەكەتە گرى، دى مرى، مروۇفى يىنىت، ھەكە مروۇفى كره گرى، دلنى وى ژى دى مېنىت و ئەو ژى دى كەتە

يا ئاگرى دۆزەھى^(۱۱۱).. (پىنغەمبەرى (س) گۆت: دى رۇژ نىزىكى مرقۇن بىت رۇژا قىامەتى ھىدى مېلەكى، دى ھەر كەسەك ھىدى كىرارىن خو چىنە د خۇھى را، ھىدەك ھەتا گوزەكان، و ھىدەك ژى ھەتا چوكان، و ھىدەك ژى ھەتا ئافكى، و ھىدەك ژى ھەتا دەقى، (رىوايەتا موسلىمى).

* (چەند بچوېكىت مرقۇن بىر، ھىد دەركەھىت بەھەشتىن بۇ مرقۇنى قەدىن.. ۱-۳۷).. (ژ ئەبى ھورەيرە (خ) گۆت: پىنغەمبەرى خودى (س) گۆت: نىنە موسلمانەكى سى ژ زارۇكىت وى بىر، و ئاگر وى بىرگىت بۇ سويندى ئەبىت. و جھىنانا سويندى مەخسەد پى گۆتتا خودى يە: [وان منكم الا واردا] ئانكو، (و كەس ژ ھەوۋە نىنە د سەپرا - د سەر دۆزەھىرا - نەچىت^(۱۱۲)، (دەمتەققن ل سەر).. ھەر ئەق فەرموودە ژ ئەنەسى (خ) ھاتىبە قەگوھاستىن، پىنغەمبەر (س) دېئىت: (نىنە موسلمانەكى سى زارۇپىن وى يىن نەبالغ بىر، ئىلا خودى دى بەتە بەھەشتى ژ بەر دلۇقانىا وى ب وى و وان زارۇبان^(۱۱۳)، (رىوايەتا موسلىم و بوخارى).

* (ئىك يا ژ پەراسىيا چەپا ئادەمى چى بووى، ژ بەر ھىدى ھەمى گاڧا ل بەرگىن، ئىنا مىن دا ئىنسانى.. ۱ - ۴۹).. خودى د قورئانا پىرۇژدا دېئىت: (ياأبھال الناس أتقوا رىكم الذى خلقكم من نفس واحدة وخلق منها زوجها وبث منهما رجالا كثيرا ونساء^(۱۱۴)، ئانكو: (خەلكىنو پارىزگارى يا خودا پى خو بىكەن - باوهرى يى پى بىن و بىرئىس - ئەوئ ھوېن ژ ئىك گىانى ب تىنى ئافراندىن - و ئەوئ خودا پى ژ وى گىانى - ھەقسەرا وى ژى چىكىرى (ئافراندى و ژ قان ھەردۇكان گەلەك ژىن و مېردان و بەلاڧ كىن)^(۱۱۵).. (ژ ئەبى ھورەيرە (خ) گۆت: پىنغەمبەرى خودى (س) گۆت: خىر و شىرەتان و باشىن ژ خو بۇ ژئان بخوازن - ئانكو نەفسا خو ل سەر ھىدى راكەن باشىن و خىرى بگەھىنە ژنى - ب راستى ژى يا ژ پەراسىن چىبووى و دەركەقتى (ئەقە ئىشارەتە بۇ چىبوونا ھەواپى ژ پەراسىيا ئادەمى (س) و ب راستى جھى خوارىر ژ پەراسى سەرى و پىھ ئانكو ئەزمانى و پىھ)، (ئەقە مەتەلمەكا چاوا جھى ژ ھەمىيا

گرى و چاف دى ئى تى رۇندىك بىن و نە شىت مرقۇنى بىنىت، ئەو دقىت مرقۇف نەكەتە گرى، داكو مىن مرقۇنى، مرقۇنى بىنىت.. ۱ - ۳۲).. (ئەبى مووسابى ئەشعەرى دېئىت: دەمى عومەر بىرىندار بوى، صوھەبى دگۆت، وى براپىن من! ئىنا عومەرى گۆتى: ما تە گۆلى نەبووېە پىنغەمبەرى (س) يا گۆتى: (مى د ھىتە سىزادان ژ بەر گرى يى ساخان^(۱۱۶)، (رىوايەتا بوخارى).. (يان از موغەپرى كورى شوغەبى (خ) گۆت: من گۆل پىنغەمبەرى خودى بوواس) دگۆت: ھەر كەسى پى ھاتىبە گۆتن، ب راستى رۇژا قىامەتن ب وى گۆتتا ل سەر ھاتىبەكىن د ھىتە ئىزادان^(۱۱۷) - (د مەققن ل سەرا).

* (ھەكە ئىك خاتىبەكى، بان دىوارا، ل سەر گۆرى مېرەكى پخۇ ئافاكەت، دى رۇژكا قىامەتن ھەمى بنە بار و كەقنە سەر ملا، فىنجا نەشىت رابىنە قە و بىھەشتىيا را ناگەھىت.. ۱ - ۳۳).. (جابرى (خ) گۆت: پىنغەمبەرى خودى (س) نەھىا كرى، گۆر يىنە گىچكىن و ل سەر روپنە خوار و ل سەر بىتە ئافاكىن^(۱۱۸)، (ژ رىوايەتا موسلىمى).

* (رۇژىت پىنچ شەمى، چاقى مىن مرقۇنى يىن ل دەركەھى، ھەكە خىرەك ژى دەركەت، دى كەپفا وى ھىت، ھەكە چ نەدەركەت، دى عاجزىت.. ۱-۳۳ و ۱۵).. (ژ ئەبى ھورەيرە (خ) گۆت: پىنغەمبەرى خودى (س) گۆت: كار و كىرار رۇژا دووشەمى و پىنچ شەمى - ژ لاىن ملىاكەتت زىرەفانقە - بۇ خودى دەھىنە گۆتن - و خودى چىتر دزانىت - و ئەز ھەز دكەم كارىن من بىتە گۆتن و ئەز بىن ب رۇژى^(۱۱۹)، (ژ رىوايەتا ترمىزى، و موسلىم ژى رىوايەت دكەت بى پەيڧا رۇژى بىنىت).

* (ھەچى گەلەك گۆنەھ كىن، دى رۇژا قىامەتن دناڧ خۇھا خۇدا خەندقىت، ھەكە كىم گۆنەھ كىر بىن، دى ھەتا ناڧ تەنگى د خۇھا خۇرا مېنىت، و ھۇسا، چەند كىمىتر بىن دى خۇھ كىمىتر بىت.. ۱ - ۳۳).. (دقورئانا پىرۇژدا ھاتىبە: [لا ظليل ولا يلقى من اللهب: «انها ترمى بشر كالقصر»^(۱۲۰)، ئانكو (دى ھەرنە بەر سىبەرا دوپكىلا سى چەق.. ئەو سىبەرا نە ھەر وە ژ گەرمى دپارىزىت، و نە ژ گۆرى

«(دېئىژن، شەھىتان خوە د گۆھرىت بۇ سەر رەنگى ھەر مرقەھكى وى بقت و مرقف نەشیت ھەردوا ژىك جودا بكتە. بۇ قى چەندى سەرھاتىك ھەبە دېئىژىت:..... ۲ - ۱۲۲).. (ئەبى ھورەرىە (خ) دېئىژىت: من گۈلى بوو پىغەمبەرى (س). گۈت: ئەھوى من د خەوى دا بېنىت. دى من ب ھىشارى - ئانكو رۇژا قىامەت - ژى بىنىت. شەھىتان نەشیت خۇ بىنىتە سەر رەنگى من). (ژى رىوايەتا بوخارى). (ھەررەھسان ئەبى سەئىدى خەدرى (خ) دېئىژىت: من گۈلى بوو پىغەمبەرى (س) گۈت: ئەھوى ئەز د خەونى دا دېنم ئەھوى دېتتا من دورست دېت. شەھىتان نەشیت خۇ بىنىتە سەر رەنگى من^(۱۷۷)). (ژى رىوايەتا بوخارى).

«(دەمى بۇ ئىكەمىن جار پویرتى سەرى بچوئىكى ژىقە دكەن. ئەھوى پویرتى نا ھاقىژن ئاخى بەلكو رادكەن و ل بەر پارا دكىشش ب تەرازی بەكى بۇ قى مەبەستى دېنن. و ئەھوى پارەھى ژى ل سەر بچوئىكا بەلاقەدكەن ب خىرا سەرى ئەھوى بچوئىكى. ئانكو دا كو ل پاشەرۇژى سەرى وى بچوئىكى ژى بىت سەرى خىرى و بەرەكەت بكتەقت. ۲ - ۱۲۷ / ۱۲۸).. ئەف باورەھى ژى يا ئابىنى يە (عبدالسنار كاظم) ژى قى د بواری دا دېئىژىت: (عەدەت بوو ب ئابىت دناق گەلەك ژى موسلمانىن دىندار دا، كۆ د حەفتى يا ئىكى دا ژى بوونا بچوئىكى سەرى وى بتراشن. و دا وى ل بەر پارا يان زىرى كىشش و دا دەنە ھەراران^(۱۷۸)). (ھەر وەسا ژى ئىمام مالكى ھاتىھ رىوايەتكرن. كو فاتىما - كچا پىغەمبەرى - موى بى سەرى حەسەن و حوسەبنا و دەبكا كەلثومى. ل بەر زىقى كىشايە و ئەھوى زىف كرىه خىر. و ژى كورپ ئىسحاقى ھاتىھ گۈتن. پىغەمبەرى (س) گۈتە فاتىما بى. دەمى خودى حەسەن دا بى. يا فاتىما سەرى وى بتراشە و ھندى گرانىا وى موى. زىقى بكتە خىر. و ئەھوى موى ل بەر زىقى كىشايە. سەنگا وى بوو دەرھەمەكى زىقى يان كىمتر ژى دەرھەمەكى^(۱۷۹)).

«(كورد دېئىژن، دارەك با ل بەھەشتى ھەمى چەند مرقەھك دمرىت بەلكەك ژى دۈھرىت و چەند ئىك ژى داپك دىت بەلكەك پىقەتت. ۲ - ۱۳۱).. (ھاتىھ

خوارتر ژى پەراسى بى سەرى وى يە ھۇسا جەھى ژى ھەمىيان پتر دىت ئەزىتە ژى ئىت سەرى وى يە ئانكو ئەزمانى وى يە) ھەكە تۇ چۆ راسكەھى دى شكىنى. - چونكى پەراسى د بىتارى خۇدا يا خوارە و راست ئابىت. ھۇسا ھەكە تە فیا خواربا ئەزمانى ژى راسكەھى دى گەھىتە بەردانى - و ھەكە تۇ بھىلى دى ھەر مېنىت خوار قىجا خىرى و شىرەتان و باشىپى ژى خۇ بۇ ژان بوخازن - ئانكو نەفسا خۇ ل سەر ھندى راکەن باشىپى و خىرى بگەھىنە ژى^(۱۷۷) - ا. (د مەفقن ل سەر).

«(ژى ھزىن دناق مللەت كورد دا بەرەلاق. دېئىژن ئەھوى مرقەھى وىنى گىاندارەكى چىكەت - رىسم بكتە - بۇ وى گەلەك گۈنەھە چونكە رۇژا قىامەت دى ئەھوى ئىنە ناخوازكرن ئەھوى روحى بەدەت ژىر ئەھوى وىنى وى چىكرى. ژى بەر ھندى ئەھوى بىنى چىكرنا وىنى گىاندارا بەلكو ھەتا ھەلاوېستنا وىنى ژى ب دىوارى خانى قە دگۈتن گۈنەھە وىنە ب دىوارا قە نەدھاتە ھەلاوېستن. ۲ - ۱۹۸).. (ژى بىن عومەرى (خ) گۈت: پىغەمبەرى خودى (س) گۈت: ب راستى ئەھوىت قان پەيكەران چى دكەن رۇژا قىامەت دى بىژنە وان. وان ساخكەن ئەھوىت ھەھە چىكرى^(۱۷۸)). (رىوايەتا موسلم و بوخارى). ھەر چەندە ئەف بابەتە دناق زانايان دا بابەتەكى ئىختىلاقى يە. كا مەرەم ب وان قەرموودىن ل سەر وىنەكرى ھاتىن. وىنىن - مجسم - ن يان ھەر وىنەكى بىت. ئەھوما ئەھنى دى بىژن ئەف باورەھى ژى ژى ئابىنى ئىسلامى ھاتىھ ۋەرگرتن.

«(دېئىژن، دوزەخ - جەھنەم - سالى دوو جارا بېھنا خۇ ھلدكىشیت. جارەكى ھەلما وى گەرمە ھىنگى ل سەر عەردى دىتە ھافىن و جارەكى ھەلما وى سارە. دىتە زىستان. ۲ - ۱۰۰).. (ئەبى ھورەرىە (خ) دېئىژىت: پىغەمبەرى (س). گۈت: ئاگرى گازندا خو برە نك خودى. گۈت: خودا بى من. ھندەكا ھندەكى ژى من دىخوت. ئىنا خودى رۇخسەت دا بى دوو بېھنا. بېھنەك د زىستانى دا. و بېھنەك د ھافىنى دا. ئەھوى گەرما دژوارا ھوین دىنن ئەھە. و ئەھوى سەرما دژوار ژى ئەھە^(۱۷۹). (رىوايەتا بوخارى).

يەنجووج و مەنجووج خرابى بىن د نەردى مەدا د كەن، ئەگەر ئەم پىشكەكنى ژ مالىن خۇ بۇ تە بدانين، تو دى دناقبەرا مەو واندا ناقبەرەكن چىكەمى؟ (زىلقەرنەين) گۆت، ئەو مال و ملك و شىيانا خودايى داىە من، ژ وى پشكا هوپن ژ مالىن خۇ بۇ من دئىخن چىترە، فىنجا ب هيزى - ب زەلامان و نالاقان - هارى من بگەن، دا دناقبەرا هەو و واندا ناقبەر و سكرەكى موكوم چىكەم، قەتەت ناسنى بۇ من بىنن - فىنجا ئەو قەت دىقەمكا هەر دوو رەخاندان دانانە سەرتك - هەتا هەر دوو رەخ گەھاندېنە ئىك - پاشى (زىلقەرنەين) گۆتە (وان)؛ ب كوبرهان پشكەنى و تاگرى خۇ بگەن - وان ژى تاگر خۇشكر هەتا ناسن سۇر بووى - و بووى يە تاگر (زىلقەرنەينى) گۆت؛ سقرىن حەلىيى بۇ من بىنن دا دارژمە سەر... - فىنجا ناقبەر سكرەكى زىندە موكوم و قاهىم د ناقبەرا واندا چىكر - وان نەشيان د سەررا بەين - ھىدى بىن بلند بوو - و نەشيان كون بگەن ژى - ھىدى بىن قاهىم بوو^(۱۷۱) - (ژ زارى ئەبى هورەيرە (خ) گۆت؛ پىغەمبەرى (س) گۆت؛ دى سكرى رۇمى قەبىت، ئەو سكرى يەنجووج و مەنجووجايە، كونهكا بچويك تىقە دىت^(۱۷۱)، (ژ رىوابەتا بوخارى).

ب - باوهرىين ئە ئايىنى:

رەنگە گەلەك ژ باوهرىين مە بىن كوردەوارى ب ناقى ئايىنى ھەبن، لى ئەوېن بەرى نھۆ مە ئامازە بىن كرىن ھەمى ب بەلگە ژ (قورنان و سوننەتا پىغەمبەرى) بوومە خۇيابوون كو باوهرىين ئايىنى بووينە، بەلى كومهكا باوهرىيان مە ھەنە ب ناقى ئايىنى ھاتىنە بەلى ھىچ بەلگەبەك پى نىنە كو بىن ئايىنى نە، ئەوما ئەو ناھىنە ھژمارتن ژ باوهرىين ئايىنى، ئەقە ژى ھىدەك نموونە نە ژ وان:

بەرى نھۆ مە ئامازە ب ھىدەك ژ وان نموونان كر ئەوېن گىرداي خقسى، كو بىن د قورنانا پىرۇز دا ئامازە پى ھاتىنە كرىن (مەيموېنك و بەران)، ئەوما دى بىنېن كومهكا دى يا گىيانەوورا د ناف باوهرىين كوردەوارى دا ئامازە پى كرىنە كو خقس لى ھاتىنە كرىن، بەلى ھىچ بەلگەبەك ژ (قورنان و سوننەتى)

گۆتن ژ كەعبى ئەجبارى، كو خودى دارەك ل بىن عەرشىن خۇ داىە، ھىدى ژمارا مرۇفان بەلگ پىقە ھەنە، دەمىن عەجەلنى ئىكى تمام بوو، ژ ئىنا وى بەس چل رۇژ مان بەلگى وى دى ژ دارى وەرىنت، چىنە نك عزرائىلى، دى ئەو زانېت كو فەرمانا ھەلكنشانانا روجا وى ھات^(۱۷۲)، ئەف گۆتنە مە ل دووڤ ژىدەرىن ئامازە پىكرى وەرگرتن، بى بى بزائىن كا ژ كى ھاتىنە رىوابەتكرن، بەلام ھەر جاوابىت خويادىت كو باوهرەكا ئايىنى يە، جا چ يا دورست بىت يان نە يا دورست بىت.

* (دبىژن، ل دووماھىكا دىيانى - جىھانى - چىباەك بلند بىن ھەى دبىژنى - چىابىن قاف - و ل پىشت قى چىاي دوو گىاندار بىن ھەين نىزىكى مەبىنكانن ب رەنگى قە، دبىژنى عەجىجك و مەجىجك، و ھەر گاڤا ئەو ژ پىشت وى چىايى ھاتن دى رويبار و كانى ھىك بىن و ئەو ھەمىن قەخۇن و خوارىن و قەخوارىن نامىن، بەلى ھەتا قى گاڤى ئەوان نەشىباە دىوارى - كەڤرى - ئەوى چىايى كون بگەن و تىزا بىن، ھەر شەف ئەو ئەزمانى خۇ د كەڤرى دەھوسىن ھەتا كو ھىدى پەرەك سىرى ئەنك دىت و خەو چاقىن وان دگىرىت و دبىژن ئەم دى نقىن و ئەف چەندا ماىى بلا بۇ سوبەھى بىت، سوبەھى ژ خەو رادېن دىبىن جارەكا دى ئەف دىوارە بىن وەكو خۇ لى ھاتى جارەكا دى قە سەر ژنوى دكەڤن بەر و ئەزمانى خۇ تى د ھوسىن... ۲ - ۱۳۵)، د قورنانا پىرۇز دا ھاتىە، [وحتى اذا بلغ السدین وجد من دونهما قوما لا يكادون يفقهون* قالوا يا ذا القرنين ان بأجوج ومأجوج مفسدون في الأرض فهل نجعل لك خرجا على ان تجعل بيننا وبينهم سدا* قال ما مكني فيه ربي خير فأعينوني بقوة أجعل بينكم وبينهم ردما* أعتوني زبر الحديد حتى اذا ساوى بين الصدفين قال أنضحوا حتى اذا جعله نارا قال أعتوني أفرغ عليه قطرا* فما أسطاعوا أن يظهروه وما أ استطاعوا له نقبا]^(۱۷۳)، ئانكو (ھەتا گەھەشتىە دىقەمكا دوو چىاندا، ل وېرى ملەتەك دىت چو زمان نەدزانىن - بى وان ب خۇ نەبايە - ئەوان گۆت، ھەى زىلقەرنەين

بىن نىنن، ئەۋزى ئەقەنە،

كويىسەنە مەرۇف بوو، بەلى دەمىن ب عەلبا مەزىن
 كېرى و ب يا بچويك د فرۇت، خودى خىس لى كر و
 كره كويىسەلە و پىشتا وى زى عەلبا مەزىن پېقە كر
 و يا بچويك زى ب بن زكىن وى فەكر. ۱ - ۱۱، ۲ -
 ۱۶ / ۵۸، ۳ - ۲۳) يان (ئەگلەگە مەرۇف بوو - بەگ -
 بوو، دەمىن ژۇنكەكىن خوازىتى ب دارىن را بچىتە سەر،
 و وى ل بن دارىن بەرى خودايە ژۇنكىن، بۇ نېقە نېقا وى
 ب ژۇنكىن كره كەنى، ئىنا خودى خىس لى كر و كره
 لەگلەگە. ۱ - ۱۱، ۲ - ۵۰ / ۵۹ / ۶۰ - ۲ - ۱۱) يان
 (دېئىژن: ھىچ زى ژۇنك بوو، زارۇيىن خوە ل سەفەرەكىن ل
 پىنا دانا و د دووفا را ب كەرەكىن پەنېرى پاقر كر، ئىنا
 خودى خىس لى كر و كره ھىچ. ۲ - ۴۵) يان (دېئىژن
 سىخخور ل بەراھىكىن جوھى بى، بەلى خودى خىس
 لى كر و كره سىخخور. ۲ - ۴۷) يان (سەرھاتىنا تەبىرى
 دوبراك و ژىباب. ل دووماھىيا قىن سەرھاتىن ھاتىبە:
 ئىنا خودى دوغا وان قەبويل كر و كرىن دوو تەبىر و ھەتا
 نووكە ل ئەسمانا دېئىژن: كەكۈۋو - كەكۈۋو. ۲ - ۵۵)
 يان (سەرھاتىنا گىدگوك بۇرىن تىرىك و ... ژىباب. ل
 دووماھىيا قىن سەرھاتىن ھاتىبە: ئىنا خودى زى دوغايا
 وان قەبويل كر و ھەردوو كرىن دوو تەبىر. ۲ - ۱۵۵ يان
 (پۇر و عەبدال و ... ژىباب. بۇ خوە دوغا كرىن بىن دوو
 بالندە، ئىنا خودى دوغا وان قەبويل كر و ھەردوو كرىن
 دوو تەبىر. نھۇ دەنگى وان بى ديارە، دەمىن دېئىژن: تەتە
 دىت؟ تەتەدىت؟. ۲ - ۵۹) يان (دېئىژن: ئەف بالندەبە
 ز بەرى مەرۇف بى، ئەو و براين خوە چوونە ناشى، دا
 كو ھەقراىن خوە بەئىرن، بەلى ل وئىرى سەرا دوورا
 ناشى ب شەر چوون و ئىكى ئىك كوشىت و كره د
 كوتەلا ناشى دا، دېئىژن: پىشتى ھىنگى پىنشەمان بى
 و نىزىن ل خوە كر و بۇ ئەف بالندەبە. ۲ - ۵۹).

«ھەكە ژۇنكەكىن كچەك بېيت، دى كەپفا
 مەلانېكەتا ھىت و بېئزە ئىك و دوو فلان كەسىن
 كچەكا بى، بەلى ھەكە كور بېت دى ب خەم كەقن،
 چونكى ل ئاسمانا كچ ب قەدرىن ژ كورا. (۱ - ۱۳۷).
 دقورئانا پىرۇزدا ھاتىبە: [ويجعلون لله البنات سبحانه
 ولهم مايشتهون] و اذا بشر أحدهم بالأنثى ظل

وجھە مسودا ھو كظىم. (۷۷). ئانكو وان -
 ملياكەت - كچ دانان بۇ خودى، - حاشاي خودى -
 خودى ژ گۇتتا وان بىن پاك و پاقرە، كا وان چ دقيا
 ئەو بۇ خو ددانان. و ھەر وەختىن مزگىنى ب كچىن
 بۇ ئىكى بىتە دان - كو خودى كچەكا داين - دى
 ناچاقىت وى ئىكچىن و رەش بىن، و دى كەرىگىرى
 بىت و دى كەرىن داغوبىرىت (۷۸). ھەرۋەسان ھاتىبە:
 (ان الذين لا يؤمنون بالآخرة يسمنون الملائكة تسمية
 الأنثى) (۷۹). ئانكو (ب راستى ئەۋىت ژ ناخەرتى بىن
 باۋەر، ملياكەتان دكەنە كچ. (۸۰).

ئەف باۋەرىيە ۋەكى قورئانى بۇ مە داىە خۇياكرن،
 ئەو يا بەرى ھاتنا موسلمانەتى بىن يە، ئەۋىن باۋەرى
 ب خودى و پىغەمبەرى و رۇزا ناخەرتى نە. ئەو قى
 گۇتتىن دېئىژن، لەوما ئەف باۋەرىيە نە باۋەرىيا ئايىن
 مە بىن موسلمانەتى يە.

اكوردا ئەنى د سەرىن دىنا بچويكى ددا، د گۇنن دا
 چاقىن نەبىت. ھەر ۋەھا بۇ قى مەبەستى مورىكىن
 رەش و سېرى د ئاقىك دا، يان بىن شىن دكرنە ستويىن
 يان دەستى. ۲ - ۱۸) يان ھەكەر رەز يان بىستانى
 مەرۇقى ھاتە بەرى و مەرۇقى قىا ژ چاقا و ھەسويىدىن
 بپارىزىت، پىندقى يە ھىندەك قاپلوكىن ھىكا بىنىت و
 ب كەتە گەلواز و ب بەنكەكى يان دەزبەكى فەكەت
 و دىناف دا بەھلاۋىسىت، داکو ئىدى كارتىكرنا چاقا
 تەكەت و ھەر كەسىن ب چاقىن ھەسەدى بەرى خۇ
 بەدىن چاقىن وى زى ۋەك ئەوان ھىكا سېى بىن و ب
 پەقن، ئانكو ئاقا سېى بىتە چاقا. ۲ - ۱۲). ھەلبەت
 ئايىن مە بىن پىرۇز ھەر تىشتەكى ب قى شىۋەى بۇ
 مەرەما چاف لى نەدانى ب زارۇكى فەكەت يان لاندكا
 زارۇكى يان ب ئاق دەرامەتى ل ئاق بىستانان يان كرنا
 پاتەبەكىن كەسك ب زەندكا خۇقە. ھىت ئەقە ھەمى
 ھەقدۇرى ئايىن مە ئىسلامى نە، چونكە خودى د
 قورئانا پىرۇزدا دېئىژىت: [وان يمسسك الله بضر، فلا
 كاشف له الا هو (۸۱)]. ئانكو ئەگەر خودى زىانەكى
 بگەھىنېتە تە، كەس نىنە راكەت، ئەو نەبىت. (۸۲).
 ھەرۋەسا پىغەمبەر (س) دېئىژىت: (ان الرقى والتمايم
 والتوله شرك) ژ رىوايەتا ئەحمەدى و حاكىمى و ئەبو

داۋدى و ئىن ماجەھى و ئىن جەبان. ھەر ۋەسا عوقبەين كۆپىن عامرى (خ) دېيىت، يىغەمبەر (س) گۆتى (من تعلق تميمه فلا أتم الله له، ومن تعلق ودعة فلا ودع الله له^(۸۳) .

باۋەرى ل نك زارۇكى..

ل نك زارۇكى كورد، ھەزمارەكا باۋەرىيا پەيداۋوونە، كو ((ب ھزرا من)) سەرۇكانىيا قان باۋەرىيا، زارۇك ژ لايىن دايكى قە ۋەردگىرت. ئانكو ژ نك ژنكى ئەف باۋەرىيە بۇ زارۇكا دچن، و پىشتى ژىن زارۇك دىبته (۵ - ۱) سالى، چىرۇكىن سەرزارى (جانەۋەر و ئەجن و پىرھەفيا و مارىن حەفت سەر...ھتدا)، بۇ دەپنە گۆتن. ل نك وان ھەمى دىنە دۇرھىل، باۋەرى يىن پىن دىيىن. و دىسان گەلەك جارا دەمى زارۇك شوپماتى يا د مالىن دا دكەت، دايك دى بىژنى، (روپىنە خوارى شوپماتىيا نەكە، ھەكە دى بىژمە ئەزمان سۇركا بەھىن تە بخۇن!)، د ئاشۇبا زارۇكى دا، ئەفە گياندارگە مەرۇفا دىخۇت!^(۸۴) ھەر ۋەسا (كەچا كورد) د گۇتارا خۇ (ژن و زمانى ماكى) دا دىيىت، (بىگۇمان گۇھاستىنا فولكلورى ژ رۇلەكى بۇ رۇلەكىن من بەشىن مەزىن ل سەر دەستىن ژنا كورد بوو، چونكى زارۇك ل سەر دەستىن وى مەزىن دىن، ل تەمەنى دوو سالى گۇە دىن دەرگۇشىن د خەو رە دچن، دايك ب دەيان رووداو و سەرىپىتاتىيا و كارەساتا ب رى يا چىرۇك و لاوك و لوراندا ژ بۇ زارۇكا دگۇھىزمە)^(۸۵).

چەند باۋەرىيەك ل نك زارۇكى:

(د باۋەرىيا زارۇكى دا، ئەزمان سۇرك گيانەۋەرگە و زارۇكىن شوپماتىيا دكەن دىخۇن... ۹ - ۱۲) يان دەمى ل بەھارا چويچك ھىلپىنكىن خۇ چىن دكەن و ھىكا دكەن و پاشى دكەنە چويچك، و بچويك دچن دا وان ھىك و تىژكا بىننە دەرى، ھەر ھندەك ژ ئەھقائىن وان دى بىژنى، دەستى خۇ نەكەتن، دى ماكا - دەيكا - وان نىرنا ل مەكەت و دى بىژنىت، من كرو من كر، من قوينكا خۇ پىفە كولكر، سەر سۇركى جەھنەمى بۇ خۇ برا، ۹ - ۱۳) يان دەمى بچويكەك رابىت، دا

پىشپىيەكى بكوژىت، دى ھەقائىت وى بىژنى، (نەكوژە ھەكە دى ھەقائىن وى ھىنە مە و بىژن، ۋەرنى ب خىشت و ۋەرنى ب خىشت... فى نىف مىرى مىرەك ژ مە كوشت!! ۹ - ۱۲) يان دەمى كىچەك دەپنە كرتن چ ب دەستىت ژنكەكى يان زارۇكەكى، ۋەكى دقۇن بكوژن، پى نەقائىت ھىدى كىچ يا ب زەحمەت بۇ كوشتىن، دقائىت باش بەپتە پەرخاندن، ھەكەر نامرىت، ئەفجار د باۋەرىيا واندا، وى گافى كىچ دىيىت، كوشتن كوشتنە، سۇتن سۇتنە، بەلى پەرخاندن چ گوى خوارنە؟! ۹ - ۱۱)، ھەلبەت ئەگەر كىچى پافىژنە دناف ناگرى دا دى خۇ قورتال كەت، ئەگەر دانا سەر غەردەكى دا بكوژىت، دىسان دى خۇ قورتال كەت، بەلى ب پەرخاندنن چۇ قورتالىۋوونى نىنە، لەوما فى گۇتنى دىيىت... يان دەمى بچويك كەمكا دىيىن، دەقائىت خۇ دىچىن، داکو ددانىت وان نە مىرن، چونكى ھەكە ژماردن دى مەرۇف مرىت... ۱ - ۲، ۱۱ - ۱۲) يان (ھەچىن مېرىت زەر بكوژىت دى چىنە بەھەشتى، چونكى يىت تىزىيانە... ۱ - ۲۷) يان دەمى مەرۇف نىنوكىت خۇ درىژ دكەت، دى بىژن بېرە گۇنەھە، چونكى شەپتان دى نىيىژى ل سەر كەت... ۱ - ۳۲) يان (ھەچىن كرە غار و كەفت، دى بىژن شەپتانى گۇپالىن خۇ دا بەر پىيا، لەو كەفت... ۱ - ۳۲) يان (نابىت بەقا بكوژن، ھەكەر دى باھلىك ل دەستىن مەرۇفى ھىن... ۲ - ۱۳).

*دەمى مەرۇف نىنوكىت خۇ درىژ دكەت، دى بىژن بېرە گۇنەھە، چونكى (شەپتان) دى نىيىژى ل سەرگەت(ئەفە يا بچوكانە)...(ھەندەك كەفتە باۋەرىت.../۳۲).

و د پەرتووكا(بىروباۋەرىن كەفن...)(دا ھاتىە، دەمى نىنوكىن بچويكا درىژ بىان و نەقوساندېان، دايك و بابا ژى دىخواسىت نىنوكىن خۇ بىرن چونكە دگۇتن ھەكەر نىنوك درىژ بىن شەپتان دى نىيىژى ل سەر كەت، ئانكو دى بىتە ھەقائىن شەپتانى... (بىروباۋەرىن كەفن.../۱۲).

پاشى(بەپار باقى) فىن تىيىن ل سەر دەت، (رەنگە ئەف پالدانەك بىت بۇ زارۇكا، كو ئەو نىنوكىن

خوھ بېرىن داكو دەستىن وان پېس نەبىن و ناخ نەچىتە
دناڧ نىنوگىن وان رە. (۸۱)

- ئىبن عومەراخ (دېئىت: پىغەمبەرى (س) گۆت: پىنج تىشت ژ باقزىن نە (امن الفطره): تراشتنا موبىن پېس. سوننە تىكرىن. قوساندنا سمبىلا. ھەلكىشانا موبىن بىكەفتىش. قوساندنا نىنوگان. (۸۷) ارواھ الجماعە).

- ئەنەس (خ) دېئىت: پىغەمبەرى (س) دەم دەستىشاناكر ژ بو قوساندنا سمبىلا و قوساندنا نىنوگا و ھەلكىشانا (تراشىن) موبىن بىكەفتىشان و تراشىنا موبىن پېس. كو ئەم پىتر ژ (۴۰) رۇژان نەھىلىن. (رىوايەتا ئەحمەد و ئەبو داوود و ھندەكن

۱۰

ژىدەر و پەراويز

1. نزار محمد سەئىد، ھن ئالىين جفاكن كوردى د كولتورى گەلىرى دا، ج ۱، چاپخانا وەزارەتا رەوشەنپىرى، ھەفلنر - ۲۰۱۱ بەرپەر ۱۲.
2. فردىش فوون دىرلاين، الحكاية الخرافية، ترجمة د نبيلة ابراهيم، بغداد - (د. س.)، ص ۳۲.
3. على الجزيرى، الادب الشفاھى، ط ۱، مطبعة أوفسيت، أربيل - ۲۰۰۰، ص ۵۱.
4. قاسيل نىكىتىن، الاكراد، دار الروائع، بيروت - ۱۹۱۷، ص ۴۰۹.
5. دىقىد ورنەر، مرشد العناية الصحية حيث لا يوجد طبيب، ترجمة: دمتى حداد، ط ۷، بيروت - لبنان، ۱۹۹۰، ص ۴.
6. نزار محمد سەئىد، ھن ئالىين جفاكن كوردى د كولتورى گەلىرى دا، ژندەرى بۇرى، بەرپەر ۱۴.
7. د. عبدالحميد يونس، الحكاية الشعبية، افلاق عربية، بغداد - (د. س.)، ص ۴۱.
8. نزار محمد سەئىد، كورد و باوهرىن ئەفسونى ل سەر داروبارى، كۇفارا رۇشنپىرى نوئ، ژمارە ۱۲۳، ئىلۇنا - ۱۹۸۹، بەرپەر ۱۷۱.
9. عبداللە قاسم أبو شلى، النهج المبين لشرح أصول العشرين، ص ۲۰۵ - ۳۰۹.
10. حجى جعفر، ھندەك كەفۇنە باوهرت خەلكىن دەقرا بەھدىنان، بەغدا - ۱۹۹۳، بەرپەر ۱۷.
11. د. محمد عبدالقادر (أبو فارس)، أسس فى النصور الاسلامى، دار الفرقان، ط ۳، ۱۹۸۶، ص ۱۱۸.
12. سورة التمل، ايه ۱۸ - ۱۹.
13. اسماعيل سگىرى، تەفسىرا ژبان، ج ۱، چاپخانا أسوہ، ئىران - ۲۰۰۱، بەرپەر ۳۷۸.
14. سورة التمل، ايه ۲۰ - ۲۲.
15. اسماعيل سگىرى، ژندەرى بۇرى، بەرپەر ۳۷۸.
16. سورة الاعراف، ايه ۱۱۶.
17. اسماعيل سگىرى، ژندەرى بۇرى، بەرپەر ۱۷۲.
18. نزار محمد سەئىد، كۇفارا (روشنپىرى نوئ)، ژندەرى بۇرى، بەرپەر (۲۱۷).
19. نزار محمد سەئىد، كۇفارا (روشنپىرى نوئ)، ژندەرى بۇرى، بەرپەر (۲۱۱).
20. قاسيل نىكىتىن، الاكراد، دار الروائع، بيروت - ۱۹۱۷، ص ۲۲۱ - ۲۲۲، يان: ياسىلى نىكىتىن، الكرد - دراسة سوسىولوجية وتاريخية، تقديم لويس ماسيتين، نقله من الفرنسية وعلق عليه، د. نورى طالبانى، ط ۱، مطبعة خانى، دھوك - ۲۰۰۸، ص ۳۲۴.

ئامویرین هییرانا دەخل و دانى ل دەقەرى

بەرھەنكەرن: جەمىل تىلازى

ئەقۇن بەرى (۴۰۰۰۰ ساللا) ماينە دناقبەرا ددانىن مروفۇقۇن قان شىكەفتاندا. دەرئەنجامىن قۇن فەكۆلىنى ديار دىت كو مروفۇقۇن نىاندرتال نە ب تىن مروفۇقەكى گۆشت خوار بوو، ھەر ۋەكى فەكۆلىنىن بەرى ۋى دەمى ئامازە پى دكر، بەلكى چەندىن جۇرىن فىقى و دەخل و دانى و گىيان بۇ خوارنى بكارىنباينە، ديسان زانپىە چەندەھا رەنگىن خوارنى ب لىنىت، ئەفەزى وان ھەمى فەكۆلىنا ئەقۇن بەرى ۋى دەمى ل سەر مروفۇقۇن نىاندرتال ھاتىنە نىسىن و د گۇتن مروفۇقۇن نىاندرتال مروفۇق خوار بوو و گۆشتىن ئىك و دوو دخوار!! بەلى ئەف فەكۆلىنە ديار دكەت كو مروفۇقۇن نىاندرتال ب تىن مژۋىلى نىچىر و خوارنا گۆشتىن گىاندارا نەبوو بەلكى چەندىن جۇرىن دەخل و دانى و فىقى و گىاي بۇ خوارنا خۇ بكارىنباينە، قۇن فەكۆلىنى چەندىن جۇرىن خوارنا دياركەرنە كو مروفۇقۇن نىاندرتال بكارىنباينە ۋەك، دەخل و جەف Barley و خورمە Dates.

ھەئىيە بژىن كو شىكەفتا شانەدەر دكەقتە زنجىرا چىيىن برادۇست، ئىكە ژ شىكەفتىن ھەرە مەزىن كوردستانى، دناقبەرا سالىن (۱۹۵۱-۱۹۶۱) نى شۋىنوارناسىن ئەمىركى (رالڧ سولىكى) پىشكىن تىدا ئەنجام داينە و چەندىن ھەستىن

كورتىيەك دىرۆكى:

ئەگەر ل نك رۆژھەلاتناسان (كوردستان لاندكا شارسىتانبەتى بىت^{۱۶})، ھەلبەت ئەف چەندە فەدگەرىتەفە بۇ وان پاشماين ھەستىكەندىن مروفۇقۇن (نىاندرتال)، ئەۋىن د شىكەفتا (شانەدەر) دا ھاتىنە دىتن، كو ل دۇر وان ھەستىكەندىن (دلشاد عزيز زاموا) دىئىت:

(د نوپىرىن فەكۆلىنا پەيمانگەھا نەتەۋەى و ئەكادىمى بۇ زانست و فەكۆلىنا (NAS) ل رىكەفتى (TV/كانوينا ئىكىن/۲۰۱۰) ژ لايىن فەكۆلەر (jennifer vieges - جنىفەر فىگاس) ھاتىيە بەلافتەكەرن، سەبارەت خوارنا مروفۇقۇن شىكەفتا شانەدەر ل كوردستانا عىراقى و شىكەفتا سىپاى (SPY) ل ۋەلاتى بەلجىكا، قى فەكۆلەرى كۆمەكا پىزانىنىن ھوپر و بەھا ل سەر خوارنىن مروفۇقۇن قان ھەردوو شىكەفتان بەلافتە كرىنە، قان فەكۆلىنا پىشتا خۇ يا ب فەكۆلىنا ھوپر ئەفا ل سەر ددانىن مروفۇقۇن شانەدەر و سىپاى يا راستكرى، ب تايبەت ل سەر دەمى بەرى بى كەقۇن دەۋرۋبەرىن (۴۴۰۰۰-۳۶۰۰۰ب.زا) ئەو ددانىن بەرى (۵۰ ساللا) ژ نھا ھاتىنە دىتن، بەلى تا نھا ژى فەكۆلىن ل سەر د بەردەۋامىن، و ئەف فەكۆلىنە پىشت ب وان بەرماين خوارنى دىستىت

خۇ بىكاردىئىن، و ئەو ب شىۋەكىن تايبەت گىرنگىيى دەنە چاندنا گەنمۆك و دەخلى و جەھى و بىرنجى، زىدەبارى تويىتىن، بەلىن پىتريا داھاتى وان ل سەر تەرش و كەۋالى يە (۱۳)

جۇرئىن دەخلى و دانى (دان و دىكاكى):

چاندنا دەرامەتى ل دەقەرا بەھدىنان چەندىن جۇرئىن دانى بخۇقە دگىرن وەك:

۱- دەخلى، وەك: گەنمىن ئىتالى، دىكاكى وى يا گىرە بۇ ساقار و دانھىرك و دانقوتى بىكاردىئىن، سىپىك يىن ئاقىيە، زەرگۈل گوليا وى يا زەرە و شەش رىزى يە دىسان ئەف جۇرە بۇ ساقار و دانھىرك و دانقوتى دەننە بىكارئىنان، روتىك، گوليا وى يا بى سىمبىيە، مرويشى ل زەقۇيىن ئاقى بەھارى دەننە چاندن.

۱- جەھ: سىپى و رەش.

۲- بىلى گەلەك دانىن دى مينا:

۳- گەنمۆك... ۴- گارس... ۵- كونجى... ۶- تەخلە...

۷- خۇبى... ۸- ماش... ۹- نىسك... ۱۰- نۆك... ۱۱- بىرنج...

ھافىنى و پايىزى و ب ھەمى جۇرئىن خۇقە.

ھەلبەت دگەل چاندنا دان و دىكاكى، ھىز د

دروستىكرنا ھىندەك تىشتان دا كرىيە ژ بۇ ھىرانا

نەقى دان و دىكاكى، كو ئەف ئامویرىن ھىران و قوتانا

وان دان و دىكاكان ل كوردستانى ھاتىنە دروستىكرن

وەك پىشەسازىيەكا خۇمالى، ئەۋزى، (ئاشىن ئاقى،

جۇھنى، گىرك، دستار، و مدارە... ھتد) بووینە.

قوتان و ھىرانا دەخلى و دانى ل ژوورى مە نامازە

پى كرىن ل دەقەرى ب رىكا چەند ئامویرەكىن كارى

خۇمالى (ئاقخۇبى) بوون، ئەۋزى ئەقەنە.

ئاشىن ئاقى:

دروستىكرنا ئاشىن ئاقى ل دەقەرى،

ل دۆر دروستىكرنا ئاشىن ئاقى و پىكھاتىن

دروستىكرنا وان، مە گەلەك گىرنگى داپە بابەتىن

(ئاشىن ئاقى^{۱۴})، چۈنكە ئەف بابەتە ھاتىيە

بەرھەققىن ل دووف وان زانىيارىن ژ ئىك ژ ھۇستا

و شارەزاتىن كەسىپن ل دەقەرا بادىنان ئاش دروست

مىرۇقۇتىن ئىپاندرتالا تىدا دىتىنە، بۇ دەمەكى دىقەرا چەرخى بەرى بىن كەقن و نوى دىقەنەقە (۱۵۰۰۰) سالا بەرى نھا مىرۇقۇ لى ژىايە، دىقەقۇ شىكەفتى دا ژ بلى ھەستىيىن مىرۇقا چەندىن دىكىومىنتىن دى دەرىزىمى ژىانا مىرۇقۇ شىنەدەر ھاتىنە دىتن، تۇقۇ وان ھەر ھەشت جۇرئىن گۇلا ئەقۇن دىقەقۇ ئىك ژ گۇرئىن ئىپاندرتالا ھاتىنە دىتن كۇمەكا بىردۇز و فەكۇلىنان پەيداكىن^{۱۵}.

گۇمان تىدا نىنە ئەقە بوويە سەدەمى كو ژىان ل كوردستانى ل دەستىپىكا پەيدابوونا مىرۇقاپەتىيى يە، ھەر وەكى ئەف چەندە (ھاتىيە ئاشىكەراكىن ژ لاپىن زانىپىن شىۋىنواران فە، كو ئەۋزى مانا شىۋىنوارىن كەقنىرىن گوند (چەرمۇ) جىرمۇ - Jarmo ل عىراقى و كانل ھىپوك - Catal Huyuk ل تركيا وئەرىجال فەلىستىن، كو د ھزارا جەفتى و شەشى دا ژ بەرى زاپىنى ھەبووینە، و ل ھزارا چوارى ژمارەكا زۇر ژ خەلكى ل باشوورى وەلاتى د ئاقبەرا ھەردوو رووباران دا (عىراقا نوى) شىپىنە سەرەدەرىن د ئاقا دىچلە و فوراتى دا بىكەن و وان دەشتىن ل پەخان شىن بىكەن و ئاكنجىبوونا خەلكى ل سەر ئىقۇن رووبار و دەراقىن سەرەكى دا^{۱۶}.

ژ قان بووچوونىن ژوورى خۇپادىيىت، كو ل كوردستانى ب تايبەت گوندى (چەرمۇ) ل دەقەرا چەمچەمال ل ھزارا چوارى يا زاپىنى چاندتىن ل قى دەقەرى دەستىپىكرىيە، ئەۋزى ب دىتتا ھىندەك ئامویرىن وەك (داس و شالۇك) يىن دورىنا دەرامەتى.

ھەر دەرىزە ھى چاندنا دەرامەتى دىقەقۇ كوردان دا (باسىل نىكىتىن) ب قى شىۋەي بەھس ژى دكەت: (كورد د كارى دا وەك كىلدانىپىن كەقن خودان زىرەكەكا باشىن، ئەو د كۇلانا جۇپىن ئاقى دا بۇ سەر جەھن چاندنى ژ بۇ ئاقدانان وان نا وەستىيىن، كارى وان ژى وەك بى ھەموو خەلكى نىشتەجىبووېتىن چىپايانە، ئەو گىرنگىيەكا باش پى دەن، ئەوما ئەو ژ عەرەبان ژى پىتر دەننە ھۇمارتن كو گىرنگىيە دەنە چاندنى، ئەو ھىندە چاندنى دكەن ھىندى پىندىقىيا خۇ، و پويش و قىرىشى وى دەرامەتى بۇ ئالقىن جەيوانىن

جھىن بلىند هەنە، مرقۇنى كورد ھىزا خۇ تىدا كرىبە و د بەرژەوھىندىيا خۇدا ب كارئىناپنە، ژ گەلەك لايان مفا ژى وەرگرتىبە، ئىك ژ وان لايان، دانەكارى يا ئاشان بوو، ھەروەكو مە ئامازە پىكرى سرۇشتى عەردى كوردستانى ھۆكارەكى باش بوو، بۇ سەرکەفتىن و سەرگرتنا قى كارى گرنك.

ئاش ھەتا كار بکەت پىندى ژىندەرەكى ئاقا بۇشە و ئەو ژىندەر مينا كانيا يان رووباران ژ جھەكى بلىند ب رى يا جۇيى بھىتە سەر وى جھى ئاش لى دەيتە چىكرن.

ئاش و ئاقاھىي پىندى: كۆتەل:

ل بەراھىن قەدا بنى (بىنيزە) بىن سىپىندارى دا كۆلن و ئاقا وى خولۇلە كەن، پاشى دا ئاقى بەردەنە وى بۇتا كۆلاي و ئاشى ل بەر دەنە شۇلى، كو ئەو لاين قەدا سىپىندارى ئەوئ د كۆلا پىشتى ھىكى (د قى چاخى دا كول بەرى نەبوو) ھەمى تەنەكە دكر پاشى ئاف

كوتەلا ئاشى بىناتا

دكرن وەرگرتنە، كو ئەوژى (جەجى عەلى يى ئاشى^(۱)) بوو. و دگەل ھىدەك زانىيارىن مە كۆمكرىن ل سەر وان ژىندەكرىنە.

چىكرنا ئاشان ئىكە ژ بەرھەمىن ھىزكرنى، كو مرقۇ شىاي ب دەست خۇقە بىنىت، ئەم دىشىن بىژىن، ب چىكرنا ئاشان گۆھرىنەك ب سەر ژيانا مرقۇ دا ھاتىبە، چونكو بەرى پەيدا بوونا ئاش و دىستاران، مرقۇ دانى جەھ و گەنمۆك و گەنم و گارس و تەحلە و خرۇبى. ھتد نەھىراي د خوارن، ژىەر گرنكىيا ئاشى دژيانا مرقۇ دا نەخاسمە ئاشىن ئاقى ل سەر دەمىن پىشىن، مە ب فەر زانى ئاشى پىناسە بکەين و رۆلى وى دژيانا رۆزانەيا مرقۇ دا بىخىنە بەرچاف.

پىناسە:

ئاش، كارگەھەكە بۇ گۆھورىنا دانى دەرامەتى مينا (گەنم، جەھ گارس، تەحلە، خرۇبى... ھتد) ژ رەنگىن سرۇشتى بۇ رەنگەكى دى كو باشتر و پتر خزمەتا ژيانا مرقۇ بکەت و ب رىكەكا ساناھىتر مرقۇ مفاي ژ وى دەرامەتى بىنىت.

جھى چىكرنا ئاشى:

ھەتا كو بىشىن ئاشەكى ل جھەكى بدانن، پىندى ب ھەبوونا دو تىشتىن گرنگە، ئەوژى: ئىك/ دقېت ئاقەكا بۇش ل وى جھى ھەبىت، كو ئاش ل بەر كارىكەت.

دو/ ئەو جھى ئاف ژى دەيتە خوار جھەكى ژووردانى و بلىند بىت، چونكە دقېت بلىنداھىيا كۆتەلا ئاشى دناقبەرا (۴ - ۶م) دا بىت.

لەوما گەلەك جھان ل دەقەرئ ئاقەكا زۆر بۇش لى ھەبوو، بەلى چونكى ل جھەكى راستى سەر رووین ئەردى يە، نەشباپنە كۆتەلى لى دروست بکەن، دبىت ھىدەك جار دى بىنىن ھىدەك جۇيىن ئاقى ب دویراتىيا پتر ژ (اکم) برىبە، بەس بىشىن كۆتەلى ل بەر دروست بکەن، دا ئاش ل بەر كار بکەت.

چونكى مشە ژىندەرىن ئاقى ل كوردستانى ل

كۈتەلا ئاشى ئەرەدنا

كۈتەلى دەردكەفت و ب پەروانىن ئاشى دكەفت ب ھىز دەركەفت و بشىت بەرى سەرى ئاشى بىزىرىت، ئەو تەنگىيا بنى وى د بىزى خىزىنكا كۈتەلى و ئاف ژ سەرى ژووردا دىرەداين. بەرى ئاف بەيتە كۈتەلى ھىدەك دارك د نىشەكا جۇيا ئافى دا د چىلاندىن و نىزىكى ئىك بوون. قان داركان نە دەيلا قورمىن دارى و گلىش بچنە دكۈتەلى دا، دا خىزىنكا وى ئاسى نە بيت.

پۆزك:

پارچەكا دارى كۆلایە دئىخنە خىزىنكا كۈتەلى قەبارى وى ل دووف ھىز و بۇشاتيا ئافى دەيتە چىكرن.

ئۆدە (ژوور):

ئۆدەيەك يان پتر ئافا دكرن و ئاش ددانا تىشە، پرائيا ئاشان ژ دو ژووران يان پتر پىكدهات، چونكە جھى قەحمەيانا وان كەسان بوو، ئەوين دەاتنە ئاشى، ژ بەر

د بەرداين، قى چەندى ژى ھارىكارىيا ب ھىزىكرنا ئافى دكر، داکو ئاش خۇرتتر كار بكتە، پاشى ھىزرا ئافاكرنا كۈتەلى پەيدابوو.

كۈتەل، مىنا دىوارى بىرى، دىوارى وى دەتە ئافاكرن ئانكو ژ سەرى قە فرەھ و ژ بنى قە تەنگ بوو، ئانكو كۈتەل مىنا بىرى بوو، پترى ئەو كۈتەلىن مە دىتىن و پىقايىن وەكى ئاشىن (ئەرەدنا و ئىنشكى و زىوا شىخ پىراموس و شىلازا و ... ھتد)، ب بەر و كىسلان دەتە ئافاكرن (لەوما تا نھۇ ژى پرائىيا پاشماين وان ماينە)، ب شىوئى بازىنە دەتە ئافاكرن، ئەگەر ب شىوئى چوارگۈشەى يان لاکىشەى ژى ھاتبە نژىن، كۈتەلا وى ب شىوئى بازىنە بوون، بلنداھىيا كۈتەلان دناقبەرا (۴-۶م) بوون، و ھەتا ھىدەك كۈتەل تا (۱۲م) ژى بلندبوون، فرەھىا دىوارىن كۈتەلان دناقبەرا (۱،۵-۲م) دا بوون، تىرى فرەھىا كۈتەلى (۱،۵م-۲م) دا بوون، ئانكو دناقبەرا (۲۰۰۰-۳۰۰۰) لىترىن ئافى تىدا خرقەدبوون، داکو دەمى ئاف ژ وى خىزىنكا د بنى

نىفا كوتەلى

دۆلاب:

دارەكى سىتويىرە، ژ كەزانى يان تويى چى دكەن ژ ھەمى رەخافە دكۆلن و نىزىكى (۲۰) مالكا تىقە دكەن، ھەر مالكەكى پەرەكى ژ دارى چىكىرى دئىخنى.

پەن:

ژمارا وان (۲۰) پەن، ژ دارى كەزانى يان تويى دھىنە چىكىرن، دەمى ئاف ژ پۇزكى دەردكەقىت ل وان پەران ددەت و دۆلاب دزقىرىت دگەل زقىرىنى كىتا سەرى يا ئاشى دزقىرىت... دۆلابى دو كون تىقە ھەنە، ئىك ل سەرى و بىستا ئاشى دئىخنى، ئەو بىست دكىتا بىنى را دەردكەقىت و دگەھىتە كىتا سەرى و دچىتە د تقىرى را بۇ بادان و زقىراندنا كىتا سەرى، ئەو كونا دىنى

كو گەلەك جاران د بوو گەپ (دوور) ھەتا دوور بۇ ھىرانانا دانى د گەھىشتىن، چونكە ژ گەلەك گۆندىن ئاش لى نەبى قەستنا وان جھان دكرن يىن ئاش لى ھەين. د وئ ژوورا ئاش لى دەھتە داناندن، ل راستا پۇزكا كۆتەلى جۇيا ئافى د چوو ژ دەرقە و ھەردو رەخىن وئ دىوار دكرن، پاشى چوار دارىن كەزانى يان تويى يىن سىتويىر ددانان سەر و كىتا بىنى يا ئاشى د دانا سەر وان ھەر چوار دارا، دگۆتتە وان دارا بەرازە. دارى كەزانى يان يى تويى گەلەك بەرگىرىيا رزىنى دكەن ژ بەر ھندى ئەو دار بكار دئىنان.

بۆشىلان:

ئەو جۇيا ئافى ئەوا ژ بىن ئاشى دەردكەقىت د كۆتتىن بۆشىلان.

ئاش و دولاب ل دەمى كاركرنى

دۇلابنى قە دېيىزنى شەوبىندك، شەوبىندك تىك كەلن ژ مفرەقى ھاتىنە دارىتنن.

شە:

پارچەكا ئاسنىيە، مينا دەقن تەقرىە، ل سەر بىندكى دزفريت.

بىندك:

پارچەكا ئاسنىيە، دكەقېتە بن شەى ل سەر تەختى.

تەخت:

دارەكە، كونهكا د سەرى قە، دارەك دكەقېتە د وئ كونيپرا و بلند دىيت ھەتا نك كتا بنى دېيىزنى پىن، سەرى پىن ي ژى پىن كونه، دارەكى دئىخنى بۇ بلندكرن و نزم كرنا كتا سەرى دېيىزنى ملخە.

ستىر:

دارەكە د داننە سەر بستا ئاشى، جھى مىزاننى دگرىت، سەرەكىنى وى دارى دكەقېتە سەر كتا بنى و ئىك دى دۇلابنى زفرىنىت، ئەگەر سەرى داركى رووئى سەرى پىن كتا بنى ھەمىن بگرىت، وى دەمى ئاش

بەرىن ئاشى

دەقەرا بەروارى ژىرىيا ل گۈندى بەرئاشى ھەبە (كو دبىت ھەما ئاشى بەر ئاشى ھەر ژ وئ چەندى ھاتبىت، كو ئەو بەرى ئاشى ژى دروست دكەت، ل وئىرى ھەبە)، ئەف بەرە ب قى شىئوھى دەھنە دروستكرن:

دروست دبىت و كارى خۇ ب رەنگەكى سرۇشتى دكەت.

بەرىن ئاشى:

ئاشى بەرى ژ دو بەرىن ب شىئوئ بازىنەى (گرۇقرا) پىنكدهات و ئەو بەرى بۇ ئاشى دەھتە بكارئىنان ژى بەرەكى تايبەت بوو ل ھندەك جھىن تايبەت ھەبە، چونكە ئەو بەر دقئىت ھندىن موكوم دبىت دەمىن ل سەرىك دزقرىت و گەرم دبىت نابىت ژىك بخۇت، ھەكەر دى ئەو تۇز و پرتىن وئ چنە ئاف دانى دەھتە ھىران. ل دەقەرا بەروارى بالا ئەف جۇرى بەرى ل گۈندى بەرىبىرى ل رۇژھەلاتىن باكوورى ناھىيا كانى ماسىن ل نىزىك توخىبىن تركىيا ھەبە، ھەرۋەسا ل دەقەرا ئامىدىن ل گەلىن ئافۇكىن، ل رۇژھەلاتىن باشوورى ئامىدىن ب دوورائىيا نىزىكى (۷كم)، و ل

بەرى بىنى (كتا بىنى):

بەرەكى موكومە ژ ئىك پارچە يان چوار پارچە يان دەھ پارچە پىنكدهىت، ئەگەر پارچە بن، ئەو پارچە ب شىئوئ سىگۇشەى نە، سەرى زرافى وان دكەقنە بەرىك دا، دا ل دەمى لىنكدانا قان پارچان دا ب شىئوئ بازىنەى دروست ببىت (ئەگەر پارچە بن)، ل دەمى لىنكدانا قان پارچان ب ھارىكارىيا تۇكەكا ئاسنى ل دوور وان پارچان دەھن دا پىن بەھىنە لىنكدان و دا ل دەمى زقرىنا وئ ژ بەرىك نەچن، ئەف بەرە ب شىئوئ

كەتا بەرئ ئاشى يىن سەرى

داننە سەرى دۆشكى، پاشى دۆل يان ئىستىركى دكەنە د وئ چوار چۆقن دا.

دۆل:

ژ دەپىن دارى ب شىئوئ چوارگۆشەى دەينە دروستكرن، لى سەرى وئ فرەھ و بنى وئ تەنگ، گەنمى بۇ ھىرانى دكەنن، بنى وئ بۆتكەكى دئىخنى، دەقن بۆتكى دكەقئتە ھىنداڧ گەورىيا ئاشى و گەنم (دان) ژ بۆتكى دكەقئتە ھىنداڧ گەورىيا ئاشى (كتا سەرى)، ئەو بۆتك ب سى بەندكا ب چوارچۆقەى قە يا گرىدايە، ھەردو بەندكىن پشتنى بۇ ئاسىكرنا بۆتكى نە، بەندكىن سىنگى بىن لىقۇكە بۇ كىمكرن و زىندەكرنا ئەوى گەنمى دەينتە گەورىيا ئاشى ب كار دئىنن.

بازنەى ھەلانەكى سىتوئىر و گروڧر ژئ دروست دبىت، ئەڧ بەرە نىزىكى (۱،۳۰)م فرەھىا وى يە ۴۰ × ۴۰سم سىتوئىراتىيا وى يە) نىڧەكا وى يا كونە نىزىكى (۱۵ - ۲۰سم) ئەڧ كونە يا فرەھە، و بست تىرا بلند دبىت نىزىكى (۲۰سم) يان پتر دبىژنى (كورىا ئاشى)، (دا كتا سەرى ل دەمن زقرىنى خۇ ل سەرى بگرىت)، سەنگا ھەر كتەكى ژ ڧان نىزىكى (۳۰۰كىلو)ايە.

كتا سەرى:

مىنا كتا بنى دەينتە چىكرن، نىڧەكا وى يا كونە و بۇ ھىرانى گەنم تىدا دچىتە سەرى كتا بنى، پشتنى ھەردو كىتىن بەر ئاشى ددانانە سەرى ئىك، دۆشكەكى ژ سى لايانقە دەنن، ب تنى رەخەك دمىنىت، دبىژنى مزاخە، پاشى چوارچۆقەكى ژ دارى چىدكەن و د

پىشەر

داركەكنى خرك كرىه، ھەر خركەك ب خسەمەكا گەنمى قەدارە كرىه.

كىلاس

داركەكە نىقەكا وى يا كونە ژ دۇشكى دەيتە سەر بۇتكى و بىن پىنقە ئاسنى كرى يە. داركەكنى دى د وى كونى پا دگەھيتە سەر روپى سەرى بىن كتا سەرى، دەمى كتا سەرى د زقرىت، ئەو دارك دەھزىت و گەنم دەيتە خوارى و دچىتە سەر گەورىيا ئاشى و دەيتە ھىران.

بىر (پان) ئاركىشك

دارەكە و دەپكەك ب سەرى قەيە، د مزاخى دا ئارى بىن كوم دكەن.

دارى كۆمكرنا ئارى

دارمكى دى ھەيە، بىن كۆلەپە، د مزاخى دا ئارى بىن رادكەن، دىبىزنى دارى ئار راکرنى.

ئىرى

جھەكنى لاکىشەبە ل روپى بىنى ل نىقەكنى بىن كتا سەرى دەيتە كۆلان، سەرى بىستى ژتھەل دكەفیتى بۇ زقراندنا كتا سەرى.

مۆچك (پان) كودك

دارەكنى كۆلەپە، قەدەرى كىلويەكن گەنمى دگرىت.

مزا

دىارە ژ بەر كىمىيا ھەبوونا پارەى د ئاف دەستى خەلكى دا، لەوما دەمى ھەقرانى خۇ دېرنە ئاشى، ل دەمى ھىرانى بەرامبەرى ھىراننا ھەقرانى وان مز ژى رادكر ئەوژى بۇ ھەر خسەمەكا گەنمى مۆچكەك ژى رادكر، واتە بەرامبەر ھەقى ھىرانى مز بوو.

خەمپەرە

كوچكەكنى مەزەنە، ژ سى لايانقە ب ھندەك بەرىن مەزن و بلند نىزىكى (۷۰سم)، دەيتە چىكرن، پاشى جەلانەكنى خىزى (دا خۇ ل بەر گەرمى بگرىت) ددانە سەر وان بەران ئەف جەلانە نىزىكى (۱م فرەم \times ۰,۵م درىژە)، رەخىن قى جەلانى نىزىكى (۳۰سم) ب ئاخى و بەران دىوار دكەن، دا كونجى خۇ ل سەر

بگرن، دەرى كوچكى خەمپىرى ژ دەرفەبى ژوررى بە (دا كو دوكىل نە ھاتبا ژورقە)، ئەف خەمپەرە تاپبەت بۇ قەلاندىنا كونجيان دەيتە بكارنىنان، پىشتى قەلاندىنا كونجيا، دا ئىنن ل ئاشى كەن و ھىرن و كەنە تەخىن، دىسان ساقار و سىمىتك و دانھىرك ژى بىن د ھىران.

ئەق ئەقك

ئەفە دارەكنى نىزىكى (۳۰سم) درىژە و سىتورىاتيا وى ھندى دەست بقرەكى پان كىمترە، ئەف داركە ل دەرى خزىنكا دۆلابى دەيتە دانان و سەرەكنى وى دكەفیتە سەر كتا سەرى يا بەرى ئاشى، ئەف داركە بىن لىقۇكە ل دووڤ رىزا لىقنا وى كونجى ژ دۆلابى دەيتە كونا بەرى ئاشى.

كاركرنا ئاشى ئاشى

ل دەستپىكى دى ئاقى بەردەنە كۆتەلا ئاشى، ۋەكو دىاربوو بىن كۆتەل بىن تەنگە و پۆزك دكەفیتە سەر، ئاف ل پۆزكى دەردكەفیت، ئىكسەر ل پەرىن دۆلابى دەت و دۆلاب دزقرىت، زقرىنا دۆلابى، بست كو سەرەكنى وى بىن دىقەكا دۆلابى را ل روپى بىنى بىن كتا سەرى ب وى چەندى كتا سەرى يا ئاشى دزقرىت و گەنم ژ دۆلن دچىتە بۇتكى (ئەو كونا دىقا كتا ئاشى يا سەرى) و ژ بۇتكى دچىتە گەورىيا ئاشى و ل ئاقبەرا ھەردوو كتان (يا سەرى و بىنى) ل دەمى زقرىنا وان وى دانى دئاف خۇدا دەپرىت و دەفاپىژىتە رەخىن خۇ.

ھەلبەت زقرىنا بەرىن ئاشى ل دووڤ وى دانى بە بىن د ھىرن كا بۇ چ د ھىرن، ل دووڤ لەزاتى و رەحەتيا زقرىنا وى، دان ژى ھوپر پان گر دەيتە ھىران، چونكە ئەگەر ھىراننا دانى بۇ ئارى بىت ب شىئوھەكى د زقرىت كو وى دانى بگەتە ئار، ژ خۇ ئەگەر بۇ ساقار و دانھىرك و سىمىتكى يە، ب شىئوھەكى دى د زقرىت، و ئەگەر بۇ ھىراننا كونجيانە بۇ تەخىن، ب شىئوھەكى دى د زقرىت.

ھەقران

ئەو جۇرى گەنمى بوو بىن ل مال بۇ ئارى ئامادەدكرن، ژ بۇ كو ب بەنە سەر ئاشى بۇ ھىرانى، و ھەر دانەك

ھىندەك ئاش ل دەھەرى:

ل دەھى گەربان ل گۈندىن دەھەرى خۇيادىبىت ژوان شۇينوارىن كۈتەلەن ئاشى كا چەند ئاش ل دەھەرى ھەبووئە. كو ھىندەك تا ئاشا ژى كار دكەن، لى پىرانىا وان تەنى ۋەك شۇيتوار ماينە. ل دەھەرا بەروارى بالا ل قان گۈندان ئاش ھەبوون،

بىندوھ (۵) ئاش ماين (۲)، دىرىشكى (۱)، تروانش (۵)، خارى (۱)، ھىسى (۱)، ھەترشى (۲)، خانكى (۱)، شىلازا (۲)، دەرگەلى (۱)، ھىزى (۲)، ئاقارى چەلكى (۲)، ئەدىنى (۱).. ئانكو ژمارا ئاشان ل دەھەرا بەروارى بالا د گەھىشتە (۲۶) ئاشان، و بىت ژ قى ژمارى زىدەتر ژى ھەبووئە.

دىسان ھەر ژ ئاشىن ل دەھەرا سېنەمى ھەبىن، ئەھە ھىدەكن، ئەردەنا (۴) ئاش، دىھى (۴)، زىئا شىخ پىراموبىس (۱)، ئاشەوا (۱)، ئىشكى (۴)، فەدىشى (۱)، بىناتا (۲)، رووبارى ئامىدىنى (۲)، ئىك ژوان ب ئاشى (ئاشى عىسى) ھاتىە نىاسىن. ئەھى دكەفەتە ب رەخ پىرا عىسى قە، ل بىن رووبارى ئامىدىنى.

ل باژىرى زاخۇ دوو ئاش لى ھەبوون ب ئاشى (ئاشى بەگى) و (ئاشى شەھابى). ھەر دىسان ل شەرانىشى (۶) ئاش لى ھەبوون، و ل داسىكى (۳) ئاش لى ھەبوون (كو دكەفەتە بەرامبەر كۈمەلگەھىن بىرسىقىن و دەركارى، بۇ لايىن باشورى) دىن ئاشا وان ژ سەر خىزاقا را د ھاتە سەر وان ئاشان ب رى يا جۈبەكى ب ئاشى (جۈيا مىرى) (*).

ئەھە ھىدەك نەمۇنە بوون ل دوور ھەبوونا ئاشان ل دەھەرى، كو تەنى دا ب سەلمىن كا چەند ئاش ل دەھەرى ھەبوون، چۈنكە ژيارا خەلكى ھەمى ل سەر داھاتى ئاقخۇبى بوو ژ لايىن خۇراكى قە، ۋەك (دەخل و برىج و جەھ و نىسك و ماش و نوك و گەنمۆك و كۈنجى و گارس و ھەتد) كو ئەھە ھەمى پىندقى ب قوتان و ھىرانى ھەبوون، لەوما ئاش ۋەك كارگەھەكا بەرھەمھىنانا خۇراكى يا گىرنگ بووئە ژ بۇ ژيانا خەلكى كوردستانى بىن رۇزانە، ئانكو ژيارا وان ل سەر داھاتى ئاقخۇبى بووئە.

يان دەرامەتەكى د بىرنە سەر ئاشى دقەت ل بەراھىن ژىكان ژ ھەمى زىان و كۈنجى و گىلىشان پاقژ كىرا، ئەگەر ھەقىران يان دان گەلەك با، ژىن جىران د ھاتە ھارى و بۇ دكەرنە زىارە دا زوى بەھىتە پاقژ كىرن، و ھىدەك جازان دىت پىندقى شۇبىشتىن با، دىسان د بىرنە سەر ئاشا كانىي يان رووبارى و د شۇبىشتىن و ل سەر بانى ل بەر ئاشى رادىخىستىن، ھەتا زوھا د بوو، چۈنكە ئەگەر بىن نەرم (تەر) با نە ھاتە ھىران.

ئەگەر دەرامەت كۈنجى بان، دىسان د شۇبىشتىن دا ئاخ و گىلىش ل ئاش نەمايا، پاشى دەھى دىرنە سەر ئاشى، دا بۇ ماوى ھەفتىھەكى كەنە دناف ئاشە سوپىكى دا، پاشى دا ئىنە دەر، ئەو كۈنجى دا ھىنە قوتان، دا تىغلىن ۋى د سەردا بەھىت، پىشتى قوتانى، ل بەر ئاشى د ھاتە رادىخىستىن دا زوھا بىت، پاشى دا دەنە باى دا ئەو تىشكىل و قەلپك ژ ئاش بچىت، پىشتى ھىنگى دا د خەمىرى دا قەلىن، قۇناغا دووفا دا ل ئاشى كەن، دا بىتە تەجىن.

ھەرى گۈتنى يە ل دەھى ئاش دىخىستە كارى بۇ تەجىن، دا ھەمى گۈندىن دەور و بەر ئاگەھدار كەن، ل فلان دەھى دى ئاشى ئىخە تەجىن، د ۋى ماۋەى دا ھەر ئىكىن كۈنجى ھەبانە دا بەنە سەر ئاشى، چۈنكە دەھى د ئىخىستە تەجىن ژ بلى كۈنجىان ھىچ تىشەك دى بىن نەھاتە ھىران، ھەتا كۈنجى خلاس دىبوون، دا جەرگا دى بەرىن ئاشى ژ تەجىن شۇون و پاقژ كەن، پاشى دا ئار و ساقاران بىن ھىرنە قە.

دىسان ل پايىزى دەھى بىرنجا گىرك كىرن، ل شۇينا كىتا سەرى يا ئاشى دا دارەكى سىتوور بىن بىيى يان دوو سى فرەك (قەدىت دارى) د ئىنان د كۆلان و خەپە تىرا دكىن (خەپە ل شۇينا برىبىا بۇ پىكقە گىردانا چەند دارەكان بكاردىنن)، رەخەكى ۋى دارى د ترائى و قۆرك تىقەدكىن، ل شۇينا كىتا سەرى يا ئاشى دا ۋى بكارىنن (چۈنكە برىج ل بىن بەرى دا ھىنە ھوور ھوور كىرن) لەوما دار بكاردىنن دا بىرنى ھوور نەكەت، د گۈنە ۋى دارى (دارى گىرك كىرن).

ئاشىن تا نھۆ ب ئاقى كار دكەن:

رەنگە ل ھەرنما كوردستانى ژى ۋەكى ھەمى ۋەلاتىن دى يىن دەۋرۋىسەران پىشتى پىشكەفتنا تەكنەلۇجى ب خۇفە گرتىن و كارگەھىن مەزىن ھاتىنە دامەززاندىن و ب ئەلكىرىكى يان گازۋايلى كارى ئاشىن ئاقى كىمبۋوۋىيە، كو نھا ئەگەر مابىن ژى پىرانىيا وان ب كارەبى كارىدكەن، بەلى دىسان ھندەك تا نھا ژى ماينە ب ئاقى كارىدكەن، تايبەتتى ئاشىن تەھىنى، چونكە ھىراننا (نار و ساڧار و دانھىرك و ..ھتد) نھا ھەمى ب رىكا كارگەھىن مەزىن دەھىنە بەرھەمھىنان، ھەر چەندە كارگەھىن مەزىن تەھىنى ژى ھەنە، بەلى تا نھا ھندەك ئاش ماينە ب ئاقى كارىدكەن و تەھىنى بەرھەم دەھىن، چونكە ئاشى ئاقى ل دەمى زڧرىنا بەرىن وئ ۋەكى يىن ب (پىنامۋىي) ب ئەلكىرىكى كار دكەن گەلەك گەرم نا بن، چونكە ئەگەر بەرى وئ گەلەك گەرم بوو، تەھىنى د سۆزىت، بەلى يىن ئاقى ھند گەرم نابن تا تەھىنى ب سۆزىن، لەوما ژى تەھىنا ئاشىن ئاقى خۇشترە و خەلك پىتر ھەز ژ ۋى دكەن.

ل رووبارى ئامىدىن تا نھا دو ئاش ھەنە ب ئاقى كارىدكەن و تەھىنى بەرھەم دەھىن، ئەۋژى ئاشى (بەيازى) يە كو دكەڧىتە نىزىكى خواندىنگەھا قۇبا (مەدرەسا قۇبا) ل رووبارى ئامىدىن، ھەر دىسان ئاشى (عيسى) يە كو دكەڧىتە بنى رووبارى ئامىدىن ب رەخ پىرا عيسى ڧە، و ھەتا نھا باشترىن تەھىن ل دەڧەرى يا ڧان دو ئاشانە و ب تايبەت تەھىنا ئاشى عيسى.

ھندەك نامویرین دى یین ھیرانى:

ژ بلى ئاشىن ئاقى ئەۋىن ل دەڧەرى بۇ ھىراننا دەخل و دانى دەھاتنە بكارئىنان، ھندەك نامویرىن دى ژى ھەبوون، دەخل و دان پىن دقوتا و دەھىران، ئەۋژى (دستار، جۇھنى، گىرك، مدارە، مىركوت)، كو ئەڧە ل پىرانىيا گۇندان دىمىشەبوون، ھەلبەت ئەڧان ژى گىرنكىيا خۇ بۇ خەلكى گۇندان ھەبوون، چونكى ئاش ل ھەمى گۇندان نەبوون، ئەو گۇندىن لى ھەمىن ژى گەلەك جاز ل سەر دبوو دوور (گەپ)، ئەڧجار خەلك نەچار دبوو ھندەك نامویرىن دى بكارىبنن، كو

مىركوت

دستار

ژ ئاشان ب ساناهى تر بن، ئەفەژى دانەناسىنەپەكە بۇ وان نامویران.

میرکوت (دنگ)،

دارەككى ستویراتیپیا وی نیزیکی (۲۰سم) چ ئەف داره یى گىرۇفېر بیت یان ب شیوی لاکیشەى بیت، درىژیا وی نیزیکی (۳۰سم) بوو، دا نیفەکا وی کون کەن، و دا دارەككى درىژیا وی نیزیکی (۱م) و ستویراتیپیا وی ھندی دەست بقرەکی یان کیمتر بايه دا کەنە د وی کونى را بۇ کەنە دەستک، ئەف دنگە یى تايبەت بوو ب قۇتانا دەخلى دەمى نامادە دکر بۇ ساقار و دانقۇتى، و قوتانا کونجیان، چونکە ب وان دنگان، قەلپى دندکا دەخلى و کونجییا د سەردا د بر پشتى د ھاتنە نماندن.

دستار،

دستار؛ نامویرەكى ھیرانا دانیپە و یى پىنکھاتیپە ژ دو بەرىن پەحن و خېر و خېر وەكى بازنەكى و ئەف بەرە جۆرەكى تايبەتە و دبىژنى بەرى دستارى یان ناشى و

ل دەفەرىن ژوورى یى ھەى (۱).
د شیوی دورستکرنا خۇدا وەكى بەرىن ئاشینە و ژ ھەمان بەر دەینە دروستکرن، بەلى بەرىن دستارى، فرەھیا وان نیزیکی (۵۰سم) ستویراتیپیا بەرى (۱۵سم)، ئانکو سەنگا ھەر کتەکا بەرى دستارى نیزیکی (۴۰ - ۵۰کیلو) بوو. بەرى بنى نیفەکا وی کون دکر و دارەك تیرا ئاسى دکر و بلنداھیا وی دارى ھندی ستویراتیپیا کتا سەرى بوو دگۇتنى کوریا دستارى یان نیرکا دستارى، دا ل دەمى زقراندنى کتا سەرى خۇ ل سەر بگریت، دیسان کتا سەرى دا لایەكى بەرى کون کەن و دیسان دارەككى درىژیا وی نیزیکی (۲۰سم) و ستویراتیپیا وی ھندی دەست بقران بوو د گۇتنى دەستک (کو جەن دەستى کچ و کوپان بوو ل دەمى زقراندنا وی)، دا د وی کونى را ئاسى کەن، دەستىن خۇ دەھافىتنە وی دەستكى و دستار یى دزقراند، ھەر ل نیفەکا کتا سەرى ژى کونەك تى دکۇلا دا دارى کتا بنى تیرا ھاتبا، و دقیا ئەو کون ژ وی دارى فرەھتر بايه، چونکە دان ژى د وی کونى را

جۇھنى

ب دەستى د گەل بادانا دستارى دكره ناقبەرا ھەردوو كتان دا، دا بەھتە ھىران.

جۇھنى

ژ بەرى گەنمى دھانە دروستكرن، دا بەرەكن گەنمى يىن نىزىكى (۵۰سم) بلند و (۵۰سم) فرەھ ئىنن، لايىن سەر يىن بەرى دا راست (حولى) كەن، پاشى نىقەكا وى دا كۆلن كویراتيا وى نىزىكى (۳۰سم) فرەھيا وى (۱۵ - ۲۰سم) بوون، و قى جۇھنى ل بن نيوانىھەكى (ليوانكەكى يان بەرسقكەكى) دا ھەردى كولن و وى بەرە جۇھنى كەنە دەھردى را رويى وى راستە ھەردى كەن و ئاسى كەن. و جۇھنى پىندقى ب پارچەكا دى ھەپە دىبىزنى دەستە جۇھنى، دا ل بەر رووباران ل دەستە جۇھنىھەكى كەن، ئەف دەستە جۇھنىھە بەرەكى گەنمى موكم يىن ئافى بوو، دقيا يىن حولى باپە بلنديا وى نىزىكى (۳۰سم) بوون، ستویراتيا وى (۱۵سم)، يىن گرۇقەرە. جۇھنى قۇتان ل سەر ھىزا دەستان بوو، ھەلبەت قۇتان جۇھنى ژى ھندەك جار ب دوو دەستكان بوو، ئانكو دوو ژن دا ھەر ئىك دەستە جۇھنىھەكى ھەلگىرىت، پىشتى دانى خۇ دكرە جۇھنى، دا ھەر ئىك دەستە جۇھنى خۇ ل وى دانى د ئاف جۇھنى دەت و راکەت، دا يا دى

دانىتى، دىسان جۇرەكى تايبەتى سترانان ھەبوون د بەر جۇھنى قۇتانى ژى را دھانە گۇتن.

گىرك

د شىوئى خۇدا ۋەكى دستارى يە، بەلى گىرك ژ دارەكى موكوم ۋەكى توپىن يان بىيىن دەھتە دروستكرن يان ژى كىسل يان گىنچن دەھتە دروستكرن، چونكە ئەو بۇ سىپىكرنا برنجى نە، لەوما دقيا يىن سقك بىت دا دندىكىن برنجى ھویر نەكەت، ئانكو سەنگا وى دبىت نەگەھىتە (۵كىلو)، برنجى پىن گىرك دكەن، لەوما دبىزنى گىرك.

ئەفە ئامویرەكى تايبەتە بۇ سىپىكرنا برنجى يىن ب قەلپ ئانكو ئەوئ دبىزنى (پشلوپك)، و پشلوپك ئەوھ يىن پىشتى برنج دئىتە دورىن و گىرەكرن دانى برنجى دمىنىت و يىن ب قەلپە، لەوما دبىزنى (پشلوپكى برنجى) يان (پویشكى برنجى) و دى قى پشلوپكى برنجى ب قى ئامویرە گىرك كەن، كارى گىركىن ژى ۋەكى كارى ھىران دەخل و دانى يە ئەوئ ب جۇھنى دەھتە ھىران.

مدارە

ئامویرەكى بەرى يە بۇ قۇتانان دانىن خوارنى ب قەبارىن گەلەك ئانكو ھەرۋەكى جۇھنى يە و ھەر

مدارە

ب وى كارى رادىبىت لى ب رىژەبىن گەلەك.

ئەف نامبىرە چۈنكى بى مەزىنە دىناڧ خانى دا نائىتە دانان، چۈنكى بى پىندىقى جەھەك فرەھە لەوما دى ل جەھەك ز دەرقە ھىتە دانان كو مەيدانەكا كىماتى ب فرەھىا (۸ - ۱۰م) بىت. پان زى ل جەھوشەكا خانى يا فرەھ.

پىشتى قى جەھى بۇ دەستىنىشان دكەن دى ئاقاھىەكى ب بلنداھىا ئىك مەترى بى گرۇڧر ئانكو بازىھى ئاقاكەن.

مدارە يا پىكەھاتىە ز دو بەرىن پەحن بىن گەلەك مەزن و كرۇڧر (بازىنە) ب فرەھىا (۱،۵م) و ھەردو كت نىمەكا وان يا كون كرىە. دى كتا بى راست ل سەر فرەھىن پەحن داننە سەر وى ئاقاھىن ھاتىە ئاقاكرن و ئاسنى كەن و نىڧەكا وى دارەك سىتوېر كەنە نىزا كو ئەف دارە بى سىتوېنى بىت ل سەر روى بەرى ب درىژاھىا (۷۰-۸۰سەم) و سەرئ قى دارى ب درىژاھىا (۱۰-۱۵سەم) بى زراف كرىە.

كتا سەرى دى ئىنن دارەك سىتوېر كەنە دكونا نىڧەكا وى را و ب درىژاھىا (۲،۵-۳م) كو ز مەودابىن كتا بى زىندەتر لى بىت ب درىژاھىا نىزىكى (۸۰-۱۰۰سەم) و دى قى دارى نىزا ئاسنى كەن و دى بەرى كتا سەرى ب وى دارى درىژ قە داننە سەر كتا بى لى ئەف كتا سەرى پىندىقى ب كەڧىتە سەر لاپىن خۇ ئانكو سەر (تى بىن خۇ) و ھۇسا دارى نىڧەكا وى بى درىژ دى ل سەھتا دارى ل نىڧەكا كتا بى را بلند بوى و دى كۈنەك ل قى دارى كتا سەرى كەن ب قەدارى سەرئ دارى كتا بى بى كو سەرئ وى زرافكرى و دى وى دارى كتا سەرى بى درىژ ئىخنە سەردارى كتا سەر چىكرى و دى ھەردو كەڧنە د ئىك دا و پىكڧە ئاسنى كەن.

بۇ قوتانا دەخل و دانا ۋەكى دانقوتى و ساقارى و دانھىركى دى پويچەك شىل كەن (تەركەن) و دى ل سەر كتا بى بەلاڧەكەن دى و دەۋارەكى (ھىنىستر پان ھەسپ) ەك ئىنن ل بەر سەرئ دارى درىژ بىن كتا سەرى و ل بەر وى پىشكا دارى يا زىندە ز مەودابىن ئاقاھىن كتا بى كو دار بكەڧىنە پىشت دەۋارى و

نىركەك كى كت داننە سەر سىتوېنى وى و دى دو ۋەرىسا كو ھەر ئىك ل لايەك كى تەنىشتا دەۋارى بچىت و دى ب نىركى ل سەر سىتوېنى دەۋارى قە ئاسنى كەن و كرى دىن، و سەرئىن دى بىن ۋەرىسى دى ب دارى كتا سەرى بى مدارى قە كرىدەن. پىشتى دان ل بەر مدارى دروست دىبىت دى دەۋارى ھازوون كو ب رىڧە بچىت چۈنكى بى كرىدايە بى نەچارە بەردەوام ل دۇر كتا بى بىزقرىت و ب قى زقرىنى دى كتا سەرى ل سەر نىن وى ل سەر دانى زقرىت و ب كرانىا خۇ دى قەلپىن دانى خۇ ز دىدكەن دانى بەردەت و ب بەردەۋامى ب قى كارى دى ئەف جويىنە خلاس بىت و دى قى جويىنە راکەن و جويىنەك دى داننە بەر و ھۇسا ھەتا ھەمى دانى ھەر مائەك كى خلاس دىبىت^{۱۰۱}.

بەرھەڧكرنا قويتى زىستانى:

ل ۋەرزى پايىزى، پىشتى خىڧەكرنا ھەمى دەخل و دانى، خەلك دا دەست ب بەرھەڧكرنا ھىزان و قوتانا دەخل و دانى خۇ كەن، و بەرھەڧىەكا باش بۇ زىستانى و لىكداننا قويت و مىشتىن پەز و ھەيوانىن خۇ و دار و دوېن سۇنمى كەن. ز بەر رىكەن گۇندان ز دەۋرۋەران د ھاتنە بىن. ئەڧچار ل ۋەرزى پايىزى دا خەلك دەست ب پاقزكرنا دەخل و دانى خۇ كەن، پاشى دا وى دەخلى كەلپىن دگۇتىن (كەلاندنا ساقارى)، و دا ل سەر بانان ل بەر ھەتاقىن خشك كەن، دوۋقرا دا دەست ب قۇتانا ساقاران كەن، كو ھەر شەڧەك كى دا بۇ مائەك كى كەنە شەڧەرۇك (كارى قوتانا ساقارى يا تايەت بوو ب زەلامان قە)، پىشتى ز قۇتانا ساقاران ب دووماھى دەھتن دا دەست ب ھىرانان وان كەن، گەلەك ز خەلكى نەدشيان بىنەن سەر ئاشى چۈنكە ئاش ل ھەمى گۇندان نەبوون، و دىسان گەلەك چار ل سەر ئاشى دبوو دوور (گەپ - سىرا) زوى گەرا ئاشى نە دگەھەشنىن، لەوما ل ھەر گۈندەكى چەندىن (دستار و جۇھنى و مدارە) ھەبوون، دەخل و دان بى دەھىران و دقۇتان، ھەلبەت شەڧەرۇكىن ساقار ھىزانى ز كارىن ھەرى كرىگىن گۇندان بوون، ئەف شەڧەرۇكە ز لاپى (كچ و كور، زىن و زەلامان) پىكڧە

كو ھەر ئىككى (۳ - ۴) تەنەكە (ۋەزىنە) چووبانى،
 ل دووقدا و ل رۇزا ساقاركرنن دى مەنجهلا خۇ
 يان مەنجهلېن خۇ ئېنن ھەر ب ج قەبارە بن و داننە
 سەر كوچكەكى تايبەت و بەرۋەخت كو ژ بەرا بۇ
 چى دكر و ناگرى ل بن ھەلكەن و ئاقى كەنى و دى
 گەنمى خۇ شوون و بەردەنە مەنجهلا و دى ناگرى
 بەرەوام ل بن خۇش كەن و كەلېنن ھەتا كو ئەو
 گەنم دوەرمىت و پۇف دىبىت و دكەلى. و نىشاننا
 كەلېنى ژى ئەو بوو كو دەمى كت و ماتىت دندكا د
 پەقېن (ژ بەر پۇقبوونى)، ئانكو چىبوو و گەھشەت،
 و ل قى دەمى دىبىزنى بى بوويە دانىك. و ئەف دانىكە
 دىئەتە خوارن و بچويك ۋەكى رەۋشەت و تىتا دا بۇ خۇ
 سىنىكا ئېنن و دا وان دانىكا بۇ كەنى و بچويك دا
 خۇي پىنۋەر كەن و خۇن.

پشتى ئەف گەنم (ساقار)ە دكەلى دابىتە دانىك،
 دا ناگرى ل بن كىم كەن و بىتە زىارا رانئىخستىنن
 كو چەند ژن و زەلام پى رادېن و باراپتر د جىلېن، ب
 ئاغلەويكا، يانژى ب مەرىنلا دانىكا كەنە سەلكىن
 شىقكا و تەنەكا و گوپنىكا و ئافا سار لى كەن.
 پشتى د قەۋەريا، يان ئافا وى كىم د بىت و دا بەنە
 سەر بانى قالا كەن و بەلافەكەن و رانئىخن كو تەنك
 ببا و ستوپر نەمىنېتە ل سەر ئىك دا زوى ھىشك
 بىت و .. چونكى ئەگەر ستوپر بىمىنېتە ل سەر
 ئىك زوى ھىشك تايبەت و گەلەك جارا دى بىن ترشۋنە
 بىت و تاما وى ساقارى دى نەخۇشېبىت. پشتى
 كرىارا رانئىخستىنن دى ھەلامەتەكى (مامكەكى)
 مېنا مۇقى د ئاف چوكلىنن دا چويچك تەخۇن، يان
 ھندە جاران مۇقى ل بەر رادۋەستىيان، ھەزىيە بىزىن
 كو بەرى كەلاندنا ساقارى پىندۇقىيە ژنكىت مالى بانى
 خۇ ب ھونېن و قەھۇسىن و حولى بكەن و حازر
 بكەن بۇ رانئىخستىننا ساقارى ل سەر.

پشتى ساقارى خۇ ھەمىي دېنە سەر بانى و
 رانئىخن دى مېنېتە ل سەر بانى ب شەف و رۇز و ل
 بەر ھەتاقى و رۇزى جارەكى يان دو جارا دى ھەمىي
 تىكشە دەن داکو روويى وى يى ل بەر باى و ھەتاقى
 بىتە گھۇرىن و دى بەرەۋامېن ھەتا باش ھىشك

دھاتە نەجامدان، كو دىوونە دەستك دەستك و
 سترانېن تايبەت ب شەفەرۋكان فە دېمرا دھاتنە
 گۇتن. و خودانى شەفەرۋكىن ژى پاشىقىن خۇش بۇ
 وانېن ل شەفەرۋكا وى ئامادەبووېن بەرھەف دكرن،
 سەرەراى ئەفە ئەنجامدانا كارەكى ب زەحمەت بوو
 ژى بەلى دىسان بۇ وان گەنجىن ل شەفەرۋكان ئامادە
 دىوون كارەكى زەۋقى ژى بوو.

تېبىنى: بۇ چىكرنا چەند خوارنەكىن ل خوارى
 دىاركىرى، گەلەك مفا ژ بەرتووكا اكارسازىا
 كوردەۋارى(*) ھاتىبە ۋەرگرتن.

چىكرنا ساقارى

ساقاركرن ئىك ژ پىندۇقىيەن ژىانى بوون ل كوردەستانى،
 چونكى خوارنا وان يا سەرەكى بوو و د نەچارىوون
 بكەن. ژ بەر كو رى ژ بەر بەفرى د ھاتنەگرتن و ئالاقىن
 ھاتن و چوونى مېنا نھا د مئشە نەبوون.

كرنا ساقاران ل داوييا ھاقىنان و بەرەركى پايىزان
 د ھاتنەكرن، ھەر مائەكا ساقاردكر، گەنمەكى بزارە
 بۇ وى چەندى د دا رەخەكى، چونكى لاوېنىيا ساقارى
 ل سەر لاوېنىيا گەنمى بوو و پىندۇقى بوو ژ جۇرە
 گەنمەكى گر ھاتبا چىكرن. و ژ كەفن دا و ھەتا نھا
 ژى ژ گەنمى جۇرى ئىتالى يانژى ژ گەنمى زەرگۇل و
 ددانجىشتىرك د ھاتە چىكرن چونكى ئەف جۇرە ژ
 ھەمى جۇرا چىترن بۇ چىكرنا ساقارى. بۇ چىكرنا
 ساقارى دى گەنمى ژ ئىك جۇرىن ھاتىنە دىاركىن
 ئېنن كو تىرا ساقارى سالى ھەمىي بكەت جۇدا
 كەن و پاقىزكەن و دى مەنجهلا خۇ دانن.

ساقاركرن د چەند قۇناغانرا دەرياز د بوو، ل
 بەراھىي گەنم بەرھەفدكرن كو بىژىنگ دكرن و ل
 ھندە جھان د ھىنە قەدكرن، وانە ھلاقىتنن و ۋەرىادانا
 گەنمى د ئاف سىنىيەكا مەزىن دا دا بەر و گللكە ژ ئاف
 بەھىنە قاقارتن، پاشى مەنجهلېن تايبەت بىن مەزىن
 بەرھەفدكرن، كو ھندەكا ھەتا نىزىكى (۱۰) ۋەزىنە
 (تەنەكە) بىن گەنمى ب ئىك جار دكرن و رادگرتن
 و دكرنە ساقارا، ئەگەر مەنجهلا مەزىن ب دەست
 نەكەفتىبايە دا دو يان سى مەنجهلېن بچويكتر ئېنن

دېيت، و پىشتى ھىنگى دى كوم كەن و زور جارا ھەر ل سەر بانى ژنك دى ياقز كەن و دەنە باي و كەنە جوھالا و ئىننە خواری. پاشى دى قۇتاغا قوتانا ساقارى دەستپىكەت، ئەۋزى ب دوو رىكان دەينە قوتان، ئەگەر ب مېركوتك (دنگان) ب فوتن، ژ لاين زەلامان قە دەتە ئەنجامدان ل دەمى ساقار قۇتانى ل گۇندان دەست ب شەفەرۋكىن ساقار قۇتانى د كەن. دا وى دەخلى بۇ ساقارى بەرھەفكىرى، دا ھندەك ئاقى لى كەن، دا تىقلى وى نەرم بېيت، ل ناف خانى وى دەخلى كەنە نىقا ژوورى (كو دىيا ئەو جھى ساقار لى قۇتان، ئە ل قاتى دوويى بىن خانى بايە، بەلكو دىقت بىن مەزەلن ل سەر ناخا كترى «خانپىن ئىك تھۇمى» بايە، دا ل دەمى قۇتانى كارتىكرن ل ھەلاشى «بانى» خانى نەكرىايە. دا چەند مېركوت (دنگان) كو ل دووف پىندىبىيا خۇ، دا ئىبن، زەلام ژى دا ل بەر وى دەخلى راوھستىن چ جۇت جۇتە بان چوار چوارە، دەست ب قۇتانا وى دەخلى كەن، دگۆتتە قى كارى شەفەرۋك، دېەر قۇتانا دەخلى را جۇرەكى سىترانىن شەفەرۋكان دېەررا دەتەنە گۇتن، ھەتا ھەمى ئەو دەخل دەتە قۇتان و تىقلى وى دەسەردا دچوو، و ئەگەر ب جۇھنىان ھاتبا قوتان ئەفە پىتر ب ژنان قە گرنداي بوو، ھەر ئەو ژى ب رىكا چەند ژنان قە دكرە شەفەرۋكا ساقار قۇتانى، دا دو دو ژن لىنگىن خۇ د بەر جۇھنى را دناقىكرا ھاقىژن و ھەر ئىك دا دەستە جۇھنىبەكى ھەلگىرىت، دىسان دا دەخلى خۇ بىن كەلاندى ھندەك ئاقى لىكەن، تەركەن و ھەر جارەكى جۇھنى تژى كەن و دەست ب قوتانا وى كەن، ھەتا تىقلى وى د سەردا دچوو، دى وى ژ جۇھنى قالا كەن و ھندەكى دى كەنى، دىسان ھەر بېھنەكى دا ئەو ژنك دەستك دەستك ئىك دوو لىك گۇھرن، ھەتا دەرەنگى شەف شەفەرۋك بەردەوام بوون، ھندەك سىترانىن تايبەت ب شەفەرۋكان قە دېەررا دگۇتن. پىشتى دەتە قوتان ب ھەر چ رىك با، دا ھەمىن پىكفە بەنەفە سەر بانى و رائىخن ل بەر ھەتاقى، ھەتا ھىشك دېوو، پاشى دا خىرفەكەن و ب دەستى پەرخىن، دا تىقلى وى خۇ ژ دانى بەردابايە

پاشى دا دەنە باي، ھەتا ئەو قەلپكى د سەردا چووى ھەمى ژ ناف دچوو، دگۆتتە وى قەلپكى ژ ناف دچوو (سقى). پىندىبىيە بىژىن سقىا ساقارى ژنان ئەو سقى بۇ دروستكرنا بائىفكان ب كاردئىنان، چ بۇ پالدانى يان داننە بىن سەرى خۇ بۇ نىقىستىن. پىشتى ئەف كارە خلاس دېيت، دى چەند مالەك پىكفە كارى خۇ كەن و ساقارى خۇ باركەن و ھندەك جارا ژنك ژى دگەل خۇ دېرن و دچوونە سەر ناشى ل گۇندەكى ئاش لى ھەي، بۇ ھىرانا ساقارى خۇ. پىترا جاران د بوو دوور (گەر) ل سەر ناشى، بەلى دەمى دوورا وان دەتە، دەمى ئەو دانى قوتانى ل ناشى كەن و ھىرن، پاشى ئەۋزى دەتە ھىران ژ لاين وان ژنان قە ل بىژىنگىن دكر ژ بۇ ژىكرتتا سەرۋكى وى ئانكو ساقارى گر و دى جارەكا دى ئەۋزى گر ل ناشى كەنەفە ھەتا ساقارى وان ھەمى خلاس دېوو. دا ساقارى خۇ باركەن و ئىننە قە.

ئەف ساقارى ھىراي سىن جۇرە لەوما پىندى ژنك قافارتىن بە، بىن ئىكى بىن گرە دى ئىبن ل بىژىنگىت ھوپر كەن و ھندى دانى ب سەر بىژىنگى دكەفەت و ئەف جۇرە ز ھەمىن گىرتە و ئەۋە بى ئەم دىبىژىنى ساقار و گرارا ساقارى ژ دەيتە لىنان. و جۇرى دوويى بى بىن بىژىنگى كەفتى پىشتى ساقار ژى ھاتىە ژى گىرتن و ئەقى ماى ژى ب خۇ دوو جۇرەيە (دوو دەستە). دى ھەمىن ل موخلەكا گر كەن و ژ ئىكگىرن، بى ب سەر موخلى دكەفەت دىبىژىن ھوپركى ساقارى يانزى (سەمىتك)، ئەف جۇرە ژى دىبىتە ب كارئىنان بۇ لىنانى و خوارنى. جۇرى سىن ئەو دەستە بى ژ بىن دوويى ھاتىە گىرتن و دموخلى دا چوويى و ب بىن موخلى كەفتى و دىبىژىن (بىندان) يان ژى ئار ساقارك چوونكى ۋەكى ئارى بە لى ب كىر نانن عەدەتى ناىت. ب قى شىنۋە دى ھەر ئىك ژ وى دانى ھاتىنە ژنك جوداكرن، ھەر ئىكى ژ وان دى ل دەمىن پىندى بۇ خوارنى ب كارئىن.

بەلى ئەگەر ئەف ساقارە ب رىكا دستارى ل گۇندى ھىرا بان، خودانا مالى دا دانى خۇ ھەر ب ھەمان رىكىن بەرى نھا بەرھەف كەت بۇ ھىرانى،

سەر ئاشى (ئەگەر بىرنە سەر ئاشى) ھەر دگەل دائى ساڧارى بۇ ھىرانى، ھەر ب ھەمان رىكىن ساڧار ھىرانى دانھىركى زى د ھىرن. و ئەگەر ل گۈندى ب دستارى زى ھىرا، ھەر ب ھەمان رىكىن ساڧار ھىرانى، دانھىركى زى ب رىكا شەڧەرۈكان دەھىرن. ل دەمن ھىرانى و موخل و بىژىنك كىرنى ئەۋزى دىنە سى جوين، بى ئىكى بى گر دىژىن دانھىرك و بى دوۋىن بى ھویر دىژىن ھویركى دانھىركى يانزى (سىمىنكى دانھىركى) و ئەڧ جۈرى دوۋىن بۇ لىئانى كىنم دىئىتە ب كارىنان چونكى دىئىتە ھەلگىرن بۇ چىكرنا ھەمى جۈرىت كوتلكا. و ھەر ۋەسا ئاركى وى زى دگۈتنى بىندان يان ئاركى دانھىركى و دگەل ئاركى ساڧارى دھانە تىكەلكرن و دكەنە شلك يانزى سەوك.

چىكرنا دانقوتى،

ھەر ل دەستىپىكا دەست ب چاندنا دەخل و دانى كرىن. ل كوردستانى زى چەندىن جۈرىن گەنمى پەيداكرىنە و چاندىنە، چونكە بۇ ھەر جۈرەكن خوارىن جوينەكى گەنمى بى باشتر بوو، لەوما بۇ چىكرنا دانقوتى، جۈرەكى گەنمى بكارىنان دگۈتنى (سماقى)، ئەڧ گەنمە زى گەنمەكى گر بوو و ئەڧ جۈرە ژ ھەمى جۇرا باشتر بوو بۇ دانقوتى.

سالانە ژىن مالى دى تىرا دانقوتى خۇ بى سالى ھەمىن ز قى جۈرى گەنمى زى گرىت و ھەلگىرت، ئەقى گەنمى دا ژىك پاقزكەت و ھەلاڧىژىت (دەتە باي)، ئەڧ كارە زى ب كار دىنان بۇ گەنمى بەر دناڧدا ھەبانە. دا ژىك گەنمى خۇ ئىنىت و پويچ پويچە كەنە ئامانەكى دارى، ۋەكى سىنبىھەكا بچويك دگۈتنى (شكەڧك) و دى گەنمى خۇ ب قى شكەڧكى ھەلاڧىژىت كو ئەو گەنم ب لايەكى قە پويچ پويچە ژ شكەڧكى كەڧتبا لايەكى و ھەتا دووماھىكى دى پويچەك تىدا مىنىت و دگەل چ بەرىت تىدا ھەبىن و دا وى خالى كەنە رەخمك و دگۈتنى (سەررەرا) و ھەتا گەنمى وان بى تەرخانكرى بۇ دانقوتى خلاس دىت. دى وى گەنمى كومبوىى بى بەر تىدا ماپىن و دىژىن سەررەرا دى جۇدا و ب نى ب دەستى ئەو بەر زى دىئىتە گىرن و ژ نوى كەنە ناپ گەنمى پاقز.

و دى جىرانىن خۇ ھەمىان ئاگەھدار كەت. كو ئەڧ شەڧە، شەڧەرۈكا ساڧار ھىرانان وانە، كور و كچىن گۈندى ھەمى دى وى شەڧى ل شەڧەرۈكى نامادەبىن، دى دەستك دەستك كور و كچ پىكە دەست ب ھىرانان ساڧارى كەن ب رىكا دستارى، ئەگەر دانى خودانى مالى گەلەك بىت، دوو سى دستاران ددانى و ھەر دستارەكى چەند دەستكىن كور و كچان ئىك و دوو لىك دگوهۋرن، جۈرەكى تايىت سىترانا ب شەڧەرۈكان ب ناقى (سىترانىن شەڧەرۈكان) د بەر ساڧار ھىرانى را دىژىن، دىسان خودانا مالى بۇ وان پاشىڧەكا خۇش نامادەكەت (چونكە ئەگەر پاشىڧا وان ب دلى مېھمانىن شەڧەرۈكى نەبا، ھندەك سىترانىن ۋەكى - مە دەۋىنە - د بەررا دگۈتن، كو خودانا شەڧەرۈكى دزانى پاشىڧا ب دلى وان نەبوو، ئەوما دا رابىت پاشىڧەكا دى بۇ نامادەكەت)، ھەر ب ھەمان رىكا بەرى نھۇ ساڧار دەپنە موخلك و بىژىنك كىرن و ژىك قاقارتىن.

ساڧارى جھى خۇ د ناپ گۈتنىن كوردى زى دا گرىتە:

-ساڧار ئالىكا مىزانە-

- ساڧارى مىزان بىنۇ بىنۇ د كەلت.
- چو نەبىتى ساڧار (دانھىرك) لى عەبجە.
- ئادارى، ئاگر خۇشترە ژ ساڧارى.

چىكرنا دانھىركى،

دانھىرك زى ژ جۈرەكى گەنمى گر دىئىتە چىكرن ۋەكى ساڧارى ئانكو ژ گەنمى جۈرى (ئىتالى يان زەرگۈلى). دى ئىنن گەنمى خۇ پاقز كەن و بى كەلاندن قوتن، ب جۈھنىبان يان ب مىركوت (دنگان)، ھەر ۋەكى ساڧارى، لى جىاۋازىيا دناڧبەرا ساڧارى و دانھىركى ئەۋە كو دانھىرك نا ئىنە كەلاندن و رىژەيا قوتانا دانھىركى پىرە ژ رىژەيا قوتانا ساڧارى و دىبىژتە قوتانا دانھىركى (كرش كىرن). پىشتى ژ قوتانى خلاس دىت دى ل سەر بانى ل بەر ھەتاقى و باي رانىخن ھەتا ھىك دىت و دى كۈمكەن و پاقزكەن و دەنە باي داكو سڧيا وى ھەمى زى دەرگەڧىت و دى بەنە

نماندىن، ب رىكا (مىركوت) دىنكا قوتىن، ھەتا ئىقلى وان د سەردا دچوو و كونجى سىپى دبوون. پاشى دا ل بەر ھەتاقى راتىخىن، ھەتا زوھا دبوون، دووقدا دا ب ھستى پەرخىنن داکو كونجى ژ قەلپى خۇ فەبىان، و دا دەنە باي يان دا ل بىژىنگى كەن ھەتا كونجى و قەلپى وان ژىك بىن، و دا وان قەلپان ھافىژن و كونجىپىن روپس و سىپى كرى تىن مىن.

پاشى دى وان كونجىيان ل بەر ھەتاقى راتىخىن، ھەتا باش ھىك دىن، پاشى ھىدەكا ژ وان كونجىيان دا ھەلگىن بۇ ھىدەك خورانىن تاپبەت ۋەك كادەبان، ۋەكى مە بەرى نھۇ ژى نامازە پىن كرىبە ل دەمى ئاش دىنخستە تەحىنى ھەمى گۈندىن دەور و بەر ئاگەھدار دكرن كو ئاشى ئىخستى تەحىن، دا خەلك ژى كونجىپىن خۇ بەن داننە دوورى. ھەر ئىكى دوورا ۋى د ھات، دا كونجىپىن ۋى د خەمىرى دا قەلپىن، پىشتى قەلاندنى دا راتىخىن ھەتا سار دبوون، دا چارەكا دى دەنە باي، ئەگەر گلىشەك يان قەلپەك مابىتە ل ناف دا ژ ناف چوبايە، پاشى دى ل ئاشى كەن، ھەتا دەپتە ھىران و دىپتە تەحىن، ل دەمى تەحىن ۋەك سىركى ژ بەرى ئاشى دەپتە خوارى، تەنەكى دەنە بەر ۋى سىركى ھەتا تىزى دىپت، پاشى دى ۋى راکەن و ئىكا دى داننە بەر، و ھۆسان تەحىن دەپتە نورستىكىن، تەحىن خوارنەكا سەرەكى بوو، نەخاسەم ل دەمى رىنجبەرىن، ب تاپبەت نان تەحىنك (تەحىن و دۇشاق).

ئىپىنى

گەلەك ژ فان زانبارىن ل دوور نامویر و خوارىن مە بەحسكىن، تا رادەبەكى باش مەژى پىزانىن ل سەر ھەبوون، دگەل ژندەرىن مە نامازە پىكىرىن، مە شىا قى بابەتى ژى دارىژىن (بەرھەفكەر).

پىشتى گەنمى خۇ باقژدكەن و دى پويچ پويچە قوتىن ب جۋەنى و ھەتا تىقلىن خۇ باش رادەپىت و ژ خۇ بەردەت ب قوتانى. پىدقېبە دانقوت پىر بەپتە قوتان ژ ساقارى و دانھىزكى نانكو ۋەسا باش بىتە قوتان ھەتا كو باش سىپى دىپت و كاكلكا نىقەكى دەردكەقېت. پىشتى دانى خۇ ھەمىن دقوتىن دى بەنە سەر ئاقى و باش شوون داکو ھویرك و سقىا ۋى ژى جۇدابىپت و بىمىپت دانقوتى ساقى، و پىشتى ھىنگى دى ئىپن ل بەر ھەتاقى راتىخىن ھەتا ھىك دىپت و پىشتى ھىك بوونى دى ب دەستى باش پەرخىنن داکو چ سقىا پىقەماي خۇ ژى بەردەت و دەنە باي دا ژ سقىن خلاس بىپت و دى دەست بزار كەنە قە ژ بەرا و چ تىشتى زىدە دناقدا مابىت و دى ھۆسا دانقوتىن دىرۇست بىت بۇ كەلاندنى و خوارى و گەلەك چارا ھىدەكى ژ قى دانقوتى نىسك تىقەدەن و دا جۇدا ھەلگىن.

دانقوت دىپتە ب كارىنان بۇ لىنانا دانقوتى و نۇك دكرنە ناف و باجان رەشك و ھەستى ئەگەر ھەبانە دكرنى و دكەلاندن و دخوارن. ھىدەك چارا دانى دانقوتى دىپتە بكارىنان بۇ مەرھەقا لىنانا گارارا نىسكىن ل شوپنا بىرنجى.

چىگىرنا تەحىن

پىشتى ل دەستىپىكا ۋەرزى پايىزى، كونجى ۋەك ھەر دەرامەتەكى دى دەتە خرفەكەن، دا دەست ب باقژكرنا وان كونجىيان كەن، كو دا دەنە بايى، ل دووقدا دقېت كونجى ھاتبانە سىپىكىن، نانكو ژ قەلپىكرنى، و ئەف كارە ل سەر دەمىن كەقن دەتە كرن، دائىن كونجىپىن خۇ كەنە گونىكەكى يان جھالکەكى و كەنە دناف ئافە سوپىكى دا، ھەتا ئەو كونجى د نىمان، پاشى دا ئىپن ھەر د ۋى ئامانى تىدا ھاتىتە

سترانا فولكلورى ل دەقەرا بەھدىنان

بەرھەتكرن: جەمىل شىلازى

1

دەستپىك:

گومان تىدا نىنە كو دەولەمەندىرىن تايىن دارا فولكلورى كوردى تايىن سترانى يە، كو د ناق قى دا چەندىن چەق زى دچن، دناق فان چەقان دا ھەموى زيانا كوردەوراي ژ لايىن (جفاكى و ئابوورى و سىياسى) قە دەيتە بەرچاڭكرن، لەوما گەلەك گرنگە دەھمى بواران دا ل سەر سترانا كوردى قەكۆلىن و ھەلىشكافتن بەيتە كرن، دا كو سترانا مە يا فولكلورى بۇ بەرەبايىن مە و ھەموى خەلكىن جىھاننى بەيتە نىاسىن و دەولەمەندىيا وى بناسن.

(ئىچىر و چىنا دەرامەتى و شىئانەتىن و پاشى چاندنى و ھتدا كرى)⁽¹⁾.

ھندەك زانا بۇ وى چەندى دچن، كو سترانىن شىئانان كەڭنىرىن جۇرى سترانى يە، چونكى شىئانەتى ل نك وان ژ چاندنى كەڭنترە، ھەر چەندە ھندەك زانايىن دن زى ھەنە كو شىئانەتى و تەرش و كەوال ب پىشكەك ژ چاندنى ددانن، بەلى ئەز وەسا دزانم ئەگەر ستران ژ دەمى كاركرنى پەيدابىيت، ئەقە مرقۇشى ھەر ل دەمى مرقۇشى دەست ب چىنا فىقى كرى و دەستپىكا زيانى ستران ھەبوويە⁽²⁾.

ستران:

كەڭنىرىن پىشكا ئەدەبى فولكلورى يە، كو وەك پىشكەك ديارە ژ سترانا لىرىكى، ئەف ھۆنەرە ژ كەڭندا پەيدابوويە، كول وى دەمى ھىشتا ھوشيارىيا مللەتى د ۋادەبەكا نزم دابوو⁽³⁾، سترانى جھەك باش دناق ئەدەبىن زاردەقى كوردى وەرگرت، زەر پەيوەندىيا وى ب بىرەوورى و خوشىين كوردى قە، بۇ وى چەندى دچن كو ستران گەلەكا كەڭنە، چونكى دگەل ھوشيارىين كوردان يىن دەستپىكى (ئايىن، جفاكى، فەلسەقى .. ھتدا) نانكو دەمى كوردان دەست ب

تايىن سترانى:

دناق فولكلورى كوردى دا دەولەمەندىرىن تا تايىن سترانى يە، لەوما دى بىنىن چەندىن تا و چق ژ سترانا فولكلورى دچن، ھەر چەندە تا نۆكە چەندىن بۇچوونىن جياواز ل سەر تايىن سترانى ھەنە، لىن پىرانىيا وان ل سەر فان تايىن خوارى د ھەڭگرتى نە:

- ۱- سترانىن ئادە و دورىنا و زىاران.
- ۲- سترانىن داوۋەتى (سەرى زاقابى و نارىنكىت بويكى).
- ۳- سترانىن كۇر و كچا، ئەقىندارا (جەيرانۇك - دلنى).

بىنكەمە دېۋراندىن.
 ژوان سىترانىن د زيارىن ئادە و دورىنان دا دھاتنە گۆتن.
 ھىندەك ژى ئەفەنە: (ھاي ھەۋە ھەۋە، پىرىۋوم پىرىۋوم،
 كەو بۆنە جۆت، شەكر ئاغا، كاروانە، ھات پەنى، يار
 ھۈى خەجى، غەبشۇكى، ھۆ لەبلى، مەنجى، رويبارە،
 غەدىلى، دى ب كۆتن، مالا دەينە، خەزال، گەنم، مە
 دەوينە، ھات كۆلندە كۆلندە، لاۋكىن جەلالى، ھۆلى،
 دى ب ھىرە، چوخك، ھاي پىرى، شىكەفكا كى يە؟،
 خەسۇك، ھەيات، لاگىدىا پىرەمىزا، ئەو كىبە ترازى
 تازى؟، ھاب جەلا جەلالىيا، غەرىبكا غەسمانا، ھىندا،
 ئەف جۆزى سىترانىن ل بەر بەركىن ئادە و دورىنان
 دھاتنە گۆتن، كو دا پالە بنە دو دەستك، دەستكەكى
 دگۇت و بى دى قەدگىنرا، بەردەوام دىۋون ھەتا كارى خۇ
 ب دووماھى دىنىان.

ئەگەر دەخەلەكى گەلەك زيان و كۈنجر نىن
 ھەبانە سىترانەكا تايبەت پىن دھاتە گۆتن، ئەۋزى
 ئەفەيە،

ئەم چوۋىنە زەفيا كۈنجرە
 گەمەشتەم زەفيا كۈنجرە
 ئان كۈنجران نە نە
 لاۋ بەركەن، كۈر بەركەن دى بىن پالە
 كۈنجرە دەستى دا بىن بىن حالە
 كۈرۈ دەست دابوو شالۇكا
 لاۋا دەست دابوو شالۇكا
 بىت خويىن تەير و توكا
 لاۋ رىز بۈۋىن بەر بەرۈكا
 ئەف بەرۈكە فىن ھەلبىن
 ئەف بەرۈكە بىت گىزىنە
 كۈنجرى چو حالىن خۇ نىنە!!^(۹۹)

۴- سىترانىن داۋەتى

(سەرى زاقايى و نارىنكىت بويكى):

سىترانىن سىقكىن ل دىلان و سەما تىنە گۆتن.
 گۆفەند ل بەر دھاتنە كىرن و ب سەلىفە و كىش و
 قافىيەنە. ئاقەرۇكا وان ب جوانى و تولازىيا زەرى و
 ئەسەمەرا ھاتىنە قەھاندن يان ژى ب ھىندەك بۇيەران

- ۵- سىترانىن پىرەپايىزۇكا.
 - ۵- سىترانىن دەستار ھىرانى (شەفەرۇكان).
 - ۶- سىترانىن بىرى و شىفانان.
 - ۷- سىترانىن زارۇكان (ھەقال ھەقالۇشكى).
 - ۸- سىترانىن د بەر لاندكى را (دەلۇرى).
 - ۹- سىترانىن ھىزۇكى.
 - ۱۰- سىترانىن شەر و جەنگان (لاۋك - گەلىرى).
 - ۱۱- سىترانىن زىمارى- پىن گۆتى (تازىيا - شىنىيا).
 - ۱۲- سىترانىن ئۆلى^(۱۰۱).
 - ۱۳- سىترانىن نىچىر و نىچىرقانان.
 - ۱۴- سىترانىن ئەفنىن.
- نمۇنە بۇ ھەر تايەكى:

۱- سىترانىن ئادە و دورىنا و زياران:

سىترانىن ئادە و دورىنان و زياران تايەكى گىرنگە
 دىئاف سىترانا فولكلۇرى دا چۈنكە گەلەك بۇ چوون
 بۇ ھىندى د رىنكەفتى نە كو ئەف جۆزى سىترانى
 يەكەمىن تا بىت پەيدابوۋى، چۈنكە:
 ھايتىيە دياركىن ژ لايى قەكۆلەرتىن شويىنواران
 قە، كو كوردستان ژ ۋەلاتىن دەستىنكى يە بۇ
 چاندنى، ئەخاسەمە ئاموپىرەن چاندنى و دورىنى
 ل گوندى (چەرمۇ) ھاتىنە دىتن. ئەف جەندە ژى
 (دەغەيدولفەتاج غەلى يەحيا)^(۱۰۱) و (پروفىسور ھ
 .أ. رايىت)^(۱۰۲) و (نەھا باقر)^(۱۰۳) د نقىسىبىن خۇدا دايە
 خۇياكرن^(۱۰۴).

ژيانا سەختا جفاكىن كوردەۋارى نەچار كىرنە
 گەلەك كاران بىكەن مېنا: (جۆت و كىل، خودانكرنا
 تەرىش و كەۋالى، چاندنا دەرامەنى، ھىندا). كو ئەفە
 ھەمى ب كەسەكى و دو وانفە نەدھات، لەوما زيارە
 بۇ ئىك دكرن، ھەر ژ دورىنا دەخل و دانى و نادىن
 بىرنجا و چلى بىرى و كۆلانا رەز و زەفىيان و ئاخەبانان...
 ھىندا، كو د گەل ئەنجامدانا قان كارىن گەلەك
 گران ھىندەك سىترانىن تايبەت ب قان جۆرە زياران قە
 دھاتنە گۆتن، كو ئەفەزى دىۋو ھۈيەكى ھارىكارىيا
 ئەنجامدانا كارىن خۇ بىنى ھەست ب ۋەستىانى
 بىكەن، د گەل ئەنجامدانا كارى زيارى دەمەكى خۇش

دەستكىن گەنجان دا دەست ب سترانين ديوانان يىن تايبەت ب شەفا خەناكرنى قە بىژن كو دەستكەكى دگوت و ئىكى ژى قەدگىرا. ژ وان سترانين ل شەفا خەنا زاقاي دەھانە گۆتن: (ھاي ژووردا ژووردا ژووردا منى گول بەيازى، چ دارا ل ناقا دارا، عمىزا من دى وەرە...ھتدا).

ج - سەرشوشتنا بويكى:

ل دەمن شوشتنا سەرى بويكى چەندىن ستران دىبەررا دەھنە گۆتن. ژ وان: (ئەردى نارىن لى شوشتى، يا من دىت مەشيا ل ناقا رەزى ئاي ھەرى جەمالى، كا ەردى بويك لى شوشتى...ھتدا).

د - چوونا بويكى و كاركرن و نىنانا وى:

دەمن بويك نامادەكرن و دگەل سوپاركرنا وى دەست ب گۆتنا سترانان دكەن، وەكى: (مە درەنگە گەلى بەربوييا، دى نارىن ب دەرىن، بىننە دەرى ژ خانى، ئو نارىنكى ھاي نارى ھاي نارى، داووت ھاتە ھوشا مەزى، ھاي رابو راوەستايى، بىننە دەرى ژ خانى، نارىنا من يى ھى يى، يار ھاي چەقۇرى يار ھاي چەقۇرى، خەزالى، ...ھتدا).

ە - نارىنكىن ل مالا زاقايى بۇ بويكى:

ل دەمن گەھاندنا بويكى بۇ مالا زاقايى چەندىن ستران دەھنە گۆتن، وەكى: (ازراقى وەكى داقى، يا لىن دارى يا ل بىن دارى، ئاڧكىت كوتەلىت ئاشا، نارو باھىقا ھشكە، كەپرۆكەك چىكر، گۆزى، بويكا منى، سىلوانى، چنى بارانكەك بارى، پىرۆ ئو گلاڧىژن، بىژنە بىرېوكى، قاز قازى، ئەسمىن خان، گەلىن قەوالى، نەگرى نەلۇرىنە، نەكى، ...ھتدا).

ت - كافا زاقاي دەھنە سەرشوويى و زفراندنا

وى بۇ مالا داووتى ل ناف زەلامان:

پشتى بويكى دگەھىننە مالا زاقاي، دى زاقايى بەرەف سەرشوويى بەن دا سەرى وى بشون، ھەر ل دەمن برنا وى دەست ب گۆتنا سترانان دكەن، وەك:

ھاتىنە گۆتن و بويىنە پەستە يان سەلىقا سىك بۇ دانايە، كىش و قاقبا دىلوكا وەك كىش و قاقبا ھەمى سترانين دنن. د رەسەنن و ھەمى نوخمىد بركا يىن تىدا ھەين وەك شەش، ھەفت و ھندەك جارا بويىنە يازدە، ب زمانەكى سىك و بژويىن ھاتىنە گۆتن...ھتدا.

سترانين داووتان تايبەكى بەرىلەقە دناف ھەمى جفاكىن كوردەوارى دا، چونكە تاين ژ ھەمى تايا تا نۆكە دەھتە بكارنىنان، تاين سترانين شەھيان و دىلانانە، ئەف تايبە ژى چەند چەق ژى دچن، ئەوژى ئەقەنە:

ئ - چوونا بويكى:

بۇ چوونا بويكى چەندىن سترانين تايبەت ب قى چەقى قە ھەنە، وەكى: (ئەمىت ھاتىنە تەوۋ، نەگرى نەلۇرىنە، بابى تە بابى تەوۋ، مە درەنگە... ھتدا).

ب - دەست خەناكرن:

ل دەمن چوونا مالا بويكى ل شەقىن پىشتى ھەمى ھەقال و ھەقدۇستىن بويكى و كەس و كارين وى نامادەدىن، دى ئەو بەربويكىن ژ مالا زاقايى چوويىن، دى دەست ب خەناكرنا دەستىن بويكى كەن و دىبەررا سترانين تايبەت ب خەناكرنى قە بىژن، وەك: (ئەز چوومە تىلى، ھاي ژووردا ژووردا، چ دارا ل ناقا دارا، عمىزا من دى وەرە، قان زولغان خوش سىزان يا ھەرى دىلانى، ھاي بىلبۇ، ھات عولىن چوم عولىن، نارىن ھەى نارىن نارى، نارىن ژ مالىت مالدارا، خانىكى پەخ ناقارى، ئەف شەقە بىقە تىرە، نارىن دەپكا منى...ھتدا).

ھەر د ھەمان شەف دا ل مالا زاقاي ژى رىو رەسمى خەناكرنا زاقاي دكەن، كو ھەمى مروف و كەس و كارين زاقاي و گوندىن وى ل وىرى نامادە دىن، چونكە ل نك ھەمىيان گەلمەكا گرىگ بوو ھەر ئىك ھندەك ژ خەناين دىتلا خو بەدەت، دىت ل نك ھندەكان وەك كارەكى گەلمەك گرىگ بوو، دىيا تىلا خو خەناكرىايە... ھەر د بەر خەناكرنا تىلا زاقاي دو

ئاقدەل، دىلانۇكى دىلان، كەمۇ بۇنە جۇت، ھاي ھۇلى ھۇلى ھۇلى، ھاي زەرى، ..ھندا،، و داووت و شەھيان و دىلان دەمىنە بەردەوام تا نىزىكى مەغرەپ.

ل دەفەرا بەھدىنان چەندىن پەرتووك ل دوور سترانين شاھى و دىلان و رىز و سەر و بەرىن داووتا ھاتىنە چاپكرن، ئەفە زى ھىندەك ژ وان ژىندەرانە،

۱. صادق بەھئەددىن ئامىدى، رىز و سەرۋىبەرتت ژىنئىنانى و كەفئە شەھيانە و گۆفەند، بەغدا - ۱۹۸۵.

۲. حمجى جەغفەر، سترانين داووت و گۆفەندىت كوردان، بەغدا - ۱۹۸۶.

۳. كامىران بەرۋارى، پەروا چىا، بەغدا - ۱۹۸۶.

۴. نورەددىن سەئىد مستەفا، گۆفەند، بەغدا - ۱۹۸۶.

۵. ئەمىنى ئوسمان، ژيان و قىان، بەغدا - ۱۹۸۶.

۶. كامىران درىاز ھىۋرى و شىقان شىكرى ھىۋرى، دھۆك - ۲۰۰۱.

۷. كامىران ئەبى بەرۋارى، نارىنك و سەرى زاقاي، ھەولير - ۲۰۰۵.

۸. مستەفا حسين، دىلوك - سترانين دروين و دىلان، دھۆك - ۲۰۰۵.

۹. محەمەد حەسەن بناقى، ژ رەوشت و تىتالين كوردەۋارى، ھەولير - ۲۰۰۶.

۳- سترانين كور و كچا، ئەقىندارا (ھەيرانۆك - دىنىي):

ئەو سترانن ئەوین ب ئەقىنىي و بەر دلكى يى تىنە گۆتن. دناق كۆمەلا كوردى دا د بەلاقن ئەخاسمە دناق زەرى و تۇلازادا، لەوا كول و كەسەرا فېكرا دا دىژن و گل و گازندە و كرفتارىدا خوە دكەنە ھۇزان و ستران و ئاوازا و ئالى ئەقىنى و دىدارىيا پاك و بژوین ديار دكەن. ئىك ژ ساخلىتېن سترانن ئەو كەو دىشېن بەحسسى رامويسان و بەر و بەرسنگىدا كەچا بکەن د سترانن دا، ئەف جۇرى سترانن كەچ و كور دھاقىنە بەر ئىك^{۱۱۱}.

زاقاي بىنە سەرشىۋىن، زاقاي بىنە سوبلاقى، ھاي نوى زاقا، زاقا رابە درەنگە، چ دىوانە دىوانەكا تەنگە، ھاي نوى زاقاۋۇ، دى بىنە ژوور، من حەيفا جۇتى لاوا، كەليا چارى چ خۇش مەكانە، دىلم دىلان، مەگلانا خۇش مەگلانا، ھاي مومىن، شىر ل بەر چەنگى نابزىقەت، ..ھندا.

ى - سەرى زاقاي ل دىوانى:

پىشتى زاقاي ژ سەرشىۋىن دزىرىن و ل مالا داووتى (جھى زەلامان) ددان، دى دەست ب سترانين تايبەت دىوانا سەرى زاقاي كەن، ۋەكى: (دى بىنە مال، دىوانا ل سەر دىوانى، كاتبا ل چىايى، كەۋى، سەرۋ زاقانە، خان واقدەل، ..ھندا).

ك - برنا زاقاي بۇ سەر جھى ۋى:

ھەلبەت شەفا يەكى ژ داووتى گىرنكىرىن شەفە ژ شەھيانى ھەمىن، ئەخاسم ل دەمى برنا زاقاي بۇ سەر جھى ۋى، چەندىن سترانين تايبەت ب قى ۋى و رەسمى ژ ھەنە، ژ وان: (بەرى سېندەيە، دىوانا ل سەر دىوانى، ۋەرە كولاتى دەيكا زاقاي، ..ھندا).

ل - ل رۇزا ياشتر سېدى:

دەمى دونيا رۆھن دبوو برازاقا و چەند كەسەكىن نىزىك زاقاي دا بەرەف ژوورا بويك و زاقا چن بۇ ژ خەو راكرنا زاقاي برنا ۋى بۇ جھى زەلام لى دروين، ھەلبەت ل قىرە ژى چەندىن سترانين تايبەت ھەنە، ژ وان: (سېندەيەكى زوى رابووم، نامىدىي كر تەكبىرە، ..ھندا)، و ب تىلى و رەقس و سەما زاقاي دېنە جھى ۋى.

م - پۇزا دوۋى يا گۆفەندى:

د پۇزا دوۋى يا داووتى دا دەست ب دىلان دەيتە كرن، زەلام ل جھى خۇ و ژن ل جھى خۇ و ژ وان سترانين ل گەرا گۆفەندى دەيتە گۆتن: (ھاي دىلان دىلان، دى بەھژىن دى بەھژىن، خان مەرجان، پۇزا مالا ھىشتا دخەۋە، بابلەك و بابلەكانى، شىخانى، خان

بىن) وان موى دىبەرا ناچىت. ئۇ كىشىنىت حەيرانۇكا چوار رەنگ ھەنە، كو ئەف رەنگە د لاوك و ستران و لاقزىت كوردى دا مشە ھاتىنە و ل سەر ھاتىيە نقىسىن و بەلاقىرن.^{۱۲۱} ئەو چوار رەنگ زى ئەقىمە:

۱- رەنگى ئېكى (سى دەنگى) ئانكۇ سى بىرگەسى، مېنا:

تارىنى..

گەنمى مە يى كرە

مە ب شىقىن ۋەركرە

سەر سى، ئۇ بويكى جانترە..

۲- كىشا دووى (چوار دەنگى):

كو دگەل دووى دىنە چوار، يان زى رىز ھەمى ئۇ چوار دەنگا پىكدەھت و ھندەك زى دىنە (۸) دەنگ و پىر يان زى (۱) دەنگ:

خەمكىت دلا،

ئەم پىركىن..

پۇندكىت چاھا،

ئەم كۇر كىن..

قەنجا خاستىن،

خراپا بىر..

۳- كىشا (پىنج دەنگى):

نەوزى مشەبە د ھۇزانىت زارگۇتتا كوردا دا و ل سەر (۵) ئى دابەش دىت:

خەمال من تىر كر

خەمال من تىر كر..

چومە ناف دەرى، دوستى ھەقىر كر.

چاقى من رەبەنى كەتە قىلغا سنگان و بەران

ھوسا من سىلافا خودى،

زىر كر..

۴- كىشا (خەفت دەنگى)، مېنا:

ئەف شەفە، شەفا خىرا..

مەلايىن چويىن مزگەفتا

جۇھىيىن چويىنە كەنىشتا

فەلەيىت چويىنە دىرا..

دا ل ناف بەرا جۇت دلا

ھەر چەندە ھەتا نەھۇ دو بۇچوونىن ئىك جودا ھەنە ل دوور حەيرانۇكى كو بۇچوونەك دىئىت حەيرانۇك نە تايەكى سترانى يە، بەلكو خواندەنەكا ئىلقانى يە، لى بۇچوونا دووى حەيرانۇكى دەھزەمىن تايەكى سترانا فولكلۇرى كوردى، ب تايەت زى ئەف تايە پىر توخىيىن دەھەرا بەھدىنان (داسنىيا) ب خوقە دگرىت، ئانكو ئەم دىيىن بىزىن قى تايى سترانى تايەتمەندىيا خۇ ھەيە ب دەھەرا بەھدىنان قە.

ھەيرانۇك:

ئەف پەيغە ۋەك خۇيايە كورتكىرە ئۇ پەيغە (خەيران) كو پىشكەك مەزىن و بەلاقە د سترانا كوردى دا، ھەر ۋەسا ب پاشپىرنا (ۋك) كورتكىرە و ھاتىيە بچويك كىرن ئۇ ئەگەرى خۇشكۇكرنا بايەنى و كورتىيا رىز و بەيىن ۋى^{۱۲۲}.

خەيرانۇك جۇرەكى تايەتنى سترانى يە دىئەھەرا ئەھىنداران دا (كچ و كوران) دا ب ئەھىنا ئىك و سالىۇخەتىن بەزىن بال و جوانى و كار جل و چەك و خەملا ئىك قەھاندەنە و دەپىرنى ئۇ ئەھىنا ئىك دىكەن.

كو ئەف تايە دىئەھەرا زەرى و لاوك و ئىنا كورد دە، ئەوا چاخى قەدگىرن و ئەم دىيىن ل نىقەھەرا دو كەسانە، كول و كەسەرا قىكرا دا دىئىن و گل و گازندە دىنە ھۇزان دىنە ئاواز، دەست پى كىرن زى بىشى ئاۋاكى يە:

- كور دىئىت،

كچىن دىنى .. يان كەچى دىنى.. ھەر ھۇسا ھەتا حەيرانۇك ب دووماھى دىت.

بلن بەرۇقازى گۇتتا مە.

- كچىك دىئىت.. يان كچ دىئىت:

كورۇ دىنۇ.. بلن كورۇ دىنۇ.. بلن كورا دىنا..

بىشى رەنگى، ب چەند دىمەنەكىن جوان و كورت مېنا چار خىشتەكەكى دەھاقىتتە بەر ئىك و دو^{۱۲۳}.

دەرىارەى حەيرانۇكى (غەبدورەھمان مزورى) دىئىت: (.. چونكى گىشت ستران و لاقزە و لاوك و خەيران و خەيرانۇكىت مە شىئەرن .. كىش و قافى

قەبىت دەرگەھى خىرا^(۱۵).

حەيرانۇك تايەكن سترانا فولكلۇرى گەلەكن دەولەممەندە، كو ھەتا نھۇ ل دەقەرا بەھدىنان چەنئىن پەرتووك ل دوور دەقۇن حەيرانۇكان ھاتىنە بەلاقەكرن، ئەقە زى ئەو پەرتووكن:

۱- سەرقرەزاعەلى نەقشەبەندى، دلىنى (حەيرانۇك)، بەغدا - ۱۹۸۶.

۲- ئەحمەد عەبدوللا زەرۇ، حەيرانۇك (سترانا لىرىكى)، بەغدا - ۱۹۸۷.

۳- نورەدىن سەمەيد سىدى، حەيرانۇك زمانى ئەقۇندارا، بەغدا - ۱۹۸۸.

۴- حەجى جەمغەر، حەيرانۇك ژكەلەپوورئ كوردى، پشكا ئىكى، بەغدا - ۱۹۸۹.

۵- ئىسماعیل بادى، حەيرانۇك (قەكۆلین و دەق)، دھۆك - ۲۰۰۱.

۶- عەبدولعەزىز خەیات، حەيرانۇك، دھۆك - ۲۰۰۲.

۷- ئەدىب عەبدوللا، حەيرانۇك نامەبىن ئەقۇنداران، دھۆك - ۲۰۰۵.

۸- حەجى جەمغەر، ژكەلەپوورئ كوردى - حەيرانۇك، پشكا دووئ، دھۆك - ۲۰۰۷.

۹- جەمىل مەھمەد شىنلازى، سالۇخەت د حەيرانۇكان دا (قەكۆلین)، دھۆك - ۲۰۰۸.

۴- سترانىن پىرەپايىزۇكا؛ پىرەپايىزۇك:

ژ ناقتى وان دىسارە كو ل كەزى پايىزى دىبىژن ھىندەك دىبىژنى پىرەپايىزۇك، د ھەر بەندەكا سترانى دا پەيقا (پايىزى) ب ئاشكەرايى تىت وەكى چاخ. ھىندەك جارار زى نىشانىن پايىزى ددان مىنا سىتىرا گلاقتىزى، تەقۇبىن باران و بەقرى، يان با و عەوران. ناقەرۇكا پايىزۇكا ئەقۇنى و بەر دلكى بە دناقبەرا كچ و كورا دا، يان كوير نىرىبا دونىايى يە ب ئاوايەكى فەلسەفى دەمى بەلك وەراندنا دار و بارى^(۱۶). كورد ناس (توما بووا) دىت، پايىزۇك، ئانكو سترانىن

پايىزى، بەنئىن وى كۆر و كچ دەقۇنە بەر ئىك، دەمى پايىزى ژ زۇزانىن بلند تىنە خوار چو جوداھى د ناقبەرا (پايىزۇكا) و سترانىن دى نىنن وەك (لاوك، حەيرانۇك، دىلوك، ھىند) ژ لايى كىش و قافىاقە وەك ھۇزانىن سەر بەستىن ھەر بەندەك بارا پتر (سى) قافىە ئىك دگىن^(۱۷).

ئىرۇ پايىزە

منى نەكرىە كار و بارى زۇستانى.

كۆچەرىد مال خراب ماتىد خوە باركرنە

ژ وار و كوزىد زۇزانى.

خوزىكا نەز بىامە ھەقال و ھۆگرى بەژنا بلند

د سى شەقۇد كانوونى دا و

سى رۇژىد خويانا قى گۇلانى^(۱۸).

ھەر ژ نىشانىت پىرەپايىزۇكان، زەرىوونا بەلگىن دار و بارى و وەراندنا بەلگان، چ ژى سىقۇن سۇر، چ ژى قىر - قرا دەنگىن برويسىان، چ ژى دىارىوونا پنىت عەوران ل عەسمانى، ھەتا كو باب و بايىزىن مە ئەف عەورە ناقىر ب (عەورىت پەشمانا).. قىچا چ پەشمانى ھىندى بيت، كار و بارى زۇستانى نەكرىت، ژ لايى قوونى و دار و دوپيان و مىشنى يى حەيوانەتى، وەكى دىبىژن: (پايىز ھات بەركا فەقىرى دربا)^(۱۹). يان زى عەورىن پەشمانىن بن، كو كۆچەران ژ زۇزانا باركرن و بەرەف كۇزان ل دەشتى دچن و دۇست و يار ژىكقە دىن، وەكى قى پىرەپايىزۇكى ديارە:

پايىزەك لمن دەست دا،

منى نەكرىە كار و بارى زۇستانى.

سەرى بەرىكا مە دخازت،

رەشىشەكى ھوير بارانى.

دىنا، عالم زەوجىن

ئەز و ھەقالا خۇ مابىن

بىە سەرى پەيىزى

كۆچەرا باركرل زۇزانا ھاتە خارى

بىە مەحەلى دەست ژ ھەقدو بەردانى.

پەيىزەك لمن دەستدا

شەقېن خۇش و ساھى، پىشمى با و باگېرا، دەمى
قەول و قارارا، دەمى ژ قانا كىچ و لاوا، رۇژەكى ل مالا
(مېرانى)، ئىكى ل مالا (سىلوانى)، ئىكى ل مالا
(غەيشانى).. ھىند، دەستكىت كور و كىچكا، تۇلاز
و خوېن گەرما، ل دۇر دستارى بەرى كۇم د بوون و
دگۇتن:

ھای مە ھىرا ھىرا، مە دستار ھىرا
سەر سىنگى (پارى) خرىنا بىرا^(۱۳)..

دەستكىن شەقەرۇكى وەكو لىلافكى خۇ
دەستكىن دستارى د ئالاند، دەستىن ب بازن و
زەندىن وەك كەقىبا بەفرى د گەل دەستىت لاو كورا
لىك د ھاتنە گۇھرىن و ھەراندىن.. سىنىكىن ھىر
و مېويز و گويز و باھىف و ھنارا، خۇ د كىشانە
گەريا شەقەرۇكى، ھەر وەكو وان ژى د گۇت، بى مە
شەقەرۇك بى رەوش و خەملە، ئەم ھەقگۇرىن وەنە،
دقىبا ئەم ژى پىشارى د دگەل وە بکەن.. دەمى
دەستكى شەقەرۇكى برسېبايە، دا فىر كەنە سترانا
(دىككى) و بىژن:

دىككى مەى سۇرە ھای سۇرە
قىدا چوو بوو ژوورە ھای ژوورە
ژ خەسىي فە گوندۇرە گوندۇرە
دىككى سەر ژى كەن، ھای سەر ژى كەن
بارا يارى قىرى كەن، ھای قىرى كەن^(۱۴)..

ھەر دېسان دەمى دەستكىن دستارى برسى بيان،
دا قىن سترانى بىژن، قىجا كاپانى دا لەزى كەت چىت
پاشىقەكى بۇ بەرھەقكەت، دا بىژن:

چوخكى مەوا مەوا	ئى ل مالا چوخا
چوخكى مەوا مەوا	كەو مالا چوخا
ئەمىت چوینە فەوا	ئى ل مالا چوخا
ئەمىت چوینە فەوا	كەو ل مالا چوخا
پاشىف ئەدا مەوا	ئى ل مالا چوخا
پاشىف ئەدا مەوا	كەو ل مالا چوخا ^(۱۵) ..

ھەر ژ وان سترانىن ل شەقەرۇكان دەھاننە گۇتن،
سترانا (مە دەوینە) بوو، كو ئەف سترانە دەھاننە گۇتن،
دەمى پاشىفا دوو مالا وەك بەك دەرکەتبايە، ئانكو
ھەكە پاشىفا شەقەرۇكا ئەقەرۇكە و دوھى وەك بەك

من چ ژ حالى خۇ نەزانى^(۱۶)..

سەرى سەرىتكى گرتى بەفرى
جەمەدى گرتى بەفر و كانى..

دنيا، عالەم زەوجىن

من چ ژ حالى خۇ نەزانى..

يان ژى قىن نەموونى

پىرە پاپىزە، بەفرى لى كىر

قازى و قولنگا ھىلىن چىكر

وھىلا ل منى، كورپى نەماين

كەنگى بۇ زۇستان، بەفرى لىكر

مژ و مورانى، ل من تىك وەركر

ئەز بەندەوارى خودى،

كەتمە سەر رىكا، من چ بۇ خۇ نەكر^(۱۷)..

يان ژى قىن نەموونى

ئەرى پاپىزى پاپىزى..

پاپىزەك ھانۇ، ب لەز و بەز، من نەكر

كار و بارى زۇستانى

تۇ دزانى كۇچەرا باركر، دەينابو،

وارى زۇزانا

بابى مېرەما دەلال دەينابو،

وارى دەشتانى

بارى دلۇ، بابى مېرەمى^(۱۸)..

۵ = سترانىن دستار ھىرانى (شەقەرۇكان):

دستار ھىران و فوتانا دەخل و دانى، بەك ژ كارىن
ھەرە گرىگ بوون دناف ژيانا كوردەوارى دا، چونكە د
كەقندا پەيداكرنا قويتى رۇزانە بى خۇ ژ ناف خۇيى
پەيدا دكرن، و ژ بەر نەبوونا كارگەھان ل وى دەمى ھىر
د كارى ناقخۇيى دا كرىوون، لەوما ژى فوتانا دەخل و
دانى و ھىرانان وان وەك كارەكى سەرەكى بى خەلكىن
گوندان بوون، كو دگۇتنى (شەقەرۇك)، ئەوژى دستار
ھىران و فوتانا دەخل و دانى يە.. ھەلبەت فوتانا دەخل
و دانى زەلام بى رادىوون.

ل دووماھبا پاپىزا، ل سەرى زۇستانى، ل ناف گوند
و زۇمىن كوردستانى، ل شەقېن درىژ و تەنگافى، ل

بوايه، دەستكىن شەقەرۇكى دا قى سترانى بىژن، مەخسەد پىن ئەبوو، ما دى ھەر شەق قى رەنگى پاشىقى (خوارى) دەنە مە! دەمى ئەق سترانە دھانە گۆتن، كابىيا مالى ئىك و ئىك، دا زانیت كو پاشىقا شقىدى زى، ل فلان مالى ھەر ئەقە بوپە، قىجا دا رابىت پاشىقا خو گۆھوریت.

ستران زى ئەقەپە:

مەدەوینە مەدەوینە ھەرسى دانا مە دەوینە تەركى شىخ شەمسەدینە ھەر سى دانا مە دەوینە

تېشىت و شىف و قراقىنە ھەرسى دانا مە دەوینە¹⁷³.

تايى سترانا شەقەرۇكان تاپەكى گەلەكى دەولەمەندە ب قى جۇرى سترانى، كو ھەتا نھۇ پەرتووكەك تاپەت ھاتىبە چاپكىن ب سترانىن شەقەرۇكان قە، ژلاين مامۇستا (ھەجى جەغفەراى قە ب نافى (سترانىن شەقەرۇكا)، بەغدا - ۱۹۸۷، كو د قى پەرتووكى دا ژمارەكا زۇرا سترانىن شەقەرۇكان تىدانە، ئەقە ھندەك ژوانە: (دىكل، كەو بوونە جووت، ئەز ل ھەوشىنو، شەكر ئاغا، كاروانە، ھات رەنى، پار ھۇ خەجى، عەيشوكن، مە ھىرا، ھۇ لەيلن، مەنجى، روپيار، عەدىن، دى ب كۆلن، مالا دەينە، خەزال، گەنە، گىندر گىندر بارىنو، ھات كۆلندە كۆلندە، ھىرى ل بەر ھىرى، دى ب ھىرە، دىنار، شەقە قى يە؟، ھەتدا.. ھەر دىسان پەرتووكا افەتەكا سترانىن فولكلۇرى) يا مامۇستا (ھەجى جەغفەراى، بەرپەرتن ۸۹۱ - ۱۱۲۵ ژمارەكا سترانىن مەشك كىانى ب خۇقە گرتىنە.

۶- سترانىن شىقان:

يەك ژ دەرگەھىن ژيارا جىكاى يا كوردەوارى، خودانكرنا تەرش و كەوالى يە، كو ئەقە يەك ژ وان دەرگەھانە ل دووق ھندەكان بۇچوونان بىن ل دەستپىكا ژيانى ھاتىنە مەيدانى، مللەتن كورد ژ وان مللەتانە بىن گىرنگىبەكا مەزىن داپە خودانكرنا تەرش و كەوالى، چونكە سرۇشتى كوردستانى زۇرى ھارىكارە بۇ خودانكرنا وى، ھەر دىسان چونكە بەك

ژ دەرگەھىن سەرەكى بىن ژيانى رىچالى تەرش و كەوالى يە، ھندەك مالان پتر ژ (۱۰۰ - ۲۰۰) سەرتىن پەزى ب خودانكرن، يان ھەر گوندەكى شىقانەكى خۇسسەر ھەبوو، قان شىقانان زى د بەر چەراندىنا پەزى دا دەمى خو ب گۆتتا سترانان دېووراندا، ھەر چەندە سترانىن شىقانان چو تاپەتمەندى نىنە، بەلكو سترانىن (ھەيرانۇك، كوچك و ديوانا، مىرانىن، پىرەپايزۇكان... ھتدا، دگۆتن.

ھەر جۇرەكى قى تايى سترانى (سترانىن بىرىيان)، دەمى بىرىيا پارزىنكىن خو شىرمەشك دكرنە تىدا دھاقىنە پىشتا خو و مەنجەلۇكىن خو دەستى خو دگرتن و بەرەق بىرى دچوون، كو گەلەك جار مەخەل (جەنى بىرى) بۇ ماوى دەمژمىرەكى ژ گوندى دوپىروون، لەوما ب رتقە بىرىيان دەست ب گۆتتا سترانان دكرن، ئەق سترانە ھندەك جار بىرىبەكى بىنى دگۆتن، ھندەك جاران دېوونە دوو دەستك دەستكەكى دگۆت و ئىكىن لى قەدگىرا، ھەتا دگەھەشتنە جەنى مەخەلى، ھندەك ژ وان سترانىن بىرىيان، اوەرە وەرە ھەلىمى جانى، ئەمان شالى، ھاي ھەلىن، پىرىووم پىرىووم، دەولەت خان، باشىكىن خۇش باشىكى، ھاي شىقانان ھى ھى كە .. ھتدا).

يەك ژ سترانىن گەلەك ب ناف و دەنگ ل نك بىرىشانان، سترانا (بىرىشان)ە، ئەق سترانە دېتە گۆتن، ل سەرتى بىرى، ئانكو دەمى بۇ جارا ئىكىن بىرى دچن پەزى و بىزنى دۇشن، قىجا بىرى دى چنە شىقانى و نافى پىدا كەن و گۇپالى وى شكىنن و كەپەنى وى دىنن، دى بىنە باربەكا گەلەكا خۇش د ناف بەپنا شىقانى و قىزا، دەستىت شىقانى ژ شىقانى را بەرداينە، چ بكتە دەستوبىرى ژىرا ھەپە.. د قىن يارىا خۇش دا ھندەك ژ بىرىا دى دەستا لىك دەن و قىن سترانى د بەررا بىژن¹⁷⁴.

بىرىشان بىرىشان بىرىشان بىرىشان بىرىشان بىرىشان
بىرىشان بىرىشان بىرىشان بىرىشان بىرىشان چەند جوان
سىنگى تە گۆل و روحان بىرىشان چەند جوان
سىنگى تە گۆل و روحان بىرىشان¹⁷⁵.

۴- خالد صالح، شمشالۆكانى (ھىندەك بارىتىن ل دەقەرا بەھىدىنان)، ھەولير - ۲۰۰۹.

۷- سترانىن زارۇكان (ھەقال ھەقالۆشكى):

سترانىن يارىتىن زارۇكان (ھەقال ھەقالۆشكى)، ژ وان تايىن سترانانە يىن زۇر دەولەمەند و چەندىن يارىتىن زارۇكان ب شىئوى ستران دەپنە كىرن. سترانىن لەيزاندنا بچووكان، ھەتا ژى سى سالىن دگەل بچووكى دچن، پىشى ھىكى بچووك دچىتە ژ دەرقەى مال ئەو بخۇ فىزى رەنگەكى دى يى سترانا دىيت، كو دى بىژنى (سترانىن بچووكان). ئەف سترانە گەلەك جازان گىردايىنە ب ھىندەك يارىياقە لەو دى بىژنى (ستران و يارىيت بچووكان). ئەف ستران و يارىيە ھىدى بىژى دناق بچووكاندا دىشەنە، ئانكو ب ژمار ئەقە پتىن ژ سترانىن لاندك ھژىنى و سترانىن لەيزاندنى^(۱۹).

۸- سترانىن د بەر لاندكى را (لۇرىن):

ئەو ئوخىمى سترانايە ئەوئ بۇ زارۇكا ئىتە گۇنن ل دەمى ھاويژكرنى يان ئقاندنى. رەنگى ھۇزانا يى لى و ناقەرۇكا وان داخازە بۇ ژانەكا تەر و نازك بۇ زارۇكى. راستى ھىدى بىژى پەيغىد سىك و لىك ھاتى نە. سەلىقەبەكا شىرىن و سىك ھەپە ھىندە جارا زارۇكى د بەررا دەلافىن دا پىن مژوئىل بىت بان دەبررا بىقىت بارا پتر دايك يان داپىر ژ زارۇقىن خوە را دىبىژىت^(۲۰).

ئەف جۇرى سترانىن ژى جارەكا دى دىيتە سى چىق، ئەوژى:

أ - سترانىن لاندك ھژىنى.

ب- سترانىن قەبۇ قەبۇ.

ج - سترانىن لەيزاندنا بچووكان.

أ - سترانىن لاندك ھژىنى.

سترانىن لاندك ھژىنى چەندىن سترانىن تايىتە ب قى چەقى قە ھەنە، كو پىرانىيا وان دايك د بەر زارۇكى خۇرا دىبىژىت. دا بىقىت، ۋەك نەوونە،

ھەى لاين لاين

ئەزى لاندكا خۇ لالينم

سبەھيا راکەم، ئىنقارىيا زوى نقىنم

ئەزى دەيكەكا دەيبايى،

بۇ لاندكا ساقا ژ كىقە ھىنم^(۲۱).

يان قى نەوونى،

دارى لاندكا دار ھنارە ھاى ھاى لىندك

دارى لاندكا دار ھنارە ھاى ھاى لىندك

يالبەر لاندكا سەررارە ھاى ھاى لىندك

دارى لاندكا دار ھژىرە ھاى ھاى لىندك^(۲۲).

يان قى نەوونى،

ئەزى ب دارى لاندكا خۇ بىزىم، لاين لاين لاين

ما ھەكە ئەز خۇ سەرا لاندكا خۇ. پاقىمە بەلاين

ئەزى دارى لاندكا خىر بىمە بانى قى بىلاين

ب لاندكا خۇ دادەم ناكەكى رەش رىحانى^(۲۳).

ۋەكى مە بەرى نۆكە گۇتى كو گەلەك سترانىن زارۇكان (ھەقال ھەقالۆشكى) ھەنە كو ژ لاين زارۇكان قە دەپنە قەلۇراندن، پىرىيا وانژى دگەل جۇرىن يارىيان دەپنە گۇتن، ژ وان سترانان: (ئىكىلى دووكلى دوو نوزدە، قىفانى قىفانى، كا مىرى كەلىوۋ، كىنكى سە ھاتە نارى، قەسەك ھەبوو قەسە كەرى، چىچى چىچى، ھەرى كىچى، ھەقال ھەقالۆشكى، ئەلەقەن دوو ئەقەن، چ لىن تەپە، بويكا بارانى، جەواين جەواين، ۋەرە لىن گوھىشكى، كونبۇر و كونبۇر، جووتيارا، كى مەرى؟ فات فات، سابىنا رەقى، عەيشۆكىن ترشۆكى، ھىسكى نوكى، زلىل .. بلىل، لا الە الا اللە محەمەد رەسول اللە، بىل بىلكى، دار تەقن، بەيتا كىتكى، ئىكايى، ھۇ شانۇ، بەقى، كورپۇ، سىقۇرە، عوسمانە... ھتدا).

ئەو پەرتووكىن ل دەقەرا بەھىدىنان ل دۇر يارى و سترانىن زارۇكان ھاتىنە چاپكىن، ئەقەنە:

۱- سەگقان عەبدولجەكىم، ھەقال ھەقالۆشكى، بەغدا - (بىن سال).

۲- محەمەد جەسەن بىناقى، يارىيت كوردى، بەرگى ئىكى، چ ۱، ھەولير - ۱۹۸۷.

۳- جەجى جەغفەر، ستران و يارىيت بچووكان، سلىمانى - ۲۰۰۵.

ب - سترانىن قەبۇ قەبۇ:

دەمىن بچووك رادىتتە سەر پىيا. دەيك پان باب.
بچووكى دوورى خۇ دكرن، ھەردو دەستىن خۇ ژىكفە
دكەت و دىژىتتە بچووكى (قەبۇ قەبۇ قەبۇ).
بچووك ژى بكەنى قە دەستىت خۇ قەدكەت و
ب غار خۇ لېەر سىنگى دەت. ھوسا دى بىننەكا
خۇش باربا ب بچووكى كەت، بچووك ژى دى كەنىت
و كەيفخوش بىت. ھەر ھوسا دى فېرى رىقەچوونى
بىت و بىت وى دى قاهىم بىن. و دېەر قى چەندى را
ھندەك جۇرىن سترانىن تايبەت ژىرا دىژىن. ۱۳۷۱

مەرگى منۇ، بەركەتى

ھەكو ژ خانى، دەرگەتى

كچكىت گوندى، بدووف كەتى ۱۳۷۲

پان قى نموونى:

خۇدوۋۇ تۇ مەزىكە

ب عەيال و ژىكە

مەرگى دايىن گۈرىكە ۱۳۷۳

ج - سترانىن لەيزاندنا بچووكان:

ھەر ژ جۇرى سترانىن زارۇكى بىن لەيزاندنا زارۇكى
نە كو ھاویش بكەن پان بىقېنن. ھندەك ژ وان
نموونان:

ھەى داوۋ ھەمەرى من

ھەى داوۋ ھەمەرى من

تۇ ل سەر بانا تووتىكە

تۇ لېەر بانا تووتىكە

گازى كچكىت گوندىكە

گازى زەرىت گوندىكە

ھەچيا جان تۇ ماچىكە

ھەچيا كرىت تۇ قوتىكە ۱۳۷۴

پان قى نموونى:

ھەچىيى بىژىت كرىتە

دېوارەك بىسەردا بىتتە

نەگەھىت ژ بىن ھەلبىتتە

دەستى راستىن بىشكىتتە

دەستى چەپىن بىخلىتتە

ھەچىيى بىژىت جانە

خودى بدەتى كورانە

رەحمە ل دەى بايانە ۱۳۷۵

پان ژى قى نموونى:

خودىوۋۇ بارى تەالا

دەست و پىيا بدە تەالا

دا ب پىيا بچىتتە مالىت خال ۱۳۷۶

۹- سترانىن ھىزۇكى:

ھەر چەندە دىت ئەف چەقە ژى ھەر بىكەقىتتە
دگەل تايى بارىيىن زارۇكان دا، چۈنكە ئەقە ۋەك
بارىكەكى يە و ستران ژى دېەررا دەپتتە گۈتن. لى
ئەف يارىە بارا پتر يا كچكايە، ب تايبەتى ل رۇژىن
عەيد و سەر سائى دكرن، بېرەكا كچكا دا ھەر لىك
ژ وان ۋەرىسەكى بەت و سى چار دارىتت حولى و پان
و قاهىم، دا دگەل خو بەن و چنە ناف دارا، قەسنا
دارەكا مەزىن كەن ۋەرىسەن خۇ ب تايەكى ۋىقە كەن
و دار تەقىن خوزى ب ۋەرىسا قە گرىندەن و چنە تىدا
خو ھىزىنن و فركا قەدەن، بىكفە دا قى سترانى بىژىن:

مە دار تەقنە، مە دار تەقنە

گەلى كچكا، مە دار تەقنە

ئەفرۇ دى ۋەرىسا بىنن

كچك ژ مالى بلى بىنن

دار تەقىن مە بۇ كىرى يە

ئەم دى بىژىن، بەر ئاقى يە

چاقىت كوركى، بى ب كچكى قە ۱۳۷۷

ھەر ژ سترانىن تايبەت ب ھىسكىن قە، ئەف
نموونەبە:

ھىسكىن .. نۇكى

گۈھىت ھەسەنۇكى

بىت كەتىنە جۇكى

جۇكا مە يا كوبرە

عەسمانى ژ مە دوبرە ۱۳۷۸

ھەر ژ سترانىن ھىزۇكى: (ھاي دوود، ھاي گۈيىن،

لۇ پىمامۇ، دى ب ھىرە، ھۇلى، ھاي نازى، مەنجى..

ھتد).. بۇ پتر زانىبارى ل سەر سترانىن ھىزۇكى (بىزىرە،

جەجى جەغفەر سىترانىن شەرقەرۇكا).

سىترانىن گەلىرى (سىترانىن ل سەر شەرىن كورد و داگىركەران ھاتىنە گۈتن)، ھەولنر - ۲۰۰۵، كو د قى پەرتووكى دا (۱۱۰) سىترانىن گەلىرى دناق خۇدا كومكرىنە.

۱۰- سىترانىن شەر و جەنگان (لاوك - گەلىرى):

د قادا سىترانا كوردى دا لاوك جەھەكى بەر فرەھ فەدگىر و دىلەفن. ئەو سىترانىن ئەوتىن ب مىرچاكى و شەر و شوراپىن گۈتن. بار پتر درىئىن و بابەتىن وى ل سەر زىرەكى و چەلەنگىيا خۇرت و مىرخاسىيا نە و ھەر دەم قارەمان سەرگەتى يە و شاد و سەر بلند بەر مال تىت. ئەف توخمە سىتران ل كوچك و دىوانخانا، دھاننە گۈتن. دىونە پالغەدان بۇ گەنج و تۇلازا كو رىيا مىرچاكى بىن بگىر و خوە بدەنە كوشىنن د رىا سەر بلندى و سەرقرازىا ناقىن خوە. بارا پتر ژ فان لاوكا چار بەندىن و كىشەكا درىژ ھەنە و ل دوى بىرگا تىنە لىنكەمەكرن و دەنگى ھۇزانا سەرىسەست دگىرت^{۱۱}.

۱۱- سىترانىن زىھارى (تازىيا - شىنىيا):
سىترانا زىھارى تاپەكى گەلەكى گىرنگە دناق سىترانا فولكلۇرى كوردى دا، تاپەكى دەولەمەندە چونكە ژ ئەگەرى وان ھەمى رويدانىن د قۇناغىن جودا جودا دا د ناق ژيانا كوردەوراي دا، چەندىن شەر و داگىركىن بىسەر دەقەرى دا ھاتىنە و ب سەدان كەس بووېن قورىانى، ژ لايىن كەس و كارىن وانقە ب تاپەت داپكى قە گەلەك چار سىتران بى ھاتىنە قەھانن و قەلۇرانن، ھەكى: (سەيدكۇ سەيدەفانو، شەمسىخان، براھىمى حاجى، زىنەل بەگ، تىلى تىلى پىسمامۇ تىلى، خاجە ئالىخان بەگ، شىخ بەھائەددىن بامەرنى، سەئىد بەگى مەلكائىزى، ھەمى تروانىشى، شاھىنۇ، بەگىكى، مەھمەدى ئاغى، مىرسىئىدبىن بەگ، ھەتدا).

سىترانا گەلىرى (دىلوك) تاپەكى گەلەكى دەولەمەندە دناق فولكلۇرى كوردى دا ب تاپەت ل دەقەرا بەھدىنان، ئەوما تەنى دى ئامازى ب ناقى ھندەك ژ وان سىترانان كەبىن ھەك نەوونە، ئەوژى ئەفە ھندەك: (جەھوەر ئاغا، سەمىل ئاغا بىن خىسرو، شەمۇپىن خەلەف، شەرى گەلىن مىزارى، شەرى شابانىن - صادقى بىرۇ، مەھمەد ئاغىن زاخۇبى، مەلا مستەفا، شىرى بارزان، شەرى ئاكىرى، شەرى كەلا مىرى كورە، گەلىن زىلان، شىخ رەقىب، مەلك باقو، سوارۇ، لۇ مىرۇ، غەلىن بەتى، شەرە - شەرە، نەمر ئاغا، چەنۇ، ھەمى موبىسى، شىكپەرە، سىترانا نوپىرى، ھەمى گۈزى، ھەتدا).

۱۲- ستايشىن ئۆلى:

ستايشىن ئۆلى يان دىئۇنى لاۋژە - لاۋژە، كوردناس توما بووا دىئۇنىت: سىترانىن ئايىنى بىن نە ئاپەتىن قورئانا پىرۇزىن ب راستى ئەف توخمە ژى دەشەنە دناق سىترانىن كوردى دا بەھسى پىغەمبەرى (س) و ھەقالىن وى دكەن و شەرىن وان ل چاخى بەرى دەروىشا ب غەربانا ئەف ئەف سىترانە دگۈتن و دىبرا غەربانە دقوتان، ناقەرۇكا وان ئايىنى يەو ب رەنگى ھۇزانا ب كىش و قاقىە قەھاندىنە ھەك، نھالا سىسەبائى و بەيتا بورى رەش و چىرۇكا ئەبۇب پىغەمبەر، چەندە ھندەك ژ فان ھۇزاتىن و خودان بىن ھەبىن بەلى ھەك فولكلۇرى لى ھاتىنە^{۱۲}.

ئەو پەرتووكىن ل دەقەرا بەھدىنان ل دۇر سىترانىن گەلىرى يان كوچك و دىوانان ھاتىنە چاپكىر ل دەقەرا بەھدىنان، ئەفەنە:

- ۱- مستەفا نورى بامەرنى، سىترانىن كوچك و دىوانا، بەغدا - ۱۹۸۶.
- ۲- شەعبان مىزىرى، سىترانىن كاويس ئاغى، بەغدا - ۱۹۸۸.
- ۳- كامىران درىاز ھەزرى و شىغان شىكرى ھەزرى،

سىترانىن ئۆلى (ئايىنى) تاپەكى گەلەكى دەولەمەندە و ھندەك بۇ چوون وان دىزىرىن بۇ يەكەم ئايى سىترانا فولكلۇرى پەيدابووى ھندەك ژى سىترانىن كارى (ئادە و دروېنان و زىاران) د زىرىن يەكەم تايى

زىيانى ل سەر دەمى (مرۇقى نىاندىرتال) پەيدا بويى..
دناڧ جفاكا كوردەوارى زى دا نىچىر ژ كارىن گوندان
پىز رۇزانە يە ل نك ھندەك كەسان، لەوما د ناڧ
سترانا فولكلورى دا چەندىن ستران ھاتىيە لۇراندن
ب نىچىرئ و گەلەك جار نىچىرئان بويىە قورىانى
نىچىرئ و ستران پىرا ھاتىنە لۇراندن مينا: (سەيدكۇ
سەيدەقانۇ، سىياھەندئ سىلىقى..ھتد).

دەمى نىچىرئ ب تايىت پەزى كويىقى دەمەكى
دەسنىشانكىرى ھەيە كو نىچىرئان حسابدارى بۇ
بەكت ئەوژى دەمى گەر و گۇھنىلا كويىغانە..ئەڧ
ستران خوارئ دەمى دەستپىكرنا نىچىرئ خۇبادكەت:
- جابكەكى ژ حسابدارا قەگىرن،

چ چوويە چرىا پىشى

چ چوويە چرىا پاشى..

بىرەكا نىريان و بزنا قەرسىا ھەرە كولى مىرا،

قى ھىردە تراشى..

بىزنى گۇ، تەنكەكا ل بايكن كارا دايى،

بىت لى سۇتىن تىل و خاشى..

من ژ تە دقنىت تەنكەك ژ باا برەھىم پاشا)ىى..

دەستە جۇھنىەكى دەرمانى، دەستى عاشقا
قونايى..

سويەھبەكى ژ رۇزىت گۇلاتى،

ياقىمە ھەجىبەكى گۇلى بەردايى..

مىزگىنى و سەد مىزگىنى ل تەن،

سەر داركوكن نىچىرئانا يا لى بويىە نەخۇشى!
(*) (۱۳).

وھسا ديارە چىايى مەتىنى د سىرۇشتى خۇدا،
پەزىن كويىقى ھەز ژ سەرى چىايى مەتىنى كرىنە،
لەوما زى دەقەكى بەيتەكى دا ھاتىيە:

سويحان ژ بۇ وى خالقى

كويى مەتىن چىكىرى

كىقى لى پەيداكرى

ل بەر چىكىرن چەند چەپەر

خى رىزا خى رىتە سەر:

نە تىن كەسپن ئاسايى ھەز ژ نىچىرئ كرىنە
بەلكو گەلەك ژ پاشايان زى نىچىر ۋەك كارەك بۇ

ستران فولكلورى.. لى ھەر چەوا بىت ئەم دى ئامازئ
ب ھندەك نىمۇنەيان ژ قى تايى سترانى دەين، ئەوژى
ۋەكى بەرى نۇكە مامۇستا (عەبدولكەرىم دۇسكى)
گۇتى گەلەك ژ قان سترانان خودانىن خۇ ھەنە و ۋەك
بەيت بان ھۇزان ھاتىنە فەھاندن، بەلى چوويىنە دناڧ
تايى سترانا فولكلورى دا ۋەكى (بەيتا سىسەبەنى،
قەولى ھەسپى رەش، ھلۇ رابە ئەبۇلقاسم، بەيتا
قىامەتن، بەيتا سەكەرانتى، قەولى مسكىنۇ زارۇ
ئادەمى، گۇە بدەنە بەيتەكا خۇش، بەيتا عەتەمى،
بەيتا مىر عومەر و دووماھيا شەرى دەمدى..ھتد).

ئەڧ جۇرى سترانان گەلەك جار ل دىوانان و
بىرەوھىيان دا سترانىن تايىنى دھاتنە گۇتن ژ لايىن
مەلايىشە يان دەروپش ل گوندان دگەريان و ئەڧ
سترانە دگۇتن و دھاتەك بۇ ژارا خۇ پىقە ب
دەستفە دىنان.

ژ وان پەرتووكىن ل دەفەرا بەھدىنان ھاتىنە
چاپكرن و ئەڧ جۇرى سترانان دناڧ خۇدا پاراسىتنە،
ئەقەنە:

۱- مەھمەد ئەمىن ئوسمان، دىوانا مەلان، بەغدا
_ ۱۹۸۶.

۲- مەھمەد عەبدوللا زىبارى، بەيتىن كوردى،
ھەولنر _ ۲۰۰۲.

۳- جەمىل مەھمەد شىلازى، سىن بەيتىن كوردى
دەستىنقىسا فەق مەھمەدئ توخۇبى دا سالا
(۱۳۱۷مىش/ ۱۸۹۹ - ۱۹۰۰زا، دھوك _ ۲۰۱۰).

۴- سەئىد دىرەشى، گەلەتن ئاڧا (كۇمەكا
قەكولىن و تىكستىن كلاسكى)، ھەولنر _ ۲۰۰۵.

۱۳ = سترانىن نىچىر و نىچىرئانان:

ئەڧ تايى سترانى پىرىبا بۇچوونان ئامازە پى
نەكرىيە، ئەقەزى دىزقرىتەقە وئ چەندئ ھىچ
ڧاڧارتەكا زانستى بۇ تايىن سترانا فولكلورى كوردى
نەھاتىيە كرىن، لەوما ھەر ئىك ل دووڧ بۇچوونا خۇ
ڧاڧارتى (تصنيف) كرىنە، مامۇستا (ھەجى جەغفەرا)
ئەقە ۋەك تايەكى سترانى دانايىنە، ب ھىزا من زى
تايەكى سەرەكى يە، چونكە نىچىر ل دەستپىكا

ھىند دىت، كو نىرىيەك دىق و دىق كەفتە بەر سىنگى
 ۋى. ۋى ژى تىفەنگەك ل نىرى دا و نىرى كوشىت و
 ژووردا دگەلى دا ئىنا خوار. دەمى خان ئافدەلى، گۆھ
 ل دەنگى تىفەنگى بوى، دەرگەفت داكو خولامى
 فەلاقە بەدەت، چونكى ژ گۆتتا ۋى دەرگەفت، تمام
 دەرئەكەفتى، (كوروشى بەفرى)، راراقا و كەفتە بن
 بەفرى مر ئىنا خولامى ۋى ئەف سترانە پىن گۆت (ل
 سەر زارى نىرى و بزنى):

نىرىكى ب سى دەنگا گازى بزنا سەر جەلەب
 دكەت،

مىزگىنى سەد مىزگىنى، ل من و تە بىت،
 خان ئافدەلى مىرئ ھەكارى، پى دىزارا،
 كىستەكى دا فرى، تىلكا ۋىيا جەمدى،
 ناگىرئ لەولەبا جەراما سوزىنى^{۱۴۷}..

بۇ پىتر زانىارى ل سەر سترانىن نىچىر و نىچىرفانان
 بىنپەر:

۱- جەجى جەغەفر، قەفتەك ژ سترانىن
 فولكلورى، ھەولنر، ۲۰۰۷، بەر پەرىن (۱۲۷ - ۱۳۳) ئى.
 ۲- جەمىل مەھمەد شىئالزى، چەند بەرىرەكەن
 فەشارتى ژ دىرۆكا دەفەرى، دھۆك - ۲۰۱۲، چەپەرىن
 پاشاى ل چىيىن مەتىنا، بەرىرەرىن (۵۶ - ۸۴).

۱۴ - سترانىن ئەقىنىيى:

سترانىن ئەقىنىيى تاپەكى سترانى بە، چىندىت
 دىناقەرۆكا خودا بىكەفتە د چوارچوقى پىرەپايىزۇكا دا،
 لى نە پىرەپايىزۇكن، چونكى چو ئىشانىن پايىزا تىدا
 نەھاتنە، دىسان پىرەپايىزۇك پىتر بىن ئاقن، لى قى جۇرى
 ھەر سترانەكى ئاقەك ھەبە، دىسان دىت ئەف تاپە
 بىكەفتە دگەل سترانىن كوچك و دىوانان دا، لى د
 بەنكوك دا ئەف تاپە دى بىت دو چەق چەقەك ژى
 سترانىن شەر و مىرخاسانە (گەلىرى) نە، بەلى ئەف
 چەفە تاپەتە ب سترانا ئەقىنىيى قە، كو پىرانىيا وان ژ
 لاين ژنى قە ھاتىنە قەھاندن، ژمارەكا زۇر ژ قى جۇرى
 سترانى دىناق فولكلورى كوردى دا ھەنە، مىنا، (شەنگە
 مەرىمەۋوك، جەمىن حىجى، لى لى نەمان، سوقى
 براھىم، شالى، بى مال، دوتمام، نازدار، ھەي زالىم، زىناق،

بۆراندنا دەمى كرى بە، ھەر ۋەكى پاشايىن ئامىدىن
 چەندىن چەپەر ل سەرئ چىيىن مەتىنى چىكىرىنە ژ
 بۇ نىچىرى.. ھەر ۋەكى ئەو پارچە سترانا بەرى نۆكە
 ئامازى پىن دكەت، ھەر د پارچا بەرى دا ئاقى (بەرھىم
 پاشاى) ھاتىيە، كو مەبەسەت پىن (بەھرام پاشا) بە
 (۱۱۰۷ - ۱۱۸۲ مىش / ۱۱۹۵ - ۱۷۶۸ ز). ھەر دەھمان
 ستران دا، كا چاوا داخاز دكەت، كو بىرەھىم پاشا
 فەستما مەتىنى بىكەت ژ بۇ نىچىرى:
 دلكى منو، پى كىنە كىنە..

بىرەكا نىرى و بزنا، ل كاقلە مىرا قەرەسىا چىياكى
 مەتىنا

جابهكى ل (براھىم پاشاى) قەگىرىن، دا بىتە چىا
 دا خالاس نەبە قە، دلئ بايىز، ل جەھى باھدىنا^{۱۴۸}..
 ژ وان چەپەرىن پاشاى ل سەرئ مەتىنى: (چەپەرى
 سەرئ گەلىن بۇتيا، چەپەرى سەرئ گەلىن ئىسفاكا،
 چەپەرى سەرئ ئەرەدنا، چەپەرى سەرئ زىوا شىخ
 پوپراموبىسى، چەپەرى سەرئ گوندى ئەرزى، ھتە،
 كو ئەف چەپەرە ھەمى بۇ پاشايىن ئامىدىن
 (بەھرام پاشاى) و كورىن ۋى (ئىسماعىل پاشاى و
 خاجە ئالىخان بەگى و غەبدولعەزىز بەگ) ئى دىفرىن..
 كو ل ۋى دەمى نەدبوو ژ بلى پاشاپان كەس نىچىرا
 كو قىيان بىكەت ژى، ھەر ۋەكى مامۇستا (مەھمەد
 ئەمىن نۇسكى، دىقسىنەكا خۇ دا قى چەندى
 دسەلمىنىت، (ل دەمەكى ئىسماعىل پاشاى
 (ئىكىن) (۱۱۸۲ - ۱۲۲۳ مىش / ۱۷۶۸ - ۱۷۹۸ ز) نىچىرا
 كو قىيى يا قەدغەكر و ھەر كەسى كو قىيى بەك
 كوشتبا و گەھشتبا گوھى ۋى جابا ۋى قىرىكەت و
 تىفەنگا ۋى ژى سىنىت و سزا كەت...)^{۱۴۹}.

ھەر د سترانەكا دى دا ئامازى ب (خان ئافدەلى)
 مىرئ ھەكارى و خولامى خۇ چووينە نىچىرى، بەلى
 مىرى گۆتىە خولامى نابت تۇ نىچىرى بىكەى: (خان
 ئافدەلى ھەكارى و خولامى خۇ چووينە نىچىرى،
 بىشەف د شىكەفتەكى قە نىستىن، خان ئافدەلى
 گۆتە خولامى خۇ، نابت چ پەزى كو قىيى بىكوژى
 (چونكى كوشتىنا پەزى كو قىيى بۇ مىرا بىتنى بوو)
 سىپىدى خولام ژ شىكەفتى دەرگەفت، ژ شىكافە،

خەمك ھەي لىن، ئاغا مەلۇ، لاوكن ئەرمەنى، ئەسمەر، رۇنى، خەمى، حزرەتى جاننى، سەودالىن، ھەلىمى، شاھىنۇ، كىنى، عەلۇ شىنى، ئەمان .. ئەمان، مېزەمى، يار .. يار، دەمكى خاترا، سمايلاغا، عەمى گۈزى، باژىرى مەعدەنى، گەلىن شىخادى، دەلالۇ ھەيران، .. ھتد).

گەلەك جارا ئەف جۇرى سترانى دناقبەرا كور و كچان ھاتىيە قەلۇراندن، ھەستى ئەقىنا خۇ بۇ بەرامبەر خۇياكرىيە، ۋەكى قى سترانى:

خەما نەخۇ، ئەز يا تەمە، ب كەفيل و دەمان^(۱۸) كوركى گۈتى، كچكى دىنى، ئەز دەخسىبوم، ۋەرە دەرى قرار و ۋەعدىت خودى، سەر من كەفتىبىن چى گاڤا دەستى خۇ پافىژمە لەۋلەبكا قى تەمەنگى، قەفتا قى ۋەرورەرى تە ل كۇلانا گوندى، ل نافت دەستىت باب و برا بىنمە دەرى

لى لى نەمان
لى لى نەمان، لى لى نەمان..
كچكى گۈتى،
كورۇ دىنو، خەما نەخۇ، من بخوازە،
ژ باب و برا، ئەز يا تەمە، ب كەفيل و دەمان
ئەگەر قايىل بون، ئەگەر قايىل نەبون
من ب پەقىنە بىە نك ئاڭاكى قان عەجەمان
لى لى نەمان، خەم ھەلگرو سەرى خەمان

تە ب پەقىنم بىەم نك ئاڭاكى پىشتە دەرى
لى لى، خەم ھەلگرو سەرى خەمان
خەما نەخۇ، ئەز يا تەمە، ب كەفيل و دەمان..
تشتى پىندقى گۈتنى ل دوور قى تايى سترانى،
ئەف جۇرى سترانى ژ لايى كچ و كوران و ئەقىنداران
قە دەھاتە قەلۇراندن ،
ل دەمى چوونا مازىيان و چوونا بىرى و ئادە و دورىنان،
شەقەرۇكان و .. ھتد.

ژىدەر و پەراۋىز

۱. د.عيزەددىن مستەفا رەسول، لىكۈلىنەۋەي ئەدەبى فولكلورى كوردى، ج ۱، چاپخانا زانكۇي سلېمانى - ۱۹۷۹، بپ ۷۵.
۲. على الجزيرى، الادب الشفاهى الكردى، ط ۲، مطبعة أوفسيت أربيل - ۲۰۰۰، ص ۱۱۵.
۳. د.عيزەددىن مستەفا رەسول، لىكۈلىنەۋەي ئەدەبى فولكلورى كوردى، ژىدەرى بۇرى، بپ ۷۵.
۴. رىكىش نامىدى، كۇقارا (نووسەرى كورد)، ژمارە (۴)، خۇلاسى يىن، مايس - ۱۹۸۱، بپ ۲۱.
۵. عەبدولفەتاح عەلى يەحيا، (كاروان)، ژ (۶۱)، بپ ۱۴۷.
۶. بروفيسور ھ. آ. رايىت، (كاروان)، ژ (۲۷)، ۋەرگىرانا/ فۇاد ھەمە خورشىد، بپ ۱۳۹.
۷. عەبدولفەتاح عەلى يەحيا، (كاروان)، ژىدەرى بۇرى، بپ ۱۵۰.
۸. بۇ پىتر زانىريان بىنرە، جەمىل مەھمەد شىلازى، مېژوويا سالنامى و دەمناسىن دگۈتتىن مەزنان دا، ج ۱، چاپخانا ھاوار، دھۆك - ۲۰۰۷، بپ ۷۸ - ۷۹.
۹. ژ زار دەمى داپىرا من (مرارى مووسا)، ژى يىن ۋى پىتر ژ (۹۰) سالان بوو، خەلكا گوندى شىلازا - بەرۋارى بالا، ل رىكەفتى (۱۹۸۱/۱/۱۷) ى ھاتىيە ۋەرگىرتن.
۱۰. بۇ پىتر زانىرى ل سەر سترانىن ئادە و دورىنان بىنرە پەرتووكا (جەجى جەغفەر، سترانىن شەقەرۇكا، بەغدا - ۱۹۸۷).
۱۱. عەبدولكەرىم دۇسكى، زاراڧىد فولكلورى، كۇقارا (رۇشنىبىرى نوئى)، ژمارە (۱۱۱)، سالا - ۱۹۸۱، بپ ۲۷۹.
۱۲. عەبدولكەرىم دۇسكى، ژىدەرى بۇرى، بپ ۲۷۸.
۱۳. ئەھمەد عەبدۇللا زەرۇ، ھەيرانۇك (سترانا لىرىكى)، چاپخانا زەمان، بەغدا - ۱۹۸۷، بپ ۳.
۱۴. ئەھمەد عەبدۇللا زەرۇ، ھەيرانۇك، ژىدەرى بۇرى، بپ ۳ - ۴.

باژىرېن بەھدىنان دىناق فولكلورى دەقەرى دا

خاند صالح

بايەتى باژىر و باژىركېن كوردستانى ب گىشتى، يان
كوند و ھۆز و چيا و دۆل و رووبار و...ھند، بايەتمەكن
گەلەكى بەرفرەھە دىناق فولكلورى كوردى دا. دەۋك
ژى وەكى باژىرەكى كوردستانى، نىقى وى دىناق گەلەك
تايىن فولكلورى دەقەرى دا بىن ھاتى، نە ھەر دەۋك ب
تىنى، بەلكى سەرچەم باژىركېن سەر ب وى ژى قە
ئامىدى، زاخۇ، ئاكرى، سىمىل، شىخان و... ھندا، ژ
بلى نىقى ب دەھان گوندىن دەقەرى، ئەفە ژى چەند
نموونەكن ل سەر باژىرى دەۋكى:

* دەۋك دىناق جەيرانۇكاندا،

- دەۋكا رەنگىن چەندا جانە

ئالەك دەشتە ئىك زۇزانە

بەختى وەمە، مە بىانى حسىب نەكەن

ئەو مەوتنى مە ھەمبائە^[1]

- دەۋكا رەنگىن يا بەلاقە

كىلىيا شەدا ل ھىدافە

ھەجىي ژ دەۋكى دوپر كەفت

دى ژ خەمادا دەت ھىناقە^[2]

- قى دەۋكى، ل بىر ئاقىوۋ

ھەر ئاقەكى، كانىيەك لىوۋ

كەس بلا پىشتى دەلالى دىن من، نە گىردەت

قاھىشا رەختى، ل سەر شوپىنكىوۋ^[3]

- قى دەۋكى، يا ب لەقەنە

سەرىت لەقەنا، ب كۆپكەنە

ھىدى مرقۇنىت، مرقۇنى ل وپرى بىن

بىت خەلكى، دىن قايدەنە^[4]

- چوومە دەۋكى سەرى چەمى

سەردا جىسرە د بىندا گەمى

پىشتى دۇسنا مەن عەبدالا خودى

خويشكىت مەن ئىك ھەمى^[5]

- قى دەۋكى سەرى رىكا

دىن مەن و ھىلىنا ھىكا

مەن لاۋكى خۇ گىرت و ژ سەدو ئىكا^[6]

- چىايىت دەۋكى بىت سىپى دكەن وەكى ھىكا

ئەزى گىردانا شالا جەياسى، دكەم ئىكا

خۇرىكا مەن و ل وى كاقى

ھەكو يار و دەزگر دگەھنە ئىكا^[7]

- چووم دەۋكى دەۋكا مىرا

ئېشەلا ئېشەك بگىرت ژ جانا ھەنا پېرا

ھەكە بۇ مەن و دەلالى مەن

نەبىن چ رىك و چ تەكبىرا^[8]

- چووم ئاقارى ئاقار سارە

چووم كانىي نەى ديارە

گۆتن، بىن چووم دەۋكى خويىدكارە^[9]

• دھۆك دناق بەيتاندا :

دبەيتا كىچاندا دىئىت:

- ئەز رەقىم چوومە مالا غەيشۆكى

دانا بەر من پىنچەكا باجان سۆركى

ژبەر كىچا رەقىم چوويوومە دھۆكى⁽¹¹¹⁾

• دھۆك دناق سىترانىن دەھواتاندا:

ئەف ناقە مشە يى دناق سىترانىن دەھواتاندا

ھاتى:

- ھاي سۆرە سۆرە دھۆكى سۆرە

خەملا دھۆكى شىتلىت گوندۈرە

تەمىن نە كوژن، تەمىن بىسپۈرە⁽¹¹¹⁾

- ھاي شىنە شىنە دھۆكى شىنە

خەملا دھۆكى دارىت بەرۈينە

تەمىن نەكوژن كەسى خۆ نىنە⁽¹¹¹⁾

- چوومە جەلى دەر ب تۆكى

چووم جەرامى دەر ب تۆكى

من ئىنا شارى دھۆكى

بۇ يارى دا ب دەرسۆكى⁽¹¹³⁾

- ھاي مېمى مېمى مېمى

دوو مېمى ل گەل مېمى

مېم رەقا بوو دھۆكى⁽¹¹⁴⁾

- ھەميا دى بەم بۇ دھۆكە

بۇ دۆتمامى دايتن نەينۆكە⁽¹¹⁵⁾

- ناقى نارام مروكە لىلو..... نارىنى

ناقى نارىنى مروكە لىلو..... نارىنى

كەمەرا وئ ب زىۈكە لىلو..... نارىنى

كەمەرا وئ ب زىۈكە لىلو..... نارىنى

پاشا رابوو ل دھۆكە لىلو..... نارىنى

پاشا رابوو ل دھۆكە لىلو..... نارىنى⁽¹¹⁷⁾

- جەوشا مېمى ب دار بىنمۆكە

جەوشا كچكى ب دار بىنمۆكە

كەمەرا مېمى ب زىۈكە

كەمەرا كچكى ب زىۈكە

مېم رەقا برە دھۆكە

كچ رەقا برە دھۆكە⁽¹¹⁷⁾

- ھات و كەزا دھۆكى

ھات و كەزا دھۆكى

تۆ ب كراسى ب گولى

تۆ ب كراسى ب گولى

دۇستا لاوكى خشكۆكى

دۇستا لاوكى خشكۆكى⁽¹¹⁸⁾

- ھات رووبارى دھۆكى

ھۆ كور و تۆى خرابى

ئەز دى يىژمە بابى خۇ

تۆ ژ من ئەنابى

سەرۈ كانى ژ بېھۆكى

ھۆ كور و تۆى خرابى⁽¹¹⁹⁾

- مەنجى كچكۆكە كچكۆكە

يارى كچكۆكە كچكۆكە

دوو كەو فەرخن يى ل دھۆكە

دوو كەو فەرخن يى ل دھۆكە

حاكىمىت گران مەنجا كۆكە

حاكىمىت گران يارا كۆكە⁽¹²¹⁾

- ھات رووبارى دھۆكى

ھات رووبارى دھۆكى

سەرەكانى ل بن بېھۆكى

سەرەكانى ل بن بېھۆكى

مە سىلاقە ل رووى زىۈكى

مە سىلاقە ل رووى زىۈكى⁽¹²¹⁾

ۋەسسان ناقى دھۆكى دگەل سەركى زاقاي و

نارىنكا بويكى و گەلەك سىترانىن دى ژى يىن دەھواتا

دا ھەنە، بۇ نمونە د (سەركى زاقاي- شەكر ئاغا)

دا دىئىت:

قەسرا ل دھۆكى ھافىنا ھوينە

بەژنا شەكراغاي ژ رحانا شىنە⁽¹²¹⁾

يان ژى (نارىنكا بويكى) كو دىئىت:

نارىنى تاقىا تەيرۆكى

دارىتە دەشتا دھۆكى

نارىنى نەختىن دەرسۆكى⁽¹²³⁾

• ناقى دھۆكى دناق سىترانىن كۈچك و ديواناندا:

- جەمىن مېسىن دىئىت:

ھەرى مامۇ خەتابۇ تۆ نە ترسە ئەو چ نىنە

* ھە ژ جۇۋى ھەتا جۇۋى..... تۇ لاوكنى منى
 وەلەك
 پىشتىن گرىندە مالتۇۋى..... تۇ لاوكنى منى
 وەلەك
 وەلەك چۇ بوو زاخۇۋى..... تۇ لاوكنى منى
 وەلەك^(۱۲۸).

* زاخۇ دىناق سىترائىن كۇچك و دىواناندا:
 - ئەزى خابىرۇ تۇ بىن تىۋۇ ل سەرى،
 زۇزانىت ژوورى، تۇ ئەزى دكەى، دلەزىنى
 دەستكىت ھەلال و بەيبىنا، ژ ھەرە كۆلى مىرا،
 دگەل پىلىت خۇ بۇ من تىنى
 دلكنى من ل دەرى جەقسا زاخۇكى،
 ل سەر ئاقىت خابىرا، دقەھرىنى
 تۇ چ جابكىت خۇش،
 بۇ من ژ لاپى پاركا من فە، ناھىنى
 ئەزى خابىرۇ، مەندۇ، مەلىانۇ...
 بۇرۇ گرانۇ، ھىزلۇ وىرانۇ ، گۇملۇ خۇيانۇ
 تۇ تىۋۇ ل سەرى زۇزانىت ژوورى،
 تۇ تىۋۇ، جەندى ب لەزۇ و ...^(۱۲۹)
 - ئەزى ب سىنەداغا زاخۇ ب سەركەتم بەپانى
 نادە

ھەرى مامۇ خەتابۇ تۇ ئە ترسە ئەو چ نىنە، نى
 ھەمى كورې خەلكىنە، ئەنقەرىنە، سىتەمبۇلىنە،
 مىردىنى و دىبارەكرىنە، دھۆكى و مويسىلى و
 كەركۇكىنە، بەغدايىنە، روحابىنە .
 ئەۋى كت و مات فەسادى ئاكرەبى و دھۆكى و
 ئامىدى ئە، ب نانى خەلكى مەزىن بىنە^(۱۲۸).
 - شادە شوپىدى نوپرى باۋىل ئاغا گەلەك ھەنە
 ب سى دەنگا بانى دكەت عەلىينى برا نوى
 دەستھالىنە
 ئەقرو ل من ھاتن كوشتن عزىز و خدرى پىسام
 جۇنى زەرىا ل دھۆكا داسنىيا مابوو ژ كىرە،
 * نانى دھۆكى دىناق پاراندا:
 ھەر چەند ۋەكى دەق چ تىشتى ئەشكەرا نىنە،
 لى گەلەك جاراز زارو نانى باژىرى خۇ، يان باژىركىن
 نىزىك كو وان رەنگە شەھەرەزەببەك دگەل ھەبىت
 دكەنە دىناق يارىن خۇدا، ۋەسان مئشە نانى دھۆك
 (ۋەكى ل دھۆكى يارىن دكەن) فى نانى ب كار دەينىن.
 بۇ نىمۇنە يارىەكا ھەى، دەمى زارو وى يارىن دكەن دى
 بىژن دا (دھۆك دھۆكانى) بكەين، لى ئەگەر ھەر
 فى يارىن ل جەھكى دى بكەن، دىبىت نانى وى ب
 گوھورن.

* زاخۇ دىناق ھەيرانۇكاندا:
 - چووم زاخۇىن چەندا ھىنە
 دىبەردا دەپت خابىرى شىنە
 كوركۇ دىنۇ ۋەرە من ژ بابى من بخوازە
 ھەكە ئەز ئەدام من ب رەقىنە^(۱۲۹).
 - بارانكەك بارى، ل دەشتا زاخۇىن
 رەشپىشەك بارى، ل دەشتا زاخۇىن
 شەتى مەندە، مەسكەن نىمۇھى
 زاقا دى دگەل مە بە، دا بچىن سەرشۇپى^(۱۳۰).
 - ئەزى چوومە زاخۇكا رەنگىن باژىرى ئاغا
 ئەزى چوومە سەرى چىيا، سەرى شاخا
 ئەزى بەرى خۇ دەمە رىكا خەلكى دەلال
 بلا خودى مرازى من و خەلكى دەلال بكەت
 سەد قەدا بكەفن، سەر فان ملكا، فان ئىچاخا^(۱۳۱).
 * زاخۇ دىناق سىترائىن دەھواتاندا:

تەيارا محەمەد ئاغايى زاخۇىن
 كەكى سىمايل بابى چىچى نەۋەلە ل نانى
 بىرەكا تەبارى حكومەتى دىار نادە ...
 - نە بابى نۇرى بە
 نە زۆر تەمەر پاشابى مىلبە
 ئاغايى زەنگ و زىرت بابى تورىت عەدى بە
 وى ھەنى ، كورە لاوكنى من ، عەبدالا خودى بە
 شەرىف بەگى زاخولىيە^(۱۳۰).
 * ئامىدىنى دىناق ھەيرانۇكاندا:
 - ئەزا ب ئامىدىن را دەپم وا ب شوپرە
 دىبەردا رووبارە د پىشت دا ھەرامىن خابىرە^(۱۳۱).
 - ئەزى ب ئامىدىن كەتم وا ب كەلاتە
 دىبەردا رووبارە د پىشت دا ھەرامىن ۋەلاتە
 دى تۇ دەستىن من عەقدالىن خودى بەردە
 سىتىرا سوبى ل مە ھەلاتە

- ئەز ب فاشلا ئامىدىن كەتم چەند شىرىنە

تەزى تىندا قايمە قام و ئىمباشىنە

ھىدى ئەزا چاقى خوە دگەرىنم

ئىكىن وەكى لاوكى من د ناف دا نىنە^{۱۳۲}.

- ئامىدىن دەرىنەندە

سپىن باديئا كۆر و لەندە

كچك كۇچەرە

كورك رەقەندە^{۱۳۳}.

- سەرى ئامىدىن ب فەلاتى دىمە

ئەقە خەفت سالە ئەز ب خولامى لىمە

كەس نزانىت ئەز گرتىن مىر و حاكامامە

يان عاشقىن يارى مە^{۱۳۴}.

- چوومە ئامىدىن، حوكمەت يا درى دا

رەزكى مەزىن، كەتە درى دا

من گۇت ئەز دى كاغەزەكى فرىكەم بۇ خىشزانكى

دووف قى شۇلىن دا^{۱۳۵}.

- چوو سەر بانى، چوو سەر بانى

شويتك گرى دا، ب ئامىدىيانى

ئەز دى گۇرى تە كەم

ھەر خەفت برا، دگەل پىسمامى^{۱۳۶}.

* ئامىدىن دناف سىترانىن دەھواناندا :

- تە كراس ژ بەلگى..... كراسى تە ژ

بەلگى بى يى

من كرى بوو ژ ئامىدىن..... من كرى بوو ژ

ئامىدىن

من دا دورىن ب دەرزى يىمن دا دورىن ب دەرزى

يى^{۱۳۷}.

- ھەژ ئامىدىكى كەلەك فەرەستىن

ھەژ ئامىدىكى كورو زالم كەلەك فەرەستىن

دوبلكى دىيائى خىفەت گوهاستىن و ...

* ئامىدىن دناف سىترانىن كۇچك و دىواندا:

- شاھىنۇ ئەزى، ب ئامىدىكى ب سەرگەتم ، يا

ب زىچە

كارى مال خراب، ب تويىتە، سپىن مال خراب، ب

بىرنجە

دەردى ئەقىنىكى شاھىنى من يى گرتى و...^{۱۳۸}.

* ژ سىترانىن مەشكا ژى،

- سەر گركى شارانىن.....ھای زارى

خۇشترە ژ ئامىدىن..... ھای مەشكى

ھەر چار رەخا كەفى.....ھای مەشكى

خۇشترە ژ ئامىدىن.....ھای مەشكى^{۱۳۹}.

* ئاكرى دناف جەيرانۇكاندا:

- چ خەمەكا د سەر خەمى دا

سۇرگول بشكفتن د جەرامى رووبارى ئاكرى دا

من جەيف و سى سەد مخابىن

كچكېت گوندى مە پىر بوون د مالا بابى دا^{۱۴۰}.

- لاوكا دىنا، ئەزى چوومە ئاكرى،

ب سەرگەقتەم، خافا گولا، گولا گەشكر

ئەزى چوومە سەرى چىيائىت بلند من تماشەكر

زەرى و ئەسەمەرىت گوندى مە، ل سەر بانا خەوا

خوەشكر^{۱۴۱}.

* ئاكرى دناف سىترانىن دەھواناندا:

- قەسىرىت ئاكرى دەرگەھ سىنە

بىرجىت ئاكرى دەرگەھ سىنە

- قەسىرىت ئاكرى دەرگەھ چارن

بىرجىت ئاكرى دەرگەھ چارن

- دىسان سىترانەكا تمام ب ناقى (شەپى

ئاكرى) ھەيە، كو ل سەر شەرەكى يە ل سالا

(۱۹۱۲) ى رويداى. ئەو ژ سىترانىن نە گەلەك كەقنە

دناف فلكلورى كوردى دا، بەلكى ژ فەرىزا شۇرشا

كوردى بوويە، مينا ب دەھان سىترانىن دى كو ژ ناخى

سىترانىنزا دەرگەتىن، وەكى رەنگقەدانا كاودانى

شۇرشى و سەرگەتىن وى.

* سىمىل د جەيرانۇكاندا:

جۆتبارۇ جۆتبارى قى نەيلى

جۆنى بەردە قەلوينا خوە تىكە

بادە قەفتا سىمىلى

ئەز بو تە چىترم ژ دەبرا سىمىلى^{۱۴۲}.

سىمىلى دناف سىترانىن كۇچك و دىواناندا:

- لى لى داين ئەزى ناچمە باژىرى سىمىلى ل

عەردى پانە

بلا خودى خراب بىكەت مالا زالمىت وان زەمانە

دە خودى دزانت زالمىنت حكوومەتا عەرەبانە
چاوا وەختى مەلك ياقو دەرياز بووى
چووى وەلاتىت غەربىيانە
پىنج سەدو پىنجى زارۇك ژ عەمرى دەھ سالى
هەتا عەمرى پازدە سالى دەستى وان دانە دارى
كەلمەچانە
هەر پىنج سەد و پىنجى زارۇك سەرژىكرىن وەك
حەيوانە
دە خوينا وان زارۇكا ل كۆلانىت سىمىلى فىريانە
هەوار هەوارىت فان زارۇكا
ل چىبايت كوردستانى دەنگ قەدانە
سىمىلى دناق سترانىن دەھواتاندا:
- سترانىن تمام ل سەر رويدانىن سالا (۱۹۳۳) ئى
ل سىمىلى دناق سترانىن دەھواتا هەنە^(۴۳).
* شىخان دناق سترانىن كۆچك و ديواناندا:
- شەرەكا ل مە چىبوو ل قەزا شەمگان و شىخان
ل گوندى مرنبا ب دار و بىيە
خودى خراب بگەت مالا زەعيم خەليل... تا
دگەھىتە:
ئەوان تەكبىرا سۆتونا عەرز و عەيالى كوردا...
ب حوكمى تۆپ و دەبابان تەيارىت سويخويان و

مىنگان و باجەرا
قەزا شىخان و شەمگان گوندى مرنبا ل مە
گرتىيە
دەلى واين، دەلى واين
ل ناق سترانىن دى ژى دا هەنە:
- هەكو كچكىت شىخان و دەنا،
دھاتن چوونە، تەوافا شىخادى
دى بلا كەلەش دوستا من ل كەل با،
دا ئەز چووبامە سەرى.
هەلبەت ناقى ب دەھان جەپىن گوند و واران دناق
فان جۇرىن فلكلورى دا هەنە، مىنا ئاشى سويلاقى،
ئىتويىت، ئورمان، ئەرتۇش، ئەرمىشت، ئىسىيا، بادىنا،
باقيا، باكۆز، باگىرا، بناقى، بەرچى، بىشىش، بىبادى،
بەرورى، بىرىكا، بلىجانكى، بىبادى، بىدە، پرا بلبىل،
جاربۇت، چىياكى ھلۇر، چىياكى مەتىنا، چىياكى گوليا،
خابىر، خوركى، درگىنى، دۆسكى، رەشاقا، زىنبار، زىناق،
سكىز، سەرسىنگ، سەرگەلى، سويلاق، شەرمىن،
شىخادى، شىلازا، غلبىشى، قومرىن، كىستە، گارە،
گرگاشى، لىنك، مامزدىنى، مەتىن، مەقلۇب، مزورى،
مزورىكا، مىرستەكى، ھرۇر، ھەركى، ھەسنەكا،
ھىتويىت.

ژىدەر

۱. عەبدولعەزىز خەيات، حەيرانۇك، (۱)، بپ-۵۴.
۲. ھەمان ژىدەر.
۳. جەجى جەغەقەر، حەيرانۇك، (۱)، بپ-۱۰۴.
۴. ھەمان ژىدەر، بپ-۸۳.
۵. ئەدىب عەبدوللا، حەيرانۇك، (۱)، بپ-۱۳.
۶. خالد صالح، دھوك دناق فلكلورى كوردى دا، گۇفارا دھوك، ژمارە ۱۱ سالا ۲۰۰۰، د پەرتووكا سترانا لىرىكى، بپ-۴۲، يا ھىزا ئەحمەد عەبدولا زەرۇ دا ھاتىيە:
دلى من و ھىيلىنا ھىكا
ل فى دھوكى، سەرى رىكا
وە لاوكى خۇ بىن ژىكرى
ب سەد و ئىكا.
۷. ھەمان ژىدەر، ھندەك ژى دېئىن، ھەكو دايك و وەلەد، خويشك و برا دگەھنە ئىكا.
۸. عەبدولعەزىز خەيات، حەيرانۇك، بپ-۱۰۸.
۹. دھوك دناق فلكلورى كوردى دا، بپ-۴۶.